XII

In ARIST.

Gaet. THIEN.

1499

~~1490~~ 1499

Burlei
Iacob. de Forolivio
Albert. de Saxonia
Venet. 1496

Libri Paraphraseos Themistii: peripatetici acutissimi.

In Posteriora Aristotelis
In Physica.
In libros de Anima.
In commentarios de Memoria & Reminiscentia.
De Somno & Vigilia.
De Insomniis.
De Diuinatione per Somnum.

Interprete Hermolao Barbaro patritio Veneto. Positis in locis ꝓpriis castigationibus quāplurimis: quas autor idem: post primā huius operis impræssionem addidit.

HERMOLAI BARBARI PATRICII VENETI ZACHARIAE EQVITIS FILII IN PARAPHRASIN THEMISTII PERIPATETICI PRAEFATIO. AD SIXTVM.IIII.PONT.MAXIMVM.

QVI TIBI Studioꝝ suoꝝ opa nũcupãt: põtifex sũme Sixte q̃rte: alii id agũt: ut te utcũq; si
bi ꝓmereant̃: alii: ut fructũ aliquẽ sentiãt iudicii tui de se: alii: ut abs te tãtum ꝓbet̃: alii ob
alias cãs. Ego uero hæc tibi dedico: tũ ut meã ĩ te obseruãtiã ꝓfertiq; Zachariæ prĩs: qui
istic ad te ꝓ Venetis agit legatus: agnoscas: tũ uel maxĩe ut te ꝓ fide ea: q̃ a me tibi ut prĩ
cipi meo debet̃: sũma ĩstituti illius tui plæclari & diuini cõmoneam: qđ protinusq̃ crea
tus pontifex es flagrãtissime amplexus uideris adiuuãdi prouehẽdiq; litteras: quæ pro
culdubio sine autoritate & diligẽtia doctissimi principis aut interituræ penitus uidebant̃: aut ad pristi
nam barbariem rediture. Nam & ingenia undiq; cõduxisti & bibliothecam opulentissimã ære tuo
ĩpẽsaq; publicasti. Nunc te obsecrãt obtestanturq; bonæ oẽs artes: ne (quæ tuæ maximæ occupationes
sunt) negligẽtiuscule in posteꝝ habeant̃. Errant q credũt grauius eẽ cum quibusuis hostibus: q̃ cũ ĩpe
ritis & ĩdisertis bellũ. Intestinum hoc: & ĩtra parietes: ac ꝑpetuum. Illud externum tẽporariũq;. In eo li
bertas: imperium: uita sub alea ẽ. In hoc labes animi certa. Per illud desinas uiuere ut res pessime cedat.
Per hoc uiuas oĩno: sed uiuas non homo. A barbaris: a feris: a uulgo: differimus: ꝙ litteras habemus: illi
nõ habẽt. Cæteris uincimur. Tolle hoc discrimen: deteriores simus q̃ feræ q̃ uulgus. Hoc tibi (qđ cæpi
sti) spectãdum idẽtidem ꝑmendũq; assidue ꝓpositum ẽ. Nullæ sint cogitationes tuæ tam multæ: tam
arduæ: q̃ curam tibi hãc aut excutiãt aut offundãt. Sub Nicolao prĩcipe exerere se ac reuirescere studia
cæperũt. Nisi tu (qđ facis) facere ꝑseueres: necesse ẽ cõsenescãt denuo atq; decedãt. Igit̃ Themistium e fa
milia Aristotelis elegãtem philosophum: ad te in latinum sermonẽ cõuerti: ratus nõ ingratissimam tibi
rem me facturꝫ: si philosophia ea (quæ de natura est) latinis litteris quãta modo legit̃ in scholis contine
ret̃. Videbam nihil: ĩcultius: horridius ineptius: q̃ partem istam litteraturæ haberi. Placuit periclitari in
Themistio: an istæc quoq; ꝓprietatem & lucem Romanæ linguæ reciperent.

OPpido q̃ laboratũ mihi ĩ hac ĩterpretatione est: non tã ꝙ nihil iuuari ab iis autoribus potui:
qui Aristotelẽ cõmentati fœde ac barbare pridẽ sunt: q̃ ꝙ ne ab illis quoq; q ætate nostra la
tinã eloq̃ntiã ꝓfessi: græca eius philosophi cõmẽtaria trãstulerũt. Hoꝝ pleriq; dũ alienã in
scitiã ĩsectant̃: suã ꝑdidere. Adeo oĩa ab his ꝑuerse deprauateq; sunt ꝑscripta: ut si qs ĩterꝑta
tiones eoꝝ cũ illis ueteribus cõferat quas reprehẽdunt: uel in aliqua Aristophãis libra aut Critolai appẽ
sas examinet: utræ eaꝝ uergãt ĩternosci nõ possit. Percẽserẽ singilatĩ quæcũq; peccassent: nisi plura eo
rũ eẽnt errata q̃ uerba. Allioqn nõ incessendi queq̃ lacerãdiue studio: sed iuuãdi bonas mẽtes hæc scribi
mus. Magnã incõparabilẽq; iacturã nõ pridẽ fecimus põtifex maxime ĩ Theodoro Gaza: q uir græcus
latinos omnes ĩ hoc munere scribẽdi ĩterpretãdiq; superauit. Is si diutius uixisset: lĩguã latinã hac quo
q; parte locupletasset. Quot & fecit ĩ libris illis absolutissimis de aĩalibus Aristotelis: & Theophrasti
de stirpibus. Hic unus mihi certare cũ uetustate ipsa uisus est: hunc mihi quẽ colerẽ quẽ imitarer pro
posui: ab huius scriptis adiutũ me & fateor & prædico: hunc ego nõ magnopere incuriosus legi: q̃. M.
Tulliũ: Pliniũ: Columellã: Varronẽ: Senecã: Appulegiũ: & cæteros: quos in hoc genere cõmentãdi dili
gẽter euoluere: necessariũ ẽ. Ne ille quoq; minimus labor noster fuit: ꝙ in his libris uertẽdis: nõ modo
nõ expressimus uerbũ e uerbo: qđ ĩterpretes in ĩdisertos solere Cicero meminit: sed libere & trãslatio
nibus & figuris & tropis usi sumus ad morem Romanũ sensibus stãtibus. Lusimus arbitratu nr̃o: sed
sñiam ĩtegrã dedimus autori. Tantũ uero abest: ut aliqd ꝑtermiserimus dissimulauerimusue: ut illud
ꝑiculũ sit: ne ꝙ eruditiõi ĩpẽsæ studuimus addidisse aliq̃ potius quã detraxisse ĩuisoribus uideri possi
mus. In plenũ nõ tã latinũ reddere Themistium q̃ certare cũ eo uolui. Hæc.n. laus: ut ille ait linguæ la
latinæ est: ut græcã ꝓprietatẽ & gratiã in trãsferẽdo aut æques: aut ẽt antecellas. Hoc me nõ dico asse
cutũ fuisse: sed crimẽ meũ cõfiteor: laboraui plane hoc ambitu: sed an effecerĩ qđ q̃rebã: alii iudicent:
ipse certe mea nec magnifacio nec ꝓbo. Sed qd te prĩceps humanissime orõne lõga detineo? finẽ faciã
si q̃dã de Themistio dixero. Is Libanii sophistæ & Iuliani cæsaris tꝑibus floruit. A qbusdã abbreuiator
creditus Alexandri ex Aphrosiade ẽ: sed falso. Nã & ab eo dissentit haud timide: quom collibuit & ab
ordine ac serie eius euariat. Præterea ipsemet se paraphrasten Aristotelis facit. Est aũt paraphrasis exer
citamẽti apud rhetoras genus. Ea finit̃ a græcis hoc mõ: ut sit q̃ narrationi ꝓportione respõdeat: aut
sic in qua uertimus alioꝝ scripta. Non in alia quæ humiliora grãdiorau e sint: ut a metaphrasi differat:
sed in paria sensu mõ seruato: qđ & Fabius duobus locis sic explicat. Tum mutatis uerbis interpretari:
tum paraphrasi audacius uertere: qua & breuiare q̃dam & exornare saluo mõ sensu dimittit̃: qđ opus
cõsumatis ꝓfessoribus difficile qui cõmode tractauerit cuicũq; discẽdo sufficiẽt. Alio item loco. Sed &
ipsis inqt sentẽtiis addicere licet oratoriũ robur & omissa supplere & effusa substrĩgere. Neq; ego para
phrasin eẽ interꝑtationem tantũ uolo: sed circa eosdẽ sensus certamen atq; æmulationẽ. Dictus est & a
quibusdã ecphrastes. Est aũt ecphrasis mera puraq; enarratio. Quod ergo diximus ĩter initia doctissi
me Põtifex suscæptũ abs te patrocinium litteraꝝ ne desere: cũ dico litteras: philosophiã ĩtelligo: quæ cõ
iuncta cũ eloquentia sit. In te eruditio summa: & summa fortuna. Facile sperare possumus tꝑibus tuis
futurum: ut recta studia uolente te (nam põt) nec alius põt) ad dignitatem pristinam reuocent̃.

Vale Venetiis. M.CCCC.LXXX.

Themistii Euphradæ Peripatetici Nobilissimi: Paraphrasis in Posteriora analytica Aristotelis: interpræte Hermolao Barbaro Patricio Veneto. V. Clarissimo.

FACTVRVM Me superfluo iuxta perambitioseq; sentio: si Aristotelicarum cōmentationum: post tales tātosq; autores īterpraetationē iustam aggrediar: praesertim quomodo haud temere multa īuenias: q̄ illi perīde nō dixerit: alioquin: ut omissa pauca sarcias: tātū laboris a capite retexere: simile feceris: ac si Phidiæ Mineruā reformare de ītegro uniuersam instituas: ut aut amētū soleis: aut ansulā crepidis: aut ligulam baseis: aut quid aliud pauxillum: quod subsultet: reponas: ꝙ si ꝑtermissa morositate disputationis: summas rerum per confectaria collegero: iisq; limatā & compēdiariā enarrationem adiunxero: breuitatemq; & seriem philosophi ex summis uiribus persecutus imitatusq; fuero: uidebor utiq; rem nec uulgatā neq; admodum inutilē noscētibus hæc parasse: quod genus exploratæ utilitatis iis erit: qui aliquando libros Aristotelis legerint: ut quomodo propter ꝑplixitatē explanationum repetere semper: atq; adire illas non possint: habeant saltem aliquid: quo se conferentes: in memoriam facile reuocent: quorum se repens forte obliuio tenuisset. Hac igitur forma (qua dixi) primum institutionem: eam quæ posteriorum analyticorum. i. resolutoriorum inscribit: īgressi sumus exponere: quod quidē laboris nostri auspicium statim tibi dicauimus nūcupauimusq;: cum ut ad exquisitiorem doctrinā tibi aliq̄d opis ususq; conferremus tum uel maxime: ut hoc q̄si donario: admonitus esses amoris erga te nostri. Equidem in cōmentariis iis neq; dissimulatum iri opinor: neq; ignoratum: sicubi decessum de uia est. Quomodo. n. pleraq; oīa Aristotelis scripta: quasi de cōposito: caligine quadā offusa oppletaq; habeātur: illud potissimū ope hoc intelligitur: cum ob ipsum genus locutionis: quod (si alibi) maxīe præssum hic præcisumq; est: tū ob capita: quæ nullo ordine uisunt̄ disposita: q̄obrem ab iis qui hæc cognoscēt: impetrāda uenia est: uti ne dānent: siqua liberius exornauero ampliaueroq;. Nec. n. totidē uerbis exigi possunt obscura: aut siqua paulo audacius uertero cōmutaueroue: quod facere oportet: ut capita rerum cōtinentius & cohibilius collocent̄: ꝙ si quædam quoq; breuiauero: causæ sunt: quibus ī eo coargui aut taxari nō possim. Nam quæ tametsi artificiosam seorsum contēplationem habere possunt: nō multum tamen cōducūt: ad peritiam demonstrandi ineptissimus sim: si or̄one longa circūloquar̄. Alioquin cui propositum sit: quæ ad hoc negotium pertinent: non scrupulose & anxie sed leuiter & commode persequi.

Anteq̄ quid sciatur prænoscere aliquid oportere. CAP. .I.

QVicūq; ad aliquam intellectualem doctrinā aut disciplinā accedūt: necesse est prīcipia quædam naturalia teneāt: per quæ aliquid de iis: quorum amplexuri scientiam sunt: prænoscant. Non. n. omnia accipere possumus a docente. Sed aliqua sunt quæ quasi suppetias ad discendum: domo afferre oportet: sine quibus frustra aditum in scholas feramus. Proinde docemur a geometra punctum esse quoius nulla pars sit: sed anteq̄ doceremur: compertum habuimus: q̄d nomine partis indicaretur. Arithmeticus mōstrat numerum imparem esse qui secundū inæqualia diuidatur: sed nos q̄d esset inæquale præsciuimus. Non solū autem doctrinas disciplinasq; sed artes quoque anticipatiōe ista consequimur. Discimus ædificare: sed non anteq̄ quid lapides: q̄d intritū: quid maceries esset: nossemus. Discimus dēpsare pelles & sutoriam facere: sed tum demū quomodo: & q̄d esset corium: & q̄d culter: & quid subula: perceptum nobis ē. Eodem modo fabrica nauium: excussoria: statuaria: textoria: postremo omnis utensilium peritia: suis quæq; præsumptionibus & antegressionibus condiscuntur. Maxime uero ratio hæc manifesta in eorum artibus est: quæ sermocinales dicūtur: quales qui rhetores & dialectici profitentur. Dialectici syllogismo agunt & īductione. Rhetores q̄ & sophistæ uocantur cōmentationibus & exēplis: in utroq; genere necesse est quædā aut singularia: aut assumptiones aut similia cognosci: anteq̄ explorata conclusio sit. Cæterum non modo qui ab aliis instituuntur: sed & qui ipsi a se inueniunt: ex initiis quibusdam non dubiis: ad id quod dubitatur: quærendū & demonstrandum mouentur. Quod si hæc uera sunt: necesse est omnem rationalem doctrinam disciplinamq; ex notitia aliqua antecedenti & quasi præcurrenti contingere. Nec perturbent nos quæ sensu percipiuntur: quippe quæ nulla cognitio præeat: quandoquidem hæc neque per disciplinam neq; per aliquam institutionem intellectualem noscuntur.

Duas esse prænotiones ut sit & quid sit. CAP. II.

IN quibus itaq; prænoscere necesse est: in iis dupliciter contigit prænoscere: aliqua. n. ꝙ sunt (siue ut sint) necessarium ē præsumere. Aliquorū q̄d nomen significet: oportet præscire. Nā quærentibus q̄obrem a magnete ferrum trahatur? prænoscendum est: ferrū a magnete trahi & mores pati solere. Quærētes item: quidnā motus tempusue sit? exploratum habere debemus: cognitione ꝙ sunt. In q̄bus uero id sciscitamur docemurq;: sint: non sint. Verbi gratia: sint: non sint: dii: sit nō sit: prouidentia: ī iis necesse est quid uocabulo īdicetur prænosce. Adeo scire rē esse īpossibile ē: nisi scierimus: quid eius rei noīe designetur. Cōtra fieri pōt ut sciatur quidē: quid nomē rei significet: sed nesciatur an sit. Nemo. n. est qui ignoret: quid Scillæ: q̄d Hippocētauri appellatio: denotet: sed

an ſit dubitare & ignorari omnis uidentᷣ. Nec.n.putādū eſt:idem eē ſignificatum noīs:& id qđ ſub hoc uerbo quid ſit rei eſſe intelligitᷣ. Sed duo hæc interſtitio inſigni diſſentiunt. Nam ſignificata oīum uo/cum ēt imperitiſſimis & uulgo ſunt perſpecta. Neq; enim ullum tam ſtupidum mācipium eſt modo eadem nobiſcum lingua ſit:quod audiens hoīem rogari:equum adducat:aut arculam poſci caligā afferat. Quid tamen illæ res ſint:& quod illis eſſe nō niſi exercitatiſſimis facile traditu deprōptuq; eſt.

Concluſionem anteq̄ demonſtrationes partim ſciri partī neſciri. CAP. III.

EX iis quæ modo diximus patere intuitu poteſt inter cognoſcere & diſcere nōnullā cōſtitui differeotiam oportere. Qui cogniturus aliquid eſt:prænoſſe aliq̄d debet. Qui condiſcit pōt contingere ut nihil prænoſcat. Præterea cognoſcuntᷣ quæ prius quodam genere ſcieris. Di/ſcuntur ſæpenumero quæ neſcieris:ſed ſimulatq; diſcuntᷣ obiter & ſciuntur: quoiuſmodi ſunt ea quæ ſub uniuerſali aliquo:quoius noticiam ante habueris continentᷣ. Nam qui ſcit omne triangulum duobus rectis pares habere angulos interiores:nec ſciat hoc triangulū eſſe:quod hac ſcæda deliniatum ſit:quom primū oculos ad hoc triangulum coniecerit:ſtatim utiq; agnoſcet & diſcet:nō tamē eodem modo agnoſcet & diſcet. Sed diſcet triangulum eē. Agnoſcet duobus rectis pares habere. Nam triangulum eſſe nunc demū uidit: didicitq;. Sed habere hoc duobus rectis pares:in illo uniuerſali pri/dem cognouit. Quom enim cognitio deſignati huius trianguli duo hæc requirat:& ut triangulus eēt & ut duobus rectis æquales habere intelligatur. Primum ideſt triangulum eſſe:uſurpamus conſpectu atq; ita diſcimus. Alterum ideſt duobus rectis æquales habere Syllogiſmo complectimur. Quippe ad quod ſenſus aliquis non poſſint attigere ſed mens & demonſtratio. Demōſtratio aūt citra cognitionē uniuerſalis non conſiſtit. Quom enim omni triāgulo affectio illa inſit duobus rectis pares habere tris angulos:quoniam hoc quod cernitur:eſt triangulus:continuo duobus rectis pares habeat:neceſſe eſt. Proinde ſi deſcriptus in abaco triangulus occulatᷣ:partem fateberis neſcire:hoc eſt an hic duobus rectis pares angulos habeat. Quia neſcias utrum uſpiam triangulus ſit: partem non fateberis quia de illo in communi & uniuerſaliter noueris. Quapropter captiones illæ quæ ab autoribus ſuis ſenticoſæ con/fragoſæq; appellantur:pertimeſcendæ aut defugiendæ non ſunt:ſed iis fidenter conferendus pes eſt. Noſtin omnem binarium parem eſſe? Annuente hoc te:at hic(inquiunt)quem intra pugnum condi/mus:nec binarium noſti eſſe nec parem. Eo fieri ut eandem rem ſcire & neſcire dicaris. Sed poſtremū hoc concedi poteſt:neq; abſurdum eſt. Noui uniuerſalem affectionem binarii:an uero uſquā binarius ſit:ignorare poſſum. Non ꝙ id(quod ſcio)ignorem. Sed quod ſciam quidem in uniuerſum:ſed ſigillatim ignorem. Exempli gratia:ſcio omnem hominem animal eē:ſed eum qui Sardis inambulet: neq; hominem eſſe neq; animal ſcio. Non enim eo modo diluendum ſophiſma eſt: quo multi conantur q negant ſe binarium ſcire parem eſſe:ſed fatentur ſcire omnem quem binarium eſſe intelligāt. Solutio hæc periculoſa controuerſaq; eſt. Nam illa proculdubio nobis ſciuntur quorum approbationem de/monſtrationemque aut habemus aut accæpimus. At accæpimus non cum iſta adiunctione uidelicet eum binarium eſſe parem: quem nos binarium eſſe nouerimus:ſed ſimpliciter abſoluteque. Nam de/monſtrationes de omni binario & de omni triangulo promiſcue ſolent conſtitui. (Et hercules quan/tum mea fert opinio) nihil uetat:quin ea quæ diſcimus:partim ſcire:partim ignorare poſſumus. Item ex his partim prænoſſe:partim quærere & ſcrutari contingat. Eadem ratione ratio Platonis refellitur:

Memnō Platonis

quæ poſita eſt in illo libro qui ab eo inſcribitur Memnon. Ibi nititur oſtendere omnem inquiſitionem impoſſibilem uideri. Argumentor ꝙ neceſſe ſit eum:qui inquirit: id inquirere quod neſciat:in quod ſi caſu aliquo inciderit:offenderitue:non animaduertat nec recognoſcat id eſſe:quod quærebat:ꝙ ſi om/nis inquiſitio gratia diſcendi ſuſcipitur:inquirere uero nemo poſſit niſi cognoſcat:alterum duorum relinquitur:aut nos nihil omnino diſcere:aut ea diſcere : quæ antea ſciebamus. Ita enim demum uenire quem in cognitionem rei aliquoius liceret:ſi intelligatur ea res eē:quam quærebat. Quemadmodum & ſeruum fugitiuum:quoius nec formam nec inditia aliqua: quibus habeat cognoſci: detineas nun/quam neque inueſtigare poſſis:neque a fuga retrahere. Quem uero de facie cognoſcas : & inquirere & īuenire facile ſit. Huic rationi uel cauillo potius uidetur Plato manus dediſſe. Nam & fatetur ea nos diſcere quæ ſciamus:atque hoc quod quis uidetur doceri:nihil aliud eſſe quam recordari & reminiſcen/do cognoſcere. Nos uero differe iſta plurimum dicimus. Nam poſſunt addiſci quæ prorſus ignores. Cognoſcuntur quæ ante cognoueris. Nec quicquam prohibet : quo minus is(qui diſcit)ſciat ea quæ diſcit:ſed alio utique atque alio modo. Vt dictum prius eſt. Sicut nihil obſtat:quin omnis doctrina di/ſciplinaque ex principiis quibuſdam confeſſis & compertis euadat. Quæ ad id quod inconfeſſum in/compertumque eſt:perducant Ac per hæc docuimus an quæri & demoſtrari aliquid poſſit. Nūc quid ſit demonſtratio peſequendum.

Quid ſit ſcire.& quid ſit demonſtratio. CAP. IIII.

VErbum ſcire biſariam dicitur:latius præſſius. Latius quom omnem noticiam: qualiſcunq; ſit: ſiue de ſolis accidentibus rei: ſiue alia ratione quæſita:ſcientiā uocamus. Præſſius quom cauſam illam tenere credimus a qua res ut ſit habet & quæ cauſa eſſe cognoſcitur. Nec putamus id aliter eſſe poſſe ac ſit. Hæc propria:hæc ſimplex & abſoluta ſcientia eſt. Inditium ꝙ omnes:qui aliquam ſcientiam profitentur:conditiones has aut habere ſe cogitant:aut uero iam habēt. Sunt & alii modi ſcientiæ eius quæ propria eſt. Nam & definitionum notitiæ & ſumptorum:quæ ꝙ prima ſunt:demonſtrari non poſſunt:ſcientiæ appellantur. Nec difitendum eſt cognitionis hoc genus

continerí sub scientia propria ut species. Eam uero sciētiam qua de modo agitur demōstrationem uo/camus. Est enim demonstratio syllogismus scientiam pariens. Porro si necesse est in syllogismo pro/positiones causas esse conclusionis. Illi uero qui scire se arbitratur conuenit ut causam rei cognoscat: ni/mirum utrunq; in propositionibus demonstrationis exigitur: & ut efficaciam habeant concludendæ conficiendæq; rationis: & ut causam rei demonstrandæ contineant. Nam quamuis causam conclusio/nis huius: ignem hic deurere: sit cinis pridie relictus: non tamen causa rei dicendus cinis est: quia cinis ignium: causa esse non potest: sed ignes cineris potius. At in demonstratione utrunq; requiritur: ut cau sa conclusionis causa etiam rei sit: quæ concludatur. Sed quia causa omnis & prior & potior effectu est: necesse est: propositiones quoq; & proprias & priores & potiores esse conclusione. Et quoniam scire cō tingit: quando credimus esse aliter non posse: q̄ sit: iccirco ueras haberi propositiones oportet. Si enim falsum aliquod continerent: sequeretur scientem opinari esse: quæ non essent: ueluti si ex falsis propo/sitionibus induceretur diametrum esse commensurabilem costæ. Sed si omnis doctrina & disciplina prænotione anticipationeq; paritur: necesse est & indemonstratione hoc probari. Hac de causa oportet notiores esse propositiones quam conclusionem concedi. Prænosci uero has necesse est nō solum uno modo idest cognitione: quid indicent nomina: sed etiam illo: cognitione q sint. Nam in hoc sita ueritas est. Sed testemur breuiter: quæ propositionibus demonstrationis necessaria diximus. Ea sunt hæc. Vt causæ sint. Vt priores. Vt potiores. Vt propriæ. Vt ueræ. Vt notiores. Plane demonstratio omnis non solum ex prioribus sed etiam ex primis constat. Si enim sumpta demonstrari per alia sumpta possunt: priora quidem conclusione uidebuntur esse: sed non prima. Si uero aliqua omnino demonstratione non egent: sed per se probabilia manifestaue sunt: hæc prima & summa intelligātur necesse est. Quod genus ueteres profata & proloquia & enuntiationes ut sic dixerim immediatas: & dignitates appellant: in quæ reliqua conferentur: & per quam sumptiones quæ sillogismum optimatem constituūt: appro barentur assererenturq;: eoq; & principia demonstrationis uocantur. Quod si quæ propositiones ita primæ & ita priores habentur: palam est eas priores esse non nobis: sed naturæ. Nam nobis priora sunt singularia: & quæ sub sensum cadunt: naturæ uniuersalia & a sensu longissime posita. Nam & quom notiores dicuntur: id referendum ad naturam est. Nec enim demonstratio ad mensuram se ingenii no stri sumittit: sed rectam tenet ad ueritatem uiam: nec quid ipsi possimus: attendit: sed in solam rei natu ram incumbit: illam uestigat: illam explorat: etiam si nobis ignota inconspectaq; sit. Nam syllogismus sciendi in eo maxime a reliquis euariat. Quod illi tum uerum ex falsis possunt ostendere: quod apud rhetores frequens est: tum priora ex posterioribus: qualis uidetur syllogismus: qui ex signo coniectu/raq; ducitur. Iam cæteri ut concedamus ex ueris: non tamen ex propris formantur. Sed ita ut si aliquis medicus uulnera orbicularia difficilius curari & coalescere eo comprobet: q figura ea capacissima omni um sit. Nec enim medico propria ea ratio est: sed geometriæ. Et hæc omnia obseruanda in iis proposi/tionibus sunt: quæ ad demonstrationem exquisitam & stabilem adhibentur.

Quid sit propositio immediata. CAP. V.

PRopositio itaq; summa immediataq; dicitur: qua nulla superior est: & quam nemo demō/stratione alia confirmare potest. Atq; omnes hæ complexu uniuersalium constant. Sunt.n. nonnullæ: quæ ex sensilibus nectantur. Nam tunicam esse candidam: propositio immedia/ta est. Sed non eius generis quoius esse principia demonstrationis requirunt: quippe quæ uniuersalia esse necesse sit. Quoius rei causam post uiderimus. Immediatarum propositionū quæ de/monstrationi asseruiunt: aliæ ea natura sunt: ut necesse sit omnes homines: qui doceri quicq̄ uelint: no ticiam & informationem earum impressam & ante captam habere sine doctrina: & hæc ut dixi prolo/quia & pronuntiata dicuntur. Consurgunt enim & conualescunt notiones: quædam & sensus commu nes in homine: suapte natura: citra docentem: sine quibus nec intelligi quicq̄ nec quæri possit. Quam/obrem Theophrastus illas ita finit. Proliquiū siue dignitas persuasio quædam ē. Quoius duæ sunt spe cies. Vna impromiscua: & ad ea tantum pertinens: quæ certo genere continentur: qualis illa: si ab æqua libus æqualia demas. Altera uaga & in omne genus fusa: qualia ea: in quibus aut etiam aut nō ponitur alterutrum esse uerum oportet. Horum cognitio perinde uti congenita & communis omnibus uidet̃ Ab hac ratione dignitates uocantur: & merito. Nam quorum usus aut simpliciter in omnibus cōstat: aut particulatim in iis: quæ unius generis sunt: digna proculdubio iudicantur: quibus potissimum cre datur: & quæ inter ea: in quibus posita sunt: principem locum obtineant. Atq; hæc una species imme/diatæ propositionis est. Altera positio dicitur: quæ q̄q̄ demonstratione alia stabiliri non possit: non ta/men necessario a discente præscitur: sed accipienda a docēte est. Positionis aliud genus definitio ē: aliud subiectio. Definitio est oratio: in qua nec esse: nec non esse rem dicimus: sed tantum: quod sit rei esse. Quāuisq; sequi possit: ut ea res sit: quoius definitionem afferimus: non tamē hoc finiendis rebus prin/cipaliter accuramus. Nam: ut sit res: per accidens est. Per se uero quidnā res sit: definitio exprimit. Defi/nitiones porro solas scire oportet. Prohinc ambigitur utrum definitio aliqua propositio uideatur esse. Et hercule non uidetur: quom definitio quadrare & respondere debeat nomini: quod definiat̃. Alio/quin in eo nobis: Aristoteles clara uoce testatur. Definitio inquit rem esse uel non esse non sumit. Ecō/trario si non sit propositio: quamobrem ut species propositionis immediate afferẗ. Sed hoc aliis pen/siculandum: & explicandum relinquo. Mihi in transcursu admonuisse & locum monstrasse sat sit. In duas itaq; species (ut dixi) positio secatur. In definitionem & subiectionem. Commune autem cuiusq;

Theo/phra/stus

ſubiectionis eſt primum non contingere hominibus a natura: ſed ab artifice præceptoreq; imprimi. Tum deinde propoſitionem eſſe. Conſtat enim quicquid in ſubiectione collocatur: de eo aut ut ſit: aut ut non ſit: ſemper afferri: quoiuſmodi illæ ſunt. Motum eſſe: ex nihilo nihil fieri. A quocunq; puncto ad alium punctum lineam rectam educi. Ac ſubiectiones quidem potiſſimum appellamus: quæ uel a ſe nobis perſpicuæ ſunt: uel ſimulatq; didicimus: aſſertione etiam noſtra facile comprobantur. Quæ uero non ita perſpicuæ ſunt: hæ poſtulata ſiue petitiones dicuntur. Vt apud geometram: lineas quæ a minoribus angulis extrahuntur conuias fieri. Atque hæc ſimpliciter proprieq; poſtulata & ſubiectiones uocãtur. Sed aliud genus poſtulatorum & ſubiectionum habetur: quæ neq; immediatæ ſunt: neq; demonſtrationis aſtructu indigent: q; ſi quis illas citra explicationem in ſyllogiſmo conſtituat: neq; ſubiectiones neq; poſtulata omnibus & ſimpliciter dicentur: ſed illi uni dũtaxat: qui conſtituerit conceſſeritq;. Demonſtrationes uero non ex talibus: ſed ex prioribus certis & cõfeſſis exiſtit. Quid ſit immediata propoſitio quæ demonſtrationi conueniat: quid poſitio: quid ſubiectio: quod poſtulatum: executi iam ſumus.

Plus credi propoſitionibus q̃ cõcluſioni. CAP. VI.

NVnc uideamus priuilegia ea quæ principiis demonſtrationum tribuimus: recte an perperã ſint tributa. Id fiet commodiſſime: ſi a capite ſingula percenſebuntur. Diximus aſſumptiones in demoſtrationibus notiores concluſione haberi: nec iniuria quando per illas & ſcire & credere concluſionem oportet. Semper enim id quod pluribus tribuitur: ita ut alteri per alterum tribuatur: neceſſe ẽ: ut illi plus competat: per quod alter communicatur. Si igitur cõcluſiones merito propoſitionum & creduntur & cognoſcuntur: profecto neceſſe eſt: ut propoſitiones amplius credantur & cognoſcantur. Qui enim præceptorem ob diſcipulum diligit: nimirum neceſſe ẽ: ipſum magis diſcipulum diligat. Ita propoſitiones illæ neceſſario notiores ſunt: interim omnis ex quibus ſyllogiſmi conficiuntur: interim non omnes: ſed quædam omnino. Sunt porro aliquæ: quibus q; admodum euidentes nõ ſunt: ita demum utimur: quom demonſtrare per alias fuerint. Quod ſi uerum eſt propoſitiones: quam concluſionem plus cognoſci. Duorum alterum dabitur: ut aut illas per demonſtrationem ſciamus: aut ut in iis noſcendis melius & locupletius affecti dicamur: quam quom per demonſtrationem quid ſcimus. Atq; hoc modo circa dignitates & enũtiationes primas afficitur. Non ſolum autem credibiliores oportet propoſitiones quam concluſionem concedi: ſed etiam ut nihil ex iis quæ propoſitiones iis contrariæ continentur: credibilius ſit. Nam ſi nihilo magis propoſitionibus quã contrariis credas: neq; concluſioni utique credideris potius: quam huic contrariæ. Eo credere etiam continget: poſſe aliter eſſe quam ſit confectum. Ita fiet ut complexionis ſcientia inuariabilis eſſe non uideatur.

Nec ſciri demõſtratione omnia nec circulo. CAP. VII.

NOnnulli autem ſunt: qui male utentes iis quæ a nobis recte dicuntur: demonſtrationem de medio funditus tollãt. Ac nos quidem putamus: ſi ulla demonſtratio ſit: ſumpta eius oportere amplius ſciri quam concluſionem. Illis uero hoc non uidetur: ſed arbitrantur nihil ſciri a nobis poſſe: niſi quod per demonſtrationem ſciatur. Non igitur concedent propoſitiones amplius ſciri: niſi fides iis per demõſtrationis lucem acceſſerit. Quod ſi aſſumptiones neceſſe ẽ demonſtrari per alias: atq; has rurſum per alias ſemper: aut in infinitum caſura inquiſitio eſt. Infinita aũt exigi aut abſolui qui poſſunt? Aut ſi defatigatus proceſſu deſiſtas: ſine dubio relinquere ignotas ſaltem illas oportebit: quibus demoſtrãdis præ faſtidio ſuperſeſſurus ſis. Ex ignotis autem principiis qui poſſit quicquam cognoſci? Nam quorum principia ignorantur ipſa quæ de principiis profluunt ſciri non poſſunt: niſi forte per hypoteſim: ideſt ſubietionem adiũctionemq; illorum. Sane poſtremum hoc ueriſſime dicitur: prioribus ignoratis: poſteriora cognoſci non poſſe. Illud perperam ſciri non poſſe: niſi quod per demonſtrationem ſciatur. Nam plurima ſunt quæ & ſciantur nec demonſtrationem capiãt. Profecto idem peccant & qui nihil ſciri & qui omnia ſciri per demonſtrationem defendũt. Sed quemadmodum notiſſimum eſt pleraq; huiuſmodi eſſe: ut fidem aliunde & probationem requirant: ita nihilominus conſpicuũ uidetur: complura eſſe quæ ſuopte ĩgenio cognita explorataq; ſint. Immo magis etiam quam quæ confirmatione alterius addicuntur. Iam principia demonſtrationis demoſtrationes eſſe non poſſunt: ſed propoſitiões ĩdubitabiles immediatæq;: & luce ſua perſpicuæ. His præfecta mens eſt: quæ terminos comprehendit quorum complexu dignitates & præfata concipimus. Melius hoc modo dicitur quam conceditur: ea quæ noſcantur omnia uideri per demonſtrationem quæſita. Alioquin dum infinitam illam progreſſionem declinant: uidentur in circularem & reciprocam demonſtrationem incidere. Hoc autem eſt errorem errore alio operire. Ita quom ea ſumant: quibus nitantur demonſtrationem ſeruari: nihilominus conceſſis his neceſſe eſt demonſtrationem excidi. Nam ſi ex prioribus & notioribus conſtitui demonſtratio debet: impoſſibile autem eſt eiſdem eadem eſſe priora poſterioraq;: fieri nullo modo poteſt: ut quicquam circulo demonſtretur. Nam circularis demonſtratio eſt: in qua id quo demonſtrandis aliis utimur per illa ipſa retro aſtruimus. Ac poteſt quidem accidere ut eadem eiſdem priora poſterioraq; habeantur: non tamen ſimul nec uno reſponſu: ſed diuerſo: ut ſi alia ad nos alia ad naturam referri dicantur. Demonſtratio uero ſemper priora quæ ſecundum naturam ſint priora deſiderat. Quod ſi ex prioribus ſecundum nos demonſtratio aliqua nectitur: ut demõſtratio appellari poſſit: non tamen ſimpliciter: ſed ſecundum nos demonſtratio fuerit Non ſolum autẽ

ratione hac demōstratio reciproca euertitur. Sed ob deridiculū quoq; quod ex ea consequitur. Id tale est. A. est: si. A. est. Nam si per. A. ostenditur. B. per. B. uero asseritur. C. per. C. rursum communitur. A. manifestum est. A. demonstrari per. A. A quo enim cœpta est: ī id resilire: ac referri uidetur oratio. Hoc autem ambitu nihil sit demonstratu & explicatu difficile. Multa alia incommodam iis eueniunt: quæ nos in comentationibus de syllogismo collegimus. Quare relegādi illuc sunt quibus ea nosse accuratius: studium est. Nos hoc loco repetere non est necesse: sed plura fortasse quam usus postulabat: extra negotium diximus.

Necessarias eē propositiones in demonstratione. CAP. VIII.

REdeamus ergo unde sumus deducti. Dicebamus supra ueras esse propositiones scientiæ oportere. Nec solum simpliciter ueras: sed etiam quæ aliter esse non possent. Quod nihil aliud est quam propositiones necessarias facere. Atq; hoc rectissima ratione. Quom enim id quoius fides per demonstrationem accipit: necessarium sit. Necessarium autem id dicitur in artificio demonstrandi: quod aliter esse non potest: atq; hoc ita etiam non aliunde cognoscitur nisi ex demonstratione & syllogismo sciētiæ. Nimirum necessarias oportet haberi propositiones: per quas illud efficitur.

Quid sit dici de omni. CAP. IX.

DEinceps enumerandæ quæstiones sunt: quæ ad demonstrationem pertinent educendaq; ratio est: quemadmodum habundare copia propositionum earum possimus: quæ ad hoc genus quæstionum accōmodantur. Initium autem a sermone de propositionibus īstituto sumatur: ex illis enim syllogismus cōsurgit. Quoniam itaq; omnis propositio ex subiecto aliquo & prædicato cōnectitur: scire oportet prædicatum in propositionibus demonstrandi: non utcunq;: sed per se de subiecto dici afferriq; oporteret. Sed quid nam sit hoc: quod per se uocamus declarabitur mox. Sed prius est ut sciatur quid sit prædicare de omni: nam sine hoc uerbum per se explicari probe non potest. Prædicare de omni est: non quod in aliquo sit: in aliquo non sit: aut quod modo sit modo non sit. Aliud enim genus hoc ab eo quoius in libris de syllogismo habita mentio est: ibi namque de omni appellabatur quod non semper sed aliquando omnibus inesse diceretur. At hic aliter audiendum est: quod de omni affirmatur. Exempli gratia: de omni homine animal dicitur: de quo enim uerum est hominem dici: de eodem uerum alterum est animal: & si nunc unum est uerum: alterum quoq; uerum esse necesse est: ꝙ autem tale sit id quod nuncupatur de omni: constat argumento eo ꝙ ii qui inductionem afferre & reprehendere hoc genus uolunt solēt alterum probare: aut ꝙ aliquoi uni non insit: aut ꝙ aliquando non insit: atq; hoc est quod de omni dicitur siue de toto.

Quid sit dici per se. CAP. X.

PEr se prædicari uidentur ea: quæ quomodo de omni dicantur: in eo quod sit rei esse de subiecto dicuntur: ut de homine animal: de Platano arbor: de triangulo linea. Est enim triangulus qui directis tribus lineis continetur. Porro nō omne quod prædicatur de omni: prædicatur etiam per se. Nam de omni cygno candidum prædicatur: quia & semper & omni cygno candor inest: non tamen in eo quod sit cygno esse. Sane modus hic unus eorum est: quæ per se prædicari dicuntur: quoius usus in demonstratione primarius & maximus esse solet. Secundo modo accidentia illa: in quorum definitionibus collocantur subiecta: per se inesse dicuntur iis subiectis: quæ in definitione sumuntur: declarante quid sint: proinde simitudo per se naso inest: quia definitio simitudinis nasi cauitas est. Inest per se & rectitudini linea: quia in finitiōe eius linea adhibetur. Nihil enim aliud directio est: q̄ mensus is qui super puncta lineæ indecliuis & æquiremus est. Inest & imparitas numero: quid enim est impar nisi numerus in partes inæquales diductus. Insunt & animo uirtutes quia in finibus earum aut pars aliqua animi aut potentia semper adiungitur. Tertia forma eorum quæ per se adsunt: pertinet ad accidentia: quæ ita subiectis suis insunt: ut nō aliis prius: quomodo superficiei color. Ea igitur quæ tribus iis modis de aliquo afferuntur: per se afferri dicuntur. Est & quartus modus uerbi huius per se: non in iis: quæ de alio prædicentur: sed in iis quæ neq; per aliud sunt: neq; in alio cōtinetur: atque hæc indiuiduæ substantiæ sunt: Callias: Socrates: Plato. Sunt & causæ quædam per se quæ non ex accidēti: nec forte fortuna sunt causæ: ut si inambulāte me fulserit. Non enim propterea ꝙ inambulabam: fulsit: sed temere contingit. Item si pastinādo ī thesaurum quis offendat: nō iccirco pastinabat: ut thesaurum īueniret: sed ita cecidit. Si uero uigilāte te: Socrates moritur: euenisse id casu nō dicimus: quia iugulatio illa per se causa īteritus est.

Qui modi eoꝝ: quæ per se dicūtur: ad demōstrationem ꝑtineāt. CAP. XI.

ATque hæc posteriora significata eius quod per se appellauimus adiecta sunt amplificandi exornandiq; gratia. Priora autem duo manifestum est: ex necessariis constare. Non enim possunt non esse: quæ in definitione de nominibus: in eo quod sit rei esse: dicuntur. Nec quæ ita subiecta accidentibus sunt: ut in definitionem eorum addantur. Cæterum sine ali/

qua ratione intelligi potest:necessario esse ea quæ in definitione nominum collocantur.Illud non nullam controuersiam habet:utrum accidentia quoq; ipsa necessario sint:quæ sine substantia sui subiecti definiri non possunt. Verum hoc facilius fiet intellectuq; capietur: si prius quæstiones quasdam quæ huic uidentur attingere soluerimus. Nullum igitur tale accidens potest ex sua natura omni aliquoius speciei indiuiduo inesse.Nam simitas omni naso non inest:neq; omni numero paritas. Ex hoc sequitur:ut dicere bono periculo liceat:non inesse necessario simitudinem naso:neque numero paritatem atque hoc uerissime dicitur:siquis accidētia hæc seorsum accæperit.Quod si de accidentibus iis ita sermo fiat:ut quibus contraria sua respondeant: paritati imparitas:simo re simum: & singulis singula. Tunc alterum contrariorum necessario prædicabitur de subiecto.Omnis enim numerus par uel impar est:& omnis linea arcuata uel directa.Proinde negatio unius confirmatio alterius est.Nam numerus:qui esse non impar dicitur:statim cognoscitur par.Et nasus qui neque rectus naque re scimus sic: continuo intelligitur simus. Sunt enim aliqua quorum cōtrarietas pluribus quam duobus constet. Atq; hæc sunt quæ inter se excessu defectuque differunt.quoniam in his & medietas cernitur.Quam obrem si de quaque re aut affirmatio aut negatio uera est. Negatio autem talium accidentium: alterum ponit in subiecto habili determinatoque:manifestum est alterum illorum necessario inesse omnibus:quæ subiecti generis natura participant.Quid sit de omni:quid per se:difinitum iam sit.

Quid sit uniuersaliter dici. CAP. XII.

NVnc de uniuersali agamus. Vniuersale appello quod de omni & per se & quatenus ipsum est:dicitur.Quare si quid per se est:non continuo sequitur ut uniuersale etiam sit. Nam secundus modus eorum quæ dicuntur per se:& sequentes duo:uniuersaliter esse nō possunt. Neque enim propterea q de omni dicuntur: statim necesse est ut uniuersaliter sint. Nam album de omni cygno affertur:& atrum de omni coruo:non tamen uniuersaliter: quia neque per se. Vtrūque igitur adesse necesse est iis quæ uniuersaliter prædicātur:& ut per se:& ut quatenus ipsa sunt: prædicentur.Hæc duo nobis hoc loco audienda ut eadē sunt.Est enim alterū alterius ita consentaneū connexumque: ut separari alterum ab utroq; non possit.Exempli gratia:inest per se longitudo lineæ: quia ī definitione eius affertur.Inest etiam quatenus ipsa est.Rectitudo quoque inest lineæ tum per se: tum quatenus ipsa est.Nam sine linea rectitudo definiri non potest.Sed quæro num omnia quæ definitionem aliquoius comminuunt:uniuersaliter prædicentur:ut genera:ut differentiæ:quæ & de omni & per se afferri prædicarique conuenit.An si definitionem uniuersalis reddere accuratissimam uolumus:adiiciendum est non modo ut per se:& ut de omni dicatur:sed ut primum adsit:huic:& nulli alii prius. Verbi gratia.Habere duobus rectis pares primo adest triangulo.Hæc enim affectio & per se triangulo:iest & omni triangulo:quia per essentiam primumq; adest.Habere igitur duobus rectis æquales uniuersale in figura non est:quia omni figuræ non adest.Nam quadrātali non adest: sed nec ut uniuersale schalario:adest quamuis enim omni schalario & omni æquilatero & omni equipedo adsit: nō tamen iis adest ut primis: quia prius adest in commune triangulo.Illud ergo quod omni & primum inest inesse uniuersaliter dicitur:& demonstratio ex hoc genere affectionum: siue uniuersalium constat:quamuis ad ea quoque usum sui demonstratio porrigat:quæ sub uniuersali habentur. Nam qui triangulum continere duos rectos ostendit:æquipedum quoque continere duos rectos obiter demonstrat.Geometra tamen explicationem suam nō ad æquipedum: sed ad triangulum generatim accommodat.Nec deterreri hoc exemplo quemquam uelim:quom uniuersale subiecto æquipollere:& cum eo reciprocare conueniat.Scire licet genera quamquam in plura se quasi fundunt hiantque:tamen differentiis proximis inesse uniuersaliter:mox & differentias speciebus:alioquin siquis hoc negauerit:cogetur fateri demonstrationem ad solas pertinere definitiones.

Quemadmodum circa uniuersale in demonstrando error contingat. CAP. XIII.

HAud quaquam autem ignorandum est circa uniuersale frequenter errari. Fit enim sæpe numero. Interim ut qui demonstrent demonstrare non credant: interim contra:ut qui non demonstrent demonstrare se putent. Tres adeo causæ allucinationis huius noscuntur. Prima est quom id de quo aliquid demonstramus singulare & indiuiduum est: ut Sol: Luna: Mundus. Nam quom nihil sit iis superius aut commune: sed mera indiuidua sint: tantum unus est Sol:& Luna una:& una Tellus:& Cœlum unum. Quotiens de iis demonstrationē aliquam nectimus:ut de terra q in meditullio orbis sit locata:aut de cœlo q circumagatur:tum id quod uniuersale est demonstrasse nō uidemur.An est qui nesciat de iis:ut singularia & particularia sunt:demonstrationem componi non posse. Non enim de Sole ut unus est demonstramus: deliquium eius:Lunæ interuentu contingere. Sed ita ut etiam si multi soles essent idem probasse demonstrasseque uideremur. Verbi causa:si ex omni triangulo solus æquipes haberetur quem duobus rectis æquales angulos continere demonstraremus: nihil ad rem faceret:æquipes esset nec ne: sed attine//

ret eum esse triangulum: etiam si æquipedem solum extare subiectum sit. Ita quom solem probamus maiorem terra: non in eo ꝙ unus est: sed in eo ꝙ sol probamus: eoque necesse est demonstrationem non ad hunc solem referri: sed ad omnem solem si plures illucescerent mundo. Quare quom de singularibus ratiocinatiões aliquæ astringuntur admonendi sumus: non de singularibus: sed de uniuersali: quod mente concipitur astrictum & demonstratum intelligi. Altera decipuli causa est: quom species multæ differentesque ratione una conueniunt. Sed illud in quo conueniunt innominatum est. Differunt discriminibns speciei numerus: magnitudo: tempus. Sed in illo conueniunt: ꝙ sicut quattuor compariles numeri commutatis uicibus eisdem proportionibus respondent: ita magnitudines quattuor & tempora quattuor. Porro de singulis demonstratio seorsum fieri solet: quia res commune nomen non habet: neque natura aliqua superior est numero magnitudini tempori: de qua possit illa uniuersalis affectio demonstrari. Ac est quidem generaliter uerum: ut quæcunque ita comparilia sunt: commutato ordine eisdem proportionibus congruant. Quia uero nomen aliquod eius rei commune & certum afferre non est: soluitur demonstratio una in multas: atque ita de singulis demonstratum uniuersaliter uidetur: quod tamé secus est quia nec numerus uti numerus est: neque magnitudo quia magnitudo: neque tempus in eo ꝙ tempus in demonstrationes illas sufficiunt. Pari pacto falli contingeret: si separatim de scalario probaretur duos enim rectos habere: seperatim de æquipede: seperatim de æquilatero. Nunc ꝙ in iis nominatum commune habetur: ut triangulus falli non facile est: in quibus uero non habetur facile. Tertia erroris causa est: quom is qui aliquid inesse omni demonstrat: credit se id inesse uniuersaliter demonstrasse. Verbi gratia. Probet Geometra si linea recta quæ super duas lineas rectas ceciderit: rectum utrinque secus angulum faciat: duas illas lineas rectas nunquam coniunctim iri. Hoc omnibus lineis conuenit quæ rectos angulos faciunt. Non tamen per hoc primum æque distantes sunt. Nam si non utrunque facerent rectum: sed duo: qui simul iuncti æquales duobus rectis essent: nihilominus æque distantes probantur. Illa ergo demõstratio: quæ confirmat duas rectas non coniunctum iri: primum & uniuersaliter concæpta est. Illa uero quæ utrunque angulum committi rectum demonstrat: non uniuersaliter sed de omni dumtaxat concludit. Sed quoniam discerniculo intelligitur de omni: an uniuersaliter constituta demonstratio sit. Sed constat: si idem esset triangulo esset & scaleno: quemadmodum uestimento & tunicæ: is qui scalenum habere duos rectos ostenderet: uniuersalem affectionem nouisset. Quamuis enim scalendo duos rectos contineat qua triangulus est: tamen ex subiectione idem esse triangulum & scalenum conceditur. Quod si non idem: sed alterum est: nec qua scalenus: sed qua triangulus affectionis eius particeps est: profecto ii qui demonstrationem eam de scaleno qua scalenus est conditam arbitrantur: ignorant affectionem illam uniuersalem esse. Sed quæro: qua ratione scrutari possimus duos rectos: ut scalenus: an ut triangulis habeat. Hoc enim solum nobis reliquum est: ad mentionem præsentem. Igitur affectio uniuersalis per illud adest habeturque: quo adempto: quia primum inter illa est: quæ insunt ipsi: continuo & prædicatum adimitur. Verbi gratia. Huic triangulo insunt omnia hæc. Esse æneum. Esse scalenum. Esse triãgulum. Esse figuram. Finibus claudi. Quæritur per quod ex his: quæ modo numerauimus: affectio hæc: duos rectos habere prædicetur: de triangulo. Tolle æneum. Num propterea duos rectos demeris: nequáquam. Tolle scalenum. Adhuc duo recti superstites sunt. Tolle triangulum. Iam hic oportet prædicatum tollatur. Nec enim præterea duos rectos habere aliquis triangulus possit: si triangulus esse desierit. Sed dicet quispiam: ratione illa effici: ut affectio hæc; ad figuram: ad superficiem ad extremitates: pertineat. Nam si aut figura: aut superficies: aut extremitates tollantur: nonne duos rectos sublatum iri necesse est. Ego uero confiteor abiuncta figura: superficie: terminis: abituram affectionem illam commorituramque: sed non quia figura superficies termini; sed quia triangulus: abiunctis his: necessario tollitur. Si enim sine figura: terminis: superficie: incolumis esse triangulus posset: utique sublatis etiam is duos rectos haberi contingeret. Sed hoc impossibile est. Tu uero id ita contemplare. Manentibus: figura: planitie: clausulis: triangulum deme. Statim duo recti demuntur. Ergo habere tris: huic primo & uniuersaliter dicendum est inesse: nam aliis cæterorum abolitis non aboletur qualia sunt: æneum esse: scalenum esse. Aliis manentibus non manet: qualia sunt: figura: planities: termini. Potest enim figura duos rectos non habere: qualis est quadrangula: & multangula. Triangulo certe seruato seruatur: perempto perimitur. Quamobrem recte dictum uidetur uniuersalem affectionem per illud constare: quo primum abiuncto prædicatum abiungitur. Abiũgitur & abiuncta figura: superficie: terminis: sed non primis.

In demonstrationem necessaria ingredi. CAP. XIIII.

His ita cognitis palam est ex uniuersalibus: & ex iis quæ per se adsint: demonstrationem existere. Nam si noticia per demonstrationem quæsita ex principiis necessariis & quæ aliter eé non possint consurgit. Sola autem ea necessaria sunt: de quibus dicuntur: Quæ per se in iis & uniuersaliter continentur: manifestum est demonstrationem ex illis constitutam uideri. Hanc rationem aliqui cauillantur & comparant huic. Si animalium corpora ex siccis & humidis constant

cibus & potus siccum & humidum est:ergo ex cibo & potu corpora animalium constãt. Sed uir sapiẽ-
tissime non probasti:sola hæc esse humida siccaque. Aristoteles uero sola ea eé necessaria primum ostẽ-
dit. Quamuisque nonnulla accidentia sint: quæ inesse substantiis suis necessario uideantur:ut albe-
do niui:quia tamen natura horum eiusmodi est:ut aliquibus subiectis non insint necessario: effi-
citur ut necessaria simpliciter credi non debeant. Quemadmodum simpliciter illa necessaria sunt:
quæ & per se & uniuersaliter prædicantur. Porro ex iis quæ uera tantum sint constituere syllo-
gismum possumus. Sed qui tamen demonstratio non dicatur. Exempli gratia. Callias inambulat
qui inambulat mouetur. Mouetur igitur callias. Demonstrare non possumus nisi ad demonstra-
tionem necessaria principia conferantur. Quam uero omnis demonstratio ex necessariis sit:argu-
mento est: ꝙ cum demonstrationem euertimus infirmatione illa uti solemus:ꝙ ea quæ sumun-
tur necessaria non uidentur. Vnde ridendi sunt qui propositiones: quæ demonstrationi præserui-
unt: posse accipi de uerisimilibus & credibilibus arbitrantur: quod Protagoras contendit:qui pro-
positiones in demonstrationem probabiles & uerisimiles tantum addebat:quas qui nouisset scien-
tiam consecutum putabat. Qui uero scientiam consecutus esset proculdubio scire quid esset scien-
tia. Sed si demonstratio non solum ueris sumptis contenta est: sed proprias causas & alias conditio-
nes: quas retro asseruimus: requirit: facile datur intelligi: demonstrationem ex probabilibus non
coalescere. Nunc q̃ uerum sit omnem demonstrationem ex necessariis constare: probabimus. Pri-
mum nemo scierit quamobrem necessaria conclusio sit:nisi propositiones necessarias cognoscat. Nam
conclusionem seorsum facile est necessariam intelligere:undenam autem necessaria sit sciri non po-
test:si propositiones necessarias esse non constet. Animal in homine necessario continetur:sed siquis
in homine propterea contineri animal credat: quia deambulet: rem quidem necessariam cognoscit:
hoc est in homine contineri animal: sed rationem quod animal in homine contineatur ignorat. Præ-
terea tale medium:salua conclusione potest extingui: quando autem medium conclusionis extingui-
tur:tollitur causa propter quam necessaria conclusio uidebatur. At nonne mirabile est? re incolumi:
saluo qui sciat: ratione quæ non exciderit: manente: nihilominus ignoratum id uideri. Sane conclu-
sionem demonstrationis necessariam esse consensum fere omnium meruit: sed sunt qui putent fie-
ri posse ut conclusio necessaria per medium sequioris generis confirmetur. Ac potest quidem ex iis
quorum usus nihil conceditur necessaria conclusio effici: & ex non ueris uera: nam licet ex necessari-
is:non nisi necessarium sequatur:non tamen commeat ut necessarium ex non necessariis euenire pos-
sit. Non enim quemadmodum contingens ex contingentibus: ita æternum ex æternis semper conclu
ditur. Pluribus de hoc alio opere in mentione de syllogismo egimus. Verum qui ita sentiunt ignorant
utrunque in conclusione demonstrationis requiri:& ꝙ seorsum necessaria sit:& ꝙ per demonstratio-
nem id habeat. Habere autem id per demonstrationem nihil aliud est q̃ per medium tale astringi
quo sublato necessarium sit conclusionem nec perfecte nec absolute cognosci: siue de causa siue de ef-
fectu agatur. Quamobrem si medium:per quod demonstras:necessarium putabis:nec tamen necessa
rium sit: persuasionem quidem scientiæ habebis:sed scientiam non habebis:ꝙ si uim medii huius in-
firmam proindeq; non necessariam noueris:tunc nec scientiam: nec scientiæ persuasionem habueris.
Quæ autem differentia sit inter demonstrationem: quæ ab effectis & quæa causis ducitur: quarum
priorem quia expositionem continet rei: ꝙ est sub hoc uerbo ut sit:alteram ꝙ causam quod ita sit de-
clarat sub hoc nomine quamobrem:audire philosophis in more est:satis hoc loco erit exemplo mon-
strasse. Quando probamus quintum corpus esse quod orbiculari motu conuertitur: ipsum: ut sit:
addicimus. Quando lunam deficere interpositu obiectuque terræ ostendimus: ipsum quamob-
rem explicamus:Horum utrunq; siquis per media non necessaria comprobet:per demonstrationem
scire non poterit.

Quæ sunt per accidens demonstrationis rationem non ingredi. CAP. XV.

IGitur accidentium eorum: quæ per se non adsunt quemadmodum definiuimus :uerbum
per se:scientia per demonstrationem cõciliari non potest. Non enim hic conclusionem ne-
cessariam nectere est. Nam accidens de quo modo loquimur contingere potest uti non
sit. Sed quæro quos tales proportiones quæ de contingentibus constant:interrogare per-
cunctarique soleamus: si conclusio necessaria sequi non potest. An quamuis de propositionibus con-
tingentibus conclusio seorsum & a se necessaria non euadat:tamen necessario sequitur quatenus pro-
positiones illas admittimus. Verum ad demonstrationem artificium interrogandi: non pertinet:quia
syllogismum scientiæ ab eo: ꝙ proposita concedantur aut negentur: pendere non conuenit:sed ex
ipsa plane rerum natura. Spectare autem illa solum oportet:quæ quoiq; generi per se insunt:de quibus
demonstrationes ducantur:utpote quæ sola syllogismũ scientiæ pariant. Cætera accidentiũ necessaria
non sunt:non solum ea quæ adiungi & separari contingat:sed aliqua etiam quæ semper innexa adiun-
ctaque habeantur:ut quæcunq; non insunt per se. Nam syllogismi qui proficiscũtur a signo fere media
sumũt:quæ firma & perpetua sint. Nã & lactescere semper inest mulieri quæ peperit:& ignibus fuma
re. Sed mædia hæc accõmodata demõstrationi non sunt: quia ĩ hoc genere priora ex cõsequẽtibus cõ-

cluduntur. Dictum est pluribus fortasse quam res poscebat. Propositiones demonstrationis corrogari necessarias oportere. Nunc illas & peculiares & proprias requiri docebimus.

Demonstrationem ex propriis non ex extrariis constare. CAP. XVI.

SI necesse est medium summo:& primum medio inesse per se:manifestum est demõstrationes de genere uno ĩ aliud migrare:aut cõferri nõ posse. Verbi grã:ut Geometricæ Arithmeticis congruant. Illa enim quæ aliquoi per se insunt:ex eodem genere &natura censentur:qa de substantia rei prodeunt. Quod ut facilius capiatur paulo altius petẽdũ nobis est. Quom tria in demõstrationibus uisantur. Vnũ id quod: aut adesse aut non adesse ostenditur:atꝫ hoc prædicatum illud est:quod in conclusionem confertur. Alterum ipsa proloquia e quibus demonstratio cõmunitur. Atꝫ hæc complexu eorum:quæ per se sunt:conflantur. Tertium est genus subiectum:& natura ea de qua affectiones:& quæ per se insunt:monstrantur:ut magnitudo ut numerus. His subiectis: uideamus quando & quemadmodum de genere in genus transitum facere demonstrantibus liceat. Palã est quom genera omnino abiuncta discrepantiaꝫ habentur: qualia ĩterse sunt ea:circa quæ Arithmetici & Geometræ uersantur:tum de genere in genus demonstrationes referri non posse. Hoc tale ẽ. Fieri nequit ut Arithmeticæ probationes accidentibus magnitudinum conueniant accõmodenturue. Accõmodare accipimus pro eo ꝙ est uti iis:quæ in alia scientia demonstrantur: Quando uero genera illa quasi communicant:& natura quæ subiectæ scientiis sunt societate aliqua continentur:tunc alteri alterius præsidio uti conceditur:& pronuntiata alterius ad commodum suum transferre. Hoc fœdere perspectiua cum Geometrica coniungitur. Confinia enim & cognata utriꝫ genera sunt. Immo ut uerius loquar alterum sub altero continetur. Nam lineas rectas esse:& angulos rectos:& lineas æque distantes & lineas concurrere:& omnia quorum usus perspectiuo est:Geometria demonstrat. Ab hac igitur perspectiui principia sua præcario possident. Idem ordo inter Musicem & Arithmeticem cernitur. Nã duplio:sexquitertium sexquiplum:unde ortum habent:mox a numeris ad melica & mẽsus canoris trãslata. Sed & medicina sæpissime probationes a natura desumit. Quoniam corpus humanum circa qđ negotium arti ei est:sub corpore naturali compræhenditur. Sed uel inde adstrui euidẽter potest:quod dicimus. Geometra de nullo genere geometrica ratione monstrauerit: qđ a lineis & superficiebus sit abiunctum:ut de hoc. Contrarioꝫ eandem rationem haberi:aut de illo. Contrariorum contraria esse cõsequentia:ĩmo ne de iis quoꝫ quæ tametsi a lineis separata non sunt:non tamen per se insunt:neꝫ ĩ eo ꝙ lineæ superficiesue:sed extranea ratione:& quæ ab earum substãtia longe absit. Exempli causa:utrũ pulcherrima linearum sit recta. Vel utri magis orbiculari opponatur an arcuatæ. Non enim de pulchritudine iis:neꝫ de oppositione contrariorum:qua Geometræ sunt:agitur. Præterꝫ promiscua hæc uidentur & in pluribus generibus reperta.

Demonstrationem non constare communibus. CAP. XVII.

LOcos igitur omnes uagos perinde usitatissimosꝫ a demonstratione reiicimus:quales ĩ tractatibus Dialecticis executi sumus: ut qui a contrariis a consequentibus:a similibus a coniugatis uocatur. Iactati hi sunt & translaticii. Nihil ut proprium & aliis generibus non conueniens præferant. Sed quæstio est:si proprias esse oportet propositiones:quibus demonstratio sarcitur:quamobrem dictum est proloquia & dignitates:quæ communibus uerbis sunt cõcæptæ: in demõstrationem uenire? Vt illa si ab æqualibus æqualia demeris. Item illa:de q̃ꝫ re aut affirmatio aut negatio uera est. Soluitur. Sunt hæc quidem communia:sed quom utuntur iis:qui demonstrant: non ut communibus si pro qualitate & natura subiecta cum adiunctione & præscriptione quadã utuntur. Quamobrem Geometra postulatum illud. Si ab æqualibus:non simpliciter tractat:sed cum astrictione:si ab æqualibus magnitudinibus demas. Et Arithmetica. Si ab æqualibus numerus. Enuntiatũ quoꝫ illud disparatorum omnibus artibus præseruit:sed cum adiectione accommodationeꝫ generis eius circa quod uersantur. Verbi gratia:numerus omnis aut est aut non est. Non ergo satis in demõstratione ẽ: propositiones ueras conferri:neꝫ item immediatas:aut quæ præ sua claritate probari aliunde non possint:sed præter omnia hæc:necesse est proprias & generibus aliis ĩpromiscuas corrogari. Quapropter quadraturam brysonis demonstrationem Geometricam nemo appellet:ꝙ is ꝓnunciato utitur quidem uero: sed cõmuni. Est ea huiusmodi. Illa ĩterse paria sunt quæ eisdem maiora minoraque habentur. Hoc præfatum non modo in magnitudinibus sed etiam in numero tempora & compluribus aliis uerum est. Sed quidnam illud est? quo assumpto uisum brysoni est:quadrari circulum posse. Sane q̃q̃ hoc persequi in loco non est:prælibandum tamen tantisper uidetur:contemplatione eorum q auidiusculi sint noscendi. Omnis inquit circulus maior est omnibus figuris multangulis:quæ intra circulum designentur:& minor oĩbus quæ deforis circũscribantur. Figura porro multãgula:quæ ĩter exteriores & interiores figuras magnitudine media sit:sine dubio maior iis erit: qua intrinsecus condũtur:& mĩor iis quæ extrĩsecus ambiunt. Eisdem igitur maior & mĩor circulus uidet̃: quibus & media hæc figura. Ita ex illo proloquio uĩcitur:ut figura multãgula cum circulo:pari magnitudine sit. Sed ut proloquium hoc uerum sit:& si ita uis:etiam immediatum & euidentius:q̃ ut sit uendicandum:syllogismus:certe totus iacet:quia principio nititur uago cõmuniꝫ:nihil rei quam docebat priuatim addicto. Quoniam id neꝫ ut ad circulum neꝫ ut ad magnitudinem proprium sumit. Eodemmodo fallũtur qui ex accidentibus demonstrant. Propterea ꝙ assumptiones afferunt:a genere subiecto longe remotas. At qui non accidentariam sed stabilem scientiam optinet:illam ex principiis rei: & ex iis quæ

per se insunt consecuti uidentur. In hac necesse ē ut medius terminus & propositio ea quæ syllogismū intemperat: aut ex eodem penitus genere habeatur: aut ex aliquo huic cognato uicinoq; non longe petito aut quæsito: quoius exemplum superius nobis expositum est: quom diximus proportiones ad interualla & consonantias uocum a numeris perfectas: eoq; duas illas artes proximitate quadam finitimas existere. Nam musice iccirco propositionibus arithmeticis uti potest: quia scientiæ omnes quæ constitutæ sub alia sunt: ipsum (ut sit) cōmonstrant: ut Musica: diatessaron consonantem mensum esse: quod genus in musice tantum pensat: quantum epitritus ī numeris & perspectiua. Lineas æque distantes: si procul sint desitæ: coniunctas uideri. Sed ipsum q̄obrem .i. quot ita sit a superioribus sciētiis mutuant̃. Nam collatio sexquitertia: ratio est ut diatessaron constantia sit: & minores anguli faciūt: ut lineæ æq̄liter distātes: si eminus spectentur uideant̃ coire. Differūt aūt demōstratiōes hæ ab iis: q̄ uno tātum genere continentur: in eoq; in his termini tres conspirant: & quasi populares gentilesq; inuicem sunt. In illis dissensiūcula quædam habetur: quia conclusio inferiori scientiæ est: medium superioris. Ná forma sexquipla per se in numeris perhibetur: & causa est q̄obré diapente in melicis interuallum cōsonans sit.

Demonstrationis conclusionem esse perpetuá. CAP. XVIII.

ILlud etiam perspicuo liquet: si propositiones ex quibus constituitur syllogismus uniuersaliter sumantur: conclusionem eiusdem demonstrationis perpetuam euenire. Nam propositiones necessariæ sempiternæq; sunt. Ex necessariis auté & sempiternis necessaria & sempiterna ueritas orit̃. Sed hic spectádum est. Cōclusio primū dici uniuersalis possit: nec ne: ubi propositiones priores uniuersales eē noscūtur. Ac uidet̃ quidē id conclusioni adesse primū nō posse: qđ prius assumptionibus cōuenit. Respōsio ē prima: q; nō semp necesse ē propositiōes haberi uniuersales unde supra dictum Aristoteli est: nō absolute uniuersales sumi: sed si uniuersaliter sumantur quasi esse aliquæ possint: quæ uniuersaliter nō sumantur. Altera respōsio est ut dicamus: nihil uetare quo minus in cōclusione primū sit. Nō id qđ simpliciter uniuersale est: sed id qđ primū inter ea uniuersale est: quæ demōstrari possint. Atq; hæc solutio ea est: quá Alexáder priore ́iprobata cōmunit. Cōmodius ení dici ita q̄ putari Aristotelem differentiá tá subtilem designauisse: ut uerbū: uniuersaliter: cōclusioni: uerbū p se: propositionibus cooptaret. Sed hoc nusq̄ apte ab eo proditum legitur. Aliogn nec possibile uidetur. Quomodo .n. uniuersale primū in conclusione fuerit: si ex uniuersalibus demōstrata res sit. Nam palá est: qđ prædicatur primū medio inesse: p̄dicatum porro id est quod primū demonstrari potest: ita cōclusionem uniuersalem euadere. Ac forte hæc de conclusione ea probabiliter dicerent̃: quæ de propositionibus ímediatis prima deducit̃. De sequentibus utiq; aut iis quæ ex probatis & demōstratis probátur: nō uideo qui possint intelligi. In illis .n. quæ prima demōstrari possunt: nō uisunt̃. Quáobrem aut demōstrationes generis huius reiiciédæ circūscribédæq; ab iis sunt: q necessariū arbitrátur: ut uniuersale in conclusionibus primū spectetur. Aut fatendū est quéadmodū per se ita & uniuersaliter cōcipi ꝓpositiones ét primorū: & quæ demōstrari nō habeant: & ad quas propositio oīs reducit̃ ac refert̃. Ná euidentia demōstrationis: & firmitas ī propositionibus primis & cōclusiōibus: quæ ex talibus ꝓpositionibus conficiátur: posita est. Vnde syllogismus necessarius consistit. Hoc Aristoteles docet quom inquit: si propositiones uniuersaliter sumantur ceu necesse non sit omnino uniuersales sumi: sequitur conclusionem haberi perpetuam oportere. Aut ergo ita dicendum est aut constituendum utrunque uniuersaliter accipi: & id quod in conclusionem demonstrationis adiungitur: & id per quod demonstratio necessaria conclusione astringitur. Verbi gratia: in triangulo: & id quod est duos rectos habere: quod quidem in conclusionem demonstrationis refertur: & id quod est exteriorem angulum parem duobus iis esse qui respondent intrinsecus: per quod duos rectos in triangulo contineri addicitur. Atque in hæc utilitatis causa nobis hactenus seccedendum fuit. Quod uero dicitur (inquit Aristoteles) demonstrationem ex uniuersalibus & perennibus constare ideo non ualet ut ideas inferri necesse sit. Ná qui ideas comminiscuntur: non contendunt uniuersales eas esse: neque tanquam uniuersalia quædam in singularibus positas. Sed singulas ad numerum constituunt & a particularibus seorsum abiūgunt. Ita tamé ut particularia per illas esse intelligantur: Quom itaq; uniuersalia de singularibus sinonyme afferátur: idest consortio appellationis & rei. Ideas omonyme idest societate nominis sola participari a singularibus constet. Certe nullus earum usus demonstrandis rebus comparet: uniuersalium comparet: ut sine quo medium teneri non possit.

Demonstrationem non esse caducorum. CAP. XIX.

EX iis & illud dilucet: si conclusio demonstrationis perpetua esse debet: nullá demonstrationem caducarum & dissipabilium rerum simpliciter futuram: proīdeq; nec scientiá. Sed solum rōne una si mētio earum concæpta uniuersaliter sit. Quæ .n. confirmatio esse cōclusionis pōt: quoius subiectū dissolubile subcisiuūq; habeatur: & quoi prædicatum: neq; semper neq; simpliciter: sed mō insit: mō nō insit. Verbi gratia inest Socrati ut aīal sit: sed nūc: nec quia Socrates est: sed q̄a hō. Plane quoq; cōclusio cōmutabilis & corruptibilis est: in iis propositiōes nec uniuersales omnes habentur: neq; per se. Sed necesse est saltem alteram corruptibilem nec uniuersalem afferri. Quéadmodū auté caducorum demonstratio necti non potest: ita nec definitio. Nam definitio uel demonstrationis initiū est: uel demōstratio ē solo situ differés: uel demonstrationis cōclusio. Initium demonstrationis est: quádo uel pro immediata propositione: uel ꝓtermino ī propositiōe desumitur: situ solo a demōstratiōe differt. Quotiés talis definitio ē: quæ cám rei quod ita sit cōtineat: ut illa. Deliquiū

ſolis eſt occultatio luminis eius ob lunam ei oppoſitam atqꝫ ſubiectam. Definitio hæc ordine paulum mutato in demõſtrationem cõmeat. Hoc modo. Luna ſubiicitur atqꝫ opponitur ſoli. id quod ſubiicit̃ atqꝫ opponitur: occultat. Luna igitur ſubiecta atqꝫ oppoſita ſolem occultat. Concluſio autem demõſtrationis definitio ea eſt: quæ cauſam materialem attingit. Sed de ratione definitionum ſequentibus diligentiore uſu docebimus. Nunc illud uidendum quemadmodũ earum rerum quæ non ſemp: ſed ꝓpenſius eueniunt: ſcĩa & demonſtratio poſſit conſtitui: ut defectuum lunæ quod ii nõ ſemper ſed ſtatis temporibus accidant. Sed facilis & abſoluta defenſio eſt earũ reꝝ quæ certis interuallis redire ĩ ſuos orbes uidentur: forma tantum communis in demonſtrationem uenit: Nec. n. de uno aliquo defectu hoc uel illo: qui hac uel illa hora compareat: demonſtratio accipitur: ſed de omni quem ex talibus cauſis ꝓuenire neceſſariũ & ꝑpetuũ ẽ. Ita in iis uniuerſale nõ particulare mõſtrat̃. Niſi ꝑpea particulare mõſtrari dicamus qa ſub uniuerſali poſitũ cõſtitutumqꝫ ſit. Quẽadmodũ de caducis retro cõceſſimus. Hactenus dictũ uolumus: quopacto duas illas notas: ꝑ ſe: & uniuerſaliter: audire ĩ demõſtratiõe oporteat.

Quid ſit principium commune quid proprium. CAP. XX.

NVnc initium aliud ſumamus. Si omnis demonſtratio ex prioribus exiſtit. Certe ad nullam ſcientiam pertinet: prĩcipia ſua oſtẽdere. Nec. n. præterea dicerẽtur eſſe prĩcipia: ſi per aliqua priora ſe cõfirmari explicariqꝫ poſſent. Nã ſi hæc quoqꝫ comprobare neceſſe eẽt: rationẽ hãc in ĩfinitum extrahere oporteret. Si uero non eſſet neceſſe: ſed tãq̃ notiſſima ſubiacerent: nimirum hæc principia ſtatuerentur. Porro qui hæc mouit: & ex his demonſtrat ſcientior eo ẽ: qui poſteriores propoſitiones nouit: & poſterioribus principiis demõſtrat. Sed quæro ſit hoc ĩexorabile: ut prĩcipia Geometriæ: Arithmeticæ. Muſicæ: cæteraꝝ artiũ demõſtrari non poſſint? An poſſint quidẽ illa ſed non in ea ſcientia cuius ſunt prĩcipia: & quæ iis ut principiis utitur: nam ſi ita ſit: tunc ſciẽtiæ alia prĩcipia ſuis principiis facerent. Sed ratio hæc primæ philoſophiæ cõmiſſa mandataqꝫ eſt. Quoius ambitu omnes doctrinæ cinguntur. Ita. n. demũ obire ſciẽtias omnes põt: ſi amplexa omnes ſit. Quẽadmodum Geometria perſpectiuam: alioquin impoſſibile arbitror: q̃doquidẽ neceſſe eſt demonſtrationem aut ex propriis: aut ex cognatis & finitimis confici. Atqꝫ hæc illa eſt prædicatione oĩum cõcelebrata. Sapientia quã ſimpliciter & maxime ſcientiã appellare oportet: una hæc cauſas rerum nõ omnes ſed prĩcipes & optimates attingit. Prĩcipes & optimates cauſas nuncupamus: quarum nulla ſuperior cauſa ſit. Prohinc difficile agnitu eſt teneamus rem ſciẽtia nec ne: quoniam intelligere arduum eſt: utrum ex ꝓpriis quicqꝫ prĩcipiis: an cõmunibus ſit confectum: hoc enim uero ſcire. Hæc nũq̃ ſuos numeros habet ſcientiæ niſi per hæc quæſita. Si enim ſatiſfactum deſyderio quis credat: ꝙ aſſumptiones ueras mõ cõpererit: in maximo errore uerſatur. Sed ut ſæpius teſtati ſumus: adhibere principia oportet: tum cognatiſſima iis quæ demonſtrantur: tum eiuſmodi: quæ per ſe in iis adeſſe & contineri dicantur. Equidem ſua quoiuſqꝫ generis principia appello: quæ ut ſint neceſſe eſt conſtituere: ſi habenda demonſtratio eſt. Ipſum uero ut ſit in principiis oportet prænoſſe. In iis: quæ a principiis fluunt: probare.

Quot modis principia prænoſcantur. CAP. XXI.

SEd diuidendum a capite eſt ad hunc modum. Quom tria ſint momẽta quibus abſoluitur omnis ſcientia. Genus ſubiectum: ut numerus: magnitudo: triangulus: teſſera: affectio ideſt ea quæ per ſe in genere illo inſunt. Paritas imparitas: duobus rectis æq̃pollere tris angulos: lineas a minoribus angulis eductas cõcurrere. Tertium ipſa ꝓloquia: ſi ab æqualibus æq̃lia demeris. Genus ſubiectum ſtatuere oportet: ut ſint affectiones: & ea quæ per ſe inſunt: quid ſignificẽt. Proloquia utrunqꝫ deſyderãt. Nam & ut ſint & quid ſignificent anteq̃ demonſtrationes: ſciẽdum. Sed quãobrem generi & affectioni altera prænotio ſufficit: proloquio utraqꝫ neceſſaria eſt. An quia proloquio teximus inuicem terminos & concluſionem aſſuimus. Non nulla ſane ſunt quæ conſtituere ſuperuacaneum ſit: qualia quæ nobis admodum perſpecta explorataqꝫ ſunt: ut ſubiectam naturam eẽ: ſi hoc ita cognitum ſit: & ut in prouerbio eſt: uel pueris ſcitum. Nec enim cõſtituit phyſicus aliquid eẽ feruidum: algidum: ſudum. Nec medicus humanum corpus eſſe. At numerum & unitatem eſſe: cõſtituendum Arithmetico eſt. Quia hæc non perinde ut cætera in euidẽti ſunt. Solemus & præterire cõniuendo ea quæ præ ſua facillima cognitione quid ſignificent noſcitãtur uulgo: ſit enim perridiculum quaſi acta agas quæ ſuopte ingenio expoſita ſint: conari exponere.

Differe proloquia a poſtulatis ſubiectionibuſqꝫ. CAP. XXII.

AC proloquia quidem a poſtulatis & ſubiectionibus differunt: ꝙ neqꝫ conſtituuntur neque petuntur concedi: quia & uera ſunt & uidentur. Quom dico uidentur uera: non id dico: ꝙ concedãtur ore. Nam hoc quidem modo poſſet contingere ut proloquia nulla eſſent: ſane quom ſaltem exteriore uerbo poſſint negari. Nam interiore non poſſunt. Qui enim negaret paribus demptis ſubſidua eẽ paria: ſermone potius q̃ ĩteriore ſenſu contenderet: & ut uetus ẽ ſumptum ab Euripidæ. Diſſentiret lingua nõ corde. Demonſtratio autem non ad exteriorem locutionẽ: ſed ad internam intellectualemqꝫ pertinet: quemadmodum & ſyllogiſmus. Non ergo ex eo quid quiſq̃ foras pronunciat: ſed ex eo quod intrinſecus approbat auctorantur ꝓloquia. Plerũqꝫ enim diſſonat: q̃d in lĩgua promptum habetur: ab eo quod clauſum geritur ĩ pectore. Nam nec geometræ lineis iis utũtur: ſuper quibus ſpeculamina ſua exigunt: ſed iis quas aĩo retinent concæptas: & quaꝝ tanq̃ exẽplaria & notæ ſint lineæ: quæ in abaco aut ĩ pluuiuſculo deſcribunt̃. Quom. n. pedalẽ lineã ducãt: quæ non ſit pedalis: aut æquilaterum: q̃d non ſit æquilaterum: non ad ea quæ graphio deſignantur: ſpectãdum ẽ.

Sed ad ea quæ mente intelligunť. Atq; hæc uero sunt:quibus illi quom demonstrant utunť. Nam in conclusione lineam uniuersalem accipiunt:sed docent ꝑ illam interpræte m:quæ desculpta in mensula est. Aliter.n.linea uera significari discentibus non posset.

Qui usus primoꝝ principioꝝ in demonstrationibus sit. CAP. XXIII

PRoloquia uero eē admodū agnita certaq; manifestum oībus est. Quid.n.certius q̄ nihil eē qđ simul affirmare negareq; liceat? Vsq; eo.n. ꝓloquii huius indubitata lux est oībus:ut id in demōstratiōibus locare assumptiōis loco depudeat. Fere.n. ꝓlixum ac supfluum uideť ꝙ nihil sit eo cōspectius:exploratius:prōptius: et tamē sunt in q̄bus necesse ē ꝓfatum illud cōstituere assumptiōis loco. Sed dicet aliq̄s. Quādonā aut quēadmodū? Quotiēs intētio est:id concludere:ut aliqđ ēe: & qđ ei opponiť: nō eē demōstrationes. Verbi gratia finitum eē mūdum:nō qđ huic opponiť.i.mūdum eē finitū:nō finitū nō eē:hoc est nō eē īfinitū. Ratio aūt sic formabiť. De nullo corpore finitudo simul pōt affirmari & negari. Mūdus est corpus. Sempq; in hoc genere maior ꝓpositio talis sumi debet:quoi assimilis subiungēda cōclusio ē. Non solum aūt manifestum est nihil affirmari & negari simul idem posse:sed & illud quoq; de quaq; re necessario alteram partē afferri. Hæc.n.natura disperatoꝝ uideť. Nam contraria q̄q̄ simul haberi nō possunt:nō tamē alteꝝ eoꝝ necessario habeať necesse est. Hoc ꝓloquium ab aliq̄bus indemōstrationē conferť. Præsertim eam quæ ad īcommodū ꝑducit. Nam q demōstrat impossibile esse oppositum eius quod uult tenere:necessario adhibet alterā partem disiunctionis. Nec aliunde rationi suæ necessitatem moliť:q̄ ex initio:eoq; necesse est: in omni disiūctione in qua aut ēt aut nō poniť alterutrū esse ueꝝ. Hinc illud est qđ diciť diameter aut cōmensurabilis est costæ:aut ī cōmēsurabilis. Item aut cōmensurabilis:aut nō cōmensurabilis necessario est. Incōmensurabile porro:siue nō cōmensurabile nihil aliud est quā altera pars disperationis. Quod qdē q̄uis explicitum expressumq; demōstrātibus nō sumiť tamē uis ꝓloquii eius subest eā quā diximus. Accōmodať uero & q̄si descēdit in materiā ꝓpriam:quotiēs id qđ in eo fusum uniuersaleq; est:ad genus certū cōtrahimus. Dictum.n.& supius est:cōia ꝓfata nō q̄diu cōia seruanť in demōstrationē ueni re:sed tum demū quom ad subiectam naturā traducta sunt subditis:ꝑ quæ cōuenire in alia desināt:ita ut astrictione hac:generi de quo agiť ꝓpria & apposita euadant.

In q̄bus cōmunicēt sciæ:& quēadmodū pría phīa a dialetica differat. CAP. XXIIII.

SVnt aūt peruulgata quædam ꝓloquia & in omne genus sparsa:in q̄bus oēs scientiæ cōmunicare inuicem uidenť. Habenť uero duæ uirtutes quaꝝ altera īferior est. Sapiētia & Dialectica: conueniūt inter se:ꝙ ꝓloquiis nō eodem more utunť quo artes cæteræ:sed confirmāt ea & cōprobāt. Verum interest ꝙ dialectica ex ꝓbabilibus ratiocinať: sapientia alio genere. Item dialecticam in ordinem scientiaꝝ nō redigimus:q̄a genus certum non habet:in quo uerseť nō lineas:nō numeros:non ꝓportiones. Præterea nō de iis quæ ꝑ se īsint:sed de iis quæ inesse uideantur accurat. Quāobrem dialectici īterrogationibus confidenter incessunt:quia utrum cōcessum negatumue sit rationes habent q̄bus respondētem aut in laqueos inducant aut reuicāt. Hoc non facerent si uterenť iis:quæ ab oībus concedunť. Et.n.impossibile est de eodem ꝓbari cōtraria:uerbi gratia:de aīo ut mortalis īmortalisq; sit. At is qui demōstrat:alteram partem īsumit ꝓbandam: q̄a nō īterrogat sed ueritatem uestigat. Quo circa si quis moueri semper aīum negauerit & alteram partem cōcesserit:dimitteť statim:nec ꝑterea fatigabiť percūctationibus.

An interrogatio aliqua demonstrationi conueniat. CAP. XXV.

SEd quæro num sit quando īterrogare debeat qđ demōstrat? & num īterrogatio aliqua sit quæ scientiam pariat? quēadmodū aliqua captiosa & aliq̄ dialectica est. Soluiť. Ratio est ut quēadmodum ꝓpositio aliqua:ita & īterrogatio aliqua quæ demonstrationi obseruiat:habeatur. Non tamen interrogatio omnis sicut neq; omnis propositio ad demonstrandum apposita est. Sed solum ea de qua syllogismus quacunque scientia proprius nectitur. Hāc tu si paulum commutaris interrogationem scitam efficies. Interrogabit uero geometra non ut de responso propositionem ad syllogismum proprium corroget. Nam propositionem illam habere ītus pōt ēt si ab alio nō condiscat:sed ut pertentaturus aliquos:qui eandem profiteanť artem ad id quod uult efficere īterrogando perueniat. Alioquin non semper interroganti respōdendum:nec semper subeūda disputatio est. Sed geometricæ roganti geometricæ respondendum non musicæ:& musicæ agenti musicus non geometra respōdeat. Sed quæri assolet:num quæ arithmetica īterrogatio pertinere ad musicā possit? aut naturalis ad medicinā? aut perspectiua ad geometriam? Et uideri potest ꝑtinere. Nam ex arithmeticis principiis in musica tractatus multi habentur. Et ex geometricis in ꝑspectiua. Solutio est. In his respondendum esse etiam ad ea quoad uicissim cum scientiis generalioribus communicant. Ad principia non respondendum neque ad quamcunq; rogationem quemadmodum supradictum est. Itaq; constat si geometra coarguitur:ꝙ totum in duas partes non secuerit:non ut geometra incessitur: sed ut is quem cum imperitia musices geometram esse contingat. Cum iis igitur qui geometriam nesciunt de geometria disputandum non est. Nec enim intelligere aliquis pōt recta captiosaue disputatio sit:si id de quo disputať ignoret. Nec quemadmodum earum rerum quæ probabiles tantū & persuasibiles sunt: ita earū quæ scienter tractantur adhibere imperitos iudices possumus. Imperitorum aūt duæ habenť summæ formæ:una eorum qui de re omnino nihil intelligunt. Altera eoꝝ q intelligunt q̄dem aliq̄d:sed cōtra q̄ sit & deprauate. Ita uterq; īperitus geometriæ fuerit & qui nihil de lineis

æquæ distantibus nouerit & qui coire illas posse crediderit. Atq; hæc imperitia q̄q̄ geometrica pōt dici ratione una: q; super re Geometrica est: quæ recte ītelligi possit: tamen longe difficilior priore & magis etiam uaria atq; multiplex est. Sed quemadmodum difficilior uideatur: & quot modis cōtingat: demū qua ratione obuiam ei eundum occurrendumq; sit: processu docebimus.

Commendatio Matheseos: & quid sit syllogismum ampliari in directum in latus: per media. CAP. XXVI.

IN mathesi obratiocinatio (sic enim parologismum interpræter) non adæque committitur. Nā medium ī his semper duplicem habet respōsum: seu omonymū: seu symonymū sumatur. Præfinitū uero certūq; omne est: & quoiusq; appellatio demōstrationē iustam minimo minus pensat. Nam qui nomē circuli audit: cōtinuo circulum contuetur in se descriptū afformatūq; animo: nec ad significatū deerat. Sed in illud tantum referṫ: quoius & definitionem cōmunit. Quod si quædam carminis forma dicitur circulus: tamē ratio circuli: quæ a geometra mente concæpta est: suspicari non patitur circulū eē carminis genus. At rōnes Dialeticæ nec mediis cōstitutis utūtur: nec in aliquo genere præscripto uersantur: qualis illa. Scientes discūt: qui discunt nesciunt: scientes igitur nesciunt. Nā discere dicūtur: & qui sciunt: & qui docentur. Plane fallatia īterim a medio nascitur: ut syllogismis iis: qui per mediū omonymū: ac si cognomine dixeris astringunṫ. Est autē id mediū: qđ ante complexionem iterū sumiṫ. Quare quotiens alio significatu ī propositione una accipiṫ: q̄ quo auditum in altera est: omonymia cōmittitur. Interim oritur ex forma: ut siqs duabus affirmatiuis in secūda figura utatur: ubi mediū ex utraq; extremitate consequiṫ. Si autē fieri nō possit: ut ex falsis uera cōmostrarētur: facile utiq; esset quacunq; doctrina resoluere. Resoluere appello: uera conclusione posita: propositiones ex quibus confecta sit: exquirere. Hoc inq̄ facile factu esset si uerum non nisi de ueris euaderet: quia certa determinataq; haberentur in quæ referēda conclusio esset. Nūc quāuis ex propositionibus ueris: non nisi uera conclusio existat: non tamen in contrariū recurrit. Sæpius.n.conclusio uera ex probabilibus sumptis elicitur. Atq; hinc difficilis resolutio est: quoniā persecutio illa propositionum inuestigatioq; in īmensum excurrit: quādoquidē infinita probabilia esse possunt: de quibus uera cōclusio eueniat. Porro in hoc Mathematicæ rōnes a Dialeticis differūt: q; hæ faciliores resolutu q̄ Dialeticæ sunt. Ratio ea quoniā ad cōclusionem probandā falsa nō sumūt. Sed ne uera quidē adhibēt oīa: ut quæ aut coīa sint: aut ex accidentiū genere: sed oēs aut ex finitionibus: aut ex iis quæ ꝑ se hærent promunṫ. Hæc uero facilia numerari definiriq; sunt. Est & simplicior resolutio Mathematicarū rōnum: respectu alio: quia cōpositio eaꝝ & accretio simplicior est. Nec enī quēadmodum ī Dialeticis ita ī Mathematicis duplex earū ampliatio uisitur. Nam Dialeticæ rōnes & extrinsecus assumēdo conclusionibus dilatanṫ: idq; bifariā. Nam aut in directū excurrunt: aut in latus fundunṫ: & media corrogando assumptionibus crescunt. Mathematicæ alio genere prouehunṫ. Quod.n.ex prioribus ꝓbāt insequētia: simulatq; in iis aliquid explicatū demōstratūq; est assuitur insequens. Hac forma continenter toto opere attenduntur porrigūturq;. Ita uidemus: primo theorematī secūdum annecti: & tertium secūdo subiungi: & deiceps eadem serie reliqua. Mediorū autem nulla in iis corrogatio est. Igitur hæc ꝓpositionē aliquā mediatam non sumūt: quēadmodū uero ī iis ab uno coorta cōpositio ē: ita resolutio ad unū procūbit.

Quēadmodū una scientia utraq; demōstratione utatur: & q̄obrē & ut sit. CAP. XXVII.

SCire per cām duobus modis accipiṫ: aut quia ꝑ medium quoddā sciatur: nā omne mediū causa cōclusionis elicitæ ē: aut quia explicatio per causam rei: quæ comprobatur contingat. Priore significatu: syllogismus per causam formatur: quia omnis ratiocinatio utcūq; ex medio suo existit. Posteriore per causam non omnis syllogismus deducitur: sed solum is: q̄ a nobis demonstratio: idest euidēs probatio appellatur. Sunt & syllogismi alii: qui demonstrationes dicanṫ: modo cætera quæ reqsiuimus habeāt. Sed syllogismū qui de causa rei emanat demōstrationē: quot ita sit: siue quāobrem sit: dicimus. Qui uero de medio solo consurgit: & de reciprocis tātum cōstat demōstrationem: ut sit: siue quod sit: uocamus.

Alius modus: quo in una scientia utraq; demonstratio est. CAP. XXVIII.

SAne fieri potest: ut eadē sciētia: modo ipsum q̄obrē tractet: mō ipsum ut sit explicet: aliq̄do ē: ut diuersa sciētia sit: q̄ q̄obrē cōdocet ab ea q̄ ut sit demōstrat. Sed uidemus quēadmodū eadē sciētia utrūq; attigat. Duplex is ē unus: hic quē mō exeq̄mur. Quoniā cā rei ꝑ se īsit: necesse ē & ꝓpiqua sit rei quoius ē cā. Syllogismus q̄ ꝑ ꝓpositiōes mediatas absoluiṫ: fere demōstrat: ut sit: q̄ uero ꝑ īmediatas magna ex ꝑte: q̄obrē sit: declarat. Vt astronomus: quom probat australes stellas ocius q̄ aq̄lonias demergi: ꝑ id q; aq̄lōiæ moueṫ mīore segmēto: demōstratio quāobrē ē: quia ꝑ cām rei ꝓximā & adiūctā exprimiṫ. Quom uero eādē cōclusionē cōfirmat: ꝑ id q; stellæ meridiōales a septētriōe plus distāt: q̄q̄ ueꝝ ex ueris addicit: nō tamē ꝑ cām ꝓpiquā & sūmā ostēdit. Eodē mō ī scīa naturali: quotiens īmortalitas animi de motu eius īteriore & indigete approbaṫ: tum remota & interpollata demōstratio fit. Quotiēs uero ꝑ id q; aīus uitalitatis initium sit: exordio fineq; uindicat: tum iūcta & continens demōstratio est. Qui fruges itē arboresq; probat non spirare de eo q; animalia non sint de longīquo collimat. At qui de eo id demōstrat: quia desit iis pulmo rationem īmediatā attingit. Nec enim q; quæ res aīal non sit: proxima cā est: ut nō respiret. Alioquin retrorsum commearet: ut q; quid animal eēt proxima causa diceretur q; spiraret. Atqui multa sunt aīalia: quæ nihilominus animam non trahant: ut quæ uocantur insecta. Sed proxima: ut dixi causa: ut non spiretur: est carere spirabili uiscere.

Certe aĩal non eſſe abiuncta & longe petita ratio uidetur ꝙ frutices non ſpirent :quia ſpirare aĩal præ/
dicatio hians mediataqꝫ eſt:nec niſi interuentu eius quod eſt pulmonem habere coaleſcit oppleturue.
Proinde quom ſtirpes non ſpirare dicuntur ꝙ animalia non ſint:ſuperlatio in cauſa reddẽda commit/
titur.Idem peccat Anacharſis: cum pcũtantibus cauſam ꝙ ĩ terra Scythia tibicines nulli eſſent. Reſ/
pondit:qa uitẽ nõ ferret.Remotiſſima hæc ſane cauſa:nã ꝓxima erat:qa temulẽti Scythæ nõ fierẽt.Cã
huius qa temetũ nõ haberent:huius qa uites eẽnt iis negatæ.In ſcda ẽt figura ſyllogiſmi p cãm remotã
ducuntur:ut in exemplis his:quorũ modo habita mentio eſt. Quom.n.aĩal de oĩ quod reſpirat dicat̃:
planta de nullo:relinquit̃:ut plantæ nõ reſpirẽt.Et quomuites tantũ datæ iis ſint : quibus tibicinium:
Scythis non ſint datæ:reſtat ut Scythis tibiaꝝ uſus deſit.

Quẽadmodũ altera demonſtratio in altera ſciã habeat̃. CAP. XXIX.

ALius modus:quo eadẽ ſcientia:& ut ſit & quot ita ſit demõſtrat:eſt quotiens rationes duas
immediatas quidem illas:ſed alteram a cauſa:alteram a ſigno communit. Qui enim argu/
mẽto ꝙ peperit probat mulierem lacteſcere:cauſam quod ita ſit edocet.At qui retro agit pe
periſſe dicens quia lateſcat:utitur demonſtratione ꝙ eſt.Item qui crementũ lunæ ex pleni/
tudine orbis demõſtrat: cãm quod ita ſit declarat.Qui uero uice ĩuerſa id ꝓbat expoſitionẽ ĩſtituit rei:
quod eſt.Ac ſæpe quidem contingit ut cauſæ & ſigna reciprocent:& inuicem probentur :ita ut quẽad
modum a ſigno in cauſam ſubitur:atqꝫ hæc explicatio rei ut ſit uocatur:ita plerumqꝫ a cauſa in ſignũ
demonſtratio recurrat:quæ quod ita ſit:ſiue undenam ſit dicatur.Quom igitur a ſigno argumentum
præſtatur:tum ab eo tanquam a notiore q̃ cauſa ſit:concluſioni fides affertur.Quom uero a cauſa pro
ficiſcitur:tum ab ea tanq̃ a principio rei procedit.Aliquando ſigna & cauſæ retro non commeant .Nec
enim quia ignes ſunt ſi fumus adſit:ẽt fumus adeſt ſi ignes ſint:& q̃uis neceſſe ſit : ut q̃ peperit cũ uiro
coierit :non tamen retrorſum ualet:quia poteſt coiſſe cũ uiro quæ non peperit.In iis demonſtratio ut
ſit poteſt ornari:demonſtratio quamobrem non poteſt.Nam cauſa per ſignum ſemper oſtenditur:ſi/
gnum per cauſam non ſemper oſtenditur. Quemadmodum itaqꝫ non omnes cauſæ cum effectibus
ſuis reciprocant:ita nec omnia quæ reciprocant effectus & cauſæ ſunt :quia fieri poteſt ĩ eiuſdem cau
ſæ plura indicia ſint : quæ inuicẽ recurrãt.Cauſæ huius:ꝙ quis febriat ſigna ſunt arteriæ creber pulſus
& intentus calor:ſigna hæc mutuo ſe afferunt.Sed de neutro ſyllogiſmus quãobrẽ ducitur.De utroqꝫ
ſillogiſmus ut ſit componitur.Hi modi ſunt:quibus eadem ſcientia demonſtratiõe quod ita ſit:& de/
monſtratiõe ꝙ eſt:tractatur.

Qui modus ſit:quo ĩ diuerſis ſcientiis demõſtret̃ ut ſit:& quãobrẽ ſit. CAP. XXX.

NVnc aggrediamur ad modos:qbus demonſtrationes illæ ĩ diuerſas ſciẽtias diſtributæ ha/
bent̃.Ergo quom ſcientiæ ita uiciſſim ſe habẽt:ut una alteri ſubdita ſit:ut Perſpectiua Geo
metriæ:Machinatio Stereometriæ :Muſica : quæ arbitrio aurium conſtat Muſicæ;quæ in
cognitiõe ratiõis poſita ẽ:eoqꝫ Mathematica dicit̃:Nautica Aſtrologiæ.Sũt.n.ſciẽtiæ aliq̃ id
genus quæ quaſi Synoymæ ſunt:nec definitionẽ oĩno diuerſam optineant . Quãobrem harmonicus
dicitur.& qui muſicem aurium:& qui mathematicam muſicem nouit.Quom inq̃ ĩter ſe ordine hoc
ſciẽtiæ fuerint:demõſtratio ut ſit ad ſcientias ſenſiliũ faciet : demõſtratio:quamobrem:ad ſpectatiuas
& mathematicas pertinebit.Nã mathematici cauſas habent perſpectas:ſit:non ſit :plurimum neſciunt
Nam & qui uniuerſalia contẽplantur ignorant ſingularia:quia de iis perinde non cogitant.Aequidem
a mathematicis didici ſummã chordã reſponſum & conſonantiã habere cũ media : ſed ſentire cõſonã
tiam non poſſum:quia uſu eius artis & exercitatione deficior.In plenum ſcientiæ:quæ magis mathe/
maticæ ſunt:ideſt quæ in inſpectione rerum amplius uerſantur:& quæ formis citra materia & ſubie/
ctum utuntur :ipſum:quamobrẽ:ſemper oſtendũt : qualis geometria reſpectu optices eſt.Geometra
enim quæ lineis rectis propria ſint:tantum ſumit has:q̃q̃ actu a rebus auocare non poteſt:tamẽ genere
quodã abiungit.Nã omne rectũ aut in ære:aut in lapide:aut in ligno demum aliquo ſtrato recipitur.
Sed artifex id non ut in aliquo horum continetur ueſtigat:ſed ut ſeorſum habetur:& abductũ a rebus
ſed perſpectiuus rectã lineã accipit:quæ aut in amuſſi:aut in æs ĩciſa cernat̃. Ac ſunt quidẽ aliqua qbus
tractandis ſciẽtia naturalis ad pſpectiuã eo modo ſe habet:quo hæc ad Geometriã:ut ratio arquus cœ
leſtis.Naturalis definit arquũ ut ſit aſpectus ex tali nube ĩ ſolẽ refractus:ſed quãobrẽ tali forma: tali co
lore uiſatur:perſpectiuus abſoluit.Sũt aũt ſcientiæ:quarum etiã ſi altera ſub altera nõ reponitur : eodẽ
tamen modo proxĩæ inuicẽ uident̃:ut medicina & Geometria.Nã ſcire uulnera orbicularia tardius ſo
lideſcere ad medicũ pertinet :ſed undenã ad Geometrã.

Quæ figura ſyllogiſmi aptiſſima demõſtrantibus ſit. CAP. XXXI.

FIguraꝝ prima ad ſcientiã accommodatiſſima eſt.Nã & mathematici rationes ſuas ſecundũ
illã texũt:Arithmetici:Geometræ:Perſpectiui:poſtremo quicũqꝫ demonſtrationẽ quot ita
ſit frequẽtãt.Nã mediæ figuræ uſus rarus & ĩ pauca idoneus. Amat.n. cauſa p affirmationẽ
oſtẽdi.Quom ergo noticia quãobrẽ potiſſima ſit:efficit̃:ut figura hæc ad ſcientiã q̃rẽdam
aptiſſima uideat̃.Sed ad cognoſcẽdos fines cõmodiſſima eadẽ ẽ:ĩmo ad genus hoc ſola pducit.Nã defi
nitiões uerbis uniuerſalibus & affirmãtibus cõſtant.In media figura cõplexio negatiua cõcipit̃.In po/
ſtrema pticularis.Præterea mediatas ꝓpoſitionẽs ad ĩmediatas nõ alia figura q̃ prĩa r̃ducimus.Nã ea/
dẽ figura continent̃ ꝓpoſitio mediata ad immediatã refert̃:qua primũ cœpit aſtringi:nec in ſecunda:
affirmatiua:nec in ſumma uniuerſalis concludit̃.Ita coſtat p has figuras mediatã ad ĩmediatam ſolui

non posse. Immediatæ porro nõ omnes affirmatiuæ sed & negatiuæ aliquæ habentur: æque enim immediatæ sunt omnes: quæ syllogismo confirmari non habent: q̃les negatiuæ illæ sunt: ĩ quibus de neutro termino affirmari aliquod genus potest. Nam in talibus uterq; ab altero citra medium remouetur. Si enim medium aliquod statuatur: necessarium sit illud de altero termĩo affirmari: atq; ita p id terminus subiectus a pridicato contraue abiunctis syllogismo ꝓbabitur.

De syllogisimo imperitiæ ignorantieue. CAP. XXXII.

NVnc id dilligentius exquiratur de quo supra: nescio qd præsumpsimus: duas esse species imperitiæ: una quo m' aliquoius rei penitus rudes: ignariq;: sumus: ut pueri cõclusionis eius. Triangulum duobus rectis pares: habere. Atq; hæc nobis dimittenda est: nihil enim cõtemplationis artificiosæ in ea comperias. Altera species imperitiæ est: quæ affectionis uocatur: quom quis rudis quidem nõ est: sed falsam eius rei scientiam obtinet. Vt si triangulum habere tres angulos duobus rectis maiores aut minores existimet. Dicitur autem ĩperitia hæc affectiõis: quia quom contingit: animus ꝑsuasione quadam affectus & formatus uidetur. Putat enim se id scire quod nescit. Hæc igitur imperitia: aut earum rerum est: quæ immedietatæ iunctæq; sunt: nõ sunt: aut earum quæ per aliquod medium possunt offendi. In utroq; autẽ genere bipartita est. Nam aut per syllogismũ contingit: aut per simplicem apprensionem imbibitur: ut triangulum duos rectos angulos nõ habere: aut diametrum commensurabilem esse cum costa. Nam in iis etiam sine syllogismo corruere possumus. Qualis enim in sensu error allucinatio & obauditio est: talis in mente apprensio & opinatio falsa consurgit. Solemus & ratione aliqua mentita captiosaq; decipi. Atquæ hoc uariis & plusculis modis contingit. Nam & syllogismoꝶ formæ multiplices sunt: eorum p̃cipue qui paralogismi dicuntur. In quos facile sit quem collabi. Ergo id quod immediate aut mediate non inest: ut inesse per syllogismum credatur: in prima tantum figura potest accidere. Vt enĩ quotiens aliquid uere uniuersaliter negatur: seria demonstratio in alia figura quam prima deduci non potest: ita & quotiens aliquid falso uniuersaliter negatur: ratio mentiens alia figura non texitur. Et hæc causa est quamobrem imperitia hæc terrerima & stolidissima sit: quia sibi persuasionẽ scientiæ arrogat: & proprietates eius asciscit: ac uẽdicat: quod & accæpta uniuersaliter ẽ & regulis scientiæ usa. Quæ uero mediate ĩ aliquo immediateue continent̃: nõ contineri putare: syllogismo prima & secunda figura contingit. Proĩde interim binæ sumuntur falsæ interim altera. Sed quãdo & quemadmodum utrunq; genus eueniat: ab Aristotile ipso peti uolumus. Nos si persequeremur omnia: inferemus offensionem adeuntibus hæc.

Quemadmodum syllogismo imperitiæ occurratur. CAP. XXXIII.

ILluc potius cõferẽda oratio ẽ: ut doceamus solere ꝓpositionibus falsis: e quibus ob ratiocinationes hæ idest paralogismi ducũtur: resisti nõ opponẽdo disperata: aut particulariter refellendo: sed contraria obiiciendo & uniuersaliter confutando. Ex iis enim concessis & ueritas asseretur: & id quod errori cõtrarium est uendicabitur. Nam deceptionem ita sumere possumus: ut p eam contrarium demeremus. Ac dialecticus qdem ẽt particulariter ocurret: quippe quoi cõclusio aliqua uniuersalis ꝓposita nõ sit. Demonstrator semp repnsiones uniuersaliter afferet.

Abolito sensu aliquo: sciẽtiam illius sensus aboleri. CAP. XXXIIII.

MAnifestum uero est siquis sensus defecerit: sciẽtiam generum eoꝶ quæ sub sensum illum cadunt necessario defecturam: ita ut ab eo: quoi deest quæri & capi nõ possit. Hoc sic ĩstruimus. Si uerum est quicqd cõdiscitur: aut inductione: aut demonstratione condisci. Demõstratio aũt uniuersalibus: inductio particularibus constat. Fieri nequit: ut sensilium generũ uniuersales notiones scruteris: nisi ea per inductionem perspecta & cognita habeas. Inducendis porro sensilibus qui potest is ualere: qui deminutus sit sensu quo illa noscuntur? Quom ergo: neq; ex uniuersalibus quicq̃ sciri possit sine inductione: neq; ĩductio sine sensu absolui: nulla ei uia relinqtur: qua sciẽtiam capiat. Nam & illa quæ p abiunctionẽ a materia nominãt̃ abstracta: q̃q̃ longe a sensu uident̃ remota: tamẽ auxilio sensus & ĩductione faciliora & euidẽtiora discẽtibus reddunt̃. Supficiem longitudinem: latitudinẽ: & cæteros mensus seorsum haberi facile credimus: qũo fides ĩductionis accedit. Nam triangulum tribus lateribus claudi: fere aut sensus aut ĩductio comprobat. Nam tametsi hæc neq; re uera exolui a materia: neq; separatim possunt consistere: tum ea inductionis uis est: ut quod quoiq; horum per se ĩgenitum sit: comitatu sensus exploret.

Quid sit prædicari per aliud: seu per accidẽs. CAP. XXXV.

QVoniam uero sæpissime testati sumus: eum qui demõstrat semper sumere: quæ dicant̃ per se: dialecticum non semper: sed interim quæ per accidẽs prædicẽtur: modo ꝓbabiliora notioraq; uideant̃: q̃ ea quæ insunt per se. Definiendæ nobis formæ sunt: qbus aliquid p aliud aut per accidẽs prædicari cõtingit. Sane fusa & multiplex eius uerbi significatio ẽ. Primum corpus per aliud esse candidum dicit̃: quia per supficiem: & uitis alba per aliud: quia racemos albos obtineat: sed de accidẽte accidens dicatur: per aliud uidebit̃ dici: ut de candido musicũ. De substãtia quoq; allatum per aliud prædicabitur. Si de numero eorum nõ sit: quæ per se habentur: ut si de hoĩe ruffum aut subatrum. Tum uero maxime: accidẽtaria prædicatio est: quotiens peruerso naturæ ordine substãtiam de accidente affertur. Vt quom de albo animal dicitur. Nam oratio hæc album est animal: differt ab ea quæ est: animal est album. In eo ꝙ in posteriore quod subiicitur: neq; in alio inest: neq; per aliud consistit: sed per se substantia est. In priore id sumit̃ uice subiecti: quod ut sit habet: ab eo quoius ẽ acci

dens. In more: itaq; dialecticis est: quom argumētāt p̄dicatis uti ꝓbabilibus cognitisq;: nullo discrimi ne. Demonstraturus p̄dicatiões iconditas: & ꝑposteras: queādmodum & accidētarias uitabit: nisi quæ accidentia huiusmodi sint: q̄ ꝙ per se insunt p̄dicari ēt ꝑ se possint: de q̄bus retro monuimus. Atq; oīa hæc fortasse de iis: quæ supius nobis exposita sunt: constant.

An demōstrationes in infinitum euadant. CAP. XXXVI.

Expectat pridem nos disquisitio ea: neq; ignobilis hercules neq; supflua. An finitus sit numerus eorum quæ prædicant de subiecto per se: an uero serie continēti in īfinitum hæc exeāt. Atq; hoc quod dico tale ē: cōstituamus summum & ultimū subiectum esse: ubi ē. C. quod de nullo præterea dicatur. Sed de quo id ubi ē. B. Primum īmediateq; prædicet. De. B. ubi est. D. de. D. ubi est. E. Quæro num: quando necesse sit: ut extractio hæc procumbat: an in immensum sit casura? Ita ut de. E. prædicari subinde. F. possit. de. F. iterum. G. Idq; in infinitum abeat. Sitque prædicatorum uis inexhausta & inconsumpta: quæ identidem suppetant. Atq; hæc prima nobis quæstio ponitur. Secunda est huiusmodi. Fringamus seu subiectum sit. A. tale esse: ut de ipso nihil dicat. Sed ut prædicatum primum supremūq; sit tum ut. A. immediate insit. In. F. rursum. F. ut insit in. E. Deinceps ut. E. īsit ī. G. Quæro num ratio hæc cesset: an egredi in infinitum sit necesse? Nec aliquod subiectū inuenire sit: quod non obiter de alio prædicetur. Differt uero consideratio hæc a priore. Quoniam in ea id quæritur: an p̄dicata infinito ascensu. In hac id agit: an subiecta descensu īfinito suppeditēt. Tertio quæstio est constitutis extremis: primo p̄dicato: & sūmo subiecto: utꝝ infinita interueniant media: ut si in propositionibus sumptis medius semper aliquis terminus sit: qui committat: ne quod prædicatum subiecto proxime innexum & continens uideatur. Atque hoc nihil aliud est: quam quærere: an demonstrationes progressione infinita utantur: idest an infinita obire habeant qui demonstrant: ita ut quicquid ad probationem alterius sumitur: ipsum quoq; ab alio probari necesse sit. An uerius sit aliquas esse immediatas propositiones: & ultimos fines quo simul uentum est demonstratio sistitur. Eadem & in negationibus quæstio est: immediate aliquæ habeantur: an cōtra. Supra quales immediatæ negationes dicantur ostendimus. In recurrentibus uero reciprocantibusq; controuersiæ: hæ pari modo non tractātur. Non enim ultimo subiecto posito dubitari potest: an primum aliquod prædicatum iis sit. Neq; primo prædicato accæpto quærendum est: an subiectum aliquod ultimū habeat. Quom enim aliqua inuicem commutantur: quicquid de altero, quæritur: de utroq; obiter quæritur: & si pōt subiectum in his sumum spectari: poterit: & p̄dicatum primū. Nam si ultimū subiectū cōuertas prædicatum primū efficies.

Infinita nō ēē media: & si in affirmatis hoc ueꝝ: in priuatiuis ueꝝ. CAP. XXXVII.

Initium itaq; a questione prima sumendum. Sed scire oportet intermedia statui infinita nō posse: si sursum ac deorsum uersus p̄dicatiões decūbunt. Voco sursum uersus: q̄ ad uniuersale: deuersus quæ ad particulare potius cessant. Si enim quisquā: concesso ut. A. primū prædicatum sit. &. G. ultimum subiectum: defendat media īcidere infinita: fieri non posset: ut qui cœpisset ab. A. descenderet unq̄ ad. G. & qui ab. G. soluisset: subiret unq̄ ad. A. ex hoc sequit finita extrema non esse quod tamen erat concessum. Atq; hoc ē perinde: ac siquis numeꝝ dicat ab unitate ad denarium finiri: sed numeros esse qui interiaceant infinitos. Quemadmodum igitur: qui hoc diceret pugnantia diceret: quia inter limites finitos numeri actu infiniti continerētur. Nam eo quod sunt præceduntq;: non eo ꝙ possunt accipi: infinita euadunt. Ita q̄ finitos quidem terminos faterentur: sed infinita esse quæ intercederent: crederent: tueri quod feteretur: nō possent. Neq; quicquam officit rationi nostræ: quod de sectione continui simile uidetur: quamquā enim ibi extremitatibus terminatis intermedia magnitudo infinite distrahitur: tamen recisamenta quæ indidem corraduntur antequam acciperēntur: actu nō erant. Sed hic terminos: qui accæpti fuissent præcessisse actu necesse esset: ut pote qui in rerum natura sint: etiam non accæpti. At in iis quæ diuiduntur: nihil in actu euidentiq; est: antequā commutatur diuisio. Quamobrem necessario confit: ut constitutis extremis intermedia: in infinitum prodire non possint. Atq; hic status non in demostratione affirmatiua modo: sed & in priuatiua perpetuus est. Nam omnis priuatio negatioq; abiunctione affirmationis ostenditur. Si ergo finitæ affirmationes sunt finite ēt erunt adiunctiones: ꝑ quas uegetationibus fides affert.

Terminos prædicatos īfinitos nō esse rationibus logicis probat. CAP. XXXVIII.

Satis declaratum uidetur: finitis extremis propositiones in infinitū hyare non posse. Nunc docendum ē extrema ipsa utroq; uersus finita esse: primum cōmunioribus argumentis ꝓbabimus: nō solum prædicata ꝑ se: sed ut cunq; in infinitum non extrahi. Quom igitur omnium quæ de altero prædicantur: quædam in eo quod est rei esse: quædam genere alio prædicentur. Item alia secūdū naturam: idest complexu recto dicantur. Alia præter naturam idest præpostero. Secundū naturā quotiens de substantia accidens affertur. Præter naturā quotiens de accidēte substantia. Prædicationes quæ naturalem terminis regionē mutant: ne prædicationum quidem appellatione censemus: eoq; missas hoc loco fieri uolumus: In cæteris uidendum an stent: ac statim quidem illa: quæ ī eo: quod rei esse ē: prædicant: constat finita esse. Nec enī diffinitio aliqua cōualescere inq̄ possit: si oīa genere continerentur & definitionem agnoscerēt. Nam ne generum quidē quisquam definitiones unq̄ reponeret: si semꝑ genus aliud supeteret: quod sine definitione cognosci nō posset. Ita nūq̄ neq; initiū neq; summa tenebit. Alioqn definire oīa nō sit possibile: quia īfinita exigi aut cōtinuari nō

possunt. Ex his dilucet in finitionibus prædicata certo numero compræhendi. Nunc idem de accidentibus mõstrãdum. Palã ẽ accidẽtia q̃ de subiecta substantia p̃dicant: aut ꝙ q̃litates sunt prædicari: aut ꝙ q̃titates: aut ꝙ ad aliqd relata: aut ꝙ actiões: aut ꝙ passiões: aut ꝙ aliquẽ habitũ p̃ferũt: aut ꝙ aliquẽ locũ designãt: aut ꝙ aliqd tẽpus ostẽdũt. Atq; hoc quotiẽs unũ uni cõfert. Nam & albũ dicimus pedale esse: & inãbulãtẽ loq: & duplionẽ numerũ parẽ esse. Sed prædicationes hæ uidẽtur omnes: ut paulo ante dixi: p accidẽs. Nã quom album dicimus pedale nihil afferimus: quod ipsum per se tãta magnitudine cõsistat. Sed lignũ id lapisue est: in quo album inest. Portenta illa hercules sunt: quæ aliqui autumant albedinem: nigritiam: ruborem: numerum: ambulationem: doctrinam: seorsum a rebus stare. Ergo quod diximus: omne accidens de substantia prædicari: certum est: quæ uero de substantia prædicantur: oĩa sunt finita. Nam decem genera certis utrinq; finibus includuntur.

De eodẽ ratiõibus ꝓpriis: terminosq; subiectos nõ exire ĩ ĩmẽsum. CAP. XXXIX.

HActenus logicis & communibus argumentis: nunc præssius ac resolutius ĩdicabitur: terminos prædicatos aut subiectos in demonstrationibus: de quo modo agitur: in infinitum attineri nõ posse. Demõsttationes ducunt ex iis q̃ p se adsunt. Quæ p se adsunt bifariã accipe ẽ. Nam & quæ in definitionibus collocantur: per se dicuntur: ut multitudo & quantitas numero. Et accidentia quæ subiectis suis definiuntur: ut numero impar. Neutrum genus in infinitum attenditur. Nec enim si impar de numero dicitur: necesse est: ut de impari aliud quicquam obiter prædicetur: nec ut impar: in definitionem illius addatur. Quemadmodum numerus in definitionem imparis cadit. Semper enim termini: qui hac forma prædicantur: angustiores quam subiecta sumuntur Tandemq; attenuati impendio comminutiq;: ad indiuiduum recidunt. Nam quemadmodum arctius est impar quam numerus: ita id quod de impari prædicabitur: cõtractius quam impar sit oportet Ergo prædicationes hæ aut ratione: quam diximus: consistent: aut quia quicquid de impari prædicabitur: de numero quoq; prædicari necesse erit. Demum quæcunq; inesse terminis dicentur: eadem inesse subiecto fatendum. Ita in definitionibus eorum omnium adhibebitur numerus: infinita igitur per se inerunt numero: & definitiones infinitas numerus: obibit. Sed ea: quæ per se insunt ĩfinita esse non possunt: quia hæc simul actu esse necessarium foret concedere. Præterea fieri nequit: ut accidenti per se: aliquid per se inhæreat: alioquin accidens natura quædam subiecta & substantia uideretur esse. Sed ne illa quoq; infinita constitui possunt: quæ in defintionibus prædicantur: quia nullius rei definitio teneretur. Quamobrem late patet nec demonstrationes abire ĩ infinitum: nec omnia esse talia: ut demonstrari uendicariq; habeant ꝙ nonnullis uisum diximus inter initia. Nam si non semper nec in omni propositione medium terminum accipere est: sed simul ad propositiones immediatas deuenimus: scrutiniũ & persecutio desinit: non potest defendi cadere in demonstrationem omnia. Probatum enim superius est definitis extremis: quæ interstitium obtinent necessario finita intelligi. Demonstrationes autem in infinitum non euadent: nisi innumerabiles termini præsto sint: & quasi habeantur ad manum: qui cõtinenter afferri possint ad concludendum sequentia.

Demonstrationẽ uniuersalem præstare particulari. CAP. XL.

VIdeamus nunc demõstratio uniuersalis particulari potior sit nec ne. Sed prius est ut afferamus ea: qbus particularis possit uideri potior. Quod particulare est: per se amplius consistit & euidentius homini est: nam qui priuata commentatione Calliam rationabile animal esse ĩtelligit: exquisitius nosse: id uidet: q̃ qui communi ratiocinatiõe assecutus id noticiæ sit: qa scilicet: omnem hoĩem esse animal rationabile scierit. Res enim per demonstrationem particularẽ: uti est: ita cognoscitur: per uniuersalem dumtaxat in cõmune. Præterea uniuersalis nulla soliditas est: particularis aliqua est. Sed enim potior demonstratio earum rerum habenda: quæ sunt: q̃ earũ: quæ nõ sunt: Iam errores nullibi frequẽtiores: q̃ circa uniuersale: ut de quo ceu a singularibus abiuncto demõstrationes procedant. Contra quod particulare est: usurpatur uisu: & quasi manu tenet: demõstrationes de eo nihil falsi: nihil inconstantis enuntiant. Sed rationes hæ q̃q̃ uident plausibiliter dici non tamen labore multo repræhenduntur. Ac primum quidem: nota p se uniuersali: q̃ particulari iunctius ĩhæret. Nam rectos habere duos ex eo potius ĩtelligitur: ꝙ per se triangulus ẽ: q̃ ꝙ equipedus aut scalenus. Et de uniuersali tanq̃ de eo quod sit: demonstratio nectitur. Nec enim appellatio uniuersaliũ omonyma ẽ: neq; merum iis uocabulum respondet: sed hypostasis etiam aliqua: idest confirmatio euidentiaq;: nõ tamẽ abiuncta: quemadmodum neq; accidentibus: sed quæ in singularibus: posita re: ab se cõspicua sit. Deinde continentur in singularibus pluscula: quæ natura uniuersali non particulari sunt desumpta: ut rationabilitas Socrati: nec enim qua Socrates est: sed qua homo rationabile animal Socrates ẽ. Item illa optimatior demonstratio ẽ: quæ a potiore causa trahitur: sed potior & amplior: causa uniuersale q̃ particulare est. Nam quæstio & inuestigatio: quamobrem quicq; sit ad uniuersale cessat. Exempli gratia quæritur quamobrem in triangulo exteriores anguli: quattuor rectis pares habentur? Respondetur: quia sublitius: non est satis: quia scalenus: neq; hoc itidem satis: qa triangulus: nihil facit: quia figura rectilinea est: nihil supererit ad demonstrandũ: quod uelis. Huc accedit ꝙ demonstratio particularis fere infintorum est. Sunt enim particularia ad numerum infinita. Vniuersalis finitorum. Item illa præstãtior demonstratio est: per quam uberius & locupletius scitur. Per uniuersalem scire locupletius contigit. Item quanto uniuersalior demonstratio ẽ: tanto ex immediatioribus scientia paritur. Item qui uniuersale agnoscit potentia: & particulare agnoscit. Nec retroagitur: ut qui particulare ĩtelligit continuo:

& illud intelligat. Postremo uniuersale rationis: & animi est. Particulare alūnum ē sensus. Per hæc probatum uidetᷓ: demōstrationem uniuersalem antistare particulari.

Demōstrationem affirmatiuam præstare negatiuæ. CAP. XLI.

NVnc docendum demonstrationem affirmatiuam: negatiua superiorem esse: affirmatiua p̄sidio negatiuæ non indiget. Negatiua sine usu: affirmatiuæ non constat. Proinde demonstratio ex solis negationibus texta: nihil efficit. Affirmatio etiam prior & simplicior negatione est.

Demōstrationem assertoriam potiorē eē ducēte ad īcōmodū. CAP. XLII.

POtior quoqꝫ demonstratio ea est: quæ assertoria: q̄ quæ ducens ad incommodum uocatur. Assertoria dicitur: quæ id quod propositum initio ē: commentatione recta concludit. Ducens incommodum: quæ contrariū eius: quod tuetur: intendit. Quo facile repræhēso īfirmatoqꝫ: tum ad quæstionem propositam commeat. Assertoria simplex & impromiscua ē: qa solū ex propositiōibus nectitᷓ: altera multiplex & missellanea: ut q̄ hypotheticas ēt corroget.

Quot modis scīa prior & certior alia sit: itē q̄ una: q̄ diuersa. CAP. XLIII.

SCientia prior & certior alia multifariam dicitur. Vno modo si hæc ꝑ ipsum: quamobrem confirmet ut sit. Illa tantum demonstret ꝙ est. Atqꝫ ita non ex primis: sed ex sequentibus: & signis ostendat. Alio modo si hæc intelligibilium & uniuersalium generum sit. Illa sensiliū: Quomodo habet arithmetica ad musicem. Geometria ad opticem. Demum omnes superiores ad subditas. Tertio modo si simplicioribus principiis hæc utatur. Illa quasi connexis & iunctis. Hac forma arithmetica: q̄ geometria certior uidetur. Nam arithmeticæ unitas pro principio est: geometriæ punctus. Sed unitas situ caret. Puncto adiungitur situs. Illo modo & geometria: q̄ astrologia exquisitior est. Illa simpliciter accipit corpus. Astrologia non simpliciter corpus: sed quod mouetur circumagiturqꝫ. Scientia una dicitur: quæ affectiones per se unius generis contemplatur. Vnum genus ē: quoius eadem prima principia sunt: una ergo scientia geometria: stereometriaqꝫ ē. Diuersæ scientiæ appellantur: quarum diuersa principia sunt: non quæ de principiis alterius ortum habent. Vt geometria & perspectiua. Atqꝫ hoc constare poterit: iis qui adusqꝫ prima indemonstrataqꝫ subierit initia. Si enim nulla iis inter se cognatio fuerit: tum scientiæ probabuntur diuersæ. Nam principia: quæ cum iis: quæ demonstrātur: eiusdem generis sunt: si nihil commune inter se habeāt: neqꝫ ipsa illa: quæ demonstrantur: habuerint.

Plures demōstrationes eiusdem rei esse. CAP. XLIIII.

PLures uero super eandem rem demonstrationes & ex pluribus mediis necti contingit: ut si aliquid modo ex congeneribus: & quæ se recta inuicem compræhendant: modo ex iis quæ alterius ordinis aut generis sint addicatᷓ. Ex congeneribus: & quæ se recta inuicem amplectantᷓ: quom platanum esse substantiam: aliq̄do ꝑ arborem ceu ꝑ mentē: aliquādo ꝑ plantā quorum utrunqꝫ ex eodem uersu ac serie ē demōstramus. Ex iis quæ seqoris ordinis aut generis sint: quom hominem esse substantiam quandoqꝫ ꝑ rationale: quandoqꝫ per bipes ostendimus. Hæc aūt media parte se continent uicissim: quia utrunqꝫ de altero extremorū generatim affertᷓ.

Fortuita nō sciri. CAP. XLV.

VErum quæ casu uiceqꝫ fortuita proueniunt scientia per demōstrationem attolli non potest quia nec necessaria sunt: quorum temeritas domina est: neqꝫ textum syllogismi recipiūt. Nedum uero necessarium: sed ne frequēs quidem est: quod forte fortuna committitur. At oīs syllogismus: aut ex necessariis: aut ex frequentibus trahitur.

Sensum nō esse scientiam. CAP. XLVI.

AC ne per sensum quoqꝫ ornatur demonstratio: quippe quæ uniuersalium est: sensus ad singularia pertinet. Si enim cerni oculis posset triangulum habere duobus rectis æquales: nondum tamen demonstratio teneretur conclusionis eius: in qua omne triangulum habere pares duobus rectis exponitur: sed trianguli huius cognitio tantum ac sensus. Aut si deliquium lunæ fieri obiectu terræ contueri possemus: non tamen in uniuersum sciremus omne deliquium lunæ interpositu hoc existere: sed solum id quod aspectus ostenderet. Sane omnis demonstratio ueritasqꝫ a sensibus oritur: nec ītelligi datur uniuersale: nisi de multis operibus & functionibus sensuum. Nam de particularibus multis uniuersale reponitur & euidens redditur. Nec tamen iudicium ueritatis in sensibus ē. Nec demōstratio credi sensus aliquis potest: quia sensus quamobrē quicq̄ sit: nō potest docere: sed semper in cognitione: quod est: uersatur. Expositio causæ quot ita sit quicqꝫ tota uniuersalium est: eoqꝫ non modo noticiam huius unius defectus: quem nunc patitur luna: sed simpliciter omnium continet. Nam interuentus terræ nō tam huius defectus causa est: quā ominum qui possint omnibus seculis euenire: quoꝝ itaqꝫ causa aliqua est: eoꝝ cognitio uniuersalis nobilior & antiquior ē: q̄ sensus: neqꝫ sensus tantum sed etiam q̄ simplex eoꝝ & citra causam apprehensio intellectioqꝫ: ut siquis illi conclusioni: in triangulo interiores angulos esse pares duobus rectis: absolute fidem haberet: nec accæptam referet: angulo exteriori: qui controuersim interioribus respondet. Igitur apprehensio: quæ coniuncta cum causa: quamobrem est: longe uidetᷓ præstantior: q̄ quæ seorsum habetur. Diximus autem supra quorum causa aliqua est ut noticia principiorum esset excæpta: ut quæ uel sine causa extra æmulā optimate sit eminentia. Sed quærat aliquis si sensus scientia nō ē: unde fit: ut sensu defecti

deficiatᷓ & ſcientia? An hoc ita ītelligendū eſt:nō ut ſenſus ſcientia eſſe poſſit:ſed ut ex ſenſu uniuerſale proficiſci dicatᷓ:intercæpto autē initio:neceſſe ſit conſecutionem intercipi. Vt modo addubitari ſolet ꝙobrem:uitrū:ſi ex aduerſum ſoli retineatur accendat. Quod ſi lumen ſolis foraminibus perſpicuis cō means oculi cernerent:tum & uniuerſale & cauſa miraculi huius ītellecta eſſet per ſenſum.

Non omnium eadem principia eſſe. CAP. XLVII.

EAdem autem principia ſcientiarum omnium haberi nō poſſunt:nec remota: nec ꝓxima. Non proxima:quia quom principia rebus quæ demonſtrantur ſua quibuſqꝫ reſpondeant. Quæ uero demōſtrantᷓ nō eadē ſint:īmo ſæpius & genere differāt neceſſe eſt:ut ꝓpoſitiões quoqꝫ taliū reꝝ diſcrepēt genere: ꝓpoſitiões.n.ex iis quæ ꝑ ſe ſunt cōſtāt. Alia itaqꝫ prīcipia Geometriæ:alia Arithmeticæ ſunt. Adeo autem uiciſſim accōmodari non poſſunt:ut neqꝫ hæc de illis dicantur ſubiicianturue:neqꝫ altera alteris pro medio inferantur. Cōmunia quoqꝫ & prima principia in omnem ſcientiam nō intrant:ut omne aut affirmari aut negari neceſſe eſt. Nec enim probari quicq̄ ex ſolis iis poteſt: ſed quotiens hæc in demonſtrationem rogantur: propoſitiones aliæ propinquæ ac proprie adhibentur. Neqꝫ uero proloqa in ſyllogiſmo ſumuntur uniueſaliter concæpta: ſed ad genus aliquod ſubiectum quaſi contracta. Hoc modo cōmune profatum eſt. Quotiens quattuor momenta comparilia ſunt ordine cōmutato:eaſdem manere proportiones. Vtūtur hoc artes. Sed reſtricto. Geometra quotiēs quattuor magnitudines. Arithmeticus quotiens quattuor numeri. Naturalis quotiens quattuor motus:aut quattuor tempora. Deīde ſi prīcipia omnium ſcientiarum eadem forent:neceſſe eſſet numero aliquo cōpræhenſa dicere:ut elementa:ſed quæqꝫ ſcientia promoueri in īmēſum poteſt. multiplex enim concluſionum amplificatio & dilatatio eſt. Ergo principia totidem cōſtituere oportet. Non igitur cōmunia ſuffecerint. Poſtremo ſi eadem principia omnibus cōuenirēt: ſequeretᷓ ut quicqꝫ ex quoqꝫ eorum demonſtrari contingeret. Sed ex muſicis Geometrica demōſtrari non poſſunt. Ex iis intelligitur principia:neqꝫ omnium eadem eſſe:neqꝫ penitus aliena:neqꝫ prorſus affinia.

Scientiam differe ab opinione rebus ſubiectis. CAP. XLVIII.

SCitum & ſcientia ab opinione uera:& opinabili differunt. Nam de falſa opinione:nulla dubitatio eſt:quin cum ſcientia:nihil ſimile habeat. Sed & īter opinionem ueram: & ſciētiam plurimum ītereſt. Primum quæ ſubiecta ſcientiæ ſunt:neceſſaria eſſe oportet:& quæ aliter habere ſe non poſſint. Opinionis quæ ſunt non oportet. Sed hæc aliquando poſſunt & mutari. Deinde ſcientia:ut ex neceſſariis:opinio:ut ex poſſibilibus propoſitionibus pendet. Et ita alius modus eſt approbandi:q̄ opinemur:alius q̄ ſciamus. Diſtat ergo ſcientia ab opinione diſcriminibus binis: rebus ſubiectis:& genere approbandi. Quam uero de poſſibilibus contingētibuſue opinio ſit:hinc docebimus. Contingentia:nec ad ſciētiam ꝑtinent. Alioquin nō poſſent aliter ſe habere. Neqꝫ ad ītellectū. Hoc loco intellectum appello prīcipium ſciētiæ:quo termini cognoſcuntᷓ. Neqꝫ ad appræhēſionē credulitatemue ꝓpoſitionum immediatarum:quam quis ſciētiam indemonſtrabilem dixerit. Quod ſi habitus oēs:q̄bus uera noſcuntur aut ſciētia:aut intellectus:aut opinio eſt:relinquitᷓ opinionem earum rerum uideri eē:quæ ut ueræ ſint:tamen ſecus eſſe poſſunt:ac ſunt. Inconſtans igitur:& inſtabilis opinio eſt:quia inſtabilis etiam illa ē natura:qua utitur ſubiecta. Præterea nemo putat opinari ſe:quæ credit aliter eſſe non poſſe q̄ ſunt:ſed ſcire opinatur uero tunc quom ita eſſe rem utiqꝫ putat: ſed quæ tamen aliter poſſit.

Scientiam differe ab opinione genere approbandi. CAP. XLIX.

HInc dicendum genus & modum approbandi:alium in opinando:q̄ in ſciendo eſſe. Eadem res ex eiſdem propoſitionibus modo ſcita:modo opinata eſt. Atqꝫ hoc contingit ſeu ſyllogiſmus ꝙ eſt:ſeu ſyllogiſmus quamobrem fiat. Vnde dubitauerit quis:quod qui ita opinantᷓ nō ēt ſciant:quādo & ꝓpoſitiones & ſubiectæ res eædē ſunt. Et quot adæqꝫ ſi cognitio hæc ſcientia ſit: illa non ſit. Solutio:ſi credunt aliter eſſe propoſitiones nō poſſe q̄ ſunt: nō opinio: ſed ſciētia hæc dicetur: quia de iis quæ per ſe ſunt:& quæ de ſubſtantia rei prodeunt: ſciētia non opinio adornatur. Sin uero neceſſaria quidem credunt:ſed quæ neceſſaria eſſe nō putent: hæc opinio non ſcientia fuerit. Atqꝫ tum circa eaſdem res ſubiectas: tantum arbitror: opinio ut ſcientia uerſari uidebitur:ita eiſdem propoſitionibus opinio ut poſſibilibus:ſcientia ut neceſſariis utitᷓ. Quamobrem fieri non pōt ut ſcīa & opinio eædē ſunt. Nam & definitiones eaꝝ euariāt:& modi approbandi credendiqꝫ diſſidēt. Eodē modo q̄q̄ interim contingit:ut de eadem re: tum uera tum falſa opinio habeatur:nō tamen id eo ualet:ut uera & falſa opinio idem ſit. Alioquin quod firmum cōſtanſqꝫ eſt:cum fluxo & labili non poteſt idem eſſe. Nec quod cōmutari non poteſt in falſum:cū eo quod poteſt. Quapropter nemo unq̄ opinatur ea quæ ſcit:ne idem ſimul aliter ſe habere poſſe:& neceſſarium credere oporteat. In diuerſis certe uſu uenit:ut eadē res conpræhenſa opinione & ſcientia ſit. Erat opinio in Epicuro quom diceret Solem deficere:cū luna ſub rotam eius ſubiret:q̄a putabat aliter quoqꝫ id poſſe. Erat ī Ipparcho ſciētia. Sed ut in eandem animam:eodē tempore: de eadem re:cadat opinio & ſcientia:non poteſt cōtingere. Hactenus de opinione dictum eſt.

Quid ſolertia ſit. CAP. L.

SOlertia uero ē ſagax repētinaqꝫ adeptio:& quaſi collimatio medii. Vt ſiq̄s uidēs lunā: id q̄d eius ſpectat ad ſolē:id habere lucidū:reliqua obſcura eē:pūcto:t̄pe:cauſam cōiectet:quia ſcilicet recipiat ſplendorem a ſole. Aut ſi quempiā cum nūmulario aut argentario colloquen

tem intuitus statim intelligas uersuram eum facere: & omnino feneraticiam eē causam. Ergo is q ex aspectu audituue extremoꝝ celerrime pōt perspicere:qd inter illa sit mediū:hic solers & pspicax dicit: & uirtuti nomē solertiæ inditum: ut quæ resolutio q̄dam cōclusionis sit in primas ꝓpositiones:& uelox quasi compræhensio & continuatio medii.

THEMISTII PARAPHRASEOS IN POSTERIORA:LIBER SECVNDVS: INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

Quattuor esse quæstiones. CAP. I.

AB HIS Consequens est:ut differentias quærendaꝝ reꝝ tractemus.Nm & quæ inueniendis conueniant obiter communi usu noscent. Eadem enim quærēdi:& inueniēdi discrimina sunt.Quia quæstio omnis inuentionis gratia initur.Quærimus ergo aut de simplici solitarioq̄:aut de composito:& quod in complexu orationis sit. Solitarium & simplex intelligo:quod seorsum ex uno aliquo decem generum sumit. Deum:centaurum: carybdim:compositum dico.Vtrum luna deficiat:iustum natura:an lege potius & institutiōe hominum stet.Quotiēs de simplici quærimus:prima & occursoria q̄stio ē: an sit:secūda qd sit. Nam primū q̄rimus: an sit deus: deinde deus qd sit.Si de composito:& qđ in cōplexu serieq̄ loquēdi sit q̄rimus: prima q̄stio est:an subiecto p̄dicatum insit:secūda quáobrem queadmodum insit.Nam simul didicimus:lunam deficere continenter:quáobcausam deficiat q̄rimus. Sunt igit q̄stiones q̄ttuor: An sit.Quid sit.An huic illud insit.Quáobrem insit. Ex iis unum par ad simplicia: unum ad cōposita ptinet.Neq̄ cōturbari queq̄ uolumus:q̄ in cōmentationibus topicis aliam q̄stionum partitionē ornauimus.illic.n.formæ dialecticaꝝ q̄stionum solæ afferunt:& quæ nō nisi in cōstructione & cōpositione cōueniant:tantūq̄ ī iis modus ꝓpositionum diuersus uidet.Causa uerbi an quicq̄ de altero dicatur:ut genus. An afferat ut ꝓprium.An affirmetur:ut accidēs.An p̄dicet ut finis.Nā si de definitione ritu dialectico agamus:primū ex ea ꝓpositionem texemus: tum deīde q̄stionem ita formabimus. Est ne aīa numerus ipsum se mouens:ut Xenocrati uidebatur.Sed si ad usum demōstratiōis quærat:quod sit rei esse: tum q̄stio in modum ꝓpositionis cōcæpta nō erit: sed nec quæstio:quáobrem pōt dialectica esse quæstio.Non enim is qui ita iterrogat:optionem aduersario dat:ut alteram partem disperationis accipiat:qa nō iterrogat captandi coarguendiue studio:sed sciendi quod,quærit.

In omnibus quæstionibus causam quæri. CAP. II.

PLane quærentes utrum sit inane:utrum luna delinquat:uidentur id quærere:utrum teneri aliqua causa possit:qua inane sit:& qua luna delinquat.Item is : qui iam scit inane in rebus esse:& qui iam scit lunā delinquere:quærit autem quid sit inane: quid sit lunā delinquere: uidetur statuere aliquā esse causam:qua inane sit:& aliquam qua delinquat luna.Sed subinde uult rescire:qualisnam ea cā sit.Nimirum id constat quom primū inuentum est:qd sit inane: simul cōpertam esse causam:qua inane ē.Nā definitio:& qđ est rei esse:causa est:ut quicq̄ sit.Rursum agnito quid sit lunā deficere:statim intellegitur cā:qua obscurat & offundit luna.Nā si luna iccirco deficit : qa lumen eius umbra terræ:in quā incidit hebetat:hebetatio luminis cā erit defectus:Omnis igitur quæstio de causa est:siue ob quā res simpliciter sit:siue ob quā aliquid in alio adsit.Quod sic clarius docebimus ī iis:quæ quot sint:aut quot talia sint:sensu: cā:potest cognosci:nihil quæritur neq̄ sint:neq̄ quid sint:neq̄ q̄lia sint:neq̄ q̄obrē sint.Nā si sup Lunā essemus: & oppositū illū terræ cōtueri eēt : tum neq̄ ecqd deficeret Luna:nec qd eēt defectus:neq̄ an accideret Lunæ:neq̄ q̄obrem accideret quæreremus. Neq̄ hoc dico:qa uelim idē eē cām tenere:& sensu precipere: sed quia p sensum nanciscimur cām: & ad scientiā subimus.Quō ergo quærimus:undenā sit qcq̄:itelligit exploratū nobis esse:q̄ ē. Quom uero utimur demonstratione q̄ est:simul quod ita sit euidenter ꝓbamus.Hoc enim demōstrationis illius potissimæ ingeniū est:ut cōmuni examine utranq̄ absoluat cognitionē: & ut sit:& quáobrem sit:aut ueꝝ nō est:quod īter exordia notauimus.In demonstrarione medium nō modo cōclusionis:sed & rei quoq̄ cām uideri.Dissimilis ratio est quæstionū:an sit & quid sit : quæ de simplicibus quærunt: nam anteq̄ qd sit roges:necesse est fingas:id esse quod rogas.Quom uero an sit quærit:interim qd sit obiter cōstat:iterim non cōstat.Sed est:quando aut signū:aut cōsequēs ad naturā rei: qua de quæritur demōstrandam ualeat:sed accidentia hæc inuentionis nō rei sunt principia.

Non esse eiusdē omnino demonstrationē finitioneq̄. CAP. III.

QVemadmodum quæstiones compositæ monstrarentur:dictum supra est : nunc utrum id quod rei esse demonstrari possit:uidendū.Sed prius est:ut disseramus: utrum omnia eodē respectu per definitionem & per demonstrationē scire cōtingat.Dixi eodem respectu: quia triangulum eē figuram planam tribus lineis compræhensam: per definitionem accipitur. Triangulum habere duobus rectis æquales:demonstratione cognoscitur.Sed primum intelligitur:ut id quod triangulo esse est:alterum scitur:ut triangulo accidens.Tractemus igitur quod proposuimus. Vtrum semper cuius demonstratio est:eiusdem definitio habeatur. Absurdum id quidem & impossibile est.Nam & demonstratio & ad negationes porrigitur: definitio non porrigitur nisi ad affirmationes.Sed quærat aliqs cōtra:utrum quoiuscūq̄ afferri definitio potest:de eo quoq̄ demonstrationem

constituere liceat impossibile est & hoc. Ná principia demonstrationum:& termini primi per defini-
tioné noscuntur:per demonstrationem non possunt. Alioquin conquisitio í infinitũ euaderet. Sed re-
liquũ est ut quæramus:utrum aliquoius possit reddi definitio:quoius & demõstratio sit. Neq; hoc po
test contingere. Quom enim ex iis:quæ superiore libro diximus cõstet:tum demũ sciri qcq; quod pos
sit demonstrari:quom de eo tenetur demonstratio. Si id quod demonstrari potest per definitionem
sciretur:tum quod demonstrari posset:citra demonstrationé sciretur: nihil enim uetat definitionem
eius seorsum a demõstratiõe haberi. Quod qui dicit nihil potest obtusius. Ita cõficitur nihil eé:quoius
noticia utroq; genere capiat. Per inductionem quoq; huic assertioni fides acccedit: quádo nulla est de-
finitio:quæ quicq̃ earum rerum demonstret:quæ aut per se:aut per accidés: aut simpliciter habeãtur.
Nam si definitio aliqd accipit:quod per se insit:nõ ꝓpterea per demonstrationé id accipit:nec enim ho-
mimé esse animal demonstrat:sed cõstitui:nec hominé esse rationale cõprobat:sed tantum sumit. Præ-
terea definitio uniuersam rei substátiá euelat:demõstratio ea:q̃ p se ísunt explicat. Porro dubiũ nõ est:q̃
per se insunt:substãtiá rei nõ esse. Ité definitio rei qua de agitur:quod sit rei esse: declarat. Nulla demon
stratio ad essentiá ptingit:aut illá cõcludit:sed subiicit ac p̃sumit: ut in mathematicis:qd ípar:qd unitas
sit. Iam omnis demõstratio quicq̃ de quoq̃ demonstrat: in definitione nihil est quod de aliquo prædi
care:neq; aíal de gressili:neq; retrorsum gressile de aíali:neq; figura de plano:neq; cõtra planũ de figura.
Ná neq; uniuersali notatiõe determinatiõe ue utit:neq; si uteret uera eé posset p̃dicatio. Sed ne de ipso
quoq; hoíe sua definitio p̃dicat. Nõ.n. hõ pars aliqua suæ definitionis é: quéadmodũ oé subiectum:ut
pars í cõclusioné cõfert. Quod siqs ita efferat. Homo é aíal bipes ícessile:is nõ definitioné sed ꝓpositio
né afformat:í qua de hoíe definitio sua dicat. In plenũ q̃stio qd sit:diuersa é ab oíbus iis quæ p se adsũt.
Diuersa inq̃ alio genere:q̃ quo uniuersalia demutát ab iis:quæ ítra se cõtinét singularibus:triangulus
ab æqpedo. Quæ uero diuersa usq; adeo sunt: diuersas ét ratiões habeát:qbus noscát:necesse é. Quáob
ré aptissimũ puto:nihil idé í eodé respectu finiri & demõstrari cõtingere.

Non posse demõstrari finitionem p syllogismũ duplantem. CAP. IIII.

SEd quærit an definitio aliqua possit de re:quæ definit:per demonstrationem ꝓbari. Verbi
gratia q; animal bipes ingressile definitio hoís sit:q̃q̃ uero de iis quæ modo retulimus faci-
lis & absoluta q̃stionis huius discussio sit:tamé opinor digna cõtrouersia é:de qua seorsum
métio & cõmétatio ali q̃ habeat. Si oís syllogismus:aliqd de aliquo: p aliqd ceu mediũ:cõfi
cit:necesse é:ut q demõstraturus sit:illũ eé hoís finé:mediũ aliquod cooptet:p quod ratiocinationem
suam deducat. Hoc aũt medium:ipsa sit hoís definitio oportet:ut demonstratio ad hũc modum fiat.
Homo est animal mortale capax rationis. Tale animal é bipes ingressile. Homo igit bipes ingressile é.
Aliter de eo qd sit rei eé cõponi syllogismus nõ põt. Siue enim id quod ꝓ medio accipit í plura possit
q̃ homo:idest q̃ minor extremitas:siue in pauciora:siue & reciprocet. Nec tamé in eo: qd sit rei esse:di-
catur. Maior extremitas:idest definitio ipsa in eo qd sit rei eé p̃dicari nõ poterit:q; si hæc uera sunt:ne
cesse é eum: q de hoíe:qd sit rei esse:demonstrat:aliud sumat:qd sit rei eé. Sed unde obsecro scieris:aíal
bipes igressile. De aíali mortali rõnali in eo qd sit rei esse:prædicari? aut aíal mortale rationale de hoíe?
Non.n. si ex secũdo cõsequit primũ:neq; si secũdum ex tertio:necessarium é:primũ illud definitionem
secundi esse. Multa adeo sunt:quæ consequantur:nec tamen consequant:ut definitiones. Genus dif-
ferens:ꝓprium:accidés:id qd separari nõ põt. Si ergo simpliciter sumpseris primũ euenire ex secundo
seũdum ex tertio:nũq̃ ꝓbabit:primũ esse definitionem tertii: sed tantum hoc: primũ inesse tertio ut-
cũq;. Quod si duplaueris sumptũ:idest si secũdũ de tertio nõ absolute:sed cũ adiũctione hac:in eo qd sit
rei esse:prædicaueris:tum complexio qdem syllogismi conficit:sed sumit:qd in q̃stione discussioneq;
positum é. Institueras docere definitioné hoís p demonstrationem addici: sed statim sumis sine demõ
stratione aliquá esse hoís finitioné. Præterea si ita dicat:nihil obstabit quo minus definitio una de alte-
ra possit demõstrari:qd ab demõstratione alienissimũ uidet.

Non posse definitionem ꝓbari p syllogismũ diuidentem. CAP. V.

SEd ne per diuisionem quoq; definitio explicat:qd & in ístitutione de figuris p̃secuti sumus
quia id:quod ita monstrat:quasi p íductionem mõstrat. Nec ex certis aut ꝓbatis seorsum:
sed ex concessis p interrogationem responsionéq; sequit. Fere.n. tota:hæc ratio p uices ro-
gantis:& respondentis absoluit. Ita uidet aliud par:aliud:qd datum sit colligi. Ecquid ho-
mo aíal íanimalue est? Animal sumit nõ asserit syllogismo. Rursus omne aíal ecqd gressile aut aqua-
tile? Datur gressile:nõ ꝓbat. Deinde aíal gressile:ecqd bipes:aut multipes est? Concedit bipes. Tum ra
tio texit. Homo é aíal bipes gressile. Videri genus hoc totum íterrogationibus & assensionibus eorũ:
quibuscum instituit constare: Nec enim in eo quicq̃ ut necessarium:sed ut cõcessum accipit. Sed neq;
si qd singulare separatim q; ue℞ est:continuo sequit ut iunctum cum aliis ue℞ sit. Non enim si uerum
est:sutorem quem esse:& uirum bonum:utiq; necesse é eum eé sutorem bonũ. Item ut oía ét iunctim
uera sint:non tamen in eo:quo sit rei esse:uera sunt.

Diuisionem conferre ad finiendum. CAP. VI.

SAne qui diuisione utunt cõpendiũ ꝓbationis faciunt. Nam eam q̃ cõfirmare eét necesse: ra
tione rogatiõis sũmunt:ꝓpterea q; nihil ipsi afferũt ad p̃suadédum:sed eo:qd sibi dat:q cũ
disputát:qd uolũt demõstrát. Verbi gr̃a homini aíal inesse: põt p sensile syllogismo exponi
gressile p aliud qcq̃ lucrant hoc laboris:q diuidũt:ppea q; hoíem & aíal eé & gressile:conce-

dit is:qui cũ ĩstituta diuisio ẽ.Proĩde nõ ꝓbari diuisione:sed adiuuari finitionem oportet.Nec syllogis/
mus diuisio ẽ:sed ratio tamẽ:qualis docendi sicut inductio:hæc syllogismus dici:utiq̃ nõ põt: sed quo
quomodo aliquid cõficit.Vtilissima uero diuisio ẽ quotiens cõmunita his præcptis afferṫ:ut oĩa:quæ ĩ
eo:qđ sit rei esse habẽṫ cõtineaṫ.Vt nihil redũdat:nihil đsit:neu q̃ trãsiliat ad ultimã spẽm.Trãsilit q ani
mal statĩ in bipes & multipes diuidit.Nam prior diuisio erat in uolatile & gressile. Omittit qui gressile
in bipes:& quadrupes diuidit.Nam & depes & multipes præteriṫ.Hac obseruatione diuisio usum sui
aliquem finientibus præstabit.Nec tamen q diuidet ratiocinatione syllogismoue uti diceṫ.Nam quẽ/
admodum in commẽtationibus iis:in quibus medium uerbis explanatum nõ ẽ:ẽt si mente cõcæptũ
euidens non est:quãobrem sequanṫ.Ita neq̃ in eo syllogismo:q ex diuisione reponiṫ.Ac forte qdẽ sin/
gula:quæ in sermonem illum ultro citroq̃ habitum incidẽt:ꝓbare certis rationibus possis:ut anima/
tum hoĩem eẽ:qa nõ animæ:& rõnale:qa nõ irrationale:totam certe conclusionem:quæ de mẽbris di/
uisionum coalita est:definitionem hoĩs esse non probas.

Per syllogismum finitiuum non probari finitionem. CAP. VII.

VTrum uero finitio p finitionem:finitionis possit monstrari: q̃stio nobis reliqua est. Id hoc
modo exponiṫ:uult quis docere:finẽ hoĩs esse:animal bipes gressile:atq̃ ita rõnem format.
Oratio quæ cõstat ex iis quæ ad essentiã ptinẽt:& ꝓpria rei sunt:definitio ẽ.Hæc oratio:ani
mal bipes gressile homini ẽ.Definitio igiṫ hoĩs ẽ:aĩal bipes gressile.Nunqd forma hæc pro
banda philosopho ẽ? Sed deridicula uideṫ:& qdem amplius q̃ supiores:qa peccat,idẽ qđ illæ:sed aper/
tius euidẽtiusq̃.Fingit.n.fortiter ac p̃sumit qđ ẽ ꝓbandũ.Nã dicere cõplexũ hũc:aĩal bipes gressilie:re/
rum eẽ q̃ priuatim attingãt essentiã hoĩs:nihil aliud ẽ q̃ cõstituere:eã eẽ definitionẽ hoĩs.Igiṫ in ꝓposi/
tionibus:iis cõclusio nõ ui:aut potẽtia(nã hoc rectum eẽt)sed actu posita collocataq̃ ẽ: de hinc pinde fa
ciũt:q demõstranda finitionẽ finitione finitionis: ꝓpositionum loco sumunt:ac si ratiocinãdo finẽ ra/
tiocinationis loco assumptiõis adhiberẽt.Quẽadmodũ ergo quotiens ratiocinamur:nõ sumimus qđ
sit ratiocinatio.Ita quotiẽs demõstrãda finitio ẽ:admonẽdi nõ sumus qd sit finitio:sed necesse ante est:
utrũq̃ & qd ratiocinatio syllogismusue sit:& qd finitio pspectissimũ habuisse.Vnde & nobis facillime
in offensissimeq̃ simulatq̃ uelimus:accurrãt:& alios q addubitarent:docere ac psuadere possimus. In
demõstrationẽ certe:ut partes sumptaue cooptari non debent.

Neq̃ a cõtrariis:neq̃ per ĩductionem ꝓbari finitionem. CAP. VIII.

DIcat aliqs:si hoc mõ nõ licet licebit alio.i.afictione subiectioneq̃: afictiõe hoc loco ẽ p hypo/
theticum syllogismũ siue cõditionalem hoc more.Si definitio mali ẽ diuisilitas.Fingaṫ.n.
diuisilitatẽ eẽ definitionem mali:cõtraria definitio cõtrarii fiunt: Ergo definitio boni indi/
uisilitas diceṫ.Sed nõ ne uides:q ita faciũt arcescere q̃stionẽ a capite.i.ad demonstrandã fini/
tionẽ sumere finitionẽ aliã:q̃ nõ sit minus dubia:q̃ q̃ demõstrãda sit.Nam cõtraria ea:q̃ diuersa dicunṫ:
ut bonũ malũ:celeritas:tarditas:tantũdẽ euidẽtiæ ignorationisq̃ habẽt.Cõstatq̃ si qs definitionẽ mali
explicare uoluerit:eodem mõ sumptuꝝ eũ definitionẽ boni:hoc aũt aliud non est:q̃ inuicem ꝓbari &
demõstrationes reciprocas:& obãbulatorias cõmitti.Præterea cũ multa sint:qbus nullũ contrariũ e re
gione occurrãt:quonãmodo finiẽdis iis:ratio hæc poterit sufficere? Forte credat qspiam fines per indu/
ctionem ꝓbari:& hercule dici non põt.Cũ inductio ex singularibus existat.Nulla definitio singulariũ
est:inductio aliud de alio prædicat.Definitio in complexu non est.

In uniuersum finitionẽ demonstrari non posse. CAP. IX.

QVis ergomodus finitionis demonstrandæ fuerit.Nimiꝝ digito:auribus:cõspectu:demum
sensu aliquo usurpari aut tãgi nõ põt.Alioqn scio hoc đ nobis q̃ri:ecqd aliq̃ rõ sit demõstrã
di finitiões? Et uideṫ nulla & necesse ẽ:eũ q debet scire:qd sit hõ:aut qd uis aliud:ꝓ certo ha
beat:hoĩem eẽ.Nã id qđ nõ ẽ:nemo põt scire qd sit.Nã qd nomẽ Hircocerui significet:scire
qdẽ multi possũt.Sed qd sit Hircoceruus nemo:si id ignorat an sit.Ergo si demõstrari posset qd qcq̃ sit
simul demõstrareṫ:ꝙ eẽt.Hoc uideṫ ĩpossibile:qa unius rei una ẽ demõstratio.Porro aliud ẽ scire ho/
minẽ eẽ:aliud qd sit hõ.Huius definitio.Illius demõstratio ẽ.Deũ esse & prouidẽtiã eẽ demõstramus:
qd sit deus:qd ꝓuidẽtia definimus.Qui ergo põt:q definit definitionẽ syllogismo excipe? Atq̃ hoc ob/
seruari ĩ oĩbus artibus uideṫ.Hæ seorsum:qd sit res:describũt:seorsum demõstrãt:ut sint:quom uero
id demõstrãt:primũ:qd res significet:sumũt ꝓ cõpto.Igiṫ anteq̃ triãgulũ ꝓbes esse:quẽ tribus lineis cõ
stituas directis:necesse ẽ ĩtelligas appellatiõe triãguli uenire:areã tribus directis lineis cõpræhẽsam.Pro
pterea ꝙ agnitiõis ĩ oĩ exquisitiõe caput origoq̃ est.Ita efficiṫ ut demonstratio una ĩ plures euadat.Qui
enim qđ rei esse sit:demonstrat:simul & esse rẽ confimat.Qui aũt definit:nihil affert:quamobrem ne/
cesse sit:id esse qđ definit.Proĩde q finit circulũ hoc mõ.Circulus ẽ figura plana quẽ linea una circũcur
rẽs amplectiṫ:nõ demõstrat circulũ esse.Nulla.n.cã ĩ definitiõe ea ẽ q̃ ut circulus sit:efficere uideaṫ.Sed
ne ratio qdẽ aliq̃ cõtineṫ:quot ea definitio circuli sit habẽda:posset quis definitionẽ illam æris & fibu/
læ ipsius credere:quia nulla uis cõparet:quia circuli potissimũ definitio sit:sed hoc extrinsecus petitur.
Si ergo non demonstrat rem esse:qui qd rei esse ẽ:demõstrat:definitio:qd sit:demõstrare non poterit:
sed qd nomen indicet tantũ.Ita fiet ut rerum:quæ nõ sunt afferri definitio possit. Nã & Hippocentau/
rus aliquid significat.Deĩde omnis uerborum explicatio notatioue:idest qua de causa quæq̃ res ita sit
nominata:quã.Ethymologiam appellant:ut hominem uocari:quia sit ex humo coalitus:& aquam qa
sit id:a aqua uiuimus demũ omnis nostta cõmentatio:confabulatiõe definitio diceret.Ipsa quoq̃ Ilas

Homeri definitio una uideri posset. Cũ dico Iliada nõ ipm nomẽ ĩtelligo: sed subiectã nomini poesim. Itẽ illud. Sed uos q tãdẽ quibus aut uenistis ab oris? Et illud. Venimus huc uissi. Et illud. Dic mihi musa uirum. Et illud. Nos Troia antiqua uſæ deus applicat urbi. Horũ oĩum fere una uis ẽ. Tãtũ hic interrogat. ille respõdet. Hic præfatur. Ille adnarat. Res tota perridicula. Nã præter id qđ nõ oĩs oratio: quæ qđ noĩe designatur: exponit definitio est: nec illud quoq; definitio explicat: definitionẽ necessario cũ nomine æquali esse potentia. Si. n. hoc sit: tum rebus noĩa non arbitratu institutioneq; hominum: sed natura essent imposita. Nec agnominationes omonymiæue fierẽt: idest ad res dissimiles similia uerba accommodari non possent. Ex iis liquet: neq; eandem rem uideri esse definitiõem & syllogismum: neq; eius rei syllogismum posse constitui: quoius definitio teneatur. Dictum & illud est: p definitionẽ neq; ut sit res: neq; ut eius rei definitio sit: cognosci.

Quantum aliquid ualet ad demonstrandum rem esse: tantum ualet ad demonstrandum quid sit res. Item demonstratione non sciri finitionem: sed innotescere. CAP. X.

QVoniam uero hæc disputandi causa potius: q̃ decernendi sñia disseruimus: nunc quid horũ recte: qd perperã dictum sit: & quẽadmodum demõstratio effici definitio possit: extimabimus. Sed accerscenda res altius est. Sicut ergo quom tenemus rem eẽ: aliq̃do quærimus: q̃obrem sit: aliquando: nõ quærimus: qa ptinus: quã didicimus rẽ esse: quod ita eẽt: pspicuũ nobis fuit: nec retrorsum cõtingit: ut prius qſq̃: q̃obrẽ sit: q̃ ꝗ sit: cognoscat. Ita nũquã quærimus qd sit res: nisi nobis eẽ rem constet. Quid. n. stultius ineptiusue: quã definitionẽ earũ rerũ uelle scrutari: quas sint: nõ sint nescias? Ergo necesse nõ est definitione ostẽdi rem esse: q̃doqdoqdẽ præsumi & constare id oportet: anteq̃ ad definitionẽ accedas. Et quẽadmodum q rem demõstrat: qđ ẽ: simul & qđ ita sit: inuenit. Nam demõstrationes a causis ducunť. Ita sæpenumero fit ut ĩ demõstratione: quæ docet rẽ eẽ: definitio & qđ sit esse rei eluceat. Quod qdem: qua rõne: & quãdo cõtingat: repetẽdũ ab initio est. Esse rẽ concludimus in demõstrãdo multis modis: interim ex accidentiũ momẽtis: quæ ab rei substãtia longe sunt posita: interim ex aliquo: qđ ĩ re contineať: ut pars. Deos esse probat Chrysippus: quia uisuntur altaria. Id ab accidentibus trahiť. Stoici deos asserunt esse: quia mortalibus suppetias plurimas afferũt: futura uaticinantur: cœlestes globos ĩnumerabilibus sæculis cõmouent. Hæc a re sumpta demõstratio ẽ. Porro: quæ adsunt ĩ re: alia propius alia remotius sunt iuncta: qđ qdẽ exẽplis iisdem instruiť. Accidentia: per quæ tantũ docemur rẽ esse: nihil afferũt ad naturã & definitionẽ rei cognoscendã. Quãdo & eẽ rem ægre ac exiliter demõstrãt. Nã cognitio accidẽtiũ trãslaticia est: nec habet qcq̃ annexum qđ cogat. At ex iis quæ propria sunt: & ab rei natura depẽdent: ad definitionẽ & rõnem essentiæ facilius uenitur. Quantũ igiť efficatiæ habẽt res ad probãdũ rem esse: tãtum habent ad confirmãdum & demõstrandũ quit sit. Id hoc modo explicabiť. Proposita quæstio sit: ecquid deficiat luna? Quicũq; docet deficere: ppterea qđ luna: quomõ ad plenitudinẽ orbis sui puenit umbra nõ iaceat: ab accidẽte diluit quæstionẽ. Nec qcq̃ cõmunit unde possit intelligi defectus lunæ qd sit. Qui uero demõstrat: eo ꝗ lumẽ eius ĩplenilunio interuentu terræ occuliť: is ægregie ac proprie ostendit lunã deficere: atq; obiter occasionẽ uberẽ præstat: uti: sciatur qd sit defectus Lunæ: quia ueram causam miri huius nãsciscitur: Causa uero definitio: & ꝗ sit rei esse: est. Itaq; in hoc genere simul & ratio essentiæ: & quãobrẽ sit conspicitur. Quid est defectus? Occultatio luminis ob interpositum terræ? Causa ergo defectus ocultatio est. Quid ẽ tonitruũ. Restinctio flãmæ quã nubium cõflictus excussit. Definitiones has cõmuta ĩ quæstiões: & causas q̃obrẽ utrũq; sit: afferes. Quãobrẽ ẽ defectus? pp occultationẽ ex obiectu terræ ortã. Quãobrẽ tonitrus? pp restinctionem ignis in nube. Ex iis quæ dicta sunt patet: q̃uis definitio: & id quod rei esse est demonstratiõe addici nõ possit. Tamẽ fieri: ut ĩ iis q̃ p cãs suas mõstranť: p demõstrationẽ definitio eoꝝ ĩnoteat.

Quæ cãm non habent: eoꝝ finitionẽ non innotescere p demonstrationem. CAP. XI.

ILlud sane necessarium est recipere: hoc quod modo diximus: non esse passim definiẽdis oĩbus uerum. Sed tamen iis: quæ insunt ĩ alio: ut defectus: ut tonitrus. Sola enim hæc ĩ demõstrationem uocantur: eo quod medium in iis quoddam habentur: quod causa est: & conclusionis & rei. At quæ per se sunt: nec in alio insunt: in iis eadem ratio obseruari non potest: qa causam superiorem non habent per q̃ monstrenť: quoiusmodi sunt sua sciẽtiis singulis subiecta. Quæ tum ut sint: tum quid sint certum & constitutum esse necesse est. Nec alio modo cognobiliora euadũt: q̃ aut indictione: aut fide aliqua: aut periculo: demonstratione non euadunt. Quomodo ipsa sint principia demonstrandi: quod quidem omnes scientiæ custodiunt: unitatem esse: & quid unitas sit: cõstituit Arithmeticus: Non demonstrat deum esse: & quid sit deus sumit: philosophus demonstrare non põt: quia causam: qđ dii sint afferre nõ est. Nã consulere eos rebus humãis: & mouere se ppetuo agitatu: q̃q̃ ex momẽtis his substãtia eoꝝ percipitur: qa naturã diuinã attingunt. Nõ tamẽ sunt cãæ: qđ sint: nec qđ sint dii. Ac forte cõstitui descriptio quædam ex talibus possit. Hoc modo deus ẽ: animal sempiternum humano generi beneficium: definitio non possit: nisi concedendum sit causam esse aliquam quãobrẽ sint dii. Nam quod rei esse est: origo & causa intelligitur: quamobrem id: quod definitur: sit.

Tres esse species finitionum. CAP. XII.

DEfinitio multifaria est. Alia exponit: quod significet nomen: quæ ne definitio quidem appellari digna: sed interpretamentum potius quoddam uocis: quæ efferatur. Plerunq;. n. fit ut q definitiõis hoc genus audiunt: neq; si t ne res: neq; undenã sit nouerint. Nam uacuũ qd indicet: scimus. Sit nõ sit: aut quamobrem sit possitue esse: assignare nõ possumus. Alia defi

nitio rē qdē cōmōstrat eē: sed q̄obrē sit:nō cōmōstrat.Quoiusmodi ea est:Lunā deficere:est lunā nō col
lucere pleniluniis . Atq; hæc orō:q̄q̄ aliqd designat nihil tamē ad sciētiā demōstrat. Alia definitio simul
utrūq; cōplectit̄.Nā & ut sit res:& cām qđ ita sit cōtinet.Hæc definitio sola minio mīus demōstratio ē.
Nam id quod rebus esse ē a demōstratiōe demutat solo flexu.Eadē oratio paucis mutatis ī demōstra-
tionē & definitionē effingit̄.In demōstrationē hoc modo.Vbi flāma restiguit̄ tonat.In nube flāma re
stinguitur.In nube igit̄ tonat.Nā sermo in prima figura cōtinuus texit̄.In definitionē hoc modo.Toni
truum ē restīctio ignis in nube.Tertiū genus definitiōis eius est:quæ cām aliā unde sit habet:eoq; in cō
clusionē demōstrationis pōt cōferrit. Vt tonitruū ē elisus ī nube sonitus.Quarta forma definitiōis eo-
rum est:quæ prima īmediata sunt.Atq; hæc a demōstratione non differt solo situ:quia ad causam supe
rorem non refertur.Nulla enim causa primis immediatisq; est.Neq; conclusio item demōstratiōis di-
ci hæc potest:sed prīcipium potius & thesis : siue propositū quoddā essentiæ:quod demōstrari nulla ui
possit.Dempto igitur primo:tres modi relīquuntur finitionis.Primus is de quo ante mox diximus : q
ad id quod rei esse est ptinet:nec demōstrari pōt. Alter eius quæ a demōstratione positu casuq; solo eua
riat.Tertius eius:quæ demōstrationis cōclusio est.Orō certe illa quæ solā cām:q̄obrem:continet: qua-
lis hæc.Ira est libido repuniēdi.Tonitrū est restinctio igniū in nube:īmediata ē nec demōstrari usq̄ pōt.

Quattuor causas esse posse media demonstrari. CAP. XIII.

EX iis quæ rettulimus:propalā est:nullam finitionē demonstrari contingere. Nam solæ illæ
differūt a demōstratione positu:quæ cām rei quod ita sit edocent.Atq; hæ ad sciētiam solæ
appositæ uidētur.Quattuor autē numero ponimus genera causa℞.Primū substantiæ ratio
nem.Secūdū rē subiectā:quam materiā uocamus.Tertium:id:unde initium motus.Quar-
tum quoius gratia quippiam sit.Oēs hæ in demōstrationibus:q̄obrē:spectantur & medii termini sunt.
Ac ratio quidē substantiæ idest:qđ rei esse est:quēadmodū in demōstrationem ueniret: supra tanq̄ per
occupationē docuimus.Materia quoq; reddita est.Hæc in syllogismo regionē mediam maxīe obtinet:
propterea ꝙ in demōstratiōe omni:materia syllogismi uidet̄ medius eē terminus.Nā medius termīus
duas illas propositiōes cōsarcinat:in qbus cōstituta demōstratio ē.Porro sæpe accidit:ut materia ea quæ
propria sit allata:quæstio:quāobrē:cesset.Quāobrē aīalium corpora cōsumātur? quia cōtrariis cōstāt.
Redditur & primū mouens:q̄obrem mundus uisenda pulchritudine est? qa Deus opifex : hic id a quo
ortum motus habet cā & medium est.Quāobrem Socrates uxorē ducēdam rebat̄? ut liberos habere-
mus.Quāobrem fabricatus est mundū Deus? quia bonus erat.Hæc finis:& causa quoius gratia est.

Idem effectus per plures causas monstratur. CAP. XIIII.

TRactatio autem & constitutio medii atq; causæ non eodem modo in omnibus habet :sed
aliud priore ordine q̄ effectus est:ut mouens : aliud posteriore:ut fines:& ea quorum gratia
res quæq; & efficiuntur & sunt : aliud simul:ut definitio & quod rei esse est.Nihil uero pro
hibet:quin idem & gratia melioris notæ & ex usu materiæ sit.Verbi gratia : q̄obrē de later-
na egreditur lumen:quia necesse est:ut id quod foraminulentum est:& ampliusculos habet meatus: q̄-
le cornu laternæ uidet̄:per uim lumini sit:ut subtiliori gracilioriq;.Hæc necessitas materiæ ē. Huic cō-
iuncta & ratio boni pulchriq;:ne qui noctu procedunt ad aliqua offensent.Idem sed clarius in corpore
cœlesti apparet.Nam & conuertitur in orbem necessario quia nec graue ē:nec leue.Et gratia aliquoius:
ut q̄ proxime possunt:imitatione:accedant ad deum . Plurimis adeo naturæ operibus:& necessitas : &
finis inest.Patet hoc in dentibus:quorum primores acuti sunt:tum ꝙ ex osse gignuntur tenuiore:tum
gratia finis:ut cibo secando dirrimendoq; habiles sint.Contra maxillares lati & quod ex pinguiore ma
teria existunt:& ut in attritum molendo & subigendo sufficiant.Tonitruum quoq; duplici causa fit:&
ꝙ ignis restinctus necessario studet personatq;:& comminationis terriculamentiq; gratia:ut sontibus:
qui in tartaro sunt:formidinem afferat : quēadmodum Pythagorici cōminiscuntur.Dehīc duplex cu-
iusq; natura est:una quæ ad formam refertur : & hæc cum fine ipso eadem est.Forma oculi est uide-
re:idem est finis ad quem iuncti sunt animalibus oculi . Aurium audire:idem est finis ad quem datæ
sunt aures.Alia quæ ad materiam:necessitatemq;.In institutione auscultatoria de natura quemadmo-
dum materia esse necessitas uidetur:disputatum nobis abunde est.Ea ex fictione subiectiōeq; non ab-
solute necessitas dicitur: hoc modo.Si futuri sunt oculi:materiam talem adesse necesse est.Si dentes ta-
lem.Hæc igitur necessitas:in rebus naturæ omnibus habet̄ insita:quia materia quoq; oībus addita ē.
Item actus impetusue:qui ob materiā singulis corporibus sui debent̄:eodē genere necessarii sunt : nec
abiungi possunt ab iis:quo℞ esse uidentur actus:ut terra in mediū locū mundi ad pares angulos fert̄:
quia grauis.Contra ignis in cœlestē locū:rectis lineis:subuolat:qa leuis. Nec igitur p̄ter naturā extraue:
neq; uiolēter cōiūcta rebus necessitas est : sed suopte qbusq; nutu īgenioq;:& ut ita loquar:sponte natu
ræ.Videt̄.n.de substātia ipsa:& naturali quoiusq; tēperatura euenire.Violenta uero p̄ter naturā:p̄terq;
nutū extrīsecus afferūtur.Molitur āt natura qcqd molit̄ . Fere dixerim aliquoius gratia.Molitur inq̄:
qa gratia finis molitur.Qui aut bonus sit aut bonus eē uideat̄:a fortuna temere oīa.Nihil ꝓuenit ali-
quoius gratia:ēt si ī rebus illis consistat:quæ aliquoius gratia initæ īstitutæq; fuerīt.Tunc.n.qd cōmis-
sum fortuito dicitur:quotiens aliter atq; cogitatū est cecidit.Putearius fodiens offendit aurum: sed nō
propterea fodiebat ut aurum offenderet : sed ut æstuarium faceret.Processit alius ad balneas : debitorē
inuenit:recæpit argentum:non tamen egræssus est ut pecuniam referret.Pleraq; etiam ex iis:quæ par
tem & intelligentiam fierent : casu interim fortunaq; prodeunt.Restitutus quis ualitudini:ē:potu fri-

gidæ:quam tamen non ad ualitudinem:sed uoluptatis gratia sumpserit. Eodēmodo casu defensa na/uis a naufragio est:ꝙ eā tēpestas aliqua stationi tutæ applicuit. Domus certe aut lectica effingi casu non potest. Sed ne omnes quoq; artes fortuna æque participant. Aliæ parcius:aliæ amplius plurimum cō/iectura continentur:& sunt opinabiles. Atq; hæc plura fortasse sunt:q̄ p̄sens consideratio postulabat.

Quemadmodum effectus coæui cum causa demonstrentur. CAP. XV.

SEmper autem causa ea:quæ forma & essentiæ ratio est:quam magna ex parte pro medio accipi in syllogismo diximus æquæua rebus ē:quarum est forma:seu illæ iam sint:seu gignātur futuræue sint:iis quæ iam sunt hæret indiuidua. In iis quæ gignūtur: gignitur: cum iis quæ exoleuerunt exoleuit:in iis quæ futura sunt:futura etiam ipsa est. Quamobrem defecit Luna pridie? qa terra īter Solem & Lunam extitit media. Quamobrem deficiet postridie? quia existet media. Quamobrem deficit modo? quia existit media. Igitur in his causæ cum effectis suis inuicē respō dent:& quasi pedem pariter ponunt:unde & reciprocantur.

Quemadmodum effectus non coæui causam demonstrent. CAP. XVI.

IN iis uero: quæ simul non habentur:sed causæ temporibus præeunt: quales parte plurima sunt agentes:ut Sardas aggressi bello:quod contra Mædos suscæptum est: causam dedere: & raptores Helenæ:ut Ilium euerteretur:in iis inquam:nec responsus ille:nec regressus ser/uatur:neq; eadem necessitas demonstrationis descendentibus atq; ascendētibus perpetua ē: sed si cæptum a causa sit:conclusioni necessitas non affertur:si ab euentis affertur. Domus ē:oportet igitur haberi. Parietes sunt:oportet igitur fundamenta esse iacta. Agamus retro fundaméta:sunt:igitur & parietes. Parietes sunt:igitur & domus:non sequitur.

Quēadmodum cum hoc post hoc oritur:continuatio hæc accipienda sit. CAP. XVII.

SEd hoc mirum cuipiam illico sit. Nam si quod factum prius est:causa eius nō dicitur: quod posterius factum est:quomodo id cōtinuādæ generationis causa fuerit? idest ne subcisiuus rerum ortus interpollari unq̄ habeat:an tēpus propterea quod continenti serie est: uideri facit res:quæ modo fiant:contineri cum factis? Nam omnis generatio in tempore absoluitur esse quicq̄ generatum & factum:generationis consumatio finisq; est:ut punctus lineæ. Ergo quemad/modum linea inter puncta dirimitur:neq; præterea cum parte quæ consequitur:continua est:ita si fa/ctum quicq̄ esse & generatum notaueris:necesse erit generatio insequens attineri non possit cum prio/re. Nam generatum esse aliquid in confinio temporis:& momento contingit. Tempus ex momentis non constat:neq; generatio ex iis:quæ quod cum præfatione dixerim ueniæ sub hoc nomine: genera/tum esse:intelliguntur. Sed hæc ab instituto nostro aliena sunt. Diligētiusq; de iis in libris de motu egimus:illud manifestum est in iis:quæ plerunq; eueniunt:ab effectis:ad causas:& a posterioribus ad priora necessarium recursum uideri. Siue.n.generatio esset continua:inter effectum & causam:siue inter posterius:& prius:media causa interueniret. Nunc ꝙ accæptio terminorum cōtinua non est: ad imme/diata procumbit & cessat. Si domus sit:& parietes. Si parietes:fundamenta. Si fundamenta:cementum & lapides. Inter hos trios nihil intercidit.

Quādo demōstrationes reciprocæ:circularesq;:singularesq; locū habeant. CAP. XVIII.

VErum quom aliqua huiusmodi habeantur:quæ se circuitu quodam inuicem generent: ī iis & demonstratio obambulatoria locū habebit:quoniā hæc ī totū reciprocāt:sibiq; mō cau/sæ:modo effecta uicibus sunt:ita ī argumētādo robur & felicitas par:siue ab initio:siue a sū/ma auspiciū capias. Terra imbri madida halat uapores:hos ui caloris efferri necesse ē. Ex his nubē cogi oportet:hac coacta imbrificataq; denuo madescit terra. Hoc autem est id a quo sumptū exordium est. Res ergo in orbem deducitur. Vno aliquo posito aliud oritur:quo orto subinde aliud nasci/tur:quo nato:iterum ad originem resilitur.

Effecta quæ maiore ex parte eueniant:probari per media eiusdē generis. CAP. XIX.

SAne habitus hic maxime cernitur ī iis:quæ ꝑpetuo ac necessario generātur. In qbus.n.necessarius ē circularis motus:ī iis & demōstratio circularis necessaria ē:ī his uero:quæ fere:ac ꝓ/pensius euadūt:directa ratiocinatio ē. Nec ab utralibet ꝑte initur:ut dictū est:sed a consequē/tibus tātū. Atq; in iis media quoq; ipsa ex eodem genere coniuga & quasi popularia adhibere oportet:idest quæ plurimum fieri soleant:& possibilia non necessaria sint.

Quēadmodum finitio indiuiduæ speciei inuestiganda sit. CAP. XX.

SEd redeundū unde abscessimus. Quom definitio demōstratione confirmari nō possit:ꝑ demōstrationē reddi euidens possit:inueniēda nobis aliqua ratio est:qua uenari eā uestigareq; facile sit. Ex iis quæ in eo:quod rei eē ē:adsunt cōia:q̄dā extendunſ ultra genus naturæ eius:q̄ sumiſ finiēda:quædā citra cōsistūt. Inest ternario aliqd eē. Est.n.numerus. Inest īparitas: sed ipsum eē supra ē:q̄ numerus & q̄ natura ternarii. Nā & aliæ res dicunſ eē:quæ numeri nō sunt. Imparitas citra est:quia tantum ad naturam numeri pertinet. Adest quinario:adest septēnario:adest nonario: & cæteris eius formæ:quibus omnibus numerus inest cōmunis. Reponere igitur ac resiligere prædi/cata tot oportet:quot iuncta non excedant id quod finire uolumus: etiam si seorsum singula in plus ualeant. Inest ternario numerus:inest imparitas:inest ut primus imparium sit:atq; hoc bifariam: & ꝙ eum numerus alius non metitur: & ꝙ in numeros alios referri aut resolui non potest. Hæc igitur definitio termini est. Numerus impar primus incompositusq; dupliciter. Harum conditionum prior

omni numero impari promiſcua eſt. Poſterior binario. Propria utraq; nulli extra q̃ ternario. Quã uero hic ſit finis ternario liq̃bit: ſi conſtitutum ſit definitionem ineſſe rei: quoius eſt neceſſario: & ſoli: quorũ utrũq; certiſſimum ẽ. Neceſſario: quia quæcũq; in definitione ſunt: in ſubſtantia prædicantur: quæ in ſubſtantia prædicantur: uniuerſalia & neceſſaria ſint neceſſe eſt. Soli: nam da non ſoli: erit ergo genus & inerit pluribus. Sed credo quibus definitio inerit ternarii: quæ nõ ſint ternarii. Ergo huiuſmodi oratio definitio eſt: & quod eſt eſſe rei ſignificat. Eodem collectu definitio hominis ſarcitur: animal rationale mortale: uel animal bipes inceſſile. Atq; hic modus finiendis indiuiduis ſpeciebus cuſtodiri debet.

Quemadmodum definitio generum inueſtiganda ſit. CAP. XXI.

GEneribus autem iis: quæ ĩ ſpecies alias ſoluuntur: ſparguntur q;: definiendis: uia hæc ſeruabitur. Primũ ſummẽdæ ſunt oẽs eius generis ſpecies ĩdiuiduæ: ut numeri ternarius: binarius cæteræ formæ. Fingamus. n. has eſſe ultimas ſpecies numeri: uel q̃uis alia. Item oĩs ſpecies lineæ quæ ſint recta circũiens linea. Oẽs ſpecies anguli quæ ſint acutus retuſus directus. Deĩde harum ſpecieꝝ definitiões promẽdæ: ut paulo ante præcepimus. Tũ ſumenda legẽdaq; omnia: quæ ſint ſpeciebus iis quæ definiantur: cõmunia. Quid eſt linea recta? Longitudo citra latitudinem: quoius puncta media non prominent ab extremis. Quid eſt linea circũducta? Lõgitudo citra latitudinem: ad quoius ſummum lineæ omnes a centro ductæ ſunt pares? Quid eſt linea? linea? Longitudo citra latitudinem flexuoſa. In omnibus itaq; finitionibus linearum: longitudo citra latitudinem ut quiddam cõmune ponitur. Hoc reponendum: deinde redeundum ad lineam: & in quo ex decem principiis ſit: q̃rendũ: & quoniam in quãtitatis genere eſt. Hoc ſumendũ & cũ illo cõi: quod in definitionibus omniũ ſpecierũ cõperimus: iungendũ: ita definitio lineæ tota hæc fuerit. Linea eſt quantitas citra latitudinẽ lõga. Nam genus ſummũ cũ iis quæ oĩbus ſpẽbus communiter ĩſunt: definitionem generis citerioris cõſtituit. Ea. n. cõmunia ſumenda: quæ ſupra non ſint: q̃ genus quod definitur: & quia ſupra nõ ſunt: ſoli generi propriũ qddã efficiũt: nã genus ex ſpeciebus ſuis conſtat: & quemadmodum genera per ſuas ſpecies ſunt: ita quæ generi inſunt: per ſpẽs ineſſe putãdum eſt. Principia ergo definiendi finitiones ſpecierum ſimplicium ſunt. Simplices audio indiuiduas. Id enĩ quod ſimplex eſt: ubiq; rõnem principii obtinet. Et hic definitionis generũ modus: quotiens ĩ definitionibus ſpẽrum aliquid contineť commune. Quotiens uero nihil continetur cõmune: tũ ſcire oportet ſpecies illas ſub uno genere cõpræhendi nõ poſſe. Cauſa exempli. Quid ẽ altitudo animi? Primũ ſumo uirtutis eius ſenſilia: hoc eſt: oẽs qui magno animo memorãtur fuiſſe: Alcibiadẽ: Aiacem: Achillẽ: oĩbus his cõmune illud aderat: iniuriã accæptã ĩpune abire nõ pati. Sed hic bellando ulciſcebatur: ille obiraſcẽdo: alius ſibi ipſi manũ afferẽdo. Creduntur: & Diogenes: & Socrates magnanimi fuiſſe. Nunquid & hos ĩ eos magnanimo dixeris: ĩ quo Achillem? Aiacem? Alcibiadem? Quod iniuriæ ĩpotentes eſſent? nequaq̃: ſed in eo ꝙ res quæ ĩ fortuna eẽnt poſitæ: aſpernarentur inſuper haberentq;. Ergo diuerſa in his: & in illis uirtutis huius ratio eſt. Illi propterea magnanimi appellantur: ꝙ notam honoris modice non tulerunt: hi propterea: ꝙ bona fortunæ deſpicata contẽtaq; habuerũt. Nihil ĩ his uiſitatur cõe. Non ẽ igitur magnaminitas genus: ſed duæ uirtutes ſunt oĩno abiũctæ: ac diſſimiles: ſed q̃ ſocietate ſola noĩs ut cætera omonyma cõuenire uideãtur.

Facilius ſpecies q̃ genera definiri. CAP. XXII.

EX iis delucet: longe facilius ſpeciem indiuiduam finiri: q̃ genus. Ea enim quæ ſingularibus ĩſunt: communia magis q̃ quæ ſpẽbus perſpicua ſunt. Definitio ſpeciei & ſingularibus. Definitio generis ex ſpeciebus colligitur: ſane. Præterea euidentior ſpeciei q̃ generis a gnominatio omonymaq; eſt. Proinde ſpecies dicitur ſenſuum eſſe. Senſilia facile dignoramus: omonymæ ſunt: nec ne: ut hominem pictum a uero. Agnominatio generum: non niſi per collationem ad ſpecies diſcernitur: ideo animal pictum omonymos animal uocatur: quia homo pictus omonymos homo intelligitur.

Quemadmodum diuiſio utilis finientibus ſit. CAP. XXIII.

SI hæc uera ſunt: expeditius uř finibus quærendis a ſpeciebus incipere ſubireq; colligendo: q̃ a generibus deſcendere diuidendo. Diuiſio certe per differentias generum commodiſſima eſt ad ſumendum: quæ per ſe: & uniuerſaliter prædicatur: quoniam ordine quodam incedit quaſi gradatim: incernendo & ſeligendo quæ per ſe adſint. Semper enim differens generi diuiſo additum: genus integrum conficit. Iterum genus hoc diducendum per differẽtias alias ẽ: idq; uſq; eo perſequi oportet: dum finitio e duabus rebus perfecta genere & differentia citima coaleſcat. Dixi genere: quia omnes ante citimam differentiæ ſi cum genere commitantur: integrum genus unum attollunt. Quod quidem etiam ſi innominatum eſſet: tamen uis in eo generis appareret. Nam & ualeret in plura: & ĩ eo quod rei eẽ eſt prædicaretur. Modus hic mirifice ad ordinem confert. Nec præterit quicq̃ eoꝝ quæ ĩ ſubſtãtia cõtineniť. Nã ſemꝑ neceſſe differẽtias maiores priore ſitu diſpõere: neu quæ uellicatim ĩcõditæ aut ꝑpoſtere adducãť. Quod ſi forma hæc ĩ diuiſionibus neglecta erit: ſæpe fiet: ut genus nõ ĩ differẽtias generis: ſed ĩ alias diſtrahať: ut q aĩal ĩ totipẽne & ſciſſipenne diuideret: is nõ aĩalis ſed uolatilis differẽtias afferret. Ille aĩalis differentiæ ſunt: uolatile: greſſile: aquatile. Prima igitur in hæc cõmitenda diuiſio ẽ: deinde aĩal uolatile: genus alteꝝ ĩ totipẽnæ & ſciſſipẽne ſoluendũ. Ac primæ quidem differẽtiæ ĩ quodq; genus cõueniũt. Aĩalis differentiæ in quodq; aĩal cadũt. Volatilis differentiæ ĩ totum auitiũ. Piſcis differentiæ ĩ oẽ piſcitiũ. Hac uia eunti & ordinẽ hunc ſeruãti: nihil prætermittitur: nihil redundat: ſi aggrediaris alia: neceſſe eſt collabare: & inſcienter facias.

Contra Speusippum:q putabat scire oportere oīa:eum qui recte finiret. CAP. XXIIII.

VIsum autem Speusippo ē:utiq; non recte:eum qui definiturus sit:scire omnia oportere. Necessarium inquit est:omnes rei differētias teneri:per quas genus id quod definire uelis:a cæteris differat. Hoc nemo assequi potest:q cætera non cognoscat. Primū id nō est necesse oēs differentias sciri:propterea q̄ ifinitæ ab accidentibus trahi possunt. Quibus res eadem speciæ cōpræhensæ iuicem discernuntur. Socrates a Platone:Zuthus a Callia. Quocirca nihil attinet scire has:neq; ad substātiam rex̄ idicandam:neq; ad finitionem earū constituēdam. Deīde q genus ī differētias propinquas & contrarias diducit:ut aīal ī rōnale & irrōnale:& p̄terea cognoscit hoīem ī altero mēbro diuisionis reponi:& sumit rōnale:non illico necesse est eum scire:quæcūq; sub irrōnale:quod alterx̄ membrum distributionis est cadunt. Nam abūdanter scitur:hoīem esse aīal rōnale:si ītelligitur:sub altero discrimīe contineri posse. Rursum aīal rōnale:aliud mortale:aliud īmortale. Sumatur mortale:nihil necesse præterea est:ut quæ īmortalia dicantur:quærere laboremus. Ergo hæc orō speciei:quæ comitatu differentium oīum sæpta exaggerataq; est:definitio substantiæ appellatur. Illud adeo nō potest dici:quom speciem differemus sub altera obuersarum necessario comprehēdi. Sumptum id esse utiq; non confessum. Nihil enī æque perspicuum est:q̄ si differentiæ generis proximæ iunctæq; afferantur. Et quæ ita iuxtum ex altera parte adhibitæ respondentesq; sint:ut nihil medio spacio hiet:speciem ī altera earum includi.

Tria præcepta diuisionum. CAP. XXV.

PLane ī diuisionibus:quæ ad finitionum momenta pertinent:triplex obseruatio necessaria ē. Primum sumenda sunt:quæ quacunq; de re:quam finimus dicuntur prædicatione qd sit: ut genera & speties:cum qbus differentiæ eorum sciscendæ. Idq; ex Topicis petendum. Nā quemadmodum loci sunt:qbus accidens qcquam:sit nec ne:discernitur:ita sunt:qbus genera & differentiæ substantiales noscuntur. Alterum præceptum est ut differentiæ collocentur & digerātur ī seriem. Hoc fiet:si maiores quasq; loco priore constituas. Tertium est:ut diuisio usq; eo euadat:dū perueniatur ad ultimam spēm:quæ ultra concidi non possit:& dum proprium qddam ex oībus exeat: quod ī aliam rē nequeat transferri. Orōnem his rebus ac præsidiis ornatam expromittere poterimus absolutā esse finitionē:ut quæ ī eo quod rei esse est:prædicetur:& cū eo quod finiendū sit quadret.

Solum uniuersalia definiri. CAP. XXVI.

SEmper autem definitio uniuersalium est:quemadmodum oīs & disciplina & ars. Medicus ualentia spectat non huius oculi:sed simpliciter speciei:& simpliciter oculi. Sicut uero in demonstrationibus primum id curari debet:ut cōclusio seria sit:ita ī definitiōibus:ut res quæ definitur:fiat conspectissima. Obscuritatis multæ sunt causæ. Præcipua ea quæ ī assignatiōe differentiarum potest contigere. Quapropter quærendis iis caute & solicite uersari oportet:quia communes pluribus sunt. Definitio quemadmodum per demonstrationem euidens fieret:& quemadmodum uestigari haberet:executi affatim sumus.

Ex ratione diuisionum:& commentatione dissectionum : uberem copiam dissoluendis quæstionibus comparari. CAP. XXVII.

AT uero facile sit:causam q̄obrē qcq; est:reddere & quærentibus de nobis:qcquam: abundanter occurrere:& ratio diuidendi & dissectionum commentatio ī promptu habenda:quā nobis primus Aristoteles perscripsit. Si enī quæ propriæ singulis generibus sunt dissectiones nossemus:suppeditaretur nobis ad sciēdum quod quæq; res sit:mirabilis copia. Nā ea quæ: generibus oibus īsunt communia:p ea quæ sigillatim habent:exqrere est. Verbi gratia:in aīali aīatum & sensibile per distributiones sciunt. Quom.n.substantiam per aīantē & inaīantē diuiseris: tū cōperies animal ī substantiam aīantē referri. Denuo quom substantiā aīantem ī sensibilē & insensibilē solueris: tum ītelliges aīal in substantiam sensibilē reponi. Hæc per diuisiōes noscunt. Per anatomē uero.i.mēbrorū cōsectionē ītellectū ē:oē aīal ex humidis & siccis cōstare. Eadē ratio ad singulas spēs accōmodata magno usui erit. Proīde & piscē proscidere:& auē exdorsare utile fuerit iis:qui cōmunia piscibus & auibus uolūt excipere. Quāobrem quædam cōmunia ex diuisione summi generis:quædam ex dissectione ista sumentur:qui hæc ad manū habuerit:causas plurimax̄ rerū cognoscere & reddere poterit. Oīa namq;:quæ in genere uniuerso insunt:per ipsum genus in species quoq; transeunt. Quamobrem scissipenne animal gallinaceus est? quia uolucris. Quamobrem caret pulmōe glanis? qa piscis. Quod si genus non habet nomen:tamen effectio aliqua deprēdi pōt:quæ compluribus ex natura sit communis: ut cornigerū esse:ex hac quæ sequunt adiunctaq; sunt spectanda. Primū est omasum habere. Est autē omasum boum & ruminantium uenter:alterx̄ est primoribus maxillæ superioribus dentibus carere. Hæc ex anatome colligūntur. Rursum qbus contingit cornuta eē:ceruis:bubus:capris:iis illa inesse necesse ē:quæ ex hoc q̄ cornua habentur:sequi solent. Illud ergo fuerit medium. Si quærat q̄obrem bos omasum habet? quia cornigerum aīal est:q̄obrē ceruo uita lōga? qa uacat felle. Sed & hoc medium ex dissectione sumptum est:quod uero ex medio consequitur accidit medio. Accidit & iis quox̄ communis affectio ē. Medium igitur modo per consectionem:modo per diuisionem accipitur. Sūt & quæ p̄portione sola cōia sint:ut spina:os sæpium. Est autem sæpium quidam insitum sæpiis ualidiusculum: latiusculumq;:fungosum ac friabille:inter spinam & os:naturam mediam referens. Hæc seligere oportet:ut quæstionibus in hoc genere propositis respondere in promptu quoiq; sit.

Quæ ſint eædem quæſtiones. CAP. XXVIII.

QVæſtiones autem eædem dicuntur:quæ idem medium continent: & quibus eadem ratio ſatiſfacit.Quamobrem lapis magnes trahit?quamobrem electrum?Quamobrem cucurbicula medicinalis?horum omnium ut Platoni placet cauſa eſt:reciprocatio:ſic enim antiperiſtaſim uoco.Idem medium uel ſpetie intelligi uolo:uel genere.Spetie idē in exemplo ſuperiore eſt.Nam tria illa mira reciprocationi aeris tribuunt.Genere hoc modo.Quāobrem echo redditur?q̄obrem aſpicientes in ſpeculum formam ſuam agnoſcūt?Quamobrem arcus cœleſtis fit? Oīa hæc per refractionem & diſſultationem contingunt.Aeris echo obtutius repræſentatio radiorum arcus.Quæſtiones igitur inter ſe eodem:quo & media:diſcrimine different.Ita aliquæ ſpetie:aliquæ genere conſentient.

Quæſtiones quaſdam ſub quibuſdam quæſtionibus contineri. CAP. XXIX.

ESt & modus alius:quo inter ſe quæſtiones multæ conueniunt:ut cum cauſa unius quæſtionis ab alterius pendet:& continetur ſub illa.Verbi gratia:quamobrem Nilus torrentior ab Idibus uidetur.Quia menſis quomodo exit hyemantior eſt.Atq; hæc una eſt quæſtio:quāobrem hyemantior eſt menſis:quomo do exit:quia luna tum decreſcit:& collucere deſinit:hæ duæ quæſtiones diluuntur cauſa una fere.i.coitu ſolis:ſed intereſt:q coitus proxima ratio ē:quod luna īterlunis collucere deſinat.Remota:quod menſis uergens hyemātior ſit.Remotiſſima:quod mēſe prono fluuius concitatis & properantibus aquis uehatur.

Demonſtrationes ex reciprocis conſtare. CAP. XXX:

AD hæc ambigat quiſpiam de cā:& eo quoius eſt cā.Cām ipſum mediū uoco.Id quoius ē cā cōcluſionē.Quēadmodum medio allato ponitur cōcluſio.Ecquid ī cōtrariū cōmeet cōcluſione poſita:uti mediū afferat::piculoſum id uideri:ne oīs demōſtratio redux & reciproca euadat.Deficit luna:qa īterponit̄ terra.Interponitur terra:quia deficit luna. Sed quēadmodum ſubabſurda res eſt:demōſtrationem conſtituere ex retortis:atq; iis quæ inuicem probētur.Ita demōſtratio putāda non eſt:quæ nullo modo aut ex cā:aut ex aliquo:quod cogitatiōe prius ſit:ducatur.Nam lunam deficere:non eſt cā quod terra ſe mediam oggerat:ſed poteſt eſſe concluſionis:utiq; rei nō poteſt.Atq; hoc latiſſime patet:q̄doq̄dem defectus lunæ in definitione terræ:aut interpoſitionis illius non ponitur.Contra in definitionē defectus:terra & interpoſitio eius ingreditur. Quod ſi nō reciprocarentur:ſed concluſio ſemper effectibus mandaretur:medium cauſis:neceſſe eſſet plura media:& plures cauſas haberi eiuſdem concluſionis:quod fieri non poteſt.Porro tam effecta q̄ cauſæ in demonſtrationibus uicem uniuerſalium cauſarumq; obtinent:& tum hæc:tum illa in ſubiecto genere continentur.Quamobrem decidua arboribus folia ſunt:ſiue cauſam afferras:amplitudinē foliorū:ſiue īopiam humoris calidi:uterq; ordo ſtabit.Quæ defrōdeſcunt earūdem folia exilitate caloris humidi contrahi & quarum folia contrahuntur:eaſdem frondes dimittere.Nullum autem incommodum ſuſcipitur:ſi cauſa talis cū ſua concluſione retorqueri dicatur.Nec.n.eadem ratio utrinq; reciprocādi ē: ſed quom ab euentis ad cām ſubitur:ſyllogiſmus tantū uocatur:quom e cōtrario eſt: abſoluta demonſtratio dicitur.Sane media plura:& cauſæ plures eiuſdē rei eſſe:niſi per accidens nō poſſunt.In quo genere demonſtratio a ſignis & ex accidenti proficiſcitur.Quamobrem folia decidunt arboribus?qa contrahūtur & obareſcunt.Vnde ortum incendium eſt?Ex reliquiis cinerꝫ aut carbonū.Sed dictum ſæpe eſt:demonſtrationes hac forma deminutas imperfectaſq; eſſe:atq; in iis media:non cās rei:ſed cōplexionis ītelligi.Explodenda igitur ab īſtitutione noſtra hæc ſunt:ſed præcipue quæ per accidens conſtāt:ut ex qbus īterrogationes ſcitæ afformari nō poſſint.Nemo.n.quærit quāobrem arbuſta nigra:aut uitis pulla:aut ſuffulta platanus folia deperdant.Sed ſimpliciter quamobrem arbores nudētur.Huius rei una eſt omnibus arboribus cauſa:& merito.Cauſa enim quod folia amittant:definitio eſt: & eſſentia illius caſus:quæ nihil aliud eſt:q̄ contractio humidi.Quemadmodum cauſa defectus lunæ: nihil aliud eſt: quam īteruentus terræ.

Medium ſequi conditionem maioris extremitatis. CAP. XXXI.

IN demonſtrationibus ex iis terminis:qui in concluſione collocantur:maior extremitas dicitur:quoius cauſa medium eſt:minor extremitas:quoi medium cauſa eſt:medium:ipſa iam cauſa.Ratio igitur maioris extremitatis:quæ in concluſione ponitur:medium eſt:quo circa maiori extremitati reſpondere medium oportet:ut ſi omonyma:ideſt cognominis hæc ſit:omonymum:& medium ſumatur:ſi ad proportionem:ſimilis: ideſt analoga:eodem modo & mediū ad proportionem ſimile afferatur.

Quemadmodum reciprocent ſubiectum & affectio. CAP. XXXII.

DE reciprocatione autē cauſæ: & eius quoius eſt cā: & eius quoi eſt cā:ita res habet. Voco id quoi eſt cauſa ſubiectū:arborē:uitē:ficū.Id quoius eſt cā: affectionē.Defrōdeſcere:cām: humorem cōtrahi:aut quiduis aliud.Dictū ē ſupra cām:& id quoius eſt cā inuicem cōmutari:ſi eiuſmodi ſint:ut definitio cauſa ſit:id q̄d definitur effectū. Nūc quemadmodū reciprocet cum ſubiecto:breuiter explicādum uidet̄.Si ex genere ſubiecto ſingulare aliquod & ſenſile adhibueris:locum reciprocatio nō habebit:ut ſi quæſieris q̄obrem ficus:aut morus folia dimittāt. Nam dimittere folia & humorē:inopia caloris cōſiſtere:affectiones ſunt amplius fuſæ:q̄ ut commeare poſſint cum ficu:aut uitæ.Sin uero arbores in cōmune attuleris:qbus folia decidunt:tū reciprocatio & coæquatio ſe-

ria:& incolumis fuerit. Oportet igitur id sciri: quod omnibus arboribus: quæ amittunt folia: inest cõmuniter: ut ex eo id sumamus: quod subiectum huius affectionis sit: de quo nectenda sit quæstio: quãobrem. Huic enim primo causa inerit: medium: & quod plus est: inuicem commeabunt. Obseruatum est non cadere arboribus folia: nisi quibus illa sint lata: cum hoc & cã ipsa & id: quoius cã ẽ reciprocat.

Eiusdem effecti plura esse media: sed non prima omnia. CAP. XXXIII.

SVnt autem in quæstionibus iis termini quattuor: decidere folia: succum concrescere: latifolium esse ficus. Duo sunt extremi: duo sunt medii: sed unus subiecto propior & subiecto cõmunior: alter prædicato affinior: cum quo: & reciprocat. In iis igitur: quorum media plura sunt: utrum eorum causam dixeris: quod de subiecto prædicent̃ affectio: nimirum id quod iunctius subiecto est: quia per hoc inest & remotius. Verbi gratia: ficum esse latifolium: potius causa est: quod ei folia decidant: quoniam per hanc habetur alia causa in fieri: quæ est succum cõsistere: inarescereq;. Dicat aliquis clarissime uideri plura esse in quibusdam eiusdem rei media. Nam in commune causa deliquii: & interuentus Lunæ in Sole: & interuentus terræ in Luna. Certe plures finitiones eiusdem rei afferri non possunt: nominis possunt.

De habitu principiorum: & quemadmodum cognitio uniuersalium in homine pariatur. CAP. XXXIIII.

DE demonstratione dictum est ut constet: dictum etiam de sciẽtia demostrãdi: quoius opus demonstratio est. Nunc de principiis eius quemadmodum cognitio eorum ingeneretur in nobis: & qui habitus sit: quo illa innoscantur differemus. Sed antequã descẽdimus: purgãda quædam: & amoliẽda: quæ uidẽtur obstare. Necesse ẽ prima prĩcipia aut cognosci a nobis dicere: aut non cognosci: si cognoscimus: aut demõstratione: aut alia uia cognoscimus. Itẽ aut sciẽtia: aut uirtute oĩno aliqua: pleraq;.n. sciri p demõstrationẽ nõ possunt: quæ nihilominus sciunt̃ ut finitiões. Sciri certe prĩcipia demõstrationis: necesse ẽ eũ qui scire uult: quæ de prĩcipiis oriũtur: idq; supra & probauimus. Nec illud prætermissimus prĩcipia demõstrandi: demõstratione ostendi non posse. Videamus nũc: ecquid horũ: quæ prima ĩmediataq; sunt: sciẽtia saltẽ aliqua: aut potẽtia sit: sed a quæstiõe illa initium capiamus: prĩcipia hæc iam ĩde ab ortu nostro ĩsignita ĩpræssaq; aĩo sint: qdẽ: sed lateant. An uero tũ demum quom adulti iã sumus percipi a nobis: cognosciq; soleãt: & Hercules ĩsita illa ĩ nobis aliquãdo esse: nec intelligi: nõ põt defendi: qa queadmodum demõstrationẽ tenere nemo põt: si tenere se ignoret: ita nec scire prĩcipia q scire se nesciat: tãto præsertim exqsitiore hoꝝ noticia q̃ demõstratiõis. Altera adeo pars: quæ uult principiorum noticiam: progredientibus & confirmatis ætatibus alui. Dissentanea a nobis est: qui statuimus omnem doctrinam disciplinãq;: ex præsumptis quibusdam & ante perceptis existere. Nihil.n. principio supiusve priusue est. Hæc sunt quæ controuersiam pariunt: nec dissolui possunt nisi uis animæ aliqua inueniatur: quæ prima inter cæteras cognoscat. Et a qua principiorum intelligentia originem habeat. Ac uidetur quidem hæc omnibus animalibus data: quippe quibus innexa sit discernendi quædã: iudicandiq; ratio. Sed quãuis omne animal instructum sensibus sit: nõ tamẽ iuditio æque ualet omne. Sunt enim ex iis alia: quæ abiuncto sensili spectrum eius diutius seruant: alia quæ non seruant. Eorum quæ non seruant: quædam omnino non seruant: ut muscæ: uermiculi: culices: quædam exilites: ut brutorum & auicularum: nonnullæ: quæ cantibus: quos audiunt: insuescunt. Ea in quorum animis res sensibus percæptæ non mansitant: nihil sine sensu cognoscunt. At quibus digresso sensili imago eius insculpitur: ut si Socrate abeunte formam eius detineant animo: potest iis alia cognitio: q̃ quæ per sensum accipitur: contingere: atq; hæc ĩ animalibus imperfectis memoria dicitur: quoius id officium modo est: ut simulachrum rei eius: quæ accæpta sensibus est: ĩ thesauro suo diu custodiat. Quædam præter hoc & connectere: quæ in memoria condiderint: possunt & similia similibus conferre. Quod genus rationalia perfectaq; sunt. De sensu itaq; proficiscitur memoria: ut dictum ẽ: de memoria oritur peritia & experientia: utiq; si de aliqua re sæpius agitatum cogitatumq; sit. Nam memoriæ ut ita loquar multæ una exit experientia. Hoc enim quod fel discutit: primum sensu percipio: ueratrum esse: deinde & secordor: iterum sentio: & iterum usum eius agnosco: & iterum memini. Simul hoc periculum sæpius fecero: tum ex pluribus sensionibus memoria una coalescit: & ex memoriis multis peritia hæc consurgit: ut scientia ueratrum bilem trahere. Hæc peritia ĩ dies accrescit: sensu: experimentis: memoria: confirmatur. Tandem enuntiatum uniuersale reponitur: idq; ĩ anima obmanet: tale omne ueratrum purgat.

Vniuersale a sensu ortum habere: & ab intellectu formari. CAP. XXXV.

VNiuersale autem notio est quædam in singularibus reperta & ad plures differentias ptinẽs. Hæc initium artis & scientiæ omnis est artis: si circa ea sit: quæ oriuntur & occidunt scientiæ: si circa his contraria. Neq; igitur iam inde ab initio uitæ principia sciuimus: alioquĩ perfecti absolutiq; nasceremur. Neq; item ab alia potentia priore præstantioreue: oriũtur hæc. Alioquin confitendum haberemus: aliquid prænosci ante principia: sed a sensu & memoria congregãtur. Nam quemadmodum inclinato exercitu fusoq;: si unus aliquis resistere incipiat: sæpe fit ut alius primum: deinde alius: atq; alius conuolet. Demum globo facto: & fauore multorum addito animo: tota acies iterat pugnam: & redintegrat prœlium. Ita de simulacris dicendum: & reliquiis inhærentibus earum rerum: quæ sensu hauriuntur: primo uestigio secundũ allinitur: secundo tertiũ nectit̃: ab iis alia confluũt: corrogãturq;: de qbus postremo ulĩs q̃dã nocio conualescit. Hæc.n. aĩæ acrimonia ẽ: ut etiam

ſi genera:quæ accidunt ſenſibus continenter laborentur & fluerent:tamen ſimilitudines eorum exci/
pere & memoria continere poſſit:& quod in ſingularibus com mune uniuerſaleq; eſt:deprehendere
notareq;.Nam & ſenſus hoc percipit.Quotiens enim Socratem quis agnoſcit:ſenſu:una & hominem
agnoſcit:in Socrate.Et qui hoc rubens:hoc candidum uidet: ſimul & rubens & candidum uidet : nec
quiſquam eſt qui Calliam & hominem:ut eandem omnino rem ſentiat.Alioquin ſicut non ē niſi un/
us Callias:ita uidere nō poſſe alium hominem niſi Calliam.Sed quom Socratem uidet:uidet in Socra
te id quod in aliis quoq; hominibus ſimile cōmuneq; ineſt.Quare ad quēdam modum uniuerſale ſen
ſu percipitur:non tamen ſeorſum a ſingulari:ſed obiter ſubindeq;.Alia quippe uis ē:qua ſenſu circa ſua
incidētia ſubiectaq; occupato:ipſa unum ex multis rimatur:indifferens:ex differētibus:idem ex diuer/
ſis:promiſcuum ex impromiſcuis colligat:hominem:ex Ariſtone & Callia:animal:ex homine;& leo/
ne: ſubſtantiam: ex animali & planta.Durat enim aſcenſus hic:uſq; eo:dum multa ī aliquid:quod unū
omnino ſimplexq; ſit reducamus referamuſq; & tanquam religemus:

Quemadmodum uniuerſale per inductionem accipi intelligendū ſit. CAP. XXXVI.

QVamobrem modus quo uniuerſale conſtituitur:cognoſciturq; inductio eſt.Inductionem
accipio hac parte aggreſſionem illam rationemq;:per q̈ ex noticia particularium ut cūq; ad
intelligentiam uniuerſalis uenitur.Huius rationis aſſumptiones:ipſi erunt ſenſus.Nam ſen
ſus quoque principia & cauſæ ſunt ut ſingularia noſcitentur. Vniuerſale mentis opus eſt &
ab ea effingitur.Huic enim proprium unire & cogere eſt:atq; ut inquit Plato infinibila fini obſtringe/
re.Diuidit illa componitq;:pluribus modis conuariat:atq; commutat:omnino agilis & permobilis na
tura eius deprænhenditur.Porro inductionis huius in qua ſenſus uicem optinet ſumptorum:uniuerſa/
le concluſionis:non ſtatim a ſumptis concluſio ſæquitur:nec paruo tēpore abſoluitur: ſed īter ſumpta
& complexionem aliquanta uis incidit temporis.Nam ſumpta illico afformare īcipit ſenſus:ſed quom
proceſſit admodum:ac diu exercitus eſt:tum ea uis animi quæ intellectus nominatur : cōcluſionē ipſā
ſubiungit.In hoc autem opus eſt ætate longa & uiſu multo:quia quod effuſum ſparſumq; eſt:niſi ſpa/
tio temporis cogi:& in unum conferri non poteſt.

Principia in nobis non natura eſſe inſita:ſed creari ab intellectu. CAP. XXXVII.

SEd adeo paulatim ſenſimq; aſſuitur inductio hæc:ut continuatiōe ipſa lateat:unde orta p/
fectaq; ſit.Quapropter contingit multos credere naturam homini noticias quaſdam inge/
nuiſſe ſine doctrina:nec intellectum eſſe:qui de ſe illas promeret excitaretq;:quod falſum ē.
Quam uero hæc ſola uis animæ ſit:quæ uniuerſales & immediatas propoſitiones commu
niat:hinc docebimur.Habituum qui ad intelligentiam pertinent:alii ſemper ueri:alii nō ſemper ſunt
Non ſemper ueri opinio & ratiocinatio:uterq; enim earum rerum eſt:quæ aliter eſſe poſſunt ac ſunt.
Sed opinio fere ſpectatiui generis eſt:ratiocinatio adminiſtratiui.Veri ſemper ſunt : ſcientia & intelle/
ctus:& ſcientia principiorum non eſt.Nam ſcientia eſt noticia per demonſtrationem quæſita:relinqui
tur intellectum eſſe quoi principia debeantur.Nam principia exactius & exquiſitius cognoſci:q̄ quæ a
principiis ſunt oportet.Solus intellectus exquiſitior omni ſcientia eſt.Intellectus igitur hic:qui princi/
pia ſcientiis miniſtrat:quem primum natura indidit homini:& qui intellectus potentiæ dicitur: ſim/
pliciſſimus ſit oportet.Hic ceu animæ oculus eſt.Hic initio uitæ iudicio & ratione omni caret.Per hūc
homo ſtatim ab ortu ſuo rationale animal natura exiſtit.Hic nobiſcum ab ineunte ætate ad obeuntem
ſenectam augetur: prouehiturq;.Primum notiones ſimplices capit:quas terminos uocamus & incom
poſitas uoces:quæ prima orationis tanquam elementa ſunt.Nam hominem:terram:algidum: candi/
dum:ſtatim a pueris efferre:& audita ab aliis in complexu intelligere poſſumus. Deinde quom paulū
proceſſimus:tum & progrediens confirmatur animus:& ſimplicia īcipit nectere:& qd ſit homo agno/
ſcere.Adhuc proficiſcente longius ætate:quaſi adultior fit:ut iam & conflare uniuerſalia & commenta
ri a ſe poſſit.Nec ceſſat profectus:quouſq; ad expletionem quandam & abſolutionem naturæ pueniat:
& habitum intellectualem:per quem ratiōale animal ſumus:attollat.Ac certe accidit ſimile quiddam
animo:quod corpori:nam paruuli primo ſic iacent:ut neq; flectere ſe: neq; ingredi ualeant.Deinde ut
quadrupedes reptant:tum erigunt ſe:& incedunt ut bipedes:nec indigent comite:qui manū det:adeo
uero promouent hoc proceſſu:ut iam:& ad curſum uegeti:& ad omnes uſus corporis firmi robuſtiq;
ſint.Eodem modo animus primum nominare tantum res poteſt:& intelligere quæ nominat. Tū cō/
ponere & meditari.Poſtremo uniuerſalia quædam iudicia & notiones ſcrutatur:quas ꝑtinuſq̄ elicuit:
in ſe ipſo deponit atq; conſignat.

Intellectum eſſe habitum principiorum:quemadmodum ſcīa habitus eſt ſcito/
rum. CAP. XXXVIII.

INtellectus igitur principium ſcientiæ eſt.Principio utique principiorum noticia tribuenda
ſubiciendaq; eſt.Quemadmodum ſcientiæ omnia:quæ ſciri per demōſtrationem poſſunt:
ita enim principium ad principium ſe habet : ſicut ſcientia tota: ad totum id : quod ſubie/
ctum ſcientiæ eſt.

TABVLA SECVNDI LIBRI.

HERMOLAI BARBARI PATRICII VENETI.Z.F.IN PARAPHRASIN PHYSICES THEMISTII:PRAEFATIO AD ANT.GALATHEVM.

PHILOXENVM Eryxidis & Gnathoné Siculũ gulæ pceres:imo uero extremos ac perdi
tos gulones cupediuorasq;:ifamát litteræ:q cõuiuiis adhibiti emũgere se i pultariis soliti
eént:ut abstinétibus cæteris:soli epulis ampliter fruerenẽ.Idé mihi uideẽ peccare:q studia
liberaliũ artiũ docere:aut scribere igressi:uocabulis sordidis & ex intima plebæi sermonis
fece accæptis:fædant & cõtaminát oia:ut bonis métibus & pclaris igeniis:aut auersis:aut p
terrefactis:soli rerũ potianẽ:uoluptenterq; citra æmulũ.Ita fit:ut q paulo modo humanius
educati istitutiq; sunt:nõ reformidét hæc adeo:sed fugiát:oderit:despuát.Cõtra rudissimus quisq; infan
tissimusq; admoliri manus iis audeat.Quod nõ cõtingeret nisi q (ut in pueerbio é) balbi balbos itelligũt.
Ac sunt qdé nõ nulli tá male affecti aiatiq;:ut putét q̃ in philosophia mathesi iuris scia tractãẽ: latine dici
aut explicari nõ posse:nõ tá pp egestaté liguæ:& rerũ nouitaté (ut Lucretio uideẽ) q̃ q sentiũt humanas lit
teras qsi negotiũ facessere:& ipediméto eé maioribus doctrinis.In quo alii ét iportunius stolidiusq; affir-
mát:pugnátia eé hæc nõ alio genere:q̃ ea q̃ disparata & cõtraria aiátibus dicũẽ.Proide uitio uertũt: si qui
utrũq; aut iũctim cõdiscat:aut ab eloquétiæ studiis se ad phiam cõuertat.Hi sunt q plausus mõ i celebri-
tatibus captát:q p urbes uehunẽ cõspicui:q unicos se Aristotelis lectores:narratoresq; & credũt & pdicát.
Durius fortasse uerbũ q̃ ut uel homo minie iurgiosus imodestusq; afferat:uel ut abeé ab eo iuidia possit
Sed fortis fortũa dicédum est: nihil æq; pnitiosum in oi repu.é q̃ ista psuasio:nihil tota uita incõmodius
idignius:fœdius:q̃ puersio hæc & deprauatio studiorũ.Addiceré hoc necessariis rebus & testibus:sed no-
lo eé lõgior in re nõ dubia.Illud nõ possum tacere:hoc qđ uulgo crediẽ:philosophos nõ eé rebus gerédis
aptos:nauosq; nõ aliũde habuisse ortũ:q̃ q ex his plurimi:dũ se totos ponũt: in una illa.quoi addicti sunt
arte:aspernanẽ & deserũt cætera:eloquétiá abdicát.i.cultũ & elegantiá uitæ: historiá negligũt.i.magistrá
& ducé bene ac beate uiuédi:de q̃ & usus rerũ oium puenit:& peritia tota rei publicæ administrádæ cõsti
tuédæq; pariẽ.Hi cũ legati ad externos mittũẽ:cũ ptores iuri dicũdo sedét:cũ i senatu sñiam roganẽ:mirũ
nõ é:si aliq̃do psentibus risum excutiũt:si fatua:si delira:si extrema deblaterát:si tota eorũ nõ plus incõpta
q̃ iprudés oratio est.Et hercules nullũ hoium genus uisitur tá abhorrés a sensu cõmuni:tá distorto & cor
rupto iuditio:q̃ q aut philosophiá:aut ius ciuile sine litteris cultioribus adierunt.Sed mittamus (obsecro)
hos:q nõ uerbis sed ferula cõmonédi essent.Nisi q senex é psitacus negligit ferulá.Prius tamé q̃ hinc dece
do đ generẽ hoc ita statuo.Quéadmodũ Nuscitiosi exqsitius cernũt uespi q̃ iterdiu:ita ii facilius pposteraa
& cõfusa q̃ recta & explanata pcipiũt:& quéadmodũ q misere degũt (ut iquit Plato) dicũt humanũ genus
fœlix ac beatũ eé nõ posse:ita q diuersum a musis igeniũ obtinét:negát habitarẽ eas posse:i qbus ipsi artibꝰ
uersenẽ.Cæterũ hortor:te mi Galatee ut adolescétibꝰ istis uestris nouitios philosophos cũ ueteribus cõfe
ras:pensitesq; ut quátũ itersit itelligát.Incũbe oi studio labore dexteritate prudétia ut opinioné illá : de q̃
superius dixi:q̃ fere i hoium métibus obduruit:aut discutias aut mollias.Ita.n.& illos priuati & litteratos
oés i cõmune pmeritus fueris.Multũ te i hoc iuuabit.Põtanus noster: cuius táta é uel doctrina:uel auto-
ritas:uel utrũq;:ut sperare sit: eum si uires intenderit:talé huic malo futurum:q̃lis aut Sphingi Oedipus:
aut Hydræ Hercules fuit:q si quos nactus fueris egregie pertinaces (sunt enim & i uolucrum & in terre-
strium genere animalia:quæ fœtidis gaudent) ad hos tu ceu aui præpostera ortos lustratos:& itemperiis
actos ac plane depositos deploratosq; ne manũ qdé admoueas.Nũc restat ut de me ipso tibi aliq̃ dicá.Mi-
rari te nolim si infinitos errores:quos isti parti iperitia linguæ:parti Aristotelicæ disciplinæ iscitia præle
gũt & defendũt in scholis:non coarguo.Nec.n.hác prouinciá suscæpimus scribédi res physicas:ut cũ illis
tanquá in palestra (ut dicitur) certaremus de laude & gloria:quippe quos uincere nullum negotium sit:
sed ut uel nobis ipsis cõmétaremur hæc:si nullos habituri sectores essemus:uel siqbus idem q nobis sto-
machus esset:iis ad bonas litteras aliquid opeculæ adderemus.Nec.n.spiritus magis magnos i hoc q̃ uti-
les (ut ille iquit) afferimus.Nec de nobis quicq̃ magnopere arduũ pollicemur:sed q̃dá tamé iuenisse non
negamus quæ aggredientes ad hæc tantisper morari nõ inuenta potuerint. Illud tempus est : in calce uti
dicamus:nos tibi iterpretationé i paraphrasin phyisices p nostra ueteri ac stabili necessitudine uolétes di
casse.Alioquin dicaturá hác stipulatus a nobis es:quom essemus istic: Oppigneratá tibi fidé reluimus:q̃q̃
pscriptione uti poteramus & fori & decénii.Sed beneficio harũ legũ renũtiant philosophi:qbus in fraude
poniẽ uel furioso abiurare gladiũ.Vale Venetiis.Mccccl xxx.

THEMITSTII PHYSICES: LIBER PRIMVS: INTERPRETE HERMOLAO BARBARO

LIBRORVM Ariſtotelis de auſcultatione Phyſica facile eſt aſſequi ĩtentionem: ſi prius eius partis philoſophiæ diuiſio: quæ de natura ẽ: ad memoriam reuocata: in medium ꝓferatꝰ: fortaſſe uero operæpreciũ facturi ſimus: ſi uniuerſa philoſophiæ diſtinctio: quæ ab Ariſtotile ẽ inſtituta: a nobis hoc loco breuiter expoſita explicataqꝫ fuerit. Eſt. n. ut corporis medicina: ita animæ philoſophia ꝑfectio. Porro animæ una pars irrationalis: altera rationalis ẽ. Rurſum eius partis: q̃ rõnalis ẽ: una ẽ portio irrõnalitati obſeruiẽs: quæ intellectus poteſtatis uocatꝰ. Altera portio ẽ ſeparata ꝓrſus atqꝫ ſeiuncta: quæ dicitꝰ ĩtellectus agẽs. Præterea duplex totius animæ uis habetꝰ: appetendi una: altera cognoſcendi. Plane id genus qđ perficit appetitum: qđ totum in irrationalitate & ĩtellectu affectibus irrationalibus delegato poſitũ cõſtitutũqꝫ ẽ: peripatetici actiuũ admĩſtratiuũqꝫ & circa negocium actiõeſqꝫ cõſumatum nominauere: finemqꝫ eius particulæ ſtatuerunt: boni delectum atqꝫ indeptionem. Alterum uero genus: quod in comſpectione: dumtaxat & æſtimatione rerum ſola conſiſtit: cuiuſqꝫ finis eſt ueritas: generali uocabulo ſpectatiuũ contemplatiuũqꝫ appellari uoluere. Iteꝝ genus hoc poſterius ſecatur ĩ ſpecies. Nam ea ſpeculatio: quæ circa res a materia non ſeparatas uerſatꝰ: quæqꝫ auxilio ſenſus & uiſionũ ope ipſum poteſtatis intellectũ ꝑficit: naturalis ſcientia nũcupatꝰ: ea ratione: ꝙ & circa eas res & in iis cõſiſtere natura uideatꝰ. Eam aũt cõtemplationem: quæ circa res materia oĩno carentis & puriſſimã ĩtellectus agentis actionẽ: nec nõ circa illum actum intellectus poteſtatis uerſatur: quæ una cum intellectu agente conficitꝰ: diuinaꝝ reꝝ ſcientiam: & primã philoſophiam & metaphyſicam uocãt: quia ſcilicet poſt naturalium reꝝ traditionẽ ĩſtituta illa & ordinata eẽ uideatꝰ. Cæteꝝ ea cognitio: cui ſubiectæ ſunt res: parti coniunctæ materiæ: parti abſtractæ: Mathematica & ſcientia de anima nũcupatꝰ. Et enim mathematicaꝝ rerum ſubſtãtiã affinitate quadam: & ĩterſtitio utriuſqꝫ naturæ ancipitem eſſe: atqꝫ intermediã autumãt: eo ꝙ ſi uniuerſalitatem: atqꝫ in cõmune ſpectes materiæ ſint expertes: ſi dimẽſum ipm̃ diſcretionẽqꝫ particularẽ ac ſenſilẽ a materia diſiungi: atqꝫ auelli nõ poſſint. Idẽ de aĩa dicitꝰ. Ex ſenſibus nãqꝫ & imaginationibus: atqꝫ illo ipſo intellectu potentiæ: multũ ineſſe materiæ colligunt: ex agente uero intellectu: quem caput eſſe animi Ariſtoteles oſtendit: aiũt eſſe animã ab omni materia prorſus abiunctam: quãuis non idem Alexandro uideatur. Verum alias philoſophiæ partes diligentius ſuis locis exequemur. Nunc de naturali dumtaxat eſt agendum.

SCientiæ naturalis: pars una circa principia rerum naturalium: quatenus naturales ſunt atqꝫ corporeæ: qđ prorſus idem eſt & circa ea quæ neceſſario conſequentia ſunt & connexa principiis. Altera pars circa ea uerſatꝰ: quæ ex principiis oriuntur. Ex his quæ de principiis oriuntur: quædam ſimplicia habentur quædam cõpoſita. De ſimplicibus ea ꝑtractat ſcientia: quæ de cælo eſt ab Ariſtotele inſtituta. Nam prioribus duobus uoluminibus de quinta ſubſtãtia eius: quod proprie cælum eſt diſputatur. Superqꝫ perrennitas etiam illius oſtenditur. In reliquis duobus libris de q̃ttuor elementis agitur: quæ ſub lunæ orbẽ ſunt: q̃tenus ſimplicia ſunt & q̃tenus motus ſimplices habent. Sic enim ut arbitror melius dicitur q̃ Alexandro uiſum eſt: qui de perpetuitate & orbiculatione addit etiam de quolibet corpore naturali: ſeu de mundo uniuerſaliter in iis libris traditam eſſe diſciplinã. Nã de naturalibus rebus: q̃ ſũt naturales in his libris: quos mõ exponimus: agi ipſemet Alexander fatetur. Omne aũt compoſitũ naturale eſt: de cõpoſito uero nulla ibi fit mentio: ſed de ſimplicitãtũ. Queẽadmodũ & ipſe Ariſtoteles ĩ tertio operis ſui uolumine manifeſte declarat. De primo inquit elemento iã dictũ & quale ſit natura & q̃incorruptibile ĩgenitũqꝫ: reliquũ ẽ de duobus dicere: duo autẽ intellexit q̃ttuor elementoꝝ cõplexiones: quæ duobus generibus motuũ ſubiiciuntur: uni q migrat a medio: alteri q tendit ad mediũ. Simplicia porro nũcupauit elemẽta. Quũ uero cõpoſita omnia & genita ſint & corrũpãtur. Simpliciũ autem reꝝ: quædam ſempiternæ: quædã generationi & ĩternitiõi obnoxiæ habeãtꝰ. De ſempiternis agitꝰ in prioribus libris qui de cælo ĩſcribuntur ut ſupradixi. De genitis & ĩterrituris q̃tenus ſimplicia ſunt in tertio & q̃rto. Sed quũ de gignẽdis caduciſqꝫ iam eẽt dicẽdũ. Primũ duo uolumina de generatione & corruptiõe cõſcripſit: q̃bus naturæ reꝝ eaꝝ quæ gignuntur quatenus ſunt gignendæ: & ea quæ cõmuniter cõſequũtur quatenus huiuſmodi ſunt pleniſſime cõtinẽtur & indicantꝰ. Præter hæc alia itẽ de rebus aliis ſcripta idẽ Ariſtoteles reliq̃t. Naturã utiqꝫ eaꝝ reꝝ quæ ſupra nos regiõe ꝓxima generantꝰ: ꝑ eos libros: quos Metrologicos uocamus: abundãter edocuit. De iis uero quæ ĩfra nos producũtur: ĩ animis ſatiſfecit: ĩ ea ĩſtitutiõe: quæ metallorũ naturas nobis cõplectitꝰ. Et quoniã ĩ tria genera ferre animãs natura diducitꝰ. Aĩalia: frutices: & ea q̃ q̃a ex utroqꝫ naturã habẽt Zoophita appellantꝰ: ceu ĩter aĩalia atqꝫ plãtas ambigua & in amboꝝ geneꝝ collinitio conſtita. De animalibus ueluti per quendam hiſtoriæ modum exequutus eſt ĩ iis libris: quos de aĩalium hiſtoriis ĩſcripſit. Rationes uero atqꝫ cauſas ĩ iis libris aperuit: quos de generatione animalium partibus motibus ſomno ſimilibuſqꝫ compoſuit. Eodem pacto de ſtirpibus atqꝫ plantis duplici uia & ratione diſeruit. Hæc eſt ut q̃ breuiſſime dicam naturalis philoſophiæ diuiſio diſtributioqꝫ a peripateticis prodita.

PRæſentis autem operis ſumma ĩtentio eſt ea docere:quæ uniuerſaliter inſunt in rebus na-
turalibus:quæ naturales ſunt. Idem eſt autẽ & corporeas dicere & naturales. Plane principia
ſunt oĩbus cõia:quæq; annexa pĩcipiis. Pĩcipia ſunt ea:q̃ philoſophi cãs:& concauſas uocãt:
cãæ apud Ariſtotelicos ſunt efficiẽtes & fines:cõcauſæ forma & materia:& poſtrẽo elemẽta.
Ve℞ Plato addidit cauſis exẽplari:cõcauſis officialẽ ſiue ĩſtrumẽtariã. Quã uero ĩſtitutio hæc de iis reb⁹
ſit:q̃ ĩſunt naturalibus uniuerſaliter rebus:ſtatĩ exorſus Ariſtoteles oſtẽdit. Neceſſariũ ait ẽ naturæ ſtu-
dioſis ĩprimis:ea ut uideat:atq; diſcutiat:q̃ ad pĩcipia ꝑtinẽt. Idẽ declarat in tertio uolumĩe. Eſt inq̃t ma-
nifeſtum:& ob hæc:& q̃a oĩbus uidenť:hæc eſſe cõmunia uniuerſaliter:iſta eſſe cõſyderanda: ab iis qui
debẽt ſingula & ꝑticularia ꝓſequi. Eſt enim poſterior re℞ particulariũ ſpeculatus eo qui uniuerſaliũ ẽ
atq; cõmunium:quoniam uero natura quodã pacto efficiens ꝓximũ eſt:naturalium rerũ & principiũ
motus:unde fit ut quælibet res naturalis in ſeipſa ſui motus pĩcipium habere dicať. Neceſſarius oĩno
tractatus erit de motu ei q̃ naturalem ſcientiam uolet ediſcere. Rurſum cum tempus metiať: oĩa q̃ mo-
uentur:q̃ aũt mouenť in loco eſſe ſit neceſſarium:& temporis:& loci naturæ uidenť eſſe explicãdæ. Itẽ
quũ corpus tempus locus motus cõtinua ſint:neceſſe eſt edocere q̃d ſit cõtinuũ. Atq; hæc ſunt ea q̃ nos
cõſequentia diximus:& annexa principiis. Sed inter hæc ĩcidunt quæſtiões:& ea quæ de inani eſt: & ea
q̃ de infinito. De infinito ea ratione:q, quum & naturalia corpora & motus & locus & tempus cõtinua
ſint & dimẽſum habentia:neceſſe eſt eſſe ſectilia in ĩfinitum. Item uel infinita eſſe uel finita: uel partim
finita:partim infinita. Quoniam uero nonnulli ſunt arbitrati locum eſſe inane quoddam ſpaciũ: & ca-
rentem corpore dimẽſionem:iure ſermo: is q̃ eſt de uacuo ei qui eſt de loco ſuccedit. Quãdo ꝑſertim
phyſico℞ plurimi & q̃dem non ignobiles uacuũ ĩter principia numerauerũt. Phyſicæ igitur diſciplĩæ
omnis functio circa ea eſt:quæ uel communiter in rebus inſunt naturalibus:uel uidentur: utiq; ineſſe
quãuis non inſint.

CAuſa etiam inſcriptionis patet:docet enim de iis rebus eſſe tractandũ:quæ naturalibus com-
muniter inſunt:qua naturalia ſunt. Proinde merito uniuerſale quodam nomen eſt inditũ
operi de phyſico:ſcilicet auditu:ſiue de auſcultatione naturali. Cæterum auſcultatio dicitur
ceu ad eum modum elaborato exactoq; opere:ut in auditionem præceptionemq; aliis ſit ꝓ-
poſitum. Adraſtus uero in iis libris:quos de ordine cõmentationũ Ariſtotelicarum cõſcripſit: tradit a
nõnullis eſſe de principiis inſcriptum:a quibuſdam de phyſico auditu: aliquos priora: quinque uolu-
mina de principiis ĩſcripſiſſe:reliqua tria de motu:hoc etiam ſenſiſſe uideť Ariſtoteles:quum multis ĩ
locis hac diſtinctione meminerit.

CAeterum naturaliũ rerum ſcientia:nõ ſolum ad eas res utilis eſt:quæ in uita tractãtur: utpo-
te quæ & medicinæ principia præbeat:& mechanicis cæteriſq; huiuſmodi artibus ſubmi-
niſtret. Quælibet enĩ & naturã ſubiectæ materiæ & naturales differẽtias ſpeculatus. Itẽ nõ
ſolũ ꝑficit ea cognitio:partẽ illã animæ nobis aſſociatã atq; cõplicitã: eo mõ quo theologia
partẽ ĩtelligibilẽ:atq; ſupremã:ſed ẽt reliquis uiribus & poteſtatibus aĩæ plurimũ affert : & utilitatis &
ornamenti:uideť.n.ad uirtutes actiuas adipiſcẽdas ſciẽtia naturalis maximũ habere momẽtũ . Primũ
ad iuſtitiã:quãdoq̃dẽ elemẽta & reliquas partes orbis uniuerſi:& ſibi inuicẽ cedere:& ſuũ amare quæq;
ordinẽ:æquabilitatẽq; ſeruare. Geometricã plane perſpicimus:unde ab auaritia & poſſidẽdi libidĩe nos
faciet abhorrẽtes. Ad cõtinentiã deĩde tẽperantiãq; ꝑficiet:quũ doceat eã eſſe naturã uoluptatis:ut non
ſit antecedẽs ullũ aut ꝑ ſe ac ſuapte natura bonũ:ſed poſterius q̃dã & ſubſequens:dũ id q̃d uehementer
mouere & magnoꝑe expetendũ uideť:multa ẽt num turpitudine ꝑter naturã cõmixtũ & coinquinatũ
appareat. Huiuſmodi itaq; ſtudium philoſophiæ facile nos a corporis uoluptatibus deterrebit: atq; ab
eorum omnium cupiditate:quæ externa quum ſint:plurimum admirari & ꝑcioſa exiſtĩare ſolemus.
Vnde illud eueniet:ut & iuſti & cõtinẽtes eẽ poſſimus:& ĩ cõi hominũ cõſuetudine atq; cætu:cõſultiſ-
ſimi & prudẽtiſſimi eſſe uideamur:ſed e phyſicis & fortitudo ſumetur cõtra mortis metũ:quũ didice-
rimus hominẽ uix eẽ portiũculã ſenſilẽ uniuerſi:& uiuẽdi ſpatiũ uix totius tẽporis eẽ momentũ. Itẽ ge-
nitũ oẽ corrumpi diſſoluiq; ĩ ſimplicia oportere:& ꝑtes ꝓpriis elemẽtis reddi:atq; reſtitui uniuerſitati.
Nihil.n.aliud eſt corruptio q̃ diſſolutio diſſipatioq; compoſiti:ꝑ quã ut dixi ꝑtes ĩ generalitatem.i.na-
turã ſuã reccurrentes reciprocanteſq; quaſi accæpto ferunť uniuerſitati renouanť ea: quæ cõſenuerũt:
confirmantur ea:quæ debilitata fuere atq; ꝓſtrata. Cæterum nunc ſiue paucis poſt annis emori in nul-
la eſſe ponendũ ratione ei:qui tẽporis nume℞ atq; adeo ĩfinitudinẽ æſtimarit. Quod ſi ſeperatã illã aĩ
ſublimitatem ad ea cognoſcenda traduxeris:quæ a corpore ſunt corporeiſq; remota:tũc penitus cupie-
ris uita excedere. Qui uero ita ẽ aĩo cõſtituto atq; compoſito:ut mortẽ cõtemnat:quid eſſe poteſt tã ad-
mirabile:q̃d illius queat mentẽ præuertere? Prudentiam quoq; cum plurimam habeat cum ĩtellectua-
li animi ꝑte cognitionẽ:ea maxime iuuabit diſciplina:quæ naturã re℞ oſtendit & edocet. Excelſo item
aĩo eſſe atq; magnifico facit ea ſcientia:q̃ ꝑſuadet nihil eſſe magnum aut eximiũ ĩ rebus humanis. Quũ
uero ita reuocamus mentem a ſenſibus:ut nulli cupiditati perturbationiq; pareamus:ſed modicis:atq;
adeo intra deſyderium naturæ contenti: noſtras poſſeſſiones uelimus eſſe communes: alienis ſubſti-
neamus:liberaliſſimi & munificenteſſimi efficimur. Iam uero maximum illud atq; optimum genus
utilitatis : quis non perſpiciat? Quod & ad animi noſtri ſubſtantiam cognoſcendam : & ad ſeparata-
rum diuinarumq; rerum noticiam capeſcendam:hæc potiſſimum ratio atq; uia eſſe uideatur. Quod
& Plato dicit:qui ex naturalium motuum percæptione:ad eam ſubſtantiam inueſtigandam:perrexit:

quæ quum ſe ipſamet moueat:prædita eſt ītelligentia & diuinitate.Sed & Areſtoteles quoq; hoc ipſo opere ex peremnitate motus orbicularis:immobilem quandam ſubſtantiam adinuenit:quæ motum oīum origo eſſet & cauſa. Accedit ad gratiā:ꝙ huiuſcemodi ſtudiū philoſophiæ:nr̄am erga deū obſeruantiā pietatēq; multū adauget:& tanq̄ cōcalefacit.Nā cognitis iis pfecte q̄ fecit deus:in admirationem cōmendationemq; ſui:omnium aīos atq; ora conuertit.Hāc autē admiratiōem ꝓpenſa charitas:fides:ac ſpes:certiſſimæ conſequunť:ꝓpter hæc maxime phyſiologiæ danda eſt opa uel īpenſiſſima: ꝙ ſi utilis eſt ea ſcientia:certe utiliſimum erit hoc opus:quo totius phyſiologiæ principia continentur:ſiue quibus naturalem diſciplinā complecti non eſt:quemadmodum ex initio ſtatim Ariſtoteles docet. Tunc inquit intelligere unumquodq; arbitramur:quum cauſas cognoſcimus primas:& prima prīcipia uſq; ad elementa.

SIquid aūt & de ordine huius opis eſt dicēdū ex uerbis Ariſtotelis:q̄ nos ſupra recitauimus: manifeſtū erit prīos hos libros haberi ī naturali ſcientia:utpote qbus prīcipia naturalia cōtineanť.Nā poſt morales ſcientias quæ ad uitæ noſtræ īſtitutionē pertinēt:& poſt rationales quæ nobis tradūt regulas diſcutiēdæ diiudicādæq; ueritatis:capeſcenda erat reꝝ naturaliū diſciplina. Quā aūt Ariſtotelicū opus hoc ſit ſupuacaneū eſt īueſtigare:quū res cōtrouerſa nō ſit:pſertī quum in his libris: quoꝝ autorē fuiſſe Ariſtotelē nemini dubiū ē: ipſemet Ariſtoteles opus hoc liqdo uideať agnoſcere.Præterea ſtudioſiſſimi eius diſcipuli:& omnes demū Peripatetici Ariſtotelicū opus hoc eſſe meminerūt:quoꝝ nonnulli quoq; repti ſunt:qui id in capita rexerint:& breuiaria indidē cōpilarint. Quū itaq; bifariā diuidanť ii libri:prioribus quinq; uoluminibus de principiis deq; iis quæ prīcipiis ſunt annexa:& iis quæ ueniunt in quæſtionem agi. Adraſtus putat: in ſexto initiū a motu capi: tribuſq; reliquis uniuerſam de motu ſententiam promi: & naturalia eius rei ſpeculamina pleniſſime iudicari. Quare & Ariſtoteles ipſe hoc dicerniculo nomēclaturæ:ſolitus eſt priora quinq; de principiis uocare:poſteriora de motu.In prīo eoꝝ q̄ de principiis ſunt:agiť de cōcauſis:materia uidelicet atq; forma:& de ea q̄ formæ opponiť priuatione.In ſecūdo de cā efficiente tractať:quam eē naturam dicit: & ſimiliter de ipſo fine:& qa ſunt aliæ quoq; cauſæ:quæ p accidens cauſæ efficientes uidenť eſſe: eodem libro ſecundo de huiuſmodi genere cauſaꝝ egit:quales ſunt caſus & fortuna. Quū aūt ſtatueret naturam eſſe principium motus:& earū deinceps reꝝ omniū:q̄ motus alicuius ꝓprietate indicaturaq; deſignanť.In tertio docuit qd eēt motus:& ī uniuerſum & ſingilatī ſingula genera. Quū uero cōtinuus ſit naturalis motus:oē āt cōtinuū ī īfinitū ſit ſciſſile:eodē tertio libro & de īfinito:& de cōtinuo diſputať. Corpora āt naturalia cū loci egeāt:& eius ī quo ſunt:& eius ī quo moueť ea ratiōe:de loco diſſeriť ī q̄rto. Ad hæc quū nōnulli putarēt locū eē uacuū īteruallū:atq; inter prīcipia ipſum inane magno plauſu cōſenſuq; collocarent:iure eodē libro:eas exulcerat q̄ſtiones:q̄ de inani atq; uacuo ferebanť. Item quū motum omnem metiatur tempus:neceſſarium uidebatur de tempore diligenter eē accurateq; pquirendum:ita q̄rtus liber finit.In qnto:motum q ꝓprius eſſet ab aliis mutationibus ſeparauit. Iam q̄ oppoſitiones:pugnātiæue tum motus ad motum:tum quietis ad qetem:q̄ motus item uiciſſim qetiſq; haberentur:poſtremo quis eſſet motus unus deinceps oſtendit:hactenus hæc. Ego uero additis paucis conuertar ad expoſitionem.

EX iis igitur:qui ante Platonem fuere philoſophatiq; ſunt:Tales & Anaximāder: atq; huiuſmodi oēs:utpote q poſt diluuium:& rerum neceſſariaꝝ:inſtaurationem ſtudium philoſophiæ:primi in Græcia excitauerīt:quum rerum naturalium cauſas quærerent:pinde ac ab ultimis īchoantes ſola materialia & elementaria prīcipia cognouerunt:quæ poſtmodū nobis tanq̄ rerum oīum principia paſſim īdiſcretæq; tradiderunt. Xenophanes aūt Colophonius:& diſcipulus eius Parmenides:mox & Pythagorici cōſumatiſſimā qdem reꝝ naturalium:atq; earum quoq;: q̄ trans naturam ſunt:ſed plenam enigmatum ābiguitatumq; nobis philoſophiam reliquerūt. Anaxagoras quoq; Clazomenius efficiētem cām adinuenit ītellectum ac mētem:q̄q̄ in redditione & aſſignatione cauſaꝝ rariſſime uſus eſt ea:qđ in Phedone Socrates momordit. Tametſi nō erat id magnopere abſurdum: nam & Thimæus & Plato:q Thimæum ītroduxit:q̄uis efficiētes cās & exēplares: & fines ꝓpoſuiſſent:tamē corporalium cauſaꝝ ꝓbatiōes:nō ex illis:ſed ex planis figuriſq; demū ab ipſa elemētorum natura duxerūt. Verūtamē ipſe Plato Pythagoricoꝝ Eleatarumq; placitis:q̄ īuoluta ſubobſcuraq; ferebanť:lucem quādam utiq; intulit:& ea quæ ultra naturam ſunt elegantiſſime cecinit. In naturalibus quoq; rebus atq; genitis elementaria principia diſſeparauit a reliquis:huiuſmodiq; prīcipia primus Plato dicitur appellaſſe elementa:ut Eudemus eſt autor. Efficiētes item cauſas & exemplares & finem:ita tradidit ut diſtincte īter ſeſe eē uiderenť. Nam materiam ſimul & formā: Ariſtoteles ex eiiſdē prīcipiis cōperit. Is efficiētem cām diuinum ſtatuit ītellectum. Finē aūt illius bonitatē ꝓpter quā unūquodq; ſenſile ītelligibilis exemplaris ſimilitudinem gerit. Ab iis igiť:q Platonem anteceſſerunt: non ſolum in eo diſſentit Ariſtoteles ꝙ efficiētem cām ītellexit:ueꝝ etiā ꝙ materialem enucleatius uidit & prodidit. Nam quum illi homiomerias:hoc eſt ſimilares particulas:uel unum ex quattuor elementis: uel plura uel oīa rerum eē principia cenſuiſſent:uel inſectilia uſq; corpora puenīſſent: Ariſtoteles & homiomerias & q̄ttuor elemēta diſſoluit:atq; ipſam corporalem naturā in formā materiāq; diduxit:quēadmodum & ante Ariſtotelem Plato & ante Platonem Thimæus Pythagoricus fecerāt:arbitrati ꝓxima prīcipia eē q̄ttuor elemēta:& ante elemēta ſupficies. Principia uero prima elemētaria eē formā atq; materiā. A Platone aūt ſimul:& ab iis q Platonem pceſſere Ariſtoteles uideť in eo euariaſſe:ꝙ cū nōnul

li:uidelicet ii qui ante Platonem fuere:de naturalibus rebus ꝓinde:atq; de oibus diſputauiſſent. Nõnulli ita egiſſent de naturalibus rebus q̃tenus in mũdo habent:&quatenus ſunt partes mũdi:ita ut ĩ libris de mũdo huiuſcemodi prĩcipia quæſiuiſſe tradidiſſeq; uideant:quẽadmodum & Plato:quiq; ante Platonem fuere cõplures factitaſſe repiunt. Ariſtoteles naturalia oĩa:quo ſe quæq; ordine habeãt:edocuit deq; ipſo corpore naturali:quale ſit ſuapte natura:ẽt ſi nunq̃ fuiſſet mũdus dicato ſeorſum opere commonſtrauit. Sed & in elemẽtis aliud a materia priuationem eẽ oſtendit:quum Plato ante aut materiã: aut ex materia priuationem diffiniuiſſet. Cæterum quum cãm efficientẽ alii deſeruiſſent. Anaxagoras uero atq; Plato:idem eſt aũt ac ſi Pythagoricos dicerem:diuinũ ĩtellectũ efficiẽtem eſſe cãm uoluiſſent: unus Ariſtoteles adiũctæ & ꝓpinquæ reꝝ cãæ laborãs:naturã id genus cãm efficiẽtẽ expreſſit: quã Plato ĩſtrumẽtariam eẽ putauerat:moueriq; ab alio:& mouere ſubinde alia. Verum Ariſtoteles nõ ſiſtit ĩ ſola natura:ſed ad ĩmotã q̃dã & mouẽtem oĩa cãm ẽ ſupuectus:uniuerſaq;:q̃ mouerent:in huius opis calce pẽdere inde:atq; niti acutiſſime comprobauit.

GEnus quoq; philoſophãdi Ariſtotelis differt a cæteris q̃tenus obſcuritates & ſcirpos illorũ trãſtulit in pſpicuam quãdam & ꝓpriam expoſitionem. Et uim p̃terea ꝓbationibus & ſyllogiſmis adiecit. A Platone aũt eo uſq; uidet diſſenſiſſe ꝙ demõſtratiões aptius illuſtriuſq; inducit:ꝙq; eaꝝ principia a ſenſu & ab euidẽtibus rõnibus ſumit. Ab oĩbus p̃terea ſimul in eo diſſidet Ariſtoteles:q̃d partes oẽs philoſophiæ naturalis uſq; ad ſingularia euolutas ac reſolutas reliquit. Quum aũt ſcriptoꝝ cõmentationũq; ſuaꝝ ſpecies duas haberet:unam eoꝝ q̃ exteriora nominabat:q̃les erunt hiſtoricæ & rhetoricæ meditationes:demũ oĩa ea q̃ minus tum curæ ac diligẽtiæ: tum intentionis & ſtudii requirebant. Alteram eoꝝ q̃ auſcultatoria nũcupabat:in q̃bus philoſophia remotior ſubtiliorq; agitabat. Ex quoꝝ numero habet hoc opus:cui titulus eſt de phyſica auditione. In auſcultatoriis data opa uoluit obſcurus eẽ:ratus hũc ĩ modum obiter poſſe rudiora ĩgenia ab huiuſmodi ſtudio q̃ſi reici de terreriq;:utpote q̃bus futuꝝ ſit:ꝓinde ac ſi neq; ſcripta q̃dem unq̃ fuiſſent. Quapropter Alexãder poſt Perſarum euerſionẽ hæc ad illum ſcripſiſſe fert. Alexander Ariſtoteli ſalutem. Non recte feciſti ꝙ auſcultatorios libros foras inuulgaueris. Nam qua alia re pſtare cæteris amplius poterimus. Si ea q̃ abs te accæpimus oĩum ꝓrſus fiant communia? ego uero malim doctrina anteire q̃ copiis. Alexandro uero reſcripſit Ariſtoteles his uerbis. Ariſtoteles Alexãdro regi ſalutẽ. Auſcultatorios libros quos æditos q̃reris:& non ꝓinde ut archana abſconditos:ſcito neq; æditos eẽ:neq; nõ æditos. Cognobiles.n.iis tãtum erũt:q nos utiq; audierint. Vale Plutarchus Chæroneus in uita Alexãdri de æditione libroꝝ methaphyſicæ hæc ultro citroq; fuiſſe ſcripta meminit.

i

ESt aũt totius opis ꝓpoſitum naturæ earũq; reꝝ ſcientiã rationemq; explicare:quæ a natura producuntur. Nam ſine ratione cognoſcere facile eſt cuiuis homini. Poſſunt.n.oẽs qui ſano ſunt ſenſu dicere hoc terram:illud aquã:hoc plantam:illud aĩal eſſe. Is uero qui cũ certa cognoſcit ſcientia:neceſſe eſt principia rei cognitæ priora cognoſcat: quod & aliæ artes rationales declarant. Grãmaticos ſiquidem dicimus:non qui nomina auſcultãt: ſed quibus in promptu eſt dicere:ex quot cõſtet elementis nomẽ unũquodq;. Itẽ muſicos uocamus:nõ qui ſumma aure cãtus excipiunt:ſed qui in tonos & ſemitonia ſciunt diſſoluere.

ii

SEd qui fieri poteſt dubitauerit quiſpiam:ut de principiis demonſtret quicquã? Nam ſi demonſtratio ex prioribus exiſtit priora inueſtigantes:principiorum principia inuenire uelle uidebimur. Sed ſoluitur. Id quod prius eſt dupliciter ſolet referri:& ad nos & ad naturam: nobis ea priora uidentur:eſſe:quæ notiora ſunt nobis:quæq; facilius poſſumus depræhendere:quemadmodum nomina & ſyllabæ manifeſtiora q̃ litteræ:ſunt. Naturæ autem priora ſunt illa: quæ ex ſua ſubſtãtia ſimpliciora quoq; habẽt. Quẽadmodũ litteræ ſimpliciores ſunt q̃ ſyllabæ. Cõtrarius uero eſt utrinq; ꝓceſſus. Nos ex cõpoſitis ad ſimplicia utpote naturæ priora reſoluimus. Natura contra ex ſimplicibus compoſita fabricatur:

iii

QVum igitur compoſitoꝝ rationem exquirimus:ea ex naturæ prioribus ĩdicare oportebit. Quum uero de prĩcipiis agimus ex iis q̃ priora ſunt nobis:& eſt illa quidẽ propria demonſtratio. Hæc uero q̃q nõ ꝓpria:tamen ſufficiens ad demõſtranda ea quæ uolumus. Si itaq; principiis oſtendendis:incipimus a cõmunioribus & plura comp̃hendẽtibus:nemo miret. Quia ex illis ad ꝑticularia ueniemus:cognobiliora ſiq̃dẽ nobis cõmunia ſunt aliquãto q̃ ꝓpria:ſunt.n. tanq̃ compoſitiora q̃ ꝓpria. Nã & in ſenſilibus uidere licet:accidentis procul a ĩalis:celerius totum corpus:q̃ caput:aut manum:aut pedem:aut partem aliquã cõpræhendi. Eodem modo promptius eſt di-

iiii

cere id quod paret eminus aĩal eſſe q̃ hoĩem. Ita & in iis quoꝝ rationes quærimus:uniuerſalia atq; cõmunia:manifeſtiora ſunt nobis q̃ ꝓxima & ꝑticularia. Quippe quæ magis ꝓmiſcua cõfuſioraq; ſint q̃ particularia. Eſt.n.penes intelligentiã totũ q̃dã id q̃d ẽ uniuerſale: ꝑtes uero ea q̃ ab illo cõplectunt. Ita & rhetores ſolent communia capita prius proponere:mox de unoquoq; genere ſingillatim diſputare atq; perpendere. Eodem pacto & in libris reſolutoriis:is qui eſt de ſyllogiſmo tractatus:præpoſitus eſt ei qui quærit de demõſtratiuo:dialectico:atq; ſophiſtico. Quũ.n.a communioribus initium capimus facilius cuiuſuis rei q̃d propriũ eſt atq; propinquum aſſequimur:ſed & primæ quoq; imaginatiões uiſioneſq; indiſcuſſæ inexplanatæq; habent:& a cõmmunibus ſimulachris impreſſæ ĩuectæq; ſenſibus: quia ſecundum naturam generalitas ſpecialitatẽ antecedit atq; p̃currit. Itaq; pueri ab uniuerſalibus inchoantes nullo diſcrimine uiros oẽs arbitrant & appellitant patres:mulieres matres:utpote: q marem

& fœminã pinde ac cõmunia quædã uocabula prius intelligãt:q̃ ea quæ parentũ sunt ꝓpria.Idẽ dixeri v
de nomine & diffinitiõe:appello nomẽ id q̃d diffinit̃.Verbi gratia:hoiem:diffinitionẽ ut : aĩal terrestre
bipes intelligẽs.Nã hõ uidet̃ cõfuse uniuersaliter significare:põtq; si cõmunionẽ aut cõsortiũ nominis
spectes:pro aliis etiã num plerisq; rebus capi:ueluti pro hoĩe ficto pictoue.Sed diffinitio uidet̃ substãtiã
subiectã in mẽbra ptiri.Est igit̃ hic maxĩe auspicandũ.

NEcesse est pricipiũ unũ eẽ:uel plura:& si unũ:aut mobile aut ĩmobile:finitum : aut ĩfinitũ:si vi
plura rursus aut mobilia:aut immobilia:numero aliquo terminata: aut ĩfinita . Sunt enim
nõnulli qui ĩfinita pricipia posuerũt:q̃les Anaxagoras Democritusq; fuere:ueꝝ Democri/
tus substãtiã atomoꝝ.i.indiuiduoꝝ corpoꝝ arbitratus unã eẽ genere sola effigiatiõe discre
uit.Anaxagoras uero homiomerias cõtrariis q̃litatibus distixit caliditate:frigiditate:nigritia.Eeodem vii
mõ diducti sunt item ĩ sectas:q̃d entibus apud ueteres philosophati sunt.Illi entia putabãt eẽ principia:
quærentesq; quot eẽnt entia:iuestigabãt quot essent ponẽda pricipia:p̃terq̃ fortasse Parmenidẽ & Me/
lissum:q quũ unũ ens esse & ĩmobile statuissent:nõ tamẽ unũ pricipiũ & ĩmobile efficere potuerũt.Nã
quũ pricipiũ ex eoꝝ genere sit:q̃ referũt̃ ad alteꝝ:plura secũ trahat ẽ necesse:atq; tot demũ:atq; ea:quot
& quoꝝ pricipiũ ẽ. Alioqn quũ dicãt ens ĩmobile se ipsos obiter ꝓdũt.Ens illud nequaq̃ ꝑ pricipio ac/
cæpisse.Quo.n.pacto aliud q̃dpiã gigneret̃ ex eo pricipio q̃d moueri nõ posset?

COntra hos autẽ disputare minime congruit physico.Sed quãobrẽ inquies:quoniam motu viii
sublato:principia tolluntur naturalia:imo uero ipsa plane natura.Probare autem atq; addi/
cere principia propria nullius est artis:queãdmodum neq; ad geometrã pertinet puncta &
lineas demõstrare:neq; ad arithmeticũ unitates:sed ex iis ueluti subiectis:atq; constitutis ea
efficere atq; colligere q̃ cõsecunt̃.Quãdo p̃serti ex q̃bus ostẽdere poterit physicus naturã eẽ?Nũ ex pri
cipio aliquo naturali?At sumeret̃ pro argumento quod erat ĩ quæstiõe discussioneq; positũ.Num ex
aliis quibusuis extrinsecus?At nõ demõstraret ut physicus?sed siqua est sciẽtia prior naturali:illa utiq;
asciscẽda esset atq; ĩde haurire ac petere pricipia oporteret:queãdmodũ a naturali pricipia medicinæ : a
Geometria p̃spectiuæ petũt̃.Q̃d si grauaberis:uti ea sciẽtia oportebit:q̃ cõmunis ĩsertaq; ẽ oĩbus arti/
bus:q̃ q; ꝑ ꝓbabilia tãtũ demõstratiões suas & ratiões ĩducit.Cæteꝝ siue hoc:siue illo mõ:ꝓcesseris:nõ
disputabis ut physicus:sed aut ut Dialeticus aut ut philosophus primus.

QVamobrem docere quot:& q̃ pricipia sint naturæ spectat ad physicũ:sed quã natura sit:nõ ix
est amplius physici functio:quisq; illi directo minime uideant̃ tollere naturã: nihilominus
ex iis:q̃ dicunt:id liquido sequit̃.Qui.n.minime cõcedit motum eẽ:neq; utiq; pricipiũ mo
tus dabit.Id aũt est ipsa porro natura.Quod siqui pricipia q̃q̃ cõcedũt:in iis tamẽ q̃ sequũt̃:
ex principiis male cõcludũt:statim ad physicum ptinet ea uidere in q̃bus fallunt̃.Si uero pp difficulta/
tes aliquas quas dissoluere nesciebãt:sustulere pricipia naturæ:disputatio ĩstituta cũ illis philosophiæ
naturalis fines egredit̃:atq; transcendit.Nam & falsas rationes si geometricis principiis nõ repugnant a x
geometra soluunt̃:& conferẽdus est pes:congrediẽdũq; cominus:si repugnãt abstinẽdum tẽperãdũq;:
atq; hoc quale sit illorũ exẽplo mõstrabit̃:q circulũ q̃drare sunt conati:Hippocratis Chii & Antiphon/
tis:nam Hippocratis error:qa principia retinebat:soluẽdus ẽ.Is.n.eo peccat q̃ solum eã lunulã q̃drauit:
quæ circa eius q̃drati latus cõstituit̃:quẽ designauit in circulo:cum Antiphõte uero nõ disputat geome
ter.Is nãq; quũ triãgulum æquilateꝝ deformauisset in circulo: & in quolibet latere ad circũferentiam
circuli alteꝝ æquipedũ.i.Isocelẽ constituisset:atq; deinceps hoc idẽtidẽ subindeq; factitasset:arbitrabat̃
ultimi triãguli latus:q̃d rectum erat circũferẽtiæ adæquasse.Hoc aũt erat tollere sectionem in infinitũ:
q̃d apud geometras ꝓloquiũ ẽ:& cõmunis q̃dam ceu notio:Ac primũ q̃dem hæc ĩuentibus cõueniẽs xi
uidet̃ (ut dixi) Parmenidis & Melissi rationes missas facere:p̃sertim quũ opinio ea & ꝓlixa subabsuer/
daq; sit:& p̃terea huiusmodi:q̃ egræ p̃suaderi cuiq̃ possit.Nam dicere oĩa hæc q̃ supra & subter unum:
id eẽ q̃d est:q̃d ẽ aliud q̃ dicere Dionẽ illud unum eẽ q̃d ẽ:uel aliud q̃dpiam tale ex eorum genere tueri:
quæ uerbo dũtaxat nõ ẽt rei ullius attestatione defendunt̃:quale est id q̃d Heraclitus dicebat:eadẽ esse
interse cõtraria.Sed & rationes quoq; q̃bus utunt̃sane litigiosæ captiosæq; sunt: ꝓpositiones siquidem
falsas assumũt:neq;recte ex forma cõcludunt:q̃q̃ magis stolida atq; ĩportuna sunt:ea q̃ a Melisso dicũt̃:
q̃ppe q̃ nullam prorsus difficultatem afferre uideant̃:Verũtamen quoniã de natura q̃q̃ nihil loquunt̃: xii
qui.n.de natura loqui possunt:q naturam tollunt?Naturales tamẽ ambiguitates attingũt:de uacuo:de
ĩfinito motu:fortasse haud ab re fuerit:de huiusmodi paululũ disputare:quisq; hoc munus nequaq̃ pti
nere ad physicum sit ostẽsum:tamen a philosopho minime alienum.Dissereremus itaq; cõtra eos ho/
mines:non ut impugnata infirmataq; & ceu loco mota:atq; impulsa eorum opinione statim sic natu/
ram & motum inuestigemus: hæc.n.uti manifesta nobis subiecta atq; proposita eẽ debent:sed aliter:
ut hoc ip̃m uidelicet tanq̃ ex superabũdanti nouemus p̃scrutemurq;:q̃d & q̃tenus illi sensisse de natura
recte & ꝑperam uideant̃:ac primũ q̃dem opinionẽ ipsam separatim æstimabimus:deĩde soluemus ra/
tiones eas:q̃bus ea q̃ sentiunt asserere & cõfirmare conant̃.

INitium igit̃ eoꝝ oĩum q̃ sumus dicturi cõmodissimum est ꝑcunctari q̃d illis significet id xiii
quod ens uocamus:utrum putent multiplicem esse illius significatum:an simplicẽ. Si mul
tiplicem:ut nos in prædicamentis ostendimus:nomen quidem ipsum entis unum erit:sed
substantiam:atq; rem multiplicem esse fateantur necesse est.Quod si erit substãtia:& quan
titas & qualitas:siue separata illa siue cõiuncta posuerint:plura erunt ea quæ sunt:quis una uox de illis

xiiii oĩbus prædicet̃. Qoud si simplicem significatũ eẽ uoluerint:atq; ita rẽ ipsam & id qđ significat unũ eẽ: quæremus eã rẽ significet ne tanq̃ genus:an tanq̃ spẽs:an tanquã ĩdiuiduum? Sed siue tanq̃ genus siue tanq̃ species accipiatur:nõ poterũt effugere:qn plura colligant̃ ea q̃ sunt: ꝑpterea ꝙ & genus:& species: de pluribus differentibusq; prædicantur. Supest igit̃:si ens est unũ accipi:tanq̃ ĩdiuiduũ oportere: quẽ

xv admodum est Bucephalus: Callias:hoc rubens. Sed rursum urgebimus: utrum substantiam esse id uelint:an accidens. Videntur sane uterq; arbitrari accidens esse quum alter finitum dicat:alter ĩfinitum esse qđ est. Infinitum uero atq; finitum:in genere quantitatis collocantur. Est enim infinita magnitudo quæ percurri non potest:finita quæ potest. Si ergo de subiecto aliquo talia prædicantur:duo intelligent esse ea:quæ sunt substantiam scilicet & quantitatem. Si uero de nullo subiecto dici quantitatem autumant:statim hoc incõmodũ ĩpossibileq; suscipit esse aliquod accidẽs posse: sine subiecta substãtia.

xvi Item quod unum est numero:quum multifariam dicatur quemadmodum & ens ipsum: capitur enĩ & pro continuo:quo significatu lineam esse unam dicimus:& pro insectili:cuiusmodi sunt punctus & nota:& pro eo ꝙ unam eandemq; definitionem habet:ut uestis & tunica. Proferant obsecro qua significatione uelint unum ens esse. Neq; enim ut continuum quidam possunt accipere. Nam continuum est sectile in multa uel potius infinita. Quod siid quod ad unionem &ad compositionem uenit:unum quidam & diuisile esse fateantur: nonne statim uidentur concedere ex hoc plura esse entia oportere?

xvii Dices pars a toto separari non potest: quia continuum dicitur: quatenus est unum actu. Primum respondemus: illos nũquam distinxisse ens actu ab ente potestatis: præterea concedamus: & quasi condonemus hoc illis:illud profecto non negauerint:quædam esse continua:quæ non modo similaribus partibus constent:sed etiam dissimilaribus:qualia sunt animalia atq; plantæ. Nam huiuscemodi corporum partes:non cumulum tantum habent atq; cõgestum:sed dispositionem & collocationem:quæ illas ita digestas atq; inter sese commissas deuincit & illigat. Quod si pars lineæ eadem atq; una sit: cum linea uniuersa:propter eam rationem ꝙ non est a toto separata:quur non sit & manus & pes idem uniuerso cum Socrate existimandus? Quur reddi non possit ratio diuersitatis? Quod si utraq; illa sunt eadem cum eodem toto:necesse eadem esse inter sese fateri. Quare idem erit manus:pes: oculus: aluus. Verum hæc quæstio idem ne sint partes atq; totum:iactata ueteribus disputatione seorsum excutitur: atq; utrinq; difficultas occurrit. Nam si idem sit totum:& pars: sequũtur ea quæ diximus supra. Si diuersum:eueniet totum esse aliud a seipso. Neq; enim hæc pars a toto diuersa est: illa nequaquam. Sed si una est a toto diuersa:uidentur omnes a toto æqualiter eẽ diuersæ:omnes uero partes nihil aliud sunt quam ipsum totum. Eadem sequentur:si partes quoq; aliarum rerum consyderaueris puta domus & cætus. Soluuntur hæc autem alibi. Neq; enim est uerum propter id quod particulariter & singillatim accæpta quælibet pars uariat & differt a toto:continuo ẽt omnes simul numeratas a toto esse diuersas. Quãuis enim singulæ diuersæ sint ab eo uniuerso quod continet:omnes tamen efficiũtur illud uniuersum. Sed satis hæc hactenus. Ex iis ergo q̃ diximus:patet ens nõ posse unũ ens eẽ ita ut cõtinuũ. Dicent

xviii fortasse ens unũ esse ut insectile. Ergo unitates & puncta erunt ea q̃ sunt oĩa:terra:mare:cælum. Quo quid esse potest magis horrendum? Item quo pacto includent qualitatem puncto? Quando neque affectio ulla:neq; figura constare indiuisibili potest. Item quantitas qua sede locabitur? si pũcta nõ sunt quantitates:sed termini quantitatis. Præterea neq; finitum neq; infinitum poterit esse quod est: quorum utrũq;:alterum tamen alter:uolunt de ente prædicari. Iam cum terminus sit indiuisilis:Si ens terminus fuerit nusquã erit:quod terminatur. Sed manifestum ẽ dato termino: rem quoq; terminatam

xix statim dari oportere. Refertur enim ad alterum terminus:semperq; cum altero est. Fieri ergo nequit: ut ens unum sit ita ut insectile. Restat ut dicant unum esse ens eo pacto quo merum & uinum: uestis & tunica:quod si dixerint in errorem eum incidisse uidebuntur:quem inuexit Heraclitus. Eadem siquidem fierent diffinitione homo planta uolatile:deinde bonum atq; malum: & postremo contraria. Ita & disperata quoq; simul uera efficerentur. Nam si idem sit album & nigrum:idem quoq; necesse est: sit album & non album. Quod enim nigrum est non album est. Si autem idem est affirmatio & negatio:quot non idem esse concesserint:id quod est:& id quod non ẽ:id quod ẽ unum:& id qđ nõ unum. Ita absurdissime delirabũt:neq; solum id quod ẽ unum:fatebunt̃ non unũ:sed nihil omnino posuisse animaduertent. Quod si hoc modo dixerimus Socrates est philosophus: Socrates est bipedalis: num in unaquaq; oratione idem significabimus? nonne risu sit potius dignum arbitrari eandem rem esse ĩ propositione qualitatem & quantitatem? Siquis uero me interroget:quo pacto unum esse putem: Socratem quem & simum & bipedalem & philosophum dico. Neq; enim numerus multitudoue simpliciter esse Socrates potest:unitatem tamen ab illo uideor substulisse. Quod si dederimus Socratem plura & unum esse: Quur non concedatur hoc idem Parmenidi & Melisso? ita ut eadem res una sit simul & nõ una. Hæc cauillatio Lycophronem quiq; post illum fuere antiquiores tantum perturbauit

xx ut quum ea sola putarent esse:de quibus hoc uerbum est prædicabat̃:de sola substantia prædicari uerbum illud paterentur:ut Socrates est. Siquod uero accidens de Socrate diceretur: ne plura esse unum Socratem fateri cogerentur. Nolebant amplius de illo uerbum est posse prædicari. Non enim dicendum putabant. Socrates est albus: Socrates est bipedalis: sed simpliciter: Socrates albus: Socrates bipedalis. Ita errori errore alio occurrentes propositionem: & orationem enunciatiuam tollebant. Sane Plato mutabat orationem: & loco huius quod canus est: dicebat incanuit. Nos autem censemus:

xxi idem esse:unum & non unum posse. Verum neque eodem respectu neque simul. Esset enim im-

possibile hoc:quum alterum possibile & uerissimum esse comprobetur: eundem uidelicet Socratem unum esse subiecto:plura cogitatione & ratione. Est enim alia ratio musici alia bipedalis:quo fit ut nulla insit in dicto pugnantia:Illi uero temere tumultuauerit. Idem de diuisione continui dicendum ē. Iam illi hoc loco deficiunt manusq; dant: coacti concedere idem esse posse unum & multa. Cæterum unū & multa idem esto:dum non simul aut eodem respectu consyderetur:quippe quæ eo modo opposita esse & repugnantia uiderentur. Sit ergo unum actu. Sit multa potētia. Quēadmodū si diceremus. Triticum esse spicam potestate:non actu:neq; hæc pugnant sibi contraspiciuntue. Si meminerimus earum distinctionū:ꝗ nobis traditæ sunt cōtra fallacias īportunas:atq; calūnias sophistaꝝ. Hūc ī modū ꝑpēsa examinataq; opiniōe ueteꝝ fieri posse nō uidet̃ unū:ut sit ea quæ sunt.

xxii xxiii

SEd & rōnes illorum soluere nemini est difficile. Statim enim Mellissi argumentatio uitiose concludit. Si factum inquit est ens principium habet:non est autem factum non habet ergo principiū:quo fieri ut & unū sit & infinitū. Nam quū oportet retorquēdo assumere id quod est oppositū cōsequenti in connexione & subiicere oppositū antecedenti. Ita.n.conficit̃ secūdæ figuræ conditionalis syllogismus. Non hoc fecit:sed intulit id quod non erat antecedens:& opposito antecedentis assumpto attulit oppositum consequentis:huiusmodi autem argumētorum frequens & uulgaris captio est. Si homo est:animal est:non autem est homo:Neq; igit̃ animal:si ambulat Socrates mouetur:non autem ambulat:non igitur mouet̃. Præterea quum appellatione principii quod plura significat abutatur pro uno rei significatu latere ac fallere arbitrātur. Est enim principium aliud temporis ut quum dicimus genituræ suæ principium habuisse Platonem hunc uel illum diem. Aliud rei & magnitudinis quemadmodum caput uiæ & cuiusuis spacii dicimus esse prīcipium. Quare quū Melissus dicat factum omne habere principium: quæremus de quo principio sit locutus. Quicquid enim simpliciter gignit̃ principium habet temporis ut homo equus olea:platanus. Non tamen omnia principium magnitudinis habere possunt:qualia sunt ea quæ nō simpliciter fiunt:sed per alteratiōē & momentaneam mutationem progenerātur:fit enim & gelu & caseus. Non tamen magnitudinis principiū licet accipere:unde primum cœperit concretio illa atq; coitio. Rursus quum dicit quod non est factum non habet principium:eodem modo quærendum est de quo principio propositionem suam ītelligat: nam prīcipium temporis non habet ea quæ facta non sunt. Magnitudinis uero nihil ꝓhibet:quin possint habere:sicuti sol & luna & reliqua sydera:ꝙ si in assumptionibus de principio magnitudinis loquebatur:consequens quidem recte affertur:sed falsæ sunt assumptiones. Si autem de principio temporis intelligebat: est quidem uerus in quibus id collocat:sed concludit & efficit non ea quæ uult. Vult enim magnitudinem entis infinitam ostēdere:uidetur autem non magnitudinem demōstrasse sed tempus. Deinde dicit:īmobile eē id quod est. Non.n.locū eē ullū posse in quo moueatur id quod est unū & quoquo uersus infinitū. Sed ꝗobrem homo acute:ut.n.moueri nō possit totū quia sit infinitum: quur tamen ꝑtes moueri nō poterūt? nisi & mare putaueris eē immobile:ea ratione ꝙ uniuersum de locis suis atq; alueo nō egreditur:ꝗuis manifestissime in reciprocationibus transferant̃ & moueātur ꝑtes. Alterationem itē aut motū eē nō credis:aut si credis qua de causa eripis infinito? ꝗdo neq; calefaciendis rebus: neq; refrigerandis opus ē loco. Absurda itaq; uidet̃ eē huiusmodi ratio:atq; in eo uno maxime fluctuare:iacereq;:qđ cōtendit prīcipii significationem ad unā rem tantū ꝑtinere:qđ nisi protinus mihi concesserint calūniari apertissime uidebūtur. Dicet fortasse ens unū esse rōne diffinitioneq;. Sed quæro quemadmodū ens accipiat. Nā si ens pro prīcipio accipit:diciturq; unū eē ratione principiū:utiq; aliqd dicere atq; idē sentire uideret̃:quod pleriq; naturales philosophi sentiūt oīum uero reꝝ & entiū unā dicere eē rationē atq; naturā equi:hoīs:Cōtrarioꝝ qd pōt dici sentiriue cōtra ueritatē atq; sensum illustrius? Hactenus contra Melissum & qdē plura ꝗ oportebat.

xxv

COntra Parmenidē deinceps ē disputādū:cæteꝝ modi quos in refellenda taxandaq; opiniōe Melissi Pauloante cōmenti sumus:Idē ī Parmenidē quoq; cōueniūt. Propria uero sunt ea: ꝗbus īterrogationi illius occurritur. Est autē ad hāc ferme īniam īterrogatio. Id qđ ꝑter ens ē nō ē ens. Id qđ nō ens ē nihil est. Nōne ergo unū est ens? Fallit̃ aūt in eo ꝙ quum multiplex sit significatus entis quēadmodū ostēdimus simpliciter dici atq; accipi putat. Est uero hoc ꝑinde atq; si dicat ꝗspiā. Id qđ præter cancrū est nō esse omnino cancrū:& qđ ꝑter canē ē nullo mō esse canem. Atq; fieri pōt:ut id qđ præter canē est sit etiā canis:& quod ꝑter cancrū est sit etiā cancer. Nā id quod ꝑter canē marinum est fieri nequit ut canis marinus sit. Cœlestis tamen atq; terrestris eē nihil uetat:quin possit intelligi. Eodemmodo & siquid præter ens est:exempli gratia:id quod præter substantiam est non potest esse substantia:poterit tamen & quantitas esse & qualitas: pari ratione: siquid præter qualitatē fuerit non erit amplius qualitas:sed uel substantia esse uel quantitas poterit. Demum nihil prohibet hoc modo plura esse ea quæ sunt:atq; ita primum Parmenides prēditur falsus. Quam uero neq; concludat quidem ea ratio manifestum fiet ex subiectione hac:si uidelicet eadem figura orationis:alia sumpta conceperis hoc modo. Ponatur ens significare id solum quod est album. Id uero quod præter album est nihil prorsus esse: contexaturque similiter argumentum hoc pacto. Siquid præter album est: Illud non est album. Quod uero non est album: nihil est. Quod ex illis assumptionibus conficias:aliud quam id nihil esse: quod præter album sit? Nam si ad ea præcepta: quæ in resolutoriis commentationibus exposita sunt respicias facile intelliges:sic maxime esse connectendam astringendamque rationem. Ille uero:ita concludit:id solum esse quod album est. Quur igitur importu-

niorem magisq; fatuam dixit esse rationem Melissi? Nempe q̃a Parmenides q̃q̃ perperam clũdit: artifi-
ciosæ tamen cõponit propositiones. Non. n. est negatio illa quum dicit: quod præter ens ẽ non est ens.
Alioquin uerbum non ens: quod ille in secunda propositione ratiocinationis suæ sumit ꝓ subiecto: cõ-
stitui qui potuisset? Sed est ex transpositione affirmatio. At Melissi assumpta fallaci uiciosaq; reciproca-
tione: & conuersione nituntur. Verum cõcedamus illi recte hactenus effici solum id esse quod albũ sit.
Quid prohibet plura saltem esse quæ sint alba? Cygnum niuem lac cerussam? Sed quoniam se uertẽt:
quando hæc inter se perspicuo diuersa sunt: & numerum præterea ac multitudinem liquido ĩuehunt.
Nisi potius contendunt: id quod album est: continuum esse: atq; hac fini unum. At neq; hoc quidẽ per-
fugio tueri se potest. Nam si ad rationem definitionemq; animaduertas: reperies duas res minimum in
eo ente contineri oportere: subiectum uidelicet corpus: & albedinem. Eníuero res illæ q̃q̃ sunt duæ fieri
tamen nequit seorsum: ut altera sine altera sit. Nam color sine subiecto prorsus nõ potest cõsistere. Defi
nitiones uero quia diuersæ sunt illorum naturam indicant esse differentem. Alterum enim est corpus:
xxvi id quod colorauit albedo. Alterum est color: cuius ea uis ẽ: ut dissipet uisum: & disgreget aciem. Porro
hæc nondum uidit Parmenides. Dicet fortasse quispiam non urgeri hominem argumẽtis & ratiõibus:
sed cogi plane circũuenirique. Nõ enim putasse Parmenidem: unum illud ens: quod inuexisset accidẽs eẽ
aut ex eorum numero quæ ea re sunt: quod aliis hærent. Sed de eo ente loquutum fuisse: q̃ eẽt pro-
prie & maxime: atq; uero ens: hoc enim apud nos significat uere: & maxime ens. Quod apud Platõem
dicitur ens: ut ita loquar ipsissimum: neq; tam obstupidus erat Parmenides ut ignoraret: fundandis si-
stendisq; accidentibus subiecto aliquo opus esse: quod si solum accidens foret: ens ipsum uti subiectum
esse ens non potuisset: quoniam fuisset ab ente diuersum: ímo uero maius incommodum susciperetur
substantiam simul esse: atq; non esse. Esse quod enti supponeretur. Non esse q̃ solum accidens consti-
tueretur ens esse. Quoniam uero non erat horum omnino nescius: neq; illud item ignorabat se: si pro-
pter huiusmodi absurditatem substantiam ens esse concessisset quia sine ea constare accidens nõ posset:
simulatq; accidens solum esse ens putauisset: necessario plura esse entia concessurum fuisse: præsertim
quum illa separatas & diuersas diffinitiones optinere apertissime uiderentur: licet ita mutuo innexu
implexuq; teneantur ut seiungi non possint: iniurii atq; adeo uitilitigatoris hominis eẽt: existimare ue
terem alioquin philosophum tanta rerum inscitia laborasse. Verum enim uero nihilominus dato etiã
num hoc atq; concesso Parmenidi. Id. s. solum significare ens: quod sit maxime & uerissime ens & ipsis-
simum: & postremo substantia: & id quod hæreat nulli: potius cui hæreant atq; accidant cætera nihilo-
minus inquam eueniet: ens esse non ens. Nam hoc quod uocamus uere ens. Num album? num nigrũ?
num quouis alio nomine aliud quidpiam esse uoluerit? profecto inesse aliquid substantiæ concesserit:
quippe quæ subiecta sit omnibus. Si album ergo dixerit: id quod est substantia: contra obstabo: Albũ
uero ens esse non posse. Nam id quod uere ens dicitur apud eum substantiam significabat. At album ẽ
accidens. Quod si album non sit uere ens: neq; ens utiq; ullo modo esse poterit. Erat enim supra consti-
xxvii tutum ab illo. Solum id esse ens quod uere ens esset. Quamobrem album erit non ens: non eo quidem
genere partim ut sit: partim non sit. Sed ex subiectione ac posito erit penitus atq; omnino nõ ens. Neq;
enĩ dici potest ipsum uere ens huic albo hæsisse accidisseq;: quum sit ipsum subiectum albedinis. Quæ
quum ita sint quumq; albũ oĩno esse non possit: sequẽs est: ut si inesse illud ĩ uere ente dixerimus: utiq;
id qđ maxime nõ est: dicamus esse in eo: qđ maxime est: atq; hoc iã q̃ sit dissonũ latet neminẽ. Age si ue
re ens fuerit albũ: albũ porro iã oĩno non sit: nõne euenit: ut id qđ maxĩe ẽ efficiat nõ ens? Neu sit q̃spiã
qui nõ cõfectũ putet: quẽadmodũ nõ cõficeretur: siq̃s ita cõponeret: albũ ẽ accidẽs: corpus ẽ album: cor-
pus igitur accidẽs. Sed nulla est similitudo ĩter posteriorẽ hunc & priorẽ syllogismũ. Is. n. q̃ dicit album
eẽ accidẽs: concedit præter substãtiã eẽ aliq̃d: qđ quum ꝑ se sit ens: alteri deĩceps hæreat: proĩde si subie
ctũ ẽ aliud ens: & diuersum ab accidẽte: q̃q̃ est particeps accidẽtis: qđ itẽ ẽ ens diuersum a subiecto uicio
clodit ratio: in qua ĩducitur corpus siue subiectũ accidẽs eẽ. At hic non sic ẽ: sed albũ: atq; oẽ huiusmodi
accidẽs simpliciter negãt ens eẽ. Confit igitur albũ de uere ente prædicari nõ posse ut accidẽs: alioq̃n qđ
negauit ens eẽ fateretur esse. Quo cõcesso nõ solũ ens: sed etiã uere ens erit. Quo dato statim sequit̃ ap-
pellationẽ uere entis late patere & multa significare: non ut ille uolebat unũ: qđ si nõ p̃dicet̃ ut accidẽs:
certe aut ut spẽs aut ut genus p̃dicabit̃. Ex iis oĩbus sequit̃ id qđ simpliciter ẽ nõ ens: de eo qđ simplici-
ter ens est appellatũ & prædicatũ iri. Iacet igit̃ tota conclusio.

xxviii AGitur ĩfinitũ illud ens neq; corpus esse neq; magnitudinis ullius sitũ habere cõcedẽt: ne aut
in partis cogãtur multas diuidere: aut accidẽtia adiũgere: utrũ ne igit̃ definiẽdũ putãt id qđ
uere ens uocatur. At quã nã substãtiæ rationẽ afferre possunt? Nisi forte etiã hoc tollere uo-
luerĩt ab eo ente qđ fingũt. Quod si substulerĩt nõ uideo q̃d dici scribiue de eo amplius pos-
sit: de quo nihil neq; ut accidens: neq; ut genus: neq; ut species: neq; ut differẽtia: neq; ut diffinitio: neq;
demum ut descriptio possit afferri. Siquam uero dederint diffinitionẽ: diuidi illam sciant oportere: ĩ ue
re entia: ueluti si ponatur homo id esse qđ uere ẽ. Aio necessariũ eẽ: hominis diffinitionẽ ex iis quæ ue-
re sunt esse cõposita: idest animal & terrestre & bipes ex eorum esse numero quæ uere sunt. Nã si uere
esse illa negaueris accidẽtia fecisse uideberis. Sed fieri nequit: ut ea quæ diffinitionẽ rei cõplẽt: accidẽtia
sint diffiniri. Quã autẽ uerũ hoc sit: facile est ut arbitror ꝑsuadere. Accidẽtia oĩa aut talia sunt ut adesse
xxix possint: & nõ adesse: id ẽ ut & adiũgi & separari ab eo possint cui accidũt qualia sunt sedere legere dispu
tare: aut eiusmodi: quorum diffinitionem subiectum ipsum ingrediatur: qualia sunt: simitudo paritas

& imparitas numeri. Eſt enim naſi cauitas ſimitudo & numerus: qui ſecari poteſt in inæqualia: impar utriuſmodi. Igitur accidens erit animal? Nam ſi prioris modi. ſ. eius ut adeſſe poſſit: & non adeſſe fiet: interdum: ut homo: neqꝫ ſit animal: neqꝫ bipes: neqꝫ terreſtre. Sicut plerūqꝫ fit: ut neqꝫ diſputet: neqꝫ ſedeat. Sed forte ſecundi modi putaueris: at fieri nequit. Non enim ineſt homo in diffinitione animalis bipedis terreſtris: potius e diuerſo illa in hominis diffinitione clauduntur. Eſt enim uniuerſale præceptum ea quæ in alicuius diffinitione ponuntur: in ſua diffinitione diffinitum habere nō poſſe: alioquin id qđ totum eſt: partis pars fieret. Nam hominis pars eſt animal: quippe quod cum aliis iunctum conſtituat hominem. Quare ſi homo inſertus innexuſqꝫ ſit diffinitioni animalis: totum erit in parte: & pars partis fiet. Neqꝫ enim ſiquid conſtat ex pluribus: ut albefactum ex albo & corpore: poteſt ineſſe in alterius ſuarum partium diffinitione: puta in diffinitione albedinis: aut in diffinitione corporis: ſed e contrario potius. Dices homini: neqꝫ animal accidit: neqꝫ bipes: ſed cuidam alteri. Ego uero primum id prætereo: quod quum ita dicis: duo iam eſſe ea quæ uere ſunt fateris: deinde illud requiro potius. Si animal bipes & terreſtre accidentia ſint: hominem quoqꝫ: qui ex illis exiſtit: accidens eſſe maxime oportere: quod qui dicit magna eſt uecordia: ſi autem ut oſtendi hæc non accidunt homini: manifeſtum eſt: hominis diffinitionem in uere entia eſſe diuiſam. Quotiens autem de hominis diffinitione: hoc loco habita mentio eſt: omnia intelligi de eo: quod uere ens ſit: atqꝫ illuc transferri. ſ. uolumus. Multa igitur uere entia habebunt: quis neqꝫ ſeparari mutuo: neqꝫ diſiūgi poſſint ab eo: qđ uere ens ſit: atqꝫ id ipſum uere ens ex indiuiſibilibus īſeparabiliſqꝫ tāetſi cōponitur: tamen ex uere entibus cōſtat.

xxx

[D]Edere nonnulli manus uicti ratione Parmenidis: & ratione Zenonis: qui quum putarēt ens eſſe indiſſolubile indiſiunctile atqꝫ continuum conati ſunt uel hunc in modum ꝓbare: unū ens eſſe: quia ſi diuidi poteſt non ſit proprie unum: quando ſectio huiuſmodi corporis in infinitum abit. Quam difficultatem quum ſoluere quidam eſſent aggreſſi: non ſolum illos loco dimouere non potuerunt: ſed etiam alia quædam magis cum obſcura ſalebroſaqꝫ tum dubia cōtrouerſaqꝫ attulere. Nam Xenocrates loco ſectionis infinitæ indiuiſiles quaſdam lineas commentus eſt: & ne unum & multa eſſe fateretur: quæ putabat eſſe pugnantia in aliam quandam & quidem maiorem prolixioremqꝫ repugnantiam uidetur incidere. Conſtituit enim idem eſſe magnitudinem & non magnitudinem: quo quid poteſt eſſe pugnantius? Porro idem eſſe unum & multa non pugnant: ſi cui nota eſt ea diſtinctio: quæ a nobis explicata eſt de actu & poteſtate. At is qui idem putat eſſe lineam & indiuiſile: nimirum dicit lineam eſſe non lineam.

xxxi

[P]Lato quoqꝫ non modo primam aſſumptionem Parmenidis concedebat: uidelicet eam: id non eſt quod præter ens eſt: uerum etiam aſſentiebatur unum ens eſſe. Id uero: quod iam efficere: & concludere ratio uidebatur: unum ſcilicet eſſe omnia minime cōprobabat quia uidelicet etiam non entia quodammodo eſſe opinabatur: nam ipſum uere ens conſtituebat ideam. Materiam uero primam: atqꝫ informem eſſe quidem: ſed nihil habere entis exiſtimabat. Arbitrabatur ſiquidem conſtare res ex duobus: ideſt ex eo ente: quod uolebat unum eſſe: & ex eo nō ente: qđ primam materiam appellitabat: cæterum ipſe quoqꝫ: neſcio quonam fato incidit ſcopulum: quem uitare maxime cupiebat. Si enim unam tantum rem ſignificari ab ente concedit: addit autem præter hoc ens aliud quidam eſſe: uidetur ſimul & unum ens dicere: & efficere multa: quod qui fatentur: nonne fatentur unum eſſe & non unum? Neqꝫ enim propterea uidetur poſſe effugere: quod alterum proprie ens: alterum improprie dicat uocari: quin etiam: magis: magiſqꝫ tenetur: atqꝫ in eadem pugnantia fortius penituſqꝫ uerſatur. Nam ſimul differentiam conſtituit inter ea quæ ſunt: uelit nolit numerum facit: & plura eſſe entia aperte demonſtrat. Nos uero dicimus quamuis unum ſignificare uideatur ens: poſſe tamen defendi eos: qui poſuere: non ens eſſe: ne contraria: & aduerſantia dicere uideātur. Neqꝫ enim de eo non ente locuti ſunt: quod prorſus non eſſet: quodue uſquequaqꝫ præter ens eſſet: nam hoc tueri: eſt tueri pugnantia: quia ſcilicet: quum unam entis eſſe naturam conſtituis ſine repugnantia: aliam inducere atqꝫ inferre non potes. Illud tamen non ens: aliquatenus ens dicere nō ueremur. Et enim quum dicimus ens unam ſignificare naturam: non ideo uolumus unam numero entis eſſe naturam: poteſt enī ea quoqꝫ ſignificari: quæ generis ſit: & ea quæ ſpeciei. Quid igitur prohibet: hoc ipſum ens: quod dico eſſe unum: intelligi unum eſſe genus? Ponatur ergo ens animal eſſe. Qui itaqꝫ canem eſſe: nō ens dicit: non ſtatim dicit: præter ens canem eſſe. Sed poteſt etiam illud intelligi: ut canis qui ſit: non equus ſit: tamen canis. Non eſt igitur altera entis natura introducenda: ne omnia fiāt unum. Sed et ſi nomine entis ſolum: id quod uero eſt: & quod ipſiſſimum eſt uenire ſignificariqꝫ placeat. Non ꝓpterea excludimur: quin multa numero uel ſpecie entia eſſe affirmare poſſimus: quemadmodum dictum eſt. Contra itaqꝫ Parmenidem: & Meliſſum ſatis hæc ſunto.

xxxii

[Q]Vi uero ens pro principio accæperunt: & unum ens: unum dixere principium: quos iure qs appellauerit Phyſicos in duo genera ſecantur. Alii unum ex elementis principium ſtatuere. Mox ex eo reliqua deriuarint raritudine dēſitudineqꝫ adhibita: quibus qualitatibus uniuerſaliora illa uidenť eē cōtraria. Supantia & defectus ſub quibus magnū & paruū Platonis prīcipia collocanť. Verū Platoni magnū & paruū materiā ſignificabāt: unū uero cām efficiētē & formā contra Phyſici pro uno materiā & ſubiectum accipiunt: contraria autem formas eſſe & differentias arbitrantur. Cæterum alii ut Anaximander nullum ex elementis principium faciunt. Sed tertiam quandam naturam: quæ & igne ſit craſſior: & tenuior: & gracilior aere. Porro idem ille Anaximan-

der exiſtimauit non eſſe opus alteratione generandis rebus:ſed ex infinito illo elemento contrarietates
inſertas atq; innexas excerni. Quemadmodum etiam ii qui multa pricipia & unam efficiētem cauſam
poſuere. Anaxagoram dico & Empedoclem:quorum alter ſimilares illa particulas quas homomerias
uocabat:& mentem præterea diuinam inuexit. Alter quattuor elementa etſpherum ideſt Deum puta-
uit eſſe principia. Plane ii cum Anaximandro in eo conueniunt : q ad ortum & generationem rerum:
nulla alteratione utuntur:ſed quæ fieri:atq; naſci ſubinde nobis uidentur contendunt:ex ea miſcella oīa
perinde:atq; prius in hærentia:ſed latentia exprimi:atq; ſecerni. Cæterum differunt in eo:q alter ſecre-
tionem illam temporibus quidem terminatam facit:ſed interpollem ac reducem uicibus. Anaxagoras
uero ſempiternam putant eſſe:& nunquam deſituram intercaſuramue: Huic item elementa uidentur

xxxiii

eſſe infinita:illi finita uidelicet quattuor. Sane duæ ratiōes fuere quibus Anaxagoras ita opinari motus
eſt:una:q uidebat ex contrariis gigni contraria. Nam quum fieri poſſe non putaret:ut contrarium ullū
in contrariā naturam abiret:quippe qui crederet rerum principia eſſe caſura interituraque:ſi contraria
in contrarias naturas uerti poſſent:arbitratus eſt:incontrariis ineſſe contraria. Altera ratio erat:& quidē
quæ coegit illum:atq; impulit maxime ita ſentire:q notat commune antiquorum fere omnium eē ſci-
tum:nihil fieri poſſe de nihilo:proindeq; obtinuiſſe:ut ſingula eſſe:in ſingulis iudicarentur:& fieri res:
aut generari nihil aliud eſſet:q̄ detegi euelariq;:aut excerni. Corrumpi contra:nihil aliud eſſet:q̄ diffun-
di:& coaleſcere. Apud Anaxagoram porro rem fieri:atq; naſci nihil aliud ē:q̄ alteraſcere:& mutare: Ve-
rum ex ipſius rei natura ītuitu patet illum uni uocabuli non tenuiſſe:qui generationem:non ut cæteri
coitionem:ſiue concretionem:ſed alterationem appellet. Sed & ſyllogiſmo utitur:ad ſuam ſententiam

xxxiiii

confirmandam:hunc immodum. Omne quod fit:uel ex ente fit:uel non ex ente. Sed enim ex non en-
te non poteſt:ex ente ergo fit omne:quod fit:ita ſequi:ut ſingula inſint in eo unde fit aliquid:ut in hac
aqua crines oſſa neruos carnem ineſſe ſit neceſſe. Perſpici autem:atq; deprehendi non poſſe:a nobis ho-
rum ſingula præ ſua exiguitate. Ex quibus poſtremo intulit immiſta & innexa eſſe ſingulis omnia po-
ſteaquam ex omnibus omnia fieri uidebantur. Sed quænam eſt:ea cauſa:ut omnia non appareant eſſe
ſimilia:ſi æque proueniunt ex ſingulis omnia? Quoniam inquit ille uniuſcuiuſque rei inæqualis eſt in
omnibus portio : ſed in unaquaque re unum quippiam abundat magis:atque ſuperfluit:ut in hoc ſit
aquæ plus : in illo ſit corporis. Quod ergo apparet aqua : facit hoc copia : quando nihil eſt : ſincere
aqua caro terra ſanguis.

xxxv

E St igitur conſequens poſt eius opinionis confutationem quæ tollere principia uidebatur eo-
rum impugnare ſententiam qui infinita eſſe illa putauere. Vellem fieri poſſet:ut ipſimet in-
tereſſent noſtræ diſputationi:facile opinor faterentur finita rerum naturalium eſſe prīcipia.
Equidem primum illud admiror quo pacto ii qui naturæ ſcientiam profitentur:ignoraue-
rint id ſe temere profiteri ſi ſuam ſententiam retineri tueriq; uelint. Si enim tunc ſcire uniuſcuiuſq; rei
naturam arbitramur quum cauſas illius:& principia cognoſcimus:infinitarum autem rerum quum is
aperte concedat:nullam poſſe haberi noticiam. Nimirum qui infinita dicit eſſe principia tollit rei : quā
tractat cognoſcendæ facultatem:q ſi quum infinita ea faceret Anaxagoras qualitates alioquin numero
definiuiſſet:quamuis ſciri non poſſet:ex quot exiſteret unumquodq;:ſaltem illud cognoſcere licuiſſet:
ex qualibus conſtare. Nunc uero quum:neq; per proprietates:ac ſpecies:neq; per numeros ſuas illas ſi-
milares particulas quas finxit: diſtinxiſſe diſcreuiſſeq; reperiatur:quumq; ea ſe docere pollicitus fuerit:
quæ primus ipſe neſciat:apertiſſime nos ueteratorio iſto expromiſſo uidetur eludere. Hactenus extra

xxxvi

negotium. Iam uero illud quo pacto non eſt abſurdum:quod ex illa opinione conſequitur: quæ putat
miſta eſſe in omnibus omnia : Sequitur enim:quum una quæq; ſimilarium partium & augeri in īfi-
nitum & minui poſſit:neq; maximā ullā:neq; minimam poſſe q̄titatem capi. Quod etiā ipſimet Ana-
xagoræ impoſſibile uidet̄ eſſe. Fatet̄ enī cōpoſitū omne cōſtare ꝑtibus:partes autē illas uoco:q̄ & uiciſ-
ſim a ſeſe & a toto ſeparari actu quæūt. Palā quoq; illud concedit:magnitudinē totius pendere:atq; regi
magnitudine ꝑtiū:ut ſi uidelicet paruæ ſint ꝑtes:paruum etiam habeat̄:& totū:ſi cōtra magnæ magnū
quoq; & illud habeat̄. Et ſi īfinitus utrinq; proceſſus ī partibus fuerit:futurū eē itidē in cōpoſito infini-
tum. Quanta.n.eſſe poſſunt oſſa:caro:nerui:tantū:& ipſum aīal. Eodē modo de partibus plātarū:& de
plantis ipſis iudicandum ē. Aeque etiā e diuerſo illud ē uerū: ſi ſit impoſſibile:totū grandeſcere : partes
quoq; eſſe impoſſibile:plane aīalibus oībus atq; plantis exitus magnitudinis eſt:ipſo etiā num Anaxa-
gora conſentiente. Eſſe igitur & partibus neceſſe eſt:neq; fieri pōt:uti q̄talubet ſit caro hoīs ea:q̄ cum ī-
finitis aliis rebus īeſt & deliteſcit milio:aut uti in minores ſecetur portiones & tamen caro adhuc rema-

xxxvii

neat. Sane hoc q dicit magna uidet̄ amentia. Veꝝ Anaxagoras fortaſſe reſpōderet hūc in modū: minīe
quidē ſe concedere magnitudines aīalium & plantarū ex ſimilariū partiū auctione & diminutione pen-
dere:eſſe uero ſecuturū:id ſi aīalia atq; plantæ ex q̄libet ſimilariū partiū ſpecie:unam tantū ſimilarem
particulā nacta eſſent:ut unam oſſis:& unā ſanguinis:& unā geneꝝ ſimiliter reliquoꝝ:ſed nō eſt:ita im-
mo uero cōſtituere ſe:atq; collocare in unoquoq; aīantiū genere:multas ſimilares eiuſdē generis & ſpēi
particulas ꝓhinc nullū incōmodū ſuſcipi:ſi concedatur carnem diuidi poſſe in infinitum:animal non
poſſe:. Nam eam carnem quæ ineſt in animali ex pluribus conſtare carnibus tanquā principiis & ele-
mentis. Sed non effugit. Tametſi enim hoc ita fuerit nihiloſecius horum elementorum oportet ma-
gnitudinem definire. Dabitur porro numerus aliquis carūcularum:quæ compoſitæ efficiant eā carnē:
quæ ineſt in animali. Sit autem quaternarius uel quinarius exempli cauſa. Si igitur harum carūcularū

unaquæq; diuidi poteſt in infinitum:ea caro q̄ ex quattuor illis conſtaret uſq; adeo concidi atq; exigua
reddi poſſit:ut ex tantilla carne nullum animal conſiſteret. Præterea quid eſt quod aiunt:hominis car/
nem ex pluribus carnibus eſſe compoſitam? Quur illarum quælibet caruncularum nõ erit rurſus ex
pluribus compoſita carnibus? Si minui poſſunt ſimilares particulæ in infinitum? Illud quoq; q̄perridi
culum ē? Elephanti carnē ex paucioribus cõſtare carũculis:culicis carnem ex pluribus: nihil enī ītereſt:
utrum duas ex pluribus an ex paucioribus aliquid eſſe conſtitutum:quum nullum magnitudinis exi/
tum capere poſſis:neq; incrementum uerſus neq; diminutionem:omnino autem carnem minuere in
infinitum nihil aliud eſt q̄ carnem efficere amplius ne ſit caro. Quãuis.n.carnis in eo quod corpus eſt ī/
finitam ſectionem poſſis agnoſcere:in eo tamen qđ caro eſt non potes. Breui ſiquidē carũculæ illæ ex ſe
ctione deſinerent eſſe carũculæ:atq; ita corrumperentur. Quod quemadmodum conuenire poſſit ei q
rerum prīcipia ſtatuit īcorrupta:nõ uideo. Si itaq; uera ſunt hæc:definitaq; atq; certa ē carnis minimæ
magnitudo:fieri nõ poteſt ut ī quolibet admiſtũ ſit quodlibet. Sed quáobrem? Quia omne finitũ cor/
pus:ſi finitas:& quidem minimas portiunculas deſeces quandoque deficiet:eſt neceſſe:modo non pro
portionem ſequare:ſed certam aliquam & præſcriptam magnitudinem decidas. Si igitur ex aqua ca/
ro uniuerſa continuo excerantur: proculdubio ſumptitabitur aliquando uniuerſa quæ ſuberat:neq;
abiri poterit in infinitũ. Neceſſe eſt itaq; alteꝝ ex duobus ſequi:aut ut excretio illa cadat deponatq; ab/
ſumpta atq; exhauſta omni materia:aut ea durãte infinita uis carũculaꝝ q̄ habebat uel anteq̄ cœpiſſent
excerni:in magnitudine ac mole finita:puta aqua uel alterius corporis reliquat. Quod dicere aut ſenti/
re ſupat oēm ſtoliditatē. Adhuc ſi corpus omne ſublatis partibus reddit mīus:carnis uero certa ē defi
nitaq; utrinq; ſecus q̄titas:manifeſtũ ē ex minima carne nullũ corpus poſſe ſecerni:eſſet.n.aliqd minus
ac modicius minimo:ꝙ ſi ex minima carne nullũ corpus põt excerni:q erunt ī omnibus oīa? Sed quid
conſector leuia? Si inſunt oībus oīa:non ſolum caro in minima carne collocanda erit:ſed & ſanguis &
os & cerebrum:& reliqua perīde affatim oīa:ſimiliter in ſanguine alius iterum ſanguis:alia caro: aliud
os:ad idē exempli:& in cæteris omnia inſerenda inculcandaq; eſſent. Præterea quo pacto non latiſſime
delirant ii qui in minima carne:carnem dicunt eſſe infinitam:ſimiliter aquam & terram:atq; aerem in
finitum:ea quæ poſtremo omnia quæ nos ſupradiximus per ſe ipſa poſſe ſubſiſtere:& a ſe uiciſſim eſſe
diſiuncta:quo quid poteſt eſſe horridius? Nam in eo quod ſeparata ſunt:terminum & finem accipiunt
quia ſimulatq; ſeparantur:diſtinctionem & loci magnitudinis nãciſcuntur. Quamobrem ſi uera eſſet
Anaxagoræ ſententia:fuiſſent principia non ſolum multitudine:ſed etiam magnitudine infinita:ꝙ ni/
hil aliud eſt q̄ facere ut ſint infinities infinita. Quod ſiqs tueri Anaxagoram uelit:dicatq; principia qdē:
quoniam aliam naturam habere nõ poſſunt:īmiſta non eſſe:ſed quum dicitur ineſſe omnibus omnia
de ſenſilibus id concretiſq; eſſe intelligendum. Transferantur rationes ſubinde ad ſenſilia & concretio/
nes:exempli gratia ad aquam ſenſilem. Aquæ enim ineunt carnes & oſſa infinita:quæ ſeparata actu cõ/
cretiones ſunt atq; ex omnibus generabũtur:quia & ſenſilia ſunt:& poſſunt excerni. Quare & horum
ſingulis rurſum alia quoq; inerunt. Nunq̄ enī fieri poterit:ut in ſincera & prima principia reſoluantur.
Nam hoc eſſe impoſſibile idem Anaxagoras clariſſime atteſtatur. Quomodo igitur ea efficere diuina
mens ſtatuat? Nõne potius uideri ſtultiſſima atq; inſipiētiſſima debeat? Si aggredi uelit ea quæ ſint fa/
ctu impoſſibilia? At qui recte quidem illud:ſed forte fortuna dixit Anaxagoras fieri poſſe:nunquã: uti
de ſtrue illa maſſali omnia entia ſecernantur. Accidentia namq; a ſubſtantia ſeparari non poſſunt. Quē
igitur finem laboris inueniet prouidentiſſima ſcilicet mens:ſi ea attentauerit:quæ perfici & ad exitum
conferri nõ poſſint? Quando neq; magnitudinem principiorum definiuit:quippe quæ diuidi cenſeat
in infinitum:neq; qualitatem. Nequeunt enim a ſubſtantia ſeparari colores:habitus & poſtremo acci/
dentia reliqua. Quorum alterum menti ſuæ:neq; ille quidem tribuit. Alterum nos ueritatis gratia in
ficiamur:quando præſertim:neq; illud quoq; acute Anaxagoras uidebat:propterea carnem ex carun/
culis cõſtare:lapidem ex lapillis:aurum ex aureliis:quod putabat unam quáq; ſimilarium particularũ
in ſimilares partis minimas ſecari poſſe:ut ſiquid inde abiret:atq; decederet coalitu earũdem partium:
quæ:ſeceſſiſſent:nouus alius continuo ceu partus exiſteret:cæterum non conficitur. Lutum enim:& ī
luta diuiditur:& in aquam:& in terram. Ex quibus ergo potiſſimum dixeris conſtare lutum:utrum ex
lutulis:an ex terra potius:atq; humore? nonne uerius ſit lutum fieri:nihil eſſe aliud:quam ex humore:
& terra conſtare:ex lutulis componi:nihil aliud eſſe:quam increſcere:atq; grandeſcere? Neq; enim quē
admodum lateres ſua ſtrue & compoſitura domum efficiunt:ita quum ex aqua fit aer:uel e diuerſo ex
aere aqua quum fit:coeuntes aquulæ totum conflant:& conſtituunt elementum. Quod tamen ſequi/
tur apud eos:qui egregium ſcilicet:& admirabilem illum concretionis modum præferũt. Enimuero
ipſum aerem ſcimus in aquã alteraſcendo tranſferi atq; ita fieri aquã ſaltem ſenſu percipimus. Eodem
pacto & Empedocles excretione atq; cõcretione arbitratus eſt oīa generari. Tamen leuius errauit:ꝙ fi/
nita:& certa principia poſuit. Sed nondũ eſt tractandus iis locus.

xxxviii

xxxix

xxxx

xli

C Aeterum illuc me refero:ꝙ contraria principia omnes conſtituere:& ii qui unum omnia
& immobile: & ii qui plura eſſe dixerunt:& qui etiam infinita. Et enim Parmenides in iis
libris quibus ſententiam ſuam aſtruxit:calidum & frigidum:principia eſſe dixit. Quorum
alterum ignem:alterum terram uocauit. Anaxagoras quoq; in ſimilaribus particulis po/
ſuit contrarias:quemadmodum Anaximander ſecretionem & concretionem:& Democritus plenum
& inane:quæ quum prīcipia conſtituiſſet:& generatiões rerum figura ſitu:& ordine diſtīxiſſet aptiſſi/

me uisus est adhibuisse contraria. Sunt enim omnia illa contrariorum genera situs figura ordo. Nam
situs alius dexter alius sinister supernus infernus anterior posterior. Figurarum quoq; rectilinea: alia or
bicularis alia: quas ille pro contrariis habuit. Nam de Empedocle atq; Platone deq; iis Physicis qui rari
tudinem densitudinemq;: cõtraria principia esse uoluerunt: abunde supradiximus. Ac mihi quidẽ acri-
xlii
us intuenti mediussfidius uidentur omnes haud sine ratione in hanc sententiam discessisse. Nam si na-
turam principii spectes: repies tria esse in principiis necessaria. Primũ ut ex se uicissim nõ existãt: alioqn
principia & nõ principia esse probarent. Secũdum ut neq; ex aliis constent. Nam si prima nõ sunt: quo
pacto possunt eẽ principia. Tertium ut ex illis cõstent cætera: atq; hoc est prĩcipiis maxĩe propriũ. Hæc
autẽ omnia primis contrariis oportet inesse. Prĩa contraria uoco: q̃ sunt maxĩe generalia. Nã ex aliis cõ-
stare iccirco nõ debent prĩcipia: quoniã ipsa sunt prĩa. Neq; mutuo ex se ipsis ea rõne quia cõtraria sunt.
Neq; perturbet quispiã: si quando audiat dici: ex albo fieri quippiã ut sit nigrũ. Non enĩ ita dicuntur ex
sese fieri cõtraria: ut ꝓprie mutuo fieri intelligantur ex sese: sed ita: ut quasi post sese mutuo atq; ordine
quodã ꝓduci generariq; uideant. Sed q̃snã ille modus est inq̃es: quo fieri ex se mutuo posse cõtraria ne-
gauimus? Nimiꝝ is: quo de ære statuã dicimus fieri. Neq;.n. uno ꝑmanente supstiteq; contrario gene-
rari alteꝝ põt: necesse ẽ aũt principia nõ corrumpi: q; si seruata in alteꝝ transmutent sequet duo simul
adesse cõtraria: q̃d est impossibile: Sed quæres quonã pacto cõstent ex contrariis ceu ex principiis reliq̃:
xliii
profecto id ea rõne necessariũ maxĩe uidet: q̃d ꝑ transmutationẽ generatio oĩs conficit: queadmodũ
ostendet. In contraria porro oĩs generatio desinit. Veꝝ q̃a obscuriora uident hæc eẽ quæ dicimus: pau-
lo altius repetere ac remetiri statuimus: ut hoc ipsum facilius fiat intellectuq; capiat. Existimare itaque
oportet nihil eẽ quod aut agere ĩ quodlibet & utcũq; fors tulit aut pati a quolibet possit. Nã neq; hõ ge
nerando asino natura idoneus ẽ: neq; adamas nõ tutus a ferri ictu. Nõ igitur fieri aut nasci oĩa de omni
bus poterunt. Nã albũ ex musico fieri neq̃t: sed ex nigro dũtaxat: aut flauo aut ex iis coloribus aliquo: q
q; sunt in interlinitio contrarioꝝ positæ ancipites mediiq; hẽntur. Dices fortasse non esse hoc ꝑpetuo
ueꝝ. Videri enĩ lusciniã de Musica fieri candidã: sed soluit: illud euenit: nõ in eo q; musica: sed in eo q; ni
gra fuisset. Nã quũ accidere possit ut idẽ qui sit albus: sit etiã musicus: facile aberratur: dũ nõ ex albo: sed
ex musico nigrũ fieri credit: q; si id q̃d ꝑ se est distĩxeris ab eo q̃d ex accidente fit: ĩuenies albũ ex nigro
uel ex fusco ꝑ se ex perito aut Grãmatico per accidẽs factum. Nihil.n. uetat eundẽ qui niger sit aut mu-
sicũ: aut Fabrũ: aut excussorẽ: aut Militẽ: aut Imꝑatorem eẽ. Qua re usurpatio atq; abusio fuerit: si queq̃
dixeris nigrũ eẽ factũ ab Arithmetico uolatili bipede: sunt.n. huiusmodi generationes ex accidente oẽs.
Per se aũt albũ generat ex nigro: & siqs subtilitate diligenti exigat id ex nõ albo: nõ tamẽ hoc ita accipi-
endum: ut ex omni eo: quod sit nõ albũ: fieri nigrũ putet. Est.n. Hippocentaurus & Scylla nõ albũ: sed
de eo non albo intelligendũ est: q̃d de fusco ueneto rutulo: & cæteris finitimis prædicet. Pariter Musi-
cus de nõ Musico fiet: nõ de colũna: neq; de naui: quæ & ipsa sunt nõ Musica: sed de eo q̃d a muson idest
immusicũ nouo quidẽ noĩe & fortasse duro: sed ad rẽ demõstrãdam satis idoneo appellaueris aut siq̃d
inter musicũ & ĩmusicũ ambigit. Eodẽ modo albũ nõ abibit corrũpeturue ĩ q̃dlibet: neq; ꝑ se corrũpet
xliiii
in musicũ: sed ex accidẽte. Nã ustilati hoĩs coloratiq; albedo ꝑ se ĩ nigriciẽ corrupta ẽ: q; si cõtigat ut idẽ
ille qui ustilatus ẽ Musicus fuerit: dici põt ex accidente albedinẽ in musicũ fuisse conuersam. Simili mo
do si musicũ corrumpatur non corrũpentur in nigrum: sed in ĩmusicũ. Neq; solũ hæc uident esse uera
xlv
in iis quæ per alterationes accidentiũ producuntur: q̃lia sunt quæ mox diximus: sed etiã in iis uel latissi
me patet eadẽ ratio quæ per cõcretionẽ secretionẽq; generant: qualia sunt ea quæ uocamus composita
Latet tamen in iis quandoq; eadẽ cã: q; cõtrarioꝝ fere pluriũ nõ hẽtur usitatũ nomẽ: quemadmodum
habetur albi nigriq;. Ita q̃busdam priuationes suis noĩbus efferũtur q̃busdam non ipsæ priuatiões: sed
aliorum solæ negationes habent: nam cõmunia compositis oĩbus nomina facile esset ĩuenire: cuiusmo
di sunt cõuenientia incõuenientia: ex quibus generatio ꝓficisceretur omnis & ĩ quas corruptio itidẽ re-
uerteretur. Particularibus uero singulisq; compositis propria in communi utiq; loquendi consuetudi-
ne non reperiuntur. Verumtamen omne conueniẽter factum ex non conueniẽte fit & ad inconueniẽs
corrumpitur non ad quod uis sed ad id quod speciatim contraponebatur aduersabaturq;. Non enim
hominis conuenientia ad inconuenientiam equi corrumpitur neq; ea quæ canis est: in eam quæ sit plã
tarum neq; rursum ex illis fiunt. Sed homo in hominis inconuenientiam abit. Equus in eam quæ ad
xlvi
equũ pertinet. Plane nihil interest loco ĩconueniẽtis & conueniẽtis ordinatũ & ĩordinatũ dicas cõpositũ
& incompositum: aptum ineptum: deformatum informe. Nimirum eadem ratio in omnibus obser-
uanda. Sumantur itaq; unde lubet exempla. Domus ordinatio ex inordinatione fit non omni: neq; ex
ea quæ nauis est: sed ex ea quæ spectat ad domum. Est enim ea inordinatio in eo q;: neq; lapidum: neq;
laterum strues cum admodum ornata & disposita est: quo conueniebat in domum. E cõtrario quoq;
domus quando corrumpitur: in eandem hãc ĩordinationem redit. Item aceruus congestusq; tritici fit
ex opposito q̃ aceruo tritici congruebat non quam aceruo lignorum: corrumpitur quoq; non in ligno
rum: sed in tritici dissolutionem. Aeque & statua ex statue infiguratur a fit. Et ne ĩ singulis morer. Ma
xlvii
nifestum esse arbitror omne quod fit: ex contrariis fieri: & omne quod corrumpitur in cõtrariam aut
finitimã concedere atq; abire substantiam. Nam & intermedia ex contrariis generãtur: quod uidere ĩ
coloribus licet: ut illud q̃ possit uerissime affirmari. Quæcunq; natura sunt facta aut contraria esse: aut
ex contrariis ortum habere. Contraria ea sunt quæ eiusdem generis extremos ceu margines obtinent.
Ex contrariis constantque horum in medio collocantur. Cæterum illud commonuisse hoc loco expe-

diet:q̃uis ex contrariis generationes oẽs procedere & in cõtraria corruptiones abire dixerimus:non ta-
men restare permanereue contraria illa corruptis:aut genitis rebus cõcedimus:alioquin nobis ipsis pu- xlviii
gnaremus. Est autem ita intelligẽdum ut dixi:fieri hoc ab illo:idest hoc post illud. Hactenus ferme oẽs
consentiunt elementa atq; ea quæ cuiq; principia uidebantur haberi contraria:non tam ratione ĩducti
q̃ ipsa ueritatis ui. Dissentiunt autẽ ĩter se oẽs ĩ ea re ꝙ alii priora generalioraq;:alii posteriora & particu
lariora principia tradidere:alii consectati sunt ea quæ rationi perspicua magis eẽnt:alii quæ notiora sen-
sibus uiderentur:alteri calidum humidũ frigidum siccũ:quæ posteriora particulariora cognobilioraq;
sunt principia constituerunt : alteri magnũ & paruum:par & impar:cõcordiam discordiam:quæ cum
ratione priora esse:tum generaliora notioraq; uidebantur. Verũtamen hi partim diuersa sequebantur: lxix
partim eadẽ uidebant. Hæc enim oĩa inter se quandam similitudinem habent. Nam quemadmodum
concordia refertur ad litem:ita impar refertur ad par : calidum ad frigidum:siccum ad humidum:præ
terea quædam ex illis sub concretionem:& sub excessum cadunt : quædam sub secretione defectuque
reponuntur.

QVam itaq; contraria principia esse necessarium sit:satis manifestum esse iudico. Est autẽ se- .l.
quens ut arbitror quis sit numerus principiorum ostendere:indicatum est supra neq; unũ
esse posse principium neq; infinita. Vnum ea ratione quia contraria & opposita quum sint:
hoc ipso nequeunt infinita esse. Quum ꝙ separare ac distrahere illa oporteret in duo: tum
etiam ꝙ rerũ scientia obiter tolleret̃. Accedit ꝙ naturæ unius & generis una uidet̃ esse oppositio con-
trarietasq;. Genus autẽ unũ dicit̃ proprieq;:qđ potest in species non etiam in genera secari. Ita circa colo
rem albedo & nigritia:circa sapores dulcor & amarities ĩueniũtur. Oppositionẽ uocamus duoꝝ oppo
sitorum contrariorũue habitum quendam atq; responsum. Circa materialem igitur generatilẽq; sub-
stantiam:cuius principia quærimus:una quoq; esse debet oppositio non infinitæ : quando præsertim
nihil prohibet adortus:& nouationes rerũ principia finita posse sufficere. Nam Empedocles:qui posuit
esse finita:melius mehercle & cõmodius q̃ Anaxagoras rerũ quæ generantur naturã absoluit. Quod si li
hæc uera sunt atq; una esse unius naturæ oppositio debet:sequitur necessario:ut aut duo sola principia
sint:uidelicet pría illa cõtraria:aut cõiugẽda cõsociãdaq; illis sit etiã nũ materia q̃dã atq; subiectũ. Quod
tam & si mihi maxĩe necessariũ uidet̃:uelim tamẽ seorsum ipse tecũ paulo serius consyderes:sit ne ulla
densitudo q̃ ipsa ꝑ se possit raritudinẽ facere:cõtraue aut ulla caliditas q̃ frigiditatem:aut amicitia ulla q̃
odiũ postremo q̃litates ullæ q̃ cõtrarias q̃litates gignãt:sed nedũ facere aut gignere reputemus:num ẽt
eẽ ipsa ꝑ se possint:atq; seorsum cõsistere:frigiditas caliditas cõcretio secretio & similia iis. Nõne potius
tertiũ quiddã substernẽdũ subiiciẽdũq; ẽ:circa qđ ueluti fundamẽtũ ad uicissitudinẽ rerũ constituendã
iactũ:& illa subsistere & generare deinceps reliq̃ possint. Nõ.n.sese illa de cõtrariis primis loquor:mutuo
substinẽt:neq; itẽ supstite cõcretione secretio nascit̃ aut suscipit̃ ĩ concretionẽ neq; raritudo dẽsitudinẽ
subit:sed alteꝝ alteri cædit:tertio quodã recipiẽte baiulãteq; id qđ nouat̃ & gignit̃. Quapꝑ ẽt philoso-
phi ueteres cõtrariis unã pluresue naturas subiiciebãt. Sed uel huic quoq; ꝓbabit̃ qđ uolumus. Princi- lii
pia dixerit aliq̃s ĩ subiecto collocari nõ debẽt:alioq̃n prĩcipii prĩcipiũ cogemur afferre. Nã subiectũ uide-
tur prius eẽ & substãtia:iis q̃ ĩ subiecto cõtinent̃:cõtraria porro ĩ subiecto sunt oĩa. Non igit̃ uident̃ esse
posse prĩcipia:q̃ dicant̃ eẽ cõtraria. Itẽ nulli rei uidemus subiecta eẽ cõtraria. Prĩcipia aũt necesse ẽ oĩbus
subiici. Non igitur contraria sunt principia. Item negamus substantiam ullam aduersari substantiæ.
Non igitur substãtiæ sunt quæ uident̃ eẽ cõtraria ꝙ si nõ sunt substãtiæ:manifestũ ẽ nõ eẽ ꝑ̃ncipia:alio
q̃n fateri cogeremur ꝑ̃ncipia substãtiaꝝ nõ eẽ substãtias. Veꝝ si ꝑ̃or orõ demõstrabat oppositionẽ ĩesse liii
prĩcipiis:& uidet̃ nihilominus secũda hæc & posterior efficere ne ꝑ̃ncipia uideãt̃ eẽ cõtraria:cũ illis utiq;
sentiẽdũq; ẽ:q duobus cõtrariis tertiã addidere materiã q̃ prior q̃uis eẽt:q̃uisq; magis ẽt nũ ĩsigniter pri
cipiũ esse uideret̃:nihilomĩus illoꝝ ĩdigeret:utpote q̃ ꝑ se ipsa cõstituere nihil architectariue posset. Atq; liiii
hoc quoq; ueteribus placuisse cõperio. Illi.n.unã q̃piã naturã cõtrariis subiecerũt:ꝑꝑ quã unũ oĩa eẽ ar-
bitrabant̃:aut aquã:aut ignẽ:aut id qđ mediũ fingebãt ĩter aquã & ignẽ:ꝓpius ãt accedũt ueritatẽ:q in-
termediũ illud cõminiscũt̃. Nã ignis aptissime ex cõtrariis cõstat:q̃ppe q feruida & sicca natura sit:quo-
rũ frigiditas & hũiditas cõtrariæ q̃litates hẽnt̃. Oportet ãt id qđ ẽ subiectũ cõtrariis in sua natura nullũ
hẽre cõtrariũ:alioq̃n necesse eẽt:ut alterutrũ aut nõ suscipet̃:aut corrũpet̃:quoꝝ utrũq; pugnat descri-
ptiõi prĩcipii. Quare nõ absq; rõne sẽserũt ii:q subiectũ aliud ab elemẽtis q̃ttuor posuere. Eadẽ rõne mi
nus errat̃ ab iis:q aerẽ substernũt. Habet.n.aer minimã differẽtiã sensiliũ portionẽ. Tertio succedũt lo- lv
co:q aquã cõstituere subiectũ:Calefit.n.eadẽ ꝑmanẽs & frigescit:liquat̃ cõgelascit:fundit̃ cogit̃. Plane ui
dent̃ oẽs unũ illud subiectũ cõtrariis ĩformasse:alii raritudĩe dẽsitudine:alii magno atq; paruo:hæc aũt
sub excessu.s.defectuq; recidũt. Videt̃ ãt ꝑuetus eẽ opĩo:tria reꝝ eẽ principia oportere:subiectũ defectũ
excessum. Ac numeꝝ q̃dẽ prĩcipioꝝ eũdẽ oẽs ascisciũt:nõ tamẽ eodẽ oẽs mõ. Nã ueteres duo agere:ter-
tiũ pati putauere:ĩ cõtrariũ Plato nõ uisum:duo pati:agere unũ:queãdmodũ & supradixi. Quãobrẽ cõ
uenit tria eẽ prĩcipia & elemẽta. Est aũt de iis elemẽtis nobis in p̃sentia sermo:q̃ rebus generatis insunt.

Plura uero esse q̃ tria:non amplius conuenit.

NAm ad patiendum sufficit subiectũ unũ:ad agendum satis sunt contraria: ꝙ si aut alteram lvi
addideris oppositionem:aut subiectum alterum :cogeris utrunque duplificare . Nam si
alterum sit subiectum : alteram quoque oppositionem esse continuo oportebit . Et si
altera sit oppositio:alterum pariter subiectum habebitur . Aut igitur ex utraque trinitate

eadem generabuntur:aut diuersa:si eadem:superfluet altera:si diuersa:non erunt eadem principia rerũ generatarum:neq; elementa in se uicibus conuertentur ignis:aer:aqua:tellus. Præterea & quur duæ solum & non plures trinitates erunt atq; subinde infinitæ: nullã comperio rationẽ. Quæ si duas:nõ eadẽ quoq; possit plures atq; adeo infinitas afferre? Nã si iccirco dixeris duas eẽ:ꝙ ea quæ animaliũ principia sunt:differre oporteat ab iis quæ sunt plantarum : quur non ita differre debebunt:quæ singillatim cuiusq; generis sunt plantarum? Deinde uidemus animalia plantis ali:plantas porro fieri ex elementis:ita ut manifestum sit in uices omnia trãsmutari alternante & reciprocãte natura. Quod si duas oppositiones & unum subiectum attuleris:dixerisq; inter se illas mutuo uicibusq; trãsferri:nihilosecius eadem te incommoda sequentur:atq; altera illarum utiq; erit superuacanea:quandoquidem si mutua conuersio sit:necessarium est illa ceu coalescere:atq; eadem fieri. Nam si contrariorũ oppositorum:in contraria est abitio:sit una oppositio ab altera C D. Si igitur ipsum A quemadmodum potest ĩ ipsum B mutari:ita possit in D:profecto ipsum B & ipsum D plane sint idem futura Et si ipsum B quemadmodum põt ĩ A ita possit in C necessario A & C eadem omnino res fuerit. Est enim in contraria trãsitus & unũ uni aduersatur:sed & supradiximus circa unam naruram:uersari oppositionem unam. Est autem generatilis materialisq; substantia:natura una. Nam si plura q̃ duo contraria inuenirentur:utiq; sub primis illis quæ propria sunt summæ substantiæ collocare & reponere oporteret. Quod & in qualitatis principio licet uidere. Nam & album & nigrum propinqua sunt colori:contraria non qualitati. Si qua igitur

lvii

qualitatis eius quæ de summo genere est contraria habebuntur:illuc cætera quoq; referenda erunt. Ergo neq; unũ esse principium:neq; duo:uel tria:manifestum fecimus. Vtrum autem duo tãtũ an tria sint magna & longe dubia quæstio ẽ. Nunc igitur nobis de rerum generatione tractandũ:neq; de ea demũ quæ ad substantiam pertinet:uerũ etiam de ea quæ ad alterationẽ:hoc est non modo quẽadmodũ stirpes atq; homines fiant:sed quẽadmodum Geometræ:Grãmatici:Musici:atq; hoc summatim & com-

lviii

munibus scitis ageť. Ita.n.facilius cõmodiusq; uidetur:quemadmodum & initio faciendum esse ostendimus. Quum dicimus aliud ex alio fieri:aut ex simplici:aut ex cõposito fieri dicimus. Ex simplici quũ ex immusico musicus fit:ex illiterato litteratus:uel aliter quum immusicus efficiť musicus:& illitteratus lr̃atus. Est.n.eadẽ significãtia utriusq; orõnis:tãetsi uerba paulũ cõmutãť. Nã quũ dicius hõ fit musicus ẽt tũc simplici uoce utimur. Neq; solũ id qđ trãsmutať:uidelicet hõ:sed ẽt id in qđ trãsmutať uidelicet musicus simplex ẽ:ꝙ si per cõplexionẽ dixero:ĩmusicus homo fit musicus:iunctum erit id qđ mutatur idest homo:cũ eo in quod mutatur idest immusicus. Inter hæc autem duo quæ cõpositam dictionẽ faciũt:hoĩem dico & ĩmusicũ nõnulla differẽtia habeť & ĩ uoce:& ĩ significatiõe:si seorsum & simpliciter pferãť ĩ uoce:qa alteꝝ dupliciter põt efferri. Nã & ex ĩmusico fieri musicũ:& ĩmusicum fieri musicum assueuimur dicere:in altero uariare non est:sed plurimum utimur recto:ita homo fit musicus:nõ flexo:ita ex homine fit musicus. Callias fit litteratus nõ ex Callia: alioqn pauca sunt ĩ qbus rectius dicas:

lix

ex hoc fit q̃ hoc fit:uerbi cã. Ex ære fit statua:rectius q̃ si æs:ex lateribus fit domus:rectius q̃ si lateres dicamus. Atq; hæc est in uoce distantia. In natura uero & significatione illud est & quidẽ maximum perspicuumq; discrimen. Nam alterũ in transmutationibus remanet:alterum perit. Homo.n.quum fit de immusico:musicus & homo est & remanet:ĩmusicus non remanet: quando neq; tunc quoq; remanet quum per se dicimus ĩmusicum fieri musicũ. Sed etsi ĩmusicum cum homine copulaueris: adæque ĩ-

lx

musicus homo non remanet. Loquor autẽ de tota dictione:quæ duabus illis iunctim uocibus constat. His igitur hunc ĩ modũ expositis:id quod restat ac superat materiam uoco:id qđ non superat : sed abit uanetq; priuationem:ĩmusicum dico illiteratumue. Vtrumq; uero imaginari facile est ex eadem eẽ materia numero : quando neq; talia possunt seorsum citra materiam substantiamq; consistere : sed in homine cognoscunť. Ratio autem sola distinguit. Neq;.n.idem est hoĩem & immusicum hominem eẽ. Oportet aũt & priores differentias meminisse :hoc est alteꝝ permanere:non pmanere alteꝝ: hominẽ superesse:nõ supesse ĩmusicum. Atq; hoc nimiꝝ rectissima ratione uideť contigere. Facta siqdẽ ĩmusicum abitione:continuo effugit id qđ uenĩẽti opponebať:id manet qđ nõ opponebatur: hoc ẽ subiectũ.

lxi

Satis quoq; ampla atq; sufficiens ea differentia ẽ:quam ostendimus uoce cõstare. Declarauimus.n.quũ de priuatiõe paulo ante loq̃remur: nõnullas eẽ res:ĩ qbus:& hoc:& ex hoc recte utrũq; dici cõsueuisset ex ĩmusico musicũ fieri:& ĩmusicũ musicũ:idẽ sermo cõpositis cõgruit. At quũ de materia uerba fiunt dissimilis ẽ ratio loq̃ndi :aliq̃do utimur recto:aliq̃do nõ utimur. Nã hoĩem fieri lr̃atũ dicimus:non ex homine:cõtra nauim ex lignis:non ligna nauim fieri:alioquin uidebatur casus ille ex hoc conuenire maxime priuationi:rectus materiæ & permanenti. Nam inflexio illa de recto uidetur abiens quiddam & concedens significare. Rectus contra casus subsistens & restitans. Cæterum q̃q̃ ita esse uidentur:utimur tamen interdum & flexo:quum de materia loquimur:ut supradixi:appellat enim materiam ablatiuus ex hoc propterea : ꝙ intra se tenet contrarium aduenientis formæ. Quum enim nullum habeatur nomen:quo priuatio eius formæ : quæ ad statuam pertinet:indicetur: ex ære fieri statuam dicimus : perinde ac si æri insit illius formæ priuatio : hoc autem modo loqui solemus : quasi ex ære informato ea priuatione : quæ spectat ad statuam : statua efficiatur : & ex lignis informatis ea priuatione quæ spectat ad classem:exædificetur classis:Quod si hoc ex ui dictionis illius non est perspicuum :nihilominus subest quædam uirtus in ea propositione:qua id maxime significať. Quamobrem:initio tunc quum eam distinctionem adhibui:demonstraui ablatiuum ex hoc & de compositis dici:nunc ostendi interim manifestum esse significatum:ut in eo exemplo quod ante subieci. Inte-

rim solam uim & uirtutem propositionis elici:ut quum dicitur:ex ære fit statua. Igitur quum ex aqua dicimus aerẽ gigni:uerbo ex aq̃ utimur tanq̃ composito. Est enĩ aqua compositũ quiddam ex subiecto qđ ꝑmanet & priuatione ea q̃ formæ aeris erat opposita:ut appareat eiusmodi quoq; ĩ totũ remanere nõ posse. Quod quum iis conuenit quæ supius diximus Nã composita dicebamus nõ remanere uniuersa:exẽpli cã:hõ ĩmusicus:totũ hoc nõ manet:quũ musicus fit. Sed de hoc ꝓducti sumus ut plura fortasse diceremus q̃ erat necesse.

DIGRESSIO.

PLane generationibus cõstituendis in materia opus ẽ priuatione:alioquin nihil fieri posset: q̃a quicquid fieri diceretur:necessario anticiparet eẽ. Quare quãq̃ nullibi subsistit priuatio: sed sola ratione necessaria tamẽ ẽ ceu altera quædam natura:quæ alteri naturæ accidat. Sed cõtra ẽ illud:si materia in sua substantia priuationẽ habet innexã cõpræhẽsamq;: nonne ex ea mutatione corrũpet̃ q̃ esset ad formã? Quũ priuationis essentia in eo sit qđ ẽ priuatũ eẽ. Præterea essentia materiæ cõstituit̃ potẽtia:potẽtia porro coniuncta ẽ priuationi:alioquin potentia non fuerit:nisi priuationẽ cũ illa copulatã intelligamus:sed soluit̃: & ne ꝓpterea tumultuemus:paulo altius repetẽda res ẽ. Oĩa quæ rebus aliis insunt:aut per se ĩsunt:aut ꝑ cõpationẽ ad alterꝝ. Ligno ꝑse cõtigit eẽ bipedale:duplũ eẽ habet ꝑ cõparationẽ ad alterꝝ. Materia igit̃ ad suã essentiã cõstituẽdã nõ ĩdiget ptãte:neq; potestas ulla ĩ pria ac simplici rõne materiæ ĩcludit̃: sed primũ res q̃dã ẽ ĩ se & existit:actu. Deĩde materia ĩtelligit̃ aliorꝝ eẽ & secundũ posteriorẽ hanc cõsyderationẽ rationẽ potẽtiæ contrahit. Nomẽ itaq; materiæ ĩ eo respectu secũ ꝓculdubio affert potestatis essentiã:& ad q̃cũq; res materia deriuat̃ ad eãdẽ referẽda & cõicanda ẽ ratio potestatis. Ita tamẽ ut quẽadmodũ dixi pria materiæ notio nõ sit eiusmodi ut referat̃ ad alia. Scio tamẽ eẽ ꝑdifficile illa responsiõe relationeq; seq̃strata materiã nudã & solã intelligi:cæterꝝ assequi poteris si ĩ eã ĩdaginẽ paulo acrius ĩcubueris studiũq; cõtuleris. Sed repetẽdum est denuo. Quũ de materia duo noĩa p̃dicari soleãt subiectũ.s.& materia:nomẽ materiæ magis accedere uidet̃ ad eã naturã:quã ipa ꝑ se obtiet. Subiectũ cõtra ꝓpus ad eã cõsyderationẽ scđm quã refert̃ ad alia. Vtrũq; tamẽ nomẽ ex iis uocibus est:quæ referunt̃ ad aliud. Nã & materia eẽ dicit̃ alicuius materia:& subiectũ alicui subiectũ. Sed cũ ꝓ materia alicuius capit̃ tũc cũ potẽtia priuatiõeq; id ẽ. Dicit̃.n. materia earꝝ rerꝝ eẽ:quæ factæ aut ortæ nõdũ sunt. Quum uero accipit̃:pro subiecto:tũc cũ priuatione nõ est. Nihil enim prohibet materiã alicui formæ subiectã esse:illius autem qui potest esse materia? cuius continendi potestatẽ amisit? Quapropter æs eatenus dum sine forma ulla est:recte dixeris materiam statuæ. Posteaquam uero iam ẽ formatum iam in Apolline aut ĩ Mercurio factum fusumq; nõ materiã amplius recte sed subiectum appellaueris. Huius re[illegible] signo est illud:ꝙ idem hoc æs subiectum & permanens alias aliarꝝ rerꝝ materia efficit̃. Quẽadmodũ enĩ Boethus ĩquit:materia qualitatibus ĩformata nõ amplius materia remanet. Nã secundũ se informis est & speciebus oĩbus caret:sed adhibitis qualitatibus materia abit in subiectis: quippe quod cum forma & termino sit:& formæ subiiciat̃ & termino. Materiæ igit̃ apellatio tanq̃ pertinet ad futura:subiectũ ad facta olim atq; producta : sane hæc res quã materiã uocamus subiectũ esse quoddã potest:cui accidit in natura facultas recipiẽdi & ferẽdi cõtraria: nã ut formã potest ita & priuationẽ recipe. Quomodo igitur materia dicitur inaffecta? idest carens affectione & qualitate omni? Quoniam mehercule inaffecti uocabulum hoc loco non significat priuationem qualitatis sed prorsus negationem:qualia sunt illa illiteratus:ĩmusicus:pro eo quod est nõ musicus: nõ litteratus. Nam si inaffectio illa priuationem significaret:quum priuatio qualitas quædam eẽ uideat̃:hoc ipso qualitatem amplecti præferriq; materia uideret̃. In q̃bus itaq; negatio uera est:ĩ iis priuatio nõ sequit̃. Non enim de quo põt dici:non iustum:de eodem dici põt iniustum:neq; de quo uerũ est dicere:ꝙ comã aut capillitiũ non habet:de eodem uerꝝ est dicere ꝙ caluet. Nulla igit̃ ratione essentia materiæ põt in eo consistere:qđ ẽ priuatum eẽ:sed quẽadmodum cera: ex qua fingi leo põt:nõ est amplius cera:qum factus est leo. Ita & primum illud subiectum:quod põt formas oẽs suscipere:q̃uis priuatum oĩbus uideat̃ esse:nõ tamen in eo quod subiectum est priuatum eẽ dicic põt. Subiectum.n.eẽ nullo modo posset si formam cum priuatione reciperet. Sed priuatum esse dicitur ea ratione secũdum quam ei accidit accõmodatio:atq; habilitas quædam ad formas oĩs suscipiẽdas. Dixi accidit:q̃a prius ĩ se q̃dam absoluta res est q̃ referat̃ aut accõmodet̃ ad alia. Quapropter materia ꝑ formam aliquã terminata:subiectum põt dici:materia non põt. De hoc aũt posterius quoq; uidebimus. Nunc redeundum est:unde diuertimus.

CVm itaq; multifariam fieri q̃dpiam dicat̃:hoc simpliciter:illud non simpliciter: simpliciter fiunt substãtiæ. Nam albũ fieri simpliciter nequit:sed id dũtaxat quod nũcupat̃ & mõstrat̃ hoc aliq̃d. Corpus.n.quum album fit & bipedale:non simpliciter fieri dicit̃:sed hæc arbor hæc plãta. Quũ igit̃ tot modis fieri res.dicant̃ ĩ accidẽtibus:manifestũ ẽ subiectũ eẽ aĩal:aut plãtã aut oĩno corpus aliqđ:ĩ quo & q̃litas & q̃titas & relatiões:& id genus cætera generat̃:substãtiis ãt ꝓducendis suspicari posset q̃spiã:nõ eẽ subiecto opus:nõ.n. fieri factam substantiã. Est aũt ea prima & sensilis:q̃ neq; est in subiecto:neq; de subiecto ullo p̃dicat̃. Verũtamẽ opus eẽ subiecto aliquo generationibus substãtiæ faciẽdis: apprime ad hunc modum manifestũ fiet. Si.n.cõmunia q̃dam & generalia ĩ rebus q̃ ꝓducunt̃:explorare & contẽplari uolueris:facile ĩuenies oẽm substãtiam: q̃ generet̃:ex aliquo generari fieriq; subiecto:quẽadmodũ aĩalia & plãtas ex semine. Oĩa q̃ fiunt in uniuersum:aut trãsfiguratione fiũt:ut statua. Nihil enim aliud in ære mutat̃:q̃ figura posituraq; partiũ:aut appositione ferruminationeue:ut ea q̃ augẽtur coagmẽtãturue:aut detractiõe:ut ex lapide Mercurius:aut strue & cõpo-

lxii

lxiii

ſitione:ut domus: aut alteratiõe:alterationis duæ habent̃ſpecies:altera quæ in q̃litate aliqua affectio/
neq; patiaria uerſet̃:& hæc ꝓprie uidet̃ alteratio appellanda:altera quæ ad ſubſtantiam ptineat:& hæc
ꝓprie trãſmutatio uocat̃.Quæ nihil aliud eſt q̃ formæ rationiſq; tranſitio.Atq; hæc oĩa citra oẽm ex/
ceptionem in ſuo quæq; ſubiecto gerunt̃. Neceſſe eſt.n.eſſe & ſubiici aliqd in quo ſeruato & ſuperſtite
tranſmutatio conficiat̃:quemadmodum neceſſe eſt eẽ id:circa quod appoſitio detractio cõpoſitio exer
lxiiii ceant̃.Quare ex iis quæ dicta ſunt ſatis oſtẽſum ẽ:omne qđ fit ex forma & ſubiecto eẽ compoſitum:ſi/
cut ẽt compoſitum illud fuerat unde ortum & factum ẽ illud:porro illud:unde factum ẽ:hoc: duobus
conſtabat:& eo ꝙ formæ gignẽdæ opponebat̃ & ipſo ſubiecto.Dico aũt ĩmuſicum opponi:hominem
ſubiici:ſimiliter infigurationem informitatẽ inordinationẽ uoco cõtraria:ſubiectum appello æs aurũ
lxv lapidem.Si igitur rer̃ naturalium cauſæ atq; principia habẽda ſunt illa:ex qbus tanq̃ ĩtrinſecus poſitis
unaquæq; res fit:& quæ uniuſcuiuſq; rei eſſentiam ꝑficiũt:latiſſime patet:ſubiectum & formã huiuſ/
modi eẽ principia:ex qbus oĩa cõponant̃ atq; condant̃.Componunt̃ uero non quẽadmodũ ex lapidi/
bus aut lateribus domus:ſed ratione.Eſt.n.alia hoĩs ratio:alia muſici.Eſt aũt ſubiectum ſi in ſe cõſyde
lxvi ret̃:unum qdem numero:ſed ratiõe duo.Dico hoc ꝑꝑ priuationem:q̃ materiæ accidit. Cæter̃ ſcire te
uelim q̃uis numero una res ſit:ratione tamẽ & cogitatiõe differe: ut Socrates ſimus. Sane homo & au
rum q̃uis ex iis in primã ſubiri materiam poſſit:ꝓprie & maxime numeralia ſunt:& hoc aliquid: quæ
monſtrari uel digito poſſint.Prima uero materia q̃q̃ nõ ẽ numeratilis & hoc aliquid:aliquãto tamẽ ꝓ/
prius accedit ad numer̃ q̃ priuatio: immo uero numeratilis ẽ comparatione utiq; priuationis.Quan/
to igit̃ plus compoſito:quod uero hoc aliqd ẽ:materia confert q̃ priuatio:confert aũt ꝓculdubio plus:
quia & remanet & apparet recedente illa: tanto habet magis hæc ut ſit hoc aliquid q̃ illa. Nam priua/
tio nullo modo aſſequi poteſt:ut hoc aliquid eſſe uideatur:quippe quæ faceſcat ingrediente forma exo
leſcatq;.Deinde ex materia non fiunt per accidens:ea quæ fiunt.Ineſt.n.iis quæ ex ea gignunt̃:ex priua
tione omnia ꝑ accidẽs generantur.Nam quoniam materiæ:q̃ ꝑ ſe & propriæ principium eſt: priuatio
accidit:iccirco fieri res dicunt̃ ex priuatione ꝑ accidẽs:quo fit:ut ſi ꝓprie ſit loquẽdum:duas eẽ rerum
lxvii principes cauſas neceſſe ſit: materiam atq; formam.Cæterum exiſtimare poſſis tertiam eſſe priuatio/
nem:quæ iccirco ſit cauſa:ut contraria principia conſtituatur.Plane ſimplici admodum & pingui Mi/
nerua dictum eſt:hactenus priuationem & formam eẽ contraria. Sed quẽadmodum intelliga[illegible]tur eẽ
contraria acutius deſcriptiuſq; indicabimus poſt.Sunt enim non tanq̃ contraria:quia in ſe mutuo age/
re non uidẽtur poſſe:neq; uiciſſim pati.Quæ ratio efficit ut neceſſariũ ſit:materiam quandam ſubiectã
lxviii eſſe contrariis.Dictũ ẽ & quot pricipia:& quur tot in rerũ naturalium generatione uerſentur: fecimus
palam contrariis ſubiici aliquid oportere:docuimus duo prorſus eſſe cõtraria:tãetſi:numerus hic fere
ſuperuacaneus eſſe uideatur.Nam alterius contrarii abſentia aut præſentia ſufficere uidetur ad traſmu
lxix tationes:ita fieri ut forma uicẽ priuationis ſubire præbereq; uideat̃.Nã priuatio neq; natura ẽ neq; for/
ma ſed formæ mera uelut abſentia.Natura uero ſubiecta ideſt materia ex proportione atq; relatione cõ
gnoſcitur:ut enim æs ad ſtatuam & lignum ad lectum:ita materia ad cõditam ſubſtantiam & ad reliq̃
item entia reſpectum & ancillatum gerit.Nam quum ſit ſubiecta ſubſtantiæ:manifeſtum ẽ ſubiici de/
bere quoq; iis quæ ſubſtantiæ accidunt.Vtrum autem materia & forma ſint ſubſtantiæ : nondum li/
lxx quet.Neq; illud item adhuc eſt declaratum:quo pacto forma principium ſit:& an incorruptilis aliqua:
aliqua uero corruptibilis habeatur.Item ſi incorruptilis quælibet quomodo non æterna ſit quælibet:
& ſi non quælibet incorruptilis quomodo quælibet nihilominus principium ſit. Verum ſuperſedea/
mus hoc loco huiuſcemodi quæſtiõibus:qppe quæ ad partẽ aliq̃ ĩſtituti nobis opis adiungi nõ poſſint
ſed ad curã ſupioris philoſophi ꝑtinere maxime uideant̃.

lxxi POſt hæc exponemus & docebimus medium: quo difficultates eas: quæ animos antiquo/
rum perdiu uehemẽter anxerunt facile diluantur.Plane illi quum ex philoſophiæ rationi/
bus ueritatem & rerum naturã appræhẽdere uel impendio niterẽtur:a ueritate longiſſime
receſſerunt.Quamobrem aliam ingreſſi ſunt uiam ex imperitia diſputandi : putauerunt q;
nihil gigni poſſe neq; corrumpi:quum id ſequi arbitrarentur : propterea ꝙ neceſſarium uidebant eſſe
quicquid oriretur aut ex ente oriri aut ex non ente.Enimuero ex ente non poſſe: quippe quod iam ſit:
neq; ex non ente:utpote quod fieri nequeat.Sed oporteat omnino inſtrui & ſubiici aliquid.Quamob/
rem quum generationem atq; ortum de medio ſuſtuliſſent: concretionem ſecretionemq; ſuffecerunt
lxxii quibus res non nouari gigniue: ſed erui atq; in lucem proferri contingeret. His ita rationibus quum
uterentur id quod conſequẽs ſtatim erat adiiciebant:hoc eſt multa non eſſe entia oportere: ſed unum.
Nam ſi multa ſunt ĩquiunt differentia & diuerſa erunt inter ſe: & quod ſequens eſt:diuerſa & differen
tia erunt ab entibus.Quæ autem ab entibus differunt eſſe non poſſe.Hanc igitur opinionem propter
lxxiii eas quas diximus cauſas maxime ſecuti atq; amplexi ſunt ueteres . Nos uero huiuſmodi quæſtiones
duobus modis exoluimus.Quorum prior eſt hic.Dupliciter dicitur fieri ex ente aliquid.Item ens aut
non ens fieri:atq; ut generalibus loquamur : ens pati agereue ſolet habere ſignificatos duos. Neq; hoc
modo in ſimplici generatione intelligendum qualis eſt hominis: ſed & in cæteris quoq; ut quum qs
lxxiiii albus aut muſicus fit:ut autem latius ea res pateat:ſubiiciemus exemplum . Dicimus medicum agere
quippiam aut pati dupliciter : per ſe ideſt in eo quod medicus : per accidens in eo quod non medicus.
Quum enim curat ægrotos per ſe id facit ut medicus.Quum uero ædificat non facit id amplius tan/
quam medicus:ſed tanquam is:cui accidit ædificator ut eſſet & opifex.Rurſum ſi per ignauiam aut ne

gligentiam dediſcat medicandi artem:patitur in eo quod medicus. Si uero efficiatur albus non patiť
hoc in eo quod medicus: ſed per accidēs :puta in eo quod niger.Igitur duo ſignificantur quum ex non
entibus fieri aut non ens fieri diciť.Vnū ut id quod eſt non ens:inſit:& eſſentiā ſuſcipiat : quod eſt im/
poſſibile atq; hic eſt ſignificatus orationis illius in qua dicitur.De non ente in eo qđ non ens fieri aliqd. lxxv
Quē ſignificatum quū ſolum eē ueteres eēnt ſuſpicati generationē ademerunt a rebus.Alterum quod
ſignificant ea uerba eſt:ut intelligať nō ens abire & cōcedere ei enti qđ eſt futurum:quēadmodū fit ex
īmuſico muſicus Atq; hoc eſt de non ente ꝑ accidens fieri.Id.n.qđ ex aliquo tanquā nō ſubſito īmanē
teq; fit: per accidēs ex non ente fieri dicitur:quo ſignificatu nos diximus ex non ente fieri ea quæ fiunt.
Quoniam ex priuatione quæ in ſe non ens eſt concedente & abeunte fiunt:uel alio modo etiam fiunt
per accidēs ex non ente ꝙ ex ea materia generantur:cui priuatio,quæ nō ens eſt accidit : ita fit ut ī rebus
generatis poſſit ineſſe non ens:non tamē id:quod eſt per ſe non ens: ſed id cui non ens hæſit & accidit.
Hoc autem eſt ipſa materia.Aequæ & illud fieri non poteſt: ut ex eo qđ eſt fiat ſimpliciter aliquid aut lxxvi
id qđ eſt fiat:ea parte q̄ ē : per accidēs autē:ex eo fieri quod iā ē nihil pugnat.Et ut clariora ſint ea q̄ dici
mus:adhibebiť exēplū. Ponamus canē ī equū mutari aut ī qđuis aliud aīal: qđ & fieri cerniť ī aliqbus.
Quēadmodū itaq; is q dicit animal fieri ex animal:nō dicit id:quatenus animal ē.Non enī fieri poteſt
ut aīal quum abit in alterum aīal:trāſmutetur in eo quod aīal:neq; quod fit animal ex animali:tanquā
ex animali fit animal.Sed quum ex animali fieri animal dicitur:nihil aliud ſignificatur:quam ꝙ ex eo:
cui eſſe animal contingit:alterum quiddam fit:cui eſſe itidem animal contingit . Similiter ſi aqua fiat
ex aere:ens ex ente factum eſſe uidebitur:non ꝙ ea res quæ iam eſt fiat denuo:aut ea quæ iam eſt facta: lxxvii
ſed ꝙ ex aliquo de quo prædicetur ens:alia res gignatur de qua etiā prædicetur ens.Quemadmodum
ergo ſi fiat animal ī eo quod animal:non ex animali fit:ſed ex non aīali:puta ex ſemine.Ita ſi ens ſimpli
citer fieret:non ex ente aliquo fieret:ſed penitus ex non ente Quod fieri omnino non eſt . Eodē modo
neq; id quod ſimpliciter eſt nō ens:fieri poteſt ulla ratione.Quapropter ex ente & nō ente generari res
queunt ſine ulla cōtrouerſia repugnantiaue:quia non eodē reſpectu conſiderationeq; capiuntur . Nā ſi
ex ente generari rē dixeris:recte dixeris:quia alterum quiddam eſt.Si cōtra dixeris ex non ente:recte ēt
dixeris:quia hoc non eſt in eo quod fit:& ut ſimplicius loquar.Generatio eſt partim ex ente quod non
fit:& partim ex non ente:quod fit.Quo euenit ut priuatio & huiuſmodi natura ipſius neceſſaria ſit ad
generationem conſeruandam:quia ſcilicet nullum ens in eo quod ens : generari poteſt . Cum materia
igitur merito debet adeſſe priuatio.Atq; hic unus ē diſſoluēdi modus.Alter ē is q duciť ex ea diuiſione lxxviii
quæ nobis ꝓdita ē de actu & poteſtate.Ex materia ſiqdē quū fiāt res:fiunt ꝓcul dubio ex ente potētia:
nō ex ente actu.Atq; huius quoq; ſolutionis uiam nobis natura priuationis apuit : quippe q̄ efficiat:ut
materia ſit poteſtate non actu.Non eſt itaq; prorſus inutilis generandis rebus priuatio. Quāuis cauſa
ꝑ accidens rerum quæ generantur appellata ſit.Non tamē pari loco cum iis cauſis habēda: collocādaq;
eſt quæ ꝑ accidens eſſe iudicantur:quales ſunt album & nigrum:quū ei accidūt homini q muſicus effi/
citur.Nam huiuſmodi cauſæ ad generationē nihil conferunt.Plurimū priuatio confert ad uniuerſam.
Eſt.n.cauſa principiumq; ꝑ accidens quādoquidem non pōt contingere:ut quicquā fiat ex eo ſubiecto
cui non ſit oppoſitum aliquid.

IVre igiť accuſanť coarguunturq;:q naturam uſq; adeo neceſſariam aut ſuppoſuerūt:aut ta lxxix
citi ꝑterierunt:hoꝝ alii nihil oīno de priuatione dixerunt.Alii dixerunt qdem: ſed imperfe
cte.Nam ii qui reꝝ materiam ſubiectū quoddā actu eē arbitrabanť & corpus:ut ignē: aquā
aerem aut huiuſmodi aliquod priuationem penitus ignorabāt.Plato uero quū diceret ma/
teriam inter non entia eē annumerādam:inuiſſe uideť: quodāmodo eſſe priuationē in rebus: cæterū
nō plene naturā illius ex poſuit.Nam ex iis q̄ dixit ſeqtur ex nō ente in eo qđ nō ens:generari res poſſe.
In eo nāq; ꝙ Parmenidē laudat ſentiētem unum ens eſſe:& id qđ ꝑter ens ē: eē nō ens:uideť concedere
ex ſimpliciter nō ente fieri oīa oportere.Nam ſi unum ſit ens:& id qđ ꝑter ens eſt nō perte ſit pte non
ſit.i.ꝑ accidens:ſed ſit ſimpliciter atq; abſolute nō ens:ut Parmenides exiſtimabat nō pōt effici:ut mate
riæ natura remaneat:aut ut partim ſit partī nō ſit.ſ.ꝑtāte ſit:actu nō ſit.Si āt ex uno illo ente fieri qdpiā
nequit:quū ſit īmutabile:ſi item neceſſe ē:ut id qđ fit fiat ex altero: quicquid uero ꝑter ens eſt oīo nō
ens ſit:ſequiť maxime ut is:q accedit Parmenidi:q̄uis negat apte qđ ſequiť:quum primū tamē genera
tionem eē concedit ſtatim uideať illam ex non ente deriuare atq; deducere.Sed neq; illud qdem recte:
ꝙ materiæ definitionem nō ſeiungit a defininione priuationis:ſed quoniā numero idem eē ambo illa
uidebanť:arbitratus eſt ratione quoq; idem eſſe proinde æque pollere definitione & poteſtate naturæ.
Nos uero materiam & priuationem diſcrimine aptiſſimo diſtare cognoſcimus:illa ꝑ accidens non ē ea
ratione quod complectiť priuationē:q̄ ꝑ ſe atq; oīno nō ſit:illa uſq; adeo ꝓpe eſt:ut ſit ens:ut & propin/
qua compoſito ſit & pars ipſius ex principibus altera:illa poſtremo:in quā reꝝ oīum abitio fiat ac reſo
lutio:contra de priuatione dicendum.Ita concludiť ex ſimpliciter nō ente nullas conſtare generationes
ſed ex eo ſolum:qđ ꝑ accidens non ſit:uel ſi ſit poteſtate tantum ſit.Qui uero paruum & magnū prin/ lxxx
cipia faciunt:ſiue unum ſignificent illa:ſiue duo quia tamen utrāq; nihilominus de materia prædicari
uolunt:non tris res ſed tria uocabula credunt eſſe principia.Nam magnum & paruum:non hoc ma/
teriam:priuationem illud oſtendit: ſed utrunq; materiam:ita priuationem oēs deſpectam īdiſcretāq;
habuere.Nobis plane ut diximus differe illa plurimum uidentur:materia enim cauſa permanens eſt
atq; una cum forma cuius eſt coniuge tanq̄ mater gignendis rebus præſto eſt.Altera pars contrarieta/

atr parte sit parte

tis priuationem dico. Si qualitatem illius atqꝫ officiũ aĩo cõplectare: intelligat̃ necesse est oĩno non esse: corrumpit enim essentiam rerum: & formam: quæ rebus omnibus bona sunt Quanquam illud ad- mirari nõ desino si sit priuatio corrumpi rerum essentiam: si non sit: oriri atqꝫ nasci omnia oportere. Nihil enim fieri posse nisi corruptio alicuius dissolutioqꝫ præcederet. Alioquin fuissent omnia immor talia & sempiterna. Malum itaqꝫ ex hoc proficiscitur: & propter hanc contingit interitus. Nam quum materia sit recæptrix capaxqꝫ priuationis: atqꝫ id habeat solum: ut potẽtia constet: ĩfirmior & ĩbecillior est quã ut possit formas: quas uicibus suscipit perpetuo retineꝛ. Sed quur suscipit uicibus formas? quia

lxxxi appetens est diuinitatis: & discupiens boni. Voco autem diuinum & bonum primã formam & primã causam: quo referuntur collimantqꝫ omnia: & cui quæqꝫ res tendit fieri quã simillima quãtum potest: potest autem quantum natura conceditur. Ea uero appetitio quonammodo est: in materia. Profecto uerissimum puto quod dicitur: prouidentiam fuisse: quæ & turpi desiderium honestatis: & egenti opu lentiæ quãtum sit satis iniecerit. Huic igiꝛ formæ primæ: quæ ab omni abiũcta materia eẽ: quæ libera undiqꝫ & impromiscua in totumqꝫ abstracta & separata: atqꝫ iis præterea formis quæ profectæ sunt ab illa & in materia conisttutæ: contraria est & aduersa priuatio. Materia autem refertur & quasi identidẽ respectat ad formam: cuius est appetentissima: eiqꝫ adicta semper atqꝫ præseruiens est. Non est igitur ĩ materiæ natura priuatio: quia formam simul appeteret: labem & corruptionẽ suam appeteret. Vnius enim corruptio est alterius contrarii cõstitutio repræsentatioqꝫ. Iam si non sit diuersa ratio priuationis a ratione materiæ: sed una atqꝫ eadem penitus: qui posset defendi: ne priuatio: quemadmodũ & mate- ria formarum cõcæptaculum haberetur? Proindeqꝫ tanq̃ materia formis omnibus participaret: atqꝫ ita cum formis illis adesset consociareturqꝫ: quarum nihilominus priuatio fuisset quod est quidem di ctu saltem portentosissimum. Nam materia qui cõsisteret: si per alterum priuata spoliataqꝫ diceretur. Altero particeps & consors essentiæ fieret? Age uero natura materiæ si iunctam atqꝫ innexam priuatio nem habebit: nonne omnibus simul formis priuata necessario uidebitur? Atqꝫ ita corrumpi demum omnia atqꝫ destrui oportebit: tametsi aliquam ex formis habere: aliquam non habere dicatur. Si igi tur neqꝫ forma est appetens sui: quum nemini se ipso sit opus: neqꝫ contrarii quia corrumpunt se mu- tuo perimuntqꝫ cõtraria: restat ut materia sit quæ appetat formam: quemadmodum fœmina marẽ: & turpe honestum & pulchrum. Dixi materiã eẽ appetentẽ formæ: quẽadmodũ turpe honesti & pul- chri: sed turpe qua turpe nõ est appetẽs pulchri Cæteꝝ non est ꝑ se in materia turpitudo deformitasqꝫ sed per accidens quatenus priuationis est consors.

lxxxii MAteria uno modo fit & corrumpiꝛ: altero neqꝫ fit neqꝫ corrumpiꝛ. Per accidẽs corrumpiꝛ: quãdo id qđ materiæ accidit corrumpiꝛ per se: hoc aũt ẽ priuatio: corrumpiꝛ ergo: quoniã id quod intra se tenet cotrumpiꝛ: quẽadmodum corrumpi amphoram dicimus: quum ui- num quod est ĩ amphora mucescit aut putret. Sed per se & ex propria natura corrumpi nõ põt. Nunq̃ enim potẽtia illa intercidit: quæ in materia est: neqꝫ igiꝛ genita est unq̃: neqꝫ interitura unq̃. Nam si generari posset materia necessarium esset subiectum utiqꝫ aliquod: ex quo manẽte anteceden- teqꝫ: ut cæteræqꝫ res ꝓduceretꝛ. Hoc aũt nihil aliud est q̃ ipsa porro materia. Ita eueniet: ut fuisse uideatꝛ anteq̃ fiat: similiter si corrumpi posset: in materiã demũ resolueretꝛ: ita corrupta eẽ uidebiꝛ anteq̃ corrũ patꝛ. De materia satis dictum: ꝙ ĩgenita: ꝙ ĩcorrupta: ꝙ diuersa res a priuatione: ꝙ primũ subiectum ex quo primo cõstante ĩmanenteqꝫ oĩa ꝓcreantꝛ nõ ꝑ accidens: dixi non per accidẽs: ut exciperetꝛ priuatio:

lxxxiii ex qua fieri per accidens: & generari res possunt. At de forma utrum una an multiplex sit: & quæ sit: nõ interest physici quærere: sed munus est primi philosophi. De naturalibus autem & corruptilibus for- mis: quæ propriæ principia non sunt: sed solum causæ & tanquam elemẽta generatilium rerum: & se- quentibus libris: & toto opere agemus.

THEMISTII PHYSICES: LIBER SECVNDVS: INTERPRETE HERMOLAO BARBA.

i NVNC His rebus ita constitutis aliud initium institutioni nostræ commodius sumẽtes reddere diffinitionẽ curabimus eius rei quã naturam uocamus. Oĩa quæ sunt aut ꝑ na- turam sunt: aut ꝑ causas alias: ꝑ causas alias sunt: lectum: fundamẽtum: militia: thesauri repertio: ex his alia ꝑ artem sunt: alia ꝑ fortunam habenꝛ. Per naturam sunt aĩalia & ani maliũ mẽbra: eoꝝ nãqꝫ: quæ natura cõstant: partes quoqꝫ natura cõstabunt. Non sic in iis quæ arte aut manu fiunt. Domus enim per artem fit: lapides nõ fiunt. Sed & plantæ ꝑ naturam sunt: & corpora illa simplicia: ignis: aer: aqua: terra. Si taqꝫ accæperimus notauerimusqꝫ id in quo ea quæ ꝑ naturam constãt differũnt ab iis quæ natura non constant: definitionẽ naturæ tenebi mus. Differunt aũt eo ꝙ naturalia uidenꝛ principium & cãm inter se habere qetis & motus: quod ma nifestissime aĩalia declarant. Hæc. n. & locum ex loco mutant: & augenꝛ: & minuunꝛ: & alteranꝛ ab ea causa: quã intrinsecus obtinent. Plantæ quoqꝫ q̃q̃ motu locali carent: alios tamẽ motus exercẽt. Contra est de elementis simplicibusqꝫ corporibus: qppe q̃ nullo motu alio extra q̃ locali moueanꝛ. Non solũ aũt hæc ꝑ naturam ĩtus positam mouenꝛ: sed ẽt quiescunt. Diuinum & cœleste corpus excipio: in quo

ii natura est principium ciens sempiternum motum: nõ ẽt causa aut principium quietis. Artificiosa uero qualia sunt lectus & tunica: in eo ꝙ artificiosa sunt. i. in eo ꝙ rectus & in eo ꝙ tunica nullum habẽt prin cipium ĩsitum motionis. Quiescit. n. semꝑ ea forma quã ars apposuit. Cæteꝝ lectus & tunica & omnia

arte facta in eo qđ terracea lapidea eburnea aut ex pluribus elemẽtis cõcreta:fieri põt:ut dimissa ferant
deorsum:aut putria facta coalescẽtiaq; cõprehendãt: ita ut germinẽt:quo fieri ut natura uideat in qbus
inest principium ciens qetis & motus. Est ne itaq; naturale corpus statua? quũ deorsum ferat: geratq;
intra se cãm motus? an nõ ĩtra se prĩo gerit? neq; dicit statua in eo ꝙ gerit:sed ĩtra æs potius. Cæterũ na iii
uis quã gubernator mouet:si ui uocabuli spectes:quur nõ hẽat ĩtra se motũ hũc ex natura? Est.n.intra
ipsam gubernator:& quidẽ intra ipsam:prĩo. Nã quonam in altero prius q̃ in naui esse põt? Neq;.n.de
peritia ipsa & scĩa gubernãdi loquor:quippe q̃ primũ ĩ aĩa insit:sed de illo gubernatore: qui temonem
manu tenet. Sed dicẽdũ est nauim nõ ꝑ se moueri a gubernatore:quũ in definitiõe nauis nullus cõpre-
hendat gubernator:neq; contra nauis in definitione gubernatoris. Quorum uterq; modus eoꝝ est: q̃
ꝑ se habent. Quapropter gubernator separat a naui:qa naui ꝑ se nõ inest. Nam & si ægrotet medicus
restituatq; sibi ipsi sanitatem:habet certe ĩtra se primum mouẽdi prĩcipium artẽ uidelicet:sed sanat &
mouet hũc in modũ nõ ꝑ se:qa in eo quod ægrotus se ipsum recurrat:alioquin oẽs q ægrotarẽt se ip-
sos possent curare:sed in eo quod accidit:ut is q ægrotabat ẽt medicus eẽt. Proinde & hæc uicissim a se
disiungi dissociariq; possunt. Similiter de oĩbus est statuẽdum:quæ fingunt: ficta uoco & artificiaria:
quoꝝ nullum intra se põt habere prĩcipium fictionis:ut domus & oĩa manu facta:aut siquid est quod
intra se principium fictionis habere uideat:illud neq; primo:neq; ꝑ se põt habere:ut medicus:q se ipm
curat ægrotum. Ex his arbitror naturæ definitionem factam esse notissimã. Natura est principium &
cã motus qetisq;:in eo cui prĩo inest ꝑ se:& nõ ꝑ accidẽs.

HAbere naturam dicunt quæcũq; huiusmodi principium tenẽt:eaq; oĩa sunt substãtiæ. Nã iiii
id quod compositum & cõditum dicit ex forma & materia existit. Natura siquidem semꝑ
subiectum aliquod habet & in subiecto est:nõ quẽadmodum accidẽtia: sed ut principium
materiale reꝝ nõ oĩum sed corporalium. Secũdum naturam aũt ea eẽ dicunt: quæ naturã v
habent intra se:& præterea actus quoq; eorum naturales:& impetus:qualis est in igni sursum tenden-
te migratio delatioue. Non enim potest delatio esse per Naturam ita ut ignis: quia natura est prin-
cipium delationis illius. Ipsa uero delatio non habet intra sese naturam:quando qdem actus ille subie-
ctum eẽ non põt. Est igit ex eoꝝ numero:quæ secũdum naturam sunt. Quare amplius est secũdum
naturam esse q̃ naturam habere. Sunt ẽt res quæ dicunt esse natura:atq; hoc plus est q̃ secũdum natu-
ram esse:sunt enim quædam res natura:quæ secundum naturam esse non possunt: qualia sunt uitia
oblæsionesq; ex ipsa genitura contractæ. Nam & hæc naturæ opera sunt:quãquam lacessitæ atq; fru-
stratæ:neq; eo usq; prouectæ:quo naturalis ratio:atq; ordo duxisset. Atq; ista quidem hũc in modum
explicata sufficiant.

ESt autem Perridiculum conari demonstrare naturam esse:quum manifestum sit pleraq; vi
esse natura & per naturam. Neq; hoc quicquam esse clarius aut illustrius possit. Qui uero
ex obscurioribus cõtendit demõstrari manifesta posse: necessitatẽ demõstrationis ignorat.
neq; destinguere id quod ꝑ se notũ est: ab eo quod per se ignotum est potest:sed quẽadmo-
dum nihil profecerit: siq iã inde ab ortu cæcus exoculatusq; cupet de coloribus ꝙ sint:syllogismo noti-
ciam capeȓ. Nã si uidisset semel superuacaneus syllogismus foret. Nũc uero solas merasq; uoces hauriet
coloꝝ: de rebus nihil intelliget. Nõ enim syllogismo:sed uisu colores iudicantur. Ita si ei qui neq; mẽte
sit sana:neq; manifesta & ante oculos posita uideat: syllogismos præbueris:uerba quidem temere fun-
dentur: res utiq; percipi & iudicari non poterit. Igitur naturam esse absq; ulla ratione constituendum
recipiendumq; est.

ILlud quærendũ potius unã tantum rem an plures nomẽ naturæ significet. Videt autẽ fere vii
multiplex esse nomen. Nã uno significatu natura dicit esse materia. Materia iteꝝ duplex est.
Vna particularis:atq; hæc non per omnia ĩ formis est:sed ad quendam modum : ut ædium
lateres:laterum humor & terra:stirpiũ elemẽta. Altera generalis:atq; hæc est ultima sine for
ma prorsus. Alio mõ natura ꝓ forma & specie & substãtia diffinitionis affertur. Tertio ꝓ uia & motu
ad formã accipit. Habet & res alia:quæ quum motus illius efficiens causa sit:ĩsitq; omnibus natura cõ-
stantibus:nomen sibi naturæ maxime & ꝓprie uendicat. Dicit & substãtia quælibet esse natura:qualis
cunq; ea sit:siue simplex :siue cõposita. Sane de reliquis suo tẽpore disputabimus. Nũc de materia & for
ma disquirendum illud est utra sit dignior nomenclatione naturæ. Nõnullis uidet materia magis esse
natura q̃ forma:ut lecti natura sit lignũ:nõ ars:statuæ sit æs. Propterq; hoc natura aquæ primũ subie-
ctum esse credebatur:ꝙ & informissimum uideretur & longe carentissimũ figura. Eius rei argumẽtũ viii
afferebat Antiphon:ꝙ siquis lectũ infoderit:ita ut uires putredo cõcipiat & germinet:non lectũ sed li-
gnũ esse ꝓuentuꝝ:perĩde ac ea dispositio quã facit rithmus per accidẽs sit illi. Rithmũ aũt uocabat for-
mã: ꝓprie uero substantiã esse illã dicebat quæ ꝑmaneret & cõtinue huiusmõdi uarietates nouatiõesq;
sustineret. Idẽ arbitrabat dicendũ de reliquis subiectis:idest quẽadmodũ de ligno dicitur respectu lecti:
ita de aqua terra & quolibet alio corpore esse dicẽdũ respectu ligni. Sunt.n.illa subiecta ligno:& eo iure
quo lignum est natura lecti existimanda. Ita aquã & terrã:si subiecta sint ligno:naturã ligni esse cõstitu
enda. Proĩde qui ignẽ uel aerẽ eẽ materiã reꝝ putabãt: iidẽ naturæ uocabulũ igni atq; aeri tribuebãt:& ix
qui item plures materias ædiderunt:etiã plures cõstituere naturas. Reliqua omnia aut qualitates illarũ
esse aut habitus aut affectiones. Hanc igit ĩmortalem esse sæculis oĩbus: ut ĩteritus ita & ortus ĩmunẽ. x
Rerum siquidẽ naturã seruatã oportet cõmeare. Cætera & infinities fieri & corrũpi: Hunc in modum

xi conaƭ illi materiã demõstrare potiorẽ eẽ naturam. Qui uero pugnãt pro forma: cõtendũtq; illã uerius
dici iustiusq; naturá: utuntur artefactorum exemplis. Quẽadmodũ inquiunt in statua atq; naui: & po/
stremo omnibus quæ finguntur arte: non in materia: sed in forma artificium spectatur: ita in plãtis &
animalibus: & postremo in omnibus quæ producunƭ a natura: naturá non in materia: sed in forma cõ
perias. Et quemadmodũ artefactorum ars est forma: ita & naturalium forma est natura. Neq; enim li
gna sunt artificium nauis: neq; æs artificium statuæ: sed figura dũtaxat & forma: atq; hoc est artificiariũ
& artefactũ. Quare primum subiectum nõ est natura: sed ratio & definitio singulorũ. Atq; hoc ẽ per
naturã factũ & naturale. Nã æs artẽ nõ hẽt anteq̃ statuæ formã recipiat: neq; materia naturã anteq̃ ad/
uẽtu formæ alicuius orneƭ: q̃lis est caro potentia: quũ actu fit caro. Quod si materia simulatq; suscipit
formã: & naturã habere diciƭ: & secundũ naturã esse nimirũ formã eẽ naturã oportet. Si autẽ definituri
substantiam rerũ: nõ figuram: pulchritudinem turpitudinemue: infinitione sumimus: sed id solum se
cundũ quod quæq; res suam habet essentiam: scire autẽ oportet in primis: naturam esse singulis rebus
essentiam: atq; id p quod quodlibet est id quod ẽ: sed quælibet res est id quod est ex forma nõ ex subie/
xii cto. Natura igitur esse forma uidetur. Formam porro dicimus a materia non re ipsa sed ratione abiun/
gi. Cæterum id quod ex forma existit atq; materia: natura quidem esse iã non potest: sed ex natura. Nã
forma & materia iugatæ nõ amplius est natura: sed ex natura: ut animal atq; planta. Seorsum itaq; parti
culatimq; utrumq; consyderanti forma uidetur magis esse natura quã materia. Siquid ergo fiat enasca
xiii turq; non ante suum indipiscetur nomen: q̃ formam recipiat uniuersam. Tũc enim & sunt & esse dicũ
tur singula quum actu ipso sunt: hoc est quum suam quæq; naturã consecuta sunt atq; perfectionem.
Perfectio autem est ipsa plane forma. Quãobrem potest hunc ĩ modũ cõstitui syllogismus: cuius p̄sen/
tia naturales res sunt ex natura. Illud necessario est natura: sed p̄sentia formæ naturales res sunt ex na/
xiiii tura: est igitur forma natura. Nam ratio illa Antiphontis commeat & facile retorquetur. Si enim pro
pterea mouetur: opinari materiam esse naturã q; ex eo lecto qui putris factus coaluerat: compræhende
ratq; demum & pullulum atq; germen excluserat lignum non lectus apparuisset: quur quum ex ho/
mine homo nascatur: non sit etiam forma natura? Est enim homo forma: ut ex finitione latissime po
test patere. Nam artificialem formam neq; nos quidem naturam facimus: quare forma lecti neq; apud
nos quoq; est natura: quippe quæ non sit principium motus quemadmodum est natura. Forma itaq;
naturalis materialisq; semper generationem cõstituit & præbet ex simili: canis ex cane: equus ex equo.
xv Præterea omne quod fit & appellat: & fieri dicitur: id quo pergit non id unde soluit: nec a diuerticu/
lo sed ab intentione accipit nomen. Nam quãobrem lignum fieri a fabro scãnum non lignum putas?
Quoniam inquies ex ligni forma proceditur ad formam scãni. Item quum se aqua ĩ aerẽ uertit: quur
aerem dixeris non aquam oriri? quia nimirum huius deserit formam: illius cõsequitur. Eodem pacto
igitur ea quæ nascuntur non ante dicũtur nata q̃ uenerint ad naturam. Ad formam autem ueniũt oĩa
q̃ nascunƭ: erit igiƭ forma natura. Non. n. denoĩatur natura quemadmodũ medicatio: quæ quãquam
tendit ad sanitatem nõ tamẽ a sanitate: sed a ministerio atq; officio dicta est. Non sic natura genituraue
sed quẽadmodum sanatio: qa uia est ad sanitatem & calefactio: qa uia est ad calorẽ ab artium magistris
scitissime appellanƭ: ita & natura rectissime dicta ẽ: qa uia est ad naturam. Quoniam uero iam ostendi
mus formã magis eẽ naturã q̃ materiam: scire oportet eam naturam: q̃ p forma capiƭ: duplicem signi/
ficantiam habuisse. Nam priuatio quoq; ipsa quodammodo forma appellata est: quo fit ut uitia defe/
ctusq; corporis ex natura uideantur accidere. Verum quid ea de re sentire conueniat posterius indica/
biƭ. Illud quoq; docebitur: qũo contraria formæ ĩtelligaƭ esse priuatio: & qũo simplex generatio. i. ea q̃
ad substãtias p̄tinẽt ex aduersantibus cõtrariisq; cõstituanƭ.

xvi NVnc alienum nõ sit p̄scrutari in quo differat a mathematico physicus. Ac uterq; q̄dem cir/
ca corpora & accidẽtia corpori uersari uideƭ longitudines pũcta solida plana: atq; huiusmo
di multa. Cæterum dissimili genere physicus: ita ut cum materia sunt cõiuncta. Mathema
ticus ita ut a materia cogitatione: rationeq; abiungunƭ. Itẽ ĩtentio physici referƭ ad corpus
naturale: quod est in motu. Nam quum de figuris agit physicus: de iis agit: ut sunt clausulæ & termini
corporis naturalis: mathematicus nõ ita definit figuras ut terminos: sed ut species quasdam & formas
xvii per se citra motum & materiam cõsistẽtes. Plane astrologus p̄xime ad physicum uideƭ accedere: nam
& de his quæ mouenƭ: tractaƭ in astrologia: & de magnitudie & figura: quæ p se corporibus insunt na/
turalibus: de q̄bus physici necessario contemplanƭ: nam si scierit q̄d sit sol: ignorauerit quæ p se insunt
soli: nõ erit plene: neq; p̄fecte sciẽtiam assecutus: q; si uterq; circa figuras solis & lunæ uersatur: docetq;
xviii utrum mundus aut terra sit rotũda: in quonã obsecro physicus ab abstrologo differet? Sed certe q̄q̃ de
eisdem ambo rebus agunt: nõ tamẽ eo de plane mõ. Non astrologus cœlestium corpoꝝ accidẽtia una
cum geometra speculaƭ: non illorum substãtiam quærit: neq; id scilicet curat: q̃ tales figuræ magnitu/
dines motus talibus substantiis accõmodenƭ: neq; uires illorum p̄uestigat: neq; q̃ sic eẽ illa p̄stet: quæ
oĩa suscipiunƭ & exploranƭ a physico. Et quãq̃ uterq; de motu cœlestium corporum satagit: tamen al/
ter quãtitatem motus docet: alter qualitatem instituit: uerbi gratia de sole uterq; motũ eius: sed sup/
putat Astrologus solem tanto tempore: tantum cœli emensum physicus docet: solem ferri orbiculari
motu suapte natura. Item alter rotundum dicit esse solem: quia neq; igneus: neq; terreus: sed æthereus
habeaƭ: alter qa quoquo uersus æq; conspiciƭ totus: nam mathematici materia non utunƭ. sed triãgu/
lum & cubum citra materiam motũq; definiunt. Quod si non solum ĩtelligi: illa sine materia: sed cõ/

ſiſtere ēt poſſe ſine materia uoluiſſent:certe rem non modo difficilem:ſed ēt factū impoſſibilem ſuſce
piſſent.Non.n.conſiſtere poſſunt margines ſine iis quoꝝ ſunt margines.Quoniam uero ſola cogita-
tione ſecūdū quā uidelicet ſolā poſſunt.a materia ſeparanť:peneſqꝫ mentē ceu ſequeſtrē abiungēdo ab-
ſtrahēdoqꝫ reponūť:neqꝫ mēdaciū eſt neqꝫ ullus error īercidit.At ii q ideas defendūt:q̃ neqꝫ cogitatiōe xix
quidē abſtrahi poſſunt:nedū intellectu ſolo:ſed actu quoqꝫ a materia eximūt.At par quidē & impar re
ctū & curuū figurā & lineā definire poſſumus ſine motu & ſine materia.Carnis uero aut oſſis aut id ge
nus corporis definitionē reddere ſine ulla mentiōe materiæ nō poſſumus:quēadmodū neqꝫ ſine naſo
ſimitas definiri pōt: neqꝫ ſine cruribus blæſitas.Eſt autem blæſitas īcuruatura ſuraꝝ cruriumue quā
qui habent blæſi & uari dicuntur.Quā autē ſint hæc ueriſſima:argumēto ſunt diſciplinæ illæ quæ īter xx
mathematicas ꝓxime ad ſcientiā naturalem uidenť accedere.Quippe q̃ & motu & ſenſu nitanť.Cuiuſ
modi ſunt perſpectiua:harmonica aſtromonia:hæ quū lineā accipiāt a geometra:quā ille tametſi natu-
ralē:nō tamē ut naturalē cōſyderāt:ſed ut a materia cogitatiōe & ratiōe ſeiunctā : quū itaqꝫ huiuſmodi
lineā accipiāt a Geometra non quēadmodū facit Geometra abſoluūt illā a motu & a materia:ſed qa ad
illaꝝ artiū demonſtrationē neceſſaria ē liena ſubſiſtens actu.Vtuntur illa tanquam mobili & tanquam
naturali:qđ & Dioptraꝝ uſus oſtēdit.Si igitur ea quæ poſſunt cognitione rationeqꝫ ſeparari:ſimulatqꝫ
ponunť eē actu nō poſſunt āplius ſepari.Quāto magis ē obſeruandū ne actu ſeparemus ea q̃ neqꝫ ratio
quidē poteſt & cogitatio ſeparare.

QVoniā uero biſaria natura eſt forma uidelicet & materia quemadmodum is qui ſimitudi- xxi
nem finit:adhibet in finitione materiam: ſimitudo inquit eſt cauitas naſi: quāquam ea res
melius deſcriptiuſqꝫ per formam exprimitur:utpote ꝑ quā fiat ut ſimus ſit quiſpiam.Ita de
rebus naturalibus ē dicendum:quippe quæ & ī materia ſint & cum materia habeātur & eē
id quod ſunt:ſint aſſecuta ꝑ formā.Quāobrē definiturus rem naturalē utetur quidem materia : ſed de
finiet ꝑ formā. Nā & illud ſcio poſſe addubitari:quū duæ naturæ ſint:uera ad phyſicū ſpectet.Vtrum
de utraqꝫ ſeorſum dicendū agendum ſit: an de eo qđ ex ambabus prouenit.Quod ſi de eo qđ ex amba xxii
bus:oportebit maxime utramqꝫ cognoſcere cæterum ſi ad ueteres reſpicias ſola materia pertinebit ad
phyſicū.Nā Democritus & Empedocles modicum quiddam & quaſi ꝑ ſomnium de forma dixerūt.
Atqꝫ hic odium & amorem principia capitalia eſſe uoluit:ille figuras poſuit.Verum ſi uim earum ꝓ-
bationum:quas attulimus ſupra: conſyderaueris:inuenies eū q de forma ē tractatum phyſico peculia
riter eſſe propoſitū : mō ne penitus materia negligatur anteducaturqꝫ.Nam ſi ars imittatrix & æmu-
la eſt naturæ a qua effingit:artis autem eſt formam & materiam rei ad aliquem finem cognoſcere : ut
medici eſt ſanitatem bilem pituitam noſſe ī qbus tū bona tū mala ualitudo conſiſtit.Similiter ædifica
tor opifexqꝫ & formam domus & materiam ſpectat ut ligna & lateres.Nimirum cōueniat etiam phy
ſico naturam utranqꝫ perſpectam & exploratam habere.Præterea eiuſdem ſcientiæ eſt & finē cogno- xxiii
ſcere:& ea quæ īſtituuntur & ordinanť ad finē:ut medici & ſanitatē:& ea q̃ ſunt efficientia ſanitatis:ſed
materia ꝑꝑ formā ē inſtituta.Ad quē igiť ꝑtinet formā cognoſcere:ad eūdē quoqꝫ materiā pertinebit.
At uero formā huiuſmodi eē naturam:ut finis ſit naturaliū corpoꝝ generaliter hūc ī modū ediſces.Id
qđ cōtinue motū actūqꝫ deīcæps ad ultimū qddā ꝑuenit qeuitqꝫ:uideť motus finē habuiſſe:& cōſecutū
id cuiusgratia mouebať.Quod tamē de eo motu īīelligēdū puta:qui neqꝫ fuerit īterpollis:neqꝫ ulla ex-
trinſecus turba:aut offenſaculo impeditus:ita ut ad id poſtremū:quo tendat citra oēm uim ſponte na-
turæ ꝑuenerit.Eiuſmodi aūt extremum:& finis eſt forma:eo nāqꝫ naturales motus collimant genera
tio auctio:& inde ꝑfectionem adipiſcunť ſuam:q̃ apprehenſa ceu feriis ocianť:& conquieſcūt:tum de-
inde cōmeantes uicibus reflectunť:atqꝫ reciprocant.Perridicule uero poeta uiſus eſt finem & metam:
cuius gratia facti ortiqꝫ ſumus:cōſtituiſſe mortem:eſt certe ultimum quiddam mors.Nō tamē omne
ultimum tendit eſſe finis:aut id qđ ſub hoc uerbo cuius gratia ſignificať:ſed id ꝓprie finis ītelligiť ha-
beturqꝫ:qđ præſtantius:atqꝫ melius ſit:eſt enim quæqꝫ res boni alicuius appetēs:& auctio non mortis
cā fit.Nam ſæpe deſinit augeri res anteq̄ moriať:ſed ꝑfectionis & formæ gratia augentur oīa: & in ea
quieſcūt ſimulatqꝫ ē ad illam uētum:mors uero eſt ultimū nō ut meta:ſed ut huiuſcemodi ſubſtātiæ
debitus & neceſſarius qdam euētus.Sed & gignūt quoqꝫ materiam artes nōnullæ.Aliæ ſimpliciter:ut
ædificator lateres:aliæ dedolādo poliēdoue:ut plaſticæ cærā.Si igiť opariis artibus cōtingit materiam xxiiii
aliquādo facere:quur nō ſit ſpeculatiuaꝝ cognoſcere? Sed & nos quoqꝫ ipſi q fines ſumus:multa.n.no
ſtra cā fiūt:nō ſolū ītelligimus & cognoſcimus:ea quæ ꝑꝑ nos ſunt:ſed ēt ad noſtros illa uſus plerūqꝫ
tráſferimus.Cæteꝝ quo pacto reꝝ finis ſit hō:qꝙ duplex finis habeať ī libris de moribus declaratū ē.
Non oportet aūt miꝝ uideri:ꝙ diximus nōnullas eē artis:q̃ ſuā materiā faciūt.Quādo ēt illæ q̃ qa pri-
cipes fabricæ ſunt architectonicæ appellanť:quæqꝫ uidenť maxime merito formæ ꝑeſſe īferioribus ar
tibus:materiā oīno nō negligūt.Duæ ſunt ſpēs huiſmodi artium:q̃rū utraqꝫ neceſſe eſt habeat rōnem
materiæ:harū altera habeť:q ſola utiť forma:q̃qꝫ ei quā infra ſe tenet ꝑſcribit & impat:q̃lis & quēad- xxv
modum futura ſit forma:hoc mō gubernādi ſciētia præeſt ei:q̃ eſt faciendi naues:utiť enim forma na
uis gubernator:ſed īperat tamen fabro:q̃le nauigii genus idoneum ſit futuꝝ magis ad nauigādū:neqꝫ
ex omni materia:aut ligno ædificare nauim ſinet:ſed ex tali uel tali.Ita materia quoqꝫ illi curæ erit.For
mæ.n.qua utiť: certa materia opus eſt : ad artem ægregie:atqꝫ nauiter exercendā.Alteꝝ genus ē earū
artiū:q̃ ut dixi principes & capitales uocāť:qđ non utiť forma:ſed introducit formā & perficit: impe-
ratqꝫ iis ſimiliter:atqꝫ ꝑeſt artibus q̃s infra ſe continet:impat dico q̃li materia opus ſit:exempli gr̄a:fa-

ber iis q nauim ē facturus præest ei q siluā cædit. Quaobrē ut ratio oīs cōpendio habeat: queadmodū ī artefactis: quū materiā creat & facit ars: formæ gratia & opīs facit. Sic & in naturalibus: quoq; materia fieri neq̄: sed iā existit habeturq; necesse ē gratia formæ: & pp formā materiā eē. Dictū ē aūt ei q finē ī/telligit: intelligenda esse ea q̄ spectāt & regūt ad finem. Item materia ex eo℞ numero est quæ appellant

xxvi

& referunt ad aliud. Est. n. materia alicuius formæ materia: atq; alterius itē altera: uidelicet ea quæ pti/cularis est & ,ppinq. Is igit qui alte℞ ascifcit: alte℞ quoq; necessario suscipit. De materia itaq; physicus in tantū aget ut cogitatiōem ad formam referat uniuersam: de forma quoq; aliq̄tenus ita ut a materia nō deiiciat oculos: sed identidem respectet ī totū: quemadmodū medicus neruū explorat: ita hominē physicus cōtemplatur. Quāq. n. formæ materiales q̄ndoq; a materia cogitatione atq; aīo eximunt. Nō item possunt actu aut subsistentia eximi. Quā autem formæ naturales sint omnes in materia constitu/tæ ea ratio astipulatur: q; quæcunq; gignuntur oriunturq; similia iis ,pueniunt unde sunt genita. Nam & hominem homo gignit & sol ut uideri possit: unaquæq; efficiens causa in materia esse collocata: tam ea quæ proxima adiunctaq; est homo q̄ ea quæ remota sol. Vtrum autem aliquæ formæ habeantur:

xxvii

quæ secundum substantiam a materia sint abiunctæ: & quonā pacto respiciāt īferiora hæc: & quæ po/stremo sit ea℞ natura: munus est primæ philosophiæ īdicare. Satis hactenus dictū de iis prīcipiis est: q̄ tanq̄ elementa naturaliū re℞ essentiā substantiāq; cōstituunt.

xxviii

NVnc altius repetito principio conabimur numerum & genera causarum exponere. Ac uno quidem modo causa pro eo accipi solet ex quo immanente substanteq; aliquid fit. Vt æs statuæ aurum phialæ & horum genera: exempli causa. Phialæ propinqua materia hoc au℞: generalis est: aurum metallum corpus. Alio modo causam pro forma capimus & exempla ri hoc est pro definitione rationeq; eius quod appellant hoc nomine quid sit rei esse. Vt si eius concen/tus quī. Diapason dicitur: definitionem illam attuleris. Diapason est uniuersitas cōcentus: siue duorum ad unum responsus ac mensus. Tunc fueris & formam eius rei: & quid sit rem illam esse complexus. Exemplar autem uoco non eo modo quo ii qui ideas posuere: separatas quasdam species atq; ipsas per se nullo innexu materiæ subsistentes: sed propterea quia definita præscriptaq; est eorum omnium for ma quæ a natura proueniunt hominis equi bouis fici oleæ platani: etiam illud principium unde hæc oriuntur: eatenus pergit mouēdo & exercendo materiam: donec forma illa & species materiæ coaptet & congruat plene atq; perfecte. Tertio dicitur causa id unde primo principium motus capit: quemad/

xxix

modum is qui consilium dat: & quemadmodum pater est causa filii. Dixi primum prīcipium iccirco: quoniam instrumenta quoq; possunt causæ quidem motus uideri sed nō primæ. Quarto finis dicitur ēt cā. Est aūt finis ea causa quā sub hoc noīe cuius gratia notari & intelligi uolumus. Atq; hoc mō cau/sa gestationis deābulationisq; sanitas ē: neq; deābulatiōis mō: sed & reliqrū actionū functionūq;: qs is q sanitati studet alias ex aliis ante finē exercet attenuatiōis ieiunii potionū: postrēo & īstrumēto℞ oīum quo℞ est ad ea faciēda & obeūda usus opusq;. Sūt. n. hæc oīa gfa finis: tū gestiōes ipse ut ābulatio ustio: tū īstru mēta ut cucurbita medicinalis & specillū. Causa itaq; accipit tot fere modis.

xxx

FOrte aūt accidit: ut quum multifariā causæ nūcupent plures unius & eiusdē rei causæ inue niant: neq; id quoq; p accidēs: sed nō eodē tamē respectu: neq; eadē cōsyderatione. Nā phia læ cāæ sunt: & au℞: & is q fudit: & utrūq; ē cā p se: ue℞ hoc ut materia: illud ut excussor uel opifex: fieri ēt pōt: ut nōnullæ res comēnt sintq; sibi mutuo uicissimq; causæ: exēpli gfa: la/bor suscipit bonæ ualitudinis cā: cōtra labor bonam ualitudinem facit: ue℞ nō eodem utrūq; mō. Nā bona ualitudo causa est ut finis: labor uero cā est: ut id unde principium motus creat. Sunt. n. labores bonæ ualitudinis causæ efficiētes. Labo℞ cōtra finis est bona corporis ualitudo: sed & contrario℞ euē

xxxi

tum eadem pōt esse causa: dum nō eūdem habeat in utroq; modū. Nam idem gubernator si adsit na/ui: causa est salutis: si absit naufragii. Ve℞ hæ causæ oēs in q̄tuor aptissimos recidūt modos. Sunt aūt a nobis denuo recurrēdi: ut res pquisitius diligētiusq; cōscripta & dilucidior efficiat: & firmius diutius/q; retineat. Ac primū q̄dem genus in materiam cadit & subiectum. Non est aūt materiæ modus unus nā aliter subiectæ sunt syllabis lrāæ. Id enim fit structura cōpositioneq;: aliter materia formæ qa uide/licet fit hoc p alterationem. Terra aūt & aqua aīalium corporibus p cōpositionem & alterationem su/biiciunt. Partes uero toti altero ex duobus modo &: ,ppositiones syllogismo℞ cōclusioni. Secundū ge/nus est: id quod nos supius quid sit rei eē uocamus: idq; multis noībus fungit. Nam & totum dicitur in iis rebus: quæ ex partibus constant: atq; totum quidem nō ita uti una cum partibus accipiatur: hoc enim est uniuersum: id quod ex omnibus partibus orit: sed uti ea res: quæ omnibus partibus superue niat: atq; in oībus spectet: idest ipsa absolutio rei: atq; perfectio: ,ppter quod uidelicet totum res dicun/tur & iudicantur totæ. Dicitur & compositio in compositis: & dicitur forma potissimū comparatiōe materiæ. Tertium genus est ea res: unde principium sumitur cieturq; motus: ut semen genitale: ut me dicus: ut is qui consiliū dedit: & postremo oīs res quæ efficiens ē rei alicuius. Quartū genus ē finis & bo num: id enim cuius gfa sunt oīa requirit optimū eē: atq; finem reliqua℞ re℞. Nihil aūt distat bonum dicas: an qd appareat bonū. Causæ igit tot & huiusmodi habent.

xxxii

VErumtamen quāq; sunt quattuor genera causarum: unūquodq; nihilominus genus ī mul/tos dissecabimus modos. Efficientium causarum alia est propinqua: communior alia: pro/piqua: ut quum recuperatæ ualitudinis causam fuisse medicum dicimus: communior: ut

xxxiii

quum id fecisse artificem dicimus. Rursus huiusmodi causarum: aliæ sunt per se: aliæ per

accidens:per se cā est ualitudinis medicus: per accidens decuratus:potest enim accidere:ut is medicus sit etiam recuratus.Licebit igitur dicere recuratum aliqué fuisse cām sanitatis:sed & illa quoq̨ q̄ causas: p accidens tāq̄ partes & species continent atq̨ cōplectūtur:ut genera:possunt causæ appellari:ut hō & aīal sanitatis cā fuisse dicātur:ex accidentibus quoq̨ causis quædā adiunctiores & propiores habenť:quædā remotiores:ut albus & musicus:qualē eē contigit medicum:dici posset causa sanitatis fuisse. Illa quoq̨ distinctio prodita est:aut.n.seorsum illas aut iunctim efferimus:iunctim ut quum dicimus recuratum medicum fuisse causam sanitatis:seorsum ut quū sepatim alterutrum dicimus.Quo fit ut modi causarum nascanť habeanturq̨ multiformes.Nā aut propīquæ & singulares sunt:aut remotæ & generales: aut p accidens:aut per se:aut ut genera.Itē aut coniunctæ aut separatæ:atq̨ hoc nō solum ī causis efficiētibus reperitur:sed etiam in ea quæ ad materiam pertinet.Aurū enim hoc causa ē & materia rei effigiatæ:& non solū hoc aurꝫ:sed simpliciter aurum.Item hoc corpus:& non solum hoc corpus:sed simpliciter corpus.Item hoc flauum & nō solū hoc flauum sed simpliciter flauum & simpliciter coloratum.Itē non solū disiunctē aurum sed coniunctim aurum flauum.Effecta quoq̨ cū causis eundem uidētur habere responsum.Alia nāq̨ ut propinqua alia ut genera proferunť:quēadmodum si diceres:Polycletum effigiasse diadumenū illū molli iuuēta expssum:deīde diceres statuam:postremo imaginem . Idem uidere licet in effectis p accidens:quoꝝ exemplis supsedebo:ne moram atq̨ īpedimentū inferā iis quæ sequuntur.Rursus alia est diuisio:singuli sex modoꝝ:quos causis diximus esse attributos: in membra diducuntur duo:actum & potestatem.Differunt aūt hæc inter se:q̨ causæ quæ in actu sunt:simul sint necesse est cum effectibus q procreantur:ut secās simul cum eo qui secatur:& urēs simul cū eo qui uritur. Causæ uero quæ non sunt actu sed potestate non semp simul cum rebus effectis habenť. Non.n.simul cum ædibus corrūpitur ædificator:neq̨ simul cū lecto faber.Esse aūt potestate id nūc appello:quod nō solū egit:sed prorsus recessit ab opa:& desiit agere.Cæterū oportet uniuscuiusq̨ rei principē cām & pximam quærere:atq̨ hæc est illa:ad quā simulatq̨ peruētum ē:cessat q̄stio ea quæ quur ita sit & unde nam a Dialecticis nuncupata est?exempli gratia quæriť unde nā cā ædium est Gabrias?Respondeť qa ædificator:iterum quæritur q̄obrem ædificator est.Respōdetur quia ædificādi sciam & artificiū tenet. Huc ubi applicitum ē:necessario sistiť.Est.n.aut uesani aut pertinacis hoīs ulterius percunctari. Prima igitur causa ædium est ars ædificandi.Sed & generalium effectorum generales causæ assignādæ sunt & particularium particulares:ut statuarius dicatur statuæ causa fuisse:& hic huius:Item effectorum potestate:reddendæ sunt causæ potestate:& effectorum in actu:causæ in actu constituendæ referendæque. Quot igitur causæ sint:quattuor uidelicet & quot accipiantur modis sex uidelicet : arbitror abunde & accurrate demonstratum a nobis.

EXistimanť autem casus & fortuna cōpluriū eē effectuū causæ:& fieri euenireq̨ multa tum casu tū fortuna cōsueuisse.Ac primū quidē dignū scitu est sub quo nā genere causæ duo illa genera collocenť reponāturq̨.Deīde illud quoq̨ nō ignorandum:sit ne casus & fortūa idē: an res causæq̨ diuersæ.Postremo aggrediendū qd utrūq̨ sit prodere:adeunda tamen discutiendaq̨ prius ea quæstio est:quæ in unoquoq̨ negocio cognoscendo maxīe debet eē prīceps & caput. Sit ne in rei natura casus ullus aut fortuna:an inania potius uocabula temere circūferantur.Quod plerique inducti ratione dixerunt : quia uidebant oīum rerum quaꝝ causas facimus fortunā & casum:alias nihilosecius causas assignari afferriq̨ posse ex earum genere aliquo:quæ nobis supra sunt proditæ uel numero:uerbi causa:siquis in forū exierit alloquendi conueniēdiq̨ quēpiā gratia:occurratq̨ ei amicus aliqs peregre profectus reuersusq̨ ex itinere:atq̨ hunc q̄q̄ cupiebat interuicere:non tamen sperabat futurum obuium sibi:illum Hercules siqs īterroget quāobrem?aut quēadmodum nactus sit amicum? Casu respōdeat.Sed nugæ sunt.Quur.n.casu dicatur occurrisse superuenisseq̨ potius q̄ spōte atq̨ ab ea uoluntate quasi is exiuerat:ut in foꝝ descenderet?Nā & si ei nō id consiliū fuerit procedendi:sed diuerso,quidē negotio destinatus hospitē sorte quadā:incurenti:non tamen eo ualet id uti ꝑpterea nouare: aut cōfingere aliā cām oporteat:q̄ amicus sit cōpertus : p̄ter uolūtatē illā atq̨ itionē ī foꝝ. Si igiť unius cuiusq̨ rei quæ fieri diciť forte fortuna certā licet cām reddere q .s. possunt effugere ii q fortunā putant cām q̄dā esse ī stabilē īdefinitāq̨:qn uideanť nudū & sine re ulla nomē fortunæ īter causas referre collocareq̨ uoluisse?Quod si paꝝ proficit rō:ualeat inquiunt auctoritas ueterū:q quū de causis rerū oīum conqrerent uidenť nullo numero habuisse fortunam.Hæc fere illa sunt arma qbus nōnulli fortunam de rebus adimere & profligare conanť.Nos uero dicimus primā rationē illorū contrariū eius qđ uolebant effecisse.Nam quū fortunā demere niterenť:nesciunt se illā maxīe ita stabiliuisse.Si.n.oīa quouis mō eueniāt cōferri ī causas certas & determinatas possunt:idq̨ nemo est q nesciat facere:quur tamē fieri q̄dā fortuna dicimus:q̄dā nō dicimus?Nimirū opinor:qa fortuna cā q̄dā ē p̄ter certas illas atq̨ determinatas:Nā si q̄dā effecta habenť de qbus simulatq̨ īuēta ē certa p̄finitaq̨ rō:nihil amplius possis ambigere.Quædā cōtra repiunť:de qbus nō simulatq̨ īuenta ē certa præfinitaq̨ rō desinas ambigere:sed adhuc ad fortunam confugium habeas:summa pertinacia est īnficiari fortunam esse rationem & causam quandam extra certas illas atq̨ præfinitas.Nam quāobrem obsecro Achilles Hectorem occidisset ultro:Adrastus filium Crœsi fortuito?Alioquin si nullū sit discrimē ī causis:oportuerat Adrastū suscæpisse id facinus:& proposito pcussisse: perīde atq̨ diciť de Achille.Sed & reliqs est adhuc illis delirādi locus ita respondere solitis:nisi telum collibuisset mittere:Crœsi filius uiueret.Sed enim uoluit quum misit:uolebat autē nō Crœsi filium sed ferā trāsigere:missionis igitur cā uoluntas fuit:uulneris mortisque

xxxiiii xxxv xxxvi xxxvii xxxviii xxxix xxxx xxxxi xxxxii

nō fuit. Nā si præuidere potuisset euentū nūq̄ iaculum intorsisset. Quo fit ut id casu factum merito ui-
deatur: secutaqꝫ sit mors non sponte illius: sed forte fortuna: uenia quoqꝫ digni sint. Nec possis culpæ ad
dicere qui id genus deerant ac peccant: & crœsus si sapiens fuerat: ignoscendum habuerit: nedum exarse
xliii rit in perpetrantem. Quod si ex ueteribus uidetur nemo qui fortunæ mentionem habuerit. Quid tū
postea? præsertim quum hoc ipso uel maxime taxandi repræhendendiqꝫ sint: fortuna uero propterea
non tollitur. Et Hercules uidentur antiqui nusquā uerba fecisse de fortuna: non Empedocles: nō Anaxa
goras: non alius quispiam. Nullam enim ex iis causis quas statuebant arbitrabantur esse fortunam: non
odium non amorē non mentem: non postremo elementum ullum: cæterū & hoc rationem nostram
multū confirmat adiuuatqꝫ ꝙ neqꝫ de causis aliis & quidem magis necessariis tractatum aliquē habue-
re. Tempus porro & longa ætas aptissima efficacissimaqꝫ est ad ueritatis indaginem ratio mirum tamē
illud est ꝙ quum fortunam pro nihilo habendā putarent: non conati saltem sint persuadere: nomē for-
tunæ falsum atqꝫ inane ab hominibus fuisse recæptum. Neqꝫ minus mirum ē illud ꝙ quidam qui esse
fortunam in rebus arbitrabantur: noluerunt tamen qualis quæue ea rerū posset caligantibus & cæcu-
cientibus mortalibus ædere. Ego uero memini locum in quo Empedocles & quidem inuitissimus in-
cidit mentionem fortunæ. Is enim quasi clam nobis posset id facere aliquando in explicatione naturæ
utitur commoditate: & occasione fortunæ. Nam ꝙ aer secesserit secretusqꝫ fuerit fortunæ tribuit: &
tanq̄ refert accæptum hoc uersu. Sic cecidit uolitans aliter quoqꝫ sæpius aer. Sed & membra quoqꝫ ani-
xliiii malium plurima eē facta cecinit a fortuna. Verꝝ hic ꝙ raro fortunā cōmentis suis & placitis adhibet: mi
nus nobis accusandus ē silētii huius. At Democritus atqꝫ alii quo pacto nō sunt ob eā rem grauiter rep-
hendēdi atqꝫ dānandi: ꝙ quū temeritati atqꝫ fortunæ res præstātissimas subiecissent: nullā rationē aut
uiam hoībus ad eam indaginem reliquerunt. Nam neqꝫ infinitos mūdos neqꝫ fas neqꝫ ordinem illum
uniuersa continētem atqꝫ nectentem ad aliā cām retulere: sed tū a fortuna tum casu pendere prouenire
xlv omnia defenderunt. Atq hoc seorsum in eo hoīe maxīe soleo demirari ꝙ quum uideret quū animalia
tum stirpes & frutices ex causis fieri suo & certo ordine cōstitutis atqꝫ pscriptis: siue naturā fecerit cām
siue mentē: siue alio id noīe cōmonstrarit: Neqꝫ .n. de hoc cōtrouersia ē. Mirari soleo uehementer: quo-
modo ea quæ & maxima uidebant & plenissima diuinitatis ac numinis: cœlū astra sedes & locos astro
rum: quorꝝ nihil poterat indefinitum nihil exordinatū uideri: fortunæ tamen casuiqꝫ tribuerit. Nā ani
malia & frutices pcul abesse a casu pspicuū est. Si .n. ad eas generationes fortuna aut temeritas ptineret:
xlvi quur non posset ex quolibet utcūqꝫ fors tulisset generari: & fieri qdlibet. Nūc aūt & homo ex hoīe orit
& ex Platano platanus: neqꝫ qsq̄ est: q equū ex equo spicā de frumēto nasci casu putet: ꝙ si inferiora hæc:
quæ & intercipi impedirique possunt & plerunque intercidunt: eundem nihilominus semper ac dif-
finitū tenorē & cursum seruāt: q fieri pōt: ut cœlū: & sydera: & ordo ille rerū immutabilis atqꝫ sempiter
nus mēte careat & rōne: casu cōstet atqꝫ fortuna: utrisqꝫ igitur ē erratū: & iis q rerꝝ oīum cām cōstituere
xlvii fortunā: & iis q nihil nobis de fortuna tradidere. Sunt & nōnulli qui q̄uis cām rerum plurimarꝝ fortu-
nā faterent & crederēt: qa tamē illius naturā aut asseq aut explicare nō poterāt: speciosam eius rei defini
tionē & magnificā attulerūt: dicētes fortunā eē cām quæ supra captū hoīs eēt. Verūtamē uident ex iis q̄
dicunt diuinā quandā rem atqꝫ præcellētem existimare fortunā: qua snīa plurimi fere mortalium sunt
qui fortunā colant ut numen cōstitutis ēt dicatisqꝫ priuatim ei rei tāq̄ deæ tēplis. Sup ea igitur re cōsy-
derādū est usitata nobis disputādi ratione ac uia.

xlviii FOrtunam esse & ī quibus sit: hūc in modū possumus colligere. Rerū aliæ semper eodē mo-
do proueniunt ut pennia: Aliæ fere & plerūqꝫ ut naturalia: nōnullæ rarēter. Nā si sunt quæ
plerunqꝫ & maiori ex pte proueniunt: manifestū est esse quoqꝫ ea oportere quæ rarenter &
insolenter fiant: qualia sunt ea quæ rerum naturaliū necessariam generationem abrūpunt.
Potest ne igit fortuna locū habere in iis quæ necessario eueniunt? Neq̄q̄: quis .n. ita amēs sit: ut dicat so
lem hodie fortuito ortum esse? aut fortuito occidisse? Dices in iis uersari fortunam? quæ frequenter .i.
plurimum & maiore parte proueniunt. At qs nisi impudēter ac temere pertinax dicat: Calliæ manum
casu quinqꝫ dygitos habuisse aut calores eo tempore fortuitos: quo Syrius emergit: aut frigora tūc quū
xlviiii sol in Sagittario est. Restat igitur ut in iis fortuna reperiatur quæ infrequenter & raro. Quod & cōmu
ni sententia probari solet. Nam & ea quæ fiunt a fortuna: raro euenire dicuntur & ea quæ raro eueniūt
fortuna fieri saltem uulgo uidentur. Sed sistamus tantisper infrenemusqꝫ orationem hoc loco reuersu
ri mox unde digredimur: diuidamusqꝫ aliunde initio repetito. Effectorum alia alicuius gratia fiant: ut
ea quorum opifex est aut natura: aut uoluntas. Alia nullius ut capillum quum uellimus aut paleā quū
abiicimus. In utris igitur fortunam statuo? profecto in iis quæ gratia alicuius fiūt: quod quēadmodum
possit esse cunctari parumper dū uolo: atqꝫ hoc in præsentia q̄ uerum sit inito. Sed paulopost demōstra
turus comprobaturusqꝫ suscipiam. Id autem quod ex assumptionibus sequitur syllogismo nunc colli-
gam. Positum est fortunam in iis esse quæ raro fiunt atqꝫ etiam in iis quæ gratia alicuius fiūt. Quid igi
tur aliud ex iis concludi potest q̄ aliqua fieri raro in iis quæ gratia alicuius fiunt? Hac ego de causa sum
inductus syllogismum ut clauderem ante assumptionum probationem. Quoniam mirari neminem
uolebam: id quod gratia alicuius fit: non solum in necessariis: & in iis quæ plerunqꝫ proueniunt inueni
ri posse: sed etiam in iis quæ pauciens & perraro contingunt reperiri solere hactenus satis. Quomodo
.l. igitur casus & fortuna uersantur in iis quæ rarenter fiunt? opus Hercules est ratione aliqua atqꝫ explica
tione: atque hoc est quod pauloante polliciti sumus ostendere. Porro consentiunt omnes quæcunque

aut a natura aut a uoluntate fiunt:gratia alicuius rei fieri oportere. Exépli gratia quũ domũ egredimur
lauandi cã aut cõtinuãdi quẽ aut cõueniendi philosophos:& quũ tegula de imbricibus tecti cadit desy-
derio propriũ & naturalẽ locũ tenẽdi:utpote quã nullo obiecto repagulo:quũ graue & terraceũ corpus
sit deferri deorsum oporteat. Quũ itaq; is finis occursorius & obuius fit rebus:cuius gratia initio factæ
institutæq; sunt:nihil tunc habet cõmune fortuna. Quũ uero(ut fieri solet aliqdo)alius finis ciderit q̃
is q propositus fuerat:tunc & fortuna & casus exerit se atq; elucet:ut siquis lotũ egressus canẽ offendat a
quo mordeat:aut si tegula in terrã deuoluta ut in ꝓprio & naturali cõsideret loco prætereuntis hoĩs ca
put cõfringat: sane huiusmodi effectuũ cãm esse aut naturã aut uoluntatẽ licet dicere:nõ tamen ita ut ꝑ
se causæ sint:nã neq; ut morderetur ille ꝓficiscebat ad balneas:nec tegula cecidit ut uulnus afferret: sed
euenit utrunq; per accidens. Atq; hoc iam est casus & fortuna:quũ natura aut uoluntas alicuius facta est
per accidens causa. Quo significatu accæptũ id oportet:qđ paulo ante diximus:fortunã.s.circa ea uersa-
ri:quæ gratia alicuius fierent:idest ad eos effectus euentusq; ꝑtinere:q aut a natura aut a uoluntate ꝑ acci
dens proficiscerent. Per accidẽs aũt cũ natura tũ uoluntas causæ fiunt:quotiens eueniũt alia q̃ ea quorũ
gratia instituta actio fuerat. Sũt enĩ queadmodum ex rebus:aliæ ꝑ se ut substantiæ:aliæ per accidens ut
accidentia:ita ex causis aliæ ꝑ se ut ædium redemptor:aliæ ꝑ accidens ut albus & musicus:& est ea quæ
per se est certa & præfinita. Quæ uero per accidens incerta atq; indefinita. Possunt enim infinita accide-
re ædificatori. Eiusmodi est & fortuna eo quæ indefinita. Distat autem a reliquis per accidẽs causis for
tuna:in eo ꝙ illæ iccirco causæ nuncupant:quia accidẽtia sunt causæ per se:ut albus grãmaticus musi-
cus deambulator sessor:quo fit ut nullũ tale sit propriæ cã ædium. At in fortuna actio una atq; eadem ẽ
huius effecti cã per se:illius causa ꝑ accidens. Nã fossio per se cã est sationis. Per accidẽs inueniẽdi thesau-
ri. Quare illic in causis est diuersitas:hic nõ in causis:sed ĩ finibus & euentis. Quia queadmodum in reli
quis causis per accidẽs duæ causæ reperiunt eiusdẽ effecti:una per se altera per accidens:ita ĩ fortuna nõ
quidẽ duæ causæ reperiunt eiusdẽ effecti:sed contra potius una causa dũtaxat reperit duoꝝ effectuum:
quorum alter ꝑ se erat.i.propositus. Est autẽ indefinitũ nihilominus fortuna ĩmo latius etiam aliquan
to q̃ cæteræ. Nã thesaurũ reperire multis & infinitis ex causis possumus gratia factis & ĩstitutis alterius li
uidelicet serendi gratia:pauimenti sternendi:deducendi aquæductus ad puteum:constituendæ conden
dæq; sepulturæ:templi exædificandi:atq; similium ĩfinitoꝝ. Igitur quemadmodũ dictũ est prius: neq;
enim uerebor præsertim hoc ocio explicandi negotii gratia frequentiorẽ eiusdẽ rei repetionẽ quum ea
quæ facta & instituta gratia alicuius sunt efficiunt alterius causæ per accidens:ea effecta quæ inde ꝓue-
niunt fortuna fieri & casu dicunt:exempli gratia:lauãdi cã descendit qs in forũ:offendit q æs manuariũ
referebat:ita recæpit argentum:profecto ea itio causa ꝑ accidens argenti recipiendiq; fuit: non enĩ illius
gratia iuerat:alioquin nõ diceret forte fortuna recæptum. Neq; si necessario ad eum locum descẽdisset:
neq; si ex cõsuetudine plerumq; aut crebiter eo solitus esset descendere:qa uidelicet nõ esset id amplius
præter rõnem neq; perrarum. Sed & illud quoq; animaduertendum puto:ꝙ nõ solum causæ efficien-
tes aliquæ per accidens causæ appellantur:sed etiã effectus & fines aliqui:fines & effectus per accidẽs uo
cantur. Nam queadmodũ egressus & descensus in forum per accidens causa fuerat exigendæ pecuniæ:
ita & exactio finis per accidens descendi fuit:atq; ille quidem descensus ut causa quædam efficiens dici-
tur fortuna:exactio tãq̃ finis:& ea causa quæ ad finem pertinet:euentus quidam uocatur & exitus a for
tuna. Oportet autem & hunc quoq; indefinitum esse & minime constitutũ:ne si certus cõstitutus fue-
rit:non amplius uideri possit a fortuna perpendisse. Quare huiusmodi euentus atq; finis omnĩo haben
dus erit incertus perinde indefinitusq;:ut pote qui sit ꝑ accidẽs factus. Fieri.n.poterat ut nõ solũ repor-
tatio pecuniæ ex illa profectione eueniret:sed & uulnus aut põpæ alicuius spectatio:erat qdẽ una res tan
tum:pp quã inita erat ꝓfectio: sed infinitæ quæ accidere poterãt. Ex iis igit quæ dicta sunt patet fortu
nã esse ꝑ accidens cãm eaꝝ reꝝ quæ nõ necessario aut plurimum:sed quæ raro ꝓueniunt:atq; in iis dũ- lii
taxat eẽ constitutã ac positã:quæ gratia alicuius ex proposito & cõsulto geruntur. Quare qbus ꝓpositũ
& uoluntas subest:inest in iis fortuna. Volũtas aũt sine mente nõ habet:indefinitæ igit causæ sunt ne-
cessario:ex qbus fieri põt:ut aliquid fortuna incurrere euenireq; uideat. Proĩde uideri potest fortuna in liii
definita res eẽ. Oẽs.n.ꝑ accidens causæ indefinitæ sunt. Nã hac re maxĩe differũt a per se causis:ꝙ in illis
assignari põt sua cuiusq; rei certaq; cã:ut ædificator domus:ĩ aliis nõ põt. Neq;.n.est albus cã q̃ musicus
potior. Ita & descẽdẽti ĩ foꝝ reportãdæ pecũiæ cãæ poterãt occurrere ĩfinitæ. Nã idẽ porro accidere po
tuisset si ꝑsequendi aut fugiẽdi aut spectãdi postremo faciẽdi aliqd aliud gratia descẽdisset. Quãobrẽ ut
uerbo rẽ uniuersam cõplectamur:summa ẽ hæc. Si solũ ea quæ ꝑ se sunt:cãæ rerũ existimãt:nihil põt
fieri a fortũa. Sed si cãæ quoq; ꝑ accidẽs q̃dã recipiunt:uideri plane põt aliqd fieri a fortũa. Neq; mirum liiii
ẽ putari fortunã carere rõne. Nã rõ ĩ iis solũ habet uisiturq;:q̃ aut necessario aut plurimũ fiũt. Veꝝ quo
niã fortuna q̃q̃ ꝑ accidẽs:tamẽ cã efficiẽs ẽ. Causaꝝ ãt efficiẽtiũ aliæ ꝓpiores sunt. Polycletus statuæ:aliæ lv
remotiores:hõ. Idẽ spectari ĩ cã fortuitoꝝ debet ut alia ꝓpior sit:alia remotior uideat eẽ. Verbi gratia:sa
nitatis cã ægroto fuit aut uẽtus aut æstus aut capitis tõsio:quũ tñ hoꝝ nihil adierit feceritq; ualitudĩs
gr̃a:sed aut agẽdi qppiã aliud aut spectãdi aut capilli ponẽdi. Etenĩ hoc loco ꝓpior cã sanitatis ẽ spiritus
flatusue q̃ tõsio. Plane si ꝑ accidẽs cãs scire uolumus ꝓpiores q̃ sint q̃q; remotiores:cõstituẽdæ sunt actu
atq; ita uicissim cõparãdæ ꝑpendendæq;:alioqn si simpliciter & absolute q̃sieris:q̃ fuerit cã rei fortuitæ
propior nullam licebit afferre. Nam infinitæ possunt causæ extitisse:quemadmodum multotiens no-
bis est supra commonitum.

lvi F Ortunatus dicit᷑:quum finis atqꝫ exitus rei talis habetur:qualem quis animo ante concæ/
perat:atqꝫ statuerat.Infortunatus ē e cōtrario:quum quis statuto fine non potit᷑. Bona fors
nuncupat᷑:quum bonū quippiā accidit:mala quū malum. Infortunatus sane & fortunatus
est:cui res magni alicuius momēti contigunt:ita ut lōge īfortunatissimus hēatur:qui prope
fuerit:ut magnū aliquod bonū cōsequeret᷑.Iā.n.id animus tā͞q præsens & in manibus positū tenere &
possidere se fingit.Nam id qđ ꝓpe est uidet᷑ tā͞q præsto eē.E cōtrario fortunatissimus uideat᷑:qui prope
fuerit:ut in discrimen aliqđ atqꝫ incōmodum maximū adduceretur.Inconstans uero huiusmodi felici
tas dicit᷑ quæ pertinet ad fortunatos rectissima ratione.Nā & fortuna ipsa īcōstantissima est : quū neqꝫ
ex earū rerum numero sit:quæ plurimum ueniant:neqꝫ ex earum quæ necessario.Quid sit fortuna di
ctum arbitror q̃copiosissime.

lvii E St autem & casus temeritasue ut prædictum ē causa per accidens eorum:quæ raro fiunt:&
gratia alicuius.Differt autē a fortuna in eo ꝙ casus de pluribus affertur.Quicq̄d enī fortuna
facit:facit & casus : non continuo q̄cq̄d fit casu:fit itidē a fortuna:fortuna.n.& id qđ ē a for/
tuna:circa eas res uersant᷑:quibus adest ea natura:ut fortunatæ possint dici:&demū circa eas
lviii ad quas ꝑtinet actio.Quapꝓp necesse ē circa res q̃ agi geriqꝫ possunt uersari & exerceri fortunā.Oīa por/
ro q̃ agi geri administrari dicunt᷑:ut in moralibus libris ē demōstratum:uolūtate & consilio fiūt.Signū
eius rei maximū est:ꝙ fortunati dicunt᷑ iidē q & felices . Felicitas aūt est bona quædā actio administra
tioue aut oīno in actione administratiōeqꝫ posita.Si hæc igitur ita sunt:seq̄tur ut nihil dici possit a for/
tuna factū:qđ ab iis rebus fiat:ad quas non pertinet actio.Quamobrē neqꝫ inanimale q̄cq̄ neqꝫ brutum
lix facere pōt fortuito aliq̄d:quia uolūtate & consilio carent.Vnde neqꝫ fortunata neqꝫ īfortunata possunt
esse:præterq̃ per similitudinē & translationē quandā:cuius generis ē id q̄pProtarchus dicebat:fortuna
tos lapides esse:ex quibus altaria fierent & simulachra deoꝝ:quæ quū nihil ad hanc rē ꝑ se conferāt:co/
luntur tamen a nobis & adorantur:contra esse īfortunatos cōiuges & eos quos humi stratos cōculcare
mus.Possunt etiā inanima quādoqꝫ uideri facere aliq̄d a fortuna.Siq̄s aliquā rē acturus rebus inanimis
tā͞q instrumētis:uerbi gratia.Ensis ille quo q̄dā quū Tyrānū Promethea occidēdi cā feriisset:uomicam
aperuit & attulit medicinā:fortunatus utiqꝫ appellari posset:q̄ppe qui forte cœptus sit pro deo haberi
lx ab eo qui curatus ita est.Casus uero nō ꝑ similitudinē aut trāslationē:sed peculiariter ad inanima perti/
net & ad animātes eas quæ carent ratiōe:exempli cā:equus ab hostibus captus casu liberatus ē hoc mō
q̄a quū desyderio potus secessisset ad fontē:in manus domini īcidit.Itē casus est:ut tripes qui cecidit ia/
ceat ad sessum oportune accōmodateqꝫ:cuius gratia non ceciderat:atqꝫ ut exitus atqꝫ finis uideatur casu
euenisse:necesse ē ut alienus sit a rei natura quæ cecidit:nam si lapis cubus deuoluit᷑ nō est casus si reꝑia
tur iacere ad sedē idoneæ:quia hoc habet ex natura utcūqꝫ ceciderit ut oīa latera regant ad sessum.Qua
propter neqꝫ ignis casu sursum defertur:&.n.hæc est elemento illi natura.Illud igitur quod fit casu qua
lxi le sit diximus.Nam si generaliter casum accæpis poterit etiā de fortuna prædicari.A fortuna uero sunt
ea quæ casu quidem fiunt:sed in iis quibus consilium & uoluntas inest.Verūtamen nō ea omnia quæ
citra consilium & uoluntatem eueniunt statim fieri uidentur a fortuna.Euenit hyeme nauiganti nau/
fragium facere:hoc neqꝫ ex proposito consilioue:neqꝫ fortuito euenisse dicimus: quia plurimum solet
lxii exitus iste esse nauigantium hyeme.Quam uero casus siue temeritas talis sit qualē ostēdimus:illud est
argumento:ꝙ ea fieri temere & frustra dicuntur:quorum exitus diuersi sunt ab his quos statueramus.
Egreditur quis deducendæ alui causa:id si nō consequitur:dicemus illū temere idest frustra egressum
fuisse:ut quod temere frustraqꝫ fit uideri possit gratia factū alterius:tunc quū id non est sequutū : cuius
gratia īstituta suscæptaqꝫ actio fuerat.Nā siq̄s dicat temere se lauisse:ꝓpterea ꝙ deliquisset sol:plane ridi
culus habeat᷑:q̄a uidelicet illius gratia nō lauabat᷑.Ita fit ut nomē temeritatis ab eo qđ temere ē deriuatū
esse merito uideat᷑.Igitur euenit quidē sæpe ut post rem īcassum ac temere factā nihil aliud conseq̄tur:
sed solū de suo fine ceciderit īstitutio:ut si ꝓfectus q̄spiā ad deducendā aluū:reuertatur aluo nō deducta:
atqꝫ hoc ē qđ īcassum appellat᷑ & temere.Cōtra euenit aliq̄do:ut post rē īcassum temereqꝫ suscæptā alius
quidā exitus cōsequat᷑:nō is q erat ꝓpositus:& īstitutus:ut siq̄s ad deponēdū onus naturæ ꝓfectus:auꝝ
reperiat.Atqꝫ hoc ē qđ dicit᷑ casu factū & temeritate spontina.

lxiii D Istat āt id qđ casu fit:ab eo qđ temere:sicut distat finis a cā efficiēte:& quātū distat id qđ for/
tuna fit ab ipsa fortuna.Semp.n.quū talē q̄ppiā accidit:qđ q̄q̄ cām ꝓpriā efficiētem haberet
non tamē ab ipsa cā p̄cedēte factū est:sed ab alia:ad quā alius & propius exitus ꝑtinebat.Tūc
ea res quæ antecedit temere dicit᷑ facta:quoniā propositū finem assecuta non est.Id uero qđ
factū est casu dicitur factū:quia sine propria cā p̄cedente factū ē.Verbi causa:lapis cecidit: prætereūtem
cōuulnerauit:hoc loco finis & exitus rei ē conuulneratio:cā efficiēs est ipse casus & deuolutio lapidis:cæ
terū uulneratio aliā propriā cām & peculiare principiū habebat : nō casum lapidis aut deuolutionē:sed
ut ita dicamus deturbationē īpulsionēue de industria initā:ita ut percuteret᷑ is qui præteribat.Casus itē
lapidis nō eū habebat finē ut uulneraret:sed ut in ꝓpriū & naturalē locū sese recipet:q̄q̄ id forte quadā
in prætereuntis iniuriam recidit.Sed & ꝑ accidēs fit īuicē uti alteꝝ cā:alteꝝ finis esse dicat᷑.Is aūt q aliq̄d
lxiiii agēdi gratia egressus ē domū:& plagis affectus re īfecta rediit : temere dicit᷑ egressus:casu uulnera retu/
lisse uel etiā a fortuna.Nam id quod casu ē in plura diffundit᷑ q̃ id quod ē a fortuna:atqꝫ hoc discere po
teris hoc exēplo.Quū aliq̄d p̄ter naturā fit:ut monstrū:id nō fortuna:sed casu dicimus ꝓuenisse:ut ma/
nus sexdigita:& scruthocephalus.Ni forte fateri nolis huiusmodi portēta naturæ fieri casu:sed propriā

& certá cám hře eá uidelicet:q̃ ĩtrĩsecus fuerint anteq̃ ædereñt ĩ lucé aut ſyderationé aut materiæ exube
rátiá & copiá aut cõtra defectũ.Sed q ita dicũt nõne uidét idé poſſe dici de lapide:qué caſu cecidiſſe non
negarét? Habuiſſe illũ utiq̃ ĩtra ſe cám grauitatem & põdus.Sed certe põdus cá efficiés é deuolutõis &
caſus: nõ ét percuſſionis : ſed caſus pcuſſioné fecit.Quid itaq̃ caſus ſit:& qd fortuna:quæq̃ ſit inter eas
res differentia:ſatis uidetur explicatum a nobis.

REdigũtur aũt referũ turq̃ tũ fortuna tũ caſus ad genus cáæ efficiétis:ea rõne q naturæ uolũ/ lxv
tatiq̃ applicant & ĩnectunt:quarũ utraq̃ ĩter cás efficiétes reponit.Natura deuolutus eſt la/
pis:is quæ ſua grauitate prætereunté pcuſſit.Volũtate thæſaurũ Socrates:cõperit: quũ fun/
daméta ædiũ iaceret.Plane neq̃ ĩuentio thæſauri neq̃ iactio fundamétorũ & foſſio ſimplici
ter pertinét ad fortuná.Poſſet eni qs fodere ex induſtria ſpe inueniédi thæſauri.Sed tũc quũ non ad eá
finé fundaměta ſunt iacta:ſed iaciéti obuius factus é theſaurus:& quodámõ offendit fodiétis manũ: hu
iuſmodi occurſus ſupuentuſue fortuna pprie nũcupat.Quoniá uero caſus & fortuna in iis eé demon lxvi
ſtrant:quorũ uel natura uel uolũtas cauſæ p accidés ſunt:uidet maxíe neceſſariũ ut uoluntas & natura
priores caſu & fortuna ſint cauſæ.Semp.n.priora ſunt ea quæ p ſe ſunt:iis q̃ p accidés habent. Proinde lxvii
manifeſtum eſt eos:q rerum omniũ cám ſtatuere fortuná uolũtatem & intellectũ:prioré eé illa neceſſa/
rio conceſſuros:q ſi maxime ſequitur:ut cauſam rationé & intellectũ uelint:nemo eſt qui non uideat q̃
ridiculum ſit id quod relinquitur.Nam ſi intellectus ſit cauſa per accidens hominis:haud intelligo cui/
uſnam rei poſſit eſſe cauſa per ſe efficiens.

TOt uero cás haberi quot enumerauimus:hinc licet accipere.Si ĩterrogati fuerimus q̃obrem lxviii
unaquæq̃ res ſit:aut diffinitioné ultimá afferemus:atq̃ hoc ĩ mathematicis facimus.Aequa
les.n.propterea lineæ ſunt:quia ab eodem circuli cétro proficiſcunt.Quæ uero a cétro pro/
ficiſcunt:iccirco ſunt æquales qa circulus plana figura eſt:q̃ una linea undiq̃ circũducta ad lxix
mediũ æq̃liter uergit.Seruat idé ĩ reliq̃s:q̃ a geometra difiniunt:aut cám mouenté primam aſſignabi
mus.Quáobré Phocẽſibus Thebani bellũ ĩtulerũt? qa téplũ ſpoliauerát:aut reddimus finé:cuius gratia
ea res facta inſtitutaue eſt.Quáobré rex Perſarũ ĩdixit Græciæ bellũ? qa Græcis uolebat:ĩperare : aut ad
ultimá materiá cõfugimus.Quáobré putruit cõpræhéditq̃ lectus? qa cõſtabat ex ligno.Phyſicus itaq̃ lxx
quum oés cás iueſtigare debeat neceſſe eſt ipſum q̃obré(Ita.n.appellat a phyſicis)aſſignare ſciat & red/
dere.Ná homo moriet:aut qa eſt aíal rõnale mortale:aut qa efficiés illius aía migrat a corpore : aut qa
ex materia tali exiſtit q̃ ſit obnoxia corruptiõi:aut qa illi é melius mori.Tres át cauſæ ĩ una plerũq̃ cer/
nũtur:forma: finis:efficiés.Natura eni forma eſt:& finis:& efficiens rerum natura conſtantium:quéad lxxi
modũ aía eſt aíalis:ſed & hoíem gignit hõ:qui ſpecie plane idé eſt cũ hoíe genito.Similiter oía quæ mo
ta ipſa ĩmediate ideſt citra mediũ mouét:obiter ſibi ppíqua eiuſdé generis ac formæ ſunt cũ iis quæ p/
ducũtur.Loquor aũt de naturalibus rebus.Plane generationis cauſæ hũc ĩ modũ pquirũtur:ut ſciat qd
poſt qcq̃ fiat.Gratia.n.formæ mouet natura ante illá:& quũ pfectũ abſolutũq̃ é ceſſat ab eo motu lxxii
q ré q̃ fiebat creabaturq̃ anteceſſit.Ité ut ſciat q̃le ſit id qd ppeſſum & alteratũ é.Hoc át é materia.Ité ut
ſciat qdná fuerit moués & efficiés cá:atq̃ hic nõ quælibet ſatiſfacit neq̃ q̃libet é q̃réda:ſed pxía & ab alio
idétidé mota.Ná ſi ſit ĩmobilis aliqua:q̃ tamé ſit prĩcipiũ motus:non phyſicus amplius:ſed phũs prius
finiendæ illius negociũ ſuſcipiet atq̃ munus.Quáobré circa tria ſubiecta ratio uniuerſa philoſophandi
uerſat.Ná aut circa ea quæ mouent & corrũpunt:aut ea quæ q̃uis moueant nõ ité corrũpunt:aut cir/
ca ea neq̃ moueri poſſunt neq̃ corrũpi.Duplex.n.prĩcipiũ eſt naturaliter moués.Sed alterũ tátũ natura lxxiii
le é:alterũ nõ é:quũ nõ habeat ĩtra ſe neq̃ motus prĩcipiũ neq̃ naturá.Hoc aũt é cá rerũ mouens ĩmobi
lis ipſa:& rerũ prĩa oíum.Vt igit antedictũ eſt adhibédæ producédæq̃ ſunt oés cauſæ phyſico:atq̃ hoc lxxiiii
ſæpius exulcerari retractariq̃ tũ memoriæ:tũ exercitatiõis gratia cõueniat.Iccirco factũ é quidpiá qa il/
lud huius efficiens erat:ac ĩperpetuis qdé hoc ſimpliciter & neceſſario fit:Secũdũ.n.oío regit atq̃ pédet
a prĩo.In generatis nõ neceſſario:ſed plurimũ euéit.Deíde ſi hoc fieri generariq̃ debuit neceſſe fuit ma/
teriá hác prius habitá fuiſſe:quéadmodũ ſyllogiſmi cõcluſio exiſtere nõ põt:niſi prius ſumpta & ppoſi
tiões habitæ fuerĩt.Eſt & id qd nos ſupra noíari diximus:qd ſit ré eé:& definitio & ratio eéntiæ cogno
ſcéda:quæ nõnũq̃ ut dixi:idé é & finis:ubi uidelicet ea cõſyderatio adhibet:ut uideat optimũ: ita ré eé
uti é:uerbi cá:hoí melius eé huiuſmõi formá hře q̃ aliá q̃uis : Porro qd melius & locupletius ſit nõ ſim/
pliciter abſoluteue accipiédũ é:ſed p mõ rerũ & p ſua cuiuſq̃ natura.Nõ.n.oíum rerũ finis é optimus:
alioqn finis unius eét oíum rerũ fingédus:ſed id rei melius eé dicédũ é:qd maxíe ſit ſuæ cuiuſq̃ naturæ
idoneũ cõgruũq̃.Quũ igit talis é finitio rei atq̃ rõ:ut ſtatí appareat:melius ac potius eé:ut hoc mõ illa
ſit q̃ quouis alio : tũc finis & forma cõcurrũt cõiũgũturq̃ qd ĩ rebus naturalibus paſſim aíaduertere é.
Quũ uero nõ ſtatí apparet:tũc forma é ſola & ſeorſum a fine:qd ĩ mathematicis cernit. Nõ.n.quéad/
modũ ex hoís eq plátarũ finitiõe oſtédit:ſtatí qd ſit ĩ ſpeciebus illis optimũ pſtátiſſimũq̃ o ſtédit.Ité in
mathematicis:qs.n.obſecro nõ rideat:ſi pgat pbare melius circulo eé:ut lineæ a cétro pfectæ ſint pa/
res:aut q̃drato:ut illæ quæ quadratũ obábulant.

SEd quoniá illud ſæpe a nobis poſtulatum uſurpatumq̃ eſt:naturam agere gratia alicuius:ui lxxv
detur ad inſtitutionis noſtræ diligentiam pertinere aliquando:id ratione confirmationeq̃
aliqua uindicare controuerſia.Ineſt enim in eo ſumpto nonnulla diſſenſio:ſed & illud quo/
que oſtendendum eſt quemadmodum naturalibus rebus ſit coniuncta neceſſitas.Nam oés
fere q de natura ſcripſerunt cás oís in neceſſitatem & materiam contulere:idem autem ſignificari & ne

ceſſitatis & materiæ noīe uolebāt.Poſtq̄ inqunt calidū frigidū & q̄d qſq; pricipiū materiale ſtatuerit ta
le ē aut tale:neceſſe ē hoc q̄d ex illis pricipiis materialibus orit̃:ita prorſus eē conſtitutū ut ē.Eos uero q̄
cās efficiētes quoquomō attigerūt Anaxagorā & Empedoclē:& ſiq alii e ueteribus erāt ualere ſinūt cū
ſuis īuētis.Putāt āt nōnulli naturā:neq; facer̃ qcq̄ gr̄a alicuius:neq; ut meli⁹ & locupletius ſit:ſed quēad
lxxvi modū Iuppiter pluit nō ut triticū huius creſcat:q̄d ē in agro:illius diſſipet̃ q̄d ī area eſt:ſed ex materiæ
neceſſitate:uaporē.n.ſubeūtē ui ſolis:refrigerari:& congelaſcere oportere:atq; in aquā uerti:uerſum de/
nuo ī terrā imbrē decidere atq; deferri.Quo delato forte fortuna euenire:ut huius adoleat meſſis atque
luxuriet:illius intereat deturq; peſſum.Ita nihil uetare:ut aīaliū quoq; mēbra ex neceſſitate talia ſint:qa
ex tali materia:ſed q̄do ita accidit:ut & diſpoſitæ ordīe quodā partes & uiciſſim cōmiſſæ īnexæq; uideā
tur:ita ut ad functionē oīs officii:ſuā quæq; opem & operā cōferāt:nō ſecus ac ſi alicuius finis gr̄a factæ
aut aliqua rōne īſtitutæ fuiſſent.Aiūt id nō ꝓuidētia ulla naturæ:nec ratione melioris notæ:ſed caſu fa/
ctū cōfluētibus temere caīs:atq; ita cadētibus ꝑtibus:neq; ſolū caſu fieri hæc oīa:ſed ēt caſu cōſeruari:
atq; hoc ī dētibus ꝑſpici:quoꝝ priores acutos aīalibus iunctos fuiſſe maxillares:cōtra latiores datos nō
ad eū finē ut alteri ſecent:alteri molāt:ſed ex neceſſitate mera & abſoluta materiæ:accidere uero ut hu/
iuſmodi poſitus & collocatio dentiū ad dirimēdū & ſubigēdū cibū accōmodatum ſit:q; ſiqua ſunt aut
eueniūt quæ ad nullū opus uſumue apte diſpoſita eſſe uideant̃:interire illa atq; diſſolui:q̄les ſunt Em/
pedoclis bouigenæ priora uiri.Hæc ferre illa ſunt quæ dici ab iis cōſueuerūt:cæterū multū errāt a ueri/
tate:q̄obrē? Quoniā naturæ opa aut eūdē ſemꝑ tenorē & curſum ſeruant aut plurimū:hō.n.ex hoīe &
lxxvii equus ex equo fit.Dentes quoq; eandē uim ſemꝑ obtinēt & eundē uſum p̄bent:cōtra quæ fiūt a fortūa
docuimus ſupra raro fieri oportere: Tūc.n.caſu pluit:quū ſub emerſum canis pluit:& calores quū hye/
me ſentiūtur:caſu dicūtur accidere.Si igit̃ in natura plurima ſunt certa & definita:ī fortūa plurima ſunt
incerta & īdefinita:reſtat ut naturæ opera caſu aut fortuna euenire nō poſſint: rōne aliqua & gratia ali/
cuius poſſint.Sane naturæ opa ſunt plātæ aīalia atq; haꝝ ꝑtes:quoꝝ nihil eſt fruſtra:nihil temere nihil
mancū nihil ſupuacaneū.Pluit autē Iuppiter fateor nō ut triticū meū īcreſcat. Quis hoc negat? cæterū
nō ſeq̃t̃ ſi mei tritici cā nō pluerit:nullius rei gr̄a pluiſſe.Videt̃.n.ob q̄dā aliā cām pluiſſe: quā ſiq cupiūt
ſcire:adeāt eos libros in q̄bus de mūdo diſputat̃:alioqn eius rei quæ natura fit:occaſionē agricola cōmo
ditatēq; arripit.Serit.n.eo tꝑe quo pluuiæ expectant̃.Iā quarū rerū finis eſt aliqs:q quū tendat continue
lxxviii motus ibidē fine appræhēſo cōſiſtit:q̄cūq; ante finē illū fiūt:finis gr̄a uident̃ eē facta.In opibus aūt natu
ræ uideri pōt id aptiſſime:cōtinue ſiq̄dem mouent̃ res & ſine interuallo eatenus tēdit ꝑgitq; quoad dū
uniuerſum finē īdipiſcat̃ & prēdat.Nā & herba & ſtipula & ſpica & gluma cæteræq; id genus multiiu
ges formæ:quæ anteq̄ matureſcerēt triticū ſubīde alteræ poſt alteras creabant̃:uident̃ adeo oēs ad triti
cū proculdubio intēdiſſe.Id ſimulatq; cōſecutæ ſunt:q̄es quædā & ueluti ſtatus īnaſcit̃:ut manifeſtū ſit
ea omnia tritici gratia præceſſiſſe.Neq; accidunt itaq; neq; autem caſu fiunt quæ ante finem fiunt : ſed
illius gratia fiunt præmittnnturq; a natura.Nam ſi natura domum ædificaſſet non alitur optnor ædi/
ficaſſet:q̄ eo pacto quo poteſt ornatiſſime & aptiſſime exædificari:poteſt autem apertiſſime exædifica/
ri:ſi ea quæ finem antecedunt:finis gratia facta eſſe uideantur:lapides enim prius cogendi & intritum
habendum:lateres quoq; fingēdi ducēdiq; ſunt:& ligna cædēda:tegulæ cōperandæ:demū oīa ea inuicē
coaptāda cōponendaq; integumēti tutelæq; gratia aduerſus noxia īfeſtaq; corporis:q iā finis ē domus.
lxxix Cōtra ſi ars aīal feciſſet:nō aliter q̄ natura feciſſet:feciſſet āt ars finis gratia:ea q̄ ante finē fuiſſent.Eundē
igit̃ ī modū & natura:ꝓſus ꝑficer ſolet:ars aliq̄do ea quæ natura nō pōt abſoluere:ſunt.n.q̄dā in q̄bus
nō natura:ſed ars īuenit extremū.Nā ad parādā ſanitatē & uires recolligēdas medicamēta præbent̃ tūc
quū natura nō ſufficit:aliquando nō perficit:ſed imitatur naturā ars:ut pingendo fingēdoq; uarias re/
rum naturalium animalium & plātarum effigies.In utriſq; autem ea quæ finem antecedunt æque refe
lxxx runtur ad finē.Plane eſt id in animalibus manifeſtiſſimū ut uideri poſſit naturā agere non temere ſed
gratia alicuius.Formicæ & araneæ q̄uis neq; arte ulla neq; conſilio agant:faciunt tamen ea quæ faciunt
alicuius gratia.Eodē modo hirundines quum nidulant̃:quum paleis & ſtramento lutū minutiſſime
artificioſiſſimeq; connectunt:& formam capaciſſimam & aduerſus iniurias munitiſſimam & inoffen
ſiſſimam conſtituunt.Et apes digniſſimæ admiratione quæ poſitum & textum illum ſexāgularē con/
cameratūq; operoſiſſime ſcitiſſimeq; conſtituunt:ſed & alcyonum nidi in aquis tutiſſimi ab aquis ma/
ximam non ſolum admirationem habent ſed etiam ſignificationem ſolertis & ingenioſæ naturæ:poſ/
ſemus innumerabilia alia ad hanc confirmationem afferre:ſi nunc de ingeniis auitii & animalium cæ/
terorum commentaremur.Sed quid de animalibus loquor:quando & in plātis quoq;:atq; iis quæ ui/
uiſcunt in terra natura finē oſtendit:etenim folia fructibus præſidii gratia & radices alimoniæ adiun/
ctas eē quis nō uidet? Alioquin quur in diuerſum ordo non conſtet radices ſupra ſpectētur ramorum
loco:rami terra condtāur radicum uice? Quur fructuum ſemina alia ligno ītecta:alia corticibus ſæpta:
atq; libro tāquam munimentis quibuſdam & tunicis ueſtiunt̃? Niſi ut prouideret̃ ne generatio quæ
rerum uiciſſitudine conſeruatur ſeminibus amiſſis diſſipatiſque deficeret : quare ex iis quæ dicta ſunt
cui uis clare dilucet naturam agere gratia alicuius.Duplex autem eſt natura:materia atque forma:for/
ma uero etiā finis ē. Eſt enim materia gratia formæ : quia ſpecies:forma:& ratio potior quam ma/
teria:& præſtantior cauſa eſt:quāquam ueteres contra formæ materiam prætulerunt celebrauerūtque
lxxxi ſupra quam fas erat:utpote quam & cognoſcerent ſolam & ad rerum generationem ſolam adiunge/
rent adhiberentq;.

Dicere posset aliquis si natura agit fine cõstituto:quur non semper cõsequitur finẽ? Quur itẽ lxxxii
non semper ars finẽ indipiscitur suum? Nam potio plerũqꝫ nocet ei qui propter imbecillita
tem uim medicamẽti ferre non possit. Quur fulctrum lecticæ maiore aliquo pondere frangi
tur? Data tamen est potio ut prosit:& fulctrũ lecticæ additum ad sustinendum fulciẽdũqꝫ.
Quapropter aut finibus priuandæ & eximendæ sunt artes:aut natura donanda. Vtraqꝫ enĩ id quo per/
gunt:assequi plurimũ consueuit:& tunc manifesti sunt fines:raro frustrari & tũc quoqꝫ depræhẽdere:
nihilominus licet conatũ quẽdã illarum ad bonum quo tendebant:inuitasqꝫ a suis finibus ob materiæ
inopiam:aut redundantiam aliquã concidisse. Nã etiam tunc quum frustant̃ falluntur qꝫ nõ longe ab/
sunt aut discedunt a fine. Neqꝫ id qđ euenit diuersum admodũ aut alienũ multum ab eo est quod pro/
posuerant. Nũquã enim ita fraudat̃ ordo institutioqꝫ naturæ:ut ex uirgo gignat̃ aut prodeat platanus:
sed uir maxime:aut si non uir:utiqꝫ mulier:aut si neqꝫ mulier:saltẽ animal:aut si neqꝫ aĩal demũ:saltẽ ca
ro. Item ficus aut ficũ gignit aut caprificum:nõ quærcum alnũue:& olea oleam aut oleastrũ:non fraxi/
num fagũue. Talia sunt ea quæ Empedocles inter animalia numerabat:Bouigenas priora uiro:nã fru/
tices uitigenas priora olea: si nũquã est ausus uel fingere:neqꝫ alia huiusmodi portenta de plãtis: quum
tamẽ aliquanto magis liceret mõstrosos illos partus ĩter plantas ꝗ inter aĩalia collocare. Minus enim in
plãtis fines apparent. Sed ociosi hoĩs est persequi huiusmodi deliramenta:aut putare aliquo numero eẽ
philosophũ tam prodigiosæ sciẽtiæ. Existimãdum tamẽ est adeo si ex prima illa constitutione molitio
neqꝫ rerum prosatũ esset bouigenũ:illud pecus qđ priore parte seorsus hoĩem:posteriore seorsus bo/
uẽ referret:eadẽ oblæsione factũ fuisse:quo mõstra quoqꝫ naturæ rudimentaqꝫ cætera:aut ex seminis
imbecillitate aut ex alicuius prĩcipii dissolutiõe corruptiõeqꝫ:nõ ꝙ dimidiatis aĩalibus dimidiata aĩalia
subinde coagmẽtata ferruminataqꝫ fuerint. Nam qđ ille appellare solet: totigenũ perfectũ & absolutũ
semen:id qđ iam consistere & conseruari põt non fuit statim atqꝫ initio factũ:idest illico nulla re alia p̄/ lxxxiii
cedente:sed ex semine certo atqꝫ materia in quauis formæ pollens esset & præpotens. Præterea qui finẽ
eripiunt adimũtqꝫ naturæ:quur ipsum naturæ uocabulum relinquunt? Nam qui natura factum iun/ lxxxiiii
ctumue aliquid dicit:negat autẽ id gratia alicuius esse iunctũ:frustra nominis naturæ mentionẽ habet. lxxxv
Sunt enim res natura: quæcũqꝫ ab aliquo motæ principio nomini quẽlibet finẽ ex principio quolibet lxxxvi
quod est fortuitaqꝫ:sed ordine quodã in finem peculiarẽ ac suum proficiscunt̃. Atqꝫ ĩ iis ex certis singu/
lisqꝫ principiis proueniũt certi & singuli fines atqꝫ exitus cõstituti:qui non raro & fortuiti: sed plurimũ
tales tenent̃ uisitãturqꝫ q̃les natura præscripsit. Quur ergo quæ sunt a natura fieri fortuito arbitrant̃?
Neqꝫ enim recte possumus fortunã cum natura cõiungere:nisi communiõe sola uocabula committan
tur. Nã significata mehercule sunt remotissima:neqꝫ iccirco recipienda est naturæ prouidentia:ꝙ illam
oculis cõsultantem deliberãtemqꝫ ĩtueri non possis:quẽadmodum potes eos qui de rebus dubiis ĩ cõe
deliberant. Nã hoc quidẽ modo plurimis artibus eripi fines possent:quum neqꝫ faber in consultationẽ
referat:utrum sit prius secãdum ꝗ poliẽdum:neqꝫ litterator quo pacto scribẽdum sit a uel b: neqꝫ quo/
tiens uerbũ hoc cleon scripturus sit. Totiens eius uerbi litteras cogitatione cõquirit ita ut hæreat:quod
elementum primo:qđ secundo loco ponendũ:similiter neqꝫ ædificator:iaciẽda ne sint prius fundamẽ/
ta:ꝗ integenda domus:aut constituẽdi parietes dubitat. Eodem modo neqꝫ textor:neqꝫ lapidicida:præ
finita enim & certa quædã ratio habet̃ obeundi oĩa hæc:atqꝫ ordo quidã est in opere condendo faciun/
doqꝫ p̄stitutus: qui recta nos quasi aliud agẽtes ad propositũ finẽ & ad ea quæ cõueniãt obiter ferrat: p
inde oĩs opifex uiã certã & ordinatã:quã nullo labore ingrediat̃ habet. Nec cogitatio exigitur:sed quasi
offerunt singula sese & spõte q̃dã sequunt̃. Similiter agit & natura qppe quæ sit exẽplar artis. Distant ãt
in eo qđ ars extra opus ẽ:natura ĩtra:ꝙ si ĩtra lignũ fabrica eẽt:lectũqꝫ nõ alio modo fabricaret̃ ꝗ eo quo
quum est ars extrĩsecus:manifestũ ẽ si nũc quũ ẽ extrĩsecus gr̃a alicuius facit:ẽt tũc gr̃a alicuius fuisse fa/
cturam:quum intrinsecus ageret:ut natura. Videtur autẽ maxime:tunc ars simillima esse naturæ quũ
medicus quis ipse se recurat. Differentia uero superius plane demonstrata est. Ex iis potest persuasum
esse:naturam agere propter finem.

Post hæc discutiendũ uidet̃ quõ sit ĩ rebus id qđ qdã necessitatẽ appellãt:& utrũ ea quæ natu lxxxvii
ra fiunt:ita fiant ex necessitate:ut ex præcedẽtibus causis constitutisqꝫ prĩcipiis orĩant̃. An ita
ut physici putauerũt qui ex motibus materiæ necessario euenire omnia arbitrati sunt. Atqꝫ
est quidem necessitas quædam ĩ rebus naturalibus constituẽda recipiẽdaqꝫ. Non tamen eo
modo quo illi cõstituũt:qui deridicule admodum naturæ functiões & opera necessitate astringunt &
illigant. Aiunt.n.tellurem in ĩmo sedisse necessario:quoniam grauis esset:sublimatum cœlũ & occupas
se summa qa leue: rati falso naturales materiæ motus necessitate inuariabili cõtineri ac regi:quẽadmo/
dum siqs pariẽtẽ putaret necessitate ita constructũ ut ẽ:qa quum grauia deorsum ruãt deuergantqꝫ põ/
dere:leuia sursum uersum nitant̃ & euolent:crederet lapides magnos & saxa ingentia ob grauitatẽ infe
riore loco stetisse:lateres atqꝫ ligna ob leuitatem ĩ fastigium commigrasse. Quod dicere nõ stupidi mo/
do atqꝫ attoniti hominis est:sed qui nullam domum exædificari unquam uiderit. Nõ enim lapides ipsi lxxxviii
sponte sua:neque lateres : neque ligna in suos delata quæqꝫ locos constituunt : & architectantur do/
mum . Sed talis : aut talis compositura aut forma aut ars maxime principes sunt ædibus fabrican/
dis . Non ꝙ absque illis fieri domns possit : sed ꝙ materialia illa quum sint sua sponte non possunt
domum conficere. Ars & compositura potest. At materia quidem ut dictum est ex eo genere cau/
sarum habetur quæ sunt per se:sed minus propria ꝗ sit forma. Ideo fit ut motum materiæ forma ne/

cessario non sequatur: q̄n potius ad formam materia accommodanda regendaq; sit. Non enim pro-
pterea scalpellum seram & aratrum esse necessarium est: quia ferrum sit: sed contra potius quia scalpel-
lo & aratro opus est nobis ad functiones uitæ. Ideo quæritur & eligitur ferrum. Item tolluntur & cōsti
tuuntur ædes non propterea ꝙ parati sint lapides: q̄q̄ lapidibus opus est ad substructionem: sed propte-
rea: ut condamus aliquid: aut ut ab iniuria uindicemus: atq; hoc maxime ratio fuerat ædificandæ do-
mus. Par consyderatio in cæteris: quæ gratia alicuius fiunt. Tunica propterea facta est: ut tutela sit ab iis
quæ de foris ueniant. Verum hoc fieri sine pāno nequit. Oportet itaq; præstinari pannum: & subiici. Itē
calcei propterea facti sunt: ne pedes ambulando detusi conterātur ob lapides: uerum ii fieri sine pellibus
& corio non possunt. Primum ergo pellium cura est habenda. Plane si simulatq; adesset pannus: necessa
rio emergeret etiam atq; existeret uestis: & simulatq; præsto essent pelles euestigio calcei nascerent᷑: ne-
cessarium est ut formæ materias sequærentur: at non est ita: immo contra est: ꝑꝑ uestem enim adhi-
bendus & coemendus est pannus: & propter seram subiiciendum est ferrum: & propter murū compa-
randi sunt lapides: non tamen ita: ut statim comparato ferro & lapidibus apportatis necessarium sit aut
parietem aut seram existere. Habet itaq; materia necessitatem nō per se: sed per formam & speciē. Nam
materiam nulla sequitur forma necessario. Necessariū contra est materiam eē formæ subiectam: & tāq̄
dicto audientem. Quamobrem ea quæ antecesserunt præcurrerūtq; necessarius nō sequitur finis. Sed
posito constitutoq; fine: indicitur necessitas materiæ præcedenti. Non ergo finis aut effectus necessario
prouenit: sed propter finem necessitas omnis emergit. Est enim materia proprer finem: & subiectū ꝑ-
pter formā: materia uero atq; subiectum causa ex necessitateē. Qui igitur solam causam posuere mate-
riam: & ex naturalibus materiæ motibus sequi necessarios: & præfinitos effectus: ii proculdubio arbi-
trantur simpliciter omnia lege quadam immutabili obstricta ineuitabiliter & necessario fieri. Nos ue-
ro aliam causam & quidem magis propriam & præstantiorem ostendimus: formā uidelicet: cuius gra
tia materiam tum comparari tum duci atq; fingi monstrauimus: non contra illius gratia formam ha-
beri: sed neq; causam omnino posse materiam cōstitui: neq; simpliciter absoluteq; necessariam causam:
sed dumtaxat subiectione adiunctioneq;: aut si ita malis ex posito id quod pro more nostro sæpius su-
pra docuimus: idest simulatq; posueris constituerisq; formam: hunc in modum aut illū se habere: extē-
plo materiæ necessitatem affingis. Cæterum huiusmodi necessitatem: hoc est necessitatem ex adiunctio

lxxxix

ne uel posito habent quodammodo etiam aliæ disciplinæ. Positis namq; propositionibus necessario se
quūtur conclusiones: non item e contrario conclusionibus positis: eædem propositiones habentur: pōt
enim eadem res pluribus rebus addici comprobariq;: nam si quinq; & quinq; ponantur necessario seq-
tur decem esse: contra si decem ponantur non continuo quinq; & quinq; reperies. Poterant enī eē septē
& tria: aut sex & quattuor. Ex quo fit ut ea quibus positis sequuntur conclusiones: ipsa conclusionibus
positis non semper sequi possint. Quod si conclusio non sit necessaria: neq; propositiones utiq; necessa-
riæ fuerint. Num igitur hæc eandem necessitatem habent quam & res naturales? nequaq̄: sed ordo in
contrarium agitur: hic si propositiones fuerint: erit & conclusio: hoc est si prima fuerint: erunt & postre
ma. In rebus naturalibus: si postrema fuerint: erunt & prima: & si fuerit forma: erit & materia. Hoc di-
scrimen: cætero sunt similia. Nam formæ opus erat materia: non tamē propterea necessario forma ma
teriam sequitur. Ita in syllogismis: conclusioni necessariæ propositiones sunt: non tamen necessario exi
stunt propositiones conclusionibus positis. Ordo itaq; commeat & ī diuersum constat q̄q̄ nō prorsus.
Proinde scire oportet in operariis artibus quarum officia: tum in usu: tum in ratione consistunt: duo eē
principia pro spectandi contemplandiq; unum cognitionem & finem: alterum agendi administrādiq;
exempli gratia. In domo ædificanda forma domus & ratio spectandi principium est: fundamētum ad-
ministrandi. Vbi uero nulla est administratio gestio actio: consequens est: ut unum illud principium ad
ministrandi tollatur: alterum relinquat᷑. Quod cernitur ī propositionibus syllogismi. Quāobrem quū
in syllogismo sua principia repiantur: in artibus item principium suū sit forma: necesse est ut in utroq;
sit simile id quod affertur ut consequens. Ex principiis .n. necessaria sequi debet conclusio. Quia quēad
modum in administratiuis & operariis artibus necessarium est ipsa materia: ita in spectatiuis contem-
platiuisq; necessarium est ipsa conclusio. Iam conspicuum est tum id quatenus habeat materia necessi-
tatem: tum id quatenus materiæ alterationes & motus necessarii esse uideantur: quia sine materia for-

lxxxx

ma fieri nulla scilicet potest. Ac causa quidem utraq; a physico est consyderanda: q̄q̄ acrius & diligētius
forma utpote cuius merito reliqua progignantur. Est enim causa materiæ: id cuius merito fiunt & ꝑ-
ueniunt omnia. Diximus autem in naturalibus rebus idem esse formam & finem. Est enim for-
ma principium definitionis: & rationis & eius quod sub hoc uocabulo quid sit rem esse significamus.
Nam & in artificiosis ut ædibus & quibusuis aliis generis eiusdem: si domus talis est futura: necesse est
talem adesse materiam: item uti talia aut talia prius fiat atq; existant. Et si talis sanitas est prouentura: ne
cesse est: talia prius facta atq; existere. Eodem agitur modo in rebus quoq; natura gignendis homine: ca
ne: boue. Cæterum ī arte factis plerūq; non est idem finis & forma. Nam domus quæ e tali materia exi
stit facta talis est defensionis & custodiæ gratia: in naturalibus semper idem ē finis & forma. Quāobrē
siue ea spectes quæ fiunt a natura: siue ea quæ affinguntur arte: intelliges physicū in commētationibus
& speculationibus suis materiam & eius necessitatem cōpræhensam habere. Ei namq; qui secādi opus
ita finiat. Sectio est lignorum diuisio: statim sese ferri usus ostendet: ita ut materia ea si non actu saltem
ratiocinatione aliqua facillime possit ītelligi. Plerūq; etiam actu ipso cognoscitur. Vt quum ita definias:

Iracūdia est accensio feruorꝙ sanguinis circa cor gratia ulciscēdi doloris. Quo fit ut physicus ex forma
q̄dem definitiones ducat ac regat: sed materiā nihilominus cōmunionē habeat. Est enim huiusmodi
forma oīs naturalis: ut semper cum materia & subiecto aliquo intelligatur.

THEMISTII PHYSICES LIBER TERTIVS: INTERPRETE HERMOLAO BARBARO

QVONIAM Definiēdo naturā sup̄iore libro dixīus naturā eē uim cientē naturales trās- i
mutatiōes & motus: ignorarī nō oportet q̄d sit motus: nam q̄ motū ignorat necesse ē na-
turam quoꝙ ipsam ignoret. Plane quēadmodū de motu agendū nobis ē: iccirco q̄a mo-
tus cōprehēdit in definitiōe naturæ: ita si q̄d ī definitiōe motus obiter collocabit: de illo
quoꝙ subinde disputandū erit. Porro in definitiōe motus statim cōtinuitatis mētio ha-
bet: ī qua deīceps cōtinet īfinitas. Nam quū motus ex eaꝝ reꝝ numero habeat: quæ ui-
dent eē cōtinuæ. Continuū aūt definiēdo est quādo utimur īfinito. Dicimus.n. cōtinuū id eē q̄d secari ii
in īfinitū pōt: ut plane det ītelligi cōtinuæ q̄titati primū inesse infinitudinē: nō discrete: quū huius p̄fi-
ciat: illius nō p̄ficiat definitionē. Merito iis q̄ est de īfinito tractatus cōsequit eū q̄ est de motu. Sed & is
quoꝙ q̄ de loco est: & q̄ de inani p̄mendus subiiciēdusꝙ est. Nam locus & tēpus necessario quærunt ī
motu. Ipsum quoꝙ inane nōnulli sunt: q̄ necessariū ad eandem rem putarit: quo fit: ut saltē hoc ipsum
in discussionē uocari æstimariꝙ æquū sit: recte illi: an p̄peram senserit. Præterea motus locus & tp̄s na-
turalibus corp̄ibus uident eē cōia. Cōia aūt initio op̄is diximus anteq̄ particularia eē tradēda. Ratio igi-
tur ē: ut de huiusmodi accidētibus priusquā de corpore ullo naturali agat.

DE motu aūt prius ea sumēda sunt: q̄ ad cognoscendam eius naturam p̄cedere & quasi p̄cur- iii
rere uideant. Ex entibus habentur q̄dam tātum actu: qualia sunt p̄ria illa summaꝙ motus
& materiæ p̄rsus īmunia: q̄ nec alterascere: nec fieri possunt diuersa q̄ sunt: sed semp̄ eodem
modo & sui paria & sui similia inueniunt generis plane sui naturæꝙ tenacissima: q̄dam cū
actu potētiam iunctā ferunt: q̄lia sunt ea q̄ ex materia existunt & forma. Actu sunt: q̄a formam intra se
tenent: potestate: q̄a possunt aliam quoꝙ formā p̄ reciprocationē & successionē īduere. Sed æthereum
corpus ui suæ naturæ solo actu ē: quia neq̄ de forma & specie sua mutari: particeps tamen ad quēdam
modum potētiæ est: quatenus in loco mouet: q̄a uidelicet ubiꝙ simul eē nō possit. In totū q̄cunꝙ sunt
actu: aut substantiæ sunt: aut q̄titates: aut geneꝝ reliquoꝝ aliquæ sp̄ēs. Hactenus postulo uel sine rōne
cōcedat hoc mihi: eē aliq̄ posse: q̄ uno cū actu īnexā ēt potestatē gerāt. Illud quoꝙ maxīe uelim admit-
tatur recipiatꝙ: q̄d tamen erit nihilominus priore postulato conspicuum: hoc est: ad ea quæ in genere
ad aliquid reponūt: nō solū p̄tiere defectū: excessum: inæqualitate maius & minus: sed & plerasꝙ alias
haberi sup̄esseꝙ species: q̄ ad idem genus relatiōis possit referri similitudinē æq̄litatē & reliq̄: ea quoꝙ
quæ agēdi & patiēdi potētiā obtinent: hoc est actiua & passiua in eodē eē genere collocanda: q̄ppe quæ
uicissim referri respōdereꝙ aptissime uideant: illo mō & id q̄d mouere potest ad id q̄d moueri: & ecō-
trario mobile ad motiuū referat necesse ē. Sit itaꝙ cōcessum hoc nobis motiuū & mobile mutuā h̄re
relationem. Tertium quod postulamus ē motum in mouēte ac moto esse: nō seorsum cōsistere citra iiii
subiectū: quod si ē ita: manifestum erit totidem haberi motus oportere: quot sunt res quæ moueant
& trāsmutent. Mouētur autē res aut quæ de substātia sint aut quæ de q̄titate: aut q̄ de q̄litate: aut quæ
postremo de loco. Erit igitur multifarius & multiformis motus: nō uti genus: sed uti cōis q̄dā uox ad
multos significatus. Si.n. genus ullū haberet illis p̄cipiis q̄ttuor ī quibus cernitur & cōstituit motus
utiꝙ necessario illi generi motus primū inesse: ita ut non multiplex amplius nomen motus futurum
sit: sed quemadmodū genus illud comune q̄ttuor: generibus fuerit motus. Item q̄ ī eo genere colloca-
tus esse: fuisset genus motuū q̄ttuor: q̄ ad quattuor illa primordia pertinerēt. Sūt ergo motus totidem
quot res q̄ mouent: & quia illoꝝ geneꝝ diuersæ definitiōes sunt: diuersæ erūt definitiones & motuū.
Proīde tāetsi unā motus definitionē allaturi simus: scire tamē oportet illā ex eaꝝ genere orationē fu-
turā: q̄ significatū multiplicē āplectāt. Scitū ē.n. p̄ut quæꝙ res fuerit simplex multiplexue: definitionē
quoꝙ illius eodē iure cēsendā. Det igit & hoc cū iis q̄ cōcessa sunt prius motus appellationē eē multi-
plicē. Quartū postulatū ē: ut ī quaꝙre cui motū īesse diximus: bifariā aliquid esse dicīue cōcedatur: aut v
ut prius aut ut melius. In substantia priuationē & formā: in quantitate absolutū & cessans: in qualitate
candidū nigricans: aut ex contrarioꝝ numero quælubet: in loco supernum infernū. Ita quum motus
nullus extra quattuor genera habeatur: recte in generibus quattuor sed duplex ī singulis constituitur
Qui uero ista habeāt: sequentibus ostendemus.

NVnc quid sit motus aperiendū: in eo utemur earum reꝝ opportunitate: quas nobis paulo- vi
ante parauimus: corrogauimusꝙ. Igitur supra nobis concessum est in uno quoꝙ prædi-
camento species haberi: quæ participes tum actus tum potestatis eānt. Quare ausim dicere
motū uideri actum gestionēꝙ rei mobilis q̄tenus mobilis ē. Sed quur addidimus q̄tenus
mobilis. Nimirum iccirco: ut actus ille fieri uideretur remanente ēt num seruataꝙ potestate ea: cuius
is esset actus. Duplex enim in una quaꝙ re actus est: nam æris: quod statua potestate est: alter actus est
quando in statuam obiter mutatur: alter quando iam in statuam est mutatum atꝙ formatum. Poste-
rior hic qui post perfectā mutationē īest ī ære: nullā amplius seruat potestatē ad statuā. Iam enī est sta-
tua: potestatēꝙ in eo respectu oēm amisit sumptitauitꝙ. Proīde actus is nō est perfectio potestatis: quia

corrupit & ĩpulit poteſtatẽ:ſed eſt perfectio rei:cui potẽtia inerat.Priorẽ uero actũ:qui in ipſa mutatione adiũgebat̃ æri:quia poteſtatẽ adhuc retinebat & agnoſcebat:poſſumus motũ & poteſtatis perfectionẽ uocare.Omnis enim ꝑfectio ſeruat id quod ꝑficit:donecq; potentia illa ſeruat̃:ſeruat̃ & motus: contra ceſſante & deficiẽte potẽtia:motus quoq; ceſſat & deficit.Deficit autẽ poteſtas omnis proprie: ſimulatq; ſpecies adeſt & forma.Plane ĩ ſingulis quibuſq; generibus ſinguli diuerſiq; habent̃ modi potẽtiæ: qualis autẽ potentia eſt:talis etiã exercet̃ & motus.Nam eius quod fieri albũ poteſt:eã quæ ex nigro in albũ eſt uia:&eius quod fieri nigrũ põt:eam quæ ad nigrum ex albo fit:utranq;alterationem uocamus eius uero quod augeri & minui poteſt:motũ auctionẽ minutionẽq; appellamus. Nullum.n. cõmune nomẽ utriq; motui additũ ut alteratio.Itẽ eius quod gigni corrũpiq; põt:motũ: tũ ortũ & obitũ:tũ generationẽ corruptionemq; dicimus: eius aũt quod transferri & migrare de loco ad locũ põt:motũ trãſlationẽ delationẽue nõis.Cæterũ in re trãſlatili duplex quãq̃ uia eſt.Nã res ſurſũ aut deorſũ defert̃:progreditur aut retrocedit:ad dextrã aut ad ſiniſtrã demouet̃:unũ tamẽ ꝓditũ nomẽ ẽ oĩbus illis cõmune delatio.Duplex ergo motus ſingulis generibus accidit.Atq; hoc ẽ unũ ex iis quæ ſupra nobis cõceſſa uoluimus.Poſtulauimus etiã illud:extra res nullũ poſſe motũ conſiſtere.Hæc itaq; ex ſuperius conſtitutis difinitiſq; arbitror eſſe planiſſima.

vii QVam uero huiuſmodi natura ſit motus eo patet exẽplo:ædificatilis res tũc mouet̃:quũ actu ipſo ædificat̃:quũq; adhuc poteſtatis aliquid ſeruat.Quum uero abſoluta & cõſumata ædificatio ẽ:utiq; neq; mouet̃ neq; ſeruat aliquid poteſtatis.Si igit̃ ædificatilis rei actus:tũc quũ aduc ædificatilis manet:ædificatio nũcupat̃:ædificatio aũt motus eſt: nimirum ædificatilis rei actus:in eo ꝙ edificatilis:erit motus.Eodẽ mõ auctilis rei actũ in eo ꝙ auctilis:& altilis & trãſlatilis in eo ꝙ trãſlatilis:& cæteros id genus actus geſtiõeſq;:motus eẽ haberiq; oportebit.Quare alio quoq; modo finire motũ licebit ita.Motus eſt primus actus rei q̃ poteſtate aliquid ẽ.dixi primus: quia ultimus uidetur eẽ forma:quã res aſſecuta quũ primum eſt quieſcit.Primus uero actus eſt:ea quæ in formam eſt itio.Atq; hic proprie motus is eſt:quem modo conquirimus. Quoniam aũt formam ipſam maxime & ſimpliciter actum uocamus:neceſſe eſt ut ea profectio:quæ ad formam dicit̃ ĩſtituta: ad eũ quoq; actum inſtituta dicat̃:qui proprius atq; ꝑcipuus eſt.Quo fit ut ea itio:quia ad actum illum ꝑfectum abſolutũq; deſtinat̃ & tendit:perfectus actus ipſa eſſe nõ poſſit:ſed incoatus & mancus. In hunc modum motus intelligitur actus eſſe:non quidem conſumatus ille : atq; completus: ſed laceſſitus & ceſſans:non tamen ita:ut ſit per omnia imperfectus:ſed ut ſit nondum perfectus: perſolui tamen qui poſſit & perfici.

viii QVoniam uero nonnullæ ſunt res:quæ tum actu tũ poteſtate participant:aqua enim & actu calet:& poteſtate friget:ſed neq; ſimul tamen neq; ab eodem reſpectu:aut ſi ab eodem reſpectu: aliquando non ſimul tamen: quia fieri nequit ut quicquã ſit ſimul actu & potentia calidum:aut ſi ſimul non tamen ab uno reſpectu:ſed actu calidum potentia frigidum.Quoniã inquã nonnullæ res huiuſmodi ſunt natura:ſequitur mouere illas poſſe &ſubinde uiciſſim moueri:ĩpellere & impelli demum.Agere ſimul & pati:exempli gratia.Sera & ſecat & retunditur:cæterum aut non ſimul:aut non eodem reſpectu:ut dixi:ſecat ex forma:retunditur ex materia. Nam ferrum eſt nõ forma quod retundit̃:contra ſecat forma:non ferrũ.Item ignis calefacit ſimul & frigeſcit ab ea re quã calefacit ipſe:ſed calefacit quia ſit actu calidus:frigeſcit quia potẽtia frigidus. Quicquid enim naturaliter mouet:mouetur ab iis contra quæ mouet:utiq; ſi actus ſit & potentiæ particeps : Sed mouet parte qua eſt actu:mouet̃ parte qua potentia: hoc eſt mouet per formam:per materiam mouetur.Verum tamen quod dixi nõ eſt ſimpliciter concedendum:moueri omne contra quod naturaliter mouet : ſed dũtaxat in iis uerus eſt ſermo:quæ in natura ſua utrũq; præferunt:poteſtatem & formam . Quamq̃

viiii non ſum neſcius fuiſſe nonnullos qui promiſcue adeo ſentirent moueri obiter cuncta quæ moueant. Sed de hoc in loco uiderimus.Nũc ad penſum redibimus.Quum itaq; res fuerit actu altera:altera poteſtate:actus illius in eo ꝙ poteſtatis eſt particeps motus erit: neq; uero ulla moueri res poſſet: quæ poteſtatem ſolam haberet: quãobrem materia per ſe non mouetur:quoniam per ſe nunq̃ eſt actu.Oportet igit̃ actus ĩeſſe aliquid:& ita agere:nõ ad id comperandũ quod tenetur iã habeturq;:ſed ad id demũ quod nondum habetur:haberi tamen poteſt.Sane id quod haberi põt ita uelim accipias. Aes eſt poteſtate ſtatua:non tamen actus æris in eo quod æs poteſt motus eſſe:quia in eo quod æs eſt quieſcit: æs non mouetur.Sed motus in ære naſcitur in eo quod poteſt ĩ alterum quippiã uerti affirmariq;. Poteſt autem ĩ ſtatuam uerti:huius igitur actio motus erit.Nihil enim uetat quin æs q̃ æs quieſcat: qua poteſtate ſtatua eſt moueatur: quia non eſt omnino idem eſſe actu æs:& ſtatuam poteſtate . Alioquin eodem modo definirẽtur: quod apertiſſime falſum eſt:quãuis enim a ſubiecto unum ſint diuerſæ tamẽ

x earum rerum cernuntur definitiones:atq; hoc tam & ſi clariſſime demõſtratum puto:nihil tamẽ obſtat:quin idem ſi fieri poſſit & clarius & illuſtrius doceamus exemplo.Non eſt eadem ratio corporis & earum qualitatum facultatumue:quæ uerbis illis ſignificantur poſſe ſanum fieri & poſſe ægrum. Corpus enim unum eſt & ſibi ipſi plane idem:poſſe autem ſanari & poſſe ægrotare nõ diuerſæ modo poteſtates qualitateſq; ſunt:ſed etiam maxĩe depugnantes.Nam & illarũ actus ipſi longiſſime diſcrepant aduerſanturq;:ꝙ ſi corpus id poteſtatibus illis idem eſſent:ipſæ quoq; inter ſe non contrariæ ſed eædẽ eſſe reperirentur.Item nõ eſt idem color & uiſile.Nam color affectio eſt: quæ luce præſente perſpicuũ mouet: uiſile autem accidẽs eſt colori:quatenus uideri oculis poteſt: & ſenſum inuehere . Pariter neq;

ſonus idem cum re auditili eſt:neq; calor cum tactili:neq; ulla poſtremo res actu cum ea quæ poteſta/
te inſit. Quamobrem patere uel intuitu poteſt non dicturum pugnantia qui defendat eandem rem ſi/ xi
mul moueri poſſe & quieſcere. Neq; igitur idem prorſus eē:quieſcere rem ĩ eo quod actu ſit:moueri ĩ
eo quod poteſtate. Quam uero actus huiuſmodi aliquis habeatur: qui poteſtatem adiunctam & illi/
gatam inferat: inde efficiemus palam. Contingit unamquamq; rem interim id agere: cuius agendi po
teſtatem habet:interim non agere. Aedificatilis res quum ædificatur:in actiōe eſt. Quum uero nondū
neq; lapides neque calx ab arte mota excitataq; ſunt:tunc uacua eſt ab actione omni. Eſt igitur actio
aliqua quæ ædificatilem rem in ſua adhuc retinet ſeruatq; poteſtate:eaq; ædificatio nuncupatur. Nam
ſi illa non ſit: quænam eſſe poſſit alia:uiderint qui acutius uident:ego uidere non poſſum. Neq; enim
domum ipſam auſit quiſquã ædificatiōem uocare:quū nō ſit amplius ædificatilis domus quæ ſuam
formam recepit. Aedificatio autem tunc eſt:quum res adhuc ædificatilis manet. Ita concluditur ædifi/
cationem eſſe rei actum ædificatilis oportere. Ipſe actus nihil aliud eſſe poteſt quam motus:ex eo cōfit
ut neq; ante tunc moueretur quum ædificatilis tantum eſſet: neq; poſt quum ædificatio perſoluta &
ad exitum ē collata:ſed medio tēpore quum de poteſtate ſilicet ad actum iretur. Quod autem motus xii
in iis recte ſit collocatus a nobis:quæ cū actu poteſtatem habent annexam:etiam illi uident̃ concedere
aſtipulariq;:q motū confictis noībus alteritatē ĩequalitatē non ens eſſe dixerunt. Cæterum ſi huiuſmo
di aliquid motus eſſet ut illi arbitrantur: profecto iis quibus illorum aliquid ineſſet: notum quoq; in
eſſe proculdubio oporteret. Quod eſt ipſo ſtatim ĩ limine perſpicuo falſum. Cernimus enim complu
ra habere inter ſe alteritatem atq; diuortium:ideſt altera eſſe atq; diuerſa:quæ tamen propterea mini/
me moueantur. Verbi gratia: inter me & equum ē alteritas:non tamen ea re continuo moueor: ſed &
denarius quinario inæqualis eſt:non tamen confeſtim & mouentur. Dices te non de ea alteritate loq:
qua quis ſit alter ab altero. Sed de ea:quæ in ipſa re inſit. Sed neq; hoc quidem eleuat ſatiſfacitue. Ineſt
enim in rebus multis alteritas. Motus ubi non eſt:cernitur in cuiuſq; rei partibus alteritas: cernitur in
iis quæ duabus illis rebus tam longe diſtantibus diſcrepantibuſq; poteſtate conſtant: & actu: nō tamē
e ueſtigio cernuntur ea moueri:quorum partes multæ adeo ſunt:neq; ea quæ partim ſunt actu: par/
tim poteſtate:cuiuſmodi eſt æs:quod quum ſit actu æs:dicitur eſſe poteſtate ſtatua. Ex his ut dixi:ni/
hil eſt mehercle: quod iccirco moueri neceſſe ſit:quia partium & naturæ alteritatem diſcrimenue in/
tra ſe teneant. Sed fortaſſe alteritatem intelligi & accipi uolunt pro aliatione ut ita loquamur. Ad hunc
in modū motus p motū definiret̃. Quid enim aliatio pōt aliud ſignificare q̃ alterationē: ſi idē eſt aliud
& alterum: aut quandã trāſmutationē:Nos uero rectius in motu deſcribendo fecimus:qui actum tāq̃
genus in ea definitione poſuimus.

QVi uero non ens eſſe motum uoluerunt: fuit autē ea pythagoricoꝝ ſententia:fere uidentur xiii
ad ueritatem propius acceſſiſſe:ſi non ens ita accipiunt:non quod omnino non ſit:ſed quod
nondum in eam naturam abierit: quo tendebat: inchoatum ſcilicet ens: & imperfectum.
Quemadmodum nos quoq; ſentimus:qui poteſtatem in motus diffinitione addidimus.
Verumtamen obſcurius illi atq; tanta res poſtulat definierunt. Videntur enim accidens quiddam mo/
tui potius q̃ rei naturam explicauiſſe. Accidit ſiquidem motui:ut ſit non ens:ex eo quod pcul eſt ab en/
te:ſuperq; non ſtatim moueri oportet id cui accidit eſſe non ens:alioquin in motu & excitu eſſent om/
nia. Quicquid enim eſt. unum eſt:non ĩfinita. Atq; ita hoc reſpectu non entia dicēt exemplo:quicquid
mutatur:uideri ex alteritate in alteritatem:ex inæqualitate in inæqualitatem mutari:alteritatem ergo
& inæqualitatem eſſe oportere tranſmutationem & motum. Sed errāt. Nam eo quidem modo:ſi diis
placet identitatem & entiam quoq; motum liceat dicere:quum ex identitate in idētitatem mutari pe/
ne omnia uideamus. Nam & a forma in formam:& a colore in colorem cernunt̃ res apertiſſime tranſ/
mutari: uerum enim uero fortaſſe ea cauſa eſt:quur motum in non ente alteritate inæqualitateue col
locandum putent:quia indefinita quædam res eſſe motus uidebatur. Nam ſimulatq; præfinitur ua/
neſcit ac perit. Quo fit ut egregie illi quidē & fortiter ſibi uideantur excogitaſſe quum dicerēt motum
eſſe alteritatem:eſſe inæqualitatem:eſſe non ens. Sunt.n.hæc oīa indefinita: quēadmodum & illa decē
initia:quæ ad genus priuationum pythagorici referunt: eoꝝ nullum (ſunt enim priuatiua omnia) eē
definitum poteſt:neq; ita ut hoc aliquid:neq; ita ut quale:neq; ita ut quantum: neq; ita poſtremo ut
res ulla generum reliquorum. Subiecimus claritatis gratia utriuſq; ordinis deſcriptionem quandam:
atq; picturam & eius qui formæ tribuitur:& eius qui ad priuationem adiungitur.

Par.	Impar.
Finitum.	Infinitum.
Dextrum.	Siniſtrum.
Maſculum.	Fœmininum.
Quietum.	Motum.
Rectum.	Curuum.
Quadratum.	Altera parte longius.
Intellectus.	Opinio.
Vnum.	Multa.
Lumen.	Tenebræ.

Ob eam uero maxime rationem: motum eē in/ xiiii
definitã rem:ac fere comentiã putauere. Quod
quum ens in actum & poteſtatem diuideretur
ad neutrum genus pertinere poſſe motum arbi
trabantur. Exempli cauſa:poteſtate pedaneū nō
mouetur continuo augereturue: neq; quod iam
eſt actu pedaneum. Item qui poteſt Romã Athe
naſue proficiſci:non ſtatim neceſſe etiam eſt pro
ficiſcatur: neq; qui iam ad eas urbes peruenit. Itē
id quod eſt poteſtate album:non albeſit neceſſa/
rio:neq; id quod iam eſt inalbefactum. Sed neq; priuatio quoq; eſſe motus pōt:quippe qui nō in pri/

uatione:sed existẽtia constet. Et præterea quicqd priuum est:nõ ẽt mouet̃. Ex his causis natura motus uisa est:oppido ĩ difficilis cognitu:quãdo neqꝫ ĩ iis quæ potẽtia:neqꝫ in iis quæ actu sunt: neqꝫ ĩ iis quæ priuatione constitutus uidet̃:ita maxime reliquũ est eam definitionem ꝓbari oportere:quã nos supra reddidimus:motum eẽ actum rei quẽdam arduum qdem spissumqꝫ scitu:sed q tamen esse possit. Sed

xv denuo eadem illa repetamus:non mõ iterum:sed ter & quater:& si libuerit ẽt sæpius:ut difficultates illas saltem frequẽti tractatu facile assequamur. Duplex est in quaqꝫ re species perfectiõis & actus: una q̃ adest:quum absoluta & consumata res est:cumqꝫ naturam suam plenissime ẽ cõsecuta:uerbi gr̃a:oculus:postq̃ est ꝑfectus:actum & functionem suam habet:ea uisio est:ipse aũt actus a forma nihil differt: hoc enim est oculum esse:qđ est actu ipso uidere:atqꝫ hunc ego actum ꝑfectionemqꝫ:motum esse non dico:utpote q sit forma & species & ad quietis propius q̃ ad motus naturam accedens. Altera species ꝑfectionis & actus est:quæ adest rei:una cum potestate:qualis est ipsa formatio & fabricatio pupillarũ. Quum enim formanrur oculi circũdanturqꝫ pupillæ genis ac tunicis:retinent in ipsa formatione potentiam. Ipsa uero formatio circũdatioqꝫ imꝑfecta est:neqꝫ qa instituta ẽ ad potiorem finem ad quem festinat. Et hercules quicquid potestatem habet:imperfectum ẽ: quatenus potestatẽ illam gerit. Quãobrem in eo ꝙ omnis potestas uanuit exoleuitqꝫ simpliciter nũcupamus actum:ĩ eo uero quod simul adest duratqꝫ aliquid potestatis:actum imperfectum uocamus: cuiusmodi probauimus motum esse: sed de hoc satis.

xvi SEd retractemus & id moueri rem mouentem posse si potestate fuerit mobilis:hoc ẽ:si quãdoqꝫ moueat̃:quandoqꝫ non:cuius ĩmobilitas sit quies. Ea enĩ quibus inest motus quotiẽs non mouentur dicuntur quiescere. Merito aũt huiusmodi mouens res moueri ẽt dicitur: utpote quæ potestatem appræhẽsam ferat:ex actu siquidem habet ut rem trãsmutet agatqꝫ uim suam ĩmobile. Quapropter & mouebit̃ cõtra uicibus: & contra perpetretur. Ex eo enim ꝙ actu res est:aget:ex eo uero quod potestate est:patietur. Atqꝫ hoc est in mouentibus motisqꝫ rebus perpetuũ Adest enim & id quod actum:& id quod potentiam præferat in utroqꝫ. Quare sibi mutuo uicissimqꝫ per actum præstãt:ut agere contra possint:per potestatẽ: ut perpeti: quicquid itaqꝫ mouet:tactu contactuqꝫ rerum uicissim motarum mouet. Mouent̃ autem contra ea dumtaxat:quæ sunt potestate mobilia. Rectam itaqꝫ finitionem motus attulimus:motũ uidelicet esse actum omnem rei potestatem habentis:in eo quod potestatem illam habet. Nisi forte excludenda sit prius ea calumnia:quam quis posset afferre. Dictum est rem omnem quæ de potestate ad actum egreditur eẽ oportere in motu:uideri potest:hoc esse saltem interim falsum. Nam arbor: exempli gratia:quæ a dextris est ptãte:si ad leuam me contulero: de potestate quidẽ ad actum mutatur:non ideo tamen mouetur. Adauget difficultatem:quot ego qui ad leuam me cõtuli:in motu fui:si ergo id quod potestate leuum erat in motu fuit: quomodo id quod potestate dextrum fuerat:sine motu potuit ad actum proficisci. Vna porro potentia est eorũ quæ in genere ad aliquid collocant̃. Ipsa.n.illa responsio qua dextrũ & leuũ ad se mutuo & sunt & dicunt̃ aut potẽtia aut actus ẽ. Quare si alterꝝ mouet̃:alterum quoqꝫ moueat̃ necesse ẽ. Cæterꝝ soluit̃. Aio actum eoꝝ quæ ĩ genere ad aliquid sunt non seruare potestatem:sed de potestate subitam & momentariam fieri mutationem in actum. Quum itaqꝫ duo sint actus ĩ reliquis generibus ad quæ pertinet motus:in genere relationis unus dũtaxat conscipitur:is silicet qui perfectus & absolutus est. Imperfectus uero & inchoatus non conspicit̃. Non enim pedetentim accessim arbor trãsit ad leuam: quum in dextram me coniitio:sed de repente cunctim atqꝫ momento. At ego quum in dextram eo: non secundum relationem:sed secundum locum moueor. In hunc modum qui cõtra nos hac quæstione ierunt:facillime reuincuntur:ꝙ siqui uolunt argutius id facere:primo debent actum aliquem ĩperfectum ostendere:deinde ita pede collato definitionem motus nobis assignatam impellere. Verum qa prædicamentorum omnium sua potestas est:motus uero non in omnibus reperitur: loco eius quod nos in definitione diximus potestatem habens commodius collocabitur mobile ad hũc modum. Motus est actus mobilis in eo quod mobilis. Neqꝫ nos aliquis repræhendat:quasi uideamur naturam motus per mobile:hoc est per æque ignotum indicauisse. Nam quum motus ex eorum numero sit: quæ alio referuntur:erat autem & hoc postulatum a nobis supra:quum motus inquam referatur ad mobile:aliter definiri non potest:nisi adiiciatur id quo refertur:quemadmodum neque patrem sine filio: neqꝫ duplum sine dimidio definire recte aut scienter possis. Accedit ꝙ notius est mobile aliquãto quã motus. Non enim idem est nosse motum eẽ:& quid sit motus exploratum habere. Nam ut sit motus neminem latet:quid autem sit:uel nos quoqꝫ nunc quærimus. At uero motum esse res motæ nobis

xvii ostendunt. Hæc autem sunt quæ nos mobilia nuncupamus. Quare is q in motu definiendo admonitionem habet rei mobilis:affert rem magis planam & notam ad docendũ id quod erat ignotius. Prorsus omne quod mouet:formam habeat aliquam aut substantialem oportet:aut quantitatis: aut qualitatis:aut de generibus reliquis. Mouet enim per formam res omnis: & principium omnis motus est forma.

xviii DEinceps quærendum in mouente ne motus sit an in re quæ mouetur. Sane in re ipsa est q̃ mouet̃:idqꝫ ex eo colligas ꝙ rei mobilis actũ probabimus motũ esse. Præterea quum in eo sit actus:in quo fuerat ante potẽtia. Actus uero rei potestatẽ habentis est motus:necesse est in re mobili motũ esse cõstituendũ. Quãuis autẽ in re mota sit motus:nõ tamen a re mota creat̃ aut fit:sed a mouente. Est aũt unus idẽqꝫ motus qui & in re mota cõsistit:& a re mouẽte ꝓducit̃:

& ipsa actio mouentis in re mobili est. Ea tametsi una facit: nihilominus ut motiua res sit actu mouēs: & res mobilis moueat̃ actu. Est aũt huiusmodi actus mouẽtis & motæ rei subiecto unus: ratione & cō syderatione nō unus: quēadmodū itaq; ascendẽtes descẽdentesq; idem iter: atq; idem spatium ꝗꝗ peragunt: diuersus tamē descensu ab ascensu est: qa hinc capescentibus uiam ascensus ē: illinc descensus. Ita motus & actio rei mouentis & motæ subiecto ꝗꝗ est una: habet tamē a mouẽte ut sit factio: a mota habet ut passio: ita fit ut ratione duæ res uideant̃ esse. Quod si hæc non recipiant̃ præsto erit addubitatio illa non admodum leuis contẽnendaue. Videt̃ enim necessarium maxime: ut quidam sit rei mouentis actus: quidam rei eius quæ mouet̃: quoq; prior sit factio: posterior passio. Hos aũt inter se differe manifestum est: quum & opera effectaq; differe cernant̃. Nam factionis effectus factum: passionis effectus ē passum. Ponant̃ itaq; diuersos esse actus oportere: deinde quæratur: quo pacto duo actus eē unus possint. Primum igitur aut uterq; in agente: aut uterq; in patiente: aut alter idest factio in agente: alter idest passio in patiente collocandus est: nam e contrario esse nō pōt: ut factio uidelicet in patiente sit: passio ī agente: nisi abutendum sit nomine factionis pro patientis actu. Sit itaq; primum in agente factio: in patiente passio: sequit̃ ergo ut quēadmodum res mota habet in se motum tanq̃ ꝓprium & peculiarem actum: ita & mouens habeat motum quēdam suum tanq̃ ꝓprium actum: atq; peculiarem: est.n. utriq; ratio eadem. Quod si concessum sit: alterum duorum probandū admittẽdumq; ē: aut ut id omne qđ mouet etiam moueat̃: aut ut quicq̃ tale sit: quod q̃uis intus habeat feratq; motū: nihilosecius tamē nō moueat̃: sed sint ambo actus in re patiente factio atq; passio: & in addiscente doctio & addiscentia. Nōne hoc statim ridebitur? In ipso agente non esse constitutū actum? Præterea mirum: qui fieri possit: ut passa res duobus & quidē īpendio differẽtibus motibus moueat̃. Deinde quinā aut q̃les erunt motus illi? difficile est reddere: quum perpetiens res unam dumtaxat speciem motus habere ferreq; uideatur: qua tum in motu: tum in passione & affectione sit posita. Eadem & plura incommoda consequent̃: si in re mouente utcūq;: actum & motus duos constituerimus. Nam statim possis occurrere: si ita statuatur rem motam moueri non posse: quia uterque motus in mouente: neuter in mota re collocat̃. Atq; hæc omnia fluere uident̃: ex eo ꝙ motus illi existimant̃ eē diuersi. Huiusmodi itaq; opinio reiicienda explorandaq; est. Si igit̃ contra: unus & motæ rei: & mouentis actus: sed & sic quoq; absurdum illud suscipitur: duarum rerum discrimine spciei distantium: agentis & patientis: unum atq; eundē actū haberi. Vt enim albi & nigri non unus est actus: ita facientis & patientis unum esse actum uideri non posse accedere: si unus idemq; actus fuerit agentis & patientis: idem quoq; fore doctionem & addiscẽtiam docere & discere: demum agere atq; pati. Quod si est ita docentem in docendo discere oportebit: & facientem in faciendo pati. Iam si unus dumtaxat est actus: ubi nam collocabitur? profecto si definitionem spectas in re mota uidetur constituendus. Motus enim ē rei mobilis actus. At hoc quoq; in consentaneum actum agentis non uideri positum in agente Nullum igit̃ effugium uideri: si duo illa: actus unus eē dicant̃. Quãobrem si neq; unus est: neq; diuersi: fortasse quod dictum ē & unus & di- xx
uersi quodãmō uidebunt̃: ita ut unus subiecto sit: diuersi consyderatione & definitōe intelligant̃. Hūc in modū dicentes nullæ urgẽt angustiæ. Non enī actus agenti & mouenti eripit̃ q̃uis subiecto unus eē & in re mota tantum haberi dicat̃. Quum enim is qui docet erudit & imbuit addiscẽtem: eruditio ea: quæ in addiscente suscipit̃: non ita transfert̃ in addiscentem: ut docenti eripiatur: atq; ita doctor sine ulla actione remaneat. Discipulus solus sit qui agat: idest solus sit in actu: non est inquā ita: sed præsente eo qui docet: & agente atq; id faciẽte: quod patit̃: suscipitq; discipulus erigit̃ constituit̃ addiscẽtis actus. Neq; illud obstat quod superius est adductum: duarū rerū spē differentiū factionis & passionis: unum xxi
actum esse nō posse. Dixius enī subiecto unū esse oportere actū: sed cōsyderatione & cogitatiōe diduci. Est enim una eademq; speculatio prospectatioq;: quæ discit̃ & quæ tradit̃ a docente. Et doctio nihil ē aliud: q̃ id quod docendo condiscendoq; & discẽdoq; parit̃: æque & ipa suscæptio disciplinæ. Veꝝ actio est ipsa traditio disciplinæ. Disciplina uero & condiscentia est ipsa suscæptio dictionis. Discentis autem potestas ad actū ꝑducit̃ a docente. Non est igit̃ docere & discere idem: q̃uis circa eadē speculamina uersent̃ & qui docet & qui addiscit. Neq; ascendere & descendere idē: licet eadem uia utrūq; iter conficiat̃. Differūt enim earū rerū definitiones: & quēadmodum hinc cœpto itinere ascensus est: illinc descensus: spatium quoq; omnino: idē ita si addiscentē spectes: disciplina: si docentē: doctio doctrinaq; nuncupat̃: & speculatio tamen est una quæ abutroq; tractat̃. Necesse est autem: ut ea quæ unum & idē esse ꝓrsus debent: & quibus omnia oportet esse cōmunia: definitione quoq; & consyderatione non differant. Nā Athenis Thebas proficisci & Thebis Athenas reuerti: neq; idē est: neq; simul pōt facere quisquā utrūq;. Via tamen una est & montes iidem & diuersoria eadem. Sed concedamus ex superabundanti idem eē dictionem & disciplinā siue addiscentiam. Non tamen seq potest ex eo: idem esse docere & discere: nam quãuis hinc illuc: & illinc huc eadem esse distãtia uideat̃. Nō tamen idem est hinc illuc: & illinc huc di- xxii
stare. Reuera autē neq; doctio & addiscẽtia idem est: neq; factio ulla & passio: sed ea quibus hæc īsunt: motus & actus: qui ꝗꝗ subiecto unus est: diffinitione tamen & consyderatione distrahitur. Quid itaq; xxiii
de motu esset sentiendū nō solum ostẽdimus in uniuersum: sed etiam particulatim duabus definitiōibus diligenter & acute mōstrauimus. Prior fuerat hæc. Motus est actus rei potestatem habentis in eo quod potestatem habet. Altera hæc. Motus est actus rei mobilis in eo quod mobilis. Neq; difficile deinceps est ad hoc exempli singulas ad species motuum propriam definitiōem adiūgere: exempli gratia. Alteratio est actus rei alteralis ī eo qđ alteralis. Auctio est actus rei auctilis in eo quod auctilis: ꝙ si ter-

tiam quoq; definitionem adiicere libeat:nihil ꝓhibet: quum ita definire possumus. Motus ē actus mu
tuus rei actiuæ & passiuæ potētia. Licebit & hanc definitionem ad spēs motus particulares accōmodare
ac trāsferre ædificationem auctionē medicationē. Quod facile assequemur:si qđ in generali motus defi
nitione generali uocabulo potestatis posuimus:ad particularem singulariū specieꝵ appellationē dedu
xxiiii xerimus. De motu satis hæc sunto.

Q Voniam uero scīa naturalis circa magnitudinem motum:& tp̄s uersat᷑: quæ oīa aut finita
esse oportet aut īfinita:utpote q̄ nō ut q̄litates:aut ut puncta cōsyderent᷑:conseqēs ē de infi
nito uidere:sit ne an secus:& qđ sit īfinitū si fit. Quā uero ꝑtineat hæc notio ad scīam natu
ralem:argumēto sunt oēs q hanc philosophiæ partem attingerūt:quippe qui de īfinito sem
per aliqđ dicere cōsueuerint:sed & multi illud tanq̄ principium quoddam reꝵ summo honore affece
runt. Pythagorici atq; Plato quādam per se substātiā eē atq; naturam:atq; ita principium uoluere: neq;
terram illud q̄dem:aut aquam:aut aliud corpus illum esse arbitrati sunt:sed ipsam ex se ipsa naturā īfi
xxv nitam in īfinita substātia cōstitutam. Dissentiūt tamē inter se plurimū. Pythagorici numeꝵ asseruerūt
esse in īfinitum:nō illum q̄dem īcorporeum & ab omni abiunctum materia:sed illum quē eē sensiliū
reꝵ principium autumāt. Illi.n.sensilia oīa deriuata ortaq; eē a numero putauerūt:atq; hinc sumpta oc
casione in numeꝵ omnia conferebant:& naturæ fons quaternio ferebat᷑. Egressi ēt cœlo īfinitum esse
quoddam exterius defendebant:quod nō cōmentitium mō:sed delíramēto quoq; simillimum uidet᷑:
nam neq; quale illud eēt:neq; cui rei usui esse posset:demōstrabit᷑. Plato uero extra cœlum:neq; corpus
eē ullum:neq; īcorporeum quicq̄ existimauit:nam neq; ideas q̄dem suas extra cœlū locauit:neq; oīno
locum ullum illis attribuit. Infinitum porro nō solum sensilibus rebus ut illi:sed ēt intelelctilibus esse
principium credidit. Principium enim & sensilium & ītellectilium reꝵ Plato numeꝵ putauit. Excogi
tata rōne: quēadmodum ideæ quoq; ipsæ contineri numeris uiderent᷑. Numeri uero principiū duitas:
duitatis magnū & paruū:dimidium duplum:paucitas multitudo: defectus excessus:exq; iis oībus īfi
xxvi nitum īdefinitum siue īterminatū ex corpoꝵ sectionibus:& auctiōe īcremētoq; numeroꝵ statim elu
cet & orit᷑. Sed & in hoc quoq; a Platone Pythagorici dissidēt. Illi nō unūquēq; numeꝵ:sed parem tan
tum dicebant eē īfinitum:eumq; eē causam sectionis:eius:quæ in partes æquales in īfinitum extrahit᷑.
Quare hūc numeꝵ q̄bus īest: autorē eē infinitati. Cōtra nasci finitatē ab īpari ea rōne:ꝙ adiectus:atq;
additus pari sectionē illā ī partes æquales īterimat. Sed aliud argumētū est apud illos:finitatis cām nu
merū īparē eē:īfinitatis parē. Accipiūt numeros īpares unitatē cōsequētis:eos tū unitate seorsum cōpo
nūt. Verbi grā.i.iii.v.vii.viiii. Vnū & tria cōficiūt q̄ttuor:quattuor & qnq; cōstituūt nouē:septē & no
uē efficiūt sexdecim: sexdecī & nouē qnq; & uigīti cōstituūt: ita fit ut huiusmōi oēs numeri q ita colli
gunt᷑ q̄drāgulares reperiāt᷑. Ea pp geometraꝵ exēplo gnomonas arithemetici numeros īpares uocāt:
q̄ppe q collectis numeris ꝑ ordinē si adiiciāt᷑:semꝑ speciē quadrati retineāt:quēadmodū ii qui cōstitu
unt᷑ ex lineis. Plane gnomonas eē ī Geometria ignorare nō oportet:alioq̄n & hæc ea spe cōscribimus:
ut nō sit futurus nobis cū oīno īperitis sermo. Ita īpares numeri unitatē formæ & naturæ cōseruāt. Pa
res si addant᷑ unitati: nouā continue speciē excitabūt. Differētiæq; ī infinitū abibūt. Triāgularis: septī
gularis:decāgularis:& reliquæ postremo formæ:q̄ ex huiusmodi cōgestu collectioneq; nascerent᷑. Hūc
xxvii in modū numerus par solus a Pythagoricis iudicatus ē īfinitus. At Plato duo constituit īfinita magnū
atq; paruū:utrūq;.n.ex corpoꝵ sectiōe hoc diuidēdo illud adiiciēdo crescēdoq; ī īfinitū habeat ē neces
se. Ex physicis aūt nōnulli opinati sunt naturæ alteri īfinitū hæsisse aut igni aut aeri: aut alicui īter hæc
xxviii medio:quisq; uaria de principiis inter se sentirēt:ī unā tamen oēs sentētiā cōfluxerunt: infinitū esse sua
xxix magnitudine principium & causam reꝵ omnium oportere. Hoc alii unū:alii plura & numero infinita
posuerunt:ut Democritus & Anaxagoras:quorum alter in similaribus partibus:alter in figuris consti
tuit infinitatem:ita tamen ut initium capiat Democritus ab eo quod est numero īfinitum: deinde ter
minari rem putet in id quod sit magnitudine infinitum. Ex mutua siquidem infinitorū collocatione
atq; concursu quædam infinita magnitudo conflatur. Plane ii qui plura principia & numero finita di
xerunt:nullum locum infinito inter principia reliquisse cernuntur. Quomodo enim tria uel quattuor
unum uel duo uel quodlubet īfinita esse simul possunt? Sed neq; post principia illud uidētur collocare
potuisse. Nam quicquid ex iis componitur:quæ & numero & magnitudine sunt finita: ipsum quoq;
xxx finitum esse necesse est. Atq; hæc ex eorum dictis sequunt᷑. Cæterum summa ratio ē:eos q esse infinitū
in rerum natura arbritrabant᷑:principiū id facere uoluisse. Si enim fuisset in rerum natura īfinitū: quo
nomine censeri alio q̄ principii potuisset? utpote quod a nullo principio deriuari & generari potuerit.
Nam a quo cedo. Dices a forma. Forma infinita nō est. Dices a materia. At nihil ē maius materia ex q̄
fit. Dices frustra quidem esse infinitum in rebus:sed esse tamen. At si tanta res frustra sit quid potest in
natura esse non frustra? Merito quoq; improcreabile & incorruptibile iudicat᷑. Nam si aliquādo factū
aut productum fuisset:magnitudinis suæ aliquod principium necessario habuisset:quum minime ui
deatur potuisse ex abrupto cunctim concretimq; coalescere atq; coire:deinde ita coactum collectumq;
momento derepēteq; comparuisse:quēadmodum sunt nōnulla:quæ ita (quod & primo libro dixius)
alterantur. Cōtra si corrumperet᷑:haberet aliquando eius magnitudinis exitum quēdam ac terminū:
in quē eēt illa corruptio desitura. Quāobrem recte illi q̄dem ut dixi īfinitū & prīcipiū eē & sempiternū
principium fecerint. Ille quoq; nominum ambitus quot:gubernās: ꝙ intēperans: ꝙ cōtinēs oīa: quot
extra intra cūcta complectens:non tam speciosus q̄ uerus fuerit naturam eius potestatēq; æstimātibus

Nam Anaximādro unū id eē ac solū numē uisum:quē & secuti sunt ii:q neq; mentē neq; concordiam
neq; causam ullam efficientem generandis rebus adhibuerunt. De infinito igit̄ esse physico agendū
satis demonstratum censeo.

DEinceps quærit̄ sit ne infinitū in rebus: & unde nā coniectatio aliq̄ ad eā rem possit īduci: xxxi
Quinq; habent̄ loci e qbus sumi aliqd potest de natura īfiniti. Primus ex tēpore ducit̄:eo ꝗ
immensum īcōpræhensibile & īnumerabile uideat̄ eē. Secundus ex diuisiōe cōtinui. Nā &
arithmeticis eius rei usus opusq; est: sumūtq; id pronunciati adeo cuiusdā ac prīcipii loco.
Tertius ex ꝑpetuitate generationis:q̄ ꝓculdubio constare nō posset nisi ex īfinita aliq̄ mole:tanq̄ penni
quodam e fonte manaret:suppeditareturq; obiter quicquid īde ad ortus rerum abraditur atq; deseca-
tur. Quartus ex ipso corporum nexu ac serie:quæ nullis ita marginibus compræhensa circūscriptaq;
uidebantur: quin aliud subinde corpus in termino semper occurreret:quo cauillio & posteros quoq;
nonnullos perspicio abusos. Quum enim inquiunt id quod terminat̄ omne clauditurq; ad aliquid eē
terminatum & clausum oporteat:quicquid quālubet sæpius extrahas uidebit̄ alio deinceps posse con-
ferri atq; traduci. Quintus ex ipsa ui intelligendi & uisa concipiendi imagninandiq; capitur. Atq; hoc xxxii
cæteris quoq; illis:quæ mō attulimus uidebat̄ fidē q̄ndam & cōfirmationē adiungere: q̄si extremū &
finis cōstitui ullus & apphēdi nō posse. Sed re q̄ntauis aīo suscæpta atq; cōficta maiorē alterā afformare
semꝑ atq; imaginare liceret. Atq; illo mō & numeꝝ oportere ītelligi infinitū & corpoꝝ sectionē & id
quod extra cœlum sit spatii liberā & inoffensissimam esse uim mentis:nec īuenire repagulū:meta con
cludi aut coerceri nō posse. Ita cœlo egressis cōtinuo uastum quoddā īane aut īmēsum aliquod corpus
cogitatio affingit:alioqn simul cōstituit̄ īmensum & īfinitū inane: corpus quoq; cōstitui īmensum &
infinitū oportet. Si enim ea natura uacui ē:ut possit corpus recipere: simul īfinitū ponit̄ uacuū:necessa
rio corpus: itē infinitū recipi poterit: quod si poterit recipi utiq; statim recipiet̄. Quāq̄.n.ī rebus cor-
ruptilibus siquid potest recipere: potest & nō recipere:qa in iis necesse nō est:ut potestatem e uestigio
consequat̄ actus:quum uel plerumq; res pereat antequā suscipiat ea quæ potest. In iis tamen quorum
substantia tempore circumscripta non ē:sed perpetuo sine temporali definitiōe constate:necessarium
est ut id fiat statim quod potest:& qđ nondum factum ē:nec fieri quidē amplius possit. Quamobrem
in rebus sempiternis & indefectis accidentiam contingentiamue īuenias:quippe quæ in certum semꝑ
ac præfinitum euentum propendāt:non ut caduca subcisiuaq; parem habeāt in alterutrum libram:aut
momentum:sed necessario faciāt ea quæ faciunt:īmo uero potius fecerīt. Neq; refert in illis posse dicas
an esse. Nō enim fieri potest ut sempiternas alias alia conspiciant̄. Quare si infinitū fuerit inane:corpus
quoq; infinitum aliquid dabitur. Nimirum eodē modo infinitos esse fatebuntur mundos in uacuo.
Nā si hic quur non & alibi esse concedant̄? Plane spissum & difficile captu est infinitū. Ac parte qdē alia xxxiii
eos qui id nō asciscant:pleraq; subabsurda suscipere ē necesse. Primū mathematicæ disciplinæ tollunt̄:
deinde tollit̄ auctio numerorum:& temporis:quoꝝ utrūq; qui non agnoscunt uident̄ neq; uestibulū
quidē ipsum philosophiæ naturalis ingressi:casuro proculdubio si ita fuerit mundo. Nam permanēte
quidē & cōsistente cœlo:nō potest iniici repagulū tēpori: quin crescat duretq; in infinitū. Quum igit̄
qui hæc adimunt de reꝝ natura difficiliora quædā uideant̄ afferre:ut processu quæstiōis clarius osten-
det̄:summa ratio hoc ipsum quærere ꝑscrutariq; uelle: sit ne uspiā īfinitū:& quonāmodo si sit:& an ut
substantia:an ut hærens alteri accidensq; naturæ. Potissimum uero ad institutum physici: pertinet:ri-
mari:sit ne infinita magnitudo:sed sensilis.

INitium aūt accōmodatissimū rei explicādæ sumet̄:si quot modis:id quo de agit̄ ueterib; xxxiiii
dictū sit:īdicabit̄ prius cōmonstrabiturq;. Dicit̄ itaq; infinitū:primo id qđ cum sit de gene
re q̄tatis ꝑcurri trāsiriq; natura ipsa nō pōt. Quēadmodū & uocē solemus īuisilem uocare:
qđ minime uideri oculis queat:inepta ad id officii:& repugnāte natura:ad id exēpli:& pun-
ctus & qualitas īfinita dicunt̄:ꝗ in q̄titatis genere cōstituta nō sunt. Dicit̄ alio mō īfinitum:id qđ caret
extremo qđ assequi:& quo ꝑuenire qs possit. Atq; in hūc maxime significatum cōsueuimus accipe no
men īfiniti. Est & id tertio īfinitum:qđ ægre & cum labore peragit̄:ut quū iter lōgiusculum dicimus
esse īfinitum. Quarto & illud recte uocaueris īfinitum:qđ tametsi natura sua cōfici ꝑcurriq; pōt: qđq;
magnitudinis finē & terminū aliquē obtinet:nobis tamē & inaccessum & inuium est:ut Labyrinthus
aut pelagi altitudo. Quīto dicit̄ īfinitum:tum id qđ ꝑpetuam adiectionem capit: ut numerus: tum id
qđ īfinitam abrasionem defectionēq; patit̄:ut cōtinuum & magnitudo. Quæ & utrāq; rationem īfi-
nitudinis recipit. Nam secta diductaq; re in partis duas:alteri parti semꝑ pōt adiici:ab altera semꝑ pōt
abradi. His ita expositis ꝑspiciemus:utrum eē possit infinitū ꝑ se a sensilibus rebus abiunctum: quale xxxv
Pythagorici cōstituerūt. Et sane necesse ē:eos q ita sentiunt:īsectile illud īdiuiduumq; cōcedere. Si enī
diuidere uoluerīt:aut in magnitudinē:aut in multitudinē diuidēt. Ita infinitum erit q̄titas:aut nume-
rus nō separatim ulla substātia:ita fit ut si tueri suam snīam uolunt:maxime necessum sit impartile il-
lud & īdiuisile statuāt. Quod si dederint statim desinat īfinitum eē extra quam nisi ut pūctus & uox:
quoꝝ alter qa ex natura nō habet:ut sit ullius magnitudinis capax:pōt hoc responso īfinitus dici: alte-
ra ꝗ sub sensum oculoꝝ uenire idonea nō est ꝑ abusionem inuisilis & decolor dicit̄. De hoc aūt gene-
re infiniti:neq; illi sunt locuti:neq; nos in p̄sentia quærimus. Sed de illo:quod neq; percurri pōt: neq;
terminum habet quo possit perueniri. Quod si alteri naturæ innecti adherereue īfinitum dixerint ra xxxvi
tione & ueritate conuicti:non erit amplius infinitum. Illud in numero principiorum habēdum collo-

candumq;. Sed ea natura potius: cui hærere illud concessum fuerit: quẽadmodum: neq; inuisile potest dici orationis sermonisq; elemẽtum: sed ipsa litterarũ uis & potestas: cui accidit & hæsit inuisile. At illi infinito sunt usi: perinde ac principio quodam & elemento rerum. Plane quum numerus & magnitudo a substãtia eximi & seiungi nõ possint: nonne summa sit amẽtia: infinitum: quod si ulli accidit: nu-

xxxvii

mero & magnitudini accidit: seiũctum a substãtia & separatum: putare? Verum & illud quoq; nullo modo dici põt: infinitum esse per se actum aut substãtiam aut principium quoddam simplicemq; naturam omni carentem subiecto: qualẽ esse animam dicimus aut ĩtellectum mentemue: ita ut ratione idem sit infinitum & esse infinite. Est enim ea natura rerum apprime simplicium: ut neq; ratione quidem distrahi: aut secari possint in plura. Nõ est ita in compositis & concretis. Non enim est idem album: & esse albo: sed album est corpus affectum albedine: albo uero esse: est colorem esse: qui obtutum distrahet. Si itaq; quod pauloante dicebam infinitum esset: simplex quædam natura citra omnẽ compositionem mixtionemq;: sed ipsum met seorsum per se: absoluteq; infinitum: singulæ quoq; illius partes infinitæ necessario haberentur. Quæratur enim: partes infinitæ substantiæ: aut eandem suscipiunt definitionem: aut diuersam: si eandem: ergo partibus etiam competet: id quod competit uniuerso: infinitas igitur: & immensas esse conuenit: si diuersam: ex dissimilibus igitur partibus finitum constabit: ita neque simplex erit: neque principium. Cæterum siquis numerum statuerit aliquem

38

infinitum: aut magnitudinem aliquam infinitam: non propterea partes quoque effecerit infinitas: quippe qui subiiceret naturam alteram: in qua reciperetur infinitas. Neque uetaret ratio ulla: quin numeri pars esset numerus: & tamen non esset numerus infinitus: quia non eædem infinitatis definitiones haberentur & numeri. Est enim numerus collecta ex unitatibus multitudo. Infinitum uero est impercursilis & imperactilis quantitas. Qui uero infinitum eo modo substantiam putat: perinde ac in definitione eius per se compræhensam & positam: qui fieri potest: ut non uideat singulas: quoq; partes eius oportere esse infinitas? Nam quemadmodum aquæ pars: omnis est aqua: quia totum & partes eandem definitionem habent: ita & partes infiniti erunt necessario infinitæ: quia ut dictum est eandem esse totius substantiæ & partium definitionem oportet. Constabit igitur infinitum ex pluribus infinitis: si plures esse in eo particulæ concedant. Quod si nostris rationibus uicti: infinitum: sed indiuisile fecerit: eodem ut aiunt in luto nihilo secius reuoluent: ita enim cogentur fateri: id nihil aliud esse q̃ punctum. Prorsus nitunt Pythagorici substantiam quãdam eẽ demõstrare infinitũ: sed in tutanda ea sententia sibi non constant. Manus dant statim: & mouent loco: fatenturq; accidere oportere infinitum: atq; alteri hærere naturæ. Numerũ siquidem parem asserunt infinitum esse: atq; ita numero infinitatẽ attribuunt: & ĩ partes secant: quo fit ut infinitũ substantia non sit: sed multitu-

xxxix

do. Verum quærere: an tale sit uspiam infinitum: nihil aliud est: q̃ quærere: an possit tãta moles animo concipi. Id enim qđ sine subiecto consistit: solius animi actioni subiicit. In totũ indago hæc infiniti: siue ut id a mathematicis agnitum est: siue ut inter ideas est positum: certe institutionis nostræ qualitatem excedit. An sit autem corpus sensile magnitudine infinita ullum: nostra est functio prodere. Id autem tum cõmunibus tum physicis argumentis inquirit. Cõmunia sunt hæc. Omne corpus superficie clauditur: est enim hæc definitio corporis. Infinitum nulla superficie claudit. Corpus igit ĩfinitum est nul-

xl

lum: neq; intellectile: quo genere apud mathematicos habent: neq; sensile: quo naturalia. Omnis nu-

xli

merus siue in ipsis unitatibus fuerit: siue ĩ ipsis rebus: hominibus equis asinis cõstitutus: numerabilis est: omne numerabile potest percurri: infinitum non potest: nullus igit numerus ĩfinitus. Sed quem-

xlii

admodum polliciti sumus: deinceps & physicas rationes afferamus: necesse est si fuerit ĩfinitum aut cõcretum aut simplex id esse: sed enim neq; concretum esse neq; simplex potest: non est igitur infinitum. Ac concretum quidem non potest esse ideo: quot elementa definita & cõpræhensa sunt numero. Nã aut ex omnibus constabit: aut ex quibusdam: aut quod reliquum est: ex uno quod sit ĩfinitũ. At ex uno nequit. Quamobrem inquies? Quia omne corpus naturale ingenitam atq; ĩsitam quãdam uim habet in se: aut enim caliditatem aut frigiditatem aut humiditatem aut siccitatem. Rerum autem finitarum finitæ sunt uires. Infinitarum uero contra infinitæ. Omnis uero infinita uis fortior & ualentior est quã finita. Quinetiam sicut omne quod robustum est absorbet & destruit debiliora & ĩbeciliora quæ sunt: ita infinita uis uim finitam extinguit. Quare si intra res compositas elementum aliquod infinitum inesset: abolerentur cætera corrumperenturq;. Quibus consumptis atq; sublatis ingenitum infiniti non esset concretum aut compositum amplius: sed sincerum intemperatum ac simplex. Atq; hoc quoq; q̃ sit impossibile posterius demonstrabitur. Nunc id quod obiici posset huic: ratione uidet eẽ antea amoliendum. Quamuis enim (dicet quispiam) corpus infinitũ mole ĩmensa sit: erit tamen minore potẽtia quã finitum Nam & si magnitudo aeris superare magnitudinem ignis dicatur: uis tamen corporis minoris pollentior atq; amplior sit quam maioris. Sed soluitur: hæc enim tunc recte dicuntur ueraq; sunt quum utrũq; corpus finem habet & terminũ aliquẽ: idest quum utrũq; finitum est. Quum uero caret alterum finẽ: alterum non caret: mentita ratio ẽ. Qua de causa? Quoniã licet aer ille q maior ẽ igni: imbecillior sit igni: si tamẽ p adiectionẽ magnitudinis q̃lubet auctus ãplificatusq; fuerit: erit aliquãdo potestate & libra pari cum igni: eoq; poterit maiorem etiam num assequi si augeatur identidẽ: sed & infinito maiorem: si ĩfinita materia adsit: de qua fieri possit adiectio. Quid igitur iuuat? Sextantem: uerbi gratia ignis ualentiorẽ esse quã aeris tantũdem. Si repensari potest infirmitas numero. Sit. n. quicuplo sit decuplo ualentia ignis maior: necesse est enim finitis utiq; illis corporibus: superantiæ numerus ali

quis cõstituat̃.Sed si magnitudinem aeris cẽties aut millies auxero : nonne potestati ignis potestatem
aeris paré effecero?Maioré si decies millies auxero:& longe maioré:si centies millies.Si ergo ĩfinitus cõ
cedit̃:nõne supra oẽm mensurá ꝓportionis esse cõcedit̃?ita ut finitum igné uis aeris infiniti:quéadmo
dum diximus obruat.Oportet enim æquatas eé cõtrariaꝶ rerum potestates ac uires:si seruari cõposita xliii
uolumus.Ex iis patet ex infinito uno:finitis cæteris:non posse dici cõpositum infinitum . Ex pluribus
quoq; coalitum aut compositum esse minus potest.Nam qui cæteris singula locum reliquant?si om-
nem locum amplectuntur & occupant singula? Atq; ergo rationem pauloante oblitus sum afferre:tũc
quum de uno agebat̃.Si enim infinitum unum in compositionem ullius accesserit:ubi nam elementa
reliqua collocabis?Quam igitur nequeat corpus compositum ullum infinitũ haberi:ex iis ut arbitror xliiii
plane ostensum est.Quã uero neq; simplex quoq; hunc ĩ modum ediſces.Si simplex esset aliquod infi-
nitũ:illud aut elementũ esset:ut ignis aqua:aut natura altera:qualem Anaximander ambigentem igni
& aquæ atq; ancipitem afferebat.At is quidem mehercule optima rõne uidet̃ iudicauisse:nullum ex ele
mentis infinitum esse debere:ne reliqs rebus præ magnitudine uiriũ suarum oblitterationem & aboli-
tionem iri ferret:sunt.n.mutuæ in elementis dissidentiæ:aer humecta est natura: humor gelida : ignis
feruida.Si ergo unum ex illis ĩfinitum posuisset:uidebat reliqua statim delitum & absumptum iri. Est xlv
enim natura cõpertum ut becilliora paucioraq; ab opulentioribus & ualentioribus obterant̃.Eo natu-
ram alterã statuit infinitam:unde & elemẽta:& reliqua deriuaret atq; deduceret.Verum quum duplex
sit in ea re quæstio:prior sit ne uspiã talis natura aliqua præter elementa:altera si sit:an esse uideatur in-
finita:utemur cõmuni rõne:qua neq; elementum ullum:neq; præter elementa quicq̃ esse demonstra-
bitur infinitum.Primum docebitur nullam posse esse naturam præter ea quæ nuncupant̃ elemẽta. In
id.n.dissoluunt̃ res ex quo sunt factæ : nã orta de terra reuertunt̃ in terram:genita de cœlo redeũt rur-
sus in cœlum:quéadmodum in tragœdia canit̃.Quur igit̃ non uidemus res ĩ tale aliquod ullas dissol-
ui?quod neq; ignis:neq; aer:neq; aqua:neq; terra sit.Porro unũ subiicere elementum aliqd e quattuor xlvi
illis aut diuersum a quattuor : siue finitum id siue ĩfinitum constituat:hominis est paꝶ scii ne delirãtis
dicat̃.Quemadmodum uisum Heraclito est:qui principium unum atq; elementum unum ignem as-
seruit:reliqua ab igni originem sumere.Inde nos ille perinde ac perteriturus incõminatus est deflagra-
turum quãdoq; orbem:ut huic scilicet omnia redeant:unde profecta deriuataq; fuerint. Verum Hera xlvii
clitus eadẽ ratione q̃ Anaximander fundamenta generationis substulisse deprehenditur.Quum enim
inter media illa Anaximandri matura non sit particeps dissidẽtiæ alicuius cum quattuor elementis:ꝓ-
fecto neq; ipsa in ullum illorum:neq; in ipsam illa conuerti mutariq; poterunt.Ita de ea neq; quattuor
illa corpora:neq; aliud quippiam proficiscet̃:quod quidem huic illius placito repugnantissimum est.
Quando(si diis placet)opus est inde rerum semina & elementa decedere : quur igit̃ ĩtroducta est:quũ
sit generandis rebus prorsus inutilis.Heracliti uero ignis seu quodlubet elementum aliud actu corpo-
reum:si rebus subiiciat̃:habebit quidem proculdubio aliquam intra se dissidentiam:unde possit in cõ-
trariam quoq; naturam abire.Sed nihilo leuius tamen q̃ Anaximander errauit.Nã aut dissidentiam il
lam in abitione & conuersione seruabit:hoc est:si ignem esse statueris:aut caliditatem secum in naturã
contrariam ferret:ĩ quã uertet̃:quod fieri non potest:aut corrupta caliditate frigiditaté assumet : quo
facto statim desinet ignis esse : at si fuisset principium elementumq; remãsisset nec fuisset corruptum.
Præterea quæ nam rõ obstat:cum aerem quoq; dicamus esse huiusmodi elementum?quũ simili mo-
do possit aer in ignem conuerti?Sed dixerit quispiã nos qui materiã carere contrariis affirmamus: eas-
dem angustias ĩcursuros:ĩ quas uidet̃ Anaximander incidere : at nõne plurimũ differũt illæ assertiões:
quarum altera elemẽtũ ipsum atq; principiũ conuerti & permutari concedit : altera non ipsam mutari
materiã:sed in ea recipi mutationes rerũ omniũ defendit?Nã mutari aliquid quod contrario uacet na-
tura nõ sinit. Cõtrariaꝶ rerũ mutationes in materia contrarias recipi quid prohibet?Nos itaq; q̃ senti-
mus rebus genitis unam subesse materiam:prĩcipiũ incorruptũ & ĩmortale seruamus.Ii uero q̃ unum
subiiciunt elementũ nulla ratione possunt illud ab interitu & corruptiõe defendere.Atq; hæc uelut ex-
tra materiam dicta sint hactenus.Redeundum nũc est ad id:unde obambulauit oratio.Intẽtio erat nul xlviii
lum corpus esse posse infinitum.Id ita necessariis rebus addicitur omnibus rebus præcauendum est lo
co:institutum.n.a natura est:ut omne corpus sensile quod sit tum ortus tum ĩteritus particeps(de mo-
tu.n.in præsentia quæritur)aliquo in loco sit:proinde suus est singulis additus locus a natura:ideq; tũ
toti tũ partibus iunctus assignatusq; ẽ . Exempli gratia.Toti terræ idem & glebæ. Toti igni idem &
scintillæ.Nõ ꝙ eadem exæquataq; moles sit utrũq; cõplectens:sed ꝙ quemadmodũ ipsi toti supernus
aut infernus peculiaris est locus:sit item peculiaris & partibus.Hæc quũ ita sint:si corpus ullũ ĩfinitum
habetur aut ex ꝑtibus cõsimilibus cõstabit:& generis societate cõiunctis:aut ex dispibus:hoc est mem-
bris genere & natura distantibus:hæc.n.sunt quæ tũ Homogeniũ tũ Heterogeniũ uocãt.Si Homoge-
nium & locus quoq; censebit̃ eodem iure totius & partium:& quod maxime sequens est æque infini-
tus totius & partiũ.At ꝑs erit ne ĩmobilis an contra?Non mobilis:quur enĩ sursum potius q̃ deorsum
ferat̃?si tamen concedendum est illis:summũ & imum aliqd statui posse in infinito . Est enĩ locus oĩs
infinito peculiaris & debitus : sed nullus peculiarissimus.Mouebit̃ ne itaq; pars ad loca simul omnia &
simul occupauerit omnia : an undiq; ꝑ uim agitata & cõuulsa uagabit̃?Sed & quo pacto sistetur quie-
scetue semel impulsa?Nec enim tũ demũ uidet̃ posse qescere quum ꝓprium locũ attigerit . Nam & is
quem reliquit fuerat proprius.Moueri itaq; partes infiniti non possunt.Nam ĩfinitum esse quicquam

& moueri:uel Melissus ipse desperauit posse:quis non recte illud quod omnis motus ĩfinito eripiebat: quum tamen alterari id potuisse uideretur. Dices moueri infinitum uniuersum eo modo quo globus qui eodem in loco manens:ꝑ partes obit quod orbe uniuerso non potest: sed si hoc esset uerum:sequeret̃ id primum:ut quia totum homogenium sit:partes quoq; singulæ circulo non mouerent̃. At hoc non cernit̃:cum contra potius tum aqua tum terra e regione differi atq; recta non circulo uideantur. Præterea si circũuoluatur esse finitum oportebit:utpote quod figuram nancisceret̃ & formã. Erit itaq; cum pars tum totum immobile. Ego uero non hoc dico quia quiescere infinitum non minus impossibile arbitror q̃ moueri. Quemadmodum enim ad unum moueri locum nequit:quia singuli æque ꝓprii accõmodatiq; sunt:ita neq; in uno potest loco consistere:quia nullus est maxime peculiaris & proprius. Sed concedamus quiescere totum infinitum & partes : erit igitur cõmentitia quædã res motus non perspicua non omnibus nota:postremo quæ nullam expositionem aut cõmentationem expostulet:nisi forte ad res immobiles cognoscendas definitione motus aliqua opus esse putauerint. Porro si ĩfinitum quod est Heterogenium sit:idest ex partibus specie & natura dissimili corporatum : erit igitur tum compositũ & concretum ex pluribus tũ attactu congestuq; & comistiõe partium sola unum:quo euenit ut nullus naturalis locus possit infinito tribui: sed singulis generibus singuli tribuendi:ex q̃bus illud constet tãq̃ ex partibus totum:ita motus nõ in toto poterit:sed in illis partibus cõspici. Sed attende obsecro:quæ sequant̃. Partes illæ quæ diuortio generis discrepant aut finitæ numero aliquo aut infinitæ statuent̃. Si finitæ:aut ĩmensam & infinitam unã pluresue dabis:aut finitas oẽs ut numero ita & modo:quoꝝ utrũq; absurdissimum est: hoc q̃a ex partibus finitis infinita moles oriri:nõ põt:illud q̃d pars ea quæ ĩmensa infinitaq; ponit̃ depopulabit̃ & obruet cæteras. Ita fiet ut easdem rõnes quas supra attulimus repetere iteꝝ & afferre possimus. Propterea elemẽtum nullum ut ignis ut terra potest esse:ĩ mistione aliqua infinitũ. Est.n. definitus iis locus:neq; sunt oẽs idonei accõmodatiue:sed sup̃nus igni ĩfernus terræ tribuit̃. Quapropter nullus eorũ q̃ Physice sunt locuti ignẽ aut terrã arbitratus ẽ esse infinita : sed aut aquã aut aerẽ potius:quoniã loci ignis & terræ manifestissime noscebant̃:horũ erant latẽtiores & qui utriq; naturæ tãq̃ ambigerẽt. Dices partes infiniti eius quod Heterogeneũ sit esse numero infinitas. Loci ergo illaꝝ erunt habebunturq; ĩfiniti. Quod sine ulla cõtrouersia protinus respuendum est. Sunt.n.& loci & locoꝝ differentiæ finitæ. Nam supernũ ĩfernũ dextrum sinistrum anterius posterius:quæ discrimina loci sunt:serio cõtinent̃. Finita igit̃ numero erunt & elementa quum nullus locus possit pluribus elementis cõpetere. Non enim differunt specie ea:quibus unus idemq; locus naturalis ac ꝓprius sit:aut cũ Democrito sentiendũ affirmandũq; est:fieri posse:ut motus oĩs sit specie similis: ut similia sint elementa:ut ĩsectilibus ĩdiuiduisq; corporibus idẽ sit q̃ & uniuerso locus. Atq; hæc attomis ipsa sustinet:quæ si per formam finita sunt & magnitudine numero:quo pacto id quod ex iis constabit poterit esse infinitum? Quam uero ex eo q̃ finita sunt loca:corpora quoq; finita esse oporteat:quis est qui non animaduertat? Nam corpora coæquantur & consentanea locis sunt. Non enim locus ullus est maior corpore quod continetur in loco. Et si maior est locus:non erit igitur corpus quod recipitur infinitum. Neq; corpus contra maius est q̃ quantus est locus. Si enim excederet locum:aut reciperetur in uacuo aut nusquam esset : quorum alterum paulopost demonstrabimus falsum esse. Alterum ĩ ip̃o statim limine apparet q̃ sit ridiculosum : nihil enim absq; loco aut moueri potest aut quiescere : at uero Anaxagoras subabsurdum commentus est causam:quur immensum illud & miscellaneum chaos immobile esse uoluerit? Dicebat.n. quia contineri a nullo posset quod infinitum esset:sed fulciri atq; immitti se ipso & tãquam sua ui liberare sese atq; suspendere oporteret : quietem illi atq; immobilitatem accidere ita uolente & tribuente natura. Cæterum hoc non recte dictum est. Non enim eo loci in quo quæq; res est:semper naturalis est quies:potest ĩuita:põt ui detineri eo loco ĩ quo naturaliter nõ q̃escat: ut lapis e palo tectoue pendens. Fulctio autem illa innixus argumẽtum est uiolẽtæ quietis:potiusq̃ naturalis:utpote quæ carentiam atq; egentiam loci significent:in quo motus constitui exerceriq; possit. Plane nũquam docuit Anaxagoras:utrum si locus esset:quiescere infinitum nihilominus oporteret eo modo:quo ea quæ in naturali loco quiescunt. Iccirco enim terram natura sua immotam dicimus atq; pigram:quia si adesset etiam euolandi euagandiq; locus:nihilo tamen magis illa moueretur. Ea ratiõe tellus natura habet:ut in imo sedeat semper quiescatq;. Quãobrem si cui ĩfinita dicatur:eo modo quo nunc medio spacii posita:non ideo quiescat necesse est:quia infinita cum sit semetipsa fulciat:aut q̃a sibi ipsa nitat̃:aut ĩ se ipsam cõsistat : sed q̃a habeat a natura:ut grauiter sua mediũ regionẽ obtineat. Reddenda igit̃ asciscendaq; ẽ ratio aliqua naturalis:quur ĩfinitũ illud quiete tã ĩexorabili sempiternaq; torpeat. Nã ea quã reddit Anaxagoras ab ipsa mole nõ ab ipsa re sumpta ẽ. Nã q̃dẽ mehercule responderit de partibus infiniti? Vtrũ illæ quoq; ipsæ se fulciãt? & q̃d sequẽs est agãt ĩmobiles? hoc neq; ipse quidẽ Anaxagoras diceret. An uero quia finita sit partiũ magnitudo :moueri poterunt partes? totum moueri non poterit. At si hoc fuerit corpus infinitum ĩmobilitatem illam naturaliter non habeat. Si enĩ Homogeniũ ẽ:partes quoq; eodẽ modo quo totũ eẽ immobiles oportebit. Quapropter ut totũ in toto ẽ: ita partes ĩ partibus esse necesse erit. Et si hoc accidit toti a mole ipsa nõ a natura:idem partibus singulis suis cuiq; molibus accidet nõ ipsa natura. Quod si non ui ulla necessitateue:sed ex natura habet:ut in se ipso sit totum:utq; sibi ipsi sit locus:quur non idem cõueniat partibus? sunt enim loca specie eadem totius & partium totius ignis & scintillæ. Idem totius aquæ & cyathi idẽ. Si igit̃ infiniti locus ẽ recipi ĩtra se ipsum & consistere: neq; mouetur totum:neq; partes igitur mouebuntur. Is itaq; qui hunc in mo-

xlix

.l.

li

lii

dum ſentit:motum æque tollit atqꝫ illi faciunt:quos initio retulimus uniuerſum ĩmobile poſuiſſe:ſed
& nullo pacto fieri poteſt:ut corpus ſit ullum infinitum.Si.n.omne corpus ſenſile aut graue eſt aut le/ liii
ue:& ex ſuarum quæqꝫ qualitatum niſu in propria deferunẗ loca:corpus infinitum neqꝫ graue poteſt
eſſe nec leue : nullum utiqꝫ locum aſſignare infinito poterimus.Nempe aut totum erit graue:atqꝫ ita in
loco inferno conſtitueẗ:ſupernus erit ſuperuacuus:aut totũ erit leue:atqꝫ ita ſupernum locum occupa
bit:infernus ſuperfluet:aut dimidium erit graue:& dimidium leue.Sed qua rõne ſorticioneue infini/
tum dimidiaueris?Deinde ſi pars ſummo:pars ĩmo loco ponaẗ:nõne ſtatim terminabiẗ concludeẗqꝫ
circũſcriptione illa locorum?Nã ſummum & imum ſunt nomina terminorum.Iam ſi in loco ſit infi/ liiii
nitum:quũ loci differentiæ ſint ſupernum infernum anterius poſterius dextrũ ſiniſtrum : neceſſariũ
eſſet eadem mõſtrare in infinito diſcrimina:at diſcrimina illa ad res finitas pertinẽt.Neqꝫ putandum ẽ
differentias ſex locorum quas modo diximus:ex habitu & relatiõe tantũ noſtra conſtitui : nã aut infra
docebiẗ.Duplex habeẗ genus illarum: alteræ creanẗ & pendent a nobis:alteræ inſtituunẗ ab ipſa natu/
ra.Si autem in loco eſſet aliquo infinitum:oporteret differentias illas ſpectare in ĩfinito quæ ab ipſa na/
tura nõ quæ a noſtra inſtitutione aut reſponſione penderẽt.His illud adiiciẗ:ſi infinitus eſſe locus non lv
poteſt:omne aũt corpus in loco eſt:non poſſe corpus eẽ ullũ infinitũ : eñuero primũ eſt : eſt ergo & cõ
ſequens.Cæterum eſſe in loco idem ẽ ac ſi eſſe in aliquo loco dicamus.Nam ſi ĩ nullo loco res eſſet:neqꝫ
in loco oĩno eſſe poſſe uidereẗ:quemadmodũ neqꝫ eẽ quãtitas poſſet:ſi neqꝫ pedalis neqꝫ bipedalis neqꝫ
alterius ullius formæ repertireẗ.Si ergo in aliquo loco conceſſeris infinitum eſſe:erit nimirum aut ĩ ſu/
perno aut in inferno aut utcũqꝫ alibi collocatum.Quod nos ſuperius nullo modo eẽ poſſe ꝓbauimus.
Ex his liquet non poſſe haberi corpus ullũ actu infinitum.Plane etiam abſurda ſunt illa:quæ ſuſcipien lvi
da ſunt iis:ꝗ per omnia tollunt infinitum de rebus:ꝗuiſqꝫ ſupra de hoc nõnihil ſit dictũ.Denuo tamen
illa eadem ſed fuſius repetenẗ.Nã & initium tẽporis & finem atqꝫ interitum mundi conſtituũt. Quod
qui dicit:nil aliud dicit ꝙ tũc fuiſſe tẽpus quũ non erat tẽpus.Quicquid.n.fit in tẽpore:& hæc uerba ſe/
mel aliꝗdo:tunc & reliqua id genus tẽporis admonent:tẽpus appellãt:de tẽpore prædicanẗ. Cõfeſſum
eſt etiam apud philoſophos motũ eſſe perpetuum ꝑennemqꝫ:neqꝫ fine ullo aut exordio ſed prorſus an
te retroqꝫ æuiternũ:motũ autẽ comitatu tẽporis fluere.Atqꝫ hoc primum ex opinione illa conſequiẗ:
quæ infinitum excludit.Alterum eſt illud incõmodum:quod de continui diuiſione quam tollunt : &
numeri multiplicatione infinita ſuperius induximus.Quod ſi æquior eſt illa ſententia:quæ neque eſſe lvii
neqꝫ non eſſe infinitum affirmat:opus eſt uolentibus diſcere ad explicationem noſtram atqꝫ interpræ/
tationem attendere.Palam eſt igitur id quod dicitur infinitum modo quodam haberi:alio non haberi
actu non eſſe:eſſe potentia.Quam diſtinctionẽ quia nobis ſæpiſſime inductam meminimus : non eſt
quur explanandum hoc loco putemus.Quãobrem ſi ex auctione numerorum & temporis:ex diuiſio/
ne magnitudinis neceſſario infinitum eſſe colligitur:quum priores rationes actu eſſe illud non ſinant:
reliquum eſt ut poteſtate eſſe dicamus.Ac continui quidẽ corporis ſectio ſi in infinitum extrahiẗ (nã
inſectiles lineæ facile confutantur)erit hoc quidẽ modo poteſtate aliquid non actu infinitum.Qui.n.
infinitam actu ſectionẽ inducit:compoſitionem ex infinitis actu conſtituit.Nam ĩ quot diuidi ſecariqꝫ
continuum poteſt:ex totidem uidetur eſſe compoſitum.Id uero quod ex infinitis conſtat fit mole &
magnitudine infinita : quod nos pauloante deſtruximus.Quum uero dicimus eẽ aliquid potẽtia infi
nitum:non ita loquimur ut ſolemus de ære quod potentia ſtatuam dicimus:quia futurum ſit aliquã/
do ſtatua.In ære.n.& ſtatua quum primum aduenit:actus:poteſtas extinguitur:quia id quod eſt per/
mutatum in ſtatuam nullã amplius facultatẽ gerit:ut fiat denuo ſtatua:habet.n.reſponſum in iis rela/
tionẽqꝫ poteſtas ad actũ:unde efficiẗ ut poteſtas illa ꝑuenire ad eũ actũ poſſit:quo reſpõſum habebat re
ferebaturqꝫ.Nõ ſic in infinito : ſed idẽ eſt poteſtas actuſqꝫ ĩfinito qua infinitũ eſt:ꝗa actus & ꝑfectio ĩfi/
niti qua finitũ ẽ: ĩ eo habeẗ:quod eſt plus cõtinue poſſe.Si.n.aliũ actum poteſtas illa infiniti deſydera/
ret perinde ac ſtatum formam & ſpeciẽ:nihil aliud uidereẗ ꝙ finem deſyderare.Id autem eſt corruptio
nem ſuam & interitum petere:quod fieri non poteſt.Oĩs ſiqdẽ actus conſeruare ſubiectũ ſuum debet:
& queãdmodum ꝑfectio rei mobilis in eo qđ mobilis ſeruat poteſtatẽ ſecundũ quam res adhuc poſſit
moueri:ita actus & perfectio infiniti in eo eſt:ut alterius ſemper poſſit.Quod ſi ea poteſtas tolleretur:
tolleretur etiam eſſentia infinito.Sicut.n.ea quæ tunc ſolum ſunt:quum fiunt geruntur qꝫ:ſi deſinant
geri:eſſe etiam deſinunt:ut ludi ut dies ut tempus ut flamma:ita ea quæ tunc ſolum ſunt:quum in po/
teſtate ſunt:ſi poteſtatẽ amittant:amittunt eſſentiam.Siquis uero eiuſmodi aliquam poteſtatem in ſe/
ctione magnitudinum infinita quærat:quæ referatur & inſtituatur ad actum:reperiat illã anteꝗ̃ accæ/
pta ſit ſectio.Tunc.n.queãdmodũ æs ꝑtãte ſtatua ẽ:anteꝗ̃ fingaẗ fundaturue:ita ꝗ̃uis magnitudo an/
teꝗ̃ diuidaẗ uenire ad actũ diuiſiõis: eius põt :quæ ĩ ĩfinitum eſt abitura.Cæteꝝ differẽtia ea:ꝙ ꝗ̃ꝗ̃ di/
uidi ĩ ĩfinitũ magnitudĩes poſſunt:nõ tamẽ poſſunt eẽ actu ĩ ĩfinitũ diuiſæ:nã alteꝝ impoſſibile & a ſe
ipſo euertiẗ.Nã ſi diuiſæ nõ ſunt:neqꝫ igiẗ ĩ ĩfinitũ.Qui.n.cõfici diuiſio potuit.Alteꝝ ẽ poſſibile ĩ ĩfini/
tũ magnitudĩes diuidi:quũ id qđ reſtat ſecari ſemꝑ & diuidi ĩ ĩfinitũ poſſit.Vniuerſã itaqꝫ coactãqꝫ ꝑfe/ lviii
ctionẽ abſolutionẽqꝫ ĩfiniti nemo reqrat.Eo mõ quo domus lecti bidẽtis.Sed queãdmodũ dici ſolet lu
dos quũ ædunẗ actu adeſſe & diẽ & tẽpus:ita de ĩfinito dicẽdũ ſentiendũqꝫ eſt.Nam neqꝫ olympica cer/
tamina momento perſoluunẗ:neqꝫ dies ſimul totus præterit:ſed utrũqꝫ ſucceſſione ꝑtium labitur : ita
& infinitam diuiſionẽ probãdũ:neqꝫ ſimul extare totã neqꝫ abſolui ſumptitariqꝫ uniuerſam poſſe : ſed
partibus:ꝗa ſemꝑ aliꝗd obiter reſtat magnitudinis diuidundæ.Plane tẽpus & diuiſio ĩfinita uidenẗ eẽ

ꝗ simillima:tũ in eo ꝙ utrũqꝫ tunc solum est quum fit:tum in eo ꝙ non simul totum:sed successione
partium existit.Sed & similis quoqꝫ hactenus in utroqꝫ infinitas est:ꝙ aliud atqꝫ aliud continue capit:
atqꝫ illud finitum terminatumque est.Differunt in eo:ꝙ pars temporis continuo ut orta est perit:quia
omne præteritum simulatqꝫ præteritum est abolescit euanetqꝫ.Ea uero pars quæ est desecta diuiden-
lix
do:permanet & superstes est.Cæterum neqꝫ tempus generandis rebus neqꝫ magnitudo diuidũdis po-
test deficere.Non est autem ignorandum non solum in diuisione:sed etiam in adiectione infinitudinẽ
conspici.Nam si quantum definita magnitudine demeris tantũdem adieceris alteri : quemadmodum
exibit in infinitum ademptio:ita exibit in infinitum adiectio:ita ut sectioni adiectio quasi ex altera par
te respondeatiut quicquid hinc est derasum:illinc collatum atqꝫ appositum uideatur.Nec tamẽ omnis
sectio adiectioqꝫ potest esse infinita.Nam si semper æquales portiones magnitudinis deseces: aliquan-
do uniuersam exhauries.Quapropter secandæ sunt res ut in infinitum abeant:eadem proportione nõ
eadem magnitudine partium explorata.Si enim accæptam quantitatem primum dimidiaueris:atque
subinde in dimidia alia dissecueris:id quod reliquum fuerit:eandem proportionem non magnitudinẽ
seruare uideberis:quo fit ut nũquam defutura sit materia sectioni:proindeqꝫ neqꝫ adiectioni. Infinitu-
do igit̃ inest in utrisqꝫ potentia:sed differunt.Nam qui secat:potest quãtalubet magnitudine minorem
lx
magnitudinem facere.Qui uero adiicit non potest quantalubet magnitudine maiorem ostendere. Ni
hil enim est maius cœlo:sed tantam potest conficere:quanta potest ex diuisione obuersaria responden-
teqꝫ colligi.Nã si qualubet magnitudine liceret maiorem accipere:foret corpus aliquod actu ĩfinitum:
quale sit Physici quidam arbitrati sunt esse.Quia quum corpus infinitum eẽ non possit : neque pote-
rit quoqꝫ ullum ex adiectione infinitum constitui.Prorsus infinita potest esse adiectio:sicut & sectio in
lxi
finita.Infinitum uero ex adiectione corpus esse non potest.Ea ratione Plato duo infinita inuexit : ma-
gnum & paruũ:quorum alterũ adiectioni:alterũ sectioni assimilauit:atqꝫ illis noibus ceu per ænigma
duas illas res nobis significauit.Verũtamen duo quũ statuissent:neutro usus est ĩ assignatione prĩcipio-
rũ.Sunt.n.numeri penes illũ principia:in qbus neqꝫ diuidẽtibus neqꝫ adiicientibus cõtingit ĩfinitas.Nõ
diuidentibus:qa ad unitatẽ soluti cõsistunt.Nõ adiicientibus:quũ ille ad denariũ usqꝫ numeros augeri
nõ ulterius putet:indeqꝫ ceu ĩ orbẽ alternãdo reciprocare iterariqꝫ circulo.

lxii
QVod si recte dicimus:& infinitũ ex iugi penniqꝫ corporum diuisione & exhaustione perspi-
cit̃:liquido apparet aliud eẽ infinitũ ꝗ ut nõnulli opinant̃.Qui infinitũ id putãt extra quod
capi nihil potest.Nos cõtra infinitũ eẽ defendimus extra quod semper capi aliquid potest.
Attestat̃ nobis ea consuetudo:quæ solet eos annulos infinitos uocare:qui pallã fundãue nõ
habẽt:quasi in iis semper capi aliqd extra queat:atqꝫ in hoc uident̃ esse simillimi infinito.Differũt uero
quia infinitũ utrũqꝫ exigit:& uti semp aliquid extra apprehẽdi possit:& uti nũquã idem repetat̃ recur-
raturue:id quod anuli & globi nõ habent.Eadẽ ratione neqꝫ numeros infinitos dicemus : si ut inqt Pla
lxiii
to a denario q̃si resiliunt atqꝫ reciprocant : si itaqꝫ licet infinitũ describere:infinitũ id erit:cuius secundũ
accæptã quãtitatẽ aliquid semper extra licebit apprehendere.Quãtitas autẽ alia modi ẽ:alia numeri.In-
utrisqꝫ compit̃ infinitas:quia semp & numerũ maiorẽ & diuisionẽ ulteriorẽ licet extrahere . Ideo uero
in ea finitione adiecimus secundũ quãtitatẽ accæptã:quia mehercle secũdum spẽm cõtinuũ ĩ diuisione
infinitũ non ẽ:sed finitũ:q̃uisqꝫ nõ eadẽ sit cõtinue quãtitas:ẽ tamen semp eadẽ spẽs diuisioni subiecta.
Nã & id quod est desectũ:& id a quo desecat̃:utrũqꝫ semp est linea aut sup̱ficies aut corpus. Est itaqꝫ ut
diximus infinitũ hoc:id uero cuius nihil extra licet prendere:perfectũ potius atqꝫ totũ:nõ infinitũ est di
cendum.Ita.n.definimus totũ ut sit id a quo nihil abest eorum:quæ ad propriam perfectionem absolu
tamqꝫ plenitudinem requirunt̃:ut arcam:ut hominem:tunc enim demum ea dicimus tota:quum ni
hil deest abestqꝫ formæ.Porro id qđ ĩ singularibus uisit̃ totis:in eo quoqꝫ p̱spicit̃ maxĩe:qđ proprie &
potissime & simpl'r totũ ẽ.Id ãt p̱prie & simpliciter totũ ẽ cui nihil penitus deest:huiusmõi & habet̃ il
lxiiii
lud qđ tũ p̱fectũ tũ absolutũ cõsumatũqꝫ nuncupamus.Et sane uident̃ duo hæc uocabula : totũ & per
fectum:aut eandem oĩno aut cognatissimam significationẽ habere.Nam totum uocamus facta ad par
tes relatione:quaꝝ nulla desit absitue.Perfectũ facta relatione ad finẽ & terminũ.De eodem quoqꝫ p̱di
cant̃ perfectũ & totũ:atqꝫ alterũ alterius consentaneum esse dignoscit̃:ita siquod p̱fectum est:exitũ ha-
bet & finem : totum quoqꝫ finẽ habebit & exitũ.Rectius itaqꝫ Parmenidi ꝗ Melisso uisum : ille finitũ
eẽ totũ putauit:idqꝫ medio spatii libratũ atqꝫ suspẽsum:Melissus unũ & ĩfinitũ res duas maxĩe repugnã
tes cõmisit:nõ linũ lino ut in adagio est.Si.n.illud totũ est : cuius nihil extra est:ĩfinitũ cõtra:cuius ali-
lxv
quid semp est extra:fieri q potest?ut oĩa sint unum simul & infinitũ?Ita eo errore ꝙ similia & eadẽ eẽ
totũ:uniuersum & ĩfinitũ rebant̃.Eadẽ ĩsignia infinito dederunt:quæ toti & uniuerso conueniebant:
translatis illuc prærogatiuis nominum:ut regere ut cuncta complecti:ut continere ĩ se omnia diceret̃:
quæ de toto proprie afferri & prædicari debuerant.Nam infinito una tantũ rõne conueniunt: quate-
nus infinitum ceu materia rebus est:quæ totæ & perfectæ dicuntur.Quæ enim tota perfectaque sunt?
composita ipsa sunt:in quibus est forma.Sane materia seorsum infinibilis interminataque est . Eadem
potest & totum & perfectum quadamtenus dici: quia capax sit & conceptaculum formæ . De mate
ria uero atque forma concretum & compositum nascitur . Id itaque quod materiæ sola potesta-
te tribuitur : idest ut potentia totum perfectumque sit : illi non cum adiunctione atque excæptio-
ne potentiæ : sed simpliciter absoluteque de materia prædicant . Atque ita illa quæ debentur toti:
asciscere infinito & uendicare conantur:ꝙ uero materiæ insit:infinitio aperte liquet.Nam & magni-

tudinem sectio & adiectio:contraria sectioni quantitatem subiectam non formam aut speciem mutát:
quod & supradiximus.Iam materia non per se sed a forma habet:ut tota:finita:perfectaqꝫ sit.Semꝑ ue
ro ab alia quauis forma contineri uidetur:potestqꝫ eius aliquid semper capi extra species:atqꝫ ob id me
rito infinita:íabsoluta & ignota censetur.Quum infinitū omne necessario sit ignotum:sed quo produ
cti sumus dixerit quispiam:nōne quod maxime præter opinionē hominum sit:infinitum partem po/
lxvi
tius q̄ totum fecimus? Qui pauloante diceremus infinitū esse materiam:materia porro pars composi/
ti sit:quēadmodum statuæ pars est æs:sed certe nos q̄ illi uerius rectiusqꝫ qui magnum & paruū: quæ
duo ad materiam pertinent infinita constituunt:demumqꝫ fateri coguntur:intellectilia quoqꝫ a mate/
ria cōtineri:quia necesse sit omnia ab infinito esse cōprehensa:ita fieri ut scitæ res atqꝫ cognitæ ab igno
to & indefinito contineantur atqꝫ definiant̄.Ex iis uero quæ nos opinamur:idest ex hoc quod materiá
esse infinitū dicimus:& quod sequens est infinitum a toto contineri euenit:ut qualibet magnitudíe mi
lxvii
norem capere uideat̄ licere:maiorem non licere.Materia namqꝫ intra magnitudinē diuisam íclusa: si
minorem uelis efficere:quasi ministrat hastas:ac præstat:ut in infinitū extractio prodeat: si maiorē nō
præstat ut prodeat:alioquin mole aliqua externa opus esset.At extra magnitudinem nihil est illius ma/
gnitudinis reliquum.Et quū rem forma contineat finiatqꝫ:necesse est exhaustionē crementumqꝫ pro/
uehi hactenus:non ultra quam quanta sit res.Eadem est in numeris ratio. Eorū potest minimus non
maximus promi.At in magnitudine contrarius modus est.Nam secantibus diuidentibusqꝫ nullū oc/
lxviii
currit minimū.Adiicientibus contra aliquid occurrit maximum.Quidnam igitur causæ? Nempe ut
ego sentio:quia numerus ex unitatibus constat.Nihil enim aliud est numerus q̄ unitates multæ. Nam
& ternarius binariusqꝫ multarū unitatum sunt nomina.Ex quot autem unaquæqꝫ res constat:in toti/
dem diuidi secariqꝫ potest.Quare & numerus in unitates secabitur:unitates uero ipsæ erunt insectiles.
Quicquid enim est unū in eo quod est unum insectile est:& homo unus in eo quod homo ídiuisilis é:
quia nequit í alios homines diuidi.Quod si potest í partes secari & diuidi:non potest in eo qđ unus é.
Vnitas plane usqꝫquaqꝫ & penitus una est:non enim unitati tali subiecta materia est.Quare oportet in
unitatē cadere ac deficere sectionem.At magnitudo non ex unitatibus sed ex magnitudinibus constat:
ita fit ut cum nulla diuisio ad indiuisilia usqꝫ perueniat:minimū utiqꝫ prendi nos possit.Per diuisionem
uero magnitudinis numerus in infinitum exit:quia diuisio illa numerabilis est:& omnem multitudi/
nem finitá excedere est aggerando subinde adiiciendoqꝫ.Porro non habet ex se infinitatem numerus:
sed ex materia.Quare omnino omnis ífinitas a materia proficiscitur:& materiæ fert̄ omnis accæpto.
Quūqꝫ materia potestate non actu sit:recte dicitur infinitatem quoqꝫ potestate esse non actu. Recte &
illud:tunc solum posse infinitum esse quum fit.Ná & materia difluit semper:nec permanet.Numerus
itaqꝫ a materia mutuatur infinitatem.Ex numero contra non habent magnitudines:ut possint in infi/
nitum excrescere.Nam maiora quærenti extrema mundi facies occurrit eo modo quo in numeris uni
lxix
tas.At mundus diffundi augerique nequit:alioquin esset aliquid cœlo maius.Totum uero si totum eē
tendit:necesse est esse terminatum. Sed si unicuique corpori semper liceret adiicere: nihil esse to/
tum aut uniuersum posset: sed infinita quædam & sensilis magnitudo: qualem ueteres nonnulli
scilicet somniabant.

SEd scire licet quum infinitum dicimus in magnitudine tempore motu constare.Non ita lo
quimur ut putemus infinitum esse genus quoddam & cōmunem adeo naturam illorum:
lxx
sed ita ut eo ordine:quem res illæ gerunt inter se: eodemque sint infinitudinem assecutæ.
Tempus enim propter motus infinitatem infinitum est.Nam & a motu habet ut sit.Mo
tus ꝑꝑ magnitudinē est ífinitus:qa motus oís citra magnitudinem uersat̄: auctio diminutio alteratio
delatio.Magnitudo ex sua natura uidet̄ infinitatē indepta:qa in magnitudíes alias deíceps extrahit̄.Cæ
terum credamus hæc in præsentia ita esse uti dicimus.Nam processu operis demonstratiōe clarissima
explicabuntur hæc omnia.

NEqꝫ tamē existimádū est rationē hác qua ostēdit̄ nihil eē actu ífinitū & imꝑcursile cremētū
lxxi
uersus:eripere mathematicis facultatē tractādi de ífinito.Nō.n.linea ífinita opus é illis: quū
finita & terminata semꝑ utant̄.Satis habēt si quátá uolūt obtineāt.Sed ambigat aliqs si fini
tus sit mūdus primū illud spectamen theoremaue í libro elemētorū q demōstrauerint? Ná
det̄ iis diametros mūdi supra quá cōstitui triágulus debeat: ubi ná duo latera triáguli collocabunt̄? Sed
soluit̄ primū:non das qualē petūt:petunt autē quæ possint extrahi.Deíde apud Geometrá nihil íterest
sit ne aliqd extra mundū nec ne.Cogitatio sola est quæ datá lineā ꝓuehit in ímensum.Neqꝫ ꝑꝑea neces
se est continuo eē actu:quod qs affingit aut concipit aío.Forte.n.non fuerit in rebus linea qualem illi af
formant:neqꝫ corpus item aliquod in tris dimensiones fusum sine dissidentia aut renitentia aliqua.Sed
quemadmodum nihil uetat longitudine latitudine & puncto indimensili seꝑatim atque seorsum uti
quāuisqꝫ nullum illorum per se subsistat actu:quia tamen finguntur subsistere in consyderationem ꝑ
se sine mendatio ueniunt.Ita & sub diametri illius commenticio & imaginario incremento uti citra
metum culpæ aut falsi poterimus.Neqꝫ absurdum id sequitur:quasi nullus sit extra cœlum locus:quia
liniamenta illa loci non indigent.Non enim omnis linea naturalis est:quæ & naturá requirat & locū:
Nam mathematicæ quædam habent̄:quarū ueluti locus est animus speculātis.Ideo enī mathematica
dicuntur abstractu & abiunctu constare: quoniam ab iis quæ in naturalibus corporibus uisitantur
loco qualitate tempore actione motu affectionibus & reliquis generibus eximuntur abiunguntur qꝫ.

Ipsi per se mensus atq; ipsa continua æstimantur atq; spectantur: q si describendo triangulo necessaria esset
mentio loci: is q locum adimeret: ipsam quoq; demonstrationē euerteret. Proinde nemo ita dicit: quia
linea in hoc loco: aut in illo sit: necesse est hoc aut illud sequi. Quēadmodū itaq; Democritus quū pro-
bare niteretur colorum uarietatē non natura constare corporibus: sed ex habitu nostro responsioneq;
contingere nihil statuit contrariū Geometræ: quia coloribus disciplina illa nō utitur. Ita is qui locū esse
infinitū negat: immo & is qui locū oīno esse inficiaretur: nō est impedimento iis: q de lineis cōmentan
tur ratiocināturq;. Nā qui locū auferūt: id auferūt: quo Geometræ nō egent. Quā uero Mathematicæ
res non sint in loco aliquo constitutæ Aristoteles adeo ipse declarat. Quāuis inquit in loco illæ nō sint:
esse tamē ex īstitutiōe & dispositiōe nostra uidentur. Hæc ille. Sed cedo quænā naturalis assertio Geome-
triā posse euertere? Illa mehercule opīor quæ prīcipia & elementa insectilia & minima faceret. Ita diui-
sio infinita adimeretur: qua adēpta corruerent plurima a Mathematicis uerissime & facillime demōstra-
ta: q si ī maiori mīoriq; linea explicari eadē possūnt: quēadmodū & faciūt & fatentur mathematici: quid
nam p deū opus est maxima? Est. n. eadē secādi maximā & minimā rō: quæ pōt & extrahi. Ita igitur de ī-

lxxii

finito agunt: non ut de impercursili spatio: sed ut de linea ea quæ possit & extrahi. Est itaque huiusmo-
di infinitum. Et ut diximus ad causam materialem refertur. Est enim materia ipsa infinitum: si per se
sola spectetur: utpote quia in priuatione: infinitas autem ipsa priuatio est: non tamen iccirco quia infi-
nitas in materia priuationeq; ē. Materia ipsa p se pōt eē diuisionis illius subiectū: sed corpus cōtinuum
sensile. Nā diuidūdæ res subsistūt actu. Sed qobrem dictū nobis est diuisionis infinitatē ad materiā per-
tinere? Nempe quia cōpositū & id quod diuiditur corpus non amittit formā in diuisiōe: sed retinet. Ita
cum non possit a forma pendere a materia pendeat: ac uidentur quidem ueteres infinito usi pinde atq;
materia. Sed dissentaneum erat: quum ita uterentur: existimare nihilominus coercere & cōtinere: id cæ
tera non contineri.

lxxiii

Reliquum est ad eas aggredi rationes quibus īfinitum non potētia modo: sed actu eē defen-
ditur. Ex illis aliæ minus necessariæ sunt: aliæ ueras quæstiones uidentur afferre. Nam pu-
aret iccirco haberi actu infinitum aliquid oportere: ne rerum generatio exhaustis sumptita
tisq; principiis procumbat & concidat. Lubrica & cassa ratio est quum fieri possit: ut materia
rerum finita corruptionem unius generatio alterius uicaria subeat: & obitorum loco nascentium pul-
lulet. Ea quoq; sors ratio quæ dicit finitam rem ad aliquid finiri terminariq; oportere semper: tametsi

lxxiiii

uerisimilis uideatur: facile tamen in hunc modum æstimantibus falsa deprehenditur. Equidem haud
concesserim finitam rem terminari ad aliquid semper. Nam ad aliquid terminari nihil aliud est: quam
tangere contra quod tangat. Atqui aliud est tangere: aliud finem atq; extremum habere. Nam tangere
ad alterum refertur externe: habere finem ad se ipsum interne. Tactus tangendo conficitur: finis & ex-
tremum habendo. Quamuisq; nonnullæ res possint & habere finem & tangere: non tamen idem ē re-
bus tangere & finem habere. Accidit enim ut finita quæ sunt etiam tangāt: ut sunt omnia quæ nō tota
modo in se: sed partes ēt uniuersi sunt: atq; id quoq; non in eo quod finita sunt: sed in eo q partes sunt
mundi. Quod siquid est uere ac simpliciter totum: idest q nullo modo aut respectu sit pars: sed absolu-
te totum & semper nimirum extra terminatum alio esse non poterit. Præterea quocūq; rem conferas
habet extremum & terminum: non item quocunq; conferas tangit: nā linea pedalis quouis relata ter-
minos suos habebit notas & puncta: non tamen quouis relata etiam tanget: quia linea omnis solam li
neam tangit. Proinde quæq; res quocunq; collata suos fines tuetur & obtinet: non item necesse est ut
tangat omnia ad quæ conferre libuerit. Quod si linea non tangeret lineam: non propterea infinita in-
terminataq; fuerit. Quāobrem non idem est finiri rem & ad aliud extra finiri. Sed neq; numerus aliqs
puta denarius: tametsi finitus aliquid obiter tangit. Nec quamuis per silentium sit finis impositus uoci
finita illa proinde uox tangere silentium poterit. Ii quoq; qui adstare inane quoddam extra cœlum au-
tumant: quamuis finitum esse cœlum putent: non tamen tangi ab eo posse uacuū illud concedunt. Nā
sola se corpora mutuo contingunt. Sed & indiuidua illa Epicuri corpuscula quæ per inane uagari & uo
litare creduntur: quāuis finita uiderentur esse: non tamen terminari aliquo extra aut tangere dicebantur:
alioquin uir ille tantum tribuebat huic inuento: ut ea quæ uetustate collapsa obsoletaq; essent reconcin
nari instaurariq; diceret: subsidio minutularum quarūdam aggestionum: quibus recreata illa sibique
restituta derepente alia quasi ad instar subditii partus & præstigiatoriæ subiectionis extarēt: sumpto cre
do de furibus cōmento: quibus ea solertia est cælandis: q interuertissent: ut aliam iis tum speciem tum
formam & figuram inducant. Sed de hoc satis. Cæterum quum ea terminentur ad aliquid: quorū sem
per extra licet aliquid capere. Id autem cuius aliquid semper extra licet capere: infinitum esse cōcessum
est. Nimirum si finitarum rerum ea natura sit: ut ad aliquid semper extrinsecus terminentur: sit etiam
earum illa natura: ut infinitæ immensæq; habeantur. Quare aut efficite: ut nō sit idem rem ad aliquid
terminari & licere semper extra capere: aut ostendite infiniti naturam non fuisse nobis recte descriptā:
aut postquam hæc præstare non potestis: ne prædicatæ obsecro rem finitam posse semp ad aliquid ter
minari: nisi mauultis de re finita infinitum dici afferrique posse: sed comparate & conferte si lubet ea
quæ diximus: perspiciteque an nobis par uis sumptorum sit. Infinitū nos uocamus id cuius extra semp
aliquid capitur. Totum & uniuersum id cuius extra nihil licet accipere. Totum igitur qd est neq eē īfi
nitum: atq; alteram quidē propositionem etiam ipsi concedunt: hoc est extra totū nihil haberi: utpote
quod tum necessarium sit: tū suapte natura clarissimum. Alterā nos supra certissimis argumentis ad-

diximus:ſed ſufficere hæc ad rep̃henſionẽ & cõfutationẽ rationis illius exiſtimo. Diſcutiamus nunc id lxxv
qđ obiicit̃ alia rõne:licere.ſ.q̃uis magnitudine accæpta maiorẽ imaginãdo fingẽdoq; capere:& adiicere
ſemp q̃tũ qs cogitatiõe aĩoq; cõcæperit. Neq; poſſe queq̃ ẽt id uolẽtẽ conãtẽq; ita mẽtẽ & cogitationem
abducere ĩhibereq;:ut nõ ulterius ꝓdeat coaceruãdo aſſidue accumulãdoq;:uſq; dũ moles q̃dã ĩmenſa
cõſurgat. Sed q̃obrẽ obſecro neceſſe ẽ magnitudinẽ cõſtitui ĩfinitã ĩ rebus:qa uiſiõe ſola cogitatiõeq; po
teſt ĩfinita cõflari? q̃ſi uero de nobis pẽdeant oĩa:atq; ita res ſint ꝓut ipſi cõcæpimus. Nã ſi te extra urbẽ
eẽ cõcipio:ſi celſiorẽ mõte. Num ꝓpterea extra urbẽ ſis? Nũ ut Homero dictũ ẽ uerticẽ mõtis excedas?
Amplũ ꝑfecto minus atq; præclarũ fuiſſet nobis a diis ĩmortalibus iunctũ: ſi oẽ id:cuius queq; cupidi
tas inceſſeret:ſimul collibitũ fuiſſet affingere id rep̃ſentareq; oĩno:cõfeſtĩ nobis extaret:cõcipiat Hercu-
les ſe præſtãtiorẽ deo:& ferat extẽplo qđ cõcipit:ſiqs ea libidine teneat̃. Non ſunt igitur omnia: qualia
ipſi cõcipimus: ſed q̃lia ſunt pleraq; pauciſſima mouimus. Tẽpus aũt atq; motus nulla ui cogi poſſunt:
ut initiũ aut finẽ agnoſcãt: ſubeſt.n.utriq; ĩfinitudo: nõ tamẽ ſimul nec actu nec tota quum fluxæ ſint
partes illoꝝ caducæq;. Eæ dum fiũt ſuccedũtq;:tũ q̃ſi legit̃ & texitur motus & tẽpus ad eũdẽ modum.
Cõtinuoꝝ diuiſio infinita ẽ:ꝙ ſi uiſa illa imaginaria uehemẽter quẽ urgent ac torquẽt. Simus uel picu
culo liberales. Audeamus fortiter:infinitatẽ demus qd ni? Sed imaginariã atq; fictã:quæ neq; actũ neq;
ſubſiſtẽtiã præferat. Namacrius qdẽ ĩtuenti uidetur neq; imaginatio quoq; ipſa infinitudinẽ aſſeq poſ-
ſe: tum ꝙ deponit aliquando:tum ꝙ finitum ſemper aliquid adiicit:idq; eatenus dũ mens labore cogi-
tationis affecta laceſſitaq; deſtituat:manuſq; faſtidio det.

THEMISTII PHYSICES LIBER QVARTVS INTERPRETE HERMOLAO BAR.

EODEM Ferme ordine de loco agẽdum diſputandũq; eſt. Primum an ſit:deinde queãd i
modũ ſit:utrum ſeorſum:ut ſubſtãtiæ atq; per ſe: an potius in alio cõſtitutus:poſtremo
quid ſit. Quã uero ad inſtitutum noſtrũ pertineat ratio hæc:oſtendit uetus opinio:quæ
alicubi omnia eſſe cõtendit:& ꝙ uſq̃ nõ ſit:ne eſſe quidem uideri:qđ quidẽ nõ procedit.
Nam quũ uiderẽt ea quæ nõ ſunt:ut Hircoceruus:ut Sphinx: nullibi quoq; eẽ cõmeare
& reciprocare rationẽ putabãt:ut ea quæ ſunt oĩa eſſent itẽ alicubi. Verum ut ĩ totum illi
oberrẽt:fortaſſe tamen quia uerĩſſimũ ſit naturalia corpora:ignẽ:aerem:aquã:terrã:quæq; de iis cõcre-
ta ſunt ĩ loco eſſe aliquo oportere:ptiũ Phyſici fuerit de natura loci diſſerere. Iã ſi philoſophus naturalis
de motu conſyderat:motus uero naturaliũ corpoꝝ cõmuniſſimus atq; primus ẽ:is qui loco utit̃ profe
cto uel noĩe hoc: de loco nobis cogitãdũ cõmẽtãdũq; ẽ. Quãuis aũt lõge difficilima ea quæſtio ſit: quũ ii
ex ipſa ꝑ ſe loci natura:quã haud facile qs ex rebus utiq; adiacẽtibus loco definiat:qđ paulo ĩfra mõſtra-
bit̃:tũ uel maxĩe ea rõne ꝙ primi uiã facimus cõmuniuſq; nullo qdẽ initio uel oĩno ueſtigio ueteꝝ: cui
poſſit ĩſiſti:nemine ad hoc æui cõperto:qui nedũ ĩ ea re paulo plus uiderit: ſed ſcite ĩdubitauerit quoq;.
Non tamen depræcandũ aut ſubterfugiendũ nobis id oneris eſt. Alioquin non pollicentibus:niſi qua-
tenus uires noſtræ ſufficiant.

AC primũ quidẽ eſſe in reꝝ natura locũ plurimis declaratur euentis. Cedũt ſuccedũtq; mu- iii
tuo corpora:& eo loci ubi aqua inerat: difluente aqua idẽtidẽ ſubĩdeq; aer ĩgredit̃. Eodem
mehercule mõ:quo ĩ uaſculis & doliis cernitur:ita fit ut idẽ ꝑmanere locus:ſed diuerſa exci-
pi corpora uideant̃. Ex iis quæ diximus duo eueniunt:unũ ut locũ eẽ oporteat:alterũ ut ne-
ceſſe ſit ab iis corporibus quæ locãtur diuerſam rem locũ haberi. Præterea quũ corpus omne ſi nõ de- iiii
tineat̃ præpediaturq; in ſuũ quodq; locũ impẽſe cõmigret:ignis in ſublime:terra in imum:palã fit non
mõ locũ eſſe ſimpliciter abſoluteq;:ſed & peculiares ueluti uires quaſdã eius haberi eaſq; loci uideri &
eſſe diſtantias differẽtiaſq;:ſupra infra dextrorſum leuorſumq; ante retro uerſus:quo uidelicet corpora
moueantur differãturq;. Neq; credat quiſpiam huiuſcemodi locoꝝ diſcrimina uarietateſque ex noſtra
tantũ inſtitutione creari pendereq; a deo:ſed quemadmodũ ſumus & præfati ab ipſa plane natura inuẽ
tas collocatas & affirmatas ſciat. Quomodo autẽ hæc differant:non impendio obſcurum internoſcere. v
Nobis nãq; idem plerũq; eſt & infernus & ſupernus locus. Nã ſcandulæ imbricamentaq; ædium: quæ
modo nobis meditullio impluuii agentibus ſuperna ſunt:cõmodum aſcendẽtibus tectũ: fient inferna
& colũna:quæ nũc ẽ a dextra ſi me conuertero puncto fiet a leua. At ſitus natura diſpoſitos præfixos &
conditos ipſi corporum naturaliũ motus atq; ĩpetus produnt & detegunt:ut ſupernus is ſit quo ignis
& leuia conuolant: infernus quo glebulenta & grauia proſternuntur & corruũt:& Hercule hos locos
natura non ſolum maximo interuallo diſpeſcuit:ſed etiam uiribus & poteſtate ſeiunxit:quod quidem
inde datur intelligi quia ſinguli ſuas & maxime differentes quoq; naturas tum recipiant tum conſer-
uent. Sed & q̃ non ſit locus idem qui de ſtatu noſtro inſtitutioneq; naſcitur cum eo:qui natura præſcri
bitur: Mathematicæ res affatim oſtendunt. Illæ neq; locum habent neq; mouẽtur ullatenus: quia per
ſe non ſubſiſtunt:de noſtro tamen habitu reſponſuque:tum a dextra:tum a leua ĩtelligi poſſunt & fin-
gi:non ꝙ locum natura ſint ullum adeptæ dextrum leuumue:ſed ꝙ intelligantur tantum de eo ſi-
tu poſitæ:& q̃madmodum eas res imaginatione cogitatiõeq; abſoluimus & ſeparamus a motu:& qua
litatibus reliquis:ita & locum & reſpectum huiuſmodi quem illis natura non addidit: ſolum imagi-
nando tribuimus. Iam ii qui uacuum introducere nitebantur: tanquam locum quendam ſubſitum
id rebus uolebant. Quid enim ſi uacuum ſit eſſe aliud poteſt:q̃ locus corpore deſtitutus uiduatuſque. vi

Quamuis autem satis hæc sint ad communiendum id quod sumus aggressi: non est tamen poeta-
rum autoritas in ea quoque re contẽnenda: insuper habendaq; penitus Hesiodi inquam qui omnium
primus nobis commendauit & prodidit locum. Nihil enim aliud per naturam illam hiantẽ: quã chaos
& patorem appellat: q̃ locum & inhabitaculum rerum intelligi uoluit: perinde ac rebus præcauendum
esset: protinus aliquo: in quod reciperentur atq; reconderentur. Atq; hic ex eorum numero uidetur fuis
vii se unus: qui res omnis alicubi esse arbitrabatur. Quod si locus est ita ut Hesiodo uisum: profecto ea na-
tura erit admiratione & spectatu dignissima. Nam si rebus omnibus primum suppositus & subiectus ẽ
locus: necessario sequitur rerum primum fuisse comparuisseq; locum: propterea nihil sine loco fuisse: lo
cum contra & ipsum chaos sine reliquis rebus aliquãdo adstitisse: ita & tempore & natura præcesserat.
Nam loco sublato: reliqua esse continuo peritura: non item quæ in eo continentur ademptis ipse peri
mitur: ut si ignis interstinguatur: non sit abolitus propterea & locus: sed si rem esse nihil aliud est q̃ ali-
cubi esse loco utiq; corrupto: res quoq; locatæ obiter interibunt.

viii SEd cauendum est: ne dum ultra q̃ sit par loci naturam honestare illustrareq; tendimus tanq̃
frigidiusculi rideamur: alioquin magnis uiris e regione pugnantibus: quorum ratiões præ-
termittendæ nec sunt: quibus illi nedum ut æquiorem ullam sententiam præferãt: nihil lo
co relinquunt: sed penitus de rebus exterminant & interdicunt essentia. Proinde incommi
nantur: simul qs attemptauerit: quid sit locus afferre: coactum recantare & confiteri non esse. Nam pri-
mum designa inquiunt nobis in quo nã genere locum collocaueris? Nonne liquet in genere corpoꝝ?
Est. n. locus in tris dimensiones fusus. At statim absurdissimum illud sequit: corpus in corpore recipi:
& duo corpora eundẽ locum accubare occupareq;. Nam si & locus & id q̃d recipit corpora sunt ĩ dimẽ
sus æquales attẽsa: nimirum bina simul corpora singulis locis assistentur collocabunturq;. Quod por-
tenti maxime cognatum atq; affine meditationibus Chrysippi Zenonisq; ueteres tãq̃ apertissimũ ma-
ximũq; mendacium consone disploserunt. Quod & pleriq; dicato seorsum opere amoliri: & cõfutare
sunt conati: p̃cipue uero Aphrodiensis Alexander in libris iis quos de mestione composuit: passimq; ut
cũq; incidit mentio in reliquis rerũ naturalium cõmentariis: quorum lectionẽ uolentibus adire prõ-
viiii ptum sit rationes illas ediscere. Et hercules si corpus non sit locus: haud plane uidere se quid demũ esse
aliud possit. Nã diffundi in tris dimensiones solius esse corporis propriũ. At aqua dices post aerẽ locus
recipit: ita locus eẽ per hæc ostendit. Sed attende ut ex hoc quoq; dissentanea quædã incurrãt. Quum
aquam excipit locus is ubi aer fuerat antea: manifestũ est superficiem quoq; aquæ recæptã esse ad idem
exempli: quo recæpta aeris fuerat. Si ergo superficiem recipit: lineas quoq; & puncta recipiet. Quare
lous erit ut corporibus & ita & punctis suus. Sed hoc est ĩpossibile: q: locus puncti non distat a puncto:
nec locus lineæ superficieiq; a linea: itẽ & superficie discrepat. Quid enim sit per deũ superficiei locus
præter superficiẽ aliud. Et maior quidẽ superficie locus esse non potest. Ea. n. parte qua superficiẽ uin-
ceret excederetq;: nihil superficiei utiq; cõtineret. Et fortasse quod in trãscursũ dixerim locus sup̃ficies
est: q: si lineæ locus nõ differt a linea: & is qui superficiem recipit: nihil est præter superficies: & is qui cõ
tinet punctũ ipsemet punctus est: efficitur: ut quũ corpus aliquod aliquo in loco recipitur: locus ille sit
x corpus. Præterea unaquæq; res aut elementũ est: aut ex elementis conditum. Atq; hoc uerissimũ ĩpro-
miscue atq; simpliciter est: siue de corporeis siue de incorporeis loquamur. Et corporũ corporea sunt
elementa: incorporea incorporeoꝝ. Neutrum horum est locus. Primũ inter ĩ corporea cooptari & col-
locari non potest quia dimensum & magnitudinem præfert. Nec inter corpora quod ut diximus ĩ illo
xi corpora recæptant. Iã locum esse initialẽ & primã rerũ putare & tanq̃ originale principiũ omnibus: ho
minũ est parum consyderate loquentiũ & in maximis rebus errantiũ. Nam quo pacto principiũ eẽ uo
luerint: num uti materiã? At quidnam uidetur de loco tãq̃ de materia conditum cõstitutũq;. Num uti
xii formam? Num uti causam mouentẽ? Num uti finem? At profer quid uis horum qui constet? Sed &
Zenonis ratio superponenda non est. Si fuerint res inquit in loco oẽs: fore ut ipse quoq; locus ĩ loco sit
& huius etiã loci alius subinde locus: atq; ita deinceps in infinitũ alii constituantur. Si quis uero uacuũ:
xiii ut non est: ita de rebus etiã tollat: palam est: si fuerit locus: non esse illũ sine corpore futurum: sed fore
undiq; uersus plenissimũ & confertissimũ in plenum. Qui locum defendunt quid statuãt de rebus iis
quæ augentur & crescunt? iis quãtũ adiicitur corporis tantum accidit & loci. Nã & totæ cõtineri & re-
condi cernuntur. Necesse est itaq; maiorẽ effici locũ & una cũ corpore intumescere & gliscere. Sed quo
nam modo? aut unde ampliabitur locus? difficilis explicatu res est. Recte igitur initio dicebamus eũ
qui loci naturã reddere tẽptauisset: piclitaturũ ne locũ nõ eẽ fateri maxĩe cogeret.

xiiii SAne nos alia uia aggressi duplicem locum esse comperimus. Alterum primum: non primũ
alterum: sed qui q: medio alio locus fit: locus per aliud commode appellabitur. Per aliud lo
cus est is qui pluribus corporibus est communis. Primus qui suus cuique consentaneus ad
æquatusque habetur: id hoc exempli patuerit. Domus urbs terra aer cœlum non sunt lo-
ca prima: sed per aliud. Is uero qui nihil præter te: amplectitur ambitq;: locus is primus est tuus: quia
propter hunc locum qui primus & tuus est dũtaxat uera sunt quæ de locis non primis dicuntur. Iccir-
co enim uerum est te domi esse: quia in loco illius aliquo tibi æquato positus constitusque es: & ĩ urbe
propterea: quia domi: & in terra itidem quia in urbe. Sed si proprius locus est is: qui primus continet
ambitque corpora: necessarium est: ut locus sit tãquam extimum quiddam limes finis ac termĩus: ut-
pote quo primũ corpora definiantur & terminentur. Nã quũ nihil sit mediũ non potest dici: ad aliud

primū corpora terminari & ad hūc ꝓxime. Dicet qſpiam ſi locus eſt terminus primus & ꝓximus rei: q diſtinguet᷑ a forma? Eſt enim forma prima q̄ terminat definitq; corpora: & q̄ magnitudines ad ſub- iectam materiā accōmodatas habileſq; impartit. Sane ſi hoc reſpicias locus uidebit᷑ forma eſſe: ſin uero alia quædā accidētia loci cōſyderes: ad naturā materiæ ꝓpenſius declinabit. Videt᷑. n. locus eē corporis: & magnitudinis ſpaciū. Quæ cōditio: in materiam quoq; cōuenit. Ea nāq; quum p formā finit᷑ conti- neturq; ſupficiebus & terminis: magnitudo & ſpaciū quoddam efficit᷑. Et ſuapte quoq; materia ſpaciū eſt: q̄q̄ finibus exēptum īdiſtinctum īterminatūq;. Si. n. a globo ſphæraue terminos & affectiōes remo ueris: nihil p̄ter materiā: ſpaciūq; illud me℞ abſolutūq; reſtabit. Nec. n. exiſtit cōſtatq; terminis ſpaciū ſed finit᷑ terminis. In terminis quoq; nō ē: ſed in ſubiecto. Ex hoc locus uideri ſimillimus materiæ pōt. Alioquin cognatio quoq; illa non tenuis fuerit: ꝙ quēadmotū materia: item & locus formas ac ſpecies multas q̄ corporibus inſunt: unus idēq; ſuſcipere cōtinereq; uideat᷑. De ea potiſſimū ſimilitudine mo- tus ē Plato: ut idem eē materiā & locū in Timæo aſſeueraret. Id. n. qđ formas alternatim ac ſucceſſu re ciperet: modo ſyluam: ideſt materiam: mō cōcæptaculum. i. ſedem ac locum uocabat: ceu una re mul tis nominibus dicta ſignificataq;. Verumtamen aliter in Timæo: aliter in iis quæ Agrapha īſcribūtur: ediſſerit de concæptaculo: illic materiam ꝑcipientem participantemq;: hic nume℞. i. magnum & par- uum eſſe concæptaculum rebus & formis oībus ſtatuit. Per hæc ut dixi: uideri pōt materia eſſe idem & locus. Ac cæteri quidem ferme omnes locum eſſe aliquid putauerunt. Solus Plato auſus eſt non ſo- lum dicere locum eſſe: ſed ēt finire quid eſſet: q̄q̄ id parum proſpere tranſlationibus agens nō proprio ſermone naturam eius indicans euelanſq;. Liquido igitur cōſtare arbitror locum: ſiue quis materiam eum putet eſſe: ſiue formam: tractatu utcūq; p difficilem uideri: utpote in quo noſcēdo ad principia re- curramus: quorum ſpeculatus p ſe altiſſimus eſt: & haud facile cuius adeūdus: q̄a conamur ſeparatim cognoſcere ea: quæ ſeorſum cognoſci non poſſunt. Porro fieri nō poſſe: ut forma aut materia locus ſit non eſt impendio laborioſum oſtendere. Forma & materia ab ipſa re ſeparari nō poſſunt: locus poteſt ubi enim aer fuerat: per uiciſſitudines: nunc aqua: nunc terra: nunc denuo aer inuehitur. Non enim lo cus aliquid corporis eſt: non pars: non affectio: non habitus: non poteſtas. Nam huiuſcemodi qualita- tes a corpore nō exoluunt᷑ locus exoluit᷑ Hercules uidet᷑ uaſi eſſe ſimillimus. Eſt. n. uas locus trāſlatilis & ipſum quoq; nihil eſt rei. Igit᷑ dixerit quiſpiā locū nō eē cōtenti locatiq; corporis accidēs: Iccirco quia ſeparat᷑ a corpore: an ita ſoluit᷑: ut eſſe in loco: accidens ſit inſeparabile corporis: locus non ſit locati cor- poris accidens: ſed plane illius cuius ſuperficies: atque exitus eſt. Materia autem eſſe nequit locus alia etiam num ratione. Quod quum materia contineatur: continere cernitur locus. Iam de foris exter- nuſque locus eſt: materia & forma interna. Plato uero qui contendit oſtendere locum eſſe materiam: non uidet ſe ſi ita ſentiat ſuas illas ideas numeroſq; ſpecificos in loco eſſe conſtiturū: quia ut dixi ma teriam ſubiectam numeris facit: quā ille interim magnum & paruum: interim participationem & ꝑ- cæptionem appellitat. Præterea ſi res quæ mouent᷑ in locos proprios ferūtur: in materiam & formam nulla res fert᷑: quia ſecum & ītra ſe cōtinet utrāq; naturam: certe neutra locus erit. Equidē libenter pol diſcerem: qui fieri poteſt? ut corpora: ſi locum ideſt materiā & formam ītra ſecōtinent: moueantur? ut locus ſupernus infernus diſtent? ut ad ea loca differantur? At in materia & forma quidnā eſt ſupra? Quid infra? Quærenda enim & aſſignanda ſunt loca: ad quæ corpora naturalitus deferunt᷑. Quod ſi materia formaue locus ſit: quū materia & forma motu corporum moueāt᷑: ibiq; adſint: ubi ipſæ res adſunt & corpora. Primū ſequit᷑ illud abſurdū moueri locos poſſe: deinde quomodo elabent᷑ ne locū eſſe in loco cōcludant? Si enim tunc ī loco corpus eſt: quum hinc illuc aut contra defertur: profecto & locus corporis eſſe in loco uidebitur: ſi ipſeq; ſimul cum corpore deferat᷑. Præterea cum uicibus corpo ra permutentur: aer in aquā: aqua in aerem abeat: ſi formam eſſe putaueris locum continuo locū fate- beris poſſe corrūpi: quia & formæ in traſmutationibus & cōuerſiōibus corrupunt᷑. At q̄nā ſit loci cor ruptio: difficile ē afferre uel fingēdo. Aut ſi materiā eē locū dicas: quur aq̄ recēs ꝓgenita nō ī aeris loco maneat: q̄ppe q iā uanuerit: ī aeris materia maneat: q̄ppe q̄ īcorrupta ſit ſemꝑ atq; ut īqt Plato: una atq; eadē manens differentiū forma℞ ſignaculis & īpræſſionibus exculpat᷑.

Hactenus ambigendi rationes attulimus. Ab his quot modis res dicat᷑ in altero eſſe exponē dum uidet᷑. Id. n. ꝑtinere maxime ad demonſtrationē præſentē putamus. Ac primū q̄dem unus ſignificatus is ē quo digitus dicit᷑ ī manu eſſe & pars oīs in toto. Alter īuerſa uice: quo totū ī partibus ut os in oculis fronte naribus bucca. Tertius: quo ſpecies ī genere: ut homo ī aīali. Quartus: quo genus in ſpecie ut ī homine animal. Neq; mirum uideat᷑: ſi in homine eſſe animal dicit᷑: quaſi id qđ plus eſt in eo qđ minus eſſe non debeat. Nā ſi acriter inſpexeris inuenies animal tanq̄ partem in homine. Proindeq; in hominis definitione includi compræhendiq; animal. Quintus: quo forma eſt in materia: ut lectus in ligno: & ſanitas in temperatura calido℞ frigidorumq;. Sextus: quo ī rege intelligit᷑ poſitus rerum græcarū ſtatus: & quo demum in primo aliquo mouente gubernanteq; dicuntur aliqua eſſe collocata. Quale eſt illud Homericū. Hæc Iouis ī genibus. Septimus: qui ad bonū & finem pertinet: ut quū dicimus oīa in felicitate & beatitudine poſita. Sunt & alii modi: quibus res eſſe dicunt᷑ in altero. Sed oīum quos enumerauimus: & quos prætermiſimus: ille ē maxime proprius atq; præcipuus: quo res in aliquo tanquam in uaſe & loco deſita conſtitutaq; dicitur. His ita explicatis id quod ē conſequens inueſtigemus. Sit ne quippiā in nulla re ita ut in ſe ipſo. Et utrū modus hic ſub aliquem eorum cadat: quos prætermiſimus. An hoc oīno eſſe non poſſit. Porro uerissimū eſt: omnia

xv xvi xvii xviii xix xx xxi xxii xxiii xxiiii

aut nullibi esse:aut in altero:sed quonam modo inquies:usualis illa locutio recipitur:qua solemus ple/
rũq; in se ipso esse quem dicere. Sed scire licet hominem non primo: sed per aliud in se ipso esse posse.
Ex eo enim ꝙ hominis aĩa in corpore hoĩs collocata est:totiusq; hominis pars ĩ alteram partem recæ
pta:fieri põt hoc arguméto:ut esse aliqd in se ipso dicat̃:iccirco qa pars in parte sit condita. Nam & aĩal
ꝓpterea sui met mouens habet̃:qa pars illius altera moueat altera moueat̃. Alio modo arbitrari totũ
in toto esse prorsus est dissonum:ꝙ si qs rustice urgeat non dicere se aĩam esse in corpore collocatam:
sed ipsum prorsus animal in se ipso prorsus:is uidet̃ cõsuetudinis licẽtiam ignorare:quæ efficit:ut ple/
raq; a partibus cõmode:& apposite denominent̃. Quẽadmodum itaq; petasatum calceatũue dicimus
Socratem:nõ ꝙ totum corpus calceo petasoue indusiatum sit:sed ꝙ tantum pedes iniecti munitiq; ha
beant̃ :ita & animal in se ipso esse consueuimus dicere:quoniam pars altera ĩtra partem alteram aĩalis
condita cõcæptaq; est. Eodem exemplo possumus amphoram:hoc est uas illud fictile:quod cum ipso
uino sit : dicere in se ipso esse:eo ꝙ in uase uinum includit̃:non ꝙ seorsum:aut uas in uase sit: aut uinũ
in uino. Prohinc non simpliciter absoluteq;:sed per aliud & secundum partem in se ipsa res fuerit. Ple/
xxv raq; aũt per aliud esse dicunt̃ in aliquo. Est enim in homine albedo:ideo quia in corpore est:& in cor/
pore propterea quia in superficie est. At in superficie non per aliud amplius:sed per se immediateq; fue
rit. Verum tametsi in superficie sit primum albedo:non eo tamen iudicanda est:eadem res albedo &
superficies:ita ut sequi possit in se ipsa rem esse. Alia siquidem definitio superficiei: alia albedinis & co/
loris est. Item definitio animæ diuersa est a definitione scientiæ:atqui scientia primum in anima habe
ri dicit̃. Est enim in homine sciẽtia iccirco:quia primum in anima. Demum si singula percurreret:&
xxvi æstimare uelis reperies definitionẽ recipiẽtis rei alienã eẽ a definitione recæptæ. Quod quũ ita sit:quo
pacto eẽ in se ipo qppiã põt? Alioqn a se ipsa rẽ eẽ diuersã & alienã oporteat. Est ne ĩ se ipsa res aliquo eo
rũ modoꝝ quos retulimus. Et hercules q̃cũq; recipiunt̃ ĩ re diuersa recipiunt̃. Nã totũ qđ uidet̃ esse in
partibus nõ dicimus eẽ in se ipso. Aliud.n.est totũ:aliud partes ipsæ. Totũ est unũ & sibiipsi idem. Par
tes & plures sunt:& differentes. Sed neq; ratio ipsa quam diximus:finit rem esse in se ipsa ullam : quia
definitiones:& naturæ eius quod est primũ in aliquo:& eius in quo primum est aliquid: proculdubio
differentes & discrepantes habentur. Quare si quid in se ipso esset:naturas & definitiones pugnantissi/
mas subiret:immo esset illa ipsa quæ pugnant. Sed quemadmodum nequit esse:ut uinum sit ampho
ra fictilis simul atq; uinum:aut e diuerso:ut amphora fictilis sit uinum simul & amphora: ita nequit
esse:ut in se ipso sit qppiã. Veꝝ ut ante dictum est:eẽ in se ipso aliquid penes secudumq; partem põt:ita
ut totius amphoræ pars:idest ipsum uas fictile uinũ excipiat:non ꝙ sit ipsum uinum:sed res a uino di/
uersa:pars idest uinum in uase ipso excipiatur:non ꝙ ipsummet sit uas in quo sit:sed quod ĩ re altera:
& a se omnino diuersa:tanquã in uase collocetur. Semper enim definitio eius quod in altero est: distat
ab ea quæ est eius in quo est alterum. Quemadmodum in se ipso ipse nihil per se possit: constare de su
xxvii pradictis rationibus puto. Quã uero neq; per accidens esse ĩ se ipsa res possit peruincemus hoc modo.
Illud prius notauerim non idem intelligi cũ per partem & cũ ꝑ accidens dicit̃. Quamuisq; utrũq; per
aliud sit:per plurimum tamen utrũ afferas interest:animal per partem obtuitur:quia oculi quibus of/
ficium obtutus absoluitur:pars sunt animalis. Per accidens fluctuat malus ĩ naui:quia in naui q̃ flucti/
bus iactat̃ accidit malus:albedo quoq; qa motu hominis ĩ quo est mouet̃ penes accidẽs dicit̃ moueri.
Atq; ii duo modi habent̃ quibus res ꝑ accidens dici existimant̃. Primus quum pars afficit̃ affectione
totius:alter quum accidens afficit̃ affectione subiecti. Vtrum genus accidentis afferimus quo quid ĩ se
ipso esse per accidens possit? Quod equidẽ scientiã:plane uideo neutrum:alioquin sit necesse alteꝝ aut
suimet ut pars aut ut accidens:fiat:quod quidem supra captum cogitationis est. Atq; ita quidẽ si aliqd
esse accidens in se ipso posset:nulla ratione alia posset:nisi qa uel pars eẽ uel affectio suimet posset. Eodẽ
mõ amphora ĩ se ipsa ꝑ accidẽs eẽ non potest:nisi aut ꝑs aquæ sit:aut accidẽs amphora. Nam simulatq;
aqua collocata esset in uase:ipsum quoq; uas quod aut pars aut accidens fuisset aquæ:ĩ se ipso utiq; col
locaret̃:hoc uero perridiculũ est:præterq; sequitur:duo corpora esse eodem in loco futura:tum uas qđ
xxviii in se ipso esset:tum aqua quæ contineretur ĩ uase. Verũ de his satis. Ex horum modorum explanatiõe
Zenonis cauillus facile dissuitur:quo ille utebatur ad demonstrandũ si locus aliquid fuisset:ĩ alio loco
subinde locum esse oportuisse. Prorsus ut dixi res in aliquo esse multifariã potest ĩtelligi : eritq; locus
nimiꝝ ipẽ in aliquo utiq; nõ ĩ loco. Is enĩ q ꝓprie locus ẽ corꝑis nobis obducti & circũdati & ambientis
est ultimum. Esse uero in aliquo dicitur locus idest in corpore eo:cuius ipse pars atq; exitus fuerit:non
tanq̃ in loco:sed tanq̃ in toto. Nã & sanitas in aliquo est intemperaméto scilicet calidoꝝ frigidorumq;
nõ tanq̃ in loco:sed tanq̃ in corꝑe:cuius ẽ habitus. Caliditas itẽ atq; frigiditas ĩ corpore nõ ut ĩ loco:sed
ut qualitates eius & affectiones habent̃ :ita & locus in aliquo sit dũ nõ ita ut in loco. Alioquin dissenta
xxix neũ fuerit eã rẽ in ĩfinitũ extrahere. Sed satis hactenus indubitatũ disputatumq; in contraria est. Nunc
decernendi sententia & fiducia insumenda.

xxx QVoniam uero loci natura compertu exploratuq; ardua est. Primũ cõsyderabimus: & quasi
reponemus:ea quæ inesse loco cõmuni hominũ intelligentia opinioneq; iudicant̃: deinde
sensim irrepemus ad communitionem absolutionemq; reliquorum. Ac primum quidem
confessum est omnibus locum complecti contineręq; eas res quarum est locus. Deinde lo/
cum rei illius quam continet:nihil esse quod nos supra necessariis rebus addiximus. Tertium ẽ locum
primum citimum:& proprium maiorem minoremue corpore:eo quod continet̃ esse non posse:non

minorem qui enim ambiret amplectereturqꝫ:nec maiorem quia in partem illam subsiduam corpus:
alterum posset inferri suffarcinariqꝫ:ita confieri:ut iam neqꝫ proprius:neqꝫ primus:neqꝫ citimus sit fu/
turus. Quartum est:ut locum a corpore collocato separabilem esse dicamus. Atqꝫ hæc nos ex successu
subeuntium corporum:& uicissitudinario reꝝ igressu egressuqꝫ ueꝝ esse supra docuimus. Postremū xxxi
quod affirmauerim est:ut quæcūqꝫ in loco sunt:aut superiori: aut in inferiori loco esse necesse. Subie/
ctis his hunc ad modum perspiciēda & reducenda sunt reliqua. Prorsus necesse ē:talem definitionem
afferre:qua tum argumenta contraria dissoluanť:tum ea quæ inesse uidenť loco asserere ac tueri pos/
simus. Inter hæc illud quoqꝫ manifestum obiter fiet:quidnam causæ fuerit : quod in ea re explicanda
enodandaqꝫ difficultatem & scrupulum pareat. Primum scire oportet nullā haberi posse de loco men/ xxxii
tionem:nisi motus localis aliquis haberetur:propterqꝫ id potissimum cœlum esse arbitramur in loco:
quia in motu sit & excitu maximo. Tria auté genera localis motus sunt: delatio auctio minutio. Nam
& in auctione rerum locus ex loco mutatur:& quod prius fuerat hic quodqꝫ dodrantem:uerbi gratia:
occupauerat loci: maiorem deinceps minoremue sibi locum adolescendo minuendoue comparauit.
Mox & illud quoqꝫ notatu dignum non ex,omnibus:quæ mouebantur uenisse nos in cognitionem
loci:sed ex iis modo quæ per se ac proprie mouebantur. Nam quæ per accidens mouentur: quemad/
modum proprie non mouentur:ita neqꝫ loco egere:neqꝫ loci in noticiam perducere poterant. Sed &
discrimen quoqꝫ non admodum tenue uisitur inter illa ipsamet:quæ per accidens mouenť:quædam
simul a toto subiectoue separaueris:ꝑ se moueri differiqꝫ possunt:ut corporis membra:ut nauiū claui.
Quædam non possunt:ut albedo:ut scia. Neutrum genus nos in primam loci cognitionem perrexit.
Sed ea dumtaxat occasionem momentumqꝫ præstitere:quæ per se ac proprie mouebantur. Per se aūt
mouentur:ea quæ disseparata disiunctaqꝫ sunt ab eo:quo continentur:eiqꝫ quod nihilominus tangūt
minime continuanť. At manus implexa uolumini scribendo seorsum ē a reliquo corpore: non tamē xxxiii
est a reliquo corpore separata:neqꝫ attigua brachio:sed continua est:proinde nemo secundum illā par/
tem:neqꝫ per se mouetur:neqꝫ in loco per se est. Verum quemadmodum ex iis:quæ per se mouenť ꝑ/
culdubio natura loci petenda promendaqꝫ est. Mouentur autem per se in mundo animalia. Num igi/
tur mundum esse animalis locum censueris: minime:num igitur aerem: nequaquam. Quamobrē:
quia probatum supra est locum:neqꝫ angustiorem:neqꝫ ampliorē esse posse:q̄ corpus locatum. Quis/
nam igitur erit locus. Calliæ peculiaris & proprius: profecto nullus alius nisi eius aeris extrema & ci/
tima pars:qua solus Callias ambitur:atqꝫ circūdať. Per id esse in aere:Calliam ueꝝ ē:per aerem in mun xxxiiii
do. Quo fit ut hic primus sit Calliæ locus. Quum ergo:id quod continet non est a re contēta seiunctū
auulsumue:sed iunctum plane continuatūqꝫ:ea res in loco esse:sed nō in suo toto putanda pars est: ut
manus:ut crus:ut thorax in corpore. Quum uero præciditur disseparaturue:ita tamen ut tāgat: tunc
in eo loco est:ubi continentis est finis. Hic iam neqꝫ pars est corporis contenti:quum sit extrarius:neqꝫ
arctior item aut capacior. Sed quoquo uersus æqualis & quadrās & cōsentiens finibus marginibusqꝫ
ambiētis corporis ultimis:q̄a contiguoꝝ extrema sunt simul. Plane partes:q̄ in toto sunt:nō ī toto:sed
cū toto mouenť:ea uero q̄ separata sunt in loco nō cū loco moueri ītelligunť. Sed occurrat aliq̄s:nōne
res quæ in uasis locanť:una cum loco ipso moueri uisunť:quotiēs uasa ipsa: utcūqꝫ mouēť: Verū uasa
non sunt loci quos quærimus proprii:quippe inclusis corporibus ampliora capacioraqꝫ: sed extrema:
hoc est concaua illa fictilium internaqꝫ facies:id maxime ac ꝓprie locus ē:utpote quæ habeat recæptis
rebus amplitudindem parem.

SI itaqꝫ uera sunt hæc:apertum est locum esse terminum rei continentis extremum quæ id xxxv
quod ipsa cōtinet tangit. Atqꝫ hoc etiā alia ratione mōstramus. Nā quū quattuor habeanť:
quorum aliq̄d necesse sit locum eē. Forma:materia:spatium inter rei continentis extremas
margines compræhensum :ipsi termini ultimi corporis continentis . Si de tribus nullum
esse locus: probať:id quod reliquum subsidet: locum uideri necesse ē. Sed enim materiam locum esse
non posse declarauimus supra euidentissime:errorem quoqꝫ illorū coarguimus:qui ꝙ & locos & for/
ma complecti contineriqꝫ uidebanť inscitia disputandi ratiocinandiqꝫ locum esse suspicati sunt formā.
Sane tametsi utrūqꝫ sit terminus:non tamen utrūqꝫ rei eiusdem est terminus: forma rei contentæ ter
minus est:locus utiqꝫ continentis. Equidem siquis de me id quærat præssius:neqꝫ terminum quidem
nuncupauerim formā: utpote quæ non sit superficies:sed ratio & id q̄d sub hoc uerbo: q̄d sit rem esse
percipitur:nisi quis dignationi eius hoc tribuat quatenus materiam fusam diffluentemqꝫ quasi coer
cet finibus & intra certos limites reuocat:ueluti norma quædam mensuraqꝫ rerum ac numerus. Reli xxxvi
quum est ut doceamus spacium illud:quod inter cauum uasis interiacet locum esse non posse. Sane ꝑ
uetus hæc opinio est:& eorum maxime affinis consentaneaqꝫ sententiæ: qui uacuum in rebus affin/
gunt:polluit uiguitqꝫ ea primum ætate Chrysippi:mox sub Epicuro emersit atqꝫ floruit. Asserunt im
pendio nonnulli idem quoqꝫ Platonem existimasse. Cæterum omnes ii qui de loco id sedulo sentiūt:
ut uerisimili argumēto nitantur lubrico tamen planeqꝫ uitioso atqꝫ falso mouentur. Quum enim in
cogitationem loci uenissent & abhibito sensu clarissime dep̄hēdissent: corpora continue alia atqꝫ alia
eodem in loco per alternationem & successum haberi ac recipi:iere cursu ut locum esse spatium illud ī
tercæptum marginibus dicerent:ꝙ unum idemqꝫ manens exciperet cōcedentia ac subeuntia uicibus
corpora quasi seiunctum & diuulsum a singulis quæ ingrederentur. Vt uero ita connixe opinarentur
uasa potissimum ī causa fuere. Quum enim intra eandem superficiem fictilis:quæ certis finibus circū

ſcribebať: interim aquã interim aerem includi contineriq; intuerenť:arbitrabãtur illud æquor: quod
intra illos fines coercituſq; iacebat:quodq; idem permanere ſemꝑ & abiũctum & ſolitariũ uidebať:eũ
ad modum:quo & ſupficies ipſa ſuccedẽtibus corporibus locum eẽ & cõcæptaculum oportere. Eſt ãt
indicium:quo mouenť fallitioſum ac tenue:nam ſi uas eſſe locus poſſet uacuus corpore:fortaſſe ſpaciũ
illud:qđ cõminiſcunť ꝓuidere:ac ſerere potuiſſent:nõ danť aũt id genus loca.Simulatq; enim egreſſus
dilapſuſq; humor eſt:obiter ſeſe aer inſinuat:atq; inde deriuatus eſt error:ꝙ dimẽſum illum ac ſpaciũ:
quod corporibus ſuum qbuſq; adiungiť innectiturq; corporibus:detrahũt & uendicãt loco : neq; ꝑſpi
ciunt oẽm dimenſum in loco eſſe:aliquo oportere:iccirco qa corpus quoq;:cui ſoli debeť dimenſus: &
ſpacium ſemꝑ in loco eſt. Declarãt:id uaſa ænea & quoquo uerſus obſæpta:qualia ſunt Clepſydræ: ex
iis ne ſtillicidia qdem eliquanť:niſi orificio altrinſecus aliquo adaperto : unde ſit aditus aeri ad eum lo
cum ſubinde implẽdum:quem aqua diffluendo uacuefeciſſent. Sed eo quoq; fallunť maxime ꝙ uaſo
rum ſuperficies caua nunq̃ adduciť.Nam ſi ut ueſicæ & utriculi ſolent uento:aut aqua dilapſa cõcide
ret ſolidareturq;:nõ tam facile opinor decæpti & ſeducti fuiſſent: ergo igiť deſpatio corporis mei atq;
aere illo quo ambior ſiccine imaginator.Quũ primũ me mouero ſuperficies:q̃ me operit & continet:
coaleſcit atq; diffundiť:& ſe in ſe ipſam:ut ita loquar iſinuat:eam uero ſupficiem:q̃: qa ſolidoꝝ corpo
rum ſit:coire & cõfundi nõ põt:corpus cõtinue aliquod tangit.Illi igiť corpus in eo ſpacio recipi autu
mant:ꝓindeq; ĩtra ſupficiem ſpacium illud ſeorſum haberi ſemꝑ ceu patorẽ:& amplitudinem q̃dam
condẽdis & hoſpitandis corporibus delegatam.

SEd ſtatuamus ĩquies aq̃ dilapſa nullũ corpus ingredi:nõne iacebit ĩtra ſuperficiẽ ſpaciũ ſe
paratũ? At Galene uir ſcilicet ſapiẽtiſſime accutiſſimeq;:nõne abſurda & futilis eorũ diſpu
tatio eſt:q ſummunt id qđ ĩ q̃ſtione diſcutiõeq; poniť.Quũ.n.q̃remus hoc ĩpum eẽ ne poſ
ſit ſpaciũ tale:extẽplo illud tute tibi cõſtituis & q̃le uolebas appingis:nulla id ꝓrſus ratione
communiens.Præterea rem ĩpoſſibilem poſtulas.Nihil enim aliud ẽ ingredientium & faceſſentium
corporum tollere ſucceſſionem:q̃ ĩpa corpora tollere:neq; aliud facis: q̃ ponis nec cœlum eſſe nec ter
ram neq; aliquod poſtremo eorum corporum quæ nunc habenť:neq; gigni ſubinde poſſe alia:ita effi
cis ut illud ſpacium:in quo nunc ſunt corpora:& in quo non amplius ſunt futura: relinquať ſolum in
rebus:hoc aũt eſſe non põt.Neq; igiť quod Galenus putat.Nam ſpacium ſine corpore nequit ſubſiſte
re:quin frangerentur potius diſſilirentq; æra q̃ corpore uacarent.Et enim uacuum inaneue nihil eſſe:
& uero uacuũ eẽ mox ꝓbabimus.Quur uero parietẽ putas undiq; uerſus ab aliquo corpore nõ poſſe
non tangi.Siquidem in hoc neceſſe non eſt uacuum admoliri.Dolium & craterẽ poſſe. Et enim ſimi
liter hunc ſemper aliquod corpus quaqua uerſus obit & tangit:differẽtia dumtaxat in figura eſt:ſed di
ces unde nam ſpacium illud ſi non eſt ſeparatũ a corpore.Intelligiť tamen quoquo mõ ſeorſum a cor
pore? Tu uero inquã:unde albedinem? unde nigritiam? Ea tam & ſi in contemplationem ueniũt ſine
corpore:nec tamen per ſe ſunt:nec a corporibus redempta abſoluta præciſa: ſed ſola eſt cogitatio:quæ
id comminiſcitur . Non enim idem eſt in hac aqua ipſa aquæ eſſentia & ipſæ dimenſiones aquæ.Pa
riter in hoc uino neq; in hoc aere.Sed & qualitates quoq; animo tantum ſequeſtratæ atq; adeo abiun
ctæ corporibus:non quidem ſeorſum habentur:ſed ſeorſum intelliguntur a nobis : qualitates ĩquam
illæ ſecundum quas eſt hoc aqua illud aer illud uinum adæque & ſpacium id quaſi per ſe ſolitariumq;
concipimus.Quum itaq; tria illa corpora in eodem ſpacio ſed uicibus conſidere:& ueluti caſtra metari
uiderent:quãuiſq; qualitatibus & natura diſſentiant:tantundem tamen æquoris incubare obtinereq;
uiderentur.Cõtingebat illos credere id quod ut aſſeuerantiſſime poſtea tuebantur ſpacium illud ad re
cæptis corporibus eſſe diuerſum.Nam & ſenſu id probari poſſe:quo ſcilicet nullum ẽ iudicium acrius
obtutuq; iſto gemino ſi intenderimus agnituros aerem qui poſt uinum ingrederetur: non qualitates
uini: ſed ſpacium idem occupaturum.Ita cum corpora per qualitates ſuas caliditatem frigiditatẽ can
dorem nigrorem in loco non ſint:ſed a ſpacio id ſilicet habeant: neceſſario ſpacium illud ueteres pro
loco corporum habuere.Cæterum nõ acute hoc:nec enim ſequitur ex ſpacio habent res ut ĩ loco ſint:
eſt igitur ſpacium locus . Quemadmodum non ſequitur : ex impetu habent res ut moueantur: eſt
igitur impetus motus. Hæ ſunt ferme cauſæ : quæ illius ſectæ homines in errorem præcipites ege
runt. At locum quidem non eſſe ſpacium illud : quod inter rei continentis terminos iacet manife
ſtarie palam fiet: ſi meminerimus earum proprietatum quæ nobis ſupra formula quadam agenti
bus ceu cõmunes deſcriptiunculæ indicatæ atq; adiunctæ ſunt loco. Ac primum quidem locus conti
net:continetur ſpacium. Locus a corporibus ſeperabilis diuiduuſq; eſt: ſpaciũ cum corporibus adeſt
abeſtq;.Diximus enim eũ qui ſine corpore ſpacium poſtulat uelit nolit uacuũ poſtulare.Diximus etiã
eandem neceſſario permanere amplitudinẽ ſpacii.Spacium diuerſorũ idẽ eſſe nõ poteſt.Itẽ locus nihil
ẽ corporis.Spaciũ minimo minus ipſum corpus ẽ.Præterea q locũ eſſe ſpaciũ aſſerit:nõ ſolũ corpus in
loco eẽ aſſerit: ſed ẽt locũ ĩ corpore: quũ aliquãto rectius dicať ſpaciũ ĩ corpore eẽ q̃ corpus ĩ ſpacio:qa
alteꝝ accidẽs eſt:q̃litas:ſubſtantia:alteꝝ corpus.Equidẽ perlubenter illud didicerim:quum corpus in
loco recipiť ſeruet retineatq; ſuã dimenſionẽ: eſt enim ſuus cuiq; menſus primũ: deinde ita in loco
recipitur:an abiiciat ſuã: atq; ita in eã modo quæ loci eſt recipiať.Si reſponderint:ſuã abiicere: doceãt:
qui fieri poſſit ut incolumi corpore dimenſiones corporis corrũpanť. Et hercules: quur ꝓprias exuat
ut alienas induat? ꝙ ſi utranq; ſeruatam & retentã uelint : q̃ ratione? quo digeſtu duas ſimul commi
ſerint? utram eſſe in altera dixerint:utram continere:utram contineri cenſuerint.Iam illud diſcrimen

rationis afferte: si esse simul duo corpora nequeunt: quãobrem opinemini duo spacia duas dimensiones posse. Nam cætera accidentium caliditas frigiditas albedo nigritia ĩpedimento non sunt: nec stat p ea: quo minus eodem in loco plura sint corpora. Nec enim molem aut amplitudinem qualitates: id genus habent: sed solæ dimensiones & spacia: quoniam uero illi hoc fortasse: tanq̃ sequens admitterent. Nostræ partes sunt: quæ refellere illos occæpimus hoc ipm q̃d sequẽs ẽ coarguere. Sciscitãdum ẽ igit̃ & q̃rendum de illis: num aucto ampliatoq; corpore augeant̃ & dimẽsus loci: necne. Si primum: posset enim qs facile credere magnitudinem augeri: quæ cõtinet ex alterius magnitudinis ĩcremẽto: non secus tamẽ id fuerit: atq; si pullum augeri de alimonia catuli crederet. Si secũdum: iam id nemo facile crediderit: q enim fieri põt: ut locus ille q auctis rebus ipse nõ est auctus: sit amplius capax rei maioris loco? Hæc aũt ratio in nos recurrere: aut retorqueri nõ põt: q ultimam corporis ambientis marginẽ locum esse statuimus. Non enim põt p se superficies augeri. Hæc fermæ sunt quæ nos seorsum contra eam sententiam excogitauimus.

xxxvii

Rationes uero qbus utit̃ Aristoteles: q̃q̃ subobscuriores uident̃ esse: conabimur tamẽ p fide saltem ĩstitutæ nobis cõmentationis mediocrẽ illis lucem inferre. Si inqt spatium ullũ p se eẽ naturaliter posset: & in se ipso manere: infinitos haberi locos oporteret. Quamobrem? Quoniã si uas aquæ aut aeris plenũ aliquo traducat̃: qcqd ĩ eo respectu de tota aq̃ statuit̃: idem in partibus aquæ spectabit̃. Quũ itaq; tota aqua in eo motu obtineat dimensionẽ suam & gerat partes quoq; in eodẽ motu suas quæq; dimẽsiones obtinebũt & gerẽt. Porro quocũq; delata fuerit amphora palam est habiturã spatiũ: aliqd eẽ ĩter cõtinentis aeris termĩos. Eius aũt spacii suas sibi portiões cum aqua: tum aquæ ptes habebũt. Sed collige obsecro uno in loco: q dimẽsiones & spacia habebunt̃. Primũ id q̃d uniuersa geret amphora: tum id q̃d tenebit aqua: q̃ pars est amphoræ: deinde q̃d partes aquæ singulæ nanciscent̃: præter hæc ad tota: q̃d aqua habebit in amphora: utpote q̃ in loco. i. in amphora & in ultimis cauæ supficiei terminis sit. Accedunt & ea: q̃ ad singulas partis sortito accõmodant̃ iis: si adieceris id q̃d est amphoræ totius: in eo q̃d corpus est: quẽadmodum & aqua: itẽ id quod partis est: in eo q̃d corpus ẽ pars: cõperies plurimas: atq; adeo infinitas eodẽ in loco dimẽsiones & spatia. Ego absurdius quiddam in partibus uideo: nam singulæ & in proprio aderunt loco: & in loco maioris partis cubabunt. Quumq; abeat sectio oĩs in infinitum: abibit in infinitum & ista locorum aggestio: enimuero si spacium locus esset: non sit dissentaneum putare singulas partes in loco eẽ p se: qa in suo quæq; spatio sita per se collocata uideret̃: quod quidem spacium totius loci pars esset. Ii uero q ultimũ continentis esse locũ uolunt: ut nos per accidens partem esse in loco constituunt: quia totũ in loco per se est. At ii qui spatium uniuersum illud interiacens faciunt locũ: qua rõne defenderint: ne ptes per se in loco esse uideant̃. Ita confit ut necesse sit locos singulis rebus infinitos adiungi. Euenit etiã ut locus in loco sit: nã spacium id: quod extremo illo ambitu cauoq; includitur: si translata alio amphora sit: erit in alio quoq; spacio: atq; ita in alio loco subinde collocatum. Num hæc incommoda sequunt̃ eos: qui ultimã continentis faciẽ locũ putant? Minime: sed quã ob causam? Quia si transferat̃ moueaturq; amphora haud cõcesserim scilicet aquã & aquæ ptes alium locũ esse occupaturas: quũ eadem superficies ĩ cauea maneat: quæ aq̃ amplectit̃: nec diuariet̃: ut spacia. Sed quæres si uinum & ptes in dolio translato eundẽ locũ occupãt quẽ anteq; occupabãt: quo pacto uerum sit id quod & dicit̃ frequenter uinum de atrio in penũ fuisse translatũ? Sane quũ ita trãsfert̃ doliũ: per se nõ mouet̃ uinum: quippe q̃d acqescat ĩ dolio: sed doliũ ipsum in quo uinũ est mouet̃ per se atq; transfert̃: id enĩ ĩ quo aer aqua uinũ aut aliud quippiam est locatũ: desert̃ moueturq;: nõ utiq; aer nõ aqua non partes. Hæc autẽ tũc moueri uident̃ quũ uicissim subeunt ac succedunt ĩ dolium. Quod si spaciũ locus foret una cum uasis: ipsa quoq; corpora per se & partes corporum mouerent̃: & ad exemplum uasorum dimensiones uarias & spacia obsiderẽt: & loca diuersa mutarent: & singulæ singulis locis distribuerent̃: non quidem per accidens: sed ita ut quisque locus pars sit loci maioris: atq; ille alius exinde maioris: eatenus dum ad amplissimum locum & ad capacissimum spatium ueniatur: inquo cœlum cõtineretur. Ita hercules hoc de opinione illa mirabile ceu corollariũ ferimus: locũ esse partẽ loci oportere: quẽadmodum dimensionis & spacii partem spatium esse & dimensionẽ oportet. Atq; hoc non illi quidẽ dicunt sed tanquã extrinsecus sequit̃. Illuc nunc recurrimus: uinum aut contendunt per se moueri quum absportat̃: & dudum ostẽdimus quot angustias adituri sint si id cõcesserint: aut fatebunt̃ quiescere. Sed o rem ridiculã. Thasiũ uinũ Athenas sine ullo motu perferri. Nõ enim reddere cãm discriminis possunt: quibus uidet̃ locus esse dimensio: quur uinum motis uegetibus p se moueri nõ possit: p accidẽs possit.

xxxviii

Satis hactenus dictum atq; adeo confectum & comprobatũ uidet̃: locum dimẽsionem aut spatium non posse. Demonstratum est etiam nec materiam eẽ nec formam. Nam extra ea quæ abunde a nobis superius in eam rem adducta meditataq; sunt: præterq; id q tam & si in materia quiescere corpora uideantur: quemadmodum & uidentur in loco: non tamen a materia abiunguntur: quemadmodum abiungunt̃ a loco: certe neq; similitudo ipsa responderit quadraueritue. Quũ enim de materia loquimur: id q̃d prius fuerat aqua nunc aerem uocamus. Quum uero de loco habet̃ mẽtio: ubi prius aqua fuerat: ibi nũc eẽ aerẽ dicimus. In plenũ si locus neq; materia neq; forma neq; spaciũ ẽ: necessario quarta res fuerit: cõtinẽtis scilicet corporis terminus ac limes extremus: secũdũ q̃d cõtento corpori circũsecus adiũgit̃ atq; cõmittit̃. Porro in loco corpus omne ẽ quod potest moueri delatione & quiescere. Dixi delatione ut cœleste corpus exciperem. Nec enim idem de-

xxxix

xl latio & circulatio est:in totum uidet̃ locus cognitu & cõpertu difficilis:& prorsus magna quædam res esse. Quum.n.multa sint:quæ ad eam naturam ꝓxime uideant̃ accedere:& quasi calcem urgere facile nimiꝫ in re tam uaria quasi fuligine ob oculos iacto:caligat & confundit̃ animus. Præcipue uero dimẽsiones & spatia metã ꝑmunt:atq; collimant:qa ꝓculdubio similitudine ambigũt cum loco affinitateq; maxima. Nam & ĩmobilia sunt:quẽadmodum locus primus:& diuersa corpora successim excipiunt condũtq;:ita plane ut locus solet:sed aperuimus iam rõnem captionis illius. Quum enim exeuntia & subeũtia corpora:quis diuersas affectiones:spacium tamẽ & dimẽsum æqualem in quẽ recipent̃ habe rent:arbitrabant̃:nõ æqualem mõ illum:sed unum atq; eũdem haberi seorsum corporibus recipiẽdis dicatum. Aliogn & ipsa successio corpoꝝ pp celeritatem oculos hoĩum ꝑstingebat. Aer quoq; adiuua bat & ꝓuehebat errorem:tanq̃ inuisus incorporeusq;. Ita illis non solum termini & extrema uasorum sed & spatium ĩteriacens locus esse necessario uidebat̃. Nam ĩteruallum illud:quod ĩ cauea est sine cor pore esse & plane uacuum putabant:quod ut dixi tenuitas aeris & gracilitas facit:ꝓpter quam elemen tum illud minorem sensum q̃ cætera inuehit:quæ pp insignem euidentiam sui facile dignoscunt̃ nec uisum effugiũt. Est aũt nõ uas uniuersum locus:sed introrsus extimũ caueæ. Huiusmodi locus nõ sim

xli pliciter:sed ꝑ accidẽs delatilis est. Nam corpus ipsum cuius ultimũ locus ẽ:ꝑ se defert̃:& quemadmo dum uas locus est delatilis:ita locus uas est immobile. Quum enim ĩ re mota mouet̃ quippiam:ut na uis in fluuio:id quod continet nauĩ similius est delato uasi q̃ loco. Nam locus suapte amat tenditq; esse ĩmobilis : & hercules merito quum terminus sit:& una cũ re adsit:cuius ẽ terminus. Sunt.n.extrema

xlii semꝑ cũ ea re cuius extrema sunt. Quare ex his oĩbus cõstituit̃ definitio cõpletissima absolutissimaq;: ut locus sit rei continẽtis extremũ:ĩmobile primũ ac citimũ. Proinde terra medium complexa mundi infimus locus eẽ uulgo existimat̃:extima uero atq; ultima cœli facies supræmus ac summus:atq; id ꝑ pterea ꝙ uterq; uidet̃ ĩmobilis. Sane unus reuera ĩmobilis est:alteꝝ sensus iudicat. In hæc loca mouẽt̃ ferũtur nutu suo grauia & leuia corpora. Leue ẽ quod sursum uersus sublime corripit̃. Graue qđ deor sum terræ caducum illidit̃. Infernum locum facit ipsum plane meditullium cardoq; mundi prætereq; terra:mox aer & aqua. Nam omne corpus graue:ab iis tribus elemẽtis circũdat̃:aut oĩbus:ut extantes in fluminibus lapides:aut duobus ut gradientia & nantia. Supernum facit ultimus cœli tergus:& siqđ deinceps est cœlo attiguum.

xliii ILlud itaq; corpus extra quod alterum corpus est ambiens:ĩ loco est. Illud uero extra quod nihil est:in loco nõ est. Quapropter terra q̃q̃ immota atq; una sede semꝑ hærens : tamẽ in loco ẽ:habet enim extrinsecus alteꝝ corpus quod se complectit̃. Corpus cœleste non est in loco: quia extra cœlũ nihil est amplius. Nã si aerẽ aquãue ad exemplũ cœli constituas:extra quæ nihil sit:neq; ipsa quoq; ĩ loco uiderent̃ esse. Dices qui potest cœlum localẽ motũ mouere si caret loco? An aliquo modo mouet̃ aliquo non mouet̃? Non mouetur secundum totum:quia toto quoq; non egreditur loco. Nam ea toto egrediuntur loco:quæ directo motu mouentur. At cœlum circulari mouetur. Atq; iis motus dũtaxat partium ẽ: & partibus sui quibusq; sunt loci. Nam globi sphæræq; omnes illæ in cœlo:quæ in se orbe toto recurrunt atq; uoluũtur : gradatim sibimet superlatæ ac uicis sim mutuis adhæsionibus nexæ: uicissim ergo proximi quæq; circuli superficie continentur. Ita locos alteræ alteris complexu illo compræhensuq; mutuo pariunt. Neq; totum igit̃ neq; uniuersum ĩ loco est:sed partes. Harum quædam in girum circulumq; torquentur:nonnullæ sursum ferunt̃:aliæ deor sum currunt. Sursum & deorsum aguntur:quæ aut raritudinem aut densitudinem agnoscunt. Cæte rum huic loco Eudemus in tertio rerum naturalium uolumine ad hunc ferme modũ occurit. Ipsum inquit uniuersum erit ne in loco :an non erit:an utrunq; dicendum. Certe in loco nõ erit: quum nihil sit extra quod ambiat:an si sit de illo identidem quæramus. Nec non erit. Nam astra & reliqua quæ ĩ tra extimum cœlum habentur:locabunt̃ proculdubio in illius extremis ea parte qua cõtinet. Sed quæ ita in aliquo sunt:in loco esse dicuntur. In quo autem partes sunt:in eo totum quoq; esse haberiq; opor tebit. Atq; ita totum erit in loco. Sed & alio quoq; modo uidet̃ esse alicubi totum : quia scilicet omne totum in partibus est. Verum esse alicubi multiplices habet significatus.

xliiii VT uero compertius & latius pateat:quẽadmodũ esse in loco aut nõ eẽ cœlũ oporteat:quæ dã paulo altius repetemus. Diximus retro aliq̃ eẽ ĩ loco potẽtia: in contrariũ eẽ actu nõnul la. Potẽtia ĩ loco sunt ꝑtes cõtinui:q̃ & separari possunt a toto. Sunt.n.ea in loco potẽtia:q̃ si separarent̃ præcidãturq; actu esse possunt ĩ loco. Ita quæ ante sepationẽ cõtinuæ sunt:sepa tiõe facta cõtiguæ ĩ acerui modũ habent̃. Actu ĩ loco sunt & ipsa cõtinua quũ ab aliquo corpor̃ cõtinẽ tur : et partes continuoꝝ quũ a toto dissep[er]ant̃. Item quædam habent̃ ĩ loco per se : ut corpora quæ delatu q̃ actu q̃ diminutu mouent̃. Quædã ꝑ accidẽs ut colores:ut aĩa. Hæc ĩ loco ꝑ se eẽ nõ possunt: qa nequeũt a subiecto disiungi:quẽadmodũ ꝑtes cõtinuoꝝ:quæ sola potestate ĩ loco sunt. Quonã igit̃

xlv mõ erit cœlũ ĩ loco? Nũ actu? At nullo forinsecus corpore cõtinet̃. Nũ potestate? At neq; nuq̃ contine bit̃? Nũ ꝑ se? At delatu moueri nõ põt. Nõ enim deferri & circũferri idẽ sunt:sed deferri est uniuersum locũ deserere:circũferri ẽ ĩ se eodẽ situ ꝑ eandẽ ãbitudinẽ recurrere. Nũ ꝑ accidẽs? Certe hoc Aristote les uoluit: ideq; sequunt̃ expositores. Ait.n.ꝑ accidẽs mouent̃ ut aĩa atq; cœlũ. Ego uero admodũ ue reor ne tueri Aristotelem hoc loco possimus : quominus sibiipsi pugnare uariareq; uideat̃. Hic idem esse per accidens & per ꝑtem facit supra:quũ ostenderet nihil eẽ ĩ se ipso ut in loco ꝑ se:cõcessit ꝑ partẽ non per accidens rem esse in se ipsa posse. Cæteꝝ fortasse hic fusius & generalius capit uerbũ ꝑ accidẽs

pro uerbo ꝑ aliud. Alioquin mos quoq; Aristotelicus ē generꝫ loco uti uocabulis specierum. Ac supra quidem alio significatu per partem accæpit: alio hic. Illic per partem dicit esse quum pars in parte recipitur. Hic contra quum totum in partibus. Quomodo igitˀ in loco per accidens cœlū mundusue erit? Nempe q̄a mundus non continuatione una tanq̄ mēbrorū coalitu inexuq; coiit: sed partes habet abiunctas quæ iniectu mutuo se attigūt: & mutuo complectuntˀ: ut globi quorum singuli singulos motus exercent: proptereaq; in loco sunt partes. Totum itidem in loco est sed per accidens. Est enim totū in partibus: & a partibus separari non potest: non tamen partes omnes ī loco sunt: quia non ambiuntˀ omnes. Nam circulus ultimus qui inerrabilis dicitur: utpote arcēs & continens cæteros: simpliciter in loco non est: sed penes interna quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni: & quoddam modo continetˀ penes externa omnino expers est loci. Sed & partes quoq; extremi globi eūdem sequuntur modum qui uniuerso debetur. Neq; enim illæ ī loco sunt actu neq; potentia: quum subiecto auelli nō possint. Sed neq; per se in loco sunt. Solum ergo siqua possunt: ꝑ accidēs possunt. Atq; hoc neq; adhuc quidem absolute. Non enim absolute ī loco per accidens extremus est orbis. Proinde quēadmodum ille est in loco per accidens totus: ita & partes constituendæ ī loco per accidēs sunt. Quūq; is penes interna tantum in loco sit: partes quoq; eandem rationē habebunt. Iā q̄ potest eē? ut uniuersum ī loco sit ꝓprie & absolute? quum id q̄d ita ē in loco semꝑ aliq̄d exterius: habeat: extra uniuersum nihil eē possit. Alioq̄n de suo nomine ceciderit: nec uniuersum amplius fuerit: si adderetˀ exterius aliq̄d: in quo cōpræhenderetˀ. At hercules q̄dnā esse extra uniuersum potest? non inane: non corpus. Nā corpus aut finitū fuerit aut īfinitū: sed finitū erit & illud ī loco: atq; ita ī īfinitū abibitˀ. Si īfinitū: ꝓmantˀ rationes: q̄bus id supra īpulimus. Quot si nō de nihilo est uetus opinio obire opireq; cœlū oīa: & esse oīa intra cœlū: & cœlū eē id q̄d uniuersum uocamus: forte neq; licuerit quidē: aliq̄d extra cœlū saltem fingere: quippe quod loci non egeat: sed in quo reliqua tanquam in loco coercita compræhensaq; sint. Locus uero nō est omne cœlum: sed dorsum interius: atq; ea pars tantum quæ ultima a cœlo citima terris proxime despicit mundum: & mortale corpus hoc tangit. Eo modo terra est in aqua: aqua in aere: aer in æthere: æther in cœlo: cœlum in nullo. xlvi

NVnc quod sumus polliciti præstandum est: ut eas rationes dilui posse monstremus: quibus merito addubitatum ueteribus est: quid nam de loco statui oporteret: nō est igitur necesse auctis corporibus augeri locum & indolescere. Nullus enim terminus rei ꝑ se diminui augeriue pōt: sed corpore ambiente ꝑ reciprocationem cōpræsso uel densendo ꝑ conculcationem adducto: atq; coercito: margines quoq; ipse quibus includitˀ terminaturq; ꝑ accidens coercentˀ: & comprimuntˀ. Ita fit ut ea quæ augentˀ maiorem & capaciorem locum indipiscantˀ: q̄ si locus spacium & interuallum foret: augeri ampliariq; ꝑ se utiq; posset: unde eueniebat: ut diximus: locum in loco esse oportere. Pūcti quoq; nullus est locus: quum neq; a subiecto separabilis sit: neq; ab ullo contineatˀ. Sed neq; duo corpora eodem in loco erunt: quum non sit corporeum spacium locus: immo neq; spacium q̄dem: sed terminus intra quem spatium est: nō seorsum abiunctimq;: sed semꝑ īplexū inexūq; corpori. Quare locus erit alicubi non ut in loco: sed ut terminus in ea re: cuius est terminus. Non enim omnia sunt in loco: sed corpora: atq; ea quoq; non omnia: sed ea solum quæ delatu mouentur. Feruntur quoq; in suos quæq; locos optima rōne. Nam quæ se mutuo quasi nexu: nec uiolēter tangunt: quæq; alterum includunt & implicant: uicissim cognata & congenera quodammodo sunt: ignis aeri affinitate coniungitur: aer humori: humor cognationi terrenæ consentit. Quum. n. in quoddam cōmune cōueniant quod intra se gerunt: facillime ī proxima & finitima uicibus permutantˀ. Ergo quæ ad cognata & congenera deferuntur: in proprios deferri locos uidentˀ: utpote a quibus contineantˀ & ambiantˀ. Quæ porro se tangunt mutuo: & in loco sunt & agunt patiūturq; mutuo. Partes uero quæ a toto non sunt desectæ abiunctæue: neq; in loco per se habentˀ: neq; mutuo agere patiue possunt: adæque in suis quæq; locis morantˀ: & q̄escunt rationaliter. Nam si ratio est ut ad cognata sibi quæq; & finitima deferantur: ratio etiam fuerit uti in cognatis elementis morentˀ: atq; consolidant: habeanturq; quasi partes corporis elementiq; continentis. Non quidem eo modo implicitæ atq; commissæ: quo partes in continuis cernuntur: idest quo aqua aquæ pars est: sed eo modo quo tangētia: sed dissita disseparataq; solēt. Mutuo autem sibi illa materiæ uicem præbent & mutuo cōmunicant cōmutanturq;: quāuis hoc non eadem omnibus formula contingat. Verum de hoc præssius disquisitiusq; in loco. Nunc descripte liquido explicari nō pōt: illud pro tempore satis est discere. Si materiam sibi mutuo exhibent præministrantq;: quēadmodum in toto partes continuoꝝ manent: ita ea quæ modo tangunt: simul coaluerit conuersione facta in elemētis: ad quæ mouentˀ eē mansura. Quot si spatium locus fuerat: quonā pacto corpora in proprios acta locos fuissent? quando corporibus non cuiusuis corporis ultimum naturalis est locus: sed ultimū cognati & finitimi elementi: quo nutu suo & motu spontali ferentˀ. Spatiū uero quum sit translatitiū indiscriminatum īdifferensq; nullum pōt esse naturalius & cognatius altero. Hactenus: ut sit & quid sit locus abūdanter dictum. xlvii xlviii xlix

COnsequens ab his est: ut de inani siue de uacuo agatˀ a physico. Qui enim locum esse dimēsum: & spatium putant: diffiniunt idem subiecto esse locum & uacuum ratione & cogitatione distare. Nam idem spacium quum est obsessum impletumq; corpore locū existimāt uacuum & inane quum uacat: ita uacuum nihil aliud esse definiunt: q̄ spacium absolutum carensq; corpore. Quāobrem ut dixi ad seriem doctrinæ interpraetatio hæc quoq; de uacuo pertient. l

Plane nobis ingrediendum est uia & rõne qua cœpimus:scrutandumq; sit ne uacuum:an secus: & ut sit:quemadmodum sit:& quidnam rerum sit.Primum afferenda sunt ea:quorum alia efficiunt ut uacuum non sit: alia ut esse uideatur in rebus.Sed & communes in eã rem sententiæ inuestigandæ sunt nobis:atque ita deinceps in reliqua procedendum.Sane ii qui uacuum nihil esse conantur ostendere: bona illi quidem mente uidentur esse:cæterum alia uia quã per ianuam nituntur. Non enim contra ipsam inanis naturam:quam ueteres tantis alioquin opibus communierant: directo congrediuntur pedemue ferunt:sed si quod illi errore aliquo uacuum esse arbitrabantur:ĩ eo laborant:ut id uacuum non esse demonstrent.Nam quum ĩtellectus & concæptio uacui in eo habeatur:ut sit spatium uacans sensili corpore:& etiam si aliqui aerem non esse corpus sensile iudicabant:proindeq; quod aeris plenũ esset: uacuum esse credebant.Necesse ẽ eum qui contra illam sententiam ordine disputaturus sit:non speciatim coarguere: aut incessere siquis seorsum aerẽ aut aliquid aliud esse uacuum dixerit : sed recta ipsum cardinem petere:commonstrareq; generatim uacuum ĩ rebus esse non posse. Superfluo igitur Anaxagoras constrictos inflatosq; proferebat utres: quibus insiliens aerem non esse resistentem ostenderet:argumento quoq; ad eandem rem de Clepsydris capto:quæ non ante ĩstilatum humorem admittunt:quam aer inclusus utcũq; diffletur facessatq;.Itaq; initurus cum secutoribus uacui prœlium: non ad id:quod quisq; separatim de re aliqua constituit flectenda torquendaue acies est:sed tenenda & dirigenda in uniuersum ad id:quod ipso nomine præferri & significari uidetur.Demonstrandum est igitur nobis:nullum eẽ spacium posse actu a corporibus separatum.Illud autem si sit:aut ĩsertum corporibus est:ita ut nullum sinat esse continuũ:aut extra cœlum habet̃ immensum quoddã & infinitũ inane:quod mundũ & ĩterna mundi cõplectitur.Sane ii modi duo eorũ sunt qui uacuũ introducunt. Alii ĩsititium rebus implexumq; & ĩterspersum p oẽs naturas uolũt : ut Democritus & Leucippus & pleriq; alii:cui sententiæ mox & Epicurus accessit.Ii cum id quod uere & quaqua uersus continuũ eẽt diuidi non posse arbitrarent̃:illã causam diuisionis corporũ afferebant:quia in rebus esset inane quoddã admixtũ.Alii(ut ueteres nonnulli)paratũ & coactũ extrinsecus putant cœlũ terramq; ambiẽs : cui sectæ se postea Zeno Citiensis addixit.

Estimandæ autem excutiendæq; primum sunt rationes eorum:qui uacuum intro ferunt. Motus ĩquiunt: cui loco sit opus:haberi nullus potest:nisi uacuum admittat̃.Loco autem opus est delationi & auctioni.Tollit̃ delatio primum:quia si res mota per uacuum nõ mouet̃:necessario per confertum:& plenum mouebitur. Corpus ergo per corpus mouebit̃: & totum corpus erit in toto corpore collocandum:& duo corpora eodem loco sedebũt.Quod si duo: quur & non plura concedimus? Non enim modo est oppletius:quia duplicatum sit q̃ prius: quũ unũ corpus implebat.Nam tunc & æque continuum erat & æque farctum:& tamen adhuc uidet̃ alterũ potuisse recipe. Quur ergo nõ iterato rursus alterum:& frequentato sæpius:alterũ possit recipere:atq; ita continue indentibus suffarcinantibusq; confieri:ut paruo in corpore recipiatur: colloceturq; maximũ. Nam prauitates multæ magnum quiddam integrant atq; conflãt.Non solum igitur æqualia sibi corpora:sed etiam inæqualia & ampliora recæperit.Plura enim æqualia recæpta quoddam inæquale constituũt:qd̃ subide & ĩ plura æq̃lia:& plura ĩ æq̃lia distrahi põt ac diuidi. Quare uacuũ sit oportet ĩ rebus si motũ esse uolumus.Victus hac ratiõe Melissus q uacuum esse non putabat: nihil moueri posse opinabatur.Auctionem quoq; non constare inani sublato uel patere intuitu.Nam auctio conficit̃ alimento in corpus usq;quaq; distributo atq; disperso.Hoc autem fieri non posse:nisi penetratu cibi coalescentis:& quoquo uersus accedentis atq; euntis in corpus.Quum uero alimentum omne sit corpus posset corpus alterum permeare:nisi uacuum quoddam corporibus esset ĩnexum.Ita illi de motu primam rationem inducunt.Sed & alia quoq; uia occurrũt:uideri aiunt nonnulla ita in se comprimi & tanquã subire:ut quãquã in minorem sese molem recipiunt:de substantia tamẽ eorum nihil abeat pereatue.Iam dolia quoq; tantũdem uini capere etiam si coniecti immissiq; sint utres:quasi uacuæ quædam habeantur sedes in uino:in quas sese res impulsæ applosæq; conferant:testimonio esse cinerem:q tantũdem aquæ excipit:quantum uas ipsum uacuum excæpisset.Demum corpora a corporibus diuisa esse non posse:nisi sese inane insinuasset:obstitissetq;:ne in unam omnia congeriem & massam naturæ coirent:cõfunderenturq;. Atq; huius potissimum disseparationis discretionisq; Pythagorici causæ faciũt uacuũ:cuius scilicet ĩteruẽtu dirẽptuq; fiat:ne corpora corporibus coalescant cõgermanescãtue. Quãq̃ hercules nõ satis id q cõstare possit ĩtelligo:utcũq; tamẽ affirmãt ĩfluere & inspirari mũdo:inflariq; uacuum de illo halitu extero: q circũfusus est cœlo.Præterea nec ipsam numerorũ naturam retineri constareue potuisse:immo neq; futuros qdem numeros unq̃ fuisse: nisi quæ inanitas interpollis unitates discriminasset. Atq; hæc afferi solẽt ab iis q uacuum astruũt.Contra quos aliqui queadmodũ perperam disputẽt: & qbus rationibus uelicent̃ initio diximus.

Os iam qui uerũ senserint arbitrabimur.Initiũ autem quæstionis aptissimũ iudico inuestigare qd res: q̃ de re agit̃ nomine ipso significet.Itẽ unus significatus:an plures eius nõis habeantur? Si unus:ut illud ipsum uideatur possit esse nec ne.Si plures qs illorũ sit:qs nõ sit ad id qd̃ quærimus accommodatus & uerus.Quot si nullus demõstrabitur uerus:concludendũ erit uocẽ cõmentitiam & uero ianem esse:quæ ita ferat̃:& cui subsita nulla res sit.Si itaq; sciscitauero:quidnam in appellatione uacui significari putent aliud respondebunt? quam locum significari in quo nullũ est corpus.Atq; hoc aliud est:q̃ dicere locũ in quo sit nihil? Nã idẽ quod corpus esse con-

ftituunt. Ergo si uacuum esse definiunt id in quo nullum sit corpus:corpus autem omne esse tactile ar
bitrant:omne uero tactile qd ẽ:grauitaté & leuitaté habet:syllogismo elicit uacuũ eẽ id:ĩ quo neq; gra
ue:neq; leue sit qcq̃. Ex his sequit pũctũ esse uacuũ oportere:quũ ĩ pũcto nihil sit nec graue:nec leue:q̃/ lviii
uisq; locũ in definitione adiũgant:nihil tamẽ ante pstabunt q̃ statuant utrum locũ esse uelint eũ:in quo
spaciũ sit concæptaculũ tactilis corporis. Ea propter aliqui definiendo eo spaciũ addiderũt ut uacuũ eẽt
spaciũ:non plenũ corpore tactili. Hũc in modũ scopulũ & laqueũ illũ euitant quidẽ:sed alteṝ inhærẽt:
& ĩcidunt lõge incõmodiorẽ extricabilioréq;. Si.n.spaciũ hoc aut colorẽ:aut sonum:aut q̃litatẽ aliquã
sine grauitate & leuitate suscipet:utrũ defendẽt uacuũ illud etiã tum eẽ atq; ita uacuũ:q̃ ẽ sub uisum au
ditum q; uenerit:eoq; fuerit sensile:an negabunt. At quomõ? Erit.n.aliqd nõ uacuũ:qd' alioqn non erit
plenũ corpore tactili. Nõ est aũt ĩpossibilis fictio:eẽ aliqd corpus:qd neq; graue:neq; leue:neq; tactile sit:
cuiusmodi cœleste mõstrabimus. Si qd itaq; tale corpus ut dixi esset ĩ locũ:inanis tamẽ locus foret:q̃uis
corpus uisile recæpisset. Quo circa nõnulli ne id fateri cogerent:diuerticulum inuenerũt:excogitata ra/ lix
tione queãdmodũ illis angustiis elaborent. Itaq; uacuũ eẽ spacium inqunt:in quo non sit actu qcq̃.i.in
quo nullum oĩno sit corpus:neq; natura corporea:neq; tactilis:neq; aliud genus sensilis. Cæterũ sequit
ex ea descriptione & quidẽ ipsis cõfitentibus uacuũ eẽ materiã:qppe quæ nullum actu sit corpus. Iidẽ &
locũ esse materiã putãt. Certe rectius illi q̃ pleriq; alii naturam corporis coalluere: accusandi tamẽ in eo
sunt:q; uacuum esse materiã crediderunt. Nã materia a rebus separari nõ põt nisi definitione. At uacuũ
si sit:separatum esse actu & abiũctũ oportet. Illi uero quærunt id qdem:sed ĩterquærendũ deserũt. Illud lx
autẽ prius est ut sciamus:hoc ipso quod separatũ dicit nõ posse cõstitui uacuũ. Supra expositus est no/
bis hic locus. Quum.n.demõstraremus spacium a corporibus seiunctum non posse locum esse:obiter
quoq; ratione atq; usu cõmuni neq; uacuũ esse posse ostendimus. Si.n.esse neqt spaciũ ullum sine cor/
pore:neq; locus utiq; erit spacium qd possit a corporibus separari:neq; erit spaciũ quod iã sit actu a cor/
poribus separatũ. Vacuũ uero atq; locus apud eos qui ita senserunt sola cogitatione definitioneq; diffe/
runt. Nã ut dictũ est locũ tunc ĩtelligimus:quũ recæptum est corpus:qa necesse est locũ esse alicuius cor
poris locum. Vacuũ tunc accipimus quum nõdum recæptũ est corpus:ita illi quum utrãq; rem spacii
abiunctione & separatione describerent:rationes quæ id uni eripiunt:eædem extorquebunt ab altero.
Quãuis igitur fortasse illa sufficiant: est tamen seorsum id nobis hoc loco fusius & exactius explican/
dum demõstrandumq; rõne:latius numerosiusq; cõscisso nullum eẽ uacuũ posse:neq; p se:neq; ita ad/
mixtum ĩ rebus:ut tenuiora ĩ crassioribus solent:qd genus aerem pferunt:quem quũ uacuũ esse con/
tendãt:ignorare uident uacuum nõ corpus:sed spaciũ corporis esse debere. Propterq; hoc uisum illis ẽ lxi
uacuum eẽ oportere:eodem argumento quo uisum est iis:qui locũ eẽ spaciũ ideo posuere:qa necessariũ
uidebat aliquã regionẽ haberi ĩ quã reciperent cõderenturq; corpora. Sane utriq; rõnes ducũt ex eisdẽ
locis:utriq;.n.de motu aggressiones & cõmentationes suas eliciunt. Nã uacuum esse asserunt cãm mo/
tus nõ simpliciter cãm:sed ut subiectum quãdam regionem:in qua corpora moueantur:atq; hoc nihil
aliud est q̃ dicere uacuum esse idem & locum. Si enim inquiunt non sit ita penetrari corpora oportere
& reliqua quæ supra attulimus.

QVoniam itaq; ex motu potissimũ colligunt esse uacuum:in rebus primũ hoc si placet adea/ lxii
mus discutiamusq;. Prorsus cuiusq; motus cãm arbitrari eẽ uacuum:neq; uerisimile ẽ:neq;
ipsi uolunt:Non enim alterationi opus est loco:in quo Melissum nos supra obiurgatione iu
sta incessuimus:sed neq; ad motum localem requiritur locus:possunt.n.succedere sibi mu/
tuo corpora:ita ut locos quæq; suos uicissim deserant:& in alienos idẽtidem migrent atq; ingrediant.
Cui rei obeundæ nihil hercules opus uacuo est aut spacio aliquo separato. Nam aqua tametsi neq; spa
cium:neque locum nouum requirit:partibus tamen difluctuantibus uicissimq; subeuntibus concedẽ/
tibusque:quod in reciprocationibus æstuque præterque & in uorticibus cernitur: moueri agitarique
constat. Quisnam igitur usus est uacui: ne corpus recipiatur in corpus. Si quem locum modo hæc
pars insedit eundem pars altera obtinuit? Secundum quod afferunt huiusmodi est. Si densentur cõ/ lxiii
primanturque corpora subesse uacuum oportere:in quod sese illa quasi recessu ad hunc usum para/
to recipiant. Hoc autem falsum est. Nam corpora ex amplo tumore in exiguum resident tenuioribus
corpusculis tãquam euanescentibus atque difflatis:aqua aere profligato:aer igni dipulso:terra expræs/
sis humoribus. Est enim semper subtile aliquod corpus admistum & insitum crassiori: cuius com/
præssu oblisum excluditur: hinc est ut ignis non possit comprimi: quũ sit tenuissimo corpore. Ter/
tium quod aiunt est hoc. Si quid augescit: aut corpus corpore penetratur: aut ascisscitur inanitas. Sa/
ne si auctionem capiunt pro quolibet magnitudinis incremento perspicue mentiuntur. Nam ple/
raque intumescunt & ampliantur: quibus nihil accedit accrescitue. Aqua enim quum in aerem tran/
sit: quamuisque nihil ei adiicitur:tamen moles ipsa dilatatur: & tumor attenditur. Si autem de ea au
ctione loquũtur:quæ ad animantem naturam pertinet:& quæ de alimento prouenit:sua sibi uoce:ipsi
sese reuincunt:atque arma sua incurrunt:nec alienis iam:sed plane suis opibus tenentur. Est enim ratio
ea quæ de auctione fit utcũque anceps & lubrica. Conari autem introducere uacuum ut cõmunem dif
ficultatem soluant:quo introducto nihilosecius hæreant: est ludibrio habere non asserere uacuum.
Volebãt seruare auctionem euitatis in commodis:quæ consequi uidebantur. Cæterum offendunt ad
illa potius q̃ caueant. Nã si alimentũ per inane corporis demeat:simul adiectio aliqua reliquo corpori
fit uide q̃ periclitetur ratio:aut non undiq; uersus augebit corpus:sed eatenus solũ ubi uacuæ illæ ptes

comparuerint:atq; ita non erit proprie auctio:aut ſi undiq; duorum alterum dederint:aut ubiq; uacuũ
eſſe corpus:aut corpus meare per corpus. Quod ſi utrũque abſurdum eſt:rurſum ex duobus utrũlibet
optáto:aut alimentum eſſe uacuum:aut partem nullam corporis augeri. Cedo nunc quale nam operæ-
precium feciſſe ſe putent:qui uacuum intulerunt:quia quemadmodum aliquid accideret reperire non
poterant:alioquin nonne ſe ipſos quoq; accuſant uecordiæ:ꝙ quum ad functionem augumenti uacuũ
eſſe neceſſarium prædicarent:uacuo tamen admiſſo auctionem tueri non poſſunt? Ratio etiam cinerũ
contra eos facit & commeat qui illa utuntur. Aut enim minus aquæ poſt cineres contineri oportebit ĩ
uaſe:nam uacuitates minores cum cineribus q̃ ante cineres habebuntur:aut ſi tantũdem: quod tamen
ſtatim q̃ ſit abſurdum apparet:neceſſarium erit:ut aqua per plenos cineres meet ac penetret. Quod etiã
illi recte autumant eſſe falſiſſimum. Iam ad id quod uolunt nullam ratiocinationem adiungunt. Non
enim quemadmodum eſſe uacuum poſſit oſtendunt:ſed repræhendunt in quibus addubitant & argu
mentis inſtãt:quæ neq; ipſi quidem recte diſſoluunt. Nos citra præſidium uacui difficultatibus omni-
bus abunde ſatiſfaciemus.

lxiiii N Vnc quoniam motus cauſam eſſe uacuum arbitrantur:id potiſſimum in præſentia penſicu
labimus. Et quia ut dictum eſt nonnulli uacuum inſeruntur atq; interſeminant rebus:nõ-
nulli ſeparatim & adaggeratum extrinſecus conſtituunt:æſtimemus primum: utrum ge-
nus hoc poſterius cauſam motus habere poſſit. Plane abſurdum ẽ motus cauſam uacuum
putare:quum ipſæ ſimplicium corporum naturæ motum ſuorum cauſæ apertiſſimæ uideantur. Qui
buſq; enim ſuu s naturaliſq; nixus eſt igni actus ad ſumma terræ ad ima ĩpetus. At uacuum quũ ſit in-
differens undiq;:quo pacto põt cauſa eſſe:ut res ſurſum aut deorſum ferant? quare ſi eẽt corpus ullũ in
uacuo:aut in oẽs partes diriperetur diſtrahereturq;:aut ubiq; acqeſceret. Equidẽ quietis cãm aliq̃to re-
ctius utriuſq; q̃ motus uacuo attribueris. Eadẽ ratio cõtra eos quoq; ualet:q locũ eſſe ſpaciũ ſeparatũ uo
lunt. Nã queãdmodũ naturalia corpora in ſuos locos aut ferant aut qeſcãt demõſtrare nõ poſſunt. Nos
uero q locum eſſe ultimũ cõtinentis corporis opinamur:ferri & quieſcere in illa ĩfinitima atq; congene
ra & quieſcere in eiſdẽ nullo labore ꝓbauimus: ſed ſpaciũ circũſecus ĩdifferens eſt:& caret omni diſcri-
mine. Qui.n.diſtabit ab ĩfimo ſupremũ in ſpacio? Porro nũc qa corpora:quæ ſurſum ſunt differũt ab
iis quæ deorſum morant: termini quoq; illorũ:qbus cognata corpora cõtinẽtur neceſſario:differunt.
Nõ.n.ut mathematici ſupficies ſuas:ita nos noſtras:ſeparatos eſſe dicimus locos:utpote quas naturali-
bus ineſſe corporibus & nũq̃ abſolui ab iis commeareue cõtendamus. Ii uero qui ſpaciũ dicunt locum
eſſe:cõfeſtim illud a naturalibus & ſimplicibus corporibus reuocãt. Nihil itaq; differat ſpaciũ quod ſit
lxv in igni:ab eo quod ſit in aqua: quum ſpaciũ illud nihil corporis ſit: ſed per ſe ac ſeorſum ĩtelligatur eo
modo quo cũ uacat. Dictum eſt.n.uacuum nihil aliud q̃ locum ſed priuatum corpore exiſtimari ab iis
qui ſpacio locũ definiunt. Si igit ſua cuiuſq; natura etiã motus eſt cauſa:ſpaciũ uero illud quod afferunt
motum oẽm tollit: ſimiliter quoq; tollet & uacuũ. Nõ eſt autẽ ſpacium illud:non erit igit & uacuum.
Quemadmodũ.n.ſimul atq; unum infert:alterũ quoq; neceſſe eſt ſit illatũ:ita ſimulatq; de rebus unũ
adimit:alterũ quoq; neceſſe eſt ſit ademptũ. Addit Ariſtoteles eum qui ſpacium eẽ locum prædicat:fate
ri oportere partes eſſe in loco per ſe. Sed qa nos id tractando loco ſemel expoſuimus:nõ magnopere eſt:
quur nobis denuo recurrendum ſit. Iis itaq; q ut motus eẽt uacuũ addiderũt:euenit e cõtrario nihil mo
lxvi ueri ſi uacuũ fuerit. Nã queãdmodũ nõnulli dicunt ideo terrã quieſcere:qa ea ſupficies intra quam clau
ditur indifferens ſit natura ambigente:& quo perpẽdat negãte:ita de uacuo ſentiendum eſſet. Non enĩ
poſſet eẽ quippiã in uacuo:quo res potius q̃ alio differri deberet. Nam uacuum quatenus uacuum eſt:
lxvii omnem differentiã abdicat. Præterea quũ motus oĩs aut uiolentus aut naturalis neceſſario ſit:ubi uero
uiolentus ẽ præceſſiſſe aliquẽ naturalem oporteat:oĩs enĩ uiolentus motus ẽ aliquo naturali poſterior:
& e cõuerſo ipſius naturalis.i.q ex altera parte naturali reſpondeat. Nõ.n.uiolentus eẽt niſi naturali con
trouerſim opponeret:ſimulatq; oſtenderimus motũ naturalẽ ĩ uacuo ſeruari & retineri nõ poſſe: palã
erit neq; uiolentum ullum poſſe. Age quonam pacto naturalis exercebitur motus in uacuo? quum in
uacuo infinitoq; nulla differentia conſtitui poſſit. Nam ſimul infinitum dicitur omnis ſitus:inferni ſu-
perni medii ſummi tolluntur:quorum tamen in ſuos quæq; corpora moueri perſpicuo cernimus. Si-
mul uero uacuum effertur differentia omnis adimitur. Quemadmodum.n.ipſius nihili nulla eſt diffe
rentia:ita neq; uacui ulla eſſe poteſt. Vacuum porro Democritus nõ ens & priuationẽ appellat. Quare
ſi motui naturali opus eſt diſcrimine & diuerſitate aliqua continentis:uacuo autem nulla poteſt ineſſe
maxime ſequens eſt:ut motus omnes tam naturales q̃ uiolenti aſſertione illa deficiant. Deſtruitur itaq;
motus ſi aſtruitur uacuum. Et hercules ueriſſimum fuerit:ut motus eſſe poſſit:amoliendum eſſe ua-
lxviii cuum non aſciſcendum. Sed q̃uis ſatis uideatur oſtenſum ex eo ꝙ naturalis motus in uacuo eſſe nõ po
teſt:uiolentum quoq; in uacuo defendi non poſſe: ſeorſum tamen eius quoq; rei puto reddendam eſſe
rationem. Motus omnis ui & contra naturam exercitus:quod genus iaculatio eſt:aut præſente atq; ad-
iuncta re quæ uim attulit:aut abſente remotaq; fit. Neutro modo haberi poteſt in uacuo. Nam propul
ſio illa atq; proiectio ſatis cauſæ non eſt ut quicq̃ agitetur & moueatur in uacuo. Res enim quæ ita mo
uetur ui autore & propulſore etiam num ceſſante: aut mouetur eo ꝙ aer qui ante miſſum iaculum ha
bebatur illo ĩpetu retro circũfluit atq; reciprocat:idq; ſucceſſu ſemper alterius aeris fit:atq; itidem alte-
rius quaſi idem opus urgentis:eatenus dum uis propulſiora faceſcendo ſeneſcendoq; deferat: aut eo ꝙ
aer iactu illo impulſus impellit:& conſequio arreptus adagitatuſque miſſis rebus pro uehiculo eſt.

Quum.n.mobilissimus sit: & natura cedens maxime & dissipabilis:omnī impulsu facillime pellitur:
simulq; excitus leuiter & tāq̄ cōmonitus itineris est ullo labore. Cæterum sed ultionē & sua sponte di-
labitur:motūq; eum:quem semel imbibit diutissime retinet:pernicior futurus:si res naturalē locū uer-
sus acta impactaq; fuerit:neutro genere tela mouebunt in uacuo. Sed neq; quū præsto est id quod pel-
lit trahitue dicere possunt fieri pulsionē ullam aut tractationē in uacuo. Non statim tormenta illa adhi
bemus percunctabimurq; motus illos uelint naturaliter? an cōtra naturā accidere? atq; ita ad easdē an-
gustias reuertent. Iam assignare nemo possit in uacuo:ubi nam quieturū quippiā sit: hic potissimū:an lxix
alibi. Nā si hic cōcedis:quur nō & ubiq; cōcesseris? ita quiescatur ī uacuo necesse est. Oportet.n.aut sem-
per ut quiescant ī uacuo res:aut semp ut moueant. Dices īpedimēto aliqd futurū in uacuo ne semp mo
ueri res possit: quod fortius & ualentius sit q̄ res quæ mouetur. Sed eodē nostra redibit oratio:sciscita-
bimur.n.quiescat uetale ualentius:at undenā:hoc loco:non alibi:an moueat. At queadmodū:si non sit
motus ī uacuo? aut quā ratione possit moramētū afferre? Præterea aiunt:nihil moueri p plenū:iccirco lxx
quoniā residere ī se atq; subire nō possunt ea:quæ uere plena sunt. Peruacuū posse:utpote in quo nulla
sit dissidentia:nullū impedimētū:quo fieri:ut p aerē qui uacuo finitimus est corpora facilius cōmeent:
per aquā ægrius: per terrā nullo mō:ergo quū in uacuo nihil sit gracilius aut cessilius altero: undiq; in
oēs tractus res ī uacuo different. Iidem aculei admouendi Chrysippo sunt:quærēdūq; quidnā iterstet:
quo minus euolet mundus ī uacuo:petatq; euagando oēs recessus & latebras uacui:& quur nam uelit
hac potissimum parte uacui:in qua iacet & sedet cœlum constituisse & stabiliuisse se mundum. Vt enī
ordo rerum & habitus ille omnia continens atq; modificans efficere possit ne positus in uacuo mūdus
distrahatur dilacereturq;. Nullam tamen afferunt causam:quur mundus cum illo habitu atq; ordine
uniuersus hac potissimum sede constiterit.

PRæterea uel argumēto illo patebit motū in uacuo exerceri non posse:q; uelocitas & tarditas lxxi
sine qs motus nō cōstat:in uacuo nō subsistit. Res mehercule euidētes & quæ nullius pba-
tionis indigeāt:ac primū quidē in iis corporibus:quæ q; de similaribus partibus cōponunt
homogenea appellari diximus:quæq; ad alteꝝ locū summū aut īfimū mouent. Duplicem
rōnē ppendimus:quur aliqdo inæquali cæleritate decursiones suas obeant peragantq; etiā si figura non
discrepat. Aut.n.id faciunt mediæ regiōes:p quas mouentur:ut huic p mare eundū:illi p cænosam sub
luuiem sit:huic p humorē:illi p aerē transitus:hic trāquillo nauiget:ille hyemanti atq; turbato:hic secū
do:ille aduerso uehat. Fit enī hac rōne maxime:ut corpora tantūdē itineris hæc segnius:illa uelocius cō
ficiant. Aut inæqtas ponderū. Nā ut cætera sint paria:quo quicq; grauius est:eo uisu celeritateq; pualet:
ut si duæ massæ:auri una:argēti altera p aerem deferant. Verū de differētia grauiū & leuiū habebitur
mox mētio peculiaris in loco. Nunc de iis corporibus agendū:p quæ grauia mouent & leuia. Si igit ho
rum fuerit alterū crassius:alterū tenuius:proculdubio res quæ sint pari tum figura tum pōdere: tātū-
dem æquoris per tenue q̄ per crassum uelocius per agent. Nō.n.æque facile est aquā & aerē scindere.
Destinet globulus æris qui centenariā lineā motu suo transabire & decurrere debeat. Nō.n.p aerem id
mensus q̄ p aquam facilius celeriusq; transmittat:qui tanto celerius quāto aer est:q̄ aqua dilutior. Sed
& proportio quoq; tēpoꝝ illorū intra quæ mouebit tanta plane fuerit:quāta & corporū:per quæ tran
seundū est. Nā qua proportione aer comparatur ad aquā:eadē tp̄s ī quo per aerē quicq; defertur respō-
det ad tp̄s. In quo per aquā id fit. Quanto enim aer rarior solutiorq; q̄ aqua est:tanto alterum tēpus alte
ro breuius uidetur. Contraq;:queadmodū tp̄s habet ad tp̄s:ita corpus ad corpus. His ita propositis ma
nifestum est nullā afferri posse ī uacuo proportionē subtilitatis ad plenum:utpote quo id nullo modo
sit corpus. Quod si quē responsum habet proportionis plenum ad uaccuū:eūdem tp̄s in quo per plenū
iter fit:habet ad tempus in quo per uacuum meatur. Plenum autem & uacuum nulla proportione iun
guntur; Profecto neq; tempus & tēpus proportione ulla iungentur. At finiti cuiusq; tēporis ad quodq;
tempus proportio aliqua est. Illud itaq; tempus cum quo nulla societas proportionis habebitur: tem-
pus esse non poterit. Erunt ergo res aliquæ:quæ sine tempore mouebuntur:idq; concedendum in ua-
cuo est:aut quod uero propius fuerit: neq; mouebuntur quidem:quum motus omnis tempore absol
uatur. Et ut faciliora uideantur:ea quæ diximus subiectum sit tribus horis: pōdus aliquod per aerem lxxii
qua tenuissimus est centumpedalem magnitudinem decurrisse: quæro quanto nam tempore eadem
mensura fuisset confecta per uacuum? Si sexquihora responderis atq; ita concesseris moram eius tem-
poris in quo facta delatio per aerem est:proportione illa maiorem haberi:cōtinuo quoq; fateri cogeris:
aerem esse altero tanto q̄ uacuum crassiorem. Siue item tripla siue decupla:siue millesima dixeris:eadē
euentura incommoda sunt. Nulla enim proportio ad uacuum potest uel fingi: sed quantācūque attu-
leris in infinitū residebit:excediq; poterit. Quot siquis adhuc contenderit pondera in uacuo moueri tē
pore oportere: sciat se alios laqueos inhæsurum. Percurrat lapis magnitudinem centum pedum hora
una per uacuum: per aerem duabus tantūdem: quia per aerem proculdubio plus temporis sumptita-
tur: quæro? hora una partem aeris aliquam confecerit? Et negari non potest: sit ea pars quantalubet:
sit dimidium: mouebitur ergo æquali tempore per plenum & uacuum:quod statim absurdum est:
Quamobrem sequitur: & quidem absurdius aliud: plenum ad plenum eandem habiturum propor-
tionem temporum. Exempli causa. Semistadium aeris ad stadium aeris: quū plenū ad uacuū.i.stadiū
aeris ad stadium uacui. Nam quemadmodum hora una stadium uacui: duabus: stadium aeris per-
curritur:ita ad eandē proportionē semistadiū aeris:aut qcūq; alius modus & stadium aeris pcurretur.

lxxiii Hactenus Ariſtoteles cogētiſſimis & neceſſariis rōnibus cōtra aſſertores uacui diſputat: p̄ter hæc quæ
ille adiicit: nec cōfeſſa nec prorſus uera ſunt: ſupq; obſcura & ſalebroſa & quæ tū audiēti tū legenti con⸗
ſueuerint ſupfluam morā īferre. Quod genus neq; ad hoc noſtrū inſtitutū magnope ptinet: & ab hac
breuitate īterp̄tandi remotū eſt: alioqn hunc locū: ſicui noſcēdi hæc quoq; ſtudiū & ocium ſuppetit ex⸗
poſitoribus aditis diligētiſſime tractatū & explanatū inueniet. Quum igit̃ hæc diſſentanea: & naturæ
pugnātia uideant̃: tollēda ea ſnīa eſt unde illa ſeq & proficiſci noſcunt̃. Porro argumēta quæ ī hoc ſu⸗
pra adhibuimus certis cōcluſiōibus ad cōfeſſum liquidūq; perducūt. Eoꝝ ſumma ī eo atq; cardo eſt: q
quum cuilibet motui opus tēpore ſit: eū quoq; motū: q in uacuo cōſtituit̃ ſuū habere tp̄s oporteat. Tē⸗
poris aūt oīs ad tempus utiq; ſi utrumq; ſit finitum habetur ꝓportio aliq̄. Talis igit̃ ſit neceſſe ē uacui
ad plenum proportio: qualis eius ē temporis: in quo per uacuuum magnitudo aliqua decurrit̃ ad tem
pus: in quo per plenum id fit.

lxxiiii HAnc itaq; motus inæq̄bilis cām de duabus alterā tollūt ii q uacuum ītuunt̃ aſſerere: ſed neq;
illā tuent̃: quæ de pōderū diſcrimine & momētis corpoꝝ naſcit̃. Nec. n. dici pōt ī uacuo ha⸗
beri aliqd: qđ aut cōtra tendēdo: aut ceſſando ſedēdoq; inæq̄litatē motuum faciat. Quid enī
ſit ſedentariū quid irrequietū in uacuo: aut qſnā motus fruſtello & ſegmento uacui accidat.
Præterea nōne cerdōes ſaltē hoc ſciunt. qđ illi tueri nō poſſunt: excuſſores fabri ferrarii aurifices lixæ
nautæ piſcatores oēs poſtremo q utcūq; ſedem uel officiū tenent ī mari aut uictū īdidē capiūt: quotiens
aut ꝑpendiculū cōſulunt: aut trutinā librant: aut euerriclū & gaſapā īmergūt: aut anchoras iaciūt: ſi uer
bi gratia īterrogentur: quur per idē mare anchora decē pōdo & anchora triūpōdo ī eandē altitudinem
iſſæ: ī eandē effigiem deformatæ: tēpore tamē inæq̄li deſcendāt: hæc celerius: illa tardius hæreat fundo.
Reſpōdebunt opīor Hercules nō ſine riſu dignā. ſ. quæſtionem de qua ad Apollinē referat̃: quur decē
pondo ſint grauiora q̄ tria. Cæteꝝ hanc cām reddere illi non poterunt eruditi alioquin & ſapiētes uiri.
Et ſi in uacuo plumbi maſſæ & pumicis moueant̃ aut æqualiter moueri cōcedēt: aut nullā rationem
habebunt: quur plumbea uelocius moueatur. In pleno autē neceſſe ē moueri uelocius quicquid eſt gra
uius: qa ſcīdit ui & niſu maiore ſubiectū: ſiue aquā id ſiue aerē ſtatuamus. At in uacuo non ocyus ferrū
q̄ ſuber corruit? Quū uacuū utriq; cedat æqualiter: ſed neq; cedat qdē: quū. n. id nihil ſit: ſubtili hoīs ē:
putare uacuū cedere: ita fit ut differētia grauiū & leuiū. i. reꝝ momēta tollant̃: & qđ ſequens eſt oībus
quæ mouent̃ æqualis & indiſcriminata uolucritas accidat. Quod ſi hæc picula ſunt & cōſtare non poſ
ſunt: declinādā tibi eam ſnīam cenſeo: de qua creant̃. Sed dixerit aliqs differētiam quæ poſſet ex figura
cōſtitui ſupſtitem illis adhuc uideri. Nā quæri ſolet. Quāobrē plumbū in latitudinē deſectū & deminu
tum in laminas fluitet: coactū in maſſam aut in longitudinē tereti ambitu diffuſum eſſe pondere iniqo
re mergat̃? Ac nos qdem facile poſſumus illam rationem afferre: q laminæ inuectu aquæ uel aeris mul
ti: quem amplitudine orarum ſub ſe colligunt facile inſident in ſummoque reſtitant: & defenduntur a
merſu præſidio figuræ inefficacis ſcindendo & piſſuendo ſubiecto. Aliæ uero formæ quibus ille obtu
ſus & hebetatus nō obſtat: quia per anguſtias coeuntiū marginū minus inſtrati moliminis amplectun
tur propelluntue: ad inſtar mucronis facile adaperiunt & diſſecant parte qua ingruunt: præcipue ue⸗
ro aer id ſentit: utpote inter elementa fluxiſſimum atq; molliſſimum. Vtrum uero illi quoq; hanc cām
reddere poſſint ipſi uiderint ego nō perſpicio. Hoc idē ī attomis q̄ri de Epicuro poteſt: uelitī æquali ue
locitate moueri illas an æquali. Si inæquali rōnē deſydero. Si æq̄li reqro cōſtātiā oſtendat quonā pacto
continuabunt & aſſequent̃ ſeſe illæ uiciſſim atq; cōpræhēdent: aut qūo ad īſertū cōplexūq; mutuū ue⸗
niēt: ut ſubīde res alias quēadmodū ipſe p̄dicat concurſu illo ꝓgenerent. Doceat q poſſit hoc fieri: æq̄li
motu ꝓmiſcue oībus dato. Patet igit̃ uacuū argumēto motus nō aſciſci: ſed tolli.

lxxv lxxvi SEd etſi citra reſpectū motus ipſam per ſe naturam uacui æſtimans: uere uacuam eſſe compe
rimus. Quum igitur corpus ſubire per corpus nequeat: ſi corpus addatur in corpus: neceſſe
eſt partem aliquam eius quod additur cedere ingredienti: & tantum indidem abire q̄tum
acceſſit: atq; hoc in nonnullis apertiſſime cernitur. Nam ſi lapidem in aquam miſeris: tantū
aquæ recedet: quanta eſt lapidis moles: in aliis quoque quāquam minus id ſenſu percipit̃: poteſt tamen
quibuſdam argumentis facile coniectatio elici. In hydraulis hoc eſt in iis inſtrumentis quæ ad aquam
mouentur: quotiens aqua iis aere ac ſpiritu oppletis infunditur: lingulæ tibiarum intrinſecus foramini
bus additæ meantis aeris tranſitum indicant ſonitu. Is ad exitum properans feſtinanſque ad ora inſtru
menti ſtrepitum ciet. Quod ſi nullam dederis regionem: in quam coniecto alio corpore pulſi aeris par
tes euadant: aut compræſſum reſidebit in ſeſe: tumoremque priſtinum coeundo & denſendo quaſi p̄⸗
cinget: quatenus uas tantum inditi corporis capiat: quantum aeri abiit molis: aut frangetur & diſſiliet
potius q̄ alterum corpus excipiat. Hæc adeo manifeſta omnibus: adeo ſingulis horis & uulgo com⸗
perta: aut non uident illi aut uidere diſſimulant. Sed ad propoſitum ſtatuatur corpus in uacuo: abi
bit ne recedetque de uacuo tantum: quantus eſt ingreſſi corporis modus: quod eſt ridiculum: an
manebit etiam pars illa uacui: poſtquam recæptum eſt corpus? At quo modo? Nonne hoc admi⸗
rabile: niſi forte magis impoſſibile: per corpus illud recæptum æquale uacui ſpacium penetrare?
Quod ſi dixeris poſſe penetrare uacuum: quia nihil eſt uacuum: hoc ipſum eſt: quod uolebam te⸗
nere. Si uero naturam in eo quādam haberi contendunt: qua ſpacium quoddam ſit in tris dimenſio⸗
nes porrectum ac fuſum: nullo modo efficere aut conſequi poterunt: ut res per ſpacium illud deferant̃.
Sit enim hoc modo inconueniēs par: uacuum dicere meare p corpus: & aquā aut aerem dicere. Nā q̄q̄

calida hæc aut frigida sint:grauia: leuia:aut aliter id genus affecta : uacuum non sit : non tamen id eo
ualet:ut illa se mutuo penetrare non possint uacuum possit:sed ut dictum est supra : habent a spaciis &
dimensionibus corpora:ut sint in loco:q̃uisq; ab aliis accidentibus spacia non uideantur abiuncta:defi-
nitione tamen cogitationeq; dissident. Nõ enim propterea lapis tantum loci obsidet:quia candidus ni-
gerue sit:calidus:frigidus:grauis:leuis:sed quia eius dimensus sit tantus:q̃q̃ uero corpora per grauitatẽ
in locos suos feruntur:simul tamen tenuerunt illos:per ampl tudines suas & spacia esse dicuntur in lo-
co. Tumor enim solus ex iis quæ corpori insunt ad rationem hãc pertinet: non grauitas:non leuitas po
stremo affectio illa uel qualitas. Nam si lapis exempli gratia cubus.i.figura tesserarum a cæteris acciden
tibus absolui posset:sola amplitudine atq; mensu retento:tantũdem regiõis occuparet : quãtũ cũ oĩbus
accidentibus occupat:q̃re si in uacuo quoq; fingaꝛ esse:tantũdem loci obtinebit : siue cum qualitatibus
siue absq; qualitatibus intelligaꝛ. Atq; tunc quæro ab illis quidnam differet corpus hoc cubum:ab æq̃-
li uacuo:atq; loco? Et Hercules si duo hæc in eodem sunt:quur non tria & quattuor demumq; ĩfinita? lxxvii
Et ut repetendo demõstrationis huius uim colligere planius possis:qui corpus in uacuo esse contendũt
spacium in spacio collocatum esse contendunt. Nam neq; uacuum cedere potest:quum nihil sit:& cor-
pus ex solo habet spacio ut in loco sit:sed & corpus fatebunꝛ in corpore. Quum enĩ nõ ex accidentibus
reliquis:sed ex tumore & amplitudine corpora nanciscanꝛ ut sint in loco: si tumor esse poterit ĩ tumo-
re:reliqua accidentia non uetabunt:ne sit corpus in corpore. Quare si absurdũ est haberi corpus in cor-
pore:absurdum erit haberi corpus in uacuo. Nã corpus in uacuo facit:ut in tumore sit tumor. Tumor
in tumore causæ est:ut sit corpus in corpore:hunc in modũ eliciꝛ superfluo ac temere uacuum propter
illam rõnem adhibitum fuisse:ut corpora quæ se ipsa condere & recipere non possent in se:haberẽt ua-
cuum in quod reciperenꝛ: sed & hinc uel clarius constabit uacuum superfluere. Nã si cuiusq; rei dimen lxxviii
sus qui a qualitatibus saltem ratione distrahitur:nihil differt a uacuo: corpora autem quum mouenꝛ
una cum suis quæq; dimensionibus mouenꝛ: quidnam corporibus opus est:spaciis dimensionibusq;
non suis? Si.n.ut quicq; dimẽsionem habet & spacium ita indiget alterius dimensionis & spacii:ipsum
quoq; uacuũ:quod secundum illos dimensionem habet & spaciũ:alteram subinde sibi dimensionẽ &
spaciũ coaptabit : atq; hæc deinceps aliam ad usq; ĩfinitum. Hactenus illud egimus:ut probaremus
uacuũ separatum non posse constitui.

NVnc ne illud quoq; posse constare:q̃d rebus insertũ distributũq; diciꝛ. Sunt.n.q id ex cõpres- lxxix
sione ampliationeq; corporũ colligãt. Nã si cõpressio inquiũt ẽ quotiẽs corpus ex amplo tu-
more in exiguũ residet:ampliatio quotiẽs de exiguo in ãplũ attolliꝛ: necessariũ uideri uacuũ
esse rebus ĩmixtũ:in q̃d & dẽsentia abeant & rarescentia diffundanꝛ. Neq; cõpræssionẽ mõ
ampliationẽq; adimi sublato inani:sed cæteros itidẽ motus. Quũ.n.quippiã moueꝛ ĩ loco:corpora cir-
cũstãtia ꝑ quæ transitũ facit coguntꝛ ĩ angustũ:& quasi coercent se ut aditũ nouo tãq̃ hospiti faciãt : atq;
ita uacuã regionem relinquũt:q̃le sæpe aĩaduertimus fieri:quũ q̃s per cõfertissimã multitudinẽ iturus
hinc atq; illic populo decedẽte trãsmittiꝛ:ꝙ si corporibus inane nõ eẽt ĩbibitũ :sequereꝛ una re loco mo
ta mutare orbẽ fluctuareq; uniuersum. Et quũ ꝓxima a ꝓximis q̃q; corporibus pellerenꝛ:cœlũ quoq;
ipsum elidi ꝓindeq; mũdo egredi & quasi circũfluere oporteret:q̃d ĩ natabulis & urmãtiũ uasis cerniꝛ:
cum in iis aliq̃d corpus moueꝛ. Atq; huic sñiæ aderat Xuthus ignorãs reciprocationẽ:successionẽq; cor
porũ in eodẽ loco nõ solũ fieri motu circulari solere:q̃d ille quoq; uidebat:erat.n.illustrius q̃ ut cõniue-
ri posset:sed & motu quoq; directo. Tantũ paulo obscurius:dicebat & illud Xuthus. Nisi uacuũ asciscere
tur:corpora in cõuersionibus æqualẽ eẽ amplitudinẽ retentura:ita ex aquæ sextario sextariũ aquæ exti-
turũ. Nã q ampliari poterit:si regione & loco caruerit:in quẽ dilateꝛ atq; fundaꝛ : nisi q̃s orbem uniuer-
sum ut dixi defluctuare & exagitari cõcesserit. Et dum uacuũ minus cupit uitare ĩcidere uelit in maius:
Nã quo deciderit aut obsecro fluctuauerit mũdus? In corpore certe nõ poterit:in uacuo igiꝛ quod cir-
cũfundaꝛ mundo. Plane rarescẽdo corpora ampliari cõstat argumento uastorum:quæ aere aut liquo-
re:plus nimio rarescente dissiliunt. Nam musti quoq; dolia humore largius difflato euaporatoq; inte-
rim disrumpunꝛ. Vbi nam igiꝛ amplificatæ res reciperentur:nisi continens quasi decederet:& ĩ uacuas
sedes sese conferret.

VErum si uacuũ corporibus ita ĩsitũ putãt:ut in raro corpore spacia quædã inania separatim lxxx
habeanꝛ quæ possint corpus excipe: easdẽ excitabimus rationes:q̃bus supra:& loci:& uacui
separatim autores coarguimus. Nec releuabit illas remedium ꝙ distructum & qua cæsim
deminutum dicatur:qua correctione illi contra difficultates eas se communiunt:quibus oc
cursum est iis:qui coactum illud & solidum abiunxere corporibus. Vtriq; enim uidentur spacium se- lxxxi
paratum admittere. Quod si non separatum:sed insertum:& ut ita dicam dilutum ĩfusum insp̃sumq;
raris corporibus uolunt:quãquam uerisimilius aliquanto non tamen uere loquuntur: primum ex ea
sententia euenit:ut uacuum non cuiusq; delationis causa sit:sed eius dũtaxat quæ superna spectat. Nam
si id in quo uacui plus inest:rarius leuiusque esse necesse est:quæ autem rariora leuioraque sunt : sur-
sum etiam facilius migrant : eius delationis tantum qua in sublime nisus est : causa relinquitur ua-
cuo. Ea propter & ignem esse rarissimum putant : quia sursum celerrime deuolat. Propterea non
quemadmodum locus causa motus est : ita uacuum causam esse faciunt motus : sed quemadmo-
dum utres retibus innexi eo ꝙ ipsi fluitant : retia quoque in summo constituunt:ita & uacuum eo
ꝙ ipsum sursum fertur : substentat & leuat etiam rara corpora. At quo modo ferri uacuum quem

esse loum uacuo arbitrantũr? Certe dari alterũ uacuum est necesse:in quo uacuũ qđ fertur in motuq; est:recipiat. Sed satisfaciat uacuũ motui leuiũ:grauibus quo modo satisfaciet:quã afferũt cãm:quur illa deorsum ꝑcipitẽtur & ruant? Nõ.n.cõsequio trahunt a uacuo quẽadmodũ leuia. Quam igit cãm afferũt? Nũ naturã? Ac poterãt hoc idẽ de leuibus dicere:deq; iis q̃ sursum ĩcedũt. Deĩde si quo qcq; rarius & inanius est:eo ocyus euolat:manifestũ ẽ ipsum inane eẽ ocyssime euolaturũ. At ĩ uacuo motũ ocyssimũ assignare nõ licet:neq; tp̃s oĩno ullũ:in quo motus ille exerceat. Nã simul tẽpus dederis: uacuũ ꝓportionẽ habebit ad plenũ. Quod si dixerint uacuũ p se moueri aut euolare nõ posse:quũ ea lege corporibus additũ ĩsertumq; sit:ut nũq̃ ab illis separet:doceãt nos:quũ densentia corpora cõtrahunt: utrum excludãt & exprimãt uacuũ an retineãt. Si excludũt:palã est uacuũ p se moueri posse:si retinent:qđ ergo cõferet ad cõpressionem? si ẽt cõdensatis corporibus uacuũ subest adæq; ut prius. Cũ.n.uacuũ illi ad cõdensationẽ maxĩe necessariũ opinẽtur:ut ĩ illud coacta cõstrictaq; corpora sese recipiãt: qui fieri põt:ut tum ante tũ post densationẽ tantũdẽ insit corporibus uacui? Et si fieri illud põt:qũo tuebunt ne tantũdem molis & amplitudinis habeãt:quãtũ anteq̃ cõdensuissent:si neq; corporis qcq̃:neq; uacui ulla ps abest? Itẽ qũo uetabunt:ne densari corpora ĩ infinitũ possint:si sp tãtũdẽ uacui subsitũ ẽ. Quod si abire aut decedere uacuũ cõpressione facta cõcesserint:quonã abibit? quo pacto mouebit? qualis nã motus erit uacuo naturalis. Nimirum dicant illud oportet:qui leuibus debet. At quomodo fiet in tẽpore:uelocitates certe comparari nõ possunt.

82 83 84

SEd quoniã uerisimile est qđ putãt:uacuum eẽ constituendũ in rebus ut densentia & compssio fieri possit:uidet ĩ præsentia indicãdũ:quẽadmodũ nobis sine ope uacui condensatio fit superstes. Equidẽ primũ id facillime ac breuissime possem refellere:uacuũ nõ esse necessariũ argumẽto illo quod afferũt:ꝙ cũ aqua mutat in aerẽ:maior uisit aeris amplitudo:qa:qđ & notari uelim:nihil uidet obstare quin e cõtrario alius aer alio loco eadẽ mẽsura cõuerti possit in aquã: atq; ita p hæc cõsarcinato qđ lacessitũ fuisset:par utriq; rõ fiat:quasi rep̃hensione q̃dã & cõpensatiõe naturæ:quæ ĩstituit ut utriusq; elemẽti modus æquamento amplitudinis utcũq; facto:naturali hac uicissitudine solidet. Sed cõmodius & dignius tãta re puto recensere id altiusculẽ & rationibus addicere necessariis:& sumptis ex iis quæ confessa olim & cõprobata sunt nobis:ĩtentio ẽ corpora posse absq; inani densere atq; rarescere ostẽsum est calidi:frigidi:duri:mollis:dulcis:amari:humidi:sicci. Postremo cõtrarietatis cuiusq; naturalis unã esse subiecta materiã per se imp̃cabilẽ ĩmortalẽq; sæculis oĩbus:eãq; ĩ actũ de potestate cõferri atq; cõstitui:q̃uisq; a rebus abiuncta nõ sit:obtinet tamẽ definitionẽ atq; naturã diuersam a rebus. Ea substãtiæ alteri quæ reꝝ essentiæ uis atq; rõ est:dico formæ iugata & copulata cõstituit res quæ cõcreta & cõposita appellant:q̃q̃ uero numero una ẽ:uicibus tamẽ ĩfinitas formas alternat fundit præmit:mille modis putat insculpit fingit effigiat afficit:præssa calcataq; densitudiẽm & spissitudinẽ facit:attensa & fusa raritudinẽ leuitatẽ. Quẽadmodũ uero quotiens calet & friget nõ diuersaꝝ naturaꝝ cõfusione mistiõeue calet & friget. Nã q̃q̃ calor & frigus diuersæ res sunt:eadẽ tamen materia est:quæ uicissim iis tãetsi cõtrariis sternit:quæq; ad ea de potestate ad actũ refert. Quẽadmodũ ĩquã tã etsi cõtrariaꝝ q̃litatũ oẽm affectionẽ colores sapores & id genus cæteras cõcipit:nõ tamẽ alia ẽ quæ mõ calida:modo frigida:modo siti saporis:mõ fatui:modo nigra:modo cãdida cernit. Et quẽadmodũ numero una est:quæ calida:& frigida reddit:ita una & eadẽ est:quæ magna fit atq; parua: cum.n.eadem materiæ portio q̃doq; aqua:q̃do aer fiat:interdũ ampla:ĩterdũ angusta: nec sit aliud:qđ aqua factum ẽ: aliud quod factũ est aer:sed eadẽ plane natura utrũq; facta ẽ. Igit & quũ materia ipsa de aqua fit aer:nullo addito extrinsecus corpore:aut uacuo intrito maior & amplior reddit. Cõtra quum de aere aqua fit: nullo deraso adẽptoue minor & arctior prouenit. Atq; in hoc maxĩe dissidemus ab iis:qui per cõcretionem excretionẽq; ortus reꝝ absoluunt. Illi p appositionẽ & defectionẽ generationes & corruptiões cõstituũt:neq; subiectũ unũ omnibus elementis ĩsternunt. Nos unã materiã rebus subsitã haberi probauimus:quæ in totũ mutaret atq; ĩ uarios modos & formas conuerteret. Quẽadmodũ itaq; una q̃q̃ sit calescit eadẽ & frigescit nõ alterius rei mistura appositurãue:sed suapte potẽtia:p quã illa ipsa est ĩ quæ uertitur:ita & magna & parua euadit nõ accessione magnitudinis detractiõeue: sed illa ipsa ui sua:qua utrãq; amplitudinẽ potentia continet. Eodem igitur modo si aer dehiscendo rarescendoq; pandit: aut crassescendo & coeundo compellitur in angustum atq; contrahitur:tota ea ratio tribuẽda materiæ est: quæ cum potestate tum magna tum parua sit:interim actu ĩterim potestate sub utroq; exitu uisitatur. Vt enim cũ quid de calido calentius fit:non ita uidetur mutari quasi prius aliqua pars nõ fuerit calida. Nam & calida erat uniuersa materia anteq̃ calidior fieret:& nulla pars erat non calida:sed nũc cũ cremẽtum & tensio caloris fit:uniuersa atq; oẽs partes ĩcremẽtũ simul accipiunt. Nã si partes aliæ calidæ haberent:aliæ calidiores:quũ materia facta calidior ẽ:utiq; non esset numero una materia:q̃ pluris minorisq; differentias & momenta reciperet:aut quæ de calida calidior fieri uideret:sed præsenti ac præcedẽti calori nouus calor adiectus & admixtus accessisse intelligeretur. Quemadmodum itaq; hoc recte in affectionibus dicitur:ita in densentibus & rarescentibus corporibus recte dicetur unam & eandem haberi materiam:quæ utrunq; recipiat non forĩsecus quicq̃ modo ĩgredi mõ egredi:ut dicunt ii q uacuũ rebus insitum uolunt. Ignorant plane illi naturam materiæ:non sequius atque ii qui in ferro: quod canduisset igni non in materia concæptum ignem putabant:& ferrum in ignem esse conuersum. Possumus & aliud exemplum afferre. Partes circuli deuexæ & curuæ omnes habẽtur. Si igitur in interiora nitantur & uergant ad centrũ:atq; ita in minorẽ orbiculũ se contrahat & corrigat circulus subeunte

85

undiq; curuamine & decedente ꝑtiliter deuexeriores ꝓculdubio ĩcuruioresq; fient:nõ ꝙ partẽs aliquæ quæ in circulo fuerint maiore de rectis cernuæ & ĩcuruæ sint futuræ: sed ꝙ quæ curuæ fuissent prius: modo proniores curuioresq; habebũtur. In totum plus & minus nactæ res dicuntur: non propterea ꝙ quicq̃ adsit absitue: sed ꝙ ea quæ adsunt tentionem tota aut remissionem accipiunt: ut quũ aliquæ res calidiores dulciores cãdidiores efficiuntur. Ita quum materia aut extenditur aut contrahitur: neq; ueterem amplitudinem perdit: neq; nouam acquirit: ut sentiunt ii qui uacuum eius rei causam constituũt. Sed idem subiectum: eadem natura de amplo tumore in exiguum coercetur: & de exiguo in amplum expanditur id: quod de circũferentia circuli pauloante monstrauimus. Idem igitur erit & quod dẽsum sit: & quod sit rarum: & una erit utriq; materia. Neq; rara existimanda: quæ imbiberint uacuum: densa quæ excusserint. Sane densa sunt grauia. Rara sunt leuia. Item densa uiam moliuntur deorsum. Rara sursum cõmigrant. Quamobrem si uacuum nihil conducit ut rara sint: neq; conducet ut sursum ferantur. Item si nihil conducit ut densa sint: neq; conducit ut deorsum ruant. Plane densum spectat ut graue & durum sit rarum: ut leue atq; mobile: non tamen hoc perpetuum est: nec ut quicq; durius est: ita etiam grauius fuerit. Nam in ferro & plumbo dissonat ratio. Ex iis quæ dicta sunt late patet: uacuum neq; separatum: neq; aggregatum: neq; in raris corporibus esse permistum: sed ne potentia qdẽ. Quod si cui libuerit uacuum dicere id quod causa motus sit: quodq; efficiat ut graue sit quicq; aut leue: profecto is uidebitur contendere uacuum esse materiam. Ea est quæ raritatem & densitatem recipit. Raritudinem & densitudinem consequuntur grauitas leuitas durities mollities. Harum alteræ delationis causæ sunt: grauitas leuitas. Alteræ patibilitatis impatibilitatisue & omnio alterationis durities mollities. In hunc modum hactenus de uacuo egisse sit satis.

lxxxvi

SEquitur ut de tempore agamus: sed prius est: ut rationes cõmunes quidem illæ atq; extrariæ: sed accõmodatæ & necessariæ afferantur: quibus sit ne tempus reuocari solet in dubiũ: quibus persolutis tum deinde quid sit: ipsi pede cominus collato docebimus. Nihil esse tempus aut ægre esse & prorsus obscure de sequentibus statim suspicari quis posset. Primum cõstat ex non entibus: nam præteritum fuit non est: futurum erit nondum est: ex iis dies & mensis & annus & infinita ad hoc æui lapsa nataq; sæcula texũtur. Quod ex non entibus constat: necessario nihil ẽ: Momentum uero: & id quod sub hoc uerbo nunc significatur non pars temporis est: sed exitus terminus & confinium temporis. Præterea partes rei quæ constet ex partibus: aut omnes extant aut aliquæ: omnes ut in linea bipedali: aliquæ ut in ludis in pompa in bello: temporis quod & continuum est & cõstat ex partibus: nulla pars extat: sed transabiere exoluereq; aliæ: aliæ sunt futuræ. Nam momenta diximus supra non esse temporis partes: alioquin secari possent in partes: & metiri totũ & omnino dimẽsum aliquem & amplitudinem obtinerent. Ea enim natura partium est: ex quibus aliquod totum ĩtegratur: quod distrahi & dirimi possit in partes. Sed neq; ex momentis componitur tempus: sed ex præterito: & futuro tantum. Non erit ergo temporis pars momentum De ipso quoq; momento: quod p̃teritum & futurum definit: seorsum uidetur ĩ quæstionem uocari quemadmodum sit: utrum unum habeatur idemq; semper: an aliud semper atq; aliud obiter prodeat: ita ut ĩpulso & corrupto priore: posterius subinde aliud continue ingeneretur. Nã plura esse simul momenta non possunt. Quando neq; partes temporis plures simul possunt existere: nisi altera continere: altera cõtineri intelligantur: ut quũ dicimus adesse mensem & calendas: in eo uero quod proprie adest & instans iunctũue est siue momentum non potest intelligi continere: unum: alterum contineri: unum amplius: alterum minus. Quare necesse est corrumpantur & obruatur prius: ut posteriora & sequentia generentur. Quum uero corruptum omne corrumpatur in tempore: momentum si corrupitur: aut in se ipso aut in tempore corrũpetur: sed enim non in se ipso: idem enim esse: & non esse simul eueniet: quia eodem puncto corrumpi generariq; oportebit: nec sequius fuerit ac si hoc lignum in se ipso corrumpi & in se ipsum mutari conuertiq; diceres. Si in alio tẽpore: quæro utrum tempus illud breuissimum sit: ut momẽtum: an dimẽsu aliquo sit. Si ut momentum: duo momenta habebuntur: simul & id quod corrumpẽdum est: & id in quo absoluenda corruptio est: si dimensu aliquo: nec momentum sit: aut præteritum igitur: aut futurum erit. In neutro desinere aut corrumpi momentum potest: non in præterito: quia quum ortum illius momenti præcesserit: sequeretur momentum fuisse corruptum antequam ortum. Nec ĩ futuro: qa quũ futurũ nõdum sit: momentũ illud nunquam corrumpi posset: sed semper corrumpendum: & semper corruptum iri uideretur. Nam & id quoq; futurum semper est in quo corrumpi debet. Sed & facilius hoc idem explorabimus alia uia sicpote. Tempus omne præterito & futuro describiť: si in tẽpore momenta desinerent: id quod expers impersq; est: & omnino minimum atq; breuissimum: attenderet̃ diffundereturq; cum eo quod partes & amplitudinem & dimensionem haberet. Iam si momenta mutuo sese non tangũt: quia tẽpus nõ cõstat ex momentis: quẽadmodum lineæ non constat ex pũctis: atq; hoc nobis hoc loci simplicius: & rudius diciť: post ẽt cõprobabiť: si momẽta igiť attigua nõ habentur: occurrit: qdã absurdius & maius incõmodũ. Nã si momẽtũ in alio momẽto corrũpiť ĩter momẽtũ qđ corrũpiť: & momẽtũ ĩ quo corrũpiť: ꝓculdubio iaceat aliquod tp̃s necesse ẽ: quemadmodum inter quæq; puncta capiť linea: totum igiť hoc quod intercipiť tempus momentum illud durabit. At in medio tempore ĩfinita sunt momẽta: quãdo diuisile in infinitũ est tẽpus eo ꝙ cõtinuum. Erunt igiť plura & infinita momenta. Hæc cõsequunť: si continue aliud: atq; aliud momentũ gignatur & fluat. Si uero unum idemq; in toto tempore statuatur. Primum quæro qui possit tẽpus hoc totũ qđ omnino conti-

lxxxvii

lxxxviii

lxxxix

lxxxx

lxxxxi

nuum est:aut finita aliqua eius pars:dies mensis annus uno tantum non duobus extremis : & terminis
claudi? Quomodo inq̃ unum idemq; momentum sit:unde menses auspicantur & ordiuntur intrantes
xcii & quo deponunt & finiunt exeuntes:quando nullius rei diuisilis & finitæ unus tantum terminus : aut
extremum habet:nõ lineæ non superficiei non corporis. Secũdũ quæro:si unũ idemq; momẽtũ semp
manet: quo æuũ inuehit:quũ & eẽ simul & fieri simul ea dicant quæ eodẽ tẽpore & sunt & fiunt:nõne
uetera cũ nouis & noua cũ ueteribus cõfundent. Nec regnũ Nelei ab ĩperio Cæsaris tpibus discrepat.
Nihil.n.p̃teritũ eẽ posset:si momentũ unũ idemq; oĩbus ætatibus oĩbus sæculis pmansisset. Hactenus
expositũ nobis est ad ea:quibus tẽpus tolli uidetur.

xciii CAeterũ ea quæ de tẽpore tradita a maioribus sunt tãtum absunt:ut inde aliquid adiumenti
capere posteris liceat:ut ii q modo cõmentationẽ illã ineũt nõ mõ nõ persoluãt:sed rẽ suapte
natura lubricã & ancipitẽ maiore piculo cõstituant. Id qđ nos pauloante cõmisimus. Quan
tũ.n.obsecro & obscura & aliena sunt illa:quæ a nõnullis iactata & tractata reperio dicẽtibus
sperã & globum uniuersi orbis ipsum eẽ tẽpus:argumẽto:q quẽadmodũ in cœlo sunt omnia:ita in tẽ-
pore esse oĩa uideant. Atq; hoc illorũ ego primũ accuso:q rem multiiugo significatu fusam & uariam
pro unius rei signo accipere & abuti uidentur. Nã quũ esse ĩ aliquo rẽ multifariam dicat:id qđ nos hoc
libro distinximus ipsi ad unã modo significationẽ accõmodant. Nã impitia disputandi & resoluendi tã
ta fuerunt:ut rõnis falliciosissimæ sed perspicue alioqn decipulũ p̃uidere nequiuerint. Atq; ita illi facile
irretiti atq; suffosi uidere uident:idẽ eẽ cœlũ & tẽpus. Iã quid erat facilius:q̃ huius uidere contrariũ. Tẽ-
poris partes præteritũ & futurũ sunt:cœli non sunt: tẽpus fit:cœlũ iã ẽ:cœlũ substantia ẽ:tẽpus substã-
tia esse nõ potest. Sed quid ego hic superfluo ĩmoror? Stultũ mediusfidius est:opinionẽ tã leuẽ:tã supi-
xciiii næ simplicitatis incessere præterq; exoletã & rudis cuiusdã olentissimã uetustatis. Proĩde alii nõ ipsum
cœlũ:sed ipsam totius cõuersionẽ cœli tẽpus faciunt. Ex ea sentẽtia primũ id sequit: diẽ & noctem nõ
esse tẽpus:quũ neq; nox seorsum neq; dies conuersio sit cœli totius: sed hemisperiorũ Semirotũdorũ-
q; & partiũ cœli circuitus. Præterea rotatio uniuersa cœli nõ una nec simplex ẽ:sed ex pluribus motibus
cõstat & qdem aduersis & obnitẽtibus:mũdo. Tẽpus uero & unũ & simplex est. Itẽ motus cœli totius
non est æqualis:sed qui sub eqnoctiũ ocissimus est:sub polos repigrat & quasi retundit:tempus rebus
omnibus idẽ æq̃leq; habetur. Iã q fieri posset:ut tẽpus eẽt in terra:esset in mari:si uertigo & uolubilitas
cœli ipsa tẽpus fuisset:nisi qs ne hoc quoq; reueritus sit dicere terram & mare cum cœlo cõuerti. Dein-
de si & quẽadmodũ Plato fingit:captiui a pueris hoĩes in arctissimas tenebras subterrenis atq; illuminis
carceribus includant:intellectũ tẽporis atq; sensum habebunt:conuersionis habere nõ poterunt. Præ-
terea si plures mundi forent:quid quidem iã uidetur Democrito:plura quoq; simul tempora cõstitui
oporteret. At hoc dissentaneum est:quis enim motus plures eodem tempore habeant:plura tamen tẽ-
pora simul haberi non possunt. Super hæc si uerum est ante conditum cœlum motum aliquem exor-
dinatum & inconditum fuisse:cui sententiæ constat graues alioquin autores adesse:nonne tempus an-
te conuersionem cœli fuisset. Nam motus omnis siue ordinatus siue exordinatus sit: spatium tempo-
xcv ris exigit quo decurrat. Atque hæc longa disceptatione non egent. Illud potius perpendendum quod
& latius patet:& generalius est:utrum motus aut mutatio ulla sit tempus. Quilibet motus in re mo-
ta tantũ habetur:atq; eodem in loco ubi res mota est utpote ad definitionem rei motæ & rationem es-
sentiæ pertinens. At tempus ubiq; & rebus omnibus idem adiungit. Motus item alius ocior pnitiorq;
xcvi segnior & retardior alius. Aequale semp est tẽpus:atq; hoc neq; p̃lixũ neq; difficile fuerit indicare. Tar
ditas & uelocitas tẽpore describunt:finit id eni esse uelocius qđ breuiore minoriue tempore plus spatii
peragit:tardius quod pluri minus. Tempus uero non describitur tempore:nec enim fieri potest paruo
ut tpe multũ temporis labatur:neq; contra multo ut parũ. Nõ solũ ãt rõne hac uelocitatis & tarditatis
differũt motus & tps:q illæ ptinere ad motũ uident:ad tẽpus nõ uident:sed ẽt illa q q̃titas motus tẽ-
pore definit:ut lõgus is multusq; habeat q multo tẽpore agit:breuis cõtra q paruo. At temporis q̃titas
non definit tempore. Quãuis eni multum & paruũ tẽpus dicat:nõ tamẽ dicit multum & paruũ p col
lationẽ ad tempus quomodo illa motui tribuuntur:sed alia ratione quam ĩfra reddemus. Iam patet tẽ-
pus:neq; motum:neq; mutationem esse.

xcvii NVnc quæramus utrũ sit aliqua saltẽ affinitas inter motũ & tps:an qeti potius cessationiq; fi-
nitimũ uideat. Sed quanã id explorauero inqes:facillime qdẽ opinor:si cõsyderaueris habi-
tum ĩ quo utiq; sæpius cõstituti solemus p̃sentiscere & dephẽdere tẽporis fluxũ. Ac recorda
re quidẽ primũ si qdo de lõga ĩ somnia atq; excubia fessus aut ex lassitudĩe aliqua obdormi-
uisti arctius:& qđ de Vlyxe Homerus scribit:si q̃do quietẽ placidissimã illã & morti simillimã carpsisti:
tũc Hercules ẽt si te somnus ĩ alterũ diẽ attinuerit:simul expgitus es:nihil interim tẽporis fluxisse ad-
uertisti. Quod Heroibus illis qui ĩ Sardo dormierũt accidisse fabulæ narrant. Nõ.n.sensum ullũ habe
mus eius tẽporis:qđ dormiẽtibus nobis absumit:sed primũ momẽtũ extremo iungimus:& medium
tẽpus ut non sentimus:ita de medio tollimus. Quẽadmodũ itaq; quũ merũ & solitariũ momẽtũ ẽ:tũc
nõ est tẽpus:ita quũ unũ momẽtũ uidet:qđ unũ nõ est tũc tẽpus quod præteriit præteriisse nõ uidet.
In totũq; ipsi quũ aut nõ mutamur mouemurue : aut cũ mutatio motusue latet:tẽpus sentire nõ possu
mus:hinc fit plerũq; ut nos & quidẽ ĩcænatos ĩ pransosq; ĩprouisa & subita nox adoriat superueniatq;
quotiens uoluptate studii alicuius cui ĩcubuimus capti : aut ĩ opus nobis plausibile ĩpensius ĩtẽti labore
nõ frangimur:unde orit illico ut motus ille neq; afficiat corpus neq; aĩo p̃sentiscat. E cõtrario quotiens

laboriose:aut fastidiẽter quicꝗ agimus gerimusue qa motũ huiusmodi uehemẽter solemus aduertere necesse est ut ipsum quoqꝫ tp̃s mirifice ꝓcenseamus. Ea de cá ægroti ꝓlixos dies q̃runt:& tedia horaꝝ incessunt:sæpe illud occurit Aristophanis in ore:in aĩo est. Quãtũ Iuppiter & ꝗ longũ noctis huius demeaculũ. Ex iis patet tp̃is sensum cũ sensu motus eẽ coniunctũ:& ab eo potissimũ excitari atqꝫ pẽdere. Clarum est igit̃ tp̃s sine motu nõ eẽ. Non ꝙ ipsi moti demũ ĩtelligamus & tp̃s:ut Galenus ĩterp̃tatur: sed ꝙ de cogitatione & ĩtellectu motus in cogitationẽ:& ĩtellectũ tp̃is ueniamus. Quur igit̃ ille tam temere isthoc descẽdit obrepsitqꝫ uelicãdi contradicẽdiqꝫ studio? Immobilia multa concipimus ĩtelligimus cogitamus: dum mouemur:ut polos mũdi & cẽtrum terræ: nihilominus illa cũ motu nõ sunt. Porro debuit audire Aristotelẽ utiqꝫ aptissima & clarissima uoce testãtem dictitãtemqꝫ. Nos simul & motũ sentimus & tp̃s. Sed & enim ꝑ plurimũ refert:utrũ iccirco tp̃s eẽ aliqd motus dicas:qa ex notiõe motus pendet notio & cõmonitio tp̃is:an iccirco qa ipsi moti demũ ĩtelligimus & cõcipimus tẽpus. Verũ Galenus in plerisqꝫ oĩbus fere ad hũc modum molestus importunusqꝫ ẽ. Nos igit̃ sup̃iora nectamus:si tunc tp̃s nõ ꝑcipimus:quum nullã mutationem ꝑcipimus:illud aũt fit quotiẽs tp̃e ꝑ momẽto & indiuisili utimur. Contra si tũc tp̃s ꝑcipimus:quũ & motum eẽ:& ꝗ lõgum sit ꝑcipimus:palã ẽ tp̃s citra motum mutationẽue nõ ĩtelligi adeo:sed ne eẽ qdem constareqꝫ posse. Sane ẽt si qescẽdo & nihil agendo motũ alicuius corporis tecum aĩo cõtẽpleris statim cõcepis & ĩtellexeris tp̃s. Si.n. obortis tenebris nullo corporis sensu adagitato:nulla uerba de foris auocante:sed ocio plane sũmo de nauigatione: de ambulatione:de lucta:de bello:de pace soli consilium aliqđ ineamus:cõtinuo uidebit̃ sese nobis tp̃s offere. Cæteꝝ nõ solũ tp̃s motũ assequit̃ adduciturqꝫ cũ eo:sed exaduersum quoqꝫ motus ipse comitatur & respõdet ad tp̃s. Nam simul lapsum & cõfectũ aliqđ tp̃s aĩaduertimus: ita atqꝫ statim admonemur & motus: ĩtelligimusqꝫ initã & ꝑsolutã ĩterea motionẽ: mutationẽue aliq̃:ut si duas horas abisse nobis cognoscimus? nõ aliũde id colligimus:nisi de actibus:qa.s.aut deambulauimus:aut scripsimus aut declamauimus tantũ. Quãobrẽ neutrũ põt ab altero seiugari. Sane priores rõnes asciscũt nõ eẽ idẽ motus & tp̃s. Sequẽtes ostẽdunt tp̃s sine motu haberi posse.

Q Vapropter tempus aut accidẽs aut affectio aut hærens & additũ:utcũqꝫ annexumqꝫ motu [xcix] non ipse motus existimandũ. Nam accidentia & affectiones q̃uis non sint a subiectis abiuncta:tamen eadem subiectis non sunt. Altius itaqꝫ ordiendum ẽ:ut ea res ꝗ latissime pateat. Quicquid per locũ mouet̃:quemadmodũ ex aliquo mouetur in aliquid:ita in aliquo spacio & interuallo mouet̃. Atqꝫ hoc ego causæ facio quur motus quoqꝫ ipse continuus habeat̃: quia uidelicet cũ magnitudine quæ continua est attendit̃:& spacio quasi allinit̃ applicaturqꝫ:quãq̃ stabili & sedentariæ rei fluxat & subitaria. Quemadmodũ itaqꝫ motus ex magnitudine ut sit continuus obtinet: ita tempus ex motu. Quare & ad motum & ad tẽpus cõtinuitas pertinet:merito eius magnitudinis:ĩ quã recæptus est motus. Dicit̃ uero ĩ magnitudine aliqd prius aliqd eẽ posterius situ. Prius.n.hoc punctũ:posterius illud in stadio est:qa hoc ad carceres:illud iacet ad calcem. Quũ itaqꝫ magnitudinis prius & posterius aliqd sit: idem esse in motu compertũ est. Prius in motu est:qđ ad prius in magnitudine suo motu respondet. Posterius:quod ad posterius. Verum interest ꝙ ĩ magnitudine prius & posterius permanent:in motu semper aboletur & corrumpitur prius. Quamuisqꝫ non sit in motu quicquam prius:nisi sit itidem in magnitudine. Nec tamen perpetua in totũ ratio utriqꝫ est. Non enim conseruatur prius in motu quemadmodũ in magnitudine conseruat̃. Eodẽ modo q̃uis motus sit eo cõtinuus: qa spaciũ continuũ ẽ:nõ tamen eodẽ iure continuus & spaciũ habituri. Nã spaciũ ita cõtinuũ est ut cõpareat & ꝑmaneat uniuersũ:motus ut iugit̃ fluat & identidẽ pereat. Ex iis patet ĩ motu esse prius atqꝫ posterius. Sed & ratio quoqꝫ pariter explicata.ẽ Nũc ad examinandũ uidet̃:utrũ prius & posterius ꝗ ĩ motu sũt:motus ip̃e sint:an aliq̃ res a motu diuersæ:& utrũ subiecto idẽ sit motus & prius & posterius quæ ĩ motu sunt definitiõe & ratiõe nõ idẽ. Profecto uidet̃ dissidere motus a definitione prioris & posterioris ĩ motu. Nã & prius & posterius magnitudinis q̃q̃ subiecto magnitudĩes sunt: definitio tamẽ magnitudinis a natura & definitiõe illoꝝ abiungitur. Is.n.q prius & posterius definit:sitũ & locũ ĩ definitiõe cõstituit. In definitionẽ magnitudinis neqꝫ locus neqꝫ situs ĩgredit̃. Eundẽ in modũ definitio motus a definitione prioris & posterioris ĩ motu dissentit. Nã finituꝝ motũ:dicet mobilis rei actũ eẽ prioris & posterioris redditurus rõnẽ: altera uia conabit̃. Queãdmodũ itaqꝫ tã & si pater ex subiecto sit Socrates:patris tamẽ & Socratis rõnes euariãt. Itẽ qnarius tã & si ex subiecto sit lignũ:diuersa tamẽ & citra substãtiã ligni definitio assignãda qnario est:qa qnarius ĩ eo ꝙ qnarius numerus ẽ nõ lignũ. Ita prius posteriusqꝫ in motu:q̃q̃ ex subiecto habẽt ut sint motus:diuersam tamẽ & demutãtẽ a motu essentiã obtinẽt. Ea nũc q̃do a motu differre monstrata ẽ:capescẽda nobis hoc loco disq̃rendaqꝫ ẽ. Itaqꝫ aĩaduertendũ diligẽter est:queãdmodũ tũ prius tũ posterius ĩtelligamus ĩ motu. Ergo queãdmodũ [c] q̃diu lineã cõcipimus:unã cõtinuã ĩtegrã ꝑpetẽ:nihil neqꝫ prius:neqꝫ posterius notat̃ ĩ linea. Sed simul disiecta ĩ ꝑtes ẽ: aut ĩterpũcta definitaqꝫ notulis:statĩ prius hoc:posterius illđ ĩ linea facimus:ita ĩ motu prius & posterius nõ ante cõcipimus ꝗ definiat̃ & quasi dehiscat aut diducat̃ ĩ partes: atqꝫ ita unus ille tanq̃ alius atqꝫ alius possit afferri. At quomodo diuidi potest motus? Nũ punctis? At motus caret situ & positu. Sed dicendũ puto motũ:si nõ eũ q ꝓprie est: saltẽ sui generis aliquẽ q̃si sitũ habere: ut puta: scribit nunc manus cõtinuata serie nec interpollat stilũ:dico illũ motũ quẽ absoluit priorẽ esse eo quẽ initura absoluturaqꝫ est. Quãobrẽ? nẽpe qa illũ iã cõfecit:hũc ĩcipit. Stat itaqꝫ secari motũ hunc posse: & assignari aliqđ huiusmodi discrimen ĩ eo:q̃le est punctus in linea:qđ partis prioris depositio finisqꝫ

ſit: ſequentis ortus initiumq;:ſignum id uerbi gratia:ſit hoc quod dico.Nunc ſi igitur diuidere denuo motũ illũ currentis manus & uolumini implexæ uoluero:utar ne eodem ſigno momentoq; quo ſum ĩ priori diuiſione uſus:an præſente qđ mõ efferro:imo qđ nemo iã poſſit efferre?Pateq; me non illo priore qđ abiit:ſed alio & inſtante hoc atq; iũcto uſurũ.Ex iis duobus ſignis utrum dixeris prius?utrũ poſterius?an anteq̃ reſpondeas teſtatum ſcriptura eſt : illud eſſe prius:cuius opera interuentuq; priorẽ diuiſionem commiſimus:illud poſterius:cuius poſteriorẽ.Sed quamobrem prius eſt hoc altero?Nũ iccirco quia hoc in tabula ſcriptũ eſt hic:illud illic:nequaq̃:alioquin ſi ſcriptũ nõ fuiſſet:neq; hoc prius: neq; illud poſterius haberet̃:quod ridiculũ eſt.Nam quur ita?Conſtat igit̃ prius hoc utiq; præteriiſſe poſterius alterum ſubſequutũ.Quum ergo diuidimus motum & in plura momentis ſecamus:aliud q̃ tempus & temporis partes afferimus?Præteritum enim & futurũ: ex quibus conſtat tempus:nihil aliud ſunt q̃ ſeries prioris & poſterioris in motu:quæ momentis diffiniunt̃:& tanq̃ aliud atq; aliud nu

ci

merant̃.Quare idem erit tempus & prius & poſterius in motu non ſimpliciter ſed:quotiens diffini/ unt̃ & numerant̃.Diffiniunt̃ uero non alio modo q̃ quum duo momenta afferunt̃ & accidunt animo unũ ut prius & prioris motus extremũ:alterum ut poſterius &poſterioris motus extremum.Item nõ aliter diffiniuntur q̃ extrema a mediis diuerſa eſſe concipimus.Quum enim animus eius momen ti memor:de quo pridie cogitauerit:poſtridie de altero cogitat:cõtinuo intelligit id eſſe tẽpus:qđ duo/ bus momentis:perinde ac duabus marginibus includit̃:atq; ita demũ uniuerſitatem illam poteſt di/ ſtribuere in partes & horas quindecim aut ſexdecim dicere:tanq̃ ſi de linea finita pedem quis recidat: duobus modis inditis punctis.Sed & unũ quoq; momentũ ſæpe facit ut intelligat̃ tempus.Verũ hoc non abſolute aut perpetuo:ſed quotiens momentũ illud pro initio & pro exitu inſumit̃.Nam ex hoc quoq; prioris & poſterioris ſenſus quidam elicit̃.Id enim prius eſt:cuius momentũ eſt exitus:illud po ſterius cuius initiũ.Ita omnino cõſit:ut natura omnis & eſſentia temporis a priore & poſteriore ĩ mo tu ducat̃.Erit igit̃ hæc definitio tẽporis:diſcrimen prioris & poſterioris in motu: quotiẽs diſtinguun tur diſcriminanturq;:hoc eſt quotiens ĩ numerũ ueniũt & percenſent̃ ab animo.Numerus enim non unius eſt neq; eius rei quæ inpromiſcua penitus indiſcretaq; ſit:ſed eius quæ partes diuerſas ſuiq; gene ris habeat.Nõ ergo motus ipſe ſed ptes in motu penes prius & poſterius numeratæ ſunt tẽpus.Quare ut quæ dicta ſunt oĩno breui concluſione teneamur :commodiſſime definiemus hoc modo.Tempus eſt numerus de priore & poſteriore motu collectus.

cii

ILlud autem argumento eſt:tempus eſſe numerum oportere:ꝙ quicquid rationem pluris & minoris capit:numero indicat̃ æſtimaturq;.Numerus ergo quiddam eſt tempus.Sed & prius atq; poſterius recte adiectum eſt:quod hinc liquet.Numerant̃ motus & quidem plu res ſimul.Nam & augeſcere & caleſcere & deferri quis eodem puncto põt:atq; ita tribus ſi/ mul agi moueriq; motibus huiuſmodi motuum.Ternariũ numerum non dicimus eſſe tempus:ſed eum numerum quem ſeorſum in ſingulis motibus prius & poſterius faciunt.Neq; perturbari quem uelim:ꝙ quum numeratas partes in motu tempus eſſe dicamus: non tamẽ numeratas res modo:ſed numerum in definitione locauimus .Nam res numeratæ ſolent interim numerus dici.Quemad/ modum enim duplex ſignificantia menſuræ eſt.Nam & quod menſurat:ut olla:ut cadus:ut modius & quod menſuratur:ut triticum in modio:ut uinum in cado: utrumq; nomini menſuræ communi/ cat.Dicimur enim heſitaſſe modiũ:non ligneum: & bibiſſe cadum non ipſam uegetem æneam:ita & numerus non ſolum eſt is:qui ex unitatibus conſtat:ſed & res ipſæ quæ numerant̃.Ille diſcretus ẽ nõ continuus:& ad naturam temporis explorandam ſignificandãq; pertinere non põt:immo impedimẽ to eſt potius:hic continuus eſt:eo modo quo tripedaneum tælum.Neq; accedendũ Galeno eſt q tem/ pus cauillat̃ definitum eſſe per tempus.Is quum pleraq; ſignificata prioris poſteriorisq; dinumeraſſet: dixit cætera non congruere definitioni prius & poſterius temporis ſolum uideri congruere.Ita efficie bat̃ ut tempus numerus motus eſſet ſecundum prius & poſterius tẽporis.Sed ſciendum ẽ prius & po ſterius:quæ in motu ſunt non habere a tempore:ut prius & poſterius ſint: ſed e cõtrario potius effice re:ut prius & poſterius adſint in tempore.Quod autẽ prius & poſterius in motu eſt : dictum ẽ a prio/ ri & poſteriori in magnitudine proficiſci:unde & continuitas naſceret̃.Atq; hoc euidenter Ariſtoteles indicat.Prius inquit &poſterius in loco primum habent̃:inibiq; poſitu conſtant & ſitu.Sed cum ea in magnitudine afferant̃ :neceſſe eſt in motu quoq; eaſdem rationes afferi.Sed concedat̃ Galeno prius & poſterius in motu nihil aliud ſignificare: q̃ prius & poſterius temporis: quid tum poſtea?Neq; enim nos fere aliud dicimus.Nam quum tempus eſſe prius & poſterius in motu dicamus:neceſſariumque ſit:ut idem afferant definitiones & nomina quæ definiunt̃:nihil certe aliud fuerit prius in motu: atq; poſterius q̃ prius & poſterius temporis.Quamobrem hoc illum latuit qui definitiõem oppugnat: & mehercle tutius fuerat illam admittere.Sed & ut aliud atq; aliud tempus ſit:hoc facit motus:qui alius

ciii

ſemper atq; alius cernitur.Cæterum quæri ſolet:quum plures motus ſimul ac pluribus locis exerceã/ tur exercet̃ Athenis:exercet̃ Lacedæmone: exercet̃ Corynthi:quidnã cauſæ eſt:quur non & plura ſint tpa?Quoniã inquam idem momentum idemq; ubiq; nunc eſt:ab ipſo autem nũc habet tempus:ut idem & diuerſum intelligat̃:atq; unum tempus eſt tunc:quum unum eſt nunc:plura quũ plura dif/ ferentiaq;.Plura & differẽtia ſunt:quotiens unum ut prius:alterum ut poſterius deſignat̃.Sed adhuc ſubiit quod ambigas:qui fieri poſſit:ut ipſa nunc momentaq; differant:quum ratio & natura una ſit omnibus:q̃uis prius hoc:poſterius illud ĩtelligat̃. Aut Socratem alium putemus fuiſſe:quum ĩ Lycio

sederet:alium quum in foro ageret:quod sophistæ pollicent̃ ostendere. Sed soluit̃:quemadmodũ So/
crates q̃uis sese huc illuc conferet:tamen subiecto unus erat ratione diuersus:quia non idem sit ĩ Lycio
& in foro esse: ita & in ipsius momenti:quáuis subiecto natura una:atqꝫ substantia habeat̃: ratione ta/
men definitioneqꝫ differret. Est enim alia ratio eius nunc quod apud Homerum Hector dicit:quum
equos alloquit̃ inhortaturqꝫ. Nunc agite alipides generosum attollite pectus. Promite præsentes aĩos
discrimine herili. Constet uestra manus. Alia huius qđ hoc albo nũc scribit̃.

ET ut planius condiscant̃ hæc paulo sunt altius petẽda. Magnitudinẽ comitat̃ motus. Motũ ciiii
comitat̃ tempus:ut dixius. Quapropter æquũ est:ut harũ quoqꝫ reꝝ causæ efficientes inge
nerãtesqꝫ eadẽ iter se ꝓportione respõdeãt. Magnitudinis efficiẽs causa pũctus ẽ. Motus ea
res q̃ mouet̃ in motuqꝫ est. Temporis ipsum nunc siue momentũ:erit igit̃ momentũ unũ.
Quemadmodũ unus est pũctus:unus ẽ lapis: siue huc siue illuc ferat̃. Sed ratione definitioneqꝫ discre/
pat:Nam rem quæ mouet̃ deferturqꝫ ita conseqtur momentum:ut ipsam delationem tempus. Sed &
cognoscit̃ quoqꝫ ipsum momentum non alia re q̃ ea quæ mouetur & fertur. Nam prius & posterius
quæ reperiuntur in motu:secus rem delatam & eius transitum numerantur. Alioquin illa quiescẽte
nullum discerniculum prioris & posterioris extaret. Sed quoniam mobile ĩterim locum priorem ob/
tinet:interim posteriorem:fit ita ut in motu tũ prius tum posterius incernat̃. Porro hoc tũ prius tum
posterius quod numerari dicimus:ipsum omnino nunc est:unde fit ut subiecto idem sit prius & po/
sterius nũc. Ratione utiqꝫ & definitione dissentiat. In eo enim quod numerum præbet quodqꝫ potest
tanquam aliud atqꝫ aliud accipi: efficitur ratione & definitiõe diuersum. Pro eo uero ꝙ res quæ defert̃
notior est delatione sua:quum omne quod mouet̃ monstratum aliquid sit & substãtia: ipsum quoqꝫ
momentum notius erit & manifestius tempore. Nam de tota immensitate temporis solum momen/
tum attingitur. Clarum est autem semet comitari & appellare uicissim momentum & tempus:ita ut cv
sine altero neutrum possit consistere. Est enim tempus fere de momentis constitutus conflatusqꝫ nu/
merus. Nam momentũ quodammodo unitas tẽpori est. Et sicut unitas repetitiõe alternationeqꝫ nu/
merum facit:ita momentum reciprocatione & iteratione tempus:& quemadmodũ unitas q̃q̃ insecti
lis constituit tamen numerum sectilem:ita momentum quod indiuisile est inuehit tempus quod di/
uisile est. Cæterum differentia in eo noscit̃:ꝙ momenta unam continentiam pariunt:unitas discretio
nem molitur. Plane continuat momenta tempus ut dixi:sed & diuidunt quoqꝫ eo modo:quo motũ
suum mobile:& delatile delationẽ. Est enim ideo iugis & una delatio: quia unũ est quod defert̃:unũ
inq̃ nõ simpliciter. Nam hoc quidem modo una res fuerit q̃ monstrat̃:corpusqꝫ est:q̃ lignũ qua ferrũ
qua lapis:sed qua defert̃:idest ĩ eo ꝙ in motu delationeqꝫ ẽ:quo respectu unũ esse nõ potest si motũ di/
strahat interrũpatue. Tũc enĩ neqꝫ continuus neqꝫ unus fuerit motus:q̃uis sit id:qđ moueret̃ unũ: sed
tũc & unus continuus est:quũ qđ defert̃ in eoqꝫ defert̃ est unũ:hoc est quũ nõ interlaxat nec interqui
escit:alioquin interpollando prior motus definit̃ & posteriori abscinditur atqꝫ dirimitur. Deinde re/ cvi
petitur series continuaturqꝫ uicibus. Atqꝫ ad hæc omnis res quæ refertur:ita se habet: ut punctus ad li
neam. Quãq̃ nonnihil interest:quia punctus assignari bis tũ pro initio tum pro exitu potest. Est enim
permanens quidã pũctus:& sitũ fere stabilem habet. At quod defert̃ in eo quod defertur bis afferri nõ
põt:qa cõtinue a statu suo demutat:nõ ꝙ demutet a se:sed ꝙ alium subĩde semꝑ atqꝫ alium locum de/
mutat & uertit. Nam si bis eodem in loco haberi posset:iam inibi ĩsisteret:atqꝫ ita nõ continue moue/
ret̃ ut subiacebat. Eodem modo neqꝫ momẽtum assignari bis põt. Dicat aliqs si momẽtũ bis assignari
non põt:quomodo ꝑtinebit ad numeꝝ? Certe ut puncta:nõ ea quæ principium finisqꝫ sunt: sed quæ
utrinqꝫ extremas lineæ clausulas insidẽt diuersa ĩter se distinctaqꝫ sunt:ita ut tũ hoc tum illud seorsum cvii
monstrari & accipi possit. Ad eundem modũ & momẽta qbus includit̃ tp̃s accipiunt̃: uti diuersa: hoc
ut prius:illud ut posterius afferat̃. Idem uero bis accipi nullo mõ põt:qa nullo mõ ẽt põt tp̃s sisti: palã
quoqꝫ est tp̃is partem non esse momentũ:sicut neqꝫ res quæ defert̃:pars est delationis:neqꝫ lineæ pun/
ctus. Nam lineam partiri est in lineas:& motũ in motus & tp̃s ĩ tẽpora. Sed quærit̃ utrius extremũ sit
ip̃m momẽtũ:utrũ motus an tp̃is. Dictũ est.n.aliquãdo momẽtum mouẽtis & ĩstantibus diuidi. Sol/
uit̃:ꝑ se extremũ est tp̃is:sed qa tempus nihil aliud ẽ q̃ partes motus secũdum prius & postrius nume/
ratæ. Quotiẽs momẽtum & numeratum accipit̃:tũc motus quoqꝫ ipsius extremũ & terminus fuerit
ita ꝑ accidẽs erit terminus motui: & ubiqꝫ simul motibus oĩbus assidebit. Cã ea quã dixi:qa uidelicet
nõ est ꝑ se terminus motui:alioqn ei tãtum motui ꝓseruiret addictũqꝫ esset:cuius eẽ terminus diceret̃.
sed ꝑ se terminus tempori est:qđ numero motus describit̃. Numerus uero plurium reꝝ simul eẽ idẽ
põt. Exempli gr̃a. Denarius ueterinoꝝ & hoĩum. Quãuisqꝫ tẽpus non sit numerus. Is quo numera/
mus:qui ob id numerus numerans recte appellabit̃. Sed is quem numeramus:q & numeratus nume
rus dicit̃:habet tamen proprietates & uestigia numeri numerantis. Vbiqꝫ enim tp̃s unum idemqꝫ ha
bet̃ numerat̃ percenset̃ pluribus simul motibus corrogat̃ auctioni delationi alterationi. Iam satis ostẽ
sum uidet̃ tp̃s eẽ:tũ numeꝝ: tũ numeꝝ motus secus prioris posteriorisqꝫ rationem.

SEd & continuũ quoqꝫ sit tẽpus oportet. Motus enĩ uniuersus & ipse continuus est. Sed am cviii
bigas cũ numeri sectio extrahi non possit in ĩfinitum: sed finem offendat & qdẽ minimus
habeat̃ ut duitas: quãobrem non possit:& tempus aliquod ostẽdi minimum? An duplex
est numerus:alter qui ex unitatibus constat:atqꝫ hic esse minimus põt:alter qui non ex uni
tatibus absolute:sed ex rebus constituit̃:ut equis canibus lineis. Nam & quinqꝫ lineas & quinqꝫ trian/

gula dicere numeros ſolemus. Tales numeri ſi de multitudine quæris minimum habẽt. Nam duæ lineæ & quo equi minimum ſunt: ſi magnitudinem ſpectas non habent. Nam quæqꝫ res talis ĩ ĩfinitũ ſecabilis eſt. Eodem modo præfiniti alicuius certiqꝫ temporis. Verbi gratia. Duarum horarũ: ĩ eo qđ cõtinuũ eſt afferri breuiſſimũ aut minimũ aliqđ nequeat: quia in eo reſpectu nõ eſt numerabile. In eo uero quod definiť: & quodãmodo diſſerať momentis priore poſterioreqꝫ hactenus & numerari põt: & minimũ indipiſci. Duæ horæ quo ad numerũ pertinet minimæ ſunt: quo ad magnitudinẽ & cõtinuationẽ nõ ſunt.

cviiii Nec caret ratione & tẽpus multũ & paucũ longũ & breue dicať. Habet enim cõditionẽ utriuſqꝫ quãtitatis tũ cõtinuæ tũ diſcretæ. Nã q̃ iuge & continuũ eſt diciť longũ & breue: qua diſtinguiť nũeraturqꝫ: ĩ hoc numerus diciť multus & paucus. Non tamẽ uolucre aut tardũ ꝓprie dixeris tẽpus: quãdo neqꝫ ullus quoqꝫ numerus aut tardus aut uelox habeť.

cx PAr eſt autem ut ſimul ubiqꝫ idem tempus ſit: q̃uis quod prius & poſterius ẽ: diuerſa inter ſe ſint tempora. Nam & motus præſens unus eſt: tametſi præteritus & futurus diuerſi. Præterea tempus & numerus nõ is: quo numeramus: ſed is ꝙ numerať: hic autẽ idem ẽ oĩum. Vt denarius: ſiue is equoꝝ ſiue hominũ fuerit. Numeratæ uero res. i. hoĩes decẽ & eq decẽ non ſunt amplius eædem.

cxi Ergo ſi tẽpus ſecundũ prius & poſterius numerať: neceſſe ẽ: ut prius & poſterius diuerſa ſint tẽpora. Item quemadmodũ motus unus & idem ſemel digeſtus põt iteꝝ atqꝫ iteꝝ inſtitui: ita & tpus põt unũ & idẽ iteꝝ atqꝫ iteꝝ reuerti: uer æſtas autunnus hyems. Subſtantia itaqꝫ tpis hæc eſt. Nã in motu prius & poſterius nũerata ſunt tẽpus.

cxii POrro tpus quum ita definiať principaliter motũ menſurat. Per accidens cõtra menſuratur a motu: nõ ſolum enim dicimus motũ multũ: eum qui multo tẽpore agiť exerceturqꝫ: ſed tempus e diuerſo multum in quo multus conficitur motus. Alioquin hoc & ĩ cæteris mẽſuris quoqꝫ uiſiť.

cxiii Oẽs enim a menſuratis uiciſſim contraqꝫ menſuranť. Nã & modius tritici modiũ ligneũ: & cadus uini cadũ æneũ remetiť: ſi q̃drent. i. ſi neqꝫ exuberent neqꝫ ſubſidant. Atqꝫ hoc in mẽſuris cõtinuis nõ admodũ miꝝ ẽ: quado & ipſe ille nũerus ꝙ ex unitatibus cõſtat quodãmodo a numeratis rebus uice inuerſa recurriť renũeraturqꝫ. Queãdmodũ. n. ex denario decẽ equos ĩtelligo: ita ex eqs decẽ denariũ numeꝝ appræhẽdo: qa unitates decẽ uideo equis decẽ reſpõdere & accõmodari nec poſſet denarius unq̃ intell gi: niſi aut ſingulis eqs ſingulæ unitates ſortito tribuerenť: aut equus unus decies ꝓmereť. Sane debita rõne utrũqꝫ cõtingit ut & menſuret & menſureť tpus. Nã ſi ut dictũ eſt magnitudinis motus: & motus tempus aſſecla comeſqꝫ eſt: quem famulatum habet ad magnitudinem motus: eum habebit tp̃s ad motum: & queãdmodum motus magnitudinem menſurat: cõtraqꝫ a magnitudine menſurať. Nam & uiam dicimus multã: qa ꝓfectio multa ſit: & ꝓfectionem e cõuerſo multam: qa multa ſit uia: ita & tp̃s motum metiť: & motus remetiť tp̃s. Proinde motum multũ dicimus: qa & tp̃s multum ſit: & tempus multũ: qa ſit multus & motus.

cxiiii Sed quonã pacto motũ menſurat tempus? An quia partem aliquam definit: quæ uniuerſum motum mẽſurat: ut paſſus: qui replicatus totam ſtadii longitudinem conficit. Nam hora menſis annus eſſe aliud poſſunt q̃ tantus: aut tãtus curſus motuſqꝫ ſolis.

cxv QVoniam uero ꝓpterea in tpe motus eſt: qa menſurať a tpe. (Nihil enim aliud ẽ motũ eſſe q̃ oriri & fieri: cui iam affundiť & attendiť tp̃s: atqꝫ id quod hunc fluxum mẽſurat): palam ẽ & cæteras quoqꝫ res futuras in tempore ratione illa ꝙ menſurãť a tpe. Nã eſſe in tpe aliqd bifariam diciť: uno modo ꝙ ſit tum cum tp̃s eſt: altero ut ſunt ea quæ in numero eẽ dicũť: atqꝫ hic poſterior modus rurſum diduciť. Nam aut res ĩ numero ſunt tanq̃ partes affectioneſqꝫ numeri: ut duo par & impar: aut ita ut earum rerum habeať aliquis numerus: quo genere decẽ equi & decẽ boues eſſe in numero uidenť. Si igiť tẽpus eſt numerus: patet ea quæ in tpe ſunt: in numero quoqꝫ eẽ oportere. Ac momentum q̃dem & prius & poſterius: ita ſunt in tpe: ut impar & unitas in eo numero qui ex unitatibus conflať. Nam queãdmodum illa ſunt accidentia numeri: ita hæc ſunt accidẽtia tpis: at res ita ſunt in tpe: non ut impar & unitas: ſed ut equi decem in numero. Queãdmodum itaqꝫ ſemꝑ eſt aliquis numerus: qui excedit ea quæ in hunc modum in numero eſſe dicunť: qa omni numero determinato põt ſemꝑ maior aliquis aſſignari: ita & tẽpus ſemꝑ amplius ẽ: excedenſqꝫ ea quæ tpe continenť. Tempus enim numerus quidam eſt. Quod ſi ita habet: ea quæ ſunt in tempore: neceſſe eſt: ut cõtineanť a tempore: queãdmodum ea quæ ſunt in numero continenť a numero: & ea quæ in loco ſũt continenť a loco. Atqꝫ hic ſignificatus maxime ꝓprius & primarius ẽ: quo res eſſe in tempore dicitur.

cxvi Nam putare eſſe quicq̃ in tempore: iccirco qa tunc ſit quum tẽpus ẽ: aut eſſe in motu: quia tunc ſit quũ motus eſt: nihil eſt aliud q̃ putare cœlum eſſe in milio: qa tunc cœlum eſt quum & miliũ. Verũ ut eſſe ſimul multa poſſint: eſſe in altero quippiam nihil eſt aliud q̃ unum ab altero contineri. Vnde cõſequẽs eſt: ut utrũqꝫ ſit ſimul: non tamen ſimulatqꝫ res aliquæ ſimul ſunt: continuo altera in altera cõtinebiť.

cxvii Atqꝫ hoc primũ accidit iis q̃ eẽ dicunť in tpe. Accidit ẽt ut pati res oblædiqꝫ a tpe uideanť. Nã & putreſcere & exedi res tpe & inueteraſcere cõſeneſcere & obliuione deleri dicunť. Non enim eadẽ ratio tẽporis eſt: quum domum hãc exædificatam in tempore dicimus: illam tempore & uetuſtate collapſam. Sed hinc ab opifice exædificať in tẽpore: hinc utrũqꝫ: & a tẽpore collapſam: & collapſam in tẽpore dicimus. Item docemur in tpe: ſed a magiſtro dediſcimus in tpe: ſed ſola iniuria tpis. Demũ aliam cãm q̃ tempus obliuionis: & ſpontalium oblæſionum afferre non poſſumus. Proinde non male uidenť uidere: qui tempus autorem ĩteritus & corruptionis appellant: quum numerus motus ſit. Motus autem

diſcutiat & deturbet: qđ prius extabat. Quod ſi uera ſunt hæc: conſtat ĩmortalia & ꝑpetua q̃tenus talia ſunt: in tẽpore eſſe non poſſe: nam neqꝫ incluſi ſunt tpe: neqꝫ ad capiẽdam & ferẽdã iniuriam temporis parata: neqꝫ cum tpe cõmutant̃: neqꝫ tempori prorſus aſſiſtunt. Igit̃ neqꝫ menſurant̃: neqꝫ circũſiſtunt̃ a tpe: qa nullum tempus ſubſtãtiam eoꝝ põt excedere. Sed contra potius ipſa omne tp̃s allatum tranſcendunt & ſuperant. Sed occurritur. Nam ſi motus perpetuus eſt quæ infra probabitur: perpetua autẽ in tempore eſſe non poſſunt: uidetur effici: ne ſit motus in tempore: an quia diuerſus aſſidue motus ẽ: neqꝫ numero unquã idem habetur: ſed & eſt & orit̃ cum tempore: immo uero cum motu ipſum tempus efficitur: ut alterum alterius ope inniti indigereqꝫ uideat̃. Quapropter tametſi tempus motũ: neqꝫ excedat: neqꝫ contineat: quia tamen uiciſſim addita connexaqꝫ ſunt: utique hoc nomine motus eſſe in tempore dicitur.

cxviii

ET quia tempus menſura motus eſt: erit ẽt quietis menſura. Et enim quies priuatio motus eſt: habitum uero & priuationem eodem iſtrumento cognoſcimus: oculis lucẽ & tenebras auditu uocem & taciturnitatem. Quare erit & quies in tpe: non tamẽ: qa in tpe: continuo erit ẽt in motu. Non enim tempus eſt motus: ſed numerus & accidens motus. Neqꝫ ſi qcq̃ eſt in accidente: erit item in eo cuius eſt accidens. Nam neqꝫ ſiquid in die fuerit: erit ẽt in curſu ſolis. Igit̃ quies non erit in motu ipſo: ſed in numero & accidente motus. Prohinc ſolemus dicere ægrotantem tanto tpe quieuiſſe: non tamen eodem modo quietem menſurat tempus: quo menſurat motum: ſed motum per ſe: quietem per accidens: ex eo uidelicet: ꝙ tunc quum aliqua res quieſcit: alibi agit̃ motus quẽ tp̃s ꝑ ſe menſurat. Nox. n. ꝑſe mẽſura ẽ eius curſus quo ſol ſub terrenas orbis plagas illuminat: ꝑ accidẽs dormitionũ: & qetis & ſomni: quo tũc aĩalia perfruunt̃. Quieſcere uero nõ dicunt̃ ea q̃ penitus ĩmobilia ſunt: ſed ea q̃ q̃q̃ moueri poſſunt nõ ſũt tamẽ ĩ motu. Hæc igit̃: q̃ ita ĩmota ſũt ut qeſcãt. i. quæ ad accipiẽdum & ferendum motũ apta parataqꝫ ſunt: excedunt̃ a tpe: & ꝓpterea quæ ita qeſcũt merito dicunt̃ quieſcere in tpe: quia ſuæ quietis adeſt & ſupereſt tempus. Menſurat uero tẽpus res q̃ mouent̃ in eo ꝙ mouent̃: & res quæ quieſcunt in eo ꝙ quieſcunt. Nam motum eaꝝ rerum & qetem

cxix

quãtum utrũqꝫ ſit metit̃. Non ergo ſimpliciter res quæ mouent̃ menſurant̃ a tpe: ſed rerum quanti ſunt motus. Nam ſolum menſurare ſimpliciter tempus nõ põt: qa eius eſſentiam nõ mẽſurat ſed motum: neqꝫ nos id fugiat motus quietiſqꝫ menſuram dici tẽpus poſſe: numeꝝ nõ poſſe niſi motus dici. Prius enim & poſterius quorum numerus tẽpus eſt in motu habent̃: non ĩ quiete utpote cuius eſſentia non conſiſtat in prioris alicuius ad aliquod poſterius tranſitu.

cxx

MAnifeſtũ eſt ex iis quæ diximus ea quæ neqꝫ mouent̃ neqꝫ qeſcunt: non poſſe a tpe menſurari. Tempus enim tantũ motus qetiſqꝫ menſura eſt. Sed & ea quæ nõ ſunt: in tpe eſſe non poſſunt: q̄lia ea quæ conſtare nullo modo queũt. Verbi gratia: ut diameter cum horis quadret cõueniatue: ideſt ut cõmenſurabilis lateri ſit. Hæc enĩ neqꝫ mouent̃ neqꝫ qeſcunt. At tp̃s mẽſura eſt motus & qetis. Motus ꝑ ſe: ꝑ accidens quietis. Quæcũqꝫ itaqꝫ ortũ & ĩteritũ agnoſcunt: demũ oĩa quæ iterĩ ſunt ĩterĩ nõ ſunt: neceſſe: eſt ĩ tẽpore habeant̃. Afferri. n. tp̃s aliqđ põt qđ eoꝝ excedat eſſentiã: quodqꝫ amplius ſit æuo illo: quo ſuæ cuiuſqꝫ eoꝝ ſubſtãtiæ mẽſurantur. Ea quoqꝫ q̃ nõ ſunt: utcũqꝫ a tpe cõtinent̃: eẽ uident̃ in tpe: quoniã aut a præterito aut a futuro aut ab utroqꝫ oĩa cõtinẽt̃. A ꝑ̃terito Homerus: a futuro: deliquiũ ſolis & lunæ. Ab utroqꝫ ea quæ ꝑtĩ fuerũt: ꝑtĩ futura ſunt: ut bellũ ꝑſicũ. Sed q̃ nulla ratione includũt̃ ĩ tpe: ea neqꝫ fuiſſe unq̃: neqꝫ mõ eẽ: neqꝫ futura ſequẽtibus ſæculis uident̃. Eoꝝ uero quæ nõ ſunt: ſi cõtraria & oppoſita ſemꝑ ſunt ut diameꝝ incommenſurabilem eſſe cũ coſta: in tempore eſſe non poſſunt: quia perpetua ſempiternaqꝫ ſunt: ꝙ ſi hoc in tempore non ſit: neqꝫ illud quoqꝫ fuerit diamerũ cõmenſurabilẽ eſſe cum coſta: qa opponit̃ perpetuæ ſempiternæqꝫ ueritati. At quorum oppoſita non ſunt ſemper: ea poſſunt eſſe & nõ eſſe: & generationi & corruptioni debent̃.

cxxi

IPſo nunc bifariã utimur ꝓprie & latius. De proprio agendum eſt prius. Sane illud tale eſt: quale definiuimus ſupra: quo uidelicet & continuat̃ & diuidit̃ tpus. Nã ꝑ̃teritũ futuro cõmittit atqꝫ continuat. Vtrũqꝫ enĩ termino cõmuni tanq̃ copula innectit̃ iungiturqꝫ. Sed & diuidit quoqꝫ atqꝫ diſcriminat quẽadmodũ lineã punctus. Cæteꝝ differt a pũcto in eo ꝙ pũctus manet & reſtitat: hoc non manet: ſed aliud ſemper atqꝫ aliud oritur. Præterea pũctus actu ſecat lineam: hoc poteſtate diuidit tẽpus: quippe quod actu aſſignari accipiqꝫ non poſſit. Nã aſſignare uolentẽ præuenit ſemper atqꝫ prælabit̃. Quo fit ut ſola rõne cogitationeqꝫ aſſignet̃. Ac ĩ eo quidem quod momentum diuidens eſt & finis præteriti & initiũ futuri: quis unum ſubiecto ſit rõne: tamen in duo momenta diſtrahit̃. Nam ratio finis a rõne principii diuerſa alienaqꝫ eſt. Contra ſi ſpectet̃ in eo quod continuat: tunc & ſubiecto uno & rõne una cenſebit̃: quemadmodum & in lineis mathematicis punctus. Nam ſi punctum ut diuidentem attuleris: quaſi dehiſcet in duo: aliuſqꝫ atqꝫ alius definitione monſtrabit̃. Si ut continuantem: unitas in eo & coalitus apparebit. Ita & hoc quod nunc uocamus: ut ſemper ſubiecto unum eſt: ita definitione non ſemper eſt unum. Nam ſi monſtret̃ ut dirimẽs altero tantum genere unum ideſt ſubiecto uidebit̃. Sin ut continuans: utroqꝫ ideſt ſubiecto & ratione. Alioquin momentum ſemper potentia eſt: ſiue ut ſecans ſiue ut copulans afferat̃. Nam & differt hoc iam a pũcto: ꝙ

cxxii

punctus quãq̃ ipſeqꝫ ſecat & copulat: non tamen potẽtia ſemper eſt. Sed ambigit modo ut actu: modo ut poſtentia conſtet. Hactenus de eo quod proprie exacteqꝫ appellat̃ nunc. Eſt & latior alius fuſiorqꝫ ſignificatus. Nam tempus id quod iunctum utrinqꝫ eſt & proxime adiacet: tum præteritum tum futu-

rũ rõne uiciniæ ſolet hoc aduerbio demõſtrari. Ná & neutꝝ quẽ nũc dicimus: q peradie ſit uẽturus: & ueniſſe nũc: q pridie uenerit. At diluuiũ & bellũ troianũ nõ dicius nũc fuiſſe: quiſꝫ abinde tp̃s fluorẽ ac ſeriẽ ſuá aduſꝫ hodiernũ attinuerit: qa tamẽ ab hoc æui rẽotiſſima illa ſũt: hoc noĩe cẽſeri nõ poſſunt.

cxxiii CVm olim aliquádoue dicimus: demõſtrationẽ prioris aut poſterioris alicuius mométi ad p̄ſens ſignũ referimus: ut ſi olim captũ Illiũ dicius: aut olim diluuiũ futuꝝ: neceſſe ẽ tũ p̄teritũ momẽtũ: quo captũ eſt Illiũ: tũ futuꝝ qđ ad diluuiũ ꝑtinet: utrũꝫ ad notá præſentẽ reuocare atꝫ cõferre: argumẽto ẽ: qđ quũ alicuius rei geſtæ regẽdæue certũ tẽpus ſupputare aut

cxxiiii afferre nõ poſſumus: nec ſcire utiꝫ ꝓfitemur quádo fuerit futuraue ſit. Dicat aliqs ſi ad quodꝫ tẽpus accõmodari hoc aduerbiũ aliquádo poteſt: qa nullũ eſt: tẽpus: qđ aut non habuerit aliquádo aut habituꝝ nõ ſit certũ initiũ: huiuſmodi aũt aduerbiũ p̄finitũ ſemꝑ & terminatũ tẽpus oſtendit: nõne maxi

cxxv me uidet̃ futuꝝ: ut oẽ tẽpus p̄finitũ determinatũꝫ ſit? Nũquid ergo deficiet ĩtercadetue aliquádo tp̃s? qđ eſſe nõ põt: quia neꝫ motus quoꝫ unq̃ ceſſauerit. Aut igit̃ aliud cõtinue tẽpus exorit̃: aut idẽ iteꝝ atꝫ iteꝝ alternat & cõmeat: An idẽ eſt de tẽpore ſentiendũ qđ de ipſo motu ſtatuit̃. Ná ſi idẽ & unus aliquádo exercet̃ motus: erit itidẽ unũ idẽꝫ tẽpus. Sin ĩ illo ſequius: ĩ hoc quoꝫ ſequs. Et hercules manifeſtũ eſt ſemꝑ aliud atꝫ aliud tẽpus oriri: idꝫ de momẽto ipſo cognoſcit̃: quũ.n. ſimul id & initiũ & exitus ſit: liq̃do patet: alterius tẽporis exitũ alterius eẽ initiũ oportere. Ná idẽ momentũ ꝓ exitu: & initio eiuſdẽ tẽporis eſſe nemo niſi aut ĩperitiſſimus aut obſtupidus dixerit. Alioqn circa idẽ duo maxĩe pugnantia atꝫ oppoſita uerſarent̃. Sed neꝫ deficiet unquá cadetue tẽpus: qa ſemꝑ ĩ initio eſt. In initio porro eſt: quia ſemper in momẽto eſt.

cxxvi IAm ꝓximũ adiunctũꝫ ẽ & quaſi ĩminet p̄ſenti momẽto: ita ut ĩ futuꝝ ꝓpẽdat eiuſꝫ pars ſit. Quádo ná ꝓficiſceris: iá quoniá ꝓpe eſt ꝓficiſcendi tẽpus. Sed ad p̄teritũ quoꝫ interim reſpicit eiuſꝫ ps efficit̃: mõ ne a p̄ſenti ſit lõginquũ. Quá olim ꝓfectus es. Iá quoniá pridie. Ná Iliũ captũ iá eſſe nõ dicimus: iccirco qa id a noſtra ætate quẽadmodũ lõge ſit poſitum.

cxxvii MOdo & nuꝑ p̄teriti ps ẽ: & ꝓpinquũ p̄ſenti. Quádo ueniſti mõ nuꝑue: quoniá uidelicet tp̃s id ꝓximũ iũcto ĩſtantiꝫ habet̃. Pridẽ qđ lõginquũ ẽ: & a nr̃a ætate mẽoriaꝫ remotũ. Derepẽte ea dicũt̃ facta: q̃ ĩopinátibus nobis ĩprouiſa & ſubitaria accidũt. Sed & illis potiſſimũ debet̃ hæc uox: q̃ pũcto breuiſſimo tenuiter atꝫ ĩſenſiliter ab oculis uaneſcũt & diffluũt.

cxxviii QVoniá uero oĩa & oriri & occidere uidebant̃ in tẽpore: iccirco ſapientiſſimũ alii: ſtultiſſimũ alii appellauere tẽpus. Simonides ſapientiſſimũ: qa beneficio ætatis multaꝝ reꝝ noticiam ĩdipiſcimur. Paro ĩdocile & ſtultiſſimũ: qa iniuria tẽporis tũ obliuio tũ deliria hominibus ĩuehunt̃. Atꝫ hic rectius meo quidem aio q̃ Simonides. Omnis enĩ mutatio naturalis deturbat & diſſipat. Quare tempus corruptionis potius q̃ generatiõis ꝑ ſe cá fuerit: qa ut ſupradictũ eſt: motus ſuapte natura impellit & diſiicit quæ prius habebát̃. Quoniam autẽ priore natura ꝓfligata impulſaꝫ euenit: ut res ſe ĩ aliá naturá conuertat: huius ortus cá ꝑ accidens uidet̃ motus & eius numerus fuiſſe. Illud equidẽ cõſtat tempus nõ ſatis eẽ gignẽdis rebus futurũ niſi actus adſit: quo autore & principe generent̃: ut ars ut natura ut doctrina: poſtremo ut actio aliqua corrumpendis & oblitterandis futuꝝ: etiá ſi nulla cá extrinſecus adiuuet: ut cernit̃ in iis quæ ſola uetuſtate aut ſitũ ducũt: aut collabunt̃ aut fatiſcunt. Quamobrem recte conſueuimus dicere labem atꝫ interitum de tempore potiſſimum accidere. Verũtamen nec interitum per ſe tempus creat: ſed creari accidit illum ĩ tempore. Natura aũt & ſubiecta cuiuſꝫ materia corruptionis eſt cauſa. Ná quæꝫ res orta modo creſcit & uiret: mõ adulta eſt: mõ ſtatu p̄cipiti cernit̃: habetꝫ ꝓculdubio limites atꝫ ãbitus uitæ cõſtitutos & certos. Ac de tẽpore quidẽ abunde tũ ut ſit tũ qd ſit explicatũ nobis ſcio. Nec omiſſum eſt quot modis illa uerba. Nũc olĩ aliquando iá nuper modo pridẽ & repente: dicant̃.

cxxix HIs ita diffinitis: aptũ eſt oẽm mutationẽ & oẽ qđ mouet̃ fieri moueriꝫ in tp̃e oportere. Velocius.n. & tardius in oĩ mutatiõe cernunt̃. Velocius uero nihil eſt aliud: q̃ id qđ prius tranſit in ſubiectũ ac ꝑuenit. Voco ſubiectũ: id quo tẽdit. Motus locus formá & q̃litatẽ: & ut clarius id ſit exẽplũ ĩ delatione ſumat̃. Quũ ꝑ æq̃le ſpaciũ: duæ res agunt̃ ea moueri uelocius dicit̃: q̃ prior ſpaciũ cõficit. Vtiꝫ ſi & eiuſdẽ generis ſpatiũ ambabus ſit ſubſitũ: uidelicet utriꝫ rectum aut utriꝫ orbiculare: & motu p̄terea uniformi ferát̃. Ita duabus his rõnibus obſeruatis ea res uelocior ĩtelliget̃: q̃ prior calcẽ tenebit: qꝫ ſi conditionum illaꝝ defuerit altera fieri poſſet: ut res tardior prius finẽ attingeret q̃ uelocior. Veꝝ hæc alibi diligẽtius & ꝑquiſitius tractáda & digerenda ſunt nobis. Quoniá itaꝫ motus oĩs & ocior eẽ & tardior põt: hoc uero nihil aliud ẽ q̃ hr̃e prius & poſterius: neceſſe ẽ eẽ motũ oẽm ĩ tp̃e. Prius.n. & poſterius dicit̃ facta collatiõe ad diſtátiá & abſẽtiá a p̄ſenti momẽto. Ná momentũ futuri & p̄teriti terminus cõfiniũꝫ eſt: q̃re quũ momentũ in tp̃e ſit. In eodẽ.n. eſt momentũ & momẽti diſtátia: manifeſtũ eſt ueriſſimũ eẽ qđ dicimus: ſi prius & poſterius oĩs habet motus. Ea autẽ ſunt in tp̃e oẽm motum eſſe in tempore oportere.

ET quáobrẽ eẽ ubiꝫ uolumus tp̃s in terra mari cœlo: nempe tp̃s ẽ affectio q̃dam & habitus motus. Portiões.n. numeratæ ĩ motu ſunt tp̃s. Terra uero mare cœlũ & id genus reliq̃ ideo mobilia ſunt: qa aut in totũ: aut in parte ĩ loco ſunt. Et hercule motus & tp̃s uicta & religata mutuo ſunt. Quare ĩ qbus ꝑſpicit̃ motus: in iis quoꝫ ſpectabit̃ & tp̃s: & ut quæꝫ ſe habent ad motũ: ita ſe habebũt ad tp̃s: ꝓinde res potẽtia mobiles potẽtia: quoꝫ ĩtelligent̃ ĩ tp̃e: cuiuſmõi ea ſunt: q̃ qeſcũt. Quæ uero iá mouent̃ in actuꝫ ſunt actu quoꝫ habebunt̃ in tp̃e.

ET qa enumeratæ partes in motu sunt tṕs : si nõ sit usquã res q̃ numeret cõstat:neq̃ nũeratũ quoq̃ eẽ uspiá futurũ. Quot si nihil aliud numerare põt q̃ aĩa:aut aĩæ ea portio:q̃ dicit̃ ĩtellectus & rõ:nisi extauerit aĩa:utiq̃:neq̃ ip̃m tṕs extauerit. Si igit̃ duplex ẽ nũerus:nũerabilis hic:ille numeratus:hoc é:potẽtia hic:actu ille:quũ neuter possit cõsistere:si nec ptáte:nec actu habeat̃ aliqd numerás:pspicuo liquet nõ extiturũ tṕs:nisi extiterit aĩus. Quãq̃ Boethus putat nihil uetare numerũ eẽ sine eo qđ nũeret:quéadmodũ sensile sine eo qđ sentiat. Sed fallit̃. Ea.n.q̃ referũt̃ ad aliqd simul habent̃:& q̃ ptáte sunt: ad res eiusdé habitus referunt̃. Quáobré si non supet id qđ possit numerare:hoc é ut ita loq̃mur si nõ supet numeratiuũ:neq̃ numerabile supabit. Quáuisq̃ illud:cui accidit eẽ nũerabile:possit eẽ sine eo qđ numerat : nõ tamé ip̃m numerabile hoc põt: neq̃ q̃ numerabile est. Igit̃ motus põt eẽ ẽt si nulla res numeret:prius & posterius eẽ nõ possunt nisi numerent̃ atq̃ monstrent̃. Si ergo tṕs mõstratio assignatioq̃ prioris & posterioris cõstituit q effeceris? ut sine actiõe animi tṕs cõstet. Immo neq̃ motus:quoq̃ ipse cõstabit aĩo dẽpto:cũ circularis motus fons & origo sit oĩum motuũ. Hinc.n.corpora tũ alterant̃:tũ minuũt̃ & crescũt. Illũ uero ĩtelligẽtia certo desyderio ĩtẽtiõeq̃ cieat. Sed & animalium quoq̃ motus sunt opera aĩæ. Motuum aũt oĩum tempus est numerus:qcũq̃ enim motus & unus & continuus fuerit:habebit prioris & posterioris discrimina:non solum delatio sed auctio sed generatio sed alteratio.

QVærit̃ aũt quur nõ & simul plura sint tpa:si plures simul spectãt̃ & exercẽt̃ motus:cuiusq̃ aũt motus numerũ dicius eẽ tṕs? An qa momẽtũ idé & nũero unũ habet̃:qđ oibus illis pseruit delationi auctioni alteratiõi? ipsumq̃ é qđ numerat̃:qđ mõ ut prius:mõ ut posterius solet afferri. Quot si illđ q̃ é unũ oibus:tṕs quoq̃ eẽ unũ oibus oportebit. Si.n.tṕs aliter atq̃ est motibus ĩ hæsisset:secari utiq̃ cũ illis possit ac diuidi:quéadmodũ possunt cũ corpibus calor frigus albedo nigritia. Sed qa duratio & cõmoratio ea:quæ numerat̃ in motibus tempus est:nihil prohibet unum idemq̃ tempus præsto esse præministrareq̃ pluribus motibus. Atq̃ hoc quoq̃ in eo numero cernit̃:q ex unitatibus orit̃:in eo sũma eadé ẽ:ẽt si ex differẽtibus & dissidẽtibus rebus ducat̃:canũ hic cætus illic equorũ habet̃ : septẽ tamé & hi & illi dicunt̃. Quare quéadmodũ idé nũerus diuersis rebus adiungit̃:ita ĩ plures motus simul unius tpis opa sufficit. Nõ tamé ppterea uelocitas eadé:neq̃ idé locus oĩum motuum est:qa tṕs earũ rerũ numeratu nõ cõstat:uelocitatis dico tarditatisue:aut differẽtiæ oĩno alterius:ut q corruptio hæc:illa sit auctio:hæc alteratio:illa delatio : sed prioris & posterioris tantũ ut dixi. Prius aũt atq̃ posterius idé adest oĩbus motibus:q simul cient̃. Hæc sunt q̃ Aristoteles hoc loco dicit. Ea uero q̃ sup hæc parere difficultatem cuipiam possent ĩ medium consideratui hominum afferemus.

DIGRESSIO.

SI prius posteriusq̃ in magnitudie & spacio primũ habent̃:mox in motu q inibi exercet̃:tũ deĩde ĩ tpe : quo pacto ĩ auctione:minutiõe:alteratiõe prius & posterius notauero ? quãdo nullæ illarũ magnitudiné ullá:aut spaciũ permeãt:neq̃ locũ ex loco mutant:sed in corpe ita spectant̃:ut uniuersum id sensim alterascat & uniuersum paulatĩ increscat. Vnde inq̃ tṕs in huiusmodi motibus suũ prius & posterius reponat ? quéadmodũ reponit in motu locali. Quod si in illis motibus:neq̃ pus neq̃ posterius ĩuenit̃ : quomõ eorũ motuũ numerus poterit eẽ tṕs? Sed forte ĩ auctiõe suspicari qs posset:dari aliqué locũ:unde res diuertit: & locũ itẽ aliqué ĩ quẽ ĩtẽdit:qa mutatio ea de miore fit ĩ amplioré locũ. At ĩ alteratiõe generatiõe & corruptiõe:qđ suffugiũ habeas:ĩ iis necesse est tṕs sibi ipsi prius & posterius pbeat. Quo fit ut tṕs aut solũ motũ localé prĩcipaliter mẽsuret:aut si cæteros quoq̃ mensurat principaliter certe eo priore & posteriore: nõ egeat:qđ spacio situq̃ orit̃.

PRæterea si cõmunis omniũ motuũ numerus tẽpus ẽ:q fieri potest:ut a motu pẽdeat essentia tẽporis? Ná si neq̃ ab hoc neq̃ ab illo motu tẽpus pẽdet:sane neq̃ a motu simpliciter pẽdet:sit.n.absurdũ idẽ esse prius & posterius ĩ omnibus motibus dicere. Ná & hoc ipsum in quæstione ẽ:q possit fieri ut oĩs motus ĩuehat momẽtũ unũ. Eniuero illud unũ aut genere aut specie aut nũero unũ habebit̃ : si generẽ aut specie:saltẽ numero plura eẽ momẽta utiq̃ oportebit: si numero:scire uelĩ q cõstet ut rerũ numero dissidentiũ unum numero accidés & affectio sit. Dixi affectioné:quia Aristoteles quoq̃ tẽpus uocat affectioné & accidés motus:oĩno ĩpossibile ẽ:ut res una atq̃ eadé nũero ĩsit ĩ pluribus. Aliogn unũ qđ eẽt dehisceret ĩ plura: demũq̃ unũ eẽ desineret. Ita uidet̃ motibus pluribus plura momẽta defendi:& singulis q simul agãt̃:deberi sĩgulaq̃ simul orient̃ & fluãt. Res mehercle quæ captũ quoq̃ hominis refugit. Cõtra si nõ sit idé momentũ pculdubio tẽpus nihil fuerit motus.

NEq̃ illud quoq̃ satisfacit qđ ĩquiunt. Quéadmodũ summa & supputatio ip̃a quæ numero aliquo cõpræhensa est:eadé ad decé equos & ad decé pecudes pertinet:ita oẽs motus unius tẽporis decursu sufficiunt̃ atq̃ supplent̃:id aũt é idé prius & posterius numerari spectariq̃ ĩ oĩbus motibus:qđ statĩ falsum est. Nõ.n.idé prius & posterius ex oĩ motu colligit̃ : nisi id rõne tãtũ fictiõeq̃ nostra:utpote qbus collibeat res diuersas eodé numero dicerẽ. Facit hoc cogitatio & ĩstitutio nostra ut dixi:q̃ res discrimĩe maxĩo discrepátes cõmuni usu:q̃si similes cõtemplant̃:ẽt si nulla euidẽtia aut ueritas subsit. Iá illud quomõ recte? Tẽpus ad cogitationẽ tãtũ ualere nullá solliditatẽ habere aut substantiá? Atq̃ huic sentẽtiæ liqdo adesse uidet̃ Aristoteles:quádo is aĩo adẽpto tṕs quoq̃ adẽptũ iri cõcidit. Ná uocarẽ mẽsurá tṕs aut numerũ putare:hoc ipsi cõminiscimur:& nostra illa ĩterptatio est:ut.n.Boethus ait:nulla mẽsura cõstituit̃ a natura:sed mẽsurare & numerare nostra est functio no/

cxxx cxxxi cxxxii

strũ est opus. Hæc arbitror nõ strictim cursimue: sed pensiculate & diglienter esse tractanda p̃mẽdaq; & ut nõ temere desciscendũ: ita non facile ac leuiter accedendũ.

SEd quoniã mẽsurabilia oĩa cognato & cõgenere aliquo mensurant̃: lineæ lineis: unitatibus unitates: quũ tp̃s mensurabile sit: poterit etiã tp̃e mensurari. Illud qualenã sit in p̃sentia uestigandũ a nobis. Cæteꝝ palam est quodcunq; tempus mensura tp̃is constituit̃: idẽ motus quoq; alicuius mẽsurã futurã. Nã tp̃s oẽ mensura motus ẽ. Si igit̃ motũ aliquẽ principẽ dederis q mensura sit motuũ alioꝝ: profecto tp̃s q motui illi præseruiet: mẽsura tp̃is eius habebit̃: ĩ quo motus alii exercebunt̃. Sed quisnã princeps ille motus ẽ? Alteratio sane auctio generatio esse non possunt: q̃a nec plane uniformes sunt: erit ergo delatio: nõ oĩs utiq;: sed ea q̃ orbicularis est: & q̃ cœlo uniuerso debet̃: cuius ratio & nũerus nũq̃ ĩ incerto ẽ: adeo ut nihil p̃inde cõstet. Quapp̃ is cæteros motus regere & metiri dicet̃: & eoꝝ mẽsura iure uocabit̃. Mensura porro fit si sub aliquã tp̃is rõnem supputatiõemq; ueniat: ex q̃ motus fuisse tãtus aut tantus possit intelligi. Annus .n. mensis & dies & noĩa tp̃is sunt: & motus certos præfiniunt. Nã hora & tempus est: & præfinitã sibi mũdanæ cõuersionis portiunculã uendicat: ita fit ut illa motuũ oĩum rõ mensuraq; sit. Tp̃s uero q̃d motum illum primariũ demetit̃: cæteros quoq; motus subinde mensurat: neq; ad motus adeo: sed etiã ad tp̃a eandem rõnem habebit: nã tẽpus longius a breui mensurabit̃. Proinde mensura diei hora ẽ: mensura mensis dies: mensura anni mensis. E diuerso quoq; tempus mensurat̃ a motu: nã tãtus aut tãtus cœli motus: tãtum sibi aut tantum tp̃s determinat. Atq; hoc apertissime liquet. Tp̃is mensuræ sunt anni menses dies horæ: hæc aũt nihil aliud sunt q̃ solis commeatus & cursus. Nõ ergo caret rõne penitus eoꝝ sentẽtia: qui motum orbicularẽ cœli tempus esse dixerunt: quippe cũ ab eo: & ab eius tempore motus alii mensurent̃. Quãto tp̃e captum est Ilium: annis decẽ: hoc est decem recursibus & reciprocationibus solis signifero circulo. Propterea quod dici solet: nõ est pessime usurpatum: nexa esse in orbem omnia: atq; humanas res quendã esse ueluti circulũ: eius rei cã ea est: quia tp̃e omnia mensurant̃: indidemq; principiũ & finẽ accipiũt: p̃inde quasi circuitu quodã obambulationeq; tẽporis. Tp̃s aũt esse uidet̃ circulus ea rõne q̃ & mensurat circularẽ motũ: & ab eodẽ retroq; mensurat̃. Cæterũ nihil aliud mensurata res est q̃ mensuræ plures: quẽadmodũ nihil aliud stadium est q̃ cubiti multi atq; ulnæ.

THEMISTII PHYSICES LIBER QVINTVS INTERPRETE HERMOLAO BARBA.

i QVONIAM Vero alia p̃ se: ex accidẽti alia: alia p̃ partẽ mutãt̃: necesse ẽ prius q̃ ad ea q̃ p̃ se mouent̃ nr̃a cõsyderatio ĩtendat̃: attingamus leuiter ea & tanq̃ expediamus: q̃ p̃ accidens & p̃ partẽ moueri dicunt̃. Per accidẽs igit̃ mutatio est: quũ musicus ambulat. Sed quãobrẽ p̃ accidẽs? q̃a nõ ambulat in eo q̃ musicus: sed tanq̃ is: cui musico eẽ q̃dam forte acciderit: rursum ut q locum ex loco mutet. Sed & id quoq; p̃ accidẽs habet̃: ea.n.q̃s p̃ se locum de loco mutat: q̃ in loco aliquo ẽ. Per partẽ mutant̃: hoc more quotiẽs simpliciter recuratũ quẽ dicius: q̃a in eo oculus cõualuit aut pectus. Per se ea mouent̃: q̃ neq; ex accidenti neq; p̃ partẽ mouent̃: ut quũ equus currit: quũ deurit̃ uestis: quũ lignũ uniuersum flãmat̃. quum oculus sanescit. Non.n.oĩbus oĩa motibus moueri possunt: sed q̃dam solũ motu locali: ut cœlestia: nõnulla alte-

ii ratiõe tãtũ: ut pectus ut oculus. Cõtra itẽ alia p̃ accidẽs mouẽt: ut quũ ædificat musicus. Alia p̃tibus: ut cum is q messem exterit: machinarias molas abagitat manu. Alia p̃ se: ut ea q̃ neq; p̃ accidẽs neq; p̃tibus

iii mouent. Quũ uero q̃nq; res ad functionẽ oĩs motus necessariæ habeant̃: mouẽs: q̃d mouet̃: tẽpus in quo fit motus: diuerticulũ unde motus accæpit: ĩtentio quo ꝓcedit: quæri solet in quonã ex iis cõstituere motũ oporteat. Plane supra demõstratũ est: motũ ĩ re mouẽte eẽ nõ posse: neq; itẽ ut cõstat ĩ tp̃e neq; aũt in eo unde soluit: collocari põt: hoc ẽ in albedine: quũ q̃s de albedine in nigritiã mutat̃. Nõ.n.a carceribus nomẽ accipit motus: sed a calce quo p̃git: & in q̃d res cõuerti festinat. Nã q̃d de albedine ad nigritiã mouet̃: nigrescere nõ albescere dicit̃: pari pacto ĩteritus & corruptio nũcupat̃: nõ ab ente unde mouit: sed a nõ ente quo ꝓperat. Reliquũ igit̃ est ut motus: aut ĩ ipsa re sit: q̃ p̃ se mouet̃: aut in formis

iiii & accidẽtibus in q̃ abitio est. Quãuis aũt supra satis docuerimus: motũ in re tantũ illa: q̃ moueat̃ eẽ cõstitutum & positũ sup̃q;: ad diluendã q̃stionẽ admonere & meminisse sufficeret definitionẽ motus: in q̃ dictũ ẽ: motũ eẽ rei: quæ moueret̃ actũ: nõ tamẽ ab re fuerit: hoc quoq; loco ĩ ea paulũ diuertisse hactenus: utrũ in formis accidẽtibusq; atq; locis: in quæ motæ res tẽdũt: possit ĩesse motus ĩtelligi. Ac primũ q̃dem motus inesse loco nõ põt: quũ natura loci ea sit dicta: quæ sit ĩmobilis. Debemus.n.differentiam illã tenere memoria: quæ ĩter uas & locũ retro nobis cõstituta & exposita est. Dices accidentia & affectiones candorẽ fuscedinẽ: frigus calorẽ esse motus uideri. Ac hercule si ita eẽt: motus q ad q̃litates illas institutus dicit̃: institutus uideret̃ ad motum: ex quo accipi alteꝝ põt: aut ut res moueri adhuc p̃gant: quum iam sunt mutatæ: aut si moueri desinant: in motu tamen esse dicant̃. Liquet igit̃ ipsas qualitates & affectiones non esse motus: sed ipsum quod cum præfatione ueniæ dixerim: affici atq; ipsum transmutari: ita ut non albedo sit motus: sed ipsa inalbescentia. Iam constat nullam formam posse motum esse: aut motum habere. Mouere autem nonnullæ formæ dicunt̃: ut animal anima: & lapidẽ grauitas: non tamen ab iis mouent̃: illa quatenus procreant̃: idest quatenus ad ea genialis transmutatio inita est: nec enim grauitas lapidescentem & cõcrescentẽ uaporẽ ꝓgignit ipsa: alioquin motus in iis necessario haberet̃: q̃d stati reuincit̃ falsum: quoniã ĩ rebus motis nõ ĩ mouẽtibus motũ eẽ p̃suasum: atq;

adeo cõprobatum ratione eſt. Atq; hoc à nobis hactenus hunc in modũ diſcuſſum & diffinitũ ſit. Adii/ v
ciendũ & illud ſtudioſis mentibus ẽ: quot aduerbia hæc ꝑ ſe: ꝑ accidens ꝑtiatim: poſſunt etiã in eas res
in quas motus ſuſcæptus eſt cadere. Ita inalbeſcens mutari ꝑ accidens dicit̃ in id qđ ĩtelligit animus: ac/
cidit ſiquidẽ colori ut intelligat̃. Partiatim dicit̃ in colorem: qa coloris pars ſit albedo. Eodẽ modo qui
Athenas ꝓficiſcit̃: partiatim in Europã ꝓficiſcit̃: qa ea urbs ꝑs ſit Europæ. In albedinẽ uero conuerti &
mutari dicimur: & Athenas ꝓficiſci ꝑ ſe. Quẽadmodum igit̃ ꝑ ſe: per accidens ꝑtibus moueri res dicãt̃
q̃q; motus non in ipſis formis & accidẽtibus: ſed ĩ re mota ĩcluſus conſtitutuſq; ſit: ab iis quæ dicta ſunt
nimis q̃ dilucide cõmonſtratũ uidet̃. Cæterũ de mutationibus quæ per accidẽs cõſtant: relinquẽda oĩs
ſuꝑſedẽdaq; ratio ẽ: utpote quas nullo p̃cæpto directo aut ꝑpetuo poſſis ĩcludere. Id adeo euenit: quia ĩfi
nibiles ſunt. Nam promiſcue quodlibet in qđq; & ut cũq; mutari per accidens poteſt: in magnitudinẽ
color: in nigritiã muſica: in amaritiem gelu: poſtremo ĩ qualitates oĩa omnes ac ſpecies: quia ut dixi hoc
genus uagum pluriforme interminatũq; eſt. Illo modo dicere poſſumus demutare albedinẽ: cũ demu
tat corpus: cum moleſcit: cũ igneſcit: cum gelaſcit: cum mille modis afficit̃. Quãobrem tranſiliẽda & p̃/
termittenda ſunt iſta.

PORRO agendũ de mutatione & cõuerſione per ſe: quia & definita eſt: & ſemꝑ aut circa cõtra/ vi
ria: aut diſperata uerſat̃. Albũ. n. aut ex nigro fuſcoue: aut ex non albo producit̃: atq; hoc le/
uiter re ab ſe ĩtelliget̃: ſi ad mutationes ſingulas uel reſpexeris. Neq; nos perturbet: ꝙ quum
ſuperioribus libris dixerimus: ex oppoſitis conſtare mutationes: hoc loco intermedia quoq;
in numerum aſciſcamus. Nam res quæ tranſmutat̃ intermediis utit̃ tãq̃ oppoſitis. Quum. n. interme/
dia participatione & confuſione utriuſq; cõtrarii coalita tẽperataq; uideant̃: ſimul res aliqua ex ĩterme
dio in contrarium cõmeat: nõ ĩ eo cõmeat qđ medietas ẽ: & utriuſq; naturæ cõſors & ꝓxima: ſicut neq;
cum huc ſe uertit: ſed in eo qđ cõtrarii particeps: exẽpli gratia. Tepens refrigerat̃: nõ in eo qđ frigore: ſed
in eo quod calore participat. Idẽ cõtra recaleſcit. nõ ĩ eo qđ calori: ſed ĩ eo qđ frigori affinitate cõiungit̃.
Quapp & mediũ extremis opponi & extrema medio iudicant̃. Quẽadmodũ mediæ in fidiculis chor/
dæ imis & citimis cõperatæ graues & lõgæ ſummis & prĩcipalibus acutæ uident̃ & timulæ: pari pacto
aquilũ nigro collatũ cãdicat cãdido nigricat. Diffinitiis iis: quoniã trãſmutatio oĩs ex aliquo tẽdit ad ali vii
quid: quẽadmodũ uel clariſſime nomẽ ipſum oſtẽdit. Quadrifariã hoc reſpectu diuidit̃: aut. n. de euidẽ
ti ĩ euidẽs: id aũt ẽ de ſubiecto ĩ ſubiectũ: aut de nõ ſubiecto ĩ nõ ſubiectũ:: aut de ſubiecto ĩ nõ ſubiectũ:
aut de nõ ſubiecto ĩ ſubiectũ fit. Voco ſubiectũ id qđ affirmatiõe oſtẽdit̃: affirmationẽ appello: ut albũ:
ut nigrũ: ut feruidũ: ut glaciale: poſtrẽo qcqd euidẽs ẽ: atq; ĩpa re cõſtat. Quot ſi ſubiectũ nobis affirma/
tionẽ ſignat: nõ ſubiectũ ſignabit negationẽ. Quãobrẽ neceſſe eſt ex q̃ttuor illis generibus tris dũtaxat
trãſmutatiões haberi. Primã eã quæ ĩcipit ab affirmatiõe & deſinit in negationẽ: alterã quæ controuer
ſim huic reſpõdet. i. quæ a negatione uiã capeſcit & ĩ affirmationẽ deponit. Tertiã quæ ab affirmatione
auſpicat̃ & ſimiliter in affirmationem finit. Quartũ genus trãſmutationis conſtare non poteſt: ea rõne
ꝙ nõ circũſiſtit̃ oppoſitis: non. n. oppoſita ſunt nõ ſubiectũ: & non ſubiectũ: qa uterq; termius negatio
eſt: neq; autẽ cõtraria: qa contraria ſibi affirmationẽ cõſciſcunt. Dicit̃ igit̃ de nõ albo fieri albũ: & de nõ
aqua oriri aqua. Horũ utrũq; de non ſubiecto in ſubiectũ uenit: & de negatione in affirmationẽ: cæterũ
differũt. Nã albũ & muſicum nõ fit ſimpliciter: ſed hõ aliqs fieri dicit̃ albus & muſicus: aqua ſimplici/
ter fit: nõ. n. aſſignari aliqd poteſt qđ quũ iam ſit actu demũ aquã fiat: quẽadmodũ in priore cõuerſione
poteſt: cũ albũ qd aut muſicũ fit: hõ Callias luſcima. Dixerit aliqs: nõne materiã corporibus oĩbus ſubie
ctã afferimus: quæ ſit id qđ fiat aqua: uerũ non ita ſubiici põt materia aut aſſignari in ſimplici cõuerſio
ne ut Callias & homo in accidentali. Et hercules quis eſt tã ignarus rerũ: cui duo illi genitus differre nõ
uideant̃: quo quiſpiam efficit̃ muſicus: & is quo aqua producit̃? An ſi paulo accuratius exploraris: ĩue/
nies alterum eſſe nõ ſimplicem genitum: ſed tenuem quaſi genitum: utpote quo pars rei aliqua nõ uni
uerſa ſubſtãtia progignatur: alterum eſſe proprium abſolutum & ſimplicẽ: quippe q uniuerſam aquæ
ſubſtantiam in ortum prouehat non accidẽs: aut qualitatẽ modo: ut quum qd aridũ liquidũ cãdidum
fit. Quãuiſq; tam aqua q̃ muſicum de non ente orientur: quia ut retro probatum eſt: omne quod fit: de
non ente fieri ſit neceſſe: tamen hoc diſcrimine ſeꝑantur: ꝙ ſi muſicum non orit̃ ex omnino non ente:
quoniam ex Callia orit̃ qui nõdum eſt muſicus: aqua orit̃ de omnino nõ ente. Sed occurret quiſpiam
uideri aquam quemadmodum & muſicum ex aliquo ideſt ex aere fieri: proindeq; nõ de nõ ente oĩno:
ſed de non ente hactenus: quia de aere qui non ſit aqua. Sed facile ſoluitur ſi eius differentiæ memineri
mus: quæ ſupra nobis primo libro conſtituta eſt: Aer non obmanet: quum de aere aqua producit̃: Cal/
lia obmanet: quum de nigro fit albus. Et ut planius diſtĩctionem illam teneas: reponant̃ duo hæc: quæ
ex oratione noſtra ſequuntur: fit Callias de nõ albo albus. Quum dicis de nõ albo: de ruſſo: de rauo: de
nigro: de aquilo: de flauo poteſt intelligi. Hæc oĩa q̃q̃ opponunt̃ albo: tamẽ opponunt̃ ut affirmatio af/
firmationi & ut euidẽs euidenti. Eodẽ modo quum aqua orit̃ de nõ aqua: quẽadmodum in tranſuer/
ſione non ſimplici: qui non albũ dicit: dicit rubrum: aut nigrum: aut flauum: ita in illa ſimplici & abſo/
luta qui non aquã dicit: dicit aut aerẽ: aut terrã. Ergo dixeris quemadmodum album oſtenditur nigro
aut fuſco contrarium: quur & non aerem demonſtraueris aquæ contrarium? Id enim re ab ſe intelligi/
tur: quamobrem? quia ſubſtantiæ ſubſtantiis non aduerſantur. Quum itaq; declaratum ſuperius ſit
quum dicimus de ſubiecto in ſubiectum mutationẽ iniri: id aut de affirmatione & cõtrario: aut de ne/
gatione intelligi oportere: ſequitur ut ſi hoc quod dico non aquam: neq; affirmationẽ: neq; contrariũ ſi

gnificat:necessario quod reliquũ est negationẽ simpliciter & absolute significet.Erit igit̃ hoc genus cõ/
uersio ortus & generatio de non ente simpliciter.Voco autẽ non ens simpliciter:non id quod omnino
& usqꝫquaqꝫ sit nihil:sed id quod nuda & mera potẽtia:cuiusmodi originalis & prima materia est.Idẽ
sed obuerse de interitu & corruptione dicendum:ut ea uidelicet in non ens simpliciter desinere & pro/
cumbere intelligatur.

viii

Haec si ita se habẽt:plurificariã uidet̃ significare nõ ens:nã & nõ albũ dicit̃ eẽ nõ ens:& nõ hõ
dicit̃ eẽ nõ ens.Sed & mẽdaciũ quoqꝫ dicit̃ eẽ nõ ens.Omittat̃ aũt nobis hoc genus:qa id ĩ
cõplexione tãtũ & distractione orõnis seu diuisiõe cõspicit̃.In reliqs duobus significatis:qri
tur utrũ nõ ens moueri dicat̃.Ego uero aio moueri solũ tale nõ ens:quale nõ albũ ẽ:nõ bo/
num:nõ turpe:nõ calidũ:nõ ꝙ ipsum:nõ albũ:aut ipsum:nõ bonũ:utiqꝫ moueant̃.Nã q fieri põt pror/
sus ut moueat̃ qđ nõ ẽ?Sed Callias qui sit nõ albus:sit nõ bonus ipse moueat̃.Quia huiusmodi nega/
tiones nõ ꝑ se:sed ꝑ accidẽs moueri cõcesserim:ea rõne ꝙ accidisse aliqua uideant̃ iis rebus:quæ ꝑ se mo
uent̃.Cæterũ nõ ignẽ:nõ aquã:& reliqua similia quo pacto moueri ĩtelligunt̃?Nũ per se? nõ possunt:
quũ nusq̃ sint?Nũ per accidẽs?At qbus nã rebus accidisse:nõ ignẽ:nõ aquã:nõ aerẽ dixeris?Fieri igitur
neqt:ut ea quæ ita sunt nõ entia ullo genere moueant̃.Quod si ita ẽ:generatio quoqꝫ motus eẽ nõ põt.
Quare neqꝫ mouet̃ neqꝫ quiescit qđ ẽ nõ ens:quippe qđ neqꝫ ĩ loco qdẽ sit ullo:neqꝫ generatio mõ non
est motus:sed neqꝫ corruptio.Nã quũ motus oĩs:aut motui sit:aut quieti cõtrarius:si corruptio motus
esset:generatio quoqꝫ quæ corruptioni cõtraria ẽ:aut quies:aut motus foret.Possumus igit̃ oĩa hæc uel
syllogismo cõplecti hoc quo dicturus sum genere:oĩs motus trãsmutatio est:oĩs trãsmutatio aut cõtra
riis aut disperatis obit̃:motus igit̃ oĩs:aut cõtrariis:aut disperatis obibit̃: nullus ãt motus disperatis ĩ/
cludit̃:ergo motus oĩs ĩ cõtrariis collocabit̃.Voco cõtraria quæ affirmatione signant̃.Eodẽ & priuãtia
referunt̃ ĩ motibus:ut cæcũ:nudũ:illiteratũ: infelix.

viiii

SPectãdum ẽ igit̃ ĩ qbus generibus cõtraria habeant̃:utpote ad quæ sola pertinere uerus mo
tus possit.Ac primũ qdẽ ĩ substãtia nullus erit motus:quũ nihil sit substãtiæ ulli cõtrarium.
Nã ꝑuatio formæ nõ ẽ cõtraria.Quãuisqꝫ supioribus libris aliquãdo usurpatũ hoc sit ut for
mã & priuationẽ diceremus eẽ contraria:nõ tamẽ id ꝑsse:aut ꝓprie intelligi:sed data q̃dã &
rudiuscula rõne uoluimus.Nã si exacte loquẽdũ sit.Priuatio absentia q̃dã ẽ formæ:atqꝫ adeo nõ ens:nõ
aũt enti:aut formæ cõtraria.Quod si de eo ꝙ fieri aĩal ex genitura & semĩe dicit̃: demõstrari posse ali/
qs putet cõuersionẽ substãtialẽ de subiecto ĩ subiectũ procedere:proĩdeqꝫ motũ uideri:eodẽ ĩ luto reuo
luit̃:denuoqꝫ ĩ nomẽ generationis & ortus ĩcurrit:quẽ cõstat motũ esse nõ posse.Quid.n.ẽ cedo ꝑ deũ
qđ in ea mutatiõe cõuersioneue moueat̃?Nũ aĩal?At cũ orit̃ nõdũ ẽ aĩal.Nũ semẽ genitale?At non re
manet semẽ sed dissoluit̃:atqꝫ corrũpit̃.Deĩde ut cõcedat̃ hoc illi:quo pacto reuĩcet semẽ eẽ cõtrarium
aĩali?certe motus oĩs cõtrarios terminos reqrit.Sed dicet qspiã:quũ aqua ĩ ignẽ uertit̃:tũ uideri motũ
in substãtiis fieri:utpote ꝙ de cõtrario in contrariũ conuersio illa ꝓcedat.Huic occurrit Alexãder: con/
ceditqꝫ nõnullas ignis qualitates esse qualitatibus aquæ cõtrarias:frigiditatẽ caliditati:& humiditatẽ sic
citati.Nec tamẽ ex eo accipi uult uniuersum ignem esse aquæ contrarium:quippe quæ non ex qualita/
tibus tantũ:sed ex aliis quoqꝫ complusculis constent.Ego uero falsum esse arbitror id quod proponit̃.
Nã ignẽ in aquã nego cõuerti posse:nisi se ꝑus in aerẽ uerterit: aer uero atqꝫ ignis aptissime iã nõ aduer
sant̃.Quid igit̃ obsecro ĩ ea mutatione mouebit̃? quãdo neqꝫ aqua põt:qppe quæ corrũpat̃:neqꝫ ignis
quippe q nondũ sit ortus.Quod autẽ post motũ oẽm fuit motũ: hoc erit id qđ antea mouebat̃.Ex iis
dilucet ĩ substantia motum haberi non posse.

x

SEd neqꝫ in relatione cõstitui motus põt.Ea.n.q̃ ĩ illo gener̃ ponũt̃ de suo statu atqꝫ hĩtu deci
dũt:uel si nullã mutationẽ accipiãt:uerbi cã.Nix:q̃ mihi nũc respõdet a leua ẽt si ipa nõ diffe
rat̃:simul ꝑorẽ locũ egressus alio me cõtulero:respõdebit a dextera.Itẽ dẽarius numerus fie
ri duplus põt:nulla adiectiõe qtitatis facta:sed si dũtaxat qnarius cõtrouersim atqꝫ altrĩsecus
oppõat̃.Nã & orõ ipa q̃doqꝫ de uera ĩ falsam & cõtra cõuertit̃:tãtũ si res q̃ ĩ ea significãt̃ :cõmutauerint
cõuariatæue fuerit.Vna.n.hæc eadẽqꝫ orõ dies ẽ: uera erit die exorto:ĩgruẽtibus tenebris falsa.Si igitur
motus oĩs absoluit̃ ꝑ mutationẽ conuersionemqꝫ rei quæ mouet̃ : relatiões autem sine ulla mutatio/
ne & conuersione creantur & pereunt:clarissime complexio illa efficitur quam uolebamus: motum in
relationibus non posse constitui.

xi

SEd neqꝫ ĩ genere actiõis passiõisqꝫ motũ ullũ ĩuenias:quũ agere sub eo qđ ẽ mouere:pati sub
eo qđ ẽ moueri:cõtineant̃ ac recidãt.Motus ãt nullus eẽ possit ĩ eo qđ ẽ mouere:& lõge ma/
gis nullus ĩ eo qđ ẽ moueri:ut.n.deridiculus sit q ita dicat ita:sed tanto ridiculosior q sentiat.

xii

Cæterum Aristoteles ex eo plurima deducit incommoda.Primum quia mutationis motus
futura sit mutatio alia & motus alius.Res hercule captu difficilis:sed necopinabilis:quia cogitatione in
infinitũ bibit̃:occursura semꝑ ĩ termĩo mutatione aliqua priore:ꝑ quam mutatio posterior atqꝫ recens

xiii

emerserit.Tũ deĩde motũ & moueri & qescere oportebit.

xiiii

Mox quẽadmodum id qđ mouet̃ corpus &
aĩa:ut subiectũ:& hoc aliqd mõstrat̃:ita & motus ipse mõstrabit̃.

xv

Postremo quoniam alia res ẽ motus:
alia res q̃ mouet̃ : aliud.n.hõ ẽ aliud ambulatio:aliud equus:aliud cursus:pari ratione motus ille q po/
nitur moueri : alia utiqꝫ res erit a motu . Quo euenit ut motus simul & motus sit & nõ motus.

xvi

Illud iã
dementiæ proximum alterascere motum localem putare:aut alterationem auctionemue deferri mo/

xvii

tu locali.Sane oĩa hæc subiectis hærent & corporibus accidunt:nõ seorsus ipsa cõsistũt.Plane mutari ꝑ/

accidens mutationem:& moueri per accidens motum recte dici fere poteſt:uerbi gratia:ſi currenti acci
derit ſaneſceret:bono periculo dixeris curſum illum quodãmodo factum incolumem.Nõ ꝙ curſui re⸗
ſtituta ſit ſalus:ſed ꝙ is cui accidit curſus conualuerit currendo.Verum accidentarios motus dudum a
noſtra commentatione repulimus.

xviii

MAnifeſtũ igiť arbitror motũ eẽ in tribus dũtaxat generibus collocatũ:q̃litate:quãtitate:ubi.
Inſunt.n.ſingulis iis ſua cõtraria quæ requiranť in motu:motũ in qualitate alterationẽ uo⸗
camus:q̃litatẽ hoc loco accipimus:nõ ita ut ſubſtãtiaꝝ differentias quæ interim appellari ſo
lent hoc noĩe rõnale uolatile aquatile greſſile:ſed ita ut intelligamus affectiones & qualita⸗
tes id genus:quæ patibiles & alteratiles nuncupanť:nigritiã:frigiditatẽ:caliditatẽ:albedinẽ.Motũ in q̃ti
tate:quo uoces non habeť generale nomẽ:proinde diducimus ita ut eũ q ad ampliorẽ magnitudinẽ tẽ⸗
dit:augmentũ eũ uero q ab hac recedit decrementũ dicamus.At localis motus niſi cõfingas nõ illa ge⸗
nerali modo:ſed ꝓpria quoq; nomẽclatura caruerit.Quãobrẽ nos ei nomen cõmenti ſumus cõmune
delationẽ:q̃q̃ ĩproprium illud quidẽ.Ea.n.proprie ferri & deferri uidentur:quæ ui correpta ſiſtere ſe ac
ſuſtinere non poſſunt:demum omnia ea quæ ipſa ſe non mouent:ut in anima.Sed de alteratione illud

xix

eſt diſquiſitius explorandũ.Quum.n.q̃cq̃ ex albo fit albius:aut contra hoc tento remiſſius : difficile eſt
perſpicere quo pacto inter contraria motus ille uerſetur . Sed ſoluitur.Tẽtius & remiſſius candidum tẽ
peratione contrariorum permixtio neq; coaleſcit.In quo.n.plus eſt candoris:in eo nigritiæ minus ha⸗
betur:& quod ꝑcius candidũ eſt:amplius nigroris eſt particeps.Quum igiť de nigro ſimpliciter ad al⸗
bum ſimplr̃ demutatio eſt:tum de cõtrario ſimpliciter in contrariũ:ſimpliciter motus ꝓcedit. Quum
uero de albo fit albius quippiã:tum non de contrario ſimplici:ſed de contrario tamẽ utcũq; fit motus:
quia in albo remiſſo pars quidem ipſius nigritiæ confuſa eſt.His.n.diffinitis conſtat quod intendimus
tris motus tribus deberi generibus.Immobile porro multis capiť modis.Primũ id diciť ĩmobile quod
nullo modo moueri poteſt auerſante & repugnãte natura:ut ſonus iuiſilis:qa natura ineptus & inhabi⸗
lis ſit ut uiſitari poſſit.Alio modo diciť ĩmobile qđ ĩpulſum fatigatumq; perdiu uix ægreq; dimoueť:
hoc ẽ qđ difficile ſeroq; moueať:quẽadmodũ incõmobiles eos uocamus qui ſero obiraſcunť.Tertio &
illud ſolet ĩmobile nũcupari:qđ q̃uis apta & cõſentanea ſit natura ad motũ ferendũ accipiẽdũq;: nõ ta⸗
men quotiens põt moueť aut eo mõ quo põt.Quod genus ĩmobilitatis quietẽ uoco:quies.n.priuatio
motus eſt:priuatio uero ad eas res ꝑtinet:quæ paratã habẽt naturã:ut poſſint id caꝑe qđ nõdũ cæperũt
atq; id agere eoq; modo qđ & quo non agunt.

xxi

POrro ĩter oppoſita ut oſtẽdimus mutatio oĩs ĩtercidit.Oppoſita aut cõtraria ſunt aut diſpe⸗
rata.Diſperatoꝝ nihil ẽ mediũ.Cõtrarioꝝ ẽ aliqd mediũ ẽ:quo res mobilis ꝑus naturaliter
applicat:q̃ ad poſtremum:utiq;:ſi continue & ſecũdum naturam moueatur.Medium por⸗
ro momentis tribus minimum conſtat:quippe qđ duabus extremitatibus quibus tãq̃ clau
ſulis cohibetur huic inde reſpondeat.

xxvi

COntinue diciť tũc res moueri:quũ neq; ꝑs tꝑis ĩ quo agiť motus:neq; rei ꝑ quã trãſitus ẽ ſal
tuatim aliq̃ ꝓtermittiť.Quãuis.n.is q a ſumma chorda uelicatim deſcẽdit ad imam ĩterha⸗
bitis mediis:nullo tꝑe pulſum ĩterpollẽ habuerit:qa tamen rei ꝑ quã motus is habebať ꝑtẽ
aliq̃ ꝓtergreſſus ẽ ſaltu:uideri põt ĩterruptũ motũ mouiſſe.Sed latius planiuſq; exẽplũ ĩ mo
tu locali ẽ.In qnquertio q ſaltãt cõtinue moueri iccirco nõ uideť:qa ſpacii illius ĩ quo opanť ꝑtes medi⸗
as itactas reliquũt:q̃s ſublimati uicibus & deducti trãſiliũt.Cæteꝝ cõtinuitas motus nõ oĩs hĩc ꝓueĩt.
Nã illo qdẽ mõ decurſus equoꝝ ĩ ſtadio laceſſitus erit & diſſitus. Nũ igiť rectius fuerit cõtinuationem
motus ex ſerie tꝑis accipi:ita ut is habeať cõtinuus q nihil tꝑis ĩtercæpit.Nã rei qdẽ ꝑ quã fit motus hia
re aliqd atq; ĩtermitti poſſe ꝑs uideť : & tamẽ nihilominus iugis & cõtinuus motus ĩtelligiť.Sed d e ipſo
cõtinuo accuratius nobis agẽdũ ẽ poſt.Nũc quoniã id qđ adhibitũ:ſiue ꝓximũ:ſiue attiguũ diciť com⸗
munius & fuſius eẽ q̃ cõtinuũ uideť:& qđ deĩceps & cõſequẽs ẽ cõmunius ẽt q̃ adhibitum:de hoc pri⸗
mũ:quod latius patet:aggrediendum eſt nobis.

xxvii

DEinceps & cõſequẽtia ſunt:ĩter quæ nihil eiuſdẽ generis habeť ĩterſitũ.Nã ſi alterius gene⸗
ris aliqd ĩtercedat nihil officiť.Aedes meæ ſunt deĩceps & cõſequẽtes tuis:ſi nullæ utiq; ſint
ædes ĩter meas & tuas.Itẽ lineæ deĩcipes ſunt ĩter q̃s nullæ habenť collocatæ cõſtitutæq; li⸗
neæ.Et deĩcipites hoĩes:ĩter quos nemo ſit medius.Id aũt qđ deĩceps ẽ:ſemꝑ ſecũdũ ẽ & ab
eo qđ ẽ primũ.Primum uero aut poſitiõe ſituq; ut ĩ lineis & domibus cerniť:aut natura ut ĩ unitate &
duitate ꝑſpiciť.Eſt.n.unitati deĩceps duitas & duitati ternio:qa alius numerus nõ ĩtercedit.Diciť & pri
mũ ab ordĩe ut exordiũ ante narrationẽ.Et.n.exordiũ cõſequiť narratio:qa deĩceps ẽ exordio:& qa ni⸗
hil eiuſdẽ ſpẽi mediũ habeť.Atq; hoc ẽ qđ ꝓprie exacteq; deĩceps & cõſequẽs diciť.Sed & ea quoq; ĩte⸗
rim cẽſenť hoc noĩe:quæ unius ſunt generis ẽt ſi diſcrimĩe ſpẽi diſſideãt.Nã & certamẽ diciť eẽ deĩceps
& cõſequens põpæ : & nymphæũ Gymnaſio.

xxviii

ADhibitum proximũ ſiue atiguum eſt quod rẽ aliquã conſequiť modo eorum quos præ⸗
texuimus aliquo:quodq; præter hoc habet etiam terminum cum termino illius atq; extre
mitate coniunctum.Horum alia ſolo nomine adhibita proxima & attigua nuncupanť:ut
præteritũ diciť proximũ & attiguũ futuro:alia ipſa re tangũt ut corpora.Tãgũt aũt ea quo⸗
rũ ſunt ſimul extrema:extrema termĩos & limites uoco.Quũ itaq; duorũ corpoꝝ extrema ſic cõmit⸗
tunť:tũc habere ſe illa mutuo atq; attingere & conſeq dicimus.Nec tamen ꝑꝑea cõtinuanť. Sed quum

duo illi corporum exitus coalescunt:& uniuntur:tunc moles una & continua redditur.

xx

NEc fieri tamẽ continua de attiguis possunt:nisi ea quæ natura coibili sunt. Tangit utiq; lapidem lignũ: sed fieri ligno continuatus quantauis ferruminatione non potest. Adeo ignorãdum nõ est:ea fieri posse continua quorũ contactu coaugmentatuq; natura una exit atq; cõfunditur:hoc & in tempore & in lineis uisitur:præsertim uero ĩ sitionibus & in occulationibus arborum. Fiunt arte nõnulla cõtigua ut lignũ clauis & glutino:ue℞ hæc ꝓprie cõtinua existimari nõ possunt. Manifestũ ẽ itaq; qđ sumus p̃fati cõsequens eẽ prius & cõmunius q̃ adhibitũ proximũ siue attiguũ. Quicqd.n.ẽ attiguũ:necesse ẽ ut sit ẽt cõseq̃ns. Quod uero cõseq̃ns ẽ non cõtinuo cõmeat ut sit itẽ attiguũ. Quare prius hoc & maiore ãbitu fuerit q̃ illud:utpote qđ tãq̃ gẽus magis hiet:atq; ĩplura se fundat. Nã ẽt ĩ numeris cernit᷑ cõseq̃ns:attiguũ nõ cernit᷑. Rursus attiguũ generalius q̃ cotinuũ ẽ: qa sese res ꝑus tãgãt necesse ẽ q̃ coalescãt ut uniant᷑. Patet igit᷑ in his eẽ nõ posse coalitũ in quibus nõ possit attactus. Nõ tamẽ retroflectit᷑ in quibus sit cõtactus ut possit itẽ haberi coalitus:nã ut poeta inq̃t Epeus:q̃q̃ ueterrimũ illud tãgebat:nõ tamẽ coalescere illi:aut congermanescere poterat hõ ꝙ erat. Atq; hæc si uera sunt:& si qđ cõsequens ẽ:a contiguis distãt: pũctus quoq; abunitate distabit:nã pũcto attigi res possunt unitate nõ possunt. Quia cõsequũt᷑ non attingũt se unitates. Inter pũcta quoq; semp aliq̃ linea capit᷑. Inter unitatẽ nihil interuenit:qa neq; inter duitatẽ qdẽ & unitatem intercedere:aut hiare aliquid potest. Manifestum est igitur ea tantũ posse contingere: quæ positionem & situm habeant. Consequi ea quæ etiam positione situq; careant ut adhibita & proxima.

xxx
xxxi

MOtus unus multipliciter consueuit intelligi:qa & nomen ipsum unius pluriformem significatum habet. Primum genere unus dicuntur motus:qui in eodẽ prædicamento uersantur: ut delationes:quia in genere qđ uocatur ubi:constituunt᷑ & reponunt᷑ omnes:una genere delatio est. Itẽ omnes alteratiões genere unus est motus:quia in qualitate cõp̃henduntur & collocant᷑ omnes. Dicit᷑ & unus specie qui ad unã speciem indiuiduã pertinent.i.ad speciem citimam & sensilibus proximam. Ita omnes in albescentia motus unus est specie. Est.n.albedo species quædã ultia & indiuidua qualitatis. Quod si qua sunt ambigua.i.quæ simul:tum genera:tũ species uideantur: motus quoq; qui de iis effluxerint eandẽ rationẽ ancipitis naturæ sequẽtur. Sed quæri possit: si unus specie motus eẽ dicit᷑ is:quẽ idem mobile ex eodem termino ad eundem terminũ proficiscendo constituit:id adeo est quotiens idem est mobile:idẽ est terminus unde diuertit:idem est terminus quo concedit: nõne orbicularis motus erit eadem specie cum directo:qa põt eadem res ex eodem termino ad eundẽ terminũ procedere:interim recta:interim giro:Soluit᷑. Scite dictum est motum esse unũ specie:quotiens id in quo constituitur specie indiuidua unum est. Sed linea & orbis in quibus illi duo motus geruntur differunt specie. Non est igitur motus rectus eadẽ specie cũ circulari censendus. Hactenus dictum qs sit motus genere & specie unus:distinctione sumpta de rebus citra quas agitur. Nunc quis nam proprie ac unus sit prodẽdum.

xxxiiii

QVoniã igitur tria esse uidentur ĩ motu mobile ut hõ:ut sydus:res circa quã uersat᷑ motus: ea duplex est locus & affectio. Tertiũ id in quo motus fit:atq; hoc ipsum tp̃s est. Necesse eũ motum q unus sit futurus habere:singula hæc numero numerũ:ut formã unã circa quã obeat᷑ motus:colorẽ unũ:lineã unã:tũ ipsam rẽ mobilẽ:Coryscũ:Calliã:& Socratẽ. Postremo tp̃s plane unum numero tp̃s accipitur qđ continuũ iugeq; sit nec interlaxet. Quot si ex tribus iis aliqđ numero unũ esse desierit:neq; motus quoq; unitatẽ suam retinuerit. Si.n.Plato & ambulet simul & albefiat: q̃uis tum subiectũ qđ mouet᷑ unum sit:tũ tp̃s idẽ oĩno atq; continuũ:qa tamẽ duæ res sunt q̃s Plato mouet locus & color:huiuscemõi motus numero unus eẽ nõ põt. Item Callias & Socrates si ab eadẽ ægritudine puta lippitudine conualescant: nõ erit sanatio ea motus unus quia subiecta cõstituũtur duo

xxxvi

Sed & si idem Callias ambulet nonis atq; iterũ idibus:motũ hũc uetabit unũ esse diuersitas tp̃is:utpote qđ neq; unũ neq; cõtinuũ fuerit:alioq̃n absurdius qddã euenerit. Nã si deambulatio hesterna numero una cum hodierna dicatur contẽditur id quod iam obsoleuit corruptũq; est unum idemq; esse cũ euidenti extante atq; sup̃stite. Cæterum quærit᷑ uideri nullũ motum esse posse unũ:etiam eũ in quo tp̃s unũ atq; continuum sit:cum semper motus prior corrumpat᷑ obiter atq; uanescat. Quo igit᷑ pacto defendet᷑ unus. Sed soluit᷑. Certe motus talis unus est qa iugis & continuus habet᷑:non interpollis neq; distractus neq; seiunctus ab eo motu seu parte motus quæ assidue disperit. Hoc autẽ nõ habẽt motus illi inter quos uicibus interquiescit᷑ aut tp̃s intercidit. Verum ambigat quispiam:motus is qui unus ẽ futurus:unum numero subiectum requirit:cum fluxa & labentia sint naturalia corpora: nullus motus idẽ numero subiectum habebit. Eadem addubitatio de habitudine corporum fuerit. Qui.n.una esse sanitas uideat᷑:quum id quod senescit unum esse non possit. Sed q̃q̃ discussio ista ad nos hoc loco non pertinet. Nam quemadmodũ constẽt simul duo illa:eandẽ eẽ substantiam corporum:& nihilominus continue occiduã esse & profugã mutationibus & conuersionibus ꝑpetuo addictã:q̃stio nostra nõ ẽ q motũ & naturalia cõmentamur. Non tamen cõniuendũ id ẽ qđ de habitudine corporum subdit᷑:sed cõmonendi sunt nobis qui hæc noscunt:nõ esse dissentaneũ ut unus idẽq; habitus pridie & postridie fuerit ualitudo scientia probitas:series.n.& continuatio temporis continuas quoq; possessiones habituum facit. Actum uero ipsum atq; administrationẽ unam esse non cõcesserim:nisi quæ iuncta sit & continue defluat. Adeo consequens est ut q̃uis unius gestionis & actus tantum unus sit habitus:tamen unius habitus plures esse actus & gestiones possint.

xxxvii

xxxviii

QVia uero motus oĩs continuus eſt:utpote qui ſecabilis & diuiſilis ſit:neceſſe eſt qui ſit unus xxxix
eundẽ haberi continuũ : contraq; q ſit cõtinuu seũdẽ & unũ intelligi. Non.n.poteſt quilibet
motus cuilibet motui eẽ cõtinuus:quẽadmodũ neq; corpus cũ quolibet corpore:neq; omni
bus cum oĩa attineri : ut uoci linea:ſed quoq; extrema coire ita ut facta unitas ſit eorũ mo-
tus poteſt eẽ cõtinuus. Verũ quædã res carent extremo. Nã unitatis cum ſit ĩſectilis nullũ eſt extremũ.
Ex hoc genere nihil põt fieri cõtinuũ. Sunt & aliæ res qbus non deſunt qdẽ extrema: ſed quæ diuortio
naturæ & ſpeciei diſſideant. Ea q̃q̃ ſunt genere abiũcta:cõmune tamẽ nomen hoc ferunt extrema. Proĩ
de qui extrema lineæ:& extrema deãbulationis appellat uocẽ:eandẽ rebus lõgo ĩterſtitio deſitis tribuit.
Quapp nihil e duobus illis cõtinuũ:aut unũ conflaueris : ſed quæ:neq; ſpecie:neq; genere conueniunt xl
cõſeq̃ntia tantũ atq; adhibita ĩuicẽ feceris. Põt.n.quiſpiã ĩter currendũ febrẽ incidere:atq; ita cõtiget mo
tus diuerſos deĩceps:& conſequẽtes haberi. Quapp cũ thedæ cãdẽtes in cerealibus accipiẽtiũ:& traden-
tiũ uicibus curſu continuo differũtur:q̃q̃ motus illi ſpecie cõueniunt:non tamẽ ꝓprie cõtinui:ſed cõſe-
quẽtes ſubciſiuiq; ſunt: ꝓpterea q; extremitates ſuæ ſingulis diſcrepãtes diuerſæq; habẽtur. Sed & ſi mo
tus ĩter ſe plurimũ diſtent:cõſequẽtes tamẽ atq; adhibiti poſſunt ĩtelligi:mõ tp̃s in quo gerũtur exercẽ
turq; ſit unũ atq; cõtinuũ. Continui uero eſſe nõ poſſunt niſi ẽt extrema conſentiãt quæ in unã naturã
coaleſcere poſſint:atq; cõfundi. Quãobrem neceſſariũ eſt motũ eũ qui ſit unus:& cõtinuus futurus:nõ xli
ſolũ uno ſubiecto eẽ:ſed ẽt ſpecie una:& tẽpore uno:quẽadmodũ & initio diximus.

SVper hæc motũ qui cõſumatus perfectuſq; ſit uerius unũ appellaueris q̃ eum qui cæteris pa xlii
ribus inchoatus ĩperfectuſq; habeat. Perfectus motus ẽ q ad finẽ & abſolutionẽ ſuã ꝑuenit:
imꝑfectus q nõ peruẽit. Vnitas.n.de ꝑfectis iuſtius q̃ de ĩperfectis affert. Eodẽ argumẽto re xliii
ctius unũ uocaueris q ſit æquabilis & uniformis q̃ ĩæq̃bilis & pluriformis:utpote quem illa
ipſa difformitas diuidere quodã modo atq; interrũpere & diſtrahere uideatur. Porro in quolibet motu
alteratione:augmẽtatione:diminutiõe:æquitatem:& inæqtatem inuenias. Naſcit aũt inæqtas hæc ĩter xliiii
dum culpa eius rei in q̃ cõſtitutus eſt motus. Vt cũ qd ſuper arcuatã:aut obtortã lineam mouet:fieri.n.
nequit ut ĩ magnitudine inæquali ac difformi ſit æq̃lis & uniformis motus. Ea uero uniformis & æq̃-
bilis magnitudo habet:cuius quælibet ꝑs cuilibet oĩfariã cõplanata coæquataq; eſt:ita ut poſſint coapta
ri uiciſſim atq; cõmitti:interdũ nõ ipſa rei natura. Sed modus & ratio inæqualitatẽ facit:ut ſiqd modo
ſe uelocius mõ pigrius moueat:q̃uiq; adeo cætera habeant parilitas magnitudinis;: cõtinuatio tẽporis
conuenientia:& cõſenſio ſpẽi:ſimul citatio & feſtinãtia claudicat:motus is inæq̃bilis & difformis effici-
tur. Hinc datur ĩtelligi tarditatẽ & uelocitatẽ ſpẽs motus eſſe nõ poſſe:qa inſint oĩbus motibus. Nã &
alteraſcere & creſcere & ĩ loco moueri:quædã uelocius:quædã tardius dicunt. Nã ex iis quæ deorſum
pondere natiuo deuergũt:grauiora quæq; celerius:& cõcitatius corruunt:leuiora ſegnius & cunctãtius
deuoluunt. Quapp neq; grauitas & leuitas reꝝ:quæ ĩ eundẽ ſitũ procũbunt feruntur q; diſſidio ſpeciei
diſtauerint:qa neq; motus ipſi qui ĩde proueniũt diſcrimine illo differre noſcunt. Plane motus is ꝓprie xlv
unus eſt q pariter ĩæqualis unimodus:q̃uis is quoq; ſed deptius dignatione huius noĩs cẽſeat q ĩæquus
ſentus eminulus ſubſultanſq; ſit. Qualis q ſuꝑ ſinuoſam & inflexã lineam exercet. Porro quod minus
quodq; departius ẽ:cõſtituit & tẽperatur ꝑmixtiõe cõtrarii. Ex iis illud quoq; obiter aptius & dilucidi
us factũ eſt:qđ ſupius dicebat:motus diuerſos & cõſequentes ſint:continuos tamẽ eſſe non poſſe. Nam
ſi cõtinuus motus æquabilis eſſe & uniformis põt :motus aũt diuerſi uniformes & æquabiles eſſe non
poſſunt. Relinquitur motus diuerſos non poſſe haberi continuos. Aequabile enim & uniforme de-
finiuimus:cuius quæq; pars cuiq; coaptari committiq; poteſt. Partes albefactionis & curſus coaptari &
committi qui poſſunt?

NVnc aggrediẽdũ ad ea ẽ: q̃ de oppoſitiõe motus q̃rũtur. Opponit motui motus:opponit & xlvi
quies. Sed motus ut cõtrariũ:qes ut priuatio. Primũ de cõtrariis motibus ẽ agẽdũ. Quia igi
tur motus oĩs ex aliquo termio ĩ aliquẽ ꝓcedit:& ex cõtrario ĩ cõtrariũ abit. Nimiꝝ motus
illi aduerſi & cõtrarii ſtatuẽt q de cõtrario ĩ cõtrariũ u ice uerſa ꝓficiſcunt ægrotatio ſanatio.
Nã altera de ſanitate ĩ ægritudinẽ uadit:altera de ægritudĩe ĩ ſanitatẽ obuerſe:hoc adeo ĩductiõe clare-
ſcet. Videt cõtraria eẽ ægreſcere:ſaneſcere:aſcẽdere:deſcendere. Progredi:regredi:leuorſum flecteꝛ:dex
trorſum ĩcedere. Atq; hæc ſecus locos cõtraria colligunt. Quod ſi trãſmutatio ulla ẽ : quæ cõtrariis ca-
reat:tũ ea quæ ex uno termino abierit:cõtraria illi:quæ ſed ad eundẽ terminũ conferet. Vnde.n.corru-
ptio & obitus mouit:eo ſe ortus & generatio ĩſinuat:corruptio ab ente diuertit. Generatio ad ens cõtẽ
dit. Pariter unde ſoluit ortus:eo ꝑgit ĩteritus. Generatio de nõ ente recedit ad ens. Corruptio ab ente ad
nõ ens ꝓcedit:itaq; motus hoc genere motibus aduerſant.

QVies uero opponit motui q̃ſi ꝑuatio:dico q̃ſi ꝑuatio:qa nõ ẽ prorſus ꝑuatio. Sed q̃lis nã qes xlvii
motui opponit? Diſtictione utiq; opus ẽ aliq. Nõ.n. ꝓmiſcua rõne oẽs oĩbus opponuntur.
Quoniã igit oĩs motus duos habet ĩ qbus cõſtituitur limites. Patet eã qetẽ ſiue morã : quæ
uerbi gr̃a ĩ ĩmo loco trahit:eẽ oppoſitã motui:q de ĩmo ſurſum uerſus agat. Et e cõtrario eã
quietẽ q̃ ducit ĩ ſublimi eẽ oppoſitã motui q ĩde cõcedat. Nec.n.qetẽ illã opponi dicẽdũ ẽ:quæ habet in
eo loco:quo res defert. Nã locus ẽ finis:nullus finis opponit motui ſe peteti : ſed cognatus potius eſt &
quaſi cõſpirat cum eo. Iam quæ naturalitus mouent finem motus ſui eo loco indipiſcuntur quo mo-
uebantur. Finis porro qui poteſt illius rei priuatio eſſe cuius eſt finis? Ita relinquitur quietem illam eſſe
oppoſitam motui:quæ in eo ſit loco:unde commeat motus.

lvi P Ossunt etiá distictione alia:& motus motui:& quies quieti:tãq contraria atq opposita capi. Si uidelicet quies motusue naturalis alius:alius cõtra naturá possit afferri. Ac í motu qdé lo cali facile id reperias. Ná terræ naturale est ꝓcũbere & ruere :contra naturá subire & subli/ mari. Ité & quies in ímo naturalis é terræ :contra naturá in sũmo. In auctione & alteratione distributio ista nõ æque cõstat:neq.n. inalbatio naturalis est: nigricatio cõtra naturá:neq utrũuis plus habet una q̃ altera. Sed neq sanatio plusq̃ ægrotatio:eo q omne aíal ad capiẽdũ utrũq ferẽdũq natura paratũ aptũq est. Sed neq illud dici põt auctionem esse naturalem diminutionem contra naturá aut e diuerso. Itẽ neq illud:auctioné esse aliquá:auctioni contrariam.i.naturalẽ ei quæ sit contra naturá. De generatione quoq & corruptione idem dicendũ non uideri esse naturalẽ hanc:illá contra naturá. Alio/ quin & senescere proculdubio naturale est. Sed neq generationé ullá uidemus generationi hac sortiõe

lvii contrariá. Atq ita sup his posset quisq̃ merito addubitare. Sed si omne uiolentũ cõtra naturá est:corru ptio uiolenta naturali erit cõtraria. Nõne igitur & generationes quoq nõnullæ uiolentæ præterq fatũ habent. Nam fato euenire dicit quod naturale est:& naturæ institutionem atq ordiné seqtur. Nonne & auctiones quoq aliquæ uiolẽtæ & munitiones item aliquæ ímodicæ aliquãdo cernuntur:quæ iam

lviii liquido inuicẽ opponant. Proinde auctio illa præcox intemperataq dicitur:quotiens frumenta semini bus nõdum lerando opertis depressisq celeriter ídolescunt. In alteratione quoq eandẽ ratioñẽ íuenies: si ícognoscere & intendere cura uolueris. Nõne sanari diebus nõ decretoriis:quos medici indices & cre ticos uocant:contra naturá est: decretoriis naturale? Erunt igit & corruptiões aliquæ sibi cõtrariæ & generationi corruptio. Neq hoc ratio aliqua ꝓhibet:quia nõ eodẽ respectu contraria corruptio corru/ ptioni statuitur & generationi corruptio. Ná in eo quod corruptio est:generationi contraria ponit. In eo uero quod talis & præter naturá corruptioni utiq naturali. Et eni si hæc fuerit uoluptifica:illa sub/

lviiii tristis:uel hoc dissidio possunt existimari & appellari contrariæ. Non est auté aliud oíno genus contra/ rietatis putandũ hoc:qđ modo explicauimus:& quo motũ & quieté innaturalẽ & cõtra naturá diuisi/ mus:sed in priores modos recidit. Motus eni & quietes ut sunt eo modo contraria quo nobis expositũ est:totum sibi hoc genus naturalis & contra naturá abunde distribuunt:uerbi gratia. Motũ de inferio/ re oco ad su periorem diximus esse contrariũ motui:qui de superiore ad inferiorem fit:horũ alter natu

lx ralis habet igni:alter cõtra naturá. E cõuerso est si de terra loquaris. Idẽ exemplum in quiete congruit. Quum eni quies in sublimi:ut ostensum est:contraria motui sit:qui inde sit profectus:utrũq colligit:

lxi & quietem illá esse natura terræ contrariá:& motũ huiuscemodi naturalẽ. Quãobrem & motus cõtra rius motui est.i.naturalis motus motui cõtra naturá:& quies motui q sit eiusdẽ rei.i.quies cõtra natu/ rá rei:contraria est motui eiusdẽ naturali. Dixi eiusdẽ rei:quia quod cõtra naturá est terræ:potest esse al teri elemento naturale:exẽpli cá. Cõtrarii motus sunt qui a sublimi deorsum uersus:& qui ab ímo sur/

lxii sum nituntur: nihilominus utrũq dicimus naturalẽ:alterũ igni:alterum terræ. Cæterum quæritur si res:quæ alicunde quopiam mouetur:partem habet eius rei:unde moueri cœpit partem illius quo ua/ dit:quum quies in termino a quo uenit cõtraria sit motui inde solueuti:qui potest uitari:ne circa idem duo contraria habeant. Sed nullus labor est soluere: quin contra id gemina defensio é. Ná aut illa oíno contraria esse negabimus:quum alio genere quiescat res in termino cum nondum mouet:alio cum i/ de iam mouetur. Non enim insectile aut indiuiduum est quod mouetur:quẽadmodũ aliquãdo mon strabitur:aut respondebimus motum & quieté non esse contraria ꝓprie:quũ motus motui potius quá

lxiii qeti uideat esse cõtrarius. De cõtrarietatibus & oppositióibus quietis & motus hac fini egisse sit satis.

THEMISTII PHYSICES LIBER SEXTVS INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

i S I CONTINVA Sunt:quorũ extrema sunt unũ:attigua quorum extrema iũguntur & simul habẽtur:íposibile é ex ídiuiduis:atq ísecabilibus cõstare continuũ. Ná si cõtinua li nea é:pũcta uero ex qbus illa cõstituerect ídiuidua:necesse é:ut ea pũcta mutuo se primũ attingãt:si coire debẽt & coalescere. Alioqn cõtinua alio genere rõneue non conflant. At

ii quonã modo extrema coibunt earũ rex quæ extremis carẽt. Quod.n.extremũ indiui/ duo uel fingas:quũ omne extremũ ab eo sit diuersum:cuius est extremũ. Quorũ autem coire & simul esse extrema nõ possunt:quo pacto ex illis unũ aliqd aut cõtinuũ effici poterit. Et hercule qs modus põt afferri:quo ídiuiduũ suos fines atq oras excedat:alioqn necesse est id qđ finibus claudit: fines suos amplitudine & magnitudine supet. At í pũcto qđ discrimẽ in mẽsu repias:nõne ípe cõtactus uniuersam eius molẽ exhauriat? Nõ.n.partibus ullis aut extremis possunt se mutuo tãgere:qbus extre ma desunt & ptes:sed í ipso applicatu cõfundunt:& qsi sumptitant & exolescũt uniuersaq : atq tota í totis uicissim recipiũt & subeũt:si mõ possunt tota appellari quæ nullas habẽt ptes. Nihil igit ex pluri/ bus ídiuiduis cõstituit maius:ita ut í pticulas secari ullas possit. Ná neq is locus amplior fuerit:í quo ífi nita ídiuisilia cõiungant:q̃ is í quo sit unũ: quia ídiuiduũ qđ ídiuiduo priori supuenit spacio & capaci/ tate maiori nõ ídiget:í magnitudine aũt cõtinua semp locus totus amplior q̃ ptiũ habet. Ité si ptes ma gnitudinis seiugatæ locis disclusæq sunt: ita ut una hoc situ una illo sit posita:qđ in linea cernit. Cõge stus aũt ídiuisiliũ nullá magnitudiné attollit: quomõ igit ptes in iis loco sepabunt. Si dicet quispiá ut falsum sit ex mutuo cõtactu ídiuisiliũ magnitudiné continuá posse constitui:quod & rationes quæ pau lo ante nobis allatæ sunt reuincunt:fortasse illud recte dicatur:indiuisilia sese mutuo consequi ut pun/

ꝯ̃ta punctum:& momenta momentum.Quo fieri ut magnitudinem atq; tempus ex indiuiduis conſta
re poſſimus concedere:non quidem contingentibus aut continuatis:ne in eas anguſtias recidamus:q̄s
ſuperius de ratione extremitatum induximus:ſed deincipibus & conſequētibus·Verum is qui hoc ſen
tiat:primum ſe in eo falſum habet:ꝙ alteram ſpeciem quantitatis tollit:illo enim modo omnem quan
titatem diſcretam perinde uti numerum facit:continuam non reliquit.Deinde in eo decipitur:quod rē
impoſſibilem ſumit:id adeo hunc in modum colliges:inter ea puncta quæ conſequentia defenduntur:
aut aliquid:aut nihil intercedit:ſi nihil:certe ſe tangunt:nedum conſequentia ſunt:quia ſi nihil interia-
cet:nihil poteſt prohibere quin tangant.Si aliquid:quæramus illud quid ſit:atque inane quidem eſſe
non poteſt:quia id de rerum natura prioribus libris exegimus.Aut igitur corpus:aut lineam:aut ſuper
ficies fuerit.Et dudum liquet:lineam eſſe oportere:quia inter quæuis duo puncta neceſſarium eſt hia-
re & intercipi lineam.Quum autem in qualibet linea poſſint capi & deſignari puncta:ſtatim in ea quā
eſſe intermediam oportet concedere:punctum utiq; aliq̄d notaueris:q̄d adæque in meditullio illo ha-
beri uidebitur.Quonā igitur iure conſequentia dicebantur:īter quæ punctū erat aliud interſitū?Quā-
obrem ex duobus alterū:aut conſtituant attingere ſe uiciſſim impertia:aut ſi id dicere non audent fateā
tur conſequentia eſſe non poſſe.Si.n.impoſſibile eſt ut ſe contingant:neceſſarium eſt ut non ſint conſe
quentia.Conſtat igit̄ neq; hoc modo magnitudinē ullam ex inſectilibus poſſe concreſcere. Eſt & illud iii
ex iis quæ diximus propalā factū magnitudinē continuam ſecari & diuidi ſemper poſſe in magnitudi-
nes alias:quæ & ipſæ ſint idētidem ſectiles atq; diuiſiles:atq; hoc poterimus uel ſyllogiſmi nexu cōple-
cti.Oīs magnitudo continua:aut ſectilis eſt:aut inſectilis:non inſectilis:q̄a continua eſſe nō poſſet : ſecti
lis igitur:omne porro ſectile:aut in partes obiter ſectiles:& diuiduas ſecari poteſt:aut in inſectiles:non ī
inſectiles:quia tunc illud quod ſecatur ex indiuiduis inſecabilibuſq; conſtaret:quod nos modo īpoſſibi
le probauimus:in ꝑtes igit̄ ſectiles.Præterea ſi ex īdiuiduis aliqua magnitudo exiſteret:linea lineā pun-
cto poſſet excedere.At quū linea omnis:tum maior:tū mīor dimidiari poſſit:quotiēs linea maior quæ
lineam minorē in puncto uincit:pertiliter diſſecabit̄ media:punctus quoq; dimidiari diſſecariq; pote-
rit.Proinde quēadmodū linea ex imparibus punctis pōt conſtitui:poterit etiam circulus aliquis reperi
ri:qui ex punctis numero impari ſit cōflatus.Illū quoq; quomō dimidiaueris?Ita:primū tollit̄ facultas
& ratio dimidiandi dimetiendiq; circuli.Deinde & ipſe quoq; diameter tollit̄. Nā cardo qui expers &
indiuiduus medio globi ſubiicit̄ : lineā directo a marginibus profectā ꝑ mediū non incurrit:ſed altrin
ſecus præuectā interius quaſi cauet & uitat:ita ut duas quidē in partes:ſed nō æquales tota rotūditas di
ducat̄.Ita neq; ſemicirculus quoq; ſupſtes erit.Nā quū neceſſe ſit:ut alterutri parti totū centrū accedat:
maior ſemꝑ illa portio fuerit:cui centrū acceſſerit.Pleraq; & alia poſſent afferri:ſiquis uerba Ariſtotelis
hoc loco diligenti diſcuſſione perpenderet.At hæc ſi ex indiuiduis:atq; inpertibus magnitudo conſta- iiii
ret:neceſſarium eſſet motus eos qui ſuper magnitudinē agerent̄:ex imꝑtibus quoq; motibus eſſe coa-
litos.Nā ut prioribus libris oſtendimus:motus magnitudinis comes aſſeclaq; eſt.Et quēadmodū ſi eſt
continua magnitudo:motus quoq; cōtinuus efficit̄:ita ſi ex diſcretis & impertibus illa cōponit̄:motus v
quoq; ex diſcretis & imꝑtibus uidebit̄ eſſe cōpoſitus.Sed ut ſequelæ huius neceſſitas latius pateat:ſubii
ciat̄ magnitudo aliqua:quæ ſit ex tribus indiuiduis conflata q̄bus aſcripta ſint. A.B.C.Res ſuꝑ eā ma-
gnitudinem mota eſto.G.Quæ moueat̄ motu cuius notæ ſint.D.E.F.Conſtabit igit̄ motus ille ex tri vi
bus indiuiduis motibus:quia ſinguli quiq; tres motus eo modo indiuidui habebunt̄:quo tres magni-
tudinis partes in quibus gerent̄.Nam ſi motum qui ſuꝑ.A.partem magnitudinis exercet̄:contenderis
eſſe diuiſilem:continuo & ipſum:A.cogeris fateri diuiſile:quia diuiſioni motus ſemꝑ diuiſio ſpacii re-
ſpondet & ſimul habetur.Quare & dimidiū motus ſuper dimidium.A.obibitur.At nos ſumpſimus.
A.quod indiuiduum atq; impers eſſet.

DEmonſtratum eſt ſi magnitudo indiuiduis cōſtaret:ipſum quoq; motū ex indiuiduis & im vii
ꝑtibus motuliscōſtitui.Nunc hoc q̄ ſit impoſſibile oſtēdemus.Perſpicuū eſt moueri non
poſſe rem:niſi præſto ſit:præſenſq; motus.Itē eo mō rem moueri quo motus adeſt.Si itaq;
motus ſuꝑ.A.magnitudinē indiuiduam indiuiduus & īſectilis fuerit:erit & ſuper.A.ipſum
moueri ut ita loquar inſectile.Hoc autē impoſſibile eſt:nō ē igitur motus ullus īſectilis.Quæres quur
id pro īpoſſibili habeat̄ : quoniā hercules neceſſe eſt rem quæ alicundæ quopiā mouetur : nō ſimul &
moueri:& motam eſſe eo quo mouebat̄:ideſt ꝓficiſci Thebas:& iam profectū eſſe.Neq; ſimul in forū
deſcendere:& iam deſcendiſſe:ſed prius ꝓficiſceris Thebas q̄ ſis profectus:& in forum deſcendit̄ anteq̄
deſcenſum ſit.Proinde quo pacto effeceris:ut res agitabilis ſuꝑ.A.magnitudinē præſente motu.D.qui
ſit inſectilis moueat̄:cū ſit īpoſſibile:ut ī magnitudine imperti res ante moueatur q̄ ſit mota:ante ꝓfici-
ſcat̄ q̄ ſit ꝓfecta.Alioq̄n diuiduus fieret motus:q̄ ſubiectus eēt indiuiduus.Quodāmodo autē huic q̄d
dico moueri appoſitū erit quieſcere:quando nullus motus pōt oſtēdi fuiſſe:neq; in eo unde mouit res:
neq; autē in eo quo ꝑmota iam eſt.Nā ſiue ī hoc:ſiue ī illo quieſcat iam nō mouet̄.In intermediis ergo
mouebit̄.Erunt igit̄:tum magnitudo:tum motus diuidua. Quāobrē ex duobus alterꝝ da:aut ea:quæ
erāt īſectilia ſecari:& diuidi ulterius poſſe:aut ſi id fieri poſſe negas:cōſtitue nobis deridiculū ſaltē illud:
eū qui ꝓcedit in foꝝ īter ꝓcedēdū illico ꝓceſſiſſe:& eum q̄ in pyræū uiā capeſcit inter ꝓficiſcendū:in py
ræum illico deſcēdiſſe.Neq; hoc loco ſapiētiſſimū ſcilicet Epicurū depudet opꝑire ſalebrā ſalebra:& gra
uiorem plagā recipere ut leuiorē repellat:& quidē q̄d minus ſit:diuinante quodāmodo præſagienteq; viii
Ariſtotele futurum aliquando hominē:qui ad eum modum impetiturus ꝓteruiturusq; eſſet:q̄obrē ut

calũniam illam de cogitatione legentis excluderet:subiunxit quæ hic secũtur:quibus uerbis nihil eē po
test expræssius. At ille alter facie ꝑfricta urget atq; obloquit̃ rustice:ut res inquit mobilis sup uniuersam
magnitudinē.A.B.C.moueat̃ in nullo tamē signo mouet̃ pũctorũ impartium:ex qbus illa magnitudo
componit̃:sed in singulis iā est ꝑmota.Ne tu usq; eo allucinator Epicure & supinus fuisti:ut laqueos in
finitos non peruideris quos inhærere te atq; icurrere oportebat:si ita sentires? Primum illud quis uno
te excæpto cõniueat:motũ eũ qui super magnitudinē illam ex indiuiduis tribus.A.B.C.cõpositā exer-
ceretur non ex tribus motibus cõstiturũ:sed ex tribus terminis motus:& quod cum uenia dixerim ex
tribus motũ mutatumq; eē? Totius.n.motus.D.E.F.Partes.D.&.E.&.F.non poterunt censeri motus
quum dicas nõ moueri rem penes eas ꝑtes:sed iā esse ꝑmotā. Age & illud q effugias? rem eē motā ueꝝ
futurũ:quā tamē nunq̃ fuerit uerũ moueri:& cucurrisse aliqd:qđ nunq̃ fuerit uerũ currere:& ambula-
uisse aliquē quē nunq̃ fuerit ueꝝ ambulare.Et postremo uera esse ꝑterita:quoꝝ nunq̃ supiore tpe uera
fuerint instãtia.Iā si qcqd moueri naturaliter põt:quotiēs nõ impedit̃:aut mouet̃:aut quiescit.Nimirũ
res quæ moueri sup.A.nõ concedit̃:necesse est ut ĩ.A.qescere cõcedat̃.Similiter ĩ.B.& similiter.ĩ.C.ita
fit ut res:quæ ĩ singulis ꝑtibus proindeq; in uniuersa magnitudīe dicit̃ quiescere:defendat̃ nihilomĩus
uniuersam illā utiq; ꝑegisse.Præterea aut ĩ qualibet illius magnitudinis ꝑte motus habebit̃:aut ĩ nulla.
Si in q̃libet qũo res in motu posita nõ mouebit̃? Si in nulla? Sed quies in q̃libet:quomõ tueberis ne sit
motus ex quiete compositus.

Einde si magnitudo ex imꝑtibus cõstet:tēpus quoq; ex insectilibus imꝑtibusq; cõstabit. Si
quis.n.imꝑti subiecta magnitudine tp̃s dicat imꝑs eē sed sectile:statim magnitudīe imꝑtē
ex ꝑtibus constare fateri compellit̃.Cõfessum est qcqd est uniformiter & æquabiliter uelox
minori tēpore minus itineris spaciiq; cõficere. Si igitur tp̃s illud sit diuisile:in quo supra ma
gnitudinē indiuisilem res mouetur:palam ē:in ꝑte tp̃is ꝑtem magnitudinis aliquā iri ꝑcursam.Neces-
se est itaq;:ut is q magnitudinē ex imꝑtibus cõpositam putat:tp̃s quoq; ex imꝑtibus cõpositũ eē conce
dat.Iis uero q tempus imꝑs atq; indiuiduũ arbitrabant̃ cõtingit:uelociorem & tardiorē motũ adime-
re.Res mehercle in oculis omnium positas:& quæ penes cũctos certam fidē:& promiscuam noticiā pos
sident.Quis.n.nõ uiderit asellũ ire segnius equo: celocem uelocius corbita? Et hercules si de plæbe uul
garia aliquem interroges:quur bigæ plaustro ociores dicant̃? Respõdebit opinor:& quidē nihil ab Epi
curo de placitis consultisq; sapientiæ mutuatus:quia hora una bigæ stadia triginta percurrũt. Plaustrũ
tribus aut quattuor horis idē spaciũ conficit.Quanto.n.tēpore equi trigīta stadia peragũt:boues ægre
septem cõficiunt.Quænam isthæc sapientia est scire:quod uelocius sit breuiori tēpore magnitudinem
æqualem ꝑcurrere:qđ uero sit tardius æquali tp̃e breuiorem.Ego & Atrienses mei idē iter eandē uiā
ingressi ipse publico curru:illi onerario carpento nõ æquali tp̃e in patriam ex urbe Nicæa peruenimus:
ego diebus noctibusq; duabus famulitium quattuor.Hæc usq; adeo uisitata explorataq; oĩbus tollunt
ii qui tempus esse sine ꝑtibus arbitrant̃.Sed quæso adhibe animũ.Si tēpus ullũ imꝑs & breuissimũ ha
beretur:quæro moueri qcquā in eo posset:an nõ posset? Si nõ posse dixeris:neq; in eo sane toto potue-
rit:qđ ex illis imꝑtibus conflaret̃.Nā quomodo in toto eo moueri res poterit quæ in nulla totius parte
moueri potest? Si posse responderis:necessariũ ē fatearis spacio indiuisili tũ quod uelocius tũ quod tar-
dius sit posse moueri.Neq; in una re quæ modo tardius:modo uelocius mouet̃ intelligo: sed in diuer-
sis.Et una nostra parumꝑ diuagetur & ludat oratio.Ponamus in cœlo moueri testudinē:seu malis aĩal
aliud testudini de proximo tardũ: ea si tēpore imꝑti & minimo moueatur: profecto spacium aliquod
sumptitabit.At hoc tā modicũ tā breuiculũ spaciũ celerrimus ipse sol:ille inq̃ alato inuectus curru tēpo
re imꝑti conficietne an breuiore q̃ sit imꝑs:si imꝑti efficies solem testudini æque pigrum & tardũ.Sũt
.n.ea æque tarda & æque uelocia:q̃ æq̃li tēpore æq̃lē spaciũ & magnitudinē ꝑagũt.Si breuiore q̃ sit im
ꝑs utiq; illud tp̃s qđ breuissimũ spaciũ ē nõ erat breuissimũ.Ac contra illos quidem quæ dicta sunt ha
ctenus sufficere poterant:sed quando ociũ est:ne sit nobis fraudi:ĩ eo uersar paulo diutius.Alioquin cõ-
sequemur hac morula ut id exploratius atq; aptius diluceat:neq; tempus:neq; magnitudinem comitio
ne in diuiduorum atq; impertium componi.Quum ergo necesse sit equum breuiore tempore q̃ scor
pionem tantũdem spacii transabire: designetur id quod uelocius est littera.A.& ei quod ē tardius ascri
pta sit littera.B.peragat.B.rectam lineam quæ sit.C.D.tempore quod sit.E.F.palam est ipsum:A.qđ
statuitur uelocius breuiori tempore q̃ sit.ef.tempus:eandem magnitudinem esse decursurum. Sit hoc
tempus breuius:uerbi gratia.E.G.Si igitur.A.uniuersam lineam tempore.E.G.ꝑegit ip̃um.B.quod ē
tardius æquali tempore maiorem lineam confecerit.Sit autem minor hæc linea.CH.Quum itaq;.B.
quod est tardius.EG.tempore.CH.magnitudinem perficit:profecto.A.quod est uelocius eādē.C H.
magnitudinem breuiori tempore incesserit.Atq; ita.E.G.tempus diducendum iterum diuidēdumq;
erit.Sit illud.EL.Ergo si.A.lineam.CH.tempore.el.transit:necesse est ut.B.quia tardius est æquali tē-
pore illam nondum transierit:sed minorem.Sit ea si lubet.C.his exemplis datur intelligi eam esse diffe
rentiam inter uelocius & tardius mobile:ꝙ alterum idest uelocius secat tempus: alterum idest tardius
magnitudinem diuidit:quia id quod uelocius est tantũdem spacii breuiori tempore perficit:e contra-
rio quod est tardius æquali tempore minus spacii conficit.Porro quum ea accæptio possit esse perpe-
tua.Semper enim uelocius & tardius possunt intelligi semper quoq; & tempus diuidere & cum tem-
pore magnitudinem possumus.Comitantur enim semet illa:& quasi obuerse respondent: diuisio ma
gnitudinis & diuisio temporis.Nam si diuiduum tempus est: diuidua quoq; magnitudo habetur. Et

viiii x xi xii xiii xiiii xv

quot modis diuiduum tempus uidet̃:totidem & magnitudo conſpicit̃. Atqꝫ hoc maxime patere ſolet xvi
in iis:quæ æquali uelocitate mouent̃.Semper.n.ſexqui temporis ſexqui magnitudinis obit̃:& ſexqui-
tertio illius ſexqui tertium modi reſpondet:demum quãtum cuiqꝫ libuerit temporis cõcedere:tantũ-
dem æquabiliter concedet &ſpacii.Quot ſi tempus in infinitum attenderis:magnitudo quoqꝫ ꝓcedet xvii
concreſcetqꝫ in infinitum.E diuerſo ſi magnitudinẽ ſupra q̃ res continue mouet̃:q̃lubet auxeris:tẽpus xviii
quoqꝫ tantũdẽ adauxeris: ita fit ut eo plane mõ quo ĩfinitas competit tẽpori:ẽt magnitudini competat
Quare ſit ĩpercurſile & ſine fine fuerit tẽpus:ĩpercurſilis erit & infinibilis magnitudo. Et ſi tp̃s ĩfinitã
diſſectionem capit:ĩfinitam capiet & magnitudo.Quod ſi ad tempus utraqꝫ infinitas pertinet: utraqꝫ
pariter ad magnitudinem pertinebit.

AT qꝫ hoc Zeno aut ignorat:aut certe diſſimulat:quando ſubſtuliſſe de medio motum credit xix
ea ratione:ꝙ ſi is concedat̃:futurum putat:ut finito tempore infinita peragi tranſiriqꝫ uide-
ant̃.Id enim quod moueret̃ tangere ĩfinita:eaqꝫ ſeorſum etiam ſingula oporteret:cum ma-
gnitudo omnis in infinitum infinities ſectilis ſit: tempus uero eius motus qui ſuper ma-
gnitudinem gereret̃:finitum eſſe ab omnibus ſit conceſſum.Nam ſi rotæ inquit curruum: quæ con-
uoluuntur in ſtadio:nihil relinquunt ſtadii:quod non dimetiant̃ & diuidant : quum diuiſio illa ſit ĩfi
nita: & partes diuiſæ ſint etiam infinitæ:qui fieri põt?ut finito tempore percurrantur? Vnum hoc ille
impoſſibile iudicabat:propterea quot aut conniuebat:aut certe non poterat aſſequi.Dupliciter ĩtelligi
ſolere:cum magnitudinem infinitam:cum tempus:cum omne continuum diceremus: aut quia in ĩfi-
nitum conciderent̃:aut quia nullum finem & extremum agnoſcerẽt.Eam magnitudinem quæ quã-
titatis ſuæ nullum finem haberet:etiam nos accedimus finito tempore uniuerſam tangi& percurri nõ
poſſe.Aſt eam quæ quãquã diuiſionem infinitam acciperet:finem tamen aliquem modi ſui & quanti
tatis nanciſceretur:quia poteſtate non actu infinita eſſet affirmare:atque adeo prædicare licet & tangi
uniuerſam poſſe & tempore finito percurri.Nam & tempus quoqꝫ ipſum penes quãtitatem finitum
habetur:penes diuiſionem ſectionemqꝫ infinitum : denique omnibus modis ac generibus infinitum
quibus & magnitudo cenſetur. Vtrumqꝫ enim infinitum poteſtate eſt: eo fit tum ut tempore: quod
ſit potentia infinitum:infinita quoque magnitudo non ſimpliciter: ſed cum eadem adiunctione po-
tentiæ decurratur: tum ut partes item magnitudinis:quæ ſola ratione cogitationeque infinitæ ſunt:
tangantur conficianturque partibus temporis ſola ratione cogitationeque infinitis : quando præſer- xx
tim & nos quoqꝫ concedimus:ĩmo etiam certe id demonſtratione cõcluſioneqꝫ comprobamus utro-
libet ſignificatu:neqꝫ magnitudinẽ tempore infinito finitam: neqꝫ finito infinitam poſſe tranſiri . Sed
ſi tempus infinitũ fuerit:magnitudinem quoqꝫ infinitã fore.Contra ſi magnitudo fuerit infinita: tp̃us
quoqꝫ futurum eſſe infinitum.Eſto itaqꝫ magnitudo finita cui aſcriptum ſit.ab : tempus ĩfinitum cui
.c.Secet̃ a tempore pars finita.cd.in quo magnitudo.BE.perficiat̃:hæc pars.i.magnitudo.BE.replica-
ta aut uniuerſam.ab.magnttudinem partiliter ſolidabit cõmenſurabitqꝫ:aut certe ultimo ĩductu par-
tem poſtremam excedit:nihil enim intereſt utrum quadret an ſuperet:dũmodo tanta quanta eſt.Be.
pars: tanto & æquali tempore percurrat̃:hæc ergo.Be.pars uniuerſam ad magnitudinem mẽſurabit: xxi
& partem extremam excedet.Erat igit̃ finitum tempus omne in quo uniuerſa conficitur . In tot enim
partes conſectum tempus eſt:in quot ipſa magnitudo.Quod ſi quempiã obturbat id q͂d.Be magnitu-
do non ſumptitat nec menſurat adæquate magnitudinẽ uniuerſam:ſed excedit:põt ſibi defingere ma-
gnitudinẽ alteram:quæ totam expungat adæquateqꝫ commenſuret.Etſi enim uniuerſam tẽpore infi-
nito percurrit: ipſam tamen.be.finito conficiet.Quare ſi.be.magnitudo magnitudinem.ab.adæquate
menſurat:& tempus quoqꝫ in quo.Be magnitudo percurrit̃ adæquate mẽſurabit tempus in quo ma
gnitudo.ab.uniuerſa abſoluit̃.Alioquin diceret quiſquã etiã.be.partem magnitudinis uniuerſæ tp̃e ĩ-
finito oportere tranſiri.Quod eſt ĩpoſſibile.Nã ſi alteꝝ extremũ tẽporis ideſt punctum:unde res auſ-
picata motũ eſt:puta ipſum.B.præfinitum determinatumqꝫ eſt:totã quoqꝫ.Be. determinato & finito
tẽpore eſſe decurſam oportet.Quum enim breuiori tẽpore pars q̃totum ꝑagat̃:neceſſariũ eſt breuius
illud tp̃s eſſe ambifariã finitũ ideſt exordiũ & finẽ habere.Exordiũ ꝓpterea:qa idẽ ſit principiũ magni
tudinis totius & partis.Finem ideo:quia breuius ſit.

EAndem demonſtrationem contra eos adiungere poſſumus:q inuerſa uice magnitudinem xxii
infinitã & tempus finitum putant:adeo quã illi infinitam prædicant:finitã eſſe ratio eadem
protinus extorquebit.Idem poteſt oſtendi etiam ſi ſit difformis & ĩæquabilis motus:ideſt
inæquabili excitu uelocitateqꝫ actus.Quanq̃ enim poſita conſtitutaqꝫ inæqualitate motus
æquali tp̃e: æqualis magnitudo non perſoluit̃:ſed aut longiore æq̃lis:aut breuiore:ſi tamẽ finitã ma-
gnitudinẽ ſecueris in ꝑtes æquales:in totidem quoqꝫ non tamen æquales tempus ipſum cedi ſecariqꝫ
poterit.Quãuiſqꝫ ut dixi huiuſmodi tp̃is ꝑtes inæq̃les ſint : tamẽ ad demonſtrandã finitudinẽ tp̃is ſa
tis habet̃:ſi ꝑtes illas numero finitas eſſe uincamus.E diuerſo quoqꝫ ſi tp̃s finitũ fuerit:magnitudo aũt
exiſtimet̃ infinita:ad fontionem probationis ſufficit:ſi magnitudinis illius infinitæ finitas numero ꝑ-
tes eſſe teneamus. Vnus igit̃ modus habet̃ dũtaxat quo tempore ĩfinito finita magnitudo poteſt im-
pelli:ſi uidelicet eadem moles repetitis iteratiſqꝫ motibus recurrat̃: quemadmodum cœleſtia corpo-
ra:quod ſi finitum corpus tempore finito ĩfinitam magnitudinẽ nõ percurrit:manifeſtũ ẽ ſi corpus ĩ-
finitum moueri poſueris:tempore finito magnitudinem finitam non poſſe percurrere.Quum.n. cor
ꝑus infinitũ finitam lineã ꝑcurrit:tunc & ipſa quoqꝫ linea corpus illud ĩfinitũ remetit̃ atqꝫ ꝑtranſit. At

hoc esse impossibile indicatum est:tum quũ paulo ante ꝓbaremus:finito tpe infinitam magnitudinẽ nõ posse persolui:quando p̃sertim ẽt si infinita sit magnitudo:& corpus itidem q̃d mouet̃ infinitum: simulatq̧ tp̃s finitũ cõstituit̃:reliqua ẽt finita constituunt̃.

xxiii

HActenus Zenonis cauillus fecit:ut in hæc p̃ter rem fortasse longiuscula orõne diuerterim. Nunc regrediẽdum ẽ:unde discessimus.Neq̧ igit̃ linea:neq̧ sup̃ficies:neq̧ ullum oĩno cõti nuum põt indiuiduum statui:aut ex indiuiduis:atq̧ impertibus coalitum uideri.Neq̧ solũ priores rõnes hoc cogunt: sed & illa q̧ alioquin secari posset isectile.Quum.n.quolibet tpe & uelocius & tardius moueri res possit:& quum id q̃d uelocius mouet̃:æquali tpe plus cõficiat spatii: quæro:hoc plus:erit ne duplum triplũ dimidio tantum:aut q̃uis alia ꝓportione signatum.Sed p̃ferat̃ exẽpli gr̃a: dimidio tantũ:id aũt est sexquialteꝝ spacium q̃d res uelocior decurrit æquali tpe:ad id q̃d res tardior conficit:concidatur hæc magnitudo in tris partes:igit̃ pernicius mobile uniuersa perfun git̃: tardius non uniuersam: sed duas tantum partes absoluit.Ita enim sexquialtera ratione magnitu do magnitudini respondebit.Si igit̃ ex tribus impertibus indiuisilibusq̧ magnitu do ea cõponit̃:supra quã uelocius mobile agitat̃: tempus quoq̧ in quo agitat̃:ex tribus impertibus cõpositum cõstitutũq̧ erit:quia ut demõstratum est tp̃s magnitudinẽ pone sequit̃? Sed quoniã tardius mobile duo imper tia conficit eo tempore:quo uelocius mobile tria:consequẽs est:ut quũ secũdum impers obibat:dimi dium tpis sumptitatum eẽ dicat̃.Tempus uero compositum erat:ex tribus impertibus:igit̃ unum ise ctile temporis dimidiari secariq̧ oportebit.

xxiiii
xxv

QVãquã aũt satis est libris superioribus comprobatum:id quod uere & proprie nunc momẽ tumq̧ appellat̃:oportere indiuiduum atq̧ impers eẽ:& in quouis tempore unum: atq̧ idẽ haberi:quod sit præterito exitus & consequenti principium: tamen hoc quoq̧ loco cõmo dissimum arbitror æstimare denuo id:atq̧ perspicere:utrũ eiusmodi esse:quale tunc osten dimus uideat̃.Nemo hercules ut ego quidem sentio fuerit qui negare audeat præteriti temporis finẽ esse id:ante q̃d nihil futuri habet̃.Nã q̃uo haberi futuꝝ aliquod põt:anteq̃ p̃teritum sit finitũ. Si enim tum esset futuꝝ:nõ posset utiq̧ amplius futuꝝ dici:sed plane p̃teritum:utpote q̃d intra fines p̃teriti cõ tentum eẽ &coercitum uideret̃.Est & illud ut arbitror confessum concessumq̧ oĩbus:momẽtum esse

xxvi

futuri exordium tpis.Porro exordium eẽ nõ põt:nisi tale sit:quo nihil p̃teriti relinquat̃. Nam q post initium futuri præteritum amplius maneat? Proinde quæritur finis præteriti temporis & initium futuri:utrũ duo sint momenta seorsum abiũcta? an unũ idẽq̧ habeat̃: q̃d ut p̃teritũ definit:ita futuro præbeat auspicium? Sed putandum est unum & idem haberi.Nam si abiũcta & diuersa dicãt̃: primũ se nõ possunt attinger̃:quia isectilia sunt:& nulla pars eoꝝ ultima ẽ:sed ipsamet sibi ultima extremaq̧ sunt.Atq̧ hoc abunde superius ẽ nobis probatũ:quũ doceremus non posse tp̃s ex consequentibus:aut cõtiguis momẽtis cõstare.Nullũ enim continuũ cõstituere aut attollere possunt imptia.Si ergo se non possunt attingere:necesse est aliquid itercedat.Id nõ potest aliud esse q̃ tempus. Nã quum & principiũ futuri & finis præteriti extrema sint temporis:queãdmodũ iter lineæ extrema nihil aliud q̃ linea inter cipit̃:queãdmodũ iter ultima corporis nihil nisi corpus interiacet. Nam uacuũ supra in exilium natu ræ mundiq̧ egimus:ita inter extrema temporis nihil nisi tempus intercidit.Si ergo inter præteriti tẽ poris finẽ & principiũ consequentis intersitũ tempus esset:patet illud neq̧ rationem futuri neq̧ præte riti habiturum.Quãobrem? quia puncto & momento contineret̃.Post iunctum aũt & præsens mo mẽtũ nihil præteriti uisit̃:ante uero nihil futuri cõparet.Sed si neq̧ præteritũ ẽ:neq̧ futuꝝ:nihi laliud esse totum potest:q̃ momentũ meꝝ ac simplex:& quũ omne tẽpus sit sectile: poterit tẽpus illud quod est:momentũ secari.Oĩs porro temporis sectio ptem p̃teritã monstrat:partẽ futurã ostẽdit. Quãobrẽ

xxvii

collige quot incõmoda consequant̃.Nã tẽpus:hoc intermediũ hoc inquã tam prolixũ & lentũ momẽ tũ:q̃d in futuꝝ præteritũq̧ diuidit̃:in eo quod post finẽ p̃teriti remanet:uniuersum eẽ futuꝝ oportet quo euenit ut pars futuri sit p̃terita.In eo q̃d pricipiũ futuri p̃uortit: uniuersum uidet̃ eẽ p̃teritũ: erit

xxviii

itaq̧ p̃teriti ps futura.Omitto q̧ illiꝫ momẽti ꝓuidet̃:p̃terea ps futura cognoscit̃:q̧q̧ si sectũ cõcisũq̧ multotiens fuerit:in uno momento plurima spectabunt̃:eaq̧non simul.Quare si hæc esse nõ possunt proculdubio affirmandum est unum & idem momentum haberi:quod sit pro clausula & calce præ terito:pro initio & missu futuro.

xxix

AT nõne sequit̃ ex iis quæ dicta modo sunt:res mehercule & tametsi uerissima:præter tamẽ fortasse opinionem multoꝝ:nihil uidelicet momento posse moueri.Si enim posset res mo mento moueri:possit etiã tardius & uelocius moueri.Cõstituamus igit̃ tardius mobile pe dalẽ lineã exegisse momẽto:ex iis:q̃ sup̃ius demõstrata sunt: oportebit uelocius mobile nõ momẽto ut tardius sed breuiore spacio q̃ sit momẽtũ eãdẽ magnitudinẽ trãsmisisse.Secabit̃ : itaq̧ q̃d nos eẽ insectile ostendimus.Quare nihil moueri poterit ĩ momẽto:sed neq̧ quiescere.Nã illud q̃scere

xxx

arbitramur:q̃d tũc quũ q̃scit:moueri nihilominus põt : idoneo ad id atq̧ habili naturæ eius ĩgenio:si ergo nihil põt momẽto nãliter moueri: ꝑfecto neq̧ q̃scere.Quũ itaq̧ utriq̧ tẽpori:ut docuimus idẽ

xxxi

momẽtũ p̃seruiat:huic ut depositio &absolutio:illi ut ꝓmptio & ĩcohatio:siq̃d p̃terito tpe moueri ĩtel ligeret̃:cõsequẽti q̃scere:manifestissime illud eodẽ momẽto moueret̃atq̧ q̃sceret.Nã pte q̃ p̃teriti fi nis casus eẽt necessario moueret̃.Qua uero pricipiũ & ortus futuri:q̃scer̃ utiq̧ oporteret.Atq̧ hãc dif ficultatẽ ĩcidũt ii:q momẽto moueri res posse defenderẽt:nos nõ ĩcidimus:qui id nõ posse cõtẽdimus. Si quod enim momento posset moueri:illud tum præterito tempore uniuerso:tum in fine præteriti

temporis moueretť. Eodem modo: quod posset in momẽto quiescere: & futuro tpe uniuerso:& ĩ pri/cipio atqꝫ exordio futuri quiesceret. Ita eueniret: ut ĩ eodem illo momento: quod utriusqꝫ tẽporis colli/mitiũ ponitť:quiescere moueriqꝫ oporteret. Vtrumqꝫ igitť caueat sentire philosophus: quãquã alterum impensius. Videtť enim illud q̃si exploratius non moueri momento:q̃ nihil momento quiescere. Cæ/terũ & hoc quoqꝫ recipiendũ cõprobandumqꝫ ẽ. Nã si corpus quiescere tunc putamus:quũ ita se nunc habet ut prius:in momẽto autem nihil si prius:nimirũ res momẽto nõ quiescet. Necesse est igitť quic/quid mouetť quiescitue moueatť & quiescat in tempore.

NVnc & illud quoqꝫ arbitrandum inuestigandumqꝫ ẽ:utrũ quodlibet mobile sit diuisile: an contra indiuisile atqꝫ ĩpers:eo modo quo apud mathematicos pũctus:qui quanquã statuitť indiuiduus indimensilisqꝫ:tamen suo motu lineã dicitť parere:quæ diuidua ẽ:& mensu:attẽ sioneqꝫ funditť. Et hercules diuisile est. Nã si id quod mutatť & uertitť:neqꝫ in eo esse:in quod uertitť necesse ẽ. Alioquin non uerteretť: sed iam esset mutatũ atqꝫ uersum:neqꝫ in eo unde recessit:quia nondũ in cõuersione motuqꝫ esset. Reliquũ est:ut ptim ĩ uno:ptim ĩ altero termino habeatť: quũ neqꝫ in utroqꝫ totũ:neqꝫ utiqꝫ in neutro esse possit. Quare necessariũ est oẽ quod de loco ad locũ mouetť esse inuisile:atqꝫ hoc uel inductione cõstabit. Quanquã ĩ alteratione & auctiõe illud ẽt aliquãto sit motus. At in iis quoqꝫ subitaria & cũctim cõcreta mutatio ẽ:quonã pacto fieri põt:ut pars in diuerticulo sit:ps in exitu habeatť:anceps locus. Et qui Alexandrum in primo eius libro de motu uarie anxerit:deĩde ex/positoribus quoqꝫ reliquis iniecerit difficilem scrupulum. Nam defendere nullam fieri momẽtariam conuersionem:sed in iis in quibus fieri uideatť:tum in lactis coagulatu:tum in corporibus ustulatis & nigricantibus sole:tum in collustrationibus:quæ inuectu illatuqꝫ luminis repentinæ tenebris accidũt: semp aliquã partem prius cõuerti:q̃ totũ:uidelicet eã quæ maxĩe corripi patiqꝫ idonea fuerit: aut quæ proxima rei:quæ influit cietqꝫ motũ. Hoc tueri & dicere est hoĩs carentis sensu. Sensus.n.palam nobis ostendit:nõnulloꝝ corporum coactas & adunatas eẽ conuersiones. Atqꝫ hoc quoqꝫ in ptem taxationis eius:quæ nobis contra Melissum instituta est:initio opis sumpsimus. Sed neqꝫ illi quoqꝫ ueri sunt:qui Aristotelem putant de eo solũ mobili locutũ: qđ in loco uersatť:cum clara uoce testetť: se de toto agita/bili intelligere atqꝫ sentire. Proinde tempus est: ut ea nos quæ ad huius loci enodationẽ ptinent: in me/diũ afferemus. Interpretamur itaqꝫ Aristotelem de cõposito præterisse genus illud momentariaꝝ abi/tionũ:utpote ut quibus:ea quæ ita conuerterentť & sectilia esse & magnitudine atqꝫ oĩ mensu diffundi nulla controuersia esset:ideoqꝫ nulla rõne ad eã rem asciscendã opus esse cognosceret. Nam si ea subito & concretim conuerti existimantť: quorum oẽs simul partes toto corpore alterari:aut augeri cõtigit: manifestum est huiusmodi perfunctionem non posse:nisi in ea re obiri geriqꝫ quæ cõstet ex partibus quibus enim nullæ sunt partes:qui possunt cũctis:atqꝫomnibus partibus affici. Aut ergo subitaria mu/tatio constituenda non est:quæ uno impetu omnes partes afficiat:aut si id negari nõ põt:deridiculum est quærere:an diuisilia ea sint:quæ hoc genere commutantť. Quapropter merito Aristoteles nullam de ea mutatione mentionem habuerit: sed ad ea tantum indaginem suam adiunxerit: quæ motibus aliis agitarentť.

POrro motus bifariam diuidi solet:nam tum penes tempus:tum penes particulares motus singularum mobilis partium:scissilis & sectilis esse cognoscitť. Penes tempus ideo:quia lon/gior motus lõgiore transmittitť tpe:breuior breuiore persoluitť. Penes particulares partium motus ea ratione ꝙ cum in tota re mobili motus totus ministretť agaturqꝫ:necesse ẽ:ut par/tes in partibus geri exerceriqꝫ uideãtť. Sed & illa quoqꝫ sectilia:sunt circa quæ motus uersantť:locus:mo/dus: affectio:non eadem tamen in omnibus formula:sed modus.i.magnitudo:& quantitas suapte di/uiditť. Affectiones & q̃litates ex accidenti:qa.s.accidũt corpori:qđ distrahi possit:& dirimi:id aũt est:qđ diuisionis capax sit. Eo confit ut tam motus:q̃ ea circa quæ motus administrantť:diuidua sint: ꝓpterea qa diuiduum quoqꝫ primum est id:qđ mouetť.

QVum autem omne quod conuertitť ex aliquo procedat in aliquid:necessarium est:ut cõuer/sa res:simulatqꝫ cõuersa est:primum ĩ eo sit in quod conuertebatť. Verbi causa:eum q Athe/nas peruenit simulatqꝫ peruenit applicuitqꝫ: primũ esse Athenis oportet: & eum qui auge/scendo increscendoqꝫ factus est tricubitus: simulatqꝫ ita inoluit: tum primum esse tricubi/tum:& eum qui recuratť:recuratus est simulatqꝫ recuratus est:tum primum sanum atqꝫ ualentem esse. Dico simulatqꝫ curatus est primum:& simulatqꝫ primum applicuit:quia posset esse:ut is qui anno su/periore fuisset Athenas profectus:non tamen esset nunc Athenis:sed quum primũ applicuit:tũc neces/sario erat Athenis. Patet & hoc ẽt ratione:id enim quod mutatť ab eo recedit:atqꝫ id deserit unde mu/tatť. Neqꝫ aliud ẽ ab aliquo mutare:q̃ illđ deserere unde mutuauit. Quam uero hoc ita se habeat plane ut dicimus:æstimemus conuersionem eam: q̃ disperatis terminis continetť:& ut dixi duas species mit/tit ortum & obitum. Quum igitť aliquid sede non ente ad ens conuerti statim uidetť deseruisse: & reli/quisse non ens: statim ergo se in ente costituit:quum nihil in interlinitio medium habeatť: quod neqꝫ sit:neqꝫ non sit. Idem uidere in reliquis mutationibus licet. Et hercules ubi nam sit res ea quæ mutata est:nisi in eo in quod mutata est:nam id unde abiit diuertitqꝫ exuisse:iam deseruisseqꝫ cõfessum ẽ. Sed ambigat aliquis nonne si in intermedio interualloue fuerit res ea quæ mutatť:in alio eẽ uidebitť q̃ quo est mutata? quando non omnis mutatio circa disperata uersatť:sed aliqua est:quæ circa contraria:pro/indeqꝫ latiusculos sinus habeat meditulliumqꝫ & interstitium capiat. Verũ hoc nihil officit: ad ea quæ

xxxii
xxxiii
xl
xli
xlii

diximus. Nam ſi in intermediis illa res fuerit: utiq; nondum ſit perfecte conuerſa: ſed adhuc mutat̃
atq; conuertit̃. Noſtra aũt ratio ſumebat rem: quæ eẽt tota conuerſione perfecte & abſolute perfuncta
Qualis in ĩtermediis reſidere nõ põt? alioqn uidebit̃: id qđ eſt mutatum: quum iam ẽ mutatũ: adhuc
xliii mutari: ad id in qđ iam eſt mutatum? quãobrem conſtat: id quod eſt genitum: ſimulatq; genitum eſt
tum primum eſſe comparereq; oportere. Illud contra: tum primum obſoleſcere: atq; nõ eſſe quod eſt
corruptum: ſimulatq; corruptum eſt.

xliiii AT q; hoc: in quo res primum dicit̃ cõuerſa: oportet indiuiduum eſſe: carereq; partibus: idq;
unum tantũ haberi. Primũ.n.id dicit̃: quo nihil eſt prius quodq; id a ſe nõ aliunde obtinet.
Quãobrem tametſi recæptæ ſunt rationes: illæ homo audit: homo guſtat: olfacit: obtuitur
non tamen primariæ ſunt: nec primũ competunt functiones illæ homini: ſed ſenſoriis: &
internũtiis ſuis: hoc ẽ auribus linguæ naribus oculis. Dicit̃ & triangulus æquilaterius duos rectos ha
bere: utiq; non primũ: qa ea affectio primũ debet̃ triangulo. Quicqd.n.in partibus: aut in genere pri/
mũ ineſt: non põt de integritate: aut de ſpecie primũ afferri. Ergo ſi quicq̃ aliquo primũ eẽt cõuerſum
xlv mutatũq; in tpe: quum oẽ tp̃s diuiſile ſit: nõ primũ in tpe: ſed primũ in ptibus cõuerſum mutatumq;
uideret̃: q̃re aut prius primo cõceſſeris: aut primũ eẽ indiuiſile: inſectile: imptile dederis. Quãobrẽ ma
nifeſtum eſt: id qđ primũ eſt ortũ & obitũ: ĩdiuiduo eẽ ortũ & obitum. Proinde nõ deerit nobis rõ ad
illam argutiolã reſpõdendi: quã ſophiſtæ ĩterrogãt: quãdo nõ moriẽs moreret̃: quũ iam in morte eẽt:
an tum ẽt quũ in uita foret: utrum hoꝝ dicas: abſurde ridiculoſeq; dixeris: ſi quũ in uita foret: eodẽ igit̃
tpe & uixerit & mortuus fuerit: ſi quũ iã erat in morte: moriet̃ igit̃ q iam ſit mortuus: ſi neutro tpe nõ
eſt igit̃ mortuus. Cæteꝝ complexio nõ efficit̃: nam poſtremum hoc qđ concludũt non ſequit̃: iccirco
nõ eẽ mortuum quẽpiã: qa neutro tpe ſit mortuus: ut enim oſtẽſum mõ: demonſtratũq; eſt: nõ in tpe
morit̃ quicq̃: ſed in termino & confinio tp̃is.

xlvi
xlvii
lxviii SEd ſi finis mutationis & extat & ſenſu ꝑcipit̃. Nã motus oĩs procumbere finiriq; aptiſſime
cernit̃: & finis huiuſmodi habet̃: ut quia finis ẽ: inſectilem & ĩdiuiſilem eẽ neceſſe ſit. Nõne
& principium aliquod: temporis in motu poſſit afferri: ĩ quo primũ moueri & couerti res:
cœperit? qd ẽ.n.cui cũ extremũ aliqđ ſit: nihil ſit prĩcipiũ: Age cõtra: ſi prĩcipiũ ullũ poſſit af
ferri: utrũ tẽpus id: an momentũ & principiũ temporis fuerit? Si tempus: quũ diuiſile tẽpus omne ſit:
nũq̃ ita diuiſio temporis illa defecerit: ut ſubiri ad initium poſſit. Atq; ita nullum penitus primũ tene/
bit̃ ĩexhauſta materia: unde futurũ ſit ſemp: quod deminui ſecariq; tenuius & cõciſius poſſit: quodq;
prius ille uideat̃ fuiſſe q̃tulamcũq; ptem attuleris: Si momentũ: quũ oẽ quod mutari comuertiq; inci/
pit: ſtatim q̃dam tenus mutet̃: nimirũ uidebit̃ aliquid poſſe momento conuerti quod impoſſibile eſt.
Item quum de quiete quicquam procedit ad motum: manifeſtum eſt extremum illius quietis momẽ
to concludi. Quæro igit̃: utrum extremũ hoc: quod momentum eſt: idem cum principio mutationis
ſit: an diuerſum: ſi diuerſum: duo momenta erũt attigua. Nam & quietis extremitas & initiũ mutatio
nis momenta eſſe æque indiuidua uidebunt̃: neq; tẽpus aliquod dari ĩtermediũ poterit: utpote ĩ quo
neq; moueret̃ corpus: neq; quieſceret. Quot ſi idẽ eſſe principiũ & finis dicat̃: quemadmodum neceſ/
ſarium eſt: euenit quietis finem principiũ eſſe mutationis: ita rem & moueri ſimul: & non moueri cõ/
tinget. Nam in eo: quod in fine ſit quietis: nondum mouet̃: in eo uero: quod in principio mutationis
ſit: iam mouet̃. Non ſolum uero primũ temporis aſſignari atq; afferri nõ poteſt: in quo res moueri cõ
uertiq; cœperit: ſed neq; ipſius rei quæ mouet̃ & conuertit̃: aſſignari prima pars poteſt: quæ ſit mota
primum atq; conuerſa. Poteſt enim ſemper corpus omne ad exemplum tẽporis diuidi. Mirum her/
cules mirum: & præter communẽ hominum ſenſũ: ut Theophraſtus inquit: quum finis ſit aliquis
motuum: initium tamen eſſe non poſſe. Atq; ita rem aliquam eẽ: quæ non utrinq;: ſed altero tantum
extremo ſit clauſa: ambulationis & nauigationis finem extare: non extare prĩcipiũ: poſſe reddi quan/
do deſierit equus currere: quando calcem attingerit: non poſſe: quando cæperit quãdo ſit miſſus. An
forte non id uult Ariſtoteles: principium omnino non eſſe motus: ſed principium afferri & deſignari
non poſſe. Sed quamobrem? quia quum finem motus indiuiſilem eſſe monſtrauerit: eo poteſt finis
aliquis motui afferi: principiũ cum ĩdiuiſile eſſe non poſſit: neq; igit̃ poteſt afferri. Atqui æquum fu/
erit dixerit aliquis initiũ eandem rationem ſequi quã finis: ut ſi punctus lineæ finis ſit: initiũ quoq; ſit
punctus. Sed & proloquium quoq; & enunciatio quædam communis eſſe & maxima uidet̃ eſſe: idẽ
originem & progreſſionem non poſſe. Nihil pro principio & pro eo cuius ſit prĩcipium eſſe: neq; igit̃
motus poterit principium motus eſſe. Quot ſi motus non poteſt eſſe prĩcipium motus: certe diuidu/
um non erit id quod principium motus conſtituitur: neq; latitudine temporis: ſed momento conſta/
bit eo modo quo finis: ſed certe quẽadmodum finis motus põt afferri: põt ẽt afferri principium: ita ta/
men: ut intelligamus principiũ motus afferri poſſe: primũ motũ afferri non poſſe. Atq; hoc me hercle
xlix uerisſimũ eſt. Fit enim motus in tempore: & tempus infinitum eſt ſectile. Idem & Ariſtoteles ꝓceſſu
l declarat: ſi diligenter aduerteris: pari iure ultimũ motum afferri non poſſe: finem tamẽ: qa ſit inſectilis
poſſe. Proĩde neq; temporis: neq; magnitudinis: neq; loci: neq; adeo molis ullius: circa quæ motus obit
aſſignari: primũ afferriue poterit. Sunt enim oĩa ea continua: & in infinitum ſecare uolẽtibus prompta
niſi quis ãbigat in alteratione: q̃ſi coloris frigiditatis caliditatis: in quæ res mutat̃: aſſignare primũ poſ/
ſis: cũ affectiones & qualitates prorſus inſectiles: atq; indiuiduæ ſint. Sed ꝑ accidens ex ſubiectoꝝ diui/
ſione ſectioneq; diuidant̃.

HIs ita demonstratis:ostensoq; tẽpus & magnitudinẽ esse diuidua:clare dilucet:omne quod
mouet̃:fuisse dudum in motu:non ꝙ desierit moueri:sed ꝙ partem motus sui confecerit.
Quum enim res mobilis quoaddum mouet̃ sit res actu mobilis:necesse est rẽ actu mobi-
lem prius in motu fuisse.Nã quũ quælibet magnitudinis portio:quã decursam afferas cæ-
sim deminui secariq; ĩ infinitũ possit:sequens est:ut res: quæ mouet̃ infinitũ per eundẽ locũ sit mota.
Sed & illud quoq; necessarium est:id quod est motũ.Infinitũ ante sit motũ:eadẽ rõne: quia ꝑtes ma- lii
gnitudinis decursæ:quæ infinitũ secant̃:infinito illo motu transierit.Iam si tũc dicimus rẽ mutatam
quum accipit ultimũ motus sui:quod est momentũ:momentũ uero in quolibet totoq; tẽpore est: po
terit igit̃ in toto tẽpore afferri:mutatã esse rem mobilẽ:qa momẽtũ quoq; in toto tẽpore potest afferri. liii
Præterea id quod cõuertit̃:nec dum ẽ uniuersum: nec dum a conuersione atq; motu cessauit : necesse
est momentis singulis:aut conuerti:aut conuersum uideri.Conuerti certe nõ potest:nihil enim potest liiii
momento conuerti:necessariũ ergo est in quolibet fuisse cõuersum.Quare si momẽta sunt ĩfinita: id
quod mutat̃ necesse est dudũ ante fuisse mutatũ.Ve℞ contra quoq; id, quod mutatum est necessario
ante quoq; mutabit̃:quia motũ mutatumq; esse quoddãmodo pausa finisq; ẽ mutationis & motus.
Quicquid enim de aliquo mutatũ in aliquid est:in tẽpore esse mutatũ oportet:tempus aũt omne diui lv
sile est.Nã aut in eodẽ momẽto est:in quo quũ cœpit mutari:idest unde discessit:aut in alio.Nõ ĩ eodẽ
quia nõ inita esset mutatio: ĩ alio igit̃. Ergo tempus interiacet:quia neq; puncta neq; momenta pos-
sunt esse cõtigua.Et quũ tẽpus omne diuisile sit:dimidio tẽporis aliquatenus mutata res erit dimidio
dimidii parcius:sed tamen ad quendã modũ omnino atq; responsum:subindeq; in infinitũ prout cæ-
sum diuisumq; tẽpus fuerit. Ita & mutatio aliqua prior semꝑ habebit̃:quæ ad propositionẽ absoluta
iam & ꝑfecta dicat̃.Nã mutatũ esse finis atq; exitus est eius: quod est mutari . Atq; hoc in locali motu lvi
latius patet:ea rõne:ꝙ spacium continuum est:& diuidit̃ eo modo quo tẽpus. Idem quoq; in cæteris
motibus statuẽdũ est:qppe quũ mutatio omnis exigat tempus:& id quod mutatum est:necesse sit ut
per mutationes priores ad hoc peruenerit:ut mutatum esse dicatur.Quod si nõnullæ mutationes ha-
bent̃:quæ concretim fieri uideant̃:utiq; non conuenit in illas:quod in cæteras conuenit.Illas uero fieri
cõcretim intelligo::in quibus nõ solum partes simul oẽs mutant̃:sed etiã ad quarum perfunctionem
neq; opus quidem ullo sit tempore:in quo ipso mutari prius sit: q̃ esse mutatum.Prorsus Alexãder ar
bitrat̃ omnia ĩ tẽpore commutari.Theophrastus uero addubitanti similimus caute id & solicite sine
ulla affirmatione aut decernendi fiducia disserit.Alioqn difficile erat nõ agnoscere quod uel sensui acci
debat:conuersionem eã quæ de tenebris ad lucem fieret:momentariam esse:simul lumen inferret̃ in
domum.Sed de hoc alio loco quærendũ.Peruincit itaq; Aristoteles:res mutata necessario mutabat̃: lvii
& res quæ mutat̃:ante quoq; mutata est.Itẽ mutatã esse rẽ prius cõtingit:q̃ mutari.Retro etiã cõmea
ut mutari contingat:anteq̃ sit mutata.Atq; hæc ratio facit:ut primum nunq̃ possit afferri huius infini
tatis causam.Aristoteles asserit esse magnitudinem atq; tempus:quæ in infinitum dirimi secariq; pos-
sunt:præterq; & illud:ꝙ nullum impers potest esse imperti attiguum.Quare quod in linea cernit̃:in q̃
si id quod a parte una recidit̃:proportione adiungat̃ adiiciaturq; alteri : nũquã defecerit sectio.Idem in
continuis omnibus eadem ratione spectabit̃.Certum est igit̃:id quod factum est: fieri prius oportu- lviii
isse:& quod fit:esse aliquatenus factum.Neq; de omnibus loquor: sed de iis solum: quæ tum diuidua
sunt:tum mensum & magnitudinem obtinent.Nam attactus dici utiq; factus põt: num tamen fieri:
ut ita loquar præcessit: quia non sigillatim sensimue:sed concretim & cũctim momentoq; extitit.Sed
uel generatim discurrendo rem facilius assequemur. Aqua hæc facta ẽ:ergo & quãdoq; fiebat.Aequa-
ta est solo domus:ergo & quandoq; æquabat̃:ædificata domus est:ergo & aliquando ædificabat̃:tũ ui
delicet cum fundamenta iaciebantur. Quot siqui ꝑuersa diligẽtia contendant:non domum ipsam
uideri: sed fundamenta tunc constitui:illud saltem concedant:oportet fundamenta esse domus illius
aliquid:atq; hoc satis est nobis:proinde futuri simus ueri: si affirmabimus antquã facta eẽt domus fie
ri prius domũ:aut aliqd domus oportuisse.Idem modus & in corruptione ꝑspicit̃.Semꝑ.n.eẽ corru-
ptũ prius est q̃ corrũpi:& corrũpi priusq̃ esse corruptũ.Ex iis bono iam ꝑiculo asseuerãdum liberius ẽ:
nullius mutatiõis primũ posse cõstitui. lxvi

CAeterum perplurimum refert:sistine ac consistere rem dicemus:nam consistere est a motu
cessare:sisti est ad cessationem tendere:demum sisti est:quietari tranquillariq;: cõsistere ue-
ro iam quiescere.Id igit̃ quod sistit̃ & quietat̃:necessario mouet̃.Nam quũ omnia aut mo-
ueant̃:aut quiescant:si id quod sistit̃ nõ quiescit: certum ẽ moueri oportere.Palam ẽ etiam lxvii
in tempore sisti rem:qa ocius & tardius sisti res dicunt̃: quod non eẽ põt:nisi in tꝑe.Quare quicqd de
re:quæ mouet̃ dictum est:idem de re quæ sistit̃ dicẽdum sentiẽdumq; est.Nam & in quo toto primũ
sistit̃ tꝑe:in qualibet eius tẽporis parte sistet̃:nec assignare licet:in quo primum sistat̃:atq; hoc merito
quãdo sisti & moueri idem esse monstratum est. lxxii

SEd neq; possumus reddere:quãdo primũ qescere aliquid cœperit.Nam momẽto quiescere
nihil põt.Tunc.n.quiescit res quũ ex natura põt:põt ẽt moueri:sed ex natura habet: ut mo-
ueat̃ in tꝑe:ergo & quiescit in tempore.Item quiescere dicit̃:qđ ita se nũc habet ut prius:ita
ut quies:nõ uno:sed minimũ duabus notis cõstet.Non erit igit̃ insectile id: in quo quiescit
res:sed tꝑs.Tempus uero nullum ẽ primũ:quẽadmodũ:neq; magnitudo ulla prima:neq; cõtinuũ pri
mum.Quo fit ut neq; ipsius quietis assignare liceat primũ.

lxxiii QVoniam quicquid mouet̃:mouet̃ in tempore:fieri nequit:ut in quo primo mouet̃ tẽpore in eo sit penes aliquid spatii.Capio penes aliquid spatii esse:pro eo quod est ipsam rem mo tam:& omnes partes in eodem esse:& æquali spatio:alioquin eueniret:ut res & quiesceret & moueret̃ simul.Nam quid aliud est quiescere:q̃ in eodem loco eẽ:& rem quæ mouet̃ & par tes:Sed quærit̃ si res nullo tempore sunt penes aliquid spatii:super quod mouent̃:neq; æqualem sibi locum obsident:quo pacto uident̃ uniuersum illud spacium posse conficere:Soluit̃.Penes aliquid spa tii non tempore:sed momento res adsunt: momentum porro extremum & finis est temporis.Itẽ mo mento tantum æqualem sibi locum in spacio obsident:momento autem neq; moueri possunt:neque quiescere:iam æqualem sibi occupant locum in spacio potestate & fictione nostra non actu: alioquin
lxxiiii consisterent:& tempus in momenta infinita dirimeret̃ actu.Eodem ferme genere falsus est Zeno.Si quiescunt inquit omnia:quæ æqualem sibi dimensionem & spatium obtinent:id autem quod moue ri uidet̃ atq; ferri æqualem semper sibi dimensionem & spacium incubat.Necessarium est tælum ĩtor
lxxv tum dum fert̃ quiescere.In quo iam mentita ratio est.Non enĩ id quod mouet̃ ac fert̃ cõtinuo æqua lem sibi dimensionẽ & spaciũ insidet:immo nullo tẽpore in aliquo huiusmodi spacio est:sed momẽto dũtaxat:quẽadmodum paulo superius ĩdicatũ ẽ. Non constat aũt de momẽtis tẽpus:neq; actu momẽ ta sunt:neq; ut tp̃is partes habent̃.

lxxvi SEd quattuor Zenonis rationes ferunt̃:quas non temere quis aut facile diluat.Prima si mo tus inquit fuerit:necesse est id quod mouet̃ dimidiũ magnitudinis prius conficere.Sed di midia sunt infinita:quum omne dimidiũ quãlibet modicũ dimidiari rursus possit ac diri mi.Non est aũt possibile finito tẽpore infinita decurrere:neq; ẽ possibile igit̃ quicq̃ moueri Sed soluimus.Sectio continuo℞ nõ est actu:sed potẽtia in infinitũ extrahit̃:& res q̃ mouet̃ spaciũ id in quo digerit̃ motus nõ secat actu. Alioquin neq; continue: neq; supra unã magnitudinẽ moueret̃:neq; motus is posset eẽ cõtinuus:& quũ eodẽ iure infinitudo insit in magnitudine & tp̃e:infinita magnitu do nõ posset tp̃e finito percurri: sed infinito atq; eo genere infinito:quo magnitudo eẽt.Esset aũt ma
lxxvii gnitudo infinita si actu diuideret̃ in ĩfinitũ.Secunda ratio est quã ille Achillẽ uocabat: inflato nimirũ iactabundoq;:& plane tragico noĩe.Nedum inq̃t hectora: sed ne tardissimã quidẽ limacem acu pedius & nauus Achilles prono cursu continuauerit.Nam si is q̃ pone sequit̃ necesse est prius ad eã metã no tãq; ueniat:unde is q̃ præibat recessit:nũq̃ hercule si cursu uelocissimo fuerit p̃uenire antecedentẽ: aut p̃uortere poterit.Nã illo ĩterim tp̃e in quo is q̃ sequit̃ iniectũ spaciolũ cõficit:apertũ est eũ: q̃ p̃cedit ad didisse identidem aliquid.Quamuisq; minus semper adiiciat:q̃ppe quẽ expeditior & uelocior urgeat adiicit tamẽ oĩno cõtinue subĩdeq; aliq̃d.Sit itaq; decuplo celerior Achilles limace.Stadium sit magni tudo quæ decurrit̃.Limax dimidiũ stadii obierit:doleat.n.hoc auctarium Achiles:cũ tã pigro animale cõpositus.Quãto igit̃ tẽpore dimidio stadii Achilles p̃functurus est:tanto limax decimã reliqui dimi dii portionem absoluerit:rursus quanto decimam hanc transmissurus Achilles est : tanto limax alte rius decimæ decimã partem adiecerit.Quare quum decimæ semper partis accessio fieri debeat:atq; ita semper aliquid priori operæ adiungat̃: utrũq; malum sequit̃:neq; uolucer pigrum cõpræhendere aut
lxxviii assequi poterit:neq; stadiũ sumptitari unq̃ aut persolui continget.Soluit̃.Huius incõmodi:quod sequi uidet̃:cã est sectio in infinitũ non potestate ab illo intellecta:sed actu.Atq; hæc ratio a priore in eo tãtũ euariat:q; illa sectione in dimidia infinita utit̃:hæc non utit̃ : sed alia idest quæ in proportione huius modi posita est:qua inter se motus rei uelocis & tardæ respondẽt.Quod si finitam magnitudinem pos se percurri ue℞ est:quẽadmodum & demonstrauimus:semp̃ quod uolucre p̃nixq; est:nanciscet̃ & re linquet ea quæ segnius mouebunt̃.Si enim duodecuplo uelocius quippiã altero fuerit:quãtũ die tota id quod est tardius perficit: tantũ id quod est uelocius ultima hora diei conficiet: ita in fine horæ tar diorem rem uelotior appræhendet.Zeno uero contendit:definitam aliquam partem prius: deinde to tũ absolui & peragi oportere.Atq; hinc captio scilicet prouenit ut dixi:q; segmenta in infinitum educit ac prouehit: quãuis enim partem potius primam decurri dicamus:non tamen definiri ullã in motu iugi posse concedimus:alioquin tum magnitudo:tum motus dirimerent̃ distraherenturq;: neq; cõti nuus aut unus eẽ amplius posset. Zeno autem perquãpueriliter & ludicre ratiocinat̃: cum ita sumit eum qui digito præcedat:nemo unquam continuauerit.Nam & nos quoq; idem probamus quod p̃ cedit:alioquin præcederet & non præcederet:sed semper illũ præcedere oportere:iam non probamus. Proinde neq; aliquam determinatam definitamq; partem in spacio reddas:quam quis in motu confi ciat:sed satis afferras:si illum ad metam aliquando atq; calcem ocius tardius uenturũ pronunties:eoq;
lxxix magis hoc de uolucri & præcincto dicendum.Quum itaq; uelocioris motus tale tempus sit:ut res tar dior non plus retro distet relinquaturue q̃ quanto res est tardior : necesse est rem tardiorem uelocior utiq; consequatur.Tertia ratio est de spiculo intorto quam nos supra:quasi præsumendo & occupãdo dissoluimus.Semper enim una quæq; res quæ mouet̃ spacium æquale sibi occupat obtinetq; momẽ to.Sed ex momentis ut dixi ingenium tẽporis coalitũ non est:neq; in momenta diuidit̃.Hoc non cõ cesso nec in finem recæpto iacet & fatiscit tota complexio.Quarta ratio de iis sumpta est quæ agitent̃ ĩ
lxxx stadio.Tris uerbi gratia cubos.i.tesellarum figura quadratos per longitudinem æquales mole & ue locitate cõstituit:horũ unum moueri:alterũ quiescere:tertiũ aduerso ire motu uelut occursu sabũdũ. Quoniã itaq; is q̃ mouet̃ cõtra nitentẽ & obuium celerius præterit q̃ iacentem torpentemq; alterum persuadet sibi homo accutus inuictissimã se atq; adeo ineffugibilẽ plicã cõmentum ut sit necesse fate

ri:equale ſpaciũ ab eo qui contrario motu nitiť:&ab eo qui cõſiſtit quieſcitq̨:quorum uterq̨ æqualis
pernicitatis & ponderis eſt:tempore nihilominus inæquali eſſe percurſum.Quid ni?Vir callidiſſime lxxxi
quum hic quieſcat:ille contrarium curſum agat.Quot ſi uterq̨ quieſceret:diſſentaneũ id prorſus atq̨
obſonũ plane fuiſſet.

SEd & præter has rationes ſolet de tranſmutatiõe ea quæri: quæ ĩter diſperata uerſať:& ea lxxxii
q̃ cõtraria aientibus appellať.Quũ res q̃ moueť oĩs de quopiã in qppiã moueať:in ea cõuer
ſione q̃ diſperatis cõtineť:res in neutro cerniť:neq̨ ĩ eo unde diſceſſit ꝓfectaq̨ ẽ:neq̨ in eo
in qđ abit atq̨ cõuertiť.Quotiẽs.n.ex albo in nõ albũ itur:aut ex ente in nõ ens: manifeſtũ
eſt illud qđ eo tendit neq̨ albũ neq̨ nõ albũ uideri:neq̨ ens itẽ neq̨ non ens.At hoc ĩpoſſibile ẽ q̃ndo
huiuſmodi pugnãtiæ nihil ẽ mediũ.Sed ſoluimus.Res quæ cõuertiť uterq̨ quodãmõ terminus ẽ nõ
neuter:ita ut alba & nõ alba:muſica & nõ muſica ſit nõ quidem in totũ:ſed ꝑtĩ alba & muſica:ꝑtim nõ
alba nõ muſica.Eundẽ ĩ modũ & res quæ corrũpiť parte erit:ꝑte nõ erit.In neutro tamẽ abſolute niſi
abſolute ac penitus ſit corrupta.Atq̨ hæc nõ aduerſanť:qa reſpectu rõneq̨ alia eẽ:alia nõ eſſe res diciť.
Quod qdẽ remediũ atq̨ excæptio pugnãtiã longiſſime defendit a dicto.

DE ſphera quoq̨ ea quæ nobis axe ĩmobili æterna ipſa uertigĩe ſupferť:de globis quoq̨ aliis lxxxiii
qui circa cardinem ĩmobilem torquentur in girum:ſcio addubitaſſe nõnullos q̃ſi quieſcere
oporteret illos:qa ſemꝑ eodem in loco eſſe haberiq̨ uiderenť.Verum facile ſoluimus . Pri- lxxxiiii
mumq̨ id occurrit partes orbiũ non eſſe ſemper eodẽ in loco ꝓrſus:ſed cõtinue in alio atq̨
alio loco cõſtitui.Sed neq̨ totus eodẽ in loco poteſt eẽ. Nõ.n.circuli ſemꝑ iidẽ curuaturæue fuerint : ſi
initia notarum diſcrimine diſtinguanť: niſi per accidens forte ratione ea : quot idem ſubiectum cir-
culis omnibus habeatur. Quamobrem cuius circuli principium monſtratum eſt.A.diuerſus erit ab
eo cuius principiũ monſtratũ eſt.B.Ita nunq̃ totus orbis in eodẽ curuamine aut circũferẽtia collocať.

POſt hæc illud ſubiiciendum puto nullum indiuiduum moueri extra q̃ per accidens poſſe.
Quo genere tum punctum qui in corpore continetur:tum Socratem qui in naui uehitur: lxxxv
ad motum illorum moueri agitariq̨ dicimus.Partes quoq̨ cũ inſint ĩ toto per accidẽs mo-
uentur ut puncta. Sed intereſt tum ꝙ partes ſi a toto præcideris moueri ꝑ ſe poſſunt : tũ ꝙ
motus partium a motu totius apprime eſt diuerſus.Quod uel in cœlo poſſumus apertiſſime intueri.
Cum enim totius unimoda uniformiſq̨ uolucritas ſit:partium uaria & difformis habetur.Nã diuer-
ſa eſt concitatio partium:quæ ſub polos ſunt:& partiũ quæ ſub maximum illum equinoctii diuiſorẽ
diſcriminatoremq̨ circulum agitantur.At puncta nunquam ratione ulla niſi per accidens mouentur:
eo ꝙ contineantur in rebus:quibus per ſe accidit motus. Quot ſi nihilominus putas poſſe punctum
moueri:conſtituamus hoc ita eſſe:uideamuſq̨ quod ex illo ſumpto ſequať.Ac primum quidẽ ſi mo-
ueť aliquid quod careat ꝑtibus:certe id aut de magnitudine in magnitudinẽ moueri: aut de qualitate lxxxvi
in qualitatem:aut de eſſentia ĩ negationem:aut cõtra de negatiõe ĩ eſſentiã oportebit. Erit igiť pũctus
aut in eo unde cœpit moueri:hoc non quia qeſceret:aut ĩ eo quo trãſit:hoc nõ qa iam eſſet perfunctus
motu: aut qđ reliquũ eſt:in utroq̨ partẽ habebit:hoc quoq̨ obtineri nõ põt:qa id qđ impers eẽt cõſti
tuereť ex ꝑtibus.Atq̨ una tantũ ratio eſt: q̃ per ſe moueri poſſent imꝑtia:ſi uidelicet conſtaret ex mo-
mentis tẽpus.Quũ.n.res momẽto quolibet mouereť:qđ neceſſe utiq̨ eſt:ſi de momẽtis tẽpus exiſte-
ret:cõſtitui poſſet pũctum & indiuiduum momẽtis ſingulis motum fuiſſe atq̨ mutatũ:& qđ ſequens lxxxvii
eſt toto tꝑe in motu & agitatu fuiſſe.Ita eueniret ut motus quoq̨ ex iis quæ mutatum eſſe appellauerĩ
ideſt ex terminis motus componereť:ex momentis tẽpus coaleſceret:ex ĩſectilibus atq̨ pũctis magni-
tudo cõſurgeret:p̃terea mutatũ eẽ nõ ſemꝑ priuſquã mutari:aut moueri cõtingeret.Item quicqd ꝑ lo-
cum moueť: ſi ſpaciũ ullum maius ſe decurrit prius neceſſario ꝑagit aliquid minus ſe q̃ æquale.Nam
ſi agitabile pedaneũ fuerit:nunq̃ paſſus duos obierit:niſi ſemipedẽ prius q̃ pedẽ abſoluat. Semipes pla- lxxxviii
ne minor eſt q̃ pes:qua magnitudine cõſtituimus eſſe id qđ mouereť.Quãuiſq̨ res in loco ſe ipſa mi-
nori eſſe nequaq̃ poſſit: agit ſe tamẽ atq̨ incedit ſemꝑ per ſpacia ſe minora.Hæc quũ ita ſint:ſi ꝑ ſe mo
uerenť imꝑtia:oporteret aliquod ſpaciũ fingere minus illis:ꝑ quod ita agitarẽť. Hoc fieri neqt: niſi ex
partibus cõſtare dicanť imꝑtia.Dices hæc nõ ut cætera ꝑ minus & anguſtius ſpaciũ:ſed per æquale ſibi
ſemꝑ moueri ſolere.Sed tum quũ lineam:uerbi gratia : cõficerent:nonne lineã quoq̨ metiri uiderenť
Plane qui id poſſit negari non uideo?Hoc autem ſimul cõceſſeris:nõne intelligis te lineam ex punctis
& indiuiduis fateri eſſe compoſitam.Item ſi in tempore res moueť:punctus quoq̨ quum & ipſe per lxxxix
æquale ſibi ſpacium moueať moueri in tempore poterit.Sed quum quãtulocũq̨ tẽpore aſſignari ali-
quod breuius poſſit:ipſo illo tꝑe aſſignabiť aliqđ minus & breuius:in quo pũctus æq̃le ſibi ſpaciũ per-
trãſiuit.At hoc ĩpoſſibile eſt:qa in minori minus cõficiť ſpatii:atq̨ ita aliqd eẽt minus: q̃ illud ĩdiuiſile
qđ mouereť: ita fit ut ĩdiuiſile diuiſile efficiať.Nam uno genere dũtaxat imꝑtia & ĩdiuiſilia mouerẽť:
ſi momẽto uidelicet exerceri motus abſoluiq̨ cõtingeret.

POſtremo dicendum eſt:nullam eſſe infinitam mutationem:quia ſingularum certi & præ-
ſcripti ſunt exitus.Sane in reliquis motibus ortu obitu auctione minutiõe alteratione:hoc lxxxx
eſt uel clariſſimum ortus & obitus termini partes ipſæ diſperationis ſunt:alterationis cõ-
trariæ qualitates & ſua cuiuſq̨ mutationis extrema:auctionis amplitudo cuiuſq̨ ſua & na-
turæ conueniens.Minutionis contraria huic ratio. At in motu locali non poteſt eadem præcæpto ca- lxxxxi
dere:quando non omnis motus localis inter contraria aut diſperata uerſať.Nam nec animalim mo-

tus oĩno terminatus definitusq; est:neq; de contrario in cõtrarium ꝓcedit:nec cõuersio circulorũ:qa re
currentibus in se illis ꝑ eandem ambitudinem semꝑ rediens suapte æterna fit. Verũtamen neq; motus
illi ut indefiniti sint:ĩfiniti oĩno possunt ĩtelligi:qđ qdem ꝓbabiť hoc qđ dicturus sum genere. Quod
sectum esse impossibile est:secari nõ põt. Voco impossibile id qđ esse põt nullo modo:& qđ eẽ factum
xcii impossibile ẽ:fieri nõ põt. Quum.n.impossibile sit:diametrũ cõmensurabilem esse cum costa:ẽt nunq̃
poterit cõmensurari cũ costa. Hæc si uera sunt:quũ motũ localẽ ĩfinitum fuisse sit impossibile:neq; in/
stitui quoq; põt q sit ĩfinitus futurus:sed q̃tum ferri & moueri res põt:tantũ quoq; delatam & motam
fuisse possibile est. Finiti itaq; motus erunt:tum ii qbus animalia:tum ii qbus cœlestia corpora moue/
bunť. Ac finiti qdem nõ simpliciter absoluteq;:sed si ad magnitudinem in qua cienť agũturq; spectes.
Nam si ad tempus respicias poterit unus idẽq; specie motus infinitus atq; æternus institui:qui super fi
xciii nitam nihilominus magnitudinem alternãdo cõmeandoq; digerať & rursus incipiat. Porro si motus
unus alteri motui succedat:ut si delationem alteratio subeat: alterationem excipiat auctio: auctionem
ortus atq; obitus consequantur. Atq; hoc perpetuo atque identidem fiat:hoc utique nomine ĩfinitus
motus possit intelligi:non tamen ut sit unus: quia ex tam diuersis atque adeo pugnantibus motibus
non potest unus coalescere atque conflari. Sane nullus motus infinitum sibi tempus præterquã circu/
laris cooptat.

THEMISTII PHYSICES LIBER SEPTIMVS INTERPRETE HERMOLAO BARBA.

i QVIA Omne quod moueť & ferť:aut a se aut ab alio moueať necesse est. Quæcunq; a se
mouenť;manifestum ẽ habere illa intra se aliquid:qđ motum illum ministret ac ꝓstet
utpote in quibus uis mouẽdi cõtineať atq; interius lateat. Quæcũq; uero alicũde mo/
uenť extrinsecus motu locali:in iis succedit illa diuisio:ut alia mediũ habeãt quo mouẽ
ii tur:alia careant. Porro quadrifariam res ab alio mouenť trahunť pellunť uehunť ĩ gi/
rum torquenť. Atq; oẽs locales motus in hæc quattuor genera digerunť. Nam iacula/
tio uehemẽtior pulsio est:q̃ naturalis sit rei iactæ motus:cum de iaculãtis manu recessit. Si ergo q̃ttuor
modis ab alio moueri res possunt: ĩpossibile est pellendo trahendo uehendo torquẽdo non tangere ea
rõne:ꝙ inter id qđ ꝓxime mouet:atq; id qđ moueť oĩo nihil ĩteruenit. Sed neq; ĩter id qđ alterat & id
qđ alterascit:qa simul eẽ debẽt illorũ extrema:quorũ alterũ afficit:alterũ patiť. Alteráť aũt sensilia a sensili
iii bus. Sensilia uero sunt ea:qbus corpus differt a corpore: grauitas leuitas: frigus:calor:& similia. Tangit
& id qđ calefacit & qđ frigefacit. Postremo id omne quod ꝑcutit cietq; sensum. Nam sensus ad actum
ꝓmoti affici quodãmõ atq; alterari censenť. Proinde igni aer contiguus diciť:aeri corpus: color lumi/
iiii ni:lumen aspectui:eodẽ pacto de auditu & cæteris sensibus ꝓnũciandũ. Simul est cũ aure sonus: cũ gu
stu sapor:cũ olfactu odor: cũ tactu caliditas:ita ut nihil ĩter mouẽtẽ & motũ hiet æquæ: neq; ĩter id qđ
get: & id qđ augeť quicq̃ ĩteriacet:quia res augenť alicuius accessũ:minuunť detractiõe.

v QVot autẽ modis alterantur inanima:totidem quoq; possunt aĩantia:non tamen retro agit.
Nã sensus quotiens operanť propriæ quædam & peculiares aĩalibus alterationes habenť.
Omne uero quod alterať oporteť sensilibus q̃litatibus alterari. In reliqs nullã posse altera/
vi tionẽ ostẽdit:de iis q̃ stati sequũť aptissime ĩdicabiť. Nã si ĩ alia q̃litate q̃ sensili posset altera
tio cõspici:certe ĩ formis figuris & priuatiõibus eorũ atq; mutatiõibus maxĩe caderet. Nõ cadit aũt: nõ
põt igiť alteratio præterq̃ in sensili q̃litate cõstitui. Primum non cadere ĩ figuras & formas alterationẽ
hinc uel clarissime demõstrať. Id qđ iã est figuratũ effigiatumq; nõ uenit amplius appellatiõe materiæ.
Simulatq;.n.cõflata ẽ:statua nõ uocať amplius æs aut argẽtũ: & lectica simulatq; fabricata est nõ lignũ
amplius eburue diciť: sed ꝑ denominationẽ illa ænea aut argẽtea:hæc lignea aut eburnea diciť. Nõ sic
ea quæ alteranť:sed semꝑ appellationẽ subiectæ materiæ retinent. Nam æs & calidum & frigidũ diciť:
& lignum siccum & humidum:quia uidelicet ea res quæ per alterationẽ est affecta qualitatibus nouis
post affectionem penitus remanet uisitaturq; eadem quæ antequam esset affecta. Ea uero quæ per cõ/
figurationem nouã sibi formã cooptat nec remãet nec spectať:oĩno eadẽ quæ anteq̃ diffingereť fuisset.
Et hercules huiusmodi cõuersiões ortui & generatiõi persimiles sunt:qa utræq; subiectã materiã quo/
vii dã pacto demutant. Quẽadmodũ absurdũq; ẽ genitũ hoĩem q̃ gigniť alterari:aut domũ aut naui putaŕ
qa qđ alterascit semꝑ idẽ ostendiť: ita sit dissonũ:quod effigiať deformaturq; alterari aut affici dicere.
Quãuis aũt in oĩ ortu ꝑcedere alterationẽ oporteat:qppe ꝙ materiã prius refrigerari aut cõprimi sit ne
cesse:nõ tamen ex eo accipi põt quæ gignanť dũ gignunť alterascere:aut generationes posse alteratio
nes uocari. Et quidẽ de genitu rerũ cõis illa & oĩum fere cõprobata autoritate sentẽtia antequã ĩ lucẽ
ædanť prius certã alterari atq; affici materiam oportere. Nec tamen propterea qđ ita afficitur quodq;
ita præcedit supesse idẽ :aut manere eadẽ natura posse:qua prius cõtinebať. Nã lutũ & creta neq; hũor
est neq; terra:sed utrumq; specie sua & diuersa coaluit. Nõ igiť qđ factũ est puta intritũ aut amphora
dixeris alterari:qa antequã fierẽt neq; intritũ hoc:aut amphora illud fuit.

xvii SEd neq; corporis quidẽ atq; aĩ habitus: quale sunt sanitas morbi uirtutes & uitia possunt
esse alterationes:neq; circa illos alteratio ulla uersari in anima aut in animalium corpore.
Virtutes siquidem perfectiones quædam sunt. Qua propter quodq; tunc maxime secun/
dum naturã est:quum propriam uirtutẽ obtinuit. Vitia contra corruptelæ quædã & labes

Quemadmodum itaq; id quod perficit nõ alteratur, Absurdum est.n.domum; quæ integit dicere alterari potius q̃ integi & culmen accipere:eodẽ pacto de uirtutibus animi & corporis sentiendũ. Præterea uirtus oĩs & uitiũ in mediocritate & excessu cõsistũt. Mediocritas & excessus in genere relationis habent. In genere relatiõis ꝓbatũ ẽ qnto libro nõ posse cadere alteratiõnẽ.

SEd & partis intellectualis habitus & adeptiones habituũ nõ solũ non sunt alterationes:uerũ neq; oĩno quidem censeri generationes possunt. Nam scientiæ de uniuersalibus cõstãt. Vniuersalia ex particularibus colligunt. Itẽ neq; is actus:qui ad intellectũ pertinet: generatione ulla alterationeue prouenit:quippe quæ oĩa temporali perfunctione non parant:neq; perficit eorum essentia tẽpore:quisq; extante fluenteq; tempore & intelligamus & contemplemur:non tamen propterea intelligimus aut contemplamur in tempore:exempli gratia. Quãuis tempore existente tangamus:non tamen id eo ualet:ut tangere etiã uideamur in tempore. Hoc autem inde liquet:quia quum singulis partibus momentisque temporis tangant ea quæ tangunt: uidetur ad procreandum tactum non esse necessarium tempus. Idem in nictationibus dixeris. Ea uero ad quorum procreatiõnẽ nõ exigit tp̃s:quo de potẽtia cõferant ad actũ:necesse ẽ subito momẽtoq; procreari.

NEc motus autem omnis omni proportione respondet:neq; cõmunis omnibus omnis mẽsura est:quæ enim potest inter alterationem & delationem haberi cognatio? quando inter rectum quoq; atq; orbicularem motum similitudo non cadit:quia loca conferri nõ possunt. Orbis & linea ratione ea:q; neutrũ maius minusue altero est:sed neq; uelocitas motuũ aut tarditas:in collationẽ mutuã ueniunt:sicut neq; stilus uino acutior potest intelligi:neq; ensis chorda postrema. Verũ dicet quispiã cõmunem oium motuum mensuram sine dubio uideri tẽpus eẽ:mouendi:nandi:uolandi:rependi:gradiendi:increscendi:decrescẽdi: & cæterarum corporis functionum. Nam eodem tempore hic loco demigrat:ille febricitat:hic idolescit:ille minuit. Sed non propterea generalẽ constitui aliquẽ motum oportet:in quo tanq̃ in genere cæteros contineri & cohiberi dicamus. Sola porro ea:quæ genere & natura conueniũt cõmitti uicissim & in cõperationẽ uocari solẽt:i quo illud plane rescitu dignũ ẽ:q̃dã esse omonyma.i.eiusdẽ nois dissentiẽtia genere:qbus cõmune aliqd habeat:q̃dã qbus nihil sit cõmune. Itẽ alia eẽ remota:alia proxima.

QVoniam uero mouens omne aliquantũ spaciũ:aliquanto tẽpore:aliquãtã ui mouet:quæritur:utrũ quẽadmodum maior & multiplicata uis multiplicatum põdus mouet:ita & pars potentiæ partem ponderis moueat. Veluti utrũ si colũnam quinquaginta homines mouerint:quinquagesimam colũnaris ponderis partẽ per se unus de quinquaginta mouere possit. Et utrum:si unius diei spacio stadium unũ classem quinquaginta homines pro mulco traxerint:dimidium classis eodẽ tempore duo stadia trahere & mouere totidẽ homines possint:sed uigintiquinq; stadium dũtaxat unum. Et utrum quemadmodum stadium totum quinquaginta ualẽt:ita unus de quinquaginta quiquagesimam partem stadii eodem tempore mouere colũnam possit. Certe horum quædam sequuntur:proportioneq; & responsum sine ulla dubitatione agnoscunt:quædam contumaciter & incoibiliter dissonant:nec ratione ulla conueniunt: cuiusmodi postrema quæstio est. Nã si ratio illa congrueret:eueniret debilissimum & imbelissimum idem pondus impellere:quod robustissimus & ualentissimus potest tantum nõ tam diu neq; tam cito:hoc autem supra captum est hominis. Vt enim ea differentia sit:q; alter facile:alter ægerrime:moueat:omnino postrema dementia est putare becillissimum & gracillimũ hominẽ mouere pondus:quodcũq; fortissimus & lacertosissimus agitet & nauigiũ & centenariã molẽ. Ac oportet quidem oẽ quod potest mouere ꝑ certũ aliquẽ excessum potentiæ moueat. Est uero quædã in aliquibus mouentibus potẽtia usq; adeo exilis & tenuis:ut nedũ rei mobilis potentiã superet:sed cõtra quoq; longissime superet:ita ut non possit ulla cõparatio cadere. Habet & potentia alia:quæ uix uincit:sed tamẽ uincit imparq; ẽ:alia quæ par:alia quæ iã superior sit: propterea unius hoĩs potentia procul est:ut possit:uerbi gratia:lapidem mouere. Decem adhuc impotens numerus. Triginta neq; uicũt:neq; uincunt:sed unius accessu dat manus qd̃ resistebat & sequit. Atq; hoc nõ unus facit:sed illa ĩtegritas atq; uniuersitas oĩum. Nã & ad equilibrum unus calculus sup pondio additus descendere alterã lancẽ cogit atq; procũbere. Semꝑ uero id ꝓpius ẽ ut moueat qd̃ plus est:q̃ id qd̃ est minus:quẽadmodũ ĩ magnitudinibus ea ꝓpior tripedali ẽ:quæ pede tantũ deficit:q̃ ea quæ sexqpede aut cubito. Propior ẽt nũ illa:quæ tantũ duobus digitis unoue uicit:nõdũ tamẽ sarcias tripedẽ nisi digitus alter accesserit:cã uero est nõ ultius q̃ supuenit digitus:sed qcqd ante cõgestũ collectũq; ex adiectiũculis oibus est. Cæterũ in iis:quorũ certa determinataq; q̃titas est:facile tum cõtẽplari sensu:tũ rõne cõsequi possis:qd nã illud sit:quod postremo appositũ tripedẽ solidet. In naui uero quæ trahat remulco & in statera difficile est reddere:quãdo tãta uis:aut potentia coaluerit:ut primũ agitari permoueriq; possint. Iam hoc loco se oggerit caputq; exerit acerualis illa præstigia:quam soritẽ appellitant:qualis ex accessu terũtii in cumulo diuitiaꝝ:& in assignatione caluitii solet afferri. Non est igit mirum:si unus mouere nihil potest solus:comitatu aliorum põt:nam si unus ĩ theatro:quis exerta & cõtenta uoce inclamitet:solus opinor:exaudiri non posset:utiq; cum multis Raui coniuncta posset. Id.n. quod cunctim ex omnibus reponitur plusculum diuersumq; ab eo est:quod discretim a singulis prouenit Quãuisq; unũ sit quod ex omnibus & quod ex singulis constat:semper tamen uis in unum collata astrictaq; animosior & firmior ẽ q̃ diffluens dissociataq; partibus. Quandoquidem aliquantum cibi uicibus igesti ad ualitudinem facit. Multa tantũdem simul deuorata iã & nocent:& ægritudinẽ pa

xx xxi xxxv xxxvi xxxvii

riunt. Proinde ad argumentũ Zenonis de occasione hac calũniam sarciens: facilis & absoluta respõsio est. Nec enim sequitur: si modius milii totus refusus murmur & strepitum ciet: singula quoq; semina posse granatim suam murmuris particulam ciere. Neq; si lapidem multa stillicidia in cauante: necesse est singulis stillicidiis separatim sua ramenta respondeant. Nec enim semper ad discretionem potentiarum subiectæ magnitudines dissecantur: sed nonnullæ quoq; potentiæ sunt: quæ illas quasi transcursu prætereant: non diuidendo secandoue: sed ita afficiendo & præparando: ut secari & diuidi aliquãdo possint. Sed de iis satis hoc loco: nam seorsum illud exploratu dignissimum est: utrum uniuersi iuncti possint in eundem numerum ponderis: qui ratiõe de singulis expuncta & subducta colligitur: hoc est: utrum si singuli in pondus librale sufficiunt: centum utiq; homines centũ librale: an hoc etiam amplius moueant. Nam minus hercules non est putandum: sed ut dixi: etiam amplius & grauius: quãdo cõicatus ille laboris unius & operæ animãtiores & uegetiores in quodq; munus reddit. Quod uel ĩ equis currulibus apertissime cernit᷑: in iis simul paulo incaluit æmulatio flagrantia quædam maior: & studium fere impensius certandi & uincendi cognoscit᷑. E contrario non sine ratione est: ut distributum in singulos pondus: a singulis sortito moueri non possit. Atq; hoc forte necessarium fuerit utiq;: si idẽ uerum est in sparsis & dissitis partem illam uirium deperire & obsolescere: quam coalitus & contentio faceret. Atq; hæc ex parte magna uideri simile potest ei: quod iis accidit: qui in Geometria numeris ludunt: ut enim ibi: quod dũtaxat duplum ẽ: interim quadruplũ ualet: ita hic rerum uires societate multiplicantur & cætu.

REfert etiam perplurimum in motu quali quicq; sit forma qđ mouet᷑. Habet. n. plerũq; causam hanc figura: ut res modo ægre: modo facile moueat᷑. Nam sphericum corpus: etiã si id a quo pellit᷑ uim debilem afferat: tamen suapte sponte defert᷑ oportunitate & procuratione figuræ: cuius procliuitas quasi uia progredit᷑: & regit ad motũ. Ita id quidẽ facilius cõtingit moueri q̃ cætera. Hæc oĩa seorsum peculiares quosdã atq; adeo indifficiles tractatus habent.

THEMISTII PHYSICES LIBER OCTAVVS INTERPRETE HERMOLAO BARBA.

i

AB IIS Consequens ea quæstio est: factus ne sit aliquando motus ita ut cœperit esse: quũ ante non fuisset: proindeq; & consumari ac desinere debeat: ita ut nihil moueat᷑ ultra: an neq; factus sit unquã neq; consumari unq̃ possit: sed & fuerit semper: & semper sit futurus nullo neq; fine obstrictus neq; addictus exordio: sed ambifariã ante retroq; æuiternus: ĩmortalis: ĩmensus: qui pro uita sit rebus oĩbus natura constitutis & factis. Equidẽ motũ esse fatentur oẽs: qui de natura agunt: quiq; de ortu rerũ & interitu cõmentantur: perpetuum uero ac sempiternum esse aliqui diffitent᷑. Atq; ii quidem: qui ĩnumerabiles mũdos haberi constituunt: quorum alii assidue oriantur: alii occidant: quia uidebant genituras illas & obitus sempiternos sine motu esse non posse: motum quoq; arbitrabantur esse perpetuum. Idem sentiunt & ii: q unũ æternumq; posuere mundũ. Qui uero unũ quidem esse: sed non æternũ concedunt: motũ quoq; genitum aliquando uel fateri cogunt᷑. Duo autẽ genera eorũ ferunt᷑: qui negãt mundũ esse perpetuũ:

ii

neq; præter hos est alius modus. Porro quidam fuere: qui ut Anaxagoras dicerent: cũ oĩa aliquando simul essent mista confusaq;: tẽpore infinito admoliri manus cœpisse mentem: adornasseq; mũdum & motum. Quidã qui: ut Empedocles longis interuallis moueri p̃uices & quiescere oĩa crederent: moueri tũc quũ cõcordia aut discordia hæc cogeret: illa distraheret: q̃escceret tp̃ibus mediis. Quãobrẽ ex Anaxagoræ snĩa motus semel initus queãdmodũ & mũdus semp̃ duraturus uidet᷑. At secũdũ Empedoclẽ alternat uicibus ĩterpollatq; aliq̃do ut sit: aliq̃do uti nõ sit.

iii

HVius ueritas arbitranda nobis conquirendaq; est: utpote quæ non utilis modo ad explorationem & cognitionem naturæ sit futura: sed ad eam quoq; partem philosophiæ: quæ de primo exordio & causa rerum suprema ac p̃ricipe satagit. Cæterum cõmodissime initium

iiii

ab iis cœpero: quæ nobis superius edocta demonstrataq; sunt. Motus est rei mobilis in eo quod mobilis cessans & ĩchoata p̃fectio. Necesse ẽ ergo si q̃doq; aliq̃s incœptus ẽ motus: quũ ante non eẽt: præcessisse res aliquas: q̃ motũ illũ possent accip̃e. Nã hoc uel sine definitiõe motus necessariũ comprobat᷑ hoc mõ. Si futura sit alteratio: nõne oportet antegressum id eẽ: qđ possit hoc pati: si delatio id qđ possit agitatũ hũc ferre: si deustio id qđ corripi possit ĩcendio: p̃terq; & id qđ hãc uim possit afferre. Quæ quũ ita sint. i. quũ necessariũ uideat᷑ eẽ: ut res quæ debẽt moueri: habeant᷑: anteq̃ motũ accipiant:

v

interrogãdi sunt mihi de rebus ii: qui natiuũ eẽ motũ & exordiũ habuisse tẽporis opinãt᷑. Quũ. n. p̃ se non subsistat motus: sed cõtineat᷑ atq; insit ĩ rebus: statim se illuc cogitatio refert ut quærat: utrũ res illæ infinitũ tẽpus antecesserũt motũ sempiternæq; fuerint: an ipsæ quoq; aliquãdo sint genitæ. Quot

vi

si aliquãdo sunt genitæ: quũ anteq̃ gignerẽtur non essent: necessario aliquis motus præiit: cuius procuratione prodirent ac promerẽtur in lucẽ. Neq; nunc id contendo: ut ortus iste sit motus: sed ut res illas per motũ ortas & natas esse concedant. Eo euenit ut motu: quẽ primũ ipsi cõstituũt: aliũ exhiberi priorem oporteat. Nec enim institui motus potest: nisi præsto sit res: quæ motum capere & gerere debeat. Porro ut res: quæ motum capiat procreetur: necesse est priorem alium motum constituere: qua quidem ratione nullum exordium motus tenebitur: quia semper eum quem primum putaueris alius antecedet. Sed concedant hæc fortasse illi: tamen capere se mutationem illam priorem atque or-

tum dicant:qua res nasci & gigni uidentur:antequã motum accipiant.Cæterum hæc sollutio non tol
lit sed differt incõmodum.Nam si definitionis eius meminimus:quæ conceditur esse motus: confes/
sumq; illud iam est:oportere prius adstitui res:quæ debent moueri:q̃ motus agatur:quum ea : quæ ꝑ
motum generari contingit:necesse sit motu ĩ generatione ꝑticipent:semꝑ licebit quocũq; motu prio/
rem motum extrahere:per quem res illæ ad generationem uenisse dicantur.Quum.n.de nihilo nihil
fiat:sed de eo:quod ꝑte sit:ꝑte non sit:prorsus necessarium est ante fuisse aliquid:quod partum illũ cõ/
uersionẽq; sustineret.Ita rursus eadem inquisitio reuertet̃:percunctabimurq; id quod præcessisse su/
mit̃ perpetuũ ac sempiternũ:an natum aliquando & procreatum intelligant.Nam si procreatũ:admo
ueri sibi eosdem aculeos sentient:quibus paulo ante perurgebant̃.Alioquin iis:q mundũ constitui ex/
ædificariq; faciunt:ꝑindeq; primordiũ aliquod motus inueniunt:unũ modo suffugiũ tuendi se ab iis
angustiis relictũ est:si de nihilo creata esse omnia:initio fateantur.Sed alteram partem disiuncti defen/
das:duasq; non progenitas illas unq̃:sed sempiternis sæculoꝝ ætatibus præcessisse: motũ utiq; aliq̃do vii
progenitũ & inchoatũ fuisse.Sed statim ipso in limine occurrenti temere:id a nulla ratione dictum ui/
detur.Nam ab iis:quorum id placitũ est:primũ id sciscitor:quur res moueri tam repente?cur tunc po
tissimum cœperint?innumerabilia sæcula tanto præsertim torpore cõsederint?Sed & seq̃ntia quoq;:
si intraueris aut pedẽ contuleris:absurdiora obtusioraq; uidebunt̃.Nã si quum hæc mouere:illa moue
ri possent:utraq; tamen hæc ab agendo:illa a patiendo quiescerent.Nunc uero mutata ratione: & hæc
mouere:& illa moueri cœperunt:necessarium est causa aliqua mutationis extiterit:ꝑꝑ quam illi ædifi/
catores atq; opifices mundi mouere occœperint:quũ ante non mouerint:quod tamen mouere potue/
rint.Neq;.n.fieri sine causa potest:ut ea quæ & prius:& nunc eadẽ sunt:nũc demũ agant:ante non ege/
rint.Sed totũ id tribuendũ rationi est:aut ꝙ inter se longioribus interuallis disseparata erant:q̃ ut agi/
tatrix uis pertinere ad res tã remotas ac desitas posset:nunc collecta adductaq; proximant :aut interme
diũ aliquid habebat̃:quod obuiaret & ꝓhiberet:quodq; modo ĩpulsum sublatũq; sint.Quodcũq; ho viiii
rum attigeris ulcus est:quia utcũq; dixeris:motus alius semper inuehit̃:qui prĩo illo sit prior.Nã si res
semper fuerunt:nec tamen mouentes semꝑ:neq; semꝑ motæ:sed ĩ præsenti & mouere & moueri cœ/
perunt:manifestũ est:eas nõ eodẽ habitu aut dispositione fuisse:qua nunc sunt:quũ nõnullæ mouent:
nõnullæ mouent̃:sed aut mota & mouentia demutarunt:aut tantũ hæc:aut tãtũ illa.Si itaq; priore ali
quo motu semꝑ est opus ut primus incipiat:qui dixerit res non natas:sed sempiternas fuisse:easdẽ pla/
gas accipiet:quas qui natas aliquando & progenitas sentiunt.Siquis uero pergat contendatq; motũ il/
lum posse principẽ statui:per quẽ rebus mouentibus præparatio atq; habitus contigit: secũdum quẽ
mouere cœperunt:nihil tamen serio cõmuniet.Nam rursus mutationis huius cãm requirimus : neq;
poterit hiscere:nisi nobis motũ aliũ priorẽ uel ingratis cõprobet.

SEd quid hæc persequor:quũ illi se ipsos ita reuincant atq; coarguant:ut ne dũ inconstantia: x
sed ẽt pugnantissima dicere uideant̃.Nã qui dicunt aliquãdo non fuisse motũ:dicunt fuisse
tempus:quũ motus ante nõ eẽt.Nihil.n.significare aliud uident̃ uerba illa aliquando:& an
teq̃ tẽpus:sed tẽpus citra motũ esse non potest:queãdmodũ superioribus libris est mõstra/
tũ.Qui itaq; aliquod fuisse tẽpus dicunt:quo nullus motus esset:nihil aliud præse ferunt:q̃ tunc motũ
fuisse quũ motus non erat.Quot siquis etiã de genitura tẽporis nobiscũ dissentiat:putetq; factũ fuisse
aliquando tẽpus:quũ ante non esset:queãdmodũ Plato in Thimæo uidet̃ sentire:qui una cũ cœlo geni
tũ esse tẽpus affirmat.Ad hoc refellendũ satis est cõmunis philosophorũ consensus:qui perennitatem
æternitatẽq; consone tribuũt tẽpori.Democritus adeo quũ probaret nõ esse orta oĩa:quæ haberent̃ in
mũdo:pro argumento sumit:ꝙ una illa res maxĩe quæ tẽpus uocat̃:exordio atq; origĩe careat . Sed ne xi
multitudine sola testiũ certare ac fidere uideamur:rationibus est agendũ perscrutandũq;:utrũ fieri po
tuerit aliquando tẽpus:quũ ante non esset.Et hercules sibi hærere non possunt:quibus id uidet̃. Nam
quandoq;:olim:aliquando:antea:nunc appellationes & nomina tẽporis sunt.Et ut cætera prætereã:qs
non intelligit momentũ & tempus ita esse uicissim consentanea atq; connexa:ut alterũ esse sine utroq;
non possit.Momentũ enim intelimitiũ & cõfiniũ temporis est:quippe quod exitus præteriti sit:& ini/
tium consequentis.Neq; temporis ulla pars accipi potest alia:q̃ momentũ.Si itaq; in omni generatio/
ne usus momenti est:ad mentionem illius admonitio utriusq; temporis corrogabitur.Quapropter si
nunc cœpit esse tempus:etiam prius fuit tempus:quia hoc momentum:quod huius principium est:
finis erat alterius.Quod si hæc esse non possunt:æternum tempus sit oportet : etsi æternum est tem/
pus : æternus erit & motus:quando ostensum est sine motu temporis intellectum haberi : aut con/
stare non posse:

HIsdem tantum in contrarium rationibus demonstrandum est: incorruptum immorta/ xii
lemque motum esse nunquam interiturum:nunquam casurum . Nam quemadmodum
ii qui motum generari & aliquando cœpisse arbitrantur:fateri coguntur: aliquem esse mo
tum primo motu priorem : ita ii:qui motum aliquando consumari & desinere oportere
putant:fateri cogentur:aliquem esse motum citeriorem citimo:& posteriorem postremo.Nam cor/ xiii
rupto motu:quæritur aut res simul corrumpentur:aut manebunt.Si corrumpentur:nimirum : quia
nihil in nihilum reuertitur:in aliquid se conuertent : sed omnem conuersionem mutationemq; comi
tatur motus:igitur post motum abolitũ alius motus ĩfertur.Si manebunt:adhibebimus ea tormenta
quæ supra cum de ortu & principio loqueremur:quur quum hæc moueri possint:illa uim mouendi

obtineant:infinitum tempus ſtatura ſeſſuraq; ſint:& quur quum prius mouerēt hæc:illa mouerent:
xiiii nunc neq; moueant hæc:neq; illa moueant? Illud ſane in explicatione naturæ maxime obſeruandum
cauendūq; eſt:ne quid ſine certa ratione probetur:neue id pro cauſa ſumat:quod cauſa eſſe non poſſit.
Atq; hoc quidē præceptū oēs ad unū ueteres contēpſerunt. Nam quū Empedocles uices illas mouēdi
quieſcendiq; ſtatuiſſet:motūq; ab amicitia & odio proficiſci dixiſſet:quietē intermediis agi tēporibus
xv nullā cauſam:cur tā inſignis alternatio fieret:attulit. Sed neq; Anaxagoras rationē adhibuit:quāobrem
ueternoſa & ſedentaria illa mens:quæ innumerabilibus ſæculis obtorpuerat:atq; inſinuatis manibus
ceſſauerat:tunc demū de repente diſcuſſis feriis:miſcellā mouere agitareq; cœperit. Quur ad id tā ſero:
quur non tēporius:cur non longe antea aggredi admolririq; manus placuit. At qui nihil eſt in uniuer-
ſa natura:quod aut ratione aut ordine careat:alioquin natura cauſa eſt & ordinis & rerum ipſarū: quæ
ratione conſtant & ordine. Qui uero tā imēſo ſpacio dicit quieuiſſe oīa:quæ modo moueri cœpiſſent:
ſiue infinitū exerceri tēpus debent: ſiue rurſus ad ferias reuocari:qui tueri ordinem aut rationem poſ-
ſint: ignoro:quando præſertim differentia conſtitui aut fingi non poteſt:cur motus nunc potiſſimū
non antea cœperit. Si.n.uniformē & conſentaneū eſſe naturæ tenorē atq; habitum eſt neceſſe: neu ſit
nunc hoc modo: alias aliter:ſed quēadmodū ſemper igni ad ſuperiora conſcenſus conſtat:terræ ad īfe-
riora deſcenſus:ita & toti naturæ ſua concinnitas conſtans perpetuaq; habetur:aut accedendū eſt:aut ſi
deſciſcendū eſt:cōminiſcenda afferendaq; ratio:cur ſequius ſtatuas. Quandoquidē uel earū rerū: quæ
ſemper ſui pares ac ſimiles æternæq; ſunt:non omnes:cauſa & principio carent. Quamuis enī triāgu-
lum duobus rectis æquales angulos ſemper obtineat:nihilominus habetur ratio quædā & cauſa:pro-
pter quā illud in triangulo ſit ſempiternū atq; perpetuū. Cauſæ uero perpetuis ſunt non oēs:ſed prima
riæ q̄dā ac prīcipes:quarūq; non ſit amplius aliqua cā. Iis igit:q ad hāc formulā diſputauerit: continuo
dilucebit nō reliqui tps ſi oblitteret:aut nō cōpareat motus.

xvi NVnc ſoluenda & confutanda ſunt ea:quæ huic aſſertioni uidētur aduerſa. Nam dicat aliqs:
ſi uerum eſt nullum perennare motum:ſimpliciter quoq; enuntiatū uerū ſit:motū ſempi-
ternum non eſſe. Omnis autē mutatio terminata finitaq; ē:quia oīs de certo exordio ī cer-
tum exitum procedit:extrema quoq; illa contraria habent:ſemperq; diuerticulū ab inten
xvii tione diſcordat. Oīno nihil moueri poſſe in infinitū ſcimus. Iam ſi conſtat intuitu id:quod prius nunq̄
agitatum eſt:agitari tamen poſſe & motum incipere:quē neq; partes unquā neq; īteg ritas pertulit:cur
tam aliena:tam de nihilo ſit opinio:quæ motum mundi ad aliquam originē reuocat:quū poſſit idē in
hoc uno intelligi:quod in cæteris ſenſus agnoſcit. Mouentur inanima ignis:aer:aqua: terra:& quæ ex
iis mixta concretaq; ſunt:& aliquando inchoant motum:qui nunq̄ ante illis acciderit: aliquando repe
tunt eum:a quo inſecuta ſit quies. Mouentur & animantes de quiete & quidē altiſſima:alioquin ad ea:
quæ de inanimis dicta ſunt:facilius aliquis abſolutiuſq; reſpōdeat:q agitatū illum accipere de foris ui-
deantur ab alio:quod & ipſum agitabatur:proindeq; non ſerio admodum inducatur id:quod ratio la
borabat. Ad ea uero:quæ de animalibus afferuntur:haud facile inuentu eſt:qua uia ſit occurrendum.
Mouentur enim ea plerūq; ſuapte de omnimoda & maxima quietudine:autore & impulſore nullo:q
ſi motum animalia:quem nulla res prius:neq; intrinſecus:neq; extrinſecus attulit:auſpicari tamen ex-
ordiriq; poſſunt: quid prohibet:ne idem quoq; natura uniuerſa poſſe dicatur? Si enim id contempla-
ri in paruo mundo licet:quur non intelligere licet in magno? Sunt igitur obiecta hæc a nobis eodē or
xviii dine:quo expoſuimus purganda:ſi omnis motus de contrario ſoluit & in contrarium deſinit: neceſſe
eſt omnem motum concludi & terminari contrariis:ita ut nullus iugis continuus aut perpes eſſe poſ-
ſit:etiam ſi replicatione regreſſioneq; in infinitum regatur:quod genus idem & unus motus cēſeri nō
poteſt. Sicuti neq; chordæ unus idemq; ſonus eſt:qui primo ictu:& qui ſecundo redditur:de quo lati-
us & accuratius proceſſu docebimus. Sed quemadmodum aliquando dixi:ſi motus omnis cohibere-
tur contrariis:uerum eſſet:nullum neq; ſempiternum poſſe:neque continuum motum haberi. Si ue-
ro eſt motus aliquis perpes & continens:qui contrarietate non arceatur:nec ſe de contrario in contra-
rium digerat:nonne clariſſime calumnia illius argumenti patuerit? Ac ratio quidem illa de inanima-
xix lium motu:qui quum prius non eſſet:factus tamen recens dicatur:facillime reprehēditur: nihil enim
in eo eſt:quod magnopere admirari debuerint:quando res illæ:quæ agitatorem extrarium habēt: p̄-
ſente illo moueri neceſſe eſt:abſente quieſcere. Neq; ſequitur ſi hæc moueri incipiunt:& rurſum quie-
ſcunt:nullum adeo motum eſſe perpetuum. Quid enim prohibet moueri aliqua continentes & ſem-
per:atq; etiam particularium motuum eſſe cauſas:ideſt unde motus inanimis extrinſecus miniſtrent.
Porro quærere:quur non ſemper moueantur inanima:q̄uis mouentia in continuo excitu agitatuq;
ſint:ad præſentem locum non pertinet:in quo id modo agitur:ſit motus ullus ſempiternus:an ſecus.
Illa uero quæſtio commodius tractari cum alia poteſt:quæ ſciſcitatur:quur compluſcula huiuſmodi
ſint habeanturq; in natura:quæ interim ſtent:interim moueantur:ceu inde totius huius diſputatiōis
cardo & deciſio pendeat. Nam de animalibus itidem:quæ prorſus uidentur tum moueri:tum quieſce
re:& quum mouentur:intra ſe motus illius cauſam delitescentem habere:eadem quæſtio ſolet conſti-
xx tui. Cæterum neq; hoc difficile ſoluitur:q̄uis ea ratio:ſiqua perſuadere maxime uideatur poſſe motū
omnem incipere:qui ante non fuerit:nunq̄ oīno quieſcunt animalia:ſed ſemper inſitis quibuſdā: atq;
ingenitis motibus agitantur. Neq; tamen illa cauſa:quam intra ſe gerunt omnes agitatus præſtat ſed
unum:qui per locum obitur, Extrinſecus pleriq; motus afferuntur ab aere circūciſo qui ambeſt, Nam

& calefiunt & frigeſcunt:& inalbeſcunt & fuſcantur:& tuentur & audiunt:concæpto atq; hauſto extri ſecus motu. Nihil igitur obſtat:niſi fortaſſe neceſſe eſt corporibus ab operiente nos aere multos mo tus accidere. Quorum alii mentem exercent:alii appetitum cient:alii uniuerſum animal agitant: reca lefactio bibendi deſyderium cõmouet:deſyderium animal producit ad fontem. Iam ſomnus ratione hanc apertiſſime condocet. In eo tametſi nulla pars corporis moueri uidet:multæ tamen mutationes interius miniſtrant:fit cibi concoctio:fit ſucci eius inter uenas & uiſcera diſpenſatio:fit fluentorum ad excrementa & ſedimenta collectio:ſpirant:ſomniant:uariis uiſis animus modo in gaudia mittit:mo do terriculamentis horreſcit. Partes quoq; ipſæ atq; extimæ corporis margines:modo rigent & con glaciant frigoribus:modo calore diffundunt atq; tabeſcunt:quorum utrumq; aer is facit:qui circũfe cus nobis obducit. Tandem emicant expergita:& aliqua huiuſcæ generis cauſa:quæ animalia uelicari & excitare de quiete ſoleat. Sed de animalium & inanimalium motu:& de tota quæſtiõe hac:facile qd ſit ſequendum uidebimus:ſi quemadmodum paulo ante dixi:generalem cauſam illam didicerimus: cur nõnullæ res ea natura ſint:ut aliquando quieſcant:aliq̃do moueant.

xxi

REpetendum eſt itaq; altius:atq; hunc in modum diuidenda eſt rerum natura. Neceſſe eſt aut omnia quæ ſunt immobilia eſſe:aut omnia moueri:aut aliqua ex iis moueri: aliqua nõ moueri. Quod ſi damus motum & quietem:rurſus hoc in tria membra diſtinguimus: ne ceſſe eſt enim aut alia ſemper moueri:& alia nunq̃ moueri:aut omnia ſimul nunc quieſce re:nunc moueri: aut quod eſt reliquum:aliqua ſemper moueri:aliqua ſemper quieſcere: aliqua nunc quieſcere:nunc moueri. Dein ex iis quid magis uerũ ſit requiramus. Erit hoc & finis & diſſolutio oi um difficultatum:quæ pertingere motum poſſint. Non eſſe omnia immobilia aſpectus ipſe teſtimo nio eſt:cui quod accidit non agnoſcere:iniquum eſt:præterq; deridiculum:ubi ſenſus fidem facit: ra tionem quærere:quædam adeo imbecillitas animi atq; retuſio eſt:non ſtatim perſpicere:quid deſyde ret:quid non deſyderet rationem. Habent enim nonnulla:quæ certiora illuſtrioraq; ſunt:q̃ ut rationẽ ullam expoſtulent. Et præterea non reuocant in dubium:qui naturalia cõmentant:utrum ĩmota ſint omnia:quemadmodum initio opis diximus. Alterum caput erat:utrum omnia moueant ſemper:q̃q̃ autem non moueri omnia uſq;adeo manifeſtum eſt:ut nullius probationis indigeat:quia tamen no ſtræ diſciplinæ minus infeſta aſſertio eſt:quæ tollit quietem:q̃ ea quæ motum:non fuerit diſſentaneũ ad id aliquam rationem adiungere. Plane fuerunt nonnulli:qui moueri ſemper omnia affirmarẽt: ſed latere id ſenſum magna ex parte nec cerni. Contra hos q̃uis non diffiniant:utrum motu omnia uno & continuo moueant:& ſi uno:qualis mãſit ille:an omnibus ſimul motibus:non eſt tamen impẽdio dif ficile diſputare. Nihil augeri & minui poteſt continue:ita ut auctio cohæreſcat minutioni:ſed ſemp in ter auctionem & diminutionem interſtitium motus fit:& media quies interiacet. Nam ſi motus au ctionis & minutionis unus continenter eſſet:res quæ augeſcerent in decrementum & minutionem tẽ dere ac pergere dicerentur. Sed neq; motus ipſe auctionis perpetuus eſt:adeo ut ſiquis cubitis duobus uigeſimo anno auctus ſit:non eſt neceſſe partem illius cremẽti aliquam ſingulæ horæ attulerint. Alio quin uerum ſit:quod & dicit a nonnullis. Si quinque millia guttæ lapidem inforant:ſuam cõſtare ſin gulis ſtillicidiis ſcobem in lapide. Et ſi caprificus parietem hærendo innaſcendo dehiſcere faciat fiſſura & diſcuſſura palmipede: ſuas ſingulis partibus temporis diſcuneaturæ illius rimulas:iam inde ab ini tio ortus congruere ſortito. Quorum utrũq; falſiſſimum eſt. Nam quẽadmodum centeni nauim tra hunt ſinguli:ſi ſeorſum incubuerint:neq; mouere quidem loco poſſunt:ita tot aut tot guttæ lapidem cauant:ſingulæ nihil cõmuniunt. Non enim ſi magnitudo diuidua eſt:quam multa ſtillicidia fodiũt: ex eo accipi poteſt:ſingula partem magnitudinis illius abſumere:ſed quo ĩde periit:cõmuni opa oĩum periiſſe dicit. Item quẽadmodum nauis:quæ a quinq̃ginta moueri non poterat:unius adiecta corro gataq; manu & mouet & trahit:& quemadmodum bilanx:libra:cuius examen decem hinc & hinc ta lenta æquauerant:addito denarii unius ponduſculo ſtatim laborat ac deuergit altrinſecus:ita tot gut tæ:quæ nondum conficere:aut exterere lapidem poterãt:acceſſione unius iam terebrant excauãtq;. Eo argumento manifeſtum eſt:earum rerum quæ ſe minuunt:nõ particulam aliquã idẽtidem adimi:ẽt ſi diuiſile ſit in ĩfinitũ:qd̃ diminuit:ſed aliquãdo exoleſcere eas atq; abire in totum. Idem ĩ alteratione probãdum. Non.n.ideo diuidi alteratio ois in ĩfinitum põt:qa res quæ alterat diuidua in ĩfinitum ſit: ſed interim eſt cũ momento tota exigit:ut cũ qd concreſcit:aut conglaciat. Prorſus nulla poteſt conti nua infinitaq; eẽ:quia omnis alteratio contrariis ceu clauſulis quibuſdã & euripis arcet. Cæterũ æger: qui in ſanitatẽ it:donec ita mutat:uidet quidem altera ſcere:ſed poſteaq̃ conualuit:aptiſſime ab eo mo tu quieſcit. Iã lapides quis edepol uidet tanto p̃ſertim tẽpore molliores durioreſue factos:aut alio mo tu exercitos. Mirum hercules eſſet montes in cœlum ſubrectos:ſaxa immẽſæ uaſtæq; magnitudinis: ignorãtibus nec aduertentibus nobis:moueri. Præterea ipſa tellus medietatem mũdi obtinẽs quieſce re in ĩmo clariſſime ĩtelligit:ſicut & reliqua ĩ ſuis locis naturalia corpora. Alioquin ſi mouent:qlis ob ſecro motus is eſt? num naturalis? iã regio illis cõueniens & ſalutaris tenet:num p̃ter naturã? At ſunt in p̃priis ſuiſq; ſedibus. Hactenus cõfectũ:neq; moueri poſſe ſemp:neq; q̃ſcere oĩa.

xxii

xxiii

xxiiii

NEque illud quoque dicere poſſumus: hæc quæ mouentur ſemper motum pati. Illa quæ quieſcunt: ſemper ſine motu eſſe: cum uiſus doceat uiolentos quoſdam & contra natu ram motus haberi. Haberi item auctionem minutionemque: quarum certus conſti tutus eſt ambitus. Simul enim ad quendam modum incrementa membrorum ſunt fa

cta:procũbit motus quasi iam crescendi ætas ac tempus excesserit.Item neq; semper quiescunt omnia: quæ quiescunt.Quicquid enim præter ordinem naturæ ex propriis obturbat̃ exagitaturq; locis : statĩ desinit quiescere:indeq; ubi ante qescebat:demigrat:sed neq; qđ parit̃:semp parit̃:quia simulatq; pari/ tũ est:desinit pari.Neq; qđ occidit:semp occidit:qa finis aliqs:tũ ortus:tũ ĩteritus ẽ.

xxv Eliquum est nobis inquirere duo illa quæ restant:primũ:utrũ omnes res habeant̃ huius / modi:ut interim agitent̃:interim quiescant:alterum an necesse sit:tria esse rerũ genera:unũ earum:quæ possunt quiescere & moueri:alterum earum:quæ semper quiescunt:ĩmo uero semper pigra ĩmotaq; sũt:tertium earum quæ semper mouent̃.Vtrum sit horum uerius: uidet̃ aliunde ordientibus cõmonstrandum.Ita enim facilius fiet:intellectuq; capiet̃ motum esse ali/ quem sempiternum.Ex iis omnibus:quæ mouent̃ & mouent:alia ex accidenti:alia partibus : alia per se moueri & mouere dicunt̃.Quod si memores sumus eorum:quæ nobis præmissa sunt libro ab hĩc quarto:scimus quid sit moueri per se:quid ex accidenti:quid partibus:ac ea quidem : quæ ex accidenti mouent̃:prætermittenda sunt nobis:utpote quæ infinibilia interminataq; sint:neq; in præcepta pos/ sint includi:aut distinctionem:artificem capere.Quæ uero per se mouent̃:quædam ui & præter natu/ ram:quædam natura mouent̃.Natura mouent̃ ea:quæ causam & principium motus ĩtra se possidẽt: ut animalia:ut arbores:& ut ex inanimis pluria:quæ mouent̃:ita ut sunt naturaliter ĩstituta:deorsum grauia & terracea:sursum leuia & ignea.Præter naturam mouent̃ ea:quæ tum ui:tum non ita ut sunt naturaliter instituta mouent̃.Lapis sursum coniectus:ignis deorsum depulsus.Mouent̃ etiam anima liũ corpora aliquando contra naturam ut saltando. Iis enim quum grauia glebulentaq; sint:saltus nõ potest esse naturalis motus:tametsi uero animalium corpora saltando contra naturam mouent̃ : ipsa tamen animalia non dicunt̃ moueri contra naturam:quia eius quoq; motus principium intra se obti nent.Corpora uero:quia talis motus sibi:neq; in eo ꝙ corpora:neq; in eo ꝙ grauia:conuenit:contra na turam moueri probant̃.Quæcũq; itaq; contra naturam mouent̃:nulla dubitatio ẽ:quin ab aliquo ex/ trinsecus moueant̃ :utpote a quo de naturæ suæ instituto cogant̃ decedere.Nihil enim se contra natu ram moueret:nisi externa uis cogeret & alienus impulsus.De iis uero:quæ naturaliter mouent̃ : solet quæri:moueant̃ hæc quoq; ab aliquo.Plane quæ naturaliter mouent̃: propterea ita moueri uident̃: quia non ab alio:sed a se mouent̃.Ac animalia quidem sine dubio ab aliquo moueri necesse est. Quã/ uis enim neq; ab alio:neq; extrinsecus moueant̃:discretio tamen quædam mouentis & moti : ratione depræhendit̃:neq; ĩhoc uis fuerit:moueant̃ ab aliquo animalia necne:quippe ꝙ constet illa moueri ab anima.Sed de eo iam nostra quæstio est:quonam pacto afferri seorsum possit in animalibus id quod mouet:& id quod mouet̃.Atq; hæc quoq; facile soluit̃.Quemadmodum in naui:& iis quæ ĩgenii nõ naturæ sunt opera:ita in animalibus partes:quæ mouent:ab iis quæ mouent̃ diuisæ abiunctæq; sunt. In hunc modum dici totum animal ipsum se mouere:tametsi habeat intra se id quod mouet diductũ ab eo:cui motus affertur.Erat altera quæstionis pars a quonam inanima moueantur:quum naturali/ ter mouent̃:quod quidem perdifficiles explicatus habet:quia neq; ab alio moueri uident̃:neq; externũ agitatorem habere:quemadmodum ea:quæ præter naturam & ui mouent̃.Neque ab aliquo quod ĩ/ terius:ut causa & principium habeat̃:quemadmodum animalia:quid enim afferri possit in illis: quod mouet distinctum ab eo:quod mouet̃:aut quod agit diuersum ab eo quod patit̃.Nam hoc discrimen in animalibus reperit̃:quippe quæ exanima forment̃ & corpore:quæ duo capiunt existimationẽ mo/ uentis & moti:quando præsertim nullo genere diuidunt̃ inanima:sed uno quasi glutino continentur atq; concorporant.Si enim intra se autorem motus sui aliquem gererent:qualis in animalibus anima est:si sponte mouerent̃:sponte etiam starent ut animalia:sed nec unam uiam semper agerent : ĩmo di/ uersas si spontaneo agitatu ferrent̃:ut animalia ambulant:illa saltant:currunt:tripudiãt:sursum:deor/ sum:progressim:cæssim in latus incedunt.Inanimis unus tantũ motus & simplex deputatus est:eoq; uidet̃ is ad certam & constitutam necessitatem naturæ referri.Quãobrem & hæc quoq; ab aliquo q/ dem moueri necesse est:licet a quo habeat̃ hoc:est incertum.Sed tamen quemadmodum hoc quoq; accipiendum sit instruemus.

xxvii

xxviii

xxix

xxx

xxxi Orum quæ mouent:alia secundum suam naturam mouent:alia contra suam naturam :ut cum claua ferrea lapidem mouet:nam neque qua ferrea est:neque qua grauis lapidem le / uat:neque motus huius causam intra se possidet:sed extrinsecus accipit: atque inbibit uim mouendi . Illa secundum naturam mouent:quæ motus illius : quem ministrant principi/ um intrase obtinent.Quicquid uero actu causa est:naturalem uim habet mouendi ea:quæ potestate sunt talia:quale id actu est : quod mouet . Quod enim actu calet : ius habet in id:quod potentia cali/ dum est.Nam calidum actu:quotiens calefacit id:motu ciet ĩteriore:& suo.Et quemadmodum quod calet:causa mouens est eius:quod potest calorem accipere:ita quod potest calorem accipere:nam obno xium atq; audiens est ei:quod iam calet.Nam ut illud faciendi:ita hoc patiendi principium intus agno scit.Cæterum ignis & simplicia corpora:quum mouent̃:ab alio moueri manifestum est.Sed ui & cõ tra naturam mouent̃:quum in alienos locos trudunt̃ coguntur q;.Secundum naturam:cum in pro/ prios & ordinatos a natura ferunt̃ : Ea uero delatio qua se res aliqua in sedem suam confert : nihil aliud est:nisi actus & consumatio potentiæ eius:quam antequã moueret̃ habuerat . Actum porro ab eo accipit : quod causa efficiens est:ut sit talis:quæ ultra in eo loco manere non possit:unde excogita ta est.Illud itaq; quod facit:ut se in ignem aer cõuertat:cãm quoq; habet:ut agat eo modo quo ignis &

quo leue:agere autem non poteſt ut ignis niſi ſurſum feratur : quia actus ignis eſt ſurſum ferri.Quic/
quid.n.ab aliquo paritur moueturue:ſimul tale actu eſt:quale potentia erat:ſimulqꝫ eum habitũ reci/
pit:quem recipere poterat:ſi nihil obſtiterit continuo aget pro natura & qualitate habitus : quẽ recæ/
pit.Nam qui condiſcit ſimul atqꝫ condidicit etiam contemplatur:modo nihil impediat:non uoluntas
non deſidia:non occupatio aliqua.Quẽadmodũ itaqꝫ is qui diſcipulũ cõmentationẽ aliquam inſtru/
xit:cauſa eſt:cur is qui ita inſtructus eruditusqꝫ eſt:ſponte ſe ad illam conſpectionẽ conſyderationemqꝫ
conuertat & conferat:ita res quæ facit:ut quod graue erat:modo ſi:leue:cauſa eſt:ut nunc ſurſum con/
uolet:quod deorſum aliquando uergebat.Eſt aũt aliter ignis:aliter lignũ leue potentia.Lignũ potentia xxxii
leue eſt:non abſoluta ſed remota:quia.ſ.uerti poteſt in ignẽ.Iã ignis abſoluta & propinqua: quia.ſ.ſtati
poteſt ſurſum aſcendere.Sicut aliter muſicus poteſtate eſt:qui diſciplinam illã nõdũ tenet:ſed põt ſi ue
lit:aliter qui iã quidẽ tenet:ſed ab uſu atqꝫ opera procul eſt:atqꝫ hic medius:quidã eſt hĩtus inter actum
& potentiã ſimplicẽ.Sed &is qui habitũ illũ ſcientiæ poſſidet:medius eſt inter eũ:qui nõdũ poſſidet:&
eũ qui iã in actu exercitioqꝫ eſt.Quicquid igiť de prima illa & longinqua potentia in actũ transfertur
apertiſſime ab alio & a cauſa extrinſecus accidente mutatur.Ignis.n.non ipſe a ſe:ſed ab alio paritur :ſi/
militer:nec aer:nec aqua:nec terra.Quum uero iã perfecta & conſumata conuerſio eſt:iã factus ignis:
iã recæptus & hauſtus habitus:qui recipi haurīriqꝫ poterat ab eo:qui oĩa hæc præferebat : & poſſide/
bat actu:qꝗ tunc quoqꝫ potentia leuis eſt:nihilomiuus potentia hæc longe perfectior intelligitur eſſe ꝗ
prima:utpote quã ſi nihil ĩpedierit extrariũ:ſtatim inſecuturus ſit actus.Verbi gratia.Aer quoad dũ po
tentia illa tam remota leuis eſt:& quoad dũ poteſt in ignem conuerti:non condit : ſimul uero poteſta/
te proxima factus eſt leuis:ideſt ſimul conuerſus in ignẽ eſt:ſi nulla uis feratur cõtinuo ſubuolat.Quæ
cũqꝫ igitur cauſa eſt:ut prior & remota potentia in poſteriorem ſe proximã conferat:cauſa etiam eſt ut
actus & exercitiũ conſequatur.Quãobrem quotiens dicimus ignem ſuſtulli:aut terrã decidere alieno
actore:id ita accipi uolumus:ut quia ipſa ſe parere & procreare elementa non poſſunt:primum ab alio
facta intelligantur : deinde ut conſequens fuerit ea niſu naturæ illius: ĩ quã commeauiſſent:ſtatim mo
ueri:niſi quid exterius præpediſſet.

QVi uero id quod reſiſtit & impedit:amouet:partim agitat ipſe:partim non agitat.Nam qui xxxiii
demolitur colũnam:& qui in aqua lapidem ab utribus ſeparat:primum colũnam:aut lapi/
dem agitat:tum deinde ex accidẽti parietem:atqꝫ utres mouet.Si itaqꝫ omnia:aut ui:aut na
tura mouẽtur:utrũqꝫ autem:& id quod ui:& id quod natura moueť alicũde moueri mon/
ſtratum eſt:nonne oĩa ab alio moueri conficitur? Sed qui hærent cũ his illa quæ nobis olim dicta ſunt
naturalia corpora intra ſe habere principiũ quietis & motus? Certe hærent atqꝫ ita intelligẽda ſunt : ut
rem habere intra ſe principiũ motus nihil aliud ſit:ꝗ naturã habere audientẽ idoneã habilẽ: ut in id ſe
uertat:quo externa uis imperat:& in qđ poſtꝗ eſt uerſa:tali ſe aut tali motu :niſi quid obſtet:exerceat.
Quã itaqꝫ qcqd moueť ab aliquo moueať:ex iis quæ diximus ĩdubitabili luce colligiť.

MOuentur uero omnia ab eo quod mouet bifariam.Nam aut mouet tantum nõ etiam mo/ xxxiiii
uetur:aut ipſum quoqꝫ alicũde mouetur & mouet:exempli gratia.Lapis moueri poteſt ab
homine:moueri poteſt a claua : cum mouet homo tunc is originem totius motus intra ſe
poſſidet:nec agitatur extrinſecus:cum mouet claua:tunc ea & motum lapidi præſtat:& ab
alio accipit:proinde origo motus non in claua habetur:ſed ad uim refertur.Nec abitur tamen in infini
tum:ſed ſtatur in aliquo:quod iam alicũde non mouetur:lapidem mouebit claua:clauam manus:ma/
num homo:hominem nihil niſi ipſe ſemet.Sane lapidem mouet:& homo:& claua:ſed homo potiſſi/
mum mouet:tum quia clauam homo mouet:hominem claua non mouet:tum quia ſine homine cla
ua non mouet:ſine claua homo moueret.Ergo manifeſtum eſt id quod cæteris fons & prĩcipium oĩs xxxv
eſt motus:etiam ſi interceſſu alterius interuentuqꝫ moueat:nihilominus cauſam illam interius gere/
re:eo fieri:ut quicquid mouetur:ab aliquo quod ipſum ſe moueat moueatur:aut ſtatim & proxime:
aut mediis rebus quæ moueantur & moueant:ita ut illud tandem primum ſummumqꝫ teneatur:qđ
iam procuratione nullius:ſed a ſe cæteris motum miniſtret & afferat.Nam ſi id moueri ab alio dicať:
id quoqꝫ a quo mouetur:moueri dicetur ab alio:& illud rurſus ab alio:ut in infinitum ĩquiſitio iſta ca/
ſura ſit:quod fieri nullo modo poteſt.Si enim nullum caput cauſarum mouentium haberetur:qđ mo
tus totius exordia prima reciperet nullum utiqꝫ motum geri adminiſtrariqꝫ uideremus.Præterea ſe/
queretur in magnitudine finita:tempore finito:infinitum motum poſſe conſtitui.Nam ſi infinita ſint
ea quæ mouent & mouentur:neceſſe eſt ex iis concreſcere magnitudinẽ aliquã infinitã:nõ quidẽ quæ
ex oĩbus:alioquin tã diuerſis & pugnantibus coaleſcat:ſed quæ ſaltem unitate attigua coeat:qcqd enĩ
mouet:quia mouetur neceſſe eſt tangẽdo moueať & moueat.Sed colligamus quid nobis hactenus ra/
tiones ſuperiores attulerint? Si neceſſariũ eſt omnia quæ mouent:moueri itidẽ aliũde : ex duobus alte
rum relinquitur:aut ut in primã cãm mouentẽ:ſed ĩmobilem ſtandũ ſit:aut ſi non ĩmobilem : ſaltem
in eã quæ ipſa ſe moueat.Quum enĩ id quod mouet omne:aut moueri:aut non moueri neceſſe ſit : &
ſi non moueatur eſſe ĩmobile : ſi moueatur:aut a ſe:aut ab alio moueri:quumqꝫ aſſertum ſit nõ ſequi
ut ab alio moueatur omne quod mouet : reſtat ut ſi id mouetur:moueri a ſe nulla dubitatio ſit:præ/
ſertim quum ſit fere conſentaneum:ut id quod ſe ipſum mouet:potior cauſa motus eſſe intelligatur ꝗ
id quod ab alio mouetur.Id enim quod per ſe tum prius & præſtantius pluriſqꝫ eſt:tum cauſa quoqꝫ
ei quod per alterum agit.

xl

NVnc alio capite diuidẽtibus quærẽda ratio est: qua id quod se ipsum mouet: mouere dicatᷣ. In primis secandi uidentᷣ modi: quibus ipsum se aliqd mouere possit intelligi: quoniã itaqꝫ magnitudinẽ quæ mouetᷣ continuã esse confessũ est: necesse ẽ siquid se moueri dicatᷣ: ut aut totũ a toto: aut totum & partẽ a parte: aut totũ a parte: aut partẽ a toto: aut partẽ a parte existimemus moueri. Hoc postremũ ĩ duo membra diuiditᷣ. Nã aut ita pars a parte mouebitᷣ: ut singulæ partes a singulis uice ĩuersa & mutuo moueantᷣ: aut ita: ut una pars moueat: altera e conuerso non moueat. Atqꝫ hoc significatu ultimo accipi oportere id mõstrabitᷣ: quod autocinetũ: idest qđ ꝑ se moueri: siue qđ semet mouere dicatᷣ. Nam reliqui diuisionis illius modi in eo consentiunt: atqꝫ id peccant oẽs: quot totum a toto moueri significãt. Quod quidẽ contingere non posse: clarissima ratiocinatione paulopost docebimus.

xli

Primũ hoc mandandum memoriæ est: præter mẽbrum ultimum cætera eandem plagam accipere. Nam si a parte totum mouetᷣ: ipsam se quoqꝫ illa pars mouet: nam adẽpto subsiduo: quod ab hac parte dicitᷣ moueri: relinquetᷣ sola pars hæc: quæ ipsa se totam mouebit. Eadem inductio competet: si a toto partẽ moueri dixeris. Idem eueniet: si mouere se partes mutuo singulæ singulas censeantᷣ. Nam si singulæ mouent eas: a quibus mouentᷣ: singulæ quoqꝫ se ipsas mouebũt: aut statim: aut per mediũ. Non fuerit abre diuertisse huc tantisper: ut modi illi in idem recidere uiderentᷣ.

xlii

Quam uero absurdum sit totum a toto se moueri: multis e locis fides astruitur. Primum quæro utrum eodem motu: quo quid se mouet: moueatur totum a toto: an diuerso. Si diuerso: illud iam non mouebit semet: sed quando diuersi sunt motus: id quod mouetᷣ: intelligitᷣ alterum ab eo: quod mouet. Si eodem: non uideo quẽadmodum assequi cogitatione quis possit: eodem motu deferre deferriqꝫ aliquid: afficere affici. Non absimile id futurum: atqꝫ si eãdẽ rõnẽ & discere simul & doceri dicamur: eãdem ualentiã sanitatemqꝫ curare & recurari. Quãq̃ autem sunt hæc obtusissima: fortasse tamen ineptiora incõmodioraqꝫ uidebuntᷣ: si recolere & meminisse superiorum placuerit. Quicqd aliquo mouetᷣ: id potẽtia eẽ: ad quod mouetur. Quod .n. calescit: erat potentia calidum: & quod frigescit: potentia frigidum. Itẽ quicquid mouet: actu eẽ id ad quod mouet. Exẽpli gratia. Id quod calefacit actu esse feruidũ. Id quod frigescit actu esse gelidum. Hæc si ita sunt: si id quod semet mouet: a se ipso idest totũ a toto mouetᷣ: eodem respectu & actum & potẽtiã præferet: potentiam quatenus mouetᷣ: actum quatenus mouet. Iam perfectum simul & imperfectum dicetᷣ: imperfectum quia potentiam obtinet: perfectum quia in actu consistit. Quare & calidũ simul & frigidum uidebitᷣ: ĩmo calidum & nondũ calidum: frigidum & nõ frigidũ fuerit.

xliii

Relinquitᷣ ergo eius qđ ipsum se mouet: ꝑtem eẽ quæ moueat: ꝑtem quæ moueatᷣ. Ea quæ mouet prorsus ipsa ĩmobilis est: ea quæ mouetᷣ interim aliud quoqꝫ extrinsecus mouet: interim tantũ mouetᷣ. Atqꝫ hoc in animalibus uidetᷣ facillimũ. Nam aĩalia eius generis sunt: quæ per se moueri dicãtur: mouentᷣ illa eo: quo declaratũ est modo. Seorsum .n. habetur id quod mouet & ĩmobile est: ut aĩa: seorsum id quod ab aĩa mouetᷣ: ut corpus. Corpus uero non etiam necessario aliud mouet: sed aliquãdo mouet: aliquãdo nõ mouet: quum lapis trahitᷣ: tunc mouetᷣ & mouet: at quum dormitᷣ: non mouet: sed mouetᷣ. Nam & nutritur & crescit & spirat. Hactenus liquido apparet in re: quæ ipsa se moueat: discretionem haberi mouentis & moti: ac partem quidem illam: quæ mouetur necessario corpus esse: quia quicquid mouetur necesse sit esse continuum. An uero altera quoqꝫ pars: quæ mouet: corpus sit: nondum sed in loco docebimus.

xliiii

ET sit autem aliquid mouens ĩmobile etiam: alia uia probauimus. Nam si aliquid est: quod mouetᷣ & mouet: aliquod: quod tantum mouetᷣ: merito ne dicam necessario aliquid debet esse: quod mouet & nõ mouetur. Hanc collationem exempla singillatim de rebus sumpta feriam faciunt. In omnibus: quæ de duobus constant: si alterum potest esse per se: potest & alterum: uerbi gratia. Ex uino & melle melities constat: si potest mel sine uino seorsum consistere: poterit & uinũ sine melle seorsum haberi: ita cũ aliqua sint quæ moueantᷣ & moueant: si ĩueniuntᷣ: quæ moueãtur tãtũ: ĩueniẽtur etiã quæ tantũ moueãt. Ex iis oĩbus ratiocinatio tota colligitur hoc mõ. Oẽ quod mouetᷣ ab alio mouetur: id qđ supra asseruimus. Quia uero existimatio ista in infinitũ exire nõ potest: id qđ primũ mouet: aut stabit: aut semet mouebit: si stabit: erit ĩmobile: si semet mouebit: requiro illud primũ: qđ motũ ministrat: q̇do nihil a se: totũ a toto moueri probatũ ẽ: ita semꝑ defenditᷣ immobile: qđ cæteris fons: atqꝫ prĩcipiũ motus sit. Igitᷣ Anaxagoras recte: q mẽtẽ ĩmobilẽ statuit: quã motus principium statuisset: ergo autorem motus primum esse immobilem oportere: satis effectum explicatumque est.

xlv

AEternum quoqꝫ esse primum motorẽ hinc licet cognoscere: q̄a si motũ eẽ æternum necesse est: id quoqꝫ quod sit huiusmodi motus cã: æternum esse & ꝑpetuum cõuenit: ab omni mutatione cõuersioneqꝫ liberũ: ĩteritus: atqꝫ ortus ĩmunẽ. Porro quærere: utrũ qcqd ẽ æternum moueat: tãtum nõ moueatur: nihil ad rem pertinet. Cõcedamus aũt: si cui id placeat: plura eẽ mouentia: & quidem ĩmobilia: quæ interim sunt: interim non sunt: q̇les fortasse aĩaliũ: tãetsi non omniũ aĩæ uideantur. Quãobrẽ uero aĩaliũ genus indefecta serie attineatur: & quẽadmodũ aĩæ eorũ quandoqꝫ sint: quandoqꝫ non sint: & qua ratione nunq̃ isthic successus procũbat: certã esse cãm: & necessariã & ĩmortalẽ oportet: quia ĩmutationis & subrogationis æternæ: non potest causa esse aliq̃ non æterna. Nã illud edocenter ac scite dici non potest: corrũpi semper cum rebus: quæ occiderent sua principia: subindeqꝫ oriri cũ rebus subcenturiari anticipareqꝫ alia: atqꝫ ita munus successionis obiter ĩpleri & perpetuo contineri. Nos summã illã & principẽ cãm & uerũ prĩcipiũ quærimus. Nã aliæ cau-

ſæ:quæ uiciſſim fiunt ut aīaliū aīæ:īnumerabiles īfinitæq; ſunt:neq; ullo pacto ſimul habēt. Quur.n. xlvi
hoc potius q̄ illud prīcipiū feceris. Prorſus ꝑpetuæ huius cōtinuationis rerū & nūq̄ caſuræ cōſtituēdus
eſt autor ſempiternus & ſtabilis:nullo fine defectionē æui facturus. At prīcipia corruptilia:ſiqua huiuſ-
modi ſunt aīalibus: cōi caſu cū aīalibus corrūpunt cōmoriūturq;. Erit igit̄ ꝑter hæc cā utiq; altera: q̄
efficiat ut prīcipia illa uim habeāt generādi ꝓcreādiq; reliqua. Cæterū ſi ſatis eſt ex antelatis oſtenſum xlviii
motū eē aliquē cōtinuū & ſempiternū: quod.n. deinceps & cōſequēs eſt:neq; cōtinuū eſſe:neq; ſempi
ternum pōt:neceſſario ea res quæ ſempiternū illū motū intemperat una ſempiternaq; eſt. Nam ſi alia
atq; alia diuerſis tꝑibus ꝓbaret̄: ꝑfecto motus ab ea continuus ꝓficiſci nō poſſet:ſed alius atq; alius:&
ꝓinde ut ſectus & conſequēs ꝓueniret. Ex iis affirmare atq; adeo ſine dubitatione decernere poſſumus xlix
primū haberi q̄ddam atq; īmobile principium rerū. Reliquas poteſtates unde animantes mouent̄: nec l
ſcienter nec ꝓprie appellari principia:primum q̄a neq; motuū quoq;:q̄bus aīalia moueant̄:cauſas om-
nium habent:ſed unius modo qui ad locum ꝑtineat. Is enim ſolus īteriore uia natura ciet̄ & edit̄: reliq̄ li
extrinſecus afferunt̄:neq; animales ſed naturales cenſent̄ auctio minutio ſpiratio. Quod genus non ab
aliquo nobis inſito principio miniſtrat̄:ſed a circūdante nos aere:aut a cibo qui pro alimēto nobis addi
tus ingeſtuſq; ſit. Deinde uel eius quoq; motus qui uerſat̄ in loco:quem ſolum diximus ſponte ab ani
malibus gigni:non tota ratio intus eſt:ſed occaſio atq; inuitamentum habet̄ extrinſecus. Fere enim ad
cupedias cibi mouent̄:aut quod alio genere deforis oculos teneat. Vnde fieri nequit:ut ullo motu con-
tinue moueant̄. Nam ſi non aliud neceſſario ſomnus coquendo cibo requirit̄:at quum dormiunt ani
malia certe ſtant:nec mouent̄ a ſe. Sed altera cauſa eſt:quur ea interim quieſcant:interim moueāt̄: atq;
ea cauſa tametſi ſemper moueat:non tamen ſemper eodem modo ſe habet:neq; ſemꝑ æqualiter afficit
animalia. Manifeſtum eſt itaq; ex iis quæ diximus:oportere unum primum eē quod moueat:nec mo lii
ueat̄ utiq;:ſi quemadmodum ꝓbabimus īmortalis & æternus eē motus debet. Si item neceſſarium ē
ut mundus q̄a circūactu continuo uoluit̄: & moueat̄ in ſe:& nihilominus ſtare ītelligat̄. Sicut enim ea
natura primi principii eſt:ut & moueat & ſit īmobile:ita id q̄d mouet̄ inde:utraq; ratione participat.
Nam ſi ad partes reſpicias mouet̄:ſi ad totum ꝑſtat īmobilis.

Q Vod ſi primū mouens ſempiternū īmortaleq; eſt:illud quoq; q̄d inde primū mouet̄ ſem- liii
piternū īmortaleq; fuerit. Si.n.aliud atq; aliud haberet̄ cui primo rector ille primus motū
afferret:cōtinuus aut unus motus eſſe nō poſſet. Sed quorſum dixi cui prīo motū afferret?
Quoniā illa quoq; quæ oriunt̄ & occidunt a principio mouent̄ īmobili nō tamē ſtatim &
proxime:ſed mediis in īterſtitio plurimis:alioquin terrena hæc neq; mutationes cōuerſioneſq;:poſtre
mo neq; interitus aut ortus haberent:ſi nullū corpus incideret:q̄d a cauſa illa īmobili & prīcipe moue
retur:quodq; ſubīde reliqua moueret:ita ut mortalitati uicaria & ſempiterna ſubiectione ſucccureret.
Nā quum primū illud ac ſummū ſemper ſui par ſuiq; ſimile ſit: nō poteſt eodē modo ſemper atq; uni
formiter non mouere: neq; aliq̄ ratio eſt:qua ad mutua rei mobilis obſtringat̄:aut ad mutationē alte-
rius uariet. At cœlū & q̄ cū cœlo circūagit̄: Sol iccirco nō eoſdē ſemꝑ effectus pariūt:quia rebus: quas
mouent uarie & diformiter accidunt. Alius motus appulſu:alius abſceſſu contingit. Atq; ita diſcrimē
illud hinc oritur:ut res modo exerceri agitariq;: modo quieſcere ſedereq; uideantur. Ex iis omnibus
arbitror propalam factū quidnā cauſæ ſit:quur nō omnia moueant̄ aut q̄eſcāt:& quur moueant̄ hæc
ſemꝑ:illa tantū q̄eſcāt īmotaq; ſint. Sed & nōnulla quoq; haberi uiſitariq; diximus:q̄ mō ſtant : modo
in motu atq; excitu ſunt. Quum enim aliqua ſint primo finitima:aliq̄ ab iis ſecunda:quæ quanq̄ a ꝑpe
tuo tamen a mobili & cōuariabili principio mouent̄:neceſſe eſt aliquibus eā eſſe naturā :ut iugē & uni
formē motū exerceāt:aliquibus ut laceſſitū atq; difformē. Nā & principia unde mouent̄ hoc differunt:
q; alterū uniforme:alterū difforme cognoſcit̄.

S Atis erat hac indagine demōſtraſſe illud eſſe perpetuum:quod primum a primo moueret̄. liiii
Sed & hoc aliunde uel apertius & communitius dilucebit. Si enim neceſſarium eſt indefe-
ctum & peremnem eſſe aliquem motum:qualis etiam eſt qui per orbem in cœlo agitur:&
quem agitator ille primus quiſquis eſt affert:profecto & corpus quoq;:cui naturale ſit cir-
cumagi torqueriq; perpetuum eſſe & ſempiternum oportet. Nunc illud obiter explicandum atq; alio lv
initio aggrediendum uidetur:quur motus nullus præter orbicularem perpetuo attineri continuariq;
poſſit. Tria ſunt motuum genera qualitatis magnitudinis loci. Is qui eſt loci: primus eſt omnium mo
tuum: tempore natura præſtantia:quia ineſt in rebus & corporibus eadem dignatione autoritateq;
præditis. Natura primus eſt localis motus:q̄a conſtet cæteros motus inſtitui ſine motu locali nō poſſe
motum localem ſine cæteris poſſe perſpicuum eſt. Primum auctio ſine delatione non fit. Nunquam
enim crementa membris accidūt:niſi quod quis heſitauerit biberit ſumpſerit: confecto confici eſculē
ta & poculenta non poſſunt:niſi proximent accedantq; corpori animalium ſtirpium hominum : atq;
ita ſuccus is in omnes partes diſtribuatur atq; permanet. Ita uideri neceſſariū:ut aut nos qui creſcimus:
aut cibus ipſe quo alimur:aut utriq; locum ex loco uertamus. Auctio igitur & minutio ſine loci muta
tione miniſtrari non poſſunt. Sed neq; alteratio:cum enim qualitatum quæ ad motum hunc pertinēt
oīum prīcipia denſitas & raritas ſint. Nā grauitas leuitas mollitudo aſpritia calor & frigus:quanq̄ neq;
raritates dici:neq; denſitates poſſunt:ab iis tamen prodeunt pariunturq; ſine dubio. Denſitas porro &
raritas ex concretione proueniunt:concretio & ſeceſſus non fit:niſi partes loco demigrēt. Generatio
quoq; & corruptio poſteriores natura hoc motu ſunt. Siue enim nihil ſunt aliud q̄ concretio & ſecre-

tio:ut Democrito placet:siue ut nobis uideť ex alteratione proueniunt:quādoqdē ortū atqꝫ obitū rerꝫ
cōcretio & secretio uidenť præcedere:utrū dixerisprior aliquis motus ob locū inuenieť: ita pría pars
ꝓpositiōis nr̄æ asserta ē:sine motu locali nullū motū posse cōsisteř. Nūc paucis altera quoqꝫ uerissima
eē monstrabiť: sine cæteris motibus motū localé posse īstitui. Sed qd hoc facilius? q̄nā obsecro neces/
sitas? ut id qđ ī loco ferť:augescat & alterascat:nascaťaut intereat. Hactenus probatū ē motū localé īter
lvi oēs motus primū esse natura. Nūc dicemus quēadmodū primus quoqꝫ sit tēpore. Hūc motū æterna
solum agnoscūt:perīde qui solus ingenio sit ad cōtinuandū & perennandum apposito:quod īfra mox
lvii æstimabimus. Aeterna caducis & genitis priora sunt tempore. Igitur motus illorum prior tempore q̄
cæterorum habebitur. Diximus motum localem esse primum tempore & natura:nunc reliquum est
ut eum præstantia quoqꝫ & dignitate & perfectione mostremus. Quod quidem cognitu & perspectu
facilimū est:tum ea ratione ꝙ absolutissimis & pulcherrimis corporibus deputatus delegatusqꝫ est: tū
ꝙ nobis non iam inde ab ortu aut crepundiis:sed post aliquantū temporis iam adultis perfectisqꝫ acci/
dit:quum firma incessui membra habentur. Alioquin animalia ī primordio inchoata & rudia sumus.
Dicet quispiam pugnāt hæc superioribus. Dictum est motum localé prioré eē cæteris motibus. Nunc
posterior comprobať exemplis:quando prius gigni nutricariqꝫ animalia q̄ ingredi posse & mutare lo/
cum uidenť. Sed ad hoc facilis defensio est. Singulatim ortus & generatio prior ē motu locali ī uniuer
lviii sum Motus localis prior ē ortu. Necessariū est enim ut eius rei quæ pariť: præcesserit aliquod pariens:
quod anteq̄ pareret motum localem utiqꝫ exercuerit. Nam tum quum gignit gigni quod gignit dici
aut existimari non potest. Ita fit ut sit necesse antequam quicq̄ oriaťantecessisse aliquid qđ locū ex loco
mutauerit. Præterea si generatio prima statuereť omnia : quæ aliquē motum perpessa essent priusquā
lxix mouerentur genita atqꝫ orta fuissent. Non est ergo generatio prior motu locali. Quod si generatio po
sterior uinciť:superfluum ē auctionem aut alterationem priores defendere:quia auctio & alteratio cō
sequūtur ortum ab eoqꝫ sunt secundæ. Illud quoqꝫ huc pertinet ꝙ imperfectissimæ animantes localis
motus expertes uidentur ut arbores cæterarumqꝫ frugum genera. Et quæ ꝙ ancipiti sunt natura Zo/
ophyta nominantur. Iam ea quæ motu locali mouentur minimū de sua substantia namqꝫ concidunt:
utpote cum hoc genere nihil integritati depereat. Non sic ea quæ alterantur : non sic ea quæ crescunt:
quorum alia qualitatem demutant:alia in q̄titate modoqꝫ uariantur. Præterea id quod semet mouet
lx principium est tum eorꝫ quæ mouentur:tum eorꝫ quæ mouent. Hoc autem ullum sibi motum nisi
localem uendicat. Quare uel hac ratione primus motuum localis asseritur. In plenum res ꝓprie ac sim
pliciter mouetur quæ locum mutat. Quæ uero non mutat:sed aut augetur aut minuitur aut afficitur
non simpliciter absoluteqꝫ:sed quodam genere moueri dicitur. Quā itaqꝫ sit primus motuum localis
puto ex iis quæ sunt dicta constare.

lxi NVnc quisnam inter locales sit primus explicādum uideť. Sane rationibus illis q̄bus hoc ꝓ/
baturi sumus:illud quoqꝫ obiter cōmuni usu monstrabiť:eundem motum continuum &
sempiternum eē. Nam ex reliquis nullus statui sempiternus pōt:utpote qui terminis extre/
lxii misqꝫ arceanť:omnesqꝫ se ab opposito in oppositum conferant. Generatio in ens:corruptio
in non ens ꝓcūbit. Alteratio affectionum contrarietate compesciť. Auctio & diminutio intra certos se
magnitudinis & paruitatis limites continet. Quum itaqꝫ cōtrarios aduersosqꝫ motus uniri & coalesce
re impossibile sit. Quæ uero continuanť unita & coalita eē oporteat:nimirꝫ cæteri motus iungi & atti
neri non poterūt. Quā uero fieri nequeat:ut ex contrariis motibus unitas & coalitus fiat:ita ut res quæ
illius motibus moueť tanq̄ uno duobus utať in aperto est:alioquin re ab se ītelligiť: si ita dicať futurū
ut res simul & albescere & nigrescere sanescere morbescere crescere decrescere oriri occidere uideātur.
Si igiť qđ albefit non simul nigrefit:alioqn finis & exitus albescendi esset nigrescere: manifestissimum
pūto:quum nigrescit res altero motu agitari:q̄ eo quo prius quū inalbebať. Quod si nūc sequius atqꝫ
antea mouebať:res aūt & tūc & nunc extabat:clarissimum est:eam rem de uno motu in alterum pro/
cessisse īterquieuisseqꝫ. Nam si in tēpore nullum interstitium motus fuisset:fateri necesse est:idem con
trarios motus:tanq̄ unum & contrarium egisse. Eadem ratio in generatione corruptioneqꝫ congruit:
ne attineri inuicem possint:q̄uis enim contrariæ oīno non sint:opponunť tamē & quodammodo ad/
uersanť. Sed differentia ea: ꝙ licet in utroqꝫ genere motuum:idest tum ī propriis uerisqꝫmotibus:tum
in īpropriis semꝑ aliquid intermedium habeať:tamen in ueris ac ꝓpriis quies media ē: in impropriis
non quies:sed tempus intercidit. Quum enim occidit aliqd:quotiens ad non ens cōuersum mutatūqꝫ
est:dici non pōt quemadmodum in non ente quiescat. Inter corruptionem igiť:quæ in nō ens ꝓcum/
bit:& generationem quæ initium a non ente capit:tempus erit interpolle nō quies. Alioquin sit absur/
lxiii dum:si id quod ortum tantisper est continuo interire dicať:neqꝫ tempore ullo obmanere:in ea solidi/
tate euidentiaqꝫ:quā sibi genitura ortusqꝫ attulit. Hactenus satis probatum est nullum motum ex reli/
quis posse haberi continuum.

lxiiii QVam uero solus motus localis contineri serie sempiterna possit:tātum non oīs:sed q per or
bem fiat:modo indicaturi sumus. Quicqd moueť aut ꝑ orbem:aut ꝑ lineam directam:aut
per genus aliud q̄ per orbem q̄ ꝑ directā moueť:ut si ꝑ aliquid qđ sit ex utroqꝫ permistum
Quāobrem si illi simplices motus:q per orbem aut per directam fiunt continuari nō pos/
sunt:neqꝫ is quoqꝫ uidebiť qui ex simplicibus componiť. Nam si ꝑpetuitas eripiť simplici:cui dignius
tribuať:concreto q uendices? Primū igiť id monstrādum ē:motum eorꝫ quæ recta atqꝫ e regione mo

ueant̃ continuari non posse:cum nulla aũt infinita sit linea in quã aliq̃d moueat̃: necessarium est reci-
procare ad initia: & regredi si continuari perennareq; debeat. Sed ea quæ ita resiliunt retroq; cõmeant
motibus contrariis agitant̃. Nam & ascẽsus descensui:& ꝓgressus regressui:& dexter sinistro cõtrarius
est. Sunt.n.hæc situs & loci discrimina. Cum itaq; id quod sursum uersus fert̃ anteq̃ reflectat̃ stat:si cõ
tinuus ascensus cum descensu dicat̃:nimi℞ q̃d sursum fert̃ simul quoq; deorsum ferri uidebit̃. Eadẽ
plaga recipit̃:si ratio ad reliquas quoq; differẽtias applicet̃:prorsus uero q̃ fieri põt:ut duo motus pu-
gnãtissimi coalescãt & efficiant̃ unus. Certe negari nõ põt pugnãtissimos esse motus:eũ q̃ ad supna in-
stituit̃:& eum q̃ ad inferna suscipit̃:q̃ppe qui lõgissimo ĩteruallo naturæ specieq; differant. Idem dissi-
diũ ĩuenit̃ in cæteris motibus:si ad suos quiq; cõtrarios collati cõparatiq; fuerit:nam ut sit unus & cõti
nuus motus oportet eo mõ quo unũ ẽ mobile & unũ ẽ tp̃s: ita unã quoq; spẽm motus nõ plures hẽri.
Quã uero motus:q̃ hic illuc ꝓcedit:motui q̃ illic huc obuerse reuertit̃:maxĩe uideat̃ eẽ cõtrarius:ex eo
sumit̃ indicium:q; si res q̃ motibus illis mouent̃ occurrerint:mutuo sibi obstrepũt & obuariãt: tãtis-
perq; oblisæ sustinent:quoad altera alterã secum attollat rapiatq;:aut in ꝑniciem agat: q̃ res cõtrariorũ
dignoratio notaq; ẽ. Nam motus q̃ altrorsus in latusq; fit nõ pugnat ascensui. Quã uero q̃cquid retro- lxv
flectit̃ siue in orbem siue in lineã moueat̃ necessariũ sit interq̃escat anteq̃ remeet:non solum cõprobari
sensu põt:sed ẽt doctrinæ ĩdaginibus ꝑsuaderi. Quicq̃d mouet̃ ferturq; ĩ quo loco necessario adest ab-
estq;:& quẽ necessario tenet & deserit: ibidẽ quoq; necessario q̃escit & stat. Atq; is locus utrũq; usum &
principii & exitus p̄bet:necessario igit̃ quiescit:q̃a eodem momẽto adesse & recedere eodem in loco nõ
põt. Alioquin fateare necesse est in eodem loco aliq̃d:tum eẽ:tum nõ eẽ. Igit̃ momẽtum aliud fuerit in
quo res adest alicubi:aliud in quo deserit separaturq;. Inter momenta uero q̃lubet ꝓpe ascita hiat & in-
teriacet tempus:in medio igit̃ tempore ꝓculdubio res eo loci quiescet:in quo adesse & a quo recedere
dicebat̃. Plane ĩ mediis punctis spacii illius directi finitiq;:super quod res defert̃:nõ est necesse res quæ
moueat̃ ut adsit absitue: utpote quo℞ nullum consistat actu. Necesse est.n.ut qui actu punctus & actu
medius sit:uicem quoq; finis & initii præbeat. Etiam uero si subiecto unus est:duo tamen definitione
monstrant̃. Porro in continua magnitudine:quoad motus nõ dirimit̃ nullus punctus est actu:sed tũ
demum actu punctus fit:quum res quiescit a motu primum:deinde ut constitit retro ĩdidem rursus
flectitur. Ita locus ille atq; punctus in quo motus inciditur actu medius ẽ:& finis & exordium motus.
Finis præteriti excoletiq;. Exordiũ consequentis & reciproci. Simulatq; igitur stetit res continuo me-
dium actu exeritur: quod simul principium extremũq; fit:simulatq; uero hoc fit: continuo res depo-
nit interquiescitq;. Qui.n.actu principium & finis punctus eẽt:nisi res quæ mouebat̃ consisteret. Cæ-
terum quum res continue mouet adesse ac separari simul eodẽ in puncto nõ põt:aut si potest:põt mo-
mẽto:nõ potest tẽpore:nisi quis ẽt ĩ tp̃e defendat:q̃a momentũ aliquid tp̃is sit:q̃ppe quod secet & diui
dat tp̃s. Nũ igit̃ de pũctis q̃ extremas margines obtinent idẽ dicit̃ q̃d de mediis demõstratũ ẽ.i.num lxvi
quẽadmodũ necesse nõ ẽ:rẽ quæ cõtinue moueat̃ primũ adesse ĩ mediis pũctis:mox separari ac recede
re: ita nõ sit ĩ extremis necesse primũ appellere:tũ deĩde regredi resultareq;? Et certe si iccirco res moue
tur cõtinue:q̃a pũcta lineæ quã ꝑcurrit potẽtia nõ actu habẽt̃:profecto quum extrema sint actu:quæ ꝓ
principio & pro exitu eẽ possint: necessariũ ẽ in iis rẽ quæ cõtinue mouebat fateri q̃escere. Si.n. motus
directus cũ retrogrado & reflexo attineret̃:punctus ille:unde reciprocatio inita eẽt: neq; actu punctus
neq; finis neq; principium foret: sed tantum potentia quẽadmodum qui haberent̃ in medio. Præterea
si punctus qui in medio est simul fit actu:extremũ motus continuo initium quietis constituit̃: mani-
festũ est rem in eo puncto potissimum staturam & quieturam esse:q̃ iam sit actu extremum & suapte
natura principium. Sed astringamus tandem ea quæ dixius:nec uagari amplius aut diffluere patiãur.
Si res quæ cõtinue mouet̃ nullo utit̃ actu:pũcto:ĩmo ĩ eo quo sic utit̃:nõ potest cõtinue moueri:neces-
se ẽ id q̃d in linea reflexũ ẽ anteq̃ reciprocaret stetisse. Ac dicer̃ q̃dẽ puncta ĩtermedia sine euidẽti eẽ:sed lxvii
potestate tantũ haberi: uel ad defendẽdã Zenonis difficultatẽ utile oportunũq; ẽ. Is magnitudinem fi- lxviii
nitam transiri nõ posse dicebat:utpote ĩ q̃ dimidia esse innumerabilia infinitaq; uiderent̃. Verum nos
respondimus supra:nedũ infinita:sed neq; duo quidem dimidia actu eẽ: nã simulatq; diuellit̃ desinit
esse magnitudo cõtinua:ue℞ esse dimidia infinita nõ actu sed potẽtia nihil ẽ absurdũ concedere. Neq;
impossibile est q̃ infinita sint potẽtia ꝑ a gi. Quãpp̃ is q̃ dissecat & nũerat dimidia tollit:id q̃d pro certo
in quæstiõe discussiõeq; sumit̃. Quæstio his uerbis cõcipit̃:utrum cõtinua q̃titas dimidiationẽ ĩ infini
tũ reciperet. At uero ille cũ ita ꝓscindit oẽm cõtinuationem a q̃titate ꝓindeq; & a motu tollit: nã ex di
uisiõe q̃titatis & lineæ motus quoq; diuidit̃. Est & ĩ tp̃e momẽtũ ut punctus ĩ linea: ideq; & præteriti
finis ẽ:& cõsequentis exordiũ:quẽadmodũq; puncta ĩtermedia potestate esse:ita & momenta expedit.
Cæte℞ q̃uis idẽ momẽtũ futuro pricipiũ sit:& finis præterito tp̃i:si tamẽ id spectes:ad q̃d mutatio ꝑti lxix
net rectius loq̃re:si futuro id q̃ præterito uẽdices. Verbi gratia:quoniã eius tp̃is in quo Socrates occidit
momẽtũ ẽ aliq̃d ĩ quo primũ occiderit:si tp̃us respicias:põt hoc extremũ præterito competere & tri-
bui:utpote cuius sit finis.i.dici põt Socratẽ ĩ fine p̄teriti tp̃is occidisse. Si uero rẽ q̃ secuta ẽ:id ẽ ip̃m occa
sum attẽdas:cõmodius feceris:si ĩ pricipio cõseq̃ntis q̃ si ĩ fine p̄teriti mortuũ dixeris. Dicet q̃spiã ĩ fine
p̄teriti tp̃is Socrates morit̃ q̃a ĩ toto p̄terito moriebat̃:ĩ pricipio cõseq̃ntis nõ morit̃:sed mortuus ẽ:q̃a
uerissimũ ẽ ĩ toto cõseq̃nti ac futuro eẽ mortuũ Socratẽ. Si igit̃ momẽtũ ut ẽ ita sumptũ sit simul ꝓ &
fine: ꝓ initio tp̃is nimi℞ ĩ eodẽ memẽto Socrates & moreret̃ & mortuus fuisset:q̃d nihil aliud ẽ:q̃ q̃ sit
mortuus uiuere Socratẽ:nã q̃ morit̃ nõ dũ ẽ mortuus. Quod si duo momẽta feceris:fateri oportet cõ-

lxx sequẽtia eẽ momẽta: qđ protinus falsum est: quũ tps ex indiuiduis cõstare nõ possit. Veꝝ hæc quæstio
cõiũctior ẽ loco: ĩ quo de motu ĩ uniuersũ egimus. Nũc placet quá ĩstitueramus seriẽ pseq. Oẽ qđ recta
fert: anteq̃ resiliat: necessario quiescere dicebamus. Atq; hoc distinctius & exquisitius hic ꝓbabimus.
Quicquid in ĩcõtinuo motu est: nisi alicunde obturbet ad locũ ĩstitutũ cõdictũq; puenit. Porro ad eũ
locum quo puenit motu locali prius etiã ferebat. Vt si ad. N. peruenit eodẽ quoq; anteq̃ appelleret fere
bat: neq; tunc modo quũ ꝓpinquabat calci: sed statim ab initio motus ferebat: ad. N. si ad id non p di-
uerticula: sed directo & cõtinuo itinere cõmigrabat. Hæc quũ ita se habeát: si id quod de inferiore loco
lxxi ad superiorem ntitur: simul eo uenisset nõ staret: sed eodẽ cõtinuatoq; ĩpetu referret: necessarium esset
ut quũ ab hinc illuc subire occœpit: huc quoq; statĩ moueri cœpisset. Quod táetsi per se ridiculosus ẽ q̃
ut improbãdum sit: latius tamẽ q̃ sit absurdũ patebit hoc genere. Si. n. id oẽ: qđ descẽdit ex supiore loco
ad ĩferiorẽ descẽdit: manifestũ ẽ: si id quod ab ĩferiore fert: continue ferri deorsum & descẽdere cõcedat
priuatim in loco superiore: utpote ĩ quo nunq̃ uideat futuꝝ: quod ꝓrius ĩpossibile est: ita efficit ut res
lxxii prius q̃ reditum capescat in superiore loco qeuerit. Quare motus primus cũ secundo cõtineri non põt:
q̃do qes intersita seriẽ diuellit & dirimit. Est alia ratio accõmodatior. Quicqd se in albũ ex nigro aut ex
non albo cõuertit: oẽs colores qui albi non sint fuscũ flauũ purpureũ abiicit: illũ unũ q sit albus acqrit:
nã in fine mutationis simul & prior color abolitus est & albedo cõcæpta. Si igit ĩ eodẽ extremo. i. eodẽ
momẽto ex albedĩe ĩ nigritiã reciprocaret: tres functiões eodẽ pũcto obiret: inalbesceret denigresceret
renigresceret. Quãobrẽ is q de nigro ĩ albũ ẽ motus: nulla ratione coniungi põt cũ eo q cõtrariã uiã de
albo ĩ nigrum ĩstituit: aut si q̃ põt cõiungi id beneficio tpis accidit: cuius perennis continuatusq; fluor:
motus quoq; q simul agant uideri cõtinuatos facit. Nõ tamẽ ita ẽ: sed uniuersum tps sempiterna serie
cõtinet: motus deincipes & cõseq̃ntes habẽt: nã q̃lisnã obsecro albefactionis nigrefatiõisue exitus fue-
rit: q̃do illud nisi q demẽtet: tueri nõ ausit: albefactiõis extremũ eẽ nigrescere: nigrefactionis albescere
Atq; hæc incõmoda eos: sequunt: q motus oẽs posse continuari defenderent.

lxxiii SOlus itaq; motus per orbẽ nullas angustias plagasq; accipit: si cõtinuus dicat. Nã id qđ uer-
bi gratia ex. A. puncto mouit: unomet ĩpetu frequentationeq;: atq; ut ita loquar: proposito
ad eundẽ punctũ ĩ linea circulari fert: nõ. n. ad aliud punctũ ãte puenerit: quũ nullũ sit actu
punctum in circulos: sed neq; ab alio puncto resiliet aut regrediet ad. A. quia simul ad. A. &
ad. B. mouet. Nec tamen contrariis motibus agit: nã neq; motus oĩs ex. A. contrarius motui ẽ: qui ad
. A. procedit: sed hoc tãtũ ĩ spatio directo cõperias: ubi & finis & initiũ actu spectat: & res q̃ ita alternat
eodem puncto bis modo ut fine: modo ut principio utit. Proinde necessariũ est cum reflectitur: ut eo
dẽ in puncto adsit: & ab eodem recedendo mox absit: unde fit ut motus huiusmodi continuatus esse
nõ possit: sed mediũ aliqđ tps ad pausam qetẽq; corroget. At ĩ spacio spherico qd uetat motũ geri cõti
nuum nullo fine nullo initio uẽdicari. Nã dicat aliqs uelim qđ initiũ quẽ finẽ in circulo statuat: postre
mo qđ pũctũ afferri possit: ĩ quo necesse sit: id qđ ĩibi mouet: prius q̃ moueat qescer? Ita sphericus mo
tus alternãdo reciprocãdoq; solus nõ distrahit: cæteris ĩterstitiũ & diuulsio motus ĩ ipsa pmutatiõe re
deundi repedãdiq; accidit: qa prior ille semp ab eodẽ in idẽ reuertit: alteri nũq̃ in illud unde ꝓfecti sũt:
sed in aliud dirigunt. Accedit qđ circularis motus nũq̃ in eodẽ spatio ẽ: qa nihil actu definitũ in circulo
habeat: sed ĩcerta ĩterminataq; utriq; secus extrema oĩs circũferẽtiæ sunt: adeoq; semp alia atq; alia cir-
cũferẽtia circulo orit. In recta linea idẽ spaciũ põt sæpe decurri: ut quũ qs hinc illuc: & illinc huc denuo
cõmeet: qa p̃scripta & signata sũt extrema: quapp necesse ẽ: ut ĩterquiescat anteq̃ retro se in uiã det. Pro-
pterea. n. spaciũ idẽ plerũq; alternari rediriq; põt: qa res in extremis q̃lecũq; morulã trahit: pedẽ anteq̃
referat. Nã si nõ ĩterquiescet cõtinuato utiq; motu acta retro fuisset: ut ĩ circulo cõtingit. Neq; rectus ãt
solus nõ ẽ cõtinuus: sed neq; circularis quoq; si reflecti possit: nec ĩ orbẽ ferri torq̃riq; uideat: qa finis cũ
pricipio iã nõ cõfunderet: neq; pũcto aliquo tãq̃ uno: sed tãq̃ duobus uti cõtigeret. Quãobrẽ tũc eadẽ
linea táetsi spherica pagrari sæpius & replicari uidebit: utpote quã nõ ut cõtinuã unãue ãplio: sed ut de-
incipẽ & cõseq̃ntẽ repetere ac recurrere liceret. Cũ uero nõ reflectit: qđ in circulo mouet: sed ĩ orbẽ cir
cũagit: tũc spacio illo ut uno & cõtinuo utit: simulq; se uno cõnisu & freq̃ntatiõe circũfert. Alioqn qua
dignoratiõe uices illas nũeraueris: quaꝝ neq; cõstitutũ principiũ: neq; certus exitus habet. Simulatq;. n.
aut pricipiũ aut extremũ assignãs ĩ circulo qetẽ irreqeto tribuis. Quot si aliqs sibi q̃sdã uices ĩtelligit: id
eo euenit: qa secũ ipse punctũ aliquẽ ĩ circulo tanq̃ principiũ statuit: aliũ tanq̃ finẽ affingit. Ex iis late pa
tet: nõnullos physiologos ueteres ꝑperã sensisse: q dicerẽt oĩa in cõtinuo motu eẽ. Cũ. n. moueri oĩa cir
lxxiiii culari motu neq; possint: neq; ipsi putarẽt: sed & corrũpi generariq; aliq̃: augeri alia & diminui: nõnulla
ẽt alterari atq; affici faterẽt: p̃serti q ortũ & ĩteritũ reꝝ alteratiões eẽ defenderẽt. Quũ igit circulari mo
tu moueri oĩa nõ possint: cæteri uero motus: q in cõtrariis formis & q̃litatibus cõtinent: neq; pseueran
tes neq; ꝑpetui sint: cõficit: ne oĩa in cõtinuo eẽ motu agitatuq; uideant.

lxxv QVam uero pria delationũ sit ea: q̃ exercet in globo: nũc uero apiemus. Quæq; delatio ut su-
pra ẽ memoratũ aut orbicularis ẽ: aut directa: aut ex utroq; motu pmixta. Simplices uidẽt
priores eẽ pmixtis: qa priora sunt initia q̃ q̃ de initiis ꝓdeũt. Ita restat ut ostẽdãus sphericã eẽ
priorẽ directa. Oẽ qđ recta fert: aut finitã aut ĩfinitã lineã pagrat. Infinita linea eẽ ñ põt: & si
eẽt ulla: nihil posset in ea moueri. Nõ. n. fit qđ ĩpossibile ẽ factũ eẽ: ĩfinitũ uero ĩpossibile ẽ ut sit pcursũ.
Nõ igit pcurrit. Si aũt finita sit linea aut reciprocat & motus dirimit: aut nõ reciprocat & iã qescit cõ-
sumpto & ĩterstincto motu. Solus itaq; orbicularis simplex sempiternusq; ẽ: sed & natura prius ac tpe

Ná ét si nõ eét speciatí ꝓbatũ circularé eé ꝑpetuũ:sed solũ illud ostensum;aliqué motũ posse ímortalé
& sempiternum institui:cũ primũ tamen cõstat aliquem de cæteris motibus prærogatiuá illá fere nõ
posse:teneť id genus motui spherico ascíscédũ.Extra hoc ratiõe quoqꝫ idé asseriť:solum orbicularem
motũ esse cõtinuũ & pennem in motu directo. Definitũ prícipiũ est definitũ mediũ definitũ extremũ
ita ut assignari possit tum locus unde moueri res cœpit:tum locus quo pfecta res est.In orbe neqꝫ prin
cipium neqꝫ extremum ascribiť.Nõ.n.punctus hic potius q̃ ille principium extremũue fuerit:sed sin/
guli uicé principii medii extremiqꝫ possident.Semp igiť qđ in orbé rotať í exordio é: semp í meditul
lio:semp in exitu.Diciť tamé quadátenus cœlũ quiescere:ꝑpterea ꝙ nunq̃ toto orbe locũ egrediť.Cur
autem simul moueri cœlũ & stare dicať ea cá é:ꝙ principium finisqꝫ rotũdoꝝ ꝑprie centrũ é.Prícipiũ
ea ratione:qa definitio globi & rationis eius essentia de cétro & cardine nasciť.Nihil.n.aliud é globus
circulusue q̃ æq̃lis undiqꝫ secus a cétro distátia.Finis propterea quia lineæ a summo curuamine in dire
ctũ extractæ recipiunť:& ꝑcunbunt oés in centrũ:inibiqꝫ cõuiæ sunt.Quia igiť nõ ad finem: sed circa
finem tale corpus moueť: finis uero semper eundé locũ obsidet:iccirco qđ í rota moueť semp moueť
quia nũq̃ põt finé attingere:eundé aũt locũ semp obtinet finis: q é centrũ: qa semp qescit & ímobile é. lxxvi
Merito igiť orbicularis motus reliquos mésurat & regit.Dies nox hora sine dubio motus sunt:hos cõ
uersio cœli mũdana metiť.Cæteꝝ humanas res in orbem necti & ad ístar spheræ circumagi:uerbum
uerum & ab hoc motu sumptum uideť.Sed & æquabilem & parilem esse agitatum illũ necesse é. Ná
ex directis q ípulsu & ui contra naturá cieť ineq̃biles esse nulla dubitatio est:sed & naturales quoqꝫ &
spõtanei q̃to plus ab initio sepanť:eo citatiores ꝑnitioresqꝫ sunt.Proíde sibi celeriraté obiter corrogát q̃
ná moueť:qa quo ꝑprius accedũt ad calcé:eo iunctiora sunt cognatis & sibi salutaribus locis.

PRobatum est supra primũ motorem oportere ímobilem & sempiternum esse:nunc parte lxxvii
operis summa indiuiduũ & ícorporeũ esse docebimus. Ac primũ quidé cõstituamus:oé qđ
moueť a corpore nõ natura nutuue suo:sed aliena ui atqꝫ extrinsecus moueri : cernimus nõ
eorũ q̃ hoc genere mouentur & mouent:uim maiorem diutius mouere idé ponderis:q̃ mi
norem:sed & uelotius idem spacii conficit:ꝙ ualentius sit q̃ ꝙ infirmius.Eadem mola asinus aut mu/
lus die integro tantum tritici exterit comminuitqꝫ:quátum biduo sit optabile homini molere.Item
mulus momẽto ꝑpemodum uersat:quáq̃ homo uix hora torqueat.Hæc si latissime nota perspectaqꝫ
sunt:impossibile est ut id quod perpetuo moueť: moueať a corpore.Nam aut finitum dixeris corpus
mouens eé aut ífinitum.Certe infinitum eé non põt:finitũ ergo.Si finitum deinceps: quæro finita sit
ui:an infinita:si finita:afferri igitur poterit uis maior alia hæc: aut diutius eandem molem ac magnitu
dinem permouebit.Aut quanto uis minor. Non diutius quia tempore infinito nihil est diutius.Nec
quáto uis minor:qa q̃ maior est æq̃lis minori eé nõ põt.Dices infinitá eé uim corpis cœlum mouétis. lxxviii
Quicqd igiť tpe finita uis mouet:mouebit ífinita nõ tpe:qa uires illæ nulla ꝑ portionis cõsensione iun
gunť.Prohinc queádmodũ assignari nõ põt:q̃to ífinita uis finitá excedat:ita nõ põt q̃to minus illud sit
tps:in quo ífinita uis mouet:q̃ id in quo mouet finita.Aut ergo infinita uis nõ mouebit id qđ finita &
mĩor põt:aut mouebit momẽto nõ tpe.Quoꝝ utrũqꝫ absurdissimũ é.Quá uero íopinabile sit ífinitá lxxix
uim intra magnitudiné finitá cõdi:uel hinc ꝓbať:ꝙ ubi magnitudiné afferre maioré licet:ibi & maio/
rem afferre uim licet.Põt ét ex iis q̃ supius demonstrata nobis sunt idem breuissime hũc in modum
ostẽdi.Immobilis est motor príus:nõ igiť corpus:qa corpus oé qđ mouet mouédo ét moueť.Quicqd
.n.mouet si sit corpus:aut pellédo aut trahédo aut uehédo aut torquédo mouet:nisi fortasse í iactu alia
ratio sit atqꝫ aliud genus mouédi.Ná iaculũ quũ de manu iaculátis recessit:suo motu ferri uideť ꝑdiu
abiũcto cessanteqꝫ autore.Quare oriť q̃stio missa ui res:q possit nutu suo moueri:sepato atqꝫ ét extícto lxxxiii
q miserit.Nec.n.põt a se:qppe q̃ nõ eius generis sit:qa is a missu statim qeuit.Ad hæc aliq respõdét:non
solũ eé iaculatoré q mouerit:sed aeré quoqꝫ ꝓximũ:q simulatqꝫ illata uis iaculo est:ipse ét ꝑmotus ad/
agitatusqꝫ subíde quoqꝫ iaculũ moueat. Veꝝ hæc defensio nõ dissoluit:sed tráffert difficultaté. Rursus
.n.q̃stioni locus est:quáobré aer ille ꝓximus moueať nullo tágente:si neqꝫ moueri ꝓbádũ est:si qcquid
moueť ab aliquo moueri necesse é.Ná magnes lapis q & herculeus diciť táetsi ferrũ trahit non ꝓximũ
mõ & iunctũ:sed ét remotũ & lõgule desitũ:si tamé amoueať aut cõdať:neqꝫ ꝓximũ neqꝫ remotũ tra
het.Huius rei illa cá est:qa ferrũ aut acus q̃ ad lapidé currũt:nullá uim habét in se:sed a lapide mutuanť
Simul is de medio tolliť aut occuliť:uis illa in acu uanescit.Hoc idé in aere uisiť:alioqn abiũcto q misit
qesceret & iaculũ descéderet:si eandé rõné cũ actore suo seruaret: quá cũ magnete ferrũ.Quáobré for/
tasse illa sit seria & recta solutio:si nõ mõ agitari ꝓximus aer dicať:sed uí quoqꝫ mouédi cõcipe: nõ q̃lé
ferrũ a magnete ꝑcariá:sed sui generis aliá:quá sibi ut ꝓpriá uédicet:& quá ꝑ sua possideat & utať.Ná &
ferrũ cádés feruésqꝫ ñ mõ igni cõcaluit:sed & ꝓpriá quoqꝫ calefaciédi uí cæpit:quá deíceps í alias quoqꝫ
res partiri atqꝫ íprimere possit.Ita calor tanq̃ ꝑ manus tradiť duratqꝫ in aliquá multas uices:usqꝫ codé
prima illa uis q̃ ab igni ꝓfecta inustaqꝫ ferro é:dispésatiõe ista & successu digesta sensim ímoriať & q̃si
senio deficiat.Ita de aere & aq̃ dicédũ.Illa cũ multiplici potétia sint grauitate & leuitate participét: tátũ
ui sua ferri uidenť:q̃tũ ut ferrenť prícipiũ:& cám extrinsecus ab actore impulsoreqꝫ hauserũt.Inde eue
nire:ut semet mouétia iudicenť:& ꝑterea moueri simul & mouere aliquádiu possint:ac moueri quidé
nõ ab eo áplius q uí primariá attulit:sed plane nutu & ꝑtáte sua:quá tamé ab ipsa illa ui prícipe recæpe/
runt.Ná & aquæ q̃ feruescũt subditis ignibus ét: íterstinctis illis sunt calidæ:nec solũ hoc:sed etiá calefa
ciendi subíde alia potestaté habét. Atqꝫ hác cám rectius est:q̃ reciprocationem afferre.Ea q̃uis fortasse

in iactu accidat:nõ tamẽ accipi ꝓ causa motus potest.Ná & ãbulantibus nobis cõcursus ille & successio aeris fit:nõ tamen ꝓpea dicimur ambulare:demũ cõmeatio illa & reciprocatio nullius motus causam habet:sed simplex cessio & cõmigratio aeris ẽ:neq;.n.aer ille circũfluẽs ita se cõtrahit aut diffundit: ut uim ullã possit aut opẽ aut ĩpulsum afferre:sed simulatq; elapsum ẽ iaculũ:continuo aer ut est a tergo se oggerit circumassistitq;.Quid tu igit̃ huic sed cãm tribuis eius motus:quo telũ separato & q̃escẽte autore perlabit̃. Illud autẽ arbitror ignorare nõ posse huiusmodi motũ neq; unũ neq; cõtinuũ esse:cum multa sint ea q̃ mouẽt:eaq; attactu solo cõiuncta:sed neq; æq̃bilẽ censeri pose cõstat cũ difformis & lacessita uelocitas eius sit.Hoc enĩ naturales motus a cæteris diuariãt:q naturales initiis repigrãt̃:sed frequẽtant̃ ĩ fine alteri his obuerse ab ĩcœptu ꝑcipites sunt : ĩ exitu retũdunt̃. Quamobrẽ siue de motu rei proiectæ loquaris:siue de pulsu tractioneq;:neq; continuatio iis neq; æquabilitas competet. Primũ iactus non potest unus aut cõtinuus motus intelligi:quia diuersa sunt:quæ motum illum quasi sarciunt subcenturiantq;.Deinde nec pulsio aut tractio.Nam tam & si unum est : quod & origo & perseuerantia illorum motuum sit:& quia tamẽ singulis pulsionibus & tractionibus obeundis suo initio molitioneq; opus est: interquiescant autores oportet tantisper:dũ se ad uices identidem nixusq; muniunt.Porro quæ sic mouent lacescũt & obnoxii generis sunt. Ex iis omnibus ratio in offensissima nectitur:primũ mouens in diuiduum esse &carere partibus:quum neq; eo moueat quod mouetur:neq; haustam alicunde uim cõferat:neq; opes suas cõtra reꝝ naturam exerceat:sed suopte ingenio sempiternum motũ intemperet atq; influat mundo.Quod aũt ita mouet semꝑ uegetũ & infatigabile ẽ:solusq; motus is æquabilis leuis & uniformis cognoscit̃:quia mouens nullam mutatiõem in eius perfunctione patit̃.Plane ut æquabilis motus sit:necesse est id quoq; quod mouetur ab omni esse uarietate mutationeq; liberum.

lxxxv

CAeterum necesse est primũ motorẽ aut in centro aut ĩ circulo sedem habere : sunt enim ea principia:sed ocissime mouentur ea:quæ finitima &proxima sunt mouenti.Pernicissimus autem motus est is:quo mundus conuertitur.Illic ergo est id quod mouet.

HERMOLAVS BARBARVS GEORGIO MERVLAE STATIELENSI. .S.

PLATO In diuina illa sua ĩstitutione de legibus ĩter prima cõmemorat:in oĩ rep.ꝑscribi caueriq; oportere:ne cui liceat:q̃ cõposuerit:aut priuatim ostẽdere:aut in usum publicũ ædere:anteq̃ ea cõstituti suꝑ id iudices uiderint nec dãnarit.Vtinã hodieq; haberet̃ hæc lex Merula uir doctissime:neq; enĩ tam multi scriberẽt:neq; tam pauci bonas litteras discerẽt.Nũc & copia maloꝝ libroꝝ offundimur:& omissis eminẽtissimis autoribus plebæios & minutulos cõsectamur.Et qđ calamitosissimũ est:periti iuxta ĩperitiq; de studiis ĩpune ac ꝓmiscue iudicãt.Ex hoc fonte ꝑsuasio illa exitialis & mõstrosa manauit:philosophos iureconsultosq; nõ posse eosdẽ eẽ & eloquẽtes.Quã sñiam q̃a multis locis tum fando ĩ corã:tũ scribẽdo taxauimus:non dubito q̃n odia & offensionẽ multoꝝ ĩcurrerim:aut qđ tibi frequẽs ꝓuerbiũ ẽ:iritauerrim carbones.Sed q̃do militiæ huius sacramẽtum adiimus:capitale est decedere ꝑsidio.Equidẽ statui mõ ĩ me aliq̃d facultatis sit:nõ rixãdo iurgãdoue:sed scribendo interꝑtandoq; ꝓbare cãm meã uiris doctis: ut ipsa mihi res testimoniũ afferat:nullam eẽ oĩno materiam:q̃ genus illud dicẽdi præssum ac floridũ æque recipiat atq; historiam naturæ.Non eam mõ:q̃ rõnes eius particulares &sensiles cõtinet (nã hoc Plynius secũdus extra oẽm cõtrouersiam cõstituit):sed eã quoq; in qua uniuersales & spectatiuæ quærunt̃.Quod genus in Themistio primus ego attigisse(quod sciam)credo.Hoc meũ ꝓpositũ(rogo te) Merula quibuscũq; potes rationibus ꝓuehe.Esto mihi nõ defensor adeo:sed adiutor & censor.Quoniam uero negari nõ põt: ĩcidere in philosophia locos:q̃bus explicãdis fingere ac nouare q̃dam necesse sit:idq; &.M.Tullius & oẽs ueteres concedunt:modo id nobis cum ꝑfatione quadã ceu ꝑstito honore agat̃:aut(ut ille ait) modo:q̃ ita nouis noĩbus notamus:latina moneta uideant̃ ꝑcussa:in hoc te æquissimum habere uelim æstimatorem & iudicẽ:ut siqua in libris his inueneris:aut oĩno factitia:aut licenter:ne dicam ĩmodice ac duriter trãslata:aut ꝑ abusionem audacule trãsposita:aut imitatiõe aliqua fortiter afformata:culpam tu nobis hanc totam præstes atq; condones.Nec tamen multa te(ut arbitror) offendent:decem summum aut circiter uerba opere toto cõperies:quæ arrepta de foro dici nõ possint: atq; horum etiã num aliqua iam latinis auribus trita desumpsimus:aliqua ipsi peperimus.Cætera nõ abhorrẽt ab usu uel doctoꝝ.Sed explicare non possum q̃ mihi hæc quæ scripsi non satisfaciãt. Non q melius potuerim tum cum illa scribebam:sed qđ nũc:si mihi eadem exigenda stillo eẽnt:infinitum q̃ uideant̃ mihi posse & cõmodius & locupletius dici.Nec mihi aliquis illud obiiciat:cũ te excusaris barbare quid loqueris? Non.n.ad id ualere hoc:quod modo dixi:uolo:quo qui ꝑfrixisse se quærũt̃:sed ut declarem me in illa hæresi constantius perstare:ut putem fere facillimũ esse philosophiam latinis litteris mandari:quãdoquidẽ illa ipsa minus latina:q̃ aut q ĩ rariore sunt usu:aut q priuata & sua philosophis sunt q̃sita:uenia dicere necesse habuimus:nihilominus arbitramur posse illustrius & elegãtius nominari. Alioq̃n ego ea nõ ꝓinde signãda eẽ recipiẽdaq; cẽseo:sed tãtisper dũ aptiora:aut ĩuenio: aut ab aliis doceor:tãq̃ ꝑcario iis utemur.Dicauimus porro tibi libros Themistii de ĩgenio aĩæ utrãq; ob cãm & ut argumẽto hoc utcũq; scires:te a nobis amari coliq;:& ut agnoscẽs in nobis ĩpetus aliquos bonæ frugis ĩdices: ꝓ tua bonitate hũanitateq; q̃buscũq; rebꝫ posses faueres. Vale. Venetiis. M,cccc,lxxx.

THEMISTII PARAPHRASEOS DE ANIMA LIBER PRIMVS: INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

QVOM Enarrandis interprætandisq; iis: quæ de aīæ natura tradunt: q̄sie
ri ꝓxime pōt sequi Aristotelem uelimus: conari nos oportet inuoluta &
obscura eius institutionis: quæ de hoc ab illo ædita ē. aperire & illustrare
dicendo: illustria simpliciter ad uerbum trāscribere: ambigua & contro/
uersa dissoluere. Postremo id: quod aliquāto oposius est: breuiter & con
cisim astricta planius fusiusq; explicare. Nam quō pleraq; oīa Aristotelis
scripta eiusmodi habeant: ut demirari p̄stantiam hoīs eius facile suppe/
tat: nulla ꝑfecto cōmentatio est: in q̄ ille pinde ingenii sui uim atq; subli/
mitatē ostēderit: atq; in ea q̄ rōnem aīæ cōtinet. Siue.n. multudinē q̄stio/
num quæras siue copiā rerꝝ pulcherrimarꝝ: siue doctrinæ subtilitatem &
ubertatem: eiusmodi sunt eius libri de aīa: ut uni illi homini: oīa quæ ad
hoc genus ptinēt: īnumerato fuisse cōstitisseq; uideant. Adeo intelligit:
ne numerando quidem percensendoue attingi illa a ueteribus potuisse
Atq; hæc omnia liquido mox intrantibus patebunt.

De utilitate & præstantia scientiæ de anima. CAP. I.

STatim itaq; hunc in modum ordit. Omnē noticiā omnēq; scientiā tum bonā pulchramq;: i
tum nobilem atq; eximiā uideri. Accidere uero ut altera sit nobilior & pulchrior altera: aut
propter euidentiā demonstrandi: aut pp subiectæ materiæ præstantiā. Id licet ī Geometria
& Astromonia animaduertere. Geometriæ certitudo demōstādis rebus & īdicādis maior.
Astronomiæ nobilitas amplior merito eius naturæ: circa quā uersat. Demōstratiōes uero ꝓbatiōesq;
eius beciliores aliquāto q̄ Geometriæ sunt: pp quod de rebus agit ferētibus & agnoscentibus motū. At
in ea scientia quæ ad animā ptinet bonū utrūq; repias: & constantiā demōstrādi & naturæ nobilitatē.
Constantiā ea ratione: q aliæ scientiæ ab hac scientia suā cōstantiā & certitudinē reponunt. Nobilitatē
iccirco: quia cæteris rebus: quibus format mundus īgeniū animæ fere antistat. Atq; hoc uerum siue ī/
fimam & despicatissimā spectes: quæ tributa arboribus est: siue summā illam: & nobilem intellectum
ac mentem: q̄ seu ps animæ sit: seu potentia: seu deforis immigret: atq; insinuet se nascentibus: seu nati
ua sit: atq; ītus comuni ortu ꝓueniat: quidnā illa admirabilius esse pōt atq; diuinius? Tertium id nos ii
ad præsentem curā maxime inhortari atq; incendere debet. Quod quū reliquæ scientiæ nullā fere no
bis oportunitatē occasionemq; ad cætera afferāt cōdiscenda: quæ extra se sint: una cognitio animæ ad
noticiā ptinet omnium rerꝝ: ad eamq; magnum atq; incredibile habet momentū. Nulla.n. ps philoso
phiæ est: cui hæc nō præseruiat: cui nō sit q̄cōmodissia. Ac uirtutes quidem negociosas actuosasq; faci
lius cōsequemur: si substantiam atq; uim animæ: cuius illæ ceu decora quædā hōestamenta quæ sunt
habuerimus p̄spectā & cognitā. Naturæ uero atq; mūdi cōtēplatores exploratoresq; q eē poterimus?
si nobis ignorabit ea natura: q̄ fons atq; initiū sit oīum motuū? Fortasse & corporꝝ omniū præsertim
aīalium atq; plantarꝝ? Quāobrē aīa si se prius ipsam bene ac plane cognouerit utiq; erit dignissima: cui
de aliis rebus disputāti diffiniētiq; fides habeat. Si uero sibi ipsi ignobilis fuerit: aut si se falsā habuerit: q
sit æquū uti de rebus aliis recte sentire aut decidere uideat. Atq; hæc fere est huius sciētiæ utilitas. iii

De difficultate scientiæ de anima & definitionis. CAP. II.

NOn est autē ꝓpterea molitio hæc impendio facilis: nisi forte magis & difficillima: nam neq; iiii
quæ res anima sit in promptu est cognoscere: neq; leuissimum definitionē eius afferre. Pri/
mum ratio finiēdi quæ sit optima: & quo genere contineat: adhuc lōge dubia est apud phi/
losophos quæstio: neq; apud philosophos modo: sed ēt apud oēs: q sciētias utcūq; sermoci
nales attingunt. Oēs eni rebus: q̄s tractant: adhibere definitionē conant. Ac aliis q̄dē una ratio atq; uia
uidet esse finiendi oīa: quæ p se sunt. Alii cōtra putāt nō esse unā rōnem definitionū omniū: sed prout
diuersa negotia suut: ita diuersas esse definiēdi rōnes & uias. Quod si ita ē difficilior nobis cōsideratio y
præfert: quia necesse sit primū id q̄rere quisnā in q̄s res modus definiēdi cōueniat. Sed idē scrupus eue/
nit ēt si unā esse definiendi formā cōcesseris: siue.n. finire oportet secando diuidēdoq;: ut Platoni place
bat: siue cōponendo colligēdoq; ut Aristoteli: siue alio genere demonstrando: necesse erit semp cuiusq;
rei ꝓpria tenere & uestigare principia: si naturā illius explorare & cōpræhendere debeas. Ita in eādem
difficultatē incideris: quod enim ī rebus discrimē est: idē esse ī principiis rerꝝ oportet. Proīde aliis nego
ciis alia principia tribuunt: alia superficiebus: alia numeris: etiā si in illis ꝓpinqua & cōfinia uideant:
utpote q̄ cōueniāt genere quādo ī principio quātitatis & numeri & sup̄ficies reponunt. Ex iis utrūq; li
quet ut necessariū ita laboriosum esse de anima scribere.

De q̄stionibus ptinētibus ad substātiam aīæ cognoscēdam: & quæ sint in definitione ani
mæ adhibenda. CAP. III.

DIsseramus ab iis ꝓxime q & q̄ta a nobis ordinē p̄sequētibus q̄renda & determināda aīa sint vi
Primum natura ipsius & substātia accipiēda est: deinde accidētia: q̄ illi iuncta sint: noscenda.
Horꝝ alia aīæ ꝓpria sunt ītelligere cōtemplari. Alia nō q̄dē ꝓpria: sed q̄ p aīam tamen aīali/
bus tribuant delectari dolere sentire uisiones cōcipere.i. imaginari. Cum igit deæ res potissimum habe

antꝰ:in quas oĩs de aĩa inqſitio digeritꝰ.i.qbus tota hæc cōmētatio cōſumitꝰ atqꝫ cōſtat: ipſa uidelicet ſub ſtantia aĩæ & eius accidentia. Primū uidentꝰ ea q̄renda:q̄ ad indicationem ſubſtātiæ ptinent. Id cōmo- diſſime fiet ſi genus ſūmum:in quo illā cōtineri neceſſe ē:prio loco adhibuerimus q̄ſtione pmiſſa:utrū id eē ſubſtātiā:an q̄titatē:an q̄litatē oporteat. Præterea nō mō lōgiquū illud supremūqꝫ genus iueniēdū ē:ſed ēt pximū & iūctū. Non.n.ſuos nūeros definitio hoīs hēat ſi ſubſtātiā dicas:ſed ſi aĩal afferas cōpto aſſertoqꝫ genere:ſequēs ē de quonā genere loq̄re teſtari. Nā cuiuſqꝫ generis biceps rō eſt:qa oportet aut actu eē id:aut potētia. Ouum & ſemen potētia nō actu aĩal ſunt:auis actu nō potētia animās dicitꝰ:cum actum uſurpo pfectionem intelligo. Quorſum hoc dicamus ſequētibus ppalā fiet. Erit ergo princeps q̄ſtio utrū aĩa ptāte ſit:an actu potius & pfectione ſubſtātia:pfectio iteꝝ biuio diſtrahitꝰ in primā q̄lis ē habitus & poſſeſſio:in ſecūdam qualis eſt uſus geſtio adminiſtratio functio. Scrutandum & illud diui- dua ſit an īdiuidua. Et ſi diuidua uideatꝰ ſit ut corpus & moles:an ut ars & diſciplia potius:qdo & medi cinalē & phiam in mēbra diuidi complura ſcimus. Si indiuidua defendantꝰ:ſit oīno ac penitus ſimplex nullius pmixtionis aut coalitus aut multitudinis particeps. An in partibus qdē nulla euariatio habeatꝰ: ſed in potētiis & uiribus tum pmixtio:tum diſcrimen poſſit intelligi. Et hercules pbare alteꝝ neceſſa rium eſt. Nam pars a parte diſpeſcitꝰ. Potentia uero a potētia officio ſolū & actione diſtinguitꝰ. Hinc alii multaꝝ eē potētiaꝝ aĩam· rentur:ſub una tamē uniuerſitate ſubiectoqꝫ collocatā. Alii artibus & mem bris multiplicibus dirimūt:quas & loco diſcludūt & diſparant:quēadmodum Stoici fortaſſe & Plato. Quartū ordinē ea q̄ſtio obtinet eadem ſpecie oīs aĩa cenſeatꝰ nec ne: aut ſi nō cenſeatꝰ:utrū oēs ſub uno ſaltem genere cōtineantꝰ:ut hoīs & equi animæ. An ēt ī generibus quoqꝫ diuortium ſit: ut q̄uis homo & equus ſub animali collocentꝰ:animæ tamen ipſoꝝ non uideantꝰ ſub uno aliquo genere animæ com prǽhendi. Hos ſcrupos diluere nō eſt:niſi uniuerſa totius aĩæ contēplatio adeatꝰ:quā diligentiā a prio- ribus ſuperhabitam uideo:qui cum de anima tantum humana tractarent cōfertum obitus de omni- bus putauerunt. Nos plenam commentationem animæ fuſo & numeroſo examine moliemur.

Vtrum una definitio uniuerſalis ſit omnibus animis quærenda:an ſingulæ ſingulis gene ribus accomodandæ. CAP. IIII.

PRimū illud pede eundū ē utrū una definitio oībus animis habeatꝰ & una eſſentiæ ratio: an alia equo:alia homini adiungatꝰ. Dico aūt ſicpote. Eſt definitio aĩalis ī uniuerſum hæc:ſub- ſtātia animās ſentiēs. Eſt & ſeorſum definitio hoīs hæc:aĩal rationale morticinū. Is igitꝰ qui definitionē aĩæ ueſtigat:debet ne talē quærerꝰ q̄lis ad aĩal:an q̄lis ad hoīem ptinet. Atqꝫ hoc nō abſimile eſt ac ſi id dubites in eo:utrū aĩæ finitio ut ſpeciei certæ p collationē ad ſingularia reddēda ſit:quēadmodū ſi hoīem p Dionē & Theæcetū & Socratē definires:an tanq̄ generis in ſpecies ac mem bra diuiſi:neqꝫ paꝝ refert hoc:an illo mō definias. Genus.n.aut mera notio eſt ſine euidēti ſoliditateqꝫ aliq̄:ſed ex tenui ſubobſcuraqꝫ ſimilitudine ſingularium collecta:aut penitiſſime nihil:aut q̄ ſingularia multo poſterius. At ſpecies natura quædā eē amat & forma. Nā rō hominis ſimul atqꝫ iugata materiæ eſt :hō ſit. Certe & ſeorſum illa pulcherrima cōſideratio ē utrū nomina geneꝝ ſpecierūqꝫ notiones fa- braqꝫ animi ſint:an naturæ potius aliquæ ī ſingularibus cōtētæ. Sane uidentꝰ illa nudis notionibus p- xima:q̄ tamē cū ex ſingulariū collatiōe ac ſimilitudine reponantꝰ:in ſingularia & naturas euidētes:ac ſo lidas recidāt. Nā neqꝫ aĩalis notio ſubſtātia ē aĩata ſenſibilis:multoqꝫ minus notio hominis pōt aĩal eſſe rōnale mortale:ſed ſingulares hoīes pprie aĩalia rōnalia & dicuntꝰ & ſunt. Atqꝫ hoc dilucebit uel hinc ſiqs unū dūtaxat hoīem toto orbe cōſtituat:quēadmodū fabulæ diluuii tpe Deucalionē fuiſſe teſtantꝰ: nimiꝝ tūc hominis definitio ī unius hoīs rōnem īcluſa cōpræhēſaqꝫ fuerit. Verū hæc cōiunctiora ac cōmodatioraqꝫ ſunt tractatui:q peculiariter generibus & ſpeciebus dicatꝰ.

Vtrum in animali uno multæ animæ cōtineantꝰ:an una tantum:quæ tamen diuerſis par tibus:ac uiribus cōſtet. CAP. V.

NVnc de nūero aĩaꝝ agāus:qđ plāe diligentē inqſitionē expoſtulat. Primū id ſubit quærere: an multas īeſſe aĩali aĩas ſit putādū uegetalē altricē appetibilē ītellectualē:quēadmodū & p- ticulæ:ī qbus illæ ſunt poſitæ:an multas qdē ī uno aĩali nō eē. Sit.n.deridiculū : ut diuinus inqt Plato: tanq̄ troianū equū īſideāt:plures aĩas ī quolibet hoīe cōtineri:ſed ſingulas in ſingulis: q̄ pti bus tamē differētibus cōſtēt. Alioqn uel ſi unā:ſed īterſtinctā dirēptāqꝫ ptibus ſtatuerimus difficile de- terminatu erit:q̄leſnā ſint:& quo genere differāt:hoc ē utꝝ alia nutrix alūnaqꝫ ps ab auctrice: & utraqꝫ ab illa cui pcreādi uis data ē:an rōne ſola diſtēt:ſubiecto nō diſtēt. Vtcūqꝫ tamē tres illæ ſe habēt īterſe uidētꝰ ab imaginaria & appetibili diſcederꝰ:nec ſolū ſpeciei:ſed ēt regiōis & ſubiecti diſcriminibꝰ ſepari. Pleraqꝫ nutriuntꝰ augētꝰ & pcreāt:qbus nec ſentiēdi:nec uiſiōes cōcipiendi:nec appetēdi facultas habetꝰ. Quēadmodū ſentiūt aliqua:quæ tamē intelligentia careāt.

Vtrum de membris prius q̄ de integritate agendum ſit:& de actibus q̄ de mēbris & par- tibus:& de ſubiectis q̄ de actibus. CAP. VI.

SEd ſi q̄dam partes diuerſæ:q̄dam eædem cognoſcuntꝰ:quæri ſolet:utrum de anima uniuer ſa prius:an de partibus ceu notioribus diſſerendum ſit. Poſſet ſane cuiq̄ ipſum totū notius & manifeſtius uideri q̄ membra:qa in magnitudine quoqꝫ prius ipſam integritatem:q̄ ptes ſenſu pcipimus. In docēdo quoqꝫ ab uniuerſalibus ſemp perīde ac euidētioribus & clariori bus auſpicamur. Ecōtrario neſcio quonāmō ptes uidētꝰ notiores eē q̄ totū. Nā priora ſemp initia iis ſūt q̄ de initiis pdeunt:totū porro ex ptibus pdeat neceſſe ē. Quot ſi prius de partibus eſt agendū ſuccedit

illa inqſitio de earũ ſubſtãtiis prius:an de actibus & functionibus ſit tractãdum:ac maiori quidẽ ex ꝑte
mométa ipſa & opa aiæ cognobiliora q̃ ipſa aia ſunt. Nã ſentire ſe atq; imaginari nemo eſt q nõ intelli/
gat:fide ad id uel experiméti ducta:quorũ iudicio nullũ exquiſitius ẽ. Quid aũt ipſe ſenſus ſit non oẽs
percipere idonei. Deĩde ſi de actibus prius eſt dicẽdũ:iũcta q̃ſtio eſt:utrũ actus ipſi prius:an incidẽtia:
quibus in actũ cient̃ ſenſus:tractari explicariq; debeãt. Fere.n.notiora ſunt ea:quæ percutiũt ſenſum:q̃
ipſa ꝑcuſſio:ut uiſilia q̃ uiſio:auditilia q̃ auditio:fortaſſe etiã intelligibilia q̃ intellectus. Opponunt̃ por/
ro hæc per relationẽ:ſenſile reſpõdet ad ſenſum:ĩtelligibile ad intellectũ. Atq; hæc & tot capita quæſtio
nũ habentur:quæ ad animam pertinent:quæq; ſimul explicatæ diſſolutæq; fuerĩt:ad definitionẽ eius
ornandam ſarciendamq; neceſſariæ & commodiſſimæ uidebuntur.

Accidentia cognita conferre ad cognoſcendam naturam ſubſtantiæ. CAP. VII.

VErum ſi cuiuſq; rei definitionẽ rectã accæperis:nõ ſolũ uſui tibi erit ad ea quoq; accidẽtia ꝑ xi
noſcenda:quæ ꝑ ſe contineãtur in re. Quod qdẽ uidere ĩ mathematicis licet:ubi ex lineæ di
rectæ & arcuatæ:itẽ ex trianguli & plani definitionibus:facilia perſpectu & cõpertu ſunt ea:
quæ per ſe figuris illis dicunt̃ accidere. Nõ ſolũ in quã iſtud huc proderit:ſed etiã uice ĩuer
ſa:ſi accidentia ꝑfecte cõplexus fueris:magno id tibi adiumẽto:tũ ad notitiã ſubſtantiæ:tũ ad molitio/
nẽ definitionis erit. Dixi ſi perfecte cõplexus fueris:nõ ut ad id minus demonſtrationẽ adiungeres:ſed
ſat ẽ ea perſeq:quæ aut ĩcurrant inſenſum:aut quæ poſſint cogitatione imaginationeq; cõprehẽdi. Nã
remota admodũ accidentia & tranſlatitia:quæq; naturã rei de longinquo conniueant nec attigant:ad
rationẽ definiendi nõ conferunt. Quod genus peccat Chryſſippus:q quom deũ finiturus aſſerturuſq;
eſſet:id ex tẽplis altaribus ſacrificiis ſtatuis cõprobat:ratus argumẽta id genus magnã uim ad monſtrã
dum illud haber̃:ueꝝ aliena illa ſunt & a natura deoꝝ abiũcta. At moueri ſempiterno agitatu:& Apol
linẽ ſortibus futura ꝑcinere:Aeſculapiũ deplorata cõclamataq; hoium corpora uitæ reddere:momẽta
ſunt ad definitionẽ dei efficacia& ꝓpria ut ita dicat̃. Deus eſt aial ſempiternũ prouidẽs & beneficiũ ho/
mini. Plane oĩs demonſtratiõis pricipium definitio obtinet. Tãtiſper obambulatio quædã & circulus
eſt. Vt.n.ex accidentibus definitio ſtatim elucet:ſi ſcienter & recte de iis:quæ extrinſecus apparent ſu/
mant̃:ita ex definitione accidentia addicunt̃. Sane ĩ qbuſdã faciliter a definitione in notitiã accidẽtium
ꝓcedit̃:ut in mathematicis:in quibuſdã e cõuerſo ꝓcliuius ex accidentibus in definitionẽ ſubit̃. Quod
fere in naturalibus uiſitatur. Eſt aũt uitiũ in accidentiũ enumeratiõe uel maximũ afferre:quæ nihil ad
definitionẽ facere uideant̃. Cõtra quoq; in aſſignãda definitione grauiter deerraueris:ſi ex cõcæptu uer
borum nullum accidens eius rei compareat:quæ definit̃. Quãobrẽ omnes eius generis definitiones.i.
ex quibus nulla poteſt coniectatio accidentium elici:nimirum dialeticæ atq; adeo inanes habentur.

Perquirendum eſſe:utrũ omnes affectiones ſint cõmunes animæ & corpori:an alteræ al/
terius propriæ peculiareſq; habeantur. CAP. VIII.

NEc eſt minus iis quæ dicta ſunt utile:ad ſubſtãtiã aiæ explicãdã:opera eius oĩa & affectiones xii
diuidere ĩ cognoſcereq;. Sint oĩa ea corpori & aiæ cõmunia:hoc eſt ꝑmixtiõi:q̃ ex aĩa & cor
pore ꝓuenit:an ex iis alia aiæ habeant̃:alia corpori ꝓpria. Atq; hoc q̃q̃ prius eſt ut ſciamus:
perq̃difficile tamẽ atq; ĩpendio arduũ uidet̃ multis adeo futuris q tum audere:cõcupiſcere
ob:raſci:tũ ſentire & intelligere peculiares eẽ aiæ affectiones affirmẽt. Ac mihi qdẽ uidet̃ plurimæ aia/
lis ꝑfunctiones aĩs haberi corporibuſq;cõmunes. Aiæ tamẽ ſiqd aliud ĩtelligere propriũ ẽ. Cæterũ ſiue
intelligere imaginari ẽ:ſiue nõ põt ſine imaginatione cõtingere:fieri neqt:ut hoc quoq; officiũ ſine mi/
niſterio & uſu corporis obeat̃:cũ niſi uia ꝓcurationeq; ſenſuũ uiſa & imagines aĩs ĩſculpant̃. Quãobrẽ xiii
ſtatim quæſtio hæc decidi & definiri põt hoc genere. Si qđ eſt aiæ opus:aut affectio ꝓpria:poteſt con/
tingere ut aĩa ſeorſum a corpore ſit:ſed ſi nihil eſt ſoli aiæ ꝓpriũ:ĩmo corpus ad oĩa munia in ſocietatẽ
participatumq; recipit̃. Siue illud hoc eſt qđ oculis cernit̃:quodq; forma iſta:quæ ſub obtutum uenit
& figura monſtrat̃:ſiue interius & latentius aliud:quale cõminiſcebat̃ Plato:nõ põt cõtingere:ut ſeor/
ſum a corpore habeatur obmaneatq;. Alioqn ocioſum aliquid natura creauerit:quod defendi nõ põt.
Eſt.n.compertum hoc nihil in natura torpere nihil feriari:ſua in ſingulis rebus ingenia contineri:offi/
cia quæq; & geſtiones ſuas agnoſcere agitareq;:& quaſi penſa perſoluere. Erit fortaſſe aliquis qui ratio/
nis huius inductionem ceu minus ſanam:aut ſeriam repræhẽdat:ſed qui hoc cauillatur uim argumẽ/
ti nõ peruidet. Calumnia autem talis eſt. Oportebat ĩquit accæpto conſequẽtis oppoſito:ita tollere de/
molirique antecedens:at in noſtra ratione contrarius ordo ſeruatur:nam ſumpta eius quod primum
in connexo erat priuatione:infirmatio poſtremi ſubiungitur. Verum qui tã male animatus eſt:ut hæc
quæ in dialetica:atq; in exercitio argutiarum iactata & prompta omnibus ſunt ignoraſſe Ariſtotelem
putat:is plane ignorantiſſimus uidetur:nam uerbum illud:poſſet contingere:quo Ariſtoteles in ratio
ne ſua utitur:non habet neceſſariam cõnexionem:tunc enim uerum ſit perempto quod ſequitur:in/
terimi quod procedebat:ſed poſſibilem & contingentem tantum:in quo genere obſeruatio in contra/
rium eſt:ut abolitio antecedẽtis:aboleat conſeq̃ns. Ea res hoc exẽplo patuerit. Si nauigauerit Dion põt
contingere ut bene & proſpere nauigauerit:ergo ſi non nauigauerit non poteſt contĩgere ut bene & ꝓ
ſpere nauigaſſe dicatur:non autem ſequitur ergo ſi nõ poteſt cõtingere ut bene & proſpere nauiget:ne
nauigare quoq; ſimpliciter poterit. Idem de eo qui aliquid agat:proficiſcatur:ambulet:currat. Demũ
eadẽ in oĩbus ratio erit:ĩ quibus cõiunctio incidẽs cõtingẽſq; habebit̃ nõ neceſſaria. Eodẽ modo ſi aĩal
erit quod procul eſt & ad nos accedit:poteſt cõtingere ut ſit equus:igitur ſi animal non eſt:neq; equus

utiqꝫ ut sit:pōt cōtingere:nō autē sequit:si nō est equus:neqꝫ igit aial:semp.n.id quod sequit contingē ter:tāq̄ pars antecedentis sit:ꝓpterea ꝙ quādoqꝫ accidit:quādoqꝫ nō accidit. Ita q̄ antecedēs īterimit:to tū interimit:toto aūt sublato sequēs ē pti quoqꝫ abolitionem afferri. Sed & seorsum quoqꝫ ipsum an tecedens litigiosum cōtrouersumqꝫ ē:in quo dicit si quod ē aiæ opus ꝓpriū:pōt cōtigere ut sepet:aiūt id nō esse necessariū:qūo possit accidere ut ꝓpriū opus hēat aia:non sit tamē sepabilis: quēadmodū ne oculus aut manus a corpe separi possunt:etiā si ꝓpriū aliquod opus oculoꝝ:aliquod manuū sit. Porro illa propositio:quæ ꝑ negationē antecedentis elidit & perimit cōsequens:si nihil est aiæ ꝓpriū:separari igit nō pōt:necessaria est nec oblocutorē inuenit. Quippe quoqꝫ præclarū illud & īdubitabile ꝓloquiū profatūqꝫ uendicet:in quo dicit:nihil a natura sine usu aliquo fieri:q̄obrem igit affirmāt aliqui amare odisse irasciqꝫ aiam. Certe quēadmodū dr:q̄ta uis pila planitie puncto tāgi:nō ꝙ planities aut linea pos sit ipsa seorsum cōsistere:sed ꝙ regula:in qua sit illa planities directa:neqꝫ ꝙ pila possit contingi.i.ipsa fi

xiiii gura:sed ꝙ æs:in quo illa sit forma. Nā neqꝫ rectitudo a regula:neqꝫ figura ab ænea pila:neqꝫ tactus pū cti:īmo nullus oīno tactus a corpore:aut a toto abiūcta sunt:ita & aiæ affectiones cōes uident eē cū cor pore:lætari:dolere:timere:audire:amare:odisse:irasci mitescere. Horum nihil potest aia perpeti sine ui opeqꝫ corporis:utpote per qd plerūqꝫ secretæ etiā animi cogitationes:& affectus prodant. Nā & in ru borē effundimur:cū uerecūdia cutē accipit refugit metu sanguis:& pallore frigescimus. Atqꝫ hæc qdē neqꝫ ipsis poetis ignota sunt:ut in illo. Oculis micat acribus ignis. Et ī illo. Palluit & gelidus coit in præ cordia sanguis. Dentibus ora strepunt. Est autem argumēto uel maximo huiusmodi affectiones habe ri aiæ corporiqꝫ cōmunes:ꝙ quomodo causæ alioquin magnæ plerūqꝫ īcidant aialibus & irascendi & metuendi:neqꝫ metu tamē tentant:neqꝫ iracūdia cōmouentur:interim ex diuerso leui sæpe irritamen to grauiter excandescunt:proinde ad iracūdiā proniora sunt in fame aut siti:aut siq̄bus humoribus īfe stentur:qd maxime melancolici substinēt. Hi ualitudinis uitio & naturæ suæ tēperamēto minimis q̄ busqꝫ periculis cōsternant. Ita oīa hæc uident ex uaria corporū mixtione atqꝫ habitudine proficisci: & pro tēperaturæ modo remissius uel ītensius fieri. Neqꝫ uero corpus tāq̄ instrumētū & machinamētū affectionū est:q̄lia sensibiliū uiriū sua sunt organa & internūtia sentiēdi:sed maior quædā affinitas est corpi cū perturbationibus aī:q̄ sensibus cū instrumētis. Hæc si paulo affecta lacessitaqꝫ fuerint: munus sentiendi legittimum abrūpunt & īpediunt. Corporis mala permixtio non īpedit affectiones:sed pro mouet potius atqꝫ exacuit:ut possit intelligi corporis naturam proxime cum affectionibus conuenire.

Animæ definitionem esse cum materia coniungenda:& quid sit definitio physica & dia letica:& quæ scientiæ:quibus modis definiant. CAP. IX.

xv HAec si ita habēt:necesse est in definitionem aiæ adhideri materiam: q̄obrem omnes mate riam affectibus definiendis adiungunt:quemadmodum is qui iram dixit feruorem sangui nis circa cor cā puniendi doloris. Igit ad physicū pertinet de ea aia noscere quæ ad suas affe ctiones actionesqꝫ materiam requirit:q̄q̄ diuersa ratio est:qua finire physicus solet ab ea: q̄ dialeticus. Huic solius formæ negotium ideo iram finit:ut sit doloris ulciscēdi cupiditas. Physicus ma teriam corrogat eoqꝫ tam terminat:ut efferuescētiam sanguinis circa cor dicat. Ratio.n.iracundiæ libi do & studium illud est reponendæ uindictæ. Sed rationem hāc atqꝫ formam:idest desyderium tale in tali materia esse collocatum oportet. Quemadmodum definiturus domum alius forma & ratione cō tētus est. Hoc modo. Domus est custodia & defensio a uētis imbribus caloribus frigore. Alius sola ma teria. Domus est ligna lateres intrita. Erit & cui utrūqꝫ complecti studium sit. Domus est munitio ab iis q̄ de foris ingruant ex tali aut tali materia. De tribus his:quod genus physico conuenit? Vtrum id:ī quo solius formæ fit mentio prætermissa & neglecta materia? an id:in quo solius materiæ admonitio habetur forma superposita? an id potius:in quo iūctim forma & materia declarat. Quor si postremū hoc genus philosopho naturali congruit:cui sectæ reliqua duo uendicari aut tribui debent? Certe de finitio:in qua sola uis formæ affertur:quæ seorsum consistere:confirmationemqꝫ & soliditatem habe re non potest:sola dialeticis asciscitur:unde illa plerūqꝫ futilis inanisqꝫ habetur. Ea uero quæ materiam

xvi tantum & affectiones eius quæ abiungi non possunt sectatur:nullius quidem fuerit nisi eius qui natu ram exploret: quippe qui circa omnia uersetur:quæ materiam & eius opera atque affectiones appel lent:sed cessans & manca nisi formæ meminerit. Ac formam quidem semper in definitione collocare debemus:quæ locum principem teneat:ita tamen ut a materia non recedamus:etiam si forma ratio ne possit abiungi. Et enim formæ naturali materia semper opus ususqꝫ est. At mathematicis lineam di rectam citra materiam definire conceditur:quia res quæ apud illos tractantur a nexibus materiæ libe riora exultioraqꝫ sunt q̄ forma naturalis. Atqꝫ hoc ut distinctius capiatur paulo altius ordo petendus est. Naturalis corporis opera:alia naturalia sunt:alia extrinsecus ueniūt. Naturalia sunt calor:frigus:sic citas:humor:nutritio:auctio:minutio. Extrinsecus ueniunt quæ artificio aliquo comparantur. Artifi cium aliud materiam exornat:aliud defectum & inualentiam corrigit. Materiam exornant excusso res:significi:postremoque sellularii. In ualentiam corrigit medicina:agricultura. Est & genus tertium siue id affectionem uocare:siue accidens malis:quod quāquam non potest a corpore naturali euidēter seiungi:inest tamen in corpore ut naturale non est:quo numero sunt illa rectum:inflexum:triangulū:

xvii concauū:deuexū. Demū in oībus:quæ sibi mathematici contemplantur naturales affectiones a cōspe ctione sua reiiciunt:solas merasque magnitudines:& nuda:atque inania spacia extimant: finiendis his neqꝫ materiam neqꝫ naturalem qualitatem adiungunt. Iterum quoqꝫ alio initio ordiendū ē. Circa for

mam plurimæ habentur ſpeculandi rationes & uiæ. Forma enim aut naturalis eſt: aut mathematica aut artificiaria. Naturalē & phyſici: & dialetici occupant: ſed dialetici materiā negligūt: phyſici ſemp accurāt: cæteras formas artifices & mathematici ſortiunť. Hoꝝ alii ſolitarias & abſolutas cōſiderāt: aliis in materia negotiū eſt. Quāobrē ut illis ſemp ſine materia: ita his nūq̄ ſua cōmentatio eſt. Ille ſummus ſupremuſq̧ omniū artifex uideť: q circa ueras formas: ideſt quæ ab omni nexu & mancipatu materiæ aſſerunť: ſtudiū ſuū exercet. Cū dico ab oī nexu: intelligo eas: quæ tū re: tū cogitatione a materia ſeq̄ſtranť: quales primus ultra mūdanuſq̧ phyloſophus ſpectat. Atq̧ hæc quaſi extrinſecus diſtincta digeſtaq̧ uolumus: utpote quæ nō admodū aliena ab hoc īſtituto ac ꝓpoſito uiderenť. Sed referenda ē unde deerrauit orō. Dicebamus aīæ affectiōes a materia naturali animaliū ſeparatas nō eē: neq̧ ſicut ſupſicies pōt præcidi rōne: ita poſſe irā: timorē: & reliqua: ſed hoꝝ omniū definitiones cōmuniōe corporis: quod ī iis apertiſſime cōmouetur exagitaturq̧ conflari & conſtitui oportere. xviii

De ſententiis ueterum de anima: & de opinione Democriti. CAP. X.

HIs ita prægustatis: deīceps pedē cōferre par eſt: ſed prius eſt ut ſnīas ueteꝝ diſq̄rāus. Et herc*u*les æquū ſit eos ad cōſortiū diſputatiōis huius corrogari: q ī ꝑte hac philoſophiæ: aut aliqd inueniēdo: aut ſcribēdo & cōmētando nos iuuerint: ut & bene ab iis dicta recipianť in ſide: & cōtraria repudienť. Qūo duæ res ſint qbus inaīa ab aīantibus differūt. Altera ꝙ aīalia uidenť ꝑ ſe moueri: nō uidenť inaīa. Altera ꝙ ſentiūt hæc: illa nō ſentiunt. In duo hæc diductio ſectarū facta ueteribus ē: alii de motu: alii de ſenſu finitionē aīæ colligūt. De motu Democritus Anaxagoras: fortaſſe etiā Plato. Ii ꝙ arbitrabanť id ꝙ nō moueť mouere alia nō poſſe: aīam innumero habuerūt earū reꝝ: quæ mouerenť. Vnde illā Democritus ignē & calorē quēdā eē credidit: qūo. n. innumerabiles figuras oriri moueriq̧ diceret: q̄s atomis ſuis referret accæptas: earūq̧ panſpmiā. i. uniuerſitatē ſeminariū: elementūq̧ totius naturæ cōſtitueret. Putauit aīam ex iis quæ rotūdæ orbiculatæq̧ haberenť: conſtare: argumēto: tū ꝙ figura illa maxīe penetrare uideať ī corpora: tū ꝙ ſimul agitať ipſa aut pelliť ſecū alias quoq̧ res ſubīde rapit & cōmouet. Nihil aūt mirum eē: ſi oculi aſpectū eius nō capiunt: q̄uis corpus eē dicať: nā & illa quæ ꝑ aerē uolitāt ramētā ut ipſe appellat & papuli: quorū ingēs uis turmatī feneſtris in ſole adaptis inferta lōgos per totos radios tractu reciprocat: niſi ſudo cœlo & ſolo aſſerto oculis uſurpari nō poſſunt. Quāuiſq̧ aer ſpeciem præbeat inanis cuiuſdā æquoris: ſunt tamē ī eo ſolida corpora: ſed īdiuidua pauxillaq̧ ac minutiſſima: qbus oppleť proinde atomos alias maiores: tardioreſq̧: alias minores celerioreſq̧ eē: ſed cellerrimas & minimas oīum globulētas & ſphericas: q̄rū cōciliatu & concurſu extiterit aīa. Quapp & uitā reſpiratiōe definiri dicebat. Nā quū aer is q nos ambeſt: cōpreſſis corrogatiſq̧ aliis corpuſculis ſpherulas īteriores: quaꝝ agitatu aīal agitať elidat: periculūq̧ ſit: ne deſtitutū eo præſidio alias extīguať: ſuppetiatū accurrūt aliæ atomi: quæ ſe īuices faceſcētiū inſinuēt. Quod qdē per hauſtum & reciprocationem ſpiritus fit. Ita incurſatiōe confluctuatiōe: quæ mutua ſubeūtium & euolantium atomorum: quod ſpirādo reſpirādoq̧ accidit animā adhiberi ne defluat: proindeq̧ eatenus uiuere animalia quoaddum atomos ſphericas accipere poſſint & reddere. xix xx xxi

De opinione quorūdam Pythagoreorum de anima. CAP. XI.

EVere & Pythagorici aliq ait Ariſtoteles: q̄ idē de aīa ſenſerit: quos ego tamē: qui fuerit nōdū cōperi. Ex iis alii corpa īdiuidua: q̄ ī aere mouerenť: alii cām agitatricē illoꝝ eē aīam arbitrati ſunt. Eoq̧ id accidere: ꝙ illa nūq̄ qeſcere q̄lubet ſereno tranqlloq̧ aere uideāť. Sane ii propriū eē aīæ putāt moueř: ꝓſerti q illā deſcripſere ui ſemet agitātē mouētēq̧. Fere. n. diſceſſū ē in id oībus: ut motū eē peculiariſſimū aīæ crederēt: ac cætera qdē moueri ab aīa: ſed aīam a ſe ipā. Eodē mō & Anaxagoras aīam eē fontē & initiū motus ꝓdicat: idē qcūq̧ oīa moueri a mēte ītellectuq̧ autumāt. Nō tamē uideť id Democrito: qppe q īter mētē & aīam nihilītereſſe affirmet: ꝓhīc ſēſus ueri nūtios eē dicebat: & oīa q̄ ſenſibus uiderenť uera eē defendebat: q̄ſi ſenſus & aīus cōfunderenť. Vnde & ſētire & ſape ꝑ eodē habebat magno alioqn teſte Homero nixus: q quodā uerſu de Hectore. Iacet īqt alid ſapiēs: q̄obrē nō ita de ītellectu locutus ē tāq̄ de ui ea q̄ ueritas. i. q rerū cauſæ: atq̧ exitus cognoſcuntur: neq̧ ut ea q̄ a ſenſu ſit diuerſa: ſed idē oīno eē utrāq̧ ui. i. aīum & aīam teſtatus dilucidū ē. Anaxagoras mius id clare īdicat. Plerūq̧ cām boni pulchriq̧ ītellectui tribuit: ceu q cæteris aīæ uiribus dignitate antiſtet & diuinior hēať. Plerūq̧ cōfūdit ut aīam cū aīo cōiūgere uideať. Cū. n. oībus aīalibus magnis paruiſq̧ ꝑfectis & imꝑfectis: intellectū aſciſcat: ſine dubio ſignificat nō diſtare ītellectū a ſenſu. Nā ſenſus ī oībus uiſiť: intellectus nō in oībus. Sed ne in hoīe quoq̧ oī cōparet: ita oēs phī: q animātia ex eo ſpectabant quot ipſa ſe mouerent: conuenire id in animam potiori modo & meliore nota dixerunt. xxii xxiii xxiiii

De opinione Empedoclis & opre. Thimæi ſiue Platonis in Thimæo. CAP. XII.

AT qui ex eo aīalia cognoſcūt & ſentiūt de finitionē aīæ afferūt. Hi animā ex ꝓncipiis & elemētis reꝝ cōſtitutā intelligūt: adeo quot cuiq̧ initia uidebanť ex totidē cōſtare animā probabāt. Quot ſi qs unū dixiſſet: ex uno filo animā exiſtere: fatebať ita contingere: ut anima q̄ ex principiis eſſet cōpoſita: tū ipſa principia: tū ea q̄ de principiis naſcerenť: poſſit cognoſcere. Nā Empedocles q quattuor naturis cōſtare uult oīa: qbus concordiam & diſcordiam initia capitalia præficit: ex totidem conflari animam ſenſumq̧ teſtatur hoc carmine. xxv

Terra pars terras: pars undea conſpicit undas:
Aethera dium æther: uis ignea percipit ignes:
Pax pacem monſtrat: litem lis aſpera ſentit.

xxvi Statuit autẽ ex oĩbus iis aĩam cõfici:quia putabat alias naturas sentiri & apprehẽdi nõ posse: nisi p hãc similitudinẽ:quæ cum rebus eẽt aĩæ insita. Atq3 hoc illi cũ cæteris erat cõmune:fere.n.cõsensus ueterũ est:similibus cognosci similia. Eadẽ cã motus ẽ opinari Timæus:aĩam ex elemẽtis cõponi:quorũ alteꝝ indiuiduum:im materiale:incorporeũ haberet:alterũ diuiduũ:& quod ad naturã corporũ pertineret:idest natura:quæ inseparabilis corpoꝝ cõmunis| eẽt. Ex iis mediam existere aĩam duaꝝ naturarũ per mixtione coalitã:ac indiuiduã quidẽ & ĩmaterialem naturã fortasse mentẽ putabat. Diuiduũ uero & mediũ qd ĩtelligat extimemus. Qualitates sanæ priæ:humor & siccitas:cæteræq3 iis coniuges:circa corpora quidẽ diuiduæ non uident:sed circa materiã. Sed & potẽtia naturalis diuidua est & quidem circa corpora:hæc.n.materia utitur nõ informi nudaq3 penitus:sed elemẽtis & corpore. Nam & cogit & diffundit:proindeq3 circa hæc potest diuidua & sectilis uideri. Idem de parte sensuali:& de ea quæ ad libidinem & irascentiã pertinet. Dicat illas circa corpora diuiduas haberi:quom in corporibus & circa corpora uersari cõtineriq3 uideant. Atq3 hoc tã in illis ueꝝ sit:quæ irrationales oĩno brutæq3 sunt: q̃ in iis quæ rationi parent atq3 cõsentiũt. Quáobrẽ si oẽs circa corpora diuisiles esse necesse est:relinquit nullã aliã uim nisi rationalẽ mediã ab illo censeri:qa inter ĩdiuiduã naturã.i.quæ careat ptibus:& huic cõtrariam ambigat:atq3 ab duabus his facultatibus cõdita & tẽperata dicat. Plane cõditã esse aĩam ĩ ꝓprie dicit. Nõ.n.ita põt cõstituta intelligi:ut corruptis atq3 ĩ unũ confusis naturis duabus: species ab his tertia dissultarit:qđq3 fieri ĩ cæteris mixtionibus cernit:coalitu discrepãtiũ reꝝ:q sine illorũ ĩteritu non põt accidere:ingeniũ aĩæ prouenerit. Sed cũ aĩam dicit ex duplici natura cõstare:id ita accipiendum est: ut rationabilis animæ natura minoris esse q̃ ĩtellectus:& pluris q̃ irrõnabiles potentiæ iudicet:cũ utroq3 tamen cognationem quãdã habere:qualem fere mixta & cõcreta:cum iis ex quibus formãtur. Quapp duabus illam opibus ad res noscendas & compræhẽdẽdasq3 uti eiusdẽ & diuersi:quotiẽs genera & generũ formas colligimus:idẽ & similia quærimus:quotiens uero differentias persequimur diuersitatẽ ĩcidimus:atq3 has uires potẽtiasq3 ab elementis illis accipit:quibus cõstat. Potẽtiam eiusdẽ ab ĩdiuiduo & incorporeo initio. Potentiã diuersitatis a diuidua & corporali natura. Ita Timæus animã ex elementis confectã uult:nõ tamẽ oẽs ut dixi:sed rationalem:qualem & mũdi aĩam existimare quis posset. Nã potentias patibiles inustas intestasq3 post a secũdanis dicit:q ab eo mortaliũ animaliũ opifices & creatores uocant. Vt igit Timæus animã ex elementis effecerit:quo similibus similia cognosceret: satis arbitror demonstratum. Idem probat in iis quæ de philosophia disseruit:idest cũ animal inqt principio ex idea unius:& prima lõgitudine:latitudine:altitudine constitit. Alia quoq3 ad idẽ exẽpli. Cum.n.incorpoream naturã a q̃titate continua remotissimã putarent:utpote quæ nullam mollẽ aut diffusionẽ haberet:sed sub discretã cõmode posse cadere uiderẽt:numerũ illi & multitudinem asciscebãt: non oẽm: sed quã ueræ & simplices unitates attolerẽt. Dixi ueras unitates ac simplices:quia numerus:qui ad incorporea pertinet:non constat ex iis unitatibus:quæ corporali naturæ mortalique tribuuntur. Nullum.n.corpus perfecte unũ est:qa distrahi põt subĩde in plura:imo infinite secari:q̃obrẽ numerũ illum tãq̃ ex speciebus & formis collectũ formalem seu specificum appellabant. Contraq3 eius generis numeros ut rerum formas & species prædicabant. Atq3 huic sententiæ uersus ille de proxio cõgruit. Quæq3 suos retinẽt numeros:numero omnia constant. Elementa igitur mundi intelligibilis:quem per se animal uocant prima & summa ex specificis numeris prodidere:ideas unius:ideam primi binarii: ideam

xxvii primi ternarii:ideã primi quaternarii. Quomodo enim necesse eẽt ut in mundo intelligibilia ideæ: & principia mundi sensilis spectarent:sensilis autem mundus ex longitudine:latitudine:profunditate:cõstaret:ideam lõgitudinis primum binarium statuerunt:quia unius ad unum directio.i.a pũcto ad pũctum extractio. Longitudo est longitudinis & latitudinis iunctim ideam primum ternionem: quia planarum prima trianguli figura est:mox longitudinis latitudinis simul ideam primum quaternarium:quia prima solidarum est Pyramis conusq3. Atq3 oĩa hæc Xenocrates:in iis quæ de natura cõmẽtatus est explicat. Indidem siquem ista delectant:hauriat licebit. Illud igitur per se animal hoc est intelligibilem mundum ex primis iis principiis conciliatum & conditum arbitrãtur. Particularia uero ex iis:quæ hoc ordine sequuntur subcedũtq3:quemadmodum.n.ĩter se compantur sensibilia:eadẽ quoq3 collatione sibi respondent ideæ sensilia. Est & aliud genus quo illi hoc de anima solent exponere. Quomodo enim pluribus utatur potestatibus anima ad capiendas cognitiões rerum:ĩtellectu:scientia:sensu:opinione. Intellectum ab unius idea præberi ministrariq3 affirmabant. Scientiam a prima dualitate: quia scientia ad unum ab uno procederet:hoc est a sumptiõibus ad complexionẽ cõclusionemq3. Opinionẽ a prima trinitate:qui numerus ad planã figurã referebat. Nam opinionis est ex propositionibus utrũq3 uerum falsum cõcludere. Sẽsum a primo quaternario ortum habere:a quo pria idea solidi corporis emanabat:circa qđ sensus nostri uersant. Ac reꝝ quidem oĩum initia forma & species & specificus numerus credebatur. Ipsius uero numeri elementũ & seges tum unitas:tũ dualitas indefinita erat: quam unitati iuxtim subdebant:unde infinita uis & prouentus numerorum exiret. Nam ex eo φ uere unum sit:& quod solitarium habeatur nihil constitui:aut deriuari potest:ita creandis generandisq3 numeris necesse erat corrogare naturam alteram:& unitati coniungere:quam ut dixi ĩterminatam & indefinitam dualitatẽ appellãt. Dualitatem iccirco quia iã & diuisilis & multitudinis opifex uideat. Indefinitã ꝓpterea φ ꝓprio fine extremoq3 careat. Sit.n.unitas:q̃ finẽ suũ oĩbus spẽbus ideisq3 præbeat. Dualitate.n.unitas cõtinenter adiecta numeros specificos q̃lubet multiplicari contigit. Porro dualitas hæc imaginẽ refert materiæ:quæ subditur obsterniturq3 corporibus. Vnitas adeo similitudinem for-

mæ materialis p̄stat. Quapp ſi aīa ex eiſdē pricipiis cōdit̄: ex qbus numerus ſpecificus cōficit̄: nō mixtione aut cōfuſione duaꝝ naturaꝝ ut dixi: ſed qa collinitiū utriuſq; ordinis teneat: tum indiuidui incorporeiq;: unde & pēdet & regit̄: tū diuidui & corporalis cui præeſt & impat: ſi inq̄ ex eiſdē initiis cōcreta anima ē: ex qbus numerus ſpecificus cōponit̄: ratio ē ut illa rerū oīum capeſcere noticiā poſſit. Hoc modo apud Platonem Timæus & adeo ipſe Plato ex ſimilitudine & affinitate pricipium probat: īgenium animæ ad rerū cōpræhenſionem & ſcientiam idoneam pollenſq; eſſe.

De opinionibus multorum: qui de anima male ſenſerunt. CAP. XIII. xxviii

FVere ex poſterioribus: q duas illas rōnes complexi cognitionem & motū definitionem animæ de utroq; cōſarciūt: quēadmodū q numerū ipſum ſe agitātē mouētēq; aīam deſcripſit. Is ex eo ꝙ numeꝝ appellabat ītelligi uolebat cognoſcēdi uim: quæ haberet̄ ī aīa: ex eo uero ꝙ ipſum ſe mouētē dicebat: facultatē eius mouēdi & agitādi mōſtrabat. Porro oēs q ꝓpriū aīæ cōſtituūt cognoſcere & cōtēplari: qa id nō putāt aliter poſſe cōtingere: niſi ex initiis reꝝ cōſtet: prout qſq; diuerſa de initiis ſentiūt: ita īter ſe de aīa diſcrepāt. De initiis āt euariaſſe ſnīas ueteꝝ cōſtat: non modo uti de natura & q̄litate eoꝝ: ſed ēt de numero maxīe diſſiderēt: q̄q̄ ī utroq; alii plus: alii mīus diſcordāt. Ii q corporea pricipia poſuerūt lōgiſſime diſparant̄ ab iis q īcorporea. Propiores ſunt iis: q pmiſcēt. i. partim qbus corporea: partim īcorporea uiderent̄. In numero quoq; amplíſſime diſtāt: q unum pricipiū afferunt: & ii q īfinita. Partius ab utriſq; diſiūgit̄: q plura uno cōſtituit. Atq; ita cōſequēter quātū & q̄le diſcrimē īter illos de primordiis habet̄: tātū & tale de aīa opinionū diuortiū ē. Sane hoc de illorū ſnīa ſequit̄: q cognitionē reꝝ ad aīam ptinere tāq̄ ꝓpriū eius munus & pēſum exiſtimant: qppe q nō uiderēt id quēadmodū tuerent̄: niſi illā ex pricipiis cōſtitutā & cōflatā dicerēt. Verūtamē & illi: qui mouēdi uim ceu inditā: atq; īgenitā aīæ ſuſpicati ſunt: nō ſine rōne uident̄ naturā aīæ de principiis exploraſſe. Quid. n. aut munitius: aut uero ſimilius eſt: q̄ cām uehemētiſſime agitātē mouētēq; cætera in numerū aliquē pricipioꝝ redigere. Quāobrē nōnullis aīa ignis uidet̄: tū qa ignis gracilēto & tenuiſſimo corpore ſit: unde ſe quodāmodo īcorporeū aſſerat: tū qa & mouet ſe: & cæteris motū præſtat: quibus approximat. Democritus aūt utrūq; moueri elegātius & lautius exprimit: nā mouere ignē cætera præ ſui exiguitate & partiū probat: moueri beneficio figuræ efficacis & ꝓcliuis ī motū. Quorū utrūq; globoſas illas & rotūdas atomos cōſecutas uolebat: ex quaꝝ turba & cōcurſione fortuita nō ſolū aīam: ſed ignē quoq; format & efficit. Anaxagoras uero: quēadmodū retro mox diximus: nihil cōſtanter decernit: idē aīam putet eſſe cū aīo atq; mente: an diuerſum nā modo cōfundit: mō mentem principē facit: eiuſq; ui & rōne omniū rerū deſcriptionē & modū deſignari & cōfici prædicat: ꝓindeq; & ſimplicē eē & abſolutā ab oī mixtura. Homiomeriā uero. i. oīum mēbrorū ſimilitudinē ut rebus materiam ſubiici: quā mēs digereret: & ī qua tāq̄ operaret̄. Sed & duo hæc motū & cognitionē neceſſario tribuebat aīo. Motū his uerbis. Quom ſimul inqt oīa maſſali cōgeſtu coiſſent: īcidens mēs ſecernere & diſponere occœpit. Cognitionē inibi ſane hoc inqt. i. cognoſcere maxime debitum animo eſt.

De opinione Thaletis Alcmeonis & aliorum. CAP. XIIII. xxxii

VIdet̄ & Thales Mileſius mouēdi uim aīæ accōmodatā putaſſe: argumēto ꝙ herculeū lapidē. i. magnetē aīatam rē dicebat: qa ferrū trahere & cogere uideret̄. Idē Anaximeni & Diogeni uiſū: demū oībus q aīam aereā & flabilē credūt. Vtrūq;. n. defēdūt hoc ſcito: nā ꝙ moueat exilitatē tenuitatēq; partiū cāæ faciūt: ꝙ moueat̄: id eē īgeniū aeris cōtendunt. Heraclitus quoq; id qđ rebus pricipiū dedit: aīæ tribuit: qppe quā calorē eſſe ſpirabilē diceret: halatus. n. uaporq; is unde oīa cōfici putabat: nihil aliud eē q̄ ignis poterat: ignē porro & minimo minus īcorporeū: & ſemp fluidū uideri. In motu aūt eē oīa ut pleriq; alii Heraclitus uolebat. Huic ſnīæ aderat Alcmæon Crotoniata: qui cognomento Phyſicus dicebat̄. Aīam inqt ille īmortalē eſſe oportet: rōne ea qa ſemp agitet̄: eoq; ſimillima rebus īmortalibus uideat̄. Moueri. n. & reliq̄ īmortalia īceſſabili agitatu: ſolē: lunā: errones: uniuerſum cœlū. Iā grauius illa: atq; īportuna opinio ē: quæ ad autorē Hipponē refert̄: aīam exiſtimari aquā. Is eo īdicio motus ē ꝙ rerū oīum genitale ſemē humidū haberet̄. Importuna & illa Critiæ: q ſanguinē eſſe aīam dicebat: ꝓpterea ꝙ ſenſum: cuius uim ꝓpriā eē aīæ iudicabat: procuratiōe & merito ſanguinis aīalibus accidere arbitrabat̄: qdo ptes quæ eēnt exāgues: ut oſſa: ut ungues: ut dētes: ſenſu quoq; uacuæ haberēt̄. Quāq̄ huic dicto uidēt̄ nerui r̄ſiſtere: q tāetſi carēt: ſanguīe: nihilominus tamen cām ſentiēdi p̄cipuā obtinēt. Ac cætera qdē elemēta ſuos aſſertores & haurarios habuerūt. Sola terra ſectorē nō īuēit. Terrā nēo ſeorſū ul̄ noīauit: niſi qs dixit aīam ex oībꝫ elemētis cōſtar̄: aut oīa elemētā eē:

Epylogus generis: ꝙ omnes uno ex tribus animam definierunt: aut motu: aut cognitiōe: aut tenuitate: ideſt incorporeo. CAP. XV.

EX hac igit̄ ꝑcenſione recitatiōeq; liquet duas res ꝓpoſitas ueteribus fuiſſe: ī q̄s definitionē aīæ referrēt cognitionē & motū. Sed & tertiū opinor uel īgratis incurrunt & cōprobant: ut incorporeā & ſubtiliſſimā eſſe aīam putent: ita tribus momētis naturā notionēq; aīæ cōplectuntur: motu cognitione: incorporeo. Nā qui tenuiſſimis eſſe: atq; adeo fugientibus aciem ptibus animā uolunt: eoq; agitabilē atq; pmobilē uidere uident̄: tāq̄ ī ſomnio aīam eē īcorporeā oportere. Illud iam notiſſimū: animā ab oībus in p̄ncipia relatā fuiſſe. Ab iis qa cognoſceret: ab illis uero qa mouere omnia agitareq; uideretur. Idq; ut dixi propter ſimilitudinem illam & cognatiōem accidere. Quāquam Anaxagoras: ſed ſolus cognationem & affinitatem hanc ſuſtulit. Is enim tametſi omnia cognoſci ab anima concederet: quia tamen ſincerum illum & mixtionis expartem putabat: nullam ei

xxix xxx xxxi xxxiii xxxiiii

cum rebus quas cognoſceret ſimilitudinem relinquebat:quẽadmodum aũt ĩtelligere poſſet res:qbus cũ nullã collationẽ hr̃et:neq; ulla pte ſcriptorũ ſuoꝶ expreſſit:neq; cõiecturã:aut indiciũ ullũ reliqt:id unde ſcrutari liceret hoc:excæpto uno:cæteri ĩ id populariter cõfluunt:ut ex iis facultatibus q̃s cognoſcũt conditã aĩam uelint.Iã ii qui cõtraria ĩter ſe prĩcipia faciebant:aĩam quoq; ex cõtrariis cõpoſitã rebant:nam Empedocles cũ quattuor naturas ex quibus cõſtare oĩa uult:ſiccitatẽ:frigiditatẽ: caliditatẽ: humorẽ initia poſſuiſſet:ſine dubio uoluit eaſdẽ cõtrarietates in anima contineri cũ dixit.

Terrea uis terras:uis humida percipit undas.
Aether ab ætherea ſentitur:ab ignibus ignis.

Sed & ii qui ex uno dũtaxat elemento aĩam fabricant:eius quoq; qualitatẽ ſolã tribuũt aĩæ. Heraclitus caliditatẽ quæ igni conueniat.Hippon humiditatẽ:quæ aquæ ſit ꝓpria:ideoq; & denotatiõe & ueriloquio noĩs altercant:explicationẽq; uerborũ ad ſuã quiq; ſniam cõferunt. Alii Zeon.i.uitã appellatã dicunt:quod nomẽ id bullitionem ſignificaret:ceu feruor eẽt atq; ignis anima:qua uiuiſceremus. Alii animam phyſen uocatã affirmãt:quo frigus notat:quia ad uitam aĩalium tuendam euentatione & refrigeratione ſit opus:idq; cõmodi per ſe reſpirationem accidere.

Generaliter contra oẽs:qui putant aĩam eſſe corpus mouens & motum. CAP. XVI.

HActenus ſola decurſa nobis hiſtoria eſt:quæ a maioribus de aĩæ natura lr̃is tradita & monumẽtis habet:ex iis aliqua exp̃ſſim ab iis dicunt:aliqua nos ab iis ĩtellecta ſcrutinio coniectamur.Primũ uero eoꝶ ſniam extimemus:q motũ aĩæ ueluti rẽ illi maxĩe ꝓpriã gẽuinãq; aſcripſerũt : quique ꝙ credebãt moueri illã quia moueret:talẽ definitionẽ eius ꝓpoſuerunt Aĩa eſt ſui met mouẽs:aut potens ipſam ſe mouere.Hoc modo Plato in libro de legibus decimo finit. Cæterũ fortaſſe nõ illud modo falſum ẽ:aĩam moueri:qa moueat cætera:ſed ẽt ſeorſum id defendi nõ põt aĩam a ſe aut ab alio moueri.Quãq̃ uero plurimas ratiões cõmentatio noſtra de naturali auſcultatione cõtineat:quibus oſtẽdit neceſſariũ nõ eẽ moueri oẽ quod mouet.Nũc tamẽ uel gratia claritatis: uel ꝙ ĩ loco id cadit nõnullas illarũ:hac quoq; pte repetiſſe cõueniet.Aĩs oẽ qđ mouet moueri oportere:ergo aut a ſe dices aut ab alio moueri qđ mouet.Profecto ab alio nõ ẽ neceſſe:alioquin inqſitio ĩ ĩfinitum caſura ſit.Sed ne a ſe ipſo quoq; pp eas ruinas ĩ quas ĩcidere dicẽtes id oporteret:quaſq; q̃mox demõſtrabimus:ſed ipſum ſe aliqd mouet.i.ſi ſui met mouẽs eſt:aut pte alia mouet alia mouet:aut eadẽ mouet & mouet.Si alia mouet:alia mouet:dubitatio nulla ẽ qn cõcedere oporteat:aliqd eẽ qđ moueat nec moueat:qđ illi pro ĩpoſſibili deteſtant:qa idẽ deſereret a ſe: nec ſuimet mouens amplius ꝓprie diceret:ſed ps illius altera motũ afferret:altera motũ acciperet. Atq; hoc genere nullũ incõmodũ ſuſcipit:ſi aĩalia & frutices ipſa ſe mouere dicant:nã ſtirpes & frutices ab aĩa uegetali:cuius ui alunt auctanturq;:ẽt moueri atq; agitari uident.Quot ſi totũ toto ſe mouere & moueri defenderis:primũ illud ulcus eſt:ꝙ rẽ indictã & ĩcogitabilẽ cõprobas:eiuſdẽ rei aliqd ſibi cãm eſſe:cuius ẽ alii fieri poſſe:ut ſimul deferat & deferat:alteret & alteret:adeoq; ſimul & doceat & doceat:idẽ ſpeculamẽ curet & curet:eandẽ inualentiã quo nihil dici poteſt obtuſius:illud huic nõ ſuppar:quod inducemus hoc mõ.Omne qđ mouet:qua mouet potẽtia ẽ.Omne qđ mouet:qua mouet actu ẽ: ſi ergo ſuimet mouẽs a toto ſe mouetur:erit ſimul a toto:hoc reſpectu:tũ actu tũ potẽtia:ſimul pfectũ impfectũq;:ſimul calidũ nec dũ calidũ:ſimul ſciẽs & ĩſciens.Hæc quæ nũc libamus in libris:quos dixi naturalibus fuſius explicata: exornataq; uberius ſunt:ĩde reliqua petat licebit:ſi cui hæc p̃ciſius poſita uidebunt.Nos uero q̃ nr̃a ĩtentio eſt pegemus oſtẽdere aĩam moueri non poſſe: quom oẽ qđ mouet:duoꝶ generũ altero moueat:aut per ſe:aut p aliud.Per aliud mouent:quæ cũ ipſa nõ moueant:in eo tamẽ ſunt qđ mouet:ut ĩ naui uector & ſarcina.Nauis p ſe:uector & ſarcina per aliud moueri dicunt motu nauis.Dixi motu nauis : qa alio motu moueri p ſe poſſent:poſſent nutriri:augeri:alterari.& locali etiam aliquo motu moueri præter motũ nauis.Sed ponimus uectores ſedere & qeſcere:tunc nauis (ut dixi) per ſe:uectores p aliud mouebunt:eodẽ mõ de accidẽtibus corporis ſentiẽdũ ẽ:albedine:nigredine:pede:bipede:tripede:quæ per aliud ideo mouent:qa cõtinent ĩ rebus:quæ p ſe moueant.Ea igit quæ hac forma.i.p aliud mouent: poſſunt eẽ neccorpora:nec egẽtia loci p ſe.Quom igit bifariã res moueri dicant aut p ſe:aut per aliud: Videamus nũc utrũ aĩa p ſe moueri poſſit.i.motũ p ſe accipe:nã aut ex accidenti:aut p aliud poſſe aĩam moueri:neq; ipſi diffitemur:quom illa ĩ corpore habeat:qđ p ſe mouet.Igit de q̃ttuor motibus:delatione:alteratiõe:auctiõe:minutiõe:ſciſcitor.Vno ſe aĩa:an pluribus generibus moueat:itẽ an omnibus. Sed demonſtratum eſt qcqd aliquo ex quattuor illis motu nõ per accidens moueretur:prorſus in loco eſſe & cingi corpore oportere.Nec.n.credendũ ẽ ueteres illos:q ſubſtantiã aĩæ de motu finiũt:exiſtimaſſe aĩam per accidẽs moueri : ꝙ ſi corpus ẽ aĩa profecto propriũ etiã locũ ſibi deſiderat.At qualis nã hiccine dabitur:certe q̃docũq; attuleris:illuc ſe aĩa per naturã cõferret:quomõ applicita appulſaq;:eodẽ quoq; loco p naturã qeſceret.Quod q cõceſſerit:fateat neceſſe ẽ poſſe uiolẽtos quoſdã motus & qetes haberi:qbus aĩa ui moueat & ſtet:nã ſi aliquo naturaliter pergit:inde auulſa pturbataq; mouebitur ui & contra naturã.Sed q̃leſnã obſecro uiolentos aĩæ motus:aut qetes fingas:haud facile cõminiſci ẽ:etiã demẽtiri uolentibus.Animatum corpus ſæpe ui & contra naturã moueri cernimus:quando alieno impulſu aut collidit:aut iacit.Animæ huiuſmodi aliquos motus:aut qetes nullo unq̃ tempore uidimus: alioquin p naturã cõtrarii & aduerſantes motus ad aĩam pertinerent.Dicat aliqs aĩam cõtra naturã nõ moueri:ſed motibus oĩbus q̃q̃ aduerſis & cõtrariis tamẽ naturalibus moueri.At nullũ elementũ contrarios motus agere naturaliter uidemus:ex elementis porro animã conſtitutam eſſe uolunt : alii uno

alii pluribus:ignis suopte nutu semp in cœlū uiā molit̄:terra semp in mediū mundi grauitate sua fert̄ & pōdere:elemēta reliqua suas inter hæc regiones ꝑmunt.Iā si necessariū putāt moueri aīam:quia moueat ipsa corpus:quasi reciprocet ratio:nec fieri possit ut aliquid moueat ipsum:nisi prius moueat̄: sequēs est & ꝓbabile eodē motu moueri corpus ab aīa:quo ipsa mouet.Quod si hoc sequit̄ cōtra quoq₃ cōmeat:uerūq₃ est motu quo mouet̄ corpus eodē mouere se aīam.At corpus locali mouet̄ motu: q̄re etiam aīa seu tota:seu pars eius motu locali mouebit̄.Quod si est:modo corpus īgredit̄: modo rursus egredit̄:qua cōmigratione & mortua quoq₃ animalia reuiuiscere & exuscitari contingit.

Contra Theophrastum:qui rationes Aristotelis repræhenderat. CAP. XVII.

SEd resistit huic loco Theophrastus ī iis libris:ī quibus tractat locos ab Aristotele ante tractatos.Nō eodē inq̄t mouet̄ aīa motu:quo mouet ipsa corpus.Iudicia:cōprehensiōes:assensiones sunt aīæ motus:locales uero sunt corporis.Præterea neq₃ retortionē illā uideri seriā necessariāq₃:ut.s.eo motu:quo corpus mouet̄:eodem moueri animā sit necesse:nam trahit̄ lignum ab hoīe:nō tamē contra hō uidet̄ trahi ligno.Itē uapores ui solis in sublime rapti rectis angulis subuolant:sol ipse uersa uice nō rapit̄ nec in lineā mouet̄:sed ī orbē & circulum.Solutio ē.Primum demōstret ille iudicia & assensiones eē motus.Hoc nūq̄ præstabit utiq₃:si definitionē motus recipit: quā supra nos attulimus.Motū eē cōtinuum & attēdi cū tēpore:ex indiuiduis motionibus nō componi:de potentia ad actū conferri:& dū confert̄ obiter retineri potētiam.Quoq₃ ille oīum tāq̄ uidetur oblitus: qđ eo magis mirari subit:ꝙ ille ædito cōmentario amplexus est oīa quæ de motu ab Aristotele inuenta ostēsaq₃ sunt.Cæterū hoīes qui lignū trahunt:& sol qui ī girū torquet̄:quo motu mouent : eodē ēt motu mouent̄.Mouēt adeo & mouent̄ motu locali.Quot si alio motu numero aut spē mouē t̄:nihil ad rē:nec.n.tenere aliud Aristoteles uoluit:q̄ ut id qđ locali motu mouet:si propterea ꝙ mouet ēt mouet̄:necesse sit etiā ipsum quoq₃ motu locali moueri:sed neq₃ hoc necessarium Theophrastus putabat si motu locali aīa moueret̄ cōmigrare illam posse & mox remigrare ī corpus unde semel exisset:nam ii qui animā spiritū eē & aurā quandā rebant̄:ut motū inq̄t loci cōcederēt aīæ:tamē opinor id negassent remeare:aut regredi posse:quæ semel eēt egressa . Sed optime uir pace dixerim tua:neq₃ hoc recte:neq₃ iis cōsentanee:quæ illi met opinant̄:nā si pōt exire corpus e corpore:cur non & denuo poterit ingredi. Quom hoc in cæteris oībus locis:uasisq₃ fieri uisitet̄.Sed adhuc Zenoni relicta ē ansa dicturo ꝓpterea ingredi aīam nō posse rursum in corpus:qa tota eēt toto corpori innexa permixtaq₃:eo confieri:ut sine dissolutione mixtionis eius:cuius uīculis cōtinet̄ exire nō queat :dissoluta mixtione intrare non possit. Verū eos qui aīam in corpore tāq̄ in uase quodā & loco cōstituunt:nullū ꝑfugiū subleuat quin cogant̄ fateri:animalia semel obita extinctaq₃ animari denuo posse & ad uitam redire:quod genus maxīe periclitantur Democritici & omnes qui aquam aut ignem animam effecere.

Sentire & intelligere nec motus esse:nec animæ motus. CAP. XVIII.

ITaq₃ illi tot & tātis rationibus reuicti tandē cōcedant nullo motu corporali animam moueri nisi ex accidenti:hoc ē:qa id in quo ē moueat̄:atq₃ hos motus nihil uetare quin aliūde afferri ministrariq₃ uideant̄.Quomō.n.aīal ui aliqua agit̄ necesse est aīam quoq₃ īpulsus illius ꝑticipem fieri cōcedant.Hoc inq̄ oportet inuitiq₃ cōprobent.Illud si uolunt tātisperdum uiderimus tueant̄:motibus aīæ:qua aīa est:ipsam a se moueri:eosq₃ motus insitos esse aīæ per naturā: cieriq₃ ab ea tāq̄ interiores ac suos:ita fieri ut hoc genus motus aīæ ab alio præstari non possint extra:q̄ sibi a se.Sed amabo doceāt qui nā isti motus sint sui peculiaresq₃ aīæ:num sensus ? at sēsus sine iis quæ habent̄ extra:qa tāq̄ fores & fenestræ sunt aī:uim suā exercere nō possunt:nū appetitus ? at hic rapitur trahiturq₃ ab iis rebus:quæ appetunt̄:num ītellectio? at intellectio pendet tota ex sensibus qa sine uisis imaginibusq₃ nō perficit̄:sed cōcesso qđ uolunt hæc ab aīa ꝑficisci sola:cōsequēs iccirco nō dāt.Quæro enī de illis cōtinuos eē eos:& an exerceri defendāt ī tempore. Et hercules nō possunt:nec ergo sunt motus:q̄obrē si isti neq₃ motus sunt:neq₃ ab aīa sola ꝓueniūt:cōminisci aliud genus oportet:q̄bus aīa moueri:& qui prodire de ea & peculiares eius eē dicant̄.Plane iisdē motibus ipsa a se & ab alio moueri nō pōt:nihil.n.est qđ per se & extrīsecus simul haberi possit:aut ꝙ simul & per se & ꝑ accidens alicui cōpetat:nā neq₃ fluuiis sui motus:neq₃ flāmis sui utroq₃ respectu simul conueniūt:quæ.n.per se insunt ī aliquo separari nō possunt:nec cām extrinsecus accidētē requirunt.Sed occurrit̄ nō uideri sensum a sensilibus moueri:sed sensilia id agere & habere rationem talem ut sine iis sentiri non possit.Sensum araneis esse persimilem:quæ muscas culices & asilos in pedicas telarum incidentes irretitasq₃ aggrediantur.Id non bestiolarum facit infelix accessus:q̄q̄ sine accessu illo non crassantur aranei:sed uis eius generis insita & cibi cupedia.Eodem modo sensilia quomodo in machinamenta sentiēdi.i.sensorias partes incurrerint:ad compræhensionem sui prouocare admonereq₃ animum.Sed siquem ista exemplorum subornatio mouet a me illud stat:ꝙ quēadmodum culex phalangium excitat & uenatorē captura:postremo omne cōcupiscendum id a quo concupiscit̄:ita & animam moueri ab illis dicēdum: quæ extrinsecus accidūt sensibus.Cæterum ille ipse qui sibi hoc exemplo tā placet cōfestim labat:ceu pœnitēdum quid dixerit & ab araneis pauimēto apploditur:eādem inquit rationē habet res uisilis ad aspectū quam pauimētum & solum ad inambulantes.Quod q̄ridiculum sit statim agnoscitur:qui.n.fieri potest ut sensilia sint loci:aut cōcæptacula functionū sensus:nōne irritamēta potius īcitamētaq₃ sensuū uident̄? qđ qdē latius patet in cōcupitis appetitisq₃.Oē.n.appetibile ꝓpe est ut appetētē uim ducat & trahat:nō ut fundus sit & capacitas aliqua:ī q̄ ꝑnecesse sit desideria & appetitiōes aīæ cōtineri.

xlii

xliii

Si motus sit essentia animæ:futurum ut anima mouendo se pereat. CAP. XIX.

PRæterea quæro motibus istis moueri animã tãq̃ aĩam:an tãq̃ aliud putẽt. Si tãq̃ animã:qđ
iam & fatenť:quẽadmodũ id quod a calore mutať recedit a calore:& id qđ per locum mo/
ueť recedit a loco:ita & aĩam quæ moueť ĩ eo ꝙ aĩa:contigat ab essentia sua recedere:nã nos
qui aĩam moueri ex accidẽti uolumus:siue is motus ĩ loco:siue in qualitate:siue ĩ magnitu/
dine habeat:illas angustias nõ subimus:nec cõcedere cogimur motũ aĩæ exitũ & recessum esse ab eius
essentia:sed ab uno accidẽte:ꝑ qđ mutať. At ii qui moueri aĩam tanq̃ aĩam putãt:quom motũ animæ
quasi substãtiã eius eẽ definiant:necesse est plagã illã accipiãt:quã nos alioqn facile repellimus. Si.n.mo
ueť tãq̃ aĩa:& in eo ꝙ aĩa : atq; hic motus substãtia eius concediť:quo moueť in eo ꝙ aĩa:nullũ effugiũ
est:quin aĩa dũ moueť suam substantiã deserat. Vt.n.flãmæ flabra flumina:quoꝝ in eẽntia motus est:
neq; puncto quidẽ tpis:in eadem soliditate cõfirmationeq; permanẽt. Flumen nisi fluat nõ erit ampli/
us flumen:sed aqua aut colluuies:flabra nisi flenť non erunt flabra:sed aer aut uapor. Nihil.n.aliud uẽ
tus est q̃ fluctus aeris:ita necesse est ut aĩæ motus qui essentia eius est:ĩ continuo lapsu fluoreq; habeať:
unde igiť plurimaꝝ rerum illa memoria? unde cõstantia:ac tenacitas disciplinæ? Hoc cõcedit ille qdẽ
& fateť motum esse ingeniũ & essentiã animæ:sed q̃to ĩquit illa plus moueť & agitať:tanto id largius
efficit:ne deserať a se:neue a natura sua & substantia cõcidat. Vita.n.ait ille motus est:& uiuere idẽ in aĩa
est qđ moueri:sed qui hæc dicit:discrimen:qđ ĩter motũ & actionẽ habeť:ignorat. Sed ne illud quoq;
intelligere uideť agere & gerere id:cuiq; qđ datũ & iunctũ natura est conseruare naturã agẽtis:& actio/
nem illã perseuerantiã esse eius a quo prodeat:ad quẽ modũ uisio ad uisum:auditio ad auditũ refertur.
Contra moueri secũdum id qđ natura tributũ sit:id esse distrahi & remoueri ab ea substantia: ex qua
moueť:ex quo & pernicies & exitium sequiť. Itẽ actiones momẽto ædunť ꝑficiunturq; uisio:auditio:
intellectio. Motus attẽsionẽ porrectionẽq; tẽporis exigit. Est.n.motus inchoatio & rudimẽtũ actus:qp
pe qui absolutiõe careat atq; ĩstabilis sit:nec unq̃ in uno fixus:nõ in loco si per locum agať:non in ma/
gnitudine:si sup quãtitatem sit:nõ in substãtia si secũdum substãtiã fiat:qualis fluminibus & uẽto. Nã
cœlestia corpora propterea incorrupta sunt:quia per locũ nõ secũdum substãtiam moueňť:ita eorũ na
tura semp eadẽ est:in alio tamen atq; in alio situ semp uideňť. Quot si id qđ nos actionẽ sensuum ap/
pellamus:motũ tu uocari contenderis:de noĩe nihil cõtraibo:licet.n.oĩbus uocabula arbitratu suo ĩter
pretari & fingere:& generibus abuti specieꝝ loco Species porro actionis est motus:nã si motus ẽ:actio
est:si actio est:nõ itẽ sequiť ut motus sit:atq; hoc sepissime usurpatũ a Platone cõperio. Quãobrẽ de uo
ce nullum nobis certamen est:de rebus suma dissensio:nihil.n.tã distat ab aliquo q̃ ĩter se actus ꝑfectus
& imꝑfectus. Verũ ii q moueri aĩam suspicati sunt:ipsam qdem aĩam ꝑ se moueri nũq̃ opinor cõspexe
runt sed quom aĩal moueri uiderent:dixerũt aĩam esse primã quæ moueret. Cõtingebat aũt hoc illos
credere argumento plurimaꝝ rerũ:qđ sub cõspectũ cadebat:fere.n.nihil mouet:quod nõ cõtraq; mo
ueri cernať. Porro si iccirco moueť aĩa:qa causa motus est corpori:sequiť ẽt ut quiescere debeat:qa cau
sa status & quietis ẽ corpori. Non ergo plus põt ad aĩam motus pertinere q̃ quies. Ex quibus cõcludiť
uim aĩæ & rationẽ eius essentiæ in motu cõtineri non posse:nullũ quoq; sempiternum & ĩcessabilem
agitatũ esse:quo se aĩa moueat:nã si id eẽt:ratio cur aĩalia interim quiescerẽt:afferri nõ posset. Atq; hæc
q̃q̃ contra eoꝝ opinionẽ dicunť:qui motus quosdã incorporeos aĩæ somniabant:in Democritũ tamẽ
conuenire etiã uideňť:qui hãc ꝑtem aptius peccat:nam atomi illæ:ex quibus aĩam cõficit semp agitãť:
nec unq̃ cõmittũt qn alias moueant. Plane ii qui moueri ꝑ locũ aĩam:& mouere subinde corpus affir/
mant ꝑsimile & proximũ qddam comẽto illi uideňť afferre:cuius Philippus:qui mimos scriptitauit:
meminit:apud quem legiť machinatorem fabricæ Dedalum ligneolã Venerem fecisse:quæ fusili ar/
gento infuso agitaret se & gestus moueret. Inuenit huic cõpendio fabrum cõsine Democritus:q̃q̃ meo
qdẽ aĩo luce ipsa clarius erat uidere:moto aĩali:animam quæ intus eẽt per locum moueri nõ posse:sed
simul deliberauisset cõstituissetq; aĩa:ad numẽ eius tãq̃ necessarios motus alias & ĩperatos capescere.

Specialiter contra Thimæum:siue Platonem. CAP. XX.

VIderi potest etiã Timæus de aĩa loquutus ut Democritus:nã Timæus & moueri aĩam dicit
& moueri itidẽ corpus:cũ.n.aĩa ferruminata & addicta sit corpori cõstitutaq; ĩterius ex ele
mentis:demũ diuisa ꝑ armonicos numeros suo motu rapẽ corpus diciť:ipa uno motu qui
sit in orbẽ moueri. Sane dubitari nõ põt Platonẽ ex iis Dialogis:quos scriptos reliqt:animã
eẽ corpus putasse:alioqn nec Aristoteles cõtra Platonẽ inuehiť:sed cõtra Timæũ:q siue corpus eẽ circu
lũ crediderit:siue qũo corpus eẽ nõ crediderit crederet:ita tamẽ ei appellare collibuerit:certe reddere ra
tionẽ debuit:aut cur ita sentiret:aut cur noĩe abutereť:præsertim quũ non sit æquũ in altissimis philo
sophiæ quæstiõibus aliud sentire:aliud dicere. Cũ.n.semp digna res hoĩe ẽ:ne a mẽte uerba dissentiãt:
tũ id maxĩe in rebus obscuris & creperis obseruãdũ:quo ea quæ suopte ĩgenio remota & cõdita uideã/
tur:uerbis illustribus & q̃maxĩe põt declarãtibus uendiceňť a tenebris. Præcipue uero id a nobis exigẽ
dũ exqsitius ẽ:q neq; aĩam:neq; multo magis mẽtẽ eẽ corpus cõcedimus. Tractãda uero nobis eorum
opinio accuratissime & religiose ẽt uidebať:q oĩa hæc:quæ sub aspectum & oculos recidũt & subiecta
sunt nobis ab aĩa respuũt diuinã q̃dã & cœlestẽ naturã adhibẽt:æque aĩus atq; mens sit. Probabilis me
hercle & rõne nixa snĩa. Nã apud Platonẽ uehiculũ illud raꝝ ac splẽdidũ:nihil aliud q̃ ĩgeniũ equo ani
mus cõstet:ostẽdit. Apud Aristotelẽ quoq; naturã q̃dã aĩæ tributã ĩuenias:quæ qnto corpori ꝓportio
ne respõdeat:quã & ad oẽs aĩalium aĩas ꝑtinere cẽsuit:certe supinas illas opiniones:quæ animam aut

xliiii

xlv

aut ignē:aut aquā faciūt:aut sanguinē:aut atomos rotūdas & leues incessere aut īpellere nulla laus ē: qa
in id quis īgenio utcūq; pingui atq; tardo:nedū Aristoteles uir tātus diligētia & doctrīa suffecerit. Pro
inde si Aristoteles:q sniam uetustissimā & grauissimā & ꝓxīe accedētē ad ueꝝ repħēsurus taxaturusq;
erat: illustrē in philosophia ꝑsonā citauit:cui & Plato dialogos suos ascripserit:nemo ei tāq̄ male aīato
in Timæū aut ī Platonē iure succenseat. Fere.n.tota eius oratio nō ī hoīum sed ī cōfutatiōe opīonū uer
saṫ:& si ex iis quæ scripserit suspicari licebat:id se qđ scriberēt & sentire:ut cū meminit & repetit Plato
ea:quorum auctor Timæus ferebaṫ. Opifex īquit:aīæ deus:quomodo illā creauisset rectā. Postea cō
uertit & deflexit ī circulū:mox qa directio prior ī latitudinē diffundebaṫ: medio dorso circulū disse
cuit:q ī duos duplici nexu serieq; dehisceret:unus q ambiret exterius:alter q īterius habereṫ. Eū q ītus

xlvi

esset rursum cōminuit & circulauit in septē:ꝓpterq; hoc torqueri cœlū inqt:atq; ī orbē moueri opor
tuit:qa circulus esse aīa probareṫ. Iā cōsonantes quoq; & uarios cantus cieri motu:qa ipsa & aīa:q̄ cœlū

xlvii

moueret ītentiōe q̄dam cōsonātiū nūeroꝝ:uelut ī fidibus quæ harmonia diciṫ distingui cōstareq; cre
derēt. Duas.n.rationes haberi:qbus aīa in collationes & ꝓportiōes musicas diuidi oporteret. Primā ut
ipsa cōcentus illius sensum sibi haberet:sibiq; possidēt. Alterā ut ꝑ hoc cœlo emodulatos & cōsonantes
motus afferet. Sane primo loco id repræhēdimꝰ:ꝙ aīam magnitudinē faciūt:tāto grauius ꝙ de rōnali
loquūṫ. Nā animam mūdi talē esse Timæus uult:q̄lis est sola nudaq; mens:nullis ut uiribus aliis:sensū
appetitione irascentia ei sit opus:q̄s ceteræ aīaliū animæ ad diis secūdariis post intextas accumulatasq;
obtinēt. Eo fit ut potestates hoc genus in orbē moueri nō dicanṫ. Nā sensus ꝑ directū foras ꝓferṫ:simi
liter & appetitus. Hoꝝ igiṫ rōnem q aīam aut mētē eē magnitudinē uolūt:siue circulū:siue globū ītelli
gāt:aliquot de causis īprobamus. Primū ꝙ magnitudo oīs cōtinua ē:& qa cōtinua etiā una:& ꝙ eius ꝑ
ticulæ ī cōem terminū finiūt ī eoq; copulanṫ. Intellectus alio genere unus:alio cōis ē:si mō cōtinuus di
ci aliq̄ rōne pōt:nā de sequētibus libris ꝓbabiṫ quomō idē sit ītellectus & ītelligētia. De ītellectu agēte
nūc loquor:eo mō quo cōtinua est ītelligētia:eodē cōtinuū esse ītellectū oportet. Sed ītelligētia idē ē ꝙ
intelligibile. Intelligibilia porro una sunt:propterea ꝙ consequūtur se:ut numeri:non ut magnitudo.
Quom.n.hæc post illud ītelligo:tū distincti & discreti sunt actus:nec attinēṫ:sed deincipes & cōseq̄ntes
sunt ut numeri. Aliq̄do & plures actus in unū aliquē desinūt:ut in cōclusionē ꝓpositiōes & sumpta. Nō
ergo uni sunt actu:qa aut cōtinui sint:aut ad unū terminū copulenṫ:sed eo mō quo dixi. Si itaq; ītelligi
bilia & actus intelligēdi hac tantū forma unitatē habēt:sequēs est:ut intellectus quoq; hac tantū forma
sit unus:siue ita ut oīno careat ꝑtibus:q̄lis definitio primoꝝ principioꝝ habeṫ:siue ita ut nō quēadmo
dū magnitudo cōtinuus sit:sed quēadmodū numeri q ꝑ ordinē quēdam ac seriem digeranṫ:ut si uni
tatē primo loco cōstituas:deinceps binariū:tum deinde ternariū. Præterea siue ille Timæus:siue Pytha
goras fuerit indigna plane autore suo snīa est:intellectū & mētem dimēsum & magnitudinē dicere:nā
quo pacto intelligat intellectus si magnitudo est:ꝓsertim quom ei ut putat Thimæus opus sit contactu
ꝓterq; accessu & ꝓpinquatione quadā ad res q̄s apprehēsura ꝑcæpturaq; sit. Aut.n.singulis partibus cō
tingit:qbus rem totam intelligit:aut non singulis ꝑtibus:sed toto curuamīe circuli: aut singulæ partes
intellectus singulas ꝑtes rei: & totus totā tangit & tangēdo ītelligit. Si primū.i.si singulis ꝑtibus tāgen
do rem totam intelligit:quom ꝑtes huiusmodi necesse sit:aut pūcta:aut magnitudines statui:si modo
ꝑtes rei appellādæ sunt puncta. Si puncta cū hæc īnumerabilia ī quaq; re īfinitaq; habeanṫ:cūq; omne
infinitum imꝑcursile sit:nihil unq̄ intelliget:si magnitudinem.i.si partes illæ q̄ tangunt rem dimensu
aliquo & magnitudine diffundunṫ fiet ut sæpe:īmo ut infinities rem unā intelligat:qđ tamen satis sit
semen intelligi. Nec.n.bene fit semꝑ:qđ sæpe fit: nec idem est bene qđ sæpe. Nam ueꝝ haberi inueni
riq; pōt ēt si semel intenderis. Si ergo sufficit q̄libet ex particulis tangere:qd est opus motu:aut amplitu
dine aliqua. Id enim ad cuius cōstitutionem absolutionēq; nullus est usus magnitudinis:suapte natura
expers magnitudīs eē debet:ēt si diuidi aut distrhai ex accidēti possit. Hæc.n.plus habet albedinis ꝙ bi
pedale album est:q̄ qđ pedale neq; tripedale. Quā bipedale:qa amplitudo & mēsus ad essentiā & substā
tiam q̄litatum nihil ꝑtinet:sed albedo q̄tenus albedo est indiuidua est:& in re diuidua.i.in magnitudi
ne contineṫ. Ita de intellectu eiusq; ui & ꝑtāte sentiēdum est:in quo sit circuli illius & magnitudinis ma
ior minorq; portio. Eodē mō intelligūt nimiꝝ magnitudo suꝑfluit:nec qcq̄ ad naturā intellectus con
fert:est.n.natura eius & substantia ipse actus. Sic quasdam res momēto existere:at fieri dicimus:quādo
ad ꝑfectionem illaꝝ nulla ꝑfunctio tꝑalis exigiṫ. Si secūdum dixerint.i.nō singulis partibus tāgere:sed
toto curuamine:atq; ita ītelligere intellectum: sciscitor quæ ratio illos tātum urgebat:ut illum attactū
ad reꝝ cognitionem necessariū dicerēt:aut quēadmodū accidat:ut ex particulis quæ ipsæ nihil intelli

xlviii

gant cōstet:intelligere tamē posse uideaṫ. At qui:si ꝑꝑ hāc unam cām tangit:ut intellectus ītelligat:tan
git aūt partibus:nō ne oportet:ut primū ꝑtibus illis itelligat. Quod si neutrū hoꝝ placet:pedē referant
& tertiū teneāt:hoc est singulas partes rei a singulis ꝑtibus ītellectus & totam a toto cōtingi. Sed & hoc
quoq; illa ratio repħendit:ꝙ si ita dicaṫ:nō relinquiṫ facultas:qua res indiuiduæ possint intelligi. Sunt
aūt plurima ex iis:q̄ intelligimus indiuidua. Sed qd hæc tam disquisita:atq; scrupulosa ořone persequi
mur. Quis nō uidet:si magnitudo intellectus sit:intelligentia uero tangendo ꝓueniat:fore: ut neq; per
punctos:neq; ꝑ magnitudinem oīa possint ītelligi. Nō ꝑ pūctū:qa diuisilia pūcto cognosci nō poterūt
quādo īpossibile est ut indiuisilia diuisilibus aliqua ꝓportionis iunctione collationeue congruāt. Nō ꝑ
magnitudinē:qa ꝙ diuisile est:ut indiuisibilia cognoscanṫ cām habere nō pōt. Alioqn aptissimum est:
utrūq; genus ab intellectu cognosci. Quare fit ut neq; magnitudo eē possit:neq; opus ei sit ad res ītel

ligendas tactu:sed alia ꝓculdubio natura est eius p̄stantior aliq̄to atq; diuinior ab omni amplitudine
& mēsu corporeo libera:atq; indiuidua qdem cōpræhēdit:qa & ipse indiuiduus est & expers magnitu
dinis.Diuidua uero:qa ui sua cōtrahit & seq̄strat:ita ut tanq̄ indiuidua possint ītelligi.Nam qđ hoc uer
bo qd sit rem eē significo.i.rōnem & formā ipse cōmunit:ipse indiuiduā & simplicem facit: & priæ fi/
nitiones ipsæ sunt formæ:q̄s ille in materia positas a materia primū exoluit:demū ītelligit.Sed nequis
angulus relinquat̃:in quē illi se condāt:dicat.n.aliq̄s nō agnoscūt hoc platonici nec ītellectū eē circulū:
& magnitudinem putāt:sed dissimulare nō possunt.Qui.n.intellectū intelligere circūactu fatent̃:stati
cōcedāt intellectū esse circulum & magnitudinem oportere.Si.n.aliter intelligāt q̄ circūactu:quur tam
temere orbicularem motū intellectui ascīscūt.Si uero circūactu qđ & p̄dicāt:nō pōt uideri nō circulus:
& magnitudo:quæ ita ferat̃:q̄do p̄sertim hoc consiliū deo fuisse testant̃ cū circinaret.i.cum de recto in
circulū remformaret:qđ nō aliter ei accidere intelligentia poterat.Itaq; necessariū est hæc q̄ attulimus
incōmoda suscipi ab iis:qbus id de intellectu uidet̃:aut.n.puncto intelligere illū oporteret:aut ꝑ magni
tudinem.Si pūcto:diuidua & sectilia nō cognoscet:si ꝑ magnitudinem:diuidua non attinget:sed & cir
cūactus ille quō sit ꝑpetuus intelligentia quoq; ꝑpetua sempiternaq; erit.Aut igit̃ semꝑ intelligit eādē
rem:aut cōuariat.Si eandē:maior ei cū qete q̄ cum motu cognatio est.Si conuariat:quomō id tueberis
si circūactus & cōuersio semꝑ est una.Præterea intelligentia:aut nunq̄ aut aliq̄do ꝑficiet.Si ꝑficiet:cessa
bit motus:si nunq̄ perficiet:nunq̄ ēt ītellexisse uidebit̃.At nōne oēs intelligētiæ certi sunt fines:siue illa
in actione & usu uersef̃:siue in cogitatione & conspectione sola cōsistat.Actiua oīs ad aliud ꝑtinet & al/
terius gratia est:eoq; habet̃ extremū.Spectatiua quoq; ultimum īuenit:quoniā eisdem illis rationibus
se terminauit:qbus in contēplando speculandoq; utit̃.Ratio oīs aut definitio aut demonstratio ē. Oīs
definitio cōclusa finitaq; ē:nulla demōstratio pōt infinitam progressionē habere:qa neq; reflectit̃: neq;
ꝓpositiōes semel assumptas retractat:oīs scīa similis directo incessui est.

CAP .XXI.

xlix Item contra eundem.

P Rorsus uidet̃ motus si habet̃ in animo potius haberi cōtra naturā : qppe q actionibus eius
obstrepat īpedimentūq; & remorā afferat.Est.n.opus mentis qeti:q̄ agitatiōi similius:neq;
intelligentia modo simplicium terminorū:sed etiam ea : quæ ad rationē syllogismi ꝑtinet:
statim potius quendā præ se fert & consistentiā in cōclusione:q̄ transitū aut recessum illius
quod demōstrat̃.Hac de causa abstemi purgatius & uibracius:q̄ temulēti cognoscūt.Item silentio no/
ctis q̄ interdiu:corpore inoffenso q̄ conturbato: senecta ætate q̄ iuuenta:quia iuuenum corpora plu/
rifario motu interæstuāt.Motus igit̃ abiūctior alieniorq; est ab animæ natura:q̄ status:q̄re neq; beatū
pōt neq; perpetuū dici:qđ ægre & cū labore fit. Violentū & coactū ītelligere:quicquid cōtra naturam
alicui ē. Qui motū eē substantiā aīæ putāt:necesse est fateant̃ substātiā aīæ officere & fraudi eē actioni
bus & functionibus aīæ.Præterea:si motus ꝑ essentia ītellectui ē:quo modo intelliget res: quæ motu
& materia uacēt.Hæc aūt rō cōtra nos recurrere nō pōt:q̄uis eni īmobilē eē intellectū dicāus:afferre ta
mē possumus quēadmodū ea quoq; q̄ in motu habeant̃ ītelligat.Nec.n.intelligit q̄tenus mouent̃:sed
quatenus eandē formam & speciem obtinent:nec secundū naturam:sed secundū formā intelligit: etiā
si res innexam materiā habeāt.Sed quæras ecquid ipsum motū ītelligat:intelligit hercules sed eodem
modo quo cætera:qa scilicet formā ipsam & rōnem motus intelligit:ut cum motū talem aut talē actū
esse declarat.At ii qui motum esse substantiam animi arbitrant̃:difficile possunt monstrare rationem
qua īmobilia sub ꝑceptionē animi ueniant.Deinde nōne laboriosissima res esse uidet̃: animā detineri
arceriq; corpore:tanq̄ neruis & uinculis cum soluta corpore & beatior sit futura & suis opibus uti libe
rius & uegetius possit.Iam hæc noxia fugiendaq; animæ cōiunctio uideat̃:si locuplectius ei sit expediri
& migrare de uita.Ita præclare agi ac decidi cū anima:si ei q̄ ocissime missio contingat & commeatus
a corpore.Quæ sententia plerisq; cū ueteribus placuit: tum etiam hoc æui probatur. Porro ī plenum:
l qui hoc dicant:non uident se animas animaliū q̄ hominū præstantiores esse facturos: si illæ possunt a
corpore ablegari exoluiq;:humana nō pōt.Sed & causa ea ꝓpter quā statuunt aīam in circulū moueri
quātum cōiectare licet de iis:quæ disserūt:delitescit adhuc īobscuroq; est.Nā si uerba & scripta eorum
attendas originalis animæ substātia nō est orbis:sed quæ prius in rectā lineā formata erat reuocata ad
incudem est & ī circulū cōtorta.Ita prior:ac potior aīæ natura directio q̄ circulus fuerit:quasi enim ex
accidenti atq; extrinsecus circulata est:nō ut esse inciperet aīa:quippe quæ iam extabat:& confirmatiōe
habebat:sed ut agere cōsonantes motus posset.Alioquin & illud peccant præposterū :quot corpori tri
buunt causam motuū animæ:non animæ motuū corporis.Sed ne in eo quoq; laudandus Timæus ui
det̃ qꝓ facile passus est desiderari a nobis rationē:cur animæ uberius & præclarius esset moueri q̄ quie/
scere:aut moueri hoc genere:q̄ illo.Atqui hoc maxime in operibus adeo quærendū prodendumq; est.

Aīam nō īmigrare cuilibet corpori cōtra antiquos:q nihil de corpore dixerūt. CAP. XXII.

I N eo quoq; & Thimæū & plurimos:qui de aīa scripserūt coarguendos puto:qꝓ quom anne
li ctere nt aīam corpori:in eoq; collocarent:nihil ultra progressi sunt miro in reliqua silentio
quæ ad comentationē istā maxime ꝑtinerent.Nā nec quēadmodū affectum dispositūq; eē
corpus animandū debeat:nec quæ cognatio inter corpus & aīam habeat̃:unq̄ dixerūt.Nō
lii enim omnibus oīa pari fillo conueniunt:neq; coaptari sociariue singulas singulis possunt:neq; quodq;
& utcūq; fors tulit:in quodq; agit & utcumq; fors tulit:neq; item temere accipit aut patitur a quolibet
quodlibet:demū nunq̄ agit hoc:illud patit̃:si nulla cōmunio:aut cōgruentia naturæ sit eius:quæ agat

cum ea quæ patiť:ex qbus uicissim admotis iunctisq̧:unũ opus opa cõmuni ꝓueniat. Ex iis uero:quæ
casu interueniũt.i. quæ aliter cadũt atq̧ casura sunt ꝑ naturã:nullũ munus idem duobus efficiť: uerbi
gr̃a:ex lapide & arbore:aut ex arbore & hoĩe:quãobrẽ fere ueteres cõperias in demõstranda q̃lis sit aĩæ
uis naturaq̧ laborasse. De ratione corporis:ne iram qdem ullã in eoꝝ scriptis inuenias:ceu indifferens liiii
ac trãslaticia cuicũq̧ corpori ĩmigraret:id qđ ridẽdæ illæ a Pythagora fabulæ cõtinẽt:q̃s quom autor
ille ad ciuilem aliquẽ usum confinxisset:qdam physicæ interp̃tari uidenť rati occurrẽtem incidẽtemq̧
aĩam in incidẽs & occurrẽs corpus intrare. Sed q istud portẽtum assereř poterãt: uiderẽt singulis aĩali-
bus:imo & singulis corporibus aĩalium ꝓpriã formã & peculiarem adiunctã: intelligerẽt q̃tum discri-
men inter corpus eq uermisq̧ eẽt:habereť q̃tum inter pulicis & hoĩs ĩteresset:scirẽt se q putarẽt in qđ-
cũq̧ uti accidisset incursissetq̧ corpus posse q̃libet aĩam condi:ueluti si ita cõtingat elephantis aĩam in
culicis corpus:perinde dicere ac si in fistulis textoriã recipi dicerẽt:aut fabricã in pecten: & radiũ:iã si ar
tiũ ea eẽt natura:ut ĩ suis instrumẽtis habitare:atq̧ in ea ĩgredi sua spõte possent:utiq̧ tibicinũ in tibias
nõ in lyrã ĩtraret:lyrciniũ in lyras nõ ĩ tibias trãsiret. Igiť & aĩas ĩ suũ aliqđ ac ꝓpriũ corpus (si suũ aĩæ
ĩstrumẽtũ ẽ corpus) diuerteř oportebit. Dixi diuetere imo nõ diuertit sed fabricať architectaturq̧ cõ
ueniẽs sibi accõmodatũq̧ ĩstrumẽtũ:deformat ipsa sibi & p̃parat domiciliũ: nõ deformatũ ãte & p̃pa
ratum demũ subit. Nõ.n.quẽadmodum cythara dedolať prius & condiť:tum demum adhibetur ad
musicam:ita & corpus ornať ante instruiturq̧:mox animæ sumendum offerť. Quale igitur singulis
animis corpus instrumẽtumq̧ conueniret. Item qua ratione anima illud sibi cõfingeret: neglectum a
Timæo penitus & retro habitum uidetur

Animã nõ eẽ harmoniã:& de anima mũdi:& utrũ anima nostra sit uita potius q̃ anima
appelitanda. CAP. XXIII.

SEd & alia opinio de aĩa ferť:q nihilominus q̃ supiores collimet ad uerũ superq̧ copiosum liiii
atq̧ uberẽ tractatũ habet:q nõ solum in cõmuni examine uenire usu soleat:sed & seorsum
quoq̧ ueteribus frequẽtata iactataq̧ sit. Ea huiusmõi ẽ. Aiũt aliq aĩam eẽ ipsius corporis in-
tentionẽ qdã:q harmonia dicať. Harmoniã eẽ cõcordiã q dissimiliũ sonoꝝ ꝑmixtione comitioneq̧ na
sceret. Corpus quoq̧ ex contrariis & dissimilibus uideri cõpositũ. Illud ergo qđ tã cõtrarias qualitates
calorẽ frigus humorẽ siccitatẽ mollitudinẽ duritiã:qđq̧ tã pugnantia elemẽta ad coalitũ & cõsortium
reuocat:& ĩ cõsonantiã qdã modificať & tempat:nihil aliud eẽ posse q̃ aĩam:quẽadmodũ ĩ musicis id
quod grauitatẽ & acumẽ uocũ reducit ad cõspirantẽ sonũ:nihil aliud ẽ q harmõia. Probabilis qdẽ ora
tio:sed ab Aristotele & Platone multis argumentis ꝑscissa. Ac primũ qdẽ prior ẽ aĩa corpe. Harmonia
ẽ suo ĩstrumẽto posterior. Aĩa impiũ habet ĩ corpus: præest & dominať ĩ corpe:pugnat ẽt aduersatur
que aliquando corpi. Harmonia nõ pugnat cũ instrumẽto. Itẽ harmonia mõ ĩtẽdiť:mõ remittiť. Aĩa
neq̧ intendiť neq̧ remittiť. Præterea cõstãte harmonia offensio cõsonantiæ nõ potest accidere. Aĩa cõ
stãte:accidit oblesio & uitiũ corpi. Postremo corporis harmõia nihil aliud ẽ q̃ firmitas:ualẽtia:pulchri
tudo:qa dissolutio & ĩtẽperãtia corpis:nihil ẽ aliud q̃ ĩfirmitas:atq̧ morbꝫ:turpitudo:deformitas. Aĩa
neq̧ firmitas:neq̧ ualentia:neq̧ pulchritudo põt esse. Nõ igiť harmonia ẽ:hæc oĩa sed alio loco a phi- lv
losophis afferunť. Illa propria huius partis:qbus hic Aristoteles autores illos ĩcessuit. Harmonia ẽ cõ-
sentientiũ & cõsonãtiũ uocũ ꝓportio:earũq̧ ex cõfusione & collatiõe ꝑfecta cõpositio. Aĩa neq̧ cõposi
tio ẽ neq̧ ꝓportio. Itẽ aĩa substãtia ẽ. Harmonia nõ ẽ substãtia. Itẽ aĩa corpus mouet. Harmonia nõ mo
uet ĩstrumenta:sed his p̃sens p̃stoq̧ ẽ. Musicus ipse ẽ q mouet ad cõcordiã & cõsonantiã cordas: q̃obrẽ lvi
aliã dari aĩam oportebit:quæ cõcordiã illã harmoniãq̧ faciat. Sed purgebimus hinc ĩfestius si q̃remus
quẽadmodũ accõmodari possit harmõia ulla ad opa functionesq̧ animæ: aut ad affectiones: qualisnã
harmoniæ sit sentire audire uidere? qualis amare q̃lis odisse q̃lis lætari qualis egrescere? Ac harmõiæ lvii
quidẽ uerbũ nõ simplici ratione dictũ uideť:nã primus eius sig̃ratus ab organicis & coaptione magni-
tudinũ ẽ ꝑfectus:quæ sitũ & motũ haberẽt. Cũ.n.ita inuicẽ duæ amplitudines collocanť ut nihil eius-
dẽ generis interibi habeať:tũc optĩe coaptatæ & cõnexæ dicũť. Cõnexio aũt & coaptatio hæc harmõia
uocať:ut ligna lapides & quæcũq̧ e naturalibus interse artificioso applicitu cõmittunť:atq̧ iungũť. Ex
hoc initio nomẽ illud in alias res ꝑ similitudinẽ flexũ deriuatũq̧ ẽ ut ea quoq̧ harmonice coaptata di-
camus:quæ ratione aliq̃ inuicẽ sociata & coita uideanť:ita ut cõcorditer in unũ cõsentiãt:atq̧ cõspirẽt:
nihilq̧ intercapedinis suspensiue pateat hietue:nihil ꝓmineat:nihil in recessu umbraq̧ obsolescat: ni-
hil subsultet:nulla sit sine usu suo & optima ratione proportio. Hæc cũ fuerit:ut dixi connexa & aptata
cuicumq̧ materiæ acciderit:diceť:quẽadmodũ musicus subcentus tunc optime cõcordare & cõgru
ere dicimus:quomodo nulla intermedia:ratio ẽ:quæ modulatiorẽ facere consonantiam possit. Ex his
duabus harmoniæ formis utrã facimus aĩam? Primã nõ possumus:quomodo illa appositionẽ & cõ-
positionem requirat:qualis ẽ ossis ad os:aut ossis ad neruũ. Ridiculũ est huiusmodi harmoniã ꝑtinere lviii
ad animũ aut sensum putare. Secũda ẽt forma defendi nõ põt uidelicet talem harmoniã esse aĩam:qua
lis nasciť ex collatione & ꝓportione mixtoꝝ. Alioqn si ita sit ex alia atq̧ alia partiũ mixtione:alia utiq̧
aĩa dissultaret:ita fieret ut singuli multas animas mutare posse uiderẽtur. Atq̧ hoc idem requirere de lix
Empedocle solemus:qui singulas corporis ꝑtes censet ꝓpriam mixtionem & ꝓportionẽ suã habere:
aliã carni:aliã uisceri:aliã neruo:aliã ossi adiunctam:quæro igiť huiusmodi ꝓportionẽ aĩam putet esse
nec ne. Si putat:quomodo multæ sint ꝓportiones:sequiť multas quoq̧ aĩas in eodẽ corpore futuras:
si nõ putat:quæramus:an aliud esse aĩam præter proportionem uelit:quæ demũ membris ꝓportione

ſua aſtrictis totoq; corpori accidat. Itē an amicitia illa cui primatū detulit cā ſit fortuitæ & temerariæ mixtionis: an alicuius certa ꝓportitione quæ conſtet. Illud quoq; doceri uelimus: utrum ille idē amor proportio ipſe ſit: an extra proportionem aliud.

Animā nō moueri: ſed corpus ꝑ aīam: & ꝙ corpus mouet̃ ꝑ animā dupliciter: ideſt ꝑ animā a qua & ad quam. CAP. XXIIII.

lx

EX his igit̃ quæ dicta hic ſunt: & quæ alio loco ab aliis afferunt̃ intelligi dat̃ eos q aīam eē intentionē q̃dā & harmoniā in corpore arbitrant̃: ut nō ꝓxime ad ueritatē accedāt: tamen nō temere admodū deerrare. Nam quēadmodū initio quoq; p̃fati ſumus opinio hæc īpendio ꝓbabilis & uerisimilis uidet̃. Primū qa ſi aīa ſit alia q̃dā res: q̃ ipſa cōpago tēperaturaq; corporis: quo ſoluta cōpagine exoluit̃ & interit aīa. Idem cōtrario ordine ſi agas ꝓbari uidet̃: ſi aīa nō ſit illa ꝓportio cur aīa abeūte ſtatim cōpago & miſtio ſoluit̃: quā corporis harmoniā uocāt. Si ergo miſtione corrupta occidit aīa: aut cōmigrante aīa diſſipatio miſtionis & exitium ſequit̃: profecto duæ illæ res nō uidēt̃ longe diſtare. Dices aīam nō corrūpi miſtione corrupta: ſed uitā illā: quā dedit aīa corpori: nā aīam eſſe abiūctā a corpore uitāq; animātibus inſpirare atq; īfluere de foris eo mō: quo ſol q̃q̃ remotus ab aere: tamē aeri lumen p̃ſtat. Ego uero primū illud demiror eoꝝ q hoc audent dicere: ꝙ arbitrāt̃ exēpla uim ꝓbationū habeř: quom tamē exēplum ad faciēdam fidē infirmiſſimū argumnetū ſit. Deinde illud repræhēdo ꝙ ne efficiūt qdem qđ uolūt. Sol.n. unus quom ſit corporibus oībus ſplendorē ſuum imꝑtit: aīam uero unā eē q̃ aīalibus oībus uitā tribuat: nemo auſit dicere. Aliogn & ſol ipſe q̃q̃ eſt unus nō tamē lumē ſuum æq̃liter oībus exhibet: aliter aerē: aliter aquā: aliter lapidē: aliter lignum: aliter argētum colluſtrat. item aliter color purpureus: aliter uiridis ꝑticipant lumine. Aīam quoq; ſiqs unā contendat eē: oportet eodē mō aliter atq; aliter ab aīalibus carpi: neq; ꝑ aīas diſcrimen: ſed: ꝑ uitas habebit̃: atq; (ut uita loquar) ꝑ animationes. Deinde illa unica aīa q̃lis nam erit? certe q̃liſcūq; ſit ad ſe Ariſtoteles hoc loco ꝑtinere nō putat. Ait.n. ſe aīam illam unicā neq; q̃rere neq; finire: ſed aīam hoīs: aīam equi aīam bouis: quas ſiue qs uitas animatiōeſq;: ſiue aīas appellet: nihil pugnauerit Ariſtoteles: ſed quemadmodū quom lumē definiret ita. Lumē ē ꝑfectio ꝑſpicui corporis: nō ipm ſolem finiebat: ſed rem quæ a ſole ꝓdiret: ēt ſi eadem finitio ipſi ſoli poſſit cōpetere: ita hoc loco aīam finiturus: nō ad ſingularē illā: quæ tam lōge abſit a corpore cōſiderationem intēdit: ſed ad ꝑfectionem iunctā: q̃ organicis corporibꝰ ſua ſingulis ab illa ſingulari tribuit̃: quis forte utriq; definitio una cōueniat. Vt.n. nihil uetat: duas haberi ꝑfectiones ꝑſpicui corporis: quaꝝ perfectior una ſit ſol: altera imꝑfectior lumen: ita dici de anima poteſt: nihil obſtare duas eſſe animalium formas: quaꝝ una perfectior ſit: ut anima ea quæ foris ē: altera imperfectior: ut ea q̃ intus ad ſingulas pertinet. Hāc igit̃ animā: quam tu uitam uocas: animam ego nuncupo inſeparabilem & indiuiduā corpori: eoq; diſſipabilem atq; mortalē: non qdem abſolute ſimpliciterq;: ſed eo modo quo lumē in aqua. Atq; hoc inter ſ utrūq; cōſtat: ſolum de noīe controuerſia eſt: de re enim qd ſentias ꝓbe: ac dilucide indicas. Aīam itaq; illam mundi unicā atq; uniuerſalem: quæ corporibus præbet: ſiue aīam dicere: ſiue uitā malis: q̃ nihil aliud eſt q̃ uis q̃dā uitalis generabiliſq; ꝑ omnē naturā inuecta: clariſſime aſſerūt ea aīalia: q̃ ortu ſpontali de materia putri ꝓueniūt: ea ex tali excremētoꝝ & ſordiū miſtiōe: aut tali orta ſpirāt: uiuiſcūt: mouēt̃: ut ī. Aegypto mures & ī noſtro cœlo uermes & locuſtæ & q̃ huius generis plurima. Sed qd hoc ad illos: q ſingulas aīas haberi a ſingulis: eaſq; ſeꝑatas itelligūt. Vnde uita ſingulis aīalibus cōtingat: fortaſſe exēplo nō mouēt̃: q ſuā cuiq; corpori aīam de foris cōminiſcunt̃: q̃ uitā ī quolibet faciat. Sed q hoc uolūt: primū illud mihi reſpōndeāt: ſtatuāt in oībus aīalibus: an in ſolo hoīe ſingulas accōmodari ſingulis aīas: q̃ ſeparatæ tamē abiūctæq; habeant̃. Et hercules id ī oībus animalibus defendere fabulæ & nugæ meræ: qd.n. deridiculoſius dici excogitariue pōt q̃ ſeparatas eſſe aīas pulicū: quæ uitā pulicibus afferant. Dices ī uno hoīe ſingulas ſingulis diſtributas: eaſq; ꝓcul a ſingulis eē. Sed q̃lis obſecro aīaꝝ illaꝝ ſorticio fuerit? q̃ differētia? quæ ſecretio? ſi oīa quæ eadē ſpecie ſunt ꝑticipatiōe materiæ diſtinguūt̃: ex materia diſcrimē & differentiā obtinēt? Prorſus aīa quæ uitā uegetalē p̃ſtat: & q̃ iracūdiā & cupidines cōtinet: nō pōt ītelligi: q̃ rōne ſeorſū a corꝑe maneāt: nā ea quæ prīceps ē & quæ ītellectus uocat̃ forte pōt adiūcta defendi: quæ uī intelligēdi aīæ īmittat & influat. At reliquas naturas inhærere: & quodā mō intexi corꝑibus neceſſe eſt: ſi p̃ſtare uires & actiones ſuas debēt. Verū elegās hæc & nobiliſſima quæſtio uberius ſuo loco & diligētius penſiculabit̃. Ex iis ergo q̃ dicta hactenus ſunt planū ē: aīam neq; harmoniam eē: neq; tamen ſine harmonia conſiſtere.

lxi

Vtrū aīa ītelligēdo cōtēplandoq; moueat̃: & dubitatiōes: ſuꝑ uerbis illis Ariſtotelis ubi dicit ītellectus nobis ut ſubſtātiam quādā accidere. CAP. XXV.

lxii

NVnc illuc cōferēdus ē ſermo: ut uideamus an moueri aīam uideat̃ rōe ꝙ aīam timere: audere: iraſci: ægreſcere: lætari: ſentire: ītelligere dicimus: quomodo.n. res illas oēs uideant̃ motus eē: crederē aliqs poſſet ſaltē talibꝰ motibus aīam inſterni ac ſubiici. Hoc aūt neceſſe nō ē. Atq; hæc ratio ſiqs ea utat̃ dupliciter rep̃hendi pōt. Primū ꝙ affectiōes ille nō ſunt motus: deīde ēt ſi motus eē cōceſſero: tamē aīæ motus eē nō poſſūt ſed ꝑmixtiōis & ſūmæ. i. totius aīalis: ita tamē ut ꝓficiſci ab aīa uideāt̃. In ira iudicat aīus dignā eē rē ſuccēſiōe uīdicatiōeq;: ſed aīalis cor agitat̃ & ſanguis q cordi diffuſus ē ſuccēdit̃ iflāmaturq;. Si igit̃ feruor ille & īflāmatio ſanguis ad aīam ꝑtineret ſola eēt aīa q̃ cōmoueri ſubiraſciq; diceret̃. Quō aūt aīa ipſa īflāmari aut feruere nō poſſit: incorꝑea ꝙ ē dicēdū & cōfitēdū uidet̃: nō aīam: ſed aīalia eē: q̃ obiraſci & excādeſcere uideāt̃. Aīam uero: q̃ de iniuria iudicet iudiciū aūt nō ē motus: ſed qes & trāq̃lliatas potius. Qđ de ira dictū ē. Idē de metu ꝓbādū. Iudi-

lxiii

cat aīa rē dignā formidine:ꝑs deīde quædā cōtrahiť corpis :mox frigeſcit cōſternaturq;:& ut poeta igt
Pallor ſimul occupat ora.Atq; hæc plane corpis aīati:hoc ē ipſius aīalis affectiones & motus eē noſcūť
Impalleſcere aīam aut erubeſcere qs niſi putitius aut fatuus dixerit?Eodē mō ſi cognoſceř motus ē: ad
uniuerſum hoīem ptinet:nō ad ſolā hoīs aīam: uideť hæc quoq; pticula q̄dā intus affecta cōtingere:q̄
uicaria ſanguini aut ſpiritui ſit.In pturbationibus aūt bifariā corpus moueť ab aīa:aut.n.ptes corporis
motu loci moueņť:ut quō iraſcimur ſanguis q q̄ſi loco excitus ꝓſilit emicatq; & q̄ reliquæ corpis ptes
uehemētius exardeſcit:aut ptes corpis n̄ demigrāt loco:ſed alteraſcūt:ut quō metuimus extrēa corpis
pallor friguſq; obſidet.Quæ aūt quibus in affectibus ptes corpis cōmoueanť alia īſtitutiōe nobis agē
dū ē.Plane ii q motus:quoꝝ cā ē aīa:ſoli aīæ tribuūt:pīde ſentiūt:ac ſiqs aīam texeř ædificareue diceret lxiiii
nā & horū motuū cauſa ē aīa:habitus & ratio ædificādi in aīa ē:ſed queadmodū opifex & ſtructor ædi
ficat nō ars ipſa ædificādi:& Cytharœdus pulſat nō muſica:q̄uis opifex ædificet ex arte:& cytharœdus
pulſet ex muſica:ita aīus nec miſericordia flectiť:nec iracūdia cōmoueť:ſed homo p aīam. Quare hō
& nat & lauať & ueſciť nō uolūtas aut propoſitū:quo geruntť hæc omnia.Quomodo aūt dico iſthæc
per animā fieri:nō ita dico ut in anima ipſa ſit motus:nā manus & mēbra ſunt quæ accipiūt & ſubſti-
nent motū:ſed quom dico hominem moueri p animā:id uelim intelligi:motus illos quos anima cor
pori cōmunicat:aut ꝓdire ab anima:aut ad animā referri. Nā quom ea q̄ extra ſunt ſenſibus accidūt:
ita mouet corpus ut reꝝ quæ ita ſentianť imagines:aduſq; receſſum animæ penetrēt. Quom.n.a cor-
pore ad animā uiæ quædā & foramina pateāt:p quæ ſenſus ad illū tanq̄ ad arcē ictus & pcuſſiones ſuas
tranſmittūt:q̄s ab incidētibus hauſcerūt:ita maxime fit:ut is q̄q̄ īmobilis incōtingibilis : innumerabi-
liſq; ē:tamē omniū plagaꝝ q̄s q̄nq;nuntii accæperunt æſtimator & arbiter ſit.Dicimus itaq; p animā
fieri tales motus:qa in nobis cā ē anima:qua ſenſus patianť & ferianť a rebus : & q̄ deinde huiuſmodi
uulnera ad ſe tāq̄ ad iudicē pferātur Nā ſimul īmortua inſtrumēta ſunt:pelli nō poſſunt:cōtra recorda
tio reminiſcētiaue nō ad aīam ſed ab anima ꝓficiſciť:quo.n.ſenſus finit deponitq;:inde initiū accipit:
memoria.Proīde illa ꝓmptis de theſauro ſuo reꝝ q̄ſi ſimulachris primū:deīde r̄petitis atq; retractatis
ſta reminiſciť.Hac igiť rōne q; animus quū reminiſci uult ꝓducit & ꝓmit res:q̄rū ueſtigia & notas in
ſe tāq̄ in theſauros cōdiderat:ab eo ꝓdire & oriri mēoria diciť.Quot ſiqs dicat imagines & ſpecies illi-
tas impreſſaſq; animo qeti ꝓpiores eſſe q̄ motui:nihil intereſt utiq; q̄tum ad locum hunc attinet:quia
interim eius:cuius memoriā cōſequimur:ſine aliq̄ pturbatione meminimus.Interim eſt quom nos
recordatio ipſa commoueat ut ſæpe quom admiſſum a nobis aliqd fœde aut dictum ſuperbe recoli-
mus:memoriā rubor ſequiť quomodo formidoloſum &terrificū horror ac tremor.Sed & ābulando
quoq; & diſputādo ſæpenumero nobis alicuius rei uenit in mētem. Veꝝ ambulare diſputare perhor
reſcere erubeſcere aptiſſime motus ſunt:at iudicare ſentire cōphendere cōtemplari nullo pacto ſunt
motus:aut ſi ſūt nō ſūt eodē iure cum cæteris:ſed functiōes & actus aīæ appellanť.Quot ſi hæc quoq;
noīare motus placeat:de uocabulo ut prædixi nec pugnādū:nec magnopere accurādum ē.Illud ſtatu-
endum ut ſi actiones illæ nuncupandæ ſint motus: diuerſo utiq; a reliquis motibus genere cenſeanť:
quod & ipſe nobis Ariſtoteles præcipit.Hoc inquit pati aut alterari non eſt conſiderare ſpeculari cōdi-
ſcere: quia inſpeculādo & condiſcendo perficimur.Aut ſi eſt oportet aliud genus palgæ & alterationis
intelligi. Et iteꝝ is inqt q de potētia in actū ſciētiæ cōfertur:ab eo q actu ſit ſciens:aut nihil patitur: aut
duas eē alterādi rōnes putādū eſt.Rurſus in libro tertio.Videť inqt ſenſile ipm de ptāte ſenſum in actū
ꝓuehere trāſferreq;.Nec.n.patiť quicq̄:aut alterať ſenſus cū ita trāſferť:quo fit ut hæc alia motus ſpecie
cōtineri dicanť.Nam motus impfectæ rei actus ē:hic aūt & ſimpliciter actus uideť:& actus rei pfectæ:
diuerſum igiť credi:atq; alienū ab illo bene eſt.Ex iis uerbis liquet clariſſime:eum q ꝓprie appelleť mo
tus:nō eē actu ſimpliciter:atq; ita aliud genus haberi quo patianť &moueanť ſenſus.Ita illud apparet iā
nō in eo pugnādum ut aīa oīo nō moueať:ſed in eo ut corporeis motibus moueri nō poſſit. Atq; hæc
ad hūc modū expoſita nō eſt īpendio arduū noſſe:q̄q̄ neq; admodū facile.Si.n.putādū eſt ut queadmo
dum gladius īcidit p aciē:& ſphera uoluiť p figurā:nec tamē incidit acies:nec figura uoluiť:ita & hō q̄q̄
p aīam iraſciť:nō tamē aīa hoīs iraſcať:certe tam p̄claram & nobilē naturā uidemur plus æquo deiice
re:quaq; cū tā humili genere accidentiū cōferamus.Cæteꝝ tāetſi aīa in uno eo pſimilis accidentibus ui
deať: tamē magna ex parte reperiť abſimilis.Globus neq; ipm ſe cōuertit:neq; ſimul diuerſis cōuerſio
nibus agi pōt.Gladius quoq; neq; p ſe accidit:neq; multas ſimul aut uarias cæſuras exercet.At aīa ipſa
fons eſt motus:ipſa præbet initium: ipſa procurat: ipſa ſe de motu uno ad alium refert:ipſa per ſe trā-
ſitionem hāc facit. Diciť aūt trāſitiones facere mutareq; aīa:nō illo quo corpa genere:ī qbus noīa illa
motū corporalē deſignāt:q non niſi tpe poſſit abſolui & cōtinuus habeať:&q de aliquo īpfecto ad pfe-
ctū inſtitutus ſit.In aīa uero oēs mutatiōes momētariæ diſiūctæq; ſūt:nec pedetētim ac tracti:ſed ſtatī
& uniuerſim de potētia in actū ꝓmotæ ut uiſio:q̄ a cādidis ad nigra:ab his ad rubida:a qbus ad uiridia
cōferať.Sed utcūq; iſta ſe habēt:queadmodū dixi:haud multū difficilia exploratu uidenť.

Contra Xenocratē dicentē aīam eē numeꝝ ſe ipſum mouētē. CAP. XXVI.

EA uero q̄ de ītelligētia afferunť:impēſam & diligētiā & attentionē reqrunt.Neceſſe ē aut ut lxv
uerba ipſa philoſophi ꝓponamus ut ſunt:plane nihil ut additū īminutū inuerſūue ſit clari-
tatis explanationiſq; gr̄a.Nec.n.obſcura uſq; eo ſunt ut intelligi:atq; cōphendi non poſſint.
Videť inqt intellectus ītus accidere ut ſubſtātia q̄dā nec aboleri aut corrūpi:alioqn maxime
aboleretťab ea inualētia:q̄ ſenectuti cōtigit. Nūc uero accidit cōtra id qđ ī ſenſoriis ē uidere.Si.n.accipe

posset senex oculū iuuenis:cōtueret̃ ut iuuenis. Quare senectus non eo uenit:ꝙ aliqđ aīa ipsa ꝑpesa sit:
sed eo ꝙ illud:in quo aīa cōtinet̃ oblæsum ē:queádmodū ebrietas atq̃ morbus. Intelligētia quoq̃ &
cōtēplatio uanescit obsolescitq̃ īteriore q̄dá ꝑte lacessita & corrupta:ipm ꝑ se īpatibile ē: cognoscere ue
ro:amare:odisse:nō illius affectiones sūt:sed cōtinētis. Quapp cōtinente corrupto:neq̃ meminit:neq̃
amat:qa nō erát illius hæc:sed cois.i.ꝑmistiōis & sūmæ:qđ iá ē corruptū. Intellectus porro qddá fortas
se diuinius ē & impatibile. In his uerbis primū cōtinuatio & series ipsa sermonis dubitationem habet:
quom.n.id ageret:atq̃ id uelet addicere:ne moueri aīus uideret̃:nihil attinebat hac intētiōe:ītellectum
dicer̃ substátiá eē q̄dá:q̄ intus accideret:nec abolet̃. Nec erat rō q̄obré hoc loco de īmortalitate aī dispu
taret:qa neq̃ de reliq̄ aīa utrū mortalis eēt hac parte agitabat̃:sed solū illud in q̄stiōe erat:moueri ne an
nō moueri ītellectus posset. Deinde in eo quoq̃ uerba illa calūniá substinēt:ꝙ rō q̄ intellectus incorru
ptus & īmortalis asserit̃:uidet̃ idē in sensu pollere:atq̃ ita illū quoq̃ ab interitu uendicare:imo uero si
diligēter aduertas fere hoc egisse Aristotelē cōpies:ut sensum quoq̃ eē īmortalé ostēderet. Si aboleri ī
quit ītellectus posset:maxīe id ab īualētia futuꝝ:q̄ in senectute cōtingeret. Nūc uero accidit cōtra id:qđ
in sensoriis cernit̃:ná si uti posset senex oculo iuuenis: uideret ut iuuenis:ex q̄bus uerbis talis rō nectit̃
queádmodū sensus nō patit̃ laborátibus senio & fatiscētibus īstrumētis:ita neq̃ intellectū pati īteriore
illo affecto collabefactoq̃. Neq̃ ī sensu solo ꝑstat:sed ꝓgredit̃ ultra. Quare inq̄t senectus nō eo fit:ꝙ aīa
q̄cq̄ sit passa:sed eo ꝙ illud in quo aīa cōtinet̃ lacessitū oblæsūq̃ ē:queádmodū temulētia & ægrotatio.

lxvi Hoc si ē ita uegetatrix aīa eodē mō quo mēs īpatibilis efficit̃:ꝓindeq̃ īmortalis. Tertio subit q̄rere:q̄le
nam instrumentū illud sit:qđ táetsi interius corrūpat̃:intellectū tamē impatibilē ꝑmásuꝝ dicat. Item
q posset similitudinē aut ꝓportionē hr̄e cū corporalibus instrumētis:iá utrū illud homini tátū:an aliis
quoq̃ animalibus habeat̃. Age uero si latentiore aliquo interioreq̃ instrumento intellectus utat̃: q̄ren
da rō est:cur nō cōueniat animá sensualem sepatá ab instr̄is putare:nō.n.ad cōstituendá differentiá suf⸗
ficit dicere intellectū instr̄o interiore uti:& condito sensum exteriore & ꝓmpto. Quia uero Aristo. mō
uerbū hoc intelligere: mō illud cognoscere usurpat: sit noscenti hæc studiū scire: qd intersit:an intelli⸗
gere:est simplices terminos compræhendere? cognoscere:terminos complexos iungere aut diuidere?
Tum quoq̃ succedit quæstio utra præstantior uirtus:ea ne quæ appellationes simplices percipit: an ea
quæ ꝑcæptas ad cōplexū cōiūctionéq̃ reuocat. Videri posset alicui posterior hæc maiore ui eē argumē
to de artibus capto:ná simplicia cognoscer̃ ligna & lapides nullius ē artis:sed cōnectere & cōpōere:tamē
cōtrariū ē qđ neq̃ difficile demōstrat̃. Ná quō in cōplexu mō ueritas:mō falsitas uerset̃: intelligere nō
nisi uere possumus:cognoscere ēt false. Præterea ītelligere ē táq̄ áplecti & attigere ré : quá ītelligas. Co⸗
gnoscere ē táq̄ circuire lustrareq̃ ré & circūspicere:nec accedere. Eoq̃ ībecillitas q̄dá intētiōis mōstrat̃:
q̄lis differētia īter clariores oculos hebetioresq̃ habet̃. Hæc sunt q de uerbis illis uocari possunt in du⸗
biū. Defensiōes solutionesq̃ in aliud tēpus differre cōmodius ē:quo se quoq̃ nobilissimus phūs ad ple
niore discussioné substinet:ac reseruat. Ná hoc loco cá discernendi magis disputádiq̃ diligētia:q̄ cū sen
tētia aut fiducia decernendi disseruit.

Cōtra Andronicū dicēté Aristotelis uerba cōtra Xenocraté nō ītelligi. CAP. XXVII.

lxvii POsthæc Aristoteles definitioné Xenocratis dánat:neq̃ de uerbo calūniá sarcit:ut Androni⸗
cus & Porphyrius taxát:sed plane it cōtra mētē & sensum Xenocratis:quē ex libris iis colli⸗
gas:quos ille de rerū natura ꝑscripsit. In iis se Xenocrates ꝓdit aīam se nūeꝝ creder̃:q ex uni
tatibꝫ cōstet. Hác igit̃ illius sn̄iam Aristo. īter oēs q̄ de aīa ferant̃ maxīe irratiōabilē dic̄:de q̄
pluria flagitia cōseq̄ūt̃:Pr̄ia sunt ea q̄ eueniūt:eo ꝙ moueri unitaté putat:mox ea ꝑcipua:q̄ ꝓficiscunt̃
eo ꝙ aīam nūerū facit: ná quo pacto possunt ītelligi unitates moueri? utꝝ ex illis aliq̄ moueát aliq̄ mo
ueát:an oēs & moueát simul & moueant̃? si simul oēs q̄uo cū īdiuiduæ sint & ꝑtibus careát:mouēdi
& motū accipiēdi uí habēt? q̄.n.simul mouent̃ & mouēt sectilia & diuidua eē necesse ē. Quot si dixerit
alías moueri:alías mouer̃:nō igit̃ aīa ex oībus cōstituta cōciliataq̃ erit:sed tátū ex illis mouēt. Demū si
unitas mouet̃ : necesse ē alicubi sitū ꝓpositionéq̃ habeat. At si accesserit unitati:situs & positio pūctus
fiet. Motus pūcti nō aīal sed lineá facit:necessariū uero ē:unitas q̄ in aīa sit: sitū & positū habeat:& alicu
lxviii bi sit. ná & aīa alicubi ē. Ité si a nūero nūeꝝ aut unitaté demas existit alia spé nūerus. At plátis & aīalibus
q̄busdá:ut sūt ī secta:ēt diuulsis īest uiuacitas ꝑtinax: & aīam eadē spē retinēt. Præterea si unitates aīæ
lxix sitū cōfirmationéq̃ obtinēt:nihil īterest aīam unitates dicas:an mīuta illa corpuscula q̄ Democri. credi
dit glebulēta & leuia. Eníuero siq̄s cōstitueret atomos illas nō spheras eé:sed pūcta:q̄titate retēta sola:ni
hil ꝓhiberet ītelligi:in illis aliud eé qđ moueret:aliud qđ mouer̃:sicut ī corꝑibus. Hæc.n.ex magni⸗
tudine aut ꝑuitate differētia orit̃:hoc ē ut in magnis discretio haberi possit mouētis & moti:ī ꝑuis nō
lxx possit. Sed si hæc q̄ta sint:illa nō sint:ad hæc id pōt ꝑtiner̃:ad illa nō pōt:cōcessio dimēsu ꝑuitas nihil ob
uariat. Iá q fieri pōt ut aīa unitas sit? in quo.n.unitates illæ ab unitatibꝫ aliis differrēt? Si.n.solo positu
atq̃ motu:iá nō unitas sed pūcta cōuenit uocari. Igit̃ cū oē corpus habeat pūcta:uel áteq̄ aīa:manifestū
est pūcta aīæ eodē in loco futura:ubi pūcta sunt corꝑis:& quá regionē singula corꝑis occupát:in eandē
singula aīæ īmigrabūt:atq̃ ita nihil uetauerit:q̄n eodē in loco duo sint pūcta:si duo:cur nō & plura:tā
dēq̃ infinita? Ná ea quoꝝ locus indiuisilis ē:ēt in unū cōgesta molé nō attolūt:neq̃ locū capatioré req
lxxi rūt iūcta:q̄ singula. Dein si nūerus pūctoꝝ q̄ utcūq̃ habēt ī corꝑe pōt eē aīa:cur nō habēt aīam oīa cor
lxxii pora. Ité quo pacto a corꝑibus sepabūt̃ discedētue aīæ:si neq̃ lineæ a suꝑficiebus:neq̃ a lineis pūcta pos
sunt abiūgi:atq̃ ii q ita de aīa sentiūt:primū uident̃ incidere cōem erroré eoꝝ:q aīam eē corpus pene⸗

traliũ & tenuissimaꝝ ptiũ arbitrant̃: deinde in aliũ: quẽ incurrit Democritus: q aĩam ex puis & rotun
dis corpusculis cõfecit. Ac cõe qdẽ illud uitiũ nõ possunt effuger̃: qđ & multi fortiter cõcesserunt: quos
nec ueritũ est aĩam cõfiteri corporeã. Atq ut illi duo corpora eodẽ in loco cõstituũtt: ia ii uno pũcto co
gunt̃ infinita cõcedere. Illæ ꝓpriæ cũ Democrito ruinæ Xenocrati: q putat aĩal a nũero unitatũ moue lxxiii
ri: ut ille a multitudĩe spherulaꝝ putabat: nã qd interest minutas spherulas eẽ cãm motus: an unitates
dicas? seu magnæ ille seu exiguæ statuant̃: mõ quæ moueant̃ & moueãt? Igit̃ q motũ & numeꝝ ĩ defi
nitionẽ aĩæ cõferũt: in huiusmodi laqueos atq alios ẽt cõplusculos inhærẽt: nã neq ipsam essentiã aĩæ lxxiiii
ex ea definitione uniuersam colligimus: qđ tamẽ oĩs definitio absoluta debet pͣstare: neq in accidentiũ
noticiã uenimus. Atq hoc q̃ uerũ sit facile aĩaduertes: si uerba illa pẽsaueris. Fac periculũ nusquã aliqd
de affectiõibus: aut de functiõibus eius expͣsseris: nõ quẽadmodũ cogitet: nõ q̃ rõne ĩtelligat: nõ q̃ senti
at: nõ q̃ lætet̃ aut doleat: nõ q̃ irascat̃: timeat: speret. Plane ẽ ut aliquando dixĩus adeo nõ elicere qcquã
hoꝝ possimus: ut ne cõiicere qdẽ aut diuinare facile suppetat: q̃ tamẽ oĩa scire & docere illũ oportuit.

Cõtra eos qui dicunt animam ex elementis esse coalitam. CAP. XXVIII.

HActenus attulimus ea qbus Aristoteles Xenocratis sententiã ĩpugnat. Nũc q̃q alio loco atq
ocio æstimanda nobis essent: q̃ delateat Andronicus: q Aristotelẽ putat ea scripsisse: quæ nõ
possint ĩtelligi: qui quæ ea: q̃ alii recte atq ĩ tẽpore dicta iudicãt: ipse aliter neq recte neq in
tpe ĩterprætat̃. Videt̃ tamẽ mihi hoc loco saltẽ necessaria rõ eẽ illius uerba cũ uerbis philo
sophi nostri cõferre: ut appareat q̃to clariora hæc & ꝓbabiliora q̃ illa sint ad sensum Xenocratis pcen/
sendũ. Numeꝝ inqt uocabãt aĩam ea ratione: q nullũ aĩal esset ex singulari & simplici corpore: sed oĩa
secundũ aliquas ꝓportiões & numeros cõfusis & cõmistis quattuor elemẽtis cõstarẽt. Fortasse igit̃ sen
tiebant eadem iis: qui animã harmoniã definiunt: præterq̃ q Xenocraticorũ sermo apertior aliquanto
& illustrior uidebat̃ q unius uerbi accessione factũ ẽ: nã quom illi numerũ aĩam dicerẽt: hic non sim/
pliciter numeꝝ: sed eũ q se moueret aĩam eẽ monstrabat: quẽadmodũ si illi quoq animã nõ simplici/
ter harmoniã fecissent: sed eã quæ se ipsam crearet cõstitueretq. Ipsa.n.aĩa ẽ: quæ cõpaginẽ nectit: q̃ co
alescentiã cõtinet: quæ ꝓportionẽ & cõciliũ q̃ttuor elemẽtoꝝ intẽperat. Sed qđ dixi Xenocratẽ putare
aĩam esse numerũ ipsum se mouẽtẽ ex libris eius maxime in quinto uolumine de natura sumit̃.

Contra Empedoclem dicẽtem: similia cognosci similibus: & tamen similia a similibus pa
ti non posse. CAP. XXIX.

DEinceps Aristoteles hæc inqt. Sũt incõmoda eos seq̃ntia: q tũ aĩam moueri uolũt: tũ corpus lxxv
esse statuũt: siue id tenuissimũ oĩum siue maxĩe incorporeũ appellẽt. Reliquũ inqt est ꝓpen
dere q̃ rõne a nõnullis dicat̃: aĩam ex elemẽtis cõstare. Ac illi qdẽ statim respõdẽt: ut in reꝝ lxxvi
noticiã atq sensum ꝑueniat: atq ita ꝑueniat: ut rem uti est ita cognoscat. Sed hercules ne sic quoq as/
secuti sunt id: cuius gr̃a hoc finxerũt: iccirco uolũt aĩam ex elementis existere: qa rent̃ similia nõ nisi si/
milibus posse cognosci. Certe si sola elemẽta eẽnt fortasse aliqd dicere uiderent̃: sed plura lõge habent̃:
ĩmo infinita q̃ elemẽta nõ sint: sed q̃ de elementis cõcreta. Esto terrã terra: aquã aqua cognoscã: quomõ
Deũ? qũo hoĩem? qũo cõcretoꝝ ĩnumerabiles formas? Sanguinem? Carnem? Neruos? Ossa? Viscus? lxxvii
Equum uero ecquid equo ullo intra nos collocato dignoscimus. Non.n. res cõcretas temere quocũq
mõ inciderint elemẽta constituũt: sed rõne q̃dam: atq ꝓportione seruata: ut de osse Empedocles ceci/
nit. Terra tulit: futes apte compacta per amplos. Quadrantẽ creperæ lucis de partibus octo. Semis mu/
licebero datus: ossa hinc candida facta. Nulla igit̃ utilitas animã facere ex elemẽtis: nisi rõnes quoq sin/
gulaꝝ reꝝ & cõposituras inesse in aĩa dixeris. Ad hũc modũ possent oĩa cognosci similibus: nam & ele
menta elemẽtis ex qbus ipsa cõstaret: & cõcreta cõcretis dignorarent̃: atq hoc q̃ impossibile sit non est
necesse admodũ ꝓbari. Quis.n. dubitauit unq̃ eẽ in aĩa lapidem? hoĩem? platanũ? item bonũ & nõ bo
num: postremo ita oĩa ut nõ rõnes reꝝ: sed ipsæ res in animã recipi dicerẽt̃. Iam uero genera & uniuer
salia: q̃ in decẽ principiis continent̃: q poterũt ab aĩa cognosci substantia: q̃titas: q̃litas: & reliqua genera.
Neq.n. elemẽta sunt genera: neq ea q̃ ex elementis cõflant̃: sed maior pars eoꝝ longissime ab elemẽtis
distat: nec elemẽta rebus existimari põt: qualia sunt ad aliqd facere: pati: moueri: habere. Nam & q̃titas lxxviii
quoq ipsa & q̃litas q̃q põt aliqs dubitare de iis: nõ tamẽ elemẽta sunt. Genera porro notiones sunt ani
mi nostri nõ elemẽta reꝝ. Sed liberales simus cõcedamus genera eẽ elementa: illud respõdeãt: nũqd ex
oĩbus generibus cõstare aĩam ꝓbent. At nõ uident̃ cõia oĩbus generibus elementa esse: ut homini & fa
ctioni & passioni: deĩde sequẽtibus dicere: ergo cõstare animã ex sola substãtia: aut quomõ q̃titatẽ pcæ
perit. Dices singuloꝝ geneꝝ elemẽta q̃dã eẽ & principia ꝓpria e qbus aĩa cõstituat̃. At aĩa substãtia ẽ ex
principiis q̃titatis: q̃titas nõ substãtia nascit̃: & ex principiis eoꝝ q̃ ad aliqd referunt̃: relatio orit̃ nõ sub
stãtia: ipsius aũt facere: pati: moueri: habere: nonne ridiculũ sit principia in aĩo q̃rere: siqđ ĩpossibile est
põt ridiculũ dici. Alia igit̃ rõ inuestigãda est: tũ q̃ res ab aĩa cognoscant̃: tũ q̃ inanima recipi & contineri
dicat̃: nã ii q aĩam ex oĩbus rebus sarctã & cõditam uolũt: ut sciat & intelligat oĩa: in hos tibicines atq
in alios uel grauiores offendunt.

Veteres neq de uniuersa anima: neq de humana ꝑfecte loquutos: CAP. XXX.

CAeteꝝ nonnulli absurdius arbitrant̃: q quõ cõstituãt similia a similibus pati nõ posse: cõce/ lxxix
dũt tamẽ similia similibus oportere cognosci: & deinceps fatent̃ ipsum cognoscere: intelli/
gere: sentire: nihil aliud esse q̃ pati. Demirari quoq Empedoclis licet: q terrã terra cognosci
putauit: neq aĩaduertit eas maxime aĩalium partes uacuas eẽ cognitiõis & sensus: quæ ma/

xime terrosæ glebulẽtæq; sint:nerui:ungues capilli:ossa:quæ tamen si ratio Empedoclis uera esset si/
lxxx milium sui noticiam percæptionẽq; habuissent.Item ex singulis elementis anima plus ignorationis:
temeritatisq; q̃ cognitionis accipet.Nã ut illud unũ cognoscat unde cõstaret:cæcutiret & caligaret ĩ cæ
tera.Præterea uideẽ Empedocles deũ ignorãtissimũ facere: quõ enim ut ille inquit deus:quẽ Sphærũ
uocat:& cõcretiõe comitioneq; q̃ttuor naturaꝶ extiterit:solo ĩteruẽtu & ꝓcuratiõe cõcordiæ ĩ una hac
molitiõe discordia nullas partes habuerit:euenit ut soli deo ignorabilis discordia sit:quæ ab oĩbus aĩa
libus & q̃dem mortalibus caducisq; cognoscaẽ:quãdo cũ ex oĩbus cõstet in oĩa quoq; hoc iuris habet.
Demũ q̃obrem nõ sunt animata oĩa si oĩa aut elemẽta:aut ex elemẽtis sunt.Itẽ cur una res sit anima si
lxxxi elementa sunt multa? Quo fit ut huiusmodi elemẽta similiora materiæ uideãẽ eẽ:q̃ formæ. Et præte
rea eẽ debeat alia q̃dam præstantior excellentiorq; natura:q̃ deformet: q̃ tẽperet:q̃ cogat: q̃ certa rõne
lxxxii & cõpagine elemẽta cohibeat. Hãc cõuenit animã credi nõ elemẽta aut aliq̃d q̃d sit ex elementis cõcre
tũ.Est.n.aĩa præclarius q̃ddã & melius.Præclarius aũt est illud quod cõtinet:q̃ q̃d spergiẽ:dissipaturq;
At illi nõ erubescũt structurã mentis referre ad elemẽta.Sane id q̃d locupletissimũ atq; optimũ est:ma
teriã semp & facere & describere diciẽ:quẽadmodũ ars alioqn rõ maxĩa uidebaẽ:ut q̃d pulchritudĩe &
dignitate pollebat:ipm & antiquissimũ & pricipalissimũ & origo aliis crederet nõ huic elemẽta.

Superfluo uideri aliquibus aĩam ex utroq; contrario cõcretam eẽ:sufficiat enim alterum qa eadem ratio pollet in contraria. CAP. XXXI.

lxxxiii IN uniuersum ueteres philosophi iusta obiurgatiõe ĩ eo pulsanẽ:q; nemo de tota aĩa adhuc
cõmentatus uideẽ:alii uim eius mouẽdi tãtum attingũt:alii de ratiõe ꝑcipiendi sola cogno
scendiq; disputãt. Cæteras animæ facultates:aut despicatas:aut incognitas habuerunt.Atq
multa erãt aĩalia:quæ tametsi uiuere exploratissimũ esset:quiescere tamẽ sede stabili affixa
semp & adherẽtia uiderentur.In his aĩa proculdubio uim mouẽdi habere nõ potest:cuius nõ cõparet
usus.E duobus igiẽ alteꝶ erat necesse:aut ut carere aĩa dicerenẽ:aut si hoc substinerẽ nõ poterãt:ut cãm
aliq̃ & rationem afferrent:cur animata quõ essent tamen uagari & sedes mutare non possent.Vigẽt illa
sentiunt nutricantur increscunt:absolui & a loco demigrare nõ possunt.Atq; illis ipsis motibus auctio
nem dico atq; sensum:quanquã mouentur ut cæteræ animantes:non tamen uis omnis ad animam re
fertur:sed exteriora quoq; suum in id momentum habent ad sensum:sensilia ad nutricatiõem auctio
nẽq; alimẽta.Atq; eius motus q in loco agiẽ:dux sola & princeps ẽ aĩa.Eodẽ modo uegetabilẽ aĩam ui
denẽ negligere:q ex elemẽtis intellectũ & sensum moliunẽ:q̃si duas uires præcipuas animæ:solasq; no
uerint:qualis igiẽ ea anima est qua uiuiscere dicunẽ:quæ gignanẽ e terra:nam neq; sensualem neq; in/
tellectualẽ possunt habere:neq; eã quæ mouẽdi uim obtinet.Veꝶ quibus idẽ esse intellectus & sensus
placet:ut Democrito:nõne in re apertissima & cõpertissima uidenẽ errare? Cõstat & luce clarius ẽ:plu
rima esse aĩaliũ genera:q̃ sentiendi uim continent:itelligẽdi nõ cõtinẽt.Quot siqs hoc quoq; gratifice/
84 tur Anaxagoræ fateaturq; intellectum inesse in tota animãte natura:eũq; certam esse aĩæ ꝑtem:uniuer
sam uero esse aĩam:quæ ex oĩbus uiribus & partibus conflareẽ.Ita.n.uideẽ sentire q cecinit.Planta olim
uolucerq; fui popilla puerq;:nõdum tamẽ uniuersam animã complecteẽ:neq; de uiribus oĩbus dispu
tabit:neq; de aliqua una ꝑfecte:eodem recidit:quod in iis carminibus legiẽ:quæ ad autorem Orpheũ
referunẽ:ingredi spirabilem animã:quæ anhelitu trahereẽ:unde igiẽ uiuunt ea q̃ non respirãt? ut plan
tæ:ut insecta:ut cætera id genus aĩalia imperfecta.

Animam nõ esse ꝑ oĩa corpora inuectã & fusam. CAP. XXXII.

85 ILlud quoq; fugit eos: qui animam iccirco ex elementis faciunt ut res cognoscat: q; necessa/
rium non erat ex omnibus conditam putare:quõ alterum cõtrarium abunde sufficere po/
tuisset:tum ad se noscendum tum ad oppositum:nam de recto æstimamus:quod oblimet.
Regula enim in utrumq; iudicio pollet. At obliquum quod est obstipũq;:neq; suimet neq;
recti põt iudex statui.

Veteres de anima nihil bene dixisse. CAP. XXXIII.

HAbetur & alia præter has quorũdam opinio:qui animam dicũt per quattuor elementa &
86 per naturam rerum omnium inuectam fusamq; æquabiliter omnes mundi partes uegetaẽ
animareq;. Hãc sentẽtiã secutus Thales dicebat deoꝶ plena eẽ oĩa:cui & illud de ꝓximo cõ
gruebat.Iouis oĩa plena compita & omne forum.Fortasse uero hoc sit:q̃d & Zenoni uideẽ
qui deum meare ac pertinere per omnem substãtiam censuit.Atq; ita in intellectuali:deum esse intel/
lectum:in animali animã:in naturali naturã:in affecta affectiõẽ & habitũ.Forteq; hoc neq; a Platonis
dogmate multũ abhorret:cuius illa sunt uerba.Quõ deus inq̃t aĩam ĩ medio collocasset ꝑ uniuersum
infudit:& ꝑ oẽm globũ porrigi iussit:& corpus ei exterius ĩduit.Habet hæc opinio plurimas & uarias
q̃stiones.Cur.n.si anima ꝑ ignẽ: si ꝑ aerẽ cõmeat:si ꝑ cætera elemẽta:nõ cõstituit animal? ꝑmista & cõ
fusa constituit? præsertim quom præstantiores esse animas simplicium corpoꝶ putent: quãq̃ ne hoc
quoq; ratiõe ulla comprobant.Cæterum utrinq; urgenẽ siue animam fateanẽ ignem:siue non fateãẽ
87 nam si fatenẽ sine ratione loquuntur:si nõ fatenẽ seq̃tur in aliquibus corporibus aĩam contineri:quæ
tamẽ animata nõ sit.Ac uidenẽ q̃dem existimare ꝑ tota elementa aĩam esse distributã & sparsam:uerbi
gratia:ꝑ aerem totũ:& ꝑ aquã totã ea rõne: q; partes elementoꝶ oẽs eadẽ natura & specie uisebantur.
88 Ergo quom illam aquæ porciunculã quæ in mistionem aĩalium decerpiẽ animatã esse intuerenẽ:cõ/
tingebat illos credere:in uniuerso elemẽto haberi contineriq; aĩam:quẽadmodũ.n.partes simplicium

corporum:q̄ ad tẽpaturã ſtructurãq; animaliũ corrogant:efficiũt:ut illa ex oĩbus elemẽtis compoſita
& coalita ſint. Ita uidere ſe credũt: ptes aĩarũ: quæ ex ſingulis elemẽtis carpunt: facere ut aĩata eſſe aĩalia
uideant. Hæc ita ſi ſunt: quẽadmodũ aeris portio ĩ nobis eiuſdẽ formæ ac naturæ cũ elemẽto uniuerſo
eſt: ita & ea ps aĩæ: quæ ĩ nobis ĩde tãq̄ bractea deſecta eſt: eadem ſpecie pbabit cum aĩa uniuerſa ſim-
pliciũ corpoꝝ. Iã illi hoc loco laborãt & ptinaciter defendũt: nullũ eẽ cõſortiũ ſpẽi ĩter animã elemẽtarẽ
& nr̃am: ſed illã lõge & pfectiorẽ & ĩmortaliorẽ hẽri. Quod quõ dicũt ſe ipſos coarguũt: amittit.n.uĩ
ratio eoꝝ: q̄ utebant: ppea uidelicet uniuerſum aerẽ eẽ aĩatũ & ſpirabilẽ: q aeris portio: q̄ in nobis eſſet
ſpirabilis aĩataq; uideret. Vana & caſſa rõ ſi alia ſit aĩæ nr̃æ natura: alia elemẽtaris: & alia itẽ animæ con
firmatio in aeris noſtri portiõe: alia in aere uniuerſo. Aut igit nõ eſt dicẽdum animas elemẽtoꝝ ĩmorta
les & pluris eſſe q̄ noſtras: aut nihil efficiunt quõ nituntur oſtendere per totam naturam cõmeare per-
tinereq; animam: eo q pticulæ elementorum: quæ in nobis eſſent: animatæ uiderentur eſſe.

Contra Platonem qui partes animæ diſcludebat locis. CAP. XXXIIII.

Facile igit æqs aĩs apparebit nõ claruiſſe hac pte phĩæ ueteres: nec tã difficilẽ locum pulcherri — lxxxix
me: aut accuratiſſime ptractaſſe: q̄obrẽ alia ratio ineũda eſt quare ab anima res cognoſci di-
cant: quom id elemẽtoꝝ cõcretus præſtare nõ poſſit. Afferẽdus eſt etiã alius modus unde-
nam moueat anima: ſi oĩno neceſſariũ ſit moueri: ſed nec eo motu quo corpora mouentur
ab anima: neq; demũ eo q ſit rei inabſolutæ actus: ſed eo fortaſſe qui abſolutæ atq; perfectæ.

Plantas & ſtirpes ſine dubio animatas eſſe. CAP. XXXV.

Deinde cum homo p animã ſciat & ſentiat: opinet: deliberet: iraſcat: cõcupiſcat: demũ utcũq; — lxxxx
uim appetẽtẽ exerceat: itẽ quõ motu locali aĩalia p animã moueant: augeant: conſtẽt immi-
nuant: ita tamẽ ut præpoſitũ illud ſit augere cõſtareq; ſequẽs: & accidẽs collabitaſcere & mi
nui. Quod quidem contingit: quõ plus diſpẽdii ſit: atq; amplius perit: defluit q̄ accedat: atq; eat in cor-
pus. Quõ itaq; omnia hæc animæ opera uideant eſſe merito dubitari poteſt: q̄nam actionum illarum
diſcretio ſit: utrum tota anima ad functionem omnium adhibeatur: & an uniuerſa ea ſentiamus: intel-
ligamus: ſciamus: decernamus: obiraſcamur: cõcupiſcamus: & reliqua quæ nobis enumerata ſuperius
ſunt: & an ex tota anima emanẽt iſta pficiſcanturq;. Itẽ an uitam actus ex his unus pluresue faciant: aut
omnes: aut nullus: ſed alia cã cõſtituenda habendaq; ſit. Demũ id quod quærit tale eſt: utrum oẽs actio
nes munera: opa momentaq; animi ab uniuerſo eo fluãt: an potius alia pars ſit qua ſentiamus: alia qua
ſapiamus: alia qua appetamus. Quod qdẽ iã Timæus ur̃ cẽſuiſſe: quõ diceret: alio nos intelligere: alio ap
petere: alio iraſci: proindeq; actiões illas ita diſpeſcit: ut primam cerebrum.i.capitis arcem dicat tenere:
ſecundã in domicilium cordis deducat: in iecur tertiã ac ſedes ab dominis releget. Sed ſi hæc uera ſunt:
qua rõne animus continebitur ne deffluat: quæ illi unitas qs coalitus fuerit: præſertim ſi partes tãta in-
tercapedine diſcludãtur q̄ actiones: quarum ad ſe multæ non pertinent? Quæ res igitur cohibebit po-
tentias a deo ſeparatas? Certe dici nõ poteſt corpus eſſe: quod animam cogat aut contineat: quõ potius
e contrario corpus cõtineri ab anima æquum ſit: utpote cuius abſceſſu corpus ſtatim uaneſcat labaſcat — lxxxxi
diſſipetur & corruat. Quãobrẽ ſi qua res continendi uim habet: profecto illam eſſe animam par ẽ. Eo-
dem modo q̄rere iterũ oportebit: utrũ una ſit hæc quoq; quæ cõtinet: an ptibus conſtet. Si una: cur nõ
una iã unde ab initio anima concedebatur: reddenda.n. afferendaq; ratio eſt: quare unum ſit illud a quo
potentias aĩæ locis diſiunctas uniri contineriq; uelis: aĩa una non ſit: quæ tamen corporis partes lon-
gius diſiunctas diuulſaſq; cogat: atq; contineat. Dices illud qd̄ continet aĩam conſtare partibus. At quõ
omne qd̄ cõtinet rem ptibus cõſtãtem: ſi & ipſum ptibus conſtet: rurſum ab alio contineri ſubĩde ne-
ceſſe ſit. Manifeſtũ ẽ qcqd aĩam cõtinere dicatur: ab alio iteꝝ: atq; ab alio cõtẽtũ iri: ita ut res ĩ ĩfinitũ ca-
ſura ſit: neq; inqſitio exitũ: neq; aĩa id a quo cõtineat & cohibeat ĩueniat. Nã & apud nos quoq; quãuis
animã ſubiecto unã dicamus: q̄ ſe tamẽ multis uiribus ſpargat: ut pomũ: qd̄ ſubiecto unũ eſt: uarias ta- — lxxxxii
mẽ & diuerſas qualitates obtinet: formã: halitũ colorẽ. Nõ tamẽ ſermo adhuc piculo caret: tãto magis
anceps & lubricus iis: q uim quãdã eius ſempiternã & immortalẽ: caducas mortaleſq; cæteras faciunt.
Quod quõ & Plato & Ariſtoteles acriter ac pſpiciẽter uidiſſent: alter in ipſa ſtatim cõſtitutiõe molitio
neq; hoĩs: rõnabilẽ.i. mentis optimã portionẽ in hĩtaculũ ppriũ cõdididit: alteri extrĩſecus accedere ui
ſa ẽ. Vtriq; porro id cõſilii fuit: ne quã offenſionẽ turbãue ĩmortalitas eius: aut contagio mortaliũ ptiũ:
aut uicinitate contraheret. Itaq; uterq; opinioni impedimentum hoc accidit: q non ſimplicem ſed con
cretũ ex ptibus & uiribus animũ dicũt. E qbus aliqua ẽt tãto inter ſe tractu faſtigii ſepantur: q̄to a cadu
cis ſubciſiuiſq; æterna & ĩmortalia diſpeſcunt. Difficilis ſcrupulus: & q utrãq; familiam auxerit: q̄uiſq;
ſeu uiriũ ſeu partiũ dirẽptus ĩ aĩa ſit: grauis utcũq; ratio uideat: & quæ leuiter exitũ inuenire nõ poſſit:
difficilior tamẽ eſt iis qbus multaꝝ ptiũ dicat. Si.n. anima uniuerſa uniuerſum corpus cõtinet: eoq; cõ
uenit ſingulas animæ partes continere aliqd corporis: cuinam obſecro pticulæ corporis mens & ratio
præerit? Nimirum id: uel quemadmodum fingas perdifficile eſt. Maxime autem ſtirpes oſtendũt par- — lxxxxiii
tes animæ non eãdem rõnem inire quõ ptibus corporis: ita ut ſi diſperatæ regionibus ſint hæ: habean-
tur & illæ ſuis locis diſcluſæ. Non enim animæ altricis: quã arbores poſſident: pars radicibus exhibita:
pars trunco adiuncta: pars ramis & frondibus data: ſed uniuerſa in uniuerſis eſt. Nam & auulſæ præ-
ciſæque uiuunt: & tranſlatæ de ſeminariis ſpeciem eandem ferunt. Videmus item ex animalibus
iis: quæ q membra præcinctu in ciſuram ſeparata habent. Appellamus inſecta etiam diuulſa diu-
tius uiuere: partemque utramque ſeorſum moueri: quia ſcilicet ineſt illis adhuc ratio uitalis: non

quidem eadem numero:quia sepatio facta ē:sed eadē specie:nā utrūq frustellum aliquādiu obit uitæ: munera sentit apertissime:ac se loco mouet aut impingit pręptatq. Ipse ī piscibus uidi: partes abscissas comprehendi aut teneri non quiuisse: quorūdam caudas præsectas:isinuasse pdiu spiras:& implicuisse nexus:nonnulla etiam truncata capite palpitasse:ut Strutio quæ Solaria dicit. E quibus oībus cōstat partes illas animæ seiugatas eadem esse specie:tū īter se:tum cum anima uniuersa. Inter se:ut quæ iam sunt discretæ:& sepatis ac disiectis truncis adiunctæ. Cum uniuersa:ut quō ante præcisionem diuulsionem q integris & indiuiduis habebatur. Nam anteq discerperetur non certis in membris:sed in tota ea fuisse partes illæ uidētur. Animam uero:neq ipsam a se cōstat:neq suis potestatibus distrahi:sed a corpore culpam habente in quo sita est. Quot si segmenta illa piscium insectorūue neq pertinaciter super uiuunt:neq admodum diu mouentur:nihil mirum quō partibus officialibus careant:qbus uitā naturāq tueant. Nec tamē mīus tota uiuacitas aiæ illis ī ptibus cōtinet:q̄ mox solido ī corpe spectabatur.

Plantas & stirpes sine dubio animatas esse. CAP. XXXV.

SAne dubitandum non est:an q nutriuntur & augent frutices:id ab anima uegetali alūnaq habeant. Vna.n. hæc animalibus & stirpibus inest cōmunis:qui igitur fieri potest:ut ea uis ī animali anima sit:in planta non sit? Deinde unde uiuerent uigerentq plātæ:nisi uitam acciperent & nanciscerentur ab anima? In hoc quoq differunt a non uiuētibus uiua:q ali:q crescere:q prolē de se dare possunt. Neq illud moueat:q hanc a cæteris separari contingat: cæteræ ab hac separari nō possint:quom eadē ratio ineatur sensuali:cum ea quæ incessui & progressui præficit tantū nō oībus aīalibus. Tāetsi igit sensus sine illa ui motrice ī aliqbus habet:tamē anima ē & appellatur:q̄q uis ea:qua uiuimus ipsa primo non est:quod sequentium diligens lectio commostrabit.

THEMISTII DE ANIMA LIBER SECVNDVS INTERPRETE HERMOLAO BAR.

Diuisio entium:& qui sit perfectihabia & quotuplex. CAP. I.

EA QVAE Veteres de anima tradiderūt abūdanter arbitror libro supiore exposita:nūc ordine aliunde petito cōmuniemus ipsi definitionē aīæ:eā q̄ maxime fusa proīdeq cōmunissima uideatur:quæq oēs aīas ambitu suo contineat:nec solū humanā:de qua tantū priores:ptim q ita collubitū erat:ptim q inuiti fallebātur egerūt. Reχ itaq summū & principalissimū genus substantiā facimus:substātia uero aut materia aut forma ē:aut aliqd ex utroq pmixtio. De qua rōne uberrime dictū ē in iis libris:quos de institutione & primordiis naturæ pscripsimus:alioqn hoc quoq loco nō abre fuerit:ex iis quædam repetere. Materiam potētia eē substantiā cōstat sine cōfirmatiōe aliqua. Hoc.n.ē qd sub uerbo hoc hoc qcq mōstramus:sed tāq habilitatē quādā:seu præpationē:quæ pcreādis rebus oportuna idonea aptaq sit. Formā uero pfectionē eē & ceu expletionē absolutionēq præpationis illius.i. quæ quasi asserat: & manū extremā imponat ei rei:quæ potētia sola constaret. Postremo formā id esse:cuius merito res prærogatiuam illam ferunt:ut nomine hoc quicq:siue hoc aliquid censeantur. Tertium summa est:quæ ex ambabus coeuntibus conciliatur & nascitur:in quo iam materia simul & forma spectatur:quæ duæ res una quædam exit integritas:neq ratione cogitatiōeue amplius:sed sensu. Ac reuera hoc aliquid est:modo illud discrimen intelligatur res a materia ut fierent:a forma ut essent:habere. Quæ quom ita sint:tunc opulenter & nauiter habere se rem & perfectam esse dicimus:quō propriam formam adepta est:ad quam festinauerat. Hanc igitur formam & speciem siquis enthelechiam:idest uerbum ex uerbo perfectihabiam appellet:haud iure reprehendetur:ceu nouo usus & horrenti uocabulo. Nam si supradicta nobis uera sunt:& perfectio rei e sua cuique forma ducitur: & a forma res habet:diuiter & bene habere & perfecte possit. Nihil utique aliud id nominis significauerit q̄ eum quem ex primere uolumus habitum perfectionis. Verum perfectihabia bifariam in rebus est:uno modo ut sciētia:altero ut contēplatio & cōsyderatio:q̄ actu inita sit harū:altera ut habitus:altera ut mistratio & defunctio hītus itelligit.

Animam esse formam & perfectionem corporis naturalis uitam habentis. CAP. II.

HIs ita retractis:atq in memoriā subiectis ducamus noscentes hæc in reliqua. Nomē substātiæ potissimū uēdicat corpora:& e corporibus maxīe quæ naturalia sint:ignis:aer:aqua: terra:& præterea quæcūq de iis a natura sūme proueniunt. Sunt.n. corpora naturalia aliorum corporū principia:nā lectica:asseres:pessuli:sera:calcei:tunica:demum omnia: quæ artificio aliquo cōparantur:cōparatione naturaliū uicē accidentiū obtinēt. Accidit ligno:ut lectica esset. Accidit ferro ut serra. Accidit pāno ut uestis. Omne itē artificiale corpus ī strato naturali cōspicit:ualeāt ergo artificialia:manus ad naturalia admoliamur. Ex naturalibus nōnulla possidēt uitam:nōnulla uacant. Vitam appello:quæ animal ut per se nutriatur augeaturq efficit. Omne igitur corpus naturale: & particeps uitæ necesse est substantia sit:nec substantia modo:sed condita & concreta substantia:idest quæ ex materia atque forma sit. Quom itaque in quod habet uitam non sit simpliciter corpus: sed tale corpus; cūque in uiuo corpus pro materia subiectoque habeatur:ut uero tale corpus sit a specie reponat & forma. Quis enim dicere ausit:corpus esse uiuo formam:sed ut dixi corpus materiæ & subiecti locum tenet. Quom inquam id quod habet uitam:non sit simpliciter corpus:sed tale corpus; & quom differant ab iis:quæ non uiuant:non in eo q corpus:sed in eo quod tale corpus:hoc est in eo qd uiuit &

animam continet:concluditur animam esse speciem perfectionemq̧ & substantiam:ita ut sit forma.

Animã non esse corporis:sed formã corporis perfectionemq̧. CAP. III.

QVam uero aia nõ sit corpus:neq̧ subiectũ:q̃q̃ est aliquãdo demõstratũ:nõ tamẽ molestum iiii
erit hoc quoq̧ loco recensere. Aiata ab inanimis in eo distãt:ꝗ uiuũt hæc: illa nõ uiuũt:nõ
ĩ eo ꝗ corpa hæc sint:illa nõ sint:sequit̃ igit̃ aiam nõ eẽ corpus sed uitæ animãtiũ cã.Itẽ hoc
rõne alia clarescet:quom in re concreta:neq̧ utrũq̧ possit esse subiectũ:neq̧ utrũq̧ forma:
sed aptissimũ sit corpus esse qđ subiicit̃.Est.n.corpus qđ describit̃:ducit̃:fingit̃:& nisi astrigeret̃ & co/
hiberet̃ ab aia dissipari & fatiscere idoneũ:relinquit̃ necessario animã eẽ pfectionẽ & formã.Præterea di
ci recte nõ posset:aial ex anima & corpore existere:nisi hæc ut forma:illud ut materia caperet̃.Triplici/
ter.n.cõponi res dicunt̃ ex iis:quæ ĩsint.Primũ illud genus latissimũ in prõptuq̧ est:quom quid ex re/
bus tãq̃ ex ptibus corporalibus cõponit̃:uerbi gratia:quom ex lapidibus atq̧ lignis exædificat̃ domus:
ex carne & ossibus cõstituit̃ aial.Aliud genus cõpositurae est:ut quom ex aq̃ & melle mulsum cõficit̃:
demũ qcqd ex pluriũ reꝝ cõfusione & mixtione cõflat̃.Atq̧ hoc genus a priore discrepat: ꝗ ĩ illo ptes
& totũ disiũcta & disclusa sunt locis:in hoc qcqd loco secernit̃ nõ uenit in mistionẽ:qa totũ & ptes eo/
dẽ in loco uident̃ eẽ.Re uera aũt abolitæ & corruptæ sunt ptes:tenet̃ ĩtegritas.Tertius modus est:quo
ex ære & figura cõstare statuã dicimus:& quo ex lapidibus & structura ædes.Quãobrẽ quom aial per/
mistionẽ ex anima & corpore dicimus:si p̃mo genere statuamus:nõ esset totũ corpus toto se animatũ:
nec ali posset nec crescere circũundiq̧:sed anima aut uniuersa corpi uniuerso:aut ptibus partes accide/
rẽt.Quod ne in captũ qdẽ mẽtis cadit.Age uero ad q̃titatẽ aiali anima:non ad q̃litatẽ cõferret: qa par/
tes id genus coitæ nõ aliter cõferre toti suo solẽt.Neq̧ secũda itẽ forma cõpositionis dici põt cõstare ex
anima & corpore aial:qa nõ coalescit animal:corruptis demũ anima & corpore. Quẽadmodũ miscel/
læ: quæ de elemẽtis ita corruptis fiunt:ĩmo animal cõstitui nõ posset:nisi salua & supstite:utraq̧ natu
ra.Reliquus ergo tertius modus est:quo animal ex anima effici & corpore dicat̃.Quare quom in ea iũ
ctione semp hoc formæ:illud materiæ uim p̃ferat:corpus ãt forma eẽ animæ nõ possit:sequit̃ animã
esse formã corporis oportere.Nẽpe ut statuæ denominant̃ a forma sua:ita & animalia sua necesse ẽ.Per
animam porro utrũq̧ cognoscitur & animal & cadauer:utpote per quam & adsit & absit animãtibus
uita.Species ergo & forma animantis est anima.

Animam esse actum primum & secundum:sed primum magis. CAP. IIII.

FOrma uero dupliciter solet intelligi:nã aut ita ut sciẽtia:aut ita ut scientiæ agitatio cõmenta v
tioq̧:scientia habitus est.Agitatio & cõsyderatio actus.Eadẽ distributio inueniri põt in aia.
Sõnus ceu habitus aiæ ẽ:uigilia uti actus:Neq̧ hoc dico:ut ex eo accipi uelim uniuersã ani/
mæ uim functiõesq̧ eius oẽs in sõno feriari aut cessare:atq̧ ita solũ habitũ relinq:quõ saltẽ
apertũ sit:quõ qs dormit uim illã altricẽ nõ eẽ cõsopitã.Illud dico ut intelligãus multas esse aiæ uires:q̃
dormiẽtibus nobis tãq̃ oscitẽt ocienturq̧:nihil agãt:aut exerceãt:q̃lis ẽ sensibilis:& ea q̃ delegata inces/
sui ẽ.Erit igit̃ aia corpis uiui ptim p̃ma:ptim scđa pfectio.Sane in homine por scia ẽ q̃ cõsyderatio me
ditatioq̧:qa recipit sciẽtiã Socrates anteq̃ meditet̃:aut cõsyderet.Quãobrẽ mirari nõ satis possum eoꝝ
prudẽtiã:q dicũt piculũ eẽ aiantibus ne dormiãt si aia actus sit:q̃si hallucinẽt̃ nec intelligãt:q̃ ab Aristo/
tele hoc loco pspicue & dilucide dicant̃.Ex eo inqt ꝗ aia inest in nobis uigilia sõnusq̧ accidit.Illud q̃sti
one dignius ẽ:ꝗ definitio hæc uĩ nutricẽ nõ uidet̃ agnoscere:si primũ actũ pfectionẽq̧ aiam dicas.Sed
soluit̃.Hĩtus ab actu & ministerio in nutriẽte ui nõ absoluit̃:nã ibi hĩtũ eẽ necesse ẽ:ubi sit actus:idq̧ ĩ
physicis:quæ natura duce nulla ratione extrinsecus adhibita:nulla doctrina proueniunt. Non sic e con
trario:ubi habitus ibi quoq̧ ut sit actus.Quo fit ut qui animam prima perfectiõe describit:omnes ani
mæ potestates uideatur esse complexus.Ita in somno cæteris uiribus solus permanet & relinquitur ha
bitus.At eius qua alimur cum habitu agitatio quoq̧ & exercitium iungitur.

Animam esse perfectionem organici corporis. CAP. V.

IN qđ igit̃ genus aia referat̃ declaratũ iã ẽ:ut substãtia.s.& p̃ma pfectio sit:reliquũ est:ut cu vi
ius sit substãtia doceamus.Et hercules res cõsultatiõe nõ indiget.Protinus decerni põt ani/
mã eẽ substãtiã corpis:sed q̃lisnã corporis:hoc exqsitius & maturius uidẽdũ. Cõstat corpo/
ra aut naturalia eẽ:aut nõ naturalia.Naturalia uoco:q̃ ĩtra se prĩcipiũ illud tenẽt:quo natura
les motus cieri uidẽtur:ut terra:aqua plantæ:animalia.Non naturalia sunt:quæ hoc principio carẽt:le/
ctus nauis: pallium.Atq̧ hæc nobis fusius & prius Aristoteli diffinita sunt is libris:qui naturæ princi/
pia continent.Iterum naturalia corpora secamus in duo genera:quædam uiuunt:quædam non uiuũt.
Viuere quæ dicantur supra quasi occupaturus ostendi:quõ dixi ea quæ per se alerentur & crescerẽt:qđ
genus animalia & frutices sunt.Nam elementa quia initium motus intra se possident: naturalia qui/
dem sunt: sed in iis uitæ uacuitas est: quia per se nec aluntur: neque autem augentur. Lapides quo/
que quãuis grandescere uideantur:non tamen uiuunt: quia crementum illud non ex alimento intus
molito dispensatoque in penitas partes attolitur:sed accessione tantum & appositione materiæ: aut si
per omnes partes attollitur:erit in iis utique ratio aliqua uitalis existimanda:sed admodũ tenuis subob
scuraque:neque mirum est lapides adolescere: quando & parere quidam putantur:ut Clearchus af/
firmat.Sed certe illi:aut cõsortio tãtũ nois gignunt parturiũtq̧:aut alia forma ẽ gignẽdi:q̃ q̃ aialibus ad
dita ẽ:uidet̃.n.sæpicule natura suos fines tãq̃ trãsgredi.Proideq̧ ĩ aliqbus dubiũ sit:aialia sint an radices:
Radices an lapides.Postq̃ igit̃ corpoꝝ q̃dã habẽt naturalia:q̃dã nõ naturalia.Itẽ alia quæ uita pticipẽt:

alia quibus negata ea ratio sit. Non potest animæ perfectio cuiuslibet corporis dici: sed naturalis: neque
naturalis item omnis: sed uiui. Viuũ auté omne organicũ ĩstructumq; est. De mortalibus & genitis lo-
quor: quibus ad uitam præsidio cibi sit opus. Nihil.n. est quod simpliciter consistat expletumq; sit: sed
omne animal continenter labit̃ & subinde sarcitur: aĩa nũq̃ quiescit a munere: hoc est nutricatione. Ita
q̃q̃ partes subduci semꝑ ac perire necesse est: tamẽ sũma suppletur idẽtidẽ: eo quia ĩcolumis exigit. Qua
re fit ut quædã ceu organa & machinamenta uis hæc desideret: qbus tãq̃ famulitio ad hãc functionẽ p̃-
standã.i.ad nutritionẽ utat̃. Atq; hæc ĩstrumẽta in aĩalibus ꝑspicua mãifestaq; sunt: os: gula: uẽtriculus:
aluus: uenæ & reliqua: q̃ ad usum alimoniæ cõparata iis sunt. In fructicibus aũt: atq; plãtis: q̃q̃ ea minus
exposita sunt: ex momẽtis tamẽ ab iis gestoꝝ similia q̃dam iis opificia & organa ĩcognosci possunt. Pri
mũ radices ori æmulæ & uicariæ habẽt̃: nã ut aĩal ꝑ os: ita fructex ꝑ radicẽ succũ trahit. Deĩde meatus
quidã staminaq; & fibræ uenaꝝ uice fungunt̃. Iã intestina & q̃ uiscus animaliũ referãt: habẽt & adipes
suos. Alburnũ liber & lignũ cuti carni & ossi ꝓportiõe cõsentiũt. Folia ut operimẽtũ & munimẽtũ pul
pis adiũcta. Pulpæ fructibus p̃sidii gratia obductæ: nã pulpas appello: intra q̃s a natura semẽ ẽ cõditũ:
siue esui sint atq; admittãt̃ ĩ cibos: siue nõ mãdãt̃. Fructũ geniturã ipsã ac semẽ ĩtelligo. Siq̃ igit̃ cõis de-
scriptio animæ reddi põt: uidet̃ aptissima hæc esse. Anima perfectio est corporis naturalis organici.

Declaratio per exempla deffinitionis allatæ de anima: & ꝙ organicum idem est ꝙ uitam
habens potentia. CAP. VI.

vii

QVamobrẽ ut nõ ẽ q̃rẽdũ: qua rõne unũ sit cæra & sigillũ aut imp̃ssio: ita nec illud queãdmo
dũ materia cũ sua forma sit unũ: sicut enĩ res ut sit habeta forma: ita hẽt a forma ut sit unũ.
Quot modis ãt eẽ qd dicit̃: totidẽ unũ quoq; dicit̃. Decẽ ãt sũt reꝝ initia: decẽ erũt & appel

viii

latiões unius. Atq; utrũq; p̃stat forma ea: quã nos cũ p̃fatiõe ꝑfecti habiã appellauimus. Ver
bi gr̃a si bipẽnis eẽt naturale ens: & hãc formã q̃ põt syluã cedere: nõ ab arte: sed a natura introductã ha
beret: bipẽnẽ q diceret aĩal diceret: qđ ex ferro tãq̃ ex corpore: & ex acie mucrõeq; tãq̃ ex aĩa cõstaret. Nã
bipẽnis beneficio formæ in mucronẽ emissæ bipẽnis ẽ: hebetata porro retusaq; acie forma cõuariat: &
nec bipẽnis amplius dici posset nisi appellatiõe cognomini. At quom nõ habeat a natura formã suã bi-
pẽnis: ut nõ nisi salua & p̃sente forma bipẽnis sit: nõ tamẽ eẽ aĩal põt. Nõ.n. anima ẽ rõ & forma artificia
lis instrumẽti: sed corporis naturalis uitaq; p̃diti. Atq; hoc iã illud ẽ: qđ organicũ uocabamus. Quod si
loco orgãici posueris uitã potẽtia habẽtis: de ea potẽtia ĩtelligẽdũ id erit: q̃ iũcta sit actui: queãdmodũ si
ita loq̃reris: põt Socrates inambulare: qa iã inambulet. Demũ si possibile eẽ aliqđ diceres: qa iã adsit ha-
beaturq; actu: nõ si nõ excidit ĩ libro: quẽ de ꝓpositionũ rõne ædidimus: q & interp̃tatiõis inscribitur:
unus hic modus ĩter cæteros recæptus ẽ: quo qd eẽ possibile diceres. Aĩa igit̃ p̃ma ꝑfectio ẽ corporis po
testate ꝙ habeat uitã: ita ut potestas illa describẽda sit actu. Atq; hoc ẽ cõcretũ illud & integrũ ex ambo
busq; cõstitutũ: qđ nihil aliud q̃ aĩal ẽ. Nẽpe forma tãetsi in materia ꝓducit̃: nõ tamẽ ipsi materiæ for-
ma ẽ: sed eius qđ ex duabus facultatibus cõditũ ẽ. Oẽ.n. tale simulatq; formatũ ẽ: hoc aliqd fit. Erit igi-
tur nomẽ hoc organicũ expositio atq; ĩterp̃tatio eius: qđ est potestate uitã habere: atq; eadẽ utriusq; uis

ix

& significatio habẽda. Cæterũ ea q̃ diximus possunt exẽplo partiũ clariora spectatioraq; fieri: si oculus
eẽt aĩal: formã eius eẽ aspectũ uisumq; oporteret. Est.n. uisus sua oculis ꝑfectio forma: substãtia oculus
totũ & integritas ipsa ẽ. Corpus oculi ꝓ materia uisui sternit̃: uisu ablato amissoue nõ ẽ amplius ocu-
lus: nisi mero noĩe nihilouerius q̃ aut sculptus: aut pictus. Quod ergo de parte dixĩus idẽ cõuenire ĩ to-
tũ aĩal putãdũ: q̃lis.n. partis ad partẽ collatio ẽ: hoc est obtutus ad oculũ: talis sit totius sensus ad totũ

x

animal: sentiẽs subĩdeq; totius aĩæ ad totũ animãs corpus necesse est. Plane ex iis q̃ dicta sunt liquere ar
bitror: aĩam neq; cadaueris neq; seminis ꝑfectionẽ eẽ. Alteꝝ qa desiit uiuere. Alteꝝ qa nõdũ in uitã pro
motũ ẽ. Itẽ alteꝝ nõ põt amplius uitã habere: alteꝝ põt qdẽ: sed nõdũ habet. Põt uero: qa fieri organicũ
põt & uitã accipe. Queãdmodũ.n. ferꝝ ĩforme rudeq; potestate serra ẽ: iccirco qa põt ĩ forma id genus
excudi: nondum tamen est serra: sed tũc erit: quomõ aciem & figurã habilem ad seccãdũ accæpit: ita &
genitura seminalis potentia animal est: quia potest in organicum corpus exculpi: nondum tamen ẽ ani
mal: sed tunc erit quomodo per se ali & indolescere poterit: ergo uigilia actus est eo modo quo sectio:
& eo modo quo conspectus & oculorum intentio. Sõnus quasi rudimentum preꝑatio & hitus: ex qua
utrũq; sequi idoneum est. Horum alterum prima perfectio dicitur: alterum secunda: animus utraq; ꝑ
fectione describitur: sed prima diffusius: corpus uero pro subiecto hẽtur: impletumq; quemadmodũ
serra est & ferrum & forma: item oculus pupilla & uisus: ita animal & corpus & anima est.

Animæ partes alias abiunctas esse a corpore: alias non abiunctas. CAP. VII.

xi

EQuidẽ ex iis non est obscurum uidere animã a corpore non esse abiunctã: nec uniuersam: si
uniuersa ita ẽ sua corpori forma: ut figura ferro: nec ꝑtes saltẽ aliq̃s si diuidua aĩa ẽ. Sunt.n.
ꝑtes corporis aliquæ: q̃rum formas perfectionesq; sine dubio ꝑtibus aĩæ sciscimus: ut ocu-
lorum uisus: nec tamẽ rõ ulla ꝓhibet haberi aliquã animæ ꝑtẽ: quæ a corꝑe absoluta dispa-
rataq; sit: q̃lis ea: quæ neq; corporis totius: neq; ꝑtis alicuius: ita actus aut ꝑfectio est ut forma & figura
ferri. Qualis uidet̃ mẽs ĩtellectusq; eẽ: nondũ.n. ostẽsum est: an eius uis ita sit corporis humãi ꝑfectio ut
possit tamen esse abiũctus & separatus a corpore: sicut uector & gubernator a naui: q q̃q̃ est actus & pfe
ctio naui: tamẽ iunctus aut adhærens naui nõ dicitur. Quo fit ut tãetsi a nobis animæ natura compræ
hensa sit formula generali: nondum tamen exquisite accurateue cognita discussa uideatur: alioquin fini
tio illa quã attulimus similior descriptioni q̃ definitio fuerit.

A notioribus esse incipiendum:& definitionem afferendam:quæ causam q̃obrem conti/
neat:& omnia per animam uiuere. CAP. VIII.

SEd conferamus pedé:ut aiunt accedamusq̧ ꝑpius:& tū de aīa uniuersa: tū de facultatibus xii
eius singulis disputemus:ita fiet manifestū sit nō sit aīa tota ꝑtesue eius aliquæ a corpe auo/
catæ.Dicamus igiť qđ & frequēter hoc ope adeo & aliis usurpauimus:ea q̃ manifesta sunt
nobis cōtrario respōsu:& uice inuersa eē manifesta naturæ.Cōcreta & cōposita maxīe ma/
nifesta sunt nobis·Simplicia naturæ rōniq̧.Prīo igiť in oībus initiū capescere par est ab iis:quæ ꝑspecta
& nota sint nobis:ut inde ad ea ꝑgamus:quæ sunt explorata naturæ.Quare eadē ratio atq̧ regula tra/
ctātibus animā obseruāda ē.Qūo ergo aīa simplex sit:corpus cōcretū & conditū a corpe nobis auspiciū
sumēdū ē:unde ad fastigiū aīæ niti ac subire possimus:nec eā mō finitioné eius attingere:quæ rē decla/
rat ut sit:qua tamē plurimi sunt cōtēti:sed eā quoq̧ quæ cām & rōné ostēdit.Nā cæteræ definitiōes in
demōstrationé ꝑ cōclusiōibus cōferri habiliores sunt:q̃ definitiōes haberi.Veluti si quæsieris qd sit ex
quadratio:& respōdeať:figura q̃drangula æq̃lis ꝑte altera ablōgæ:ꝑbationis cōclusio ē. Siqs uero di/
cat q̃dratū eē cōpertā habere lineā mediā.i.quæ duabus lineis media parili utrūq̧ ꝑportiōe respōdeat:
tū eius rei cā reddita & adiūcta uidebiť.Igiť a cognitis exordiū petemus:qđ ad ignota īcertaq̧ accōmo/ xiii
datū sit:& q̃si manu nos ducat:aīatū ab inaīato uita distīguit.Et q̃uis multis aīa uiribus & facultatibus
polleat:q̃s sæpe enumerauimus:una tamé est:q̃ ad uitā aīantibus ministrādā sola sufficiat:eaq̧ uegeta/
lis uocať.Huius uirtutis opa describunť tria:nutrire qđ & primū est:augere:qđ secūdū:& gignere qđ
tertiū.Quare oīa quæ fructicāt germināt pullulāt uidenť intra se potestaté illā & principiū gerere:quo xiiii
se ī cōtrarios locos simul possint mouere.Quis.n.ignorat arbores stirpesq̧ qūo augenť simul & sursū
ramis efferri & deorsum radicibus mergi:qđ ī nullo corpore naturali:nec uiuēte cōspiciť. Nam oē cor
pus naturale:q̃ naturale est:unū dūtaxat sibi locū scripsit:quo uersus sese agat & referat.Plantæ uero &
frutices simul ī cōtrarias regiones nitunť:nō mō quom augenť:sed ēt cū decrescūt minuunturq̧:ueꝝ
ut dixi una ui:quā uegetatricé appellamus rō uitalis absoluiť:huiusq̧ potissimū ꝑte ea:quæ nutri :ple/
raq̧.n.& aīalia & plātæ uiuūt:quæ tamé neq̧ augenť amplius:neq̧ sobolé ultra pariūt.Seorsum igiť a
cæteris haberi ea pars pōt:cæteræ ab hac secerni:aut absolui nō possunt. De mortalibus semꝑ sermo: xv
nā diuinæ naturæ cōuenit nō solū uti citra oēm nutritioné:munus suū ītelligēdi: cognoscēdiq̧ obeat:
sed etiā sine reliqs uirtutibus aīæ uel ꝑstātioribus.Ita patet manifestarie uegetalē ī iis:quæ gignuntur e
terra a reliquis aīæ potestatibus seiugari:utpote quæ oculis quoq̧ cernať:in plantis sola ex oībus facul/
tatibus aīæ . Viuit ergo per hác id omne qđ uiuit.Aīal uero primū ꝑ aīam sentiētē cōstituiť aīal . Atq̧ xvi
hoc adeo oībus inest cōmune:ut ēt aīalia illa:q̃ sede stabili degunt:nec loco mouenť:habeāt tamen qdā
agnitioné & sensum:ut cōchæ:siue ea mediā īter frutices & aīalia naturā obtinere dicanť:siue aīalia nū
cupenť:sensuū primus inest aīalibus tactus:& quēadmodū nutriens uis potest a sentiēte absolui : ita & xvii
tactus potest a reliqs sensibus.Inest is oībus aīalibus:etiā iis quæ ambigāt:idest q̃ mediā naturam inter
aīalia & frutices habeant.Quæ sit auté ratio atq̧ cā:q̃obré uegetalis a sensuali & tactus a cæteris sensi/
bus separi queāt:indicabiť post.Plane uis ipsa nominū q̧bus utimur edocet:adiuncto & adhibito sensu xviii
non esse amplius id fruticé:sed aīal oportere.Ac uiuere quidé utrūq̧ diciť:tū frutex:tum aīal:q̧a se nu/
triunt:alias eē utrūq̧ nō diciť:q̧a nec utrūq̧ sentit:quo fit:ut hoc qđ habet sensum aīal:illud qđ nō ha/
bet fruticē appellemus.Viuit aūt utrūq̧ ꝑ aīam:nō ut q̧dā arbitranť:q̧ solū nomē uitæ cōmunæ duo/
bus illis credūt:q̃si frutices natura utanť:aīalia aīa.Nā si nutriri & augeri ad naturā nō ad aīam ꝑtinet:
alterū duoꝝ est cōcedēdū:aut nos nō uiuere quotiés nō sentimus:aut duas nobis ꝑuitas inesse . Quorū
utrūq̧ absurdū & obtusum dictu est.Itē cōplura sunt ea:quæ q̃q̃ utanť natura q̧a mouenť:q̃lia sunt ele
mēta :nō tamé uiuere ulla rōne defendi possunt.Quare non eo uiuunt aīantes:q̧ natura utanť:sed q̧
aīa & parte aīæ obuia primaq̧.i.uegetabili & nutrice.Agedū qūo cōgruit? gignēdi uim eē aīæ partem
cōcedere:potentiā:cuius finis & opus genitura sit:ī plātis nō cōcedere aīam eē:sed naturā? Quare opor
tet plātas & frutices:q̧a parté aīæ possident uiuentes & animantes fateri:aīalia esse non fateri.Neq̧ hu/
ius tamen discriminis ratio aliqua quærenda est:cur aīalia non dicantur sed animata.Consuetudinem
loquēdi cōmunē ꝑbare oportet:cui ꝑ rōne usus est collibitū ita uiuere frutices animatosq̧ esse nō ani/
malia dicere.Alioquin neq̧ q̧ currit oīs cōtinuo cursor uocať:neq̧ qui periclitatus semel lucta ē: diciť
pugil.Sed hac nominū forma censenť ii:qui artium aliquaꝝ apicē tenent:longa & diligenti exercitatio
ne perfectū.Quapp & Aristoteles mediā rationé quādā secutus animata frutices non animalia nuncu
pauit.Quæ Plato confuderet:stoici neq̧ animata:neq̧ animalia faterentur.Nec uidetur opus longio/
re astructu addicendo primas potestates uegetabilem scilicet & sensibilem:per quas animata hæc:ani
malia hæc:probentur:actus esse corporis organici naturalis.

An definitio animæ cōmunis ad intellectū:& uim motricem pertineat. CAP. IX.

VErumenimuero postquā aliæq̧ uires & opera habētur:quorum animam esse originem ē
necesse appetendi:intelligendi:ingrediendi:inuestigandum id puto an & potestates hæ si/
mili ratione omnes:an non omnes:sed aliquæ actus corporis sint . Atque hoc commodis/
sime explicabitur:si declarata prius ea quæstio fuerit:utrum facultates illæ seorsum animæ
sint:an partes animæ potius:& si partes animæ : utrum ita partes ut ratione sola : an etiam ut locis di/
sclusæ abiunctæque habeantur.Sūt .n.ex iis aliquæ:quas non sit difficile cōtueri ratione cogitatiōeq̧:
nō locis habitaculisq̧ secerni.Primū uix altrix:auctrix:genitrix:neq̧ in aīali:neq̧ multo mīus ī plantis

absolutæ aut distinctæ certis membris uidentur:sed simul toto in corpore animãtium æquabiliter fu
sæ innexæq; operantur. Atq; hoc negari non potest:quom auulsas uiuere nõnullas earum constet:qa
quãuis animæ in singulis singulæ actu contineantur:plures tamen potentia esse noscuntur. Deĩde sen/
sualem difficile est loco dispescere a motrice:simul.n.uestigium ullũ ẽ sensus:ratio motus statim emer
git id:quod quom de ĩsectis loqueremur priore libro meminimus:nã utrũq; frustellum & sensum re
tentat:& motum exercet. Quot si sensum & motum in illis cõcedimus:profecto uisiones dabimus:&
per hæc dolorem & uoluptatem:proindeq; & desideria:quo fit ut quod diximus facile in iis sit uidere
quẽadmodum potestates illæ non locis:sed ratione cogitationeq; inuicem absoluantur. Quorum enĩ
euenta exitusq; diuersos esse conspicimus:ipsa quoq; inter se diuersa esse necesse est. At per intercapedi
nes regionum diuellere illas:aut dirimere penitus impossibile est. De intellectu uero & ui ea:quæ com
xxi mentatur & cogitat:nondum liquet quid probandum aut sentiendum sit. Cæter̃ uidet̃ aliud quoddã
xxii animæ genus esse:solumq; hoc abstrahi & separari contingere tãq̃ sempiternum a caduco. Prima igit̃
differentia hæc potest animalium colligi:aliis ut omnes inesse animæ potestates probemus:aliis ut plu
res:quibusdã pauciores:nõnullis unã dũtaxat. Atq; hæc postrema nõ aĩalia ꝓprie:sed aĩata uiuaq; nũcu
xxiii pãt̃. Altera dr̃a ẽ:ut uiriũ illarũ alias magis fixas eẽ:alias mĩus hærere dicamus. Ver̃ de hoc posterius.

Per animam & corpus uiuere animalia:sed p aĩam primum:nec per quidlibet corpus:sed per certum & dispositum. CAP. X.

xxiiii NVnc ex iis quæ dicta sunt illud tractemus. Dictum est animatum ab inanimato uita secer/
ni:animal a non animali:sensu:igitur id quo uiuimus & quo sentimus bifidum est:eodem
modo quo bifidum est id:quo scii ac scientes sumus : sciẽtia uidelicet:atq; anima. Duo sunt
etiam per quæ ualentes sumus sanitas atq; corpus:quorum alterum est id in quod recipit̃.
alter̃ id qđ recipit̃. Itẽ alter̃ est materia:alter̃ forma. Primo igit̃ per sciam scientes sumus:qa p hãc sci/
re animo dicimur:& ualentes primo per sanitatem sumus:quia per illam corpore incolumes & ualen
tes sumus. Quomodo ergo & per animam primo uiuamus:& per animam primo sentiamus : necesse
est animam primam esse uiuenti causam:non ut subiectam aut materiam:sed ut actum quẽdam atq;
perfectionem. Quemadmodum.n.in iis quæ supra attulimus exemplis:scientia & ualitudo forma q̃/
dam & ratio & species & actus sunt utriusq; subiecti:& eius quod scire potest:& eius quod ualere:ita ĩ
animantibus de aĩa pronũciandum est. Quãuis scientia & ualẽtia & cætera id genus de foris & aliũde q̃
rantur:hoc est per doctorem aut exercitatorem:tamen nihil agitur:nisi ea res quæ aliqd agit patiturq;
idonea ad id parataq; fuerit.i.nisi obnoxiam & morigerã uim per naturam ad ferendum illud & quasi
patiendum habuerit:quod in libris de natura monstrauimus. Quo fit ut animam ĩ corpore:ut formã
xxv in materia esse necesse sit. Nam quom tria sint substantiæ genera:sæpius.n.de composito idem exulce
ro:ueritus:nequid mente:aut auribus elabatur:materia:forma:concretum:materia potẽtia est: forma
actus:quod ex utroq; cõstat:iam hoc aliquid & summa & uniuersum totumq; appellatur. Quomodo
aũt animatum ex utroq; confletur:nequaq̃ fieri potest:ut anima subiectum sit corporis:cũ animæ sub
iectum esse corpus necesse est:q̃obrem recte iis dicitur:quibus anima neq; corpus eẽ:neq; citra corpus
xxvi uidetur. Tãetsi.n.anima non est corpus:tamen aliquid corporis est:quia in corpore naturali atq; orga/
nico sedet:non ut ueteres quidam putabant temerario & fortuito:aut quocũq; usu rationeue cõpara/
to:nusq̃.n. recipi quicq̃ inquicq;:ut fors tulit uisum est:quãdo neq; lapides ingenii uocalis : neq; fruti/
ces disciplinæ sunt capaces:sed sua cuiq; ratio & temperamentum constat:uti quælibet anima cuilibet
corpori consentanea esse non possit:sed instructo atq; ita disposito:ut potestates animæ in illud recæ/
ptæ:usus suos q̃ cõmodissime possint præstare. Apparere enim tum ad suum cuiusq; ambitũ ætatis ui
tæq; accõmodata & formata esse animalium corpora faberrimo artificio: tum ad præbendas animæ
functiones apertissime & lautissime constituta. In iis & materiam communem & proximam pro mo
do formarum natura singulis datam adiunctamq; uisitari. Proinde animali naturale corpus & organi
cum in commune attributum est:singulatim talibus talia. Iam perspicuum eẽ arbitror animam actũ
& rationem esse corporis potentia obtinentis uitam.

Oĩbus aĩalibus tactũ inesse & appetitiõem aliq̃. Itẽ ex q̃bus rebus oĩa nutriant̃. CAP. XI.

xxvii POtestates animæ in q̃busdam habentur omnes ut diximus:in aliis plures:in aliis una. Atq;
ita rursus ab initio repetendũ puto. Potentias hactenus quinq; attigimus:altricem:sensibi/
lem:appetitus ꝓmotricem:rationalẽ. Fructicibus inest altrix:animalibus sensibilis:quã ne/
cessario appetitus & desideria comitãt̃. Est ãt appetitio multiplex:iracũdia:cupiditas:& uo/
lũtas. Neq; hoc dico uniuersa hæc ĩesse oĩ sentiẽti:qa sentiũt plurima:q̃bus & iracũdia & uolũtas desit:
ita ut iis solius cupiditatis tenue uestigiũ reliquat̃. Cæter̃ aĩalia:quæ sensu aliquo uacãt:necesse ẽ parte
quoq; aliq̃ appetitus uacẽt. Plane quẽadmodũ impfectis aĩalibus sola tãgẽdi uis data ẽ:q sensus abiectis
xxviii simus atq; ĩfimus oĩum ĩtelligit̃:ita ex toto illo appetẽdi ambitu sola cupedia & titillatio adiũcta ẽ:tãq̃
ignobilissimus & cõmunissimus affectus. Nã quom de oĩbus rebus sub se cadẽtibus iudicium sensus
ferant:si salutares & cõuenientes occurrunt:sequitur allubentia. Sin cõtrariæ & alienæ fastidium ægri
tudoq; allubẽtiam sequitur illectatio:fastidium auersio fugaq;. Imperfecta autem animalia sensum ha
bent cibi:in quod loco gustus utunt̃ tactu:nam siccis:calidis:humidis:frigidis: oĩa uiua sine dubio ue/
xxix scimur alescimusq;:atq; sensus quo hæc noscunt̃ ẽ tactus. Has qualitates quom tãgũt aĩalia impfecta:
sentiũt nõ in eo mõ q; cõtigibiles:sed ĩ eo quoq; q; gustabiles sunt:ita fit ut cõuenientes sibi concilient

appetantq;:aliena reiectēt ac fugiant:hac desyderio teneantur:has sciscant:illas q̃tũ possunt repellant:il-
las abhominent & uitent. Atq; hoc in ostreis liquido cernere ē. Illudq; quod diximus non est admodũ
obscurũ uidere:quēadmodũ ex calore humoreq; iisq; aduersis duabus qualitatibus præcipuũ alimen-
tum constet. Hoc.n.fines ipsi famis & sitis latissime apertissimeq; demõstrãt:nã fames sicci & calidi ap
petitio est:sitis frigidi:& humidi. Siqua uero alia sint quæ in cibo appetat impotens gula:ex accidēti &
superfluo appetunt:quid.n.ad alimentũ uocalitas:quid picturæ:quid scitamēta:quid olacitas cõferat:
nisi q; ad cõmendationē condimentũq; adhibent:q̃q̃ de his processu clarius. Nunc illud p̃finisse & ad-
monuisse sit satis:aĩalia quæ tactũ habent:suũ quoq; appetitũ habere. An autē & uisa cõcipiant.i.imagi
nentur:differendum olim est:ac perfectiora quidem præter hæc progrediendi quoq; seu ingrediendi
uim obtinent. E quibus aliqua intelligentia quoque & ratione sunt prædita ut homo: & siquod ani-
mal homine præstantius esse potest:nondum enim ad eum locum commentatione nostra perueni-
mus:ut id quæri posset:utrum aliæ quoq; naturæ animalium habeantur:in quibus una cum intelligē
tia uires quoq; & potestates aliæ sint coniunctæ.

Ordo potentiarum animæ & differentia definitionum:quæ per notiones cognominis:&
quæ per essentiam constituuntur. Item singulas definitiones accommodandas esse ad
singulas animæ species. CAP. XII.

Sane uideri põt quēadmodũ series q̃dã & textura ĩ figuris geometricis cernit:ita cerni gra- xxx
dus quosdã & ordines ĩ facultatibus & uiribus aĩæ. Vt.n.figurarũ illarũ cõe genus afferri nõ
põt:neq; natura una q̃ ĩ oĩbus æq̃biliter sit fusa:ita nec potestatũ aĩæ põt. Ea nãq; q̃ ita ĩterse
habēt ut priora hæc:posteriora sint illa:q̃q̃ cõem aliq̃ notionē hñt:q̃ de iis dicat:fieri tamē
neq̃t ut illa aut genus sit:aut natura una:ita ut sine iis ĩtelligi seorsum possit:de q̃bus ĩdicatur diciturue.
Quãobrē huiusmõi definitiões admonitionē potius q̃dã & enumerationē cõtinēt:q̃ simplicē & gene-
ralē aliquã rõnē ostēdãt:q̃lis ē figuræ definitio:q̃lis ē ꝓpositiõis. Atq; hoc ĩde manifeste liquet:q; nulla
huiusmodi definitio spēbus aut mēbris penitus cõgruere aut accõmodari uidet. Verũtamē q̃q̃ fere plu
rima hoc genere finiantur:nõ tamē deterrere id quēq̃ debet:sed qualescũq; sint:q̃a rerũ naturã sequun
tur probandæ recipiēdæq; sunt. Quēadmodũ igit definitio figuræ:tãetsi oẽs figuras cõplectatur:nulli
tamen propria eē põt:ita & definitio animæ:quã modo reddidimus:q̃uis oẽs animæ potētias ambiat:
nulli tamen priuatim aut proprie cõpetit. Alioquin repudiata definitione hac:difficilis inuentu erit:al-
tera æque ad istam rationem idonea:siue.n.ex motu agitatuq; definitionem aĩæ munias:siue ex sensu
cognitioneq;:truncã illam & defectã afferre uideberis. Quod altera solam uim mouentē amplectitur:
altera solã sentientē agnoscit. Porro non eo inficias rem perridiculã uideri:ita in philosophia uersari ut
ex iis quæ similiora omonymis.i.cognominibus q̃ generibus sint:cõem aliquam definitionē sarcias:
quæ nulli rei sit ꝓpria:de qua uox illa cõis dicatur:quæq; indiuiduis spēbus adiuncta naturã earũ do-
cere aut explicare nõ possit:sed æque in oẽs de longinquo conueniat:si mõ spẽs appellare fas est: quarũ
nulla natura perspicitur cõmũis. Verum q̃q̃ hoc non debemus esse contenti:utcũq; tamen abre nõ fue
rit:cõmunem illam definitionem prõpsisse. Vt.n.numeros omnes nõ habeat:nec uniuersam animæ
uim perfecte cõtineat:nulla tamen aut cõmunior hac:aut accõmodatior potest afferri. Quãobrem illo xxxi
genere:quo figuræ antecedentes in consequētibus clauduntur:& quo ĩ numeris maioribus minores:
exempli cã:quadrangulæ in triangulis:& in binario unitas:eodē uidetur in sensu cõtineri quod nutrit
in appetitu q; sentit. Et de anima quidē hactenus pĩgui Minerua. Quot si accuratius & subtilius ratio
nem exegeris:singularis peculiarisq; in quãq; animam finitio flectenda de cõmuni illa est:hunc in mo
dum. Quid est uegetalis. Respondendũ. Actus corporis ad cibariã functionē organici. Ab hac ad alias xxxii
subeundũ est ordine:ita ut finiendis p̃stantioribus imperfectiores inferioresq; asciscant:usq; dũ ad po-
stremam & nobilissimam ascendamus. Ea ē rationalis:quæ q̃q̃ ultima ortu est:tamen potestate & di-
gnitate cognoscitur prĩceps. Illuc progressa natura mortalis recæptui canit:nec procedit ultra. Quibus
autem uis hæc rationalis concessa est:(de mortalibus semper loquor) iidem cæteræ quoq; animæ fa-
cultates:tãq̃ satellites & ministræ rationis concessæ. Non sic e diuerso ĩmo sunt animantes:quibus etiã
num uis ipsa imaginandi negata est:quædã sola hac uiuunt ut bruta:quæ sint e p̃fectioribus. At mens
qua cogitamus & sapimus non uidetur cum aliis uiribus communem rationem inire:neq; enim potē
tia aut pars animæ esse potest ut cæteræ:sed substantia quædam intelligitur longe præclarior melior
pulchrior:quæ tamen in naturam inferiorem ignobilioreq; se inserta recæptaq; sit. Prorsus ex iis quæ
commemorata sunt apertum est definitionem:quæ seorsum ad singulas animæ potestates refert:ac-
cõmodatiorem esse:q̃ eam quæ de notione aliqua cõmuni & promiscua sumitur.

In definitionibus particularibus a rebus subiectis incipiendum. CAP. XIII.

Vt uero omnis hæc p̃ceptio diligentissime absoluatur:necesse est primum suam cuiusq; po- xxxiii
tentiæ essentiam & definitionem excipere:dein ita de proximis siue attinentibus quærere.
Proxima & attinentia uocamus ea:quæ sua cuiq; potestati per se insunt. Cæterum si defini
tiones huiusmodi reddendæ sunt:ut quid sit intellectus:quid sensus:quid uis nutrix:prio-
re loco declarandum uidetur:quid sit intelligere:quid sentire:quia priores euidentioresq; nobis actus
& exitus potestatum sunt q̃ potestates ipsæ. Primum.n.gerimus aliquid deinde ex momentis gestorũ
ĩtelligimus q̃les & q̃tæ sint uires in nobis:quarum opa gestiones illæ ꝓuenerint. Quãobrē naturã po-
tentiarũ necesse ē ex opibus digeri atq; constitui:quia extremũ & finis potētiarum est opus. Neq; mo

ueri debemus:ꝙ naturæ quidem existimatione actus posteriores eẽ potentiis uideantur:quom uia &
ratio cognoscendi alia nobis:alia naturæ conueniat.Sed quoniam ita compertum natura est : ut suæ
singulis partibus subiectæ res sint:quæ sub potentias cadant:nec oẽs oĩbus cõgruãt:sed uisus circa ma/
teriã uisilẽ uerset:auditus circa uocalẽ:quæ & responsum habent ĩter se:maxime necessariũ erit prius:
ut de illis ipsis incidentibus rebus:q̃ ut de operibus & potẽtiis disseramus:quia uidelicet hæc quoq; no
tiora nobis:q̃ opera sunt.Igit anteq̃ doceamus quid sit ĩtelligere:quid sit sentire:qd ali:scrutãdũ ẽ: quæ
res intellectũ extimulent:quæ res sensum incurrant:qbus rebus alamur:ac sensilia qdem & alimenta:
non mõ potestatibus ipsis sentiendi nutriendiq;:sed etiã operibus eaꝝ atq; actibus magis perspicua no
bis sunt:utpote quas in propatulo habeant:& quasi exposita sensibus sint:opa uero multoq; iis magis
facultates ipsas ratio & cogitatio depræhendat.Quãq̃ illud quidem facile demostratu non est : utrum
res quæ subiectæ sunt menti:eoq; intelligibiles appellantur:priores sunt q̃ intelligere. Verum hoc quo
que explicabitur in loco.Nunc placet Aristotelis ordinem ac seriem præmere.

Initium p̃cæptionis declarationisq; partium animæ.Item omnia desyderio ĩmortalitatis
xxxiiii teneri.Item duplicem haberi finem. CAP. XIIII.

AGgrediamur itaq; ad primã & cõmunissimã aiæ uim.Itẽ ad munera eius:circa quã uersat.
Ab hac initium sumendum cõmunissima est:quã tota animãs natura participat. Altrix aĩa
de qua primũ nascitur & proficiscitur uita.Huius tria sunt opera:alere:augere:simile sibi gi
gnere.Postremũ hoc finis duoꝝ est:quod & uiuis oĩbus si defecta aut deprauata nõ sint.Itẽ
si non spontino ortu:aut opificio aliquo genita:maxĩe conueniens naturaleq; est.Nihil.n.æque natura
insitum habetur:q̃ aliud quale ipsum est parere:ut animans aĩantem:frutex fruticẽ procreet:procrean
xxxv do perẽnet:perennãdo diuinæ naturæ particeps fiat:cuius desyderio tenẽtur omnia:quãtu cuiq; est sa/
tis : eiusq; gratia quæ natura sint:agunt quicquid agunt:ita uolente & postulante natura . Duplex au/
tem est id:quod sub nomine hoc:cuius gratia notari uolumus : tum id quo itur:tum id cui itur . Vt
enim in moralibus bifariam finis diuiditur : ut primus felicitas habeatur : quo omnes laboramus
& tendimus. Alter ut nos ipsi & sibi qsq;:cui felicitas optatur & q̃ritur. Idem biuium finis in medici/
na cõspicitur. Est ibi sanitas tãq̃ id quo pergitur:& cuius causa adhibitus & accersitus medicus est. Est
& ægrotus:ut is cui parãda est restituẽdaq; sanitas.Ita ĩ rerũ natura duplicem esse finẽ fateri oportet:ut
diuina illa sempiternaq; ratio:quã appeti ab omni re diximus:sit summũ id quo res collimãt oẽs:& cu
ius cã instituunt oĩa.Animãs uero id quod generascit & gignit sit id:cui & ad cuius usum isthæc æter
nitas cõparari pertinereq; uideatur.Nititur.n.ex summis uiribus natura:ut se ad effigiẽ q̃dam & ima/
ginem ĩmortalitatis & diuinitatis cõponat. Atq; in hanc curam & q̃tum põt & qua ratione põt: semp
incũbit.Potest ãt uno tantũ genere:quod in propagatione subrogationeq; sobolis cõtinet:ut q̃do nul
lum caducum atq; dissipabile idẽ numero subsistere & obmanere semp potest:ortu uicario mortalita/
ti succurrat. Qua igit potest:ea pro se qcq̃ id agit:ut particulã sibi diuinitatis carpat:cæterũ quædã am
plius:quædã parcius uident attingere.Magis attingunt:quorũ perpes accensus nulla diuulsione aut in
teriectione confunditur.Minus attingunt certa animaliũ genera:quæ statis & descriptis tẽporibus mo
do comparent:modo penitus abolentur.Rursus quæ renascuntur & prodeunt.Non ergo qcq̃ ipsum
perpetuo stat:sed uiuit ac prolongat æuum in simili.Nec idem numero cernitur:sed specie tãq̃ subcen
turiante reficiẽteq; aliud ex alio:semp natura & nascentiũ sorte obitoꝝ sedes explente.

xxxvi Animam esse animanti causam triplici genere.Item contra Empedoclem & alios qui cau
sam augmenti:aut elementa:aut ex elementis ignem constituebant. CAP. XV.

ESt aũt aĩa uiuentis corporis origo:cã:prĩcipium.Et quom multis modis principiũ siue cau
sa accipiantur:ut in ĩstitutione nostra de principiis naturæ docuimus:certũ est aĩam triplici
genere cãm esse corporis oportere.Primũ ut id a quo motus efficit.Deinde ut id cuius gra/
tia effectũ est aĩal.Postremo ut id quod formã & spẽm aĩali exhibet.Ac cãm qdẽ unde mo/
tus ueniat aĩam esse ĩpromptu fuerit discere.Si.n.genera motuũ singilatim percensueris:repies ea re/
xxxvii ferri ad aĩam posse.Primũ localẽ q̃q̃ hic non oĩbus esse cõmunis.Deinde alterationẽ quæ sentiendo fit.
Fit.n.proculdubio quædã q̃si alteratio:quom sentimus.Nulla autẽ res sensu uiget:quæ careat aĩa. Præ
terea auctionẽ:quia nihil per naturam augetur:quod non alatur::nihil alitur:qđ consors uitæ non sit.
Nam Empedocles:qui cãm augmenti non aĩæ tribuit:sed elementis facile conuictus est.Frutices ĩquit
ille deorsum radices agunt:iccirco ꝙ terra deorsum suopte nutu fertur ac põdere:eodẽq; quicqd maxi
38 me est terrosum.E diuerso rami supra capescũt:qa ignis in cœlestẽ locũ per naturã effertur . Pari rõne
ea quæ igni eẽnt affinia.Verũ ille de superno infernoq; situ minus recte constituit:qa regiones illæ non
omnibus eædẽ probant:nobis quidẽ tãetsi eædẽ respondent:quæ & mũdo: plantis tamẽ satis contra/
ria & aduersa rõne habent:qui.n.locus mũdo infimus ẽ:summus efficit plantæ:nã quod aĩali caput ẽ:
hoc radix est plantæ.Si.n.ex officiis cognoscit diuersa an eadem instrumẽta aliqua sint:quẽadmodum
animalibus caput sublimẽ sitũ obtinet:in quo & os & reliquæ machinæ ad deuorãdũ & recipiendũ ci/
bum uisunt:ita plantis stirpes directæ in supiorẽ locũ dicant:utpote p quas exuggant & succũ trahãt
e terra.Illud quoq; de Empedocle est quærendũ:quænã fit apud eum ratio:qua terra & ignis tã cõtra/
xxxix ria elemẽta & contrarios nisus habẽtia contineri necesse sit.Nisi.n.fortius & ualentius aliquid adstitua
tur:quo illa cohiberi coercueriq; possint:quis non intelligit futurum:ut dissipata diuulsaq; cõtrariis mo
tibus naturales locos petessant:& ad sui similia penetrent:profecto nihil aliud fuerit quod hoc possit

præstare q̃ aĩa: quod si cõcesserit necesse ẽ augmenti quoq; & nutritionis cãm fateatur animã esse: non [xl]
elemẽta. Plane Empedocles ut dixi hoc munus elemẽtis cõcredit. Alii terrã unam de numero adimũt
sed naturã ignis efficacẽ esse solã ad oẽ cremẽtũ & indolẽtiã arbitrant: argumẽto q; ignis elemẽtorum
unus & augeri & nutriri maxime uideat: qua occasione augmenti cãm ad uim caloris q ĩ aĩantibus cõ [xli]
tineat: referunt. Verum nõ est ita: sed ignem instrumentum potius: q̃ cãm augmenti dicẽdum. Causa
uero & prĩceps est aĩa: q̃ oportunitate ignis cõmoditateq; utit: ac ignis qdẽ suopte ĩgenio amplitudine
infinita grãdescat: & usq; eo excrescat dũ materia corripi apta subsit. Contra in iis quæ per naturã con-
stant modus quidam & exitus magnitudinis cernit: habetq; cretio oĩs rationẽ quandam & ambitum
constitutum ac certum. Constituere porro & rationem adiungere non ad ignem: sed ad animam per
tinet: & formæ potius q̃ materiæ munus id est: eoq; accæptum id referre ei debemus.

De ui animæ altricis: & de natura alimenti. CAP. XVI.

VErũ q; aĩæ eius: quæ uegetãdi uim habet: rudimẽtũ primũ nutricatio est: absolutio partus [xlii]
& ꝓcreatio: uidet primum de eo quod primũ idest de nutrimento dicendũ. Videt. n. opus
id per quod primũ uis ea a reliqs differat. Ita placuit quibusdã cõtraria contrariis pro alimẽ
to eẽ: non tamen oĩbus omnia: sed ea tantũ cõtraria: quæ cõmearẽt. i. quæ in se uicissim cõ-
uerterent: nec modo hoc: sed quæ se mutuo augerent & alerent: sunt. n. quædã res quæ uicissim uer-
ti uident: quæ tamen nõ alant. Ex bona ualitudine morbus creat retroq; ex hoc illa reciprocat: ex can
dido qs pullescit & ex pullo candescit. nõ tamẽ morbus ualitudine: nec color colore uescit. Sũt aũt q̃dã
res: quæ nõ solũ in se uicibus trãseũt: sed ẽt alunt ĩ iis quæ trãseunt: ignis. n. humido & liquido pascit:
nã oleũ ex aere & aqua constat: quoꝝ utrumq; humectũ est: præterea oĩbus pinguibus & liquabilibus
alit: nõ e conuerso illa alunt igni. Eius rei ratio est: quia quõ ignis polleat forma: in aq̃ uis materiæ sit:
iusta cã est quãobrem formæ alimento esse materiã: nõ materiæ formam dicamus: in is ergo quæ hoc
mõ aduersa sunt: quo ignis & aqua dicunt appere cõtraria cõtrariis cibo esse. Atq; iis quidẽ hoc placet. [xliii]
Sũt alii qui in cõtrariũ discesserint: alii simile simili & augeri eodẽ mõ utiq; suas ratiões afferunt: qbus
ea: quæ ꝓbant: tueri & cõfirmare conent. Sed illos prius obsecro audiãus q putãt cõtrariis ali cõtraria.
Nihil inquiunt pati similia similibus possunt: alimẽtum pati & cõuerti oportet: concoctio enim con-
uersio est: oẽm aũt cõuersionem in cõtrariã: siue intermediam qualitatẽ abire cõstat igit necesse est: ut [xliiii]
alimonia se ex cõtraria natura ad similẽ cõferat mutetq;: ita ut rei: quæ alita sit accedat q̃si innexa cõna
taq; uideat. Hoc autẽ fieri nequaq̃ posse incorrupto atq; integro alimento: sed & agitari & affici prius
oportuit: demũ id quod erat pendere. Immutatur itaq; & alimentum ab alito nõ alitum ab alimento
trahit enim succum ad se uis in animato insita: deinde cõficit. Sane quẽadmodum faber cædit non cæ [xlv]
dit a sylua quã cædit: ita animãs cibũ cõminuit & cõuertit: nec idẽ retro ꝑpetit. Quot si qs cõtẽdat cor-
pus quoq; cum alit ĩmutatũ & affectũ uideri uicerit: dum fateat aliud genus hoc ab illo ĩmutatiõis eẽ:
nam quom animãs alimẽtum molit aut coquit: quẽadmodũ & faber quom materiã cædit aut expolit
q̃si de otio in negotiũ se dant: atq; ita ĩmutari uident. His se rationibus muniũt: q cõtraria uesci & nu-
triri cõtrariis uolũt. Qui uero similia similibꝫ putãt: breuiter sic: nõ alit inqũt cibus nisi uertat: atq; eat
in corpus: cui & coalescat: cõtraria cõtrariis coalescere nõ possunt: sed similia similibus. Hæc utriq; ꝓ se
quiq; adducũt. At nos si illi ut arbitros cognitoresq; adeãt: primũ illud sciscitabimur: utrum credãt ali-
mentũ dici id: qđ ad finẽ accedit & coit cũ corpore: an qđ initio admouet ad os ut mox edat: aut con-
datur in corpus: hoc est utrũ panẽ an sanguinẽ: in quẽ se panis abliguritus uertit. Ac panis qdẽ primũ
ĩcoctũq; alimentũ ẽ: sanguis summũ & nouissimũ. Sed uideo qd respõsuri sint nobis. Dicẽt hi se panẽ.
Illi sanguinem credere. Suæ utriq; sñiæ cõsentiẽter nobis ratio media placet: utrũq; dici alimẽtũ posse
censemus: ita tamẽ ut hoc crudum incõfectũq;: hoc concoctũ & digestum dicat: ita euenit ut parte aliq̃
utriq; recte uiderit: quatenus enim rude crudũq; est: uerissime dici põt cõtrariis ali cõtraria. Cõtra qua-
tenus ꝓ cõfecto & uerso accipit: fateri necesse est similia esse esui & cibo similibus: ex quo facile ĩtelligit
q alteꝝ tãtum defendant parte ueros: parte falsos futuros: eos q utrũq; sequant uerissimos fore. Cæte- [xlvi]
rum si nihil alit: qđ nõ sit particeps uitæ: cõcedendũ est solũ id qđ animatum: si qua animatũ est: nutri
ri aliq; oportere. Dixi qua animatũ est: qa nihil iccirco nutrit: qa album nigrũue sit: sed qa possidet ani
mam: eoq; alimẽtum ad animãtem naturam non ad aliqđ eius accidens pertinet.

Quæ differentia sit inter altricẽ auctricẽ & ꝓcreatricẽ uirtutẽ. CAP. XVII.

ESt autem id quo nutrimur ab eo quo crescimus: non subiecto sed sola ratione & cogitatio- [xlvii]
ne distinctum: utrumque enim opera cibi & alimenti consequimur: sed discrimen in eo:
quod qua substãtiam ipsam sarciẽdo cõseruat alibile dicit: qua uero accessionem amplitu-
dinis facit auctificũ uocat. Neq; semp tamẽ utrũq; munus obit: sed q̃q̃ nullo tpe cõmittit ꝗ̃
diu uita seruat ut non alat: interim tamẽ augere desinit: nã alimento opus est quoad ꝓlongat & ꝑtinet
uita: augmẽtum temporariũ est eiq; exitus in ætate certus: ergo animatum quatenus hoc quicq̃ est hõ
uel equus necessario alitur: quatenus uero uiridi æuo ẽ: aut pullaster hactenus adolescere augeriq; opor
tet: simul igit confirmatus & corroboratus annis uigor est: quod adultis fit: ꝓcumbit cretio: nec cibi
præterea auctant: sed nutrire ꝑ totã uitam non cessant: adeo ut ad ꝓcreationem quoq; sobolis fœtifico
lẽtore: idest genitali excremẽto sufficiãt: nihil enim aliud uirus illud seminariũ ẽ: q̃ sedimentum quod
ex ultimo alimẽto supfluit: quo fit ut corrolarium hoc & tanquã auctarium cibi quo alimur gignẽdis
posteris fomes & materia sit. Ac cibus qdem tum ad generationem tum ad alienationem sufficit: sed

interest:quod alterum ĩ alito est:alterum in eo quod de alito nascitur:qui enim possit gigni quod alit̃
si tum quom alitur iam est:quod iam est generari nõ potest.Quom igitur tria sint uegetalis animæ of
xlviii ficia:alterare: augere: gignere.Primũ uiuentibus maxime necessariũ est:utpote quot attingat essentiã:
quæ sine hac ope teneri &cõseruari nõ possit:e duobus reliquis:alterꝝ ad magnitudinẽ institutũ:alterꝝ
ad ꝓlẽ ædendã adiunctũ:ergo uis hæc aĩæ ĩmotalitatis & diuinitatis studio maxĩe tangit̃:&quoad põt
duobus generibus ad id se accingit & cõparat:uno ꝙ alẽdo saluũ aĩal uult:uno ꝙ gignẽdo posteritatis
curã habet. Porro nõ possit aĩal cõsistere si ratio uictualis desit:quia potẽtiæ eius:quæ substantiã tuet̃:
usus esse sine materia & fomẽto nõ põt. Plane queadmodũ tria sunt munia potestatis huius : ut dixi:
xlxix sic tria quoq;:ĩ qbus uesẽt tota:spectant̃.Primũ id qđ alit̃:deĩde id quo alimur:postremo uis ea q̃ alit.
Alit aĩa ipsa nutrix altrixq;:alit̃ qđ altricẽ aĩam obtĩet:alimur cibo. Atq; tria hæc haberi quoq; oportet
ut cõstet ꝓcreatio.Cæterum perparũ refert aĩam hãc nutricẽ an parẽtẽ appelles:nisi forte honestius &
dignius sit cognomẽtũ a fine sumi.Certe finis is oĩ uidet̃ eẽ:ut simile sibi alterꝝ dedat:q̃re fuerit nomẽ-
clatura ꝓbior ab rõne:hoc ꝙ pariat simile:q̃ ab ea ꝙ tueat̃ iã partũ: nã ad finẽ hũc se aĩal tueat̃ ut pariat.

De instrumentis conquoquendi cibi. CAP. XVIII.

l SVnt aũt duo qbus ĩ nutricatione uirtus:anima.Primum uis animæ ip̃a quæ nutrit:deinde
calor infinitus ĩnexusq; corpori.Hæc aũt illo differũt:ꝙ anima uim suam ipsa ex se cõfert:
& tanq̃ de sinu suo ꝓmit:at colorẽ tanq̃ machinamẽtum quoddã extrinsecus adhibet:eũq;
incidens instar gubernatoris intẽperat:nã & ille quãq̃ manu &clauo nauim regit:dissimilis
tamẽ ratio claui &manus ĩ naui regenda ẽ:nã manu ut coherẽte & coalita:clauo ut extrinsecus adiũcto
atq; applicito utit̃:ergo uis animæ mouet:sed immota ẽ.Calor ab anima accipit motum:eoq; alimẽtũ
consumat & uertit.Alimentum quemadmodũ & nauis nihil mouet:sed mouetur tãtum & coquitur
etenim necesse est ut alimentum confici & peragi habile sit:nam cibus qui hoc pati nõ potest ineptũq;
est:non est alimentum uocandum.Concoctionem hãc natiuus & intimus nobis &uernaculus calor fa
cit:quem necessario omnes animantes habent.Satis pro loco dictum arbitror de alimento:nam latius
& disquisitius dicato seorsum opere cõmentandũ est.Nunc illud sufficiat scisse uim animæ: quæ alũ-
net:tueri & saluum facere actione sua id cui insit:si præsto sit quo alat: sed nobilissimam & principem
duarum intelligi:qua animantes simile sibi procreant.

De ui sentiendũ generatĩ:& sensum eẽ passionẽ q̃dã.Itẽ simile pati tũ a simili:tũ a dissimi-
li.Itẽ actionẽ & passionẽ genera esse cõparatiõe motus. CAP. XIX.

li HIs expositis ꝓximum ẽ ut sũmatim de omni sensu deĩde mẽbratim de unoquoq; dicamus.
Videt̃ sensus oĩs mouẽdo & q̃si patiẽdo aliqd fieri.Liceat.n.hoc loco non exacta ad lineam
rõne moueri sensum patiq; dicere post:docebimus queadmodũ accipiendum id sit:nã quõ
oĩa quæ alterascũt motũ quẽdam &passionẽ accipiãt:sensus aũt extimulatus incidẽtium re
rum formis necessario altercat:confit ut moueri quoq; & utcũq; pati dicat̃.Demõstrabit̃ aũt processu
quomõ alteratio ista atq; passio tribuẽdæ sint sensibus:nec.n.ꝑ se & ꝓprie tribuunt̃.Nũc uero latiuscu
le & crassius noĩa hæc usurpare nõ sit nobis fraudi:quoniam sensum alii a similibus:alii a dissimilibus
pati feririq; arbitrant̃:q̃q̃ in libris de generatione & corruptione ostẽsum ẽ. Vtrũq; uere aliq̃tenus dici
posse:nec in sensibus mõ:sed in reliqs quoq; oĩbus:quæ pati aut plagã accipe uideant̃:non tamẽ alienũ
esse a studio p̃senti uidet̃ de eadẽ re hac quoq; parte cõmentari.Ergo quõ id qđ patit̃ potẽtia sit tale q̃le
id qđ facit actu:necesse ẽ:ut simulac ꝑfecte ac ꝓbe passum ẽ:iam euadat actu simile autori: at tum quõ
patit̃:dissimile ab eo diuersumq; sit. Verꝝ sustineri tãtisper id uelim dũ suo loco diligẽtissime disserat̃
lii queadmodũ recte ꝑpeti sensus dicant̃.Prius.n.est ut aliqua in mediũ afferamus:q̃ totã rationẽ sensus ĩ
discrimen adducũt:atq; in dubium reuocant:eaq; purgari & dilui necesse sit anteq̃ in alia diuertamus.
Quæri igit̃ ĩsueuit id primũ:cur sensus sensoria sua.i.organa &ĩstrumẽta nõ sentiãt:quom tamẽ illa &
sint corpora cõstantia ex elemẽtis: & qđ cõsequẽs est subiecta sensibus uideant̃:cur inquã oculos ipsos
cur colores oculoꝝ nõ contuimur:quom ꝑ oculos cætera uideamus? Cur item nec carnẽ nostrã tangi-
mus:nec carnis nostræ calorẽ:ꝑ carnẽ uero cætera quom tãgamus? Sed soluit̃? claꝝ est sensum & sen
silia in unũ cõduci cõiungiq; in ꝑte sensoria.Sensoria porro est res sensiles ĩmo & sensus ipsos nõ actu
sed potẽtia.Queadmodũq; id qđ deustile & cremabile est:ipsum a se cõflagrare nõ põt:sed corripit̃ in-
cendio extrinsecus accidẽte.Aliogn admouere ignes ad maceriem nõ oporteret:si ip̃a sibi ad flãmandũ
sponte sufficeret.Ita ea q̃ sensibilia sunt sentiendi uim obtinẽt:ipsa se nõ cient:sed a sensilibus impellũt̃.
Sensilia uero nec ĩpellunt:nec mouent:nisi remotiuscula sint:ꝓindeq; extrinsecus habeant̃. A iunctis
innexisq; nulli ictus eueniunt:qa iã ipsi se ferirẽt sensus:qđ fieri posse ratio reclamat:& enim neq; mar
culus ꝑ se excudẽdo est:neq; sera secãdo:neq; terebra inforãdo:sed & excusor & faber adhibẽdi extrin-
liii secus sunt:quoꝝ opera atq; ui:euenta illa consistãt:excussio:inforatio:sectio.Cæterꝝ difficultas hæc:nõ
tam Aristotelẽ:q̃ illos perurget:q aĩam sensualem ꝓcul a corpore separant.Si.n.longe ab instrumentis
suis posita res cæteras sensiles percipit:cur nõ ipsa quoq; instrumẽta ꝑcipiat? Sed ad rem:sentire bifariã
dicimur.Dicimur uidere:audire:cum dormimus:qa utrũq; potẽtia facimus:dicimur & uigilãtes:qa id
actu p̃stamus.Quãobrẽ distinctio hæc ꝓbãda ẽ:ut tum sensus:tum ipsa sensio modo actu:mõ potẽtia
sit.Plane interest utrum agere an moueri sensum dicas.Item utrum agere an pati:q̃uis enim si mouet̃
liiii res ẽt necessario agat.i.in actu:atq; opera sit nõ tamẽ cõmeat si sit ĩ actu ut itidem moueat̃:qa plus hoc
q̃ illud hiet:tãto enim fusius actio & passio q̃ motus est: quãto genus distat a specie.Quare quom du-

plex habeatur actus:quorum unus perfectus:idemq̧ semper est utcũq̧ promat̃:alter ĩchoatus & inab
solutus:constat non ad genus prius sed ad posterius referendum motum eẽ: quippe quẽ alio ope actũ
& gestionem imperfectã eẽ probauimus. Ac ea quidem quæ potestate talia sunt:qualia q̃dam actu ha/
bent̃:necesse est passionem ab iis ferãt:ad eaq̧ se addictæ & obnoxiæ habeãt:quo fit ut tum a similibus
tum a dissimilibus passio hæc uideri possit ꝓcedere. Dissimilia sunt quom inter initia motus est:simi/
lia quom finis attingit̃:ita illæ maximæ nobis constituendæ:recipiendæq̧ differẽtiæ sunt:ut aliud esse
agere:aliud moueri:item aliud agere:aliud pati sciamus.

Adhuc generalia q̃dam in sensu. Item de sensu actu & potẽtia. Item differentia inter scien
tiam atq̧ sensum. CAP. XX.

ADhibenda ẽt distributio illa generalis de actu & potentia est. Neq̧ enim modo uno compe/ lv
tit:quibus competit potentia. Scium dicimus hominem interim ꝙ per naturã scientiæ ca/
pax sit:interim non ꝙ sit capax:sed ꝙ iam cœpit habetq̧:quo genere geometram scium uo
camus:qui disciplinam illam edidicit tenetq̧ iam. Vterq̧ igitur potẽtia scius est:sed non ea/
dem formula:nam prior obscuriuscule prætenuiterq̧ ratione una ꝙ homo:qui genus docilis & erudi
tionum capax est:alter hoc amplius ꝙ simul collibitum est contẽplari actu & cõmẽtari potest:si causa
extrĩsecus non moretur. Ab iis tertius est:qui iam non scit actu solum:sed etiam in actu:atq̧ opera cõ lvi
siderandi contemplandiq̧ est:atq̧ hic perfecte:an nauiter scire intelligitur. Priores potẽtia scii: gnariq̧
appellantur:ita tamen ut illud diuortium sit:ꝙ alter nondum condidicit eoq̧ caret scientia:quã si asse/
qui uult necesse est ut se de contrario habitu hoc est de ignorantia & inscitia ad noticiam & scientiam
conferat:alter uero iam quidem scientiam obtinet:ut Arithmeticam:aut geometriã:sed ab usu & exer
citio abstinet. Eo datur ĩtelligi non eundem esse modum defectus in iis:hic non habet quidem:sed po
test:ille habet iam:sed nondum utitur habito. Neq̧ item idem genus passionis est huic discẽdo & hau
riendo quod nescit:illi mouendo & excitando quod iacet. Verum unus affectiunculã præsentem amit
tit: aboletur enim atq̧ impellitur ignoratio succedente doctrina. Alter quom se ad operam reuocat & lvii
considerationem intendit nihil amittit:sed scientiam quam ĩtus possidet:foras ad usum promit. Quo
fit ut in illo prioris qualitatis abitio & corruptio sit:in hoc perfectio potius quædam atq̧ exornatio in/
telligat̃:seruat enĩ quod scit:quom speculat̃ actu:nec ꝑdit speculãdo sciam:sed colit & ꝑficit. Quãobrẽ
ĩmutatio hæc alteratio existimãda nõ ẽ:cũ oĩs alteratio priorẽ qualitatem excutiat: at hic nihil præter
ocium merum excutitur:ĩmo crementum potius priori q̃litati & honestamentũ adiungit̃. Quod siq̧s lviii
uocabulo uehementer afficit̃:quanq̃ aegre id impetrat:modo tamen res nobis incolumis sit sibi ferat:
alterationem hoc genus uocet:sit nomẽ unũ certe negotia dissidẽt:alioquin ridẽdus uidet̃ qui hoĩem
sapientia:aut prudẽtia præditum:quõ qd aut cogitat:aut cõminiscitur alterascere affirmauerit. Nec ille
nõ taxabitur qui fabrum excussorem structorem & cæteros opifices:quom artiũ sui generis aliquid
moliuntur affici alterariq̧ dixerit:quando uel eum quoq̧ minus proprie pati & alterari cõcesseris:qui
quom rudis est recens adiscit:& scientiam a sciente præcipienteq̧ suscipit: nisi duæ sint formæ. qbus
alterari & pati res dicant̃:una qua proprie:altera qua prorsus improprie. Quare quemadmodum qui lix
nunc primum ediscit nunc primum mutat:qui uero dudum edidicit habitũ intra se possidet : sed ab
usu & ministerio uacat. Ita statuẽdum in sensu est semen genitale:& ouum ĩmutatiõe:prima uim sen
tiendi potentia sortitur:simulatq̧ uero factum & cõstitutum animal ẽ:iam compos est sensus:sed desi/
deratur actus & functio. Quãq̃ inter sensum & scientiam interest. Quod sensui ad sentiendũ opus est
extrariis rebus & copiis quarum percussũ excitus reuocetur ĩ opera:uisili:auditili:olfactili:gustabili: ta
ctili. At sciens thesauros intus habet:quos quom cõmentari collibeat promat. Scita enim notiones ge/ lx
nerales sunt :quas animus doctrinis instructus uaria & diligenti notatione collegit:mox & in reposito
rium condidit:unde quæ uelit pro arbitrio tanq̃ e sinu suo facile proferat. At sensilia tam ea quæ per se
habentur:q̃ ea quæ partis & species generũ sunt:q̃q̃ ita subiiciuntur sensibus ut notiones illæ generales
scientiis & intellectui:de foris tamen hæc incidunt:illæ domi seruãtur:iam illa naturæ sunt effecta euẽ/
taq̧:has sibi conciliat afformatq̧ animus. Ita fit ut intelligere quidem possimus & cogitare quõ uolu/
mus:sentire quom uolumus in nostra manu non sit. Eadem ratio est cur in iis artibus quæ operosio/
res uidentur:quia exteriorem materiam requirunt:excussoria æs : fabrica maceriem:structoria intri/
tam & lapides non simul cuiq̧ collibitum est:ita continuo artẽ suam exerceat. Proinde Aristoteles ma
gistros illarum scios & opifices sensilium generũ appellauit:quia circa particularia potius q̃ uniuersa/
lia uersarentur. Sed de iis post:nunc illud dicimus tales esse potentia sensus:qualia sunt actu sensilia. Po
tentia uero quemadmodum hoc loco accipiẽda sit:supra docuimus. Nec enim eo modo accipi debet: lxi
quo cum puerum dicimus prætorem aut imperatorem esse: sed eo mõ quo cum eũ:qui ætatẽ imple/
uerit legitimã adeundi rempublicã & magistratus gerendi. Ergo quom patit̃ sensus nõ est similis sen
sili:quõ uero iã est passus tũc ꝓtinus similis factus ẽ sensili:& talis fere q̃le sensile ẽ. Et hercule passionis lxii
noĩe abutimur quõ ad sensum referimus:qđ & ãtehac præfati sumus. Nã quẽadmodũ res proprie pa/
ti & alterari dicant̃ abundãter in cõmentariis de natura mõstrauimus:uerũ ꝙ appositũ uocabulũ non
habemus:nec ad significandã potẽtiã:qua sunt q habitũ tenent:nec ad ĩmutationẽ eã:qua de habitu ad
actũ & exercitiũ trãseunt:necessario utimur appellatione ꝓmiscua tũ potentiæ:tũ ẽt passionis: cæterũ
res & significantias discrepãt. Nam sensus a sensibus ꝓprie pati nõ posse:nec alterari ab imaginibus : q̃
de rebus missæ insinuent sese iis:inde fieri clarissimum potest ꝙ si uisus exalbuit alba non percipit : si

manus recaluit:calida non sentiscit:si palatum indulcuit:dulcia non dignorat:aures strepitum familia/
rem obaudiunt:naribus fœtunticeta:qbus insueuere non obolent:ac simulachra qdem reꝝ & species
sine materia recipiunẗ in sensum:id quod in cæra quoq; cum anulo sigillario cerniẗ.Nec.n.anulus au/
rum: sed imaginem imprimit: q̄q̄ differētia ea:ꝙ sensus quō recipit spēs eaꝝ materia non fit:neq; cor/
porea adactione signatur:ut cæra:neq; superficie tenus sculpiẗ:sed effigies illas foris illapsas intra se to/
tum admittit præalte condendas:idq; quō facit:non priorem habitum mutat:sed e cōtrario potius ha
bitum:quem habet agendo gerendoq; perficit:excolit:cōfirmat. Atq; in hunc modum generaliter de
sensu dixisse sit satis.

Aliqua eē sensilia cōmunia:aliqua ꝓpria:aliq̄ p se:aliq̄ ex accidēti. CAP. XXI.

lxiii NVnc de singulis sensibus seorsum agēdum:nam oīs de sensu tractatus ꝓprie cōmunis aut
generalis appellari non pōt:quom in sensu aliqd ut prius: aliqd ut posterius conspici & no/
tari contingat. Anteq̄ uero de sensibus sigillatim aggredior:primū de sensilibus constituen/
dum est. Sunt ergo sensilium alia per se: alia ex accidēti:rursus eoꝝ quæ p se sunt:quædā ha
bentnr cōmunia oībus sensibus:quædam singulis ꝓpria.Propria sunt ea quæ a cæteris sensibus digno
sci non possunt & circa quæ nec temeritas:nec allucinatio sensuum cadit : si natura integre īcorrupteq;
iudicet:nec causa sit quæ extrinsecus obstrepat:nec positura obsistat:nec intercapedo:aut recessus offi/
ciat.Falli enim aspectus nequit circa rem uisilem:si mūdus & ꝓbus oculus habeaẗ:si serenū sit:si īnsterti
tio iusto colores abscesserint.Pari modo auditus se habet ad strepitū:primū necesse est nec læsum: neq;
offectum sensum esse:sed in columem & ualentem:deinde qđ iniectum est spacium cum turba & tu/
multu uacare:tum mediocre:temperatūq; esse:ratio æqua in gustu ad succos:Tactus in plures differen
tias plicasq; fundiẗ:neq; uno aliquo noīe comprehēdi possunt:quæ ad sensum hunc ptinent:quemad
modum quæ ad uisum auditumq;: ꝙ ad hunc colores ad illum soni uocanẗ.Tangimus glabra:aspera
mollia:dura:grauia:leuia.Tangimus calida:frigida:humida:sicca.Omnia hæc uno sensu cognoscimus
ita licet qnq; coniuges copulæ sint:unus tamē est tactus:illæ uero uno ut dixi nomine significari & cō/
tineri non possunt:q̄q̄ uero plura genera tactui uidētur mādata:non tamen alia ratione se habet ad oīa
q̄ cæteri sensus ad sua.Primum non fallitur:sed quemadmodum nec uisus decipitur aut dubitat:qua/
lisnam color sit qui incidit ob oculos:etiam si decipitur aut dubitat:qualenam id sit:cui color inest:nec
auditus:quisnam sit sonus:q̄q̄ ignorat quid sit quod ꝑsonat:aut unde a dextra a leua:ante:posticoue ꝑ/
sonet:ita & tactus leuiorem & scabriciam per se sentit:tametsi id p se nō ꝑcipit qđ est leue qđ scabrum.

lxiiii Atq; hæc priuati singulis sensibus sensilia sūt:eoq; ꝓpria & peculiaria nūcupāẗ.Quæ uero cōia pluribꝫ
sensibus dicūẗ hæc sūt:motus:status:figura:nūerus:magnitudo.Sane motus cōis oībus ē.Primū uisui
& auditui:q̄le illud poetæ ē.Aures æripedū pulsu tētanẗ equorū.Deīde olfactui q & accessum & reces/
sum odoris uideẗ agnoscere.Itē gustui & planius ēt tactui.Neq; solū uideẗ motus:sed forte & status &
numerus ꝓmiscue a sensibus oībus ꝑcipi:qa singuli sensus saltē sensilium suorū nouisse numerū pos/

lxv sunt.At magnitudo & figura uisui & tactui ꝑcipua sunt.Hactenus de sensilibus p se.Illa ex accidēti di
cunẗ:quæ quom p se sentiri nō possint:tamē dignoscunẗ a sensibus:qa accidūt & cōtinenẗ in is quæ p
se sub sensum cadūt.Sensilis est Diaris filius & Diares:non tanq̄ Diares sed tanq̄ is cui albedo accidens
sit.Aristoteles sane cōtra interpretaẗ.Per accidens inquit sentimus illū:qa albo acciderit qđ sentimus:
quasi dicat p accidens Diarē sentimus:quia albedinis accidens est Diares.Est eni in more Aristoteli ēt
substantiæ & subiecto accidentis appellationē asciscere:id qđ in libro decē geneꝝ usurpauit.Circūscri/
ptis inquit semotisq; reliquis rebus quæ accidūt domino:idest circūscripto semotoq; hoīe & cæteris
de genere hoc.Nihil ergo patiẗ sensus ab iis q̄ ex accidēti sentimus q̄ hæc sunt:idest nihil uisus a Diare:
q̄ Diares ē.Nō.n.uisilis ē Diares:sed Diaris color.Ea uero:q̄ p se cōmouēt:ac ꝑciēt sensus: si sunt ꝓpria
proprie sentiunẗ:ad eaq; sensuū ingenia actionesq; naturæ institutæ:cōparatæq; sunt.

De uisu:& de incidētibus subiectisq; uisui:& de perspicuitate. CAP. XXII.

lxvi ATq; de iis iā agamus mēbrati a uisu primū orsi aspectui. Propriū sensile subiectæ res uisiles
sunt.Est.n.aspectus uisus: & uisus respōdet ac referẗ ad uisile. Visile aūt dixeri primo ipm
colorē. An uero alia quoq; res a colore dici uisilis possit sequētibus docebo.Sūt.n.q̄dā lucibi
lia q̄ cū ī luce uideri nō possint:cuius cōtrariū ī coloribus ē:tamē splēdēt & refulgēt ī tene/
bris.Atq; hæc uno noīe īdicare nō est.Sed ut sumus polliciti huic quoq; loco ꝓgressu satisfaciemus.
Nūc illud constitutū sit uisile colorē esse:color autē per naturā superficiē corporum īsidet. Superficies
igitur ipsa per se uisilis ē:non ꝙ in definitione eius contineatur uisile: aut uice obuersa in definitionem
uisilis sūpficies recidat.Quorū modorū alterum intelligi necesse est ī iis : quæ inesse p se dicunẗ. Sed p
se uisilis sūpficies eo diciẗ ꝙ colores corporū oīum recipit:iisq; tāq̄ stragulū subiiciẗ:neq; ulla sūpficies
sine colore aut reperiri:aut intelligi potest in corpe.Ergo quia causa quare superficies uidetur & cerniẗ
in ipsa superficie ē:hinc oritur ut superficies p se uisilis esse dicatur.Plane q̄q̄ subiecto idem est & color
& uisile:tamen considerationis & rationis discriminibus differūt:nā uisile obnoxium uisui ē:ad quē re

lxvii ferẗ:color impromiscua & absoluta res est.Item uisile uisu abiuncto nō cōsistet nisi potentia. At color
etiā nunq̄ cōspectus semp est color·Color porro diffiniẗ ut sit motus actu perspicui:quod Diaphanes
uocant.Atq; hæc natura coloris ē:utpote qui sine īuectu luminis uideri non possit:qui quē semp in lu
mine uideatur.Quamobrem necessarium uidetur:uti prius de lumine disseramus.Si enim ita comp
tū est:ut color sine lumine uisilis eē non possit:nihil agitur:nisi prius de natura luminis cōmentemur.

Sed quia prius eſt perſpicuum q̃ actu perluceat:quippe cum actus & perfectio eius ipſum lumen ſit: de
ratione perſpicui loco principe eſt agẽdum. Illud igit̃ pſpicuum dicimus:ꝙ q̃q̃ uiſile eſt:non tamen a ſe lxviii
ut ita dicam eſt uiſile:ſed opera coloris externi. Perſpicua ſunt aer & aqua & lapides nõnulli:q argumẽ/
to hoc plucidi appellantur. Item uitrum & cornua:& præter hæc quædam quoq; alia corpora:ſed pci/
pue cœlum. Atq; hoc inter omnia perſpicua primatum obtinet:ab eo aer:a quo elementum aquæ:de/
inceps ordĩe ſuo reliqua:quæ dinumerauimus ſupra. Nullum horum p eſſentiam ſuam perſpicuum
eſt:uerbi gratia:aqua non eſt perſpicua : in eo quod aqua:neq; aer in eo ꝙ aer:ſed in eo ꝙ natura quadã
communi participant:quæ in illis corporibus inſita cauſam habet: cur ſint:& cur dicantur eſſe perluci
da. Hæc omnia efficiuntur uiſilia non de ſuo colore:ſed de alieno quẽ imbibunt: alioquin ſi eſſe colora
ta poſſent:tranſpici præterea aut perlucere non poſſent:quando illa tunc maxime perſpicua ſunt: quõ
nullo colore ſunt offecta uidentur ergo cernunturq; ſi modo & uideri & cerni poſſunt per alienos colo
res ut dixi:quorum acceſſu immutant̃:mouenturq;:non quidem ita ut alterari aut tranſire in illos cõ/
uertiq; uideantur:ſed alio genere. Nec ueros colores recipiuntur in aerem quemadmodũ cælatura anu
li & ſigillum in ceram. Nam cera non in profundo ſed in ſuperficie fingitur:aer uero colores intra ſe to
tum initus ebibit:eoſq; trãſmittit ad oculum:adeo interim & cõtrarios ſimul defert. Quod fieri nequa
quã poſſet ſi conuerti aut alterari coloribus diceret̃. Nõ tamen ſemper colores ad oculum trãſmeãt:ſed
tunc quom illa per q̃ iter coloribus eſt:actu perſpicua ſunt:qđ qdem p̃ſentia luminis contingit:corpus
aũt cœleſte ſemper actu perlucet. Vbi uero potẽtia lumen eſt ibi quoq; haberi tenebræ poſſunt:nihil.n.
aliud tenebroſum eſt: q̃ quod potentia perſpicuum ſit.

De lumine & natura luminis. Item lumẽ eẽ ad quẽdam modũ uiſile. CAP. XXIII:

AT lumen pfectio & actus perſpicui eſt:qua perſpicuum eſt. Dixi:qua perſpicuum ceu nõ in lxix
eo ꝙ aqua:neq; in eo ꝙ aer:eſt enim perfectio alia aeris & aquæ præſtantior : ſed quatenus
perſpicua ſunt aer & aqua: hactenus lumen eſt aeris & aquæ perfectio. Ac lumen quidẽ q̃ſi
color perſpicuo eſt:quaſi color inquã:ꝙ lumen non proprie aerem colorat:ut candor niuẽ:
ſed ꝙ aerem uiſilem facit:quemadmodũ ſua colores corpora. Item ꝙ ea quæ poteſtate perlucida ſunt
præſtat ut actu perluceant. Lumen uero ipſum nec ignis eſt:nec ſol:nec aſtrum ullum:ſed illorum ſola
præſentia in iis corporibus:quorum cõmunis ea uis ẽ: qua perluceant:& a qua potentia hæc referri ad
actũ poſſit. Sane hoc ſoli maxime tribuit̃ & ſyderibus cæteris: deinceps & igni: & quæ de igni plus re
ferant. Videt̃ uero ignis illuminandi uim ſortitus:non in eo ꝙ ignis:ſed in eo ꝙ rationem quandam &
naturam cõmunem cum reliquis colluſtrantibus:& ſplendidis corporibus obtinet. Probãt hoc beſtio
læ iſectorũ:quæ nicedulæ ſiue cicidelæ uocant̃. Eæ q̃quã nec ſunt ignis :nec ignẽ ferũt tamẽ ꝓ modo
corporis circũſecus illuminant aerem. Dictum eſt quid eſſet perſpicuum:& quid lumen. Id neq; ignẽ
eſſe neq; corpus omnino:ſed neq; defluuium a corpore intelligimus:ſtatim enim ſi defluuium ſit:cor
pus ſit oportet:ſed aut ignis aut alterius ſplendidi præſentiam ĩ perſpicuo corpore. Nõ quidem talem
præſentiam qualis ſolet eſſe eorũ quæ inuicẽ miſcent̃:aut eoꝝ quæ cõmittunt̃ copulanturq;:corporis
ſunt omnia hæc:ſed talẽ præſentiã quali ea quæ agũt patientibus rebus & motũ accipientibus: præſto
ſunt:imo uerius quali ea quæ perficiunt exornantq; adſunt iis rebus:qbus perfectionẽ & exornationẽ
hanc afferunt. Illud primũ:qui lumen corpus faciunt:concedant neceſſe eſt corpus penetrare:ac meare
per corpus:& eundẽ locum a duobus corporibus æquabiliter obſideri:quod multis rationibus aliquã
do a nobis improbatũ eſt. Deinde non uident ſi id referãt: futuꝝ ut aer acceſſione luminis corpulẽtior
& plenior euadat:q̃ quom in tenebris eſt:cuius contrarium cernitur. Huc accedit:ut quom tenebræ ni lxx
hil aliud ſint q̃ abſentia ſiderum imperſpicuo corpore:lumen nihil eſſe aliud poſſit:q̃ illoꝝ præſentia:
omnis uero præſentia eſt eius rei q̃ præſens ſit ad id:cui præſens eſt quidam habitus reſponſuſq;:non
igit̃ corpus. Age ſi corpus eſt lumen:cũ nulla uentorum ui cohiberi poſſit ne decumbat in terrã:deſcẽ/
ſus hic atq; motus quo in fera peteſſit:naturalis eſſe nõ poſſet:quia tenuius & leuius igni oporteret in/
telligi. Poſtremo ſi lumen corpus eſſet:cunctatione aliqua neceſſario moueretur . At uidemus contra
ſimul.n.illatus eſt ignis uniuerſum conclaue agminatim puncto tempore colluſtrat̃:& ſimul ortiuus
ſol matutino emerſu reuiſit orbẽ:in omnes terras lux momento diffunditur. Nã quod inquit Empe/
docles:ſeu quiuis alius id credidit:moueri quidem lumen ita ut partes terræ ortui propriores : & quæ
deĩceps iniectæ ſunt illuminent̃ anteq̃ extimæ:mox ſe ſplẽdor per uniuerſum ꝓfundat & ſpargat:ſed
pernicitate motus ſumma cõtingere:ne id perſpici aĩaduertitq; poſſit:quaſi ſenſum & intentionẽ effu/
giat. Res tota fictitia eſt:& cui tum ratio:tũ experimenta reclamẽt. Si enim aut ĩtercapedo modica:aut
lumen exiguũ eſſet:latere id oculos: ac ſenſum præuertere ratio fortaſſe probabilis uideretur. Nũc ab
oriente in occidens:tam immenſo itinere tam uaſti corporis motũ depræhendi non poſſe: haud ſcio:
an ulla res eẽ queat difficilior creditu. Cæteꝝ quom coloris capax ſit quod expers eſt coloris:ſicut ſoni lxxi
quod expers eſt ſoni:& figuræ qđ expers eſt figuræ:& ſaporis qđ expers eſt ſaporis:coloris autem qui
proprius habeatur expers ſit perſpicuum corpus:ratio eſt ut ab alienis coloribus moueri & ĩmutari di
catur. Quare ſi proprium aliquem colorem haberet eueniret e cõtrario : q̃ euenit: ut colores ad oculũ
perferri non poſſent. Quom aũt aeri lumen ingruit:eoq; actu perſpicuus ſit:tunc lumẽ pro colore aeri
eſt:& quodãmodo uiſile & cauſa quãobrem cætera uideant̃. At quom aer potentia perſpicuus eſt:tũc
tenebre in eo uicem coloris præbent:& inuiſiles nobis ſunt: & culpam habent pariter ne alia contueri
poſſimus. Inuiſiles uero tenebras diximus:non ꝙ nullum omnino ſit iis cum uiſu cõmertium: ſed ꝙ

ægre & ꝑtenuiter uideant:cognoscit enim utcūq; oculus tenebras:sicut reliqui sensus suo℞ sensiliū priuantias.Plane siue luminosa siue illumina perspicuitas sit:eadem semꝑ subiecta natura est.Quēadmodum idem est subiectum cū qs uidet & postea captus oculis cæcutit.

Quot modis accipiatur uisile:& quemadmodū astra &reliqua de genere hoc tum noctu tum interdiu uideantur. CAP. XXIIII.

lxxii C Erte non omnia uisilia spectantur in lumine:sed quom in cæteris suus cuiusq; color in lumine uideatur:nōnulla sunt quæ non uident ad lucē:sed e tenebris feriūt sensum & cient. Atq; hæc aut colores habendi non sunt quando coloris proprium est mouere actu perspicuum:aut alio genere colores existimandi q̃ cæteri . Huius forma ignita omnia & noctu fulgentia sunt: quæ quom nullum genus commune contineat: nullo quoq; communi nomine appellantur.Nimirum quō multa huiusmodi habeant: quæ specie & natura longissime discrepent:in uno tamen eo cōmuni conueniunt:ꝙ ignium modo collucent noctibus & refulgent e tenebris: ut fungi & quorūdam animaliū cornua: & piscium capita & squamæ: & oculi & putres:ac præaridi caudices.i.carientes situq; marcidi.Horum proprius color ītardius uisitur:noctu splendor solus & radiatio iacitur q̃q̃ fortasse neq; color ille est:sed repercussus quidā ob oculos.Verū hæc q̃ ratione in conspectū cadant alio inquit loco tractabitur:cui quæstio hæc sit cognatior.i.in libro de sensu &sensili.Cæte℞ Sosigenes Alexandri præceptor tertio uolumine de uisu rationem afferre conatus est:quamobrem aliqua collucere in tenebris uideantur:quæ mihi probar.Flammulenta inquit hæc quadamtenus naturā ætheris & quinti elementi participant:ea cognatione fieri ut admotū sibi aerem aut perspicuum aliud corpus illuminent.Quod autē id maxime noctibus faciant rationē esse:quia tum maius lumen absit: alioqn euenire interdiu:ut exiguum eorum lumen quasi exolescat &offundatur in magno.Noctu ergo cum refulgent aerem proximum & circumfusum leuiter sublustrant:nō ita ut alia item possint uideri : sed ut sola se uendicent tenebris. Atq; hoc facit exilitas portionis eius:e qua proficiscit manatq; lumen : nā & ipse quoq; ignis:quāuis splendorem suum latius & diffusius mittat:adeo ut asserat etiam alia:tamē si remotior sit iam calligant oculi in cætera:ipē ad cōspectum sui uix sufficit.Hac fini declarasse sit satis id quod in lumine cernitur:colorem esse oportere:ꝙ ea natura coloris sit ut moueat actu perspicuum. Quom uero quæ uident in tenebris aut calores esse non possint:aut alia ratione intelligi colores oporteat:efficitur ut duas esse differentias uisilium & colorum necesse sit.Quorum alteri in lumine non in tenebris uideantur:alteri contra conspici possint in tenebris:nō possint in lumine.Ignis quidem cum utroq; genere ambigit:nec immerito:quando & in illo quoq; natura ancipiti est:ꝙ & mouet actu perspicuum tanquā color: & præterea perficit tanquam lumen.Eoq; necessarium est ut & interdiu & noctibus uideatur.Fundit enim sese in eo lumen undiq; & de colore lux exit.Atq; hoc habet præcipuum color is qui inest ī flāmis ut ꝓpinquū aerē illustrare possit luminis mō: q̃ facultas extra hūc nullis coloribus data ē. Quīmo color ignis ꝑrogatiuā hāc tulit:nō q̃ color:neq; q̃ ignis:sed q̃ cōmunius illius naturæ quā diximus particeps est.Quare nō est mirū si unus is q̃q̃ color tamen uisitetur in tenebris.

Vt uisus cōstet opus ēē intermedio ꝑspicuo corpore. CAP. XXV.

lxxiii P Lane colorem esse ea natura ut actu perspicuum moueat illud indicio esse uel firmissimo potest:ꝙ colores uehementer prope admoti:neque uideri: neq; internosci quæunt: mouet ergo color perspicuum aerem:aer adusq; oculum continenter pertensus aspectum mouet & uulnerat.Quot si nullus esset usus ītersiti aeris:per quē color ueheretur ad sensum: summa ratio esset:quamobrem colores quanto propius acciderent imminerentq; oculis: eo clarius & exquisitius cernerentur.Proinde perperam Democritus censuit:qui diceret si inane esset hoc omne per quod cernimus spacium: fore ut acrius & probius omnia uiderentur : quod prorsus impossibile est. Nam obtutus passo quadamtenus & affecto sensu contingit: non quidem a colore qui cernitur: alioquin impositus & adiunctus pupillæ præsentiretur: sed quod reliquum est ab aere illo & perspicuo: quod interpatet.Quamobrem nedum acutius sed nihil omnino uideri posset ī uacuo:quia nihil in eo intermedium haberetur:quod primo ipsum affectum:tum deinde sensum oculorum afficeret.Idem in sono idem in odore contingit:neuter attactu sensum exercet:sed per medium aerem a quo subīde sensus impellunt.Sane siquis sibi ad machinamenta odorem aut strepitum ita proxime adigat indatq; ut peritissimos aurium:aut narium meatus:quum possunt attingant:nimirum:aut nihil omnino:aut ægerrime sentiet.Quāuis autem eadem in tactu gustuq; ratio sit:non tamen æquæ in illis apparet:qd quāobrem fiat constabit post.Ea autem quæ inter sonum aut odorem media sunt aer &aqua:nō quatenus aer &aqua sunt:media sūt: sed quēadmodū in iis ꝑspicuitas cōmunis utriq; natura ē:quā colores perferuntur ad uisum.Ita probandum est duas in iis qualitates communes haberi:unam qua strepitus ad auditum:alteram qua odores ad olfactum apportant.Atq; harū priorem:quæ pertineret ad strepitum:interpretes aliqui non Aristoteles Diechen appellant quasi personiam dixeris.Posteriorem quæ odorum esset Diosmon ac si perolaciam uocaris:idest ueterinas seu uehicularias odoris &soni.Ac uidētur quidem natalia aquatiliaq; odoris uel in aqua sensum habere: ꝙ nidorum lento℞ suffitus explorat.Homo uero &aīalia oīa quæ respirāt odorari nō possunt:nisi aīa uicibus & reddita &accæpta.At q̃ in humore degunt:ēt sine anhelitu & reciprocatiōe spiritus uident olfacere:quo℞ oīum causæ reseruandæ locis suis sunt.Ex his manifestum est uisum finiri ita posse:ut sit facultas coloris recipiēdi citra materiam per medium actu perspicuum .

(Margin notes: lxxiiii, lxxv, lxxvi)

De auditu & subiecto & sono & de sonantibus. CAP. XXVI.

POstq̃ de uisu diximus:series ẽ ut de auditu dicamus:qđ ut q̃cõmodissime possit:exigi prius lxxvii
est ut de sono agaꝛ. Duplex uero sonus est:unus actu:unus potentia:nam sunt q̃ neq; actu
neq; potẽtia sonũ obtineãt:ut spõgiæ & oẽ lanitiũ. Sunt alia quæ q̃q̃ sonum habẽt:tamẽ ali
quãdo actu habent:aliquando potentia:ut æs & lapides & oĩa plana glutta leuigataq;. Hæc
quom gescunt sonum potẽtia continent:cum uero inuicẽ colliduntꝛ dedunt actu sonũ ac strepitũ. Tũc
aũt sonus deditus diciꝛ:quom de re q̃ sonat ad aurẽ ꝓfectus mediũ spaciũ cõplet. Necesse aũt est quom
actu sonus fit:haberi minimũ tria:duo:quæ cõcurrãt:& tertiũ id in quo hic cõcursus fiat:uerbi gratia: lxxviii
quæ concurrũt:corpora & dura & solida eẽ necesse ẽ:in quo id geraꝛ:aerem. Neq;.n.fieri põt ictus:aut
ꝑcussio sine delatione:neq; delatio item sine aere medio. Percussio uero nõ quæuis sonitũ ciet:neq; oĩa
corpora strepitũ elidũt:sed cõplanata & leuia:& q̃ aut caua sint:aut in latitudine diffusa. Leuor defendit
aeris fracturã:quẽ oportet incolumẽ & indiuisum ꝑferri ad auditũ. At q̃ lata sunt ꝙ multũ aeris ampli
tudine oraꝝ & marginũ ꝓpellũt:egregie ꝑsonãt. Caua item idonea ĩ hoc sunt:ꝓpterea ꝙ a primo ictu
ꝑ dissultationẽ cõgeminantꝛ plagæ. Quom.n.aer is q ĩtus ẽ exagitatus exitũ q̃rat quẽ obiectu lateꝝ:ob
quæ dũ ꝑcipitat offendit:inuenire nõ:põt fit ut diu ꝑ hæc luctatus & tortus ualidæ ꝑstrepat. Qđ qui
dem ĩpræcipue in auxillis æneis accidit ꝑsertim si leuigatæ expolitaq; sunt. At si subula subulam cedas
infecti & surdi ictus reddentꝛ. Nã plumarũ leuitas:q̃lubet uehemẽs plaga ueniat:crepitum non emittit.
Porro sonus & in aere & in aqua æditur:quãquã obscuriusculus in aqua est:utpote hebetescens in ea lxxix
obraucescẽsq;. Veꝝ tametsi ad sonũ plus aer cõferre:q̃ aqua uideaꝛ: nõ tamẽ sufficit ad sonũ solus:neq;
solus autor est uocis elisæ:sed & certis corporibus opus est & certis ictibus. Corporibus q̃ plana lata le
uia sunt ut dictũ est. Ictibus q uehementer & celeriter infligantꝛ: ne aer dissutus discisusq; conatũ inef
ficacem atq; irritum faciat & libram eludat. Quom enim suopte ingenio maxime dissipabilis & fluxis
simus sit facile frustraꝛ ictus:nisi rupturã ꝑnicitas anteuortat. Quãobrẽ si tympanũ tympano cũctan
ter & sensim admoueris:nullũ strepitum attoles:sed si pulsaueris:stridet aer ratione hac cũ tela uibran
tur:aut cum uirgula ẽt num aut scruteola corrigia cediꝛ. Fitq; hoc quotiẽs ictus ꝑceleri uelocitate dis
solutionem eius anticipat: perinde ac siquis cumulum arenæ delatum celeriter diuerberet:ita ut pla
ga præueniat. Quom aũt hoc fit tunc aer uice duorum fungiꝛ: & corporis: quod percutitur: & medii
in quo percussio agitur.

De Echo. CAP. XXVII.

REdditur aũt Echo ratione hac ꝙ aer sonore aut uoce ictus quotiens planũ leuigatũ & sim lxxx
plex corpus incurrit:nec præterea ꝓgredi potest offensaculo transitum & scissuram uetãte
retro dispellitur & dissultat ut pila. Fieri quidẽ æmulas & reciprocas semꝑ uoces necesse ẽ:
sed præ sua exilitate sensum effugere. Semꝑ.n.aer ꝑcussus occursaculũ ĩuenit:unde recipro
cet:alioquin si directũ semꝑ iter uoces tenerẽt:nemo ipsum se audiꝛ posset loquentẽ. Verũ ut dixi latet
plerumq; reflexio:quod & in lumine accidit. Nam & lumen semper redux est infractumq; resilit:quia
si non sit:in umbra lumen esse non posset:sed excæptis locis:quibus splendor solis & radius incubaret
summas præterea & arctissimas esse tenebras oporteret: nec tamen ab omnibus æqualiter reflectitur
sed a leuigatis impensius: qualia sunt aqua aurum: argentum. Eo euenit ut a cæteris quidem nulla:a
nitidis uero ac splendidis euidẽtissima refractio & alternatio luminis fieri uideatur. Quom enim radi
us uerbi gratia solis leui & terso corpori immissus:indeq; acie repulsa ĩ solem refractus iacere umbras
possit:cæteri qui aliis corporibus immtintur non constat an possint. Contingit credere non omne lu
men alternum aut reciprocum fieri. Eodem modo ex omni strepitu semper Echo sua respõdet:etiam
si non semper obloquitur: nec semper exauditur: sed tũc demum quom corpus sinuosa & leuigata so
liditate ictum aeris excipit. Si enim æquabilis & una planities offensa corporis sit: aer quoq; æquabi
liter & continenter unus efficitur:retroq; eadem unitate seruata incolumis & integer cõmeat & redi
tum capessit. Si uero corpus id ꝓminulum asperum inæqualeq; fuerit:tum dehiscere & diuelli aerem
necesse erit:quasi non in unam planitiem:sed in plures offenderit:quando præsertim ut constentur ac
suppetant omnia:tamen natura dissutuli & facillime fissili est.

De intermedio inauditu. CAP. XXVIII.

QVãuis autem non unus aer sit ut dixi qui strepitum faciat: inter omnia tamen elemẽta pri lxxxi
cipatũ tenet. Quãobrem ii qui propriam & peculiarẽ rationem audiendi uacuo tribuunt
non longissime absunt a uero: propterea ꝙ nihil aliud esse uacuũ q̃ aerẽ arbitranꝛ. Sonoꝝ
igiꝛ & obstrepoꝝ est:id quod mouere aerẽ põt uniter & continenter adusq; aurẽ. Plane au lxxxii
ditus natura confini & cognata aeri est:habetur enim in auribus quidã congemitus conflatus q quasi
intextus paniculæ est:& cum spiritu illo implicitus:atque inædificatus:ubi fomes sensificus est: & ubi
prima sentiendi uis sedet. Proinde aer externus quotiens commotus est & interriorem illum successit
continuatur cum eo & coalescit:ita ut uterq; sit unus:quẽadmodum enim aqua aquæ: ita aer aeri con
tinuus fit non attiguus:transmittit ergo strepitũ aer exterior per interiorem ad sensum. Atq; hæc cau lxxxiii
sa est quare animal non audiat omnibus membris sed eo dũtaxat: in quo natura portionem aeris in
texuit. Ac aer quidem ipse insonus est:quia caret principio unde sonus proficiscatur: sed facile tamen
dissipatur disiiciturq;:atq; omni corpori ultro cedit:ut qui natura desultoria fluibundaq; sit. Quod si
quõ mouetꝛ coertio aliqua sit: quæ illum diffundi dissiliri aut discindi prohibeat:utiq; motus hic so

nitum elidit:aer aũt ille eliſus in auribus:q̃q̃ ut dixi cum exteriori ſe continet̃:tamen magis ẽt num inſonus eſt:q̃ natura reliqui aeris exigat. Atq; hoc ratione iſtitutum natura uidet̃:ut turba omni interna liber totum ſe ad externa conuertat:& differentias oĩum uocum accipiat:nam aer congenitus in confinio eſt:& tanq̃ interliminium obtinet inter ſpiritum & aerem uitalem:& aerem extrinſecus accidẽtem eoq; pro uallo & munimẽto panniculæ uidet̃ additus:ne illa tentari aut oblædi poſſet aeris exterioris appulſu. Ipſam aũt ſpẽs ſonorum ideo recipit q̃ facillime:ꝙ ſimplex ſincerus:tranquilluſq; eſt:& ad omnem impſſionẽ tener patiẽſq;. Nec mora ĩteruenit:ſed recæptas imagines principiũ ſentiẽdi obiter trãſmittit. Quã uero neceſſe ſit auditioni gigni nõ panicula:ſed aere ĩteriore icta ꝑ ĩgreſſũ aeris alieni:argumẽto urinantiũ ꝓbat̃:q̃ tãetſi in demerſu ꝑalto exaudiũt:nõ tamẽ humor aduſq; paniculam penetrat:ſed ſolũ ad aerem ĩteriorẽ:quẽ cõtingit:nec attinet̃. Ex quo facile diſcrimẽ intelligit̃ illud: quo aer & aq̃ ad aerẽ interiorẽ accedũt:nã aer ſimul acceſſit cõtinuat ſe ei:nec tangit:qa naturã ſui ſimilẽ cõperit:e diuerſo aqua tangit:nec cõtinuat ſe. Veꝝ queãdmodũ ſi aqua intro irruperit:audire non poſſumus: ita ſi aer exterior ſupra modũ ĩpendio agitatus impulſuſq; aduſq; pãniculã ꝑuaſerit: uis audiendi neceſſario lædit̃. Huic ꝑiculo obuiã iit natura:q̃ auriculas aĩalibus uertiginoſas & q̃ſi claulſculis & grũdis qbuſdã intortas fabricata ẽ:uti nõ ſimplex directũq;:ſed anfractuoſũ & flexuoſum iter haberẽt:ne humor:aut flatus in penitas ꝑtes facile poſſet illabi. Sane ſicut humor ĩ pupilla ꝑſpicuus a ꝑſpicuo externo colores inuectos excipiẽs ad ſenſoriũ reddit:ita aer ĩteſtinus ab extraneo ſtrepitũ q̃ſi breui manu tollẽs ſubiẽſq; ad auditũ refert. Atq; illũ qdem humorẽ obductis cuticulis & mẽbra nullis additis: tanq̃ cõpreſſo munito ꝑ q̃ exeat:a fluore & dilapſu coercuit:nec.n.cõtineri aliter potuiſſet:niſi tanq̃ in uaſe aliquo cõſignatus & obſeruatus fuiſſet. At pãnicula cui mãdatus ĩterior ſpiritus ẽ:q̃q̃ illũ quoq; ſic cõpeſcit amplexu ne diffundat̃:nõ tamẽ includit:qa ſi ĩcluderet cũ aere extraneo cõtineri nõ poſſet. Sed inuolucra illa & giros in auribus:q ꝑ cuniculos ſinuſq; ĩbricatim undant̃:ꝓ opimento aeri ſunt:ne diſilire:aut digredi poſſit. Quom uero pãnicula tentat̃ laboratq; detrimẽtũ in auditũ decũbit: queãdmodũ quom cuticula lædit̃ pupillæ:uiſus cõſequio noxã cõtrahit. Quãq̃ uero ĩternus aer ĩmobilis dicat̃:nõ tamẽ oĩo ĩmobilis eſt:ſed ĩmobilis uocat̃:eo ꝙ neq; ipſe diffundit̃:neq; alius ſubinde atq; alius ad eius uicẽ corrogat̃. Idẽ ꝑtinaciter pãniculæ aſſidet:& auditui cõgenitus innexuſq; eſt. Per ſe uero motu quodã ꝑplacido & infrequẽti citra turbã & ſolicitudinẽ agit̃: ut auris de hac agitatiuncula ꝑſtrepat. Ac ſonus qdã q ad aures accedit exauditurq;:nõ eſt internus aeris motus:ſed externus alienuſq;. Naturale porro aeri ẽ cõmoueri ſemꝑ:ẽt ſi diſcerneret:& trãquiliſſima tẽperies ſit. Atq; hoc ueꝝ eſſe probant ſcobes illæ & ramẽta in ſole:q̃ huc illuc irrequieto æſtu reciprocãt. Hac ratione:ſi auribus manũ admoueris: ꝑcipies ſtrepitũ q ꝓpius & intimus agat̃ in auribus ſicut in cornu. Incolumis quoq; auditus:argumẽtum ẽ quom aures inſonãt tinniuntq;:utpote unde cõſtet aeri cõgenito:naturalẽ uigorẽ & utilitatẽ ineſſe.

Vnde oriatur ſonus & quemadmodum exaudiatur. CAP. XXIX.

ILlud plane dubitari ſolet percuſſum corpus:an percutiens ſonitum reddat: an in aperto ẽ ex utroq; reddi:ita tamen ut alterũ agere:alterum ꝑpeti intelligat̃:nã paſſio a factione:quis ſubiecto nõ differat:ratione & cogitatione tamen euariat. Eſt autem ſonus breuiſſime dixerim aer eliſus paſſuſq;. Aer autem duplex eſt:unus is qui inter corpora cõflatim incuſſã diſpellitur:alter is qui ab hoc primum profectus:mox ſucceſſu motus cõtinenter ad auditũ perfert̃. Atq; hoc eſt iam illud quod audit̃. Nã exemplum quo Ariſtoteles utitur nõ conuẽit examuſſim. Ait enim ſonum eſſe motum eius aeris:quẽ moueri contingat:eo modo quo mouent̃ ea:quæ ĩmpetu aliquo ĩpulſa:& leuigatis ac ſolidis corporibus alliſa reſiliũt. Quæ enim ita reciprocãt ab iis unde reiiciunt̃:abiungi neceſſe eſt. At aer qui primo inſonat nõ abiungit̃ ita ut ad auditũ ipſe accedat:ſed proximum ſibi & continuum aerem cõmouet. Atq; hic ſubinde aliũ excitat more quo in fluctibus cernitur:in quibus alter alterum trudit:& pulſus obiter ſequentem impellit.

De differẽtiis & diſcriminibus ſoni. Itẽ exãguia & piſces uocẽ nõ mittere. CAP. XXX.

SOnorum diſcrimen quom nitunt̃ actu:non quom potentia ſubſidũt & intus præmunt̃ ĩternoſci poteſt:quemadmodũ & cæterorũ ſenſiliũ. Sonorũ igit̃ principes notæ acumen & grauitas. Atq; hæc noĩa a tactilibus flexa ꝑ trãſlationẽ ſonis adiũximus. Vt enim qđ forma in mucronẽ exacutã obtinet pauxillo tẽpore uehemẽter tẽtat: qđ uero retuſam habet ſero & ſegniter:ita & auditũ exuibriſſans & acuta uox icit:& ꝓpe modũ uulnerat: quaſi pungẽs grauis obtũdit offunditq; tanq̃ trudẽs. Atq; hoc ratiõe illa cõtingit:ꝙ altera multũ celeriter mouet:altera parum prætarde. Ergo nõ idem ſunt celeritas & acumen:neq; retuſio & grauitas:ut quibuſdam uidet̃:ſed ita euenit:ut motus faſtigiati turbinatiq; corporis:frequẽs & præceler ſit:retuſi uero atq; hebetis cũctabundus & tardius. Hinc ẽt fit:ut a corporibus politioribus latioribuſq; acutior ſonus ædatur: ꝙ aer ab iis uelocius mouet̃ & celerius diſſilit:unde & auditus ualide & cito laceſſit̃. Cæterum ꝓpria animãtis ẽ uox:inanima uocalia eſſe non poſſunt. Quod ſi fidiculas aliquando: aut fiſtulas dicimus uocales tranſlatitium eſt:& abutimur nomine: quod ſæpe fit:ut inſtrumẽtis iis quaſi uerba formari:atq; alloquia uideãtur. Ex animalibus quoq; plura non habent uocem:ſed quæ ſunt exanguia iis nulla uocis emittendæ facultas eſt:ut inſectis & iis quæ integuntur cruſta. Nam ea quæ uidentur canere ut cicadæ mẽbrana ſepto tranſuerſo ſubdita:ad quam ſpiritus in eo incluſus atteritur: opſtrepũt. Sed neq; piſces uocẽ emittũt:atq; hoc merito:qa uox aeris motus ẽ:piſces aerẽ nõ recipiunt:ut qui in humore exigant:nã piſces quos amnis Achelous gignit capri dicti:eruditã illã uocẽ grunitumq; attritu brãchiarũ cient.

De uoce. CAP. XXXI.

ANimal ergo uocem mittit tantũ non omne ut dixi:neqꝫ ab oĩs corporis parte:nã & manus
collisæ strepitum attollunt:ita subit quærere:quanã parte:aut quẽadmodũ uox reddatur. lxxxviii
Tria sunt:ꝑ quæ non oĩs modo sonus:sed uox ẽt gignitur.Primũ est id quod plagam ĩfert:
deinde id cui infertur:tertium id ĩ quo hæc agunt.Aerẽ sane ĩ utroqꝫ haberi necesse est:q̃q̃
non eodẽ modo in utroqꝫ:nã ad uocem elidendã non oĩs aer requirit:sed solũ spiritus is : quẽ alterno
modo ĩ anhelitu reddimus & ducimus.Huius igit duplex officium est:quẽadmodũ & liguæ:quã na
tura ad explendã uictus necessitatẽ ac ꝑcipiendos sapores adhibuit:quæ actio fere oĩbus animantibus
data ẽ:& ad conficiẽdã locutionẽ quod genus non ad ꝑseuerãtiam uitæ:sed ad cultũ & lauticiem insti/
tutum uidetur:& uni homini cõcessum:quia.s.nõ nisi absolutissimis animãtibus tribuendũ fuerit:cõ
ceptus animi sermõis & uerborũ significatiõe complecti.Eodẽ modo ut ad se ofo redeat:geminus in
respirãdo usus est necessarius:hic ad colorẽ qui intus sit refrigerãdum : alter nõ quidẽ necessarius:sed
ad uocẽ formãdam inuentus:gratia melioris notæ.Instrumẽtum anhelitus guttur ẽ : respiramus at/
trahendo reddendoqꝫ aĩam per uices:guttur pulmonũ gratia uidet adiũctus:ꝙ hãc partẽ aĩalia incessi lxxxix
lia & sanguinea feruidiusculam obtinent:qa cordi maxime sit propiqua:ubi fons est caloris . Euẽtatio
ne igit opus ẽ pulmonibus & cordi ẽt amplius.Proinde respiratio ad uitã cõtinendã necessaria ẽ. Itaqꝫ
aer per gurgulionẽ illatus adductusqꝫ feruorem illũ recentat refrigeratqꝫ.Huius ergo aeris:quẽ spiran lxxxx
do reddimus ꝑcussio & offensio ad arteriã:si cõsulto & decõposito fiat illac:qua cõmeat spũs:uox est. lxxxxi
Loca porro & opificia quæ respirationi administrant sunt:ligula ea:quæ superne duobus foramentis
& fistulis interposita est:tũ arteria:quæ ad pulmones pertinet.Tussis uero nõ est uox:quis ab iisdẽ lo/
cis:& ꝑ eadẽ machinamẽta ꝓueniat:qa.s.nõ ex proposito accidit. Sed neqꝫ excreatio neqꝫ concauæ ma
nus:quæ illisa sit crepitus:nec plausitatio:nec q̃ alia uox temere uiceqꝫ fortuita gutturis aut labiaꝝ elisu
exprõpta:proprie uoces sunt:qa sine cogitatiõe aut cõsilio uox missa:nõ est uox:nã hoc ĩ definitiõe uo
cis oĩno collocãdũ est:quoniã uox ẽ sonus q cũ significatiõe aliqua emittitur.Significat ãt uox oĩs:aut
naturalis affectus ægritudinem uoluptatẽ:cuiusmodi ẽ uox brutoꝝ:aut ea quæ hoĩes cõstitutis reꝝ
noĩbus & recæptis in cõsuetudinẽ indicãt.Item alia rõne tussedo non est uox:nã tussis ẽ ictus tantum
aeris & spiritus redditi.Vox ꝑter hoc illud habet amplius:ꝙ est ictus aeris ad arteriã elisi:qđ quidẽ hũc
in modũ oportet intelligi:aer in uoce redditus & prospiratus foras aerẽ ĩ arteria cõpertũ ferit:ictus il/
le uulnerat arteriã simili ordine:quo supra ĩ auditu mõstrauimus:aerẽ auribus inclusum aer exterior
percutit:ĩterior ictus percutit pãniculam. Quã aũt aer is:q respirãdo emittit necessarius sit ad uocem
præbendã:illud clarissimo argumẽto ẽ:ꝙ si spũm substineas ĩcludasqꝫ:uocẽ dedere efferre non possis.
Quare cũ uox mittenda est adductũ aerẽ continere oportet:atqꝫ ita internũ ꝑcutere.Et hercules q hoc
potest diu præstare ꝑseuerãtissima & lõgissima uoce ẽ.Nemo aũt diutissime id põt rõne ea : ꝙ feruor
ille:quẽ diximus uernaculus ĩsitusqꝫ:refrigerationẽ obiter multã & iugẽ expostulat.Vt igit m̃lta ĩ pau
ca referamus.Vox ẽ animantis sonus:q de ĩstrumẽtis & meatibus & officina spirãdi attollitur:ortum
habens hinc:ꝙ spiritus redditus ꝑcutit aerẽ in arteria cõtẽtũ:aut ipsam arteriã : idqꝫ ex proposito idest
cum imaginatione aliqua aut consilio significandi indicandiqꝫ aliquid.

De olfactu:quem homo hebetissimum habeat:eoqꝫ odorum nomina propria non habe
ri:sed a saporibus transferri. CAP. XXXII.

OLfactus & odor quid sit non est æque facile demonstrare:ut quid color:quid perspicuum:
quid uox:quid sonus.Quamobrem neque nomen ullum odoratus proditum est:sicut au lxxxxii
dibilibus nomẽ hoc sonus:uisilibus color & lumen.Atque hoc inde accidit:ꝙ sensum hũc
tardum & lacessitum habemus . Proinde animalia plurima exquisitius q̃ nos & sagatius
olfaciunt:ut ex terrestribus canes:& ex auitio uulturii.Ac odorum quidem uarietates :aut cum oble/
ctatione : aut cum ægritudine & fastidio præsentimus : quod neque in uisu : neque in auditu contin
git.Quorum uterque sensus in nobis multos hic colores:ille strepitus accipit:citra omnem commo/
tionem uoluptatis aut doloris.Ex hoc aliqui argumentum sumunt unum sensum olfactus ad men/
suram hominibus datum:quantus scilicet sufficere posset habẽtibus.Acrimoniam illam utpote quæ
ad uitam conseruandam non admodum pertineret:tãquam superfluam desyderari collibitum:hinc
fieri ut odores cognoscerentur non quales eẽnt in se:sed quales peruenirent ad nos.Huic simile & cõ
sentaneum illud est:ꝙ animalia quorum præduri oculi sunt:colores quidem sentiunt utiqꝫ non oẽs: lxxxxiii
sed impendio terrificos dũtaxat & uoluptificos:idqꝫ propter obesitatem & rigiditatem instrumenti:
tametsi uero neqꝫ nomina odorum:neque discrimina:neque ingenia teneamus:ex similitudine tamẽ
saporum uocabula iis nomenclatura fœneratitia ducimus.Nullæ in sapore differentiæ sunt:quæ gu/
stum hominis lateant. Sensum hũc homines & certum & exquisitum haberemus:nam gustus tãq̃ ta 94
ctus quidam est:tactu porro cætera animantia superamus:quo fit ut sapientissimum animalium di/
catur homo:depræhensa animi ui ex mollitudine carnis & tenuitate cutis:quæ in nobis præcipua sit.
Atque hæc temperatura uideatur maxime ad prudentiam apta & ad sapientiam & ad subtilitatem in
genii:quando etiam in homine:si crassior callosiorue sit cutis:hebetudinem & tarditatem ostendi : si
tenuis luculentaqꝫ acumẽ & acrimoniã ꝑmittti.Vtiqꝫ si naturalis sit mollicies:idest quã tribuerit ĩcor
rupta natura:nõ quæ artificio:aut genere aliquo exercitamẽti q̃sita:cã forte illa ꝙ ĩ molli corpore pri/

mus ĩnatusq́ꝫ spiritus aíæ facilius fũdit̃:& libẽtius expeditiusq́ꝫ discurrit.:Cõtra duricies & crassitudo meatus obturãt oppillãtq́ꝫ:& q̃si repagulo sunt:ne purus & liqdus trãsmittat̃. Eteni oĩbus sẽsibus sua cuiq́ꝫ portio spiritus ad functionẽ & ministeriũ tributa ẽ:quo circa fieri:ut a pría aĩa q̃si p̄cisi abiũctiq́ꝫ uideãt̃. At caro nõ portiõi spiritus:sed spiritui uniuerso p̄seruit:q se p oĩa mẽbra diffundit ac permeat.

95

Cæterũ ut dixi cũ odoratus ꝓpriis noĩbus careat mutuariis alienisq́ꝫ utit̃:ita quẽadmodũ sapores:alii dulces:alii amari habẽt̃:ita & odores alios dicimus dulces:alios amaros uocamus. Plerũq́ꝫ aũt tũ uocabula:tũ res ĩ odoratu & gustu cõsentiũt:ut sint pariter odor & sapor:hoc ẽ:ut q gustu dulcis est sapor:dulcis ẽt sit odor olfactu:qđ ĩ melle cernit̃. Plærũq́ꝫ ẽt cõtra:q̃ odorata:nõ eadẽ gustu tenera:ut unguẽta. Pariter & austerus odor & pĩguis & acer dici solet:atq́ꝫ oĩa hæc a gustu sũmũt̃. Cur uero degustatis rebus:statim uoluptas ægritudoue consequatur:quom tamen gustus homini sit absolutior & certior odoratu:neq́ꝫ Aristoteles docuit:neq́ꝫ expositores attingunt.

Cognitionem subiecti & subiecto oppositi pertinere ad eũdem sensum. Item quot significatus sint inodori & iuisilis & talium. CAP. XXXIII.

96

ERgo quẽadmodũ ad auditũ exaudibile & ĩexaudibile ptĩet:& ad uisũ uisile & ĩuisile:ita ad odoratũ odorũ & ĩodorũ:qa eiusdẽ sẽsus sit cognoscere quõ adest:& quõ abest ꝓpriũ sensile:ita tamẽ ut p̄sentiã p se absentiã & ꝓuationẽ ex accidẽti ꝑcipiat. Qđ uero ĩodoꝝ ẽ multifarie accipit̃:quẽadmodũ & inuisile dicit̃ id qđ natura ĩhabili ẽ:ut uideri & usurpari oculis possit:ut nox & sonus:secũdo id cuius aspectũ agere capimus ut tenebræ:tertio id qđ oculos nr̃os cõfutat & quo propter nimietatem lucis repercussumq́ꝫ dirigere aciem aut cõtra tendere difficile. Totidem significatus inodori habent̃:nã & illud ĩodorum ẽ:quod natura ineptiore ẽ:q̃ ut olere possit:& id qđ ꝑtenuiter & exiliter halat:& id quod adeo tetrum uiolentumque obolet:ut tollerari non possit. Eadem in gustu & gustabili distinctio recipienda est.

De intermedio sensus olfactus:& quemadmodum animalia odorentur præsertim insecta. CAP. XXXIIII.

97

SAne ad odoratũ:quẽadmodũ ad auditũ & gustũ corpore aliquo ĩtermedio opus ẽ:p qđ ad sensũ odoꝝ differẽtiæ cõuehãt̃. Videt̃ quoq́ꝫ eadẽ elemẽta odoratui p̄seruire:q̃ uisui & auditui aer & aq̃:nã aq̃tilia quoq́ꝫ odorari certũ est. Et quẽadmodũ ĩ uisu ꝑspicuitas coĩs q̃dã q̃litas ĩ aere & ĩ aqua cognoscit̃:ita ĩ odoratu alia q̃litas ĩ eisdẽ elemẽtis ꝓmiscua cõtinetur:quã dixius diosmon.i.ꝑolatiã siue ꝑodoriã appellari. Verũ hoc nõ admodum mirabile ẽ:similes si hac

98

pte sensus eẽ. Illud æstimatiõe & q̃stiõe dignius uidet̃:quõ ĩsecta odorari constet:ut apes q̃ ad quosdã odores lõgiquo cõueniũt aduolãtq́ꝫ:& fumo ẽt abigũt̃:ĩdubitari solet q id possint. Quõ.n.hõ & aĩalia hẽntia sanguinẽ oĩa odorent̃ recipiẽdo adducẽdoq́ꝫ spũm:qđ hinc ꝓbat̃:qa si anhelitũ cõtineãt:nunq̃ neq́ꝫ lõgius desita:neq́ꝫ ꝓpe ascita:neq́ꝫ ĩposita ẽt naribꝫ sentiẽt. Quod qdẽ postremũ cõe oĩbus ẽ:ut si ĩ ptes sensorias adigant̃ sensilia:ꝑsẽtiscere nullus sensus possit. Cũ inq̃ odorari aĩalia:q̃ p̄dita sanguĩe sint nisi attrahẽdo spũm nequeãt:cõtrouersiã hẽt:quẽadmodũ fieri possit:ut ĩsecta q̃ nõ respirãt nec spũm

99

ducũt:odorari tamẽ mãifestissime uideãt̃. Vnũ.n.modũ sentiẽdi & rõnem hr̃i quocũq́ꝫ sensu ĩ oĩbus aĩalibus ꝓbabile ẽ:aut igit̃ aliũ sensũ ab odoratu hẽbũt:aut reddẽda rõ & cã discriminis ẽ. Certe alium sensũ hr̃e nõ possunt:quo odorẽt̃:q̃ odoratũ. Quõ.n.ĩtellectus & ꝑcæptus odoramẽtoꝝ odoratus sit sicut uisiliũ uisus & exaudibiliũ auditus:ĩpossibile ẽ odores sentire ĩsecta:& tũ bonos tũ malos ĩternoscere:tamẽ alio uti ĩ hoc sensu q̃ odoratu. Iã quõ ꝑimi uideãt̃ ĩsecta q̃rũdam reꝝ odore:si uehemẽtior uiolẽtiorue:aut si putridæ fuerit:qbus uel respirãtia sæpenũero ĩtereũt:ut sulphure:ut calce:ut origãi puluisculo ĩpso:ut multoꝝ eius generis suffitu ĩcẽsuq́ꝫ negari qdẽ nõ põt:ut inesse sensũ olfactus. Sed

c

afferẽdũ ẽ:quẽadmodũ olfaciũt si nõ respirãt. Videt̃ itaq́ꝫ ĩ sanguĩeis sensoriũ odorãdi diuersũ eẽ ab eo qđ ĩ ĩsectis sit. Et hercules ut aĩaliũ quorũdã oculi genis & palpebris utũt̃ ceu uallo quodã uisus munimẽtoq́ꝫ ꝓminẽte:eoq́ꝫ nisi nictẽt̃ aut cõniueãt:cerner̃ nõ possint. Quorũdã sũt oculi p̄duri & q hoc genere opculi & foliculi careãt:ꝓindeq́ꝫ exerti ĩcõniuiq́ꝫ sint:sed stati sine diductu aliquo ĩcidẽtia & occursãtia cõtuent̃:ita odoratus ĩsectis prõptus atq́ꝫ expositus est:ut uisus duros oculos hẽntibus:unde munere eo sine naribus & olfactiõe fungũt̃:respirãtibus adoꝑtus & cõditus q quõ halamus adaperit̃ pãditurq́ꝫ ãpliatis uenaꝝ meatuũq́ꝫ itineribꝫ. Hic euẽit:ut q̃ respirãt odorẽ ĩ aq̃ nõ sentiãt:quoniã respirare nõ possũt. Quãobrẽ quõ meatus illi ĩ hũore patefieri nequeãt:sũma rõ ẽ:ut urinãtes ĩ eo odorari nõ possint:ergo siqs diligẽti subtilitate id exigat:respiratio nõ ẽ cã odorãdi:neq́ꝫ dehiscẽtia palpebrarũ uidẽdi:sed adapiẽdi meatus:q odoratui obseruit. Cõstitutus ãt odor ĩ arido ẽ:quẽadmodũ sapor ĩ hũido. Quo circa odoramẽta ĩcẽsa recalefactaq́ꝫ fragrãtiora odoratioraq́ꝫ sunt. De his ãt ĩ cõmẽtariis de sẽsibus Aristoteles uberius differit. Illuc ergo relegãdi noscẽtes hæc sũt. Plãe cõstat ĩstrumẽtũ olfactus tale potẽtia eẽ:q̃lis ẽ actu res odorata. Quũ uero iã odorat̃ nõ potẽtia amplius:sed actu ipso esse.

De gustu qui exteriore intermedio careat. Item saporem in humido haberi. Item quot modis ingustabile dicatur. CAP. XXXV.

ci

GVstabile uero quidam tactile est:quare & gustus perinde habetur:ac tactus quidã. Demonstrari etiam potest ratione q̃ gustabile est sub tactile uideri cadere hunc in modum. Gustabile nihil aliud est q̃ sapor. Sapor omnis in humido est:humidum exploratur & depræhẽditur tactu:ergo quod gustabile ẽ pertinere ad tactũ uidet̃. Quapp quõ gustus sit tactus qdam nõ est alieno corpore opus pro ĩtermedio ad gustandum.i.per quod saporũ differẽtiæ ꝑferantur

ad gustũ:queadmodum ad uidendũ perspicuo:ad audiẽdũ olfaciẽdũq; aere aut aqua:ꝑ quæ soni odo/
resq; apportent̃.Singuli.n.intermedio corpore & externo utunt̃:ꝑ quod ad se oĩa sensilia referantur:
neq; pars aliq̃ sensuũ uicẽ intermedii põt implere:sed necesse ẽ haberi aliud:qđ sit abiunctũ & separatũ
a sensu.Nõ sic in gustu:qa neq; sic etiã ĩ tactu:sed si qđ intermediũ ĩ iis quoq; sensibus cõstituẽdũ ẽ:qđ
certe cõstituẽdũ est:ut paulo ĩferius indicabit̃:illud a sensu diuisum:aut secretũ esse nõ põt:sed annexũ
esse & partẽ eius oportet:atq; hoc esse carnẽ:aut aliqd uice carnis.Propterea si ĩ aqua fueris sentire sapo
rem poteris eũ qui cõtineat̃ in aqua:ut urinãtes assolẽt q̃ salsuginẽ maris percipiũt nõ tactu:sed gustu:
neq; tamẽ aquã ut intermediã sentiũt:sed ut id cui sapor ille ĩmixtus ẽ. Et enĩ quom bibimus:q̃q̃ hu/
mor est ille quẽ bibimus:non tamẽ humorem ut intermediũ gustamus:sed ut id qđ aliquẽ saporẽ re
cipiat:nõ quidem eodẽ mõ:quo colores perspicuũ recipit:qppe qui q̃q̃ ꝑ id uident̃:ĩ eo tamen misceri
& cõfundi non possunt.Neq; ab iis defluuiũ aliqđ decidit:quo ꝑspicuũ colorari dicatur:sed ita ut sapo
rem tẽperari misceriq; cũ humore oporteat:e quo sapor tãq̃ humori forma euadat.Qualitas.n.& affe
ctio quædã humoris sapor ẽ:nõ tamẽ in eo ꝙ humor inest:in illo sapor.Sunt enĩ aliæ qualitates &affe
ctiones humoris in eo ꝙ humor ẽ:ut esse cessilẽ labilẽ fluibũdũ & scissilẽ:at qualitas sapor ẽ humoris
nõ alia re q̃ ꝙ ĩ humore positus cõstitutusq; est:atq; illo tãtũmodo inesse dicit̃ per se in humore sapor:
ꝙ ut sapor cõsistat necesse sit humorẽ accedere.Accedit aũt & cõtinet̃ humor:ubi sapor ẽ:aut actu:aut
potẽtia. Sal quom potentia humidũ sit:simul admouetur & approximat linguæ tabescit liquescitque cii
quo &linguã humectat:ergo ĩtermediũ corpus:qđ externũ alienũq; sit:in hoc sensu desiderat̃.Cætera
habet cõmunia cum reliqs sensilibus:ut.n.color uisile est:ita sapor gustabile. Item queadmodum ui/ ciii
sus percæptionẽ uisilis & ĩuisilis habet : nam tenebras oculus ĩuisiles iudicat:ita & gustus sensum gu/
stabilis & ingustabilis obtinet.Nouit.n.omnis sensus priuationẽ sensilis sui:nec priuationẽ modo:sed
etiam exuperãtiã & excessum:q̃q̃ hoc posterius nõ sine offensione oblesioneq; occidit:neq; enim affe/
ctio est par:quom silẽtiũ obnoxium:& cũ uolenti ac dementes strepitus afferũtur . Silentium quom
percipitur nihil lacessit:graues & exuperantes soni officiunt sensui:& plæriq; exitium & abolitionem
important.Nam excessus sensiliũ ĩmodici:quasi non sensiles euadũt:quia ĩpatibiles sunt: nec eorũ sub
stineri uis potest:eo fit ut non modo exilis & perexiguus strepitus exaudiri non possit:sed nec præma
gnus & ĩ solẽs.Præterea triplex ingustabile est:primum id qđ fatuũ ĩsipidũq; est:ut lapis: alterũ id cui
permultus sapor inest & gustum offendens:ut ea quæ impendio acida acria austeraq; sunt : tertiũ ge/
nus est eorum quæ natura idonea ad saporẽ non sunt:ut uox & aer.Ad hoc exẽpli & inuisile & inexau
dibile trifariam dicitur.Gustabiliũ itaq; iniciũ humor ẽ:utpote qui pro materia sit sapori:materia por
ro inicium sui generis & ipsa est:gustabile uero alterũ poculentũ id uidelicet quid quom humectum
sit:saporem plus minus naturalem salutaremq; animantibus præfert:alterum impoculentum id sci/
licet:qđ oblædit & perniciem gustui adducit.Primum igitur oportet rem haberi succulẽtam & gusta
bilem:idem quæ succum & saporem sortita sit : tum deinde poculentam & teneram sorbtui.Sane po
culentum cõe tactui & gustui est:nam omne poculentum humorem saporemq; habet: qua humidũ
est:ad tactum pertinet:qua saporẽ habet:ad gustũ.Si igitur mediocritatem:aut tẽperamẽtum excedit:
quatenus gustabile ẽ:dissoluit collabefactat gustũ:si quatenus tactile animal uniuersum.

Quot sint gustabilia:& quod instrumentum gustus:& quale item differentiæ saporum
& genera. CAP. XXXVI.

QVom igit̃ ꝙ gustabile ẽ sedẽ ĩ humore possideat:necesse ẽ machinamẽtũ & optimum quo
utit̃ aĩa ad gustãdũ:neq; humidũ actu esse:neq; tale ut humescere & diffundi possit . Nã gu ciiii
stus a gustabili patit̃:qua gustabile ẽ:oportet igitur sensoriũ hoc ꝙ humidum sit potentia:
mox humefieri & molescere actu mõ seruet̃:atq; incolume habet̃. Atq; hoc argumẽto illo
patuerit:ꝙ quom ardiuscula nobis & siticulosior lĩgua est gustare nõ possumus:sicut neq; quom præ
madidam &admodũ dilutã habemus.Quod genus facile ĩ ægrotantibus cernit̃.Illi ꝙ offusum lĩguæ
humorẽ habẽt:tãq̃ solũ eũ & primũ agnoscunt:reliquos sapores admotos ægre diudicant:eo fit sæpe/
numero:ut subamara oĩa febriẽtibus uideant̃ quõ linguæ sapor is a bile felleue hæserit.Nã & si ferrũ:
aut uehemẽtẽ saporẽ ori primũ admoueris:mox subide aliũ addideris:differẽtiã nõ adæque percipies cv
qa.s.offectio prioris ĩtellectũ posteriori nõ ꝑstat.Saporũ ãt genera fere ut ĩ coloribus notant̃ describũ/
turq; simplices alii:ut dulcis amariusq;:atq; ii ĩter se cõtrarii sunt.Cõsequit̃ dulcẽ pĩguis:amarũ salsus
In meditullio habẽt̃:aer austerus:suauis:acutus:acerbus:acidus. Atq; hæ differẽtiæ saporũ uidẽt̃.Sed
testemur breui cõplexiõe q̃ hactenus nobis effecta sunt:id qđ ĩ sensibus:itẽ reliqs fecimus.Sensoriũ gu
stãdi tale potentia ẽ:q̃le gustabile.Gustabile ẽ id quod tale reddit actu sensoriũ:quale ipsum ẽ sensile.

De tactu quæstio an sit unus:solutio non esse unum . Itẽ carnem non esse sensorium ta/
ctus:sed intermedium & operimentum sensorii. CAP. XXXVII.

DE tactu duo sunt q̃renda:primũ unus sit an plures : alterũ quodnã sensus huius sensorium
cõstituendũ sit:utrũ caro:aut simile aliqd atq; æmulũ carni ĩ his quæ carent carne : an caro cvi
nõ sit ipsa sensoriũ:sed potius ĩtermediũ quoddã.Aliud uero interius secretariũ habeat̃:qđ
pro ĩstrumẽto & machinamẽto sit tactui.Plane tactũ nõ posse unũ sensum ĩtelligi uidetur cvii
illud ostẽdere:ꝙ sensus hic una cõtrarietate nõ ẽ cõtẽtus:ut sensus reliq uisus cãdoris & nigritiæ & me
diorũ:gustus dulcoris & amaritiæ.In tactu multæ cõtrariorũ cõiuges copulæ sunt:atq; oẽs extremæ
& citra mediũ:quoniã ĩ singulis eaꝝ mediæ q̃litates aliæ collocant̃.Extremæ sunt caliditas:frigiditas

humiditas:ſiccitas:grauitas:leuitas:mollicies:duricies:aſperitas:leuor mediæ inter has plurimæ.Verũ
quæſtionis huius q̄q̄ nõ ꝓba nec ſeria:tamẽ phalerata & ueriſimilis uideri ſolutio poſſit:ſi dicamus:in
cviii reliq̃s etiã ſenſibus plures cõtrarietates cerni:ut ĩ uoce nõ mõ acutũ graue:ſed exile & magnũ: ſed aſpe
rũ & leue:ſed durũ & flexibile: ſed fuſcũ & cãdidũ repiri:totidẽ eẽ & colorũ diſcrimina.Sed ut ſum ꝑ/
fatus defenſio hæc nõ ſatiſfacit.Primũ magnitudo atqꝫ exilitas cõmunia ſunt ſenſibus oĩbus:& ꝑ ſe ẽt
a ſingulis cognoſcũt̃ . Leuitas item & aſperitas:aut trãſlatæ de tactilibus ſunt:aut ad figurã referunt̃:ſi
modo figurã ullã uoci eſſe putandũ ẽ.Quod certe putari poteſt ꝑꝑ aerẽ:q̃ in uoce elidẽda percutit̃ :fi/
gura uero inter ſenſilia cõmunia numerat̃. Nõ idẽ põt dici de calore:de frigore:de leuore:aſperitate:le
uitate:grauitate:q̃ppe quæ oĩa priuatim ſubiecta ſunt tactui:nec ſic ullũ ex iis:q̃d pertinere ad reliquos
ſenſus poſſit:ergo ſtat ſcrupulus:quodnã genus:aut quæ natura ſub ſenſum hũc cadat : ẽt utrũ natura
una:an plures:neqꝫ.n̄.prõptũ ẽ aliq̃d nomẽ:q̃le ĩ auditu ſonus:ĩ uiſu color:in guſtu ſapor: hoc igit̃ no/
cix bis quærendũ addubitãdũqꝫ ẽ : utrũ uero ſenſoriũ tactus ſubtus carnẽ cutemqꝫ ſit:an ipſa potius caro.
Certe expimẽtum illud:q̃d afferri ſolet nihil huc facit:ꝙ ſtatĩ atqꝫ contacta caro eſt ꝑſentiſcere uidea/
mur:q̃do etiã ſi mẽbrana naue:aut lienteolo tenuiſſimo carnẽ ĩuoluas nihiloſequs idẽ ſeq̃tur:ut ſimu/
latqꝫ attigerit aliq̃s ſentias calorẽ & frigus:& cæteras eius generis q̃litates:&tamen dubitari nõ põt mẽ
branã eẽ cẽſoriũ tactus:ẽt ſi cũ corpore coaleſcat .Quod de Hercule fabulis prodit̃ ĩ tunica:quã Deia/
nira ei ſanguine Centauri tinctã ĩduerit:& quæ ĩhæſerit uiſceribus.Nimirũ nihil hoc magis ſenſus ui/
guerit:ĩmo ĩpedimentũ potius mẽbranula obducta attulerit.Quãobrẽ caro nõ ſenſoriũ: ſed ꝓtegmẽ
cx ſiue operimẽtum uidet̃ iniectum & circũdatũ interioribus ſenſoriis tactus:quæ plura ſint & ſingulis
ꝑibus cõtrariorũ ſua reſpõdeãt.Nã quẽadmodũ ſi aer ita nos ambiret:ut cõgenitus iunctus atqꝫ appli/
citus undiqꝫ hẽret̃:uideri poſſemus uno eodẽqꝫ ĩſtrumẽto ſentire ſonos:colores:odores:eoqꝫ uno ſen/
ſu uidere audire olfacere:propterea ꝙ ſenſoria interſtĩgui & diſcerni non poſſent:ſed eodẽ corpore in/
ſtrumentoqꝫ ſimul & colores cerni & ſtrepitus exaudiri:& odores olfieri oporteret.Nũc ꝙ ĩſtrumen/
ta extriſecus habent̃:& aptiſſimis diſcriminibus euariant ea ꝑ quæ uident̃ ſenſus ĩpelli:manifeſtius eſt
q̃ ut cadere controuerſia poſſit plura & uniuerſa eſſe machinamẽta:q̃ illis ſenſibus delegata mãdataqꝫ
ſint.Ita in tactu q̃a obſcurũ eſt unum caro an plura ſint inſtrumenta eius:dubitare quidem contingit
cxi ut dixi:ſed tamen nihil prohibet plura ſenſoria eius intelligi.Carnem uero tum uniuerſam:quæ in ui/
ſceribus contineatur:tum ea quæ extrinſecus uiſitetur opꝑculi & uelaminis loco ſenſoriis illis obductã
haberi.Nec.n̄.aerem id eſſe:aut aquam oportuit:quia corpus animantum q̃d firmum eſſe & ſolidum
neceſſe ẽ:q̃dqꝫ ortus & occaſus ꝑticeps eſt ex illis eltĩs ſeorſum conciliari non poteſt.Itaqꝫ relinquit̃ ut
mixtum eſſe e terra & reliquis elementis oporteat:quale caro eſſe debet:aut aliq̃d quod uice carnis ad
proportionẽ haberi natura ſtatuerit.Quot ſiq̃s aĩalia eẽ aerea uel ignea crederet:utiqꝫ in iis difficile fue
rit:tũ q̃nqꝫ ſenſus:tũ inſtrumẽta:quibus ſinguli uterent̃ agnoſcere.Sed rõnẽ hãc quẽadmodũ ducatur
attende.Si ſenſus omnis per medium aliquod in actum prodidit:ꝓdibit &tactus.Inter tactile uero &
tactum nihil eſſe medium præter corpus poteſt:corpus igitur hoc:quo medio tactilia percipiũtur a ta
ctu:uidetur ab aqua & aere differre:quæ cæteris ſenſibus media ſunt:ꝙ aer & aqua a tribus ſenſibus
ſunt abiuncta diremptaqꝫ:corpus id quod præſeruit tactui:ab eo ſeparatum eſſe non poteſt: ſed cohæ
rere:& congenitum eſſe & innexum oportet.At uero ratio ea qua probare quiſpiam conaret̃ uno ſen
ſu tactum ĩcludi:propterea ꝙ caro una ſit:per quã tactilia omnia compræhendantur a tactu:euertitur
argumento linguæ:quæ certa ſui parte & tactilium & ſaporum percæptionẽ habet.Nam ſi animal cæ
cxii tera quoque carne paſſim & guſtaret & tãgeret:neceſſe eſſet unum ſenſus putare guſtum & tactum.
Nunc duo ſunt:quia inſtrumẽtorum uſus non reciprocant.Quãuis enim ſenſorium guſtus ĩtellectũ
tactilium habeat:non tamen commeat:ut tactus quoqꝫ ius habeat in ſapores.

Vtrum duo corpora ſolida de concurſo ſe inuicem tangant:& in quo differat aut non dif
ferat guſtus & tactus a reliquis ſenſibus. CAP. XXXVIII.

cxiii IN eo quoqꝫ inſueuit ambigi:ꝙ quom omne corpus altitudinem habeat:atque hæc e tribus
una dimenſio ſit:quomqꝫ ea corpora:inter quæ corpus alterum iniacet: mutuo tangere ſe
non poſſint:ꝙ ea ſolum ſe inuicem tangunt:quorum extrema & ora ſunt ſimul . Superqꝫ
manifeſtũ ſit udis corporibus ſemper humorem aliquem circũfundi & adhæreſcere.Non
uidetur fieri poſſe ut duo ſolida corpora de concurſo in aqua ſe tangant:alioquin aut reſiccata erũt ex/
trema:quod quidem in humore non poteſt contingere:aut ſi aquam intercedere fatearis:hiare aliq̃d
inter margines oportebit:nec conſtabit attactus.Quare neqꝫ hamus:cui hæſerit piſcis:neqꝫ piſcis piſcẽ
tangere poterit:neqꝫ intereſt q̃ exiguum pauxillumqꝫ ſit:quod interponitur. Eadem quæſtio ĩ iis cor/
poribus eſt: quæ ſe extra aquam tãgere inuicem creduntur:quom omnia ea ĩterſitus aer diuellat.Sed
hoc nobis obſcurius in humore eſt:propterea ꝙ aer minorẽ ſenſum inuehit q̃ aqua.Cæterum q̃q̃ ue/
ra hæc uidentur:tamen præteritur aliquid:quod minime conniuendum:aut diſſimulandum Ariſto/
teli fuit.Quom enim aquã aut aerem tangant:quæ in aqua:aut in aere ſunt:profecto hæc non alio me
dio præterea aquam : aut aerem tangent:ſed cum iis protinus concurrent: nihil ut poſſit magnum
cxiiii paruumue intercidere.Verum hoc non id erat :quod initio uolebamus.Illud ergo agitabatur : eſſet
ne caro tactilium rerum pars ſenſaria : quemadmodum uiſilium pupilla:an uero inſtrumentum ha/
beretur interius.Caro autem inter inſtrumentum & tactilia interiaceret ut media.Videtur enim ma
xime poſtulare ratio ut ſimile in tactu : atque in reliquis ſenſibus ſtatuatur . Proinde abſurda res

sit:tactum aut gustum sensilia non per medium:sed ipso se tangere. Differre porro a cæteris sensi-
bus tactum & gustum si modo differunt:ꝙ intermedia remotiora aliis:iunctiora his duobus propio-
raque sint. Alios per amplius spacium:hos per breuius allici agitariq;:eo fit:ut intermedium in his la-
tentius uideatur:non modo quia paruũ breueq; est:sed etiá qa congenitũ atq; coalitũ. Neq; mirũ sit:ꝙ
aíal ipsum tangere dicit:quom ipsum tamé nõ tágat res nec tactus eius:sed mediũ illud:ꝑ quod tactus
impellit icciturq;. Certe pluribus modis tactus accipit:primũ ad oés magnitudines siue corporeæ si-
ue ícorporeæ sint cõmuniter ꝑtinet:q̃do & lineæ circulos tágere & circuli circulos dicũtur. Dicunt &
sensilia sensum tágere:quotiés ita íminent sensui:ut extrema sint simul. In ipso aũt sensu tactus:tũc de-
mũ dicũtur sensilia sensum attigere:quom ꝑcipiunt a tactu. Quo fit ut í cæteris sensibus nihil íterme
dium possit eẽ quom tágunt. In tactu uero qa tágere ut dixi í eo nõ est cõiungi:sed ꝑcipere & sentire:
nihil prohibeat qn aliqd intermediũ sit. Sane intermediũ hoc incognobile íperspectumq; nobis é:per
inde ac si in aqua tactus existeret:í qua táetsi madescẽtibus nobis humor quoquo uersus hæsisset isq;
in omni contrectatione medius haberet:haud facile tamé aíaduerti nobis id posset qđ & nũc cõtingit:
quom in aere ambiẽte nos tágimus:q̃q̃ id præ tenuitate aeris ꝑparum euidens est:idem sit si ꝑ liteum
aut carbasiná quæ nos lateret:tactilia sentiremus. Quáobré quéadmodũ uidemur in aqua tágere:& ta
mé qđ interpollat:aut ignoramus:aut nõ aduertimus:ita forte in prío tactu dicendũ. Primũ tactũ ap-
pello sensoriũ:qđ interius occulit:qđq; ꝑ mediũ illud tangit:qđ nobis incognitũ inexploratũq; é : uel
eo magis quo ꝓpinquius & cõsinius sensorio continet. Ergo ét mediũ aliqđ ꝓbandũ & afferédũ í ta- cxv
ctu é:neq; hoc gustus & tactus a reliqs sensibus discrepat:sed eo potius:ꝙ quõ in uisu:auditu : olfactu:
non id qđ mediũ est alteret:sed ꝑ id qđ mediũ est organa sentiendi sensusq; alterent. Ná alterari hoc
loco quéadmodũ accipiamus de supioribus patet. In tactu & mediũ & sensus simul alterantur:patiun
turq; : frigescit.n.& calescit caro. Quéadmodũq; clipeũ q ꝑcutit simul & clipeũ & gerulũ ꝑcutit:ita idẽ
tactile carnẽ & tactũ simul lacessit. At perspicuũ nõ alterat:neq;.n.albescit aut nigrescit:aer quoq; íclu
sus & ítextus í auribus:neq; acutus:neq; grauis a strepitu reddit. Ergo íter se sensus isti nõ distát ea re cxvi
ꝙ medio alteri utamur:alteri nõ utamur:sed ꝙ mediũ alio genere uisui:auditui:olfactui administret:
alio gustui & tactui obseruiat. Videt qdé caro eo modo ad tactũ & gustũ se habere:quo aqua & aer ad
uisum & auditũ. Atq; hoc in hunc modum cõtemplare. Si rem cádidam superposueris pupillæ:aut si
aeri connexo & congenito auribus admoueris strepitum:aut si meatibus narium odoramentum in-
dideris:nulla percæptio consequetur. At si tactilia carni adiunxeris:consequetur. Ergo clarum est pri-
mum sensorium contigibilium carnem esse non posse:quia si esset:idem statuere quod in cæteris sen-
sibus oporteret. Ceterum instrumentum intus abditur:caro pro intermedio est.

Epilogus eorum quæ de tactu dicta sunt:hoc est tactum intermedio uti. Item tactũ mul
tos sensus esse. CAP. XXXIX.

SEd uti Aristotelem hac quoq; parte sequamur imitemurq;:qui locum huncfere ambitio
siuscule exequutus & complexus uidetur:recensebimus breui summa quasi decursu per ca
pita quæ hactenus de uno hoc sensu confecimus. Sensus omnes aliquo intermedio ad fun
ctionem suam utuntur:ergo & tactus utetur. Nihil inter tactum & tactilia medium uisit
præter carnem. Hæc igit uicem medii exhibet. Si per aquam:si per liteum:si per inam:si ꝑ membra-
nulam tangeremus media nos lateret:nihil igitur mirum : si caro quoq;:quæ media est uidetur late-
re:præsertim tanto coniunctior reliquis sensibus. Si res sensilis ístrumento imposita fuerit nihil senti
mus tactu:si carni imposueris tactile protinus sentias:nõ é igitur instrumentum tactus caro grauitatẽ
& leuitatem non tangendo:sed quadam interiore ui sentimus:ergo & cæteras contrarietates interiori
bus uiribus singulæ singulis sentiuntur:etiam si per carnem ítellectum illorum assequimur. Atq; hoc
ab Aristotele dictum non est. Hactenus rationes illas & confectaria repetiuimus:quibus probatur ta-
ctum intermedio uti. Quemadmodum uero tactus plures sensus sit sequentes ostendunt. Sẽsus unus
circa unum par contrariorum obit:tactus circa plura uersatur:ergo tactus non potest sensus unus in-
telligi. Vt enim uisus audituſq; tametsi duo sensus sunt per unum tamen & idem medium mouẽtur:
ita nihil obstat quin tactus possit in tot sensus fundi:quot contrarietates habentur:& tamen plures il
li sensus medio uno:idest carne ad sentiendum utantur. Præterea in eadem parte líguæ inest gustus
& tactus:atq; ita uno loculamento plures uno continentur sensus : nihil igitur uetat quin idem pos-
sit uniuersa in carne contingere:ut q̃q̃ singulis eius particulis omnia tactilia sentiuntur : tamen sensus
percipiendi iis multiplices habeantur. Si quod igitur animal ex aere formaretur : quáuis in eo uisus
ab auditu non distaret:propterea ꝙ toto se & uideret & audiret:tamen ex argumento sensilium quæ
apertissime dissiderent negari non posset:duos in eo sensus esse : quorum alter differentias colorum
alter sonorũ & uocum uarietates exciperet. Pari pacto cum animal cornulentum sit:quáuis unus esse
tactus simplexq; uideatur:propterea ꝙ carne tota res contingibiles sentiuntur:non tamé re uera unus
est:sed quot paria contrariorum & copulæ.

Contra Alexandrũ qui putauerit carnem esse sensorium tactus. CAP. XL.

IAm soluere ꝙ Alexáder í carne solus uidit non ípendio arduũ est. Si caro inquit non sit sen
soriũ tactus:qdná afferri aliud poterit:q̃do necesse oíno est sedé sensariá tactui descriptá &
certá haberi:quéadmodũ orbes sinusq; uisui adiũgunt:auriculæ auditui ꝓminẽt:lígua gu
stui delegatur : nares olfactui seruiunt. Sed meminerit Aristoteles sensorium tactus cordi mandasse.

Deīde alia uía occurrit:ſi cōem inqt rōnem uiciſſim ſenſus ineunt:quéadmodū quæ media & internū
tia reliqs ſenſibus ſunt:ipa nō ſentiūt:ita par ſit ut caro nō ſentiat:quæ tactui ꝓ medio eē ſtatuitur.Sed
ad hoc audiat Ariſtotelē dicētē:aīal nō carne:ſed ſimꝉ cū carne ſētire.Præterea nec ſimilitudo iter carnē
& cæterorū ſenſuū media:qua ille nos urget:ī fidē recipi pōt:ꝙ hæc ínata cōiunctaq; habeāt:illa pror-
ſus externa ſeparataq; ſint.Eſt & ī eo nōnulla diuerſitas ꝙ eadem corporis pars a pluribus ſimul poteſt
attigi:eundē colorē tueri:eūdē ſtrepitū audire:decē ſimul:atq; adeo innumerabiles poſſunt:ut ī cuneis
theatriſq;.Atq; hæc in dubium reuocaſſe hactenus:atq; obiter diluiſſe non fuerit inutile.

cxvii Senſum tactus maxime corpulentum uideri.Item tactum mediocritatem eſſe & quod-
dam alio modo q̄ ſenſus cæteri. CAP. XLI.

PLane tactus ſenſuū oīum maxīe corpulētus ē:nā & ſubiectæ huic ſenſui res naturā corporis
maxīe referūt & differētiæ corporis ſunt:q̄ corpus ē:non qua aīatum uiuūq;.Calor.n.& fri
gus.Itē humor & ſiccitas elemētis primis peculiares & ꝓpriæ qualitates ſunt:de qbus accu-
rate ī libris de generatione & corruptiōe pſcripſimus.Senſoriū porro tactiliū : & ī quo prío
tactus ineſt honoꝛ pſtito uocaꝛ tactoriū poſſumus:ut auditoriū:uiſoriū:olfactoriū.Scire ēt illud debe
mus partē eā ī qua prima tāgēdi cōſtituta uis eſt:talē eē potētia oportere:q̄lia ſunt:quæ tanguntꝛ. Erit
cxviii igitꝛ tactus potētia calidus:potētia frigidus & cætera ſimili rōne.Quapp iure dictū eſt ſenſoriū hoc ua
lide craſſum & corpulētū eſſe.Cæterū ſupius declaratū ī cōmune eſt aīalia quodāmodo & genere pati
dū ſentiūt:dictū ē etiā id qđ patitꝛ parti ſimile agēti eē:parti abſimile:ꝙ neceſſe ē quom cœpit pati abſi-
mile ſit:quom deſierit ſimile euadat.Ex hoc ſequitꝛ ſenſoriū tactus non ſentire quæ æque calida:æque
algida:æque leuia:æque aſpera īcidāt.Nec illud īterius mō ſed ne mediū quoq; ipm:qđ eē diximus car
nē:ſed ſolas redūdātias & defectus eē quæ ſentiantꝛ:q̄ſi ſenſus is mediocritas extremorū ſit. Mediocri-
tatē uero nō eo mō accæperí:quo uirtutes ſolemus mediocritates uitiorū uocare:nā uirtutes ꝙ ī medi
tullio uitiorū ſunt ſitæ:ꝙq; ab iis pari utrinq; ītercapedíe circūſiſtuntꝛ:mediocritates appellantꝛ:& ſūt:
cxix Nō hoc ī tactu mediocritas ē:ſed eo ꝙ id qđ in medio eſt:ſeu qđ mediū ē utrūq; extremū potētia conti
net:iā in hoc quoq; tactus a cæteris ſenſibus diſſidet:ꝙ nō eodē iure medietas ē:quo illi cenſentꝛ.Nā &
id:in quo primū facultas uiſibilis cōtinētꝛ exps eſſe oīs coloris debet:& id ī quo uis audīēdi primū ineſt
uacare omni ſtrepitu oportet:Ac tactus ab oī qualitate abſolutus nūq̄ ē:nā ſenſoriū:in quo ius tāgendi
habetꝛ:eſt corpus:nullū corpus eſt:cui aliqua ē tactilibus q̄litas annexa & adiūcta nō ſit.Ita conſtat alio
mō tactū alio cæteros ſenſus mediocritates eſſe:ac illos qdē iccirco:ꝙ nihil oīno eaꝝ reꝝ q̄s recæpturi
ſint cōtinēt:tactū ideo ꝙ remiſſas & medias q̄litates ſumit nō calorē aut frigus ſed teporem:nec molli
tiem aut duritiem.Sed qđ īter has ambigit:porro mediæ q̄litates tāq̄ iudices extremaꝝ habētur.Proī
de utram extremaꝝ tactus accipiat neceſſe ē ad eā ex mediocritate ſe referat:ab utraq; aūt patitꝛ:nō q̄te
cxx nus ſimilis eſt:ſed q̄tenus diſſimilis.Præterea quéadmodum ad uiſum uiſilia:& īuiſilia & uniuerſum
priuationes ad ſenſus:ita ad actum cōtingibilia & incontingibilia pertinent . Plane incontingibile dici
poteſt:non ſolū id qđ tenuem & imbecillem uim obtinet ad ciendū & laceſſendum tactum:ſed etiam
id quod exceſſu infeſtius eſt & corrumpit:ut quæ uehementer calent aut algent.

Cōmunia ſenſuum hoc eſt ſenſum recipere res ſenſiles citra materiam.Item ſenſum non
proprie pati.Itē exſuperantias ſenſiliū omnibus officere ſenſibus. CAP. XLII.

cxxi POſtq̄ de ſingulis ſenſibus generatim & breuiter executi ſumus.Eſt.n.locus alius ad explica
tionē ſenſuū uberiorē & exqſitiorē nobis ſeruatus:reliquū ut ē in cōe de oībus diſſeratꝛ. Sē
ſus oīs formas & ſpecies haurit citra materiā:ſicut.n.cera ſine auro aut ære Symbolū exci-
pit.Excipit aūt ſigillū & imaginē aureā nō tamē quatenus aurea eſt:ita oculus colorē:& au
res ſonū:ſimiliter guſtus & olfactus ſua ſenſilia:quis hoc in guſtu & odoratu incertius eſſe & inconſpe
ctius uideatꝛ.Quom ergo ad ſenſus qualitates abiūctæ materia & ſubiecto perueniāt:neceſſe eſt ſenſus
cxxii a ſenſilibus pati dicantur:atq; hæc paſſio longe abeſt ab ea quæ in aīs & carētibus ſenſu corporibus ꝓ-
pria ē.Patiuntꝛ qdē ſenſus ut dixi:ſed ita ut forma rei pcieat īpellatq; inſtrumētū:materia foriſecus ſe-
deat:at corpa quō franguntꝛ ceduntꝛ:cremantꝛ nō niſi ingreſſu & acceſſu materiæ patiuntꝛ : cædit.n.nō
acies ſola aut mucro:ſed gladius.i.acies ipſa cū ferro:itē deurit ignis nō forma ignis ſpē ſuæ.Quāobrē
iſthæc ꝓpria præſſaq; paſſio ē:qa in mutationē & cōuerſionē aliquā decūbit:īmo uero qđ ſic patitꝛ ſi-
mulac paſſio finē accipit ī materiā agētis trāſit:uerbi grā:qđ īcēditꝛ īcendentis:quod frangitꝛ cōfringen
tis:quod cæditꝛ īcidentis.Sēſus non poſſunt materiæ ſenſilium effici:non.n.albet aut nigrat:aut opaca
tur uiſus:neq; exacuitur:aut graueſcit auditus:ſed qđ diximus ſæpe & ſæpe dicemus ſpecies rerum &
ratio concipitur.Quo fit ut paſſio hæc non in conuerſionem mutationemue:ſed in cognitionem &
iudicium deſinat . Nulla enim materia de forma ſibi accidente hærenteque iudicium ferre poteſt:
quia materia ſuopte ingenio inſipiens bruta irrationabiliſque eſt : ratio uero tum de aliis iudicat:tū
ratione & forma rationem & formam apprehendit . Senſus autem ſpecies & ratio ea eſt:quæ ſedem
in primo ſentiendi inſtrumento habet : nam ſenſus nihil aliud eſt q̄ facultas & forma primi ſenſorii
quamuiſque ſenſus & primum ſenſorium ſubiecto non diſtant : quemadmodum nulla forma ſub-
iecto diſtat: ab eo in quod ipſa recipitur : tamen diuerſa ſenſorio & ſenſui eſſentia eſt : nam ſenſo-
rium magnitudo eſt atque corpus : ſenſus uero forma & ratio corporis.Conſtat autem ex iis quæ
cxxiii hactenus commemorata nobis ſunt exuperantiam ſenſilis efficere : atque adeo pernitiem : afferre
ſenſorio : nam ſi uis maior ingruat q̄ ut ſubſtineri a ſenſu poſſit:neceſſarium eſt eius partis inte-

ritum sequi:quia temperamentum & ratio soluit dissuiturq;.Nihil.n.aliud tēperamētum & ratio ē: q̄ mensurata quædam & modificata medietas.Omne uero moderatum ab immoderato dissoluitur: ut modulatio in fidibus atq; cantu:si cordæ uocesq; aut ualidius obgrauescant:aut impēsius exuibrissent q̄ intentionis & concentus ratio postulat:protinus dissidere incipit:mox & conspiratio tota cōfunditur. Atq; hæc quemadmodum eueniat:ex iis quæ diximus probe arbitror liquere.

Plantas exptes sensus esse:& ratio q̄obrē sint exptes licet sint cōpotes aīæ. CAP. XLIII.

SEd ne illud quoq; ignorari existimo:cur non sentiant plantæ:tāetsi partem animæ sortiantur:& momenta tactilium qualitatum agnoscant:calescunt:frigescūt:humescūt: siccescūt. Plane non uideo qui dubitari in uno eo possit:an uideant:audiant:odorentur:an uero tangendo sentiant ea quæ tangunt.Fortasse hoc controuersiam nōnullam habuerit:eoq; apertissime ab iis quæ tāgunt immutari uidētur & perpeti:an patiunť quidē illæ:sed nō ita ut formā & rationem solā accipiāt. Nec.n.ea natura frutices sunt:ut species qualitatū materia abiūctas.i.nuda & mera simulachra earū concipere possint:quādoqdem nulla pars plantæ:nedū tota planta naturā obtinet qualitatibus tēpatam:ut animaliū carnes:& quod ī aliquibus ad proportionē carnis est:sed semper inæquabilē subsultantēq;.i.in alterū extremū ꝑpensam.Nā & animaliū quæ ab hac mediocritate plus recidūt deterius & exilius sentiunt.Patiunť ergo plantæ materia agentiū subeunte:humescunt.n.humore succedente:frigescunt insinuante se frigore.Materiā igitur oportet ītra ea quæ nutriuntur īferri non intra ea quæ sentiunt:quatenus sentiunt.Sed materia foris relinqtur.Forma ītro admittitur.Iam si sensum haberent sata:temere eū frustraq; habuissent:quō nec salutaria & utilia persequi possint:nec uitare cōtraria:qđ tamen aīalibus tributū est.At plantis negatū:quia immotæ loco & affixæ radicibus sunt:natura porro nihil incassum:aut temere uiceq; fortuita suscipit.Quot si.n.plantæ conuenientem succum hauriunt e terra:id non agnitione:aut iudicio aliquo faciunt:sed natura id quod uel in nutritione animalium cernitur.In iis enim natura ipsa est quæ alimentum bonum scissit & malum repellit:idq; nec uigilantibus:nec sentientibus iis quæ alescunt.Igitur neque instrumentum sentiendi ullū plantis datum est:neque cōmunis ille sensibus omnibus uitalis & penetrabilis spiritus.

Non sentire oīa:quæ recipiant sensile.Itē repetiť carnē nō esse suū sensoriū tactu. CAP. XLIIII.

ILlud etiam generaliter aliquis quærat fieri possit:ut quod natura non uidet: non audit: nō olfacit:tamē a colore:ab odore:a sono:aliquid patiātur. An hoc ita soluitur. Ab exaudibili: qua exaudibile est pati non potest:q; uim exaudiendi non habet.Nam lapides qui strepitu maiore dissiliunt:& frutices qui tonitribus euelluntur:non uidentur hoc pati a sono qua exaudibilis est:sed eo q; ī aere æditur.Qui uehementius percussus ictusq; quocūq; illo impetu igruit: cladem importat sternit & quatit:nam uestes quotiens salsugine:aut aspergine alia situm aut aliud uitii contrahunt:non sapon id tanq̄ gustabilis facit:sed tanq̄ ea qualitas:quæ naturam corrumpendi putrefaciendiq; habeat. Quāuis uero afficiatur aer a strepitu:afficiatur odoribus:non tamen audit:sed cō strepit:nec odoratur:sed deolet.Eodem modo aquæ saporibus & aliis sensilibus confunduntur:nec tamen propterea sentiunt.Quāuis autem corpora fluxa interminataq; maxime opportuna iniuriæ passioniq; sint:non tamen plagas quas concipiunt etiam possunt sentire:quia sensus passione hac non cōsistit:sed forma sola ut dixi sine materia percutit:eaq; aliquādiu etiam post impræssionem & abiūcto sensili retinetur.Semper enim id quod proprie patitur ut sæpe commonuimus:materia agentis euadit:idest in materiam agentis commigrat:quia quom calefit:frigefit:siccefit:humefit:motus & passio hæc non in cognitionem sed in conuersionem & immutationem finit. Atq; hæc quoque ratio reuincit:carnem instrumentum tactus esse non posse:quoniam qualitates cum materia recipit more quo solēt in anima. Nemo enim est:cui hæc sæpe non incaluerit :humuerit:frixerit:itaque & hæc materia qualitatum efficitur:quod in cæteris instrumentis non contingit.Pupilla non albescit:aer qui in auditorio est:nec acutus nec grauis redditur:ita caro sensorium esse tactus non potest:quom nec formam: nec rationem nudam excipiat:sed materiam quoq; induat agentis. Enimuero id quod iudicio cognitioneq; præditum est:ab ea re:de qua iudicat:hoc genus pati non potest.

THEMISTII DE ANIMA LIBER TERTIVS INTERPRETE HERMOLAO BAR.

Omnes quinq; sensus animalibus perfectis tribui nec plures haberi. CAP. I.

SVNT Sane sensus q̄ plurimi habeanť & supra quos nullū adesse aliū sui generis nouerimus numero qnq;:uisus:auditus:olfactus:gustus:tactus:qđ ex iis quæ sequunť facile demōstrať. Tāetsi.n.supra quæsiuimus eēnt ne plures potestates & uires ī tactu ppea q; plura eē subiecta uni ei sensui uidebantur:non tamen id eo ualet ut sensus aliqs prætermissus a nobis credať. Nā q̄q̄ plura sunt q̄ tāgātur & cōtrarietates itidē plures:nulla tamen illa℞ ē:quæ ambitū sensus huius effugiat.Nēpe grauia & læuia q̄uis nō ꝓtinus: nec occursu prīo:nec eo modo tāganť:quo calida:frigida:humida:nō tamē se subducūt:nec euadunt: q̄n ꝑcipiāť a tactu:inest.n.q̄dā uis & facultas ī nobis discernēdi librādiq; pōderis:eo nunc q̄rimus:non utrū ptās ea īter tactorias collocāda hēndaq; sit:sed utq; q̄litas aliq̄ corporū hēať:q̄ a nobis comprehēdi nō possit. Et hercules uideť nulla. Oīum ea℞ iudiciū habemus & sensum.Proīde si sēsu aliquo defi-

cxxiiii cxxv cxxvi cxxvii cxxviii

cxxix ceremur:necessario nobis & instrumentum deesset:ac omne quidē instrumētum sentiendi corpus ē.
Corpus omne uno aut pluribus elementis constat ex instrumētis.Item alia in nobis simplicia & sui ge
cxxx neris sint:alia ambigunt.Pupilla ex humore:auditus ex aere:olfactus in ancipiti ex alterutro:nam aqua
tilium odoratus ex aqua:cæterorꝫ ex aere:nullum quod ex igni:aut terra coditum sit. Ex igne propte/
rea:ꝙ omnibus instrumentis est additus:quia singulis sensibus portio sua caloris obtigit. Nec potest
animal parte ulla sine calore naturali sentire. Ex terra ideo:ꝙ elemētum id crassissimū & ad cognitio/
nem ineptissimum uidebatur:quā ob cām membra ea:quæ terratiora sunt:ut ossa:ut ungues:ut pili:
bruta quoqꝫ & priuata sensu habent̄.Sed tamē terra copiosior & dominātior in tactu:q̄ ut cæteris sen
sibus est:ergo ut dixi nullum nobis sensorium deficit:ex iis quæ simplicibus cōstāt.Sed ne id quod ex
pluribus constat desyderamus:quale caro est:aut quod pro carne aliquibus ex proportiōe inest: si mo
do carnem sensorium appellare fas est.Quare si nullum machinamentum instrumētumqꝫ abest:nul
la quoqꝫ sentiendi uis abest:quæ instrumento utatur.Præterea quom sensus a natura ita instituti com
paratiqꝫ sint:ut interuētu medii corporis effigies rerum & motus accipiant:necesse est medium illud
aut extraneum aut cōiunctum intelligi.Primum habemus cōiunctum:quo utuntur gustus & tactus.
Deinde & extranea:atqꝫ ea sunt aer & aqua:quæ cæteris sensibus ad inuectū sensilium famulantur an
cillanturqꝫ.Ac gressilibus quidem ad percipiēdos colores & sonos aer satis ē:aquatilis aqua:sed utrūqꝫ
elementū & pro coloribus & pro sonis simul idoneū est.Itē utrūqꝫ seorsum pro singulis:hoc est aer &
aqua pro coloribus:& aer & aqua pro sonis:nullum igitur intermediū est:quo carere aīalia uideantur.
cxxxi Quot si præsto nobis omnia sunt:& ea per quæ simulachra rerum uehunt̄:& ea in quibus recipiunt̄:
nullus sensus potest uel fungi:qui deesse aīalibus uideatur:non quidem omnibus:sed pfectis: & quæ
nec læsa lacessitaue habeātur:nec trunca.Nā ea quæ zophyta appellātur.i.inter animalia & plātas am/
bigui & ancipitis generis: alia ex omnibus sensibus solo tactu uigent:nōnulla adhibent gustum:quæ
dam etiā odorātur:quæcūqꝫ uero ingredi possunt absolutaqꝫ sunt qnqꝫ sensibus pollent. Nā talpæ q̄q̄
uisus deest:oculorum effigies inest:siquis membranā sedi luminum prætentā detrahat. Ac uidetur q/
dem natura in eo quoqꝫ alii numerum sensuum explere: ornareqꝫ uoluisse:etiā si cute obducta oculos
cxxxii condidit opacauitqꝫ:ꝙ usus uidendi necessarius illi esse non posset. Quāobrem si nihil est præter q̄ttu
or naturas:& quæ de iis cōcreta sunt:ut corpora ea quæ animā possident. Si item non est affectio: nec
qualitas corporum extra eas quæ in conspectum nostrum cadunt:& quæ sentiuntur a nobis: nullus
proculdubio sensus est:qui deesse animalibus possit. Cæterum uidetur natura compertum:ut faculta
tes animæ imperfectiores ignobilioresqꝫ perfectioribus & nobilioribus semper accederent:quo fit ut
homini:quia in eo ratio & intelligentia est:omnes sensus adesse necesse sit.

Nullum sensum proprium esse:quo sensilia cōmunia cognoscātur.Item illa per se & nō
per accidens sentiri.Item quemadmodum sensus circa propria sensilia & cōmunia: &
quæ per accidens sunt fallatur. CAP. II.

cxxxiii AT uero neque illud dici potest aliquem sui generis sensum ad ea sensibilia debuisse institui:
quæ cōmuniter sentiri omnibus sensibus uideantur:eoqꝫ euenire:ut quom nullus huius/
modi compareat:necesse sit uideri aliquē sensum animali deesse. Prohinc fieri:ut illa nunc
quasi per accidens sentiātur:quia nullū peculiarē sensum natura statuerit:quo motū:quie/
tem:figuram:magnitudinē:numerū sentiremus:in plenū oportuisse facultatē aliq̄ comparari: cui sen
silia hæc nō ut cōmunia:sed ut propria & particularia subiicerent̄. Visu hæc per se sentiri nō posse: sed
134 tāq̄ appendices coloris magnitudinē:figurā:motū:quietē:numerū sentiri. Omnis.n.sensus unum &
multa cognoscit:ergo si per accidens sentiunt̄ æquissimū fuisse adhiberi aliquē sensum:quo principa
liter sentirent̄. Verū soluit̄:fieri non potest:ut sensilia cōmunia per accidens sentiātur:nā quæ per acci/
dens sentiuntur mouere non possunt:neqꝫ sensum afficere:neqꝫ formā suā imprimere. Visus uero q̄q̄
non proprie afficit̄:tamen quadātenus afficit̄ a colore:& auditus a strepitu:idqꝫ potissimū tunc:quom
sensoriū in actione atqꝫ opera est. Non sic ea:quæ per accidens sentiuntur:nā duplex forma est: quo qd
per accidens sentitur. Prima ea:ut quom iudicamus aspectu dulce id esse:quod cernimus:nā sæpe acci
dit ut liquorē quē flauo colore conspicati sumus:illico enūtiemus mel esse:non expectato de gustu iu/
dicio. Hoc autē efficitur ratione hac:quom aliquādo flauitiem & dulcedinem pcæpissemus seorsum:
hanc uisu:illam gustu:atqꝫ ita notiōes illæ ad cōmunem sensum platæ fuissent. In quo q̄q̄ unus ē: oēs
tamen noticiæ sensuū reponuntur allinūturqꝫ:solet cōtingere:atqꝫ adeo interim error īercidit:ut sen/
sus is passim idem esse in omnibus iudicet:quod in uno cōperisset.i.ut semper quæ flaua conspexerit:
continue dulcia esse pronuntiet:in quo iam tāta fiducia decernēdi: ac temeritas est:q̄ si utriusqꝫ sensus
fide ac periculo niteretur. Altera forma:qua res per accidens sentiuntur:hæc est:si Cleonis filium acci/
dentē intuear:nec solū hoc affirmem candidum esse hominem qui accedat:sed etiam filium Cleonis:
sane Cleonis filius:nō tanq̄ Cleonis filius sentietur a me:sed tāq̄ candidum:cui filium eē Cleonis con/
tingerit. Quo fit ut uisus iudiciū suum ī colore non sistat:qui tamē solus ad sensum illū pertinet:sed fi
nes suos transgredit̄ & procedit ultra:ī uadens in quæ ius nō habet:& occupās quæ notioni suæ subie
cta non sint:īmo quæ neqꝫ alterius sensus. Quāq̄ hoc non tam cōmittit uisus:q̄ illa interior uis: quæ
una cōmunisqꝫ est:ad quam se omnes referunt sensus. Atqꝫ hi duo modi sunt:quibus res per accidens
cadunt in sensum:quibus tamen filius Cleonis & dulcedo:quom sentiuntur neqꝫ mouet̄ neqꝫ afficere
uisum dicuntur:tāetsi uisus & Cleonis filium iudicet argumento candoris:& dulcedinē coniectet ex/

ploɾata flauitie: nõ ſi cõmũia ſentiunt̃. Quom.n.magnitudiné oculus ſentit:ſtatim ſimilitudo magni tudinis in oculo ſculpit̃. Eodẽ mõ & motus & figuræ & unitatis. Qui ergo fieri põt: ut q̃ huiuſmodi ſunt:ut ſimulachrũ ſuũ expromant & relinquãt in ſenſu:nõ aliter q̃ colores q̃ ſoni aſſolẽt: ſentiri tamẽ ꝑ accidẽs uideant̃? Reſtat igit̃ ut ſerio cõcludamus naturã egregie & ꝑſpicaciter uidiſſe:nec coargui poſſe:q̃ nulli ſenſui priuatim contractionẽ cõmuniũ ſenſibiliũ mãdarit. Quõ uero de alienis ſenſibus mutuo iudiciũ ſenſus ferũt:ꝑ accidẽs iudicare dicunt̃:idq; cõtingit:ꝙ oẽs ad unũ deſinũt:terminãturq; ſenſum cõmunẽ. Ergo quom eundẽ ſuccũ oculus flauũ:guſtus amaꝝ enũtiet & uterq; iudiciũ ſuũ ad cõmunẽ ſenſum referat:ſi alio tpe uiſus ad eundẽ ſenſum notionem flaui coloris attulerit: ꝓtinus colori amaritudo ſciſcet̃:nec argumẽtũ guſtus corrogabit̃. Tũc uero & falli ſæpenumero uſu uenit:nõ qdem uiſum:ſed cõmunẽ ſenſum:quo guſtus & uiſus iudicia conferunt̃. Eſt.n.ſenſus cõmunis q cõmittit:ut duoꝝ ſenſuũ officia cõfundant̃:ipſe culpã habet temeritatis huius:ut q dicere ſolus poſſit ĩ felle amaritudinẽ & flauitiẽ ineſſe:duoq; ea uno in corpore cõtineri credere:atq; hæc cã una q̃obrem fallat̃. Decipit & alio tenore:quom de colore ſolo temere aſſeuerat Cleonis filiũ eẽ:q e longinquo accedere uideat̃. Nec.n.ex una coloris nota dignorari Cleonis filius põt:ſed pluribus aliis indiciis ueſtigiiſq;:qbus percipiẽdis unus ſenſus ſupeſſe nõ põt. Forteq; uis aliq̃ ꝑſtantior adhibenda ĩtendẽdaq; eſt:q̃ aĩalibus brutis adiũcta nõ ſit:hallucinabit̃ & circa cõmunia ſi uni ſenſui tãtũ ĩſtiterit ĩnixuſq; fuerit:ut ſi uni uiſui ſe de figura cõcredat:quõ figura uiſui & tactui ſit cõmunis.

Non poſſe unum tantum ſenſum eſſe ſenſilium oĩum. CAP. III.

EX iis clare dilucet plures q̃ qnq; ſenſus eẽ nõ poſſe. Sed q̃ret qſpiã cõtra. Cur nõ unus mõ ſenſus eẽ poſſit:quo & colores & ſtrepitus & ſapores & cætera quoq; ſenſilia cõphendant̃? An ſi uno ſenſu oĩa cõphenderent̃:ĩternoſci nõ poſſent. Nũc uero quom illa pluribus ſenſibus capiant̃:manifeſte ſcit̃ uni ea ſenſui cõuenire non poſſe. Atq; hæc cã uel ſola põt ſufficere:ꝙ quom cõmuniũ difficile ſit iudiciũ:multa iudicia cõſpirẽt & cõſentiãt neceſſe eſt. Sed & cõfeſſum id ꝓbatũq; ex antelatis uidet̃. Si.n.ſenſus unus eſſet:unũ eẽ ĩſtrumẽtũ & ſenſoriũ oporteret. Hoc fieri prorſus nullo pacto põt. Nã ĩſtrumentũ tale potẽtia eſt:q̃le qd̃ allicit ſenſum. Hoc aũt nõ ꝓmiſcuũ aut indiſcriminatum habet̃:ſed cõſtitutũ ac certũ. Verbi gr̃a:decolor potẽtia color eſt:& ĩſonum potẽtia ſonitus. Neq;.n.quodq; & utcũq; temeritas tulit:agere in quic̃q; põt:neq; exaduerſum quicq; a quoq; ꝑpetitur:q̃ oĩa nobis alio loco expoſita:cõprobataq; ſunt.

cxxxv

Quæſtio an eodem ſenſu:quo ſentimus ꝑcipiamus nos ſentire. CAP. IIII.

QVom uero ſentiamus nos ſentir̃:uerbi gr̃a:ſentimus nos uidere. Solet q̃ſtio eẽ:utrũ uiſu: an alio ſenſu potius iudicemus hoc:id ẽ utrũ uiſus functionẽ ſuã:an alius ſenſus intelligat:nã ſi alius & nõ uiſus dicatur duos haberi ſenſus oportebit eiuſdẽ ſubiecti:uidelicet coloris:tũ uiſum:quo prĩcipaliter colorẽ tuemur:tũ illũ aliũ:quo nos tueri:& uidere ꝑpẽdimus:neq;.n. iudiciũ fere de uiſu ſenſus ullus poteſt:niſi q cognoſcat id qd̃ uidet̃ & cernit̃. Itẽ ſi p̃ter uiſum opus eſt alio ſenſu q de actione uiſus enuntiet:cur nõ ſit opus iterũ alio:q de ſecunda actiõe enuntiatiõeq; iudicet:atq; ita deĩceps alio:quoaddũ ĩquiſitõ in ĩfinitũ extracta cogat qeſcere. Quod ſiquis ratione noſtra euictus fateat̃:ſecũdũ ſenſum de actione uiſus & de ſua ꝓbe iudicaturũ:cur nõ iã inde ab initio hoc idẽ dici de uiſu poſſit:p̃ſerti tãto facilliore:ac breuiore circuitu? iudicabit̃ igit̃ uiſus de actiõe ſua. Sed illud uidet̃ hoc loco dubiũ facer̃. Si uiſus fũctionẽ ſuã ꝑcipit: nihil ãt ꝑcipit uiſus niſi colorẽ:qa ꝓpriũ ſenſile uiſus ẽ color:neceſſe ẽ ut fũctio uiſus & actio colorata eẽ dicat̃. An ſoluit̃ ſic pote. Liq̃do cõſtat ſenſũ nec uno mõ:neq; ſimpliciter ſẽtir̃: nã tũ quoq; cũ nihil cernimus iudicamus aliqd uiſu:neq;.n.lucẽ ſẽp:ſed ẽt tenebras aſpectu ꝑcipimus: nõ tñ ſimili rõne. Quo igit̃ ſenſu ſentimus nos nihil uidere:eodẽ quoq; ſentimus nos uider̃. Atq; ille iã uiſus ẽ. Cæterũ id qd̃ paulo ãtea ĩducebat̃:haud temer̃ dictũ uidet̃:uiſũ .ſ.quoddã mõ coloratũ eẽ:quõ ĩſtrumẽtũ recipiat colorẽ:q̃q̃ citra materiã:q̃ rõne illud itidẽ euenit:ut q̃q̃ abeũte:aut abiũcta re ſenſili:ſẽtire tñ aĩalia ſubortis ſenſibꝰ ac ſuccedẽtibꝰ uiſis neceſſe ſit. Rõnes.n. & formæ ſenſiliũ:q̃s ſibi ſenſus tanq̃ copias aliq̃s cõparauit:obretinẽt̃ aliq̃diu ĩ nobis: & digrediẽtibus quoq; rebus externis morã ĩ ſenſibus trahũt. Illud uero nulla ratiõe ꝓbari cõuenit:quõ cõſtet flauum nos colorẽ obtutu cognoſcere:tamẽ hoc ipm q; uideamus alio poſſe:q̃ hoc obtutu cognoſci. Quãobrẽ aſſerendũ ẽ utrũq; eodẽ uiſu ꝑpendi:ſed diſpari genere. Nam flauitiem ſentire dicimur: eo ꝙ a flauitie ferimur patimurq;. Sentire nos ſentimus:eo ꝙ ictum illum & paſſionem percipimus.

cxxxvi cxxxvii cxxxviii

Idem eẽ ſubiecto ſenſum in actu & genus ſenſile. Itẽ utriuſq; actũ ĩ ſenſu haberi. Item ſenſilia eſſe ẽt cum nõ ſentiunt̃ actu. CAP. V.

ACtus ſenſilis rei & ſenſus ipſius q̃q̃ idẽ unuſq; ẽ:diuerſa tamẽ in utroq; ratio eſſentiæ hẽtur. Exẽpli gratia:idẽ ẽ actu ſenſile & auditus:& actu uiſile & uiſus:qa fieri nõ põt:ut ſit aliqd ex audibile actu: aut uiſile:ſine auditu atq; uiſu: ſed qd̃ ſenſile potẽtia ẽ:hoc abiũgi ẽt ſubiecto põt a ſenſu:quõ fieri ſæpiſſime uideamus:ut auditũ q habet:nõ tamẽ exaudiat:& qd̃ exaudiri põt: nõ tamẽ exaudiat̃. At quom is q poteſt audire iã audit:& id quod poteſt audiri:iam audit̃ tũc ſimul & ſenſus & ſenſile actu ſunt. Vtrũq; uero in ſenſu poſitum eſſe debet:proptereaq; ſemper facientis mouentiſq; actus in patiente recipitur:quod nos in libris naturalis auſcultatiõis planiſſimo & uberrimo aſtructu docuimus. Quare & actus rei ſenſilis in ſentiente ſit oportet. Hinc quoq; illud ſumi poteſt:nõ omne quod mouet moueri ſubinde oportere:ꝙ quom ſenſum mouere ſenſilia uideãtur:ipſa tamen quieta & immota ſpectentur: quod maxime in uiſu depræhendere eſt: mouet oculum color

cxxxix

immotus ipse atq; hæres. Sed & tactū afficit frigus alterata carne: uel istrumēto eo: qđ interius & ocul/
cxl tius q̄ caro ē: frigus ipm nō afficit cōtra neq; alterat: tūc quō alterat sensū. Sane ē ubi utriusq; actiões. i.
sensus & sensilis rei diuersis noībus appellent. Nā corporis sonātis actū dicere sonitū possumus audi/
tus rcipiētis auditionē. Est ēt ubi alterius actio inomiata sit. Actio uisus cōtuitio dicit. Actio coloris ua
cxli cat quo dicat. Itē actio gustus pōt uocari gustatio. Actio saporis quō uocet nō hēt. Nō recte igit credi
tum ueteribus est: q de natura sunt locuti: colorē sine uisu: & saporē sine gustu haberi nō posse. Quāuis
enim actu uisilia a cōtuitione separare nō sit: tamen ea q̄ sola potentia cōtinent: ēt si nō actu cernantur
possunt in rex natura cōsistere. Quom ergo bifariā dicat uisile: iusta obiurgatiōe incessendi sunt illi: q
signatum eius unum & simplicem esse arbitrabant.

Sensus omnes esse rationes q̄sdā ꝓportionesq;. CAP. VI.

cxlii QVod si audibile actu: & auditus actu idē sunt: haud pessime dicūt: q sensu rōnes eē q̄sdā: atq;
ꝓportiões affirmāt. Qđ qdē & ꝓbari in hūc modum pōt. Plura sunt ex sēsilibus cōcreta &
mixta q̄ pura & simplicia: ut ī sonis cōsonātiæ: ī saporibus cōdiméta scitamētaq;: in coloribꝫ
cōmisuræ eox & trāsitus. Quare & musica & pictoria & pigmētaria & pulmētaria siue stru
ctoria: oēs opa sua pmixtiōe & cōfusōiōe extremox absoluūt: pmixtio āt & cōfusio collatiōe ꝓportiōeq;
retinēt. Simul igit ꝓportiones hæ actu sensiles fiunt: atq; ita eædem sensibus a qbus sentiunt: euadūt:
necessario sequit sensus ꝓportiones esse: ꝓpterea q cū ꝓportionibus iidem reddunt iā extremi soni &
sapores incōpositi meriq;: siue excessu: siue defectu: dānent: aut sensum oīno nō lacessunt: aut oblæsio/
nem & pnitiem afferūt: qa neq; ꝓportione: neq; tempmento: neq; cōcordia cōtinent.

De sensu cōmuni queadmodū unus sit: tum in se: tum p respectum ad tps: in quo multa
cognoscit atq; discriminat. CAP. VII.

cxliii QVom aūt sæpe dixeri sensum ī suo queq; sensorio collocatū eē: & ita demū de īcidētibus &
incidentiū differētiis iudicare. Hoc ego & altius petendū & subtilius exqrendū puto. Senti/
mus hoc nō mō albū a nigro: luteū ab aqlo: sed ēt albū a dulci distar. Quæro discerniculū &
cxliiii differentiā hāc: q̄ distat album a dulci: q̄ facultas aīal pcipiat nō uisus: qa uisus dulce nō sentit: nō gustus
qa gustus album nō cognoscit. Plane uero necesse est sensum esse aliquē: q hoc diiudicet: ꝓpterea q sen
cxlv siliū differentias sentiri ꝓpendiq; nō alia ui q̄ sensibili cōuenit. Nō est igit mirū si uisum nobis est: sedem
tactus ī carne cōtineri non posse: sed carnem ꝓ medio potius: q̄ ꝓ instrō aīalibus datā. Aut si cui istrm
eē id placet: nō tamē pmū sūmūq;: ī quo tactoria uis cōsistat. Nec solū de carne hoc uex: sed de pupilla
quoq; & de meatibus auriū & nariū cauernis statuendū ꝓcessu docebimus. Ad qđ qdem mōstrādum
pauca ex supioribus repetamus. Queadmodū una ptās est: q̄ iudicat albū a nigro differre: ita & unā esse
necesse est: q̄ dulce ab albo distiguat: nā si diuersæ uires sunt: qrū altera hoc: altera illđ possit: utiq; nullū
discrimē iter sensilia ea cōstituere poterūt. Alioqn si ego hoc: tu illud clam me & seorsum pceperis: pos
set cōtigere: ut ab utroq; nostrū diuersa eē iter se atq; euariātia noscerent. Quod oīno īpossibile est: sed
unam uim: aut unum hominem esse necesse est: qui utrumq; cognoscat: si de utroq; decernere debeat
& differētiā iter albū & dulce cōplecti. Ergo queadmodum quis de duabus rebus enuntiat: ita & duas
illas res necesse ē sentiat & cognoscat. Porro uis ea: q̄ de rebus discrepātibus arbitratur: nō solū ī se una
simplexq; est: sed etiā p cōparationē & collationē ad tēpus. Nā quō qs mel flauū & dulce: niuē candidā
& algiosam sentit: eodē tpe utrūq; sentit: & q̄ndo alterū dissidere & diuersum eē decernit: simul quoq;
idē in altero statuit. Dixi quādo decernit: qđ quidē uerbū p accidens accipi pōt: qa possum dicere Pla/
tonē philosophū ad Dionysiū tyrānū in Siciliā traiecisse adnauigasseq;. Sed q̄q nūc dico illū ad nauigas
se: nō tamen dico illū adnauigasse nūc. Facultas uero & potestas illa: quæ de albi & frigidi differētia iu/
dicat: nō mō nūc iudicat: sed ēt iter nūc eē: & nūc differre illa distareq; iudicat. Simul ergo de utroq; cō
stituit ita efficit: ut nō solū una sit uirtus: eo q de ābobus iudiciū ferat: sed ēt sit una q de ābobus eodē
mométo ꝓnuntiet. Est igit sensualis aliq̄ uis: ī quā functiões diuersissimæ oīum sensuū terminant.

Queadmodū sensus cōis cōtraria cognoscat: & queadmodū sit similis centro. Itē sensum
cōem merito pricipē sensuum uocari: ut cui sensus cæteri ancillent. CAP. VIII.

cxlvi VErum dubitauerit aliquis: si statuēdū ita ē ut diximus cōsequēs uideri: ut illud quoq; statuat
unā eandēq; idiuisam & simplicē facultatē pluribus motibus: & qdē eodē pūcto: & qđ gra/
uius ē etiā cōtrariis & aduersantibus moueri. Nō mō. n. pupilla & ligua flauitiē seorsū hæc
illa dulcedinē ad sensum cōem adducūt: sed ēt sola pupill a cādorē simul & nigritiā eodem
apportat. Qđ genus accidit quotiēs oculos in paginas scriptas cōiicimus: ī qbus simul albū & nigrū cō
tueri ē. Hæc uero nō solū diuersa sūt: sed pter hoc ēt pugnāt & dissidēt: q fiet itaq;: ut cōtrariis motibꝫ
exerceri una uis possit? Sane ī sensibus & sensilibꝫ: q̄ tantū diuersa eēnt nō ēt cōtraria: qa nec actus ab
iis ꝓfecti cōtrarii haberent: ut dulcedo & flauities: cōniuere id facilius possemus. In uno aūt sensu & ī/
strumento id defendere absurdius uidet: q̄ ut prætereundū silencio sit: q̄ndoquidem cōtraria pcipēr
& sentire simul oporteat. Sed ecqd idoneū nobis suffugiū illud est? quo multas in philosophia difficul
tates & nodos exoluimus: potestatē uidelicet eā: quæ cōis sensus appellitet: & quo actiões particulariū
sensuū referāt: unā quidē nūero dicere: sed quæ rōne & cōsideratione in plura se fundat: ptim igit diui
sa ē: quoniā essentia & rōne distrahit: ptim indiuisa: quoniā loco & nūero una ē. Qua distictione recæ
pta ptinus appeat: queadmodū una quō sit: tamē plura & cōtraria sentiat. Sed nōne flagitiosa solutio
est. Nā sigs eādē rē potentia diuisilē & idiuisilē diceret: nihil ipendio admirabile diceret: quō negari nō

possit idem simul esse potentia feruidũ gelidũ:cãdidũ nigrũ. At probare qcq̃ simul eẽ actu cõtraria hoc cxlvii
ergo nõ solum admirabile:sed etiam impossibile duxerim. Prohinc necesse est differentes actus:aut tpe
diuerso:aut a diuersis agẽtibus cõcipi. Quapp si sensus ĩtellectusqꝫ sensibiliũ & ĩtelligibiliũ formas reci
piũt:fieri nullo mõ põt:ut repugnãtes & cõtrarias simul recipiãt. Quãobrẽ rectius illud ac uerius fue
rit sensibilẽ uim notæ:ac puncto ꝓsimilẽ dicere:ĩmo uero circuli centro: quo lineæ oẽs a curuamine ꝓ
fectæ directæqꝫ terminant̃ ꝓcũbũtqꝫ. Pũctus ille simul ẽ unus & plures:unus:qa circuli cardo unus est
plures:qa plurium & differentiũ lineaꝝ ꝓ termino & collinitio capit̃. Ex hac cã simul & secabilis & in
secabilis dicit̃. Eandẽ naturã obtinet facultas hæc:quã & primã sensualẽ & prĩcipẽ sensum uocare opor
tet:ꝓpterea qꝙq̃ una multis tũ sensoriis cõfiniũ ẽ. Quatenus itaqꝫ unã ĩdiuisilibisqꝫ ẽ:de diuersis simul
& uno iudicio iudicat. Quatenus uero pluriũ & sepataꝝ rerũ termini & fungit̃:fit ut una scĩdat̃ & dehi
scat ĩ plures:& de diuersis negotiis diuersa iudicia ꝓferat. Ita nihil obstet multa & abiũcta eẽ:q̃ sentiant̃
& tamẽ unã uim haberi q̃ sẽtiat:qppe q̃ simul una sit & multæ. Præterea id qđ sæpe cõmonuimus:ipa
nõ albet simul & nigrat:neqꝫ friget simul & calet:nã hoc ꝑabsurdũ eẽt:sed quõ sẽsus suis quiqꝫ officiis
ꝑfuncti:ea q̃ cognouerũt ĩtus annuntiãt:ipsa exps corpis & tanq̃ pro tribunali sedens & spũ illo curruli
inuecta:unde oĩa instrumenta portionẽ suã carpũt hauriũtqꝫ q̃tũ ad explendũ uitæ usum & obeundũ
munus suffatis. Et quo ut dixi quinqꝫ ĩterpræetes siue exploratores & nuntii sensus tanq̃ appitores & mi
nistri ꝓcedũt:illa inq̃ uirtus eo suggestu posita nõ patit̃ ipsas cõtrarias q̃litates: sed ante se positas & ad
pedes genuaqꝫ ad uolutas iacentesqꝫ cõtemplatur:ita demũ iudicium suum promit & dulce ab amaro
ĩcernit:& albũ a dulci discriminat. Et quemadmodũ unus pluribus uelicãtibus litigãtibusqꝫ potest si
mul ius dicere:ita nõ sit a nulla ratione inuentum:sensum aliquem in nobis ꝓmiscuũ cõtineri:q cõtra
riis sensibus simul operã det. Ilud esset absurdũ putare sensum eũ simul pati cõtraria. Ex iis quæ dicta
iã sunt cõstare arbitror:neqꝫ uisum ĩ pupilla primũ esse:neqꝫ auditũ ĩ auribus:neqꝫ gustũ in lingua:sed
sensus omnis in prima illa sentiendi ui sedem habere. Quod si q̃doqꝫ diximus quinqꝫ nobis esse sensus
omnes:ex eo accipi uolumus quinqꝫ instrumenta haberi & quinqꝫ canaliculos sensilibus spiritus:quos
tanq̃ a fonte uno per instrumenta illa riuatos quinqꝫ sensibus natura distribuũt. Sensum uero proprie
illum primũ intelligimus: qui ĩstrumentis his ceu famulitio utitur. Iam ea quæ extrinsecus deferunt̃
quinqꝫ sensibus:tanq̃ diuersoriis & domiciliis recipi æquũ fuit. At regis ac principis sedem unã consti cxlviii
tui oportet. Quemadmodũ enim q̃uis multi magistratibus libelliones pracmatici exceptores assideãt
unus tamen est q ius habeat sententiæ ferendæ:ita & hic tametsi multa instrumenta machinamentaqꝫ
sint:ĩ q̃ reꝝ simulachra recæptent̃:una tamen uis arbitra ẽ:quæ de oĩbus sciscat:ꝓnũtiet:iudicet. Hæc
illa uis est qua nos uisu uidere & auditu audire sentimus. Eadem enim potentia percipi actiones sen
suum necesse est:qua differentias actionum percipimus:non ergo uerum est:ꝙ pauloante uisi sumus
probare quom diximus:uisu nos sentire hoc ꝙ cernamus:& auditu ꝙ audiamus: hoc suum est sensus
communis ingenium:munusqꝫ cui noticiam omnium sensilium natura mandauit. Hactenus de sen
sibus dixisse sit satis.

De mente intellectuqꝫ quem ueteres existimauerunt idem esse cum sensu. Item in quo differat intellectus a sensu. CAP. VIIII.

PRoximũ ab his est:quoniã nõ solũ sentiendo:sed ẽt ĩtelligẽdo cognoscimus: q̃rere: ꝙ discri cxlix
men ĩter sensum & ĩtellectũ cõstituere oporteat. Quo uero nobis q̃uo hæc scientius & ĩstru
ctius ꝓcedat afferenda de hoc sunt ueteꝝ cõsulta:q de natura scripsere. Atqꝫ illi q̃dem ferme
oẽs sensum idẽ esse cũ aĩo & ĩtellectu dixerũt. Quõ.n.uersu quoddã cecinerit Empedocles cõsilium ad
ꝑsens homini & sapientia cõstat:nihil uidet̃ tribuisse supra uim sensus aĩo:quẽ ꝓut quæqꝫ res sensibus
accidisset uarie & ĩcõstãter ĩpelleret. Homerus quoqꝫ quõ dicat mentem oĩbus mutatiões uarietatesqꝫ
ambientis nos corporis:seq uidet̃ naturã aĩ habuisse corporeã:eũqꝫ q̃li idem eẽ cũ sensu putasse. Talem
aium plane mortalibus esse necesse est ĩ lucẽ primo q̃lẽ deus extulit ortu. Iã ii q aĩam ex primordiis &
elementis reꝝ cõcretã & cõditã uolũt:quo res ꝑ similitudines eaꝝ ĩsitas cognoscat:uident̃ animã nihil
aliud q̃ corpus credere:qppe q̃ ex corpibus cõstare dicat̃:q̃ ipsam cognoscit. Cæteꝝ oportuit nõ id tãtũ cl
mõstrasse quẽadmodũ aĩa cognosceret: sed ẽt quẽadmodũ falleret̃ frustrare turqꝫ:tãto ꝑferti freq̃ntior
ꝓpensioreqꝫ ad labendũ & oberrãdũ uita:tũ ꝙ temeritas & ignoratio maiorẽ æui ptẽ nobiscũ exigũt:q
expientia & noticia:tũ uel maxĩe: ꝙ ea q̃ nouimus portiõe minima cõtinẽt̃:si collata cõpataqꝫ iis fiũt:q
ignoramus. Præterea quõ scia & ignorãtia cõtrarioꝝ una eẽt: qui.n.sciat bonũ cõducere simul scierit
malũ fraudi eẽ: & q ĩ illo fallat̃:falsum se quoqꝫ ĩ altero habuerit:necessariũ erat:ut aut similitudĩes con
trarioꝝ geneꝝ simul ĩesse aĩa dicerent:quãdoqdẽ cõtraria noscerẽt̃:aut dissimilitudines:qa decipemur
quoꝝ neutrũ eẽ rõe ulla põt. Atqꝫ hæc fere extra ꝓpositũ hactenus. Veꝝ q̃ nõ idẽ sit ĩtellectus & sensus cli
prõptissmũ illud atqꝫ efficacissimũ argumẽtũ uidet̃:ꝙ quõ aĩalia oĩa sint sensibus ꝑdita:solus hõ ꝑter
hos & mentẽ & ĩtelligentiã obtinet. Præterea qs non uidet alias esse dr̃as rõnalis potẽtiæ:alias sensuũ.i.
qnqꝫ? Item affectus & opa qs possit negare:alia sensibus iuncta:alia ĩtellectui & rationi tributa? Neqꝫ ĩ
terest ĩtelligentiã illã:an rationalem uirtutem:an ĩtellectũ & mentem appelles. Nã posterius diligenter
ꝑpessqꝫ digerimus:qd qbusqꝫ noĩbus ĩdicet̃. Nunc obsecro uoces illas ꝓmiscue ꝓ una re adeuntes hæc
audiãt:tantisper dum de differentiis sensus & animi agitamus.

Intellectum non esse sensum:neqꝫ item imaginationem. CAP. X.

clii

AC primũ q̃dem uirtutes aĩ uident̃:hæ recta opinio ſcĩa prudẽtia q̃ ad ſenſum ꝑtinere nõ poſ
ſunt.Itẽ uitia aĩ ſunt falſa:opinio inſciẽtia ĩprudẽtia:q̃ nemo ſenſibus tribuere poſſit.Præte
rea ſenſus cum aut ꝓpriis:aut cõibus ſenſiliũ generibꝫ abſoluat̃:circa ꝓpria q̃d parte pluriã
dixerim ĩcorruptus uerusq; ẽ.Cõtra ĩtellectus q̃q̃ in eo ꝓpria & cõia alio more ſpectant̃:ta
me freq̃ntius a ꝓpriis q̃ a cõibus fallit̃:ꝓpea q; res q̃to cõiores habent̃: tãto cõſpectiores prioreſq; ĩtelle
ctus ſunt. Quot ſi uſq̃ dictũ repias aĩalia q̃dã rõe q̃ careãt:aĩum tamẽ & ĩtellectũ hr̃e:ſcito abuſionẽ ĩ eo
nõis factã.Nullum.n.ꝑter hoĩem aĩal cõpos & particeps aĩ eſt:ſed nõnulla ſpectris & uiſionibus ualẽt:
q̃d genus phantaſiã & imaginationẽ appellãt.Imaginatio aũt q̃uis ſit ꝑſtantior & nobilior ſenſu:longe
tamẽ ĩferior aĩo ĩtellectuq; eſt:utpote q̃ tanq̃ in cõfinio utriuſq; ſit poſita:ita fit:ut ea uis ſenſum q̃dem
ſequat̃:ſed actionẽ aĩ antecedat:ꝓinde uiſa ſenſaq; ſimul illita aĩo ſunt excitãt adiũguntq; ſibi cõmotio
nem illã: quã hipolepſim dicũt.Ac ſi ſuſpicionẽ:appenſionem: ſuſcæptionẽ: aut exiſtimationẽ uocaris
quo nõie oẽ iudiciũ ĩtellectus & rõnis:item habitum oẽm & formã ĩtelligendi cõplectimur: eoq; illud
tanq̃ genus accipit̃:cuius ſpẽs ſint opinio ſcĩa prudẽtia.Atq; hæ uirtutes q̃uis orianť a ſenſibus:& ꝓcedẽ
tem imaginationẽ req̃rãt:nõ tamẽ cum illis eædẽ ſunt.Prorſus ſuſcipe aliq̃d ĩ opinionẽ ſciam aut pru
dentiam alterius facultatis eſt q̃ imaginationis:nam imaginari & uiſa cõcipe ſimul collibitũ eſt poſſu
mus.Tantæq; in eo cuiq; copiæ ſuppetũt ut nihil ſubſit:q̃d non poſſit ſibi affingere & ſubiicere oculis.
adeoq; facile oĩa q̃ uelimus ad condictũ accurrũt:ut tũ quaſi geri agiq; uideant̃.At credere aliq̃d aut exi
ſtimare aut iudicare de rebus quotiẽs inceſſit uolũtas:in nr̃a manu nõ eſt:ſed quotiẽs ipſa rei ueritas q̃
uidebat̃ aptiſſima aſſentiri nos cogit.Neq;.n.fieri põt ut q̃s rei quã nihil dubitat falſam eẽ:aſſenſus ſu
os accõmodet: at uero bis duo quattuor eẽ neceſſarium eſt uelis nobis accedere.Contra ut bis duo ſint
quinq;:aut bis decem uiginti non ſint:nemo unq̃ acceſſerit qui rationẽ numeri teneat:ſicut neq; ut ho
mo nõ ſit bipes: aut ut ignis nõ perurat. Quãuis.n.& flãmas gelare & hoiem eſſe quadrupedem dicas
non tamen id quod dicis etiam ſentis:poſſumus quidem ore dumtaxat & lingua tũ ueꝝ dicere:tum ẽt
dementiri:at opinari ex animo intus & corde.Item aſſentiri & diſſentiri non poſſumus: niſi quæ uel
inuitiſſimi credere:aut aſpernari compellimur. Nam quæ euidentiſſima ſunt:& quæ ita eſſe uti ſunt
uidentur:attollunt rapiũtq; etiam repugnantem animum ad acceſſionem ſiue aſcenſionem.E diuerſo
nullo modo uidentur eſſe auertunt & reuocant ẽt uolentem accedere:quorum uero incerta & ambi
gua ratio eſt & perinde iudicium anceps quaſi ſuſpendunt aſſenſus & ſubſtinent.Imaginari quidem ĩ
noſtra poteſtate eſt non modo q̃ poſſunt eẽ:ſed ẽt:q̃ non poſſunt:ut tricipites & tergeminos homines

cliii

qualem fuiſſe Gerionem confictum fabulis ẽ:ut alatos:qualem Zetum & Calain filios Boreæ:ut Hy
pocentauros:ut Carybdim & Scyllam.Quemadmodũ.n.pictoribus licet: quacũq; forma animal in
tabula ponere:ita & aĩæ cõminiſci formareq;. Adhæc cum formidabilem & atrocẽ aliquã cladem im
pendere nobis opinamur:ſtatim contrahimus & demittimus animum:toto corpre perhorreſcimus:
contremiſcimus impaleſcimus. Contra quõ uoluntatem aliquã inſignem aut cõpendium magnum
ad nos ſpectare inſtareq; credimus:fidentes:hilares:geſtibundiq; reddimur.At affingimus cum imagi
natione ſola hæc:ut quõ proponimus terremotus horrendos:truces ferarum immitium aſpectus:nul
la nec affectio:nec conſternatio ſequitur:& quemadmodum picturæ non deterrent:ita nec uiſa nec fig
menta illa:quæ ipſi arbitratu noſtro confundimus & miſcemus.Ex iis liquet imaginationem ab exiſti
matione & apprenſione diſtingui.

Imaginationem eſſe uirtutem diuerſam a ſenſu. CAP. XI.

cliiii

QVõ uero multa intelligant̃ a nobis:de q̃bus nihil opinamur:& q̃bus aſſiſtimus neq; obſiſti
mus:cõſequẽs eẽ arbitror docere q̃dnã intellectio ab imaginatione uiſiõeq; differrat.Nõ.n.
ꝓpea q; ſine uiſis & imaginibus intelligi nihil põt:putãdũ ẽ eãdẽ uim eſſe:q̃ intelligat & uiſa
cõcipiat.Vt uero locus hic tractatus eẽ accuratiſſime uideat̃ initio paulo altius petito ꝑ moꝛ
noſtro de imaginatiõe diſſeremus.Relinq̃nt̃ ſignificatus illi imaginatiõis:qui ꝑ trãſlationẽ mõ de ſen
ſibus:mõ ẽt de mẽte & intellectu afferri ſolẽt:de ſola ea imaginatiõe loq̃mur:cuius in ſimulachrũ ſpe
ctrũq;:tanq̃ rei ſenſæ figura quædã & effigies format̃ & creat̃ in anima.Quod ſi ita eſt imaginãdi uis fa
cultas una:aut habitus ex illis unus uidetur:quo ueri ſumus aut falſi:nã quattuor ſunt habitus:quibus
ueri eſſe falſiue poſſumus:ſenſus: opinio:ſciẽtia: ĩtellectus.Intellectum hoc loco accipimus ſtrictiſſime
& ꝓprie pro:eo q nunq̃ falſa reperit̃.Primũ igitur oſtendo ſenſum nõ eẽ imaginationẽ.In ſomnis ima

clv

ginamur:in ſomnis non ſentimus:neq; actu:neq; potentia.Nõ potentia:quia inſomnium eſt cõmotio
ſenſoꝝ:quæ ĩpræſſa & derelicta ĩtus ſunt.Nec actu multo magis:q; fieri non poſſit ut ſopiatur animal
uigilante & lucubrante ſenſu.Præterea cæci imaginant̃ & confingunt colores : quos tamen neq; actu
neq; potentia ſentiunt.Deinde ſenſũ omnibus animalibus nam uulgo conceſſit:uim imaginandi nõ
cõceſſit:ſed dedit fortaſſe formicis & apibus:eoq; amplius equis & canibus:negauit uermibus.Itẽ ſen
ſus propriorũ geneꝝ uerus magna ex ꝑte eſt:imaginatio fere omnis mendax & falſa:eaq; tunc potiſſi
mũ frequẽs multaq; accidit:quom quieſcũt & feriant̃ ſenſus:quod quidem aptiſſimũ eſt.Quotiẽs.n.
ſenſus circa res ſubiectas actu uerſant̃ imaginari nõ dicimur:ſed quotiens ad opera receſſerũt:nemo tã
ſtupidus ſit qui de Socrate quem cominus uideat:cogitet:ſed de eo quẽ eminus proſpectet obtutu du
bio caligenteq;.Præterea nemo poteſt clauſis & compræſſis oculis cernere:cogitatio imaginatioq; tũc
uel efficaciſſima eſt. Poſſunt & alia ſuper hæc complura adduci:quibus luce ipſa clarius comprobetur
imaginationem a ſenſu differre.

Imaginationem a ſcientia:intellectu:opinione differre. CAP. XII.

SEd ab ĩtellectu quoq; & ſcĩa imaginationē dĩſtare ad hūc modū breuiter &facillime demōſtrat᷑.Intellectus & ſcĩa ſemꝑ ueri habitus ſunt.Imaginatio ꝑraro ē uti fallax & uana nō ſit Reliquū q̄rit᷑:an idē habēda opinio & ımaginatio ſint.Sed hoc abunde ſupius indicatū eſt. Quom.n.imaginationē ab exiſtimatiōe & apꝑhenſione doceremus ſeiunctā eē:tunc quoq; uſu cōi ab opinione ſecreuimus:qa ſub exiſtimatiōe opĩo ut ſpēs cōtinet᷑.Sane opĩo &imaginatio illud habēt cōe:ut uera & falſa eſſe poſſint:q̄ ſub utrāq; uim cadunt.Veꝝ diſſentit in eo ab imaginatiōe opinio:ꝙ hāc cōſeq̄t᷑aſſenſus & fides:neq; ullo pacto pōt:ut q opinat᷑ nō credat ita plane eē ut opinat᷑.Rurſus fieri annectit᷑ꝑſuaſio:ꝑſuaſioni rō.Eſt.n.opĩo q̄dā cū rōne aſſenſio.Aĩalibus nōnullis q̄q̄ adeſt imaginatio:rōnis tamē uſus nullo mō pōt adeſſe.Itē opinari factu ĩpoſſibilia in nr̄a ꝑtāte nō ē: qđ ēt retro diximus:ut allatos hoĩes:aut tergeminos:imagnari certe prōptiſſimū cuiq; & facillimū uidet᷑.

clvi

Cōtra Platonē q imaginationē dixit eē cōplexionē opiniōis & ſenſus CAP. XIII.

EX iis obiter & illud cōſtat imaginationē nō eſſe opinionē cū ſenſu:neq; ꝑ ſenſum:neq; cōplexionē.Itē opinionis & ſenſus: qđ dico ꝑꝑ Platonē:q putat imaginationē nihil aliud eē q̄ ſentire aliq̄d:& illud ita opinari eē ut ſentiret᷑.At dictū eſt:atq; adeo demōſtratū imaginationē cū opinione nō ſemꝑ cōiūgi. Qđ facile deꝑhendas ſi picturā quāpiā cōtēpleris:in q̄ mirāda extremaq; & mōſtroſa ſint depicta:nā cogitare q̄dem de illis ipſis q̄ ſpectaueris & imaginari tantiſꝑ neceſſe eſt:opinari certe ita eē ut ſunt deſcripta nō poſſis.Sed & ĩde ꝓbaueris imaginationē nō eē cōnexionem opinionis &ſenſus:qa ſi illud detur:quom fieri nequeat ut talis complexio ĩtelligat᷑ diuerſis ſubiectis abſolui:hoc ē ut opinio circa bonitatem ſenſus: circa nigritudinem uerſetur:etiam ſi eadem res ſit in qua & bonitas & nigritudo cōtineat᷑:quo genere cōplexio opinionis &ſenſus accidentaria eſſet.Reliquū eſt:ut opĩo atq; ſenſus:quoꝝ cōplexione definienda imaginatio ſit:tū uno genere & q̄litate ſubiecta uti:tū parē utrūq; rōnem inire.Nec uiciſſim pugnare dicant᷑:ſed cū plerūq; accidat:ut tāetſi de eadē re & ſenſus & opinio habeant᷑:tamē opĩo recta ſit atq; uera:ſenſus mendax & falſus.Nō uideo q poſſit defendi cōſortium illud imaginationē eē.Nā quom ſenſus iudicet ſolē pedalē opĩo maiorē:ēt terra qđ fœdus:q̄ ſocietas ĩter iudicia tam contraria fuerit:aut q̄ rōne cōciliabit᷑ aut conflabit᷑ iudiciū unum ex utroq; falſo hoc:illo uero?cū neceſſe ſit:aut repudiata opiniōe:q̄ uera eſt:falſum iudiciū ſenſus aſciſcere aut ſimul cū opinione retinere ēt iudiciū ſenſus:utpote a quo potiſſimū imaginatio oriat᷑ & pendeat. Certe hoꝝ utrūq; ĩpoſſibile eſt:qa neq; uerā opinionem reſpuere aliq̄s pōt re ꝑſertim cōmutata:ſed incolumi & ipſa & eo q opinat᷑:neq; item fieri pōt:ut is q recte opinat᷑ ſolē eſſe maiorē terra:credat aſpectui facienti pedalē.Iam hoc loco tenet᷑ Plato aptiſſime:quō ĩficiari nequeat talē ſenſum q ab opinione diſſentiat miſceri cū ea & copulari nō poſſe:immo uero hic nedū coaleſcit opĩo cum ſenſu:ſed excludit & reiicit ſenſum:& una cū ſenſu imaginatio quoq; damnat᷑.Eſt.n.imaginatio q̄ſi q̄dā ĩpreſſio & ueſtigiū ſenſus: non cōplexio opinionis & ſenſus: nam remos ſi mergas uident᷑ ĩfracti.Primūq; id ſenſus iudicat:dein & imaginatio ſequit᷑:ſed opinio quæ uiſis obſiſtit utrumq; coarguit.

clvii

clviii

Imaginationem habere ſimilitudinem cum intellectu.Itē quæ ſit definitio eius & quot modis diſtinguatur a ſenſu. CAP. XIIII.

SI igit᷑ imaginatio neq; ſenſus: neq; exiſtimatio:neq; opinio:neq; prudentia:neq; ſcĩētia neq; ĩtellectus proprie ē:nulla facultas aĩæ relinquit᷑:de qua poſſit ambigi: an ſit imaginatio:niſi quæ forte de ĩtellectu controuerſia ē.Nam ſi intellectus oĩs ſemꝑ uerus eſſet:dubitari non poſſet:an imaginatio ĩtellectus foret.Sed ſiquis etiā intellectus ſequi fallat᷑: utiq; nō ſit facillimum imaginationē ab intellectu diſtinguere:quō fere plurima ſimilitudine inter ſe iungant᷑.Primū quod & dixi:imaginatio fallitur pōt & intellectus:deinde quēadmodū in nobis ſitū ē de quaq; re imaginari & cogitare quō uolumus:ita oĩa intellectu affingere & cōponere poſſumus:uerumtamē nihilominus differūt:ſed q̄bus diſcriminibus iā quærēdū eſt.Primū utriuſq; natura definiēda ſeorſum uidetur:ita apertiſſime diluceſcet:quænā ĩter utrāq; diſtātia ſit.Prius tamē q̄d ſit imagnatio demōſtrandū eſt. Hactenus.n.nō q̄d ſit:ſed q̄d nō ſit executi ſumus.Quō igit᷑ pleraq; ita moueant᷑:ut ĩpa nō moueāt ut lapis: q mouet᷑ a baculo:quē manus mouet:& nauis quæ mouet᷑ a fluctibus:quos excitāt uēti:nihil mirū ſi hoc idē in ſenſu quoq; noſcat᷑.Senſus a ſenſilibus exterioribus cōmoti laceſſitiq; primū ſimulachra ab iis miſſa recipiūt:deinde illā aĩæ uim:quā imaginationē & phantaſiā uocamus:ĩpellūt:cuius ea eſt natura:ut formas atq; imagines rerū:q̄s præbēt &renūtiant ſenſus retineat & cōſignet ĩ ſe:ita ut uel digreſſis iis:quæ ſenſus ciebant:tamen ueſtigia illorū & effigies diutius hæreant: & cunctent᷑in nobis: Sane nihil ē tā facile q̄ quō remota ſenſibilia ſunt:imagĩationē a ſenſu decernere:q̄ppe ꝙ tūc ab ope ſenſus ceſſet:imagi natio non ceſſet.At quō ſenſilia ita aſſiſtunt:ut ſenſum & imaginationē ſimul pellant prouocentq;:tūc difficile ē facultates illas internoſcere:quoniā utraq; circa idē genus & eodē tempore abſolui & uerſari uidēt᷑.An neq; tū quoq; idē genus:neq; idē tp̄s:neq; eadē ratio ē:q̄bus ſenſus & q̄bus imagĩatio utat᷑:primū qualitas:q̄ ſenſum extimulat exterius habet᷑:at q̄ imagionē ĩterius.Quæ.n.accæpta & cōpræhēſa ſenſibus ſunt:eorum ſpectris & ſimulachris imaginatio excitatur:ita fit ut quemadmodum ſenſile cōperat ad ſenſum:ita actio ſenſus imaginationi reſpōdeat.Quia uero plurimū fit ut ſenſu & imaginatione ſimul utamur:tūc differētia utriuſq; potentiæ non admodū cōſpicua eē pōt. Verū ut dixi ĩter ſenſum & imagĩationē clariſſimū ĩterſtitiū ē:quō ſenſus officio ſuo functus prior deponit:qđ ex more plurĩo agit᷑:imaginatiōe adhuc uigente ꝑſeuerāteq;:quo q̄dē tp̄e ueſtigiū rei ſenſilis

clix

cõcæptum foris & haustũ a sensu:suũ imaginatiõi subiectũ efficit̃:qđ queãdmodũ fiat de imagine hac capiamus. Licet exemplũ fingamus anulũ esse:q effigiẽ suã in cera penitissime.i.imitus adigat &adusq; fundũ expãgat:deĩde a cera ita ꝑrsus intime effigiata obsignari ambientẽ obductũq; aerẽ:mox remota cera & anulo: ĩpræssionẽ & sugillationẽ in aere solã relinq. Referamus hoc in sensum & imaginationẽ Sensile ꝓ anulo sit:uicem ceræ sensus obtineat:imaginatio aeri succedat. Cæteꝝ similitudo hæc passio nes aĩantiũ cõtinet:aĩantibus alio generẽ pati cõtingit:nã hoꝝ passio:nõ tã passio q̃ actus & absolutio ẽ. & queãdmodũ sensus a sensilibus rebus:ita imagĩatio q̃ in actu fit a sensu ꝑficit̃. Differẽtiã porro utri usq; potẽtiæ potissimũ docẽt ea aĩalia:q̃ quom ĩstructa sensibus sint:tamẽ imaginãdi & afformãdi uisa ingenio carẽt:ut uermes & muscæ &cõplura generis eiusdẽ:q̃ q̃q̃ a sensilibus mouent̃:nõ tamẽ retinẽt notiones aut spẽs eas: q̃s sentiẽdo cõcipiũt:sed qcqd agũt:temere agũt:& casu ferunt̃ nullis regentibus uisis:qppe q̃ in iis mansitare:aut scrutari nõ possit. Proinde sensus illoꝝ perq̃ similis ictui ꝑceleri ẽ: quẽ q̃s sũmo tenus &intrãscursu ĩpegit:unde nec cutis adliuescat:nec uibices attollant̃:in qbus exẽplaria:& imagines reꝝ sensiculataꝝ firmius &stabilius hæsitãt. His altera q̃dã facultas supra sensum data ẽ: in q̃ tanq̃ in ærario atq; penu ad usum prõptuariũ formæ oĩum reꝝ locant̃:q̃obrẽ imagĩatio:neq; sine sen su adesse põt:neq; uersare agitareq; alias res:q̃ q̃ ꝑtinere uideant̃ ad sensum. Quod si ĩterĩ ad ĩtelligibilia quoq; usũ sui accõmodat:hoc ei illatenus cõtigit:q̃tenus & sensui:a quo ĩtellectualia ortũ ꝓgressionẽq; habẽt. Itaq; ut cera ĩpræssionẽ simul recipit & retẽtat: tãtũ diuersis cãis:recipit: qa nõ rigens pugnãsue est:sed cedẽs lẽtaq; & ĩ oẽm effigiẽ tenera retentat:qa ꝑter hoc ẽt firmã & stabilẽ habet cõpactionẽ: ita & aĩa sensibiles formas a qbus mouet̃ & q̃si exculpit̃ recipit & cõseruat:sed recipit:qa cõpos est sentien di ea a qbus mouet̃:cõseruat:qa uim habet imaginãdi ea:q̃ sensit. Certũ aũt illud ẽ :quotiẽs sensus ĩ sen sile agit.i.quotiẽs sensus in actu est & incũbit in sensilẽ:totiens quoq; in idẽ sensile imaginationẽ moue ri:neq;.n.digressis rebus aut sublatis imaginatio tueri & custodire uestigia eaꝝ posset:nisi cognosceret &ꝑciperet ea:quoꝝ sibi custodia esset concredita.

Imaginatiões quot modis & cur sint falsæ. Itẽ cur dicat̃ phãtasia. Itẽ absolutio definitionis eius. Item cur aĩalia maiore ex parte uisis & imaginatione ducant̃. CAP. XV.

clx

SAne quæcũq; animantia imaginationẽ & uisa participant:quibus interdũ integris & ĩcor ruptis:interdũ distortis & deprauatis utunt̃:necesse est ut ab his fere actiones suas & mores gubernent. Plane oĩs imaginatio siue recta siue contraria sit tota pẽdet a sensu:cũ quo semꝑ ĩcedit: ac pedẽ ꝑiter ponit:ut seu uerus rectusq; sit:seu cõtra mẽdax & falsus cõtinuo se eidẽ sectæ imaginatio addicat. Ergo queãdmodũ sensus ꝓprioꝝ sensiliũ:aut semꝑ uerus ẽ:aut rarenter fal sus. Cõtra ĩ iis quæ subiecta sensilibus ꝓpriis existũt:hoc ẽ quoꝝ accidẽtia illa sunt facile decipi solet:nã candidũ atrũue eẽ hominẽ q accedit ĩtegre ꝓbeq; iudicamus:sed si audiamus ẽt Socratẽ dicere. Facile ẽ ut decipi & errare possimus. In cõibus itẽ sensilibus quæ appensa & ãnexa sunt ꝓpriis:motu:magnitu dine figura:numero falli solemus:quom de eo qđ ad plures sensus ꝑtinet uno sensu iudiciũ præcipites ferimus. Eodẽ mõ imaginatio sensilium propriorum præsente & agente sensu uera ĩcorruptaq; ẽ. De subiectis & cõmunibus adiũcto pariter & abiuncto sensu decipit̃:nã si sensus adiunctus deerrat:neces sario & imagines uacillant. At quom abiunctus sensus est: tunc quoq;:sed impense:ac facillime imagi natio labit̃:quia reꝝ uestigia non conseruat:perinde qualia excipit. Quod quidẽ tũc maxime accidere moris est:quom e longinquo sensiliũ generum imagines ad oculũ ægerrime deferunt̃:ab iisq; ceu cõ futat̃ & nubiculat̃ aspectus. Si igit̃ iã constat imaginationẽ esse q̃dam potentiã aĩæ : si itẽ rõne demon stratũ est:nullã esse de iis uiribus q̃s supra recurrimus:restat definitionẽ eius talẽ afferre possimus. Ima

clxi

ginatio ẽ motus aĩæ:quẽ sensus in actu positus creat. Cæteꝝ quoniã uisus sensuum oĩum accerrimus præstantissimusq; ẽ:inde imaginatio uisi & uisionis nomen accæpit: & phantasia dicta ex argumento lucis:sine qua cerni & uideri non põt. Illud uero qđ paulo antehac dixi:iteꝝ dicã:aĩalium uitã actiõesq; magna ex parte uisis regi:ꝓptereaq; in iis imagines diu hæsitãt: & simillimæ ꝑpetuis sensibus sunt. In hoc tamẽ distinctio illa succedit:q; alia uisis ducunt̃:qa nullã uim supiorem hac habeãt:ut bruta:aliaq; plerumq; accidit:ut nobiliorẽ potentiã:aut morbus intercipiat:aut sonus ĩpediat:necesse est imagina tionem sequãtur:ut hoĩes. Sed qd sit imaginatio:&q̃obrem aĩalibus data:affatim expositũ censeo.

De intellectu potentiæ qui ut sensus a sensilibus:ita ipse ab intelligibilibus patit̃: nec ul lam propriam formam obtinet. CAP. XVI.

i

DE parte uero aĩæ q̃ utimur tũc quom aliqd cõtẽplamur:cõsultamus: decernimus:siue loco disclusa est:ut Plato putabat:q rõnem ĩ capite:irã ĩ pectore:cupiditatẽ subter ꝑcordia ĩ epate collocauit:siue loco qdẽ a cæteris uiribus aĩæ sepata non est:sed rõne dũtaxat:necessariũ ui det̃: ut hac parte de natura eius tota diligenter:disq̃siteq; exequamur:tũ quænã differẽtia ĩter hãc & re liquas facultates ꝑsertim imaginationem ꝓbanda cõstituendaq; sit:tũ illud per se accuratissime queãd

ii

modum intellectio cõstet & absoluat̃. Si igitur sentire & intelligere in eo affinia sunt: ut utroq; genere aĩa cognoscere & iudicare dicat̃:qđ & retro explicauimus:maxĩe necessariũ ẽ:queãdmodũ a sensilibus generibus sensũ:ita & ĩtellectũ ab ĩtelligibilibus pelli patiq; dicere. Passionẽ uero ĩtellectu accipe opor tet uti ĩ sensu accæpimus:nã uerius dixeris ĩtellectũ ꝑfici & absolui q̃ pati: quotiẽs de potentia ĩ actum effertur. Porro intellectũ de potentia ad actũ cõmeare nihil apertius:quõ neq; semꝑ neq; idẽ intellige uideamur:sed aliud alias. Atq; hoc iã argumento ẽ intellectũ talem iure ĩtellectũ potestatis uocari:neq; enim fieri posset:ut de actu in actũ quasi migrationem & transitũ fecerit:nisi subesset potẽtia: qua tam

differentes actus crearent̃ cõciperenturq̃. Primũ itaq̃ oportet ĩpatibilem intellectũ esse: quod propria passione describimus: deinde necesse est: ut peculiarem quidem nullã formam obtineat: sed ut omniũ formarũ cõpos capaxq̃ sit: ita: ut q̃uis potestate oĩa referat: nõ tamen simpliciter absoluteq̃ oĩa sit. Tertium adiicimus: ut sensus se ad sensilia habet: ita se ad intelligibilia intellectũ habere: & quemadmodũ sensus nihil est actu eorũ quæ sentiantur: ita intellectũ nihil esse actu eorũ quæ ĩtelligant̃. Necessarium itaq̃ est: quõ oĩa intelligat intellectus: ut oĩa quoq̃ potentia sit: hoc est ut nullã speciem certam aut præcipuã habeat. Recte igit̃ Anaxagoras quasi somniabundus de intellectu uidet̃ sensisse: quõ illũ simplicem sincerum ĩtemperatumq̃ diceret & ad oĩum rerum quas cognosceret natura cõmunicatuq̃ alienum: ita enim fieri ut q̃facillime oĩa intellectu cõpræhendant̃ si nulla familiaris forma geminaq̃ habeatur: quæ aditum cæteris formis tanq̃ peregrinis & aduentitiis præcludat. Quamobrẽ quõ intellectus nullam formam ut dixi præscriptam & cõsignatam priuatim possideat: necessarium est eius natura hoc solo describatur: q̃ idoneus: compos: tenerq̃ sit recipiendis iuxta omnibus formis. Ita ĩtellectus is quo sapit & intelligit animus: non is quo aliquando pro imaginatione per translationem abutimur eorũ generum quæ cognoscit nihil actu continet antequã cognoscat.

Intellectũ neq̃ corpus esse: neq̃ corpore pro instrumento uti. Itẽ intellectum esse locũ & concæptaculum formarum. CAP. XVII.

QVo euenit ut dissentaneum sit putare intellectũ cõfundi: aut admisceri cũ corpore: quia corpus sit oportet q̃d cũ corpore admiscet̃. Itẽ si intellectus corpus esset necessario aliquis actus foret & formã sui generis aliquã præferret. Cæterum neq̃ utit̃ corpore ut ĩstrumẽto: quẽadmodũ sensus utunt̃: alioqn afficeret̃ qualitatibus & affectionibus instrumẽti: quæ q̃ semp hærerẽt: coniunctæq̃ cũ actionibus eius oĩbus haberent: ĩpedimento essent ne reliqua genera cõciperet. Cuius quidem rei exemplũ in sensu p̃spicuũ est: quis. n. sensus non sit corpus: quia tamen sedibus & ĩstrumẽtis corporis utit̃: eisdem q̃litatibus q̃bus instrumenta afficiunt̃: afficit̃. Atq̃ hoc quoq̃ ĩ sensoriis oĩbus argumento uno p̃bat̃: q̃ cũ uehemens sensile: uerbi gratia: demens aliquis strepitu auditu icit: aut nimius splendor oculos accessit: aut quid graue olẽs accidit naribus: remissi præterea & modici sonores: colores: odores p̃sentiri nõ possunt: q̃a obsessus obtentusq̃ maiore ui sensus: p̃indeq̃ occupatus totus nouũ hospitẽ non potest admittere sed excludit. Cõtra intellectus siq̃d excellẽtius cõmentatus cõtẽplatusq̃ est: nõ ideo minus: aut deterius humiliora & inferiora cognoscit: sed probius & melius: ita fit ut sensus sine corpore absolui & exerceri nõ possit: intellectus ab omni corpore abstractus adiunctusq̃ habeatur. Recte igit̃ autumant qui dicunt animam esse locum & cocæptaculum spetierũ etiã si minus proprie loqui de concæptaculo & loco uident̃: nec tamen id de aĩa uniuersa accipi potest: sed de duabus tantũ potestatibus eius & p̃tibus intellectuali uidelicet & sensuali. Quõ uero anima locus dicit̃: non is locus significatur qui nos ambiat cõplectaturq̃: sed ex ea trãslatiõe ĩdicari uolumus aĩam quodã pacto euadere & fieri illa ipsa quæ intelligit & quæ sentit.

Queadmodũ ĩtellectus possit: & q̃do ĩcipiat p̃fici: & se ip̃m agnoscere. CAP. XVIII.

AT q̃ hic q̃dem ĩtellectus q̃ potẽtia definit̃ & p̃rio ortu paruulis cõtingit. Quõ aũt p̃grediẽtibus ætatibus paulũ iis firmitatis accesserit: tũ uia sensuũ & uisionũ ope: multaq̃ adeo huius generis exercitatiõe uniuersales notiões agnoscũt: & similitudinẽ ĩ dissimilibus colligũt: & idẽ in differẽtibus discretisq̃ cõtẽplant̃: quo t̃pe aĩus ĩtellectusq̃ absolutior & p̃fectior reddit̃. Nec absimilis hoĩ gnaro & sciẽti effcit̃: q̃ ea q̃ a mathematicis theoremata. i. speculamĩa appellant̃ simulatq̃ p̃didicit: de cætero ip̃e sua spõte & citra docentẽ q̃cũq̃ ei collibitũ fiũt cõmẽtat̃. Quãuis ãt ĩtellectus hoc genere cõfirmatus adhuc quoq̃ p̃tãtem annexã gerat: nõ tamẽ eodẽ mõ: quo anteq̃ aut ĩueniret a se: aut aliũde cõdisceret: sed quom p̃cessit ut dixi habitus ei q̃dã q̃si allinit̃ q̃ ante non aderat: q̃lis est uisus: quo idoneus p̃rõptusq̃ fit similia & dissimilia p̃uidere: eadẽ & diuersa p̃cipere: consentanea & dissentanea speculari: atq̃ tũc demũ sese agnoscere & ĩtelligere ĩcipit. Quom. n. nihil aliud ĩtellectus sit q̃ ipsa plane ĩtelligibilia & ipsæ notiones: necesse ẽ simul idẽ cũ iis factus ẽ: q̃ ĩtelligit: ut tũc & se ip̃m intelligat. Quom igit̃ habitũ solũ tenet tũc ipsa ĩtelligibilia est: sed iacẽtia & deposita. Quõ uero in actum extrahit̃: tũc p̃inde iure æquo cũ ipsa re ĩtellecta ĩcedit eoq̃ & ip̃m se merito agnoscit: eteni ip̃se illa ẽ q̃ ĩtelligunt̃ a se: queadmodũq̃ Geometria nihil aliud est: q̃ ipsa illa theoremata: q̃ in geometria tractant̃ ita ĩtellectus nihil aliud est: q̃ ipsæ res q̃ ab ĩtellectu noscunt̃. Præterea usq̃ eodem gescit: ac residet habitus: q̃escũt & theoremata: simul uero excitat̃: expergiturq̃ & ad actũ p̃cedit: tũc Geometria circa unũ aliq̃d theorema uersat̃: & effcit̃ idẽ illi q̃d agitat: nã scĩa huius q̃d ẽ duobus rectis triãgulũ paris h̃re & theorema ẽ: & rõ p̃ quã paris h̃re triãgulũ demõstrat̃. Ita ĩtellectus quom ociosus est: habitũ dicit̃ p̃merenotionũ & intelligibiliũ generũ. Quom uero notionẽ aliquã uersat actu: tũc idem cũ notione illa euadere dicit̃: ideoq̃ quotiẽs hãc intelligit ipsum se quoq̃ ĩtelligat est necesse.

In rebus materialibus aliud esse res ipsas: aliud rerũ essentiam: & quemadmodũ ĩtellectus utrũq̃ ĩtelligat p̃ similitudinẽ ad lineã rectam & flexam. CAP. XIX.

POstq̃ & imaginationis & ĩtellectus naturæ a nobis expositæ sunt: reliquũ uidet̃ ut uideãus: q̃nam dĩa ĩter utrãq̃ uirtutẽ sciscenda cõstituendaq̃ sit. Primũ illud sciendũ aliud esse aquã ipsam: aliud essentiã aquæ. Hoc est uerbũ ex uerbo q̃d suũ sit aquæ eẽ. Aqua. n. est id quod usurpat̃ sensu ex materia & forma cõcretũ esse: aqua forma ipsa aquæ & rõ est p̃ quã ẽ aq̃. Vna quæq̃ .n. res descriptionẽ suã nõ de materia: sed de forma nãciscit̃. Pari pacto sentiẽdũ de artificiosis ẽ: ut aliũ

ſint ædes ipſæ aliud eẽ ædibus ſuũ:aliud ſtatua:aliud eẽ ſuũ.i.eſſentia ſtatuæ. Aedes ſunt figura ipſa cũ lateribꝰ lignis:tegulis:ſcandulis. Eſſentia ædium forma ipſa & ſtructura talis ẽ. Item ſtatua ẽ figura cũ ebore:aut ligno:aut ære. Eſſentia ſtatuæ eſt forma & ſpecies ſtatuæ:nõ tamen hoc ꝑpetuũ. Sunt.n. res quarũ eſſentiæ idẽ qđ ipſæ res ſunt:idem.n.& pũctus eſt & pũcto eẽ:qđ qdem oĩbus in ſimplicibus & materia carẽtibus ſtatuẽdũ eſt. Quod horũ rõ pp quã ſunt & forma ꝑ quã ſunt a natura eorũ uniuerſa nõ diſcrepat. Hæc ita quom ſint ſi formã materiæ annexã & cõiunctã ſcrutaris hoc eſt frigidũ humidũ cũ ipſa materia ut aquã totã:cuius rõ & cõſtitutio materiæ iugata aq̃ ipſa eſt:ſi aerẽ:ſi terrã:ſi carnẽ uniuerſã.i.cõſortiũ materiæ & formæ ueſtigas:ſufficit ſola uis ſenſus. Et multo magis eius comes aſſeclaq; imaginatio.

x Si uero eſſentiã ipſam aut aquæ:aut carnis exploras:alia facultas aĩæ adhibẽda ĩtẽdẽdaq; ẽ:aut q̃ alio ſe genere formaq; habeat:nam illud magis putãdũ eſt queadmodũ cauſæ ſunt cur una potẽtia ſit q̃ dulce a ruſſo & flauo diſpeſcat:ita neceſſario unã eẽ uim animi:q̃ iudicet aliud eẽ ipſas res:aliud rerũ eſſentiã:atq; ita utrũq; una cognoſcat:ſed q̃ tamẽ aliter:atq; aliter ſe habeat:uerbi gratia ad aquã uniuerſam q̃ intellectui noſcenda ſit:uiſa & imaginationẽ oportet adiungere:ad eſſentiã uero ſolã eius cõſpectãdam nullas ſuppetias requirit:ſed ipſe ſibi intellectus ſupereſſe põt:queadmodum igiť lineã attẽſam & flexam dicere eadem poſſis:q̃q̃ aliter hoc q̃ illo mõ ſe habet:ita & intellectus põt unus & idẽ ſtatui:q cõcreta & cõpoſita:item qui formas & ſpecies meras ꝑcipiat:quãobrem & aſſimilis rebus fit quas cognoſcit cõpoſitus:ſi compoſitas:ſimplex:ſi ſimplices formas.i.a materia ſeorſum ĩtelligit:ita ĩterdũ lineæ directæ interdũ arcuatæ cõferť. Sane Plato actiones ĩtellectus circulis primũ recto:mox circinato recurrẽtiq; ĩterius cõparat:Ariſtoteles lineæ explicatæ:& replicatæ:ſiue porrectæ & curuatæ:ac curuatæ qdẽ iccrco:qa quõ intellectus materiã & formã iuncti.i.qđ cõcretum & conditũ eſt cõphendit:tum q̃ſi gemĩari & duplificari uideť acceſſu phãtaſmatũ & uiſorũ:quorũ opã uſũq; in una ea functiõe deſiderat.

In mathematicis aliud eẽ rẽ:aliud eſſentiã rei & queadmodũ ab intellectu noſcãť. CAP. XX.

xi SEd & in iis q̃ ꝑ ſequeſtrationem & ꝑciſionem a materia deſcribunť:q̃lia ſunt mathematica Idem diſcrimen qđ in naturalibus quoq; ꝑſpiciť. Eſt.n. aliud rectum:aliud ſua recto eſſentia:nam rectum ſine cõtinuo eẽ nõ poteſt:queadmodum neq; ſimus ſine naſo neq; ualgus ſine ſuris:ꝑpterea ꝙ cõtinuitas rectitudini ceu ſtragula & lectiſternium ſubiiciť. At eẽ recto eſt ratio ipſa recti:& ꝑ quã illud eſt rectum:de utroq; ĩtellectus enuntiať utrũq; cognoſcit. Quom dico utrũq;:ĩtelligo tum id totum quod ex ſubiecto.i.ex cõtinuo & ex forma componiť:tum formã ipſam ſeparatam:nec tamen utrumq; ꝑcipit uno reſpectu habituue:ſed alterum tanquã ſimplex:alterum tanquam compoſitus. Quamobrem etiam ſi materiam quæ ſenſilibus corporibus ſubiicitur diuerſam putes ab ea quæ mathematicis ſubſita eſt: nihilominus differentia ea tenebitur ut in iis quoque actiones intellectus alias ſimplices:alias compoſiuſculas & concretiuſculas haberi neceſſe ſit. Ac corporibus quidem noſcitandis ſine dubio opus ei eſt procuratione atque auxilio ſenſus: non enim iudicare ſolus poteſt quid aqua:quid caro ſit niſi ope atq; opera ſenſuum adiuuetur. Triangulum uero & rectã & curuam aliquanto facilius percipit:ſibiq; in id munus fere ſufficit:quoniam eodem genere materiã a contemplatione ſua reiicit:quo ipſæ res abiunctæ materia ſunt. Quõ ergo mathematica nõ re ab ſe:ſed ſola ratione a materia abiungantur:neceſſe eſt intellectus quoq; comtemplandis iis materiam non reuera ſed ſola ratione & cogitatione præcidat.

Anaxagoram imperfecte de intellectu dixiſſe. Item pariter patiatur. Item intel lectum ceu nudam tabulam eſſe. CAP. XXI.

xii CAeterum Anaxagoras ꝑtim recte de aĩo partim nõ recte diſſeruit. Illud recte ꝙ intellectum ſimplicem eẽ & expertem materiæ arbitratus eſt. Illud nõ recte ꝙ nuſquã demõſtrauit queadmodũ animus:qui tali natura præditus ferebatur ĩtelligeret & cognoſceret omnia:

xiii quãdoquidem id erat neceſſe oſtendere:quoniã ſi ĩtelligeret proculdubio illatenus pati & affici uidebatur:nihil uero patitur quod non materiam cõmunem cum agente participet:unde fit ut quodq; a quoq; paſſim indiſcreteq; pati non poſſit:ut ſonor a linea:ſed illa tantũmodo:quorũ cõmunis ſubiecta materia eſt. Atq; hæc Anaxagoras nulla ſuarum ſcriptionum parte digeſſit.

xiiii A nobis aũt iterum ſuggerenda ſunt ea:quæ ſæpe mõſtrauimus:ſi pati ſenſus proprie nõ dicuntur:q̃to impenſius hoc ab intellectu remouendũ:reiciiendumq; eſt:eq̃dem ſenſus uſu ĩſtrumẽtorũ corporeorũ abſoluitur:in quo iam neſcio quid cõe habet cũ agente.i.cũ genere ſenſili:nã quõ utereť opa corporis:æquiſſimũ ẽt fuit ut moughereť a corpore. Intellectus cõtra ꝙ poteſtate oĩa intellecta eſt:actu nullũ anteq̃ intellectũ id ſit:longiſſime uideť abeẽ a paſſione:præſertim quõ nullã formã priuatim ſit adeptus. Verũ queadmodũ in litteratoria tabula:in qua nihil ẽ aſcriptũ:ſimul litteras & elementa poſueris:iuſtius ſit ꝑfectionẽ q̃ paſſionẽ hęc dicere:propterea ꝙ cũ ad hunc uſum cõpata inſtitutaq; ſit:nõ hercules paſſa:ſed cõſecuta finẽ ſuã & exornationem uideť:ita intellectus non patitur:quom actu intelligat:ſed conſumatur & excolitur potius q̃ obcauſam & minimus materiæ aſſeriť & ſimpliciſſimus eſſe comprobatur. Nam & Ariſtoteles inquit intellectus potentiæ prorſus nihil actu eſt:ſi aũt nihil actu eſt pati aut miſceri nullo mõ põt:nã ad ſola ea quæ actu ſunt paſſio & mixtio ꝑtinet. Fit uero ĩtellectus de ĩtellectu potentiæ ĩtellectus actu:quo res ipſas intelligit:atq; tũc ſimul & ĩtellectus & intelligibilis ẽ. Nõ ergo ab ĩtelligibilibus patiť:ſed ĩ ipſa intelligibilia q̃ſi trãſit. Sane intellectus potẽtiæ uideť ſolũ ad aĩam hoĩs ꝑtinere:utpote q unus affectiones ſuas habeat:& rõni ſubiectas:& ad rationẽ cui conſentiant ordinatas:quod nõ in reliq̃s aĩalibus cerniť.

Cur idem intellectus & intellectus & intelligibilis ſit:& cur aſſiduitas contemplandi la-

borem & ægritudinem afferat. CAP. XXII.

VErũ illud nũc aueo scire quo pacto aĩus simul & intellectus & intelligibilis sit: utrũ id rõne eadẽ: an diuersa cõtigat. i. ut ĩtellectus & ĩtelligibilis hẽat. Sed soluit in iis q̃ carent materia: idẽ ẽ ĩtelligẽs & ĩtellectũ: qa idẽ ẽ scĩa spectãtia: & id qđ ĩ ea spectat & scit: ĩ iis uero formis: ad q̃s materia ptinet: aliud ĩtelligibile ẽ: aliud id qđ ĩtelligit: ppea q̧ spẽs & formæ materiales ex sua natura ĩtellectæ nõ sunt: sed ĩtellectus q̃si detracta & exuta materia ĩtelligibiles facit: quõ ante nõ actu sed potẽtia ĩtelligibiles hñt: nã q̃q̃ ieptæ nõ sint ut possint ĩtelligi: nõ tãtũ natura ipsa illarũ ĩtelligibilis p se ẽ. Prohinc merito euenit ut illa nõ intelligãt: sed ĩtelligant tãtũ: at ĩtellectus potẽtiæ quẽadmodũ ẽ potẽtia intellectus: ita & ĩtelligibilis potẽtia ẽ. Quãobrẽ nõ semp intelligit: ĩmo uero assiduitate nimia uidet ægrescere lacessereq;: cuius culpã habet potẽtia illa q̃ subest: ĩhæretq; ĩtellectui. Quapp nec semp ĩtelligibilis ẽ: sed tunc solũ quõ sibi notiões multas quasi copias & suppetias ad commẽtandu speculãdũq; cõparauit. Quod si alius ĩtellectus habet: cui nulla potẽtia innexa sit: utiq; illum semp & intellectũ & intelligibilẽ eẽ necesse est: de quo iam tps uidetur ut disputandum sit alio orsu. xv xvi

De ĩtellectu agẽte qui necessarius sit ad pficiendũ intellectũ potentiæ. CAP. XXIII.

QVæcũq; natura gignunt potẽtiã initiis obtinẽt: pfectionẽ posterius ferũt: neq; n. cõtẽta habilitate sola & potẽtia sunt. Alioqn natura potentiã illã rebus temere & fortuito addidisset nisi aliqs actus ex ea cõsecuturus esset. Eadẽ rõne humana aĩa nõ solũ eo dignitatis & nobilitatis processit: ut intellectũ potẽtiæ sortiret: qad ferendam intelligentiã aptus accõmodatusq; eẽt: sed ẽt usq; eo ut accõmodationis huius finẽ & absolutionẽ indipisceret: cuius gratia ita accõmodata ĩstituta p̃parataq; uidebat. Necessarium itaq; est intellectũ potentiæ pfici & absolui: nihil a se ipso absoluit: ab alio igit: duas ergo differentias eẽ humani animi necesse ẽ intellectũ potentiæ & intellectũ agentẽ: hic p̃orem illũ q̃si adortus amplexusq;: primũ q̃si educit in lucẽ e tenebris & in actu cõstituit: deinde habitũ in eo quẽdã afformat: in quo uniuersales reꝝ notiões & scientiæ collocant: nã quẽadmodũ neq; rude saxũ: neq; impolitũ æs: quoꝝ alterũ domus potentia ẽ: alterũ statua: aut hoc accipere formã domus põt: aut illud statuæ: nisi ars materias illas: q̃ ad domũ & statuã cõparatæ sunt fingat & formã artificiosam imponat: atq; ita demũ cõsistat domus & statua: ita intellectũ potẽtiæ ab altero intellectu pfici oportet: qui q̧ ipse perfectus ẽ & in actu semp: nulli potẽtiæ affinis consorsue: p̃parationẽ illam intellectui ad intelligendũ adiunctã adinstar artis excitet excolatq; habitũ & scientiã rerũ absoluat. Atq; hic intellectus separatus & impatibilis impermixtusq; eẽt. Intellectus aũt potestatis: quãuis eadem fere: qua intellectus agens: dignitate autoritateq; polleat: quia tamẽ aliquãto cõiunctior addictiorq; humanæ aĩæ ẽ: uidet societate hac nobilitatis suæ non nihil dispẽdii: detrimẽtiq; facere. xvii

Intellectũ agentẽ facere ut res materiales intelligibiles intelligantur actu. Item quo mõ & q̃do intellectus potestatis agat ope intellectus agentis. CAP. XXIIII.

QVemadmodũ itaq; lumẽ quõ oculos & colores accedit: non modo uisui sed coloribus etiã actũ p̃bet: ita ĩtellectus agẽs: quõ ĩtellectũ potẽtiæ agitat: nõ solũ ĩtellectui actum ministrat: sed & res q̃ potẽtiæ ĩtellectæ sunt facit: ut in eo ĩtellectæ sunt facit: ut ĩ eo ĩtellectæ sint actu: atq; hæ sunt formæ materiales & notiões cões de singularibus sensibus collectæ. Has ĩtellectus potẽtiæ neq; põt p se distĩguere: neq; ex una earũ trãsitionẽ incogitationẽ alterius facere: neq; cõponere: sed illas a sensibus & imaginatiõe accæptas & materia exutas in memoria tãq̃ ĩ prõptuario thesauros suos custodit: deinde ingruente intellectus agẽtis luce & massam illam notionum atq; syluam intrante uersanteq; efficitur: ut unus cum illo euadat: atq; ita libero discursu possit componere diuidere circũspicere: considerare: incognoscere singula: ergo qualis est artis ad suam materiam comparatio: talis est intellectus agentis ad intellectum potentiæ probanda. xviii

Intellectũ agentẽ haberi coniũctũ cũ ĩtellectu potẽtiæ: & quare & quotiẽs collibitũ ẽ speculari possimus. Itẽ ĩtellectũ agentẽ eẽ adsimilẽ deo & nobiliorẽ ĩtellectu potẽtiæ. CAP. XXV.

ITẽ hic oĩa facit: ille fit oĩa: ex quo seqt ut ĩ nr̃a ptãte sit ĩtelligere & speculari quõ uolumus: qa ĩtellectus agẽs nõ quẽadmodũ ars seorsũ a sua materia ẽ: sed totus ĩtellectui potẽtiæ ĩtextus ĩmersusq; habet: finge excussorẽ ĩ aere: aut ĩ ferro eẽ: nõ extrĩsecus: nonne puadet penetrabitq; ĩ materiã uniuersã? eodẽ mõ ĩtellectus agẽs ĩtellectui ptãtis assistẽs unus cũ illo tradit: ppea q̧ una res ẽ: q̃ ex materia & forma cõsistit: & tñ pmixtio hæc rõnes duas habet. Nã & materiæ rõ ẽ p quã aĩa fit oĩa & rõ absolutõis & formæ p quã facit oĩa. Plane ĩtellectus ĩtelligẽdo q̃si uertit se ĩ ea q̃ ĩtelligit: ĩ quo iã & materiã uidemus. i. mlťitudinẽ notionũ: & artificẽ q notiões illas arbitratu suo dispõat & tractet. Est. n. ĩtellectus agẽs ceu architectus qdã: fabricatorq; notionũ. Quapp fere ur̃ pximus imitatiõe deo: nã & deus quodãmõ ĩpe res ẽ & ad quẽdã modũ creator & opifex reꝝ. Præstantior uero cognoscit ĩtellectus pte q̃ facit q̃ pte q̃ patit: nã oẽ qđ agit p̃stantius & p̃ciosius sua materia ẽ. Porro qđ & supius dixi idẽ ẽ ĩtellectus & ĩtelligibilis: quẽadmodũ idẽ ẽ scĩa ĩpa actu cũ eo qđ scit: nõ tñ eadẽ rõne: sed q̃tenus ĩtellectũ ptãtis ãplectit ĩtelligibilis ẽ: q̃tenus uero ipsemet agẽs ẽ dr̃ ĩtellectus eẽ. xix

Nomine priorẽ esse ĩtellectũ potestatis q̃ agẽtem. Itẽ agẽtem semp intelligere & sine discursu. Itẽ æternũ & ĩmortalem eẽ. Itẽ eius substãtiam meꝝ actũ ĩtelligẽdi eẽ. CAP. XXVI.

IN hoĩe ergo p̃or q̃ agẽs ĩtellectus potẽtiæ habet: nã oĩs habilitas p̃paratioq; p̃or tpe q̃ actus cõtigit: nec tñ simplr̃ p̃or quõ neq; pfecto ipfectũ neq; actu potẽtia p̃or eẽ unq̃ possit. Substãtia aũt intellectus agẽtis est actus: nõ de potẽtia aliq̃ pfectus erutusue: sed suapte natura. xx

Atq; hic intellectus ut ſupius dixi adiunctus ĩpatibilis ĩpermixtuſq; ẽ:proĩde eius ingeniũ tale non eſt:
ut interim intelligat:interim ceſſet:nã hoc accidit intellectui agẽti qua intellectui potẽtiæ iungit᷑.Quõ
uero ſecũ ipſe ẽ:quõ natura eius ſola ſpectat᷑:q̃ nihil aliud ẽ q̃ actus merus:tum infatigabilis:ĩmortalis:
æternus:ſemp intelligẽs:& ſemp intellectus a ſe ẽ:nõ alia re:aut p aliã:quẽadmodũ cætera q̃ intelligãt᷑
& quæ intellectus habitu cõſtituto a materia diuellit:& intelligibiles facit:ſed p ſe intelligibilis ẽ:& per
ſuã naturã habet:ut & intelligere & intelligi poſſit a ſeſe.In intellectu qdẽ ptãtis diuiſæ & ſectæ notio/
nes ſunt:in eoq; uariæ tũ artes:tũ noticiæ & ſciẽtiæ cõllocant᷑.Cõtra in intellectu agente:& ut expſſius
ac uerius loq̃mur in intellectu q ſimplex actus ẽ:q̃do ſubſtãtia eius actu deſcribit᷑:uidetur alia ratio ſta
tuẽda lõge difficilior dictu & lõge ẽt diuinior.Nec.n.is ex uno genere ĩ aliud trãſit:neq; cõponit qcquã
aut diuidit:neq; diſcurſu utit᷑ ad res noſcẽdas:ſed cõphẽſiõe q̃dã:cũ.n.formas oĩum rerũ ſimul cõtine
at:ſimul quoq; aggredit᷑:cõplectit᷑ & intelligit oĩa.Alioquin ſubſtãtia eius definiri actu ſolo nõ poſſit:
qđ tamẽ Ariſtoteles maxĩe affirmare & pſuadere cõtendit:nam ſi alternare aut mutare cogitatiões &
actus ĩtelligendi poſſẽt:ita ut poſſunt:& ut ſolẽt ſciẽtes:neceſſariũ eẽt eadẽ ſubſtãtia intellectus agentis
manẽte nihilominus abire actus uariariq;.Ergo fateri oporteret ſubſtantiam eius ab actu differre:cui
apertiſſime Ariſtoteles reclamat:atq; hoc etiam inter initia operis dixit:ubi uerba illa leguntur conſy/
derare:amare:odiſſe intellectus illius affectiones non ſunt.

Nominis eſſentiam eſſe intellectum agentem.Item agentem indiuiſiliter intelligere:in/
tellectum potentiæ diuiſiliter. CAP. XXVII.

NOs igit᷑ utriuſq; ĩtellectus copulatio ſumus.Si ergo ita hẽnt oĩa quæ ex actu & potẽtia cõci
liant᷑:ut ĩ iis aliud ſit ipſa res:aliud eẽntia:ſeqtur ut aliud ego ſim:aliđ eẽntia mea:ita ut ego
ſim is:q ex actu & ptãte cõſtituor:eẽntia mea ſit ſolus actus tãtũ:q̃obrẽ eadem quæ conſide
ro:hæc ẽt ſcribo & litteris mãdo.Scribit uero intellectus q ex ptãte cõponit᷑:ſcribit inq̃ non
tamẽ quatenus ex ptãte cõſtat:ſed q̃tenus intellectus agẽs ẽ:qa illĩc q̃ſi oĩs actio riuat᷑ & ducit᷑.Quot ſi
intellectus potẽtiæ nõ accipit indiuiſiliter ea:q̃ intellectus agẽs indiuiſiliter tradit:nihil ẽ qđ miremur
q̃do huius rei exẽplũ illud exploratũ ẽ:q; affectiões corpoꝝ:cãdor:nigror:& eius generis cæteræ:q̃q̃ p/
pria rõne & ſuapte natura indiuiſiles atq; inſecabiles ſunt:in materiã tamẽ diuiſiliter & ſecabiliter reci/
piunt᷑:ut ergo redeamus unde diſceſſimus:quẽadmodũ aliđ ẽ aĩal:aliud ſuũ aĩali eẽ:& quẽadmodum
ſuũ animali eẽ ab ipſa depẽdet animalis anima:ita aliud ego ſum:aliud mihi eẽ:& mea eẽntia.Hæc aũt
ab anima puenit nõ qdẽ ſenſuali:qppe q̃ tãq̃ materia intellectus potẽtiæ habeat᷑.Neq; itẽ ab ipſo intel/
lectu potẽtiæ:ut q p materia intellectus agẽtis ſit.Reſtat igit᷑ ut ab intellectu agẽte tãtũ eẽntia mea pfi
ciſci:ac pẽdere dicat᷑:ſolus.n.intellectus agẽs pprie & maxime cẽſendus ẽ forma:ĩmo uero forma for/
maꝝ.Inferiora ãt cætera mõ ſubiectoꝝ loco:mõ formaꝝ habent᷑.Sane ordo naturæ & pceſſu hic ẽ:
ut reſpectu inferioꝝ ſupioribus uice formaꝝ utat᷑:reſpectu ſupioꝝ inferioribus loco materiæ.Sũmã
uero & ſupremã formaꝝ ĩtellectũ agentẽ cõſtituit:quo ſimulatq; pgreſſã ẽ recæptui canit in eoq; fi/
nẽ:quaſi extremã manũ imponit:utpote quæ nullã formã ſuperiorẽ aut nobiliorem haberet:cui loco
materiæ ſubiceret intellectũ agentem.Quãobrẽ nos proprie animus & intellectus ſumus.

Ariſtotelem ſenſiſſe hoĩem eſſe ĩtellectũ agentẽ.Item quid ſit intellectus patibilis:qui &
corrũpitur & aboletur in nobis:& cur primo mortẽ recordemur. CAP. XXVIII.

OB hæc Ariſtoteles nõ de nihilo addubitat q̃obrẽ accidat:ut quõ ĩmortalis aĩus hoĩs ſit:q ni
hil aliđ ẽ:q̃ eẽ hoĩ:tũ nemo recordari eaꝝ reꝝ q̃at:q̃s ĩuita didicerit:tractauerit:chariſſimas
habuerit:efflicti amauerit.Huius q̃ſtiõis diſſolutio cõſentãea erit & iis q̃ paulo ante:& iis q̃
pridẽ ĩter initia diximus.Nemo igit᷑ cõmeminit poſt mortẽ:quia tãetſi ĩtellectus agẽs ĩpa/
tibilis ſit:nec ipſe occidat:tamẽ intellectus alius ĩ nobis cõtinet᷑:q & patibilis & pticeps obitus ẽ.Nã hic
quali natura ſit:& q̃ ab intellectu potẽtiæ differat:poſt docebimus.Porro intellectũ patibilẽ eſt ubi Ari
ſtoteles pmixtionẽ & cõe appellauerit:quo ea q̃ hic ſunt intelligimus:& cũ quo illa ipſa intelligunt᷑ a
nobis:ad quẽ oĩa ea pertinẽt:amare:odiſſe:meminiſſe.Nũc illud conſtare põt Ariſtotelẽ nos intellectũ
agẽtẽ putaſſe:qd.n.aliud ĩnuit quom ita q̃rit & ſoluit?Ideo inqt nõ recordamur:qa intellectus agens
ĩmpatibilis eſt:intellectus uero q patibilis dicit᷑ abolet᷑.Alioqn obuia & uulgata oĩbus qõ eſt:pſertim
uero haud diſſimulanter adeũda noſcitãdaq; iis:qbus ĩmortalis animus ſtatuit᷑.Quãobrẽ.ſ.reꝝ:q̃s in
uita cognouimus:mortuis nobis ſtatim oĩs memoria deleat᷑:cur nemo inimicitias:nemo amicitias a
morte meminerit:iã cur nemo ĩnumerabilibus ſeculis ex iis:quos deſyderauimus neceſſariis ſuis & iu
ratiſſimis cõparuerit uiſitatuſq; ſit.Quo circa locũ hũc Ariſtoteles & pte hac & prĩo uolumine digniſ
ſimũ explicatiõe diſcuſſioneq; cẽſuit.Plane tũ hic:tũ ibi rõnes fere eaſdẽ cõmunit:quod ut q̃cõſpectiſ
ſimũ ſit:q̃q̃ modo aptius loquit᷑ uerba illa in prĩo libro poſita ſubiiciemus nunc.Intelligere:inqt ama
re:odiſſe affectiones continẽtis nõ illius ſunt:quatenus ipſe ẽ.Quapp cõtinente corrupto neq; memi/
nit:neq; amat:quia nõ erant illius hæc:ſed cõmunis.i.pmixtionis qđ iam periit.Intellectus autẽ forte
diuinius quiddã ẽ & impatibile.Hactenus ſunt:quæ ĩ primo opis huius libro Ariſtoteles dicit:hic ue
ro habent᷑ uerba hæc.In plenũ non intelligit tẽpore:neq; modo intelligit:modo ceſſat:ſeparatũ utiq;
eſt qcqd hoc eſt:& ſolum hoc ĩmortale & ſempiternũ habẽt.Nõ recordamur autem iccirco ab occaſu
quia hic impatibilis eſt.Intellectus uero:qui patibilis dicitur aboletur:& ſine hoc nihil intelligit.Con/
feramus ergo uerba hæc cum ſuperioribus.Dicit hic non intelligit tempore:hoc refertur ad illud
ĩtelligere & cognoſcere affectiones illius nõ ſunt.Eſt.n.aliud quod ĩtelligit & ad qđ ptinet non ſemp

intelligere:sed tempore & aliquãdo.Item quod hic dicit sepatum uero est:quicquid hoc est: & solum hoc im mortale & sempiternum habet:respicit uerba illa.Intellectus autem forte diuinius quiddã ẽ & impatibile.Item illud non recordamur iccirco:quia hic impatibilis est:intellectus uero patibilis aboletur:& sine hoc nihil intelligit respõdet ad illud.Quapropter continente corrupto:neqꝫ meminit:neqꝫ amat:quia non erant illius hæc:sed cõmunis quod pierit.

De eodẽ ex qbus uerbis aĩaduerti possit qd Aristoteles de ĩtellectu agẽte senserit. CAP. XXIX.

QVare satis ꝑ se reuicti & cõfutati uident ii:q Aristotelẽ quasi accusare audẽt:ceu hoc loco dubitauerit:nõ hoc qđ modo nos diximus:exposuimusqꝫ:sed illud:ꝙobrem nõ recordamur eaꝝ reꝝ quas intellectus agẽs secũ uersauit ĩtellexitqꝫ anteq̃ cõstitutionẽ hoĩs accedat.Nõne audiũt Aristotelẽ clara atqꝫ adeo exerta uoce clamãtem:extincto cõmuni ĩtellectũ agẽtẽ nec intelligere posse:nec meminisse:qa hæc affectiones illius nõ erant:sed eius cõmunis quod interiit. Quapropter & cũ denuo hic dicat:nõ recordamur iccirco:quia hic ĩpatibilis est:ac patibilis abolitioni obnoxius est:ĩnuere uidet hoĩem esse intellectũ illum agentẽ & ĩpatibilẽ. Corrũpit inqt:& intercidit cõmunio:unde q̃q̃ ĩmortales sumus:tamẽ meminisse nõ possumus eorũ:q̃ simul cũ intellectu mortali didicimus.Cõparanda itaqꝫ sunt ea quæ tum hic:tũ ibi dicunt:& nedũ cõfinia sed cõsentientissima quoqꝫ sibi reperient.Alioqn si diligenter excusseris:ꝑspicuo docebunt:q̃nã sup ea re opinio Aristotelis fuerit adiũgenda iis.Verba illa sunt:quæ altero ab hoc libro legunt:ut q̃ huic ĩterp̃tatiõi nr̃æ de ꝓxio astipulent.De intellectu inqt & ui ea:quæ cõtemplat & cogitat nondum liquet:sed uidet diuersum id aĩæ genus esse:solũqꝫ hoc abstrahi & separari cõtingere tãq̃.s.sempiternum a caduco.Erat uero æquissimum:ut ea q̃ in primo libro leuiter & dubitãter:attigerat accuratius hoc loco sũma opis parte discuteret.Ac ibi qdẽ q̃situ non hoc ꝙobrem patibilis & corruptibilis ĩtellectus nõ recordet actionum:q̃ad immortalẽ & ĩpatibilem ꝑtinent:erat.n.id cõspectius q̃ ut ĩ eo dubitare aliqs posset:quõ nihil stultius sit:q̃ rõnem q̃rere:cur id qđ occidere põt nõ recordet actiones:eius qđ nũq̃ occidit? Sed cõtra rationabiliter ĩ dubiũ uocat:cur is ĩtellectus q neqꝫ pati:neqꝫ cõmori põt nõ recordet:actionũ eaꝝ q̃s cũ ĩtellectu abolito cõmuni opa exercuit? Soluit hoc ibi Aristoteles ad hũc modũ ut ẽt supra dixi.Quo circa ĩquit cõtinẽte corrupto:neqꝫ meminisse neqꝫ amare põt:ꝑpea ꝙ affectiones illius non erãt:sed eius cõmunis qđ interiit obsoleuitqꝫ.Hic quoqꝫ ad eandẽ q̃stionẽ sic respondet.Nõ recordamur ĩquit:qa hic impatibilis est:ac patibilis internitioni addictus obstrictusqꝫ est:& sine hoc nihil intelligit.

De eodem uerba Theophrasti de coniunctione utriusqꝫ intellectus:& cur non semp intelligit:cur obliuiscitur:cur fallitur. CAP. XXX.

EOdem modo & Theophrastus uidet de ĩtellectu agẽte ĩdubitasse ĩ iis libris:qbus locos tractat ab Aristotele ante tractatos.Si inqt illi potẽtia ut habitus ẽ:aut congenitus sit oportet:aut posterius accessit.Si cõgẽitus semp:ergo & iã ĩde ab initio ꝓtius moueret. Si posterius accessit quo ĩstrumẽto aut quo genere absolutio hæc facta esse dicetur? Videtur ergo tanq̃ ingenitus:si incorruptus. Inhærens uero aut assistens quom sit:cur non semper mouet? aut unde obliuio & decæptio nascitur:num de permixtione?

Contra eos qui dicunt intellectum agentem esse deum:aut proportiões primas.Item intellectum agentem esse speciem animæ ceu partem. CAP. XXXI.

AGe uero illos hoc loco potissimũ taxemus rep̃hendamusqꝫ:qui secũdũ Aristotelẽ putãt intellectũ agentẽ:aut deũ eẽ:aut propositiões:& quæ de ꝓpositionibus oriunt.Sane ii q ꝓpositiones credũt surdissimis eẽ auribus uident:quõ uocẽ Aristotelis tam cõtentã illustrẽqꝫ exaudire nõ possint.Intellectus inqt hoĩs diuinus & impatibilis ẽ:cuius substãtia idẽ prorsus est qđ actus:isqꝫ ĩmortalis & sempiternus & separatus est solus.Qui uero hæc de deo suspicant dicta:nõne ipsi quoqꝫ ĩcessendi coarguendiqꝫ tarditatis sunt:qui uerba philosophi:aut non ĩtelligere:aut certe negligere uideant.Quom.n.statuisset Aristoteles in omni natura alteꝝ pro materia haberi:alterum ꝓ forma mouẽte ꝑficiẽteqꝫ.Necesse inqt est easdẽ differẽtias ĩ aĩa reperiri & talẽ aliquẽ intellectũ adesse:q ꝑs aĩæ rõnalis p̃stãtissima sit.Atqꝫ hoc quoqꝫ ex illis uerbis clarissime ĩnotescit:quoꝝ paulo tenus ante mẽtionẽ fecimus.De ĩtellectu inqt & ui ea quæ cõmẽtat cõtẽplaturqꝫ:nihil adhuc liquet:sed uidet diuersum aĩæ genus eẽ:solũqꝫ id abiũgi & separi cõtigere tãq̃ ꝑpetuũ a morticinio caducoqꝫ.Nã & id:qđ p̃hus hic dicit:solũ hoc & ĩmortale & sempiternũ hẽri:nõ ẽ huiusmõi ut referri possit ad deũ:quõ is nõ mõ deũ ĩmortalẽ statuerit:sed & ꝑtãtes eas:q̃ motũ naturæ cælestis ĩtẽperãt:q̃s ĩ Methaphysicis ꝓdidit uel nũero.Quãobrẽ cũ ex oĩbus uiribus aĩæ ĩmortalitatẽ huic uni tribuerit toto ope:recte hoc loco dictũ existio solũ hoc ĩmortale & sempiternũ hẽri.Ex eisdẽ uerbis illud subĩde colligi cõfirmariqꝫ cupio:Aristotelẽ opinatũ fuisse ĩtellectũ agentẽ:aut aliqd nostri eẽ:aut plane nos ipsos.In totum si dicat solum hoc nostri sempiternum & immortalem esse sibi cõsentit. Si uero simpliciter hoc affirmet dissentit:quom ipse multis locis concedat complura esse alia:quæ natura ĩmortali sint p̃dita.

Quæstio an intellectus agens unus in omnibus hominibus sit:& cur solus homo:& intelligat & intelligatur ab aliis. CAP. XXXII.

HActenus fuit hæc soluere non impendio arduum.Illud uero longe spissius & scrutinio etiã dignius:utrum unus intellectus agens sit:an multi.Ac primum quidem:si lucem :cui collatus comparatusque est : respicias : obtinebit : unum esse:quando & sol uniuersis unu idẽ lucis splẽdorisqꝫ largiat: ꝓindeqꝫ unus autor & principiũ luminis sit:unde oĩum ani

malium oculi colluſtrantur. Quẽadmodum autem luminis huius mundopublici incorruptio ĩmortalitaſq; aſpectus ſingulorũ animalium non pertingit: ita intellectus agentis æternitas nihil pertinere ad ſingulos homines uidetur. Iam uero ſi multi ĩtellectus agentes inuehendi eſſent: & ad ſingulos intellectus potentiæ ſinguli agentes accõmodandi aſſociandiq; uiderentur: quonãmodo uiciſſim differrent? Nam ſingularia quæ eadem ſpecie habentur: interſtinctione materiæ diſcernuntur. Intellectus autem agentes ſi plures forent eadem ſpecie continerentur: tum quia omnium eorum ſubſtantia definiret̃ actu: tum quia eadẽ genera conſtitui oporteret: quæ promiſcue ab oĩbus uſurparent̃ cognoſcerenturq;. Si.n. non eadem omnibus ſint futura: ſed diuerſa: q̃liſnã obſecro iſthæc ſorticio & diſtributio fuerit? quo itẽ pacto intellectus potentiæ oĩa intelliget: niſi intellectus agẽs: qui illum ad actũ producit etiam ĩtelligat omnia. An primũ quidem intellectũ illuminantem credi unũ oportet? Illuminatos uero & ſubinde illuminãtes multos. Quẽadmodũ q̃q̃ ſol eſt unus: tamẽ lux quæ de ſole prodit & mittit̃: quaſi abiungit̃ ab eo & diuellit̃: atq; ita in multos obtutus diſtrahit̃ diſtribuiturq;. Quãobrẽ Ariſtoteles intellectum non ſoli: ſed lumini cõparauit. Plato aũt ſoli: quia intellectum & animũ hominis deo eſſe q̃ſimillimũ uolebat. Quot ſi cui extrema opinio incredẽda uideat̃: omnes hoĩes: q ex actu & potentia conditi dicimur: ad unicũ intellectum agentem referri: unde conſiſtimus ſumuſq; hoĩes: Nihil eſt q̃obrem auerſari abſterreriue debeat. Vnde.n. cõmunes illæ animi prænociones concæptioneſq; omnibus haberent̃? Vnde ingenita illa impræſſaq; omnium mentibus primorꝫ noticia conſtitiſſet natura duce: nulla ratione: nulla doctrina? Vnde poſtremo ĩtelligere mutuo & intelligi uiciſſim poſſemus: niſi unus ſingulariſq; intellectus fuiſſet: quem cõmunem oẽs hoĩes haberemus? Quo circa ueriſſime illud apud Platonẽ legit̃. Niſi inquit hominibus cõmunia eẽnt multa: ſed ꝓprium quid: aut præcipuum & impromiſcum contineret̃ in ſingulis: non eſſet admodũ facile oſtendere & ſignificare alteri uoluntatem ſuam. Huic ſentẽtiæ argumento & illud eſt: ꝙ niſi ita dicat̃: diſciplinæ trãſfundi in diſcipulum non poſſent. Quom enim eadem ſint: quæ tradendis iis & qui docet & qui addiſcit cõſiderat: quia neq; hic docere: neq; ille addiſcere unq̃ poſſent: niſi ab utroq; eadem cõmentatio tractaretur: perſpicuum eſt: eũdem eſſe intellectum p̃cæptoris & diſcipuli oportere: quãdoquidem eſſentia intellectus idem eſſe quod actus ipſe deſcribit̃. Atq; hæc fortaſſe cauſa eſt q̃obrem ad ſolos homines pertineat docere & diſcere uiciſſim alloquiorum & ſermonum ĩtellectum habere. Hoc genus animalibus non poteſt contingere: quia in iis conſtitutio animarum & præparatio contumax ineptaq; eſt: ut intellectum potentiæ poſſint recipere qui ab intellectu agente perficiatur.

Melius quæri utrum omnes homines & oẽs intellectus ſint unus: q̃ utrum oẽs animæ ſint una: & ꝙ intellectus docentis & addiſcentis eſt unus. CAP. XXXIII.

AT uero: qđ & ueteribus & recentioribus quæſitũ ſcio: utrũ aĩæ oẽs una tãtũ aĩa ſit: bono periculo p̃teriri hac parte põt. Illud magis ad rẽ uidet̃: utrꝫ oẽs hoĩes unus ſit homo: ut.n. una ſit aĩa oĩum quæ abiuncta ſeparataq; habeat̃: poteſtates certe ac uires eius multas probari neceſſe eẽt: atq; adeo ĩter ſe clariſſimo diſcrimine diſcrepãtes. Nã & nutricẽ a ſenſuali: & ſenſualẽ ab appetitu differre qs negauerit? De hoĩe aũt & ĩtellectu cõtẽplatiuo cõſequens & neceſſaria quæſtio ẽ: præſertim iis q ſubſtantiã eius nihil aliud eſſe: q̃ actum affirmãt. Aut.n. eãdem rẽ non intelligunt p̃cæptor quom docet: & diſcipulus quom docetur: quod falſum eſſe nemo eſt qui neſciat: aut ſi eãdem intelligunt: idem ambobus actus eſt: eoq; ſubſtantia eadem.

Vtrum intellectus potentiæ immortalis & impatibilis ſit. CAP. XXXIIII.

SEd illud quærit̃: utrũ quẽadmodum ĩcorruptionẽ luminis: quo oculi colluſtrant̃: nõ participat uirtus uiſibilis: ita ĩmortalitatẽ ĩtellectus agẽtis nõ participet ĩtellectus potẽtiæ: qui ab intellectu agente ita illuminat̃ ut aſpectus a luce. An ſenſus q̃uis longe ſit impatibilior q̃ ſenſoriũ: q̃uiſq; patiẽte ſenſorio ipſe nõ patiat̃. Si.n. ſenex oculo probo ualẽteq; uteret̃: uideret æque ac iuuenis: nõ tamẽ prorſus ĩpatibilis eſt: ſed paſſionẽ ſenſorii oblæſionẽq; ad quẽdã modũ agnoſcit. Intellectus uero ſeparatus & expers oĩno diſpẽdii huius eſt. Atq; hoc de retro dictis põt oſtẽdi: ubi Ariſtoteles nõdũ de ĩtellectu agente: ſed ſolũ de ĩtellectu potẽtiæ loquebat̃. Nõ eẽ inqt ſimilem impatibilitatẽ ĩtellectus & ſenſus ĩternũcia & ſenſoria ſenſuũ demonſtrãt. Senſus.n. poſt ualidũ ſenſile ut poſt demẽtẽ ſtrepitũ: poſt ĩmodicũ ſplẽdorẽ: poſt ferũ odorẽ ſentire admota ĩcidentiaq; non põt: ſi becilliora & cicuriora prioribus fuerit. Intellectum cõtra: ſi ab excellẽte aliquo ĩtelligibili trãſtuleris: nihilominus ĩferiora & humiliora cognoſcet: niſi forte magis exq̃ſite: nã ſenſus ſine corpore haberi non põt: ĩtellectus uero abiũctus ſeparatuſq; ẽ. Hæc uerba priuatim de ĩtellectu potẽtiæ ĩtelligẽda ſunt: q̃a migratio hæc & trãſitio de genere in genus ad ĩtellectũ potẽtiæ ꝑtinet tantũ. Itẽ paulo ſupra. Quapropter ĩnqt neq; ꝑmixtũ eẽ corpori rõ ẽ: neq; ĩſtrumẽto aliquo uti quẽadmodum ſenſus uident̃. Paulo quoq; ſupra. Impatibilẽ inqt dici ĩtellectũ oportet: ita tamenut formas rerꝫ ac ſpecies poſſit recipe. Ex q̃bus oĩbus apte dat̃ intelligi: Ariſtotelẽ tũ de ſenſu & ſenſoriis: tũ de ĩtellectu ita exiſtimaſſe: ut ſenſus mĩus q̃dem obnoxius paſſiõi eẽt: q̃ ĩſtrumẽta: nõ tamẽ ĩ totũ ĩmũis ſeꝑatuſq;. Intellectus ãt: ut q citra corporeũ inſtrumentũ functiones ſuas abſolueret: oĩno impatibilis abiunctuſq; diceretur.

Intellectum patibilem differre ab intellectu potentiæ. CAP. XXXV.

VErum ſcire illud quoq; auebunt legentes hæc: ſi intellectus potentiæ initio fineq; uendicatur ĩmortaliſq; eſt: quidnã: aut qualeſit id: quod ab Ariſtotele intellectus patibilis & occiduus uocat̃. Hoc nos polliciti olĩ ſumus oſtẽder̃: qđ q̃dẽ facillime cõſeq̃mur: ſi Ariſtotelẽ

ipſum in cõmunionem ſciuerimus. Ageſis uideamus nũc æſtimemuſq; iterum ea uerba: quæ primo uolumine non procul ab initiis ſpectãtur. Fortaſſe ut ignis attritu ſilicis crebro: ita frequenti tractatu uerborum philoſophi elicietur aliquando elideturq; ueritas. Intelligere inquit: amare: odiſſe: affectiones non ſunt illius quatenus ipſe eſt: ſed huius quod illum continet. Quapropter continẽte corrupto: neq; meminiſſe poteſt: neq; amare: ꝑpterea ꝙ affectiones illius non erant: ſed cõmunis: quod abolitũ eſt. Videtur hoc loco Ariſtoteles quom dicit cõmune patibilem & corruptibilem intellectum accipere. Nam intellectum potẽtiæ nulla dubitatio eſt quin impatibilem & ſeparatum putauerit: & qui formas rerum poſſet cõcipere: & qui nihil eſſet actu: ſed potẽtia. Item qui cum corpore miſceri nõ poſſet & cui nullus uſus corporei inſtrumenti eſſet. Præterea cuius ĩpatibilitas diſtaret ab ea: quæ pertineret ad ſenſum. Quare ſi pugnãtia dicere Ariſtotelem nefas ẽ credere: neceſſe ẽ intellectum cõmunem aliũ eſſe ab intellectu potentiæ. Hic igiť caducus patibilis indiuiduus & inſeperabilis permixtuſq; corpori eſt. Ille contra æternus impatibilis ſeparatus & ab omni corporis mixtione confuſioneq; alienus. Oĩa hæc Ariſtoteles dilucidiſſime hoc opere uidetur exequutus.

Quid differrat ĩtellectus agẽs ab intellectu põtẽtiæ: uter prior uter ꝑſtantior. CAP. XXXVI.

PRæcurrit uero ac procedit ĩtellectus potentiæ intellectum agẽtem eo modo: quo ſplendor lucem: aut quo flores fructum. Nec enim quicq̃ omnium ẽ: quod poſſit ĩ primordio ſui ꝑfici: ſed ſuper inchoatio quædam: & rudimẽtum præmittiť anteq̃ finis & abſolutio ceu faſtigium rebus accedat. Quapropter omnia quæ ſunt: quæq; aguntť accerrime: leuioribus principiis natura prætexuit: ſemperque quod minoris eſt eodem in genere priorem ortum habet: q̃ quod pluris. Separatus ergo impermixtus & impatibilis eſt ĩtellectus potẽtiæ: quod nos ſuperius Ariſtotelem dixiſſe cõprobaſſeq; demonſtrauimus. Nõ tamen eodẽ modo ſeparatus: quo ĩtellectus agẽs. Sed attende obſecro: quæ de ĩtellectu agente & intellectu poteſtatis per cõparationem is dixit. Et ẽ inquit intellectus alter: qui omnia poſſit fieri: alter qui oĩa facere tãquam habitus quidam perinde atq; lux. Nam & lux quodã pacto facit: ut colores potentia conſiſtant actu colores. Atq; hic ĩtellectus ſeparatus impatibilis impermixtuſq; habeť: cuius ſubſtantia eſt actus. Semp enim præſtãtius eſt id quod facit: q̃ id quod patitur: & principium q̃ materia. Atque hæc ita accipienda arbitror: ac ſiquis ſolem diceret magis ſeparatum eſſe q̃ lucem. Ex quo perſpicuum uidetur Ariſtotelem utrũq; intellectum ſeparatum putaſſe: ſed agentem magis & ſeparatum & impatibilem & impermixtũ. Eſt & in eo diſcrimen: ꝙ intellectũ potentiæ priorem in nobis tempore cõmoſtrauit: natura perfectione & dignitate ĩtellectum agentem: ĩmo uero neq; illud ſimpliciter uerum eſt: intellectũ potentiæ priorem tempore haberi agente: etiã ſi in hoc uel illo prius tempore adſit q̃ intellectus ageus. Quod quidem exemplo illo indicatur: ꝙ neq; ſatellites qui regem præeunt: neq; ſplẽdor: qui præuenit ſolem: neq; flores: qui antecedunt fructus: ſimpliciter priores dicuntur iis.

Platonẽ quoq; poſuiſſe in hoĩe intellectũ aliũ mortalẽ aliũ ĩmortalẽ. CAP. XXXVII.

POrro intellectũ cõmunem mortalẽ dicit: per quem homo eſt: qui ex anima & corpore conſiſtit: in quo iracũdiæ & libidines ſedẽt: quas etiã. Plato mortales facit. Quod ex uerbis illis conſtat: quæ in Timæo leguntť. Dii inquit quom animã ĩmortali initio præditam accæpiſſent circũligauere obduxereq; ei corpus fluidum & mortale adiecto genere quodam mortalis animæ: in qua perturbationes affectuſq; animi uehementes & neceſſarios cõdiderunt: primum uoluptatem quæ maxima eſſet malorum eſca & ilex: tum dolorem: cuius ui æſtuq; homines ab officio reuocantť: mox audaciam atq; metũ: duos conſiliarios imprudentes ac temerarios: poſtremo iracundiam infrenem: & ſpem inanem: quarũ altera iudicium animi tolleret in cõſideratione libidineq; furẽdi: altera conſtantiã frangeret procliuitate & facilitate credẽdi: ita ſenſu irrationali: & q omnia ꝑrumpit & uicit amori confundentes miſcẽteſq; genus aĩæ occiduũ conflauerunt. Cæteꝝ ueriti ne diuinæ animæ ĩmortalitas coinquinareť uicina mortalitas: quãta licuit intercapedine optimatẽ animã ab ea quæ ſequioris conditionis erat diſpeſcuerũt diſcluſerũtq;: caput a pectore diſterminãtes diſiũgẽteſq; collo. Quãobrẽ ut ſedes puritatis diuinitatiſq; a regione impuritatis diſperata eſſet: in præcordiis atq; ea parte quæ pectus dicitur morticiniũ animæ genus conſtituerunt. In calce quoq; operis repetendo ea: quæ de anima ſcripſerat. Hæc ſunt ĩquit quæ de anima dici potuerunt: & quantum ĩ ea eſſet: tũ mortalitatis: tum ĩmortalitatis. Præterea rationes fere exquiſitiores omnes: & ualidiora argumẽta q̃ a Platone in Dialogo de ĩmortalitate animæ ſunt ꝑſcripta uidenť ſe ad intellectũ primũ: nõ ad cõem referre. Primum illa ratio huc tendebat: quæ de animæ motu indigete ducebať: ideſt ex eo quot ipſum ſe animus moueret. Nã & nos fere idem uidebimur dicere quod Plato: qui intellectum definit ipſum ſe mouentem: ſi loco actus: quo nos ſolo deſcribimus: accipere motum uelimus eodem uergebat ratio ea quæ diſciplinas & noticias: uerum nihil aliud eſſe: quã memorias & reminiſcentias oſtẽdere conabať: Similiter & illa hoc uolebat: quæ animam hominis cum deo quandam habere ſimilitudinem comprobabat. Demum ſi diligenter attẽderis cæteras quoq; ratiões quæ paulo firmiores grauioreſq; habeanť conuenire omnes & congruere huic ĩtellectui comperies: quemadmodum & illæ: quas ipſemet Ariſtoteles in Eudemo complexus eſt. Ex iis abunde arbitror manifeſtum factum Platonem ex iis partibus: quæ pertinerent ad animam ſolum intellectum immortalem putaſſe. Cõtra tum omnes affectus: tum rationem in affectibus conſtitutam mortalem: quam Ariſtoteles patibilem intellectum appellat. Qualiter autem hoc intelligi uelim ꝓxime declarabo.

De eodem intellectu mortali. Itē quo mō affectus humani cū rōne iungant. CAP. XXXVIII.

HVmani affectus oīno exptes rationis non sunt: cū & parere īterim rōni & duci monitis con
sentireq̧ uideant. Affectus uero reliquoꝝ aīantiū: aut penitus uacui rōnis sunt: aut siqđ ue
stigiū rōnis p̄ferunt: pobscurū id & tenuissimū p̄ferunt. At humāis affectibus iūcta īnexaq̧
ratio est. Nā audacia metus & spes stati ostēdunt se rōnalis aīæ ditioni subesse: quia futurū
& cōsequens tēpus uident respicere: qđ bruta nō possunt. Quāobrē quū nullū aīal p̄ter hoīem cōfidat
metuat: speret: sed delectet tantū: aut doleat: qđ genus nō nisi p̄sentibus & īstantibus rebus contigit: q̃
uoluptatis & q̃ doloris īuehunt sensum: q motus nullū consortiū aut fædus cū rōne intellectuq̧ obti-
nent. In hoīe uno oēs affectus usq̧ adeo participes rōnis possunt effici: ut simul mediocritatē: seu mo-
dū accipiūt habeant & euadāt uirtutes. Quæ res inditio ē nō naturā affectuū: sed sup̄antiā & excessum
& qđ lōgius discesserit a naturæ cōstantia alienā eē a rōne. Quocirca recte finiunt stoici qui affectus di
cūt cōmotōes aī eē a p̄scriptiōe iudicii & rōnis auersas: ita fit ut idē sit ītellectus patibilis & affectus rōna
lis: hoc ē affectus & pturbatio aīæ hūanæ: q̃pp hītationē aī & ītellectus in corpe particeps rōnis efficit
& rōni subiecta: neq̧.n. collocari aliter & habitare in corpe intellectus posset: nisi affectibus mediis ne-
cteret obligareturq̧: alioqn ut diuinus Plato inqt impurū cū puro sociari & cōciliari nō posset. Dii in-
quit quō animā immortali origine p̄ditā accæpissent: obduxere ei corpus mortale: qđ uti fieri posset
utiq̧ immortalis forma in corpore mortali clauderet: texuerūt genus animæ alteꝝ fragile ac morta-
le. Nam uinculum id quo immortalis natura conglutinebatur mortali: ipsum quoq̧ haberi mortale
oportuit: proinde corrupta mortali natura simul quoq̧ uinculum eius intercidit.

Quid Theophrastus de tribus intellectibus senserit. CAP. XXXIX.

PLane factuꝝ hoc loco me opæp̄ciū arbitror si uerba Theophrasti de ītellectu ptātis & agen
te p̄texuero. De intellectu itaq̧ ptātis hæc dicit. Quō ītellectus inqt homini extrīsecus acce-
dat: quōq̧ tāq̃ appositus inuectusq̧ sit: q̃rit quēadmodū cōgenitus nobis dicat: demū q̃nā
cōfirmatio naturaue eius sit. Certe id qđ dr̄ nihil actu eē ītellectū ad ptātē oīa recte hactēus
dr̄: q̃tenus & in sensu: nō tamē usq̧ eo ad uiuū resecāda res ē: neq̧ tā nihil actu p̄bādus: ut neq̧ īpem et
sit. Calūnia hæc eēt & orō cōtētiōi cauilloq̧ p̄xima: sed ita intelligēdū: ut ī animo talis q̃dā sui generis
potētia sit p̄ subiecto formaꝝ ac gremio: q̃lis in rebus materialibus facultas illa ē: q̃ cōstitutiōi eaꝝ &
cōcretiōi susternit. Porro qđ dr̄ mētē extrinsecus accedere: nō ita statuēdū ē: ut q uere appositus inue-
ctusq̧ habeat: sed ut q statim ab ortu q̃si cōp̄hēdere nos cōplectiq̧ soleat. Itē quoniā pacto res efficiūt
intellectæ: & q̃lisnā ur̄ passio ea: necesse.n. ē afficiat animus & q̃si patiat: si p̄dire ac p̄ueni re ad gestio-
nē debet eadē rōne q̃ sensus. Sed quō sit incorporeus q fieri pōt ut patiat aut īmutetur a corpore. Vtrū
itē ab illo: an ab ipso p̄ncipiū eē putādū ē? Plane īpm pati uideri pōt ab illo ortū habeē: nihil.n. īpm a se
patit. At uero cām p̄stare omniū actionū: hoc ē ut intelligat uel nō intelligat res: quēadmodū & ī sen
su p̄spicit: utiq̧ ab ipso ītellectu p̄ficisci uidet. Illud hercules p̄absurdū forte sit ītellectū q naturā refert
materiæ: nihil eē īpm existeē: sed tātū oīa cōplecti & cōtinere potētia: & reliq̄: q̃ lōgū eēt p̄seq. Quāuis
aūt Theophrastus q̄ōnes has cōpēdioso ac festināti sermōe q̃si degustet: uerba qdē pauca: sed fœta ta-
mē reꝝ multaꝝ & magnaꝝ inculcat. Plena hæc difficultatū sunt: plena solutionū: q̃s obiter q̃si aliud
agēs subiūgit: plena postremo cōtētiōis & discæptatiōis orō ē. Atq̧ hæc ille in q̄nta p̄te naturaliū q̄ō-
nū scripsit: hoc ē scđo libro de anima. Ex q̄bus liquet Theophrastū de intellectu potētiæ eadē fere in du
bitationē uocasse q̃ de intellectu quoq̧ agēte q̃runt: utrū de foris accedat: utrū cōgenitus habeat. Diffi
nitū p̄terea ē quēadmodū de foris accedere & quēadmodū congenitus haberi p̄bet. Iā sicut intellectū
agētē ita intellectū potētiæ impatibilē asserit & abiunctum a corpore. Impatibilis inquit ē intellectus:
aut si patibilis est alio more patibilis est q̃ cætera quæ pati dicuntur. Nam si pati intellectus putandus
est: nō ita putādus ē ut patiēdo se moueat: motus.n. omnis inabsolutus imp̄fectusq̧ est. Sed ita putan-
dus ē pati: ut ad actū & p̄fectionē passione illa perueniat. Vlterius etiam progressus inquit. Sensus nō ē
sine corpore: intellectus habet abiunctus. Itē eo loco quo retractat ea quæ de intellectu agente definie-
rat Aristoteles. Illud inquit cōsyderandū: quod uel in omni natura inuenias: duobus momentis singu
la contineri: quorum alterum pro materia & potētia sit: alterum uero pro causa & actore sumat: sem-
per uero præstantius esse: quod agit q̃ quod patitur: & principium nobilius esse q̃ materiam opor-
tet. Atque hæc quidem ille: quāquam confirmat: tamen reuocat in controuersiam: qualesnam duæ
illæ sint naturæ: quibus ratio hominis atq̧ mens constat. Item priuatim qualenam id sit quod intel-
lectui agenti subiicitur. Mixtum enim quodammodo & quasi concretum uideri animū nobis ex in-
tellectu agente & intellectu potentiæ. Si igitur sociatus cōgenitusq̧ est qui mouet: statim ergo & sem-
per mouet. Si uero posterius accedit quonam instrumēto: aut qua ratione absolutio hæc & generatio
facta esse defenditur. Ac uidetur quidem carere genitu si incorruptus īmortalisq̧ ē. Quom uero sem-
per iuxtim assistens & proximus sit: cur nō semper mouet? aut unde nobis obliuio & hallucinatio ac-
cidit? An culpam habet permistio? Ex iis omnibus manifestum puto esse non præter rationem sen-
tire qui dicant Aristotelem & Theophrastum existimasse: aliud esse ītellectum patibilem & corrupti-
lem: quem illi communem uocant & corpore non abiunctum: aliud totum id: qđ ex intellectu agen-
te: & intellectu potentiæ componitur: quod & separatum a corpore: & incorruptilem & ingenitum
statuunt. Atq̧ ita fieri ut partim duæ naturæ sint: partim una: nam & id quod ex duabus facultatibus
forma & materia condit: unū esse ītelligimus. Cæterum quærere: qđ q̄sq̧ de aīa senserit & loci & cu-

ræ alterius est. At quænam fuerit opinio Aristotelis: quæ Theophrasti: & quæ etiã num Platonis faci le arbitror colligi posse ex uerbis iis: quæ supra de libris eoꝝ pr̃opsimus: prætexuimusq̃.

Primam actionem intellectus esse simplices terminos uersari: deinde circa compositionem in qua iam sit ueritas falsitas. CAP. XL.

ERgo intellectus potẽtiæ simul ac ĩtellectũ agentẽ ceu ꝓpriam sibi formã præhẽdit. Primũ intelligit simplicia ĩdiuisiliaq̃: quæ ĩ decem generibus cõtinẽtur: ĩ qbus ueritas aut falsitas nulla uersat̃: deĩde ultra progressus cõponit illa: cõnectitq̃. Verbi gratia: Socrates inambulat: in quo iã ueritas aut falsitas põt consistere. Cõponit inq̃ hæc: nõ ut aceruum temerario congestu aut interiectu constituat: sed ut quæ multa sp̃saq̃ sunt: ad unitatem & coalitũ reuocet. Atq̃ ita cœtũ simplicium uocũ cõpræhẽsiõe & intellectiõe unã cohibeat: ut illud: Xenocrates disputat. Hic autẽ cõplexus & compositio notionũ uidetur similis ei: quã Empedocles in constitutione membroꝝ cecinit factam a cõcordia primum. Queãdmodũ apud illum non oĩs compositio membrorũ constituit animal: ita apud nos nõ oĩs compositio notionum constituit ueritatẽ: sed aliqua etiam cõpositio est: de qua mendaciũ existit: ut si cõmensuratio cõmittatur Diametro: erit mẽdacium & falsitas: si incõmensuratio ueritas. Deĩde quemadmodum illic ex simplicibus membris animal simplex conficit̃: ita hic ex simplicibus terminis simplex propositio nascitur.

Non modo in rebus: sed in temporibus quoq̃ ueritatem aut falsitatem adesse. Item tempus non a sensu: sed ab intellectu cognosci. CAP. XLI.

IN iis quoq̃ simul intelligitur ratio tẽporis: quom res uel tã̃ præteritæ genitæq̃: uel tã̃ futuræ & gignẽdæ noscuntur. Et hercules præteriti & cõsequẽtis tẽporis agnitio ꝓpria ĩtellectus ẽ & eius facultatis: quæ sup̃ior uisis & imaginatiõe habet̃. Nã sensus & imaginatio exptes noticiæ tempoꝝ sunt: p̃sertim præteriti ac futuri: nec. n. creari põt in aĩa aut uisum aut sensum aliquod rei: quæ aut iã interciderit obsolueritq̃: aut nondũ sit orta: sed qcq̃d ĩcit imaginationem aut sensum tã̃ instans præsensq̃ ĩcit: ita tẽporis sensus dũtaxat ad animum mẽtẽq̃ pertinet. Circa tẽpus quoq̃ ueritas & falsitas ĩnotescit: nã hæc oratio Crœsus fuit: uera est: illa Crœsus est: falsa. Porro interim ita cõponimus: ut quod adest rei: adesse dicamus: nix excandida ẽ. Interim ita: ut quod adest: negemus adesse: nix nõ est cãdida. In quo quom talis cõpositio sit: ut dicamus illud huic nõ adesse qđ adest: iustius sit non cõpositionẽ cõplexionemue: sed diuisionẽ sectionẽq̃: siue etiã distractionem & præcisionẽ uocare. Nam & negatio diuulsioni & diuisioni simillima est: & dedicatio siue affirmatio connexioni cõpositioniq̃. Nisi forte nomen diuisionis utriq̃ generi congruat: quot eas res: quas imaginatio a sensu cõfusas inordinatasq̃ accipit: intellectus disponit interstiguit & diuidit: seorsum de Socrate enuntians: seorsum de inambulante cõsiderans: demũ separatim efferrẽs: quæ separata nõ sunt: q̃q̃ retro quoq̃ simul ita discreuit: mox ad unitatẽ & cõcilium reuocat. Nã una oratio siue una concæptio ẽ: philosophat̃ aut deambulat Socrates: & ueritas itẽ ac falsitas in oratione quatenus una est continet̃. Vtrũq̃ igit̃ põtificiũ solus intellectus obtinet: & ꝙ multas notiões ĩ unũ põt cõducere & cohiblr̃ necter̃: & ꝙ noticiã tp̃is cũ reꝝ cognitiõe cõiũgit: quoꝝ neutrũ neq̃ imagiatiõi: neq̃ sẽsibꝰ datũ.

Quotuplex sit indiuisile. Item intellectionem & tẽpus pari iure ĩdiuisilia & diuisilia esse. Item intellectum per se in non tempore intelligere: sed ex accidenti in tempore: & quid sit esse ex accidenti diuisile. CAP. XLII.

SImplex uero & ĩdiuiduũ bipartito accipit̃: nã aut ĩdiuiduũ ita ẽ: ut neq̃ potẽtiã neq̃ actum admittat: quo genere sunt formæ ĩmateriales & pũctus: aut ita ut potẽtiã tantũ nõ ẽt actũ agnoscãt: q̃lis linea ẽ: & p̃terea oĩs magnitudo. Ergo ĩtellectus & tp̃s id qđ ad ĩtellectionẽ rerũ simĺ adiũgit̃ p̃iliter diuidua & ĩdiuidua sũt. Quõ formæ ĩmateriales cõp̃hẽdũt̃ utrũq̃ ĩdiuiduũ ẽ & ĩtellectus & tp̃s. Quõ uero res potẽtia sectiles & actu ĩsectiles noscitãt̃: tũc ĩtellectus ĩsecabilis actu ẽ: & ĩtelligit ĩsecabili tp̃e. Nã lõgitudinẽ ceu genus unũ simul uniuersã ĩtelligit nõ ptẽ unã dimidio tp̃is: dimidio alterã: alioq̃n nõ eẽt lõgitudo una sed duæ: ita ĩtellectus nõ lõgitudinẽ sed lõgitudies ĩtelligeret. Qđ si lõgitudinẽ unã ĩ lõgitudies duas diuelleret: diuelleret̃ & tp̃s. Est & gẽus aliđ ĩdiuisiliũ nõ q̃titate s; spẽ: q̃lis hõ uel Socrates ẽ: ãbo. n. ĩdiuisilia spẽ ac forma dicũt̃. Nã neq̃ notio hoĩs distrahi aut secari p̃terea ĩ alias spẽs põt: sed siq̃ põt secari: fortasse tãtũ põt ĩ singularia: nec multo mĩus Socratis notio. Hæc igit̃ q̃ ĩdiuisilia spẽ sunt: ĩtelligit ĩ diuiduo tp̃e & ĩdiuidua ĩtellectiõe. Nõ. n. ptẽ hãc Socratis dimidio tp̃is: illã dimidio altero app̃hẽdimus. Neq̃ itẽ more illo ĩtelligũt̃ res: quo efferunt̃ a nobis uerba. Nã hoc mirabile ĩ ĩtellectu ẽ: audimus ĩ tp̃e: ĩtelligimus nõ ĩ tp̃e: sed momẽto: qđ aut oĩo tp̃s nõ ẽ: aut si ẽ: ptibus caret: nõ solũ uero ĩtelligit ĩsectili tp̃e: sed ẽt ĩtellectiõe ĩsectili: nõ ita ut singulis syllabis hæreat: & ptẽ uocabuli pte ĩtellectiõis absouat: sed ita ut q̃q̃ diuiduũ uocabulũ ẽ: indiuidua tamẽ cõp̃hẽsio & ĩtellectio sit. Quod siqs cõtẽdat ĩtellectionẽ eẽ diuiduã: facile cõcedemus: mõ ĩtelligat diuiduã eẽ ꝑ accidẽs. Nõ. n. suapte natura diuidua ẽ: sed culpa uocabuli: qđ cũ mora & ꝓductiõe uocis effert̃. Proĩde quõ uox oĩs nõ illico cũctiq̃: sed tracti & ꝑticulati ædat̃: cõtigit creder̃ ĩtelligẽtiã quoq̃ nõ momẽto uniuersimq̃: sed cũctãter & mẽbrati absolui: quo fit ut ea res: q̃ ꝑ se ĩsectibilis ẽ: q̃q̃ difficile dictu uir̃: q̃si descẽdat ĩ rẽ diuisilẽ ad eã: q̃ se & ĩgeniũ suũ accõmodet. Rursum pleraq̃ ꝑ accidẽs ĩdiuisilia sunt: idest non suopte nutu: sed propter id: per qđ intelligunt̃ hoc modo confinium & collimi nium temporis. In quo animus intelligit per accidens indiuiduum & insectile est: quia accidit tẽpori: cuius est extremum: & per quod ab ĩtellectu cognoscit̃. Nisi. n. annus: mẽsis dies: hora determĩaret iũ

xxi xxii xxiii xxiiii

ctum præsensq; tp̄s:mometūm hoc indiuiduū ītelligi nullo mō posset·Huius rei ratio illa est:q; in oi/bus iis quæ secant̄ in partes:inest aliqd:qd̄ minimū & insecabile est:& in oibus iis quæ cōdita concre/taq; sunt:habet̄ aliqd simplex incōpositumq;.Quod qdem qcqd q̄lecūq; ē:neq; separari pōt a rebus:q bus inest:neq; seorsum subsistere q̄uis insit.Sed neq; significātia nois pōt abiūgi a noīe:neq; sine eo itē pronūtiari:forte uero neq; intelligi qdē a quoq̄ ulla res pōt:nisi secū ipse uocabulū intus affingat:ad qd̄ se idētidē referat:quotiēs cogitaturus aliquid est. Et si uero hæc ita se habēt:ea tamē ītellectus uis ē:ut uoces & dictiōes:q̄ suopte īgenio secabiles & diuiduæ sunt:īdiuiduas & īsecabiles utiq; p accidēs faciat.

Omne cōtinuū īdiuisiliter ītelligi:sed & q̄titatē discretā quadātenus. CAP.XLIII.

PLane īdiuisionē eandē habēt tp̄s lōgitudo & oē continuū & id qd̄ facere potest ut longitudo sit una:idē pōt facere ut unū sit & tp̄s & oē continuū.Nā unitas:secūdum quā dicimus stadiū esse unū:& diē unū:& mēsem unū:eadē inesse & longitudini:& tēpori uidet̄.Ea unitas indiuidua est:& tamē inest diuiduis rebus.Est simplex & incōposita:& in duplicibus & compositis continetur:alioqn oīs q̄titas esset discreta:ideoq; nihil aliud esse q̄ numerus multitudoq; uideret̄.Nūc & illud fortiter affirmauerim multitudinē quoq; ipsam & numerū unitate aliqua cohiberi & comprehēdi cōtigere:ita nō mō continuæ q̄titati:sed etiam discretæ unitas competet: nam binarius ternio:denarius multitudines sunt unitatis accessu coercitæ.

Quēadmodum intelligātur pūcta & momēta & priuationes. CAP. XLIIII.

POrro pūctus & momentū quō simplicia & indiuidua uocant̄:nō eodem iure quo cætera appellationē illam ferunt.Est.n.aliqd qd̄ per se:& suapte natura indiuiduū est & incōpositum.At pūnctus & momentū non hoc mō indiuidua sunt:sed ex defectu & priuatione cōtinui.Atq; ita intellectus cognoscit illa definitq; non priuato adortu:aut directo in ea īcubitu:qa nullā formā a se obtinent:cui possit incūbere:sed sequestrādo & præcidēdo dimēsum & magnitudinē:atq; illa ipsa quorū limites extremi pūcta & momēta sunt.Certe hoc genere cōueniunt intellectus & sensus:nā quēadmodū aliqua p se,i.quæ facie sua pellunt:aliqua negatione priuationeq; sentiūtur:per se:ut candor:lumē:uox:sonus:priuatione:ut nigror opacitas:silētium:ita sunt quædam: quæ sua natura:quædā quæ aliena:qua careāt:ad intellectū sui utantur:bonum a se intelligitur:malū non a se:sed q; priuū inopsq; boni est.Huiusmodi uidetur scitum illud apud Platonē de materia.Cognitio inquit & uisio:quæ de materia habet̄ nota atq; extranea ē:actus aūt notus tā in ītellectu:q̄ ī sensu.Is proprie est:qui non de uultu & facie aliqua eius rei:quā cōtēplamur elicitur:sed de forma illa qua priuat̄.

Potentiam & imperfectionē eē rationē q̄ intelligant̄ priuationes & malum.Item neq; deū : neq; intellectū agentem intelligere priuatiōes:sed seipsos:ideoq; ueritates esse. CAP. XLV.

xxv

ERgo quēadmodū si sensus non esset ea natura:ut posset modo ager̄ :modo nō agere:sed ea ut semper ageret:nūq̄ accideret:ut aut oculus tenebras:aut aures silentium sentirēt:ita si intellectus non ita institutus esset:ut aliquando cessare ab opera posset:neq; mala intelligēt: neq; in forma:neq; numero suo & perfectione carentia.Talis igitur intellectus potentiæ ē: ut cōtraria cōtrariis quodāmō ītelligat:agēdo.n.intelligūtur formæ potentia.i.non agendo nec intelligendo formas:intelliguntur informia:contraria autē sunt potentia & actus.Prohinc siqs intellectus ē ab omni potentia exolutus liberq;:is neq; malum neq; priuationem intelligit : qualis exterior intellectus uidet̄.i.agens:& eo amplius cā rerum princeps.i.deus.Est.n.intellectus agēs a materia abiūctior: q̄ intellectus potentiæ:q̄obrem his semper intelligit id quod maxime est:& qd̄ maxīe forma existit:& qd̄ longissime ab omni priuatione informitateq; abest.Talis ipsemet est:seipsum ergo intelligit:atq; hic est:cuius substantiam merito actum uocauimus:& qui proprie separatus est:& qui neq; illum quidem innexum potentiæ continet:nec eo tamē imperfectior uideri debet:q̄ is qui contraria & priuationes intelligit.Non enim numero rerum quæ sciuntur:perfectio:aut præstantia corrogatur:sed pondere:nec qui plurima intelligit:idem etiam pluris est:sed qui meliora nobilioraq; nouerit.At uero intellectus & intelligibile in eo distincta non sunt:quēadmodum in intellectu potentiæ : sed intelligibilis est:qua intellectus:retroque intellectus:qua intelligibilis.Item ueritas alio modo in intellectu hoc spectatur:alio in intellectu potentiæ.Intellectus enim agens ueritas ipse est:quia non eo uerus efficit̄:qd̄ alia:sed quod se ipsum intelligit.Sed ītellectus noster:ut qui similitudinē illius prætenuem referat:ueritatē simplicē non attingit:sed eā q̄ obuersa & opposita falsitati:atq; mēdacio sit:qa necesse ē:si in affirmatiōe ueritas fuerit:ī negatiōe hēri & cōtineri mēdaciū.Quo fit ut ueritati nr̄æ mixtū semp mendaciū sit:ut quotiēs de ueritate īstituit̄ mētio:simul quoq; de mēdacio cogitemus & q̄si admoneamur.

Quando & quemadmodum intellectus intelligendo fallatur. CAP. XLVI.

xxvi

PLane intellectus quom qd simplicium tractat:ut quom formā eius:aut definitionem & rationem essentiæ speculatur:nūq̄ mentitur:etiam si totam rem nō amplectit̄.Nā & oculus quoad de albedīe sola iudicat falli nō pōt si.Quod aspectus id qd̄ albū iudicat:ausit Cleonē quoq; aut Platonē dicere:iā suos limites trāsilit:& ultra p̄scriptum quasi periclitatur:eoq; sensus sæpe numero & facillime collabuntur.Eodē modo intellectus paucies & raro errabilis aut nō ratus ē:q̄diu in ipsa finitione & eēntia rerum sistit:ut boni pulchri honesti.At quom procedit ultra & conditiones annectit:ut si non modo bonū:sed hoc bonū enuntiet:tunc externis aliena tribuit & confundit . Atq; hinc mēdacium frequens & plurimis error īciditur:ut ergo caueri hoc possit:sola eēntia & forma spectanda est:& qd̄ materia & eius appendiculis uacet.Est.n.genus hoc rerum peculiare mētis:ac suum.

Quod in ſenſu uoluptas & dolor ē hoc ītellectu eſſe bonū & malū. itē quo mō & quando tā ſenſus q̄ ītellectus pſequat̃ aliqd aut fugiat. CAP. XLVII.

Q Vāquā uero lōge ſupior & excellētior ītellectus ē ſenſu: tamē multa ī utroq; paria & ſimilia uiſitant̃. Nā quēadmodū actio ſenſus: neq; alteratio: neq; paſſio ē: neq; aūt motus oīno ullus quom motus oīs ꝓgreſſio rei ſit: q̄ acceſſionē & cōſumationē deſyderet: actio ſenſus abſoluta ſemp pfectaq; habeat̃. Quāobrē aut motus eē nō pōt: aut ſi motus eſt: aliud genus īuehit̃ motus: ita cognitio aī habitū obtinentis: neq; motus: neq; alteratio: neq; paſſio dici debet. Nā quēadmodū quom ſcius aliqs ꝓmit ea q̄ ſcit: nō ideo mouet̃: ſed agit: & actus iſte nō eſt motus: qa & pfectæ rei eſt actus: & ipſe pfectus eſt. Idē in ītellectu ꝓbandū: actus. n. intellectus potētiæ generatio & pfectio q̄dā uidet̃. Eſt igit̃ hoc ut dixi in ſenſu & ītellectu aſſimile: itē illud appetere & fugere: de quo ſed paulo altius ordiar: Senſus aliq̄do ſolū hoc adnūciat flauū: aliquādo adiicit dulce id eē qd̄ ſit flauū: q̄ diu flauū ſolū ānūciat: neq; fugit neq; pſequit̃: ſimul uero adiicit dulce: q̄le mel eſt: aut amaꝝ: q̄le eſt fel: tūc aut pſequit̃ aut fugit. Idē in ītellectu cōperias: q̄diu ſolā definitionē & eſſentiā ſanitatis intelligit: neq; fugit: neq; pſequit̃: ſimul uero nectit ſanitatē cū bono: tūc pſequit̃. Quapp q̄tū uoluptas penſat in ſenſu: tātū bonitas in ītellectu: & qd̄ ualet in ſenſu dolor: hoc pōt in ītellectu malitia. Porro noticiā boni & mali ſenſus habere nō pōt: ſed dolorifici & uoluptifici. Diſcretio aūt boni & mali ītellectui adiūcta eſt: q ut ſupra dixi ītelligendis rebus deſcriptionē tpis adhibet. Ac ſenſus q̄dē ꝓ eodē habet uoluptatē & bonū: dolorē itē & malum: trahit̃ ergo ſenſus ad uoluptatē: & refugit a dolore: hanc ſciſcit appetitq;: illū reprobat: ac repellit. Cōtra ītellectus ſæpe trāſcēdit iudiciū ſenſus: & appetitiones eius cohercet: ꝓindeq; aliud iudicat bonū eē: aliud uoluptariū: & qd̄ titillet: itē: aliud malū aliud qd̄ dolorē inurat. Quō igit̃ aīæ ītellectuali allināt̃ q̄dā imagīes: q̄ uiſa & phātaſmata appellauimus: bonū itē & malū hoc polleat in mēte: qd̄ ī ſenſu uoluptas & dolor: quotiēs pte hac aī phātaſma: aut uiſum cū bonitate: aut malitia nectimus: totiēs pſecutio aut fuga ſuccedit. pſecutio ſimillia affirmatiōi ē: fuga negatiōi: & quēadmodū nō pōt ſēſus ſine ſenſilibꝫ pelli: ita neq; ītellectus is q aīæ cōgenitus ē ſine uiſis & phātaſmatibꝫ cieri. Nēpe quō aut petit id qd̄ aīus aut aſpnat̃: pceſſiſſe imagīationē oportet: q; ſiqs eſt ītellectus q nihil īdigus ſit ita ut neceſſe hēat appetere: neq; īualidus ībecilliſq;: ita ut ei p̄ metu fugiēdū ſit: huic nullus uſus phātaſmatū imaginationiſq; eſt

Quid differrat ſenſus a ſecūda cōcupiſcentia & intellectus a uolūtate. Item eādem eſſe potentiam quæ pſecutionem dictet & fugam. CAP. XLVIII.

P Lane appetitio ſenſus cōcupiſcētia & deſideriū dicit̃. Appetitio ītellectus uoluntas. Ad cōcupiſcētiā illecebra & uoluptas. Ad uoluntatē bonitas pertinet. Ac ſubiecto q̄dē idē ē ſenſus & appetitio eius: ſed rōne cogitationeq; diſcrepāt. Eodē mō ītellectus & uoluntas ſubiecto idē ſunt: ſed diuortio eſſentiæ & definitionis euariant. Sed nec diuerſa uis eſt: qua perſequimur ab ea qua fugimus: ita neq; uiciſſim a ſe: neq; ab intellectu ſenſuue diſcernunt̃: ſed una potentia eſt: quæ perſecutionem dictat & fugam: una quæ uult & non uult. Nā & hæc quæ uidentur auerſiones eſſe: atq; fugæ appetitiones quædā ſunt. Quō enim quis fugit: hoc ipſo deſyderat quod appetit fugere: & quom non uult hoc ipſo uult: q; cupit uitare quæ reprobat.

Intellectum mouere: tam p̄ſente q̄ abſente ſenſu. item intellectum actiuum non ſpeculatum mouere. CAP. XLIX.

Q Vod autem ſæpe cōmemoratum nobis eſt: denuo repetendum uidetur: quēadmodū ſenſus formas rerum in ſimulacris ſenſilibus ſeruat: ita ītellectus in phātaſmatibus continet: & in phantaſmatibus itē intelligit: euenit aūt ut intellectus æq̄liter moueat & excitet appetitū tā abiuncto ſenſu: q̄ iūcto. Sola. n. opinatio ea: q̄ aliqd: de quo cogitamus bonū eē: aut malū credimus: facit ut dignū id pſecutione cautiōeue ſit. Quāobrē ſiue ſubiecta res oculis habeat̃: quā nobis īfeſtā fugiendāq; ſuſpicamur: ſiue nō habeat̃: ſed ſola cogitatiōe opinioneq; noxia iudicet̃: cōtinuo aīus fugā arripit & tanq̄ deteſtabilem cauet. Atq; hoc ītellectus eius officiū eſt quē practicum ideſt actiuum & adminiſtratiuum appellāt. Hic enim appetitum percit allicitq;: atqui conſpectiuus cōtemplatiuuſq; dicitur nihil mouet: ſed ipſo rei intellectu & æſtimatione contentus eſt. Prorſus quemadmodum uoluptas & dolor ſe habent ad ſenſum: & quemadmodū bonum & malum ad ipſum intellectum actiuū: ita ſe habet ad ſpectatiuum ueritas & mendacium. Veritas ē uice boni: mendaciū malo ad ꝓportionē reſpondet. Intereſt quot ueritas & mendaciū impromiſcuæ & abſolutæ res ſunt: bonum & uoluptas ad aliquid referunt̃: eſt enim bonū alicui bonū: & uoluptas alicui uoluptas.

Mathematica intelligi citra materiam abſq; mendatio. CAP. L.

P Orro aliter intelliguntur ea quæ per ſe intelligibilia ſunt: aliter ea quæ de abiunctione materiæ nomen accipiūt: lineā dico & planitiē: & id genus cætera: quæ in Geometria tractant̃. Quāq̄. n. hæc pro marginibus ac terminis corporibus naturalibus ſunt: ītelligunt̃ tamen a corporibus naturalibus ſeparata. Exempli gratia: ſi ſimitatē a naſo p̄cidere ītellectus poſſet aut ab ea carne: ī qua ſimitas ē: ītelligeret ſeorſum a naſo: qd̄ cōſiſtere ſine naſo nō poteſt. Verū hoc ī ſimitate fieri nullo pacto quit: ꝓpterea q; ī definitiōe ſimitatis cōtinet̃ & cōprædēdit̃ naſus. Eſt enim ſimitas naſi cauitas. At deuexū & curuū linea recta & flexa triangulū & quadrangulū ītelligi ſeparatim a corporibus poſſunt: ēt ſi ſeparatim nō ſubſiſtūt. Huius rei ea cauſa ē: q; mathematicæ res q̄uis a corporibus naturalibus ſecretæ nō ſint: tamē ī ratione & definitione ſua materiā nō teſtant̃. Quare ītellectus ea q̄ actu ſeparata nō ſunt: apud ſe tāq̄ apud ſequeſtrē uidet̃ deponere ad ſolā quātitatē ſpectādā: in

Marginal numbers: xxvii, xxviii (Cap. XLVII); xxix (Cap. XLVIII); xxx, xxxi (Cap. XLIX); xxxv (Cap. L).

quo opere neq; usus corporis naturalis ē:neq; affectionū hærētiū corpori ī eo qđ naturale est:q̃les sunt caliditas:frigiditas:humiditas:siccitas : sed in cōtēplationē solū spatia ipsa mera inaniaq; & cōfinia corporꝝ adhibenť. Ex eo cōfit ut Geometria & Arithmetica ex oī cœtu disciplinaꝝ:q̃ ad Mathesim ptinent:abesse a materia naturali lōgissime uideanť:utpote in q̃bus demōstrationes ꝓbationesq; sine aliq̃ materiæ mētione ꝓcedāt:quáobrē neq; suppetias de sensu desyderāt:qa neq; materiā ullā requirūt. At in cæteris Astronomia. Musica·Perspectiua:q̃q̃ & hæ conanť remouere materiā atq; sensum:nō tamē æq; id possunt:sed a sensu proficiscuntur:& in sensum etiam desinunt. In hūc modum abstracta huius generis intelliguntur.

Vtrū & quēadmodū substātiæ sepatæ ītelligant̄ ab ītellectu potētiæ. CAP. LI.

xxxvi N Vnc illud quærendū:utrū res simpliciter separatas & ꝓrsus materiæ sordibus uacuas & absolutas ītelligere aīus possit:q in corpore est & a magnitudine nō abiunctus. Quāuisq; alius locus sit ad hoc demōstrādū docendūq; seruatus:tñ & nūc quoq; attigēdū id puto. Videbať sane cōsentaneū:sicut diuinus ille sepatusq; aīus q ītellectus agēs uocať nullā ītelligit naturaiū formaꝝ:ppea q̄ potētia liber ē:& īpfectiōe:q̄ priuatiōes solēt cognosci:atq; hoc nō ignobilitatis: sed nobilitatis potius & p̄stātiæ argumētū ē:nāq; nec mori pōt aut occideř:nec tamē eo uilior iis ē q̄ possūt occideř:ergo quēadmodū ītellectus agēs nihil ītelligit materiale qđ sit:uerisimile:ac fere cōsequēs uidebať:ut ītellectus materialis nihil ītelligeret eaꝝ reꝝ:quæ ꝓrsus a materia separatæ essent. Tamē cōtra est:uideť.n.intellectus materialis ēt facultate hac præditus ꝓculdubio:ut res penitus abiunctas materia possit cōprǣhendere:nā qui naturas materiales ītelligit incernendo & amoliēdo materiā:longe facilius ītelligat necesse ē q̄ p se abstracta dispendiū huius opæ nobis remittūt:non.n. eo inferior ītellectus potētiæ ē ītellectu agēte:q̄ genera īmaterialia hic nō attigat:ille attingat:sed eo q̄ hic nō semp attingit nec semp intelligit: ille semp attingit & semper intelligit. Et hæc olim nobis sæpius & diligentius scrutanda recuperandaq; sunt.

Repetitio eoꝝ quæ hactenus dicta de aīo sunt : quēadmodū sit oēs res:& quēadmodū aīa dicatur esse forma formarum. CAP. LII.

xxxvii N Vnc ea q̄ usq; huc de aīa diximus capitulatim recēseri placet. Aīa q̃dātenus oīa est:oīa porro aut sensilia:aut ītelligibilia sunt:scīa q̄ actu sit nihil ē aliud q̄ ipsæ res scitæ:& sensus similiter q sit ī actu nihil ē aliud q̄ ipsa sēsilia. Quæ uero sit huius rō q̃q̃ supius affati docuimus:tamē

38 est:q̃obrē mō addi aliq̃d uelimus. Res q̃dā potētia sunt:q̃dā actu habenť:anima igiť illas res & formas q̃s accipit:partim actu:partī potētia cōtinet:quotiēs sensus aut intellectus in habitu est:nō itē in opa:tū potētia euadit illa:q̄ cōtinet:quom uero in operā ꝓcedit & cōmētať:tū refert actu illa q̄ cōmētať. Etenī res q̃ta est:forma ipsa ē:materia uero nō essentiat:sed generatiōis potius & ipsius ut ita dixerim:fieri autor & cā est. Diffluūt obiter corpa & dispēdium assidue faciūt:qđ q̃dē opa & maleficio materiæ accidit: siqua stāt q̃escūtue:totū id debet formæ accæptū referri. Recte igiť dictū uideť:animā eē oīa:q̃do nulla res est:cuius formā aut sensu aut mente nō usurpet. Inde sumiť ut aīa cū oībus formis eadē fiat: nō tamen cū materia eaꝝ & mole:nec.n.lapis in aīa ē:neq; ignis:neq; terra:ita relinq̃ť:ut aīam effici formas reꝝ dūtaxat dicamus. Neq; uero illud obstat q̄ si ita sit:rō rationi:& forma formæ misceri cōnectiq; uideať : quādoq̃dē ad īstar manus habeť:manus.n.īstrm̄ sup oīa instrā est:uti p quā instroꝝ oīum usus cōstet. Eodē mō aīam dicere formā formaꝝ par est:qa reliquæ formæ p aīam cognoscunť:nō solū uero recte diciť.aīam esse oīa:ppea q̄ formas oīum cognitiōe complectiť:sed ēt ppea q̄ materiæ formas exibet:& uultus īponit. Ipsa.n.aīa est:q̄ materiā rudem significatiōe & imp̄ssione formaꝝ insignit:nam & uiuacitas oīs & uigor q plurimus in materia cerniť:ab anima uideť ortū habere. Atq; hoc in aīalibus q̃dem cōspicuum incōtrouersumq; est:sed in plātis & elementis obscurius.

Nihil sciri aut intelligi posse nisi uia sensuū.itē quēadmodū uisa & phātasmata intelligendo fingant̄ formenturq;. CAP. LIII.

xxxix P Orro iis q̃bus uideť nulla res esse a magnitudine & a sensu remota:cōsequēs est:ut formas intelligibiles in sensibus eē cōtineriq; fateanť. Talia sunt ea q̄ abstractu cōstāt:& mathematica nūcupanť. Item ea q̄ sensiliū habitus:aut affectiones dicunť:atq; hæc posteriora penitissime indita īmersa & obligata materiæ sunt:oīa igiť pendēt a materia sensili. Cuius rei firmissimū argumentū ē:q̄ q iā inde ab ortu cæcus surdusq; fuerit nō pōt Geometriā cōdiscere:qa circulū triāgulū:quadrantale animo cōcipe aut p̄sentire cōpos nō est:sed feruidū:algidum dulce:amaꝝ:odorulentum:obolidum:atq; hæc quoq; iō:qa sentiunť. Intellectus quoq; unitatis & binarii:postremo numeri omnis de sensilibus uenit. Quáobrē quotiēs hoc genus reꝝ speculať:meditaturq; aīus:necessario sibi uisa q̃dā & similitudines cōfingit:ad q̄ dum cogitat subinde se cōuertit:sunt.n.uisa & phantasmata sensilibus rebus persimilia:p̄terq̄ q̄ materiā abdicāt.

Aliud eē ipsa uisa seu phātasmata ad ꝓpositiōes:q̄ de phātāsmatibus cōponunť. CAP. LIIII.

S Ane ea q̄ in cōpositione & cōplexu loquēdi serieq; noscunť apertissime a spectris & phantasmatibus differūt:nā diei & lucis phātasmata semp eadē in aīa sunt. Nexus & cōplexionis eoꝝ multiplex ratio formaq; est:ut si dies est lux est uel dies est & lux est:uel dies est lux nō est:uel esto dies & esto lux:q̄ q̃dem cōstructiones coniūctiōesq; cū inter se uicissim euariantum etiam a phantasmatibus discrepant. Item incōpositiōe ueritas & mendacium uersanť:in uisis & imaginibus non uersantur:

Differentiã esse inter phãtasma reꝝ & notionem siue cõcæptum. CAP. LV.

SEd q̃ro primæ ac simplices notiões quæ a uisis & phátasmatibus distẽt? An notiões phan
tasmata qdẽ nõ sunt: sed cõsistere tamẽ sine ꝓphãtasmatibꝰ neq̃ũt: fieri ẽt certe nõ põt: ut idẽ
si notio Socratis & spectrũ eius siue phantasma: sed phãtasma ẽ ĩpressio & uestigiũ sensus: &
q̃si uibex e uerbere inustus. Inustionẽ & passionẽ in sensu nõ ꝓprie accipi uolumus: sed eo
mõ: quo supra expositũ plurimis locis demõstratũq; est. At notio est actus & operatio animi ĩ subiecto
phãtasmate. Hũc in modum intellectus multifariam phãtasmatibus utiẽ: ꝓpositiones. n. q̃s de phãtas
matibus cõficit: ꝑ casus articulosq; alterno implexu & serie ac dispositione multiformi cõuariat.

De aĩa motrice secus locum. item quæstio utrum plures partes habeantur aĩæ q̃ tres illæ quas Plato existimauit. CAP. LVI.

QVoniã uero aĩaliũ aĩa sũmas uires q̃bus describitẽ: duas habet iudicãdi unã: hoc est ĩtelligẽdi xl
dissentiẽdiq;: alterã mouẽdi: hoc est locũ e loco mutãdi. Ad ea q̃ de intellectu ac sensu dicũẽ
abũdãter expositũ est. Proximũ uideẽ ut q̃dnã id sit q̃d aĩal mouet: deinceps aggrediamur
exq̃rere: utrũ certa pars aĩæ: q̃ a cæteris ꝑtibus abiũcta magnitudine & subiecto. i. disclusa loco & distri-
cta regionaliter habeaẽ: aut q̃ rõne tãtũ cogitatiõeq; seq̃streẽ: an potius aĩa uniuersa: & si certa ꝑs mouet xli
utrũ alia ab iis sit q̃ uulgatæ iactatæq; sunt: rõnabilis irritabilis concupiscibilis: an ex iis aliq̃: nã uel ĩ hoc
multa q̃stio est: utrũ aĩa ꝑtibus cõstet: q̃ locis & intercapedinibus distẽt: an uiribus & potestatibus: q̃ in
eodẽ subiecto rõne definitiõeq; discernãẽ: queãdmodũ in pomo candor: odor: & dulcor. Q̃d si plures
in aĩa ꝑtes finxeris succedit illa dubitatio: quisnã eaꝝ numerus sit: & utrũ tres tãtũmõ ut aliq̃ arbitrãẽ:
an plures. Et hercules si q̃s ad ea discrimĩa aĩaduertat q̃bus rõ aĩositas & cupiditas mutuo differũt: ĩ par
tes inumerabiles aĩam cõscindet. Videẽ. n. aliæ itẽ particulæ q̃ ꝓculdubio ãplius q̃ illæ tres distẽt: nã uis
nutricula: q̃ & aĩalibus & satis ac stirpibus inest cõis: aliq̃to plus a tribus iis differt: q̃ ipsæ ĩter se tres. Eo
dẽ mõ & ꝑs sensaria: q̃ppe quã neq; rõnabilẽ: neq; penitus irrõnabilem possis putare: nã q̃tenus sensiliũ
geneꝝ differẽtias iudicat: & occasio q̃dã & tãq̃ gradus efficiẽ ad aĩum rõnẽq; ꝓmouendã: uideri põt illa
tenus rõnis & intelligẽtiæ ꝑticeps: q̃tenus uero adiũcta est aĩalibus brutis & rõne uacãtibus utiq; noĩe
hoc irrõnabilis & bruta existimari põt. Præterea nõ sensus demũ: sed ẽt uirtus imaginaria uideẽ a ꝑti-
bus iis diuersa & differẽs rõne. Q̃out si tres tãtũ ꝑtes aĩæ haberenẽ: necesse eẽt imaginariã aut in rõna-
bilẽ: aut in cupiditatẽ aut in excãdescẽtiã reduceẽ. Ad hæc appetẽdi uĩ: q̃ rõne: potẽtia: munere: ĩterstitio xlii
insigni a reliq̃s seiungãẽ unã e tribus ꝑtibus censeri cõtingeret: alioq̃n subabsurda atq; obtusa res ẽ ꝓci
dere ac diuellere appetitũ: q̃d faciũt q̃ particionẽ illã Platonis trimẽbrẽ ꝓbant: quãdoq̃dem nõ mõ in
parte irrõnabili cupiditas & iracũdia cõtineẽ: quoꝝ utrũq; appetitus est. sed ẽt in rõnabili uolũtas: quæ
item appetitus mentis iudicaẽ. Quãobrẽ facultas hæc distrahenda nõ erat: sed tanq̃ sui generis potẽtia
incolumis seruãda & seorsum cum cæteris partibus in numerum redigenda.

Vim altericem esse cãm animalibus incessus & motus. CAP. LVII.

SEd reddeamus unde abscessimus agitemusq; iã pede collato: quidnã illud sit q̃d mouet aĩal xliii
ꝑ locũ? Nã auctio & minutio unde sint cõstat. Diximus. n. ꝓueniẽ motus eos a ꝓcreabili &
altrice potẽtia. Spiratio uero & respiratio: sonus itẽ & uigilia q̃bus cãis oriãẽ alio loco mon
strabiẽ: sunt. n. & hæc q̃bus aĩal alterascit mouetur q;. Nũc q̃d ꝓposuimus tractãdũ q̃dnã sit
cãæ quãobrẽ aĩalia moueãẽ ĩgrediãturq;. Sane uegetalis aĩa hoc nõ facit ipsa: nã motus localis ĩcessusq; xliiii
ad finẽ aliquẽ agiẽ: itẽ cũ imaginatiõe: ꝓsecutiõe: uel fuga: utiq; ĩ iis: q̃ ultro spõteq;: nõ ui coacta se mo-
uẽt: at rõ nutriẽs ꝓrsus imaginatiõe uacat & q̃d cõsequẽs ẽ appetitiõe. Oĩs. n. appetitio a sensu imagina
tiõeq; nasciẽ: quãuisq; aĩalia quotiẽs cibũ & alimoniã appetũt localẽ motũ ĩstituãt: ut ea quoꝝ ĩdigẽt ꝑ-
sequãẽ & capiãt: nõ tamẽ ex eo accipi debet: nutricẽ uirtutẽ idẽ eẽ q̃d appetitũ. Cuius rei signo. i. & q̃dẽ
certissimo: q̃ ĩ stirpibus alũna uis cerniẽ: appetitus nõ cerniẽ: eoq; fit: ut ĩ iis neq; sensus: neq; imagiatio
possit existere. Quod si ĩ aĩa uegetãte uis eẽt: q̃ secũdũ locũ moueret: fuisset necesse ut natura plãtis ali-
q̃d ĩstrumentũ dedisset: quo talem motũ exigerẽt. Nihil. n. opibus naturæ frustra uiceq; fortuita iũgiẽ.

Vim sensualem non esse cãm motus animaliũ localis. CAP. LVIII.

SEd neq; uis sensualis est: id quod ita mouet: quõ pleraq; aĩalia sint: quæ sensum obtinẽt: nec xlv
tamẽ mouenẽ ob locũ: ꝓinde hæc si uim mouentẽ habuissent: temere habuissent. Natura
uero utrũq; adeq; detestari & abhominari uideẽ: neu q̃d sup̃fluo adiiciat: & neu ex necessa-
riis aliq̃d relinquat. Læsa: lacessita: orbata: & mutila semꝑ excipio. Aĩalia aũt illa quæ uitam
stabilẽ & sellulariã exigũt: nec mouenẽ loco: nõ ideo mãca defectaue sunt. Quod q̃dẽ facile ꝓbatur ar-
gumento: q̃a ꝓlætaria sunt: & simile sibi progenerãt: præterea & auctanẽ: & minuunẽ.

Aĩam in qua irascentia: & cupiditas cõtineẽ: nõ esse cãm motus localis. CAP. LIX.

CAeteꝝ neq; rationalis portio. i. intellectus põt id esse: q̃d moueat: quõ. n. duplex intellectus xlvi
sit cõtemplatiuus hic: actiuus ille. Primũ cõtẽplatiuus nõ potest mouere: quia de rebus agẽ
dis gerẽdisue nihil ĩtelligit: q̃ fugiẽda: q̃ ꝓsequẽda sint nõ cognoscit: motus ãt is: quo de q̃ri
mus: aut ꝓseq̃ndo aut fugiẽdo absoluiẽ. Deĩde nec actiuus id põt: q̃uis. n. agẽdis rebus admi
nistrãdisq; præsit: nõ tamen autor: aut opifex eius motus ẽ: quia sæpe accidit: ut q̃d id q̃d dignũ intel-
ligit fuga nõ fugiat: uerbi grã terræmotum aut trucem & mãmãsuem belluam. Vt enim contremiscat
cor: & inhorrescãt pili: uix hæreat faucibus: est tamen quãdo in timore hoc nõ arripiẽ fuga: sed uestigio
immoto & habitu rigente consistiẽ, Solet item contingere ut quõ aliq̃d illectat uoluptatq; aĩum ẽt si q̃

particula corporis cõmoueri ſuſcalpiq; uideat: interim tamen qeſcas:& eodẽ ĩ loco permaneas. Huius rei ratio illa eſt:q; aĩus terrifica & mulcebria nõ ſolum cõſiderat: quõ inſtant futurae ue ſunt: præſertim humanus: ſed aliquãdo etiam quo ſunt præterita. Moueri uero ad ea: quæ ſint præterita & exoleta qui poſſumus? Ita concludit intelligentiã nõ eſſe cãm aĩalium inceſſus: ĩmo frequẽter uſu uenit: ut rõ qdẽ fugã pſecutionẽue ĩperet: nec tamen cõſilio rõnis ſtemus: ſed ea ſubiugũ miſſa cõcupiſcentiã: ac libidinẽ ſequamur: qđ incõtinentes faciũt. Ergo neq; intellectus neq; ſcientia ingreſſum aĩalibus miniſtrat. Idẽ fere ĩ alio genere uideris: medicus aliquãdo nõ curat: eques non ſemp eqtat: & tamen uterq; artẽ ſuã callet: ille medicinalem: hic equeſtrem: q̃ſi motũ geſtionemq;: alia ratio nõ ars aut ſciencia faciat.

xlvii

Aĩam in qua iraſcẽtia: & cupiditas cõtinet: nõ eſſe cãm motus localis. CAP. LX.

xlviii

PRæterea neq; cupiditas: neq; iracũdia cauſam habent motus localis: nã cõtinentes q̃q̃ obiraſcant: aut cõcupiũt: tamẽ rõne pſuaſi: cõfirmatiq; reuocant ad frugem: & uitio abſtinẽt.

Intellectũ actiuũ & appetitũ iunctim cãm eſſe animaliũ motus. item q̃ differentia ſit ĩter intellectum actiuum & ſpectatiuum. CAP. LXI.

REliquum eſt duo hæc eẽ quæ moueant intellectũ & appetitũ: hoc loco noĩe intellectus imaginationem quoq; cõpræhenſam uelim. Nã hoĩes pte plurima imaginatione potius q̃ diſciplina: aut iudicio regunt: cætera uero animantia imaginatione ſola exigũt: q; bruta ſunt & carẽt prudẽtia: q̃re fit ut ĩ iis uicem intelligentiæ imaginatio præbeat. Equidẽ quotiens ĩtellectũ dicemus cãm eẽ pgreſſiõis & motus: de actuoſo illo ſiue actiuo & adminiſtratiuo accipiendum præfamur: q gratia alicuius finis cõſyderat & cõſultat. Diſtat hic a ſpeculatiuo diſcrimine hoc: qđ & iactatũ uulgatũq; eſt: q; ſi ſpeculatiuo finis ẽ ĩſpectio ſola: actiuo præter inſpectiõem appetitio & pſecutio opis. Plane ĩtentio & ppoſitũ: ita.n. appellauerim: qđ ſcopos dicit: id aũt ẽ quo ſtudiũ mentis tenet collimatq;: & cui cõſpectio & appetitio q̃ſi inhiat: principiũ actiui intellectus ẽ: quõ.n. de quoq̃ agẽdo gerẽdoue cogitamus: oĩa ad finẽ illũ referimus: ultimũq; id in qđ nouiſſimo puenit cõſyderatione: & ĩ quo ſiſtunt: q deliberãt: quẽadmodũ conſequi intentionem & ppoſitũ queãt principiũ actiõis & opæ ẽ. Itẽ e cõtrario finis & terminus actiõis principiũ ẽ inſectionis: & id unde cœpit diſceptatio. Sũma igit rõ ẽ e duobus iis appetitu & noticia actiua cõciliari cãm unã pgreſſiõis aĩaliũ & inceſſus. Quapp utrũq; appetiti finis gratia ẽ: nã & cognitio actiua q̃ndo mouet cõcupitæ rei gr̃a mouet: ideoq; ſine appetitu mouere nõ põt: quandoqdẽ appetita res & appetitio inuicẽ referuntur: atq; reſpondẽt.

xlix

Vnũ & idẽ genus eẽ qđ ĩtelligit & appetit: de quo orit localis motus. CAP. LXII.

l

ERgo unũ eſt id qđ appetit: & unũ qđ mouet ex appetitu: neq;.n. ut duæ cãæ ĩtellectus & appetitus mouẽt: qa nulla ſpẽs generi ſuo opponit ut altera: in intellectu aũt appetitus ut ſpẽs cõtinet: uolũtas.n. appetitus ĩtellectualis ẽ. Quot ſi duæ res eẽnt ĩtellectus & appetitus: q̃rũ utraq; ſeorſum moueret: haberet alia q̃dã uis cõis: cuius participatu intellectus & appetitus aĩal mouerẽt & ĩgredi facerẽt: uerbi gr̃a: tã bipes q̃ q̃drupes incedũt: nõ q̃bipes hoc: illud q̃drupes ẽ: ſed q̃ in cõi cõueniũt: qđ eſt pedes hr̃e. Nũc hoc neceſſariũ nõ eſt: qa intellectus ſine appetitu mouer nõ põt dictũ eſt.n. uolũtatem appetitũ eſſe mentis. Cõtra appetitus põt ſine ĩtellectu: quom cõſtet iracũdiã & cupidinem appetitus eſſe: q̃bus plerũq; homines ducunt rõne domita: aut retro poſita. Qđ ut dixi incõtinentes euidenter oſtendunt: q quom qđ & melius ſalutarius eſt uideãt pbentq;: tamen in deterius: ac fœdius uergunt. Rectus igit intellectus oĩs eſt: appetitus nõ omnis rectus: neq; aũt oĩs imaginatio: q̃q̃ imaginationem in loco intellectum uocauimus.

De apoetibili. item de quo appetibili intelligamus & de quo nõ. CAP. LXIII

li

QVãobrẽ ſemp mouet appetibilis res: appetibilis res eſt: aut q̃ re ab ſe bona ſit: aut q̃ bona uideat: intellectũ mouet id qđ uere bonũ eſt: cupidinẽ & iracundiã id qđ bonũ uidet: &.n. uoluptas tũc bonum uidet: quom libido ad aliqđ illecta inflãmataq; rapit. Cæterũ nõ ẽ bonũ ciet appetitũ: nã & ſũmũ bonũ: aut ſi qđ ſimpliciter & ppetuo bonũ eſt: q̃le fortaſſe id oĩbus rebus cõmuniter cupitũ & deſyderatũ habet: nõ mouet: aut pellit: niſi alia rõne: q̃ q̃ nũc agit: de quo nobis alia inſtitutiõe dicet: nũc nõ id qđ in uniuerſum appetibile eſt q̃rimus: ſed id qđ cãm ſingularem ac pcipuã obtinet q̃obrẽ aĩal pgrediat: q̃le bonũ particulare eſt: & q̃le naturã eã habet: ut mõ ſit: mõ nõ ſit non qđ ſemp abſoluteq; & oĩbus bonum: ſed qđ & aliqãdo: & ad aliqđ: & alicui bonum ſit.

Appetitũ inter potẽtias aĩæ cõnumerãdum eẽ. item quẽadmodum unus appetitus ſit & actus tres. item cõtrarios appetitus in homine repiri & cur reperiant. CAP. LXIIII.

lii

PLanũ arbitror factũ potẽtiã aĩæ quã appetitũ ſiue petitionẽ uocam cãm eẽ ĩgreſſiõis & motus. Quare & hæc ptãs referẽda ĩ ordinẽ eſt cæterarũ ptiũ aĩæ ad exẽplũ altriculæ: ſenſoriæ: cõtẽplatiuæ: deliberatiuæ. His ut dixi adiiciẽda uis appetẽtis ẽ: de q̃ ſupra ſermonẽ habuius Plus.n. hæc differũt inter ſe: q̃ ira & cõcupiſcẽtia: aut potẽtiæ a q̃bus affectiões hæ pdeũt: quo fit ut nõ triplex aĩus ſit: ut qdã finxerũt: ſed lõge nũeroſior fuſiorq;. Sed reuertamur ad pẽſum. Vna igit ptãs eſt q̃ aĩal ob locũ mouet: quã ſæpenũero appetitionẽ appellitauimus: atq; hoc uerũ ſiue rõ pſſit: ſiue libido aut iracũdia. Quẽadmodũ.n. nihil obſtat: quo minus potẽtiã ſentiẽdi unã dicamus: q̃uis ſenſus q̃nq; cõtineat: ita nihil uetat unã uim eẽ q̃ appetit: q̃uis ſe in tris actus diffundat. Hinc euenit pte plurima ut appetitus in nobis pugnãtes & cõtrarios ſentiamus: quotiens rõ cupiditatibus: aut iracũdiæ obuiam it. Atq; hoc in iis tãtum animalibus põt cõtingere: q̃ intellectum & noticiã tpis habẽt: potiſſimũq; in homine. Nam hõ p ſe tẽpus ſentit: cætera ex accidenti: utpote q̃ non ipſius tpis ſenſum pprie habeant: ſed

liii

motionis & passiōis eius:quā tpe aliquo accæperūt.Cōseqntis porro tpis nullus iis sensus iest: ppea q̄ nihil pati possunt ab iis q̄ sint futura:nisi forte formicas apesq̄ & cætera id genus:q̄ alimenta in hiemē reponūt: pspicere in futuꝝ putemus:sed ut dixi solus hō puidet de longinquo & spectat retro:qa solus mēte itellectuq̄ pditus ē:quo prius & posterius nūeret:nihil.n.aliud tps est q̄ digestio prioris & posterioris i numeꝝ:unde iterpres Aristotelis Alexāder motus est credere:tps ab hoīe creari:q̄si nihil aliud tps eēt q̄ hoīs nuda cogitatio & mera expūctio supputatioq̄:& cui nulla i re cōfirmatio & soliditas:aut euidētia respōderet:q̄ tamē neq̄ uera sunt:neq̄ cōsentanea iis q̄ Aristoteles uolumīe q̄rto auscultatoriæ īstitutiōis pdidit:sed ut dixi:quotiēs rō cupiditati aduersa est:totiēs appetitus cōtrarii attollunt: quoꝝ alter qa respicit futuꝝ & cōseqns tps obsistit ac renitit uicio:alter qa psens lætabile attendit:nec spectat a tergo qđ iminet:dat sceleri manus & pceps agit. Est.n.hoc ingenium uoluptatis eius q̄ sensus titillat: ut quom psens est si de futuro nō cogites summū bonū absolutūq̄ uideat·

Plures numero appetitus haberi.item plura appetibilia.item admotum aīalium localem necessaria esse quattuor. CAP. LXV:

E St igit una ea q̄ mouet hoc ē appetitus:est ēt unū id qđ pcedit lacessitq̄.i.appetibile:atq̄ hoc a se mouet:nec mouet:q̄uis imaginatiōe ab aīalibꝰ itellectuue capiat: sed ad numeꝝ.Plura sūt ea q̄ mouēt:hoc ē appetitus plures:&plura appetibilia nūero sūt.Itaq̄ tria sine qbus moueri aīalia secūdū locū nō possunt:imo uero q̄ttuor:ē id qđ mouet:ē id quo mouet:ē id qđ mouet. Dixi q̄ttuor:qa id qđ mouet in duo genera scindit:alteꝝ ē ita mouēs ut sit tamē imobile ut bonū agēdū: alteꝝ ē ita mouēs ut nihilominus obiter moueat:ut appetitus.Mouet.n.aīalia hæc uis:sed ipa identidē mouet a bono.Nā motus secūdū locū nihil aliud est q̄ appetitus prōptus euidēsq̄:quoniā uerō motus huius primordiū ortusq̄ nō ad appetitū sed ad bonū agēdū refert:euenit qđ dicius:ut appetitū mouer & moueri necesse sit.Sūt igit duo hæc ut dixi q̄ mouēt:tertiū qđ tātum mouet ipm aīal ē:qđ igredit & uagat:q̄rtū id quo appetitus mouet:machinamētū istrumētūq̄ ē:qđ ancillat pseruitq̄ motui:atq̄ hoc corporeū sit oportet.De quo q̄uis in cōmētariis:i qbus de opibus aīæ corpori cōibus agit diligētissime disputādum sit:nō tamen abre fuerit hoc quoq̄ loco summatim:ac breuiter attigisse. liiii

De anima motrice secus locum.item q̄stio utrum plures pates habeant animæ q̄ tres illæ quas Plato existimauit. CAP. LXVI.

I Llam ergo machinā:q̄ utit appetitus ad motū in ea pte corpis statui necesse ē:i q̄ usum principii atq̄ exitus pstet eodē subiecto:sed ratione nō eandē. Talis est locus circiter cor : ē enim initiū sex differētiaꝝ secūdū q̄s moueri aīalia cernimus:ultro:citro:dextrorsum:leuorsum: sursum: deorsum.Plane ad gressum duobus imotis & stabilibus pricipiis opus ē uno exteriore & cōspicuo: cui aīal innitēs & q̄si icubans moueat:altero interno & cōdito:circa qđ tū dextra:tū leua corpis uicibus remissa & abducta reciprocēt.Quod i turberculis uertebrisq̄ ad cōmissuras suffragiū & trāsitus ossiū i acetabulis cernit:nā circa fibulā stantē & imobilē copulæ & gibberi ceu coxēdices cōmeāt altereno relatu: oīs.n.aīaliū motus pulsu tractuq̄ agit:nā icessus eoꝝ sinistris dextrisq̄ ptibus mō porrectis:mō cōductis absoluit:hoc uero nihil aliud ē:q̄ pulsus & tractus.Quēadmodū igit in ipo meditullio globi cardinē collocāus: unde curuatura uolubilitatis suæ initiū capiat:ita i animali necesse est aliquid medio loco fixū:atq̄ im mobile contineri:secus quod & a quo motus partium oriant. lv

Imaginationē eē ubi sit appetitus. itē imaginationē rōnalē ad solū hoīem ptinet.itē aliqđ esse ceu mēsurā p quā itellectus iudicat & seligit melius qđ est. CAP. LXVII.

P Lane ut diximus aīal q̄ appetēs ē ipsum se mouet. Appetēs uero esse nō potest citra imaginationē.imaginatio oīs aut ad sensum ptinet:aut ad rōnē. Ea q̄ ad sensum ptiet:cōis est aīantibus oībus.Ea q̄ ad rōnē spectat solius hoīs ppria est:nā extimatio & collatio phantasmatum in solo hoīe pspicit:hoc est solus hō selectiōem habet eoꝝ:q̄ cogitat : nec pōt munus hoc alterius facultatis eē:q̄ rōnalis.Quō uero duobus ppositis utꝝ seligēdū sit quærius:necesse ē:ut una aliq̄ mēsura utrūq̄ pēsemus:propterea q̄ id qđ præstātius sit uolumus nosse:quēadmodūq̄ quō qs doceri uult e duabus quantitatibus utra sit maior:utit certa & constituta mensura : puta palmo uel cubito: ita in phātasmatis adhibere præscriptū qd oportet:uerbi grā:lætabile aut utile loco mensuræ:ad quā se referant:q inuenire &capere qđ cōducibilius e duobus sit conantur.Non.n.simul occurit atq̄ incidit aliqđ quod allubescat:continuo ut pecudes trahimur:sed nectimus & cōferimus inuicē multa:si hoc si illud Rursum hoc &ex pluribus cōclusione inducta unū reponimus:quāobrē appetitus mutoꝝ ut quē imaginatio bruta & simplex extimulet:opinione & iudicio deficit:quia ratiocinari & commentari nō possunt:hominis uero appetitus ambigit:nā & cū opiniōe &sine opinione pōt cōtinger.Quare i nobis nō oīs appetitus est uoluntas sed cōtra oīs uoluntas appetitus est:porro in hoīe interim mouet appetitus irrōalis rōnalē:iteri e diuerso:mouet uero sēp appetitus uehemētior & ualidior debiliorē lāguidiorēq̄ nō ita ut debilior suū motū deserat:sed ita ut a ualidiore attollat rapiaturq̄:id qđ de globis cœlestibus docent astronomi.Nam sphera quæ ambitū cœli ultimum coercet:& quæ aplanes idest inerrabilis rataq̄ appellat q̄q̄ orbes planetarum pernicitate cōuersiōis & uelocitate præcellat : nō tamen proprium eoꝝ & naturalem cursum itercipit:quem leuū & contrariū mundo agunt sed seruato iis motu indigena secū aufert transuersos in dextrā. Sane in mūdo semp is motus uincit:q natura eminētior & nobilior est:qualis qui extimo cœlo debet:in homine uero accidit:q̄ndo id qđ natura superius & pstantius est a suppari & inferiori uincat:qđ quidē ut sæpe memoraui icōtinētes expiri uident:atq̄ tunc motus lvi lyii

tres ſpectãť in hoĩe:duo q̃ ad duas appetitiões ptineãt:tertius q̃ ab utraq; appetitiõe raptu illo cõficiť.

Aĩalibus ĩpfectis ĩpfectã imaginationẽ & appetitionẽ adeſſe p q̃s mouenť. CAP. LXVIII.

SEd quõ aĩalia ẽt ĩpfecta moueri ſcd̃m locũ cõtigat ut muſcas ut uermes & ſimilia iis pluſcula:q̃ oĩo carẽt appetitu:hoꝝ motus ad quã cã m referimus? Aut ſi & hæc appetũt:q ſine imaginatiõe poſſunt hoc facere? Dixius.n.ſupra huic generi aĩantiũ imaginãdi uim tributã nõ fuiſſe. Quãobrẽ dubitari põt cũ ĩ his quoq; ſigna q̃dã uoluptatis & doloris appeãt:quõq; ubi uoluptas ẽ ibi & cupiditas ſit:ubi ãt cupiditas ibi & appetitũ & imagiationẽ eẽ oporteat:cur nos retro negauerimus imaginationẽ iis adeẽ:an quẽadmodũ motus hoꝝ ĩdiſtĩctus ĩterm ĩatuſq; ẽ:ita & imaginationẽ ĩdiſtinctã & ĩterminatã dari iis oportet:ut imaginationẽ q̃dẽ hr̃e uideãť:ſed ĩexplanatã & pinde cõfuſã:ut ſenſum quẽ inabſolutũ ĩpfectũ indefinitũq; poſſidẽt:& de hoc in tãtũ q̃ſiſſe & ſoluiſſe ſat ſit.

Quemadmodũ uniuerſalis & particularis ꝓpoſitio moueat. CAP. LXIX.

lviii

CAeteꝝ quõ duplex exiſtimatio ſiue apphẽſio habeať uniuerſaliũ hæc:altera ſingulariũ:prior huiuſmõi ẽ:oĩ philoſopho hõeſte uiuẽdũ:poſterior hæc: philoſophꝰ ſum:q̃ro utra illaꝝ impet motũ:pticularis an generalis an utraq;. Dicẽdũ utrãq;:ſed ita ut hæc qeſcẽdo ſtãdoq; moueat:illa ĩminẽdo ĩſtãdoq; actioni:rõ ea:ꝙ cõcluſio ſecũdũ particularem nectiť hoc mõ: mihi igiť honeſte uiuendũ:atq; ita ſtatim ſequiť motus niſi q̃d obuariet ſufflaminetue.

Aĩam altricẽ ineẽ oĩbus uiris. itẽ tactũ eẽ ĩ aliq̃bus ubi reliq̃ ſenſus nõ ſint nõ e cõtrario. item terroſa a cognitione & ſenſu altera eẽ. item q̃ ex uno elemẽto cõſtãt uacua eſſe ſenſu. CAP. LXX.

lxix

ANimã nutriẽtẽ neceſſe eſt oẽ aĩal hẽat q̃d generaſcit & occidit:atq; hæc potẽtia ſtatĩ ab ortu iũcta:q̃diu ꝓtrahiť uita:edurat:ſeruaturq;:oẽ.n. q̃d gigniť ſimulac genitũ eſt creationẽ minutionẽq; patiť:hoc aũt ſine nutricatiõe & altione haud fit:itaq; nutricẽ aĩam in oĩbus q̃ augeanť & minuãť eẽ neceſſe eſt:ſenſualẽ nõ ẽ neceſſe:q̃d nobis radices & plãtæ declarãt:q̃bus quõ nullus ſenſus adſit:tamẽ nulli dubiũ eſt aleſcere eas:augeri:diminui: & ut altiore orſu de hoc agať ſenſus oẽs neceſſario tactus anteit:nã cæteri ſenſus opẽ tactus req̃rũt:tactus ſine cæteris ſenſibꝰ ſibi ſufficit. Plane q̃d ex ſimplici corpe exiſtit:aut finitimo & ꝓpinquo ſimplicibus:ſenſum tactus hr̃e nõ põt Tactus.n.in mediocritate q̃litatũ tactiliũ cõſiſtit:q̃ uero carẽt tactu:reliquos itidem ſenſus deſyderãt: quapp natura ſenſum plãtis negauit:q̃a corpa eaꝝ ꝙ ꝓxima ſimplicibus ſunt:craſſiora erãt:q̃ ut poſſẽt ſubtilitatẽ ſentiẽdi admittere. Nec itẽ formæ ĩ iis recipi ſine materia poterãt:tũ obtẽpaturã eaꝝ ĩmoderatã:tũ ob plurimã portionẽ terrenã:q̃d elemẽtũ ĩter oĩa ĩeptiſſimũ & alieniſſimũ a ſenſu & cognitiõe eſt:cuius rei piculũ ĩtra nos gerimus ut ſæpe dixi:nã in nobis q̃ ptes terratiores ſunt: eaſdẽ inſenſibiles brutaſq; cõtinemus. Quot ſi animatũ ſit:q̃d ex ſimplici elemẽto cõſtet:eadẽ rõne ſenſu omni uacat.

Quãobrem pfectis animalibus neceſſarii ſenſus ſint & quãobrẽ cœleſtibus animalibus non ſint neceſſarii:neq; plantis. CAP. LXXI.

lx

AC ſenſus q̃dẽ neceſſarius nõ tantũ animatis:ſed aĩalibus ẽ:neq; tamẽ cũctis: ſed animalibus quæ gradianť pfectaq; ſint:neq; hoc adhuc ſatis:ſed addẽdũ ẽ genitis & caducis. Hæc igiť quæ ſenſu participãt:q̃a nec uictus iis ex obuio ẽ:nec elemẽtis alunť:ut ſata & quæ gignũť: ac uiuiſcũt e terra:a longe petãt cibos neceſſe ẽ:q̃bus uitam tueanť. Hoc quo pacto ſine oculis ſine auditu & cætero ſenſu contingeret. Niſi eminus præſenſicularenť pſequi ſalutaria:uitare noxia qui poſſent profecto neq; puncto q̃dẽ tẽporis ſupereſſet iis uita:niſi præminiſtrarẽt ſenſus & tanq̃ de ſpecula longe ante renũtiarẽt:& q̃ appetere atq; adire & q̃ declinare cauereq; oporteret. Quãobrẽ temere ac ludibrio natura tot & tãtas aĩaliũ formas feciſſet:niſi ſuppetias & pſidia cõparaſſet:q̃bus quodq; ad finẽ ſuũ peruenire poſſet. Finis uero ſuus cuiq; & cõueniẽs ĩtelligiť ꝓcreař aĩal:q̃le ipm q̃d ꝓcreat ẽ. Plãtis q̃dẽ & aĩantibus:q ſede uaga nõ ſunt:ſuus finis fere adiũctus ĩnumeratoq; ẽ:nec lõge petiť:ſed tãq̃ e ſinu ꝓmiť:q̃ſi copias habeãt ĩtorſum ad oẽ munus & functionẽ paratas:nã & nutriũť & generãt & generãť nullo extrĩſecus q̃ſito:ſed plãe ſe ipſis & opibus ſuis uſa:nec.n. pabuli captãdi gr̃a neceſſe habẽt uagari:ſed annexũ & cõiunctũ ferẽtes citra oẽm motũ naturæ ſuæ neceſſitatẽ explẽt. At aĩalia q̃bus ĩcedẽdi facultas adeſt:& quæ alimoniã ꝓcul uenãť ſenſu carere nõ poterãt:q prior ẽt q̃ mẽs ac cæteræ aĩ potentiæ haberẽť:quãuis.n.nulla ps aĩ pſtãtior mente ſit:tamen ali ac uiuere nõ eſt opus mentis ſed guſtus & tactus.

lxi

Hæc uideť ratio quãobrẽ natura aĩalibus his ſenſum cõceſſerit:nã aĩalibus q̃buſdã quæ moueẽť ĩ loco & quæ ĩgenita & ĩmortalia ſeculis oĩbus ſunt ratio ſentiẽdi neceſſaria eẽ nõ põt:cauſa eadẽ quã modo reddidimus. Quia uidelicet natura nihil fortuito fruſtraue pſertim in tãtis rebus cõmittit: ſed oĩa aut gr̃a alicuius agit:aut ut ꝓgreſſiões & appẽdiculas eoꝝ:q̃ gr̃a alicuius moliť:q̃les ſunt pili ſubãlares & ĩ q̃buſdã corpis ptibus & uerrucæ. Aĩalibus uero:q̃ neq; orta neq; interitura unq̃ ſunt:nullus haberi ſenſuũ põt:neq; prĩcipaliter neq; ut ꝓgreſſionũ. Ac pmũ alimẽto iis nõ ẽ opus de quo fere ne ꝯtrouerſia q̃dẽ ẽ:deĩde nec ſenſu:ſi.n.ſenſũ haberẽt pp alteꝝ duoꝝ hr̃e uiderenť:aut q̃a uberius & cõmodius id aĩæ eoꝝ eẽt:aut q̃a melius & locupletius copi neutꝝ hoꝝ poſſumus tueri:nã neq; aĩa melius cõiũctiõe ſenſus intelligit:ĩmo deterius quõ iis ĩpedimẽto potius atq; oneri ſit futurus:neq; poteſt oſtẽdi quẽadmodũ corpus cœleſte acceſſiõe ſenſuũ ornatius & opulentius redderet. Ex iis conſtat animãtem naturam utraq; ſui parte extrema ſine ſenſu exigere:extremas ptes naturam cœli & plãtas accipĩus: q̃q̃ alia rõne

lxii

cœlo:alia plantis ſenſus negati. Plantis:quia præ ignobilitate & craſſamento naturæ partem hanc nec ꝓmereri:nec cape potuerũt. Cœlo:q̃a eminẽtiore ordĩe dignatiõeq; hẽbať q̃ ut ad hũc uſũ deſcẽderet: Iã in eo ſenſus utriq; generi ſuperuacaneus uidebať ꝙ neutrũ paſtiõe foras accerſita cõquiſitaue indige

bat. Plãtæ:qa ꝓxima ut dixi atq; obuiã sortirẽť. Cœlũ qa nullo mõ pasci necesse haberet. Cætera aĩaliũ
turba quæ intra hos limites contineť siue perfectoꝝ:siue imperfectorũ:sit quia ortum & ĩteritũ agno/
scit:præterq; loca & sedes mutat:carere sensu non põt:cuius procuratione copias ad uictum & ad uitã
sibi suppeditet. Horum uero corpora ex simplici elemento non constant:sed mixtione primorum cõ/
trariorum æquabili:ita ut temperamentum exeat ad sensum tactus idoneum atq; molle.

Quãobrẽ tactus aĩali necessarius sit:& quia plantæ nec tactu utanť nec gustu:& qa sensus
cæteri per exterius internuntiũ sentiant. CAP. LXXII. lxiii

RVrsum alio capite tactus maxime necessariũ aĩali uideť: nã quõ animal animatũ sit corpus
& necesse ei si ꝓxima corpora cõtingere:nimirum oportuit muniri tactus solertia:quo salu
bria & cõducibilia discernere ab iis posset:quæ aut ꝑnitiem:aut detrimẽtum afferẽt: alioqn
seruare uitã non sit:neq; enim opinor ad salutẽ animantiũ tuendã tactus is sufficit quo se tã
gunt inanima: sed is qui iudicat & cognoscit ea q̃ tangit. Plane certũ est reliquos sensus per quiddã ex/
tremũ absolui:tactum per carnẽ:aut per id qđ ad carnem proportione æmula referať:quãobrẽ nisi di/
gnosceret ea quæ prodessent ab iis quæ officerẽt:qui posset aut hæc adipisci aut illa effugere? qđ discer/
niculum simul ac aĩali eripiť saluari & cõseruari nõ põt. Tãgunt quoq; alimentũ suũ stirpes:sed tactus
is simillimus tactui inanimaliũ est. Adhærent enim plantæ statu ĩmutabili:neq; moueť loco: proinde
nec utunť gustu:nã nequicq̃ incassumq; uterenť:si nihilominus uitare infestos sapores non possent. Ea
cã est q̃obrẽ facile cõmori atq; occidere soleant:quia.s.iniurias tactiliũ geneꝝ:quibus semper expositæ
oportunæq; sunt:repellere ac cauere nõ possunt. Aĩalia uero priusquã cibũ deuorẽt periclitãť gustu:ob lxiiii
id tactus illis maxime necessarius fuit:ẽ enim gustus ceu qdã tactus:quia gustus alimenti sensus est: oẽ
alimentũ corpus cõtingibile est:nã corpus corꝑi cibo & pastui est. Sonus aũt color & odor neq; alunt:
neq; augent:neq; diminuunt:sunt enim animali tactus & gustus ꝑnecessarii. Clarum ẽ etiam nullũ eẽ
animal:cui desit tactus siue perfectum siue imperfectũ id sit. Nã ea quæ cũ genere plantarũ & aĩalium
ambigũt:hoc est quæ uidenť inter aĩalia & plãtas mediã quandã sui generis spetiem obtinere: eatenus
animalia habenť:quatenus tactu pollent:reliqui sensus nõ ꝑꝑ eoꝝ usum:sed quasi ad locupletiorẽ no
tam uidenť perfectis aĩalibus donati:nã ut tueri se quæant ac munire cõtra mala quæ ĩgruant: anteq̃
accedant & assistant ad caput:necesse est de longinquo præsentire possint atq; prospicere. Itaq; infensa
ꝑnitioraq; uidebunť:auxilio fugæ amollientur a se :quæ uero salutaria & commoda comparebunt
ꝑsecutione continuationeq; nãciscentur. Huic officio & speculæ uisus auditus & olfactus præfecti: lxv
nam sensus rerum per medium aliquid inuehitur:a medio mouetur cieturq; animal. Hoc autem non
mouet ultra. Sed quemadmodum in rebus inter quas distributus aliquis motus huiusmodi est:ut pel
lantur ab aliis & subinde alias pellant:necesse est prima res pellat:nec pellatur:postrema & diuerso pel/
latur:nec pellat : intermediæ quæ modo plures:modo pauciores sunt & pellanť & pellant. Ita in sensu
aĩalium fit & ꝑinde in oĩ alteratione:p̃terq̃ ꝙ alteratio immobili & q̃esescẽte illo qđ alterat longe pene/
trat in subiectum morigeꝝ atq; molle:ut si anulum in ceram alte miseris usq; illuc mouebiť & sigillũ
recipiet in ꝓfundum:at lapis ꝙ p̃rigidus ẽ:nullo mõ mouebiť:ẽt si ex summis uiribus ĩcubueris:aqua
uero longe lateq; peruadeť:ita ut cælatura impræssioq; ꝑ eam facile cõpareat. Aer quoq; plurimũ solet
moueri & quoscũq; mores pati:mõ ad numi ꝑmaneat & integer:atq; ĩcolumis sit:q̃obrem rectius nos
de ratione aspectus q̃ q reflexionem causanť. Sunt.n.qui radios tueris nostri mediis oculi ꝓfacto egres/
sosq; spissitudĩe offensa resultareꝑ ibus angulis ad facies suas reduces:atq; uisũ cõtingere aritbrẽť. Vero
similius.n.est ut aer affici a figura & a coloribus dicať:quoad unus ĩfractusq; maneat:q̃lis ĩ leui cõplana
toq; est:tũ deĩde ita affectus offectusq; uisum imitus icere:nõ aliter q̃ si ad finẽ ceræ p̃ssura succederet.

Nullum aĩal ortus occasusq; participes ex uno elemẽto cõstitui. Itẽ queadmodũ cœlestia
aĩalia cognoscant res sensiles sine sensu. CAP. XXIII.

SEd redeamus ad id unde hic nobis sermo ortus ẽ:aĩalium q̃ gignunť corꝑa nõ sunt simpla lxvi
Simplum uoco: qđ ex aliquo triũ hoꝝ cõstet:igni:aere:aqua: nã diuia & cœlestia hoc loco
p̃fata laude mittimus. Simplum igiť eẽ nõ põt aĩalium corpus: qa sensus tactus ex uno ele
mento nõ cõsistit:sed mixtione:cõfusioneq; oĩum:nam fundamẽta cæteroꝝ sensuũ:q̃ diximus ex sim
plicibus elemẽtis coalita:uisum:auditum:olfactũ ex aqua uel aere:q̃q̃ tangunt:nõ tamẽ sentiũt tãgẽdo
sed ĩtermediũ qdẽ corpus tãgũt:qđ ad talẽ usum ministeriũq; sensibus iungiť:nec id sentiũt:qđ tãgunt
sed sensilia:q̃ formas & imagines suas in mediũ cõtulerũt. Nõ idẽ in sensu tactus: sed is necessario tãgit
tactilia:& tãgẽdo sentit ea q̃ tãgit:unde id nõis huic sensui ĩpositum. Ex hac rõne seqtur & necessariũ est
fateri:ut si tactũ eẽ oĩbus oportet:nec põt ex aliquo triũ simplicium cõfici:nullũ sit aĩalis corpus qđ ex
ullo triũ illoꝝ existat. Dices fortasse cõstabit e terra? At primũ eadẽ rõ in terra est: q̃ ĩ cæteris elemẽtis
deinde tactus in mediocritate oĩum cõtrarietatũ cõtingibiliũ positus est:frigiditatis:caliditatis: siccidi/
tatis:humiditatis:q̃ simplicibus prĩcipiis cõtinenť:ex.n:oĩbus q̃si temꝑatus modificatusq; ẽ:quoꝝ sen
sus erat futurus:alioqn terra a se elemẽtoꝝ oĩum erat brutissima & ĩgenio sentiẽdi aduersa:cuius rei ĩ/
dicium illud frequẽter suggessimus:ꝙ partes illæ in nobis priuæ sensu habenť q̃ sortis glebulẽtioris &
terrosioris sint:q̃ ratio in plãtis quoq; ẽ. Nullũ igiť aĩalis corpus simplum uideť:qđ qdem de genito &
mortali accipiendum est:cui sensum tactus necessarium eẽ ad uitam ostẽdimus:nam diuinis animali/
bus in uanum additus fuisset:qa uindicata interitu sunt & spacio uniformi feruntť incessabili & sempi/
terno meatu. Sed neq; gustus iis inest:neque uisus:neq; auditus:neq; odoratus:quia illic neque sapor:

neq; aer: neq; color sit:si.n.colores:aut sapores cognoscerēt: certe alicuius gratia cognoscer̃ uiderent̃:at finis hic nusquā cōparet. Cæterū aliud genus aīalis putare id oportet longe optimatius & exuperātius: ac forte cognoscens qdē sensilia:sed alia rōne:q̃ sensu:idest illa:q̃ causæ generātes effecta & euēta sua co/gnoscūt. Ac nos qdē haud dissimulāter cœlestia hæc aīalia eē dicius: & nobiliora : q̃ ut sensum reqrāt: Sed sua cuiq; existimatio sit: & iis quæ ignea esse: & iis qui pasci hæc uolūt:q̃q̃ scire cupio:quēadmodū ali possint sine gustu:aut gustare sine tactu:aut tangere si constant simplici elemento.

Tactū attingere animalis uitam essentiaq; cæteros sensus ad cultū & ornatū adiūctos. Itē quæ tactū corrumpūt uniuerso animali abolitionem afferre. CAP. LXXIIII.

lxvii

Est igit̃ tactus unus necessario nobis tributus:quo fit ut aīalia simulatq; hoc sensu deficiunt̃ uita deficiant: nā neq; aīal cōsistere pōt sine tactu:neq; tactus itē sine animali eē : sed & prius sensus est tactus inestq; in aīali:qua animal est. Proinde superlationes reliquoꝝ sensiliū non extingunt aīal totū:sed sensum tamtūmodo:ut īmodicus splēdor aspectū:uehemens strepitus auditū: grauis odor olfactū. Quod si exanimatos quosdā solo tonitrus fragore accæpimus:id neq; fragori:neq; tonitruo ascribendum est:sed aeri qui cōcussus plaga ingenti quocūq; decumbit uulnerat atq; interficit. Nec color item aīal consternat:sed metus quē color aliqs horrificus īcusserit. Pari modo nec odor corrumpit:sed quod mouetur ab odore. Nec sapor itidem ut sapor interimit:sed eo q̧ partes quasdā capitales pricipalesq; tangit:& tangendo īficiendoq; uitalitati exitiū parit.

lxviii

At superantiæ generꝝ contingibilium nō ex accidenti:sed a se abolitionem & pernitiem afferunt:nam & calor:algor:durities & similia:iis cætera si ualidiora incurrāt:consentire cogūt uniuersum animal:& ægritudini acumbere demumq; intermori. Nec hercule immerito:quō enim in quoq; sensu demens & præualidum sensile instrumentum sensus sui corrūpat:instrumentū aūt tactus non certa parte corporis sedē habuerit:sed per carnē uniuersam & p totū aīal fusum sparsumq; sit:maxima rō ē ut corpore corrupto uniuersum animal corrumpat̃. Diximus autē supra solo tactu potuisse uitā constare:cæteros sensus non ad essen/tiā:sed ad ornatū fere & meliorē notā essentiæ inditos. Quāobrem sublatis reliquis sensibus auferetur ornatus & opulentia:sed stabit aīal:sublato tactu ipsam necesse est aīalis constitutiōem & essentiā tolli. Primū uisus aīali iunctus nō ut sit aīal:sed ut uitā in humore:aut ī aere exigat:aut ī plucido aliquo cor/pore. Deinde additus gustus ut iocundū alimentū ab iniocundo secernat:hoc ut fugiat: illud ut sciscat: nā ut uesceret̃ animal sola uis altrix quocunq; succo esculentoq; satisfacere potuisset:quod in plantis iā cernit̃. Tum auditus præstitus ut ipsi ab alio indicet̃ qd. Postremo lingua adhibita ad gemina opera & ad percæptus saporum & ad uocis officium.

TABVLA IN LIBROS THEMISTII DE ANIMA.

Plantas & stirpes sine dubio aīatas eē. Cap.xxxv.

TABVLA SECVNDI LIBRI

TABVLA TERTII LIBRI.

HERMOLAI BARBA.Z.F.PATRITII VENETI PARAPHRASIS THEMISTII DE MEMORIA ET REMINISCENTIA PRAEFATIO AD.F.THRONVM.L.F.

AN tibi agere meminisseue aliquas gratias debeā.F.suauissime:q me ad æditionē impuleris Themistii mei nō facile habeo dicer̄.Scio.n.q̄ sit ardua rō:primū iterp̄tari græca:deide physica:tū hoc æui:quo oēs scias iuasit barbaries.Postremo ut facilia sint cætera:& ut satisfaciā oībus:mihi nec satisfacio nec parco.Nec.n.accedēdū Lucretio ē poetæ alioqn ut uisum ē ueteribꝫ facūdissimo:q uno eo se extra piculū uitiligatoꝝ & sūmussoꝝ cōstituit:qđ loca pagraret nullius ante trita solo.Eqdē oportuit illū īgenio eruditiōeq; nō nouitate aut īfrequētia fidere:q̄si neminē post se futuꝝ putaret:q taxare aut īcrescere posset:q̄ in illa ipsa tā rara & īsolēti latinis materia mīus pbe aut egregie cōcinisset.Illos ergo scriptoꝝ noīe cēsendos existimo:q ita scribūt:ut adiri a doctis & accurate introrsumq;:tū se tū labores suos explorari īcognosciq; cupiāt.Qui uero ita ut īdiligētes & conniuētes oculos desiderēt:hi uident̄ mihi īlectos se uelle:q̄ uulgo & circulatoribus cōmētant̄.Sūt hercules sunt mi.F.quos unus hic ambitus tota uita pascat:& q̄bus satis sit fastus ille:q̄ scribere & cōmentari dicant̄:Hos ego ut aui fusca initiatos lr̄is:ita malis & noxiis moribus credideri.Quāobrē quō tā male aīatus ī hoc hoīum genus sim:quōq; ea q̄ emittant̄ q̄si p̄scribā dicāda nō p̄scenio sed choro musaꝝ:facile potes ītelligere q̄ dubius sniæ sim:tester tibi aliq̄s gr̄as:an cōtra:q me ī discrimē tam cōspicuū & manifestū adduxeris.Quod.n.erratū meū tā leue ignoscēdū uel me iudice sit:q mihi ad oēm ueniā aditū hoc stomacho:& hac p̄fessiōe mea p̄cluseri:proīdeq; facilius sit īpetrare oēm culpā ab aliis saltē iniq̄ssimis q̄ a me mihi.Noui q̄magna res sit nō uertere sed bene uertere.Vt.n.puerile ē uertere:& qđ ne decuritās qdē aut manū uortēs absoluas:inambulās:dormiēs:bibēs:comedēs:fungaris eo mūere:ita bene uertere nō cuiuis prōptū.Nā ut p̄termittā cætera:illud sup̄at oēm laborē:q̄ q hoc genus exquisite & caste uolūt p̄stare:paratas hr̄e debēt copias oīum reꝝ:uerboꝝ:libroꝝ:quocūq; genere:q̄cūq; materia.Excudēdæ oēs scedæ:hēnda oīa p̄oculis:p̄manibus ī nūerato.Quis crederet:ut latine ueritas īuisenda & adeūda barbaria ē:tū illa rōne iactata:q̄ nullus liber ab oī p̄te malus:tū illa ut cōscia hæc(q̄ nihil p̄terieris)oēm remorā tibi adimat ī cætera.Nā lineæ q̄ta insania sit(ita.n.appellare placet sūmā illā & calūniatricē sui diligētiā)nemo pōt rescire:q piculū nō fecerit.Vt.n.de meo exēplo q plurimis uīcor cura & studio:id q̄tū sic noscat̄:p̄clare mecū agi putarē:si qđ hora trāsferro:nō plus q̄ matutinū iustū ī polituram eius īpēderē.Nūc & hoc tp̄s p̄mis & rudibus typis damus:& fere annis singulis a capite reteximus.Fuit.n.apud me opus hoc annis āplius septē p̄ssum:qppe qđ anno ætatis uno de.xx.cœptum a me sit:ne multū abesse a præscripto noni uidear.Nec tamē propterea magnū aliq̄d expectari de nobis uelim.Nā tāetsi aliq̄ ī æditionibus nr̄is sint:ī q̄bus si non frugē:saltē rudimētū ingenii & igniculos quosdā agnoscas:nō tamē mihi id summo aut arrogo:ut a doctis uiris p̄batū iri hæc credā.Qui.n.p̄fiteri aut præse ferre hoc debeat:nisi doctus.Porro nulla res tā multis munita bonis ē:q̄ nomen docti.Qui se doctū credit:nō pōt non īdoctus esse:qa non uidet q̄ta & q̄ multa nesciat:quod q ignorat nec illa ipsa scit quæ scit.Qui.n.pōt scire q̄tū sciat:qui nescit q̄tū atergo scit:qđ possit sciri.An gubernator ī naui pōt medio pelago & arctissimis tenebris intelligere quātum nauigauerit:si non constet quātum itineris sup̄sit.Dices bono ergo periculo cōcredis tua manibus doctos non habiturus qui legant.Sed ut tibi cōcedam nō esse doctos:nō negabo gradus quosdā esse:quibus ut ego paucos:ita me plurimi superent.Deinde nōdū certum habeo:grauius sit doctis scribere an indoctis.Nam ut de me loquar:nō ibo inficias:inuēisse me pluscula:quæ si indoctos & imp̄itos inciderint:non dubito futuros:qui aut repræhēdant:aut ut q̄benignissime mecum decidat̄:cōtemnāt:aut non aīaduertant.Ita p̄ illos operam p̄diderim.At si docti legerint nullum dictū paulo acutius aut scitius sine cōmendatione & quasi mercede sua abibit.Singulis uerbis sua merita & laudes constabunt.Nihil frustra nihil ingratis inuētum excultū translatūue erit.Et sane merito:quia ne errores quoq; dissimulantur abiiciunt̄ impuneue habēt.In plenum districta censura est:nulla gratia fit.Oīa litu & obeliscis ceu capitali calculo damnant̄.Prorsus controuersa & anceps ratio ē scribas nō scribas:docti indocti sint q legāt.Alioqn(dixeris tu)uita semp̄ ī latebra exigenda nō est.Periclitari interim uel cū dispendio famæ oportet.Nec uero deterreri plus iusto par est.Erit aliq̄d uersari īter doctos etiā īdoctū.Nā & īter cellas apū sua fucis loculamēta sunt:quoꝝ etiā aliq̄s usus apiariis cōstet.Et ne ab eodē exēplo recedat̄:nō semp̄ a uiola ad uiolā aduolādū.Est q̄do pes firmandus & de te aliq̄d p̄mēdū īgeniū qđ oleat.Nā ut pessime cedat:recantādi dabit̄ locus:p̄sertim quō nemo tā auerso syder̄ moliat̄ aliq̄d:q se nō aliq̄bus secutoribus cōmēdet:a q̄s p̄bet̄.An mihi defuturus unq̄ tu es:cuius uel unius iudicio niti possim:aut si tu mīus æquū te p̄bueris:q̄ mea errata tā frequētia aut insignia eripiēt mihi Antoniū Clariū meū:cui p̄ter id q̄ clarius uir & p̄bus ītelligit̄:ēt lectiōe uaria & multa exercito fides de me nō hr̄i nō poterit.Nā de Hieronymo Donato meo dicā an nr̄o?qd mihi nō respōdeā?cuius eminētissimū & diuinū īgeniū doctria exq̄sitissima & singularis hūanitas comitat̄.Is mihi uel euidēter noxæ cōp̄to & assistere & subsignare se ēt quocūq; p̄iculo noīs paratus atq; adeo aīatus est.Quāq̄ uero hæc ita sunt nōdū tamē liquet hr̄e tibi gr̄as debeā:q me ī locū tā lubricū cōieceris.Sed ne cui īgratus utcūq; possim uideri:quoi cōstet qđ mihi nō cōstat:nūcupaui tibi librū de mēoria & reminiscētia.i.p̄ticulā cōsilii tui:qđ si īprobabit̄ nō tā mihi q accepim q̄ tibi q dederis pœnitēdū depudēdūq; sit.Volo.n.q hæc dānarit autorē flagitii ītelligat.Ita fiet ut & se mihi ī tua culpa faciliores exhibeāt & mīus fraudis ī me decūbat q̄ partiario alleuata sit. Vale Venetiis.M.CCCCLXXX.

Lucretius

Anto. Cla. Hierony. Dona.

THEMISTII PARAPHRASEOS DE MEMORIA ET REMINISCENTIA LIBER PRIMVS INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

Non eosdem facile meminisci qui facile reminiscantur. CAP. I.

NVNC De memoria qd sit meminisse & q̄s ob cās habeatur: & ad quam partē aiæ ꝑtinere possit accurate agēdū explicādumq̧ ē. Eadē fere de reminiscētia quæri & discuti oportebit qppe quō non sit eadē res meminisse & reminisci neq̧ memoria. Itē: qbus ē præcipua: iisdē & reminiscētia est: sed plurimū accidere solet ut memoria præcellāt q tardo ingenio sint: reminiscētia: q uigore animi celeritate docilitateq̧ polleant.

Futura & p̄sentia ad memoriā non pertinere. CAP. II.

QVom igitur notiora sint actibus subiecta queādmodū ī libris de sensu & sensilibus demōstratū ē: ubi ex iis quæ īciderēt sensibus & quæ cōspectiora euidētioraq̧ eēnt: oīs nr̄a oro & cōmentatio prodiit: hoc quoq̧ loco eūdē nobis ordinē ꝓsequēdū putamus: ut ꝓmū indicemus ea q̄ subiecta memoriæ sunt: solet. n. ī hoc error ītercidere: ac primū qdē meminisse futura non possumus: sed uel opinari uel sperare: quo in genere scīa quædam seu pitia præsagiādi habet̄: quā nonnulli cōiectionem siue addiuinatiōem appellant. Sed neq̧ instantia meminit quisq̄: quia sensu hæc non memoria continentur. Nam sensus neq̧ futura neq̧ præterita cognoscit: sed tantum iuncta & præsentia.

Sola præterita esse subiecta memoriæ. CAP. III.

REliquū ē: ut solū p̄terita dicamus subiici & mādari memoriæ. Id qđ adest: qđ tenet̄: quod usurpat̄ sensu: qđ cernit̄ oculis: nemo se recordari dixerit. Sed nec qđ cogitatiōe animi mō cōtēplamur agitamusq̧: sed alterū ē sentire. i. sensu cōplecti: alteꝝ discer̄ ac meditari. Quot si sensus reꝝ & scientia teneat̄ sine opibus: sed extāte adhuc simulachro: opa: appello: ut hoc aīal: hoc albū: hāc triāgulā figurā pagella hac depicta: tūc uere ac ꝓprie recordari & meminisse uidebimur. Ita & Socratē albū eē & triāguli āgulos pes eē duobꝫ rectis memīero: hoc qa aliq̄do speculatus sū aut cōdidici a docēte hoc: uel illo: hic uł aliubi: illđ qa ita accæperī: aut uiderī: aut aliquo sēsu cognouerī.

Queādmodū in omni memoria adhibere tempus oporteat. CAP. IIII.

SEmp uero aīus quotiēs meminisse uult: hoc āt ē aspicere ad imagīes nō aliaꝝ reꝝ q̄ eaꝝ q̄s olim accæpit: necessario adhibet p̄teritū tp̄s. Hic fit ut quō quis aliqd meminit: dicat huius se antehac aliq̄do aut sensum aut ītellectū hūisse. Est igit̄ mēoria nō sēsus nō imagīatio nō ītelligētia sed aliquouis hoꝝ hītus aut affectio: quō tempus adiungitur: quo facta impræssio est: & derelictum spectrum in anima. Recens porro motus quo quid animam pellit nō potest memoria esse quemadmodum diximus: quia præsentium sensus est: consequentium spes præteritarum memoria omnis: igitur recordatio copulata & coniuncta cum tempore est.

Quæ bruta habeant memoriam & quæ differentia inter memoriam brutorum & hominum sit. CAP. V.

EX hoc seqtur his aīalibus memoriā adesse: q̄ sensū & notitiā tp̄is habeāt: nec meminisse ea: ꝑte aīæ alia q̄ sensuali. Nā asinus q suꝑiore āno in foueā occiderit si hodie locū uideat recognoscet & recordabit̄ se ī scrobē collapsū. Sed differūt ab hoīe bruta ī eo: ꝙ hō nō solū meminit se uidisse aliq̄do audiuisseue: sed ēt futuꝝ tp̄s a p̄terito discrimīat. Bruta hoc solū cognoscūt se modo corruer̄ aut olī corruisse. Itē hō recordari se ꝑcipit: hoc mutis negatū. Sed aīantes aliæ memoriosiores cæteris ut: qbus purgatior & absolutior imagīatio ē: ut apes & colūbæ. Aliæ cōtra īmemores atq̧ obliuiosæ: qbus offensa turbulētaq̧ obtinet̄: ut uermes & muscæ.

Quemadmodum memoria intelligibilium rerum sit: & ī quo distet a memoria rerum sensibilium. CAP. VI.

CAeterū ambigat q̄spiā aīaduertēs ad id qđ mox dixi: eadē nos aīæ ꝑticula recordari q̄ sentimus. Si. n. ita sit uidebit̄ memoria ītelligibiliū geneꝝ nulla eē. Quot si usus mēoriæ ad eas quoq̧ res ꝑtinet q̄ ītellectu mēteq̧ capiunt̄: ut certe ꝑtinet: nā & speculaminū recordamur: atq̧ ī iis potissimū frequēs nr̄a memoria est: q̄ uniuersalibus notiōibus cōtinent̄: relinqtur nō solū ī ꝑte aīæ sensibili: ueꝝ etiā ī rōnali & ītellectuali cōstitutā eē memoriā. Sed soluit̄: an queādmodū imaginatio siue phantasia & uisio ꝑ se sensibilium generum ē: intelligibiliū & ex accidenti: ita & de memoria statuēdū ē: ut ad sensilia ꝑ se principaliterq̧: ad ītelligibilia uero ꝑtinere ꝑ accidēs dicat̄. Mēs. n. uisiōe cōiuga utēs quoi q̄si īnectit̄ īplicaturq̧: ex uisis & imaginibus: quas actiōe sua sensus ī ea imp̄ssit notas: & ītellectus uniuersales exprimit atq̧ afformat. Prohinc sicut sine opa sensuū nō pōt cōtingere imaginatio: ita sine imaginatiōe nō pōt accipi aut reponi uniuersale. Quod si ueꝝ ē necessario cōseqtur queādmodū oculus elephātū: q Athenis uisit̄ pictus ꝑ se cōtemplat̄: sed ꝑ accidēs q educatus & natus in India sit. Itē queādmodū q Socratē uidet hoīem quoq̧ in uniuersum intelligit: ita & memoria ꝑ se quidem circa effigies in imaginatiōe depositas & cōsignatas uersatur: sed per accidens notiōibus mētis obseruit. Quāobrē memoria per se ad sentientem animam pertinet ad quam imaginādi quoq̧ uis

pertinet. Per accidens uero etiam functionibus animi & rationis ministrat.

Qui usus q̃titatis ĩtelligẽtibus sit: quō res etiã nō q̃tæ intelliguntur. **CAP. VII.**

CErte patiť aĩus quō qd intelligit qđ geometra quō triãgulã figurã deliniat. Ille q̃uis nullus ei usus sit ad demõstrationẽ cõstitutæ magnitudinis: describit tamẽ triangulũ p̃finita certaq̃ quãtitate. Nã in eã ꝓpositionẽ: in q̃ tres anguli eẽ duobus rectis pares ꝓbanť: nulla utimur fixa & legitima amplitudine: quia siue latus pedale sit siue cubitale siue dodrãtile siue palmare siue quocũq̃ mensu: eodẽ mõ doceri poterimus duobus rectis eq̃les eẽ tres angulos. Designať tamẽ & duciť ĩ abaco triãgulus determĩata mẽsura & spẽ: necesseq̃ ẽ æq̃laterũ aut æquipedũ aut schalarẽ poni: mõ q̃cũq̃ & q̃tuscũq̃ describiť: rectilineã figurã obtentet. Idẽ facit hõ quō qd animo cõminisciť. Quãuis.n. nõ de re q̃ta & diuidua sed de re alterius generis cogitet: sibi tamẽ certã q̃titatẽ præsentat ad quã se dũ cogitat refert. Si calidũ si odoratũ si cãdidum si qđ uis aliud ĩsectile carẽsq̃ ptibus contemplemur: tamẽ opinor semp amplitudinẽ aliq̃ ut corpus aut planitiẽ ꝓponimus nobis: & quasi subiicimus oculis ꝑ gremio & lectisternio rei quã mẽte agitamus. Sed si p̃mariã illã & optimatẽ naturã q̃ ĩtellectualis diciť: spectare & uisere cupias: cõtinuo molles q̃dã & dimẽsio cõualescet & cõsurget in animo: quam tota speculatiõe ea idẽtidẽ respicere & imaginari necesse habeas. Recte igiť Platoni uisum q obtusiorẽ humanæ mentis aciẽ huic causæ tribuit. Imaginatio ingt sociata ĩplexaq̃ aĩo actiões eius turbidat: nec puras & dilucidas reddi patiť. Quod uero dicimus cũ q̃titate ĩtelligi a nobis q̃ q̃titate & corpoř careãt: non ita accipiendũ est: ut necesse sit ea esse quanta: sed adhibetur quidem intelligendis iis quantitas sed noscitantur tamen ut sunt: & candor ut dissipans tumorem: nigrior ut contrahens.

Quomodo res quantæ intelligantur: quæ differentia inter id sit quod sibi intellectus fingit: & id quod imaginatio sibi præsentat. **CAP. VIII.**

QVãuis uero qđ ĩtellectu apprehendiť naturæ suæ sorte quãtũ sit: ut triãgularis & quadrãtalis figura & cætera eius generis alũna geometriæ corpora: tamẽ ĩfinibile atq̃ ĩterminatum euadit: simulq̃ ꝑcæptũ aĩo est: neq̃ magnitudo iis tãta aut tãta. Verbi gr̃a: pedalis aut cubitalis afferri pōt. Itẽ nõ ĩtelligiť ita ut æq̃laterus aut scãselis: sed ita ut triãgulus: hoc est genus ipsum citra oẽm dimẽsum magnitudinẽq̃: & ĩ cõe rõ sola triãguli. In imaginatiõe uero oĩa hæc certos dimẽsionis & magnitudinis limites præsentãt. Et quanta extrinsecus sunt: tanta quoq̃ intus in loculamentis imaginariis seruantur. Nihil igitur perspicere animo possumus sine phãtasmate: sed ut sum p̃fatus imaginatio intelligentiæ semper cohæret ut comes asseclaq̃ eius indiuidua.

Quas ad res intelligẽdas utilis imaginatio sit: & ad quas inutilis. **CAP. IX.**

CAeterũ mõ cõmodat mõ incõmodat imaginatio rõcinãti. Commodat ĩ mathematicis ubi geometria ꝑ mẽsula & abaco est. Incõmodat uisenti & tractãti diuina: q̃bus uis hæc figurã magnitudinem & colorem affingit: ita committit: ut quæ statu æterno sunt & quorũ substantia temporarias uices non sentit: sine mole & tempore cogitari non possint.

Quot memoria nõ sit uis & affectio ĩtellectus sed ptis dũtaxat sensibilis. **CAP. X.**

SI igiť oĩa e q̃bus mens uniuersale suũ moliť: imagĩatiõe cõtineri uidenť. Imagĩatio ãt & memoria subiecto eadẽ sunt: ꝓpea ꝙ utraq̃ rõ affectus ẽ: sensus cõis utrũq̃ cõficiť: & ut tã memoria q̃ imaginatio ꝑ accidẽs ĩtelligibiliũ geneꝝ sit: & ut noticia motus ac tpis primũ pertineat ad sensum: tũ deĩde ad ĩtellectũ & mẽtẽ. Quo fit ut nõ mõ hoĩbus & iis aĩalibus: q̃bus prouidẽtia & opĩatio data ẽ: sed & irrõnalibus multis ineẽ memoria uideať. Quot si pte aliq̃ ĩtellectus statuẽda eẽt memoria: nõ posset aĩalibus mutis cõtingere cũ multa iccirco memoria careant q̃a cognitiõe & sensu tpis uacãt. Semp q̃dẽ ut ante retulimus quotiẽs in mẽtẽ uenit alicuius rei: q̃si persentiscimus nouisse nos id prius: uel ꝙ audierius: uiderius: didicerimus: uel ꝙ genere alio passi aut affecti fuerimus: at prius & posterius notæ temporis sunt. Manifestũ igitur ẽ in ea parte animi ponendam & collocandam esse memoriam: in qua constituta imaginatio sit. Sed & illud constat eas res per se tributas & mandatas esse memoriæ quæ possent sub imaginationem & sensum cadere: per accidens illas quæ q̃q̃ e genere imaginario non sunt: tamen sine imaginatione intelligi & spectari non possunt.

Quamobrem recordemur rerum absentium. Item imaginationem proprie nõ esse ip̃m simulachrum: sed actum uirtutis imaginantis. **CAP. XI.**

SEd quærat aliq̃s: q possit fieri: ut ĩpressione sola p̃sente: qua simulachrũ ĩ imaginatiõe depositũ est: meminerimus reꝝ absentiũ: & utrũ ueꝝ sit id qđ diciť de ipsa re: nõ de simulachro & ĩpræssione haberi memoriã. Sed hoc ut facilius & cõmodius dissoluere possimus: & lucẽ iis quæ dicta dicendaq̃ sunt maiorẽ afferre: paulo penitius intrãda nobis hæc ratio ẽ. Quãuisq̃ in libris quos de aĩa scripsimus fere oĩa ꝑsoluerius q̃ ad naturã & potentiã imaginãdi spectare posse uiderenť: nõ tamẽ inutile saltẽ fuerit: sup eo aliqua tã opportuno loco repetere. Sciri igiť oportet ex actibus quos circa sua quiq̃ genere sensus absoluunt: formari q̃dã simulachra: quæ tãq̃ sigilla & picturæ eoꝝ q̃ inciderĩt: iuri nobis atq̃ in sensu principe: hoc est in corde ipso cõstitui collocariq̃ uideantur. Hoc igiť uestigiũ qđ desistit & remanet: ẽt abiũcta re sensili: imaginationem seu uisionẽ appello: eaq̃ finiť hoc genere. Visio ẽ effigies in uiscere p̃rario.i. cordis imp̃ssio. Cæterũ non ipsa imp̃ssio hẽnda uisio est: quippe cũ uisio actus & administratio sit eius uirtutis cui ĩprimiť & quæ cõcipiẽdi uisa potẽtiã obtinet: alioq̃n nihil uisentibus & imaginãtibus nobis imagĩatio & uisio habereť: q̃a teneret effigies: imo ueræ imaginatiões plures simul adessent: quia plures effigies & plures imp̃ssiões simul repirenť. Præ-

terea:aut cõstitues uisionẽ eẽ quõ simulachrũ recens ĩprimit: at in hoc munus ĩuenti sunt sensus: aut cũ iá utiq; ẽ impssum:sed asseruat & ĩ thesauros cõdit:at huic officio antistita ẽ memoria. Ergo si imaginatio neq; sensus actio ẽ:neq; aũt memoria:relinqt male sentire q sequs statuant. Proĩde uerissimum est quẽadmodũ in sensu tria sunt:sensile:uis sensibilis:& actus:q ex initu admissuraq; illorũ tanq̃ foetus excludit. Et quẽadmodũ ĩ intellectu tria item spectant:intelligibile:uis intelligẽdi:& actus q de ambobus parit:ita rõ hæc cõtineri tribus uidet:genere imagĩoso:ui imaginãdi:& actu q ex utroq; orit. Atq; hic pprie imaginatio dicit:ut.n.q præsente re sensili ab aĩa sensuali cõficit põt & assolet sensus uocari: ita & actus q absente re sensili uersat ob simulachrũ eius derelictũ & allitũ sensui cõmodissime imagiatio appellet. Illud nemo ignorat:cũ impssionem aut effigiẽ aut figuram dicimus abusionẽ esse nominum:ná pprie impssio & sigillũ recessũ & eminẽtia ptiũ cõstat:qlis forma ea ẽ:quáquæ signant anulis prætendũt. Hanc impssionem non cõmittũt sensilia:nec talem spẽm defigũt in sensum. Nec.n.effigiãtur aut cõfigurant sensus apphensis & haustis sensilibus. Ná qualis obsecro figura oĩno albedini aut colori est:q̃lis sapori odoriq;:sed inopia uocabuli aptioris cogit nos hoc genus mõ impssionẽ:mõ figurá mõ uestigium dicere. Quid sit imaginatio iam expositum. Memoria uero imaginatiõis sacrarium & concæptaculum est:proindeq; retentatio & conseruatio:

Quæ tẽperaturæ ĩgeniorũ recordari idoneæ sint & q̃ nõ idoneæ. CAP. XII.

His ita cõstitutis:quoniá ĩ sensu principe simulachra rerũ ĩsita sunt ut diximus. Princeps autẽ sensus ĩ qbusdã mollior dillutiorq; habet:ĩ qbusdã rigidior. Itẽ aliis ĩ motu ẽ:aliis qescit:necesse ẽ simulachra ĩ eo cõdita eãdẽ seq imitariq; rõnẽ. Hinc illa numeroso discrimĩe ĩgeniorũ uarietas. Alii hæc alte fixa cõtinẽt. Aliis in sũmo hærẽt. Ii pdiu seruãt. Illi breui labunt. Hinc accidere ut alii magis:alii minus memoria ualeãt. Quidá ita dãnati ut nihil oĩno meminerĩt. Desultoria & fragilis ĩ paruulo memoria ẽ:& ĩ sene q ætate præcipiti sit. In paruulo q ĩ motu iugi a cremẽto ẽ. In sene q natura ĩ eo ad occasum prona minuit. Est memoria & morbis obnoxia:quorũ sæpe iniuriá sentiẽs aut uniuersa cõmorit oblitteraturq;:aut ĩsigniter lacessit. In iis uero q ætate media sunt q̃ cõstás adultaq; dicit:qa statu indecliui & tẽpato exigũt:firmissima & tenacissima ẽ. Quẽadmodũ itaq; anulus in pfugũ torrentẽ defixus:nõ sigillat:ita memoria eorũ retiere nõ põt:q aut ui ægritudinis:aut fluxu ætatis in motu & agitatu cõtinuo sunt. Itẽ q duriusculos & ĩflexibiles sensus & corneolos habẽt memoriosi esse nõ possunt. Ná q in lapide signũ anuli exprimas? Proinde ut dixi tá eos q multũ indolent q̃ q decliues & decrepiti æuo sunt obliuiosos esse necesse ẽ: propterea q ii accessione uiriũ cretioneq; æstuãt:illi cõsumptiõe discobinatiõeq; collabunt. Est.n.senibus cor:in quo sũmi & pncipis sensus regia ẽ:simillimũ ædificiis & parietinis ueteribus:qbus tectoriũ & picturæ in eo exciderint præ senio. Habet in iis cor prægelidũ:eoq; laxat & q̃si corruit algore:atq; ita simulachra rerũ quæ in eo asseruabãtur:quæq; tectorii operis mõ illita ĩductaq; fuerãt:cõsequio abolent & diffluũt. Laborát uero memoria tum q præceleres & impendio uolucres sunt:tũ qui admodũ hebetes bleniq;. Alteri q sunt humidiores q̃ sit necesse. Alteri q rigeãt plus æquo. Itẽ alteri q liqdiores mobilioresq; q̃ ut ĩhærere ac desistere imagines possint. Alteri q cõtumatiores ac retorridiores:q̃ ut plagas & uulnera consentiant.

Quæstio quot quotiens meminimus non eius potius simulachri meminimus quod habetur in nobis præsens:q̃ eius quod a simulachro refertur. CAP. XIII.

Hactenus extra seriẽ euagati sumus:nunc tps est ad q̃stionem illá:cuius gr̃a errauimus q̃si ad compendinũ & uadimoniũ reuerti. Ita munitiores paratioresq; accedemus ut aiunt & conferemus pedẽ. Erat igit cõtrouersia hæc nobis proposita:si de memoria statuendũ ita sit ut diximus:utrũ hoc simulachrũ recordet animus:an illud unde hoc pfectũ ẽ. Si hoc nihil igit qđ absens sit meminisse possumus. Si uero illud q põt contingere:ut cũ hoc aspiciat non magis huius recordet q̃ eius qđ non aspicit. Iá imago hæc q̃ sentit siue similitudo alterius rei ẽ:siue ut qd sui generis:quod nam aliud meminerimus. Nõ hoc ipm potius qđ habet teneturq; intus:& qđ ĩuisimus quotiẽs recordatio mouet. Ná q meminit simulachrũ spectat sentitq;. Quoná igit pacto meminisse possumus rei q̃ nõ sit præsens. Aliogn hoc mõ cernere ẽt & audir absentia liceret. An recte & scite diximus:habetq; se res ut oportuit. Quẽadmodũ.n.aĩal depictũ in sceda:& aĩal ẽ & imago:itẽ subiecto unũ sed cõsyderatione & rõne cõuariás:quẽadmodũq; siqs ppositá ĩ pgula tabulá cõtẽplaret:solũq; de picturæ artificio cogitaret:nec id attenderet qđ ueri aĩalis imitatio esset: pculdubio simplr diceret se aĩal spectare: simul uero aĩaduerteret se aĩalis ueri exẽplar uidere:tũc imaginẽ eẽ ĩ tabula nõ aĩal diceret. Ita de simulachris q̃ in nobis sunt censeri oportet:q̃tenus ipsa seorsum spectant possunt spectra & uisa appellari:q̃tenus uero aliud qd táq̃ imagines picturæq; referũt tũ subiecta & alũna memoriæ nũcupant. Ná quõ sensus cõis simulachrũ qđ in corde ẽ ita uersat tractatq;:ut nihil pterea nisi ipsum illud in se imaginet:tum ut dixi uisioni & imaginationi subiicitur. Quõ uero ita ut non ipsum in se consyderet:sed ut simulachrum alterius est:tunc repræsentatio dicitur:ad memoriam pertinet & actus talis memoria nominatur.

Vnde eueniat:ut ea quæ quis meminit:aliquando meminisse se nesciat. CAP. XIIII.

Hinc solet usu uenire:ut id qđ memoria tenere:plerũq; nesciamus unde accesserit:sensu ne an alia rõne. Ná & speculãtibus nobis occurrũt aliq̃:q̃ neq; q̃do neq; ĩ quo loco neq; a quo didicerimus uenire põt ĩ mẽtẽ:sæpeq; dubii snĩæ sumus ĩuenerimus ipi eá & cõmẽti fuerimus: an a docẽte aliquo accæpimus. Interim ita ut hæsitemus:imaginatio hæc sit recens subitariaq;:an recordatio & suggestio. Verbi gr̃a:audiui olim a quodá sermonẽ:deĩde post tpe aliquámulto:

ſubit q̄d audiuerĩ. Anceps igiť animi mecũ dico autor ne ſermõis huius: an aliũde percæpi: atq̃ ita hoc ipſum ueſtigo. Si igiť cõſiderando ſcrutãdoq̃ recoluero ſermoné illũ aliũde peueniſſe ad me: tunc fuerit recordatio: alioqn meram cõcæptioné & cogitationem e re nata exortam dicere neceſſe eſt.

Vnde fit: ut ea quæ qs imaginať fingitq̃ aliq̃do meminiſſe & recordari ſe putet. CAP. XV.

ESt quãdo cõtrariũ accidat ut ĩ Antipherõte orire: ac fere iis q exceſſu mẽtis tẽtãť. Nã ea quæ ipſi ſecũ imaginoſaq̃ extrema q̃ cõtinenť: tãq̃ facta & geſta adnarrant ita: ut q meminerint: Quãobrem alii ea quæ ſenſu nouerunt imaginatos ſe putant: alii ex aduerſo ea quæ imaginati fuerint: ſenſu conſecutos ſe credunt. Atq̃ hoc fit quotiens id quod non eſt imago conſyderamus ut imaginem: aut e contrario quotiens id quod eſt imago nõ accipimus ut imaginem. Meditationes certe reminiſcendo memoriam confirmant & tuentur. Meditari nihil aliud eſt q̃ crebro repetere imagines atq̃ recurrere: non ut in ſe ſpectra ſunt: ſed ut imagĩes aliorum. Hactenus quid ſit memoria: quid meminiſſe ſatis dictum: quod ſic coniectione breui teſtabimur. Memoria eſt habitus quo imagines rerum poſt imp̄ſſionem cuſtodiuntur & retinentur: atq̃ hoc: nõ ĩ tota anima: ſed ſenſu primario: & in ea ui quæ prima noticiam temporis animantibus commonſtrat.

THEMISTII PARAPHRASEOS DE MEMORIA ET REMINISCENTIA LIBER SECVNDVS INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

Reminiſcentiam non eſſe app̄henſionem diſciplinæ neq̃ renouationem uniuerſæ memoriæ: ſed partis eius cuius quis eſſet oblitus. CAP. I.

NVNC Quid ſit reminiſcentia tractemus. Primũ ea quæ in quæſtionibus populariter ſcriptis deciſa ſunt: uera eſſe conſtituamus. Ea ſunt huiuſmodi: reminiſcẽtiam nõ eẽ reſumptioné memoriæ: neq̃ ité aſſumptionem app̄henſionemue diſciplinæ. Non. n. reminiſci aliqs dicitur cum primum imbuitur noticia rei quã ante neſcierit: ſed hoc diſcere eſt. Item neq̃ illud reminiſci eſt: diſcere. ſ. & retinere iugi memoria ſine ulla interuentione obliuionis: ſed reminiſci eſt ex aliquo ueſtigio conſeruato & ĩcolumi referre ſe incognitionem eius: quod memoria excidiſſet. Exempli gratia in ſenſu primate ſita eſt uniuerſa imago & ſimulachrũ rei quã ſenſu percæperis: hoc q̃diu ſolidum purum dilucidum inobſoletũq̃ retineť: ita ut ab omni p̄te ſui excitare mentem: & ab ea ſimul collibuerit perſpici incognoſciq̃ poſſit: non ĩ eo q̃ ſimulachrum in ſe: ſed in eo q̃ aliud præſentat: hoc memoria ẽ: de qua diligẽter executi ſumus priore libro. Quod ſi nõ uniuerſum ſimulachrum retinetur: ſed p̄s manſitat: p̄s interlita eſt: uel diuturnitate: uel alio caſu aut iniuria: ut neq̃ animũ ciere neq̃ cieri ab animo poſſit: quotiens ex portiõe ea quæ ſubſidua eſt: & quæ integra & limpida obmãſit exuſcitatur & quaſi poſt liminio reuertitur id: q̄d huic nexum iniũctumq̃ olim intermortuum intercæptumq̃ uidebatur: tum quid tanq̃ redux redéptũq̃ ac reſtitutum animæ haberi id uidetur: dicimur reminiſci. Atq̃ ita efficitur ut reminiſcẽtia ſit rep̄atio prioris memoriæ reuocatioq̃: nõ quidem totius: nam tota res elapſa animo ẽ: ſi denuo doceamur q̄d ſimus obliti: hoc non erit reminiſci ſed diſcere. Nam & ut iterum diſcať & iterum inueniatur eadẽ cõmentatio uulgo ſolet contingere. Verbi cã: ſi ex lectione uel auſcultatiõe uerſum illũ quis teneat. Irã pãde mihi pellidæ diua ſuperbi: eũq̃ uſq̃adeo familiarem promptũq̃ habeat: ut ſine ulla cunctatiõe quotiens uolet extemporali facilitate pronunciet: memoria hæc uocabitur. Si uero initium uerſus dũtaxat meminerit: calcem aut obliuio deleuerit aut anni abſtulerit: deinde animus ex initio illo quod adhuc ſeruať q̃ſi admonitus appellatuſq̃ & reliqas ac ueſtia p̄ſecutus: tũ ſimilitudinẽ & diſſimilitudĩem ſcrutatus: tãdẽ cõferẽdo hæc ĩuicẽ recolẽdoq̃ ĩ memoriã repõať eius q̄d uanuerat: reminiſcẽtia hæc diceť.

Reminiſcentiam ſimplicium non eſſe niſi perraro. CAP. II.

EX his conſtare arbitror ſimplicium nominum non reminiſcẽtiam ſed memoriam & diſciplinam haberi: niſi ratione ea reminiſcẽtiã quoq̃ pertinere ad hæc dicamus: quod ſæpe eueniat ut prima ſyllaba uocabuli obſoletis cæteris teneatur: e qua deĩceps in memõriam oblitarum ſcrutinio & cogitatione coorta referimur.

Reminiſcentiam induci per multos motus qui ordinem & conſecutionẽ habeant. CAP. III.

AC reminiſcentiam quidẽ comitatur memoria neceſſario: nam qui reminiſcitur meminiſſe ad quendam modũ uidetur: quia partem ſcilicet repetit prioris memoriæ. Inter reminiſcẽtiam uero & diſciplinam & inuentionem intereſt: q̃ qui reminiſcuntur maius principium momentumq̃ intus poſſident: q̃ qui diſcunt aut inueniunt. Dixi maius: quia tã qui diſcunt q̃ qui inueniunt certum initium ac ſeminarium intra ſe gerunt: unpe ii diſciplinam accipiant: illi ſciẽtiam pariant: quia doctrina omnis & p̄itia ex aliqua prænotione anticipationeq̃ gignitur.

Quædam ſimulachra neceſſario ſequi: quædam ex aſſuefactione. CAP. IIII.

QVid ſit reminiſcentia indicatum exemplis eſt: ut finiri poſſit: reminiſcentiam eſſe reducem & quaſi rediuiuam memoriam. i. renouationem memoriæ collapſæ: atq̃ hoc quemadmodum conſequi leuiter poſſimus proprie ĩtuitu patere arbitror. Nam quom motus animæ ita ſe habeant: ut alter alterum conſequio trahat: ſicubi hoc neceſſarium eſt: facile conſtat: ſimulatq̃ origo & initium mouerit: ſucceſſionem ab hoc ad ſecũdũ: deinceps ad tertiũ & uſq̃ ad ſupre-

mum iturã:uelut in cathena & giris:si anulus unus tollaẽ necessario insequiẽ ꝓximus:atq; ita alius alio cõmoueẽ ordie & attactu. Cõtinuo idẽ cõtingit in simulachris iis:q̃ iprimi tanq̃ uestigia nr̃o aĩo diximus. Cum primũ.n.ab uno aliquo eoꝝ excitata mens est moueẽ cõtinẽter a ꝓxĩo:atq; illud alteri subinde originẽ mouẽdi eã p̃stat. Exẽpli gr̃ a: ĩcidit mihi aliquãdo ob oculos Coriscus cũ lyra:ab eo tpe simulachrũ Corisci & simulachrũ lyræ ĩpressum & cõsignatũ in aĩo meo ẽ: bono post tpe uideo Socratem ĩstitui lyra & fidibus canere: ita statim fit:ut lyra Corisci mihi ueniat in mentem: deinde subeat & p̃sona q̃ cecinit. Hoc & alio exẽplo docebimus. Audistin unquã q modulos eos cõcineret. Animulæ duæ uagulæ migrabant cute posita. Et hæc de illa quæsiit. Quæ nunc abiẽ in loca? Mox si aliquot post dieculis alteꝝ audias eisdẽ q̃dem fere numeris sed aliis uerbis canentẽ : mens me prima subleuat:mox deuersus reprimit extemplo scribit aurem similitudo concentus:atq; ita memineris cãtilenam priorẽ animulæ duæ uagulæ & etiam cantoris.

Ex principio simili uel dissimili aut ꝓximo reminiscẽtiã oriri. CAP. V.

HAec ita quõ sint necesse est ut ea distinctio recipiaẽ imaginum alias natura sua proximas sequentesq; esse hoc modo:qui meminit ignis ĩtelligat ẽt calorem oportet: & is q cæsus a Socrate est:quotiẽs meminit se ex sua Socrate q̃si necessario in memoriã quo loci in quo plagas tulit:referẽ. Alias q̃ nõ necessario sed ex cõsuetudine cõsequanẽ:& q̃ nõ semp ex priorũ & antecedẽtium memoria: sed propensius & maiori ex parte succurrant. Vuerbi causa:accedit sæpenumero: ut enixe cupiẽs efferre hoc uerbũ lupcalia:q̃si exciderit nõ possim. Jgiẽ tenere id uolẽs refero me freq̃nter ad lupũ:qa utrãq; dictionẽ.lu.syllaba incipit: ita hoc cõponẽdo efficiẽ: ut accæpto ꝓnũciatoue lupi noĩe:& ex nota illa statim lupcaliũ cõmonear. Alter solitus obliuisci taurominiũ assueuit in nomẽ tauri. Alter itẽ cui hoc nomẽ pleurites:q lateꝝ dolor diciẽ cõtumax eẽ cœpit retractaꝛ̃ sæpius nomẽ pleuræ: q̃ latus significat : ut habito initio eo trãsferreẽ ad id q̃d cõtinendũ erat. In iis igiẽ ut dixi nõ semp redeũt simulachra q̃ semel exoluerit:sed aliq̃do est:ut q̃uis nomẽ lupi retineas:tamẽ recordari lupcaliũ nõ possis. Illud scio posse cõtingere:ut q̃dã semel appellati executiq; fidelius & firmius seruẽt:q̃ alii sæpius:ex quo oriẽ ut nõnulli facilius recordenẽ q̃ uice simplici uiderint q̃ quæ centies.

Reminiscẽtiã aliq̃do ꝑdire sine prĩcipio: aliq̃do ex prĩcipio nõ posse erui. CAP. VI.

QVem ergo aliquis reminisciẽ necesse est moueaẽ quibusdã prioribus antegressisq; motibus quousq; ad eũ motũ ꝑueniat:post quẽ motus hic.i.reminiscẽtia seq solet ex assuetudĩe atq; exercitatiõe. Quapp ex hoc nũc aut alio principio uenamur cõsequentia & ꝓxima:ita ut reminiscẽtia argumẽto similiũ dissimiliũ ꝓpinquoꝝ & cõfiniũ ĩducanẽ. Mouẽt porro q̃dã ex his pari: mõ q̃dã simul: q̃dã ꝑte:uerbi gratia : aspicio lyrã depictã. Ab ea ut priore & ꝑcurrẽte cõmoneor lyræ Corisci:quã superiore ãno uideri:atq; ex hoc rursum reminiscor cãtionis eius quã Coriscus cecinerit. Sane frequẽs ut nõ occasiõe mõ hac:sed ẽt pluribus aliis uenire mihi possit ĩ mẽtẽ & lyræ & carminis Corisci. Si.n.simulachrũ colũnæ iũctũ fuerit simulachro cãtilenæ: recordatio colũnæ memoriã cantilenæ suppeditat. Ex similibus quoq; & dissimilibus ut dixi multa reuertunẽ ĩ mẽtẽ. Ex similibus hoc modo:ut si quõ Socratis statuã uidero admonear Socratis. Ex dissimilibus:ut si cãdorẽ intuitus recordatusue nigritiã memineri:aut si æstu tentatus subeat algoris memoria. Ex ꝓpinquis quoq; ita eliciẽ reminiscẽtia: ut siqs ex eo initio. Multis copiis uiri athenĩẽses præoptare uos puto: reminiscaẽ uerboꝝ q̃ sequũẽ. Si cõstare posset q̃d potissimũ hoc tpe ciuitati cõduceret. Præcipuũ itaq; atq; efficacissimũ in quaq; re principiũ ẽ:quo inuento reliqua nullo labore succurrũt. Principio siquidem habito cætera q̃si nexu quodã & uinculis inuicẽ astricta ultro ad seriem confluunt.

Eandem rationem esse reminiscendi uetera & recentia.item ordinem rerum usui esse reminisci uolentibus. CAP. VII.

QVod si aliq̃ndo cõtingit:ut prĩcipio rei cõperto & prima ꝑte oratiõis obtenta nihilominus cætera nõ seq̃nẽ:non est cur q̃squã mireẽ:quoniã hæc si penitus dilapsa oblitterrataq; sunt certe seq etiã requisita nõ possunt. Igiẽ inuestigando ii:q̃bus q̃d excidit reminiscunẽ ex aliquo hoꝝ q̃ diximus supra:simili dissimili:finitimo cõsequẽti. At si q̃ sunt:q̃ interim nõ req̃rẽtibus nobis sed sæpe reddãt atq; offerãt sese: fateri necesse ẽ:ea nullo ex prĩcipio aut suggestiõe similiũ dissimiliũ:cõseq̃ntiũ finitimorũ agnosci. Vt si recordatus q̃spiã numeri quẽ cecinisset Coriscus reminiscaẽ anterioris:certe is nullo huiusmodi p̃sidio usus uideẽ in hoc : ut reminiscereẽ anterioris. Cæterũ hoc ĩsolẽs ẽ nec temere passim fit. Fere.n.antecedere q̃dã motus solent quos reminiscentia consequatur.

Aliud esse reminisci:aliud iterum discere. Item ultimum motum esse per quem reminiscentia eliciatur. CAP. VIII.

PLane quõ de reminiscẽtia agiẽ nõ ꝑinde id spectãdũ ẽ:quẽadmodũ remotas a nobis res & tanto ex interuallo repetitas:q̃ quomõ ꝓximas agnoscamus: & q̃s pauloante sensu nouerimus didicerimusq;:utpote in quo maior cõtrouersia sit. Nã quot ꝓpinq̃ & recens accæptæ aĩo sunt magis piclitanẽ: ut quõ has meminimus discere uideamur: q̃ quæ nobis pridẽ ĩtellectæ & cognitæ fuerint. Sed unus tamẽ reminiscẽdi hæc mos & rõ utriusq; generis eadẽ uideẽ. Nã quẽadmodũ ea quæ nobis ꝓxima sunt ex principio aliquo:cui cõnexa & cõsequẽtia sint reuocanẽ in mẽtẽ:cõsequũtur.n.ut dictũ ẽ sese ꝓpter cõsuetudinẽ motus:ita & ea q̃ a nostra memoria procul absunt:& q̃ multo ãte didicimus initio quodã motus accæpto solẽt sese reddeꝛ̃ atq; ĩmemoriã reuerti. Quapropter oĩs reminiscẽtia ex prĩcipio potissimũ pendet:atq; ide sũma celeritate absoluiẽ. Quãobrẽ eo eũ quo res iter

ſe collocatæ & digeſtæ ſunt:ordinẽ:motus eaꝝ ĩ aĩo uidenť tueri:& ea itẽ facile memoria cõtinẽť q̃ notatione & diſpoſitione diligẽti ſunt ꝑſcripta:ut ꝓpoſitiões mathematicæ præſertimq; geometricæ: cõtra quæ temere habenť cõgeſta & cõfuſanee:ac paſſiue diſperſa:ægre cuſtodiunť. Nã quẽadmodũ ſenſilia quæ coitu certo & diſtributione quadã iuncta illigataq; ſunt:exquiſitæ illaborataeq; incernunť:ſecus ſi in cumulũ & acceruũ cõiecta & ĩdiſtincta uiſanť: ita de ſimulachris animi ſtatuẽdũ ac ſentiẽdũ uideť.

EST uero differẽtia ĩter reminiſci & iteꝝ diſcere & oĩno aliud diſciplina ẽ aliud reminiſcentia. Is q reminiſciť ab ipſo ſe moueť:& ex prĩcipio quodã ĩcolumi & manẽte ĩtus luſtrat & ueſtigat ĩnexa & iũcta prĩcipio. At q addiſcit nõ ex ſe ſed a ꝓceptore docenteq; moueť. Itẽ is q reminiſci uult q̃uis ei:ſimul collibuit:aliq̃d reſciř nõ ſemꝑ ad iuſſum occurrat: tamẽ uerſãdo & ſatagẽdo ĩuenire ac reponi ĩ memoriã eius:qđ uolebat:ſolet. Hoc aũt motu multo & diſcurſu multo cõtigit:quoaddũ ꝑueniať ad motionẽ eã poſt quã id ſeq̃ť qđ reqrebať. Nã quẽadmodũ ſtillicidia multa q̃ ꝓceſſerint:lapdiẽ nõ ipſa cõminuũt ĩcauãtue:ſed q̃ſi ſubigũt & molliũt. Poſtremũ diſcobinãt ĩfoꝛrãtq;: ita iudicãdũ ĩ corde ẽ:multos id patiť motus ãte q̃ id qđ q̃rimus teneať:ſed ſũmus & ultimus motus ipe ꝓſentat rẽ:quã cõſeq mẽoria uolebamus. Eſt igiť ꝛ̃miniſci mouẽtẽ q̃dã facultatẽ hr̃e ĩſitã. Facultatẽ uoco reliq̃as illas ĩtrinſecus cõtẽtas ĩ aĩo:q̃ mẽtẽ appellãt & excitã ad ĩſtaurãdũ & recuperãdũ id qđ ꝑierit uanueritq;. Hoc ĩ ſe ipſo q̃ſq; ſæpicule cõmittit experiturq; ĩtimo ut dictũ ẽ & ĩdigete motu.

Ex q̃libus locis principiiſue memoria reꝝ amiſſa facilereuoceť. CAP. IX.

QVãobrẽ tale principiũ accipi debet cui celerrime ad ꝛ̃miniſcentiã loci reſpõdeãt. Locos uero aut initia eẽ in aĩa oportere dicimus:q aut iugatis:ſimilibus:cõtrariis cõſtent:q̃les in dialecticis cõmentationibus mõſtranť:aut q corporales ſunt & certa ſede diſpoſiti collocatiq; interuallis. Atq; id cauſæ erit ut cito ex una re in memoriã alterius ueniať:uerbi gr̃a ex lacte ĩ candorem:ex candore in aerem:ex aere in humorem:ex humore in autũnum:ex autũno ĩ brumã:quæ id erat ſummum:cui operam dabať ut in memoriam rediret.

In reminiſceudo id qđ medium eſt maximũ habere momẽtum. CAP. X.

SAne uideť fere in oĩ genere id qđ in medio eſt rõnem tenere principii:quo inuento facillima traditu & cõpertu ſunt reliq̃. Verbi gr̃a aſcribunť lr̃æ octo.a.b.c.d.e.f.g.h. q̃bus indicenť & reſpõdeãt octo notiones:ꝑ q̃s itura ſit mens:dum aliq̃d ueſtigat:cuius rei uſus ſit: reminiſci Lr̃a. E. in meditullio ẽ:ea obtẽta ſi nõ cõtĩuo ſuccurrit qđ ueſtigat:ſaltẽ ſimulatq; ad. H. ꝑuenerit:ſuccurrat id oportet:nã quõ primũ occupata medietas ẽ:& priora & poſterio. ĩuadere iuxta poſſumus:ſed & nihil ꝓhibet q̃n & retro agere liceat & a media in utrãq; partẽ diſcurrere uelicati & ꝑpoſtere Nã & poſt lr̃am. E. ſaltuatĩ intelligere lr̃am. H. & ab. H. ad. F. regredi trãſiliẽdo ĩterpollãdoq; poſſumus deĩde referri & reciprocare ad. G. Si igiť ea res quã ſcrutamur ĩ prioribus fuerit:occurret itinere eo qđ regit ad. H. Si uero ĩ poſticis:dabiť obuia cõtrariã uiã tenẽti:q̃ ducit ad. A. Notiões uero quarũ hæc ſũt ſymbola hæc ſũt. Athenæ. Liciũ. Aedes Platõis. Calẽdæ. cõuiuiũ. Socratis. uapulaſſe a Socrate fidicula.

Quot ĩterdũ remĩſcamur ĩterdũ nõ. itẽ cur aliq̃do plus mouẽt ueteres q̃ recẽtes imagĩes. CA. XI.

QVod ſi accidit ut ex uno prĩcipio ĩteri ſequãť hæc:ĩteri nõ ſequãť: ea cã ẽ:ꝙ ex eodẽ prĩcipio multi motus depẽdent. Exempli gr̃a ex ili poſſumus in noticiã morbi iliaci & ilei reuerti. Quot ſi freq̃ntior tibi uiſus fuerit ilei:q̃ iliaci:illuc potiꝰ ex eo principio rapieris attollerisq;. Nã & q̃ nitida ac ſplẽdida ſunt ãplius quã q̃ ſquarroſa & obſcura oculos in ſe cõuertũt. Poteſt & alia rõ hæc eẽ ꝙ ſimulachrũ alterũ uetus alteꝝ nouitiũ habeať qđ nouiciũ eſt ualidius cõmouet cæteris partibus:nã ſi id qđ uetus ſenectũq; eſt:ita in aĩo alte inhæreat ut in habitũ ceſſerit eoq; tritum ei perfamiliareq; ſit. Huius meditatio uicẽ frequẽtis & recẽtis memoriæ obtinet.

Quot erret interim reminiſcẽtia & quomodo faciat ſoloeciſmũ. CAP. XII.

QVẽadmodũ uero q̃dã ſimulachra ita ſunt cõmiſſa cognataq;:ut alteꝝ poſt alteꝝ naturaliter & neceſſario cõſequãť:poſt ignẽ feruor:poſt ſolẽ ſplendor: ita q̃dã ſunt q̃ nõ natura:ſed q̃dã cõſuetudine cõfluãt. Porro in quo multi & frequẽtes ſumus:& in qđ aſſueſcimus:huius nobis mĩmo minus naturã facimus. Proĩde ſicut in natura nõnũq̃ euẽta ꝓueniũt q̃ſi ꝓgreſſiones q̃dã & errata naturæ:ita in iis q̃ ab uſu & cõſuetudine ꝓdeunt nihil uetat peccata q̃dam ſpectari ut cui in priore antegreſſoq; cedit:ꝓſpere ĩ poſteriore & ſequẽte deuius labať. Et loco iliaci ĩ notitiã ilei deflectat:ꝓpterea ſolet cõtingere ut quõ alicuius noĩs meminiſſe uolumus: ĩ alteꝝ quod q̃rimus uicinũ offendamus:itaq; oberrantes tũc quaſi ſoloeciſmũ cõmittimus. Verbi gr̃a uolebã reminiſci Leophanẽ ſuppoſitus eſt pro eo Leoſthenes ſoloeciſmus eſt. Hactenus de reminiſcentia priuatim dictum ſit.

Cõmunia memoriæ & reminiſcentiæ:in omni memoria & reminiſcentia neceſſario adhiberi tempus aut certum aut incertum. CAP. XIII.

NVnc ut generatĩ atq; in uniuerſum de memoria & reminiſcẽtia diſputemus: noſſe oportet: caput & cardinẽ in ambabus eẽ notitiã tp̃is:ſiue illud certũ cõſtitutũq; habeať:ut ſi id quod mõ memini reminiſcorue:aut heri aut ſuꝑiore menſe aſpexerim:ſiue ĩcertũ ĩdefinitũq;:ut ſi id qđ memini quodue reminiſcor:utcũq; prius didicerim:aut diu ſit qđ audierim uiderim nouerim. Alioquin niſi cõcedať ſcientiã tp̃is ad utrãq; motionẽ pertinere neceſſe eſt:ut hoc quod modo meminiſſe aut reminiſci dicimur:nec meminiſſe nec reminiſci eſſe uideať:ſed cognoſcere tanq̃ e domo & ſacrario pectoris nunc primum promentes.

Vim ſenſualẽ eẽ q̃ ĩtus iudicet de pluri minoriq; tp̃e. CAP. XIIII.

POrro de pluri minoriq; tpe intus iudicat ea uis aĩæ sensibilis:quæ sedẽ habet in corde:quẽadmodũ.n.quotiens intelligentia magnitudĩes ꝑspicit:nõ ꝓcedit foras:queãdmodũ aliq de uisu dixerũt:quẽ ꝑliquatis egressisq; a sede luminũ radiis absolui reddiq; autumãt:sed operať intus & effigies magnitudinũ ĩ imaginatione depositas & iacentes excitat uelicatq;:qd si hoc nõ sit de magnitudine absente ꝓnũtiare nõ posset:nũc ꝓnuntiat. Et sane merito:nihil.n.aliud ẽ ĩtelligẽtia q̃ dianoea diciť q̃ cũ imaginatiõe actio ĩtellectus cõiuncta.Eodẽ modo de pte illa aĩæ sensualis dicẽdũ ẽ:ut de breuitate &longitudine tpis ĩtrinsecus decidat:& ab imaginibus ĩtestinis ad id pellať

Quæ dr̃ia ĩter memoriã & reminiscẽtiã totius & ꝑtiũ sit.itẽ uniuersalis & singularis. CAP. XV.

QVom uero ĩ memoria uniuersæ alicuius or̃onis ꝑticulares oratiũculæ cõsistãt:necesseq; sit:ut quotiẽs ambitũ aut circũductũ aliquẽ lõgiusculũ memoriter tenemus:ꝑtes quoq; eius & clausulas mẽoria cõtẽplemur. Cõstat.n.integritas oĩs ex ꝑtibus:ꝑtes hoc loco sunt mẽbra & ĩcisa.Quæro remĩscẽtia uniuersalis a ꝑticulari quo differat:An quom ĩ memoria totius cõtineať & pars:& ĩ memoria uniuersalis cõp̄hẽdať singulare:necesse ẽ ut ꝑtes prius q̃ totũ occurãt:& quæ mĩora sunt quæq; ab utroq; margine ĩtra uniuersitatẽ habẽť:q q̃ his cõtraria sunt:quæcũq;.n.ita ambiunť ĩtusq; sunt ꝓportione quadã extremitatibus respondẽt:quatenus mutuo ꝓximãt & sequũť ut Platõis uerba illa ĩ thimeo.Dii deoꝝ quorũ opifex idẽ paterq; ego:opera siquidẽ nos mea dissolubiles natura:me tãtũ ita uolente ĩdissolubiles.Omne qdẽ iunctũ & cõcretũ natura dissolubile ẽ.At uero qđ bona rõne iunctũ atq; modulatũ ẽ:dissolui uele nõ dei.Quapp qa facti generatiq; estis ĩmortales q dẽ nequaq̃ nec oĩno ĩdissolubiles:nec tamẽ unq̃ dissoluemini:neq; necessitatẽ fati subibitis:qa uolũtas mea maior ẽ nexus &uegetatior ad æternitatẽ custodiẽdã:q̃ illi uitales nexus:ex qbus æternitas uestra coaugmẽtata atq; cõposita ẽ.Igiť una cũ ipso toto intelligunť partes:nã uerba illa in fronte:dii deorum extẽplo se offerũt:quæ ĩtelligentia sequentiũ excipit.Et hæc rursus intelligẽtia reliquorũ.Ita postremũ qđ intelligẽtia capiť:ipsum totũ ẽ:nã singularia simul collata accæptaq; ipsa ĩtegritas reddunť.

Semꝑ respõdere cõcæptioni reꝝ cõcæptionẽ tẽpoꝝ siue certũ id sit siue ĩcertũ. CAP. XVI.

CErte modus q in rebus & notionibus cerniť accõmodãdus & q̃rẽdus in tpe est.Nã sicut tp̃s annectiť & copulať cũ rebus:ita & cognitio iungať necesse ẽ.Proĩde ut minor res se hẽt ad maiorẽ:ita &minus tp̃s ad maius:&pectinatĩ:ut tota res ad tp̃s totũ:ita & ꝑtes ad ꝑtes.Atq; hoc ex descriptione subiecta cõstabit.Cõstituãť duo triãgula in mucronem ĩferiore angulo turbinata:sed ita ut alteꝝ ĩ altero cõtineať.Id qđ cõtinet:signeť notis tribus.K.M.N.Id qđ continetur aliis tribus.A.B.E.Linea uero.AB.secceť ad pũctũ.C.& ad punctum.F.& a segmẽtis lineæ ꝑpetuæ in alteꝝ eiusdẽ triãguli.i.minoris latus qđ cõtrauersim respõdet ad pares angulos:ducãť uocenturq; linea prior.C.D.posterior.F.G.eodẽ mõ seceť linea.K.M.ad pũctũ.H.& ad pũctũ. L.& a locis sectionũ lineæ ꝑpetuæ ĩ alteꝝ eiusdẽ triãguli.i.maioris latus qđ e regiõe respicit:dirigãť nominẽturq; supior linea.H.P.Inferior.L.R.atq; hoc ita ut sectiones utriusq; triãguli in easdẽ deliniatiões cõcidãt.Ac breuius qdẽ & ĩterius triãgulũ referat nobis res:q̃s ĩtelligimus. Extimũ uero & ãplius:uice eius tpis sit:qđ simul cũ ipsis rebus & notiõibus sentiť.Queãdmodũ igiť q lineas.AB.&.BE.transiit:uideť simul lineas.AC.&.CD.trãsisse:utpote q̃ ĩteriores sint & contineãť in.AB.&.BE.ita q lineas.AC.&.CD.peregit:uideť simul lineas.AE.&.FG.ꝑegisse.Quæ.n.collatio habeť lineæ.AC.ad lineã.AB.eadẽ est lineæ.CD.ad lineã.BE.nã ꝓportione & parilitate cõsentiũt ĩter se.Vnde ẽt cãcellatim & uicibus cõmutatis sicut referť linea.AF.ad lineã.AC.ita referť linea.FG.ad lineã.CD.retroq;.Ita relinqť:ut queãdmodũ is q cognoscit lineas totas.AB.&.BE.simul cognoscat lineas ꝑticulares.AC.&.CD.Ita & ii q lineas.AC.&.CD.intelligit:simul quoq; lineas.AF.& FG.ĩtelligat necesse sit. Eodẽ iure statuẽdũ de triãgulo tpis ẽ. Nã q lineas.KM.&.MN.confecit:uideť lineas quoq;.CK.&.HP.cõfecisse:& itẽ lineas K.L.&.LR.Porro linea.KM.& linea.MN.tp̃s illud ꝑsentãt:qđ respõdet rebus:q̃ ꝑ lineas.AB.&.BE.in mĩore triãgulo ĩdicãť:ut ĩtellectu eaꝝ tp̃s hoc annexũ accipiamus.Rebus uero q̃ per lineas.AC.&.CD.notanť ministrat tp̃s:qđ ꝑ lineas.KH.&.HP.describiť.At negotiis q̃ lineæ.AF.&.FG.significãt:apponiť tp̃s:qđ ꝑ lineas.KL.&.LR.signať.Ita fit ut simul & res & tp̃s societate q̃dã ꝓportionis noscanť.Ex iis late patet eos q recordanť aut reminiscunť:ad intelligentiã geneꝝ eorũ q̃ recordanť atq; reminiscunť adiungere tp̃s suũ solere.

Dupliciter falli eos q meminerunt aut reminiscunť.item tria adhiberi ad uerã memoriã & reminiscentiam:rem tempus:animaduersionem. CAP. XVII.

MEmoria dupliciter labiť.Primũ si eoꝝ q̃ r̃colẽda sint imagĩes cõmutet:ut si cõtẽplatus imaginẽ Thexteti imaginẽ Socratis dicas tãetsi tũc uideberis meminisse Socratis tamẽ Thextetus ẽ qđ uides.Nihil.n.uetat qn errare hoc gẽus possis:& meminisse qđ nõ memineris credere.Altero mõ falliť memoria:cũ ita accidit:ut cuius re uera meminimus:nõ tamen meminisse nos aduertamus motiõe aut morbo aliquo ĩpediti. Quod qdẽ & iis usu uenit:q in aliqd ĩpensius ĩtenti q̃si obcæcata cogitatione & abducto ĩtus uisu:aptis atq; ĩtegris oculis nõ cernũt ea:q ob os uersanť.Atq;

ii qdẽ sõniãtibus similes uident̃:q sõniare se nõ sentiãt. Nõ erit igit̃ recordatio aut reminiscẽtia nisi tria hæc cõcurrãt: negociũ qđ moueat: tp̃s qđ negocio respõdeat: & aĩaduersio. Sane tp̃s mõ finitũ certũq; ut dixi: mõ ĩfinitũ & incertũ adiungit̃. Certũ: ut quõ disputasse me pridie memini. Incertũ ut quõ simpliciter disputasse me recordor: iudiciũ ut sit ita: est qđ consueuit uulgo dici. Eqdem memini factũ: sed quãdo nõ memini: q̃ tum solent q se causis subsignãt: cũ iis de tp̃e facti non cõstat.

Hactenus cõmunia memoriæ & reminiscẽtiæ: nũc differẽtia & discrimẽ eaꝝ. item quot solus homo reminiscẽdi uim habet. CAP. XVIII.

DIximus supra nõ eosdẽ h̃ri q facile recordent̃ & q facile & bene reminiscant̃. Distat uero memoria a reminiscẽtia nõ solũ in eo: q̃ prior tp̃e mẽoria q̃ reminiscẽtia est: sed in eo quoq;: q̃ cõplures aĩantes mẽoriæ pticipes sunt. Reminiscẽtia soli hoĩ cõcessa ex nũero aĩaliũ oĩum q̃ ab hoc æui cõpta nobis sint: nã pte q̃ cogitamus rõciamurq; eadẽ & remĩscimur. Et quẽadmodũ syllogismus. i. rõcinatio ꝑpositionẽ ꝑpositiõi. i. intẽtionẽ assũptiõi cõnectit: ita & is q remĩscit̃ mĩora maioribus copulat. Qua ui aũt syllogismi ducunt̃ ad eandẽ exq̃sitio ptinet. Exq̃sitio porro iis data aĩantibus ꝑpria est: q̃bus cõsultãdi deliberãdiq; rõ. Iis ergo q̃bus remĩscẽtia tribuit̃ tribuẽda ẽt cogitatio & cõsultatio est. Solus hõ cogitat & cõsultat. Solus igit̃ remĩscendi uĩ obtinet. Nã & ĩter initia hoc dixĩus: reminiscentiam ad rationem & intelligentiam pertinere. Consultare autem & cogitare uirtus alia esse possit q̃ mens: animus: ratioo intellectus.

Memoriã & reminiscentiã esse corporeas affectiones. item nõ eẽ illas in nostra ptãte. item melancolicos potissimũ hoc genere tentari. CAP. XIX.

CAeterũ q̃a sine ĩmaginatiõe reminĩsci nõ possumus: ꝑpterea & simulachra & spiritus q̃ ĩ corde sunt remĩscẽtiã cõmouẽt: necesse ẽ hæc corpalis affectio sit: ita reminiscentia dicat̃ motus ĩtelligẽtiæ ĩ tali uiso. Quẽadmodũ. n. q librũ uult ꝑligere necesse ẽ in ea se uertat q̃ in libro sint pscripta: ita de reminiscẽtia & ĩtelligẽtia iudicãdũ ẽ. Itelligẽtia cõpat̃ legẽti. Cor. libro. Visa & phãtasmata litteris diximus: & hoc olĩ memoriã & r̃miniscẽtiã corpales motus eẽ: cuius rei signo ẽ: q̃ sæpe nobis q̃uis aliud magis suspicãtibus cogitatio aliq̃ de repẽte obrepit: quã ĩtercidere aut reprimer̃ nullo conatu possumus: q̃n desistat ꝑcedatq; ptinax: & ĩuitissimus nobis erũpat: ꝑhinc simul humor ĩ corde adagitari cœpit: qđ fit quotiẽs reminisci aliq̃d conamur: euenit: ut facili p̃terea sisti & sufflamari nõ possit. Ergo pinde afficimur ac si q̃s nos rapet trãsuersos: & q̃lubet pugnãtes ĩ se cõuerteret. Tẽtant̃ ualidissime hoc morbo melãconici biliosiq;. Sũt. n. pmobiles ꝑpterea: q̃a spiritu multo & crasso cõcæptacula cordis sui hẽnt refertaiQuõ primũ igit̃ imago aliq̃ ĩ iis excita ẽ: stati exagitant̃ aliæ cõseq̃o & fasceatim ac turmatĩ ꝑsiliũt: pp mobilitatẽ humoris q situs in corde eoꝝ ẽ. Sed & illud ꝑbat memoriã aut reminiscẽtiã iuris nostri nõ eẽ: q̃ nec quodcũq; collibũt: nec quotiẽs collibitũ ẽ: reminisci semp possumus. Quãobrẽ ut missũ telũ sistere aut reuocare nõ licet: ita quõ reminisci & uestigare aliq̃d uolumus: nescio qd corporeũ cõmouemus: cui affectio hæc cõmissa mãdataq; ẽ: nec ultra ptes nostræ ullæ sunt: nec. n. pse moueri aliq̃d põt qđ ĩcorpeũ sit: ita ratione recta factũ ẽ: ut motũ eũ rumpe: cũ q̃s uelit: ĩ sua manu nõ habeat. Et quẽadmodũ q̃rẽti locũ ĩ codice ut legat: nõ satis ẽ adir̃ apireq;: aut scedas euoluer̃: nisi id quoq; qđ q̃rit ĩueniat: ita de ĩtelligẽtia & simulachris dicẽdũ q̃ ĩ corde seruant̃: ut tãetsi ea q̃lubet tractes uerseseq;: reminisci tamẽ neq̃as nisi ĩ illa ipsa offendas q̃ req̃ris. Vnde ut dixi euenit: ut ii maxime imaginosi cogitabũdiq; sint: in q̃bus redundatior uis humoris stagnat ea sede ĩ q̃ imagines reꝝ locãt̃. Non. n. facile tranq̃llant̃ agitatiõe semel inita & quousq; asseq̃nt̃ & cõtinuent̃ ea q̃ uolunt: recto ĩcessu scaturiũt: identidẽ & suboriũt̃ imagimes. Quãobrẽ iræ ĩ illis & metus & reliq̃ eius generis affectiones simul paulo cõmotæ irritatæq; sunt: exacuũt accẽdũtq; ipsæ se ultro: & uires obiter corrogãt: conualescũtq;: ita ut labore ẽt summo cõprimi sedari & extingui nõ possint. Exẽpli gr̃a iudicat rõ iniuriã accæptã eẽ: cor stati iracũdia æstu at: mox accẽsione sanguinis feruet: quo tãq̃ auxiliaribus copiis cõfirmatũ recalefactũq; retro cõcalefacit & exasperat sanguinẽ. Eodẽ mõ metus cõtrariis ex causis refrictu & cõtractu cordis pfectus nõ facile deponit̃. Quod & accidere solet iis qui in cantibus paulo ualidius exuibrissant: aut qui orationem prosam uersamue contenta & exerta uoce pronuntiant. Iis q̃q̃ in fine ratio sua sit: eoq; & quiescendum habeant: tamen uox impetu cõcæpto & quasi ex procursu longius procedit: & cessantibus iis aliq̃diu post superstes est.

Quibus ex causis pomiliones pueri senes ĩmemores sint. CAP. XX.

CAeteꝝ illi maxĩe ĩmemores eẽ dep̃hensi sunt: q̃bus supiora ꝑportiõe reliq̃ corpis sunt uasta ut pomilionibus: rõne qđ uis sensus primatis grauata in iis oppressaq; põdere est: q̃q; in tã obesa & crassa materia designari aut exprimi formæ reꝝ nõ possunt: sed q̃si frustrantur & dissiliũt plagæ: nec initiis mõ imaginibus p̃duri & spissi sensus resistũt: sed si quas ob ĩsignẽ eaꝝ pulsum admiserĩt hauserintue: nõ ita uident̃ admittere ut cũ reminisci uolunt: facile ad imperium subeãt: aut recto itinere ad cõditum sequãt̃. Sane admodũ pueri & admodũ senes iõ impotẽtes memoriæ sunt: qđ in motu cõtinuo uersant̃. Pueri ꝑpter natiuum cremẽtũ. Senes q̃ assidue minuunt̃. Nam in pueris & illa ratio est: q̃ per aliquot annos similes nanis exigunt.

Peroratio. CAP. XXI.

DE memoria: & qd sit meminisse recordariq;: & de tota ea natura: & de parte aĩæ cuius illud officium est. Item de reminiscentia: & qd sit reminisci: & memoria quẽadmodum redintegret̃ repareturq; amissa: & unde ꝑficiscat̃ dictum.

HERMOLAI BARBARI.Z.F. PATRITII VENETI IN LIBRVM DE SOMNO ET VIGILIA THEMISTII AD HIERONYMVM DONATVM.A.F.

Optaui tecū eē mi Hieronyme his diebus:qbus īterp̄tatōi noſtræ i paraphaſim Themiſtii ſummā manū ipoſui:ut corā cōmunicare tibi oīa ea poſſem:& qđ tuū i iis iudiciū eēt p̄ſens ītelligerē. Ac legiſti tu qdē olī hæc & qđ memineri ꝓbaſti. Sed ſiue i peius effinxi:& ut ille inqt ab archetypo decidi:ſiue diſpēdiū limæ nō nihil ꝓfecit:certe i totū alia ſūt q̄ q uidiſti : ꝙ ſi affuiſſes tu: piculū nō erat:ut ab iis q̄ cōmutaſſem d̄traxiſſemue laberer. Alioqn i hæc ipēſius ſtudiū cōtuli q uolebā. Proide nō dubito futuros:q noſtrā diligētiā cauillēt q̄ſi tātū curæ argumētū ābitus ſit:& magnæ alicuius de ſe pſuaſiōis q̄ ꝓfecto i me nō ſunt. Nā ſeu ꝙ ſcimus hæc anteludia q̄dā & q̄ſi crepūdia eē īgenii noſtri:ſeu ꝙ maiora i hoc genere cogitamus:dici nō pōt: q̄ i iis nec ſatiſfaciā mihi:nec placeā. Sed utinam multoꝝ error aut ſtirpitus uelli aut alleuari poſſet:qbus cū ſe peripateticos bonos appellēt qa īfantiſſimi ſint: nec latīe loq ſciāt:nec græce (ut q̄leuiſſime dicā) tā cōuenit cū ea familia: q̄ iis q multis ſæculis āte Ariſtotelē fuerūt. Certe ptim fando aſſiſtēdoq̧:pti ſcribēdo & cōmētādo daremus operā:ut q̄tū i nobis eēt recognoſcerēt ſe:& itelligerēt eos q a p̄hia eloquētiā ſepāt miutos plæbeioſq̧ & plāe ligneos p̄hos h̄ri. Nūc pſuaſio ea tā alte dedita i uenas ē:tā ptinaciter īhæſit i uiſceribus:tā difficilē callū obduxit:ut ne dū nos q nec autoritate ualemus: nec fere i doctrina qcq̄ ꝓmouimus:ſed q̄uis ēt abſolutiſſimus: & q oīa ad manū īnumeratoq̧ hēat:tātas radices ſuccidet aut medicinā adhibere ægritudini tā defletæ nō poſſit. De quoquōiā plura pamus alia epiſtola:illud tātū dicturi ſumꝰ:ut hortēur te:nō ut tu cū ſtudiis p̄hiæ bonas lr̄as cōiūgas: qppe i quo ne admonitore qdē eges:ſed ut alios iſtuc exēplo & ſapiētia tua cōpellas. Nec.n.ꝙ i qbuſdā deplorata res uidet:iō minus laborādū tibi ē:tū ꝙ ſnīa Hippocratis q cōclamatis & deſpatis negat admouēdas manus:ad morbos aī referēda nō ē:ꝙ ii nō ſemp icurabiles ſunt:tū ꝙ ut rō iſta cū iis nihil ꝓficiat:ab aliis certe peſtē illā defendet. Infinitū.n.q̄tas iacturas facturæ litteræ ſint:ſi nō habeāt q huic labi obſiſtat. Nos qdē tps oē qđ uiximus & qđ deinceps deū uolūtate uicturi ſumus i illā curā deſtinauimus ut ꝓ uirili pte naturalis p̄hia cū ſtudiis hūanitatis in gr̄am redeat. Vale. Libellū de ſōno & uigilia:quē ad te uertimus:ſcio tibi pro tua i me beniuolentia nō igratiſſimū fore. Venetiis. Mcccclxxx.

THEMISTII PARAPHRASEOS LIBER DE SOMNO ET VIGILIA: INTERPRETE HERMOLAO BARBARO PATRITIO VENETO.

Quæſtiones ad ſomnum & uigiliam pertinentes. CAP. .I.

DE SOMNO & Vigilia conſideranda hæc arbitror. Primum quid ſint & cui parti & poteſtati animæ credita. Et utrum ſoli animæ commiſſa ut pri
uatæ eius affectiones: an & corpori quoqꝫ promiſcua. Et quamobrem tri
buta animalibus ſint. Et utrum utrũqꝫ omnibus:an alteris hoc:illud alteri
ſeorſum. Deinde q̃d ſit iſomniũ:& quot ii qui dormiũt mõ ſomniẽt mõ
nõ ſomnient. Iem utrum ſomnient quidem ſemꝑ ſed experrectos memo
ria non committitur:an ſecus. Et hoc ſi eſt: quam ob cauſam ſit. Præterea
ſint ne præſcita aliqua animi quieſcentis:nec ne. Et ſi ſint:qua ratione fiãt
utrum ex eo numero ſint quæ agunt̃ ab homine:an quoqꝫ cauſa ſit aliquis
deus aut natura aut temeritas.

In eadẽ particula ſomnũ & uigiliã collocari. CAP. II.

PRimum illud haberi pro explorato debet ad eandem animalis partem ſomnum & uigiliam
pertinere:tum ꝙ oppoſita inuicem ſunt:tum ꝙ priuatio eſſe ĩtelligit̃ uigiliæ. Appoſita porro
& extrema tam quæ artis ſunt:q̃ quæ in natura ſpectantur:in eodem recipi ſolent:& eiuſdem
ſubiecto affectiones uident̃. Exempli gratia. Integritas & oblæſio:tẽperies & ĩtemperies:mor
bus & ualentia in eodem corpore ſunt. Pulchritudo & fœditas in eodem membro conſiſtunt. Firmitas
& debilitas in eodem neruo cernunt̃. Viſus & cæcitas in eodem oculo habentur. Similis & in cæteris ſen
ſibus ratio. Item clarius ex iis quæ ſequunt̃ liquebit. Nam argumẽto quo uigilare aliquem cognoſcimus
eodem & dormire depræhendimus. Vigilantem ſane cognoſcimus:aut quia externo ſenſu aliquo: uiſu:
auditu:olfactu pellatur: aut quia inteſtina ratiocinatione cogitatione imaginatione. Senſus uero uice ha
bitus eſt. Inſenſibilitas uice priuationis. In eodẽ igitur ſubiecto locanda hæc ſunt. Ex quo illud quod uo/
lebamus conficitur ſomnum & uigiliam eodem ſubiecto ſtratoqꝫ cõtineri.

Somnum & uigiliam affectiones eſſe corpori & animæ communes. CAP. III.

QVom autem ſentire ipſum neqꝫ animæ neqꝫ corporis proprium ſit. Nam ad idem genus tũ
actus tum potentia pertinet:ſenſus autem qui in actu ſit:eſt quidã animæ motus interuentu
& comitatu corporis conualeſcens. Manifeſtum eſt:affectionem hanc:dico ipſum ſentire:nec
peculiarem animæ eſſe neqꝫ item corporis propriam:quandoquidem corpus inanime nullã
ſentiendi uim obtinet: ſed ſummæ permixtioniſqꝫ. Porro quom uires animæ habeãtur diſtinctæ:ita ut
altrix abiuncta a reliquis ſit:reliquæ ſeorſum ab hac non poſſint conſiſtere : certum eſt ea quæ augentur
modo & minuuntur ut arbores: dormire & uigilare nõ poſſe:quia ſenſu deficiuntur:de cuius momen/
tis natura ſomni & uigiliæ dependet. Nam ſenſus a ratione uitali:quæ & uegetalis dicit̃ eſſentia : & pote/
ſtate interſtitio plurimo & manifeno diſpeſcitur:etiam ſi non id conſtaret:utrum ſubiecto & magnitudi
ne differrant.

In animalibus omnibns ſomnũ & uigiliã uitibus contingere. CAP. IIII.

NAm mihi a lunari circulo caducum ſubciſſiuumqꝫ eſt: quot ſi ſomni & uigiliæ capax ſit : aut
ſemper dormiat aut ſemper uigilet:ſed utrũqꝫ animalibus ſingulis tributum a natura eſt:nul
lum omnino animal pari eo caret: ſed tantũ inanima. Quom de animalibus loquimur:ſem/
per excipiuntur diuina. Nam eorum actio iugis æternaqꝫ nec triſtis oneroſaue ẽ: & uigilia in
iis omnis contrarii eſt expers. Nã ſomnus & uigilia ut ſæpe alias diximus affectiones ſunt circiter cor:ubi
domicilium optimatis ſenſus locatur. Præterea quæcũqꝫ naturalẽ aliquã functionẽ habent : ſimul paulo
plus laborant q̃ ſua cuiuſqꝫ natura patit̃:ægritudinem ſentiũt: cumqꝫ præterea operari non poſſint dant
manus & remiſſionem:quaſi laboris merent̃. Nam & ueterina ſarcinis: & uiæ ſpatio defecta offendunt
ſe terræ:nec loris ullis aut fuſtibus ad ingrediendum exurgunt. Legendo ſcribendo:ædificando:demum
agendo quidlibet:aut cõdendo:laceſſimus: & motũ ſemper ſubſequit̃ & excipit requies. Poſtremo ocu/
li:aures:manus:pedes:& reliquæ partes officiales aliquando a muneribus quæqꝫ ſuis ceſſant. Continen/
ter gerere & adminiſtrare non poſſunt: ſed ſpatio exacto in quãtum uires eorum durare & ſufficere ope
ri poterant:uacationem quãdam feriarum uice impetrant. Cæterum quom ſomnus uigiliæ contrarius
ſit. Contrariorum uero quæ interſtitio careant:& quæ ſibi per priuationẽ & habitũ reſpondent:ſi alteꝝ
abeſt:alteꝝ adeſſe ſit:ſequitur ut dormire animalia oporteat quotiens nõ uigilãt. Quãobrem quẽadmo
dum morbi aliqui ꝑuigiliũ & iſomnium afferunt: nã comperti ſunt qui nouem dies exertis & incõniuis
oculis egerint:& quemadmodum hoc idem ſæpe citra ægritudinem accidit:ut gracilentis & præaridis:
qui naturæ ſuæ ratione longas uigilias patiuntur:ita ſomni copia interim inualentibus:interim ualenti/
bus cõtingit. Nam ex his qui febre tentantur inuenti aliqui ſunt:quos altus ſopor in iuſtum triduum at/
tinuerit. Paruuli uero tum propter cibos iunctumqꝫ:tum propter humorem infantilis ætatis longiſſi/
mo ſomno utuntur. Hæc ſi ita ſunt:quicquid ſomni capax eſt idem uigiliæ particeps & retro. Nam ſi
ſomnus quædam affectio eſt:& quaſi nodus & uinculum ſenſus:ſenſus autem omnis ſentire actu poteſt.

Omnis uero potentia aliquando in actum refertur. Necessarium est: ut id quod dormit: & quod potētiam habet ut uigilet excitetur: omnino & actu euigilet. Ita nullus sit somnus qui non possit rumpi & qui ut ita loquar expergiscibilis non sit.

Quamobrem animalia omnia dormiant plantæ non dormiant. CAP. V.

ANimalia certe omnia Pedestria Volatilia Nantia somno participant. Nam aquatilium genera: & ea quæ molli crusta integuntur soporari cernuntur: & præterea quæcūque oculos habent. Nam & quibus corneoli prædurique sunt & insecta dormire indicio scilencii & cōticescentiæ credam apparet: quāquam exiguum quidam talia: ita ut nos lateant plerumq̧. Vtrum uero ea quibus scilicea testa obducitur: dormiant: nemo quidem adhuc ꝗ sciam fuit: qui uiderit aut argumento aliquo notauerit: sed ratione tamen persuaderi id potest. Nam animal eo finimus ꝗ sensum obtineat. Somnus uero immobilitas & quodammodo pedica & obligamentum est sensus. Contra exolutio eius uigilia est. Non habent uices has plantæ: quia ubi sensus non est: ibi neq̧ somnus esse neq̧ uigilia potest: ubi autem sensus est: ibi dolor & uoluptas: ubi dolor & uoluptas ibi cupiditas. Plantis nihil horum potest concedi. Nulla enim ratio est quæ cogat fateri dolere has: oblectari concupiscere aut sentire. Neque item quæcūque alescunt: necessario etiam sentiunt. Quāquā contra est quæcūq̧ sentiunt ut necessario etiam alescant. Sed quemadmodum sæpe numero docuimus alimēta hæc quibusdam habentur: ut plantis. Hoc uero demonstrat ea ratio: ꝗ uis quæ nutrit munus suum nauius & expeditius consopitis q̄ uigilantibus nobis absoluit. Nam eo tempore probius & alimur & corpulentia perficimus: utpote: ut quas actiones nihil adminiculentur sensus.

In somno omnes sensus haberi immobiles. CAP. VI.

NVnc differendum uidetur: quamobrem dormiat & uigilet animal: & secundum quos sensus. Si secundum plures est: aut si secundum unum: quisnam illic unus sit: de quo somnus: aut uigilia pendeat. Sane quom animalium quibusdam omnes sensus: quibusdam nō oēs sed gustus & tactus sunt: est enim latissime fusus & maxime communis omnibus tactus: ut in libris de anima dictum est: fieri autem non possit ut dormiens animal ullo sensu uigilet: manifestum est animantes omnes in somno affici oportere eodem modo: idest summa illa immobilitate & insensibilitate offundi. Nam si dormiēti auditus in ministerio & officio: sit uisus non sit: erunt simul in eodem duæ res pugnantissimæ: quia scilicet dormiens aliquis sentiet: quod impossibile est.

Soporem tactus & immobilitatem sensus cōmunis causam esse somni. CAP. VII.

ILlud nunc lubet quærere: utrum sensus omnes æqualiter sopiantur in somno: an sit præcipuus aliquis: quo ceu soporato potissimum dormiat animal. Num hoc uni dūtaxat tribuēdum tactui est? qui & maxime necessarius & natura longe primus est sensuū: & quod amplius est idem subiecto cum sensu cōmuni? Nam quō natura singulis sensibus certa quædā munia pensaq̧ imperarit: oculis ut intuerentur: auribus ut auscultarent: & cæteris quibusq̧ sua: quōq̧ non solum peculiariter hæc sensibus iniunxerit: sed in commune quoque rationem quandam in omnes sparserit: qua & uidere & audire & demum sentire se sentiant: non enim uisu uidere nos uidemus: nec uisu enunciamus: aut gustu distare dulcedinem a calore: neq̧ seorsum neq̧ simul utroq̧ sensu: sed particula quadam communi quæ adiuncta sensibus omnibus sit: quam simpliciter & proprie sensuū commūem uocamus: hæc autem una proprie est: etiam sensorium eius unum. Verum quāquam hic sensus unus est: tamen ratione in plures hiat: quia in tot distrahitur quot genera subiecta sigillatī qnq̧ sensuum habentur: nam calor a sono euariat & ab utroq̧ odor & sapor. Inest uero sensus communis primum & maxime ī sensu tactus: ꝗ solus hic seorsum a cæteris separatus spectatur: ab hoc cæteri nō spectantur de quibus omnibus affatim in uoluminibus de anima explicatum est. Potest tota ratio sic concludi somnum & uigiliam ad sensum communem & ad eius sensorium pertinere: idest ad ipsum cor. Et quom sensus communis subiecto idem cū tactu sit: necesse est: ut animalibus omnibus uigilia & somnus communicari dicatur: quia tactus quoq̧ ut dixi communicatus omnibus est.

Impotentiam omnium sensuum non esse somnum: etiam si omnes sensus in somno impotentes redduntur. CAP. VIII.

POrro ex iis quæ sequuntur certissimum fiet: somnum non esse requiem & pigritiam sensuum omnium: sed solius tactus: hoc ita intelligitur: Si non est necesse ut sensus omnes simul in opera sint: eodem modo non uidetur necesse ut omnes simul ferientur. Sed enim primum patet: nihil enim cogit is qui non uidet ut etiam audiat: aut qui gustet ut simul ēt olfaciat: igitur & secundum: præsertim quom propensior ratio uideatur esse: ut simul omnes operentur q̄ ut simul quiescant. Si ergo quod potius ius habet ut sit necessarium non est omnes sensus simul pelli: ne illud quoque multo magis: cui deterius lacessitumque est omnes sensus simul īmobiles qesce re. Quāquam uero hoc ita est: tamen tactu sopito necesse est consequio reliquos sensus consopitos esse: nec eo ualet hoc: ut soporationem omnium sensuum causam esse somno dicamus: sed solius tactus. Nam quom princeps sensuum & quo cæteri referuntur afficitur: necessario & satellites eius affectioni accumbunt. Contra si illi afficiantur non continuo necesse est: sensum principem consentire. Illud uero argumento est somnum non ea re consistere: ꝗ ociosi omnes sensus sint: ꝗque ii actus suos exercere non possunt. Quom enim quis animo linquitur & iacet immortuum: quod genus lipopsychiam: idest defectum animæ appellant: quanquam & hoc nexus quidam & impo-

tentia ſenſuum uidetur:non tamen dici ſomnus poteſt.Idem in deliriis &furore contingit ut acceden/
te morbo nonnulli neq; uideant:neq; audiant ſæpe:neq; omnino aliquid ſentiant: alioquin nō ſæuirēt
in corpus ſuum:nec carnem ſuam dentibus peterent:ſi ſenſum aliquem haberēt doloris.Præterea dua
bus uenis in collo:quæ a iugulo ubi ſcinduntur caput ſubeunt:foris ualide appræhenſis collabūtur ho
mines ſenſibus ereptis:nec tamen dormire dicuntur.Proinde impotentia ſentiendi non ea:quæ in cæ/
teris ſenſibus ſit:quia & orbata deminutaq; ſenſibus ſentire non poſſunt:nec tamen dormiunt:neq; ea
quæ ex aliqua iniuria aut morbo contingat:ſed quemadmodum ſum teſtatus ea quæ in primo ſenſo
rio contineatur:ideſt in corde:ubi primus eſt ſenſus:quæ tum ex laſſitudine aliqua tum ex longa excu
bia ſubſequi ſoleat:nimirum talis impotentia ſenſuum proprie ſomnus eſt.Nam quom ſenſorium il/
lud cōis ſenſus impotēs:& incōtinēs ſui reddit̃ neceſſario & cæteræ officinæ laſſant̃:nō e diuerſo.

Quis finis quod agens:quæ forma:quæ materia ſomni ſit. CAP. IX.

His ita conſtitutis quærēda cauſa eſt propter quam dormire animalia ſit neceſſe:& qualis itē
affectio ſomnus ſit.Ac quattuor quidem cauſarum genera in naturalibus libris enumeraui
mus.Finalem cuius gratia omnia conſiſtant & fiant. Agentem unde oriatur & inſtituatur
motus.Rationariam quæ rebus naturam ſuam & ſpeciem largiatur.Materialem ex qua ī/
ſita conſtitui & generari omnia ſoleant.Somni igitur cauſæ hæ ſunt.Finis.Salus.Et cōſeruatio anima
lis.Agens ſpiritus uitalis qui in corde eſt.Materia uapor qui caput ſubierit: deinde ī locum inferiorem
defluxerit.Forma ſitus & diſpoſitio illa mēbroꝝ & ꝑtiū corporis:q̄ ī dormiētibus extra ītuſq; cernit̃.

De cauſa finali ſomni & neceſſitate eius. CAP. X.

PRimum quem natura nihil cōmittere fortuito:ſed ſuper agere gratia alicuius ſoleat:quie/
tem uero utilem eſſe atq; adeo neceſſariam animalium uitæ conſtet:quia continue moue/
ri cum uoluptate non poſſunt.Manifeſtum eſt ſomnum ad incolumitatem fuiſſe anima/
libus iunctum & ad quietem.Vnde uaga & uulgo etiam recæpta tranſlatio eſt : ut ſomnus
quietis nomine indicaretur quaſi ueritas ipſa ita plane cogeret.Vigilia uero maxime finem attigit.Nā
ſentire & ſapere finis omnibus eſt:quibus unum eorum competit.Vtrumq; enim optimum eſt.Finis
autem eſſe optimum requirit: brutis ſenſus:homini ſapientia & prudentia finis eſt.Videtur uero ne/
ceſſarius eſſe animalibus omnibus ſomnus:nō quidem ſimpliciter:ſed neceſſitate illa: quam ex poſito
& ex adiunctione uocauimus.Verbi gratia:extra quā ſi perire ſatius iis eſt:ſi enī animalia eſſe debent &
naturam ſuam ſeruare:neceſſario quædā adeſſe iis oportet:quibus poſitis alia ſubinde adiungēda ſint.
Nam ſi conſtituatur quid animal eſſe:neceſſe eſt ut alatur:quo conceſſo neceſſarium eſt e cibo uaporē
ſuſtolli:e quo neceſſario conſequitur ſomnus.

De cauſa agente ſomni.Item omnis motus principium eſſe cor habentibus ſanguinem
& carentibus quiddam uice cordis & ſpiritum interiorem. CAP. XI.

NVnc dicendum eſt quo motu actioneue corporis eueniat animalibus:ut aut dormiant aut
uigilent.Demumq; de tota ratione agentis cauſæ diſſerendum.In quo & prolixiuſculi eri/
mus:ac primum quidem admoneri noſcētes hæc uelim.Omnia animalia ſiue ſanguinem
habeant ſiue exanguia ſint:aut eandem aut per ſimilem cauſam ſomni habere.Quāobrem
quom de ſanguineis utpote iunctioribus & cognobilioribus diſputauero:cōmuni ratiōe de omnibus
obiter diſputatum & peroratum putent.Principium ſenſus eadem parte proficiſci:qua & principium
motus : demonſtratum ſupra eſt.Principium uero in animali locus is uidetur:qui īter aluum & caput
medius ſit.In iis quæ prædita ſanguine ſunt ea pars quæ circum cor eſt locum mediū obtinuit.Quæ
cūq; autem ſanguinem habent:habent & cor.Eſt igitur ſentiendi & mouendi principium cor:in quo
& ſpiritus uitalis & refrigerationis principium continetur.Videtur enim natura refrigerationem in
humido & reſpirationem ornaſſe ad calorem eius partis temperandum ſeruandumq;: de quo ſeor/
ſum in loco docebimus.In iis uero quæ carent ſanguine: & inſectis: & iis quæ nō reddunt nec accipiūt
halitum:ſpiritus quidam interior additus non in corde:ſed in eo quod æmulum cordi eſt:qui attolli
uicibus & ſubſidere cernatur.Atq; hoc maxime depræhendi poteſt in iis:quæ generis totipennis ſunt:
qualia ueſpæ apes & muſcæ.Nam diuulſis diſiectiſq; iis:pars quæ proxima præciſamento eſt modo
dilatatur modo contrahitur.Quoniam autem animal nec mouere quicquam nec moliri ſine inten/
tione uirium poteſt:intenduntur autem uires præſſo & īcluſo ſpiritu exteriore:neceſſarium eſt:ut ani
mal quod ſpiret uires illas ſibi extrinſecus corroget.Quod uero non ſpiret : intrinſecus : unde inſecta
ea quæ pennata diximus:quotiens ſe mouent quoddam murmur ædunt:quod aura illa iis incluſa in
tus manente ſonanteq; accidit.Hanc enim quotiens atterūt ad membranam quæ ſepto trāſuerſo ſub/
dita cinctum corporis determinat:bombos illos uolando elidunt.Ita ſonus agitatu interioris ſpiritus
non anima aut ſpirabilibus ullis uiſceribus redditur.Sunt tamen quæ attritu exterioris aeris ſonent:
ſed ea tantum quæ ſciſſuram ſub præcinctu continent.

In corde uigiliam & ſomnum oriri eiuſq; affectiones eſſe. CAP. XII.

CIentur autem oīa animalia aut ſenſu familiari aut ꝑegrino.Familiarem ſenſum appello:quī
interno motu tāq̄ e domo promptus abſoluit̃:qualis quom ſimulachris quæ intra nos ha/
bent̃:impellimur.Peregrinū ſenſum uoco q extrīſecus inuehit̃:& a generibus exterioribus
uenit.Ex iis arbitror cōſtare & quo ī loco & q̄ primū particula ſomnus & uigilia cōtīgere
uideāt̃.Nēpe ī illa cuius affectiōes hæ ſunt.Porro cordis affectiōes ſunt:ac dormiētes q̄dē agitatōe cor/

dis quadam mouentur. Ideoq; & pleraq; agunt qualia cum uigilant ſolent: quod certe ſine uiſione aliꝗ aut ſenſu non poſſet contingere. Nam ſomnium quodãmodo uiſum & ſenſum quiddam eſt. De quo inferius tractabitur. Sed unde nam fit ut ſomno excuſſus experrectuſq; ĩ ſomnia memineris: ſed quæ per ſomnium ſimilia uigilantium operibus geſſeris: non memineris: declaratum in problematis eſt.

Quemadmodum cibi conuertãtur in ſanguinem: de quo ſcire oportet quia præcipua ratio ſomni ſunt cibi. CAP. XIII.

His definitis conſequens eſt: ut qua motione aut unde ſomni & uigiliæ animalibus cõtingãt aperiatur. Fortaſſe enim hic locus cauſam agentem & materialem facilius & diſtĩctius mõſtrauerit. Clarum eſt oportere animal ſimulatq; accipit ſenſum tum primum ali & creſcere in eo ꝙanimal. Nam quando intra uterum partus eſt: enutritur quidem & creſcit: non tamen ut animal: ſed ut planta. Quom autem accedit ſenſus: tunc primum (ut dixi) nutritur & augetur ut animal. Nam anima ſenſualis & poſterior aduenit. Plane alimentum eſt id: quod ex concoctione poſtremum & nouiſſimum ſubſidet habentibus ſanguinem ſanguis: carentibus ſanguine: quod uicem ſanguinis præbeat. Concæptacula ſanguinis ſunt uenæ: initium uenarum eſt cor. Atq; hoc ex cõmentatione diſſectionum liquido iudicatur. Deuoratus enim & ingeſtus per os cibus indeq; in locos ſuos ideſt ĩ inteſtina & uentriculum collatus euaporatur & ſurſum reſpirat per uenas: per quas deinde permanat ad iecur: in iecinore mutatur & natura ſanguinis tingitur: a iecinore influit & ſubit ad cor: ĩ corde uincitur & conficitur pleniſſime: inibiq; in ſanguinem perfecte cõuertitur. Ac uenæ qdẽ aliæ cor adeunt: aliæ a corde proueniunt. Venæ quæ adeunt cor: tãquam miniſtræ ac gerulæ ſunt: ut quæ a iecinore ad cor incoctum & imperfectum ſanguinem conuehant: quem cor ſuſcæptum ſuaui mera cum & abſolutum ſanguinem reddit. At uenæ quæ a corde pertinent comparatæ ad alium uſum ſunt: uidelicet ut ſuccus per eas concoctus iam perfectuſq; in totum corpus diſtribuatur atq; dedatur. Sane de hoc copioſe agitur in libro de alimento. Nunc in tranſcurſu attinguntur ut principia motionum earũ de quibus modo quæritur: & ut quidnam illud ſit quo uis & portio ſenſibilis affecta aut ſomnum aut uigiliam miniſtrat: planius ſciatur. Nec enim ſomnus quæcũq; impotentia & ereptio ſenſuum eſt: ut retro oſtendimus: argumento eorum qui dementarent aut deficerent animo aut inſtrangulatione & aſtrictione uenarum iugularium uiderentur intermori: nam ĩ omnibus iis intercæpti ſenſus ſunt: nec tamen obdormiunt.

An imaginatio eorum qui linquãtur animo uideri inſomnium poſſit: & an morbus ipſe ſit ſomnus. CAP. XIIII.

Iam quom accidat aliquando ut defeſſi animo uidere aliquid & imaginari dicantur cõtrouerſiam habet locus: quia ſi contingit dormire eum qui ita linquitur: utiq; poteſt contingere: ut imaginatio illa ſit ſomnium: ſed enim primum non eſt: neq; igitur ſecũdum. Nam illud conſtat quãquam non ſemper nec omnium tamen maiori ex parte & compluriũ: quæ in ſomnis uiderimus excitatos nos comitari ſolet memoria. Qui uero tẽpore quo morbo illo corripitur imaginatus aliquid eſt: demum recreatus nihil omnino commeminit. Porro multa dicunt: qui ita uehementer tentantur: & qui extinctæ animæ ſpetiem præbent: quorum nihil ut dixi reuiuiſcẽtes exuſcitatiq; recordantur. Quãobrem uiſiones eas ſomnia putare non poſſumus. Neq; ipſam ægritudinem ſomnium. Idem ſentiendum de iis qui delira fantur: & qui compræſſis iugularibus uenis præfocati moribundiq; corruunt. Et quia quod ſæpius dixi non omnis intercæptio aut impotentia ſentiẽdi ſomnus eſt: ſed ſolum ea quam diuaporatio alimenti committit.

Quando incipiat dormire animal: & quando perfecte conſopitum dicatur. CAP. XV.

Plane neceſſe eſt id quod in uaporem ſoluitur tabeſcitq; aliquatenus ſuſtolli: deĩde reditum capeſcere & adinſtar euripi refluere. Nam omne calidum in ſublime natura effertur. Eo loci refrigeratur a cerebro & conſiſtit: mox reciprocat & deſcendit ad cor. Refrigerato eius feruore ſomnus obrepit. Ita efficitur ut ſomnus maxime a cibis proficiſcatur. Nam alimonia ad ſummum caput uiam molita ꝗdiu fluxum cerebro immiſcet: attentat & aggrauat. Hinc ſalebræ illæ uerborum incertæ: hinc oculos nare: caput uergere: errigendi ſe facultatem auferri contingit. Cũ uero iam cõmeant cibi & incidentes cordi calorem eius irrigant: aquo ſemper uis illa humifica & corpulenta in caput leuatur: tum profundo ſomno demergamur & altum ſoporẽ flare incipimus. Quã uero humentia & corpulenta genera grauedinoſa ſint capiti: inditium illud eſt: ꝙ quibus ineſt uis ſomnifera: eãdem grauedinem capiti afferunt: craſſitudine humoris eius: qui ſurſum reſpirat: ſeu poculenta hæc ſint: ſiue eſculenta: ut papauera mandragoræ themetum proflatus. Ergo hunc in modũ ſomnus uenit: maxime a uino & a cibis: iccirco quia multa exhalatio eſt quæ indidem attollitur.

Labores & morbos ſomnum inducere. Item paruulos plurimum dormire ideoq; frequenter incidere comitialem morbum. CAP. XVI.

Aliquando & fatigatione multa pertentamur ſomno: cuius ea ratio eſt: ꝙ labor diffundit in quædam nobis: tabeſcere facit quæ uicem incocti alimenti præbent: niſi colliquamentum id frigidum ſit. Ita inteſtinorum calor qui ex attritu laboreque exprimitur irrecrementa quædam emolit: quæ ad ſuperiorem locum redundantia ſomnum inducunt. Interdum & morbi hoc faciunt qui ex humidis & callidis excrementis conualeſcũt: qď genus ĩ febre & lethargo cernimus. Hõ genitus ꝑmitur ſomno ꝑ aliquot dies: & ĩfantia magis ꝗ ætate alia: cuius

ratio ea ꝙ tum alimentum omne sursum halat. Hoc adeo declarat caput ĩ paruulis: quod portiõe partium inferiorum maximum est: quasi necesse fuerit ea membra capacitate auctissima esse: in quæ plurimum alimoniæ conderetur. Atq; hæc causa est: quamobrem hæc ætatula morbo comitiali opportuna sit: est enim pestis ea persimilis sõno: ꝙ & qui dormiunt & qui ita corruunt cessante anima & sensu erepto uisuntur. Hinc origo eius morbi per soporem fere accidit: & qui infecti eo sunt in somno frequentius q̃ in uigilia collabuntur. Propterea ꝙ cum effluentia illa quæ in somno sursum effertur loci sũpioris ui conglatiãs ritu æstus reciprocat: subdeq; alius spiritus cõtinuo suffitu alimenti copias ministrantis attollitur: necesse est concursu hoc uenas inflari: deĩde obrui & obturari meatus ac semitas animæ. Hæc interclusio & instrangulatio officii spiritalis sonticus & diuinus morbus est. Quom igitur ĩ puero superiora oppleta cibis seu spiritu ex cibis expræsso collectoq; habeantur: temperandum iis uino est: quia spiritosum impendio sit præsertim atrum: sed nec nutricibus præbendum. Nihil enim interest nutrices an alumni hauriant: nisi dilutum & modicum sit. Vsque adeo autem sũpiora pueri plena cibo continent: eoq; ut diximus incremento eius partis exuperant: ut longo tempore caput continere non possint: sed quinq; mensium spacio collum rigidum & inflexibile habeant. Plane pueri similes ebriis uidentur: quod in utrisq; larga humoris copia superioribus se immiscet. Eadem ratio conuenire potest: quãobrem initiis fœtus quiescere intra partem uideantur.

Quot qui uenas conditas habent. item quot nani & pueri sõnolenti sint. CAP. XVII.

IN plenum somniculosi sunt qui incertas & conditas uenas habent: & qui capite prægrandi sunt & pomilionum genus. Priores quia prætenues & angusti in iis meatus: per quos a capite remeat spiritus: facile obstipantur addaggeranturq;. Exigua enim & parua modicis accessionibus muniuntur. Propterea frigefactis uenis: nam & uentres oppleti frigescunt: necessarium est: ut eo loci immoretur spiritus: donec se calor colligat qui alimentum dissipari diffundiq; faciat. Quanto igitur hic diutius in uenis mansitat eo somnus diuturnior sit oportet. Quemadmodũ enim aqua per fistulas graciles ducta gutatim & lente decurrit: per amplas missa celeriter effluit: ita & spiritus ille corpulentus per arctiusculos meatus ægre trãsmittit̃. Hac de causa somniculosi sunt quorum uenæ sunt conditæ. Nani uero & quorum uasta sunt capita: iccirco præmũtur somno: quia multa in illis euaporatio est: quæ sursum ad caput feratur: magna enim capita exiguo alimento nõ implẽtur: neq; paruis copiis saturantur. Ergo quom multa sit materia quæ in capite collecta eorum est: sequitur multum esse: quod decidat & refluat. Porro uis tantã calore eo: a quo in caput relata est: tarde uincitur & sero procoquitur.

Quot melancolici parum dormiant & multum comedant. CAP. XVIII.

II autem quorum æditæ & conspicuæ uinæ sunt propter amplitudinem & latitudinem unitatum soporulenti esse non possunt: nisi quid incidat quod temperiem contrariam inducat neq; item melãcolici. Nam quom natura eorũ prægelida algiosaq; sit: euaporatio multa ui caloris intestini tolli non potest: hinc & edaci auiditate sunt quia sicca & retorrida eoꝝ temperatura est. Et præterea sunt illis corpora ita affecta: ut quo uescuntur non fruantur: nec eat in corpus: sed similia uideantur infelicibus lignis & quæ in regione arida & sicculosa nascuntur. Nam bilis atra: quæ naturaliter frigida est frigefacit uentrem & iecur quæ concæptacula nutrimenti sunt: & alia locą in quibus humor hic redundat.

Quot contemplantes somnus inuadit. CAP. XIX.

AT uero quod plerumq; accidit ut contemplantibus surrepat somnus: eam causam habet: ꝙ cum in motu & sollicitudine cogitatio nostra sit: eoq; impediatur cõcoctio: necesse est crassa esse euaporamenta quæ commeant: erit igitur somnus collecta copia interni caloris incorde: & naturalis reciprocatio propter eas causas: quæ a nobis enumeratæ sæpius sunt.

Quemadmodum animal dum dormire incipit alterascat. CAP. XX.

QVom uero calor ad ima subterfugit frigescunt palpebræ & frigefactæ comprimũtur & cõfluunt. Ita quibus palpebræ sunt conniuendo obdormiscunt: nihil enim aliud cohibet mouet intemperat regit in corpore q̃ calor. Frigent igitur superiora in somno & circũquaq; extrema corporis. Contra recalescunt inferiores loci ut pedes & interiora ut uiscera & cætera quæ intrinsecus continentur.

Quot somnus refrigeratio quom sit: causas tamẽ calidas habeat: & quot homo solus quõ dormit: sternatur iaceatue. CAP. XXI.

SEd dubitari potest quot a cibo & potu altiores somni ingruant: & quot uina item soporifera sint & extera quibus eadem caliditas naturæ adest: quoniam duo hæc sibi coherere non uidenẗ: ut somnus refrigeratio & frigidus sit: & causæ nihilominus somni sint calidæ. Solutio: an hoc eo accidit: ꝙ quemadmodum ieiunus & inanis uenter calidus est: saturatus friget: suffocatur enim & obruitur calor nimietate quemadmodum & ignis cõgestu lignorum: ita meatus pertinentes ad caput effluentia alimenti euaporantis frigescunt: ubi cibus densatus & concretus deorsum uice imbris funditur. Atque hoc causæ est quot homines ex crapula potissimum attententur. Deinde quemadmodum aspergine calida perfusi continuo inhorrescimus: quia frigus exterius cõducitur in unum & suffugiẽte calore margines corporis desertas libere adorit̃: ita illic ascendẽtẽ calorẽ ad caput frigiditas cerebri ĩ sese collecta: eoq; iuuãtior & aĩosior facta sũmis uiribus aggredit̃ & q̃si ĩ re-

gno ſuo compræhenſum retardat atq; debilitat:ita cogit concreſcere. Poſtremo ſic accæptũ domo de-
uerſus expellit. Adhæc quemadmodum macerie grandi poſita ignis reſtinguitur:ita multo cibo inge
ſto quaſi offunditur & exoleſcit calor internus:nec ante erumpit q̃ paulatim ſubacta & ſublucata ſylua
hæc ſit. Contingit enim ſõnus eo more quo dixi reditu ſcilicet corpulenti humoris:quem calor in ſub
lime per uenas leuauerit:nam quom non poteſt diutius eo loci quo ſubiit alimentum morari: ſed con
gelaſcens aggrauanſq; de arce capitis deductu ponderis ſui pellitur effici ſolet:ut primum oculi marcen
tes ſõno decidant:deinde ipſa animalia conſiſtere ueſtigiis non poſſint:ſed pedibus deuacillent & cor-
ruant. Nam calor qui ſubrectos nos tenet in intima conuerſus deſerit. Ac homo quidem porrectus af
fuſuſq; iacet cum dormit:propterea q; ſolus animalium erectus incedit. Cadens uero primum quaſi ex
ternatur animo & ſenſum omnem amittit:deinde imaginationibus & uiſis illuditur obumbraturq;.

Non omnes cauſas ſomni calidas eſſe:ſed aliquam eſſe frigidiſſimam. Ité partem cibi flu
xiones mouere : partem ſomnum facere. CAP. XXII.

SEd an ſolutiones hæ uulgariæ & futiles uidentur nec ad ueritatem potius q̃ ad probabilita
tem quandam ornatæ: illa uero ſummatem & ſolidam rationem dormitiõis attingit:quã
nos modo executuri ſumus. Cerebrum (ut & alias diximus) frigidiſſimum comparatione
reliquarum corporis partium animalibus eſt:iis quæ eam obtinent partem:& iis quæ ca-
rent eo quod uice cerebri ſubrogatur. Hoc igitur ſimile generationi imbrium euenire intelligẽdum ẽ
quemadmodum enim quom ex aqua terraq; humor exhalat:& ui ſolis effertur in ſublime:ubi ſuper-
num aeris locum ſuburit:frigiditate regionis eius concreſcit:denuo in aquam conuerſus in terram de-
fluit:ita uapor ad cerebrum uiam capeſcens primum frigidus conſiſtit:deinde concrementa ex eo in pi
tuitam & ſaniem uertuntur:e quo & fluctiones mouentur:quæ ob eam rem ex capite oriri probatur.
At ea pars alimenti quæ non morbifica nec extrementia ſed frugi eſt deſcendit:& calorem cordis dela
ta & cõgeſta refrigerat. Ad refrigerationem uero & ad ſeram euaporationem gracilitas & exilitas & ue
narum conducit:quæ circiter cerebrum habentur:quibus prætenuitate earum minus caloris iunctum
eſt. Porro ubi calor deeſt frigus redundat. Et hæc refrigerationis ſomniq; uniuerſa diffinitio eſt.

Quando animalia expergiſcantur:& quemadmodum alentis ſanguinis efficiatur di-
ſcretio. CAP. XXIII.

EXpergiſcitur animal quom primum abſoluta & profligata concoctio eſt:quomq; intimus
calor qui ambientis frigoris metu in anguſtum ſe contulerit tandem uictis difficultatibus:
& ſuperior factus e latebra emicat:quod non ante accidit q̃ ſanguinem feculentum & turbi-
dum a mundo & puro diſcreuerit. Eſt enim tenuiſſimus & mũdiſſimus ſanguis:qui com-
mittitur capiti. Cõtra craſſiſſimus & corpulentiſſimus qui inferioribus partibus mandatur. Omnis ãt
ſanguinis origo cor eſt:ut hic & alibi diximus. Ex tribus uero ſpecubus qui habentur in corde:is q in
medio eſt:communis efficitur utriq; extremo. Ac extremi quidem uentriculi ſanguinem ab utraq; ue-
na recipiunt maiore & minore:quæ ahorte appellatur. Sunt enim duo hæc caua:quibus ſanguis a ieci
nore incoctus & indigeſtus ĩfluitur. In medio autem cordis ſinu diſcriminatio ſanguinis fit. Sed de his
alio loco diſſerendum uberius eſt. Cæterum q̃diu ſanguis ex cibo indiſcretus eſt ſopor infuſus edurat:
nec ante ſoluitur q̃ ſincerus ea loca quæ diximus peteſſat. Turbulentus membris inferioribus rigetur:
quo facto animalia quaſi onere depulſo excitantur & uelicantur e ſomno. Dictum eſt quæ cauſa dor-
miendi animantibus ſit corpulenti ſcilicet uaporis naturali calore ſublati reciprocatio ad prĩcipem ſen
ſuum. Dictum eſt quid ſit ſomnus impedimentum & nexus primi ſenſorii:ita ut ſentire non poſſit:&
quidem neceſſarius nexus quia conſiſtere animal non poſſet:niſi eſſent præſidia quibus tueri & conſer
uare ſe poſſet:inter quæ præcipuum eſſe alimẽtum uidetur:ex quo uapor exhalat. Dictum eſt & illud:
ſomnum animalibus exhibitum ad ſalutem:quæ potiſſimum de quiete contingeret.

TABVLA IN LIBELLVM DE SOMNO ET VIGILIA

HERMOLAI BARBARI PATRITII VENETI: Z.F. IN PARAPHRASIM THEMISTII DE INSOMNIIS AD G. PONTICVM FACINVM PRAEFATIO.

DICAVI Pridem tibi ut nosti Interprætatiũculam de insomniis: quod pro mea in te beniuolentia: & pro ea spe quam de ingenio & doctrina tua concæperam uolens feci. Nũc ceu fato quodam nostra adoreola sine te nõ possit stare: Themistius noster te rogat ut se transcribas. Periclitatur enim nisi suppetias uenis: ne (quæ desidia & nequitia librarii est) anteuortat se impræssorum diligentia: quos præterq̃ q; lucriões aginatoresq; sunt mea causa feriari iniquum est: præsertim tanto operarum dispendio: quas & præstinare magno & pascere ad saginam oportet. Ego totus in recognitionem perdius perdoxq; ĩcumbo. Nec superesse huic oneri uacat: alioquin nec possum. Scis q̃ non sim pigerrimus: q̃ oderim nebulones: & q insinuatis (ut aiunt) manibus exignnt molestæ mundo sarcinæ. Sed hæc alias. Tu si ueneris (sed uenire te necesse est: atq; adeo ad condictum) & librario meo succẽturiaberis: & Themistium asseres: & me tibi arctius uincies. Si igitur ꝑ te non stat librarius meus: idest ipsum. Veternum successorẽ accæpit: resignatus est. Tu (si uoles) eris accensus. Quãquã non multum operi deest. Nec tam fuit ille asinus quin plus q̃ dodrantem laboris exegerit. Physica & libros de anima & alia quædam absoluit. Quod subsiduum est tibi quædam sors reseruat implendum. Tu constitue malis operas in diem uendere an redimere sarctam paginam. Equidem te optauerim mancipem. Fere enim plus uigilant qui in rem suam procuratores sunt. Sed iocor: ergo propera: nihil excusa: omnem ueniam negabo. Nisi summe atq; impendio mihi opus esset te: careres hac molestia. Nunc ea uis est: ut etiam si scierim incõmodaturum me tibi: tamen inuerecundum esse necesse sit. Quod scribis superiores litteras quas ad te nudiusquartus dedi: ut iocis eruditulis frequentes probari: certe non dissimulauerim epistolam eam paulo hilariorem fuisse: etiam si non habuerit (de quibus placeret) sexcenta. Planeq; si philosophum spectes intemperantiusculus ut una ea fui. Neq; id unde mihi acciderit compertum adhuc habeo: alioqn sobrios credo & liberales iocos non damnastis. Et hercules miratus sum unde mihi tantum ocii ad sales: præsertĩ tam occupato q̃ antehac nunq̃. Et nisi q; ad te scribebam qui cum licuit insanire manias & ĩtemperias incidisse me uererer. Vale. Venetiis. M.CCCCLXXX.

THEMISTII PARAPHRASIS DE INSOMNIIS LIBELLVS INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

Insomnia sensu non percipi. CAP. .I.

POST hæc de insomniis est agendum. Primumq; illud quærendũ quoi animæ potestati compareát: & utrum affectio mentis: an sensus sit. His enim duabus uiribus tãtum noscantur ea quæ ad percæptionem hominis pertinent. Certe neq; mẽtis neq; sensus insomniũ est: idq; ita demonstrari explicariq; potest. Si oculorum officium contuitio est: & auriũ auscultatio & pari ratiõe sua singulis sensibus certa. Si potẽtias animæ functionum: & actuum gratia institutas esse constat. Si sensilium generum quædam communia habẽtur ut figura magnitudo motus & cætera iis confinia: quæ pluribus subiecta sensibus sunt: quædam impromiscua & propria ut color somnus & sapor. Si præterea impossibile ẽ ut animal dormiens & compræssis oculis cernat: aut alio sensu percipiat: clarissime cõcluditur in somno nihil sentire qui dormiunt: ergo ĩsomnia quæ sibi uidere dormientes uidentur: nullo sensu noscuntur.

Insomnia nõ eẽ opinionẽ nec actũ ĩtellectus. Itẽ qd p̃ter somniũ. CAP. II.

SEd neq; intelligentiæ aut opiniones aut affectio potest insomnium putari. Quõ enim in somno non equi modo & homines demumq; substantiæ fere omnes occurrant: sed etiam albedo dulcedo & huiusmodi: quæ citra sensum opinione compræhendi non possunt: sensus autem feriant̃ & ociantur in somno: efficitur: ut insomnia ad opinionem aut intelligentiam referri non possint. Deinde præter uisa quæ obiiciuntur in somno solemus sæpenumero intelligere aliud quiddam. Nam quemadmodũ uigilantibus sentientibusq; considerare interim cõtingit aliud quiddam præter id ꝙ sensu percipiunt: ita dormientibus non ea modo accidunt quæ uocãtur somnia: sed etiam præter somnia pleraq;. Potest enim accidere ut quis uidere in somnis Socratem uideat̃: & extra hoc animaduertat Socratem se uidere per somnium. Equidem sæpe uisus sum mihi comperisse librum: quem diu optauerim legere: sed somniare me sciebam. Amicus alius noster quom Panseptũ præceptorem suum reuocatum ab ĩferis uideret: intelligebat se: etiam num dormiens somnium uidere. Iam illud frequentarium est ut inuenisse thesauros somnies. Et anteq̃ expergitus sis: depræhẽdisse somnium uidearis: & adhuc dormiens: illusum te somnio amicis: qui sibi somniãti assistere uiderentur enarares. Cæterum in somno non semper hoc euenit ut intelligamus somnium esse quod uidemus. At in opinione semper id quod opinamur opinari nos scimus. Itaq; efficitur etiam ratione hac ut somnia in opinionem conferri non possint.

Nõ oẽ qđ dormienti appet somniũ eẽ. itẽ qd sit ꝓprie ĩsomniũ & qd uisum CAP. III.

SImul quoq; illud arbitror liquere: non quicquid apparet in somno dici insomnium posse. Nam tunc proprie insomnium est quom is qui somniat existimat uera esse quæ somniat. Quod siquis ita somniat ut intelligere possit se dormire: somniareq;: hoc proprie somniũ non est sed uisum quoddam atq; phantasma. Ac uidentur quidem hæc esse ĩsomnia: sed nõ sunt: imo ut dixi uisa potius & phantasmata. Visum adeo proprie illud ẽ: quom in ipso uigiliæ & quietis adultæ interliminio positi: ista quæ uere sensu hausimus: & quæ initio somni impressa atq; allita nostro animo sunt: reddunt & offerunt sese: ita ut uideamur aspicere & adhuc discernere posimus formas eas esse: quas in prima illa somni nebula sensu accæperimus. Est enim quædam quasi uigilia somnus is: in quo intelligere & depræhendere somniũ possimus. Quod uero sæpenumero eueniat ut aliud qddam præter somnia cognoscatur: experiri facile iis ẽ: quibus repetere somnia quotiens exurgunt curæ sit. Nam ut ii quibus studium est iisdem uerbis reddere & repræsentare memoriter quæ audierint firmius & facilius recordant̃: q̃ illi ipsi a quibus accæperint: propterea ꝙ alteri p̃cepta memoriæ colendæ sequentes: audita & pronunciata quibusdam locis constituunt: alteri simulatq; effati ea sunt: nihil ultra se ad memoriam eius exercent: ita hos melius q̃ alios somnia meminisse contingit: qui recensendis & recurrendis insomniis operam dant.

Qua ratione dormiendo in somniis fallimur. CAP. IIII.

EX iis omnibus illud quoq; constat eandem rationem qua morbo quodam aliqui in uigilia falluntur: facere uti in somno quoq; decipi soleamus. Vt enim spiritus quidam in ægrotis ad caput uiam molitus cressamento suo uisibilem spiritum uehementer conturbat cõmititq;: ut omnia quæ tuentur gemina uideamur: & ut lineamenta albarii operis immanium beluarum speciem referant: nam simulachra deliniaturarum sine materia ĩtra oculos recæpta: & cum spiritu uisuali male habito & lacessito confusa formas illas animalium truces præsentãt. Ita & ĩsomno ille idem spiritus causa est erroris. Sed & ualentes quoq; atq; adeo scientes interdum falli cõtingit: ut si res nimio tractu remota & longule desita sit: aut siqua oculi montiuncula obstupescant: nam & pedalis sol spectantibus & terra moueri & commeare nauigantibus uidetur. Quod si hoc uerum in scientibus & ualentibus est: quanto in ægro uerius sit: & adhuc in dormiente propensius?

Quãq̃ in ſomnio nihil ſentiant ſenſus:tamen afficiuntur intus. CAP. V.

CAeterum ſiue eadem pars animæ ſit quæ imaginetur & ſentiat ſiue diſcrepent diuerſæque habeantur:nũquam ſine uiſu aut ſenſu aliquo labimur. Nam hallucinari & obaudire dicũtur ii qui uerum quidem aliquid uident audiuntqꝫ:non tamen ita ut uidere & audire ſe credunt. Vtrum in ſomno conſtitutum eſt:neqꝫ uideri quicq̃:neqꝫ audiri:neqꝫ autem omnino ſenſu alio commoueri:ſed num quãuis in ſomno nihil ſentiri ſit uerum:tamen nullo modo ſenſu affici in ſomno non eſt uerum:quia formæ ſenſilium generum quæ animo detinentur impreſſæ euagantur & obuerſantur in ſomno & principium ſentiendi petentes ideſt cor ualide feriunt:nec magnopere ſequius atqꝫ in uigilia laceſſunt.

Quot imaginibus ſomnii modo fallimur modo non fallimur. CAP. VI.

SAne interdum ita uiget animus ut ludificari ſe in ſomno ſentiat fitqꝫ hoc quotiens euaporatio non multa defluit & tunc ſomnus ille minimo minus uigilia eſt: interdum ita ſoporatur atque ita in ſeſe medium recedit ut nihil omnino intelligat. Atque hoc euenit quotiens offunditur redundantia deſcendentis cibi & tunc quaſi uinctus addictuſqꝫ manus dat & ad ea quæ uiſa ſunt quaſi accæpta ſenſibus ueraque ſint aſſenſum adiungit.

Inſomnium eſſe potentiæ ſentientis affectionem non qua ſentiens eſt: ſed qua imaginatrix. CAP. VII.

HActenus conſtat inſomnium:neqꝫ ad opinionem:neqꝫ ad intelligẽtiam:neqꝫ omnino ad rationem aliquam intelligendi opinandiue pertinere:ſed ne ad ſenſum quoqꝫ ſimpliciter conſtabit. Nam qui uidet & qui audit neceſſe eſt ſimpliciter ſentiat:qui uero ſomniat non ſimpliciter ſentit:Sed tamen ad quendam modum referri poteſt ad ſenſum quod uti intelligere oporteat mox conſyderabimus. Primum illud quod clariſſimum eſt:nobis confeſſum ſit. Inſomnium ſenſibilis potentiæ affectionem eſſe:nam & ſomnus ut demonſtratum ſupra eſt ad eandem particulam pertinet. Nec enim fieri uidetur poſſe ulla ratione ut animal alia particula dormiat alia ſomniet. Quom uero probatum in libris de anima ſit imaginandi uim quam phantaſiam appellant eandem eſſe ad numerum cum potentia ſentiendi quãuis eſſentia rationeqꝫ differant imaginatio autem ſit motio ſenſili abiuncto inita cuius originem impulſio ſenſus oblata extrinſecus habuit: inſomnium quoqꝫ imago quædam & phantaſma eſſe uideatur:nihil enim aliud inſomnium eſt:q̃ uiſum quod apparet in ſomno: ſiue illud ſimpliciter:ſiue quodã genere cõtingat:ĩdubitabili luce colligitur: inſomnia ſenſualis potentiæ alumnia eſſe: utiqꝫ non q̃tenus ſenſualis ſed q̃tenus imaginaria ſiue phãtaſtica ẽ.

Cauſa producẽs ĩſomnia:& iterũ quando erremus aut nõ:in ſomniis. CAP. VIII.

QVid ſit inſomnium & qua ratione concurrant dormiẽtibus uiſa ex iis maxime doceri poſſumus quæ accidere uiderentur in ſomno. Quæqꝫ ſenſilia promouent & excitant ſenſum in nobis iacentem. Formæ uero eorum expreſſe & conſignatæ in ſenſoriis non modo habentur tunc quom ſenſus in geſtione actuqꝫ eſt. Sed etiam tũc quom ab opera diſceſſit:ſenſilibus abiunctis. Ex iis quæcunqꝫ intus ſeruantur niſi penitus oblitterentur copia exhalationum: dormientibus nobis illudunt & deſcendente ſpiritu qui ui caloris efferebatur ad caput: iciunt & commouent ſenſum ita ut ſomnia ſæpe talia eueniant:quæ ueris ſimillima eſſe uideantur. Quod ſi multa admodum collectio reciprocantis ſpiritus ſit ita ut ea quæ nobis appareant qualianam ſint animaduertere liquido non poſſumus. Tunc errare labiqꝫ cõſueuimus. Et quæ ſimulachra mera & imagines nudæ ſenſilium rerum ſunt:tanquam ipſas res uere intueri & contrectare nos credimus: ſi uero modica affluentia ſit. Et quæ præ ſua copia obruere aut præſtringere totam aciem mentis non poſſit:ſed iudicium ei incolume & inobſoletum relinquat:tunc nullo errore trahimur uiſis ſed obſiſtimus. Proinde quom ita accidit ſolemus dormiendo dicere. Videtur quidem hoc Socrates non tamẽ Socrates ẽ:ſed Socratis ſpectrum. Manifeſtum eſt igitur reditu uaporis immodici de errare prægrauariqꝫ animum temperato cibo nec falli nec opprimi. Contra eſt in quibuſdam ægritudinibus: in quibus cauſa allucinationis non eſt deſcendes ac decidens ſpiritus ſed ſed ſubiens atqꝫ aſcendens.

Poſt receſſum rei ſenſilis imagines & affectiones in ſenſu manere. CAP. IX.

QVam uero abeuntibus & abiunctis ſenſilibus:aliquãdiu formæ eorum in opificiis ſenſuũ eruentur:poteſt uel hinc apertiſſime intelligi:ꝙ quemadmodum telum ſimul de manu iaculantis receſſit ſuo quidem motu differri uidetur:ſi origo tamen motus ad uim refertur propterea ꝙ ille qui mittit primorem aerem cõmouet qui colliſus ſubinde alium aerẽ propellit:atqꝫ hic deinceps alium continenti ſerie donicum uires ſeneſcãt:atqꝫ ita telum quieſcat. Hoc & in aere ut diximus locali motu & in humore cernitur. In alteratione quoqꝫ non abſimilis ratio eſt. Aquæ feruent ignibus ſubditis & ferrum candeſcit mollitum flammis. Alia iis admota calorem ebibunt & hæc in alias item res tranſmittunt duratqꝫ ſucceſſio hæc quãdiu prima uis pollet: nec dum fatiſcit aut flaccet. Ita in ſenſu ſtatuendum uidetur:alioquin tanto propenſius ꝙ ſenſum qui in actu cõſtitutus ſit alrerationẽ eſſe quandam olim probauimus. Hæc igitur cõmotio imaginum non modo uigilantibus nobis ſed etiam quieſcentibus ſeu leui ſomno ſeu profuudo contingit parte ea quæ uiſa & imagines concipit. Hoc adeo uidetur planiſſimum argumento ꝙ ſi quis conſpectum ſuum ab aliquo quod inteotiſſime obtutus ſit conuerterit commitabitur nihilominus eum forma rei quam ſpectauerit quaſi affectis poſſeſſiſqꝫ priore pulſu oculis. Prohinc qui de ſole in opacum ſe con-

ferunt confutatis præ nimio ſplendore luminibus non cernunt. Item ſiquid præcandidum aut uiride diutius aſpexeris quicquid oculis inciderit uidebitur concolor: ſed & ſi oculos contra ſolem aut aliq̄d quod fulgeat tendas: deinde conniueas primum talis aliquis color uidebitur qualis albedo aut uiriditas eſt: tum is ſe in puniceum conuertet: proxime in purpureum: atq; ita deinceps in alios: poſtremo in atrum a quo euaneſcit exoleſcitq;. Eodem modo quæ motu cito mouentur obtutus noſtros confringunt: ut ſi in profluentem rapidum direxeris: facit porro æſtuatio & uertigo: ut quæ ſtent uideantur moueri. Sed & ualidus demenſq; ſtrepitus ſurdaſtros reddit: & odor qui uehemēter oboleat odoratū corrumpit. Hæc omnia euenire ita (ut dixi) certiſſimū eſt.

Senſus differentiis leuibus pelli: nec ſolū pati ſed agere. item de ſpeculo quod aſpectu ſordeſcit. CAP. X.

VErum q̄ celeriter ſenſus uel modicas differentias perſentiant: indicio eſt id: quod accidere ī ſpeculo uidentur: de cuius ratione q̄q̄ poteſt ſeorſum quæri: tamen uſus eius hoc loco tantiſper is eſt ut argumento eius ſciatur: uiſum nō modo pati ſemper & affici: ſed etiam agere aliquid interim ſolere. Nam ſpeculorum fulgor aſpectu mulieris præſtringitur tempore mēſium Statim enim ſupficiem illam quædam ueluti nebula ſanguinis obducit: adeo ſi nouitium ſpeculum ſit: haud temere maculam eluas: ſi peruetus facile abſtergas. Cauſa ea quam dixi quot non ſolum ab aere uiſus mouetur: ſed aliquando eſt: ut etiā mouere poſſit. Nam ſplendida mouendi uim habēt. De genere autem ſpendidoꝝ oculi ſunt. Hoc igitur tempore quo menſes patimur: nam & uiri ſua menſtrua patiuntur: eodem modo lumina: quo cæterum corpus afficimur. Omnia enim menbra aſpergine menſtruorum rigantur: præcipueq; oculi: quia maxime foraminoſi uenulentiq; ſunt. Quamobrem tempore genitalis profluii quod cōmotione & inflāmatione ſanguinea ſolet contingere obſcurum quidem diſcrimen in maſculis eſt: eoq; ſi tum ſpeculum inuiſant: nihil id polluitur: quod euidens ſit: ſed tamen polluitur & operitur eliuiecula: eo modo quo quom mulieres tuentur. Eſt enim natura ſeminis & ſanguinis menſtrui eadem: ſd quia candidum illud & quaſi concolor ſpeculo eſt offectio peruideri non poteſt. Plane primum inficitur & mouetur aer a ſanguine geniturauæ quæ ſuffuſa oculis ſunt: aer infectus alium aerem inficit: qui ſpeculo proximus ſit: ab hoc poſtremum ſpeculo inquinamentum illud allinitur: quod nitorem eius hebetat. Quemadmodum igitur cādidæ ueſtes omnem notam & ſurſum facillime contrahunt: nam in puro quoque atque mundo omnis color externus aſpectabilis & conſpicuus eſt: & quæcunque ſordecula quaſi prominet: idem ad ſpeculum referto. Sane æs q̄d leue eſt inſperſiones & īfecturas omnis exaudibiles facit: quod uero nitidum atque purum manifeſtas euidenteſque optinet. Scire autem neceſſe eſt tangi ab aere fere idem eſſe quod atteri oblini abſpergi perfundi. Ergo ut læuia corpora egregie perſonant: propterea ꝙ aer in iis eliditur incolumis nec facile diſſilit diſſipaturue: ſic ſpecula munda & ſplendida maculas ſuas habent & perſpicuas: ideo ꝙ offectura in iis propter terſitudinem in quādam unitatem coit. Quamobrem uero maculæ nouis ſpeculis inductæ aboleri ægerrime ſoleāt: ea ratio eſt: ꝙ & in omnes partes ſerpunt: & inprofundum deſcendunt. In profundū ꝙ ſpecula plura ſunt. In omnes partes ꝙ terſa. In uetuſtis autem non perinde ꝙ pertinaciter ſunt: quia non eodem adhæſu neq; tam alte figuntur: ſed ſuperficie quaſi marginibus innatant. Ex iis conſtat (quod uolebamus) tenues differentias compræhendi a nobis: eaſq; celeriter excitare uellicareq; ſenſum. Item nō modo pati uiſum: ſed etiā facere. Iis quæ diximus adſtipulari uidetur: quod in uino & unguentis conſpicitur. Nam oleū: quod in hoc genus miſcetur: ociſſime iniectos odores capeſcit. Vini quoq; natura mira eſt alienos ſapores in ſe trahendi non modo earum rerum: quibus intus additis corrigi medicariq; ſoleant: ſed etiam earum: quæ ad dolia extrinſecus iuxtim aut locantur aut naſcuntur.

Facile decipi qui morbo aut affectu tentantur. Item aliquādo decipulum intelligi quia iudicium animi a iudicio ſenſuum diſcrepat. CAP. XI.

AD eam uero conſyderationem: quæ nobis initio īſtituta eſt unum ſubiungi oportet: quod & patere poteſt ex iis quæ dicta ſunt: abeuntibus ſenſilibus non abire ſpectra: ſed detineri & ſeruari depoſita. Item facile decipi & oberrare eorum ſenſus: qui affectu aliquo ꝑturbati poſſeſſiq; ſint: adeo pro ut quiq; alicui uitio addicti ſunt: ita in eo frequēs falluntur meticuloſi in metu: amatores in delitiis ſuis. Proinde utriq; tenui ſimilitudine earum rerū quas ii formidant illi depereunt facile laceſſuntur: meticuloſi imminere quæ timeant: leuiter ſuſpicentur: amantes quæ ament. Et quo quis obſtrictius tenetur: eo leuiori ſimilitudine circūſcribitur. Eodem modo qui obiraſci faciles ſunt: demumq; qui quacūq; alia perturbatione aut libidine pertentantur. Propenſius uero quibus immodica hæc ſunt. Quamobrem & frebriētes menſtruoſa quædā animalia uidentur in parietinis cernere: quod quidem accidit iis exigua ſimilitudine: quam interpollationes quædā & liniamenta in tectoriis referunt. Cæterum hic error pro qualitate morbi maior minorue eſt. Sæpe enim leuius præmuntur q̄ ut ſe de iis: quæ uidentur uidere: falſos haberi nō cognoſcant: interim uſq; adeo tentātur accūbuntq; morbo: ut uiſis ducantur & aſſenſionem adhibeant. Cauſa uero quāobrē hæc fiant uidetur ea eſſe: ꝙ non una tantum in nobis iudicādi uis eſt; ſed geminæ. Eſt mēs quæ primatū obtinet.

Est sensus unde ortum habet imaginatio. Huius rei signo est: quod quom sensui sol uideatur pedalis: corrigit aspectum ratio quae intus est & maiorem esse quam uideatur dictat. Quot si una tantum esset potentia quae iudicaret de omnibus: non posset sol non tantus putari quantus uidetur. Plane non inficior quibusdam morbis effici: ut ratio quoque atque mens errorem sensus sequatur: quod usu uenit in deliris ab alienationeque animi: quo tempore & lineamenta moueri & animalia esse credunt.

Iudicia sensuum inter se contraria esse desidereque. CAP. XII.

SEd quid opus est dubitare an sensus iudicia a iudiciis animi differant? quando uel ipsi sensus inter se perspicuo euariant? Nam in iis: qui superiores optimatioresque sunt: exquisitius iudicant & coarguunt caeteros. Atque hoc in uisu & tactu liquet. Si enim digito uno uicibus scalpas: tactui: unum quod est: uidebuntur duo: uisui non uidebuntur: sed unum: quia uisus acrior & certior tactu est. Quot si aut solus tactus esset aut uterque: sensus iudicium idem haberet: pronunciarentur duo esse: quod unum esset. Causa autem circumuentionis & decipuli ea est: quoniam sensilia non tantum quotiens mouentur moueri nobis uidentur: sed etiam stantia quotiens ipsi in nobis sensus mouentur: utique si eodem modo moueantur quo solent a sensilibus cieri. Ita littus uidetur nauigantibus moueri & recedere dum uisus ab alio impellitur.

Quot dormientibus & noctu magis quam interdiu & uigilantibus uisa occurrant. CAP. XIII.

EX iis planum arbitror factum non modo uigilantibus nobis motiones illas contigere: quae per eos sensus accipiuntur: qui foras prospectant: & quasi extra corpus sunt: sed etiam illas quas sentimus: quom affectio ea ingruit: quam somnum uocamus. Alioquin & tunc impensius id patimur: quam tempore alio: quia interdiu excidunt multa & uanescunt sensibus opere suo detentis: & mente uariis cogitationibus obruta. Nam paruus ignis luce maioris offunditur. Laeticiae item & aegritudines modicae accessu immodicarum & insignium exolescunt. Quiescentibus uero minima quaeque aduolant alliuntur que: noctu praesertim: quod eo tempore obsolutis sensibus & functionem suarum quasi missionem & uacationem habentibus: & calore in uiscera condito: motiunculae omnes inobsoletae & incolumes ad sensum principem confluant: deinde aestu paulum sedato sese dormientibus reddant.

In somnio quot imagines multae occurrant. item quae primae: quae mediae: quae nouissimae motiones dicantur in somno. CAP. XIIII.

CErte hoc intelligi potest simile: ut in fluuiis: euenire. Vt enim humor ibi qui fertur & profluens mouetur: interim inoffensus absoluto uertiginum orbe decurrit: interim offensaculo retardatus in multas quasi propagines scinditur dehiscitque: & in uarias formas subinde resoluitur. Idem statuere de motionibus sensariis oportet. Motionem appello excitationem depositarum imaginum & delationem earum ad cor: per quam uis in eo sentiendi interpellatur. Quemadmodum igitur eo exemplo: quod modo attulimus: ante quam uertigines consistant: mediae formae multiplices comparent: ita & motiones imaginum: quae in subiecto spiritu: aut in corde: aut in sanguine continentur: si quid obuiariauerit idest si in alteram motionem offenderint: quae succedat in multas similitudines secantur: diuelluntur que: & eas medio itinere praesentant: ante quam in nouissimam concedant. Igitur sensus primus non solum a primis & ultimis motionibus: sed & ab intermediis lacessitur. Vt enim si nubecula primo effigie leonis occurreret: deinde se in uarias animalium figuras uerteret: postremo similitudinem hominis referret: non modo formas leonis & hominis uideremus: uerum etiam animalium eorum: in quae medio transitu abiisset: ante quam hominem redderet: seu iucundum illae allubescentesque: seu contra ingratae: alioquin insensaeque oculis accidissent: ita & in somno non solum extima a sensu primo: sed & intermedia uisitantur: siue ea tariculamentis & portentis similia sint: siue placida & tranquilla: & quae statum naturae contineant.

Quot statim a cibo non somnient animalia. item quot nec pueri. item quot non somnient animalia non somnient. item deturbatis & tranquillis insomniis. CAP. XV.

AT uero statim a cibo non somniant animalia neque quom primum egressa in lucem sunt: ut infantes: quia multa tum agitatio motioque est propter alimentarium calorem. Quamobrem quemadmodum humore aliquo uehementer commoto: aut nulla effigies redditur quae appareat: aut redditur quidem aliqua sed lacessita & tortuosa usque adeo: ut alia omnino uideatur esse quam sit: quiescente autem & stagnante res in eo simili colore & incolumi forma respondet: ita dormientibus eueniunt uisa & motiones a sensibus quandoque: ut peruideri non possint: quod multo fluxu alimoniae obruuntur: quandoque distortae praeposterae & monstrosae & omnino deterrima somnia: qualia quae melancholicis & temulentis & febrientibus accidunt. Quom enim morbi hoc geuus spiritosi uaporulentique sint: commotionem & perturbationem plurimam afferunt. Simul uero a fluctu constitit & discretus sanguis est: iisque sanguinem optinet: significationes a sensibus omnibus ueniunt incolumes & distincta digestaque somnia sunt. Ita ut ad similitudinem ueri expressa occurrant.

Quot sinceris insomniis aius non obsistat non consentiat. CAP. XVI.

AC insomnia quidem iccirco existimantur uera quia: quom tam ea quae inuehit oculorum sensus: quam ea quae caeteri sensus renunciant secundum quietem ad locum principem integra sinceraque transmittuntur. Necesse est ut uideatur plane cerni tenerique ac perfecte sentiri. Eo enim quod motiones sui quaeque generis ad principium sentiendi meracae & inobsoletae perueniunt & uulnerant cor: fieri non

poteſt:quin uideri uidere audire ſentire nõ ſecus atq; in uigilia oporteat. Proinde animus tunc iudicia comitat̃ ſenſuum. Verbi gratia:ſi in illa uiciſſitudine digitoꝝ:de q̃ diximus ſupra:nõ fallit̃ uiſus:ſed tactus:neq; utiq; in ſomno animus uniuerſus fallet̃:ſed pars tantum ea quæ ſenſui tactus reſpondet. Ita altera eius portio ideſt uis tactoria per ſomnum unam rem duas eſſe pronunciat. Altera ideſt uiſibilis conſtanter obſiſtit & quaſi uigilans teſtatur: unam rem eſſe quæ uideantur duæ. Quod ſi non fallitur ea pars animi qua uidemus:quippe quæ exquiſitior & quaſi racionabilior ſit:q̃ pars ea qua tangimus: longe hoc fidentius adiungendum & tribuendum menti eſt: utpote in qua ſedes & domiciliũ iudcii ſit. Nec temere ſopori accumbit : niſi defluxus ſpiritoſi oris exuperet. Ac conſentiret quidem ſemper in ſomno anima:& imaginibus quæ a ſingulis ſenſibus orirentur fidem adiungeret:niſi uirtus aliqua potior & uegetior contrairet. Quale enim quicq; eſt quod ſenſus apportat:tale a primo ſenſu etiã iudicatur habeturq;. Quapropter quom tactus ſæpe quod unum eſt:duos eſſe renunciet:& uiſus ſolẽ pedalem eſſe ſemper decernat:niſi quæ alia ratio haberetur:quæ quaſi intercederet:neceſſarium eſſet:ut animus ſemper iudicia ſenſuum aſſertione ſua approbaret:atq; ita ſemper unam rem duas eſſe conſtitueret: & ſolem pedaneum ſciſſeret. Nũc continetur quædam uis in nobis quæ efficit:ut q̃q̃ pedalis appareat:non tamẽ uideatur pedalis. Non enim omne quod apparet etiam uidetur. Niſi quom langore corporis ſoporata uis illa arbitra eſt: ut ſæpenumero diximus:aut quom non mouetur motu legitimo nec ſuo.

Motiones in ſenſibus factas inducere ſomnia. item quæ actu earum quæ potẽtia ſint. itẽ ſomnia explanatiora ultimis ſomnis afferri. CAP. XVII.

QVemadmodum uero dictum eſt:uehementes affectus facere:ut quiuis in ea re quoi afficitur facile capiat̃: ita & ſenſuum motiones in ſomno & cætera quæ in ſenſu contingunt:uidentur cõmittere ut dormientes mentiẽbus ſomniis ẽt a tenui ſimilitudine cogant̃ accedere:nam quom dormientibus nobis ſpiritus uel ſanguis reciprocat ad cor:una & motiões illæ imaginariæ ſenſuum commeant:quæ in materia ea tanquã in ſubiecto ſuo conſiſtunt. Cæterum aliquæ actu: aliquæ potentia continent̃: hoc eſt aliquæ cunctantur: nec dum mouent:aliquæ præſto ſunt: & principium ſentiendi ad repreſentationem & noticiam ſui appellant. Vt igit̃ quæq; prior accedit & ĩtrat locum:ita prior extimulat & prior ſe aſſerit: hac abſumpta aboletaue:ſequẽtes ſuo quæq; ordine rogant̃ & inferunt ſeſe. Declaratur hoc huiuſmodi exemplo. Fingat quis ranas quĩq; in doliũ ſalis coniectas:deinde eas ita diſponat:ut unam in ſummo: unã in imo: tris medio ſpatio:atq; omnes inter ſe paribus interſtitiis collocet:hoc eſt:ut extimaꝝ alteram ad os & labia dolii: alteram ad fundũ medias in medio ſitu interuallis & proportionibus ſuis cõſtituat: ita tamen ut omnes operiant̃ ſale: ſimul igit̃ cæperit ſuprema pars ſalis tabeſcere:rana quæ parte illa condebat̃: prima uendicabitur & prima ſuperficiem obtinebit: & prima uſurpabit̃ cõſpectu: tum deinde ſequentes ſerie:qua ad eas colliquatio ſteterit:ita ꝑdibunt in lucem. Quom uero in imum diffuſio decubuerit:tunc emerget quæ ſepulta inibi fuerat. Eadem condicione ſunt ſimulachra ſenſilium & motiones quæ in ſomno uerſant̃. Quæ prima incurrunt prima animum exercent & cõmouent. At quæ potentia contineri & tardius percutere diximus: quia tum ſanguis is qui corpulentior ſurſum halauerat:& prohibebat offerri ſimilitudines ueras attenuatus dilutuſq; habet̃: ĩſomnia exquiſitiora explanatioraq; repreſentant. Hic eſt ut nouiſſimi ſomni afferre nobis ſoleant cõſtãtiores & certiores imagines. Quom.n.q̃ſi refrixit ac deferbuit cauſa illa: ea quæ imagines reꝝ turbabat:neceſſe eſt: ut ea q̃ olim ſenſibus accæpta eo tp̃e deferunt̃ ad cor:puriora ſincerioraq; uideant̃.

Animam ſopiri alimoniæ:nec tamen ſemper ſopiri. item non idem eſſe aliqua apparere & uideri. CAP. XVIII.

EA igit̃ conuariatio & commutatio phantaſmatum quæ in ſomno accidit : cõferri poteſt ei quæ in nubibus contingit:quoius & ſupra mẽtionem habuimus. Nam & illæ quõ modo effigiem hominis referant:mox ſe tranſitu ociſſimo in centauros cõuertunt. In uniuerſum quicquid apparet in ſomno ut dictum inter initia eſt ex reliquis & ueſtigiis eſt inhærẽtibus earum rerum:quas quis uigilãs ſenſerit:geſſerit:cogitauerit. Digreſſo autem ſenſili atq; abducto:ſi uis illa:quæ in nobis principatum iudicii & põtificium obtinet:etiam dormiẽdo ſoluta ſit:nec copia defluentis ſanguinis obteratur:ludibria ſomniorum detegimus & hoc quod uidetur coryſcus ſcimus coryſcum non eſſe:ſed ſpectrum coryſci:ita tum quoq; animus uerum coryſcum intelligit:ſi uero penitus merſa effuſaq; ſit: tum ſimilitudo rei creditur ipſa plane res eſſe. Nec ita mouet ut ĩ uigilia aſſolet: ſed ita:ut uigor animi totus iacẽs ſepultuſq; omni eius ſenſu liquatur. Tanta uis ſoporis & ſomni eſt:ut diſcerniculum hoc menti eripiat. Quemadmodum igitur ſi quis oculo digitum ſubderet:nec ſciret digitum ita admotum cõmittere ut omnia ei gemina apparerent:tunc non modo apparerent gemina:ſed etiã uiderentur crederenturq; gemina. Si uero id ſciret: apparerẽt quidem gemina: ſed uideri aut credi nõ poſſent. Ita in ſomno ſiquis intelligat obdormire ſe :& præterea aliquid ſomniet: apparebunt quidem ei quæ ſomniat. Sed ſecum dicet q̃q̃ apparet hoc coryſcus eſſe: non tamen eſt coryſcus. Nam ſæpiſſime hoc euenit ut quis dormiendo dicat intus ſomnium eſſe quod uidet. Quod ſi dormire ſe neſciat:dabit manus approbabit & adhibebit aſſenſum.

Imagines reꝝ abſentiũ mõ in ipſis ſenſoriis:mõ in corde uerſari. CAP. XIX.

AT uero ita esse ut dicimus & motiões imaginarias & figuras & simulachra sensilium diuersari in primo sensu.idest in corde etiam rebus abiunctis & cessantibus sensibus: de quibus omnis ludificatio & cõmenta omnium somniorum prodeāt clare demonstratur argumẽto quod subiungitur.Id quod in secundis est longe magis asciscendum & ascribendum est primo.Sed in cæteris sensoriis etiam ociosis & uacantibus reliquiæ & uestigia quædã rerum seruanť. Multo igitur æquius est in corde hoc concedi: unde illa proficiscuntur & quoius beneficio functionibus suis supersunt.Esse autem hæc ĩ sensoriis experiri manifestarie quiuis potest:si adhibeat animum & animaduertere ad id conetur:quod nobis a somno recens excussis solet accidere. Nam plerũq; uisa & motiones quæ se modo quiescentibus obtulerant continenter uel excitatos expergefactosq; comitantur & aliquãdiu post desistunt.Nam quom quis in somno datus & uidere somnium occipiẽs casu aliquo expergiscitur:fere semper accidit:ut ei simulachra quædam ob oculos stare obuersariq; uideantur.Pueris certe noctu a somno quidem recentibus:sed plane uigilantibus aspectantibusq;:multæ sese imagines præsentant: quæ passim uagari & moueri uidentur:ita ut illi se præ metu sæpe intra inuolucrum expauidi occulant.At hæc nihil aliud sunt q̃ motus a sensilibus profecti impræssiq; oculis.

Definitio insomnii & quæ insomnia uideanť cũ non sint. CAP. XX.

EX iis omnibus ratiocinatione certa colligitur:somnium eẽ uisum: quod secũdum quietem occurit: quotiens uis quæ iudicat obligata desertaq; langore corporis est. Quapropter neq; uisa ea & terriculamenta: de quibus paulo ante habita oratio est:proprie insomnia esse possunt: neq; aliud quicq̃ quod sensibus excubantibus & solutis appareat: neq; item quicquid occurit in somno in somnium est:nisi ratio ea quæ iudicat possessa omnis & obruta sit.Nam quod nõnulli experiuntur in somno:ut quodammodo cernant:degustent:exaudiant:uulsi & contrectati præsentiant:sed languide alioquin & quasi de longinquo:non potest insomnium putari. Qui enim ita leuiter obdormiscunt: ut quasi incollimitio somni & uigiliæ sint: siquis strepitum moueat:aut lumen obtinens prætereat locũ:in quo quiescunt:fieri solet ut strepitum & lucem oculis accipiat:quasi utrũq; incolumi fieri sentiant:eoq; & excitatus aliquis dicat:tu quid perstrepis? Aut nunquid tu cum lumine accedebas.Ita me hercule uidere somnium uidebar:cæterum non fuit somniũ: sed gesta hæc sunt.Proinde ut se habet is:qui simpliciter uigilat ad eum:qui aliquatenus uigilat:ita sensus simpliciter ad aliq̃tenus sensum.Ac illi quidem in somno palpebras non cõducunt: sed discuneatis exiguo calle oculis & dehiscentibus dormiunt.Quom ergo accensum lumen in cubiculo uiderint:arbitrati esse insomniũ: expergiscuntur:& lumen uerum fuisse dignoscunt.Sed & gallinaceorum cantus & latratus canũ exaudiuntur in somniis:& existimãtur insomnia;quæ mos expergiti animaduertunt somnia nõ fuisse. Iam uero comperti qui quõ dormirent ad interrogatum responderint:sed ii experecti respondisse se non meminerint.Certe cõstat qui ita dormiunt: q̃q; solutos habere sensus uidentur:non tamen uigilare simpliciter alioquin somno excusso recordarentur: neq; simpliciter dormire:alioquin percunctantibus non responderent.Ex hoc genere nihil potest somnium uocari. Neq; siquid aliud potest præter somnium in somno uere intelligi.Qualis ea depræhensio siue iudicium est:quo quis dormire se quõ dormit sentit:sed simulacrum uisumue: quod ortum & profectum a sensibus in dormitione animalibus affertur:in eo ꝙ dormiunt:hoc proprie somniant esse & appellari debet.

Quamobrem aliqui nunquam somnient:& quamobrem quidam somniare sero incipiant. CAp. XXI.

PRoduntur certe:qui nunq̃ quicq̃ somniarint in uita.Exempla etiam sunt alios ad multam ætatem non somniant esse.Causa eadẽ: quæ facit: ut & infantes quoq; non somnient:neq; cæteri statim a pastu.Quorum enim ita constat temperamẽtum:ut ad superiorem locum plurimus e cibis fluxus succedat necesse est:ut quõ delatu ad ima humoris eius multæ motiones citenť:nullum his phantasma:aut uisum appareat. Proficiscente uero ætate:cõcocta & subacta materia nihil prohibet:quin somnia illis possint restitui.Nam immutatione uel ætatis uel affectionis aliquouis secuta necessarium est naturã quoq; ipsam & temperamentum mutari.

TABVLA IN LIBELLVM DE INSOMNIIS.

HERMOLAI BARBARI.Z.F.PATRI.VE.IN PARAPHRASIM THEMISTII DE DIVINATIONE SECVNDVM QVIETEM PRAEFATIO AD.M.BARBVM.

LIBELLVM DE Diuinatione secūdum quietē interp̄tati sumus ad te: id munusculum cumq; e sicio ē: tū ꝙ a me uenit gratū tibi fore non dubito. Iuditiū tuum: quod sit: simul haec legeris: aueo de te p̄ litteras scir̄. Caeterum hospes biennium meus Aristoteles tuus siue ꝙ comiter a me & liberaliter tractatus ē: siue ꝙ uereṫ ne tā longa peregrinatione offensionē animi tui subierit: discedeṙ: sed ne auelli qdem a nobis pōt. Nisi forte iniquo aīo tulit uerba illa in litteris tuis īterminabūda: qbus (si pugnet) ꝑferri ad te manus & pedes uictum iubes. Indignū se catenis putet nobilissimus philosophus: q mētes hoīum a maximis erroribus soluerit: alioquin nullos neruos detrectat: modo tibi usus sui constet: ut mihi. Proinde metuit ne (quae tuae maximae occupationes sunt) praeterq; impensissimum in sacris litteris studium: ad situm & puluerem reuoces. His rationibus uel cunctis uel singulis (nisi maiore aliqua ui cogatur) negat se arbitrū ultro ad te. Tantisper te rogat supplex (nec enim tam formidat uincula: ut te dominum: agnoscat) ne se ī terusurium aliquod diceularum inuideas: in quo si aequus fueris exhibiturus ipse se est: uel ad poenam: etiam si iure postliminii uti possit: nisi ꝙ emptus a te in Asia est: haberi eum loco seruorum a manibus uelis: utcūq; manus illas ipsas probas & doctas: sed & pedes quoq;: si pateris: aduolutus impetratam a te morulam tantulam uult: qua se mihi extremas manus Themistio suo imponenti commodet. Neq; id se mea tantum causa facere: q̄ sua: utpote quoius intersit: expositorem sui iuratissimum uindicari tenebris: & philosophiam suam latinis reddi: quae obsessa barbaris sit. Iam me hoc loco laudat parce: & quia philosophus: & quia Aristoteles promouisse me aliqd hoc in genere: neq; de latinis litteris pessime meritum. Ob haec (nisi tu aliquid contra habes) plusq̄ sonticam causam putat: quāobrem appellatus ad cōdictum non uenerit: te quoq; modestum & facilem dominum fore: si sibi hoc spatioli dolueris. Et hercules si summo iure agatur iustas rationes uideri: quibus in libertatem proclamet. Sed iocari collibuit illud serio Aristotelem tuum apud me esse adhuc mensem oportet: quoaddum Themistius noster totus exeat. Nec uero ni fraudi sit: ꝙ re tua inuito te abutor: primum me: inuito te: id faciam humanitas tua metu illo me liberat. Deinde ut inuito te faciam: quod facere me oportet: eius rei culpam necessitas non ipse habuerim. Vale. Venetiis. M.CCCCLXXVIII.

THEMISTII PARAPHRASIS DE DIVINATIONE PER SOMNVM INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

An existimandū sit aliquam diuinationem haberi per somnum. CAP. I.

DIVINATIONEM In somno aliquā esse q̄ dormientibus nobis ꝑuenire dicat̃ a somniis: neq; ptinaciter resistendū: neq; temere assentiēdū puto: nam qđ aut oēs aut plurimi arbitrant̃ inesse aliqd diuinitatis ĩ somno: & uisa pleraq; occurrere ꝑnūtia futuroꝝ: argumēto ē: huiusmodi psuasionē q̄ usq; adeo ĩsixa hoium mētibus sit: & fere gētiū firmata cōsensu: ab expientia & reꝝ euētis ortū aliquē habuisse. Accedit q fere nemo ē: quoi euenire signa aliq̄ dormiēti nō soleāt. Nōnullaꝝ ēt reꝝ ꝑsensa eē q̄dam ĩ somno atq; ꝑscita credi par ē: quippe qđ oino rōne non careat: nec fere ullū insomniū ĩcidat: ex quo addiuinatio: aut cōiectio: aut ĩterꝑtatio aliq̄ duci nō possit. Parte alia quō nulla grauis & efficax rō uideat̃: unde istec diuinatio ꝑueniat: efficit̃: ut difficile sit hoĩ docto fidē suā ĩ hoc obstrigere. Nā putare deū eē q mittat somnia: præter alias rōnes qbus infirmari hoc cōfutariq; pōt: illa ē efficaciæ exploratæ: q subabsurda res sit significatiōes futuraꝝ reꝝ p somnia: nō optimis sapiētibus: sed sine lege ulla: ac fere pessimis quibusq; & abiectissimis hoībus euenire. Porro sublata origīe hac nulla ꝑterea pōt idonea alia uel fingi. Nam qđ dicit̃ quosdam esse in Boristhene & Gadibus: qui uaticinentur futura adhuc rationis ĩcompertæ est. Et hercules maius quiddam q̄ ut in hoc captus ingenii nostri sufficiat.

Somnia alia causas rerum esse: alia signa: alia fortuita: & quemadmodum sint signa. CAP. II.

NEcesse igit̃ ē somnia aut cās eaꝝ reꝝ q̄ ꝑuidentur putari: aut signa ĩtelligi: aut oīno haberi fortuita. Mēbra hæc uel oīa cōgruūt somniis: uel duo ex his: uel unū. Cām accipio: ut lunā q̄ cā ē: ut sol deliq̄o obscuret̃: & defatigationē q̄ cā ē: ut qs febrē ĩcidat. Signū deliq̄i ē. quō subit planeta & ad ĩteruētū tēdit: signū febris ē ĩcabrities līguæ. Fortuita res ē: inābulante me solē delinquere: qa neq; cā neq; signū deliq̄i inābulatio mea pōt uideri. Quapp fortuitæ res neq; semp neq; maiori ex pte uisunt̃. Probāda itaq; partitio ea ē somnioꝝ alia ꝑ cāis: alia eē ꝑ signis: alia temere ac uice fortuita euenire. Signa sunt p q̄ affectiōes aliquæ aĩ aut corporis notant̃. Nā & medici fidi & q paulo pitiores sunt ægrotātiū somnia diligēter exq̄rēda & spectāda pcipiūt: utpote q̄ ĩ morbis plurimū referāt & ad salutē & ad cōiectationē euētus. Decernūt āt ita rōne recta artifices & oparii alioq̄n: sed q sup aliqd tamē meditari philosophariq; habeāt. Nā motiōes q̄ ĩterdiu & secūdū uigiliā cōtigūt: nisi admodū euidētes amplificatæq; sint: delitescūt & offundūt̃ ĩcursu & adūbratiōe maiorū. At ĩ somno contrarium euenit: ut exiguæ motiones præsertim silentio noctis insigniter & ualide feriant. Indicium huius rei: q fere nemo est: qui non sit in somno expertus q̄modico sæpe strepitu exaudito accæptoq; auribus: fulminare ut tonare crediderit. Interĩ tenui pituita distillāte: gustare mel aut dulcē aliū saporē uidemur. Interim ptibus corporis qbusdā leuiter calefactis: super ignes ambulare & audiri putamus. Excitati uero aĩaduertimus ita eē rē ut ē. Quāobrē quō oĩum reꝝ minuta & lāguida initia sint: clarum ē: ut prĩcipia morborum & affectionum quæ continet̃ in corpore parua eē imbecillaq; oportere. Ea semp in somno sese manifestius produnt q̄ in uigilia. Dictū est quēadmodū somnia possint signa intelligi.

Quemadmodum somnia possint esse causæ actionum nostrarum. CAP. III.

NVnc quēadmodū cāæ possit cēseri: & q̄ sint illa q̄ possint disseremus. Primum illud cōuenit somnia cās nostroꝝ actuū potius q̄ alienoꝝ uideri. Vt.n. plerūq; q acturi aliqd sunt aut q̄ mō id agūt: aut q iā egerūt absoluerūtq;: illud ip̄m p somnia ad eūdē modū contuent̃ & gerūt: qa diurna cogitata cœptaq; ad talē motū q̄si uiā q̄dā præꝑant: ita e cōuerso frequentariū est: ut uisa p somnū prĩcipia sint reꝝ q̄ ĩterdiu molimur: qa mēs nocturnis motionibus mollita imbutaq; ad eas actiōes potissimū sese accōmodat: quarū simulachra ĩ somnis imaginata esset. In hunc modum somnia aliquādo signa rerum sunt: aliquando ut causæ actionum habentur.

Quæ sint fortuita & temeraria somnia. CAP. IIII.

REliquū genus fortuitū ē: & temere ꝑueniēs: præsertĩ quotiēs ardua illa extremaq; uehemēter & supra oēm fidē hoīs posita somniamus. Demū ea quorū origo sita ĩ nobis nō ē: ut naualis pugnæ eius: q̄ ĩ terra. Perside cōmissa sit. Postrēo ea oīa: q̄ a nobis ꝑcul gerūt̃. Plane de iis eo mō statuēdū ē: quo statuit̃: quō qs ꝑcedētibus nobis obuius uenit: quē mō pegre cōmorātē cogitabius. Quid.n. ꝑhibet ĩ sōno q̄n decerni idē possit sane: ĩmo uero in sōno iustius. Quēadmodū igit̃ ea cogitatio mētioue: neq; signo: neq; cāæ pōt fuisse: q̄obrē nobis amicus occurrerit: ita neq; sōniū cā aut signū eius rei: q̄ euenerit dicēdū: etiā si eo mō ꝑrsus quo appuerat euēit: sed tota ea rō fortuita ē: & casu cōsistit. Eo fit: ut pluria sōnioꝝ mētiāt̃: qa q̄ fortuita sūt: neq; sp neq; ꝑpēsius accidūt.

Somnia non uenire a deo. Itē quot melancholici aliquando præsagiant. CAP. V.

GEnerati uero quō & bruta quoq; somniēt dici nō pōt uenire celitus somnia delegante deo: neq; ad eā finē adiūcta hoībus fuisse. Sane q̄q̄ diuinitus nō mittūt̃: sunt tamen q̄ possis dæmonia dicere. Nā & natura dæmonia ē: nō diuia: huius rei argumēto ē: q pte pluria ĩdocti

& gregarii ſomniare & uaticinari uidentur futura:ut intelligat̃ non ſomniare illos autore deo. Verum
prout qſq̃ natura blatero loquaxq̃ ē:aut melācholicus:ita uiſiōibus & īſomniis multiplicibus utitur.
Porro quō plurimis & uariis uiſis hoꝝ aīus pulſet̃:nō ē ut ſit mirādū:euadere īterī ex iis aliq̃:q̃ p̄dixe-
rint.Nā & q totū diē iaculant̃ aliq̃do collimāt:& p̄miū capiūt:uetus adagiū ē:ſi ſæpe iactaueris aliq̃do
uenerim iacies.Idē de ſomniis uidet̃ : ſi quādo id conſequit̃:quod quoi apparuerit ſecūdū quietem.

Quot pauca ſomnia euadant.Itē nō ſequi ſemp̄ quoꝝ ſigna p̄ceſſerint. CAP. VI.

NEc uero diſſentaneū eſt pauca euadere ex iis q̃ obiiciūt̃ & mōſtrāt̃ i ſōno : quō nec ea quoq̃
ſōnia q̃ ſigna affectionū corp̄is ſunt ſp̄ eueniāt.Nā neq̃ ex oī p̄ſagio ſuæ tēpeſtates ſequunt̃.
ut imbres:aut uēti:quos ſignificatio aliq̃ e celo p̄tēderit.Si.n.ualidior & uehemētior motus
q̃ ſit is quē rō p̄gnoſtica denūtiat: p̄rūpat:tū ſignificatio:aut p̄monitio futuræ hyemis nul-
la fuerit.Pari mō īterī morbū īcurrit q uiſus ī qete ſit ambulare p̄ cœnū.Nā hūores q putruerit & agi-
tari occæpint ī ſōno:facile ſentiūt̃.Itē q ſup̄ prunas ire ſe ſōniat:aliq̃do ē:ut paulopoſt corripiat̃ febri:ali
quādo cōtra euenit ut q hæc uiderit ī ſōniis:nō tamē decūbāt:q̄ natura ī iis p̄potētior cāis illis ſit:quæ
ægritudinē afferūt:eoq̃ ſubactis:aut diſſolutis hūoribus īterclūdat aditū morbo. Quotiēs porro luna
coronas circa ſe habet p̄ſagiant̃ flatus & pluuiæ & tamē uiſitatæ ſunt:nec īſecuta q̃ īminebāt:q̃ſi recipro
cātibus:ac pedē referētibus cāis & ambiēte cōtraria motiōe ī pulſo:iā cōſilia q̃ ſūma alioqn & optima ra
tiōe inieris p lurima ī irritū recidūt:& eliſa maioribus aliis diſſoluūt̃.Prorſus nō oē fit:qđ fieri debetur
p̄clitaturq̃: neq̃ idē ē fieri qcq̃ debere & futuꝝ eē : ſed p̄greſſiōes & p̄ricipia paſſim ſunt:e quibus euē
ta ſua nūquam ſpectantur:& ſignificationes rerum multæ:quas nulla conſecutio approbet.

Democritum ſomnia imaginibus a corpore fluentibus tribuiſſe:peripateticos motioni-
bus quibuſdam. CAP. VII.

SOmnia uero quoꝝ p̄ricipia hæc nō hēnt̃:ſed q̃ a nobis:aut t̄pibus:aut locis abiūcta:aut ma
gnitudīe & genere aliena:aut ſiq̃ oīno ad nos uicinitate ſocietateq̃ referūt̃:nō tamē p̄ricipia
eoꝝ cōtinemus .Huiuſmōi ſomnia ſi q̃do p̄nūtia aliquouis euētus ſunt fortuito cōmittūt̃
& nulla rōne naturæ.Nā & Democritus hoc uolebat:q dormiētiū aīos pulſari cēſet extre-
ma & aduēticia imaginū uiſione:q̃ tāq̃ mēbranæ a corp̄ibus direptæ cōtinēter fundarēt̃ & fluerēt. Ex
iis alias eē beneficas alias ſeqoris īgenii p̄indeq̃ maleficas & magnitudīe & p̄nitie portētoſas.Has acce-
dere ī ſōnis ad hoīes & ſignificare q̃ p̄ſentirēt̃ futura.Eſſe uero qbus ſimulachra hæc aduenīāt meditā
tia cōmētātiaq̃ & uoces mittētia. Alioqn q̃ ī ſōno tātū ītelligētibus ſentiāt̃.Quāobrē optabat Demo
critus imagīes optimatis notæ ſortiri.Nos quoq̃ tāetſi ſimulachra eē ulla q̃ uolitare ultro citroq̃ & ua-
gari p̄ auras poſſint negamus : tamē motiōes aliq̃s eē cōcedimus:q̃ nos uice ſimulachrorū exerceāt. Il-
las ex initiis qbuſdā eaꝝ reꝝ p̄dire q̃ dicēda nobis agēdaue ſint:mox aere primū mutato : tū deīde p̄ au
riū foramīa & nariū meatus trāſmiſſas ad cor facer̃:ut ī ſōniis futuraꝝ reꝝ exitus p̄noſcere uideamur.
Vt.n.ſiqs humorē:aut aerē p̄rio cōmoueat : ea p̄s q̃ ita cōmota ē:ſubīde aliā cōmouet:fitq̃ hoc diutius
autore etiānū ceſſante abiūctoq̃:ita nihil obſtat qn motus qdā & ſenſus attīgere ad aīas quieſcentes di
cant̃ ab his rebus profecti:a qs Democritus ſimulachra decedere & exuuias illas mitti cōmotus eſt.

Quot p̄ſcita noctu potius & ſtolidis q̃ ſapientibus p̄beantur. CAP. VIII.

SAne motiōes eæ:q̃ ita p̄ueniūt ad aīam nō poſſunt alio t̄pe ſenſū ſui: q̃ noctu ampliorē īue
here.Cū īterdiu ad ſenſū delatæ obiter exoleſcāt & facillime diſſoluant̃.Eſt.n.aer noctis:ab
oī turba liberior:qa t̄ps adſilētius cōticeſcētiuſq̃ ē.Proīde in ſōno ēt minima ſenſum laceſ-
ſunt.Nā motiūculæ & ſtrepitus puſilli dormiētē āplius q̃ uigilantē uidēt̃ ciere. Motus igit̃
hauſti ſenſibus & uiſa ex iis cōcæpta idētidēq̃ ad p̄ricipiū ſentiēdi trāffuſa:p̄ſenſionē futuroꝝ dormiē-
tibus afferūt. Atq̃ hæc rō ē:q̄obrē ſōnia hæc fatuis potius q̃ prudētibus p̄beāt̃.Alioqn ſi deus nobis ui
ſa hæc dat:nō ſecūdū qetē & noctu mō: ſed ēt diu & ſapiētibus daret.Quod ſi ita:ut dixīus p̄uident̃ in
ſōnis:futura rō ē:ut cōtēptiſſimis qbuſq̃ ſtolidiſſimiſq̃ p̄ſagiar̃ cōtigat.Ineſt.n.is mens ſilēta deſertaq̃
& cogitatōibus uacua:q̃rū plēus philoſophātiū aīus ē:& q̃rū agitatiōe ſolitarius & ocioſus eē nō ſinit̃.

Quot ecſtatici futura præuideant & quot de amicis uera ſint ſæpe ſomnia. CAP. IX.

QVoſdā uero eē:q quō exceſſu mentis tētant̃ p̄dicāt futura.Id cāæ ē:q̄ quō īteſtinis & p̄priis
motibus nō īfeſtēt̃:emīus uellicāt̃:& alienos excipiūt:ita ut ea maxīe ſentiāt q̃ extrīſecus ge
rant̃.Eſſe itē aliquos qbus ſōnia de neceſſariis & amicis certiſſima eueniāt:īde proficiſcit̃ q̄
de neceſſariis ſuis īpēſæ ſollicitus qſq̃ ē.Vt.n.de lōgīquo ii uice mutua ſe agnoſcūt:ita motiōes q̃ ī cor
de ſeruant̃ rerū quas familiares charaſq̃ habemus:notiores nobis ſunt & p̄ptius ſe reddunt.

Quot melancholici:& phanatici futura præſentiant. CAP. X.

MElancholici adeo præ naturæ ſuæ uehemētia ſimiles uenatoribus uident̃. Vt.n.illi & cōie-
ctatiōe & tælo quaſi poſſident ferā anteq̃ accedāt manuq̃ tollant :ita melācholici p̄nicitate
aī rapida p̄cipites quaſi anticipāt & anteuortunt futura.Quod.n.imaginatiōes in iis uolu-
cres & deſultoriæ ſunt:læui pulſu excitæ tāq̃ ſigno dato & quæ his p̄ximæ ſunt:demumq̃
uniuerſæ p̄rūpūt.Vt.n.poemata.Philegidæ:qa nec p̄ſonarū nec narrationū diſp̄ilitate īterpollāt̃:ſed cō
ſeq̃ntia annexaq̃ ſunt:& ſeriē q̃dā cohibilē cōtinent facile audimus & p̄perantes abſoluīus:ac ſi uenerē
qs a p̄ncipio diceret & aduſq̃ exitū p̄meret:ita īſani & fanatici uiſiones ſuas quas perinde colligatas cō
tinenteſq̃ & permobiles habent:celeriter recurrunt:quo fit ut ſimilia percipiant & conſeq̃ntia lōge an
tea p̄uideāt ut ī ſtātia.Tāta porro ī iis cōcitatio ē:ut motus ii alio motu elidi aut ſufflamīari nō poſſint.

Quis artificiosissimus somniorum interpres sit. CAP. XI.

EXquisitissimus uero somniorum cōiector is qui similitudines rex acutissime pōt pspicere & discernere. Nā recta claraq somnia interptari cuiussuis ē. Similitudines accipio quæ nobis secūdum quietē uariæ obiiciunt & uelocissimæ trāsformātur: ut quæ de rebus respondent in profluente. Si.n. uehementior motus sit: simulachra in eo ueris rebus dissimilia & tortuosa reddunt. Idem in somno statuimus. Si redūdantior & concitatior materia ea sit: quæ a sūmo capite ad ima cordis defert similitudines expressæ aut puræ haberi nō possunt: quoniā multa cōmotio sinceritatem somniox confundit & cōstantiā uisionum intercipit. Nimirū uterq exercitatissimus & accerrimus fuerit: & qui formas illas in torrēte pposteras inconditas distortasq sciat distinguere & ueris exēplaribus reddere: ut hominis hanc: illā equi designet: quax tamen neutra īcolumis absolutaq cernatur: & qui hoc ipsum pstare explanandis & explicandis insomniis possit: quid sit somnus: & qd insomniū: quāobrem utrūq animantibus iūctum. Itē qualisnam diuinatio ea sit: quæ proficiscatur ex somniis: dictū iam est: Nunc de cōmuni aīalium motu agendum uidetur.

TABVLA IN LIBELLVM DE DIVINATIONE PER SOMNVM.

Acutissimi Philosophi Themistii peripatetici nobilissimi expositiōes in Posteriora Aristotelis. In physica. In libros de anima. In commentarios de Memoria & Reminiscentia. De Somno & Vigilia. De insomniis. De diuinatione per somnum Interprete Hermolao Barbaro: felicissime expliciunt q̄diligentissimæ castigatæ: quas generosus uir Octauianus Scotus Ciuis Modoetiensis expensis suis Venetiis imprimi fecit Per Bartholomeum de Zanis de Portesio. Anno natiuitatis Domini Milesimo quadringētesimo nonagesimo nono pridie nonas octobris.

REGISTRVM HVIVS OPERIS.

a	e	i	n
Prima alba	iracundia est	sæ: quæ	Quod in
Themistii	sonus idem	ueantur	Differentiam
contineri	& ipsa	Nam etiam	motionis
ratione	Nā Anaximan.	Themistii	bat. Plantæ:
b	**f**	**k**	**o**
non posse	primum	aut ignem	mum ituram
possunt	minorem	cum ea	porro
deficiatur	rationis	cat anima	Non eosdem
constituere	pro uerbo	tralium	
c	**g**	**l**	**p**
Anteq̄ quid	laboriose:	præstare q̄	Themistii
Themistii	sederet	plex habeat	ferunt
quæ quum	discutiat &	Sed quia	potest
& fœminam	Et quia	De auditu	
d	**h**	**m**	
rim solam	quot modis	explorata	
gligentiam	temporis	possit idem	
arte facto	His ita	Imaginationē	
sistere etiam	ri equale	differentes	

O S M